නමො තස්ස භගවතො අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස

දීඝනිකායෙ

සීලක්ඛන්ධවග්ගඅභිනවටීකා

ගන්ථාරම්භකථා

යො දෙසෙත්වාන සද්ධම්මං, ගම්භීරං දුද්දසං වරං;
දීඝදස්සී චිරං කාලං, පතිට්ඨාපෙසි සාසනං.1.

විනෙය්‍යජ්ඣාසයෙ ඡෙකං, මහාමතිං මහාදයං;
නත්වාන තං සසද්ධම්මගණං ගාරවභාජනං.2.

සඞ්ගීතිත්තයමාරුළ්හා, දීඝාගමවරස්ස යා;
සංවණ්ණනා යා ච තස්සා, වණ්ණනා සාධුවණ්ණිතා. 3.

ආචරියධම්මපාල- ත්ථෙරෙනෙවාභිසඞ්ඛතා;
සම්මා නිපුණගම්භීර-දුද්දසත්ථප්පකාසනා.4.

කාමඤ්ච සා තථාභූතා, පරම්පරාභතා පන;
පාඨතො අත්ථතො චාපි, බහුප්පමාදලෙඛනා.5.

සඞ්ඛෙපත්තා ච සොතූහි, සම්මා ඤාතුං සුදුක්කරා;
තස්මා සබ්‍රහ්මචාරීනං, යාචනං සමනුස්සරං.6.

යො’නෙකසෙතනාගින්දො, රාජා නානාරට්ඨිස්සරො;
සාසනසොධනෙ දළ්හං, සදා උස්සාහමානසො.7.

තං නිස්සාය ‘‘මමෙසොපි, සත්ථුසාසනජොතනෙ;
අප්පෙව නාමුපත්ථම්භො, භවෙය්‍යා’’ති චින්තයං.8.

වණ්ණනං ආරභිස්සාමි, සාධිප්පායමහාපයං;
අත්ථං තමුපනිස්සාය, අඤ්ඤඤ්චාපි යථාරහං.9.

චක්කාභිවුඩ්ඪිකාමානං, ධීරානං චිත්තතොසනං;
සාධුවිලාසිනිං නාම, තං සුණාථ සමාහිතාති. 10.

ගන්ථාරම්භකථාවණ්ණනා

නානානයනිපුණගම්භීරවිචිත්‍රසික්ඛත්තයසඞ්ගහස්ස බුද්ධානුබුද්ධසංවණ්ණිතස්ස සද්ධාවහගුණසම්පන්නස්ස දීඝාගමවරස්ස ගම්භීරදුරනුබොධත්ථදීපකං සංවණ්ණනමිමං කරොන්තො සකසමයසමයන්තරගහනජ්ඣොගාහනසමත්ථො මහාවෙය්‍යාකරණොයමාචරියො සංවණ්ණනාරම්භෙ රතනත්තයපණාමපයොජනාදිවිධානානි කරොන්තො පඨමං තාව රතනත්තයපණාමං කාතුං **‘‘කරුණාසීතලහදය’’**න්තිආදිමාහ. එත්ථ ච සංවණ්ණනාරම්භෙ රතනත්තයපණාමකරණප්පයොජනං තත්ථ තත්ථ බහුධා පපඤ්චෙන්ති ආචරියා. තථා හි වණ්ණයන්ති –

‘‘සංවණ්ණනාරම්භෙ සත්ථරි පණාමකරණං ධම්මස්ස ස්වාක්ඛාතභාවෙන සත්ථරි පසාදජනනත්ථං, සත්ථු ච අවිතථදෙසනභාවප්පකාසනෙන ධම්මෙ පසාදජනනත්ථං. තදුභයප්පසාදා හි මහතො අත්ථස්ස සිද්ධි හොතී’’ති (ධ. ස. ටී. 1-1).

අථ වා ‘‘රතනත්තයපණාමවචනං අත්තනො රතනත්තයප්පසාදස්ස විඤ්ඤාපනත්ථං, තං පන විඤ්ඤූනං චිත්තාරාධනත්ථං, තං අට්ඨකථාය ගාහණත්ථං, තං සබ්බසම්පත්තිනිප්ඵාදනත්ථ’’න්ති. අථ වා ‘‘සංවණ්ණනාරම්භෙ රතනත්තයවන්දනා සංවණ්ණෙතබ්බස්ස ධම්මස්ස පභවනිස්සයවිසුද්ධිපටිවෙදනත්ථං, තං පන ධම්මසංවණ්ණනාසු

වික්ඛූනං බහුමානුප්පාදනත්ථං, තං සම්මදෙව තෙසං උග්ගහණධාරණාදික්කමලද්ධබ්බාය සම්මාපටිපත්තියා සබ්බහිතසුඛනිප්ඵාදනත්ථ''න්ති. අථ වා ''මඞ්ගලභාවතො, සබ්බකිරියාසු පුබ්බකිච්චභාවතො, පණ්ඩිතෙහි සමාචරිතභාවතො, ආයතිං පරෙසං දිට්ඨානුගතිආපජ්ජනතො ච සංවණ්ණනායං රතනත්තයපණාමකිරියා''ති. අථ වා ''චතුගම්භීරභාවයුත්තං ධම්මවිනයං සංවණ්ණෙතුකාමස්ස මහාසමුද්දං ඔගාහන්තස්ස විය පඤ්ඤාවෙය්‍යත්තියසමන්නාගතස්සාපි මහන්තං භයං සම්භවති, භයක්ඛයාවහඤ්චෙතං රතනත්තයගුණානුස්සරණජනිතං පණාමපූජාවිධානං, තතො ච සංවණ්ණනායං රතනත්තයපණාමකිරියා''ති. අථ වා ''අසත්ථරිපි සත්ථාභිනිවෙසස්ස ලොකස්ස යථාභූතං සත්ථරි එව සම්මාසම්බුද්ධෙ සත්ථුසම්භාවනත්ථං, අසත්ථරි ච සත්ථුසම්භාවනපරිච්චජාපනත්ථං, 'තථාගතප්පවෙදිතං ධම්මවිනයං පරියාපුණිත්වා අත්තනො දහතී'ති (පාරා. 195) ච වුත්තදොසපරිහරණත්ථං සංවණ්ණනායං පණාමකිරියා''ති. අථ වා ''බුද්ධස්ස භගවතො පණාමවිධානෙන සම්මාසම්බුද්ධභාවාධිගමාය බුද්ධයානං පටිපජ්ජන්තානං උස්සාහජනනත්ථං, සද්ධම්මස්ස ච පණාමවිධානෙන පච්චෙකබුද්ධභාවාධිගමාය පච්චෙකබුද්ධයානං පටිපජ්ජන්තානං උස්සාහජනනත්ථං, සඞ්ඝස්ස ච පණාමවිධානෙන පරමත්ථසඞ්ඝභාවාධිගමාය සාවකයානං පටිපජ්ජන්තානං උස්සාහජනනත්ථං සංවණ්ණනායං පණාමකිරියා''ති. අථ වා ''මඞ්ගලාදිකානි සත්ථානි අනන්තරායානි, චිරට්ඨිතිකානි, බහුමතානි ච භවන්තීති එවංලද්ධිකානං චිත්තපරිතොසනත්ථං සංවණ්ණනායං පණාමකිරියා''ති. අථ වා ''සොතුජනානං යථාවුත්තපණාමෙන අනන්තරායෙන උග්ගහණධාරණාදිනිප්ඵාදනත්ථං සංවණ්ණනායං පණාමකිරියා. සොතුජනානුග්ගහමෙව හි පධානං කත්වා ආචරියෙහි සංවණ්ණනාරම්භෙ ථුතිපණාමපරිදීපකානි වාක්‍යානි නික්ඛිපීයන්ති, ඉතරථා විනාපි තං නික්ඛෙපං කායමනොපණාමෙනෙව යථාධිප්පෙතප්පයොජනසිද්ධිතො කිමෙතෙන ගන්ථගාරවකරණෙනා''ති ච එවමාදිනා. මයං පන ඉධාධිප්පෙතමෙව පයොජනං දස්සයිස්සාම, තස්මා සංවණ්ණනාරම්භෙ රතනත්තයපණාමකරණං යථාපටිඤ්ඤාතසංවණ්ණනාය අනන්තරායෙන පරිසමාපනත්ථන්ති වෙදිතබ්බං. ඉදමෙව ච පයොජනං ආචරියෙන ඉධාධිප්පෙතං. තථා හි වක්ඛති ''ඉති මෙ පසන්නමතිනො ...පෙ.... තස්සානුභාවෙනා''ති. රතනත්තයපණාමකරණඤ්හි යථාපටිඤ්ඤාතසංවණ්ණනාය අනන්තරායෙන පරිසමාපනත්ථං රතනත්තයපූජාය පඤ්ඤාපාටවභාවතො, තාය ච පඤ්ඤාපාටවං රාගාදිමලවිධමනතො. වුත්තඤ්හෙතං –

''යස්මිං මහානාම සමයෙ අරියසාවකො තථාගතං අනුස්සරති, නෙවස්ස තස්මිං සමයෙ රාගපරියුට්ඨිතං චිත්තං හොති, න දොසපරියුට්ඨිතං චිත්තං හොති, න මොහපරියුට්ඨිතං චිත්තං හොති, උජුගතමෙවස්ස තස්මිං සමයෙ චිත්තං හොතී''තිආදි (අ. නි. 6.10; අ. නි. 11.11).

තස්මා රතනත්තයපූජාය වික්ඛාලිතමලාය පඤ්ඤාය පාටවසිද්ධි. අථ වා රතනත්තයපූජාය පඤ්ඤාපදට්ඨානසමාධිහෙතුත්තා පඤ්ඤාපාටවං. වුත්තඤ්හෙතං –

''උජුගතචිත්තො ඛො පන මහානාම අරියසාවකො ලභති අත්ථවෙදං, ලභති ධම්මවෙදං, ලභති ධම්මූපසංහිතං පාමොජ්ජං, පමුදිතස්ස පීති ජායති, පීතිමනස්ස කායො පස්සම්භති, පස්සද්ධකායො සුඛං වෙදයති, සුඛිනො චිත්තං සමාධියතී''ති (අ. නි. 6.10; අ. නි. 11.11).

සමාධිස්ස ච පඤ්ඤාය පදට්ඨානභාවො ''සමාහිතො යථාභූතං පජානාතී''ති (සං. නි. 3.5; 4.99; 5.1071; නෙත්ති. 40; පෙටකො. 66; මි. ප. 14) වුත්තොයෙව. තතො එවං පටුභූතාය පඤ්ඤාය ඛෙදමභිභුය්‍යා පටිඤ්ඤාතං සංවණ්ණනං සමාපයිස්සති. තෙන වුත්තං ''රතනත්තයපණාමකරණඤ්හි...පෙ.... පඤ්ඤාපාටවභාවතො''ති. අථ වා රතනත්තයපූජාය ආයුවණ්ණසුඛබලවඩ්ඪනතො අනන්තරායෙන පරිසමාපනං වෙදිතබ්බං. රතනත්තයපණාමෙන හි ආයුවණ්ණසුඛබලානි වඩ්ඪන්ති. වුත්තඤ්හෙතං –

> ''අභිවාදනසීලිස්ස, නිච්චං වුඩ්ඪාපචායිනො;
> චත්තාරො ධම්මා වඩ්ඪන්ති, ආයු වණ්ණො සුඛං බල''න්ති. (ධ. ප. 109);

තතො ආයුවණ්ණසුඛබලවුද්ධියා හොත්වෙව කාරියනිට්ඨානන්ති වුත්තං ''රතනත්තයපූජාය ආයු...පෙ.... වෙදිතබ්බ''න්ති. අථ වා රතනත්තයපූජාය පටිභානාපරිහානාවහත්තා අනන්තරායෙන පරිසමාපනං වෙදිතබ්බං. අපරිහානාවහා හි රතනත්තයපූජා. වුත්තඤ්හෙතං –

''සත්තිමෙ භික්ඛවෙ, අපරිහානීයා ධම්මා, කතමෙ සත්ත? සත්ථුගාරවතා, ධම්මගාරවතා, සඞ්ඝගාරවතා, සික්ඛාගාරවතා, සමාධිගාරවතා, කල්‍යාණමිත්තතා, සොවචස්සතා''ති (අ. නි. 7.34) තතො පටිභානාපරිහානෙන හොත්වෙව යථාපටිඤ්ඤාතපරිසමාපනන්ති වුත්තං ''රතනත්තය...පෙ.... වෙදිතබ්බ''න්ති. අථ වා පසාදවත්ථූසු පූජාය පුඤ්ඤාතිසයභාවතො අනන්තරායෙන පරිසමාපනං වෙදිතබ්බං. පුඤ්ඤාතිසයා හි පසාදවත්ථූසු පූජා. වුත්තඤ්හෙතං –

> ''පූජාරහෙ පූජයතො, බුද්ධෙ යදිව සාවකෙ;
> පපඤ්චසමතික්කන්තෙ, තිණ්ණසොකපරිද්දවෙ.
>
> තෙ තාදිසෙ පූජයතො, නිබ්බුතෙ අකුතොභයෙ;
> න සක්කා පුඤ්ඤං සඞ්ඛාතුං, ඉමෙත්තමපි කෙනචී''ති. (ඛු. පා. 196; අප. 1.10.2);

පුඤ්ඤාතිසයො ච යථාධිප්පෙතපරිසමාපනුපායො. යථාහ –

> ‘‘එස දෙවමනුස්සානං, සබ්බකාමදදො නිධි;
> යං යදෙවාභිපත්ථෙන්ති, සබ්බමෙතෙන ලබ්භතී’’ති. (ඛු. පා. 8.10);

උපායෙසු ච පටිපන්නස්ස හොත්වෙව කාරියනිට්ඨානන්ති වුත්තං ‘‘පසාදවත්ථූසු…පෙ…. වෙදිතබ්බ’’න්ති. එවං රතනත්තයපූජා නිරතිසයපුඤ්ඤක්ඛෙත්තසම්බුද්ධියා අපරිමෙය්‍යප්පභාවො පුඤ්ඤාතිසයොති බහුවිධන්තරායෙපි ලොකසන්නිවාසෙ අන්තරායනිබන්ධනසකලසංකිලෙසවිද්ධංසනාය පහොති, භයාදිඋපද්දවඤ්ච නිවාරෙති. තස්මා සුවුත්තං ‘‘සංවණ්ණනාරම්භෙ රතනත්තයපණාමකරණං යථාපටිඤ්ඤාතසංවණ්ණනාය අනන්තරායෙන පරිසමාපනත්ථන්ති වෙදිතබ්බ’’න්ති.

එවං පන සපයොජනං රතනත්තයපණාමං කත්තුකාමො බුද්ධරතනමූලකත්තා සෙසරතනානං පඨමං තස්ස පණාමං කාතුමාහ – **‘‘කරුණාසීතලහදයං…පෙ…. ගතිවිමුත්ත’’**න්ති. බුද්ධරතනමූලකානි හි ධම්මසඞ්ඝරතනානි, තෙසු ච ධම්මරතනමූලකං සඞ්ඝරතනං, තථාභාවො ච ‘‘පුණ්ණචන්දො විය භගවා, චන්දකිරණනිකරො විය තෙන දෙසිතො ධම්මො, චන්දකිරණසමුප්පාදිතපීණිතො ලොකො විය සඞ්ඝො’’ති එවමාදීහි අට්ඨකථායමාගතඋපමාහි විභාවෙතබ්බො. අථ වා සබ්බසත්තානං අග්ගොති කත්වා පඨමං බුද්ධො, තප්පභවතො, තදුපදෙසිතතො ච තදනන්තරං ධම්මො, තස්ස ධම්මස්ස සාධාරණතො , තදාසෙවනතො ච තදනන්තරං සඞ්ඝො වුත්තො. ‘‘සබ්බසත්තානං වා හිතෙ විනියොජකොති කත්වා පඨමං බුද්ධො, සබ්බසත්තහිතත්තා තදනන්තරං ධම්මො, හිතාධිගමාය පටිපන්නො අධිගතහිතො චාති කත්වා තදනන්තරං සඞ්ඝො වුත්තො’’ති අට්ඨකථාගතනයෙන අනුපුබ්බතා වෙදිතබ්බා.

බුද්ධරතනපණාමඤ්ච කරොන්තො කෙවලපණාමතො ථොමනාපුබ්බඞ්ගමොවසාතිසයොති **‘‘කරුණාසීතලහදය’’**න්තිආදිපදෙහි ථොමනාපුබ්බඞ්ගමතං දස්සෙති. ථොමනාපුබ්බඞ්ගමෙන හි පණාමෙන සත්ථු ගුණාතිසයයොගො, තතො චස්ස අනුත්තරවන්දනීයභාවො, තෙන ච අත්තනො පණාමස්ස ඛෙත්තඞ්ගතභාවො, තෙන චස්ස ඛෙත්තඞ්ගතස්ස පණාමස්ස යථාධිප්පෙතනිප්ඵත්තිහෙතුභාවො දස්සිතොති. ථොමනාපුබ්බඞ්ගමතඤ්ච දස්සෙන්තො යස්සා සංවණ්ණනං කත්තුකාමො, සා සුත්තන්තදෙසනා කරුණාපඤ්ඤාප්පධානායෙව, න විනයදෙසනා විය කරුණාප්පධානා, නාපි අභිධම්මදෙසනා විය පඤ්ඤාප්පධානාති තදුභයප්පධානමෙව ථොමනමාරභති. එසා හි ආචරියස්ස පකති, යදිදං ආරම්භානුරූපථොමනා. තෙනෙව ච විනයදෙසනාය සංවණ්ණනාරම්භෙ ‘‘යො කප්පකොටීහිපි…පෙ…. මහාකාරුණිකස්ස තස්සා’’ති (පාරා. අට්ඨ. ගන්ථාරම්භකථා) කරුණාප්පධානං, අභිධම්මදෙසනාය සංවණ්ණනාරම්භෙ ‘‘කරුණා විය…පෙ…. යථාරුචී’’ති (ධ. ස. අට්ඨ. 1) පඤ්ඤාප්පධානඤ්ච ථොමනමාරද්ධං. විනයදෙසනා හි ආසයාදිනිරපෙක්ඛකෙවලකරුණාය පාකතිකසත්තෙනාපි අසොතබ්බාරහං සුණන්තො, අපුච්ඡිතබ්බාරහං පුච්ඡන්තො, අවත්තබ්බාරහඤ්ච වදන්තො සික්ඛාපදං පඤ්ඤපෙසීති කරුණාප්පධානා. තථා හි උක්කංසපරියන්තගතහිරොත්තප්පොපි භගවා ලොකියසාධුජනෙහිපි පරිහරිතබ්බානි ‘‘සිඛරණී, සම්භින්නා’’තිආදිවචනානි, (පාරා. 185) යථාපරාධඤ්ච ගරහවචනානි මහාකරුණාසඤ්චොදිතමානසො මහාපරිසමජ්ඣෙ අභාසි, තංතංසික්ඛාපදපඤ්ඤත්ති කාරණාපෙක්ඛාය ච වෙරඤ්ජාදීසු සාරීරිකං ඛෙදමනුභොසි. තස්මා කිඤ්චාපි භූමන්තරපච්චයාකාරසමයන්තරකථානං විය විනයපඤ්ඤත්තියාපි සමුට්ඨාපිකා පඤ්ඤා අනඤ්ඤසාධාරණතාය අතිසයකිච්චවතී, කරුණාය කිච්චං පන තතොපි අධිකන්ති විනයදෙසනාය කරුණාප්පධානතා වුත්තා. කරුණාබ්‍යාපාරාධිකතාය හි දෙසනාය කරුණාපධානතා, අභිධම්මදෙසනා පන කෙවලපඤ්ඤාප්පධානා පරමත්ථධම්මානං යථාසභාවපටිවෙධසමත්ථාය පඤ්ඤාය තත්ථ සාතිසයප්පවත්තිතො. සුත්තන්තදෙසනා පන කරුණාපඤ්ඤාප්පධානා තෙසං තෙසං සත්තානං ආසයානුසයාධිමුත්තිචරිතාදිභෙදපරිච්ඡින්දනසමත්ථාය පඤ්ඤාය සත්තෙසු ච මහාකරුණාය තත්ථ සාතිසයප්පවත්තිතො. සුත්තන්තදෙසනාය හි මහාකරුණාය සමාපත්තිබහුලො විනෙය්‍යසන්තානෙ තදජ්ඣාසයානුලොමෙන ගම්භීරමත්ථපදං පතිට්ඨපෙසි. තස්මා ආරම්භානුරූපං කරුණාපඤ්ඤාප්පධානමෙව ථොමනං කතන්ති වෙදිතබ්බං, අයමෙත්ථ සමුදායත්ථො.

අයං පන අවයවත්ථො – කිරතීති **කරුණා,** පරදුක්ඛං වික්ඛිපති පච්චයවෙකල්ලකරණෙන අපනෙතීති අත්ථො. දුක්ඛිතෙසු වා කිරියති පසාරියතීති **කරුණා.** අථ වා කිණාතීති **කරුණා,** පරදුක්ඛෙ සති කාරුණිකං හිංසති විබාධති, පරදුක්ඛං වා විනාසෙතීති අත්ථො. පරදුක්ඛෙ සති සාධූනං කම්පනං හදයඛෙදං කරොතීති වා **කරුණා.** අථ වා කමිති සුඛං, තං රුන්ධතීති **කරුණා.** එසා හි පරදුක්ඛාපනයනකාමතාලක්ඛණා අත්තසුඛනිරපෙක්ඛතාය කාරුණිකානං සුඛං රුන්ධති විබන්ධතීති, සබ්බත්ථ සද්දසත්ථානුසාරෙන පදනිප්ඵත්ති වෙදිතබ්බා. උණ්හාභිතත්තෙහි සෙවීයතීති සීතං, උණ්හාභිසමනං. තං ලාති ගණ්හාතීති **සීතලං,** ‘‘චිත්තං වා තෙ ඛිපිස්සාමි, හදයං වා තෙ ඵාලෙස්සාමී’’ති (සං. නි. 1.246; සු. නි. ආළවකසුත්ත) එත්ථ උරො ‘‘හදය’’න්ති වුත්තං, ‘‘වක්කං හදය’’න්ති (ම. නි. 1.110; 2.114; 3.154) එත්ථ හදයවත්ථු, ‘‘හදයා හදයං මඤ්ඤෙ අඤ්ඤාය තච්ඡතී’’ති (ම. නි. 1.63) එත්ථ චිත්තං, ඉධාපි චිත්තමෙව අබ්භන්තරට්ඨෙන **හදයං.** අත්තනො සභාවං වා හරතීති **හදයං,** ර-කාරස්ස ද-කාරං කත්වාති නෙරුත්තිකා. කරුණාය සීතලං හදයමස්සාති කරුණාසීතලහදයො, තං **කරුණාසීතලහදයං.**

කාමඤ්චෙත්ථ පරෙසං හිතොපසංහාරසුඛාදිඅපරිහානිජ්ඣානසභාවතාය, බ්‍යාපාදාදීනං උජුවිපච්චනීකතාය ච සත්තසන්තානගතසන්තාපවිච්ඡෙදනාකාරප්පවත්තියා මෙත්තාමුදිතානම්පි චිත්තසීතලභාවකාරණතා උපලබ්භති, තථාපි පරදුක්ඛාපනයනාකාරප්පවත්තියා පරූපතාපාසහනරසා අවිහිංසාභූතා කරුණාව විසෙසෙන භගවතො චිත්තස්ස

චිත්තපස්සද්ධි විය සීතිභාවනිමිත්තන්ති තස්සායෙව චිත්තසීතලභාවකාරණතා වුත්තා. කරුණාමුඛෙන වා මෙත්තාමුදිතානම්පි හදයසීතලභාවකාරණතා වුත්තාති දට්ඨබ්බං. න හි සබ්බත්ථ නිරවසෙසත්ථො උපදිසීයති, පධානසහචරණාවිනාභාවාදිනයෙහිපි යථාලබ්භමානං ගය්හමානත්තා. අපිචෙත්ථ තංසම්පයුත්තඤාණස්ස ඡඅසාධාරණඤාණපරියාපන්නතාය අසාධාරණඤාණවිසෙසනිබන්ධනභූතා සාතිසයං, නිරවසෙසඤ්ච සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං විය සවිසයබ්‍යාපිතාය මහාකරුණාභාවමුපගතා අනඤ්ඤසාධාරණසාතිසයභාවප්පත්තා කරුණාව හදයසීතලත්තහෙතුභාවෙන වුත්තා. අථ වා සතිපි මෙත්තාමුදිතානං පරෙසං හිතොපසංහාරසුඛාදිඅපරිහානිජ්ඣානසභාවතාය සාතිසයෙ හදයසීතලභාවනිබන්ධනත්තෙ සකලබුද්ධගුණවිසෙසකාරණතාය තාසම්පි කාරණන්ති කරුණාය එව හදයසීතලභාවකාරණතා වුත්තා. කරුණානිදානා හි සබ්බෙපි බුද්ධගුණා. කරුණානුභාවනිබ්බාපියමානසංසාරදුක්ඛසන්තාපස්ස හි භගවතො පරදුක්ඛාපනයනකාමතාය අනෙකානිපි කප්පානමසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යානි අකිලන්තරූපස්සෙව නිරවසෙසබුද්ධකරධම්මසම්භරණනිරතස්ස සමධිගතධම්මාධිපතෙය්‍යස්ස ච සන්නිහිතෙසුපි සත්තසඞ්ඝාතසමුපනීතහදයූපතාපනිමිත්තෙසු න ඊසකම්පි චිත්තසීතිභාවස්ස අඤ්ඤථත්තමහොසීති. තීසු චෙත්ථ විකප්පෙසු පඨමෙ විකප්පෙ අවිසෙසභූතා බුද්ධභූමිගතා, දුතියෙ තථෙව මහාකරුණාභාවූපගතා, තතියෙ පඨමාභිනීහාරතො පට්ඨාය තීසුපි අවත්ථාසු පවත්තා භගවතො කරුණා සඞ්ගහිතාති දට්ඨබ්බං.

පජානාතීති **පඤ්ඤා,** යථාසභාවං පකාරෙහි පටිවිජ්ඣතීති අත්ථො. පඤ්ඤපෙතීති වා **පඤ්ඤා,** තං තදත්ථං පාකටං කරොතීති අත්ථො. සායෙව ඤෙය්‍යාවරණප්පහානතො පකාරෙහි ධම්මසභාවජොතනට්ඨෙන පජ්ජොතොති **පඤ්ඤාපජ්ජොතො.** පඤ්ඤවතො හි එකපල්ලඞ්කෙනපි නිසින්නස්ස දසසහස්සිලොකධාතු එකපජ්ජොතා හොති. වුත්තඤ්හෙතං භගවතා ‘‘චත්තාරොමෙ භික්ඛවෙ, පජ්ජොතා. කතමෙ චත්තාරො? චන්දපජ්ජොතො, සූරියපජ්ජොතො, අග්ගිපජ්ජොතො, පඤ්ඤාපජ්ජොතො, ඉමෙ ඛො භික්ඛවෙ, චත්තාරො පජ්ජොතා. එතදග්ගං භික්ඛවෙ, ඉමෙසං චතුන්නං පජ්ජොතානං යදිදං පඤ්ඤාපජ්ජොතො’’ති (අ. නි. 4.145). තෙන විහතො විසෙසෙන සමුග්ඝාටිතොති **පඤ්ඤාපජ්ජොතවිහතො,** විසෙසතා චෙත්ථ උපරි ආවි භවිස්සති. මුය්හන්ති තෙන, සයං වා මුය්හති, මුය්හනමත්තමෙව වා තන්ති **මොහො,** අවිජ්ජා. ස්වෙව විසයසභාවපටිච්ඡාදනතො අන්ධකාරසරික්ඛතාය තමො වියාති **මොහතමො.** සතිපි තමසද්දස්ස සදිසකප්පනමන්තරෙන අවිජ්ජාවාචකත්තෙ මොහසද්දසන්නිධානෙන තබ්බිසෙසකතාවෙත්ථ යුත්තාති සදිසකප්පනා. පඤ්ඤාපජ්ජොතවිහතො මොහතමො යස්සාති පඤ්ඤාපජ්ජොතවිහතමොහතමො, තං **පඤ්ඤාපජ්ජොතවිහතමොහතමං.**

නනු ච සබ්බෙසම්පි ඛීණාසවානං පඤ්ඤාපජ්ජොතෙන අවිජ්ජන්ධකාරහතතා සම්භවති, අථ කස්මා අඤ්ඤසාධාරණාවිසෙසගුණෙන භගවතො ථොමනා වුත්තාති? සවාසනප්පහානෙන අනඤ්ඤසාධාරණවිසෙසතාසම්භවතො. සබ්බෙසම්පි හි ඛීණාසවානං පඤ්ඤාපජ්ජොතහතාවිජ්ජන්ධකාරත්තෙපි සති සද්ධාධිමුත්තෙහි විය දිට්ඨිප්පත්තානං සාවකපච්චෙකබුද්ධෙහි සම්මාසම්බුද්ධානං සවාසනප්පහානෙන කිලෙසප්පහානස්ස විසෙසො විජ්ජතෙවාති. අථ වා පරොපදෙසමන්තරෙන අත්තනො සන්තානෙ අච්චන්තං අවිජ්ජන්ධකාරවිගමස්ස නිප්ඵාදිතත්තා (නිබ්බත්තිතත්තා ම. නි. ටී. 1.1), තත්ථ ච සබ්බඤ්ඤුතාය බලෙසු ච වසීභාවස්ස සමධිගතත්තා, පරසන්තතියඤ්ච ධම්මදෙසනාතිසයානුභාවෙන සම්මදෙව තස්ස පවත්තිතත්තා, භගවායෙව විසෙසතො පඤ්ඤාපජ්ජොතවිහතමොහතමභාවෙන ථොමෙතබ්බොති. ඉමස්මිඤ්ච අත්ථවිකප්පෙ පඤ්ඤාපජ්ජොතපදෙන සසන්තානගතමොහවිධමනා පටිවෙධපඤ්ඤා චෙව පරසන්තානගතමොහවිධමනා දෙසනාපඤ්ඤා ච සාමඤ්ඤනිද්දෙසෙන, එකසෙසනයෙන වා සඞ්ගහිතා. න තු පුරිමස්මිං අත්ථවිකප්පෙ විය පටිවෙධපඤ්ඤායෙවාති වෙදිතබ්බං.

අපරො නයො – භගවතො ඤාණස්ස ඤෙය්‍යපරියන්තිකත්තා සකලඤෙය්‍යධම්මසභාවාවබොධනසමත්ථෙන අනාවරණඤාණසඞ්ඛාතෙන පඤ්ඤාපජ්ජොතෙන සකලඤෙය්‍යධම්මසභාවච්ඡාදකමොහතමස්ස විහතත්තා අනාවරණඤාණභූතෙන අනඤ්ඤසාධාරණපඤ්ඤාපජ්ජොතවිහතමොහතමභාවෙන භගවතො ථොමනා වෙදිතබ්බා. ඉමස්මිං පන අත්ථවිකප්පෙ මොහතමවිධමනන්තෙ අධිගතත්තා අනාවරණඤාණං කාරණූපචාරෙන සකසන්තානෙ මොහතමවිධමනන්ති වෙදිතබ්බං. අභිනීහාරසම්පත්තියා සවාසනප්පහානමෙව හි කිලෙසානං ඤෙය්‍යාවරණප්පහානන්ති, පරසන්තානෙ පන මොහතමවිධමනස්ස කාරණභාවතො ඵලූපචාරෙන අනාවරණඤාණමෙව මොහතමවිධමනන්ති වුච්චති. **අනාවරණඤාණ**න්ති ච සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණමෙව, යෙන ධම්මදෙසනාපච්චවෙක්ඛණානි කරොති. තදිදඤ්හි ඤාණද්වයං අත්ථතො එකමෙව. අනවසෙසසඞ්ඛතාසඞ්ඛතසම්මුතිධම්මාරම්මණතාය සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං තත්ථාවරණාභාවතො නිස්සඞ්ගචාරමුපාදාය අනාවරණඤාණන්ති, විසයප්පවත්තිමුඛෙන පන අඤ්ඤෙහි අසාධාරණභාවදස්සනත්ථං ද්විධා කත්වා ඡළාසාධාරණඤාණභෙදෙ වුත්තං.

කිං පනෙත්ථ කාරණං අවිජ්ජාසමුග්ඝාතොයෙවෙකො පහානසම්පත්තිවසෙන භගවතො ථොමනාය ගය්හති, න පන සාතිසයං නිරවසෙසකිලෙසප්පහානන්ති? වුච්චතෙ – තප්පහානවචනෙනෙව හි තදෙකට්ඨතාය සකලසංකිලෙසසමුග්ඝාතස්ස ජොතිතභාවතො නිරවසෙසකිලෙසප්පහානමෙත්ථ ගය්හති. න හි සො සංකිලෙසො අත්ථි, යො නිරවසෙසාවිජ්ජාසමුග්ඝාතනෙන න පහීයතීති. අථ වා සකලකුසලධම්මුප්පත්තියා, සංසාරනිවත්තියා ච විජ්ජා විය නිරවසෙසාකුසලධම්මුප්පත්තියා, සංසාරප්පවත්තියා ච අවිජ්ජායෙව පධානකාරණන්ති

තබ්බිඝාතවචනෙනෙව සකලසංකිලෙසසමුග්ඝාතවචනසිද්ධිතො සොයෙවෙකො ගය්හතීති. අථ වා සකලසංකිලෙසධම්මානං මුද්ධභූතත්තා අවිජ්ජාය තං සමුග්ඝාතොයෙවෙකො ගය්හති. යථාහ –

''අවිජ්ජා මුද්ධාති ජානාහි, විජ්ජා මුද්ධාධිපාතිනී;
සද්ධාසතිසමාධීහි, ඡන්දවීරියෙන සංයුතා''ති. (සු. නි. 1032; චූළ. නි. 51);

සනරාමරලොකගරුන්ති එත්ථ පන පඨමපකතියා අවිභාගෙන සත්තොපි නරොති වුච්චති, ඉධ පන දුතියපකතියා මනුජපුරිසොයෙව, ඉතරථා ලොකසද්දස්ස අවත්තබ්බතා සියා. ''යථා හි පඨමපකතිභූතො සත්තො ඉතරාය පකතියා සෙට්ඨට්ඨෙන පුරෙ උච්චට්ඨානෙ සෙති පවත්තතීති **පුරිසො**ති වුච්චති, එවං ජෙට්ඨභාවං නෙතීති **නරො**ති. පුත්තභාතුභූතොපි හි පුග්ගලො මාතුජෙට්ඨභගිනීනං පිතුට්ඨානෙ තිට්ඨති, පගෙව භත්තුභූතො ඉතරාස''න්ති (වි. අට්ඨ. 43-46) නාවාවිමානවණ්ණනායං වුත්තං. එකසෙසප්පකප්පනෙන පුථුවචනන්තවිග්ගහෙන වා නරා, මරණං මරො, සො නත්ථි යෙසන්ති **අමරා,** සහ නරෙහි, අමරෙහි වාති **සනරාමරො.**ගරති උග්ගච්ඡති උග්ගතො පාකටො හවතීති **ගරු,** ගරසද්දො හි උග්ගමෙ. අපිච පාසාණච්ඡත්තං විය භාරියට්ඨෙන ''ගරු''ති වුච්චති.

මාතාපිතාචරියෙසු , දුජ්ජරෙ අලහුම්හි ච;
මහන්තෙ වුග්ගතෙ චෙව, නිෙසකාදිකරෙසු ච;
තථා වණ්ණවිසෙසෙසු, **ගරු**සද්දො පවත්තති.

ඉධ පන සබ්බලොකාචරියෙ තථාගතෙ. කෙචි පන ''ගරු, ගුරූති ච ද්විධා ගහෙත්වා භාරියවාචකත්තෙ ගරුසද්දො, ආචරියවාචකත්තෙ තු ගුරුසද්දො''ති වදන්ති, තං න ගහෙතබ්බං. පාළිවිසයෙ හි සබ්බෙසම්පි යථාවුත්තානමත්ථානං වාචකත්තෙ ගරුසද්දොයෙවිච්ඡිතබ්බො අකාරස්ස ආකාරභාවෙන ''ගාරව''න්ති තද්ධිතන්තපදස්ස සවුද්ධිකස්ස දස්සනතො. සක්කතභාසාවිසයෙ පන ගුරුසද්දොයෙවිච්ඡිතබ්බො උකාරස්ස වුද්ධිභාවෙන අඤ්ඤථා තද්ධිතන්තපදස්ස දස්සනතොති. සනරාමරො ච සො ලොකො චාති සනරාමරලොකො, තස්ස ගරූති තථා, තං **සනරාමරලොකගරුං. ''සනරමරුලොකගරු''**න්තිපි පඨන්ති, තදපි අරියාගාථත්තා වුත්තිලක්ඛණතො, අත්ථතො ච යුත්තමෙව. අත්ථතො හි දීඝායුකාපි සමානා යථාපරිච්ඡෙදං මරණසභාවත්තා මරූති දෙවා වුච්චන්ති. එතෙන දෙවමනුස්සානං විය තදවසිට්ඨසත්තානම්පි යථාරහං ගුණවිසෙසාවහතාය භගවතො උපකාරකතං දස්සෙති. නනු චෙත්ථ දෙවමනුස්සා පධානභූතා, අථ කස්මා තෙසං අප්පධානතා නිද්දිසීයතීති? අත්ථතො පධානතාය ගහෙතබ්බත්තා. අඤ්ඤො හි සද්දක්කමො, අඤ්ඤො අත්ථක්කමොති සද්දක්කමානුසාරෙන පධානාපධානභාවො න චොදෙතබ්බො. එදිසෙසු හි සමාසපදෙසු පධානම්පි අප්පධානං විය නිද්දිසීයති යථා තං ''සරාජිකාය පරිසාය''ති, තස්මා සබ්බත්ථ අත්ථතොව අධිප්පායො ගවෙසිතබ්බො, න බ්‍යඤ්ජනමත්තෙන. යථාහු පොරාණා –

''අත්ථඤ්හි නාථො සරණං අවොච,
න බ්‍යඤ්ජනං ලොකහිතො මහෙසි.
තස්මා අකත්වා රතිමක්ඛරෙසු,
අත්ථෙ නිවෙසෙය්‍ය මතිං මතිමා''ති. (කඞ්ඛා. අට්ඨ. පඨමපාරාජිකකණ්ඩවණ්ණනා);

කාමඤ්චෙත්ථ සත්තසඞ්ඛාරභාජනවසෙන තිවිධො ලොකො, ගරුභාවස්ස පන අධිප්පෙතත්තා ගරුකරණසමත්ථස්සෙව යුජ්ජනතො සත්තලොකවසෙන අත්ථො ගහෙතබ්බො. සො හි ලොකීයන්ති එත්ථ පුඤ්ඤාපුඤ්ඤානි , තබ්බිපාකො චාති **ලොකො,** දස්සනත්ථෙ ච ලොකසද්දමිච්ඡන්ති සද්දවිදූ. අමරග්ගහණෙන චෙත්ථ උපපත්තිදෙවා අධිප්පෙතා. අපරො නයො – සමූහත්ථො එත්ථ ලොකසද්දො සමුදායවසෙන ලොකීයති පඤ්ඤාපීයතීති කත්වා. සහ නරෙහීති **සනරා,** තෙයෙව අමරාති **සනරාමරා,** තෙසං ලොකො තථා, පුරිමනයෙනෙව යොජෙතබ්බං. අමරසද්දෙන චෙත්ථ උපපත්තිදෙවා විය විසුද්ධිදෙවාපි සඞ්ගය්හන්ති. තෙපි හි පරමත්ථතො මරණාභාවතො **අමරා.** ඉමස්මිං පන අත්ථවිකප්පෙ නරාමරානමෙව ගහණං උක්කට්ඨනිද්දෙසවසෙන යථා ''සත්ථා දෙවමනුස්සාන''න්ති (දී. නි. 1.157, 255). තථා හි සබ්බානත්ථපරිහානපුබ්බඞ්ගමාය නිරවසෙසහිතසුඛවිධානතප්පරාය නිරතිසයාය පයොගසම්පත්තියා, සදෙවමනුස්සාය පජාය අච්චන්තමුපකාරිතාය අපරිමිතනිරුපමප්පභාවගුණසමඞ්ගිතාය ච සබ්බසත්තුත්තමො භගවා අපරිමාණාසු ලොකධාතූසු අපරිමාණානං සත්තානං උත්තමමනඤ්ඤසාධාරණං ගාරවට්ඨානන්ති. කාමඤ්ච ඉත්ථීනම්පි තථාඋපකාරත්තා භගවා ගරුයෙව, පධානභූතං පන ලොකං දස්සෙතුං පුරිසලිඞ්ගෙන වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. නෙරුත්තිකා පන අවිසෙසනිච්ඡිතට්ඨානෙ තථා නිද්දිට්ඨමිච්ඡන්ති යථා ''නරා නාගා ච ගන්ධබ්බා, අභිවාදෙත්වාන පක්කමු''න්ති (අප. 1.1.48). තථා චාහු –

''නපුංසකෙන ලිඞ්ගෙන, සද්දොදාහු පුමෙන වා;
නිද්දිස්සතීති ඤාතබ්බමවිසෙසවිනිච්ඡිතෙ''ති.

වන්දෙති එත්ථ පන –

වත්තමානාය පඤ්චම්‍යං, සත්තම්‍යඤ්ච විභත්තියං;
එතෙසු තීසු ඨානෙසු, **වන්දෙ**සද්දො පවත්තති.

ඉධ පන වත්තමානායං අඤ්ඤාසමසම්භවතො. තත්ථ ච උත්තමපුරිසවසෙනත්ථො ගහෙතබ්බො ‘‘අහං වන්දාමී’’ති. නමනථුතියත්ථෙසු ච වන්දසද්දමිච්ඡන්ති ආචරියා, තෙන ච සුගතපදං, නාථපදං වා අජ්ඣාහරිත්වා යොජෙතබ්බං. සොභනං ගතං ගමනං එතස්සාති **සුගතො.** ගමනඤ්චෙත්ථ කායගමනං, ඤාණගමනඤ්ච, කායගමනම්පි විනෙය්‍යජනොපසඞ්කමනං, පකතිගමනඤ්චාති දුබ්බිධං. භගවතො හි විනෙය්‍යජනොපසඞ්කමනං එකන්තෙන තෙසං හිතසුඛනිප්ඵාදනතො සොභනං, තථා ලක්ඛණානුබ්‍යඤ්ජනපටිමණ්ඩිතරූපකායතාය දුතවිලම්බිතඛලිතානුකඩ්ඪනනිප්පීළනුක්කුටික-කුටිලාකුලතාදිදොසරහිත- මවහසිතරාජහංස-වසභවාරණමිගරාජගමනං පකතිගමනඤ්ච, විමලවිපුලකරුණාසතිවීරියාදිගුණවිසෙසසහිතම්පි ඤාණගමනං අභිනීහාරතො පට්ඨාය යාව මහාබොධි, තාව නිරවජ්ජතාය සොභනමෙවාති. අථ වා ‘‘සයම්භුඤාණෙන සකලම්පි ලොකං පරිඤ්ඤාභිසමයවසෙන පරිජානන්තො සම්මා ගතො අවගතොති **සුගතො.** යො හි ගත්‍යත්ථො, සො බුද්ධ්‍යත්ථො. යො ච බුද්ධ්‍යත්ථො, සො ගත්‍යත්ථොති. තථා ලොකසමුදයං පහානාභිසමයවසෙන පජහන්තො අනුප්පත්තිධම්මතමාපාදෙන්තො සම්මා ගතො අතීතොති **සුගතො.** ලොකනිරොධං සච්ඡිකිරියාභිසමයවසෙන සම්මා ගතො අධිගතොති සුගතො. ලොකනිරොධගාමිනිං පටිපදං භාවනාභිසමයවසෙන සම්මා ගතො පටිපන්නොති **සුගතො,** අයඤ්චත්ථො ‘සොතාපත්තිමග්ගෙන යෙ කිලෙසා පහීනා, තෙ කිලෙසෙ න පුනෙති න පච්චෙති න පච්චාගච්ඡතී’ති (මහානි. 38; චූළනි. 27) **සුගතො**තිආදිනා නිද්දෙසනයෙන විභාවෙතබ්බො.

අපරො නයො – සුන්දරං සම්මාසම්බොධිං, නිබ්බානමෙව වා ගතො අධිගතොති **සුගතො.** භූතං තච්ඡං අත්ථසංහිතං යථාරහං කාලයුත්තමෙව වාචං විනෙය්‍යානං සම්මා ගදතීති වා **සුගතො,** ද-කාරස්ස ත-කාරං කත්වා, තං **සුගතං.** පුඤ්ඤාපුඤ්ඤකම්මෙහි උපපජ්ජනවසෙන ගන්තබ්බාති **ගතියො,** උපපත්තිභවවිසෙසා. තා පන නිරයාදිභෙදෙන පඤ්චවිධා, සකලස්සාපි භවගාමිකම්මස්ස අරියමග්ගාධිගමෙන අවිපාකාරහභාවකරණෙන නිවත්තිතත්තා පඤ්චහිපි තාහි විසංයුත්තො හුත්වා මුත්තොති **ගතිවිමුත්තො.** උද්ධමුද්ධභවගාමිනො හි දෙවා තංතංකම්මවිපාකදානකාලානුරූපෙන තතො තතො භවතො මුත්තාපි මුත්තමත්තාව, න පන විසඤ්ඤොගවසෙන මුත්තා, ගතිපරියාපන්නා ච තංතංභවගාමිකම්මස්ස අරියමග්ගෙන අනිවත්තිතත්තා, න තථා භගවා. භගවා පන යථාවුත්තප්පකාරෙන විසංයුත්තො හුත්වා මුත්තොති. තස්මා අනෙන භගවතො කත්ථචිපි ගතියා අපරියාපන්නතං දස්සෙති. යතො ච භගවා ‘‘දෙවාතිදෙවො’’ති වුච්චති. තෙනෙවාහ –

> ‘‘යෙන දෙවූපපත්‍යස්ස, ගන්ධබ්බො වා විහඞ්ගමො;
> යක්ඛත්තං යෙන ගච්ඡෙය්‍යං, මනුස්සත්තඤ්ච අබ්බජෙ;
> තෙ මය්හං ආසවා ඛීණා, විද්ධස්තා විනළීකතා’’ති. (අ. නි. 4.36);

තංතංගතිසංවත්තනකානඤ්හි කම්මකිලෙසානං මහාබොධිමූලෙයෙව අග්ගමග්ගෙන පහීනත්තා නත්ථි භගවතො තංතංගතිපරියාපන්නතාති අච්චන්තමෙව භගවා සබ්බභවයොනිගතිවිඤ්ඤාණට්ඨිතිසත්තාවාසසත්තනිකායෙහි පරිමුත්තොති. අථ වා කාමං සඋපාදිසෙසායපි නිබ්බානධාතුයා තාහි ගතීහි විමුත්තො, එසා පන ‘‘පඤ්ඤාපජ්ජොතවිහතමොහතම’’න්ති එත්ථෙවන්තොගධාති ඉමිනා පදෙන අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයාව ථොමෙතීති දට්ඨබ්බං.

එත්ථ පන අත්තහිතසම්පත්තිපරහිතපටිපත්තිවසෙන ද්වීහාකාරෙහි භගවතො ථොමනා කතා හොති. තෙසු අනාවරණඤාණාධිගමො, සහ වාසනාය කිලෙසානමච්චන්තප්පහානං, අනුපාදිසෙසනිබ්බානප්පත්ති ච අත්තහිතසම්පත්ති නාම, ලාභසක්කාරාදිනිරපෙක්ඛචිත්තස්ස පන සබ්බදුක්ඛනිය්‍යානිකධම්මදෙසනාපයොගතො දෙවදත්තාදීසුපි විරුද්ධසත්තෙසු නිච්චං හිතජ්ඣාසයතා, විනීතබ්බසත්තානං ඤාණපරිපාකකාලාගමනඤ්ච ආසයතො පරහිතපටිපත්ති නාම. සා පන ආසයපයොගතො දුවිධා, පරහිතපටිපත්ති තිවිධා ච අත්තහිතසම්පත්ති ඉමාය ගාථාය යථාරහං පකාසිතා හොති. ‘‘කරුණාසීතලහදය’’න්ති හි එතෙන ආසයතො පරහිතපටිපත්ති, සම්මා ගදනත්ථෙන සුගතසද්දෙන පයොගතො පරහිතපටිපත්ති. ‘‘පඤ්ඤාපජ්ජොතවිහතමොහතමං ගතිවිමුත්ත’’න්ති එතෙහි, චතුසච්චපටිවෙධත්ථෙන ච සුගතසද්දෙන තිවිධාපි අත්තහිතසම්පත්ති, අවසිට්ඨට්ඨෙන පන තෙන, ‘‘සනරාමරලොකගරු’’න්ති ච එතෙන සබ්බාපි අත්තහිතසම්පත්ති, පරහිතපටිපත්ති ච පකාසිතා හොති.

අථ වා හෙතුඵලසත්තූපකාරවසෙන තීහාකාරෙහි ථොමනා කතා. තත්ථ **හෙතු** නාම මහාකරුණාසමායොගො, බොධිසම්භාරසම්භරණඤ්ච, තදුභයම්පි පඨමපදෙන යථාරුතතො, සාමත්ථියතො ච පකාසිතං. **ඵලං** පන ඤාණප්පහානආනුභාවරූපකායසම්පදාවසෙන චතුබ්බිධං . තත්ථ සබ්බඤ්ඤුතඤාණපදට්ඨානං මග්ගඤාණං, තම්මූලකානි ච දසබලාදිඤාණානි ඤාණසම්පදා, සවාසනසකලසංකිලෙසානමච්චන්තමනුප්පාදධම්මතාපාදනං පහානසම්පදා, යථිච්ඡිතනිප්ඵාදනෙ ආධිපච්චං ආනුභාවසම්පදා, සකලලොකනයනාභිසෙකභූතා පන ලක්ඛණානුබ්‍යඤ්ජනපටිමණ්ඩිතා අත්තභාවසම්පත්ති රූපකායසම්පදා. තාසු ඤාණප්පහානසම්පදා දුතියපදෙන, සච්චපටිවෙධත්ථෙන ච සුගතසද්දෙන පකාසිතා, ආනුභාවසම්පදා තතියපදෙන, රූපකායසම්පදා සොභනකායගමනත්ථෙන සුගතසද්දෙන ලක්ඛණානුබ්‍යඤ්ජනපාරිපූරියා විනා තදභාවතො. යථාවුත්තා දුවිධාපි පරහිතපටිපත්ති **සත්තූපකාරසම්පදා,** සා පන සම්මා ගදනත්ථෙන සුගතසද්දෙන පකාසිතාති වෙදිතබ්බා.

අපිච ඉමාය ගාථාය සම්මාසම්බොධි තම්මූල – තප්පටිපත්තියාදයො අනෙකෙ බුද්ධගුණා ආචරියෙන පකාසිතා හොන්ති. එසා හි ආචරියානං පකති, යදිදං යෙන කෙනචි පකාරෙන අත්ථන්තරවිඤ්ඤාපනං. කථං?

‘‘කරුණාසීතලහදය’’න්ති හි එතෙන සම්මාසම්බොධියා මූලං දස්සෙති . මහාකරුණාසඤ්චොදිතමානසො හි භගවා සංසාරපඞ්කතො සත්තානං සමුද්ධරණත්ථං කතාභිනීහාරො අනුපුබ්බෙන පාරමියො පූරෙත්වා අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිමධිගතොති කරුණා සම්මාසම්බොධියා මූලං. ‘‘පඤ්ඤාපජ්ජොතවිහතමොහතම’’න්ති එතෙන සම්මාසම්බොධිං දස්සෙති. සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණපදට්ඨානඤ්හි අග්ගමග්ගඤාණං, අග්ගමග්ගඤාණපදට්ඨානඤ්ච සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං ‘‘සම්මාසම්බොධී’’ති වුච්චති. සම්මා ගමනත්ථෙන සුගතසද්දෙන සම්මාසම්බොධියා පටිපත්තිං දස්සෙති ලීනුද්ධච්චපතිට්ඨානායූහනකාමසුඛත්තකිලමථානුයොගසස්සතුච්ඡෙදාභිනිවෙසාදිඅන්තද්වයරහිතාය කරුණාපඤ්ඤාපරිග්ගහිතාය මජ්ඣිමාය පටිපත්තියා පකාසනතො, ඉතරෙහි සම්මාසම්බොධියා පධානාප්පධානප්පභෙදං පයොජනං දස්සෙති. සංසාරමහොඝතො සත්තසන්තාරණඤ්හෙත්ථ පධානං, තදඤ්ඤමප්පධානං. තෙසු ච පධානෙන පයොජනෙන පරහිතපටිපත්තිං දස්සෙති, ඉතරෙන අත්තහිතසම්පත්තිං, තදුභයෙන ච අත්තහිතපටිපන්නාදීසු චතූසු පුග්ගලෙසු භගවතො චතුත්ථපුග්ගලභාවං පකාසෙති. තෙන ච අනුත්තරං දක්ඛිණෙය්‍යභාවං, උත්තමඤ්ච වන්දනීයභාවං, අත්තනො ච වන්දනාය ඛෙත්තඞ්ගතභාවං විභාවෙති.

අපිච කරුණාග්ගහණෙන ලොකියෙසු මහග්ගතභාවප්පත්තාසාධාරණගුණදීපනතො සබ්බලොකියගුණසම්පත්ති දස්සිතා, පඤ්ඤාග්ගහණෙන සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණපදට්ඨානමග්ගඤාණදීපනතො සබ්බලොකුත්තරගුණසම්පත්ති. තදුභයග්ගහණසිද්ධො හි අත්ථො ‘‘සනරාමරලොකගරු’’න්තිආදිනා විපඤ්චීයතීති. කරුණාග්ගහණෙන ච නිරුපක්කිලෙසමුපගමනං දස්සෙති, පඤ්ඤාග්ගහණෙන අපගමනං. තථා කරුණාග්ගහණෙන ලොකසමඤ්ඤානුරූපං භගවතො පවත්තිං දස්සෙති ලොකවොහාරවිසයත්තා කරුණාය, පඤ්ඤාග්ගහණෙන ලොකසමඤ්ඤාය අනතිධාවනං. සභාවානවබොධෙන හි ධම්මානං සභාවං අතිධාවිත්වා සත්තාදිපරාමසනං හොති. තථා කරුණාග්ගහණෙන මහාකරුණාසමාපත්තිවිහාරං දස්සෙති, පඤ්ඤාග්ගහණෙන තීසු කාලෙසු අප්පටිහතඤාණං, චතුසච්චඤාණං, චතුපටිසම්භිදාඤාණං, චතුවෙසාරජ්ජඤාණං, කරුණාග්ගහණෙන මහාකරුණාසමාපත්තිඤාණස්ස ගහිතත්තා සෙසාසාධාරණඤාණානි, ඡ අභිඤ්ඤා, අට්ඨසු පරිසාසු අකම්පනඤාණානි, දස බලානි, චුද්දස බුද්ධගුණා, සොළස ඤාණචරියා, අට්ඨාරස බුද්ධධම්මා, චතුචත්තාරීස ඤාණවත්ථූනි, සත්තසත්තති ඤාණවත්ථූනීති එවමාදීනං අනෙකෙසං පඤ්ඤාපභෙදානං වසෙන ඤාණචාරං දස්සෙති. තථා කරුණාග්ගහණෙන චරණසම්පත්තිං, පඤ්ඤාග්ගහණෙන විජ්ජාසම්පත්තිං. කරුණාග්ගහණෙන අත්තාධිපතිතා, පඤ්ඤාග්ගහණෙන ධම්මාධිපතිතා. කරුණාග්ගහණෙන ලොකනාථභාවො, පඤ්ඤාග්ගහණෙන අත්තනාථභාවො. තථා කරුණාග්ගහණෙන පුබ්බකාරීභාවො, පඤ්ඤාග්ගහණෙන කතඤ්ඤුතා. කරුණාග්ගහණෙන අපරන්තපතා, පඤ්ඤාග්ගහණෙන අනත්තන්තපතා. කරුණාග්ගහණෙන වා බුද්ධකරධම්මසිද්ධි, පඤ්ඤාග්ගහණෙන බුද්ධභාවසිද්ධි. තථා කරුණාග්ගහණෙන පරසන්තාරණං, පඤ්ඤාග්ගහණෙන අත්තසන්තාරණං. තථා කරුණාග්ගහණෙන සබ්බසත්තෙසු අනුග්ගහචිත්තතා, පඤ්ඤාග්ගහණෙන සබ්බධම්මෙසු විරත්තචිත්තතා දස්සිතා හොති සබ්බෙසඤ්ච බුද්ධගුණානං කරුණා ආදි තන්නිදානභාවතො, පඤ්ඤා පරියොසානං තතො උත්තරි කරණීයාභාවතො. ඉති ආදිපරියොසානදස්සනෙන සබ්බෙ බුද්ධගුණා දස්සිතා හොන්ති. තථා කරුණාග්ගහණෙන සීලක්ඛන්ධපුබ්බඞ්ගමො සමාධික්ඛන්ධො දස්සිතො හොති. කරුණානිදානඤ්හි සීලං තතො පාණාතිපාතාදිවිරතිප්පවත්තිතො, සා ච ඣානත්තයසම්පයොගිනීති, පඤ්ඤාවචනෙන පඤ්ඤාක්ඛන්ධො. සීලඤ්ච සබ්බබුද්ධගුණානං ආදි, සමාධි මජ්ඣෙ, පඤ්ඤා පරියොසානන්ති එවම්පි ආදිමජ්ඣපරියොසානකල්‍යාණා සබ්බෙ බුද්ධගුණා දස්සිතා හොන්ති නයතො දස්සිතත්තා. එසො එව හි නිරවසෙසතො බුද්ධගුණානං දස්සනුපායො, යදිදං නයග්ගාහණං, අඤ්ඤථා කො නාම සමත්ථො භගවතො ගුණෙ අනුපදං නිරවසෙසතො දස්සෙතුං. තෙනෙවාහ –

> ‘‘බුද්ධොපි බුද්ධස්ස භණෙය්‍ය වණ්ණං,
> කප්පම්පි චෙ අඤ්ඤමභාසමානො.
> ඛීයෙථ කප්පො චිරදීඝමන්තරෙ,
> වණ්ණො න ඛීයෙථ තථාගතස්සා’’ති.

තෙනෙව ච ආයස්මතා සාරිපුත්තත්ථෙරෙනාපි බුද්ධගුණපරිච්ඡෙදනං පති භගවතා අනුයුත්තෙන ‘‘නො හෙතං භන්තෙ’’ති පටික්ඛිපිත්වා ‘‘අපි ච මෙ භන්තෙ ධම්මන්වයො විදිතො’’ති **සම්පසාදනීයසුත්තෙ** වුත්තං.

එවං සඞ්ඛෙපෙන සකලසබ්බඤ්ඤුගුණෙහි භගවතො ථොමනාපුබ්බඞ්ගමං පණාමං කත්වා ඉදානි සද්ධම්මස්සාපි ථොමනාපුබ්බඞ්ගමං පණාමං කරොන්තො **‘‘බුද්ධොපී’’**තිආදිමාහ. තත්ථායං සහ පදසම්බන්ධෙන සඞ්ඛෙපත්ථො – යථාවුත්තවිවිධගුණගණසමන්නාගතො **බුද්ධොපි යං** අරියමග්ගසඞ්ඛාතං **ධම්මං,** සහ පුබ්බභාගපටිපත්තිධම්මෙන වා අරියමග්ගභූතං **ධම්මං භාවෙත්වා චෙව** යං ඵලනිබ්බානසඞ්ඛාතං ධම්මං, පරියත්තිධම්මපටිපත්තිධම්මෙහි වා සහ ඵලනිබ්බානභූතං ධම්මං **සච්ඡිකත්වා ච** සම්මාසම්බොධිසඞ්ඛාතං බුද්ධභාවමුපගතො, වීතමලමනුත්තරං තං ධම්මම්පි වන්දෙති.

තත්ථ බුද්ධසද්දස්ස තාව ‘‘බුජ්ඣිතා සච්චානීති **බුද්ධො.** බොධෙතා පජායාති **බුද්ධො’’**තිආදිනා නිද්දෙසනයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. අථ වා අග්ගමග්ගඤාණාධිගමෙන සවාසනාය සම්මොහනිද්දාය අච්චන්තවිගමනතො, අපරිමිතගුණගණාලඞ්කතසබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණප්පත්තියා විකසිතභාවතො ච බුද්ධවාති **බුද්ධො** ජාගරණවිකසනත්ථවසෙන. අථ වා කස්සචිපි ඤෙය්‍යධම්මස්ස අනවබුද්ධස්ස අභාවෙන ඤෙය්‍යවිසෙසස්ස කම්මභාවාගහණතො කම්මවචනිච්ඡාභාවෙන අවගමනත්ථවසෙන කත්තුනිද්දෙසොව ලබ්භති, තස්මා බුද්ධවාති

බුද්ධොතිපි වත්තබ්බො. පදෙසග්ගහණෙ හි අසති ගහෙතබ්බස්ස නිප්පදෙසතාව විඤ්ඤායති යථා ‘‘දික්ඛිතො න දදාතී’’ති. එවඤ්ච කත්වා කම්මවිසෙසානපෙක්ඛා කත්තරි එව බුද්ධසද්දසිද්ධි වෙදිතබ්බා, අත්ථතො පන පාරමිතාපරිභාවිතො සයම්භුඤාණෙන සහ වාසනාය විහතවිද්ධස්තනිරවසෙසකිලෙසොමහාකරුණාසබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණාදිඅපරිමෙය්‍යගුණගණාධාරො ඛන්ධසන්තානො බුද්ධො, යථාහ –

‘‘බුද්ධොති යො සො භගවා සයම්භූ අනාචරියකො පුබ්බෙ අනනුස්සුතෙසු ධම්මෙසු සාමං සච්චානි අභිසම්බුජ්ඣි, තත්ථ ච සබ්බඤ්ඤුතං පත්තො, බලෙසු ච වසීභාව’’න්ති (මහානි. 192; චූළනි. 97; පටි. ම. 161).

අපිසද්දො සම්භාවනෙ, තෙන එවං ගුණවිසෙසයුත්තො සොපි නාම භගවා ඊදිසං ධම්මං භාවෙත්වා, සච්ඡිකත්වා ච බුද්ධභාවමුපගතො, කා නාම කථා අඤ්ඤෙසං සාවකාදිභාවමුපගමනෙති ධම්මෙ සම්භාවනං දීපෙති. **බුද්ධභාව**න්ති සම්මාසම්බොධිං. යෙන හි නිමිත්තභූතෙන සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණපදට්ඨානෙන අග්ගමග්ගඤාණෙන, අග්ගමග්ගඤාණපදට්ඨානෙන ච සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණෙන භගවති ‘‘බුද්ධො’’ති නාමං, තදාරම්මණඤ්ච ඤාණං පවත්තති, තමෙවිධ ‘‘භාවො’’ති වුච්චති. භවන්ති බුද්ධිසද්දා එතෙනාති හි **භාවො.** තථා හි වදන්ති –

> ‘‘යෙන යෙන නිමිත්තෙන, බුද්ධි සද්දො ච වත්තතෙ;
> තංතංනිමිත්තකං භාවපච්චයෙහි උදීරිත’’න්ති.

භාවෙත්වාති උප්පාදෙත්වා, වඩ්ඪෙත්වා වා. **සච්ඡිකත්වා**ති පච්චක්ඛං කත්වා. **චෙච**-සද්දො ච-සද්දො ච තදුභයත්ථ සමුච්චයෙ. තෙන හි සද්දද්වයෙන න කෙවලං භගවා ධම්මස්ස භාවනාමත්තෙන බුද්ධභාවමුපගතො, නාපි සච්ඡිකිරියාමත්තෙන, අථ ඛො තදුභයෙනෙවාති සමුච්චිනොති. **උපගතො**ති පත්තො, අධිගතොති අත්ථො. එතස්ස ‘‘බුද්ධභාව’’න්ති පදෙන සම්බන්ධො. **වීතමල**න්ති එත්ථ විරහවසෙන එති පවත්තතීති වීතො, මලතො වීතො, වීතං වා මලං යස්සාති වීතමලො, තං **වීතමලං. ‘‘ගතමල’’**න්තිපි පාඨො දිස්සති, එවං සති සඋපසග්ගො විය අනුපසග්ගොපි ගතසද්දො විරහත්ථවාචකො වෙදිතබ්බො ධාතූනමනෙකත්ථත්තා. ගච්ඡති අපගච්ඡතීති හි ගතො, ධම්මො . ගතං වා මලං, පුරිමනයෙන සමාසො. **අනුත්තර**න්ති උත්තරවිරහිතං. යථානුසිට්ඨං පටිපජ්ජමානෙ අපායතො, සංසාරතො ච අපතමානෙ කත්වා ධාරෙතීති **ධම්මො,** නවවිධො ලොකුත්තරධම්මො. තප්පකාසනත්තා, සච්ඡිකිරියාසම්මසනපරියායස්ස ච ලබ්භමානත්තා පරියත්තිධම්මොපි ඉධ සඞ්ගහිතො . තථා හි ‘‘අභිධම්මනයසමුද්දං අධිගච්ඡි, තීණි පිටකානි සම්මසී’’ති ච අට්ඨකථායං වුත්තං, තථා ‘‘යං ධම්මං භාවෙත්වා සච්ඡිකත්වා’’ති ච වුත්තත්තා භාවනාසච්ඡිකිරියායොග්‍යතාය බුද්ධකරධම්මභූතාහි පාරමිතාහි සහ පුබ්බභාගඅධිසීලසික්ඛාදයොපි ඉධ සඞ්ගහිතාති වෙදිතබ්බා. තාපි හි විගතපටිපක්ඛතාය වීතමලා, අනඤ්ඤසාධාරණතාය අනුත්තරා ච. කථං පන තා භාවෙත්වා, සච්ඡිකත්වා ච භගවා බුද්ධභාවමුපගතොති? වුච්චතෙ – සත්තානඤ්හි සංසාරවට්ටදුක්ඛනිස්සරණාය [නිස්සරණත්ථාය (පණ්ණාස ටී.) නිස්සරණෙ (කත්ථචි)] කතමහාභිනීහාරො මහාකරුණාධිවාසනපෙසලජ්ඣාසයො පඤ්ඤාවිසෙසපරියොදාතනිම්මලානං දානදමසඤ්ඤමාදීනං උත්තමධම්මානං කප්පානං සතසහස්සාධිකානි චත්තාරි අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යානි සක්කච්චං නිරන්තරං නිරවසෙසං භාවනාසච්ඡිකිරියාහි කම්මාදීසු අධිගතවසීභාවො අච්ඡරියාචින්තෙය්‍යමහානුභාවො අධිසීලාධිචිත්තානං පරමුක්කංසපාරමිප්පත්තො භගවා පච්චයාකාරෙ චතුවීසතිකොටිසතසහස්සමුඛෙන මහාවජිරඤාණං පෙසෙත්වා අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිසඞ්ඛාතං බුද්ධභාවමුපගතොති.

ඉමාය පන ගාථාය විජ්ජාවිමුත්තිසම්පදාදීහි අනෙකෙහි ගුණෙහි යථාරහං සද්ධම්මං ථොමෙති. කථං? එත්ථ හි ‘‘භාවෙත්වා’’ති එතෙන විජ්ජාසම්පදාය ථොමෙති, ‘‘සච්ඡිකත්වා’’ති එතෙන විමුත්තිසම්පදාය. තථා පඨමෙන ඣානසම්පදාය, දුතියෙන විමොක්ඛසම්පදාය. පඨමෙන වා සමාධිසම්පදාය, දුතියෙන සමාපත්තිසම්පදාය. අථ වා පඨමෙන ඛයඤාණභාවෙන, දුතියෙන අනුප්පාදඤාණභාවෙන. පඨමෙන වා විජ්ජූපමතාය, දුතියෙන වජිරූපමතාය. පඨමෙන වා විරාගසම්පත්තියා, දුතියෙන නිරොධසම්පත්තියා. තථා පඨමෙන නිය්‍යානභාවෙන, දුතියෙන නිස්සරණභාවෙන. පඨමෙන වා හෙතුභාවෙන, දුතියෙන අසඞ්ඛතභාවෙන. පඨමෙන වා දස්සනභාවෙන, දුතියෙන විවෙකභාවෙන. පඨමෙන වා අධිපතිභාවෙන, දුතියෙන අමතභාවෙන ධම්මං ථොමෙති. අථ වා ‘‘යං ධම්මං භාවෙත්වා බුද්ධභාවං උපගතො’’ති එතෙන ස්වාක්ඛාතතාය ධම්මං ථොමෙති, ‘‘සච්ඡිකත්වා’’ති එතෙන සන්දිට්ඨිකතාය. තථා පඨමෙන අකාලිකතාය, දුතියෙන එහිපස්සිකතාය. පඨමෙන වා ඔපනෙය්‍යිකතාය, දුතියෙන පච්චත්තංවෙදිතබ්බතාය. පඨමෙන වා සහ පුබ්බභාගසීලාදීහි සෙක්ඛෙහි සීලසමාධිපඤ්ඤාක්ඛන්ධෙහි , දුතියෙන සහ අසඞ්ඛතධාතුයා අසෙක්ඛෙහි ධම්මං ථොමෙති.

‘‘වීතමල’’න්ති ඉමිනා පන සංකිලෙසාභාවදීපනෙන විසුද්ධතාය ධම්මං ථොමෙති, ‘‘අනුත්තර’’න්ති එතෙන අඤ්ඤස්ස විසිට්ඨස්ස අභාවදීපනෙන පරිපුණ්ණතාය. පඨමෙන වා පහානසම්පදාය, දුතියෙන සභාවසම්පදාය. පඨමෙන වා භාවනාඵලයොග්‍යතාය. භාවනාගුණෙන හි සො සංකිලෙසමලසමුග්ඝාතකො, තස්මානෙන භාවනාකිරියාය ඵලමාහ. දුතියෙන සච්ඡිකිරියාඵලයොග්‍යතාය. තදුත්තරිකරණීයාභාවතො හි අනඤ්ඤසාධාරණතාය අනුත්තරභාවො සච්ඡිකිරියානිබ්බත්තිතො, තස්මානෙන සච්ඡිකිරියාඵලමාහාති.

එවං සඞ්ඛෙපෙනෙව සබ්බසද්ධම්මගුණෙහි සද්ධම්මස්සාපි ථොමනාපුබ්බඞ්ගමං පණාමං කත්වා ඉදානි අරියසඞ්ඝස්සාපි ථොමනාපුබ්බඞ්ගමං පණාමං කරොන්තො **“සුගතස්ස ඔරසාන”**න්තිආදිමාහ. තත්ථ **සුගතස්සාති** සම්බන්ධනිද්දෙසො, ‘‘පුත්තාන’’න්ති එතෙන සම්බජ්ඣිතබ්බො. උරසි භවා, ජාතා, සංවුද්ධා වා **ඔරසා,** අත්තජො ඛෙත්තජො අන්තෙවාසිකො දින්නකොති චතුබ්බිධෙසු පුත්තෙසු අත්තජා, තංසරික්ඛතාය පන අරියපුග්ගලා ‘‘ඔරසා’’ති වුච්චන්ති. යථා හි මනුස්සානං ඔරසපුත්තා අත්තජාතතාය පිතුසන්තකස්ස දායජ්ජස්ස විසෙසභාගිනො හොන්ති, එවමෙතෙපි සද්ධම්මසවනන්තෙ අරියාය ජාතියා ජාතතාය භගවතො සන්තකස්ස විමුත්තිසුඛස්ස ධම්මරතනස්ස ච දායජ්ජස්ස විසෙසභාගිනොති. අථ වා භගවතො ධම්මදෙසනානුභාවෙන අරියභූමිං ඔක්කමමානා, ඔක්කන්තා ච අරියසාවකා භගවතො උරෙ වායාමජනිතාභිජාතතාය සදිසකප්පනමන්තරෙන නිප්පරියායෙනෙව ‘‘ඔරසා’’ති වත්තබ්බතමරහන්ති. තථා හි තෙ භගවතා ආසයානුසයචරියාධිමුත්තිආදිඔලොකනෙන, වජ්ජානුචින්තනෙන ච හදයෙ කත්වා වජ්ජතො නිවාරෙත්වා අනවජ්ජෙ පතිට්ඨාපෙන්තෙන සීලාදිධම්මසරීරපොසනෙන සංවඩ්ඪාපිතා. යථාහ භගවා **ඉතිවුත්තකෙ** ‘‘අහමස්මි භික්ඛවෙ බ්‍රාහ්මණො…පෙ…. තස්ස මෙ තුම්හෙ පුත්තා ඔරසා මුඛතො ජාතා’’තිආදි (ඉතිවු. 100). නනු සාවකදෙසිතාපි දෙසනා අරියභාවාවහාති? සච්චං, සා පන තම්මූලිකත්තා, ලක්ඛණාදිවිසෙසාභාවතො ච ‘‘භගවතො ධම්මදෙසනා’’ ඉච්චෙව සඞ්ඛ්‍යං ගතා, තස්මා භගවතො ඔරසපුත්තභාවොයෙව තෙසං වත්තබ්බොති, එතෙන චතුබ්බිධෙසු පුත්තෙසු අරියසඞ්ඝස්ස අත්තජපුත්තභාවං දස්සෙති. අත්තනො කුලං පුනෙන්ති සොධෙන්ති, මාතාපිතූනං වා හදයං පූරෙන්තීති **පුත්තා,** අත්තජාදයො. අරියා පන ධම්මතන්තිවිසොධනෙන, ධම්මානුධම්මපටිපත්තියා චිත්තාරාධනෙන ච තප්පටිභාගතාය භගවතො **පුත්තා** නාම, තෙසං. තස්ස ‘‘සමූහ’’න්ති පදෙන සම්බන්ධො.

සංකිලෙසනිමිත්තං හුත්වා ගුණං මාරෙති විබාධතීති **මාරො,** දෙවපුත්තමාරො. සිනාති පරෙ බන්ධති එතායාති **සෙනා,** මාරස්ස සෙනා තථා, මාරඤ්ච මාරසෙනඤ්ච මථෙන්ති විලොථෙන්තීති **මාරසෙනමථනා** , තෙසං. ‘‘මාරමාරසෙනමථනාන’’න්ති හි වත්තබ්බෙපි එකදෙසසරූපෙකසෙසවසෙන එවං වුත්තං. මාරසද්දසන්නිධානෙන වා සෙනාසද්දෙන මාරසෙනා ගහෙතබ්බා, ගාථාබන්ධවසෙන චෙත්ථ රස්සො. **“මාරසෙනමද්දනාන”**න්තිපි කත්ථචි පාඨො, සො අයුත්තොව අරියාජාතිකත්තා ඉමිස්සා ගාථාය. නනු ච අරියසාවකානං මග්ගාධිගමසමයෙ භගවතො විය තදන්තරායකරණත්ථං දෙවපුත්තමාරො වා මාරසෙනා වා න අපසාදෙති, අථ කස්මා එවං වුත්තන්ති? අපසාදෙතබ්බභාවකාරණස්ස විමථිතත්තා. තෙසඤ්හි අපසාදෙතබ්බතාය කාරණෙ සංකිලෙසෙ විමථිතෙ තෙපි විමථිතා නාම හොන්තීති. අථ වා ඛන්ධාභිසඞ්ඛාරමාරානං විය දෙවපුත්තමාරස්සාපි ගුණමාරණෙ සහායභාවූපගමනතො කිලෙසබලකායො ඉධ ‘‘මාරසෙනා’’ති වුච්චති යථාහ භගවා –

‘‘කාමා තෙ පඨමා සෙනා, දුතියා අරති වුච්චති;
තතියා ඛුප්පිපාසා තෙ, චතුත්ථී තණ්හා පවුච්චති.

පඤ්චමං ථිනමිද්ධං තෙ, ඡට්ඨා භීරූ පවුච්චති;
සත්තමී විචිකිච්ඡා තෙ, මක්ඛො ථම්භො තෙ අට්ඨමො.

ලාභො සිලොකො සක්කාරො,
මිච්ඡාලද්ධො ච යො යසො;
යො චත්තානං සමුක්කංසෙ,
පරෙ ච අවජානති.

එසා නමුචි තෙ සෙනා, කණ්හස්සාභිප්පහාරිනී;
න නං අසූරො ජිනාති, ජෙත්වා ච ලභතෙ සුඛ’’න්ති. (සු. නි. 438; මහානි. 28; චූළනි. 47);

සා ච තෙහි අරියසාවකෙහි දියඩ්ඪසහස්සභෙදා, අනන්තභෙදා වා කිලෙසවාහිනී සතිධම්මවිචයවීරියසමථාදිගුණපහරණීහි ඔධිසො මථිතා, විද්ධංසිතා, විහතා ච, තස්මා ‘‘මාරසෙනමථනා’’ති වුච්චන්ති. විලොථනඤ්චෙත්ථ විද්ධංසනං, විහනනං වා. අපිච ඛන්ධාභිසඞ්ඛාරමච්චුදෙවපුත්තමාරානං තෙසං සහායභාවූපගමනතාය සෙනාසඞ්ඛාතස්ස කිලෙසමාරස්ස ච මථනතො ‘‘මාරසෙනමථනා’’තිපි අත්ථො ගහෙතබ්බො. එවඤ්ච සති පඤ්චමාරනිම්මථනභාවෙන අත්ථො පරිපුණ්ණො හොති. අරියසාවකාපි හි සමුදයප්පහානපරිඤ්ඤාවසෙන ඛන්ධමාරං, සහායවෙකල්ලකරණෙන සබ්බථා, අප්පවත්තිකරණෙන ච අභිසඞ්ඛාරමාරං, බලවිධමනවිසයාතික්කමනවසෙන මච්චුමාරං, දෙවපුත්තමාරඤ්ච සමුච්ඡෙදප්පහානවසෙන සබ්බසො අප්පවත්තිකරණෙන කිලෙසමාරං මථෙන්තීති, ඉමිනා පන තෙසං ඔරසපුත්තභාවෙ කාරණං, තීසු පුත්තෙසු ච අනුජාතතං දස්සෙති. මාරසෙනමථනතාය හි තෙ භගවතො ඔරසපුත්තා, අනුජාතා චාති.

අට්ඨන්නන්ති ගණනපරිච්ඡෙදො, තෙනසතිපි තෙසං තංතංභෙදෙන අනෙකසතසහස්සසඞ්ඛ්‍යාභෙදෙ අරියභාවකරමග්ගඵලධම්මභෙදෙන ඉමං ගණනපරිච්ඡෙදං නාතිවත්තන්ති මග්ගට්ඨඵලට්ඨභාවානතිවත්තනතොති දස්සෙති. **පි**-සද්දො, **අපි**-සද්දො වා පදලීළාදිනා කාරණෙන අට්ඨානෙ පයුත්තො, සො ‘‘අරියසඞ්ඝ’’න්ති එත්ථ යොජෙතබ්බො, තෙන න කෙවලං බුද්ධධම්මෙයෙව, අථ ඛො අරියසඞ්ඝම්පීති සම්පිණ්ඩෙති. යදිපි අවයවවිනිමුත්තො සමුදායො නාම කොචි නත්ථි අවයවං උපාදාය සමුදායස්ස වත්තබ්බත්තා, අවිඤ්ඤායමානසමුදායං පන

විඤ්ඤායමානසමුදායෙන විසෙසිතුමරහතීති ආහ **‘‘අට්ඨන්නම්පි සමූහ’’**න්ති, එතෙන ‘‘අරියසඞ්ඝ’’න්ති එත්ථ න යෙන කෙනචි සණ්ඨානාදිනා, කායසාමග්ගියා වා සමුදායභාවො, අපි තු මග්ගට්ඨඵලට්ඨභාවෙනෙවාති විසෙසෙති. අවයවමෙව සම්පිණ්ඩෙත්වා ඌහිතබ්බො විතක්කෙතබ්බො, සංඌහනිතබ්බො වා සඞ්ඝටිතබ්බොති **සමූහො,** සොයෙව **සමොහො** වචනසිලිට්ඨතාදිනා. ද්විධාපි හි පාඨො යුජ්ජති. ආරකත්තා කිලෙසෙහි, අනයෙ න ඉරියනතො, අයෙ ච ඉරියනතො **අරියා** නිරුත්තිනයෙන . අථ වා සදෙවකෙන ලොකෙන සරණන්ති අරණීයතො උපගන්තබ්බතො, උපගතානඤ්ච තදත්ථසිද්ධිතො **අරියා,** දිට්ඨිසීලසාමඤ්ඤෙන සංහතො, සමග්ගං වා කම්මං සමුදායවසෙන සමුපගතොති **සඞ්ඝො,** අරියානං සඞ්ඝො, අරියො ච සො සඞ්ඝො ච යථාවුත්තනයෙනාති වා අරියසඞ්ඝො, තං **අරියසඞ්ඝං.** භගවතො අපරභාගෙ බුද්ධධම්මරතනානම්පි සමධිගමො සඞ්ඝරතනාධීනොති අරියසඞ්ඝස්ස බහුපකාරතං දස්සෙතුං ඉධෙව **‘‘සිරසා වන්දෙ’’**ති වුත්තං. අවස්සඤ්චායමත්ථො සම්පටිච්ඡිතබ්බො විනයට්ඨකථාදීසුපි (පාරා. අට්ඨ. ගන්ථාරම්භකථා) තථා වුත්තත්තා. කෙචි පන පුරිමගාථාසුපි තං පදමානෙත්වා යොජෙන්ති, තදයුත්තමෙව රතනත්තයස්ස අසාධාරණගුණප්පකාසනට්ඨානත්තා, යථාවුත්තකාරණස්ස ච සබ්බෙසම්පි සංවණ්ණනාකාරානමධිප්පෙතත්තාති.

ඉමාය පන ගාථාය අරියසඞ්ඝස්ස පභවසම්පදා පහානසම්පදාදයො අනෙකෙ ගුණා දස්සිතා හොන්ති. කථං? ‘‘සුගතස්ස ඔරසානං පුත්තාන’’න්ති හි එතෙන අරියසඞ්ඝස්ස පභවසම්පදං දස්සෙති සම්මාසම්බුද්ධපභවතාදීපනතො. ‘‘මාරසෙනමථනාන’’න්ති එතෙන පහානසම්පදං සකලසංකිලෙසප්පහානදීපනතො. ‘‘අට්ඨන්නම්පි සමූහ’’න්ති එතෙන ඤාණසම්පදං මග්ගට්ඨඵලට්ඨභාවදීපනතො . ‘‘අරියසඞ්ඝ’’න්ති එතෙන සභාවසම්පදං සබ්බසඞ්ඝානං අග්ගභාවදීපනතො. අථ වා ‘‘සුගතස්ස ඔරසානං පුත්තාන’’න්ති අරියසඞ්ඝස්ස විසුද්ධනිස්සයභාවදීපනං. ‘‘මාරසෙනමථනාන’’න්ති සම්මාඋජුඤායසාමීචිපටිපන්නභාවදීපනං. ‘‘අට්ඨන්නම්පි සමූහ’’න්ති ආහුනෙය්‍යාදිභාවදීපනං. ‘‘අරියසඞ්ඝ’’න්ති අනුත්තරපුඤ්ඤක්ඛෙත්තභාවදීපනං. තථා ‘‘සුගතස්ස ඔරසානං පුත්තාන’’න්ති එතෙන අරියසඞ්ඝස්ස ලොකුත්තරසරණගමනසබ්භාවං දස්සෙති. ලොකුත්තරසරණගමනෙන හි තෙ භගවතො ඔරසපුත්තා ජාතා. ‘‘මාරසෙනමථනාන’න්ති එතෙන අභිනීහාරසම්පදාසිද්ධං පුබ්බභාගසම්මාපටිපත්තිං දස්සෙති. කතාභිනීහාරා හි සම්මාපටිපන්නා මාරං, මාරසෙනං වා අභිවිජිනන්ති. ‘‘අට්ඨන්නම්පි සමූහ’’න්ති එතෙන විද්ධස්තවිපක්ඛෙ සෙක්ඛාසෙක්ඛධම්මෙ දස්සෙති පුග්ගලාධිට්ඨානෙන මග්ගඵලධම්මානං දස්සිතත්තා. ‘‘අරියසඞ්ඝ’’න්ති එතෙන අග්ගදක්ඛිණෙය්‍යභාවං දස්සෙති අනුත්තරපුඤ්ඤක්ඛෙත්තභාවස්ස දස්සිතත්තා. සරණගමනඤ්ච සාවකානං සබ්බගුණස්ස ආදි, සපුබ්බභාගපටිපදා සෙක්ඛා සීලක්ඛන්ධාදයො මජ්ඣෙ, අසෙක්ඛා සීලක්ඛන්ධාදයො පරියොසානන්තිආදිමජ්ඣපරියොසානකල්‍යාණා සඞ්ඛෙපතො සබ්බෙපි අරියසඞ්ඝගුණා දස්සිතා හොන්තීති.

එවං ගාථාත්තයෙන සඞ්ඛෙපතො සකලගුණසංකිත්තනමුඛෙන රතනත්තයස්ස පණාමං කත්වා ඉදානි තං නිපච්චකාරං යථාධිප්පෙතපයොජනෙ පරිණාමෙන්තො **‘‘ඉති මෙ’’**තිආදිමාහ. තත්ථ **ඉති**-සද්දො නිදස්සනෙ. තෙන ගාථාත්තයෙන යථාවුත්තනයං නිදස්සෙති. **මෙති** අත්තානං කරණවචනෙන කත්තුභාවෙන නිද්දිසති. තස්ස ‘‘යං පුඤ්ඤං මයා ලද්ධ’’න්ති පාඨසෙසෙන සම්බන්ධො, සම්පදානනිද්දෙසො වා එසො, ‘‘අත්ථී’’ති පාඨසෙසො, සාමිනිද්දෙසො වා ‘‘යං මම පුඤ්ඤං වන්දනාමය’’න්ති. පසීදීයතෙ **පසන්නා,** තාදිසා මති පඤ්ඤා, චිත්තං වා යස්සාති පසන්නමති, අඤ්ඤපදලිඞ්ගප්පධානත්තා ඉමස්ස සමාසපදස්ස **‘‘පසන්නමතිනො’’**ති වුත්තං. රතිං නයති, ජනෙති, වහතීති වා **රතනං,** සත්තවිධං, දසවිධං වා රතනං, තම්ව ඉමානීති නෙරුත්තිකා. සදිසකප්පනමඤ්ඤත්‍ර පන යථාවුත්තවචනත්ථෙනෙව බුද්ධාදීනං රතනභාවො යුජ්ජති. තෙසඤ්හි ‘‘ඉතිපි සො භගවා’’තිආදිනා (දී. නි. 1.157, 255) යථාභූතගුණෙ ආවජ්ජන්තස්ස අමතාධිගමහෙතුභූතං අනප්පකං පීතිපාමොජ්ජං උප්පජ්ජති. යථාහ –

‘‘යස්මිං මහානාම සමයෙ අරියසාවකො තථාගතං අනුස්සරති, නෙවස්ස තස්මිං සමයෙ රාගපරියුට්ඨිතං චිත්තං හොති, න දොස…පෙ…. න මොහ…පෙ…. උජුගතමෙවස්ස තස්මිං සමයෙ චිත්තං හොති තථාගතං ආරබ්භ. උජුගතචිත්තො ඛො පන මහානාම අරියසාවකො ලභති අත්ථවෙදං, ලභති ධම්මවෙදං, ලභති ධම්මූපසංහිතං පාමොජ්ජං, පමුදිතස්ස පීති ජායතී’’තිආදි (අ. නි. 6.10; 11.11).

චිත්තීකතාදිභාවො වා රතනට්ඨො. වුත්තඤ්හෙතං අට්ඨකථාසු –

> ‘‘චිත්තීකතං මහග්ඝඤ්ච, අතුලං දුල්ලභදස්සනං;
> අනොමසත්තපරිභොගං, රතනං තෙන වුච්චතී’’ති. (ඛු. පා. අට්ඨ. 6.3; උදාන. අට්ඨ. 47; දී. නි. අට්ඨ. 2.33; සු. නි. 1.226; මහානි. අට්ඨ. 1.226);

චිත්තීකතභාවාදයො ච අනඤ්ඤසාධාරණා සාතිසයතො බුද්ධාදීසුයෙව ලබ්භන්තීති. විත්ථාරො **රතනසුත්තවණ්ණනායං** (ඛු. පා. අට්ඨ. 6.3; සු. නි. අට්ඨ. 1.226) ගහෙතබ්බො. අයමත්ථො පන නිබ්බචනත්ථවසෙන න වුත්තො, අථ කෙනාති චෙ? ලොකෙ රතනසම්මතස්ස වත්ථුනො ගරුකාතබ්බතාදිඅත්ථවසෙනාති සද්දවිදූ. සාධූනඤ්ච රමනතො, සංසාරණ්ණවා ච තරණතො, සුගතිනිබ්බානඤ්ච නයනතො **රතනං** තුල්‍යත්ථසමාසවසෙන, අලමතිපපඤ්චෙන. එකසෙසපකප්පනෙන, පුථුවචනනිබ්බචනෙන වා රතනානි. තිණ්ණං සමූහො, තීණි වා සමාහටානි, තයො වා අවයවා අස්සාති **තයං,** රතනානමෙව තයං, නාඤ්ඤෙසන්ති **රතනත්තයං.** අවයවවිනිමුත්තස්ස පන

සමුදායස්ස අභාවතො තීණි එව රතනානි තථා වුච්චන්ති, න සමුදායමත්තං, සමුදායාපෙක්ඛාය පන එකවචනං කතං. වන්දීයතෙ **වන්දනා,** සාව **වන්දනාමයං** යථා ''දානමයං සීලමය''න්ති (දී. නි. 3.305; ඉතිවු. 60; නෙත්ති. 33). වන්දනා චෙත්ථ කායවාචාචිත්තෙහි තිණ්ණං රතනානං ගුණනින්නතා, ථොමනා වා. අපිච තස්සා චෙතනාය සහජාතාදොපකාරෙකො සද්ධාපඤ්ඤාසතිවීරියාදිසම්පයුත්තධම්මො වන්දනා, තාය පකතන්ති **වන්දනාමයං** යථා ''සොවණ්ණමයං රූපියමය''න්ති, අත්ථතො පන යථාවුත්තචෙතනාව. රතනත්තයෙ, රතනත්තයස්ස වා වන්දනාමයං **රතනත්තයවන්දනාමයං.** පුජ්ජභවඵලනිබ්බත්තනතො **පුඤ්ඤං** නිරුත්තිනයෙන, අත්තනො කාරකං, සන්තානං වා පුනාති විසොධෙතීති **පුඤ්ඤං,** සකම්මකත්තා ධාතුස්ස කාරිතවසෙන අත්ථවිවරණං ලබ්භති, සද්දනිප්ඵත්ති පන සුද්ධවසෙනෙවාති සද්දවිදූ.

තංතංසම්පත්තියා විබන්ධනවසෙන සත්තසන්තානස්ස අන්තරෙ වෙමජ්ඣෙ එති ආගච්ඡතීති **අන්තරායො,** දිට්ඨධම්මිකාදිඅනත්ථො. පණාමපයොජනෙ වුත්තවිධිනා සුට්ඨු විහතො විද්ධස්තො අන්තරායො අස්සාති **සුවිහතන්තරායො.** විහනනඤ්චෙත්ථ තදුප්පාදකහෙතුපරිහරණවසෙන තෙසං අන්තරායානමනුප්පත්තිකරණන්ති දට්ඨබ්බං. **හුත්වාති** පුබ්බකාලකිරියා, තස්ස ''අත්ථං පකාසයිස්සාමී''ති එතෙන සම්බන්ධො. **තස්සාති** යං-සද්දෙන උද්දිට්ඨස්ස වන්දනාමයපුඤ්ඤස්ස. **ආනුභාවෙනාති** බලෙන.

> ''තෙජො උස්සාහමන්තා ච, පභූ සත්තීති පඤ්චිමෙ;
> 'ආනුභාවො'ති වුච්චන්ති, 'පභාවො'ති ච තෙ වදෙ''ති. –

වුත්තෙසු හි අත්ථෙසු ඉධ සත්තියං වත්තති. අනු පුනප්පුනං තංසමඞ්ගිං භාවෙති වඩ්ඪෙතීති හි අනුභාවො, සොයෙව **ආනුභාවොති උදානට්ඨකථායං** , අත්ථතො පන යථාලද්ධසම්පත්තිනිමිත්තකස්ස පුරිමකම්මස්ස බලානුප්පදානවසසඞ්ඛාතා වන්දනාමයපුඤ්ඤස්ස සත්තියෙව, සා ච සුවිහතන්තරායතාය කරණං, හෙතු වා සම්භවති.

එත්ථ පන ''පසන්නමතිනො''ති එතෙන අත්තනො පසාදසම්පත්තිං දස්සෙති. ''රතනත්තයවන්දනාමය''න්ති එතෙන රතනත්තයස්ස ඛෙත්තභාවසම්පත්තිං, තතො ච තස්ස පුඤ්ඤස්ස අත්තනො පසාදසම්පත්තියා, රතනත්තයස්ස ච ඛෙත්තභාවසම්පත්තියාති ද්වීහි අඞ්ගෙහි අත්ථසංවණ්ණනාය උපඝාතකඋපද්දවානං විහනනෙ සමත්ථතං දීපෙති. චතුරඞ්ගසම්පත්තියා දානචෙතනා විය හි ද්වයඞ්ගසම්පත්තියා පණාමචෙතනාපි අන්තරායවිහනනෙන දිට්ඨධම්මිකාති.

එවං රතනත්තයස්ස නිපච්චකාරකරණෙ පයොජනං දස්සෙත්වා ඉදානි යස්සා ධම්මදෙසනාය අත්ථං සංවණ්ණෙතුකාමො, තදපි සංවණ්ණෙතබ්බධම්මභාවෙන දස්සෙත්වා ගුණාභිත්ථවනවිසෙසෙන අභිත්ථවෙතුං **''දීඝස්සා''**තිආදිමාහ. අයඤ්හි ආචරියස්ස පකති, යදිදං තංතංසංවණ්ණනාසු ආදිතො තස්ස තස්ස සංවණ්ණෙතබ්බධම්මස්ස විසෙසගුණකිත්තනෙන ථොමනා. තථා හි තෙසු තෙසු **පපඤ්චසූදනීසාරත්ථපකාසනීමනොරථපූරණීඅට්ඨසාලිනී**ආදීසු යථාක්කමං ''පරවාදමථනස්ස, ඤාණප්පභෙදජනනස්ස, ධම්මකථිකපුඞ්ගවානං විචිත්තපටිභානජනනස්ස,

> තස්ස ගම්භීරඤාණෙහි, ඔගාළ්හස්ස අභිණ්හසො;
> නානානයවිචිත්තස්ස, අභිධම්මස්ස ආදිතො''ති. ආදිනා –

ථොමනා කතා. තත්ථ **දීඝස්සාති** දීඝනාමකස්ස. **දීඝසුත්තඞ්කිතස්සාති** දීඝෙහි අභිආයතවචනප්පබන්ධවන්තෙහි සුත්තෙහි ලක්ඛිතස්ස, අනෙන ''දීඝො''ති අයං ඉමස්ස ආගමස්ස අත්ථානුගතා සමඤ්ඤාති දස්සෙති. නනු ච සුත්තානියෙව ආගමො, කථං සො තෙහි අඞ්කීයතීති? සච්චමෙතං පරමත්ථතො, පඤ්ඤත්තිතො පන සුත්තානි උපාදාය ආගමභාවස්ස පඤ්ඤත්තත්තා අවයවෙහි සුත්තෙහි අවයවීභූතො ආගමො අඞ්කීයති. යථෙව හි අත්ථබ්‍යඤ්ජනසමුදායෙ ''සුත්ත''න්ති වොහාරො, එවං සුත්තසමුදායෙ ආගමවොහාරොති. පටිච්චසමුප්පාදාදිනිපුණත්ථභාවතො **නිපුණස්ස.** ආගච්ඡන්ති අත්තත්ථපරත්ථාදයො එත්ථ, එතෙන, එතස්මාති වා **ආගමො,** උත්තමට්ඨෙන, පත්ථනීයට්ඨෙන ච සො වරොති **ආගමවරො.** අපිච ආගමසම්මතෙහි බාහිරකපවෙදිතෙහි භාරතපුරාණකථානරසීහපුරාණකථාදීහි වරොතිපි **ආගමවරො,** තස්ස. බුද්ධානමනුබුද්ධා **බුද්ධානුබුද්ධා,** බුද්ධානං සච්චපටිවෙධං අනුගම්ම පටිවිද්ධසච්චා අග්ගසාවකාදයො අරියා, තෙහි අත්ථසංවණ්ණනාවසෙන, ගුණසංවණ්ණනාවසෙන ච සංවණ්ණිතොති තථා. අථ වා බුද්ධා ච අනුබුද්ධා ච, තෙහි සංවණ්ණිතො යථාවුත්තනයෙනාති තථා, තස්ස. සම්මාසම්බුද්ධෙනෙව හි තිණ්ණම්පි පිටකානං අත්ථසංවණ්ණනාක්කමො භාසිතො, තතො පරං සඞ්ගායනාදිවසෙන සාවකෙහීති ආචරියා වදන්ති. වුත්තඤ්ච මජ්ඣිමාගමට්ඨකථාය **උපාලිසුත්තවණ්ණනායං** ''වෙය්‍යාකරණස්සාති විත්ථාරෙත්වා අත්ථදීපකස්ස. භගවතා හි අබ්‍යාකතං තන්තිපදං නාම නත්ථි, සබ්බෙසංයෙව අත්ථො කථිතො''ති (ම. නි. අට්ඨ. 3.76). **සද්ධාවහගුණස්සාති** බුද්ධාදීසු පසාදාවහගුණස්ස. නනු ච සබ්බම්පි බුද්ධවචනං තෙපිටකං සද්ධාවහගුණමෙව, අථ කස්මා අයමඤ්ඤසාධාරණගුණෙන ථොමිතොති? සාතිසයතො ඉමස්ස තග්ගුණසම්පන්නත්තා. අයඤ්හි ආගමො බ්‍රහ්මජාලාදීසු සීලදිට්ඨාදීනං අනවසෙසනිද්දෙසාදිවසෙන, මහාපදානාදීසු (දී. නි. 2.3) පුරිමබුද්ධානම්පි ගුණනිද්දෙසාදිවසෙන, පාථිකසුත්තාදීසු (දී. නි. 3.1.4) තිත්ථියෙ මද්දිත්වා අප්පටිවත්තියසීහනාදනදනාදිවසෙන, අනුත්තරියසුත්තාදීසු විසෙසතො බුද්ධගුණවිභාවනෙන රතනත්තයෙ සාතිසයං සද්ධං ආවහතීති.

එවං සංවණ්ණෙතබ්බධම්මස්ස අභිත්ථවනම්පි කත්වා ඉදානි සංවණ්ණනාය සම්පති වක්ඛමානාය ආගමනවිසුද්ධිං දස්සෙතුං **"අත්ථප්පකාසනත්ථ"**න්තිආදිමාහ. ඉමාය හි ගාථාය සඞ්ගීතිත්තයමාරුළ්හදීඝාගමට්ඨකථාතොව සීහළභාසාමත්තං විනා අයං වක්ඛමානසංවණ්ණනා ආගතා, නාඤ්ඤතො, තදෙව කාරණං කත්වා වත්තබ්බා, නාඤ්ඤන්ති අත්තනො සංවණ්ණනාය ආගමනවිසුද්ධිං දස්සෙති. අපරො නයො – පරමනිපුණගම්භීරං බුද්ධවිසයමාගමවරං අත්තනො බලෙනෙව වණ්ණයිස්සාමීති අඤ්ඤෙහි වත්තුම්පි අසක්කුණෙය්‍යත්තා සංවණ්ණනානිස්සයං දස්සෙතුමාහ **"අත්ථප්පකාසනත්ථ"**න්තිආදි. ඉමාය හි පුබ්බාචරියානුභාවං නිස්සායෙව තස්ස අත්ථං වණ්ණයිස්සාමීති අත්තනො සංවණ්ණනානිස්සයං දස්සෙති. තත්ථ **"අත්ථප්පකාසනත්ථ"**න්ති පාඨත්ථො, සභාවත්ථො, ඤෙය්‍යත්ථො, පාඨානුරූපත්ථො, තදනුරූපත්ථො, සාවසෙසත්ථො, නිරවසෙසත්ථො, නීතත්ථො, නෙය්‍යත්ථොතිආදිනා අනෙකප්පකාරස්ස අත්ථස්ස පකාසනත්ථාය, පකාසනාය වා. ගාථාබන්ධසම්පත්තියා ද්විභාවො. අත්ථො කථීයති එතායාති අත්ථකථා, සායෙව **අට්ඨකථා** ත්ථ-කාරස්ස ට්ඨ-කාරං කත්වා යථා ''දුක්ඛස්ස පීළනට්ඨො''ති (පටි. ම. 1.17; 2.8), අයඤ්ච සසඤ්ඤොගවිධි අරියාජාතිභාවතො. අක්ඛරචින්තකාපි හි ''තථානංට්ඨ යුග''න්ති ලක්ඛණං වත්වා ඉදමෙවුදාහරන්ති.

යාය'ත්ථමභිවණ්ණෙන්ති, බ්‍යඤ්ජනත්ථපදානුගං;
නිදානවත්ථුසම්බන්ධං, එසා අට්ඨකථා මතා.

ආදිතොතිආදිම්හි පඨමසඞ්ගීතියං. ඡළභිඤ්ඤතාය පරමෙන චිත්තවසීභාවෙන සමන්නාගතත්තා, ඣානාදීසු පඤ්චවසිතා සබ්භාවතො ච **වසිනො,** ථෙරා මහාකස්සපාදයො, තෙසං **සතෙහි පඤ්චහි. යා සඞ්ගීතාති** යා අට්ඨකථා අත්ථං පකාසෙතුං යුත්තට්ඨානෙ ''අයමෙතස්ස අත්ථො, අයමෙතස්ස අත්ථො''ති සඞ්ගහෙත්වා වුත්තා. **අනුසඞ්ගීතා ච පච්ඡාපීති** න කෙවලං පඨමසඞ්ගීතියමෙව, අථ ඛො පච්ඡා දුතියතතියසඞ්ගීතීසුපි. න ච පඤ්චහි වසිසතෙහි ආදිතො සඞ්ගීතායෙව, අපි තු යසත්ථෙරාදීහි අනුසඞ්ගීතා චාති සහ සමුච්චයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. සමුච්චයද්වයඤ්හි පච්චෙකං කිරියාකාලං සමුච්චිනොති.

අථ පොරාණට්ඨකථාය විජ්ජමානාය කිමෙතාය අධුනා පුන කතාය සංවණ්ණනායාති පුනරුත්තියා, නිරත්ථකතාය ච දොසං සමනුස්සරිත්වා තං පරිහරන්තො **"සීහළදීප"**න්තිආදිමාහ. තං පරිහරණෙනෙව හි ඉමිස්සා සංවණ්ණනාය නිමිත්තං දස්සෙති. තත්ථ සීහං ලාති ගණ්හාතීති **සීහළො** ල-කාරස්ස ළ-කාරං කත්වා යථා ''ගරුළො''ති. තස්මිං වංසෙ ආදිපුරිසො සීහකුමාරො, තබ්බංසජාතා පන තම්බපණ්ණිදීපෙ ඛත්තියා, සබ්බෙපි ච ජනා තද්ධිතවසෙන, සදිසවොහාරෙන වා සීහළා, තෙසං නිවාසදීපොපි තද්ධිතවසෙන, ඨානීනාමෙන වා ''සීහළො''ති වෙදිතබ්බො. ජලමජ්ඣෙ දිප්පති, ද්විධා වා ආපො එත්ථ සන්දතීති දිපො, සොයෙව **දීපො,** භෙදාපෙක්ඛාය තෙසං දීපොති තථා. **පනසද්දො** අරුචිසංසූචනෙ, තෙන කාමඤ්ච සා සඞ්ගීතිත්තයමාරුළ්හා, තථාපි පුන එවංභූතාති අරුචියභාවං සංසූචෙති. තදත්ථසම්බන්ධතාය පන පුරිමගාථාය ''කාමඤ්ච සඞ්ගීතා අනුසඞ්ගීතා චා''ති සානුග්ගහත්ථයොජනා සම්භවති. අඤ්ඤත්ථාපි හි තථා දිස්සතීති. **ආභතාති** ජම්බුදීපතො ආනීතා. **අථාති** සඞ්ගීතිකාලතො පච්ඡා, එවං සති ආභතපදෙන සම්බන්ධො. **අථාති** වා මහාමහින්දත්ථෙරෙනාභතකාලතො පච්ඡා, එවං සති ඨපිතපදෙන සම්බන්ධො. සා හි ධම්මසඞ්ගාහකත්ථෙරෙහි පඨමං තීණි පිටකානි සඞ්ගායිත්වා තස්ස අත්ථසංවණ්ණනානුරූපෙනෙව වාචනාමග්ගං ආරොපිතත්තා තිස්සො සඞ්ගීතියො ආරුළ්හායෙව, තතො පච්ඡා ච මහාමහින්දත්ථෙරෙන තම්බපණ්ණිදීපමාභතා, පච්ඡා පන තම්බපණ්ණියෙහි මහාථෙරෙහි නිකායන්තරලද්ධිසඞ්කරපරිහරණත්ථං **සීහළභාසාය ඨපිතාති**. ආචරියධම්මපාලත්ථෙරො පන පච්ඡිමසම්බන්ධමෙව දුද්දසත්තා පකාසෙති. තථා **"දීපවාසීනමත්ථායා"**ති ඉදම්පි ''ඨපිතා''ති ච ''අපනෙත්වා ආරොපෙන්තො''ති ච එතෙහි පදෙහි සම්බජ්ඣිතබ්බං. එකපදම්පි හි ආවුත්තියාදිනයෙහි අනෙකත්ථසම්බන්ධමුපගච්ඡති. පුරිමසම්බන්ධෙන චෙත්ථ සීහළදීපවාසීනමත්ථාය නිකායන්තරලද්ධිසඞ්කරපරිහරණෙන සීහළභාසාය ඨපිතාති තම්බපණ්ණියත්ථෙරෙහි ඨපනපයොජනං දස්සෙති. පච්ඡිමසම්බන්ධෙන පන ඉමාය සංවණ්ණනාය ජම්බුදීපවාසීනං, අඤ්ඤදීපවාසීනඤ්ච අත්ථාය සීහළභාසාපනයනස්ස, තන්තිනයානුච්ඡවිකභාසාරොපනස්ස ච පයොජනන්ති. මහාඉස්සරියත්තා **මහින්දොති** රාජකුමාරකාලෙ නාමං, පච්ඡා පන ගුණමහන්තතාය **මහාමහින්දොති** වුච්චති. **සීහළභාසා** නාම අනෙකක්ඛරෙහි එකත්ථස්සාපි වොහරණතො පරෙසං වොහරිතුං අතිදුක්කරා කඤ්චුකසදිසා සීහළානං සමුදාචිණ්ණා භාසා.

එවං හොතු පොරාණට්ඨකථාය, අධුනා කරියමානා පන අට්ඨකථා කථං කරීයතීති අනුයොගෙ සති ඉමිස්සා අට්ඨකථාය කරණප්පකාරං දස්සෙතුමාහ **"අපනෙත්වානා"**තිආදි. තත්ථ තතො මූලට්ඨකථාතො සීහළභාසං අපනෙත්වා පොත්ථකෙ අනාරොපිතභාවෙන නිරඞ්කරිත්වාති සම්බන්ධො, එතෙන අයං වක්ඛමානා අට්ඨකථා සඞ්ගීතිත්තයමාරොපිතාය මූලට්ඨකථාය සීහළභාසාපනයනමත්තමඤ්ඤත්‍ර අත්ථතො සංසන්දති චෙව සමෙති ච යථා ''ගඞ්ගොදකෙන යමුනොදක''න්ති දස්සෙති. **"මනොරම"** මිච්චාදීනි ''භාස''න්ති එතස්ස සභාවනිරුත්තිභාවදීපකානි විසෙසනානි. සභාවනිරුත්තිභාවෙන හි පණ්ඩිතානං මනං රමයතීති **මනොරමා.** තනොති අත්ථමෙතාය, තනීයති වා අත්ථවසෙන විවරීයති, වට්ටතො වා සත්තෙ තාරෙති , නානාත්ථවිසයං වා කඞ්ඛං තරන්ති එතායාති **තන්ති,** පාළි. තස්සා නයසඞ්ඛාතාය ගතියා ඡවිං ඡායං අනුගතාති **තන්තිනයානුච්ඡවිකා.** අසභාවනිරුත්තිභාසන්තරසංකිණ්ණදොසවිරහිතතාය **විගතදොසා,** තාදිසං සභාවනිරුත්තිභූතං –

''සා මාගධී මූලභාසා, නරා යායා'දිකප්පිකා;

බ්‍රහ්මානො චස්සුතාලාපා, සම්බුද්ධා චාපි භාසරෙ''ති. –

වුත්තං පාළිගතිභාසං පොත්ථකෙ ලිඛනවසෙන ආරොපෙන්තොති අත්ථො, ඉමිනා සද්දදොසාභාවමාහ.

සමයං අවිලොමෙන්තොති සිද්ධන්තමවිරොධෙන්තො, ඉමිනා පන අත්ථදොසාභාවමාහ. අවිරුද්ධත්තා එව හි තෙ ථෙරවාදාපි ඉධ පකාසයිස්සන්ති. කෙසං පන සමයන්ති ආහ **''ථෙරාන''**න්තිආදි, එතෙන රාහුලාචරියාදීනං ජෙතවනවාසීඅභයගිරිවාසීනිකායානං සමයං නිවත්තෙති. ථිරෙහි සීලසුතඣානවිමුත්තිසඞ්ඛාතෙහි ගුණෙහි සමන්නාගතාති **ථෙරා.** යථාහ ''චත්තාරොමෙ භික්ඛවෙ ථෙරකරණා ධම්මා. කතමෙ චත්තාරො? ඉධ භික්ඛවෙ භික්ඛු සීලවා හොතී''තිආදි (අ. නි. 4.22). අපිච සච්චධම්මාදීහි ථිරකරණෙහි සමන්නාගතත්තා **ථෙරා.** යථාහ ධම්මරාජා ධම්මපදෙ –

> ''යම්හි සච්චඤ්ච ධම්මො ච, අහිංසා සංයමො දමො;
> ස වෙ වන්තමලො ධීරො, **'ථෙරො'**ඉති පවුච්චතී''ති. (ධ. ප. 260);

තෙසං. මහාකස්සපත්ථෙරාදීහි ආගතා ආචරියපරම්පරා ථෙරවංසො, තප්පරියාපන්නා හුත්වා ආගමාධිගමසම්පන්නත්තා පඤ්ඤාපජ්ජොතෙන තස්ස සමුජ්ජලනතො තං පකාරෙන දීපෙන්ති, තස්මිං වා පදීපසදිසාති **ථෙරවංසපදීපා.** විවිධෙන ආකාරෙන නිච්ඡීයතීති **විනිච්ඡයො,** ගණ්ඨිට්ඨානෙසු ඛීලමද්දනාකාරෙන පවත්තා විමතිච්ඡෙදනීකථා, සුට්ඨු නිපුණො සණ්හො විනිච්ඡයො එතෙසන්ති **සුනිපුණවිනිච්ඡයා.** අථ වා විනිච්ඡිනොතීති **විනිච්ඡයො,** යථාවුත්තවිසයං ඤාණං, සුට්ඨු නිපුණො ඡෙකො විනිච්ඡයො එතෙසන්ති **සුනිපුණවිනිච්ඡයා.** මහාමෙඝවනෙ ඨිතො විහාරො **මහාවිහාරො,** යො සත්ථු මහාබොධිනා විරොචති, තස්මිං වසනසීලා **මහාවිහාරවාසිනො**, තාදිසානං සමයං අවිලොමෙන්තොති අත්ථො, එතෙන මහාකස්සපාදිථෙරපරම්පරාගතො, තතොයෙව අවිපරීතො සණ්හසුඛුමො විනිච්ඡයොති මහාවිහාරවාසීනං සමයස්ස පමාණභූතතං පුග්ගලාධිට්ඨානවසෙන දස්සෙති.

හිත්වා පුනප්පුනාගතමත්ථන්ති එකත්ථ වුත්තම්පි පුන අඤ්ඤත්ථ ආගතමත්ථං පුනරුත්තිභාවතො, ගන්ථගරුකභාවතො ච වජ්ජෙත්වා තස්ස ආගමවරස්ස අත්ථං පකාසයිස්සාමීති අත්ථො.

එවං කරණප්පකාරම්පි දස්සෙත්වා ''දීපවාසීනමත්ථාය''ති වුත්තප්පයොජනතො අඤ්ඤම්පි සංවණ්ණනාය පයොජනං දස්සෙතුං **''සුජනස්ස ච''**තිආදිමාහ. තත්ථ **සුජනස්ස චාති** ච-සද්දො සමුච්චයත්ථො, තෙන න කෙවලං ජම්බුදීපවාසීනමෙව අත්ථාය, අථ ඛො සාධුජනතොසනත්ථඤ්චාති සමුච්චිනොති. තෙනෙව ච තම්බපණ්ණිදීපවාසීනම්පි අත්ථායාති අයමත්ථො සිද්ධො හොති උග්ගහණාදිසුකරතාය තෙසම්පි බහුපකාරත්තා. **චිරට්ඨිතත්ථඤ්චාති** එත්ථාපි ච-සද්දො න කෙවලං තදුභයත්ථමෙව, අපි තු තිවිධස්සාපි සාසනධම්මස්ස, පරියත්තිධම්මස්ස වා පඤ්චවස්සසහස්සපරිමාණං චිරකාලං ඨිතත්ථඤ්චාති සමුච්චයත්ථමෙව දස්සෙති. පරියත්තිධම්මස්ස හි ඨිතියා පටිපත්තිධම්මපටිවෙධධම්මානම්පි ඨිති හොති තස්සෙව තෙසං මූලභාවතො. පරියත්තිධම්මො පන සුනික්ඛිත්තෙන පදබ්‍යඤ්ජනෙන, තදත්ථෙන ච චිරං සම්මා පතිට්ඨාති, සංවණ්ණනාය ච පදබ්‍යඤ්ජනං අවිපරීතං සුනික්ඛිත්තං, තදත්ථොපි අවිපරීතො සුනික්ඛිත්තො හොති, තස්මා සංවණ්ණනාය අවිපරීතස්ස පදබ්‍යඤ්ජනස්ස, තදත්ථස්ස ච සුනික්ඛිත්තස්ස උපායභාවමුපාදාය වුත්තං **''චිරට්ඨිතත්ථඤ්ච ධම්මස්සා''**ති. වුත්තඤ්හෙතං භගවතා –

''ද්වෙමෙ භික්ඛවෙ ධම්මා සද්ධම්මස්ස ඨිතියා අසම්මොසාය අනන්තරධානාය සංවත්තන්ති. කතමෙ ද්වෙ? සුනික්ඛිත්තඤ්ච පදබ්‍යඤ්ජනං, අත්ථො ච සුනීතො, ඉමෙ ඛො…පෙ…. සංවත්තන්තී''තිආදි (අ. නි. 2.21).

එවං පයොජනම්පි දස්සෙත්වා වක්ඛමානාය සංවණ්ණනාය මහත්තපරිච්චාගෙන ගන්ථගරුකභාවං පරිහරිතුමාහ **''සීලකථා''**තිආදි. තථා හි වුත්තං ''න තං විචරයිස්සාමී''ති. අපරො නයො – යදට්ඨකථං කත්තුකාමො, තදෙකදෙසභාවෙන විසුද්ධිමග්ගො ගහෙතබ්බොති කථිකානං උපදෙසං කරොන්තො තත්ථ විචාරිතධම්මෙ උද්දෙසවසෙන දස්සෙතුමාහ **''සීලකථා''**තිආදි. තත්ථ **සීලකථාති** චාරිත්තවාරිත්තාදිවසෙන සීලවිත්ථාරකථා. **ධුතධම්මාති** පිණ්ඩපාතිකඞ්ගාදයො තෙරස කිලෙසධුනනකධම්මා. **කම්මට්ඨානානීති** භාවනාසඞ්ඛාතස්ස යොගකම්මස්ස පවත්තිට්ඨානත්තා කම්මට්ඨානනාමානි ධම්මජාතානි. තානි පන පාළියමාගතානි අට්ඨතිංසෙව න ගහෙතබ්බානි, අථ ඛො අට්ඨකථායමාගතානිපි ද්වෙති ඤාපෙතුං **''සබ්බානිපී''**ති වුත්තං. **චරියාවිධානසහිතොති** රාගචරිතාදීනං සභාවාදිවිධානෙන සහ පවත්තො, ඉදං පන **''ඣානසමාපත්තිවිත්ථාරො''**ති ඉමස්ස විසෙසනං. එත්ථ ච රූපාවචරජ්ඣානානි **ඣානං,** අරූපාවචරජ්ඣානානි **සමාපත්ති.** තදුභයම්පි වා පටිලද්ධමත්තං **ඣානං,** සමාපජ්ජනවසීභාවප්පත්තං **සමාපත්ති.** අපිච තදපි උභයං **ඣාන**මෙව, ඵලසමාපත්තිනිරොධසමාපත්තියො පන **සමාපත්ති,** තාසං විත්ථාරොති අත්ථො.

ලොකියලොකුත්තරභෙදානං ඡන්නම්පි අභිඤ්ඤානං ගහණත්ථං **''සබ්බා ච අභිඤ්ඤායො''**ති වුත්තං. ඤාණවිභඞ්ගාදීසු (විභ. 751) ආගතනයෙන එකවිධාදිනා භෙදෙන පඤ්ඤාය සඞ්කලයිත්වා සම්පිණ්ඩෙත්වා, ගණෙත්වා වා විනිච්ඡයනං **පඤ්ඤාසඞ්කලනවිනිච්ඡයො. අරියානීති** බුද්ධාදීහි අරියෙහි පටිවිජ්ඣිතබ්බත්තා, අරියභාවසාධකත්තා

වා අරියානි උත්තරපදලොපෙන. අවිතථභාවෙන වා අරණීයත්තා, අවගන්තබ්බත්තා **අරියානි,** ''සච්චානී''තිමස්ස විසෙසනං.

හෙතාදිපච්චයධම්මානං හෙතුපච්චයාදිභාවෙන පච්චයුප්පන්නධම්මානමුපකාරකතා **පච්චයාකාරො,** තස්ස දෙසනා තථා, පටිච්චසමුප්පාදකථාති අත්ථො. සා පන නිකායන්තරලද්ධිසඞ්කරරහිතතාය සුට්ඨු පරිසුද්ධා, ඝනවිනිබ්භොගස්ස ච සුදුක්කරතාය නිපුණා, එකත්තාදිනයසහිතා ච තත්ථ විචාරිතාති ආහ **''සුපරිසුද්ධනිපුණනයා''**ති. පදත්තයම්පි හෙතං පච්චයාකාරදෙසනාය විසෙසනං. පටිසම්භිදාදීසු ආගතනයං අවිස්සජ්ජෙත්වාව විචාරිතත්තා අවිමුත්තො තන්තිමග්ගො යස්සාති **අවිමුත්තතන්ති මග්ගා. මග්ගොති** චෙත්ථ පාළිසඞ්ඛාතො උපායො තංතදත්ථානං අවබොධස්ස, සච්චපටිවෙධස්ස වා උපායභාවතො. පබන්ධො වා දීඝභාවෙන පකතිමග්ගසදිසත්තා, ඉදං පන **''විපස්සනා, භාවනා''**ති පදද්වයස්ස විසෙසනං.

ඉති පන සබ්බන්ති එත්ථ **ඉති**-සද්දො පරිසමාපනෙ යථාඋද්දිට්ඨඋද්දෙසස්ස පරිනිට්ඨිතත්තා, එත්තකං සබ්බන්ති අත්ථො. **පනාති** වචනාලඞ්කාරමත්තං විසුං අත්ථාභාවතො. පදත්ථසංකිණ්ණස්ස, වත්තබ්බස්ස ච අවුත්තස්ස අවසෙසස්ස අභාවතො සුවිඤ්ඤෙය්‍යභාවෙන **සුපරිසුද්ධං,** ''සබ්බ''න්ති ඉමිනා සම්බන්ධො, භාවනපුංසකං වා එතං ''වුත්ත''න්ති ඉමිනා සම්බජ්ඣනතො. **භියොයාති** අතිරෙකං, අතිවිත්ථාරන්ති අත්ථො, එතෙන පදත්ථමත්තමෙව විචාරයිස්සාමීති දස්සෙති. එතං සබ්බං ඉධ අට්ඨකථාය න විචාරයිස්සාමි පුනරුත්තිභාවතො, ගන්ථගරුකභාවතො චාති අධිප්පායො. **විචරයිස්සාමී**ති ච ගාථාභාවතො න වුද්ධිභාවොති දට්ඨබ්බං.

එවම්පි එස විසුද්ධිමග්ගො ආගමානමත්ථං න පකාසෙය්‍ය, අථ සබ්බොපෙසො ඉධ විචාරිතබ්බොයෙවාති චොදනාය තථා අවිචාරණස්ස එකන්තකාරණං නිද්ධාරෙත්වා තං පරිහරන්තො **''මජ්ඣෙ විසුද්ධිමග්ගො''**තිආදිමාහ. තත්ථ **මජ්ඣෙති** ඛුද්දකතො අඤ්ඤෙසං චතුන්නම්පි ආගමානං අබ්භන්තරෙ. **හි**-සද්දො කාරණෙ, තෙන යථාවුත්තං කාරණං ජොතෙති. **තත්ථාති** තෙසු චතූසු ආගමෙසු. **යථාභාසිතන්ති** භගවතා යං යං දෙසිතං, දෙසිතානුරූපං වා. අපි ච සංවණ්ණකෙහි සංවණ්ණනාවසෙන යං යං භාසිතං, භාසිතානුරූපන්තිපි අත්ථො. **ඉච්චෙවාති** එත්ථ **ඉති**-සද්දෙන යථාවුත්තං කාරණං නිදස්සෙති, ඉමිනාව කාරණෙන, ඉදමෙව වා කාරණං මනසි සන්නිධායාති අත්ථො. **කතොති** එත්ථාපි ''විසුද්ධිමග්ගො එසා''ති පදං කම්මභාවෙන සම්බජ්ඣති ආවුත්තියාදිනයෙනාති දට්ඨබ්බං. **තම්පීති** තං විසුද්ධිමග්ගම්පි ඤාණෙන ගහෙත්වාන. **එතායාති** සුමඞ්ගලවිලාසිනියා නාම එතාය අට්ඨකථාය. එත්ථ ච ''මජ්ඣෙ ඨත්වා''ති එතෙන මජ්ඣත්තභාවදීපනෙන විසෙසතො චතුන්නම්පි ආගමානං සාධාරණට්ඨකථා විසුද්ධිමග්ගො, න සුමඞ්ගලවිලාසිනීආදයො විය අසාධාරණට්ඨකථාති දස්සෙති. අවිසෙසතො පන විනයාභිධම්මානම්පි යථාරහං සාධාරණට්ඨකථා හොතියෙව, තෙහි සම්මිස්සතාය ච තදවසෙසස්ස ඛුද්දකාගමස්ස විසෙසතො සාධාරණා සමානාපි තං ඨපෙත්වා චතුන්නමෙව ආගමානං සාධාරණාත්වෙව වුත්තාති.

ඉති සොළසගාථාවණ්ණනා.

ගන්ථාරම්භකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නිදානකථාවණ්ණනා

එවං යථාවුත්තෙන විවිධෙන නයෙන පණාමාදිකං පකරණාරම්භවිධානං කත්වා ඉදානි විභාගවන්තානං සභාවවිභාවනං විභාගදස්සනවසෙනෙව සුවිභාවිතං, සුවිඤ්ඤාපිතඤ්ච හොතීති පඨමං තාව වග්ගසුත්තවසෙන විභාගං දස්සෙතුං **''තත්ථ දීඝාගමො නාමා''**තිආදිමාහ. තත්ථ **තත්ථාති** ''දීඝස්ස ආගමවරස්ස අත්ථං පකාසයිස්සාමී''ති යදිදං වුත්තං, තස්මිං වචනෙ. ''යස්ස අත්ථං පකාසයිස්සාමී''ති පටිඤ්ඤාතං, සො දීඝාගමො නාම වග්ගසුත්තවසෙන එවං වෙදිතබ්බො, එවං විභාගොති වා අත්ථො. අථ වා **තත්ථාති** ''දීඝාගමනිස්සිත''න්ති යං වුත්තං, එතස්මිං වචනෙ. යො දීඝාගමො වුත්තො, සො දීඝාගමො නාම වග්ගසුත්තවසෙන. එවං විභජිතබ්බො, එදිසොති වා අත්ථො. ''දීඝස්සා''තිආදිනා හි වුත්තං දූරවචනං තං-සද්දෙන පටිනිද්දිසති විය ''දීඝාගමනිස්සිත''න්ති වුත්තං ආසන්නවචනම්පි තං-සද්දෙන පටිනිද්දිසති අත්තනො බුද්ධියං පරම්මුඛං විය පරිවත්තමානං හුත්වා පවත්තනතො. එදිසෙසු හි ඨානෙසු අත්තනො බුද්ධියං සම්මුඛං වා පරම්මුඛං වා පරිවත්තමානං යථා තථා වා පටිනිද්දිසිතුං වට්ටතී සද්දමත්තපටිනිද්දෙසෙන අත්ථස්සාවිරොධනතො. වග්ගසුත්තාදීනං නිබ්බචනං පරතො ආවි භවිස්සති. තයො වග්ගා යස්සාති **තිවග්ගො.** චතුත්තිංස සුත්තානි එත්ථ සඞ්ගය්හන්ති, තෙසං වා සඞ්ගහො ගණනා එත්ථාති **චතුත්තිංසසුත්තසඞ්ගහො.**

අත්තනො සංවණ්ණනාය පඨමසඞ්ගීතියං නික්ඛිත්තානුක්කමෙනෙව පවත්තභාවං දස්සෙතුං **''තස්ස...පෙ.... නිදානමාදී''**ති වුත්තං. ආදිභාවො හෙත්ථ සඞ්ගීතික්කමෙනෙව වෙදිතබ්බො. කස්මා පන චතූසු ආගමෙසු දීඝාගමො පඨමං සඞ්ගීතො, තත්ථ ච සීලක්ඛන්ධවග්ගො පඨමං නික්ඛිත්තො, තස්මිඤ්ච බ්‍රහ්මජාලසුත්තං, තත්ථාපි නිදානන්ති? නායමනුයොගො කත්ථචිපි න පවත්තති සබ්බත්ථෙව වචනක්කමමත්තං පටිච්ච අනුයුඤ්ජිතබ්බතො. අපිච සද්ධාවහගුණත්තා දීඝාගමොව පඨමං සඞ්ගීතො. සද්ධා හි කුසලධම්මානං බීජං. යථාහ ''සද්ධා බීජං තපො වුට්ඨී''ති (සං. නි. 2.197; සු. නි. 77). සද්ධාවහගුණතා චස්ස හෙට්ඨා දස්සිතායෙව. කිඤ්ච භියො – කතිපයසුත්තසඞ්ගහතාය

චෙව අප්පපරිමාණතාය ච උග්ගහණධාරණාදිසුඛතො පඨමං සඞ්ගීතො. තථා හෙස චතුත්තිංසසුත්තසඞ්ගහො, චතුසට්ඨිභාණවාරපරිමාණො ච. සීලකථාබාහුල්ලතො පන **සීලක්ඛන්ධවග්ගො** පඨමං නික්ඛිත්තො. සීලඤ්හි සාසනස්ස ආදි සීලපතිට්ඨානත්තා සබ්බගුණානං . තෙනෙවාහ ''තස්මා තිහ ත්වං භික්ඛු ආදිමෙව විසොධෙහි කුසලෙසු ධම්මෙසු. කො චාදි කුසලානං ධම්මානං? සීලඤ්ච සුවිසුද්ධ''න්තිආදි (සං. නි. 5.469). සීලක්ඛන්ධකථාබාහුල්ලතො හි සො ''සීලක්ඛන්ධවග්ගො''ති වුත්තො. දිට්ඨිවිනිවෙඨනකථාභාවතො පන සුත්තන්තපිටකස්ස නිරවසෙසදිට්ඨිවිභජනං **බ්‍රහ්මජාලසුත්තං** පඨමං නික්ඛිත්තන්ති වෙදිතබ්බං. තෙපිටකෙ හි බුද්ධවචනෙ බ්‍රහ්මජාලසදිසං දිට්ඨිගතානි නිග්ගුම්බං නිජ්ජටං කත්වා විභත්තසුත්තං නත්ථි. **නිදානං** පන පඨමසඞ්ගීතියං මහාකස්සපත්ථෙරෙන පුට්ඨෙන ආයස්මතා ආනන්දෙන දෙසකාලාදිනිදස්සනත්ථං පඨමං නික්ඛිත්තන්ති. තෙනාහ **''බ්‍රහ්මජාලස්සාපි''**තිආදි. තත්ථ ච **''ආයස්මතා''**තිආදිනා දෙසකං නියමෙති, **පඨමසඞ්ගීතිකාලෙ**ති පන කාලන්ති, අයමත්ථො උපරි ආවි භවිස්සති.

පඨමමහාසඞ්ගීතිකථාවණ්ණනා

ඉදානි ''පඨමමහාසඞ්ගීතිකාලෙ''ති වචනප්පසඞ්ගෙන තං පඨමමහාසඞ්ගීතිං දස්සෙන්තො, යස්සං වා පඨමමහාසඞ්ගීතියං නික්ඛිත්තානුක්කමෙන සංවණ්ණනං කත්තුකාමත්තා තං විභාවෙන්තො තස්සා තන්තියා ආරුළ්හායපි ඉධ වචනෙ කාරණං දස්සෙතුං **''පඨමමහාසඞ්ගීති නාම චෙසා''**තිආදිමාහ. එත්ථ හි **කිඤ්චාපි…පෙ…. මාරුළ්හා**ති එතෙන නනු සා සඞ්ගීතික්ඛන්ධකෙ තන්තිමාරුළ්හා, කස්මා ඉධ පුන වුත්තා, යදි ච වුත්තා අස්ස නිරත්ථකතා, ගන්ථගරුතා ච සියාති චොදනාලෙසං දස්සෙති. **''නිදාන…පෙ…. වෙදිතබ්බා''**ති පන එතෙන නිදානකොසල්ලත්ථභාවතො යථාවුත්තදොසතා න සියාති විසෙසකාරණදස්සනෙන පරිහරති. ''පඨමමහාසඞ්ගීති නාම චෙසා''ති එත්ථ **ච**-සද්දො ඊදිසෙසු ඨානෙසු වත්තබ්බසම්පිණ්ඩනත්ථො. තෙන හි පඨමමහාසඞ්ගීතිකාලෙ වුත්තං නිදානඤ්ච ආදි, එසා ච පඨමමහාසඞ්ගීති නාම එවං වෙදිතබ්බාති ඉමමත්ථං සම්පිණ්ඩෙති. උපඤ්ඤාසත්ථො වා **ච**-සද්දො, උපඤ්ඤාසොති ච වාක්‍යාරම්භො වුච්චති. එසා හි ගන්ථකාරානං පකති, යදිදං කිඤ්චි වත්වා පුන අපරං වත්තුමාරභන්තානං ච-සද්දපයොගො. යං පන වජිරබුද්ධිත්ථෙරෙන වුත්තං ''එත්ථ ච-සද්දො අතිරෙකත්ථො, තෙන අඤ්ඤාපි අත්ථීති දීපෙතී''ති (වජිර ටී. බාහිරනිදානකථාවණ්ණනා), තදයුත්තමෙව. න හෙත්ථ ච-සද්දෙන තදත්ථො විඤ්ඤායති. යදි චෙත්ථ තදත්ථදස්සනත්ථමෙව ච-කාරො අධිප්පෙතො සියා, එවං සති සො න කත්තබ්බොයෙව පඨමසද්දෙනෙව අඤ්ඤාසං දුතියාදිසඞ්ගීතීනම්පි අත්ථිභාවස්ස දස්සිතත්තා. දුතියාදිමුපාදාය හි පඨමසද්දපයොගො දීඝාදිමුපාදාය රස්සාදිසද්දපයොගො විය. යථාපච්චයං තත්ථ තත්ථ දෙසිතත්තා, පඤ්ඤත්තත්තා ච විප්පකිණ්ණානං ධම්මවිනයානං සඞ්ගහෙත්වා ගායනං කථනං **සඞ්ගීති,** එතෙන තං තං සික්ඛාපදානං, තංතංසුත්තානඤ්ච ආදිපරියොසානෙසු, අන්තරන්තරා ච සම්බන්ධවසෙන ඨපිතං සඞ්ගීතිකාරකවචනං සඞ්ගහිතං හොති. මහාවිසයත්තා, පූජිතත්තා ච මහතී සඞ්ගීති **මහාසඞ්ගීති,** පඨමා මහාසඞ්ගීති **පඨමමහාසඞ්ගීති. කිඤ්චාපී**ති අනුග්ගහත්ථො, තෙන පාළියම්පි සා සඞ්ගීතිමාරුළ්හාවාති අනුග්ගහං කරොති, එවම්පි තත්ථාරුළ්හමත්තෙන ඉධ සොතූනං නිදානකොසල්ලං න හොතීති **පන**-සද්දෙන අරුචියත්ථං දස්සෙති. නිදදාති දෙසනං දෙසකාලාදිවසෙන අවිදිතං විදිතං කත්වා නිදස්සෙතීති **නිදානං,** තස්මිං **කොසල්ලං,** තදත්ථායාති අත්ථො.

ඉදානි තං විත්ථාරෙත්වා දස්සෙතුං **''ධම්මචක්කපවත්තනඤ්හී''**තිආදි වුත්තං. තත්ථ සත්තානං දස්සනානුත්තරියසරණාදිපටිලාභහෙතුභූතාසු විජ්ජමානාසුපි අඤ්ඤාසු භගවතො කිරියාසු ''බුද්ධො බොධෙය්‍යා''න්ති (බු. වං. අට්ඨ. අබ්භන්තරනිදාන 1; චරියා. අට්ඨ. පකිණ්ණකකථා; උදාන අට්ඨ. 18) පටිඤ්ඤාය අනුලොමනතො විනෙය්‍යානං මග්ගඵලුප්පත්තිහෙතුභූතා කිරියාව නිප්පරියායෙන බුද්ධකිච්චං නාමාති තං සරූපතො දස්සෙතුං **''ධම්මචක්කප්පවත්තනඤ්හි…පෙ…. විනයනා''**ති වුත්තං. ධම්මචක්කප්පවත්තනතො පන පුබ්බභාගෙ භගවතා භාසිතං සුණන්තානම්පි වාසනාභාගියමෙව ජාතං, න සෙක්ඛභාගියං, න නිබ්බෙධභාගියං තපුස්සභල්ලිකානං සරණදානං විය. එසා හි ධම්මතා, තස්මා තමෙව මරියාදභාවෙන වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. සද්ධින්ද්‍රියාදි ධම්මොයෙව පවත්තනට්ඨෙන චක්කන්ති **ධම්මචක්කං.** අථ වා **චක්ක**න්ති ආණා, ධම්මතො අනපෙතත්තා ධම්මඤ්ච තං චක්කඤ්චාති **ධම්මචක්කං.** ධම්මෙන ඤායෙන චක්කන්තිපි **ධම්මචක්කං.** වුත්තඤ්හි පටිසම්භිදායං –

''ධම්මඤ්ච පවත්තෙති චක්කඤ්චාති ධම්මචක්කං. චක්කඤ්ච පවත්තෙති ධම්මඤ්චාති ධම්මචක්කං, ධම්මෙන පවත්තෙතීති ධම්මචක්කං, ධම්මචරියාය පවත්තෙතීති ධම්මචක්ක''න්තිආදි (පටි. ම. 2.40, 41).

තස්ස පවත්තනං තථා. **පවත්තන**න්ති ච පවත්තයමානං, පවත්තිතන්ති පච්චුප්පන්නාතීතවසෙන ද්විධා අත්ථො. යං සන්ධාය අට්ඨකථාසු වුත්තං ''ධම්මචක්කපවත්තනසුත්තන්තං දෙසෙන්තො ධම්මචක්කං පවත්තෙති නාම, අඤ්ඤාසිකොණ්ඩඤ්ඤත්ථෙරස්ස මග්ගඵලාධිගතතො පට්ඨාය පවත්තිතං නාමා''ති (සං. නි. අට්ඨ. 3.5.1081-1088; පටි. ම. අට්ඨ. 2.2.40). ඉධ පන පච්චුප්පන්නවසෙනෙව අත්ථො යුත්තො. **යාවා**ති පරිච්ඡෙදත්ථෙ නිපාතො, සුභද්දස්ස නාම පරිබ්බාජකස්ස විනයනං අන්තොපරිච්ඡෙදං කත්වාති අභිවිධිවසෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. තඤ්හි භගවා පරිනිබ්බානමඤ්චෙ නිපන්නොයෙව විනෙසීති. කතං පරිනිට්ඨාපිතං බුද්ධකිච්චං යෙනාති තථා, තස්මිං. කතබුද්ධකිච්චෙ භගවති ලොකනාථෙ පරිනිබ්බුතෙති සම්බන්ධො, එතෙන බුද්ධකත්තබ්බස්ස කිච්චස්ස කස්සචිපි අසෙසිතභාවං දීපෙති. තතොයෙව හි භගවා පරිනිබ්බුතොති. නනු ච සාවකෙහි විනීතාපි විනෙය්‍යා භගවතායෙව විනීතා නාම. තථා හි සාවකභාසිතං සුත්තං ''බුද්ධභාසිත''න්ති වුච්චති. සාවකවිනෙය්‍යා ච න තාව විනීතා, තස්මා ''කතබුද්ධකිච්චෙ''ති න වත්තබ්බන්ති? නායං දොසො තෙසං විනයනුපායස්ස සාවකෙසු ඨපිතත්තා. තෙනෙවාහ –

‘‘න තාවාහං පාපිම පරිනිබ්බායිස්සාමි, යාව මෙ භික්ඛූ න සාවකා භවිස්සන්ති වියත්තා විනීතා විසාරදා බහුස්සුතා ධම්මධරා…පෙ…. උප්පන්නං පරප්පවාදං සහ ධම්මෙන සුනිග්ගහිතං නිග්ගහෙත්වා සපාටිහාරියං ධම්මං දෙසෙස්සන්ති’’තිආදි (දී. නි. 2.168; උදා. 51).

‘‘කුසිනාරායං’’න්තිආදිනා භගවතො පරිනිබ්බුතදෙසකාලවිසෙසවචනං ‘‘අපරිනිබ්බුතො භගවා’’ති ගාහස්ස මිච්ඡාභාවදස්සනත්ථං, ලොකෙ ජාතසංවද්ධාදිභාවදස්සනත්ථඤ්ච. තථා හි මනුස්සභාවස්ස සුපාකටකරණත්ථං මහාබොධිසත්තා චරිමභවෙ දාරපරිග්ගහාදීනිපි කරොන්තීති. **කුසිනාරායන්**ති එවං නාමකෙ නගරෙ. තඤ්හි නගරං කුසහත්ථං පුරිසං දස්සනට්ඨානෙ මාපිතත්තා ‘‘කුසිනාරා’’න්ති වුච්චති, සමීපත්ථෙ චෙතං භුම්මං. **උපවත්තනෙ මල්ලානං සාලවනෙ**ති තස්ස නගරස්ස උපවත්තනභූතෙ මල්ලරාජූනං සාලවනෙ. තඤ්හි සාලවනං නගරං පවිසිතුකාමා උය්‍යානතො උපච්ච වත්තන්ති ගච්ඡන්ති එතෙනාති **උපවත්තනං.** යථා හි අනුරාධපුරස්ස දක්ඛිණපච්ඡිමදිසායං ථූපාරාමො, එවං තං උය්‍යානං කුසිනාරාය දක්ඛිණපච්ඡිමදිසායං හොති. යථා ච ථූපාරාමතො දක්ඛිණද්වාරෙන නගරං පවිසනමග්ගො පාචීනමුඛො ගන්ත්වා උත්තරෙන නිවත්තති, එවං උය්‍යානතො සාලපන්ති පාචීනමුඛා ගන්ත්වා උත්තරෙන නිවත්තා, තස්මා තං ‘‘උපවත්තන’’න්ති වුච්චති. අපරෙ පන ‘‘තං සාලවනමුපගන්ත්වා මිත්තසුහජ්ජෙ අපලොකෙත්වා නිවත්තනතො උපවත්තනන්ති පාකටං ජාතං කිරා’’ති වදන්ති. **යමකසාලානමන්තරෙ**ති යමකසාලානං වෙමජ්ඣෙ. තත්ථ කිර භගවතො පඤ්ඤත්තස්ස පරිනිබ්බානමඤ්චස්ස සීසභාගෙ එකා සාලපන්ති හොති, පාදභාගෙ එකා. තත්‍රාපි එකො තරුණසාලො සීසභාගස්ස ආසන්නො හොති, එකො පාදභාගස්ස. තස්මා ‘‘යමකසාලානමන්තරෙ’’ති වුත්තං. අපිච ‘‘යමකසාලා නාම මූලක්ඛන්ධවිටපපත්තෙහි අඤ්ඤමඤ්ඤං සංසිබ්බෙත්වා ඨිතසාලා’’තිපි මහාඅට්ඨකථායං වුත්තං. මා ඉති චන්දො වුච්චති තස්ස ගතියා දිවසස්ස මිනිතබ්බතො, තදා සබ්බකලාපාරිපූරියා පුණ්ණො එව මාති **පුණ්ණමා.** සද්දවිදූ පන ‘‘මො සිවො චන්දිමා චෙවා’’ති වුත්තං සක්කතභාසානයං ගහෙත්වා ඔකාරන්තම්පි චන්දිමවාචක ම-සද්දමිච්ඡන්ති. විසාඛාය යුත්තො පුණ්ණමා යත්ථාති **විසාඛාපුණ්ණමො,** සොයෙව දිවසො තථා, තස්මිං. පච්චූසති තිමිරං විනාසෙතීති **පච්චූසො,** පති-පුබ්බො උස-සද්දො රුජායන්ති හි නෙරුත්තිකා, සොයෙව සමයොති රත්තියා පච්ඡිමයාමපරියාපන්නො කාලවිසෙසො වුච්චති, තස්මිං. විසාඛාපුණ්ණමදිවසෙ ඊදිසෙ රත්තියා පච්ඡිමසමයෙති වුත්තං හොති.

උපාදීයතෙ කම්මකිලෙසෙහීති **උපාදි,** විපාකක්ඛන්ධා, කටත්තා ච රූපං. සො පන උපාදි කිලෙසාභිසඞ්ඛාරමාරනිම්මථනෙ අනොස්සට්ඨො, ඉධ ඛන්ධමච්චුමාරනිම්මථනෙ ඔස්සට්ඨොන සෙසිතො, තස්මා නත්ථි එතිස්සා උපාදිසඞ්ඛාතො සෙසො, උපාදිස්ස වා සෙසොති කත්වා **‘‘අනුපාදිසෙසා’’**ති වුච්චති. **නිබ්බානධාතූ**ති චෙත්ථ නිබ්බුතිමත්තං අධිප්පෙතං, නිබ්බානඤ්ච තං සභාවධාරණතො ධාතු චාති කත්වා. නිබ්බුතියා හි කාරණපරියායෙන අසඞ්ඛතධාතු තථා වුච්චති. ඉත්ථම්භූතලක්ඛණෙ චායං කරණනිද්දෙසො. අනුපාදිසෙසතාසඞ්ඛාතං ඉමං පකාරං භූතස්ස පත්තස්ස පරිනිබ්බුතස්ස භගවතො ලක්ඛණෙ නිබ්බානධාතුසඞ්ඛාතෙ අත්ථෙ තතියාති වුත්තං හොති. නනු ච ‘‘අනුපාදිසෙසායා’’ති නිබ්බානධාතුයාව විසෙසනං හොති, න පරිනිබ්බුතස්ස භගවතො, අථ කස්මා තං භගවා පත්තොති වුත්තොති? නිබ්බානධාතුයා සහචරණතො. තංසහචරණෙන හි භගවාපි අනුපාදිසෙසභාවං පත්තොති වුච්චති. අථ වා අනුපාදිසෙසභාවසඞ්ඛාතං ඉමං පකාරං පත්තාය නිබ්බානධාතුයා ලක්ඛණෙ සඤ්ජානනකිරියාය තතියාතිපි වත්තුං යුජ්ජති. **අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා**ති ච අනුපාදිසෙසනිබ්බානධාතු හුත්වාති අත්ථො. ‘‘ඌනපඤ්චබන්ධනෙන පත්තෙනා’’ති (පාරා. 612). එත්ථ හි ඌනපඤ්චබන්ධනපත්තො හුත්වාති අත්ථං වදන්ති. අපිච නිබ්බානධාතුයා අනුපාදිසෙසාය අනුපාදිසෙසා හුත්වා භූතායාතිපි යුජ්ජති. වුත්තඤ්හි උදානට්ඨකථාය **නන්දසුත්තවණ්ණනායං** ‘‘උපඩ්ඪුල්ලිඛිතෙහි කෙසෙහීති ඉත්ථම්භූතලක්ඛණෙ කරණවචනං විප්පකතුල්ලිඛිතෙහි කෙසෙහි උපලක්ඛිතාති අත්ථො’’ති (උදා. අට්ඨ. 22) එසනයො ඊදිසෙසු. **ධාතුභාජනදිවසෙ**ති ජෙට්ඨමාසස්ස සුක්කපක්ඛපඤ්චමීදිවසං සන්ධාය වුත්තං, තඤ්ච න ‘‘සන්නිපතිතාන’’න්ති එතස්ස විසෙසනං, ‘‘උස්සාහං ජනෙසී’’ති එතස්ස පන විසෙසනං ‘‘ධාතුභාජනදිවසෙ භික්ඛූනං උස්සාහං ජනෙසී’’ති උස්සාහජනනස්ස කාලවසෙන භින්නාධිකරණවිසෙසනභාවතො. ධාතුභාජනදිවසතො හි පුරිමතරදිවසෙසුපි භික්ඛූ සන්නිපතිතාති. අථ වා **‘‘සන්නිපතිතාන’’**න්ති ඉදං කායසාමග්ගිවසෙන සන්නිපතනමෙව සන්ධාය වුත්තං, න සමාගමනමත්තෙන. තස්මා ‘‘ධාතුභාජනදිවසෙ’’ති ඉදං ‘‘සන්නිපතිතාන’’න්ති එතස්ස විසෙසනං සම්භවති, ඉදඤ්ච **භික්ඛූනං උස්සාහං ජනෙසී**ති එත්ථ **‘‘භික්ඛූන’’**න්ති එතෙනපි සම්බජ්ඣනීයං . සඞ්ඝස්ස ථෙරො **සඞ්ඝත්ථෙරො.** සො පන සඞ්ඝො කිං පරිමාණොති ආහ **‘‘සත්තන්නං භික්ඛුසතසහස්සාන’’**න්ති. සඞ්ඝසද්දෙන හි අවිඤ්ඤායමානස්ස පරිමාණස්ස විඤ්ඤාපනත්ථමෙවෙතං පුන වුත්තං. සද්දවිදූ පන වදන්ති –

> ‘‘සමාසො ච තද්ධිතො ච, වාක්‍යත්ථෙසු විසෙසකා;
> පසිද්ධියන්තු සාමඤ්ඤං, තෙලං සුගතචීවරං.

තස්මා නාමමත්තභූතස්ස සඞ්ඝත්ථෙරස්ස විසෙසනත්ථමෙවෙතං පුන වුත්තන්ති, නිච්චසාපෙක්ඛතාය ච එදිසෙසු සමාසො යථා ‘‘දෙවදත්තස්ස ගරුකුල’’න්ති. නිච්චසාපෙක්ඛතා චෙත්ථ සඞ්ඝසද්දස්ස භික්ඛුසතසහස්සසද්දං සාපෙක්ඛත්තෙපි අඤ්ඤපදන්තරාභාවෙන වාක්‍යො විය අපෙක්ඛිතබ්බත්ථස්ස ගමකත්තා. ‘‘සත්තන්නං භික්ඛුසතසහස්සාන’’න්ති හි එතස්ස සඞ්ඝසද්දෙ අවයවීභාවෙන සම්බන්ධො, තස්සාපි සාමිභාවෙන ථෙරසද්දෙති. ‘‘සත්තන්නං භික්ඛුසතසහස්සාන’’න්ති ච ගණපාමොක්ඛභික්ඛූයෙව සන්ධාය වුත්තං. තදා හි සන්නිපතිතා භික්ඛූ එත්තකාති ගණනපථමතික්කන්තා. තථා හි වෙළුවගාමෙ වෙදනාවික්ඛම්භනතො පට්ඨාය ‘‘නචිරෙනෙව භගවා පරිනිබ්බායිස්සතී’’ති සුත්වා තතො තතො ආගතෙසු භික්ඛූසු එකභික්ඛුපි පක්කන්තො නාම නත්ථි. යථාහු –

‘‘සත්තසතසහස්සානි , තෙසු පාමොක්ඛභික්ඛවො;
ථෙරො මහාකස්සපොව, සඞ්ඝත්ථෙරො තදා අහූ’’ති.

ආයස්මා මහාකස්සපො අනුස්සරන්තො මඞ්කුමානො චින්තයන්තො හුත්වා උස්සාහං ජනෙසි, අනුස්සරන්තො මඞ්කුමානො චින්තයන්තො ආයස්මා මහාකස්සපො උස්සාහං ජනෙසීති වා සම්බන්ධො. මහන්තෙහි සීලක්ඛන්ධාදීහි සමන්නාගතත්තා මහන්තො කස්සපොති **මහාකස්සපො.** අපිච **‘‘මහාකස්සපො’’**ති උරුවෙලකස්සපො නදීකස්සපො ගයාකස්සපො කුමාරකස්සපොති ඉමෙ බුද්ධානුබුද්ධකෙ ථෙරෙ උපාදාය වුච්චති. කස්මා පනායස්මා මහාකස්සපො උස්සාහං ජනෙසීති අනුයොගෙ සති තං කාරණං විභාවෙන්තො ආහ **‘‘සත්තාහපරිනිබ්බුතෙ’’**තිආදි. සත්ත අහානි සමාහටානි **සත්තාහං.** සත්තාහං පරිනිබ්බුතස්ස අස්සාති තථා යථා ‘‘අචිරපක්කන්තො, මාසජාතො’’ති, අන්තත්ථඅඤ්ඤපදසමාසොයං, තස්මිං. භගවතො පරිනිබ්බානදිවසතො පට්ඨාය සත්තාහෙ වීතිවත්තෙති වුත්තං හොති, එතස්ස ‘‘වුත්තවචන’’න්ති පදෙන සම්බන්ධො, තථා **‘‘සුභද්දෙන වුඩ්ඪපබ්බජිතෙනා’’**ති එතස්සපි. තත්ථ **සුභද්දොති** තස්ස නාමමත්තං, වුඩ්ඪකාලෙ පන පබ්බජිතත්තා **‘‘වුඩ්ඪපබ්බජිතෙනා’’**ති වුත්තං, එතෙන සුභද්දපරිබ්බාජකාදීහි තං විසෙසං කරොති. **‘‘අලං ආවුසො’’**තිආදිනා තෙන වුත්තවචනං නිදස්සෙති. සො හි සත්තාහපරිනිබ්බුතෙ භගවති ආයස්මතා මහාකස්සපත්ථෙරෙන සද්ධිං පාවාය කුසිනාරං අද්ධානමග්ගපටිපන්නෙසු පඤ්චමත්තෙසු භික්ඛුසතෙසු අවීතරාගෙ භික්ඛූ අන්තරාමග්ගෙ දිට්ඨආජීවකස්ස සන්තිකා භගවතො පරිනිබ්බානං සුත්වා පත්තචීවරානි ඡඩ්ඩෙත්වා බාහා පග්ගය්හ නානප්පකාරං පරිදෙවන්තෙ දිස්වා එවමාහ.

කස්මා පන සො එවමාහාති? භගවති ආඝාතෙන. අයං කිරෙසො ඛන්ධකෙ ආගතෙ **ආතුමාවත්ථුස්මිං** (මහාව. 303) නහාපිතපුබ්බකො වුඩ්ඪපබ්බජිතො භගවති කුසිනාරතො නික්ඛමිත්වා අඩ්ඪතෙළසෙහි භික්ඛුසතෙහි සද්ධිං ආතුමං ගච්ඡන්තෙ ‘‘භගවා ආගච්ඡතී’’ති සුත්වා ‘‘ආගතකාලෙයාගුදානං කරිස්සාමී’’ති සාමණෙරභූමියං ඨිතෙ ද්වෙ පුත්තෙ එතදවොච ‘‘භගවා කිර තාතා ආතුමං ආගච්ඡති මහතා භික්ඛුසඞ්ඝෙන සද්ධිං අඩ්ඪතෙළසෙහි භික්ඛුසතෙහි, ගච්ඡථ තුම්හෙ තාතා, ඛුරභණ්ඩං ආදාය නාළියා වා පසිබ්බකෙන වා අනුඝරකං ආහිණ්ඩථ, ලොණම්පි තෙලම්පි තණ්ඩුලම්පි ඛාදනීයම්පි සංහරථ, භගවතො ආගතස්ස යාගුදානං කරිස්සාමී’’ති. තෙ තථා අකංසු. අථ භගවති ආතුමං ආගන්ත්වා භුසාගාරකං පවිට්ඨෙ සුභද්දො සායන්හසමයං ගාමද්වාරං ගන්ත්වා මනුස්සෙ ආමන්තෙත්වා ‘‘හත්ථකම්මමත්තං මෙ දෙථා’’ති හත්ථකම්මං යාචිත්වා ‘‘කිං භන්තෙ කරොමා’’ති වුත්තෙ ‘‘ඉදඤ්චිදඤ්ච ගණ්හථා’’ති සබ්බූපකරණානි ගාහාපෙත්වා විහාරෙ උද්ධනානි කාරෙත්වා එකං කාළකං කාසාවං නිවාසෙත්වා තාදිසමෙව පාරුපිත්වා ‘‘ඉදං කරොථ, ඉදං කරොථා’’ති සබ්බරත්තිං විචාරෙන්තො සතසහස්සං විස්සජ්ජෙත්වා භොජ්ජයාගුඤ්ච මධුගොළකඤ්ච පටියාදාපෙසි. **භොජ්ජයාගු** නාම භුඤ්ජිත්වා පාතබ්බයාගු, තත්ථ සප්පිමධුඵාණිතමච්ඡමංසපුප්ඵඵලරසාදි යං කිඤ්චි ඛාදනීයං නාම අත්ථි, තං සබ්බං පවිසති. කීළිතුකාමානං සීසමක්ඛනයොග්ගා හොති සුගන්ධගන්ධා.

අථ භගවා කාලස්සෙව සරීරපටිජග්ගනං කත්වා භික්ඛුසඞ්ඝපරිවුතො පිණ්ඩාය චරිතුං ආතුමාභිමුඛො පායාසි. අථ තස්ස ආරොචෙසුං ‘‘භගවා පිණ්ඩාය ගාමං පවිසති, තයා කස්ස යාගු පටියාදිතා’’ති. සො යථානිවත්ථපාරුතෙහෙව තෙහි කාළකකාසාවෙහි එකෙන හත්ථෙන දබ්බිඤ්ච කටච්ඡුඤ්ච ගහෙත්වා බ්‍රහ්මා විය දක්ඛිණං ජාණුමණ්ඩලං භූමියං පතිට්ඨපෙත්වා වන්දිත්වා ‘‘පටිග්ගණ්හාතු මෙ භන්තෙ භගවා යාගු’’න්ති ආහ. තතො ‘‘ජානන්තාපි තථාගතා පුච්ඡන්තී’’ති ඛන්ධකෙ (මහාව. 304) ආගතනයෙන භගවා පුච්ඡිත්වා ච සුත්වා ච තං වුඩ්ඪපබ්බජිතං විගරහිත්වා තස්මිං වත්ථුස්මිං අකප්පියසමාදානසික්ඛාපදං, ඛුරභණ්ඩපරිහරණසික්ඛාපදඤ්චාති ද්වෙ සික්ඛාපදානි පඤ්ඤපෙත්වා ‘‘අනෙකකප්පකොටියො භික්ඛවෙ භොජනං පරියෙසන්තෙහෙව වීතිනාමිතා , ඉදං පන තුම්හාකං අකප්පියං, අධම්මෙන උප්පන්නං භොජනං ඉමං පරිභුඤ්ජිත්වා අනෙකානි අත්තභාවසහස්සානි අපායෙස්වෙව නිබ්බත්තිස්සන්ති, අපෙථ මා ගණ්හථා’’ති වත්වා භික්ඛාචාරාභිමුඛො අගමාසි, එකභික්ඛුනාපි න කිඤ්චි ගහිතං. සුභද්දො අනත්තමනො හුත්වා ‘‘අයං සබ්බං ජානාමී’’ති ආහිණ්ඩති, සචෙ න ගහෙතුකාමො පෙසෙත්වා ආරොචෙතබ්බං අස්ස, පක්කාහාරො නාම සබ්බචිරං තිට්ඨන්තො සත්තාහමත්තං තිට්ඨෙය්‍ය, ඉදඤ්ච මම යාවජීවං පරියත්තං අස්ස, සබ්බං තෙන නාසිතං, අහිතකාමො අයං මය්හ’’න්ති භගවති ආඝාතං බන්ධිත්වා දසබලෙ ධරමානෙ කිඤ්චි වත්තුං නාසක්ඛි. එවං කිරස්ස අහොසි ‘‘අයං උච්චා කුලා පබ්බජිතො මහාපුරිසො, සචෙ කිඤ්චි ධරන්තස්ස වක්ඛාමි, මමංයෙව සන්තජ්ජෙස්සතී’’ති.

ස්වායං අජ්ජ මහාකස්සපත්ථෙරෙන සද්ධිං ගච්ඡන්තො ‘‘පරිනිබ්බුතො භගවා’’ති සුත්වා ලද්ධස්සාසො විය හට්ඨතුට්ඨො එවමාහ. ථෙරො පන තං සුත්වා හදයෙ පහාරං විය, මත්ථකෙ පතිතසුක්ඛාසනිං විය (සුක්ඛාසනි විය දී. නි. අට්ඨ. 3.232) මඤ්ඤි, ධම්මසංවෙගො චස්ස උප්පජ්ජි ‘‘සත්තාහමත්තපරිනිබ්බුතො භගවා, අජ්ජාපිස්ස සුවණ්ණවණ්ණං සරීරං ධරතියෙව, දුක්ඛෙන භගවතා ආරාධිතසාසනෙ නාම එවං ලහුං මහන්තං පාපං කසටං කණ්ටකො උප්පන්නො, අලං ඛො පනෙස පාපො වඩ්ඪමානො අඤ්ඤෙපි එවරූපෙ සහායෙ ලභිත්වා සාසනං ඔසක්කාපෙතු’’න්ති.

තතො ථෙරො චින්තෙසි ‘‘සචෙ ඛො පනාහං ඉමං මහල්ලකං ඉධෙව පිලොතිකං නිවාසෙත්වා ඡාරිකාය ඔකිරාපෙත්වා නීහරාපෙස්සාමි, මනුස්සා ‘සමණස්ස ගොතමස්ස සරීරෙ ධරමානෙයෙව සාවකා විවදන්තී’ති අම්හාකං දොසං දස්සෙස්සන්ති, අධිවාසෙමි තාව. භගවතා හි දෙසිතධම්මො අසඞ්ගහිතපුප්ඵරාසිසදිසො, තත්ථ යථා වාතෙන පහටපුප්ඵානි යතො වා තතො වා ගච්ඡන්ති, එවමෙව එවරූපානං වසෙන ගච්ඡන්තෙ ගච්ඡන්තෙ කාලෙ විනයෙ එකං ද්වෙ සික්ඛාපදානි නස්සිස්සන්ති, සුත්තෙ එකො ද්වෙ පඤ්හාවාරා නස්සිස්සන්ති, අභිධම්මෙ එකං ද්වෙ භූමන්තරානි

නස්සිස්සන්ති, එවං අනුක්කමෙන මූලෙ නට්ඨෙ පිසාචසදිසා භවිස්සාම, තස්මා ධම්මවිනයසඞ්ගහං කරිස්සාමි, එවං සති දළ්හසුත්තෙන සඞ්ගහිතපුප්ඵානි විය අයං ධම්මවිනයො නිච්චලො භවිස්සති. එතදත්ථඤ්හි භගවා මය්හං තීණි ගාවුතානි පච්චුග්ගමනං අකාසි, තීහි ඔවාදෙහි (සං. නි. 2.149, 150, 151) උපසම්පදං අකාසි, කායතො චීවරපරිවත්තනං අකාසි, ආකාසෙ පාණිං චාලෙත්වා චන්දොපමපටිපදං කථෙන්තො මඤ්ඤෙව සක්ඛිං කත්වා කථෙසි, තික්ඛත්තුං සකලසාසනරතනං පටිච්ඡාපෙසි, මාදිසෙ භික්ඛුම්හි තිට්ඨමානෙ අයං පාපො සාසනෙ වඩ්ඪිං මා අලත්ථ, යාව අධම්මො න දිප්පති, ධම්මො න පටිබාහියති, අවිනයො න දිප්පති, විනයො න පටිබාහියති, අධම්මවාදිනො න බලවන්තො හොන්ති, ධම්මවාදිනො න දුබ්බලා හොන්ති, අවිනයවාදිනො න බලවන්තො හොන්ති, විනයවාදිනො න දුබ්බලා හොන්ති, තාව ධම්මඤ්ච විනයඤ්ච සඞ්ගායිස්සාමි, තතො භික්ඛූ අත්තනො අත්තනො පහොනකං ගහෙත්වා කප්පියාකප්පියෙ කථෙස්සන්ති, අථායං පාපො සයමෙව නිග්ගහං පාපුණිස්සති, පුන සීසං උක්ඛිපිතුං න සක්ඛිස්සති, සාසනං ඉද්ධඤ්චෙව ඵීතඤ්ච භවිස්සතී''ති චින්තෙත්වා සො ''එවං නාම මය්හං චිත්තං උප්පන්න''න්ති කස්සචිපි අනාරොචෙත්වා භික්ඛුසඞ්ඝං සමස්සාසෙත්වා අථ පච්ඡා ධාතුභාජනදිවසෙ ධම්මවිනයසඞ්ගායනත්ථං භික්ඛූනං උස්සාහං ජනෙසි. තෙන වුත්තං ''ආයස්මා මහාකස්සපො සත්තාහපරිනිබ්බුතෙ…පෙ…. ධම්මවිනයසඞ්ගායනත්ථං භික්ඛූනං උස්සාහං ජනෙසී''ති.

තත්ථ **අල**න්ති පටික්ඛෙපවචනං, න යුත්තන්ති අත්ථො. **ආවුසොති** පරිදෙවන්තෙ භික්ඛූ ආලපති. **මා සොචිත්ථාති** චිත්තෙ උප්පන්නබලවසොකෙන මා සොකමකත්ථ. **මා පරිදෙවිත්ථාති** වාචාය මා විලාපමකත්ථ. ''පරිදෙවනං විලාපො''ති හි වුත්තං. අසොචනාදීනං කාරණමාහ **''සුමුත්තා''**තිආදිනා. **තෙන මහාසමණෙනාති** නිස්සක්කෙ කරණවචනං, ස්මාවචනස්ස වා නාබ්‍යප්පදෙසො. **''උපද්දුතා''**ති පදෙ පන කත්තරි තතියාවසෙන සම්බන්ධො. උභයාපෙක්ඛඤ්හෙතං පදං. **උපද්දුතා ච හොමාති** තංකාලාපෙක්ඛවත්තමානවචනං, ''තදා''ති සෙසො. අතීතත්ථෙ වා වත්තමානවචනං, අහුම්හාති අත්ථො. **අනුස්සරන්තො** ධම්මසංවෙගවසෙනෙව, න පන කොධාදිවසෙන. ධම්මසභාවචින්තාවසෙන හි පවත්තං සහොත්තප්පඤාණං ධම්මසංවෙගො. වුත්තඤ්හෙතං –

''සබ්බසඞ්ඛතධම්මෙසු, ඔත්තප්පාකාරසණ්ඨිතං;
ඤාණමොහිතභාරානං, ධම්මසංවෙගසඤ්ඤිත''න්ති. (සාරත්ථ. ටී. 1.පඨමමහාසඞ්ගීතිකථාවණ්ණනා);

අඤ්ඤං උස්සාහජනනකාරණං දස්සෙතුං **''ඊදිසස්සා''**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **ඊදිසස්ස ච සඞ්ඝසන්නිපාතස්සාති** සත්තසතසහස්සගණපාමොක්ඛත්ථෙරප්පමුඛගණනපථාතික්කන්තසඞ්ඝසන්නිපාතං සන්ධාය වදති. **''ඨානං ඛො පනෙතං විජ්ජතී''**තිආදිනාපි අඤ්ඤං කාරණං දස්සෙති. තිට්ඨති එත්ථ ඵලං තදායත්තවුත්තිතායාති **ඨානං,** හෙතු. **ඛොති** අවධාරණෙ. **පනාති** වචනාලඞ්කාරෙ, එතං ඨානං විජ්ජතෙව, නො න විජ්ජතීති අත්ථො. කිං පන තන්ති ආහ **''යං පාපභික්ඛූ''**තිආදි. **යන්ති** නිපාතමත්තං, කාරණනිද්දෙසො වා, යෙන ඨානෙන අන්තරධාපෙය්‍යුං, තදෙතං ඨානං විජ්ජතියෙවාති. පාපෙන ලාමකෙන ඉච්ඡාචාරෙන සමන්නාගතා භික්ඛූ **පාපභික්ඛූ** . අතීතො සත්ථා එත්ථ, එතස්සාති වා **අතීතසත්ථුකං** යථා ''බහුකත්තුකො''ති. පධානං වචනං **පාවචනං. පා**-සද්දො චෙත්ථ නිපාතො ''පා එව වුත්‍යස්සා''තිආදීසු විය. උපසග්ගපදං වා එතං, දීඝං කත්වා පන තථා වුත්තං යථා ''පාවදතී''තිපි වදන්ති. **පක්ඛන්ති** අලජ්ජිපක්ඛං. **''යාව ච''**තිආදිනා සඞ්ගීතියා සාසනචිරට්ඨිතිකභාවෙ කාරණං, සාධකඤ්ච දස්සෙති. ''තස්මා''ති හි පදමජ්ඣාහරිත්වා ''සඞ්ගායෙය්‍යා''න්ති පදෙන සම්බන්ධනීයං.

තත්ථ **යාව ච ධම්මවිනයො තිට්ඨතීති** යත්තකං කාලං ධම්මො ච විනයො ච ලජ්ජිපුග්ගලෙසු තිට්ඨති. පරිනිබ්බානමඤ්චකෙ නිපන්නෙන භගවතා මහාපරිනිබ්බානසුත්තෙ (දී. නි. 2.216) වුත්තං සන්ධාය **''වුත්තඤ්හෙත''**න්තිආදිමාහ. හි-සද්දො ආගමවසෙන දළ්හීජොතකො. **දෙසිතො පඤ්ඤත්තොති** ධම්මොපි දෙසිතො චෙව පඤ්ඤත්තො ච. සුත්තාභිධම්මසඞ්ගහිතස්ස හි ධම්මස්ස අතිසජ්ජනං පබොධනං දෙසනා, තස්සෙව පකාරතො ඤාපනං විනෙය්‍යසන්තානෙ ඨපනං පඤ්ඤාපනං. විනයොපි දෙසිතො චෙව පඤ්ඤත්තො ච. විනයතන්තිසඞ්ගහිතස්ස හි අත්ථස්ස අතිසජ්ජනං පබොධනං දෙසනා, තස්සෙව පකාරතො ඤාපනං අසඞ්කරතො ඨපනං පඤ්ඤාපනං, තස්මා කම්මද්වයම්පි කිරියාද්වයෙන සම්බජ්ඣනං යුජ්ජතීති වෙදිතබ්බං.

සොති සො ධම්මො ච විනයො ච. **මමච්චයෙනාති** මම අච්චයකාලෙ. ''භුම්මත්ථෙ කරණනිද්දෙසො''ති හි අක්ඛරචින්තකා වදන්ති. හෙත්වත්ථෙ වා කරණවචනං, මම අච්චයහෙතු තුම්හාකං සත්ථා නාම භවිස්සතීති අත්ථො. වුත්තඤ්හි මහාපරිනිබ්බානසුත්තවණ්ණනායං ''මයි පරිනිබ්බුතෙ තුම්හාකං සත්ථුකිච්චං සාධෙස්සතී''ති (දී. නි. අට්ඨ. 2.216). ලක්ඛණවචනඤ්හෙත්ථ හෙත්වත්ථසාධකං යථා ''නෙත්තෙ උජුං ගතෙ සතී''ති (අ. නි. 4.70; නෙත්ති. 10.90, 93). ඉදං වුත්තං හොති – මයා වො ඨිතෙනෙව ''ඉදං ලහුකං, ඉදං ගරුකං, ඉදං සතෙකිච්ඡං, ඉදං අතෙකිච්ඡං, ඉදං ලොකවජ්ජං, ඉදං පණ්ණත්තිවජ්ජං, අයං ආපත්ති පුග්ගලස්ස සන්තිකෙ වුට්ඨාති, අයං ගණස්ස, අයං සඞ්ඝස්ස සන්තිකෙ වුට්ඨාතී''ති සත්තන්නං ආපත්තික්ඛන්ධානං අවීතික්කමනීයතාවසෙන ඔතිණ්ණවත්ථුස්මිං සඛන්ධකපරිවාරො උභතොවිභඞ්ගො මහාවිනයො නාම දෙසිතො, තං සකලම්පි විනයපිටකං මයි පරිනිබ්බුතෙ තුම්හාකං සත්ථුකිච්චං සාධෙස්සති ''ඉදං වො කත්තබ්බං, ඉදං වො න කත්තබ්බ''න්ති කත්තබ්බාකත්තබ්බස්ස විභාගෙන අනුසාසනතො. ඨිතෙනෙව ච මයා ''ඉමෙ චත්තාරො සතිපට්ඨානා, චත්තාරො සම්මප්පධානා, චත්තාරො ඉද්ධිපාදා, පඤ්චින්ද්‍රියානි, පඤ්ච බලානි, සත්ත බොජ්ඣඞ්ගා, අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො''ති තෙන තෙන විනෙය්‍යානං අජ්ඣාසයානුරූපෙන පකාරෙන ඉමෙ සත්තතිංස බොධිපක්ඛියධම්මෙ විභජිත්වා විභජිත්වා

සුත්තන්තපිටකං දෙසිතං, තං සකලම්පි සුත්තන්තපිටකං මයි පරිනිබ්බුතෙ තුම්හාකං සත්ථුකිච්චං සාධෙස්සති තංතංචරියානුරූපං සම්මාපටිපත්තියා අනුසාසනතො, යීතෙනෙව ච මයා "ඉමෙ පඤ්චක්ඛන්ධා (දී. නි. අට්ඨ. 2.216), ද්වාදසායතනානි, අට්ඨාරස ධාතුයො, චත්තාරි සච්චානි, බාවීසතින්ද්‍රියානි, නව හෙතූ, චත්තාරො ආහාරා, සත්ත ඵස්සා, සත්ත වෙදනා, සත්ත සඤ්ඤා, සත්ත චෙතනා, සත්ත චිත්තානි. තත්‍රාපි එත්තකා ධම්මා කාමාවචරා, එත්තකා රූපාවචරා, එත්තකා අරූපාවචරා, එත්තකා පරියාපන්නා, එත්තකා අපරියාපන්නා, එත්තකා ලොකියා, එත්තකා ලොකුත්තරා"ති ඉමෙ ධම්මෙ විභජිත්වා විභජිත්වා අභිධම්මපිටකං දෙසිතං, තං සකලම්පි අභිධම්මපිටකං මයි පරිනිබ්බුතෙ තුම්හාකං සත්ථුකිච්චං සාධෙස්සති ඛන්ධාදිවිභාගෙන ඤායමානං චතුසච්චසම්බොධාවහත්තා. ඉති සබ්බම්පෙතං අභිසම්බොධිතො යාව පරිනිබ්බානා පඤ්චචත්තාලීස වස්සානි භාසිතං ලපිතං "තීණි පිටකානි, පඤ්ච නිකායා, නවඞ්ගානි, චතුරාසීති ධම්මක්ඛන්ධසහස්සානී"ති එවං මහප්පභෙදං හොති. ඉමානි චතුරාසීති ධම්මක්ඛන්ධසහස්සානි තිට්ඨන්ති, අහං එකොව පරිනිබ්බායිස්සාමි, අහඤ්ච පනිදානි එකොව ඔවදාමි අනුසාසාමි, මයි පරිනිබ්බුතෙ ඉමානි චතුරාසීති බුද්ධසහස්සානි තුම්හෙ ඔවදිස්සන්ති අනුසාසිස්සන්ති ඔවාදානුසාසනකිච්චස්ස නිප්ඵාදනතොති.

සාසනන්ති පරියත්තිපටිපත්තිපටිවෙධවසෙන තිවිධම්පි සාසනං, නිප්පරියායතො පන සත්තතිංස බොධිපක්ඛියධම්මා. අද්ධානං ගමිතුමලන්ති **අද්ධනියං,** අද්ධානගාමි අද්ධානක්ඛමන්ති අත්ථො. චිරං ඨිති එතස්සාති **චිරට්ඨිතිකං.** ඉදං වුත්තං හොති – යෙන පකාරෙන ඉදං සාසනං අද්ධනියං, තතොයෙව ච චිරට්ඨිතිකං භවෙය්‍ය, තෙන පකාරෙන ධම්මඤ්ච විනයඤ්ච යදි පනාහං සඞ්ගායෙය්‍යං, සාධු වතාති.

ඉදානි සම්මාසම්බුද්ධෙන අත්තනො කතං අනුග්ගහවිසෙසං සමනුස්සරිත්වා චින්තනාකාරම්පි දස්සෙන්තො **"යඤ්චාහං භගවතා"**තිආදිමාහ. තත්ථ "යඤ්චාහ"න්ති එතස්ස "අනුග්ගහිතො, පසංසිතො"ති එතෙහි සම්බන්ධො. **යන්ති** යස්මා, කිරියාපරාමසනං වා එතං, තෙන "අනුග්ගහිතො, පසංසිතො"ති එත්ථ අනුග්ගහණං, පසංසනඤ්ච පරාමසති. "ධාරෙස්සසී"තිආදිකං පන වචනං භගවා අඤ්ඤතරස්මිං රුක්ඛමූලෙ මහාකස්සපත්ථෙරෙන පඤ්ඤත්තසඞ්ඝාටියං නිසින්නො තං සඞ්ඝාටිං පදුමපුප්ඵවණ්ණෙන පාණිනා අන්තන්තෙන පරාමසන්තො ආහ. වුත්තඤ්හෙතං කස්සපසංයුත්තෙ (සං. නි. 2.154) මහාකස්සපත්ථෙරෙනෙව ආනන්දත්ථෙරං ආමන්තෙත්වා කථෙන්තෙන –

"අථ ඛො ආවුසො භගවා මග්ගා ඔක්කම්ම යෙන අඤ්ඤතරං රුක්ඛමූලං තෙනුපසඞ්කමි, අථ ඛ්වාහං ආවුසො පටපිලොතිකානං සඞ්ඝාටිං චතුග්ගුණං පඤ්ඤපෙත්වා භගවන්තං එතදවොචං 'ඉධ භන්තෙ භගවා නිසීදතු, යං මමස්ස දීඝරත්තං හිතාය සුඛායා'ති . නිසීදි ඛො ආවුසො භගවා පඤ්ඤත්තෙ ආසනෙ, නිසජ්ජ ඛො මං ආවුසො භගවා එතදවොච 'මුදුකා ඛො ත්‍යායං කස්සප පටපිලොතිකානං සඞ්ඝාටී'ති. පටිග්ගණ්හාතු මෙ භන්තෙ භගවා පටපිලොතිකානං සඞ්ඝාටිං අනුකම්පං උපාදායාති. ධාරෙස්සසි පන මෙ ත්වං කස්සප සාණානි පංසුකූලානි නිබ්බසනානීති. ධාරෙස්සාමහං භන්තෙ භගවතො සාණානි පංසුකූලානි නිබ්බසනානීති. සො ඛ්වාහං ආවුසො පටපිලොතිකානං සඞ්ඝාටිං භගවතො පාදාසිං, අහං පන භගවතො සාණානි පංසුකූලානි නිබ්බසනානි පටිපජ්ජි"න්ති (සං. නි. 2.154).

තත්ථ **මුදුකා ඛො ත්‍යායන්ති** මුදුකා ඛො තෙ අයං. කස්මා පන භගවා එවමාහාති? ථෙරෙන සහ චීවරං පරිවත්තෙතුකාමතාය. කස්මා පරිවත්තෙතුකාමො ජාතොති? ථෙරං අත්තනො ඨානෙ ඨපෙතුකාමතාය. කිං සාරිපුත්තමොග්ගල්ලානා නත්ථීති? අත්ථි, එවං පනස්ස අහොසි "ඉමෙ න චිරං ඨස්සන්ති, 'කස්සපො පන වීසවස්සසතායුකො, සො මයි පරිනිබ්බුතෙ සත්තපණ්ණිගුහායං වසිත්වා ධම්මවිනයසඞ්ගහං කත්වා මම සාසනං පඤ්චවස්සසහස්සපරිමාණකාලං පවත්තනකං කරිස්සතී"ති අත්තනො නං ඨානෙ ඨපෙසි, එවං භික්ඛූ කස්සපස්ස සුස්සූසිතබ්බං මඤ්ඤිස්සන්තී"ති තස්මා එවමාහ. ථෙරො පන යස්මා චීවරස්ස වා පත්තස්ස වා වණ්ණෙ කථිතෙ "ඉමං තුම්හෙ ගණ්හථා"ති වචනං චාරිත්තමෙව, තස්මා "පටිග්ගණ්හාතු මෙ භන්තෙ භගවා"ති ආහ.

ධාරෙස්සසි පන මෙ ත්වං කස්සපාති කස්සප ත්වං ඉමානි පරිභොගජිණ්ණානි පංසුකූලානි පාරුපිතුං සක්ඛිස්සසීති වදති. තඤ්ච ඛො න කායබලං සන්ධාය, පටිපත්තිපූරණං පන සන්ධාය එවමාහ. අයඤ්හෙත්ථ අධිප්පායො – අහං ඉමං චීවරං පුණ්ණං නාම දාසිං පාරුපිත්වා ආමකසුසානෙ ඡඩ්ඩිතං සුසානං පවිසිත්වා තුම්බමත්තෙහි පාණකෙහි සම්පරිකිණ්ණං තෙ පාණකෙ විධුනිත්වා මහාඅරියවංසෙ ඨත්වා අග්ගහෙසිං, තස්ස මෙ ඉමං චීවරං ගහිතදිවසෙ දසසහස්සචක්කවාළෙ මහාපථවී මහාවිරවං විරවමානා කම්පිත්ථ, ආකාසං තටතටායි, චක්කවාළෙ දෙවතා සාධුකාරං අදංසු, ඉමං චීවරං ගණ්හන්තෙන භික්ඛුනා ජාතිපංසුකූලිකෙන ජාතිආරඤ්ඤිකෙන ජාතිඑකාසනිකෙන ජාතිසපදානචාරිකෙන භවිතුං වට්ටති, ත්වං ඉමස්ස චීවරස්ස අනුච්ඡවිකං කාතුං සක්ඛිස්සසීති. ථෙරොපි අත්තනා පඤ්චන්නං හත්ථීනං බලං ධාරෙති, සො තං අතක්කයිත්වා "අහමෙතං පටිපත්තිං පූරෙස්සාමී"ති උස්සාහෙන සුගතචීවරස්ස අනුච්ඡවිකං කාතුකාමො "ධාරෙස්සාමහං භන්තෙ"ති ආහ. **පටිපජ්ජින්ති** පටිපන්නොසිං. එවං පන චීවරපරිවත්තනං කත්වා ථෙරෙන පාරුපිතචීවරං භගවා පාරුපි, සත්ථු චීවරං ථෙරො. තස්මිං සමයෙ මහාපථවී උදකපරියන්තං කත්වා උන්නදන්තී කම්පිත්ථ.

සාණානි පංසුකූලානීති මතකළෙවරං පරිවෙඨෙත්වා ඡඩ්ඩිතානි තුම්බමත්තෙ කිමී පප්ඵොටෙත්වා ගහිතානි සාණවාකමයානි පංසුකූලචීවරානි. **නිබ්බසනානීති** නිට්ඨිතවසනකිච්චානි, පරිභොගජිණ්ණානීති අත්ථො. එත්ථ ච

කිඤ්චාපි එකමෙව තං චීවරං, අනෙකාවයවත්තා පන බහුවචනං කතන්ති **මජ්ඣිමගණ්ඨිපදෙ** වුත්තං. **චීවරෙ සාධාරණපරිභොගෙනාති** එත්ථ අත්තනා සාධාරණපරිභොගෙනාති අත්ථස්ස විඤ්ඤායමානත්තා, විඤ්ඤායමානත්ථස්ස ච සද්දස්ස පයොගෙ කාමාචාරත්තා ''අත්තනා''ති න වුත්තං. ''ධාරෙස්සසි පන මෙ ත්වං කස්සප සාණානි පංසුකූලානී''ති (සං. නි. 2.154) හි වුත්තත්තා ''අත්තනාව සාධාරණපරිභොගෙනා''ති විඤ්ඤායති, නාඤ්ඤෙන. න හි කෙවලං සද්දතොයෙව සබ්බත්ථ අත්ථනිච්ඡයො, අත්ථපකරණාදිනාපි යෙභුය්‍යෙන අත්ථස්ස නියමිතත්තා. ආචරියධම්මපාලත්ථෙරෙන පනෙත්ථ එවං වුත්තං ''චීවරෙ සාධාරණපරිභොගෙනාති එත්ථ 'අත්තනා සමසමට්ඨපනෙනා'ති ඉධ වුත්තං අත්තනා – සද්දමානෙත්වා 'චීවරෙ අත්තනා සාධාරණපරිභොගෙනා'ති යොජෙතබ්බං.

> යස්ස යෙන හි සම්බන්ධො, දූරට්ඨම්පි ච තස්ස තං;
> අත්ථතො හ්‍යසමානානං, ආසන්නත්තමකාරණන්ති.

අථ වා භගවතා චීවරෙ සාධාරණපරිභොගෙන භගවතා අනුග්ගහිතොති යොජනීයං. එකස්සාපි හි කරණනිද්දෙසස්ස සහාදියොගකත්තුත්ථජොතකත්තසම්භවතො''ති. සමානං ධාරණමෙතස්සාති **සාධාරණො,** තාදිසො පරිභොගොති **සාධාරණපරිභොගො,** තෙන. සාධාරණපරිභොගෙන ච සමසමට්ඨපනෙන ච අනුග්ගහිතොති සම්බන්ධො.

ඉදානි –

''අහං භික්ඛවෙ, යාවදෙ ආකඞ්ඛාමි විවිච්චෙව කාමෙහි විවිච්ච අකුසලෙහි ධම්මෙහි සවිතක්කං සවිචාරං විවෙකජං පීතිසුඛං පඨමං ඣානං උපසම්පජ්ජ විහරාමි, කස්සපොපි භික්ඛවෙ යාවදෙ ආකඞ්ඛති විවිච්චෙව කාමෙහි විවිච්ච අකුසලෙහි ධම්මෙහි සවිතක්කං සවිචාරං විවෙකජං පීතිසුඛං පඨමං ඣානං උපසම්පජ්ජ විහරතී''තිආදිනා (සං. නි. 2.152) –

නවානුපුබ්බවිහාරඡළභිඤ්ඤාපභෙදෙ උත්තරිමනුස්සධම්මෙ අත්තනා සමසමට්ඨපනත්ථාය භගවතා වුත්තං කස්සපසංයුත්තෙ (සං. නි. 2.151) ආගතං පාළිමිමං පෙය්‍යාලමුඛෙන, ආදිග්ගහණෙන ච සඞ්ඛිපිත්වා දස්සෙන්තො ආහ **''අහං භික්ඛවෙ''**තිආදි.

තත්ථ **යාවදෙති** යාවදෙව, යත්තකං කාලං ආකඞ්ඛාමි, තත්තකං කාලං විහරාමීති අත්ථො. තතොයෙව හි **මජ්ඣිමගණ්ඨිපදෙ, චූළගණ්ඨිපදෙ** ච **''යාවදෙති** යාවදෙවාති වුත්තං හොතී''ති ලිඛිතං. **සංයුත්තට්ඨකථායම්පි** ''යාවදෙ ආකඞ්ඛාමීති යාවදෙව ඉච්ඡාමී''ති (සං. නි. අට්ඨ. 1.2.152) අත්ථො වුත්තො. තථා හි තත්ථ ලීනත්ථපකාසනියං **ආචරියධම්මපාලත්ථෙරෙන** ''යාවදෙවාති ඉමිනා සමානත්ථං 'යාවදෙ'ති ඉදං පද''න්ති වුත්තං. පොත්ථකෙසු පන කත්ථචි ''යාවදෙවා''ති අයමෙව පාඨො දිස්සති. අපි ච **යාවදෙති** යත්තකං සමාපත්තිවිහාරං විහරිතුං ආකඞ්ඛාමි, තත්තකං සමාපත්තිවිහාරං විහරාමීති සමාපත්තිට්ඨානෙ, යත්තකං අභිඤ්ඤාවොහාරං වොහරිතුං ආකඞ්ඛාමි, තත්තකං අභිඤ්ඤාවොහාරං වොහරාමීති අභිඤ්ඤාඨානෙ ච සහ පාඨසෙසෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. **ආචරියධම්මපාලත්ථෙරෙනාපි** තදෙවත්ථං යථාලාභනයෙන දස්සෙතුං ''යත්තකෙ සමාපත්තිවිහාරෙ, අභිඤ්ඤාවොහාරෙ වා ආකඞ්ඛන්තො විහරාමි චෙව වොහරාමි ච, තථා කස්සපොපීති අත්ථො''ති වුත්තං. අපරෙ පන ''යාවදෙති 'යං පඨමජ්ඣානං ආකඞ්ඛාමි, තං පඨමජ්ඣානං උපසම්පජ්ජ විහාරාමී'තිආදිනා සමාපත්තිට්ඨානෙ, ඉද්ධිවිධාභිඤ්ඤාඨානෙ ච අජ්ඣාහරිතස්ස ත-සද්දස්ස කම්මවසෙන 'යං දිබ්බසොතං ආකඞ්ඛාමි, තෙන දිබ්බසොතෙන සද්දෙ සුණාමී'තිආදිනා සෙසාභිඤ්ඤාඨානෙ කරණවසෙන යොජනා වත්තබ්බා''ති වදන්ති. **විවිච්චෙව කාමෙහීති** එත්ථ **එව**-සද්දො නියමත්ථො, උභයත්ථ යොජෙතබ්බො. යමෙත්ථ වත්තබ්බං, තදුපරි ආවි භවිස්සති.

නවානුපුබ්බවිහාරඡළභිඤ්ඤාප්පභෙදෙති එත්ථ **නවානුපුබ්බවිහාරා** නාම අනුපටිපාටියා සමාපජ්ජිතබ්බත්තා එවංසඤ්ඤිතා නිරොධසමාපත්තියා සහ අට්ඨ සමාපත්තියො. **ඡළභිඤ්ඤා** නාම ආසවක්ඛයඤාණෙන සහ පඤ්චාභිඤ්ඤායො. කත්ථචි පොත්ථකෙ චෙත්ථ ආදිසද්දො දිස්සති. සො අනධිප්පෙතො යථාවුත්තාය පාළියා ගහෙතබ්බස්ස අත්ථස්ස අනවසෙසත්තා. මනුස්සෙසු, මනුස්සානං වා උත්තරිභූතානං, උත්තරීනං වා මනුස්සානං ඣායීනඤ්චෙව අරියානඤ්ච ධම්මොති **උත්තරිමනුස්සධම්මො,** මනුස්සධම්මා වා උත්තරීති **උත්තරිමනුස්සධම්මො.** දස කුසලකම්මපථා චෙත්ථ විනා භාවනාමනසිකාරෙන පකතියාව මනුස්සෙහි නිබ්බත්තෙතබ්බතො, මනුස්සත්තභාවාවහනතො ච **මනුස්සධම්මො** නාම, තතො උත්තරි පන ඣානාදි උත්තරිමනුස්සධම්මොති වෙදිතබ්බො. **සමසමට්ඨපනෙනාති** ''අහං යත්තකං කාලං, යත්තකෙ වා සමාපත්තිවිහාරෙ, යත්තකා අභිඤ්ඤායො ච වළඤ්ජෙමි , තථා කස්සපොපී''ති එවං සමසමං කත්වා ඨපනෙන. අනෙකට්ඨානෙසු ඨපනං, කස්සපෙපි උත්තරිමනුස්සධම්මස්ස අසෙසභාවෙන එකන්තසමට්ඨපනං වා සන්ධාය ''සමසමට්ඨපනෙනා''ති වුත්තං, ඉදඤ්ච නවානුපුබ්බවිහාරඡළභිඤ්ඤාභාවසාමඤ්ඤෙන පසංසාමත්තන්ති දට්ඨබ්බං. න හි ආයස්මා මහාකස්සපො භගවා විය දෙවසිකං චතුවීසතිකොටිසතසහස්සසඞ්ඛ්‍යා සමාපත්තියො සමාපජ්ජති, යමකපාටිහාරියාදිවසෙන ච අභිඤ්ඤායො වළඤ්ජෙතීති. එත්ථ ච උත්තරිමනුස්සධම්මෙ අත්තනා සමසමට්ඨපනෙනා''ති ඉදං නිදස්සනමත්තන්ති වෙදිතබ්බං. තථා හි –

''ඔවද කස්සප භික්ඛූ, කරොහි කස්සප භික්ඛූනං ධම්මිං කථං, අහං වා කස්සප භික්ඛූ ඔවදෙය්‍යං, ත්වං වා. අහං වා කස්සප භික්ඛූනං ධම්මිං කථං කරෙය්‍යං, ත්වං වා''ති –

එවම්පි අත්තනා සමසමට්ඨපනමකාසියෙවාති.

තථාති රූපූපසංහාරො යථා අනුග්ගහිතො, තථා පසංසිතොති. **ආකාසෙ පාණිං චාලෙත්වා**ති භගවතා අත්තනොයෙව පාණිං ආකාසෙ චාලෙත්වා කුලෙසු අලග්ගචිත්තතාය චෙව කරණභූතාය පසංසිතොති සම්බන්ධො. **අලග්ගචිත්තතායා**ති වා ආධාරෙ භුම්මං, ආකාසෙ පාණිං චාලෙත්වා කුලූපකස්ස භික්ඛුනො අලග්ගචිත්තතාය කුලෙසු අලග්ගනචිත්තෙන භවිතුං යුත්තතාය චෙව මඤ්ඤෙව සක්ඛිං කත්වා පසංසිතොති අත්ථො. යථාහ –

''අථ ඛො භගවා ආකාසෙ පාණිං චාලෙසි සෙය්‍යථාපි භික්ඛවෙ, අයං ආකාසෙ පාණි න සජ්ජති න ගය්හති න බජ්ඣති, එවමෙව ඛො භික්ඛවෙ යස්ස කස්සචි භික්ඛුනො කුලානි උපසඞ්කමතො කුලෙසු චිත්තං න සජ්ජති න ගය්හති න බජ්ඣති 'ලභන්තු ලාභකාමා, පුඤ්ඤකාමා කරොන්තු පුඤ්ඤානී'ති. යථා සකෙන ලාභෙන අත්තමනො හොති සුමනො, එවං පරෙසං ලාභෙන අත්තමනො හොති සුමනො. එවරූපො ඛො භික්ඛවෙ භික්ඛු අරහති කුලානි උපසඞ්කමිතුං. කස්සපස්ස භික්ඛවෙ කුලානි උපසඞ්කමතො කුලෙසු චිත්තං න සජ්ජති න ගය්හති න බජ්ඣති 'ලභන්තු ලාභකාමා, පුඤ්ඤකාමා කරොන්තු පුඤ්ඤානී'ති. යථා සකෙන ලාභෙන අත්තමනො හොති සුමනො, එවං පරෙසං ලාභෙන අත්තමනො හොති සුමනො''ති (සං. නි. 2.146).

තත්ථ **ආකාසෙ පාණිං චාලෙසී**ති නීලෙ ගගනන්තරෙ යමකවිජ්ජුකං සඤ්චාලයමානො විය හෙට්ඨාභාගෙ , උපරිභාගෙ, උභතො ච පස්සෙසු පාණිං සඤ්චාලෙසි, ඉදඤ්ච පන තෙපිටකෙ බුද්ධවචනෙ අසම්භින්නපදං නාම. **අත්තමනො**ති සකමනො, න දොමනස්සෙන පච්ඡින්දිත්වා ගහිතමනො. **සුමනො**ති තුට්ඨමනො, ඉදානි යො හීනාධිමුත්තිකො මිච්ඡාපටිපන්නො එවං වදෙය්‍ය ''සම්මාසම්බුද්ධො 'අලග්ගචිත්තතාය ආකාසෙ චාලිතපාණූපමා කුලානි උපසඞ්කමථා'ති වදන්තො අට්ඨානෙ ඨපෙති, අසය්හභාරං ආරොපෙති, යං න සක්කා කාතුං, තං කාරෙහී''ති, තස්ස වාදපථං පච්ඡින්දිත්වා ''සක්කා ච ඛො එවං කාතුං, අත්ථි එවරූපො භික්ඛූ''ති ආයස්මන්තං මහාකස්සපත්ථෙරමෙව සක්ඛිං කත්වා දස්සෙන්තො **''කස්සපස්ස භික්ඛවෙ''**තිආදිමාහ.

අඤ්ඤම්පි පසංසනමාහ **''චන්දොපමපටිපදාය වා''**ති, චන්දපටිභාගාය පටිපදාය ච කරණභූතාය පසංසිතො, තස්සං වා ආධාරභූතාය මඤ්ඤෙව සක්ඛිං කත්වා පසංසිතොති අත්ථො. යථාහ –

''චන්දූපමා භික්ඛවෙ කුලානි උපසඞ්කමථ අපකස්සෙව කායං, අපකස්ස චිත්තං නිච්චනවකා කුලෙසු අප්පගබ්භා. සෙය්‍යථාපි භික්ඛවෙ පුරිසො ජරුදපානං වා ඔලොකෙය්‍ය පබ්බතවිසමං වා නදීවිදුග්ගං වා අපකස්සෙව කායං, අපකස්ස චිත්තං, එවමෙව ඛො භික්ඛවෙ චන්දූපමා කුලානි උපසඞ්කමථ අපකස්සෙව කායං, අපකස්ස චිත්තං නිච්චනවකා කුලෙසු අප්පගබ්භා. කස්සපො භික්ඛවෙ චන්දූපමො කුලානි උපසඞ්කමති අපකස්සෙව කායං, අපකස්ස චිත්තං නිච්චනවකො කුලෙසු අප්පගබ්භො''ති (සං. නි. 2.146).

තත්ථ **චන්දූපමා**ති චන්දසදිසා හුත්වා. කිං පරිමණ්ඩලතාය සදිසාති? නො, අපිච ඛො යථා චන්දො ගගනතලං පක්ඛන්දමානො න කෙනචි සද්ධිං සන්ථවං වා සිනෙහං වා ආලයං වා නිකන්තිං වා පත්ථනං වා පරියුට්ඨානං වා කරොති, න ච න හොති මහාජනස්ස පියො මනාපො, තුම්හෙපි එවං කෙනචි සද්ධිං සන්ථවාදීනං අකරණෙන බහුජනස්ස පියා මනාපා චන්දූපමා හුත්වා ඛත්තියකුලාදීනි චත්තාරි කුලානි උපසඞ්කමථාති අත්ථො. අපිච යථා චන්දො අන්ධකාරං විධමති, ආලොකං ඵරති, එවං කිලෙසන්ධකාරවිධමනෙන, ඤාණාලොකඵරණෙන ච චන්දූපමා හුත්වාති එවමාදීහිපි නයෙහි අත්ථො දට්ඨබ්බො.

අපකස්සෙව කායං, අපකස්ස චිත්තන්ති තෙනෙව සන්ථවාදීනමකරණෙන කායඤ්ච චිත්තඤ්ච අපකස්සිත්වා, අකඩ්ඪිත්වා අපනෙත්වාති අත්ථො. **නිච්චනවකා**ති නිච්චං නවිකාව, ආගන්තුකසදිසා එව හුත්වාති අත්ථො. ආගන්තුකො හි පටිපාටියා සම්පත්තගෙහං පවිසිත්වා සචෙ නං සරසාමිකා දිස්වා ''අම්හාකං පුත්තභාතරොපි විප්පවාසගතා එවං විචරිංසූ''ති අනුකම්පමානා නිසීදාපෙත්වා භොජෙන්ති, භුත්තමත්තොයෙව ''තුම්හාකං භාජනං ගණ්හථා''ති උට්ඨාය පක්කමති, න තෙහි සද්ධිං සන්ථවං වා කරොති, කිච්චකරණීයානි වා සංවිදහති, එවං තුම්හෙපි පටිපාටියා සම්පත්තඝරං පවිසිත්වා යං ඉරියාපථෙසු පසන්නා මනුස්සා දෙන්ති, තං ගහෙත්වා පච්ඡින්නසන්ථවා තෙසං කිච්චකරණීයෙ අබ්‍යාවටා හුත්වා නික්ඛමථාති දීපෙති. **අප්පගබ්භා**ති න පගබ්භා, අට්ඨට්ඨානෙන කායපාගබ්භියෙන, චතුට්ඨානෙන වචීපාගබ්භියෙන, අනෙකට්ඨානෙන මනොපාගබ්භියෙන ච විරහිතා කුලානි උපසඞ්කමථාති අත්ථො.

ජරුදපානන්ති ජිණ්ණකූපං. **පබ්බතවිසමන්**ති පබ්බතෙ විසමං පපාතට්ඨානං. **නදීවිදුග්ගන්**ති නදියා විදුග්ගං ඡින්නතටට්ඨානං. **එවමෙව ඛො**ති එත්ථ ඉදං ඔපම්මසංසන්දනං – ජරුදපානාදයො විය හි චත්තාරි කුලානි, ඔලොකනපුරිසො විය භික්ඛු, යථා පන අනපකට්ඨකායචිත්තො තානි ඔලොකෙන්තො පුරිසො තත්ථ පතති, එවං අරක්ඛිතෙහි කායාදීහි කුලානි උපසඞ්කමන්තො භික්ඛු කුලෙසු බජ්ඣති, තතො නානප්පකාරං සීලපාදභඤ්ජනාදිකං අනත්ථං පාපුණාති. යථා පන අපකට්ඨකායචිත්තො පුරිසො තත්ථ න පතති, එවං රක්ඛිතෙනෙව කායෙන, රක්ඛිතාය

වාචාය, රක්ඛිතෙහි චිත්තෙහි, සූපට්ඨිතාය සතියා අපකට්ඨකායචිත්තො හුත්වා කුලානි උපසඞ්කමන්තො භික්ඛු කුලෙසු න බජ්ඣති, අථස්ස සීලසද්ධාසමාධිපඤ්ඤාසඞ්ඛාතානි පාදහත්ථකුච්ඡිසීසානි න භඤ්ජන්ති, රාගකණ්ටකාදයො න විජ්ඣන්ති, සුඛිතො යෙනකාමං අගතපුබ්බං නිබ්බානදිසං ගච්ඡති, එවරූපො අයං මහාකස්සපොති හීනාධිමුත්තිකස්ස මිච්ඡාපටිපන්නස්ස වාදපථපච්ඡින්දනත්ථං මහාකස්සපත්ථෙරං එව සක්ඛිං කත්වා දස්සෙන්තො **''කස්සපො භික්ඛවෙ''**තිආදිමාහාති. එවම්පෙත්ථ අත්ථමිච්ඡන්තිඅලග්ගචිත්තතාසඞ්ඛාතාය චන්දොපමපටිපදාය කරණභූතාය පසංසිතො, තස්සං වා ආධාරභූතාය මඤ්ඤෙව සක්ඛිං කත්වා පසංසිතොති, එවං සති චෙව-සද්දො, ච-සද්දො ච න පයුජ්ජිතබ්බො ද්වින්නං පදානං තුල්‍යාධිකරණත්තා, අයමෙව අත්ථො පායො ච යුත්තතරො විය දිස්සති **පරිනිබ්බානසුත්තවණ්ණනායං** ''ආකාසෙ පාණිං චාලෙත්වා චන්දූපමං පටිපදං කථෙන්තො මං කායසක්ඛිං කත්වා කථෙසී''ති (දී. නි. අට්ඨ. 2.232) වුත්තත්තාති.

තස්ස කිමඤ්ඤං ආණණ්‍යං භවිස්සති, අඤ්ඤත්‍ර ධම්මවිනයසඞ්ගායනාති අධිප්පායො. තත්ථ **තස්සාති** යං-සද්දස්ස කාරණනිද්දස්සනෙ ''තස්මා''ති අජ්ඣාහරිත්වා තස්ස මෙති අත්ථො, කිරියාපරාමසනෙ පන තස්ස අනුග්ගහණස්ස, පසංසනස්ස වාති. පොත්ථකෙසුපි කත්ථචි ''තස්ස මෙ''ති පාඨො දිස්සති, එවං සති කිරියාපරාමසනෙ ''තස්සා''ති අපරං පදමජ්ඣාහරිතබ්බං. නත්ථි ඉණං යස්සාති අණණො, තස්ස භාවො **ආණණ්‍යං.** ධම්මවිනයසඞ්ගායනං ඨපෙත්වා අඤ්ඤං කිං නාම තස්ස ඉණවිරහිතත්තං භවිස්සති, න භවිස්සති එවාති අත්ථො. **''නනු මං භගවා''**තිආදිනා වුත්තමෙවත්ථං උපමාවසෙන විභාවෙති. **සකකවචඉස්සරියානුප්පදානෙනාති** එත්ථ **කවචො** නාම උරච්ඡදො, යෙන උරො ඡාදීයතෙ, තස්ස ච චීවරනිදස්සනෙන ගහණං, ඉස්සරියස්ස පන අභිඤ්ඤාසමාපත්තිනිදස්සනෙනාති දට්ඨබ්බං. **කුලවංසප්පතිට්ඨාපකන්ති** කුලවංසස්ස කුලපවෙණියා පතිට්ඨාපකං. **''මෙ''**ති පදස්ස නිච්චසාපෙක්ඛත්තා **සද්ධම්මවංසප්පතිට්ඨාපකොති** සමාසො. ඉදං වුත්තං හොති – සත්තුසඞ්ඝනිම්මද්දනෙන අත්තනො කුලවංසප්පතිට්ඨාපනත්ථං සකකවචඉස්සරියානුප්පදානෙන කුලවංසප්පතිට්ඨාපකං පුත්තං රාජා විය භගවාපි මං දීඝදස්සී ''සද්ධම්මවංසප්පතිට්ඨාපකො මෙ අයං භවිස්සතී''ති මන්ත්වා සාසනපච්චත්ථිකගණනිම්මද්දනෙන සද්ධම්මවංසප්පතිට්ඨාපනත්ථං චීවරදානසමසමට්ඨපනසඞ්ඛාතෙන ඉමිනා අසාධාරණානුග්ගහෙන අනුග්ගහෙසි නනු, ඉමාය ච උළාරාය පසංසාය පසංසි නනූති. **ඉති චින්තයන්තොති** එත්ථ **ඉතිසද්දෙන** ''අන්තරධාපෙය්‍යුං, සඞ්ගායෙය්‍යං, කිමඤ්ඤං ආණණ්‍යං භවිස්සතී''ති වචනපුබ්බඞ්ගමං, ''ඨානං ඛො පනෙතං විජ්ජතී''තිආදි වාක්‍යත්තයං නිදස්සෙති.

ඉදානි යථාවුත්තමත්ථං සඞ්ගීතික්ඛන්ධකපාළියා සාධෙන්තො ආහ **''යථාහා''**තිආදි. තත්ථ **යථාහාති** කිං ආහ, මයා වුත්තස්ස අත්ථස්ස සාධකං කිං ආහාති වුත්තං හොති. යථා වා යෙන පකාරෙන මයා වුත්තං, තථා තෙන පකාරෙන පාළියම්පි ආහාති අත්ථො. යථා වා යං වචනං පාළියං ආහ, තථා තෙන වචනෙන මයා වුත්තවචනං සංසන්දති චෙව සමෙති ච යථා තං ගඞ්ගොදකෙන යමුනොදකන්තිපි වත්තබ්බො පාළියා සාධනත්ථං උදාහරිතභාවස්ස පච්චක්ඛතො විඤ්ඤායමානත්තා, විඤ්ඤායමානත්ථස්ස ච සද්දස්ස පයොගෙ කාමාචාරත්තා. අධිප්පායවිභාවනත්ථා හි අත්ථයොජනා. යථා වා යෙන පකාරෙන ධම්මවිනයසඞ්ගායනත්ථං භික්ඛූනං උස්සාහං ජනෙසි, තථා තෙන පකාරෙන පාළියම්පි ආහාති අත්ථො. එවමීදිසෙසු.

එකමිදාහන්ති එත්ථ **ඉදන්ති** නිපාතමත්තං. **එකං සමයන්ති** ච භුම්මත්ථෙ උපයොගවචනං, එකස්මිං සමයෙති අත්ථො. **පාවායාති** පාවානගරතො, තත්ථ පිණ්ඩාය චරිත්වා ''කුසිනාරං ගමිස්සාමී''ති **අද්ධානමග්ගප්පටිපන්නොති** වුත්තං හොති. **අද්ධානමග්ගොති** ච දීඝමග්ගො වුච්චති, දීඝපරියායො හෙත්ථ අද්ධානසද්දො. **මහතාති** ගුණමහත්තෙනපි සඞ්ඛ්‍යාමහත්තෙනපි මහතා. **''පඤ්චමත්තෙහී''**තිආදිනා සඞ්ඛ්‍යාමහත්තං දස්සෙති, මත්තසද්දො ච පමාණවචනො ''භොජනෙ මත්තඤ්ඤුතා''තිආදීසු (අ. නි. 3.16) විය. ''ධම්මවිනයසඞ්ගායනත්ථං උස්සාහං ජනෙසී''ති එතස්සත්ථස්ස සාධනත්ථං ආභතා ''අථ ඛො''තිආදිකා පාළි යථාවුත්තමත්ථං න සාධෙති . න හෙත්ථ උස්සාහජනනප්පකාරො ආගතොති චොදනං පරිහරිතුමාහ **''සබ්බං සුභද්දකණ්ඩං විත්ථාරතො වෙදිතබ්බ''**න්ති. එවම්පෙසා චොදනා තදවත්ථායෙවාති වුත්තං **''තතො පරං ආහා''**තිආදි. අපිච යථාවුත්තත්ථසාධිකා පාළි මහතරාති ගන්ථගරුතාපරිහරණත්ථං මජ්ඣෙ පෙය්‍යාලමුඛෙන ආදිඅන්තමෙව පාළිං දස්සෙන්තො **''සබ්බං සුභද්දකණ්ඩං විත්ථාරතො වෙදිතබ්බ''**න්ති ආහ. තෙන හි ''අථ ඛ්වාහං ආවුසො මග්ගා ඔක්කම්ම අඤ්ඤතරස්මිං රුක්ඛමූලෙ නිසීදි''න්ති (චූළව. 437) වුත්තපාළිතො පට්ඨාය ''යං න ඉච්ඡිස්සාම, න තං කරිස්සාමා''ති (චූළව. 437) වුත්තපාළිපරියොසානං සුභද්දකණ්ඩං දස්සෙති.

''තතො පර''න්තිආදිනා පන තදවසෙසං ''හන්ද මයං ආවුසො''තිආදිකං උස්සාහජනනප්පකාරදස්සනපාළිං. තස්මා **තතො පරං ආහාති** එත්ථ සුභද්දකණ්ඩතො පරං උස්සාහජනනප්පකාරදස්සනවචනමාහාති අත්ථො වෙදිතබ්බො. **මහාගණ්ඨිපදෙපි** හි සොයෙවත්ථො වුත්තො. ආචරියසාරිපුත්තත්ථෙරෙනාපි (සාරත්ථ. ටී. 1.පඨමමහාසඞ්ගීතිකථාවණ්ණනා) තථෙව අධිප්පෙතො. ආචරියධම්මපාලත්ථෙරෙන පන ''තතො පරන්ති තතො භික්ඛූනං උස්සාහජනනතො පරතො''ති (දී. නි. ටී. 1.පඨමමහාසඞ්ගීතිකථාවණ්ණනා) වුත්තං, තදෙතං විචාරෙතබ්බං හෙට්ඨා උස්සාහජනනප්පකාරස්ස පාළියං අවුත්තත්තා. අයමෙව හි උස්සාහජනනප්පකාරො යදිදං ''හන්ද මයං ආවුසො ධම්මඤ්ච විනයඤ්ච සඞ්ගායෙය්‍යාම, පුරෙ අධම්මො දිප්පතී''තිආදි. යදි පන සුභද්දකණ්ඩමෙව උස්සාහජනනහෙතුභූතස්ස සුභද්දෙන වුත්තවචනස්ස පකාසනත්තා උස්සාහජනනන්ති වදෙය්‍ය, නත්ථෙවෙත්ථ විචාරෙතබ්බතාති. **පුරෙ අධම්මො දිප්පතීති** එත්ථ **අධම්මො** නාම දසකුසලකම්මපථපටිපක්ඛභූතො අධම්මො. ධම්මවිනයසඞ්ගායනත්ථං උස්සාහජනනප්පසඞ්ගත්තා වා තදසඞ්ගායනහෙතුකො දොසගණොපි සම්භවති,

‘‘අධම්මවාදිනො බලවන්තො හොන්ති, ධම්මවාදිනො දුබ්බලා හොන්ති’’ති වුත්තත්තා සීලවිපත්තිආදිහෙතුකො පාපිච්ඡතාදිදොසගණො අධම්මොතිපි වදන්ති. **පුරෙ දිප්පතීති** අපි නාම දිප්පති. සංසයත්ථෙ හි පුරෙ-සද්දො. අථ වා යාව අධම්මො ධම්මං පටිබාහිතුං සමත්ථො හොති, තතො පුරෙතරමෙවාති අත්ථො. ආසන්නෙ හි අනධිප්පෙතෙ අයං පුරෙ-සද්දො. **දිප්පතීති** දිප්පිස්සති, පුරෙ-සද්දයොගෙන හි අනාගතත්ථෙ අයං වත්තමානපයොගො යථා ‘‘පුරා වස්සති දෙවො’’ති. තථා හි වුත්තං –

> ‘‘අනාගතෙ සන්නිච්ඡයෙ, තථාතීතෙ චිරතනෙ;
> කාලද්වයෙපි කවීහි, පුරෙසද්දො පයුජ්ජතෙ’’ති. (වජිර. ටී. බාහිරනිදානකථාවණ්ණනා);
>
> ‘‘පුරෙයාවපුරායොගෙ , නිච්චං වා කරහි කදා;
> ලච්ඡායමපි කිං වුත්තෙ, වත්තමානා භවිස්සතී’’ති ච.

කෙචි පනෙත්ථ එවං වණ්ණයන්ති – **පුරෙති** පච්ඡා අනාගතෙ, යථා අද්ධානං ගච්ඡන්තස්ස ගන්තබ්බමග්ගො ‘‘පුරෙ’’ති වුච්චති, තථා ඉධාපි මග්ගගමනනයෙන අනාගතකාලො ‘‘පුරෙ’’ති වුච්චතීති. එවං සති තංකාලාපෙක්ඛාය චෙත්ථ වත්තමානපයොගො සම්භවති. **ධම්මො පටිබාහියතීති** එත්ථාපි පුරෙ-සද්දෙන යොජෙත්වා වුත්තනයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො, තථා ධම්මොපි අධම්මවිපරීතවසෙන, ඉතො පරම්පි එසෙව නයො. **අවිනයොති** පහානවිනයසංවරවිනයානං පටිපක්ඛභූතො අවිනයො. **විනයවාදිනො දුබ්බලා හොන්තීති** එවං ඉති-සද්දෙන පාඨො, සො ‘‘තතො පරං ආහා’’ති එත්ථ ආහ-සද්දෙන සම්බජ්ඣිතබ්බො.

තෙන හීති උය්‍යොජනත්ථෙ නිපාතො. උච්චිනනෙ උය්‍යොජෙන්තො හි මහාකස්සපත්ථෙරො එවමාහංසු **‘‘භික්ඛූ උච්චිනතූ’’**ති, සඞ්ගීතියා අනුරූපෙ භික්ඛූ උච්චිනිත්වා උපධාරෙත්වා ගණ්හාතූති අත්ථො. **‘‘සකල…පෙ…. පරිග්ගහෙසී’’**ති එතෙන සුක්ඛවිපස්සකඛීණාසවපරියන්තානං යථාවුත්තපුග්ගලානං සතිපි ආගමාධිගමසම්භවෙ සහ පටිසම්භිදාහි පන තෙවිජ්ජාදිගුණයුත්තානං ආගමාධිගමසම්පත්තියා උක්කංසගතත්තා සඞ්ගීතියා බහූපකාරතං දස්සෙති. සකලං සුත්තගෙය්‍යාදිකං නවඞ්ගං එත්ථ, එතස්සාති වා **සකලනවඞ්ගං,** සත්ථු භගවතො සාසනං **සත්ථුසාසනං** සාසීයති එතෙනාති කත්වා, තදෙව සත්ථුසාසනන්ති **සකලනවඞ්ගසත්ථුසාසනං.** නව වා සුත්තගෙය්‍යාදීනි අඞ්ගානි එත්ථ, එතස්සාති වා **නවඞ්ගං,** තමෙව සත්ථුසාසනං, තඤ්ච සකලමෙව, න එකදෙසන්ති තථා. අත්ථකාමෙන පරියාපුණිතබ්බා සික්ඛිතබ්බා, දිට්ඨධම්මිකාදිපුරිසත්ථං වා නිප්ඵාදෙතුං පරියත්තා සමත්ථාති **පරියත්ති,** තීණි පිටකානි, සකලනවඞ්ගසත්ථුසාසනසඞ්ඛාතා පරියත්ති, තං ධාරෙන්තීති තථා, තාදිසෙති අත්ථො. **පුථුජ්ජන…පෙ…. සුක්ඛවිපස්සකඛීණාසවභික්ඛූති** එත්ථ –

> ‘‘දුවෙ පුථුජ්ජනා වුත්තා, බුද්ධෙනාදිච්චබන්ධුනා;
> අන්ධො පුථුජ්ජනො එකො, කල්‍යාණෙකො පුථුජ්ජනො’’ති. (දී. නි. අට්ඨ. 1.7; ම. නි. අට්ඨ. 1.2; සං. නි. අට්ඨ. 2.61; අ. නි. අට්ඨ. 1.51; චූළනි. අට්ඨ. 88; පටි. ම. අට්ඨ. 2.130); –

වුත්තෙසු කල්‍යාණපුථුජ්ජනාව අධිප්පෙතා සද්දන්තරසන්නිධානෙනපි අත්ථවිසෙසස්ස විඤ්ඤාතබ්බත්තා. සමථභාවනාසිනෙහාභාවෙන සුක්ඛා ලූඛා අසිනිද්ධා විපස්සනා එතෙසන්ති **සුක්ඛවිපස්සකා,** තෙයෙව ඛීණාසවාති තථා. ‘‘භික්ඛූ’’ති පන සබ්බත්ථ යොජෙතබ්බං. වුත්තඤ්හි –

> ‘‘යඤ්චත්ථවතො සද්දෙකසෙසතො වාපි සූයාතෙ;
> තං සම්බජ්ඣතෙ පච්චෙකං, යථාලාභං කදාචිපී’’ති.

තිපිටකසබ්බපරියත්තිප්පභෙදධරෙති එත්ථ තිණ්ණං පිටකානං සමාහාරො **තිපිටකං,** තංසඞ්ඛාතං නවඞ්ගාදිවසෙන අනෙකභෙදභින්නං සබ්බං පරියත්තිප්පභෙදං ධාරෙන්තීති තථා, තාදිසෙ. අනු අනු තං සමඞ්ගිනං භාවෙති වඩ්ඪෙතීති අනුභාවො, සොයෙව **ආනුභාවො,** පභාවො, මහන්තො ආනුභාවො යෙසං තෙ **මහානුභාවා.** ‘‘එතදග්ගං භික්ඛවෙ’’ති භගවතා වුත්තවචනමුපාදාය පවත්තත්තා ‘‘එතදග්ග’’න්ති පදං අනුකරණනාමං නාම යථා ‘‘යෙවාපනක’’න්ති, තබ්බසෙන වුත්තට්ඨානන්තරම්ධ **එතදග්ගං,** තමාරොපිතෙති අත්ථො. එතදග්ගං එසො භික්ඛු අග්ගොති වා ආරොපිතෙපි වට්ටති. තදනාරොපිතාපි අවසෙසගුණසම්පන්නත්තා උච්චිනිතා තත්ථ සන්තීති දස්සෙතුං **‘‘යෙභුය්‍යෙනා’’**ති වුත්තං. තිස්සො විජ්ජා **තෙවිජ්ජා,** තා ආදි යෙසං ඡළභිඤ්ඤාදීනන්ති **තෙවිජ්ජාදයො,** තෙ භෙදා අනෙකප්පකාරා යෙසන්ති **තෙවිජ්ජාදිභෙදා.** අථ වා තිස්සො විජ්ජා අස්ස ඛීණාසවස්සාති **තෙවිජ්ජො,** සො ආදි යෙසං ඡළභිඤ්ඤාදීනන්ති **තෙවිජ්ජාදයො,** තෙයෙව භෙදා යෙසන්ති **තෙවිජ්ජාදිභෙදා.** තෙවිජ්ජඡළභිඤ්ඤාදිවසෙන අනෙකභෙදභින්නෙ ඛීණාසවභික්ඛූයෙවාති වුත්තං හොති. **යෙ සන්ධාය වුත්තන්ති** යෙ භික්ඛූ සන්ධාය ඉදං ‘‘අථ ඛො’’තිආදිවචනං සඞ්ගීතික්ඛන්ධකෙ වුත්තං. ඉමිනා කිඤ්චාපි පාළියං අවිසෙසතොව වුත්තං, තථාපි විසෙසෙන යථාවුත්තඛීණාසවභික්ඛූයෙව සන්ධාය වුත්තන්ති පාළියා සංසන්දනං කරොති.

නනු ච සකලනවඞ්ගසත්ථුසාසනපරියත්තිධරා ඛීණාසවා අනෙකසතා, අනෙකසහස්සා ච, කස්මා ථෙරො එකෙනූනමකාසීති චොදනං උද්ධරිත්වා විසෙසකාරණදස්සනෙන තං පරිහරිතුං **‘‘කිස්ස පනා’’**තිආදි වුත්තං. තත්ථ

කිස්සාති කස්මා. පක්ඛන්තරජොතකො **පන**-සද්දො. **ඔකාසකරණත්ථ**න්ති ඔකාසකරණනිමිත්තං ඔකාසකරණහෙතු. **අත්ථ**-සද්දො හි ''ඡණත්ථඤ්ච නගරතො නික්ඛමිත්වා මිස්සකපබ්බතං අභිරුහතූ''තිආදීසු විය කාරණවචනො, ''කිස්ස හෙතූ''තිආදීසු (ම. නි. 1.238) විය ච හෙත්වත්ථෙ පවත්තවචනං. තථා හි වණ්ණයන්ති ''ඡණත්ථන්ති ඡණනිමිත්තං ඡණහෙතූති අත්ථො''ති. එවඤ්ච සති පුච්ඡාසභාගතාවිස්සජ්ජනාය හොති, එස නයො ඊදිසෙසු.

කස්මා පනස්ස ඔකාසමකාසීති ආහ **''තෙනා''**තිආදි. **හි**-සද්දො කාරණත්ථෙ. **''සො හායස්මා''**තිආදිනා ''සහාපි විනාපි න සක්කා''ති වුත්තවචනෙ පච්චෙකං කාරණං දස්සෙති. කෙචි පන ''තමත්ථං විවරතී''ති වදන්ති, තදයුත්තං ''තස්මා''ති කාරණවචනදස්සනතො. ''තස්මා''තිආදිනා හි කාරණදස්සනට්ඨානෙ කාරණජොතකොයෙව හි-සද්දො. සඤ්ඤාණමත්තජොතකා සාඛාභඞ්ගොපමා හි නිපාතාති, එවමීදිසෙසු. සික්ඛතීති **සෙක්ඛො,** සික්ඛනං වා **සික්ඛා,** සායෙව තස්ස සීලන්ති **සෙක්ඛො.** සො හි අපරියොසිතසික්ඛත්තා, තදධිමුත්තත්තා ච එකන්තෙන සික්ඛනසීලො, න අසෙක්ඛො විය පරිනිට්ඨිතසික්ඛො තත්ථ පටිප්පස්සද්ධුස්සාහො, නාපි විස්සට්ඨසික්ඛො පචුරජනො විය තත්ථ අනධිමුත්තො, කිතවසෙන විය ච තද්ධිතවසෙනිධ තප්පකතියත්ථො ගය්හති යථා ''කාරුණිකො''ති. අථ වා අරියාය ජාතියා තීසුපි සික්ඛාසු ජාතො, තත්ථ වා භවොති **සෙක්ඛො.** අපිච ඉක්ඛති එතායාති **ඉක්ඛා,** මග්ගඵලසම්මාදිට්ඨි, සහ ඉක්ඛායාති **සෙක්ඛො.** උපරිමග්ගත්තයකිච්චස්ස අපරියොසිතත්තා සහ කරණීයෙනාති **සකරණීයො. අස්සාති** අනෙන, ''අප්පච්චක්ඛං නාමා''ති එතෙන සම්බන්ධො. **අස්සාති** වා ''නත්ථී''ති එත්ථ කිරියාපටිග්ගහකවචනං. පගුණප්පවත්තිභාවතො **අප්පච්චක්ඛං** නාම නත්ථි. විනයට්ඨකථායං පන ''අසම්මුඛා පටිග්ගහිතං නාම නත්ථී''ති (පාරා. අට්ඨ. 1.පඨමමහාසඞ්ගීතිකථාවණ්ණනා) වුත්තං, තං'' ද්වෙ සහස්සානි භික්ඛුතො''ති වුත්තම්පි භගවතො සන්තිකෙ පටිග්ගහිතමෙව නාමාති කත්වා වුත්තං. තථා හි සාවකභාසිතම්පි සුත්තං ''බුද්ධභාසිත''න්ති වුච්චතීති.

''යථාහා''තිආදිනා ආයස්මතා ආනන්දෙන වුත්තගාථමෙව සාධකභාවෙන දස්සෙති. අයඤ්හි ගාථා ගොපකමොග්ගල්ලානෙන නාම බ්‍රාහ්මණෙන ''බුද්ධසාසනෙ ත්වං බහුස්සුතොති පාකටො, කිත්තකා ධම්මා තෙ සත්ථාරා භාසිතා, තයා ච ධාරිතා''ති පුච්ඡිතෙන තස්ස පටිවචනං දෙන්තෙන ආයස්මතා ආනන්දෙනෙව ගොපකමොග්ගල්ලානසුත්තෙ, අත්තනො ගුණදස්සනවසෙන වා ථෙරගාථායම්පි භාසිතා. තත්ථායං සඞ්ඛෙපත්ථො – **බුද්ධතො** සත්ථු සන්තිකා **ද්වාසීති** ධම්මක්ඛන්ධ**සහස්සානි** අහං **ගණ්හිං** අධිගණ්හිං, **ද්වෙ** ධම්මක්ඛන්ධ**සහස්සානි භික්ඛුතො** ධම්මසෙනාපතිආදීනං භික්ඛූනං සන්තිකා **ගණ්හිං. යෙ** ධම්මා **මෙ** ජිව්හාග්ගෙ, හදයෙ වා **පවත්තිනො** පගුණා වාචුග්ගතා, තෙ ධම්මා තදුභයං සම්පිණ්ඩෙත්වා **චතුරාසීති** ධම්මක්ඛන්ධ**සහස්සානීති**. කෙචි පන ''යෙමෙති එත්ථ 'යෙ ඉමෙ'ති පදච්ඡෙදං කත්වා යෙ ඉමෙ ධම්මා බුද්ධස්ස, භික්ඛූනඤ්ච පවත්තිනො පවත්තිතා, තෙසු ධම්මෙසු බුද්ධතො ද්වාසීති සහස්සානි අහං ගණ්හිං, ද්වෙ සහස්සානි භික්ඛුතො ගණ්හිං, එවං චතුරාසීති ධම්මක්ඛන්ධසහස්සානී''ති සම්බන්ධං වදන්ති, අයඤ්ච සම්බන්ධො ''එත්තකායෙව ධම්මක්ඛන්ධා''ති සන්නිට්ඨානස්ස අවිඤ්ඤායමානත්තා කෙචිවාදො නාම කතො.

''සහාපි න සක්කා''ති වත්තබ්බහෙතුතො ''විනාපි න සක්කා''ති වත්තබ්බහෙතුයෙව බලවතරො සඞ්ගීතියා බහුකාරත්තා. තස්මා තත්ථ චොදනං දස්සෙත්වා පරිහරිතුං **''යදි එවං''**න්තිආදි වුත්තං. තත්ථ **යදි එවන්ති** එවං විනා යදි න සක්කා, තථා සතීති අත්ථො. **සෙක්ඛොපි සමානොති** සෙක්ඛපුග්ගලො සමානොපි. මාන-සද්දො හෙත්ථ ලක්ඛණෙ. **බහුකාරත්තාති** බහූපකාරත්තා. උපකාරවචනො හි කාර-සද්දො ''අප්පකම්පි කතං කාරං, පුඤ්ඤං හොති මහප්ඵල''න්තිආදීසු විය. **අස්සාති** භවෙය්‍ය. **අථ**-සද්දො පුච්ඡායං. පඤ්හෙ ''අථ ත්වං කෙන වණ්ණෙනා''ති හි පයොගමුදාහරන්ති. ''එවං සන්තෙ''ති පන අත්ථො වත්තබ්බො. **පරූපවාදවිවජ්ජනතොති** යථාවුත්තකාරණං අජානන්තානං පරෙසං ආරොපිතඋපවාදතො විවජ්ජිතුකාමත්තා. තං විවරති **''ථෙරො හී''**තිආදිනා. **අතිවිය විස්සත්ථොති** අතිරෙකං විස්සාසිකො. කෙන විඤ්ඤායතීති ආහ **''තථා හී''**තිආදි. දළ්හීකරණං වා එතං වචනං. ''වුත්තඤ්හි, තථා හි ඉච්චෙතෙ දළ්හීකරණත්ථෙ''ති හි වදන්ති සද්දවිදූ. **නන්ති** ආනන්දත්ථෙරං. ''ඔවදතී''ති ඉමිනා සම්බන්ධො. ආනන්දත්ථෙරස්ස යෙභුය්‍යෙන නවකාය පරිසාය විබ්භමනෙ මහාකස්සපත්ථෙරො ''න වායං කුමාරකො මත්තමඤ්ඤාසී''ති (සං. නි. 2.154) ආහ. තථා හි පරිනිබ්බුතෙ භගවති මහාකස්සපත්ථෙරො භගවතො පරිනිබ්බානෙ සන්නිපතිතස්ස භික්ඛුසඞ්ඝස්ස මජ්ඣෙ නිසීදිත්වා ධම්මවිනයසඞ්ගායනත්ථං පඤ්චසතෙ භික්ඛූ උච්චිනිත්වා ''රාජගහෙ ආවුසො වස්සං වසන්තා ධම්මවිනයං සඞ්ගායිස්සාම, තුම්හෙ පුරෙ වස්සූපනායිකාය අත්තනො අත්තනො පලිබොධං පච්ඡින්දිත්වා රාජගහෙ සන්නිපතථා''ති වත්වා අත්තනා රාජගහං ගතො.

ආනන්දත්ථෙරොපි භගවතො පත්තචීවරමාදාය මහාජනං සඤ්ඤාපෙන්තො සාවත්ථිං ගන්ත්වා තතො නික්ඛම්ම රාජගහං ගච්ඡන්තො දක්ඛිණාගිරිස්මිං චාරිකං චරි. තස්මිං සමයෙ ආනන්දත්ථෙරස්ස තිංසමත්තා සද්ධිවිහාරිකා යෙභුය්‍යෙන කුමාරකා එකවස්සිකදුවස්සිකභික්ඛූ චෙව අනුපසම්පන්නා ච විබ්භමිංසු. කස්මා පනෙතෙ පබ්බජිතා, කස්මා ච විබ්භමිංසූති? තෙසං කිර මාතාපිතරො චින්තෙසුං ''ආනන්දත්ථෙරො සත්ථුවිස්සාසිකො අට්ඨ වරෙ යාචිත්වා උපට්ඨහති, ඉච්ඡිතිච්ඡිතට්ඨානං සත්ථාරං ගහෙත්වා ගන්තුං සක්කොති, අම්හාකං දාරකෙ එතස්ස සන්තිකෙ පබ්බජෙය්‍යාම, එවං සො සත්ථාරං ගහෙත්වා ආගමිස්සති, තස්මිං ආගතෙ මයං මහාසක්කාරං කාතුං ලභිස්සාමා''ති. ඉමිනා තාව කාරණෙන නෙසං ඤාතකා තෙ පබ්බාජෙසුං, සත්ථරි පන පරිනිබ්බුතෙ තෙසං සා පත්ථනා උපච්ඡින්නා, අථ නෙ එකදිවසෙනෙව උප්පබ්බාජෙසුං. අථ ආනන්දත්ථෙරං දක්ඛිණාගිරිස්මිං චාරිකං චරිත්වා රාජගහමාගතං දිස්වා මහාකස්සපත්ථෙරො එවමාහාති. වුත්තඤ්හෙතං **කස්සපසංයුත්තෙ** –

‘‘අථ කිඤ්චරහි ත්වං ආවුසො ආනන්ද ඉමෙහි නවෙහි භික්ඛූහි ඉන්ද්‍රියෙසු අගුත්තද්වාරෙහි භොජනෙ අමත්තඤ්ඤූහි ජාගරියං අනනුයුත්තෙහි සද්ධිං චාරිකං චරසි, සස්සඝාතං මඤ්ඤෙ චරසි, කුලූපඝාතං මඤ්ඤෙ චරසි, ඔලුජ්ජති ඛො තෙ ආවුසො ආනන්ද පරිසා, පලුජ්ජන්ති ඛො තෙ ආවුසො නවප්පායා, න වායං කුමාරකො මත්තමඤ්ඤාසීති.

අපි මෙ භන්තෙ කස්සප සිරස්මිං පලිතානි ජාතානි, අථ ච පන මයං අජ්ජාපි ආයස්මතො මහාකස්සපස්ස කුමාරකවාදා න මුච්චාමාති. තථා හි පන ත්වං ආවුසො ආනන්ද ඉමෙහි නවෙහි භික්ඛූහි ඉන්ද්‍රියෙසු අගුත්තද්වාරෙහි භොජනෙ අමත්තඤ්ඤූහි ජාගරියං අනනුයුත්තෙහි සද්ධිං චාරිකං චරසි, සස්සඝාතං මඤ්ඤෙ චරසි, කුලූපඝාතං මඤ්ඤෙ චරසි, ඔලුජ්ජති ඛො තෙ ආවුසො ආනන්ද පරිසා, පලුජ්ජන්ති ඛො තෙ ආවුසො නවප්පායා, න වායං කුමාරකො මත්තමඤ්ඤාසී’’ති (සං. නි. 2.154).

තත්ථ **සස්සඝාතං මඤ්ඤෙ චරසීති** සස්සං ඝාතෙන්තො විය ආහිණ්ඩසි. **කුලූපඝාතං මඤ්ඤෙ චරසීති** කුලානි උපඝාතෙන්තො විය ආහිණ්ඩසි. **ඔලුජ්ජතීති** පලුජ්ජති භිජ්ජති. **පලුජ්ජන්ති ඛො තෙ ආවුසො නවප්පායාති** ආවුසො ආනන්ද එතෙ තුය්හං පායෙන යෙභුය්‍යෙන නවකා එකවස්සිකදුවස්සිකදහරා චෙව සාමණෙරා ච පලුජ්ජන්ති. **න වායං කුමාරකො මත්තමඤ්ඤාසීති** අයං කුමාරකො අත්තනො පමාණං න වත ජානාතීති ථෙරං තජ්ජෙන්තො ආහ. **කුමාරකවාදා න මුච්චාමාති** කුමාරකවාදතො න මුච්චාම. **තථා හි පන ත්වන්ති** ඉදමස්ස එවං වත්තබ්බතාය කාරණදස්සනත්ථං වුත්තං. අයඤ්හෙත්ථ අධිප්පායො – යස්මා ත්වං ඉමෙහි නවෙහි ඉන්ද්‍රියසංවරවිරහිතෙහි භොජනෙ අමත්තඤ්ඤූහි සද්ධිං විචරසි, තස්මා කුමාරකෙහි සද්ධිං විචරන්තො ‘‘කුමාරකො’’ති වත්තබ්බතං අරහසීති.

න වායං කුමාරකො මත්තමඤ්ඤාසීති එත්ථ වා-සද්දො පදපූරණෙ. වා-සද්දො හි උපමානසමුච්චයසංසයවිස්සග්ගවිකප්පපදපූරණාදීසු බහූසු අත්ථෙසු දිස්සති. තථා හෙස ‘‘පණ්ඩිතො වාපි තෙන සො’’තිආදීසු (ධ. ප. 63) උපමානෙ දිස්සති, සදිසභාවෙති අත්ථො. ‘‘තං වාපි ධීරා මුනි වෙදයන්තී’’තිආදීසු (සු. නි. 213) සමුච්චයෙ. ‘‘කෙ වා ඉමෙ කස්ස වා’’තිආදීසු (පාරා. 296) සංසයෙ. ‘‘අයං වා ඉමෙසං සමණබ්‍රාහ්මණානං සබ්බබාලො සබ්බමූළ්හො’’තිආදීසු (දී. නි. 181) වවස්සග්ගෙ. ‘‘යෙ හි කෙචි භික්ඛවෙ සමණා වා බ්‍රාහ්මණා වා’’තිආදීසුපි (ම. නි. 1.170; සං. නි. 2.13) විකප්පෙ. ‘‘න වාහං පණ්ණං භුඤ්ජාමි, න හෙතං මය්හ භොජන’’න්තිආදීසු පදපූරණෙ. ඉධාපි පදපූරණෙ දට්ඨබ්බො. තෙනෙව ච ආචරියධම්මපාලත්ථෙරෙන වා-සද්දස්ස අත්ථුද්ධාරං කරොන්තෙන වුත්තං ‘‘න වායං කුමාරකො මත්තමඤ්ඤාසී’’තිආදීසු පදපූරණෙ’’ති. **සංයුත්තට්ඨකථායම්පි** ඉදමෙව වුත්තං ‘‘න වායං කුමාරකො මත්තමඤ්ඤාසීති අයං කුමාරකො අත්තනො පමාණං න වත ජානාසීති ථෙරං තජ්ජෙන්තො ආහා’’ති (සං. නි. අට්ඨ. 2.154). එත්ථාපි ‘‘වත’’ති වචනසිලිට්ඨතාය වුත්තං. **‘‘න වාය’’**න්ති එතස්ස වා ‘‘න වෙ අය’’න්ති පදච්ඡෙදං කත්වා වෙ-සද්දස්සත්ථං දස්සෙන්තෙන ‘‘වත’’ති වුත්තං. තථා හි වෙ-සද්දස්ස එකංසත්ථභාවෙ තදෙව පාළිං පයොගං කත්වා උදාහරන්ති නෙරුත්තිකා. වජිරබුද්ධිත්ථෙරො පන එවං වදති **‘‘න වායන්ති** එත්ථ ච වාති විභාසා, අඤ්ඤාසිපි න අඤ්ඤාසිපී’’ති, (වජිර. ටී. පඨමමහාසඞ්ගීතිකථාවණ්ණනා) තං තස්ස මතිමත්තං සංයුත්තට්ඨකථාය තථා අවුත්තත්තා. ඉදමෙකං පරූපවාදසම්භවකාරණං ‘‘තත්ථ කෙචී’’තිආදිනා සම්බජ්ඣිතබ්බං.

අඤ්ඤම්පි කාරණමාහ **‘‘සක්‍යකුලප්පසුතො චායස්මා’’**ති. සාකියකුලෙ ජාතො, සාකියකුලභාවෙන වා පාකටො ච ආයස්මා ආනන්දො. තත්ථ…පෙ…. උපවදෙය්‍යුන්ති සම්බන්ධො. අඤ්ඤම්පි කාරණං වදති **‘‘තථාගතස්ස භාතා චූළපිතුපුත්තො’’**ති. **භාතාති** චෙත්ථ කනිට්ඨභාතා චූළපිතුපුත්තභාවෙන, න පන වයසා සහජාතභාවතො.

> ‘‘සුද්ධොදනො ධොතොදනො, සක්කසුක්කාමිතොදනා;
> අමිතා පාලිතා චාති, ඉමෙ පඤ්ච ඉමා දුවෙ’’ති.

වුත්තෙසු හි සබ්බකනිට්ඨස්ස අමිතොදනසක්කස්ස පුත්තො ආයස්මා ආනන්දො. වුත්තඤ්හි **මනොරථපූරණියං** –

‘‘කප්පසතසහස්සං පන දානං දදමානො අම්හාකං බොධිසත්තෙන සද්ධිං තුසිතපුරෙ නිබ්බත්තිත්වා තතො චුතො අමිතොදනසක්කස්ස ගෙහෙ නිබ්බත්ති, අථස්ස සබ්බෙ ඤාතකෙ ආනන්දිතෙ පමොදිතෙ කරොන්තො ජාතොති ‘ආනන්දො’ත්වෙව නාමමකංසූ’’ති.

තථායෙව වුත්තං **පපඤ්චසූදනියම්පි** –

‘‘අඤ්ඤෙ පන වදන්ති – නායස්මා ආනන්දො භගවතා සහජාතො, වයසා ච චූළපිතුපුත්තතාය ච භගවතො කනිට්ඨභාතායෙව. තථා හි **මනොරථපූරණියං** එකනිපාතවණ්ණනායං සහජාතගණනෙ සො න වුත්තො’’ති.

යං වුච්චති, තං ගහෙතබ්බං. **තත්ථාති** තස්මිං විස්සත්ථාදිභාවෙ සති. අතිවිස්සත්ථසක්‍යකුලප්පසුතතථාගතභාතුභාවතොති වුත්තං හොති. භාවෙනභාවලක්ඛණෙ හි කත්ථචි හෙත්වත්ථො සම්පජ්ජති. තථා හි ආචරියධම්මපාලත්ථෙරෙන **නෙත්තිට්ඨකථායං** ‘‘ගුන්නඤ්චෙ තරමානාන’’න්ති ගාථාවණ්ණනායං වුත්තං –

‘‘සබ්බා තා ජිම්හං ගච්ඡන්තීති සබ්බා තා ගාවියො කුටිලමෙව ගච්ඡන්ති, කස්මා? නෙත්තෙ ජිම්හගතෙ සති නෙත්තෙ කුටිලං ගතෙ සති, නෙත්තස්ස කුටිලං ගතත්තාති අත්ථො’’ති.

උදානට්ඨකථායම්පි ‘‘ඉති ඉමස්මිං සති ඉදං හොතී’’ති සුත්තපදවණ්ණනායං ‘‘හෙතුඅත්ථතා භුම්මවචනස්ස කාරණස්ස භාවෙන තදවිනාභාවී ඵලස්ස භාවො ලක්ඛීයතීති වෙදිතබ්බා’’ති (උදා. අට්ඨ. 1.1). **තත්ථා**ති වා නිමිත්තභූතෙ විස්සත්ථාදිම්හීති අත්ථො, තස්මිං උච්චිනනෙතිපි වදන්ති. **ඡන්දාගමනං වියා**ති එත්ථ ඡන්දා ආගමනං වියාති පදච්ඡෙදො. **ඡන්දා**ති ච හෙතුම්හි නිස්සක්කවචනං, ඡන්දෙන ආගමනං පවත්තනං වියාති අත්ථො, ඡන්දෙන අකත්තබ්බකරණම්වාති වුත්තං හොති, ඡන්දං වා ආගච්ඡති සම්පයොගවසෙනාති **ඡන්දාගමනං,** තථා පවත්තො අපායගමනීයො අකුසලචිත්තුප්පාදො. අථ වා අනනුරූපං ගමනං අගමනං. ඡන්දෙන අගමනං **ඡන්දාගමනං,** ඡන්දෙන සිනෙහෙන අනනුරූපං ගමනං පවත්තනං විය අකත්තබ්බකරණං වියාති වුත්තං හොති. අසෙක්ඛභූතා පටිසම්භිදා, තංපත්තාති තථා, අසෙක්ඛා ච තෙ පටිසම්භිදාප්පත්තා චාති වා තථා, තාදිසෙ. **සෙක්ඛපටිසම්භිදාප්පත්ත**න්ති එත්ථාපි එස නයො. **පරිවජ්ජෙන්තො**ති හෙත්වත්ථෙ අන්තසද්දො, පරිවජ්ජනහෙතූති අත්ථො. **අනුමතියා**ති අනුඤ්ඤාය, යාචනායාති වුත්තං හොති.

‘‘කිඤ්චාපි සෙක්ඛො’’ති ඉදං අසෙක්ඛානංයෙව උච්චිනිතත්තා වුත්තං, න සෙක්ඛානං අගතිගමනසම්භවෙන. පඨමමග්ගෙනෙව හි චත්තාරි අගතිගමනානි පහීයන්ති, තස්මා කිඤ්චාපි සෙක්ඛො, තථාපි ථෙරො ආයස්මන්තං ආනන්දං උච්චිනතූති සම්බන්ධො. න පන කිඤ්චාපි සෙක්ඛො, තථාපි අභබ්බො අගතිං ගන්තුන්ති. **‘‘අභබ්බො’’**තිආදිනා පන ධම්මසඞ්ගීතියා තස්ස අරහභාවං දස්සෙන්තො විජ්ජමානගුණෙ කථෙති, තෙන සඞ්ගීතියා ධම්මවිනයවිනිච්ඡයෙ සම්පත්තෙ ඡන්දාදිවසෙන අඤ්ඤථා අකථෙත්වා යථාභූතමෙව කථෙස්සතීති දස්සෙති. න ගන්තබ්බා, අනනුරූපා වා ගතීති **අගති,** තං. **පරියත්තො**ති අධිගතො උග්ගහිතො.

‘‘එව’’න්තිආදිනා සන්නිට්ඨානගණනං දස්සෙති. **උච්චිනිතෙනා**ති උච්චිනිත්වා ගහිතෙන. අපිච **එවං...පෙ.... උච්චිනී**ති නිගමනං, **‘‘තෙනායස්මතා’’**තිආදි පන සන්නිට්ඨානගණනදස්සනන්තිපි වදන්ති.

එවං සඞ්ගායකවිචිනනප්පකාරං දස්සෙත්වා අඤ්ඤම්පි සඞ්ගායනත්ථං දෙසවිචිනනාදිප්පකාරං දස්සෙන්තො **‘‘අථ ඛො’’**තිආදිමාහ. තත්ථ **එතදහොසී**ති එතං පරිවිතක්කනං අහොසි. නු-සද්දෙන හි පරිවිතක්කනං දස්සෙති. **රාජගහ**න්ති ‘‘රාජගහසාමන්තං ගහෙත්වා වුත්ත’’න්ති **ගණ්ඨිපදෙසු** වදන්ති. ගාවො චරන්ති එත්ථාති **ගොචරො,** ගුන්නං චරණට්ඨානං, සො වියාති **ගොචරො,** භික්ඛූනං චරණට්ඨානං, මහන්තො සො අස්ස, එත්ථාති වා **මහාගොචරං.** අට්ඨාරසන්නං මහාවිහාරානම්පි අත්ථීතාය **පහූතසෙනාසනං.**

ථාවරකම්මන්ති චිරට්ඨායිකම්මං. **විසභාගපුග්ගලො** සුභද්දසදිසො. **උක්කොටෙය්යා**ති නිවාරෙය්‍ය. **ඉති**-සද්දො ඉදමත්ථෙ, ඉමිනා මනසිකාරෙන හෙතුභූතෙන එතදහොසීති අත්ථො. ගරුභාවජනනත්ථං ඤත්තිදුතියෙන කම්මෙන සඞ්ඝං සාවෙසි, න අපලොකනඤත්තිකම්මමත්තෙනාති අධිප්පායො.

කදා පනායං කතාති ආහ **‘‘අයං පනා’’**තිආදි. එවං කතභාවො ච ඉමාය ගණනාය විඤ්ඤායතීති දස්සෙති **‘‘භගවා හී’’**තිආදිනා. **අථා**ති අනන්තරත්ථෙ නිපාතො, පරිනිබ්බානන්තරමෙවාති අත්ථො. **සත්තාහ**න්ති හි පරිනිබ්බානදිවසම්පි සඞ්ගණ්හිත්වා වුත්තං. **අස්සා**ති භගවතො, ‘‘සරීර’’න්ති ඉමිනා සම්බන්ධො. සංවෙගවත්ථුං කිත්තෙත්වා කිත්තෙත්වා අනිච්චතාපටිසඤ්ඤුත්තානි ගීතානි ගායිත්වා පූජාවසෙන කීළනතො සුන්දරං කීළනදිවසා **සාධුකීළනදිවසා නාම,** සපරහිතසාධනට්ඨෙන වා සාධූති වුත්තානං සප්පුරිසානං සංවෙගවත්ථුං කිත්තෙත්වා කිත්තෙත්වා කීළනදිවසාතිපි යුජ්ජති. ඉමස්මිඤ්ච පුරිමසත්තාහෙ එකදෙසෙනෙව සාධුකීළනමකංසු. විසෙසතො පන ධාතුපූජාදිවසෙසුයෙව. තථා හි වුත්තං **මහාපරිනිබ්බානසුත්තවණ්ණනායං** (දී. නි. අට්ඨ. 2.235) –

‘‘ඉතො පුරිමෙසු හි ද්වීසු සත්තාහෙසු තෙ භික්ඛූ සඞ්ඝස්ස ඨානනිසජ්ජොකාසං කරොන්තා ඛාදනීයං භොජනීයං සංවිදහන්තා සාධුකීළිකාය ඔකාසං න ලභිංසු, තතො නෙසං අහොසි ‘ඉමං සත්තාහං සාධුකීළිතං කීළිස්සාම, ඨානං ඛො පනෙතං විජ්ජති, යං අම්හාකං පමත්තභාවං ඤත්වා කොචිදෙව ආගන්ත්වා ධාතුයො ගණ්හෙය්‍ය, තස්මා ආරක්ඛං ඨපෙත්වා කීළිස්සාමා’ති, තෙන තෙ එවමකංසූ’’ති.

තථාපි තෙ ධාතුපූජායපි කතත්තා ධාතුපූජාදිවසා නාම. ඉමෙයෙව විසෙසෙන භගවති කත්තබ්බස්ස අඤ්ඤස්ස අභාවතො එකදෙසෙන කතම්පි සාධුකීළනං උපාදාය ‘‘සාධුකීළනදිවසා’’ති පාකටා ජාතාති ආහ **‘‘එවං සත්තාහං සාධුකීළනදිවසා නාම අහෙසු’’**න්ති.

චිතකායති වීසසතරතනුච්චාය චන්දනදාරුචිතකාය, පධානකිච්චවසෙනෙව ච සත්තාහං චිතකායං අග්ගිනා ඣායීති වුත්තං. න හි අච්චන්තසංයොගවසෙන නිරන්තරං සත්තාහමෙව අග්ගිනා ඣායි තත්ථ පච්ඡිමදිවසෙයෙව ඣායිතත්තා, තස්මා සත්තාහස්මින්ති අත්ථො වෙදිතබ්බො. පුරිමපච්ඡිමානඤ්හි ද්වින්නං සත්තාහානමන්තරෙ සත්තාහෙ යත්ථ කත්ථචිපි දිවසෙ ඣායමානෙ සති ‘‘සත්තාහෙ ඣායී’’ති වත්තුං යුජ්ජති. යථාහ –

‘‘තෙන ඛො පන සමයෙන චත්තාරො මල්ලපාමොක්ඛා සීසං න්හාතා අහතානි වත්ථානි නිවත්ථා ‘මයං භගවතො චිතකං ආළිම්පෙස්සාමා’ති න සක්කොන්ති ආළිම්පෙතු’’න්තිආදි (දී. නි. 2.233).

සත්තිපඤ්ජරං කත්වාති සත්තිඛග්ගාදිහත්ථෙහි පුරිසෙහි මල්ලරාජූනං භගවතො ධාතුආරක්ඛකරණං උපලක්ඛණවසෙනාහ. සත්තිහත්ථා පුරිසා හි සත්තියො යථා ‘‘කුන්තා පවරන්තී’’ති, තාහි සමන්තතො රක්ඛාපනවසෙන පඤ්ජරපටිභාගත්තා සත්තිපඤ්ජරං. **සන්ධාගාරං** නාම රාජූනං එකා මහාසාලා. උය්‍යොගකාලාදීසු හි රාජානො තත්ථ ඨත්වා ‘‘එත්තකා පුරතො ගච්ඡන්තු, එත්තකා පච්ඡතො, එත්තකා උභොහි පස්සෙහි, එත්තකා හත්ථීසු අභිරුහන්තු, එත්තකා අස්සෙසු, එත්තකා රථෙසූ’’ති එවං සන්ධිං කරොන්ති මරියාදං බන්ධන්ති, තස්මා තං ඨානං **‘‘සන්ධාගාර’’**න්ති වුච්චති. අපිච උය්‍යොගට්ඨානතො ආගන්ත්වාපි යාව ගෙහෙසු අල්ලගොමයපරිභණ්ඩාදීනි කරොන්ති, තාව ද්වෙ තීණි දිවසානි රාජානො තත්ථ සන්ථම්භන්ති විස්සමන්ති පරිස්සයං විනොදෙන්තීතිපි **සන්ධාගාරං,** රාජූනං වා සහ අත්ථානුසාසනං අගාරන්තිපි **සන්ධාගාරං** හ-කාරස්ස ධ-කාරං, අනුසරාගමඤ්ච කත්වා, යස්මා වා රාජානො තත්ථ සන්නිපතිත්වා ‘‘ඉමස්මිං කාලෙ කසිතුං වට්ටති, ඉමස්මිං කාලෙ වපිතු’’න්ති එවමාදිනා නයෙන ඝරාවාසකිච්චානි සම්මන්තයන්ති, තස්මා ඡින්නවිච්ඡින්නං ඝරාවාසං තත්ථ සන්ධාරෙන්තීතිපි **සන්ධාගාරං.** විසාඛපුණ්ණමිතො පට්ඨාය යාව විසාඛමාසස්ස අමාවාසී, තාව සොළස දිවසා සීහළවොහාරවසෙන ගහිතත්තා, ජෙට්ඨමූලමාසස්ස සුක්කපක්ඛෙ ච පඤ්ච දිවසාති ආහ **‘‘ඉති එකවීසති දිවසා ගතා’’**ති. තත්ථ චරිමදිවසෙයෙව ධාතුයො භාජයිංසු, තස්මිංයෙව ච දිවසෙ අයං කම්මවාචා කතා. තෙන වුත්තං **‘‘ජෙට්ඨමූලසුක්කපක්ඛපඤ්චමිය’’**න්තිආදි. තත්ථ ජෙට්ඨනක්ඛත්තං වා මූලනක්ඛත්තං වා තස්ස මාසස්ස පුණ්ණමියං චන්දෙන යුත්තං, තස්මා සො මාසො ‘‘ජෙට්ඨමූලමාසො’’ති වුච්චති. **අනාචාරන්ති** හෙට්ඨා වුත්තං අනාචාරං.

යදි එවං කස්මා **විනයට්ඨකථායං,** (පාරා. අට්ඨ. 1.පඨමමහාසඞ්ගීතිකථාවණ්ණනා) **මඞ්ගලසුත්තට්ඨකථායඤ්ච** (ඛු. පා. අට්ඨ. මඞ්ගලසුත්තවණ්ණනා) ‘‘සත්තසු සාධුකීළනදිවසෙසු, සත්තසු ච ධාතුපූජාදිවසෙසු වීතිවත්තෙසූ’’ති වුත්තන්ති? සත්තසු ධාතුපූජාදිවසෙසු ගහිතෙසු තදවිනාභාවතො මජ්ඣෙ චිතකාය ඣායනසත්තාහම්පි ගහිතමෙවාති කත්වා විසුං න වුත්තං විය දිස්සති. යදි එවං කස්මා ‘‘අඩ්ඪමාසො අතික්කන්තො, දියඩ්ඪමාසො සෙසො’’ති ච වුත්තන්ති? නායං දොසො. අප්පකඤ්හි ඌනමධිකං වා ගණනූපගං න හොති, තස්මා අප්පකෙන අධිකොපි සමුදායො අනධිකො විය හොතීති කත්වා අඩ්ඪමාසතො අධිකෙපි පඤ්චදිවසෙ ‘‘අඩ්ඪමාසො අතික්කන්තො’’ති වුත්තං ද්වාසීතිඛන්ධකවත්තානං කත්ථචි ‘‘අසීති ඛන්ධකවත්තානී’’ති වචනං විය, තථා අප්පකෙන ඌනොපි සමුදායො අනූනො විය හොතීති කත්වා දියඩ්ඪමාසතො ඌනෙපි පඤ්චදිවසෙ ‘‘දියඩ්ඪමාසො සෙසො’’ති වුත්තං **සතිපට්ඨානවිභඞ්ගට්ඨකථායං** (විභ. 356) ඡමාසතො ඌනෙපි අඩ්ඪමාසෙ ‘‘ඡමාසං සජ්ඣායො කාතබ්බො’’ති වචනං විය, අඤ්ඤථා අට්ඨකථානං අඤ්ඤමඤ්ඤවිරොධො සියා. අපිච දීඝභාණකානං මතෙන තිණ්ණං සත්තාහානං වසෙන ‘‘එකවීසති දිවසා ගතා’’ති ඉධ වුත්තං. විනයසුත්තනිපාතඛුද්දකපාඨට්ඨකථාසු පන ඛුද්දකභාණකානං මතෙන එකමෙව ඣායනදිවසං කත්වා තදවසෙසානං ද්වින්නං සත්තාහානං වසෙන ‘‘අඩ්ඪමාසො අතික්කන්තො, දියඩ්ඪමාසො සෙසො’’ති ච වුත්තං. පඨමබුද්ධවචනාදීසු විය තං තං භාණකානං මතෙන අට්ඨකථාසුපි වචනභෙදො හොතීති ගහෙතබ්බං. එවම්පෙත්ථ වදන්ති – පරිනිබ්බානදිවසතො පට්ඨාය ආදිම්හි චත්තාරො සාධුකීළනදිවසායෙව, තතො පරං තයො සාධුකීළනදිවසා චෙව චිතකඣායනදිවසා ච, තතො පරං එකො චිතකඣායනදිවසොයෙව, තතො පරං තයො චිතකඣායනදිවසා චෙව ධාතුපූජාදිවසා ච, තතො පරං චත්තාරො ධාතුපූජාදිවසායෙව, ඉති තං තං කිච්චානුරූපගණනවසෙන තීණි සත්තාහානි පරිපූරෙන්ති, අගහිතග්ගහණෙන පන අඩ්ඪමාසොව හොති. ‘‘එකවීසති දිවසා ගතා’’ති ඉධ වුත්තවචනඤ්ච තං තං කිච්චානුරූපගණනෙනෙව. එවඤ්හි චතූසුපි අට්ඨකථාසු වුත්තවචනං සමෙතීති විචාරෙත්වා ගහෙතබ්බං. **වජිරබුද්ධිත්ථෙරෙන** පන වුත්තං ‘‘අඩ්ඪමාසො අතික්කන්තොති එත්ථ එකො දිවසො නට්ඨො, සො පාටිපදදිවසො, කොලාහලදිවසො නාම සො, තස්මා ඉධ න ගහිතො’’ති, (වජිර. ටී. පඨමමහාසඞ්ගීතිකථාවණ්ණනා) තං න සුන්දරං **පරිනිබ්බානසුත්තන්තපාළියං** (දී. නි. 2.227) පාටිපදදිවසතොයෙව පට්ඨාය සත්තාහස්ස වුත්තත්තා, අට්ඨකථායඤ්ච පරිනිබ්බානදිවසෙන සද්ධිං තිණ්ණං සත්තාහානං ගණිතත්තා. තථා හි පරිනිබ්බානදිවසෙන සද්ධිං තිණ්ණං සත්තාහානං ගණනෙනෙව ජෙට්ඨමූලසුක්කපක්ඛපඤ්චමී එකවීසතිමො දිවසො හොති.

චත්තාලීස දිවසාති ජෙට්ඨමූලසුක්කපක්ඛඡට්ඨදිවසතො යාව ආසළ්හී පුණ්ණමී, තාව ගණෙත්වා වුත්තං. **එත්ථන්තරෙ**ති චත්තාලීසදිවසබ්භන්තරෙ. රොගො එව **රොගපලිබොධො.** ආචරියුපජ්ඣායෙසු කත්තබ්බකිච්චමෙව **ආචරියුපජ්ඣායපලිබොධො** , තථා **මාතාපිතුපලිබොධො.** යථාධිප්පෙතං අත්ථං, කම්මං වා පරිබුන්ධෙති උපරොධෙති පවත්තිතුං න දෙතීති **පලිබොධො** ර-කාරස්ස ල-කාරං කත්වා. **තං පලිබොධං ඡින්දිත්වා තං කරණීයං කරොතූ**ති සඞ්ගාහකෙන ඡින්දිතබ්බං තං සබ්බං පලිබොධං ඡින්දිත්වා ධම්මවිනයසඞ්ගායනසඞ්ඛාතං තදෙව කරණීයං කරොතු.

අඤ්ඤෙපි මහාථෙරාති අනුරුද්ධත්ථෙරාදයො. **සොකසල්ලසමප්පිතන්ති** සොකසඞ්ඛාතෙන සල්ලෙන අනුපවිට්ඨං පටිවිද්ධං. අසමුච්ඡින්නඅවිජ්ජාතණ්හානුසයත්තා අවිජ්ජාතණ්හාභිසඞ්ඛාතෙන කම්මුනා භවයොනිගතිට්ඨිතිසත්තාවාසෙසු ඛන්ධපඤ්චකසඞ්ඛාතං අත්තභාවං ජනෙති අභිනිබ්බත්තෙතීති **ජනො.** කිලෙසෙ ජනෙති, අජනි, ජනිස්සතීති වා **ජනො,** මහන්තො ජනො තථා, තං. **ආගතාගතන්ති** ආගතමාගතං යථා ‘‘එකෙකො’’ති. එත්ථ සියා – ‘‘ථෙරො අත්තනො පඤ්චසතාය පරිසාය පරිවුත්තො රාජගහං ගතො, අඤ්ඤෙපි මහාථෙරා අත්තනො අත්තනො පරිවාරෙ ගහෙත්වා සොකසල්ලසමප්පිතං මහාජනං අස්සාසෙතුකාමා තං තං දිසං පක්කන්තා’’ති ඉධ

වුත්තවචනං සමන්තපාසාදිකාය ‘‘මහාකස්සපත්ථෙරො ‘රාජගහං ආවුසො ගච්ඡාමා’ති උපඩ්ඪං භික්ඛුසඞ්ඝං ගහෙත්වා එකං මග්ගං ගතො, අනුරුද්ධත්ථෙරොපි උපඩ්ඪං ගහෙත්වා එකං මග්ගං ගතො’’ති (පාරා. අට්ඨ. පඨමමහාසඞ්ගීතිකථාවණ්ණනා) වුත්තවචනඤ්ච අඤ්ඤමඤ්ඤං විරුද්ධං හොති. ඉධ හි මහාකස්සපත්ථෙරාදයො අත්තනො අත්තනො පරිවාරභික්ඛූහියෙව සද්ධිං තං තං දිසං ගතාති අත්ථො ආපජ්ජති, තත්ථ පන මහාකස්සපත්ථෙරඅනුරුද්ධත්ථෙරායෙව පච්චෙකමුපඩ්ඪසඞ්ඝෙන සද්ධිං එකෙකං මග්ගං ගතාති? වුච්චතෙ – තදුභයම්පි හි වචනං න විරුජ්ඣති අත්ථතො සංසන්දනත්තා. ඉධ හි නිරවසෙසෙන ථෙරානං පච්චෙකගමනවචනමෙව තත්ථ නයවසෙන දස්සෙති, ඉධ අත්තනො අත්තනො පරිසාය ගමනවචනඤ්ච තත්ථ උපඩ්ඪසඞ්ඝෙන සද්ධිං ගමනවචනෙන. **උපඩ්ඪසඞ්ඝොති** හි සකසකපරිසාභූතො භික්ඛුගණො ගය්හති උපඩ්ඪසද්දස්ස අසමෙපි භාගෙ පවත්තත්තා. යදි හි සන්නිපතිතෙ සඞ්ඝෙ උපඩ්ඪසඞ්ඝෙන සද්ධින්ති අත්ථං ගණ්හෙය්‍ය, තදා සඞ්ඝස්ස ගණනපථමතීතත්තා න යුජ්ජතෙව , යදි ච සඞ්ගායනත්ථං උච්චිනිතානං පඤ්චන්නං භික්ඛුසතානං මජ්ඣෙ උපඩ්ඪසඞ්ඝෙන සද්ධින්ති අත්ථං ගණ්හෙය්‍ය, එවම්පි තෙසං ගණපාමොක්ඛානංයෙව උච්චිනිතත්තා න යුජ්ජතෙව. පච්චෙකගණිනො හෙතෙ. වුත්තඤ්හි ‘‘සත්තසතසහස්සානි, තෙසු පාමොක්ඛභික්ඛවො’’ති , ඉති අත්ථතො සංසන්දනත්තා තදෙතං උභයම්පි වචනං අඤ්ඤමඤ්ඤං න විරුජ්ඣතීති. තංතංභාණකානං මතෙනෙවං වුත්තන්තිපි වදන්ති.

‘‘අපරිනිබ්බුතස්ස භගවතො’’තිආදිනා යොජෙතබ්බං. **පත්තචීවරමාදායාති** එත්ථ චතුමහාරාජදත්තියසෙලමයපත්තං, සුගතචීවරඤ්ච ගණ්හිත්වාති අත්ථො. සොයෙව හි පත්තො භගවතා සදා පරිභුත්තො. වුත්තඤ්හි **සමචිත්තපටිපදාසුත්තට්ඨකථායං** ‘‘වස්සංවුත්ථානුසාරෙන අතිරෙකවීසතිවස්සකාලෙපි තස්සෙව පරිභුත්තභාවං දීපෙතුකාමෙන පාතොව සරීරපටිජග්ගනං කත්වා සුනිවත්ථනිවාසනො සුගතචීවරං පාරුපිත්වා සෙලමයපත්තමාදාය භික්ඛුසඞ්ඝපරිවුතො දක්ඛිණද්වාරෙන නගරං පවිසිත්වා පිණ්ඩාය චරන්තො’’ති (අ. නි. අට්ඨ. 2.37) ගන්ධමාලාදයො නෙසං හත්ථෙති **ගන්ධමාලාදිහත්ථා.**

තත්‍රාති තිස්සං සාවත්ථියං. **සුදන්ති** නිපාතමත්තං. **අනිච්චතාදිපටිසංයුත්තායාති** ‘‘සබ්බෙ සඞ්ඛාරා අනිච්චා’’තිආදිනා (ධ. ප. 277) අනිච්චසභාවපටිසඤ්ඤුත්තාය. ධම්මෙන යුත්තා, ධම්මස්ස වා පතිරූපාති **ධම්මී,** තාදිසාය. **සඤ්ඤාපෙත්වාති** සුට්ඨු ජානාපෙත්වා, සමස්සාසෙත්වාති වුත්තං හොති. **වසිතගන්ධකුටින්ති** නිච්චසාපෙක්ඛත්තා සමාසො. පරිභොගචෙතියභාවතො **‘‘ගන්ධකුටිං වන්දිත්වා’’**ති වුත්තං. ‘‘වන්දිත්වා’’ති ච ‘‘විවරිත්වා’’ති එත්ථ පුබ්බකාලකිරියා. තථා හි ආචරියසාරිපුත්තත්ථෙරෙන වුත්තං ‘‘ගන්ධකුටියා ද්වාරං විවරිත්වාති පරිභොගචෙතියභාවතො ගන්ධකුටිං වන්දිත්වා ගන්ධකුටියා ද්වාරං විවරීති වෙදිතබ්බ’’න්ති (සාරත්ථ. ටී. 1.පඨමමහාසඞ්ගීතිකථා) මිලාතා මාලා, සායෙව කචවරං, මිලාතං වා මාලාසඞ්ඛාතං කචවරං තථා. **අතිහරිත්වාති** පඨමං ඨපිතට්ඨානමභිමුඛං හරිත්වා. **යථාඨානෙ ඨපෙත්වාති** පඨමං ඨපිතට්ඨානං අනතික්කමිත්වා යථාඨිතට්ඨානෙයෙව ඨපෙත්වා. **භගවතො ඨිතකාලෙ කරණීයං වත්තං සබ්බමකාසීති** සෙනාසනෙ කත්තබ්බවත්තං සන්ධාය වුත්තං. **කුරුමානො චාති** තං සබ්බං වත්තං කරොන්තො ච. ලක්ඛණෙ හි අයං මාන-සද්දො. න්හානකොට්ඨකස්ස සම්මජ්ජනඤ්ච තස්මිං උදකස්ස උපට්ඨාපනඤ්ච, තානි ආදීනි යෙසං ධම්මදෙසනාඔවාදාදීනන්ති තථා, තෙසං කාලෙසූති අත්ථො. සීහස්ස මිගරාජස්ස සෙය්‍යා **සීහසෙය්‍යා,** තද්ධිතවසෙන, සදිසවොහාරෙන වා භගවතො සෙය්‍යාපි ‘‘සීහසෙය්‍යා’’ති වුච්චති. තෙජුස්සදඉරියාපථත්තා උත්තමසෙය්‍යා වා, යං සන්ධාය වුත්තං ‘‘අථ ඛො භගවා දක්ඛිණෙන පස්සෙන සීහසෙය්‍යං කප්පෙසි පාදෙ පාදං අච්චාධාය සතො සම්පජානො’’ති, (දී. නි. 2.198) තං. කප්පනකාලො කරණකාලො නනූති යොජෙතබ්බං.

‘‘යථා ත’’න්තිආදිනා යථාවුත්තමත්ථං උපමාය ආවි කරොති. තත්ථ යථා අඤ්ඤොපි භගවතො…පෙ…. පතිට්ඨිතපෙමො චෙව අඛීණාසවො ච අනෙකෙසු…පෙ…. උපකාරසඤ්ජනිතචිත්තමද්දවො ච අකාසි, එවං ආයස්මාපි ආනන්දො භගවතො ගුණ…පෙ…. මද්දවො ච හුත්වා අකාසීති යොජනා. න්ති නිපාතමත්තං. අපිච එතෙන තථාකරණහෙතුං දස්සෙති, යථා අඤ්ඤෙපි යථාවුත්තසභාවා අකංසු, තථා ආයස්මාපි ආනන්දො භගවතො…පෙ…. පතිට්ඨිතපෙමත්තා චෙව අඛීණාසවත්තා ච අනෙකෙසු…පෙ…. උපකාරසඤ්ජනිතචිත්තමද්දවත්තා චාති හෙතුඅත්ථස්ස ලබ්භමානත්තා. හෙතුගබ්භානි හි එතානි පදානි තදත්ථස්සෙව තථාකරණහෙතුභාවතො. ධනපාලදමන (චූළව. 342), සුවණ්ණකක්කට (ජා. 1.5.94), චූළහංස (ජා. 1.15.133) -මහාහංසජාතකාදීහි (ජා. 2.21.89) චෙත්ථ විභාවෙතබ්බො. ගුණානං ගණො, සොයෙව අමතනිප්ඵාදකරසසදිසතාය **අමතරසො.** තං ජානනපකතිතායාති පතිට්ඨිතපදෙ හෙතු. **උපකාර…පෙ…. මද්දවොති** උපකාරපුබ්බභාවෙන සම්මාජනිතචිත්තමුදුකො. එවම්පි සො ඉමිනා කාරණෙන අධිවාසෙසීති දස්සෙන්තො **‘‘තමෙන’’**න්තිආදිමාහ. තත්ථ **තමෙනන්ති** තං ආයස්මන්තං ආනන්දං. එත-සද්දො හි පදාලඞ්කාරමත්තං. අයඤ්හි සද්දපකති, යදිදං ද්වීසු සබ්බනාමෙසු පුබ්බපදස්සෙව අත්ථපදතා. **සංවෙජෙසීති** ‘‘නනු භගවතා පටිකච්චෙව අක්ඛාතං ‘සබ්බෙහෙව පියෙහි මනාපෙහි නානාභාවො විනාභාවො’තිආදිනා (දී. නි. 2.183; සං. නි. 5.379; අ. නි. 10.48) සංවෙගං ජනෙසී’’ති (දී. නි. ටී. පඨමමහාසඞ්ගීතිකථාවණ්ණනා) **ආචරියධම්මපාලත්ථෙරෙන** වුත්තං, එවං සති ‘‘භන්තෙ…පෙ…. අස්සාසෙස්සථාති පඨමං වත්වා’’ති සහ පාඨසෙසෙන යොජනා අස්ස. යථාරුතතො පන ආදායත්ථෙන ඉති-සද්දෙන ‘‘එවමාදිනා සංවෙජෙසී’’ති යොජනාපි යුජ්ජතෙව. යෙන කෙනචි හි වචනෙන සංවෙගං ජනෙසි, තං සබ්බම්පි සංවෙජනස්ස කරණං සම්භවතීති. **සන්ථම්භිත්වාති** පරිදෙවනාදිවිරහෙන අත්තානං පටිබන්ධෙත්වා පතිට්ඨාපෙත්වා. **උස්සන්නධාතුකන්ති** උපචිතපිත්තසෙම්හාදිදොසං.

පිත්තසෙම්හවාතවසෙන හි තිස්සො ධාතුයො ඉධ භෙසජ්ජකරණයොග්‍යතාය අධිප්පෙතා, යා ''දොසා, මලා''ති ච ලොකෙ වුච්චන්ති, පඨවී ආපො තෙජො වායො ආකාසොති ච භෙදෙන පච්චෙකං පඤ්චවිධා. වුත්තඤ්හි –

''වායුපිත්තකඵා දොසා, ධාතවො ච මලා තථා;
තත්ථාපි පඤ්චධාඛ්‍යාතා, පච්චෙකං දෙහධාරණා.

සරීරදූසනා දොසා, මලිනකරණා මලා;
ධාරණා ධාතවො තෙ තු, ඉත්ථමන්වත්ථසඤ්ඤකා''ති.

සමස්සාසෙතුන්ති සන්තප්පෙතුං. දෙවතාය සංවෙජිතදිවසතො, ජෙතවනවිහාරං පවිට්ඨදිවසතො වා **දුතියදිවසෙ.** විරිච්චති එතෙනාති **විරෙචනං,** ඔසධපරිභාවිතං ඛීරමෙව විරෙචනං තථා. **යං සන්ධායාති** යං භෙසජ්ජපානං සන්ධාය. අඞ්ගපච්චඞ්ගෙන සොභතීති **සුභො,** මනුනො අපච්චං **මානවො,** න-කාරස්ස පන ණ-කාරෙ කතෙ මාණවො. **මනූති** හි පඨමකප්පිකකාලෙ මනුස්සානං මාතාපිතුට්ඨානෙ ඨිතො පුරිසො, යො සාසනෙ ''මහාසම්මතරාජා''ති වුත්තො. සො හි සකලලොකස්ස හිතං මනති ජානාතීති මනූති වුච්චති. එවම්පෙත්ථ වදන්ති ''දන්තජ න-කාරසහිතො මානවසද්දො සබ්බසත්තසාධාරණවචනො, මුද්ධජ ණ-කාරසහිතො පන මාණවසද්දො කුච්ඡිතමූළ්හාපච්චවචනො''ති. **චූළකම්මවිභඞ්ගසුත්තට්ඨකථායම්පි** (ම. නි. අට්ඨ. 4.289) හි මුද්ධජ ණ-කාරසහිතස්සෙව මාණවසද්දස්ස අත්ථො වණ්ණිතො. තට්ටීකායම්පි ''යං අපච්චං කුච්ඡිතං මූළ්හං වා, තත්ථ ලොකෙ මාණවවොහාරො, යෙභුය්‍යෙන ච සත්තා දහරකාලෙ මූළ්හධාතුකා හොන්තීති තස්සෙවත්ථො පකාසිතො''ති වදන්ති ආචරියා. අඤ්ඤත්ථ ච වීසතිවස්සබ්භන්තරො යුවා මාණවො, ඉධ පන තබ්බොහාරෙන මහල්ලකොපි. වුත්තඤ්හි **චූළකම්මවිභඞ්ගසුත්තවණ්ණනායං** ''මාණවොති පන තං තරුණකාලෙ වොහරිංසු, සො මහල්ලකකාලෙපි තෙනෙව වොහාරෙන වොහරීයති''ති, (ම. නි. අට්ඨ. 4.289) සුභනාමකෙන ලද්ධමාණවවොහාරෙනාති අත්ථො. සො පන ''සත්ථා පරිනිබ්බුතො, ආනන්දත්ථෙරො කිරස්ස පත්තචීවරමාදාය ආගතො, මහාජනො තං දස්සනාය උපසඞ්කමතී''ති සුත්වා ''විහාරං ඛො පන ගන්ත්වා මහාජනමජ්ඣෙ න සක්කා සුඛෙන පටිසන්ථාරං වා කාතුං, ධම්මකථං වා සොතුං, ගෙහමාගතංයෙව නං දිස්වා සුඛෙන පටිසන්ථාරං කරිස්සාමි , එකා ච මෙ කඞ්ඛා අත්ථි, තම්පි නං පුච්ඡිස්සාමී''ති චින්තෙත්වා එකං මාණවකං පෙසෙසි, තං සන්ධායාහ **''පහිතං මාණවක''**න්ති ඛුද්දකෙ චෙත්ථ කපච්චයො. **එතදවොචාති** එතං ''අකාලො''තිආදිකං වචනං ආනන්දත්ථෙරො අවොච.

අකාලොති අජ්ජ ගන්තුං අයුත්තකාලො. කස්මාති චෙ **''අත්ථි මෙ''**තිආදිමාහ. **භෙසජ්ජමත්තාති** අප්පකං භෙසජ්ජං. අප්පත්ථො හෙත්ථ මත්තාසද්දො ''මත්තා සුඛපරිච්චාගා''තිආදීසු (ධ. ප. 290) විය. **පීතාති** පිවිතා. **ස්වෙපීති** එත්ථ **''අපි-සද්දො අපෙක්ඛො මන්තා නුඤ්ඤායා''**ති (වජිර. ටී. පඨමමහාසඞ්ගීතිකථාවණ්ණනා) **වජිරබුද්ධිත්ථෙරෙන** වුත්තං. අයං පන තස්සාධිප්පායො – ''අප්පෙව නාමා''ති සංසයමත්තෙ වුත්තෙ අනුඤ්ඤාතභාවො න සිද්ධො, තස්මා තං සාධනත්ථං ''අපී''ති වුත්තං, තෙන ඉමමත්ථං දීපෙති ''අප්පෙව නාම ස්වෙ මයං උපසඞ්කමෙය්‍යාම, උපසඞ්කමිතුං පටිබලා සමානා උපසඞ්කමිස්සාම වා''ති.

දුතියදිවසෙති ඛීරවිරෙචනපීතදිවසතො දුතියදිවසෙ. **චෙතකත්ථෙරෙනාති** චෙතියරට්ඨෙ ජාතත්තා **චෙතකොති** එවං ලද්ධනාමෙන ථෙරෙන. **පච්ඡාසමණෙනාති** පච්ඡානුගතෙන සමණෙන. සහත්ථෙ චෙතං කරණවචනං. **සුභෙන මාණවෙන පුට්ඨොති** ''යෙසු ධම්මෙසු භවං ගොතමො ඉමං ලොකං පතිට්ඨපෙසි, තෙ තස්ස අච්චයෙන නට්ඨා නු ඛො, ධරන්ති නු ඛො, සචෙ ධරන්ති, භවං (නත්ථි දී. නි. අට්ඨ. 1.448) ආනන්දො ජානිස්සති, හන්ද නං පුච්ඡාමී''ති එවං චින්තෙත්වා ''යෙසං සො භවං ගොතමො ධම්මානං වණ්ණවාදී අහොසි, යත්ථ ච ඉමං ජනතං සමාදපෙසි නිවෙසෙසි පතිට්ඨාපෙසි, කතමෙසානං ඛො භො ආනන්ද ධම්මානං සො භවං ගොතමො වණ්ණවාදී අහොසී''තිආදිනා (දී. නි. 1.448) පුට්ඨො, අථස්ස ථෙරො තීණි පිටකානි සීලක්ඛන්ධාදීහි තීහි ඛන්ධෙහි සඞ්ගහෙත්වා දස්සෙන්තො ''තිණ්ණං ඛො මාණව ඛන්ධානං සො භගවා වණ්ණවාදී''තිආදිනා (දී. නි. 1.449) ඉධ සීලක්ඛන්ධවග්ගෙ දසමං සුත්තමභාසි, තං සන්ධායාහ **''ඉමස්මිං…පෙ…. මහාසී''**ති.

ඛණ්ඩන්ති ඡින්නං. ඵුල්ලන්ති භින්නං, සෙවාලාභිජත්තකාදිවිකස්සනං වා, තෙසං **පටිසඞ්ඛරණං** සම්මා පාකතිකකරණං, අභිනවපටිකරණන්ති වුත්තං හොති. **උපකට්ඨායාති** ආසන්නාය. වස්සං උපනෙන්ති උපගච්ඡන්ති එත්ථාති **වස්සූපනායිකා,** වස්සූපගතකාලො, තාය. **සඞ්ගීතිපාළියං** (චූළව. 440) සාමඤ්ඤෙන වුත්තම්පි වචනං එවං ගතෙයෙව සන්ධාය වුත්තන්ති සංසන්දෙතුං සාධෙතුං වා ආහ **''එවඤ්හී''**තිආදි.

රාජගහං පරිවාරෙත්වාති බහිනගරෙ ඨිතභාවෙන වුත්තං. **ඡඩ්ඩිතපතිතඋක්ලාපාති** ඡඩ්ඩිතා ච පතිතා ච උක්ලාපා ච. ඉදං වුත්තං හොති – භගවතො පරිනිබ්බානට්ඨානං ගච්ඡන්තෙහි භික්ඛූහි ඡඩ්ඩිතා විස්සට්ඨා, තතොයෙව ච උපචිකාදීහි ඛාදිතත්තා ඉතො චිතො ච පතිතා, සම්මජ්ජනාභාවෙන ආකිණ්ණකචවරත්තා උක්ලාපා චාති. තදෙවත්ථං **''භගවතො හී''**තිආදිනා විභාවෙති. අවකුජ්ජ පූතිභාවමගමාසීති **උක්ලාපො** ථ-කාරස්ස ල-කාරං කත්වා, උජ්ඣිට්ඨො වා කලාපොසමූහොති **උක්ලාපො,** වණ්ණසඞ්ගමනවසෙනෙවං වුත්තං යථා ''උපක්ලෙසො, ස්නෙහො'' – ඉච්චාදි, තෙන යුත්තාති තථා. පරිච්ඡෙදවසෙන වෙණීයන්ති දිස්සන්තීති **පරිවෙණා. කුරුමානාති** කත්තුකාමා. සෙනාසනවත්තානං පඤ්ඤත්තත්තා, සෙනාසනක්ඛන්ධකෙ ච සෙනාසනපටිබද්ධානං බහූනම්පි වචනානං වුත්තත්තා

සෙනාසනපටිසඞ්ඛරණම්පි තස්ස පූජායෙව නාමාති ආහ **“භගවතො වචනපූජනත්ථ”**න්ති. **පඨමං මාස**න්ති වස්සානස්ස පඨමං මාසං. අච්චන්තසංයොගෙ චෙතං උපයොගවචනං. **“තිත්ථියවාදපරිමොචනත්ථඤ්චා”**ති වුත්තමත්ථං පාකටං කාතුං **“තිත්ථියා හී”**තිආදි වුත්තං.

යන්ති කතිකවත්තකරණං. එදිසෙසු හි ඨානෙසු යං-සද්දො තං-සද්දානපෙක්ඛො තෙනෙව අත්ථස්ස පරිපුණ්ණත්තා. යං වා කතිකවත්තං සන්ධාය **“අථ ඛො”**තිආදි වුත්තං, තදෙව මයාපි වුත්තන්ති අත්ථො. එස නයො ඊදිසෙසු **භගවතා…පෙ…. වණ්ණිත**න්ති සෙනාසනවත්තං පඤ්ඤපෙන්තෙන සෙනාසනක්ඛන්ධකෙ (චූළව. 308) ච සෙනාසනපටිබද්ධවචනං කථෙන්තෙන වණ්ණිතං. **සඞ්ගායිස්සාමාති** එත්ථ ඉති-සද්දස්ස ‘‘වුත්තං අහොසී’’ති ච උභයත්ථ සම්බන්ධො, එකස්ස වා ඉති-සද්දස්ස ලොපො.

දුතියදිවසෙති එවං චින්තිතදිවසතො දුතියදිවසෙ, සො ච ඛො වස්සූපනායිකදිවසතො දුතියදිවසොව. ථෙරා හි ආසළ්හිපුණ්ණමිතො පාටිපදදිවසෙයෙව සන්නිපතිත්වා වස්සමුපගන්ත්වා එවං චින්තෙසුන්ති. **රාජද්වාරෙති** රාජගෙහද්වාරෙ. **හත්ථකම්ම**න්ති හත්ථකිරියං, හත්ථකම්මස්ස කරණන්ති වුත්තං හොති. **පටිවෙදෙසුන්ති** ජානාපෙසුං. **විසට්ඨාති** නිරාසඞ්කචිත්තා. ආණායෙව අප්පටිහතවුත්තියා පවත්තනට්ඨෙන චක්කන්ති **ආණාචක්කං.** තථා ධම්මොයෙව චක්කන්ති **ධම්මචක්කං,** තං පනිධ දෙසනාඤාණපටිවෙධඤාණවසෙන දුවිධම්පි යුජ්ජති තදුභයෙනෙව සඞ්ගීතියා පවත්තනතො. ‘‘ධම්මචක්කන්ති චෙතං දෙසනාඤාණස්සාපි නාමං, පටිවෙධඤාණස්සාපී’’ති (සං. නි. අට්ඨ. 2.3.78) හි **අට්ඨකථාසු** වුත්තං. **සන්නිසජ්ජට්ඨානන්ති** සන්නිපතිත්වා නිසීදනට්ඨානං. සත්ත පණ්ණානි යස්සාති **සත්තපණ්ණී,** යො ‘‘ඡත්තපණ්ණො, විසමච්ඡදො’’ තිපි වුච්චති, තස්ස ජාතගුහද්වාරෙති අත්ථො.

විස්සකම්මුනාති සක්කස්ස දෙවානමින්දස්ස කම්මාකම්මවිධායකං දෙවපුත්තං සන්ධායාහ. **සුවිභත්තභිත්තිථම්භසොපානන්ති** එත්ථ සුවිභත්තපදස්ස ද්වන්දතො පුබ්බෙ සූයමානත්තා සබ්බෙහි ද්වන්දපදෙහි සම්බන්ධො, තථා **“නානාවිධ…පෙ…. විචිත්ත”**න්තිආදීසුපි. **රාජභවනවිභූතින්ති** රාජභවනසම්පත්තිං, රාජභවනසොභං වා. **අවහසන්තමිවාති** අවහාසං කුරුමානං විය. **සිරියාති** සොභාසඞ්ඛාතාය ලක්ඛියා. **නිකෙතනමිවාති** වසනට්ඨානමිව, ‘‘ජලන්තමිවා’’තිපි පාඨො. එකස්මිංයෙව පානීයතිත්ථෙ නිපතන්තා පක්ඛිනො විය සබ්බෙසම්පි ජනානං චක්ඛූනි මණ්ඩපෙයෙව නිපතන්තීති වුත්තං **“එකනිපාත…පෙ…. විහඞ්ගාන”**න්ති. **නයනවිහඞ්ගානන්ති** නයනසඞ්ඛාතවිහඞ්ගානං. **ලොකරාමණෙය්‍යකමිව සම්පිණ්ඩිතන්ති** යදි ලොකෙ විජ්ජමානං රාමණෙය්‍යකං සබ්බමෙව ආනෙත්වා එකත්ථ සම්පිණ්ඩිතං සියා, තං වියාති වුත්තං හොති, යං යං වා ලොකෙ රමිතුමරහති, තං සබ්බං සම්පිණ්ඩිතමිවාතිපි අත්ථො. **දට්ඨබ්බසාරමණ්ඩන්ති** ෆෙග්ගුරහිතං සාරං විය, කසටවිනිමුත්තං පසන්නං විය ච දට්ඨුමරහරූපෙසු සාරභූතං, පසන්නභූතඤ්ච. අපිච දට්ඨබ්බො දස්සනීයො සාරභූතො විසිට්ඨතරො මණ්ඩො මණ්ඩනං අලඞ්කාරො එතස්සාති **දට්ඨබ්බසාරමණ්ඩො,** තං. මණ්ඩං සූරියරස්මිං පාති නිවාරෙති, සබ්බෙසං වා ජනානං මණ්ඩං පසන්නං පාති රක්ඛති, මණ්ඩනමලඞ්කාරං වා පාති පිවති අලඞ්කරිතුං යුත්තභාවෙනාති **මණ්ඩපො,** තං.

කුසුමදාමානි ච තානි ඔලම්බකානි චෙති **කුසුමදාමොලම්බකානි.** විසෙසනස්ස චෙත්ථ පරනිපාතො යථා ‘‘අග්‍යාහිතො’’ති. විවිධානියෙව කුසුමදාමොලම්බකානි තථා, තානි විනිග්ගලන්තං විසෙසෙන වමෙන්තං නික්ඛාමෙන්තමිව චාරු සොභනං විතානං එත්ථාති තථා. කුට්ටෙන ගහිතො සමං කතොති **කුට්ටිමො, කොට්ටිමො** වා, තාදිසොයෙව මණීති **මණිකොට්ටිමො** , නානාරතනෙහි විචිත්තො මණිකොට්ටිමො, තස්ස තලං තථා. අථ වා මණියො කොට්ටෙත්වා කතතලත්තා මණිකොට්ටෙන නිප්ඵන්නන්ති **මණිකොට්ටිමං,** තමෙව තලං, නානාරතනවිචිත්තං මණිකොට්ටිමතලං තථා. තමිව ච නානාපුප්ඵූපහාරවිචිත්තං සුපරිනිට්ඨිතභූමිකම්මන්ති සම්බන්ධො. පුප්ඵපූජා **පුප්ඵූපහාරො.** එත්ථ හි නානාරතනවිචිත්තග්ගහණං නානාපුප්ඵූපහාරවිචිත්තතායනිදස්සනං, මණිකොට්ටිමතලග්ගහණං සුපරිනිට්ඨිතභූමිකම්මතායාති දට්ඨබ්බං. **න**න්ති මණ්ඩපං. **බ්‍රහ්මවිමානසදිසන්ති** භාවනපුංසකං, යථා බ්‍රහ්මවිමානං සොභති, තථා අලඞ්කරිත්වාති අත්ථො. විසෙසෙන මානෙතබ්බන්ති **විමානං.** සද්දවිදූ පන ‘‘විහෙ ආකාසෙ මායන්ති ගච්ඡන්ති දෙවා යෙනාති විමාන’’න්ති වදන්ති. විසෙසෙන වා සුචරිතකම්මුනා මීයති නිම්මීයතීති **විමානං, වී**ති වා සකුණො වුච්චති, තං සණ්ඨානෙන මීයති නිම්මීයතීති **විමාන**න්තිආදිනාපි වත්තබ්බො. **විමානට්ඨකථායං** පන ‘‘එකයොජනද්වියොජනාදිභාවෙන පමාණවිසෙසයුත්තතාය, සොභාතිසයයොගෙන ච විසෙසතො මානනීයතාය විමාන’’න්ති (වි. ව. අට්ඨ. ගන්ථාරම්භකථා) වුත්තං. නත්ථි අග්ඝං එතෙසන්ති **අනග්ඝානි,** අපරිමාණග්ඝානි අග්ඝිතුමසක්කුණෙය්‍යානීති වුත්තං හොති. පතිරූපං, පච්චෙකං වා අත්ථරිතබ්බානීති **පච්චත්ථරණානි,** තෙසං සතානි තථා. **උත්තරාභිමුඛන්ති** උත්තරදිසාභිමුඛං. ධම්මොපි සත්ථායෙව සත්ථුකිච්චනිප්ඵාදනතොති වුත්තං **“බුද්ධස්ස භගවතො ආසනාරහං ධම්මාසනං පඤ්ඤපෙත්වා”**ති. යථාහ ‘‘යො ඛො…පෙ…. මමච්චයෙන සත්ථා’’තිආදි, (දී. නි. 2.216) තථාගතප්පවෙදිතධම්මදෙසකස්ස වා සත්ථුකිච්චාවහත්තා තථාරූපෙ ආසනෙ නිසීදිතුමරහතීති දස්සෙතුම්පි එවං වුත්තං. **ආසනාරහන්ති** නිසීදනාරහං. **ධම්මාසනන්ති** ධම්මදෙසකාසනං, ධම්මං වා කථෙතුං යුත්තාසනං. **දන්තඛචිතන්ති** දන්තෙහි ඛචිතං, හත්ථිදන්තෙහි කතන්ති වුත්තං හොති. ‘‘දන්තො නාම හත්ථිදන්තො වුච්චතී’’ති හි වුත්තං. **එත්ථාති** එතස්මිං ධම්මාසනෙ. **මම කිච්චන්ති** මම කම්මං, මයා වා කරණීයං.

ඉදානි ආයස්මතො ආනන්දස්ස අසෙක්ඛභූමිසමාපජ්ජනං දස්සෙන්තො **“තස්මිඤ්ච පනා”**තිආදිමාහ. තත්ථ **තස්මිඤ්ච පන දිවසෙ**ති තථා රඤ්ඤා ආරොචාපිතදිවසෙ, සාවණමාසස්ස කාළපක්ඛචතුත්ථදිවසෙති වුත්තං හොති.

අනත්ථජනනතො විසසඞ්කාසතාය කිලෙසො **විසං,** තස්ස බීණාසවභාවතො අඤ්ඤථාභාවසඞ්ඛාතා සත්ති **ගන්ධො.** තථා හි සො භගවතො පරිනිබ්බානාදීසු විලාපාදිමකාසි. අපිච විසජනනකපුප්ඵාදිගන්ධපටිභාගතාය නානාවිධදුක්ඛහෙතුකිරියාජනනකො කිලෙසොව **"විසගන්ධො"**ති වුච්චති. තථා හි සො ''විසං හරතීති විසත්තිකා, විසමූලාති විසත්තිකා, විසඵලාති විසත්තිකා, විසපරිභොගාති විසත්තිකා''තිආදිනා (මහානි. 3) වුත්තොති. අපිච **විසගන්ධොනාම** විරූපො මංසාදිගන්ධො, තංසදිසතාය පන කිලෙසො. ''විස්සසද්දො හි විරූපෙ''ති (ධ. ස. ටී. 624) **අභිධම්මටීකායං**වුත්තං. **අද්ධාති** එකංසතො. **සංවෙගන්ති** ධම්මසංවෙගං. ''ඔහිතභාරාන''න්ති හි යෙභුයොයන, පධානෙන ච වුත්තං. එදිසෙසු පන ඨානෙසු තදඤ්ඤෙසම්පි ධම්මසංවෙගොයෙව අධිප්පෙතො. තථා හි ''සංවෙගො නාම සහොත්තප්පං ඤාණං, සො තස්සා භගවතො දස්සනෙ උප්පජ්ජී''ති (වි. ව. අට්ඨ. 838) **රජ්ජුමාලාවිමානවණ්ණනායං**වුත්තං, සා ච තදා අවිඤ්ඤාතසාසනා අනාගතඵලාති. ඉතරථා හි චිත්තුත්‍රාසවසෙන දොසොයෙව සංවෙගොති ආපජ්ජති, එවඤ්ච සති සො තස්ස අසෙක්ඛභූමිසමාපජ්ජනස්ස එකංසකාරණං න සියා. එවමභූතො ච සො ඉධ න වත්තබ්බොයෙවාති අලමතිපපඤ්චෙන. **තෙනාති** තස්මා ස්වෙ සඞ්ඝසන්නිපාතස්ස වත්තමානත්තා, සෙක්ඛසකරණීයත්තා වා. **තෙ න යුත්තන්ති** තව න යුත්තං, තයා වා සන්නිපාතං ගන්තුං න පතිරූපං.

මෙතන්ති මම එතං ගමනං. **ය්වාහන්ති** යො අහං, **යන්ති** වා කිරියාපරාමසනං, තෙන ''ගච්ඡෙයා''න්ති එත්ථ ගමනකිරියං පරාමසති, කිරියාපරාමසනස්ස ච යං තං-සද්දස්ස අයං පකති, යදිදං නපුංසකලිඞ්ගෙන, එකවචනෙන ච යොගාතා තථායෙව තත්ථ තත්ථ දස්සනතො. කිරියාය හි සභාවතො නපුංසකත්තමෙකත්තඤ්ච ඉච්ඡන්ති සද්දවිදූ. **ආවජ්ජෙසීති** උපනාමෙසි. **මුත්තාති** මුච්චිතා. **අප්පත්තඤ්චාති** අගතඤ්ච, බිම්බොහනෙ න තාව ඨපිතන්ති වුත්තං හොති. **එතස්මිං අන්තරෙති** එත්ථන්තරෙ, ඉමිනා පදද්වයෙන දස්සිතකාලානං වෙමජ්ඣක්ඛණෙ, තථාදස්සිතකාලද්වයස්ස වා විවරෙති වුත්තං හොති.

> ''කාරණෙ චෙව චිත්තෙ ච, ඛණස්මිං විවරෙපි ච;
> වෙමජ්ඣාදීසු අත්ථෙසු 'අන්තරා'ති රවො ගතො''ති.

හි වුත්තං. **අනුපාදායාති** තණ්හාදිට්ඨිවසෙන කඤ්චි ධම්මං අග්ගහෙත්වා, යෙහි වා කිලෙසෙහි මුච්චති, තෙසං ලෙසමත්තම්පි අග්ගහෙත්වා. **ආසවෙහීති** භවතො ආ භවග්ගං, ධම්මතො ච ආ ගොත්‍රභුං සවනතො පවත්තනතො ආසවසඤ්ඤිතෙහි කිලෙසෙහි. උපලක්ඛණවචනමත්තඤ්චෙතං. තදෙකට්ඨතාය හි සබ්බෙහිපි කිලෙසෙහි සබ්බෙහිපි පාපධම්මෙහි චිත්තං විමුච්චතියෙව. **චිත්තං විමුච්චීති චිත්තං** අරහත්තමග්ගක්ඛණෙ ආසවෙහි විමුච්චමානං හුත්වා අරහත්තඵලක්ඛණෙ විමුච්චි. තදත්ථං විවරති **"අයඤ්හී"**තිආදිනා. **චඞ්කමෙනාති** චඞ්කමනකිරියාය. **විසෙසන්ති** අත්තනා ලද්ධමග්ගඵලතො විසෙසමග්ගඵලං. විවට්ටූපනිස්සයභූතං කතං උපචිතං පුඤ්ඤං යෙනාති **කතපුඤ්ඤො,** අරහත්තාධිගමාය කතාධිකාරොති අත්ථො. **පධානමනුයුඤ්ජාති** වීරියමනුයුඤ්ජාහි, අරහත්තසමාපත්තියා අනුයොගං කරොහීති වුත්තං හොති. **හොහිසීති** භවිස්සසි. **කථාදොසොති** කථාය දොසො විතථභාවො. **අච්චාරද්ධන්ති** අතිවිය ආරද්ධං. **උද්ධච්චායාති** උද්ධතභාවාය. **හන්දාති** වොස්සග්ගවචනං. තෙන හි අධුනායෙව යොජෙමි, න පනාහං පපඤ්චං කරොමීති වොස්සග්ගං කරොති. **වීරියසමතං යොජෙමීති** චඞ්කමනවීරියස්ස අධිමත්තත්තා තස්ස හාපනවසෙන සමාධිනා සමතාපාදනෙන වීරියස්ස සමතං සමභාවං යොජෙමි, වීරියෙන වා සමථසඞ්ඛාතං සමාධිං යොජෙමීතිපි අත්ථො. ද්විධාපි හි පාඨො දිස්සති. **විස්සමිස්සාමීති** අස්සසිස්සාමි. ඉදානි තස්ස විසෙසතො පසංසනාරහභාවං දස්සෙතුං **"තෙනා"**තිආදි වුත්තං. **තෙනාති** චතුඉරියාපථවිරහිතතාකාරණෙන. **"අනිපන්නො"**තිආදීනි පච්චුප්පන්නවචනානෙව. පරිනිබ්බුතොපි සො ආකාසෙයෙව පරිනිබ්බායි. තස්මා ථෙරස්ස කිලෙසපරිනිබ්බානං, ඛන්ධපරිනිබ්බානඤ්ච විසෙසෙන පසංසාරහං අච්ඡරියබ්භුතමෙවාති.

දුතියදිවසෙති ථෙරෙන අරහත්තපත්තදිවසතො දුතියදිවසෙ. **පඤ්චමියන්ති** තිථීපෙක්ඛාය වුත්තං, ''දුතියදිවසෙ''ති ඉමිනා තුල්‍යාධිකරණං. භින්නලිඞ්ගම්පි හි තුල්‍යත්ථපදං දිස්සති යථා ''ගුණො පමාණං, වීසති චිත්තානි'' ඉච්චාදි. **කාළපක්ඛස්සාති** සාවණමාසකාළපක්ඛස්ස. පඨමඤ්හි මාසං ඛණ්ඩඵුල්ලපටිසඞ්ඛරණමකංසු, පඨමමාසභාවො ච මජ්ඣිමප්පදෙසවොහාරෙන. තත්ථ හි පුරිමපුණ්ණමිතො යාව අපරා පුණ්ණමී, තාව එකො මාසොති වොහරන්ති. තතො තීණි දිවසානි රාජා මණ්ඩපමකාසි, තතො දුතියදිවසෙ ථෙරො අරහත්තං සච්ඡාකාසි, තතියදිවසෙ පන සන්නිපතිත්වා ථෙරා සඞ්ගීතිමකංසු, තස්මා ආසළ්හිමාසකාළපක්ඛපාටිපදතො යාව සාවණමාසකාළපක්ඛපඤ්චමී , තාව පඤ්චදිවසාධිකො එකමාසො හොති. **සමානොති** උප්පජ්ජමානො. **හට්ඨතුට්ඨචිත්තොති** අතිවිය සොමනස්සචිත්තො, පාමොජ්ජෙන වා හට්ඨචිත්තො පීතියා තුට්ඨචිත්තො. **එකංසන්ති** එකස්මිං අංසෙ, වාමංසෙති අත්ථො. තථා හි **වඞ්ගීසසුත්තවණ්ණනායං** වුත්තං –

''එකංසං චීවරන්ති එත්ථ පුන සණ්ඨාපනවසෙන එවං වුත්තං, එකංසන්ති ච වාමංසං පාරුපිත්වා ඨිතස්සෙතං අධිවචනං. යතො යථා වාමංසං පාරුපිත්වා ඨිතං හොති, තථා චීවරං කත්වාති එවමස්සත්ථො වෙදිතබ්බො''ති (සු. නි. අට්ඨ. 2.345).

ඛන්ධ...පෙ.... වියාති වණ්ටතො පවුත්තසුපරිපක්කතාලඵලමිව. **පණ්ඩු...පෙ.... වියාති** සිතපීතපභායුත්තපණ්ඩුරොමජකම්බලෙ ඨපිතො ජාතිමා මණි විය, ජාතිවචනෙන චෙත්ථ කුත්තිමං නිවත්තෙති. **සමුග්ගතපුණ්ණචන්දො වියාති** ජුණ්හපක්ඛපන්නරසුපොසථෙ සමුග්ගතො සොළසකලාපරිපුණ්ණො චන්දො විය.

බාලා…පෙ…. වියාති තරුණසූරියපභාසම්ඵස්සෙන ඵුල්ලිතසුවණ්ණවණ්ණපරාගගබ්භං සතපත්තපද්ධං විය. ‘‘පිඤ්ජරසද්දො හි හෙමවණ්ණපරියායො’’ති (සාරත්ථ. ටී. 1.22) **සාරත්ථදීපනියං** වුත්තො. **පරියොදාතෙනාති** පභස්සරෙන. **සප්පභෙනාති** වණ්ණප්පභාය, සීලප්පභාය ච සමන්නාගතෙන. **සස්සිරිකෙනාති** සරීරසොභග්ගාදිසඞ්ඛාතාය සිරියා අතිවිය සිරිමතා. **මුඛවරෙනාති** යථාවුත්තසොභාසමලඞ්කතත්තා උත්තමමුඛෙන. කාමං ‘‘අහමස්මි අරහත්තං පත්තො’’ති නාරොචෙසි, තථාරූපාය පන උත්තමලීළාය ගමනතො පස්සන්තා සබ්බෙපි තමත්ථං ජානන්ති, තස්මා ආරොචෙන්තො විය හොතීති ආහ **‘‘අත්තනො අරහත්තප්පත්තිං ආරොචයමානො විය අගමාසී’’**ති.

කිමත්ථං පනායං එවමාරොචයමානො විය අගමාසීති? වුච්චතෙ – සො හි ‘‘අත්තුපනායිකං අකත්වා අඤ්ඤබ්‍යාකරණං භගවතා සංවණ්ණිත’’න්ති මනසි කරිත්වා ‘‘සෙක්ඛතාය ධම්මවිනයසඞ්ගීතියා ගහෙතුමයුත්තම්පි බහුස්සුතත්තා ගණ්හිස්සාමා’’ති නිසින්නානං ථෙරානං අරහත්තප්පත්තිවිජානනෙන සොමනස්සුප්පාදනත්ථං, ‘‘අප්පමත්තො හොහී’’ති භගවතා දින්නඔවාදස්ස ච සඵලතාදීපනත්ථං එවමාරොචයමානො විය අගමාසීති. **ආයස්මතො මහාකස්සපස්ස එතදහොසි** සමසමට්ඨපනාදිනා යථාවුත්තකාරණෙන සත්ථුකප්පත්තා. **ධරෙය්‍යාති** විජ්ජමානො භවෙය්‍ය. ‘‘සොභති වත තෙ ආවුසො ආනන්ද අරහත්තසමධිගමතා’’තිආදිනා සාධුකාරමදාසි. අයම්ධ දීඝභාණකානං වාදො. ඛුද්දකභාණකෙසු ච සුත්තනිපාතඛුද්දකපාඨභාණකානං වාදොතිපි යුජ්ජති තදට්ඨකථාසුපි තථා වුත්තත්තා.

මජ්ඣිමං නිකායං භණන්ති සීලෙනාති **මජ්ඣිමභාණකා,** තප්පගුණා ආචරියා. **යථාවුඩ්ඪන්ති** වුඩ්ඪපටිපාටිං, තදනතික්කමිත්වා වා. **තත්ථාති** තස්මිං භික්ඛුසඞ්ඝෙ. ආනන්දස්ස එතමාසනන්ති සම්බන්ධො. **තස්මිං සමයෙති** තස්මිං එවංකථනසමයෙ. **ථෙරො චින්තෙසි** ‘‘කුහිං ගතො’’ති පුච්ඡන්තානං අත්තානං දස්සෙන්තෙ අතිවිය පාකටභාවෙන භවිස්සමානත්තා, අයම්පි මජ්ඣිමභාණකෙස්වෙව එකච්චානං වාදො, තස්මා ඉතිපි එකෙ වදන්තීති සම්බන්ධො. ආකාසෙන ආගන්ත්වා අත්තනො ආසනෙයෙව අත්තානං දස්සෙසීතිපි තෙසමෙව එකච්චෙ වදන්ති. පුල්ලිඞ්ගවිසයෙ හි ‘‘එකෙ’’ති වුත්තෙ සබ්බත්ථ ‘‘එකච්චෙ’’ති අත්ථො වෙදිතබ්බො. තීසුපි චෙත්ථ වාදෙසු තෙසං තෙසං භාණකානං තෙන තෙනාකාරෙන ආගතමත්තං ඨපෙත්වා විසුං විසුං වචනෙ අඤ්ඤං විසෙසකාරණං නත්ථි. සත්තමාසං කතාය හි ධම්මවිනයසඞ්ගීතියා කදාචි පකතියාව, කදාචි පථවියං නිමුජ්ජිත්වා, කදාචි ආකාසෙන ආගතත්තා තං තදාගමනමුපාදාය තථා තථා වදන්ති. අපිච සඞ්ගීතියා ආදිදිවසෙයෙව පඨමං පකතියා ආගන්ත්වා තතො පරං ආකාසම්බභුග්ගන්ත්වා පරිසං පත්තකාලෙ තතො ඔතරිත්වා භික්ඛුපන්තිං අපීළෙන්තො පථවියං නිමුජ්ජිත්වා ආසනෙ අත්තානං දස්සෙසීතිපි වදන්ති. යථා වා තථා වා ආගච්ඡතු, ආගමනාකාරමත්තං න පමාණං, ආගන්ත්වා ගතකාලෙ ආයස්මතො මහාකස්සපස්ස සාධුකාරදානමෙව පමාණං සත්ථාරා දාතබ්බසාධුකාරදානෙනෙව අරහත්තප්පත්තියා අඤ්ඤෙසම්පි ඤාපිතත්තා, භගවති ධරමානෙ පටිග්ගහෙතබ්බාය ච පසංසාය ථෙරස්ස පටිග්ගහිතත්තා. තස්මා තමත්ථං දස්සෙන්තො **‘‘යථා වා’’**තිආදිමාහ. **සබ්බත්ථාපීති** සබ්බෙසුපි තීසු වාදෙසු.

භික්ඛූ ආමන්තෙසීති භික්ඛූ ආලපීති අයමෙත්ථ අත්ථො, අඤ්ඤත්‍ර පන ඤාපනෙපි දිස්සති යථා ‘‘ආමන්තයාමි වො භික්ඛවෙ, (දී. නි. 2.218) පටිවෙදයාමි වො භික්ඛවෙ’’ති (අ. නි. 7.72) පක්කොසනෙපි දිස්සති යථා ‘‘එහි ත්වං භික්ඛු මම වචනෙන සාරිපුත්තං ආමන්තෙහී’’ති (අ. නි. 9.11) ආලපනෙපි දිස්සති යථා ‘‘තත්‍ර ඛො භගවා භික්ඛූ ආමන්තෙසි ‘භික්ඛවො’ති’’ (සං. නි. 1.249), ඉධාපි ආලපනෙති සාරත්ථදීපනියං (සාරත්ථ. ටී. 1.පඨමමහාසඞ්ගීතිකථාවණ්ණනා) වුත්තං. ආලපනමත්තස්ස පන අභාවතො ‘‘කිං පඨමං සඞ්ගායාමා’’තිආදිනා වුත්තෙන විඤ්ඤාපියමානත්ථන්තරෙන ච සහචරණතො ඤාපනෙව වට්ටති, තස්මා **ආමන්තෙසීති** පටිවෙදෙසි විඤ්ඤාපෙසීති අත්ථො වත්තබ්බො. ‘‘තත්‍ර ඛො භගවා භික්ඛූ ආමන්තෙසි ‘භික්ඛවො’ති, ‘භද්දන්තෙ’ති තෙ භික්ඛූ භගවතො පච්චස්සොසු’’න්තිආදීසු (සං. නි. 1.249) හි ආලපනමත්තමෙව දිස්සති, න විඤ්ඤාපියමානත්ථන්තරං, තං පන ‘‘භූතපුබ්බං භික්ඛවෙ’’තිආදිනා (සං. නි. 1.249) පච්චෙකමෙව ආරද්ධං. තස්මා තාදිසෙස්වෙව ආලපනෙ වට්ටතීති නො තක්කො. සද්දවිදූ පන වදන්ති ‘‘ආමන්තයිත්වා දෙවින්දො, විස්සකම්මං මහිද්ධික’න්තිආදීසු (චරියා. 107) විය මන්තසද්දො ගුත්තභාසනෙ. තස්මා ‘ආමන්තෙසී’ති එතස්ස සම්මන්තයීති අත්ථො’’ති. **‘‘ආවුසො’’**තිආදි ආමන්තනාකාරදීපනං. **ධම්මං වා විනයං වාති** එත්ථ වා-සද්දො විකප්පනෙ, තෙන ‘‘කිමෙකං තෙසු පඨමං සඞ්ගායාමා’’ති දස්සෙති. කස්මා ආයුති ආහ **‘‘විනයො නාම’’**තිආදි. ‘‘යස්මා, තස්මා’’ති ච අජ්ඣාහරිත්වා යොජෙතබ්බං. **තස්මාති** තාය ආයුසරික්ඛතාය . **ධුරන්ති** ජෙට්ඨකං. **නො නප්පහොතීති** පහොතියෙව. ද්විපටිසෙධො හි සහ අතිසයෙන පකත්‍යත්ථදීපකො.

එතදග්ගන්ති එසො අග්ගො. ලිඞ්ගවිපල්ලාසෙන හි අයං නිද්දෙසො. **යදිදන්ති** ච යො අයං, යදිදං බන්ධපඤ්චකන්ති වා යොජෙතබ්බං. එවඤ්හි සති ‘‘එතදග්ග’’න්ති යථාරුතලිඞ්ගමෙව. ‘‘යදිද’’න්ති පදස්ස ච අයං සභාවො, යා තස්ස තස්ස අත්ථස්ස වත්තබ්බස්ස ලිඞ්ගානුරූපෙන ‘‘යො අය’’න්ති වා ‘‘යා අය’’න්ති වා ‘‘යං ඉද’’න්ති වා යොජෙතබ්බතා තථායෙවස්ස තත්ථ තත්ථ දස්සිතත්තා. **භික්ඛූනං විනයධරානන්ති** නිද්ධාරණෙඡට්ඨීනිද්දෙසො.

අත්තනාව අත්තානං සම්මන්නීති සයමෙව අත්තානං සම්මතං අකාසි. ‘‘අත්තනා’’ති හි ඉදං තතියාවිසෙසනං භවති, තඤ්ච පරෙහි සම්මන්නනං නිවත්තෙති, ‘‘අත්තනා’’ති වා අයං විභත්‍යන්තපතිරූපකො අබ්‍යයසද්දො . කෙචි පන ‘‘ලිඞ්ගත්ථෙ තතියා අභිහිතකත්තුභාවතො’’ති වදන්ති. තදයුත්තමෙව ‘‘ථෙරො’’ති කත්තුනො විජ්ජමානත්තා.

විස්සජ්ජනත්ථාය අත්තනාව අත්තානං සම්මන්නීති යොජෙතබ්බං. පුච්ඡධාතුස්ස ද්විකම්මිකත්තා ‘‘උපාලිං විනය’’න්ති කම්මද්වයං වුත්තං.

බීජනිං ගහෙත්වාති එත්ථ බීජනීගහණං ධම්මකථිකානං ධම්මතාති වෙදිතබ්බං. තාය හි ධම්මකථිකානං පරිසාය හත්ථකුක්කුච්චමුඛවිකාරාදි පටිච්ඡාදීයති. භගවා ච ධම්මකථිකානං ධම්මතාදස්සනත්ථමෙව විචිත්‍රබීජනිං ගණ්හාති. අඤ්ඤථා හි සබ්බස්සපි ලොකස්ස අලඞ්කාරභූතං පරමුක්කංසගතසික්ඛාසංයමානං බුද්ධානං මුඛචන්දමණ්ඩලං පටිච්ඡාදෙතබ්බං න සියා. ‘‘පඨමං ආවුසො උපාලි පාරාජිකං කත්ථ පඤ්ඤත්ත’’න්ති කස්මා වුත්තං, නනු තස්ස සඞ්ගීතියා පුරිමකාලෙ පඨමභාවො න යුත්තොති? නො න යුත්තො භගවතා පඤ්ඤත්තානුක්කමෙන, පාතිමොක්ඛුද්දෙසානුක්කමෙන ච පඨමභාවස්ස සිද්ධත්තා. යෙභුය්‍යෙන හි තීණි පිටකානි භගවතො ධරමානකාලෙ ඨිතානුක්කමෙනෙව සඞ්ගීතානි, විසෙසතො විනයාභිධම්මපිටකානීති දට්ඨබ්බං. **කිස්මිං වත්ථුස්මින්ති, මෙථුනධම්මෙති** ච නිමිත්තත්ථෙ භුම්මවචනං. **‘‘කත්ථ පඤ්ඤත්ත’’**න්තිආදිනා දස්සිතෙන සහ තදවසිට්ඨම්පි සඞ්ගහෙත්වා දස්සෙතුං **‘‘වත්ථුම්පි පුච්ඡී’’**තිආදි වුත්තං.

සඞ්ගීතිකාරකවචනසම්මිස්සං වා නු ඛො, සුද්ධං වා බුද්ධවචනන්ති ආසඞ්කාපරිහරණත්ථං, යථාසඞ්ගීතස්සෙව පමාණභාවං දස්සනත්ථඤ්ච පුච්ඡං සමුද්ධරිත්වා විස්සජ්ජෙන්තො **‘‘කිං පනෙත්ථා’’**තිආදිමාහ. එත්ථ **පඨමපාරාජිකෙති** එතිස්සං තථාසඞ්ගීතාය පඨමපාරාජිකපාළියං. තෙනෙවාහ ‘‘න හි තථාගතා එකබ්‍යඤ්ජනම්පි නිරත්ථකං වදන්තී’’ති. **අපනෙතබ්බන්ති** අතිරෙකභාවෙන නිරත්ථකතාය, විතථභාවෙන වා අයුත්තතාය ඡඩ්ඩෙතබ්බවචනං. **පක්ඛිපිතබ්බන්ති** අසම්පුණ්ණතාය උපනෙතබ්බවචනං. කස්මාති ආහ **‘‘න හී’’**තිආදි. **සාවකානං පන දෙවතානං වා භාසිතෙති** භගවතො පුච්ඡාථොමනාදිවසෙන භාසිතං සන්ධායාහ. **සබ්බත්ථාපීති** භගවතො සාවකානං දෙවතානඤ්ච භාසිතෙපි. තං පන පක්ඛිපනං සම්බන්ධවචනමත්තස්සෙව, න සභාවායුත්තියා අත්ථස්සාති දස්සෙති **‘‘කිං පන ත’’**න්තිආදිනා **සම්බන්ධවචනමත්තන්ති** පුබ්බාපරසම්බන්ධවචනමෙව. **ඉදං පඨමපාරාජිකන්ති** වවත්ථපෙත්වා **ඨපෙසුං** ඉමිනාව වාචනාමග්ගෙන උග්ගහණධාරණාදිකිච්චනිප්ඵාදනත්ථං, තදත්ථමෙව ච **ගණසජ්ඣායමකංසු ‘‘තෙන…පෙ…. විහරතී’’**ති. සජ්ඣායාරම්භකාලෙයෙව පථවී අකම්පිත්ථාති වදන්ති, තදිදං පන පථවිකම්පනං ථෙරානං ධම්මසජ්ඣායානුභාවෙනාති ඤාපෙතුං **‘‘සාධුකාරං දදමානා විය’’**ති වුත්තං. **උදකපරියන්තන්ති** පථවීසන්ධාරකඋදකපරියන්තං. තස්මිඤ්හි චලිතෙයෙව සාපි චලති, එතෙන ච පදෙසපථවිකම්පනං නිවත්තෙති.

කිඤ්චාපි පාළියං ගණනා නත්ථි, සඞ්ගීතිමාරොපිතානි පන එත්තකානෙවාති දීපෙතුං **‘‘පඤ්චසත්තති සික්ඛාපදානී’’**ති වුත්තං **‘‘පුරිමනයෙනෙවා’’**ති එතෙන සාධුකාරං දදමානා වියාති අත්ථමාහ. න කෙවලං සික්ඛාපදකණ්ඩවිභඞ්ගනියමෙනෙව, අථ ඛො පමාණනියමෙනාපීති දස්සෙතුං **‘‘චතුසට්ඨිභාණවාරා’’**ති වුත්තං. එත්ථ ච **භාණවාරොති** –

> ‘‘අට්ඨක්ඛරා **එකපදං, එකගාථා** චතුප්පදං;
> ගාථා චෙකා මතො **ගන්ථො,** ගන්ථො බාත්තිංසතක්ඛරො.
>
> බාත්තිංසක්ඛරගන්ථානං, පඤ්ඤාසද්විසතං පන;
> **භාණවාරො** මතො එකො, ස්වට්ඨක්ඛරසහස්සකො’’ති.

එවං අට්ඨක්ඛරසහස්සපරිමාණො පාඨො වුච්චති. භණිතබ්බො වාරො යස්සාති හි **භාණවාරො,** එකෙන සජ්ඣායනමග්ගෙන කථෙතබ්බවාරොති අත්ථො. **ඛන්ධකන්ති** මහාවග්ගචූළවග්ගං. ඛන්ධානං සමූහතො, පකාසනතො වා ඛන්ධකොති හි වුච්චති, **ඛන්ධාති** චෙත්ථ පබ්බජ්ජූපසම්පදාදිවිනයකම්මසඞ්ඛාතා, චාරිත්තවාරිත්තසික්ඛාපදසඞ්ඛාතා ච පඤ්ඤත්තියො අධිප්පෙතා. පබ්බජ්ජාදීනි හි භගවතා පඤ්ඤත්තත්තා පඤ්ඤත්තියොති වුච්චන්ති. පඤ්ඤත්තියඤ්ච ඛන්ධසද්දො දිස්සති ‘‘දාරුක්ඛන්ධො, (අ. නි. 6.41) අග්ගික්ඛන්ධො (අ. නි. 7.72), උදකක්ඛන්ධො’’තිආදීසු (අ. නි. 5.45; 6.37) විය. අපිච භාගරාසට්ඨතාපි යුජ්ජතියෙව තාසං පඤ්ඤත්තීනං භාගතො, රාසිතො ච විභත්තත්තා, තං පන විනයපිටකං භාණකෙහි රක්ඛිතං ගොපිතං සඞ්ගහාරුළ්හනයෙනෙව චිරකාලං අනස්සමානං හුත්වා පතිට්ඨහිස්සතීති ආයස්මන්තං උපාලිත්ථෙරං පටිච්ඡාපෙසුං ‘‘ආවුසො ඉමං තුය්හං නිස්සිතකෙ වාචෙහී’’ති.

ධම්මං සඞ්ගායිතුකාමොති සුත්තන්තාභිධම්මසඞ්ගීතිං කත්තුකාමො ‘‘ධම්මො ච විනයො ච දෙසිතො පඤ්ඤත්තො’’තිආදීසු (දී. නි. 2.216) විය පාරිසෙසනයෙන ධම්මසද්දස්ස සුත්තන්තාභිධම්මෙස්වෙව පවත්තනතො. අයමත්ථො උපරි ආවි භවිස්සති.

සඞ්ඝං ඤාපෙසීති එත්ථ හෙට්ඨා වුත්තනයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. **කතරං ආවුසො පිටකන්ති** විනයාවසෙසෙසු ද්වීසු පිටකෙසු කතරං පිටකං. විනයාභිධම්මානම්පි ඛුද්දකසඞ්ගීතිපරියාපන්නත්තා තමන්තරෙන වුත්තං **‘‘සුත්තන්තපිටකෙ චතස්සො සඞ්ගීතියො’’**ති. **සඞ්ගීතියොති** ච සඞ්ගායනකාලෙ දීඝාදිවසෙන විසුං විසුං නියමෙත්වා සඞ්ගය්හමානත්තා නිකායාව වුච්චන්ති. තෙනාහ **‘‘දීඝසඞ්ගීති’’**න්තිආදි. සුත්තානෙව සම්පිණ්ඩෙත්වා වග්ගකරණවසෙන තයො වග්ගා, නාඤ්ඤානීති දස්සෙතුං **‘‘චතුත්තිංස සුත්තානි තයො වග්ගා’’**ති වුත්තං. තස්මා

චතුත්තිසං සුත්තානි තයො වග්ගා හොන්ති, සුත්තානි වා චතුත්තිංස, තෙසං වග්ගකරණවසෙන තයො වග්ගා, තෙසු තීසු වග්ගෙසූති යොජෙතබ්බං. ''බ්‍රහ්මජාලසුත්තං නාම අත්ථි, තං පඨමං සඞ්ගායාමා''ති වුත්තෙ කස්මාති චොදනාසම්භවතො **''තිවිධසීලාලඞ්කත''**න්තිආදිමාහ. හෙතුගබ්භානි හි එතානි. චූළමජ්ඣිමමහාසීලවසෙන තිවිධස්සාපි සීලස්ස පකාසනත්තා තෙන අලඞ්කතං විභූසිතං තථා නානාවිධෙ මිච්ඡාජීවභූතෙ කුහනලපනාදයො විද්ධංසෙතීති **නානාවිධමිච්ඡාජීවකුහනලපනාදිවිද්ධංසනං.** තත්ථ **කුහනාති** කුහායනා, පච්චයපටිසෙවනසාමන්තජප්පනඉරියාපථසන්නිස්සිතසඞ්ඛාතෙන තිවිධෙන වත්ථුනා විම්හාපනාති අත්ථො. **ලපනාති** විහාරං ආගතෙ මනුස්සෙ දිස්වා ''කිමත්ථාය භොන්තො ආගතා, කිං භික්ඛූ නිමන්තෙතුං. යදි එවං ගච්ඡථ, අහං පච්ඡතො භික්ඛූ ගහෙත්වා ආගච්ඡාමී''ති එවමාදිනා භාසනා. ආදිසද්දෙන පුප්ඵදානාදයො, නෙමිත්තිකතාදයො ච සඞ්ගණ්හාති. අපිචෙත්ථ මිච්ඡාජීවසද්දෙන කුහනලපනාහි සෙසං අනෙසනං ගණ්හාති. ආදිසද්දෙන පන තදවසෙසං මහිච්ඡතාදිකං දුස්සිල්‍යන්ති දට්ඨබ්බං. ද්වාසට්ඨි දිට්ඨියො එව පලිවෙඨනට්ඨෙන ජාලසරික්ඛතාය **ජාලං,** තස්ස විනිවෙඨනං අපලිවෙඨකරණං තථා.

අන්තරා ච භන්තෙ රාජගහං අන්තරා ච නාළන්දන්ති එත්ථ **අන්තරාසද්දො** විවරෙ ''අපිචායං භික්ඛවෙ තපොදාද්වින්නං මහානිරයානං අන්තරිකාය ආගච්ඡතී''තිආදීසු (පාරා. 231) විය. තස්මා රාජගහස්ස ච නාළන්දස්ස ච විවරෙති අත්ථො දට්ඨබ්බො. අන්තරාසද්දෙන පන යුත්තත්තා උපයොගවචනං කතං. ඊදිසෙසු ඨානෙසු අක්ඛරචින්තකා ''අන්තරා ගාමඤ්ච නදිඤ්ච යාති''ති එවං එකමෙව අන්තරාසද්දං පයුජ්ජන්ති, සො දුතියපදෙනපි යොජෙතබ්බො හොති. අයොජියමානෙ හි උපයොගවචනං න පාපුණාති සාමිවචනස්ස පසඞ්ගෙ අන්තරාසද්දයොගෙන උපයොගවචනස්ස ඉච්ඡිතත්තා. තත්ථ රඤ්ඤො කීළනත්ථං පටිභානචිත්තවිචිත්‍රඅගාරමකංසු, තං **''රාජාගාරක''**න්ති වුච්චති, තස්මිං. **අම්බලට්ඨිකාති** රඤ්ඤො උය්‍යානං. තස්ස කිර ද්වාරසමීපෙ තරුණො අම්බරුක්ඛො අත්ථි, තං ''අම්බලට්ඨිකා''ති වදන්ති, තස්ස සමීපෙ පවත්තත්තා උය්‍යානම්පි ''අම්බලට්ඨිකා'' ත්වෙව සඞ්ඛ්‍යං ගතං යථා ''වරුණනගර''න්ති, තස්මා අම්බලට්ඨිකායං නාම උය්‍යානෙ රාජාගාරකෙති අත්ථො. අවිඤ්ඤායමානස්ස හි විඤ්ඤාපනත්ථං එතං ආධාරද්වයං වුත්තං රාජාගාරමෙතස්සාති වා **රාජාගාරකං,** උය්‍යානං, රාජාගාරවති අම්බලට්ඨිකායං නාම උය්‍යානෙති අත්ථො. භින්නලිඞ්ගම්පි හි විසෙසනපදමත්ථී''ති කෙචි වදන්ති, එවං සති රාජාගාරං ආධාරො න සියා. **''රාජාගාරකෙති** එවංනාමකෙ උය්‍යානෙ අභිරමනාරහං කිර රාජාගාරම්පි. තත්ථ, යස්ස වසෙනෙතං එවං නාමං ලභතී''ති (වජිර. ටී. පඨමමහාසඞ්ගීතිකථාවණ්ණනා) **වජිරබුද්ධිත්ථෙරො.** එවං සති ''අම්බලට්ඨිකාය''න්ති ආසන්නතරුණම්බරුක්ඛෙන විසෙසෙත්වා ''රාජාගාරකෙ''ති උය්‍යානමෙව නාමවසෙන වුත්තන්ති අත්ථො ආපජ්ජති, තථා ච වුත්තදොසොව සියා. **සුප්පියඤ්ච පරිබ්බාජකන්ති** සුප්පියං නාම සඤ්චයස්ස අන්තෙවාසිං ඡන්නපරිබ්බාජකඤ්ච. **බ්‍රහ්මදත්තඤ්ච මාණවන්ති** එත්ථ තරුණො ''මාණවො''ති වුත්තො ''අම්බට්ඨො මාණවො, අඞ්ගකො මාණවො''තිආදීසු (දී. නි. 1.259, 211) විය, තස්මා බ්‍රහ්මදත්තං නාම තරුණපුරිසඤ්ච ආරබ්භාති අත්ථො. **වණ්ණාවණ්ණෙති** පසංසාය චෙව ගරහාය ච. අථ වා ගුණො වණ්ණො, අගුණො අවණ්ණො, තෙසං භාසනං උත්තරපදලොපෙන තථා වුත්තං යථා ''රූපභවො රූප''න්ති.

''තතො පර''න්තිආදිම්හි අයං වචනක්කමො – සාමඤ්ඤඵලං පනාවුසො ආනන්ද කත්ථ භාසිතන්ති? රාජගහෙ භන්තෙ ජීවකම්බවනෙති. කෙන සද්ධින්ති? අජාතසත්තුනා වෙදෙහිපුත්තෙන සද්ධින්ති. අථ ඛො ආයස්මා මහාකස්සපො ආයස්මන්තං ආනන්දං සාමඤ්ඤඵලස්ස නිදානම්පි පුච්ඡි, පුග්ගලම්පි පුච්ඡීති. එත්ථ හි ''කං ආරබ්භා''ති අවත්වා ''කෙන සද්ධි''න්ති වත්තබ්බං. කස්මාති චෙ? න භගවතා එව එතං සුත්තං භාසිතං, රඤ්ඤාපි ''යථා නු ඛො ඉමානි පුථුසිප්පායතනානී''තිආදිනා (දී. නි. 1.163) කිඤ්චි කිඤ්චි වුත්තමත්ථි, තස්මා එවමෙව වත්තබ්බන්ති. ඉමිනාව නයෙන සබ්බත්ථ ''කං ආරබ්භා''ති වා ''කෙන සද්ධි''න්ති වා යථාරහං වත්වා සඞ්ගීතිමකාසීති දට්ඨබ්බං. **තන්තින්ති** සුත්තවග්ගසමුදායවසෙන වවත්ථිතං පාළිං. එවඤ්ච කත්වා ''තිවග්ගසඞ්ගහං චතුත්තිංසසුත්තපටිමණ්ඩිත''න්ති වචනං උපපන්නං හොති. **පරිහරථාති** උග්ගහණවාචනාදිවසෙන ධාරෙථ. තතො අනන්තරං සඞ්ගායිත්වාති සම්බන්ධො.

''ධම්මසඞ්ගහො වා''තිආදිනා සමාසො. එවං සංවණ්ණිතං පොරාණකෙහීති අත්ථො. එතෙන ''මහාධම්මහදයෙන, මහාධාතුකථාය වා සද්ධිං සත්තප්පකරණං අභිධම්මපිටකං නාමා''ති වුත්තං විතණ්ඩවාදිමතං පටික්ඛිපිත්වා ''කථාවත්ථුනාව සද්ධි''න්ති වුත්තං සමානවාදිමතං දස්සෙති. සණ්හඤාණස්ස, සණ්හඤාණවන්තානං වා විසයභාවතො **සුඛුමඤාණගොචරං.**

චූළනිද්දෙසමහානිද්දෙසවසෙන දුවිධොපි **නිද්දෙසො.** ජාතකාදිකෙ ඛුද්දකනිකායපරියාපන්නෙ, යෙභුය්‍යෙන ච ධම්මනිද්දෙසභූතෙ තාදිසෙ අභිධම්මපිටකෙව සඞ්ගණ්හිතුං යුත්තං, න පන දීඝනිකායාදිප්පකාරෙ සුත්තන්තපිටකෙ, නාපි පඤ්ඤත්තිනිද්දෙසභූතෙ විනයපිටකෙති **දීඝභාණකා** ජාතකාදීනං අභිධම්මපිටකෙ සඞ්ගහං වදන්ති. චරියාපිටකබුද්ධවංසානඤ්චෙත්ථ අග්ගහණං ජාතකගතිකත්තා, නෙත්තිපෙටකොපදෙසාදීනඤ්ච නිද්දෙසපටිසම්භිදාමග්ගගතිකත්තා. **මජ්ඣිමභාණකා** පන අට්ඨුප්පත්තිවසෙන දෙසිතානං ජාතකාදීනං යථානුලොමදෙසනාභාවතො තාදිසෙ සුත්තන්තපිටකෙ සඞ්ගහො යුත්තො, න පන සභාවධම්මනිද්දෙසභූතෙ යථාධම්මසාසනෙ අභිධම්මපිටකෙ, නාපි පඤ්ඤත්තිනිද්දෙසභූතෙ යථාපරාධසාසනෙ විනයපිටකෙති ජාතකාදීනං සුත්තන්තපිටකපරියාපන්නතං වදන්ති. යුත්තමෙත්ථ විචාරෙත්වා ගහෙතබ්බං.

එවං නිමිත්තපයොජනකාලදෙසකාරකකරණප්පකාරෙහි පඨමං සඞ්ගීතිං දස්සෙත්වා ඉදානි තත්ථ වවත්ථාපිතෙසු ධම්මවිනයෙසු නානප්පකාරකොසල්ලත්ථං එකවිධාදිභෙදං දස්සෙතුං **''එවමෙත''**න්තිආදිමාහ. තත්ථ **''එව''**න්ති ඉමිනා එතසද්දෙන පරාමසිතබ්බං යථාවුත්තසඞ්ගීතිප්පකාරං නිදස්සෙති. **''යඤ්හි''**තිආදි විත්ථාරො. **අනුත්තරං සම්මාසම්බොධින්ති** අනාවරණඤාණපදට්ඨානං මග්ගඤාණං, මග්ගඤාණපදට්ඨානඤ්ච අනාවරණඤාණං. **එත්ථන්තරෙති** අභිසම්බුජ්ඣනස්ස, පරිනිබ්බායනස්ස ච විවරෙ. තදෙතං **පඤ්චචත්තාලීස වස්සානීති** කාලවසෙන නියමෙති. **පච්චවෙක්ඛන්තෙන වාති** උදානාදිවසෙන පවත්තධම්මං සන්ධායාහ. යං වචනං වුත්තං, සබ්බං තන්ති සම්බන්ධො. කිං පනෙතන්ති ආහ **''විමුත්තිරසමෙවා''**ති, න තදඤ්ඤරසන්ති වුත්තං හොති. විමුච්චිත්ථාති **විමුත්ති,** රසිතබ්බං අස්සාදෙතබ්බන්ති **රසං,** විමුත්තිසඞ්ඛාතං රසමෙතස්සාති **විමුත්තිරසං,** අරහත්තඵලස්සාදන්ති අත්ථො. අයං **ආචරියසාරිපුත්තත්ථෙරස්ස** මති (සාරත්ථ. ටී. පඨමමහාසඞ්ගීතිකථාවණ්ණනා). **ආචරියධම්මපාලත්ථෙරො** පන තං කෙචිවාදං කත්වා ඉමමත්ථමාහ ''විමුච්චති විමුච්චිත්ථාති **විමුත්ති,** යථාරහං මග්ගො ඵලඤ්ච. **රසන්ති** ගුණො, සම්පත්තිකිච්චං වා , වුත්තනයෙන සමාසො. විමුත්තානිසංසං, විමුත්තිසම්පත්තිකං වා මග්ගඵලනිප්ඵාදනතො, විමුත්තිකිච්චං වා කිලෙසානමච්චන්තවිමුත්තිසම්පාදනතොති අත්ථො''ති (දී. නි. ටී. 1.පඨමමහාසඞ්ගීතිකථාවණ්ණනා). **අඞ්ගුත්තරට්ඨකථායං** පන ''අත්ථරසස්සාදීසු අත්ථරසො නාම චත්තාරි සාමඤ්ඤඵලානි, ධම්මරසො නාම චත්තාරො මග්ගා, විමුත්තිරසො නාම අමතනිබ්බාන''න්ති (අ. නි. අට්ඨ. 1.1.335) වුත්තං.

කිඤ්චාපි අවිසෙසෙන සබ්බම්පි බුද්ධවචනං කිලෙසවිනයනෙන **විනයො,** යථානුසිට්ඨං පටිපජ්ජමානෙ අපායපතනාදිතො ධාරණෙන **ධම්මො** ච හොති, තථාපි ඉධාධිප්පෙතෙයෙව ධම්මවිනයෙ වත්තිච්ඡාවසෙන සරූපතො නිද්ධාරෙතුං **''තත්ථ විනයපිටක''**න්තිආදිමාහ. **අවසෙසං බුද්ධවචනං ධම්මො** ඛන්ධාදිවසෙන සභාවධම්මදෙසනාබාහුල්ලතො. අථ වා යදිපි විනයො ච ධම්මොයෙව පරියත්තියාදිභාවතො, තථාපි විනයසද්දසන්නිධානෙ භින්නාධිකරණභාවෙන පයුත්තො ධම්මසද්දො විනයතන්ති විපරීතං තන්තිමෙව දීපෙති යථා ''පුඤ්ඤඤාණසම්භාරා, ගොබලීබද්ද''න්ති. පයොගවසෙන තං දස්සෙන්තෙන **''තෙනෙවාහා''**තිආදි වුත්තං. යෙන විනය…පෙ…. ධම්මො, තෙනෙව තෙසං තථාභාවං **සඞ්ගීතික්ඛන්ධකෙ** (චූළව. 347) ආහාති අත්ථො.

''අනෙකජාතිසංසාර''න්ති අයං ගාථා භගවතා අත්තනො සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණපදට්ඨානං අරහත්තප්පත්තිං පච්චවෙක්ඛන්තෙන එකූනවීසතිමස්ස පච්චවෙක්ඛණඤාණස්ස අනන්තරං භාසිතා, තස්මා **''පඨමබුද්ධවචන''**න්ති වුත්තා. ඉදං කිර සබ්බබුද්ධෙහි අවිජහිතං උදානං. අයමස්ස සඞ්ඛෙපත්ථො – අහං ඉමස්ස අත්තභාවසඞ්ඛාතස්ස ගෙහස්ස කාරකං තණ්හාවඩ්ඪකිං **ගවෙසන්තො** යෙන ඤාණෙන තං දට්ඨුං සක්කා, තස්ස බොධිඤාණස්සත්ථාය දීපඞ්කරපාදමූලෙ කතාභිනීහාරො එත්තකං කාලං **අනෙකජාතිසංසාරං** අනෙකජාතිසතසහස්සසඞ්ඛ්‍යං සංසාරවට්ටං **අනිබ්බිසං** අනිබ්බිසන්තො තං ඤාණං අවින්දන්තො අලභන්තොයෙව **සන්ධාවිස්සං** සංසරිං. යස්මා ජරාබ්‍යාධිමරණමිස්සතාය **ජාති** නාමෙසා **පුනප්පුනං** උපගන්තුං **දුක්ඛා,** න ච සා තස්මිං අදිට්ඨෙ නිවත්තති, තස්මා තං ගවෙසන්තො සන්ධාවිස්සන්ති අත්ථො. ඉදානි හො අත්තභාවසඞ්ඛාතස්ස ගෙහස්ස කාරක තණ්හාවඩ්ඪකි ත්වං මයා සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං පටිවිජ්ඣන්තෙන **දිට්ඨොසි. පුන** ඉමං අත්තභාවසඞ්ඛාතං මම **ගෙහං න කාහසි** න කරිස්සසි. තව **සබ්බා** අවසෙසකිලෙස **ඵාසුකා** මයා **භග්ගා** භඤ්ජිතා . ඉමස්ස තයා කතස්ස අත්තභාවසඞ්ඛාතස්ස ගෙහස්ස **කූටං** අවිජ්ජාසඞ්ඛාතං කණ්ණිකමණ්ඩලං **විසඞ්ඛතං** විද්ධංසිතං. ඉදානි මම **චිත්තං විසඞ්ඛාරං** නිබ්බානං ආරම්මණකරණවසෙන **ගතං** අනුපවිට්ඨං. අහඤ්ච **තණ්හානං ඛය** සඞ්ඛාතං අරහත්තමග්ගං, අරහත්තඵලං වා **අජ්ඣගා** අධිගතො පත්තොස්මීති. **ගණ්ඨිපදෙසු** පන විසඞ්ඛාරගතං චිත්තමෙව තණ්හානං ඛයසඞ්ඛාතං අරහත්තමග්ගං, අරහත්තඵලං වා අජ්ඣගා අධිගතන්ති අත්ථො වුත්තො.

''සන්ධාවිස්ස''න්ති එත්ථ ච ''ගාථායමතීතත්ථෙ ඉමිස්ස''න්ති නෙරුත්තිකා. ''තංකාලවචනිච්ඡායමතීතෙපි භවිස්සන්ති''ති කෙචි. **පුනප්පුනන්ති** අභිණ්හත්ථෙ නිපාතො. පාතබ්බා රක්ඛිතබ්බාති **ඵාසු** ප-කාරස්ස ඵ-කාරං කත්වා, ඵුසිතබ්බාති වා **ඵාසු,** සායෙව **ඵාසුකා. අජ්ඣගාති** ච ''අජ්ජතනියමාත්තමිං වා අං වා''ති වදන්ති. යදි පන චිත්තමෙව කත්තා, තදා පරොක්ඛායෙව. අන්තොජප්පනවසෙන කිර භගවා ''අනෙකජාතිසංසාර''න්ති ගාථාද්වයමාහ, තස්මා එසා මනසා පවත්තිතධම්මානමාදි. ''යදා හවෙ පාතුභවන්ති ධම්මා''ති අයං පන වාචාය පවත්තිතධම්මානන්ති වදන්ති.

කෙචීති ඛන්ධකභාණකා. පඨමං වුත්තො පන ධම්මපදභාණකානං වාදො. **යදා…පෙ…. ධම්මාති** එත්ථ නිදස්සනත්ථො, ආද්‍යත්ථො ච ඉති-සද්දො ලුත්තනිද්දිට්ඨො. නිදස්සනෙන හි මරියාදවචනෙන විනා පදත්ථවිපල්ලාසකාරිනාව අත්ථො පරිපුණ්ණො න හොති. තත්ථ ආද්‍යත්ථමෙව ඉති-සද්දං ගහෙත්වා ඉති-සද්දො ආදිඅත්ථො, ''තෙන ආතාපිනො…පෙ…. සහෙතුධම්ම'න්තිආදිගාථාත්තයං සඞ්ගණ්හාති''ති (සාරත්ථ. ටී. පඨමමහාසඞ්ගීතිකථාවණ්ණනා) **ආචරියසාරිපුත්තත්ථෙරෙන** වුත්තං. **ඛන්ධකෙති** මහාවග්ගෙ. **උදානගාථන්ති** ජාතියා එකවචනං, තත්ථාපි වා පඨමගාථමෙව ගහෙත්වා වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං.

එත්ථ ච **ඛන්ධකභාණකා** එවං වදන්ති ''ධම්මපදභාණකානං ගාථා මනසාව දෙසිතත්තා තදා මහතො ජනස්ස උපකාරාය නාහොසි, අම්හාකං පන ගාථා වචීභෙදං කත්වා දෙසිතත්තා තදා සුණන්තානං දෙවබ්‍රහ්මානං උපකාරාය අහොසි, තස්මා ඉදමෙව පඨමබුද්ධවචන''න්ති. **ධම්මපදභාණකා** පන ''දෙසනාය ජනස්ස උපකාරානුපකාරභාවො පඨමභාවෙ ලක්ඛණං න හොති, භගවතා මනසා පඨමං දෙසිතත්තා ඉදමෙව පඨමබුද්ධවචන''න්ති වදන්ති . තස්මා

උභයම්පි උභයථා යුජ්ජතීති වෙදිතබ්බං. නනු ච යදි ''අනෙකජාතිසංසාර''න්ති ගාථා මනසාව දෙසිතා, අථ කස්මා **ධම්මපදට්ඨකථායං** ''අනෙකජාතිසංසාර'න්ති ඉමං ධම්මදෙසනං සත්ථා බොධිරුක්ඛමූලෙ නිසින්නො උදානවසෙන උදානෙත්වා අපරභාගෙ ආනන්දත්ථෙරෙන පුට්ඨො කථෙසී''ති (ධ. ප. අට්ඨ. 2.152 උදානවත්ථු) වුත්තන්ති? අත්ථවසෙන තථායෙව ගහෙතබ්බත්තා. තත්ථාපි හි මනසා උදානෙත්වාති අත්ථොයෙව ගහෙතබ්බො. දෙසනා විය හි උදානම්පි මනසා උදානං, වචසා උදානන්ති ද්විධා විඤ්ඤායති. යදි චායං වචසා උදානං සියා, උදානපාළියමාරුළ්හා භවෙය්‍ය , තස්මා උදානපාළියමනාරුළ්හභාවොයෙව වචසා අනුදානෙත්වා මනසා උදානභාවෙ කාරණන්ති දට්ඨබ්බං. **''පාටිපදදිවසෙ''**ති ඉදං ''සබ්බඤ්ඤුභාවප්පත්තස්සා''ති එතෙන න සම්බජ්ඣිතබ්බං, ''පච්චවෙක්ඛන්තස්ස උප්පන්නා''ති එතෙන පන සම්බජ්ඣිතබ්බං. විසාඛපුණ්ණමායමෙව හි භගවා පච්චූසසමයෙ සබ්බඤ්ඤුතං පත්තො. ලොකියසමයෙ පන එවම්පි සම්බජ්ඣනං භවති, තථාපි නෙස සාසනසමයොති න ගහෙතබ්බං. සොමනස්සමෙව **සොමනස්සමයං** යථා ''දානමයං, සීලමය''න්ති, (දී. නි. 3.305; ඉතිවු. 60; නෙත්ති. 34) තංසම්පයුත්තඤාණෙනාති අත්ථො. සොමනස්සෙන වා සහජාතාදිසත්තියා පකතං, තාදිසෙන ඤාණෙනාතිපි වට්ටති.

හන්දාති චොදනත්ථෙ නිපාතො. ඉඩිස සම්පාදෙථාති හි චොදෙති. **ආමන්තයාමී**ති පටිවෙදයාමි, බොධෙමීති අත්ථො. **වොති** පන ''ආමන්තයාමී''ති එතස්ස කම්මපදං. ''ආමන්තනත්ථෙ දුතියායෙව, න චතුත්ථී''ති හි වත්වා තමෙවුදාහරන්ති අක්ඛරචින්තකා. **වයධම්මාති** අනිච්චලක්ඛණමුඛෙන සඞ්ඛාරානං දුක්ඛානත්තලක්ඛණම්පි විභාවෙති ''යදනිච්චං, තං දුක්ඛං. යං දුක්ඛං, තදනත්තා''ති (සං. නි. 2.15, 45, 76, 77; 2.3.1, 4; පටි. ම. 2.10) වචනතො. ලක්ඛණත්තයවිභාවනනයෙනෙව ච තදාරම්මණං විපස්සනං දස්සෙන්තො සබ්බතිත්ථියානං අවිසයභූතං බුද්ධාවෙණිකං චතුසච්චකම්මට්ඨානාධිට්ඨානං අවිපරීතං නිබ්බානගාමිනිපටිපදං පකාසෙතීති දට්ඨබ්බං. ඉදානි තත්ථ සම්මාපටිපත්තියං නියොජෙති ''අප්පමාදෙන සම්පාදෙථා''ති, තාය චතුසච්චකම්මට්ඨානාධිට්ඨානාය අවිපරීතනිබ්බානගාමිනිපටිපදාය අප්පමාදෙන සම්පාදෙථාති අත්ථො. අපිච **''වයධම්මා සඞ්ඛාරා''**ති එතෙන සඞ්ඛෙපෙන සංවෙජෙත්වා **''අප්පමාදෙන සම්පාදෙථා''**ති සඞ්ඛෙපෙනෙව නිරවසෙසං සම්මාපටිපත්තිං දස්සෙති . අප්පමාදපදඤ්හි සික්ඛත්තයසඞ්ගහිතං කෙවලපරිපුණ්ණං සාසනං පරියාදියිත්වා තිට්ඨති, සික්ඛත්තයසඞ්ගහිතාය කෙවලපරිපුණ්ණාය සාසනසඞ්ඛාතාය සම්මාපටිපත්තියා අප්පමාදෙන සම්පාදෙථාති අත්ථො. **උභින්නමන්තරෙති** ද්වින්නං වචනානමන්තරාළෙ වෙමජ්ඣෙ. එත්ථ හි කාලවතා කාලොපි නිදස්සිතො තදවිනාභාවිත්තාති වෙදිතබ්බො.

සුත්තන්තපිටකන්ති එත්ථ සුත්තමෙව **සුත්තන්තං** යථා ''කම්මන්තං, වනන්ත''න්ති. **සඞ්ගීතඤ්ච අසඞ්ගීතඤ්චාති** සබ්බසරූපමාහ. **''අසඞ්ගීතන්ති** ච සඞ්ගීතික්ඛන්ධකකථාවත්ථුප්පකරණාදි. කෙචි පන 'සුභසුත්තං (දී. නි. 1.444) පඨමසඞ්ගීතියමසඞ්ගීත'න්ති වදන්ති, තං න යුජ්ජති. පඨමසඞ්ගීතිතො පුරෙතරමෙව හි ආයස්මතා ආනන්දත්ථෙරෙන ජෙතවනෙ විහරන්තෙන සුභස්ස මාණවස්ස භාසිත''න්ති (දී. නි. ටී. පඨමමහාසඞ්ගීතිකථාවණ්ණනා) **ආචරියධම්මපාලත්ථෙරෙන** වුත්තං. සුභසුත්තං පන ''එවං මෙ සුත්තං එකං සමයං ආයස්මා ආනන්දො සාවත්ථියං විහරති ජෙතවනෙ අනාථපිණ්ඩිකස්ස ආරාමෙ අචිරපරිනිබ්බුතෙ භගවතී''තිආදිනා (දී. නි. 1.444) ආගතං. තත්ථ ''එවං මෙ සුත''න්තිආදිවචනං පඨමසඞ්ගීතියං ආයස්මතා ආනන්දත්ථෙරෙනෙව වත්තුං යුත්තරූපං න හොති. න හි ආනන්දත්ථෙරො සයමෙව සුභසුත්තං දෙසෙත්වා ''එවං මෙ සුත''න්තිආදීනි වදති. එවං පන වත්තබ්බං සියා ''එකමිදාහං භන්තෙ සමයං සාවත්ථියං විහරාමි ජෙතවනෙ අනාථපිණ්ඩිකස්ස ආරාමෙ''තිආදි. තස්මා දුතියතතියසඞ්ගීතිකාරකෙහි ''එවං මෙ සුත''න්තිආදිනා සුභසුත්තං සඞ්ගීතිමාරොපිතං විය දිස්සති. අථාචරියධම්මපාලත්ථෙරස්ස එවමධිප්පායො සියා ''ආනන්දත්ථෙරෙනෙව වුත්තම්පි සුභසුත්තං පඨමසඞ්ගීතිමාරොපෙත්වා තන්තිං ඨපෙතුකාමෙහි මහාකස්සපත්ථෙරාදීහි අඤ්ඤෙසු සුත්තෙසු ආගතනයෙනෙව 'එවං මෙ සුත'න්තිආදිනා තන්ති ඨපිතා''ති. එවං සති යුජ්ජෙය්‍ය. අථ වා ආයස්මා ආනන්දො සුභසුත්තං සයං දෙසෙන්තොපි සාමඤ්ඤඵලාදීසු භගවතා දෙසිතනයෙනෙව දෙසෙසීති භගවතො සම්මුඛා ලද්ධනයෙ ඨත්වා දෙසිතත්තා භගවතා දෙසිතං ධම්මං අත්තනි අදහන්තො ''එවං මෙ සුත''න්තිආදිමාහාති එවමධිප්පායෙපි සති යුජ්ජතෙව. **''අනුසඞ්ගීතඤ්චා''**තිපි පාඨො. දුතියතතියසඞ්ගීතීසු පුන සඞ්ගීතඤ්චාති අත්ථවසෙන නින්නානාකරණමෙව. සමොධානෙත්වා විනයපිටකං නාම වෙදිතබ්බං, සුත්ත…පෙ…. අභිධම්මපිටකං නාම වෙදිතබ්බන්ති යොජනා.

භික්ඛුභික්ඛුනීපාතිමොක්ඛවසෙන **උභයානි පාතිමොක්ඛානි.** භික්ඛුභික්ඛුනීවිභඞ්ගවසෙන **ද්වෙ විභඞ්ගා.** මහාවග්ගචූළවග්ගෙසු ආගතා **ද්වාවීසති ඛන්ධකා.** පච්චෙකං සොළසහි වාරෙහි උපලක්ඛිතත්තා **සොළස පරිවාරාති** වුත්තං. පරිවාරපාළියඤ්හි මහාවිභඞ්ගෙ සොළස වාරා, භික්ඛුනීවිභඞ්ගෙ සොළස වාරා චාති ඛාත්තිංස වාරා ආගතා. පොත්ථකෙසු පන කත්ථචි ''පරිවාරා''ති එත්තකමෙව දිස්සති, බහූසු පන පොත්ථකෙසු විනයට්ඨකථායං, අභිධම්මට්ඨකථායඤ්ච ''සොළස පරිවාරා''ති එවමෙව දිස්සමානත්තා අයම්පි පාඨො න සක්කා පටිබාහිතුන්ති තස්සෙවත්ථො වුත්තො. **''ඉතී''**ති යථාවුත්තං බුද්ධවචනං නිදස්සෙත්වා **''ඉද''**න්ති තං පරාමසති. **ඉති**-සද්දො වා ඉදමත්ථෙ, **ඉදන්ති** වචනසිලිට්ඨතාමත්තං, **ඉති ඉදන්ති** වා පරියායද්වයං ඉදමත්ථෙයෙව වත්තති ''ඉදානෙතරහි විජ්ජතී''තිආදීසු විය. එස නයො ඊදිසෙසු. බ්‍රහ්මජාලාදීනි චතුත්තිංස සුත්තානි සඞ්ගය්හන්ති එත්ථ, එතෙන වා, තෙසං වා සඞ්ගහො ගණනා එතස්සාති **බ්‍රහ්මජාලාදිචතුත්තිංසසුත්තසඞ්ගහො.** එවමිතරෙසුපි. හෙට්ඨා වුත්තෙසු දීඝභාණකමජ්ඣිමභාණකානං වාදෙසු මජ්ඣිමභාණකානඤ්ඤෙව වාදස්ස යුත්තතරත්තා ඛුද්දකපාඨාදයොපි සුත්තන්තපිටකෙයෙව සඞ්ගහෙත්වා දස්සෙන්තො **''ඛුද්දක…පෙ…. සුත්තන්තපිටකං නාමා''**ති ආහ. තත්ථ ''සුණාථ භාවිතත්තානං, ගාථා අත්ථූපනායිකාති (ථෙරගා. නිදානගාථා) වුත්තත්තා ''ථෙරගාථා ථෙරීගාථා''ති ච පාඨො යුත්තො.

එවං සරූපතො පිටකත්තයං නියමෙත්වා ඉදානි නිබ්බචනං දස්සෙතුං **"තත්ථා"**තිආදි වුත්තං. **තත්ථා**ති තෙසු තිබ්බිධෙසු පිටකෙසු. **විවිධවිසෙසනයත්තා**ති විවිධනයත්තා, විසෙසනයත්තා ච. **විනයනතොති** විනයනභාවතො, භාවප්පධානනිද්දෙසොයං, භාවලොපො වා, ඉතරථා දබ්බමෙව පධානං සියා, තථා ච සති විනයනතාගුණසමඞ්ගිනා විනයදබ්බෙනෙව හෙතුභූතෙන විනයොති අක්ඛාතො, න පන විනයනතාගුණෙනාති අනධිප්පෙතත්ථප්පසඞ්ගො භවෙය්‍ය. අයං නයො එදිසෙසු. විනීයතෙ වා **විනයනං,** තතොති අත්ථො. **අයං විනයොති** අත්ථපඤ්ඤත්තිභූතො සඤ්ඤීසඞ්ඛාතො අයං තන්ති විනයො. **විනයොති අක්ඛාතොති** සද්දපඤ්ඤත්තිභූතො සඤ්ඤාසඞ්ඛාතො විනයො නාමාති කථිතො. අත්ථපඤ්ඤත්තියා හි නාමපඤ්ඤත්තිවිභාවනං නිබ්බචනන්ති.

ඉදානි ඉමිස්සා ගාථාය අත්ථං විභාවෙන්තො ආහ **"විවිධා හී"**තිආදි. ''විවිධා එත්ථ නයා, තස්මා විවිධනයත්තා විනයොති අක්ඛාතො''තිආදිනා යොජෙතබ්බං. විවිධත්තං සරූපතො දස්සෙති **"පඤ්චවිධා"**තිආදිනා, තථා විසෙසත්තම්පි **"දළ්හීකම්මා"**තිආදිනා. ලොකවජ්ජෙසු සික්ඛාපදෙසු **දළ්හීකම්මපයොජනා,** පණ්ණත්තිවජ්ජෙසු **සිථිලකරණපයොජනා.** සඤ්ඤමවෙලං අභිභවිත්වා පවත්තො ආචාරො **අජ්ඣාචාරො,** වීතික්කමො, කායෙ, වාචාය ච පවත්තො සො, තස්ස නිසෙධනං තථා, තෙන තථානිසෙධනමෙව පරියායෙන කායවාචාවිනයනං නාමාති දස්සෙති. **"තස්මා"**ති වත්වා තස්සානෙකධා පරාමසනමාහ **"විවිධනයත්තා"**තිආදි. යථාවුත්තා ච ගාථා ඊදිසස්ස නිබ්බචනස්ස පකාසනත්ථං වුත්තාති දස්සෙතුං **"තෙනා"**තිආදි වුත්තං. **තෙනාති** විවිධනයත්තාදිහෙතුනා කරණභූතෙනාති වදන්ති. අපිච ''විවිධා හී''තිආදිවාක්‍යස්ස යථාවුත්තස්ස ගුණං දස්සෙන්තො **"තෙනා"**තිආදිමාහාතිපි සම්බන්ධං වදන්ති. එවං සති **තෙනාති** විවිධනයත්තාදිනා හෙතුභූතෙනාති අත්ථො. අථ වා යථාවුත්තවචනමෙව සන්ධාය පොරාණෙහි අයං ගාථා වුත්තාති සංසන්දෙතුං **"තෙනා"**තිආදි වුත්තන්තිපි වදන්ති, දුතියනයෙ විය ''තෙනා''ති පදස්ස අත්ථො. **එතන්ති** ගාථාවචනං. **එතස්සාති** විනයසද්දස්ස, ''වචනත්ථා''ති පදෙන සම්බන්ධො. ''වචනස්ස අත්ථො''ති හි සම්බන්ධෙ වුත්තෙපි තස්ස වචනසාමඤ්ඤතො විසෙසං දස්සෙතුං **"එතස්සා"**ති පුන වුත්තං. නෙරුත්තිකා පන සමාසතද්ධිතෙසු සිද්ධෙසු සාමඤ්ඤත්තා, නාමසද්දත්තා ච එදිසෙසු සද්දන්තරෙන විසෙසිතභාවං ඉච්ඡන්ති.

''අත්ථාන''න්ති පදං ''සූචනතො…පෙ…. සුත්තාණා''ති පදෙහි යථාරහං කම්මසම්බන්ධවසෙන යොජෙතබ්බං. තමත්ථං විවරති **"තඤ්හී"**තිආදිනා. **අත්තත්ථපරත්ථාදිභෙදෙ අත්ථෙති** යො තං සුත්තං සජ්ඣායති, සුණාති, වාචෙති, චින්තෙති, දෙසෙති ච, සුත්තෙන සඞ්ගහිතො සීලාදිඅත්ථො තස්සපි හොති, තෙන පරස්ස සාධෙතබ්බතො පරස්සපීති තදුභයං තං සුත්තං සූචෙති දීපෙති, තථා දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකත්ථෙ ලොකියලොකුත්තරත්ථෙ චාති එවමාදිභෙදෙ අත්ථෙ **ආදි-**සද්දෙන සඞ්ගණ්හාති. අත්ථසද්දො චායං හිතපරියායො, න භාසිතත්ථවචනො. යදි සියා, සුත්තං අත්තනොපි භාසිතත්ථං සූචෙති, පරස්සපීති අයමනධිප්පෙතත්ථො වුත්තො සියා. සුත්තෙන හි යො අත්ථො පකාසිතො, සො තස්සෙව පකාසකස්ස සුත්තස්ස හොති, තස්මා න තෙන පරත්ථො සූචිතො, තෙන සූචෙතබ්බස්ස පරත්ථස්ස නිවත්තෙතබ්බස්ස අභාවා අත්තත්ථග්ගහණඤ්ච න කත්තබ්බං. අත්තත්ථපරත්ථවිනිමුත්තස්ස භාසිතත්ථස්ස අභාවා ආදිග්ගහණඤ්ච න කත්තබ්බං, තස්මා යථාවුත්තස්ස හිතපරියායස්ස අත්ථස්ස සුත්තෙ අසම්භවතො සුත්තාධාරස්ස පුග්ගලස්ස වසෙන අත්තත්ථපරත්ථා වුත්තා.

අථ වා සුත්තං අනපෙක්ඛිත්වා යෙ අත්තත්ථාදයො අත්ථප්පභෙදා ''න හ'ඤ්ඤදත්ථ'ත්ථි පසංසලාභා''ති එතස්ස පදස්ස නිද්දෙසෙ (මහානි. 63) වුත්තා ''අත්තත්ථො, පරත්ථො, උභයත්ථො, දිට්ඨධම්මිකො අත්ථො, සම්පරායිකො අත්ථො, උත්තානො අත්ථො, ගම්භීරො අත්ථො, ගුළ්හො අත්ථො, පටිච්ඡන්නො අත්ථො, නෙය්‍යො අත්ථො, නීතො අත්ථො, අනවජ්ජො අත්ථො, නික්කිලෙසො අත්ථො, වොදානො අත්ථො, පරමත්ථො''ති, (මහානි. 63) තෙ අත්ථප්පභෙදෙ සූචෙතීති අත්ථො ගහෙතබ්බො. කිඤ්චාපි හි සුත්තනිරපෙක්ඛං අත්තත්ථාදයො වුත්තා සුත්තත්ථභාවෙන අනිද්දිට්ඨත්තා, තෙසු පන එකොපි අත්ථප්පභෙදො සුත්තෙන දීපෙතබ්බතං නාතිවත්තතීති. ඉමස්මිඤ්ච අත්ථවිකප්පෙ අත්ථසද්දො භාසිතත්ථපරියායොපි හොති. එත්ථ හි පුරිමකා පඤ්ච අත්ථප්පභෙදා හිතපරියායා, තතො පරෙ ඡ භාසිතත්ථප්පභෙදා, පච්ඡිමකා චත්තාරො උභයසභාවා. තත්ථ සුවිඤ්ඤෙය්‍යතාය විභාවෙන අනගාධභාවො **උත්තානො.** දුරධිගමතාය විභාවෙන අගාධභාවො **ගම්භීරො.** අවිවටො **ගුළ්හො.** මූලුදකාදයො විය පංසුනා අක්ඛරසන්නිවෙසාදිනා තිරොහිතො **පටිච්ඡන්නො.** නිද්ධාරෙත්වා ඤාපෙතබ්බො **නෙය්‍යො.** යථාරුතවසෙන වෙදිතබ්බො **නීතො. අනවජ්ජනික්කිලෙසවොදානා** පරියායවසෙන වුත්තා, කුසලවිපාකකිරියාධම්මවසෙන වා යථාක්කමං යොජෙතබ්බා. **පරමත්ථො** නිබ්බානං, ධම්මානං අවිපරීතසභාවො එව වා.

අථ වා ''අත්තනා ච අප්පිච්ඡො හොතී''ති අත්තත්ථං, ''අප්පිච්ඡකථඤ්ච පරෙසං කත්තා හොතී''ති පරත්ථං සූචෙති. එවං ''අත්තනා ච පාණාතිපාතා පටිවිරතො හොති, පරඤ්ච පාණාතිපාතා වෙරමණියා සමාදපෙතී''තිආදිසුත්තානි (අ. නි. 4.99, 265) යොජෙතබ්බානි. අපරෙ පන ''යථාසභාවං භාසිතං අත්තත්ථං, පූරණකස්සපාදීනමඤ්ඤතිත්ථියානං සමයභූතං පරත්ථං සූචෙති, සුත්තෙන වා සඞ්ගහිතං අත්තත්ථං, සුත්තානුලොමභූතං පරත්ථං, සුත්තන්තනයභූතං වා අත්තත්ථං, විනයාභිධම්මනයභූතං පරත්ථං සූචෙතී''තිපි වදන්ති. විනයාභිධම්මෙහි ච විසෙසෙත්වා සුත්තසද්දස්ස අත්ථො වත්තබ්බො, තස්මා වෙනෙය්‍යජ්ඣාසයවසප්පවත්තාය දෙසනාය සාතිසයං අත්තහිතපරහිතාදීනි පකාසිතානි හොන්ති තප්පධානභාවතො, න පන ආණාධම්මසභාව-වසප්පවත්තායාති ඉදමෙව ''අත්ථානං සූචනතො සුත්ත''න්ති වුත්තං. සූච-සද්දස්ස චෙත්ථ රස්සො. ''එවඤ්ච කත්වා 'එත්තකං තස්ස භගවතො සුත්තාගතං සුත්තපරියාපන්න'න්ති (පාචි. 655, 1242) ච සකවාදෙ පඤ්ච සුත්තසතානී'ති (අට්ඨසා. නිදානකථා, කථා. අට්ඨ. නිදානකථා) ච එවමාදීසු සුත්තසද්දො උපචරිතොති ගහෙතබ්බො''ති (සාරත්ථ. ටී.

පඨමමහාසඞ්ගීතිකථාවණ්ණනා) **ආචරියසාරිපුත්තත්ථෙරෙන** වුත්තං. අඤ්ඤෙ පන යථාවුත්තසදිසෙනෙව නිබ්බචනෙන සුත්තසද්දස්ස විනයාභිධම්මානම්පි වාචකත්තං වදන්ති.

සුත්තෙ ච ආණාධම්මසභාවො වෙනෙය්‍යජ්ඣාසයමනුවත්තති, න විනයාභිධම්මෙසු විය වෙනෙය්‍යජ්ඣාසයො ආණාධම්මසභාවෙ, තස්මා වෙනෙය්‍යානං එකන්තහිතපටිලාභසංවත්තනිකා සුත්තන්තදෙසනාති ආහ **"සුවුත්තා චෙත්ථ අත්ථා"**තිආදි. "එකන්තහිතපටිලාභසංවත්තනිකා සුත්තන්තදෙසනා"ති ඉදම්පි වෙනෙය්‍යානං හිතසම්පාදනෙ සුත්තන්තදෙසනාය තප්පරභාවමෙව සන්ධාය වුත්තං. **තප්පරභාවො** ච වෙනෙය්‍යජ්ඣාසයානුලොමතො දට්ඨබ්බො. තෙනෙවාහ **"වෙනෙය්‍යජ්ඣාසයානුලොමෙන වුත්තත්තා"**ති. එතෙන ච හෙතුනා නනු විනයාභිධම්මාපි සුවුත්තා, අථ කස්මා ඉදමෙව එවං වුත්තන්ති අනුයොගං පරිහරති.

අනුපුබ්බසික්ඛාදිවසෙන කාලන්තරෙන අත්ථාභිනිප්ඵත්තිං දස්සෙතුං **"සස්සමිව ඵල"**න්ති වුත්තං. ඉදං වුත්තං හොති – යථා සස්සං නාම වපනරොපනාදික්ඛණෙයෙව ඵලං න පසවති, අනුපුබ්බජග්ගනාදිවසෙන කාලන්තරෙනෙව පසවති, තථා ඉදම්පි සවනධාරණාදික්ඛණෙයෙව අත්ථෙ න පසවති, අනුපුබ්බසික්ඛාදිවසෙන කාලන්තරෙනෙව පසවතීති. **පසවතීති** ච ඵලති, අභිනිප්ඵාදෙතීති අත්ථො. අභිනිප්ඵාදනමෙව හි ඵලනං. උපායසමඞ්ගීනඤ්ඤෙව අත්ථාභිනිප්ඵත්තිං දස්සෙන්තො **"ධෙනු විය ඛීර"**න්ති ආහ. අයමෙත්ථ අධිප්පායො – යථා ධෙනු නාම කාලෙ ජාතවච්ඡා ථනං ගහෙත්වා දුහතං උපායවන්තානමෙව ඛීරං පග්ඝරාපෙති, න අකාලෙ අජාතවච්ඡා. කාලෙපි වා විසාණාදිකං ගහෙත්වා දුහතං අනුපායවන්තානං, තථා ඉදම්පි නිස්සරණාදිනා සවනධාරණාදීනි කුරුතං උපායවන්තානමෙව සීලාදිඅත්ථෙ පග්ඝරාපෙති, න අලගද්දූපමාය සවනධාරණාදීනි කුරුතං අනුපායවන්තානන්ති. යදිපි **"සූදති"**ති එතස්ස සරති සිඤ්චතීති අත්ථො, තථාපි සකම්මිකධාතුත්තා **පග්ඝරාපෙතීති** කාරිතවසෙන අත්ථො වුත්තො යථා "තරතී"ති එතස්ස නිපාතෙතීති අත්ථො"ති. **"සුත්තාණා"**ති එතස්ස අත්ථමාහ **"සුට්ඨු ච නෙ තායතී"**ති. **නෙති** අත්ථෙ.

සුත්තසභාගන්ති සුත්තසදිසං. තබ්භාවං දස්සෙති **"යථා හී"**තිආදිනා. **තච්ඡකානං සුත්තන්ති** වඩ්ඪකීනං කාළසුත්තං. **පමාණං හොති** තදනුසාරෙන තච්ඡනතො. ඉදං වුත්තං හොති – යථා කාළසුත්තං පසාරෙත්වා සඤ්ඤාණෙ කතෙ ගහෙතබ්බං, විස්සජ්ජෙතබ්බඤ්ච පඤ්ඤායති, තස්මා තං තච්ඡකානං පමාණං හොති, එවං විවාදෙසු උප්පන්නෙසු සුත්තෙ ආනීතමත්තෙ "ඉදං ගහෙතබ්බං, ඉදං විස්සජ්ජෙතබ්බ"න්ති පාකටත්තා විවාදො වූපසම්මති, තස්මා එතං විඤ්ඤූනං පමාණන්ති. ඉදානි අඤ්ඤථාපි සුත්තසභාගතං විභාවෙන්තො **"යථා වා"**තිආදිමාහ. **සුත්තෙනාති** පුප්ඵාවුතෙන යෙන කෙනචි පීරසුත්තෙන. **සඞ්ගහිතානීති** සුට්ඨු, සමං වා ගහිතානි, ආවුතානීති අත්ථො. **න විකිරියන්තීති** ඉතො චිතො ච විප්පකිණ්ණභාවමාහ, **න විද්ධංසීයන්තීති** ඡෙජ්ජභෙජ්ජාභාවං. අයමෙත්ථාධිප්පායො – යථා පීරසුත්තෙන සඞ්ගහිතානි පුප්ඵානි වාතෙන න විකිරියන්ති න විද්ධංසීයන්ති, එවං සුත්තෙන සඞ්ගහිතා අත්ථා මිච්ඡාවාදෙන න විකිරියන්ති න විද්ධංසීයන්තීති. වෙනෙය්‍යජ්ඣාසයවසප්පවත්තාය ච දෙසනාය අත්තත්ථපරත්ථාදීනං සාතිසයප්පකාසනතො ආණාධම්මසභාවෙහි විනයාභිධම්මෙහි විසෙසෙත්වා ඉමස්සෙව සුත්තසභාගතා වුත්තා. **"තෙනා"**තිආදීසු වුත්තනයානුසාරෙන සම්බන්ධො චෙව අත්ථො ච යථාරහං වත්තබ්බො. එත්ථ ච "සුත්තන්තපිටක"න්ති භෙට්ඨා වුත්තෙපි අන්තසද්දස්ස අවචනං තස්ස විසුං අත්ථාභාවදස්සනත්ථං තබ්භාවවුත්තිතො. සහයොගස්ස හි සද්දස්ස අවචනෙන සෙසතා තස්ස තුල්‍යාධිකරණතං, අනත්ථකතං වා ඤාපෙති.

යන්ති එස නිපාතො කාරණෙ, යෙනාති අත්ථො. එත්ථ අභිධම්මෙ වුඩ්ඪිමන්තො ධම්මා යෙන වුත්තා, තෙන අභිධම්මො නාම අක්ඛාතොති පච්චෙකං යොජෙතබ්බං. අභි-සද්දස්ස අත්ථවසෙනායං පභෙදොති තස්ස තදත්ථප්පවත්තතාදස්සනෙන තමත්ථං සාධෙන්තො **"අයඤ්හී"**තිආදිමාහ. අභි-සද්දො කමනකිරියාය වුඩ්ඪිභාවසඞ්ඛාතමතිරෙකත්ථං දීපෙතීති වුත්තං **"අභික්කමන්තීතිආදීසු වුඩ්ඪියං ආගතො"**ති. **අභිඤ්ඤාතාති** අඩ්ඪචන්දාදිනා කෙනචි සඤ්ඤාණෙන ඤාතා, පඤ්ඤාතා පාකටාති වුත්තං හොති. අඩ්ඪචන්දාදිභාවො හි රත්තියා උපලක්ඛණවසෙන පඤ්ඤාණං හොති "යස්මා අඩ්ඪො, තස්මා අට්ඨමී. යස්මා ඌනො, තස්මා චාතුද්දසී. යස්මා පුණ්ණො, තස්මා පන්නරසී"ති. **අභිලක්ඛිතාති** එත්ථාපි අයමෙවත්ථො වෙදිතබ්බො, ඉදං පන මූලපණ්ණාසකෙ **භයභෙරවසුත්තෙ** (ම. නි. 1.34) අභිලක්ඛිතසද්දපරියායො අභිඤ්ඤාතසද්දොති ආහ **"අභිඤ්ඤාතා අභිලක්ඛිතාතිආදීසු ලක්ඛණෙ"**ති. යජ්ජෙවං ලක්ඛිතසද්දස්සෙව ලක්ඛණත්ථදීපනතො අභි-සද්දො අනත්ථකොව සියාති? නෙවං දට්ඨබ්බං තස්සාපි තදත්ථජොතනතො. වාචකසද්දසන්නිධානෙ හි උපසග්ගනිපාතා තදත්ථජොතකමත්තාති ලක්ඛිතසද්දෙන වාචකභාවෙන පකාසිතස්ස ලක්ඛණත්ථස්සෙව ජොතකභාවෙන පකාසනතො අභි-සද්දොපි ලක්ඛණෙ පවත්තතීති වුත්තොති දට්ඨබ්බං. **රාජාභිරාජාති** පරෙහි රාජූහි පූජිතුමරහො රාජා. **පූජිතෙති** පූජාරහෙ. ඉදං පන සුත්තනිපාතෙ සෙලසුත්තෙ (සු. නි. 553 ආදයො).

අභිධම්මෙති "සුපිනන්තෙන සුක්කවිසට්ඨියා අනාපත්තිභාවෙපි අකුසලචෙතනා උපලබ්භතී"තිආදිනා (සාරත්ථ. ටී. පඨමමහාසඞ්ගීතිකථාවණ්ණනා) විනයපඤ්ඤත්තියා සඞ්කරවිරහිතෙ ධම්මෙ. පුබ්බාපරවිරොධාභාවෙන යථාවුත්තධම්මානමෙව අඤ්ඤමඤ්ඤසඞ්කරවිරහතො අඤ්ඤමඤ්ඤසඞ්කරවිරහිතෙ ධම්මෙතිපි වදන්ති. "පාණාතිපාතො අකුසල"න්ති (ම. නි. 2.192) එවමාදීසු වා මරණාධිප්පායස්ස ජීවිතින්ද්‍රියුපච්ඡෙදකපයොගසමුට්ඨාපිකා චෙතනා අකුසලො, න පාණසඞ්ඛාතජීවිතින්ද්‍රියස්ස උපච්ඡෙදසඞ්ඛාතො අතිපාතො. තථා "අදින්නස්ස පරසන්තකස්ස ආදානසඞ්ඛාතා විඤ්ඤත්ති අබ්‍යාකතො ධම්මො, තංවිඤ්ඤත්තිසමුට්ඨාපිකා ථෙය්‍යචෙතනා අකුසලො ධම්මො"ති

එවමාදිනාපි අඤ්ඤමඤ්ඤසඞ්කරවිරහිතෙ ධම්මෙති අත්ථො වෙදිතබ්බො. **අභිවිනයෙති** එත්ථ පන ‘‘ජාතරූපරජතං න පටිග්ගහෙතබ්බ’’න්ති වදන්තො විනයෙ විනෙති නාම. එත්ථ ච ‘‘එවං පටිග්ගණ්හතො පාචිත්තියං, එවං පන දුක්කට’’න්ති වදන්තො අභිවිනයෙ විනෙති නාමාති වදන්ති. තස්මා ජාතරූපරජතං පරසන්තකං ථෙය්‍යචිත්තෙන ගණ්හන්තස්ස යථාවත්ථුං පාරාජිකථුල්ලච්චයදුක්කටෙසු අඤ්ඤතරං, භණ්ඩාගාරිකසීසෙන ගණ්හන්තස්ස පාචිත්තියං, අත්තනො අත්ථාය ගණ්හන්තස්ස නිස්සග්ගියං පාචිත්තියං, කෙවලං ලොලතාය ගණ්හන්තස්ස අනාමාසදුක්කටං, රූපියඡඩ්ඩකසම්මතස්ස අනාපත්තීති එවං අඤ්ඤමඤ්ඤසඞ්කරවිරහිතෙ විනයෙපි පටිබලො විනෙතුන්ති අත්ථො දට්ඨබ්බො. එවං පන පරිච්ඡින්නතං සරූපතො සඞ්ඛෙපෙනෙව දස්සෙන්තො **‘‘අඤ්ඤමඤ්ඤ…පෙ…. හොති’’**ති ආහ.

අභික්කන්තෙනාති එත්ථ කන්තියා අධිකත්තං අභි-සද්දො දීපෙතීති වුත්තං **‘‘අධිකෙ’’**ති. නනු ච ‘‘අභික්කමන්තී’’ති එත්ථ අභි-සද්දො කමනකිරියාය වුඩ්ඪිභාවං අතිරෙකත්තං දීපෙති, ‘‘අභිඤ්ඤාතා අභිලක්ඛිතා’’ති එත්ථ ඤාණලක්ඛණකිරියානං සුපාකටතං විසෙසං, ‘‘අභික්කන්තෙනා’’ති එත්ථ කන්තියා අධිකත්තං විසිට්ඨභාවං දීපෙතීති ඉදං තාව යුත්තං කිරියාවිසෙසකත්තා උපසග්ගස්ස. ‘‘පාදයො කිරියායොගෙ උපසග්ගා’’ති හි **සද්දසත්ථෙ** වුත්තං. ‘‘අභිරාජා, අභිවිනයෙ’’ති පන පූජිතපරිච්ඡින්නෙසු රාජවිනයෙසු අභි-සද්දො වත්තතීති කථමෙතං යුජ්ජෙය්‍ය. න හි අසත්වවාචී සද්දො සත්වවාචකො සම්භවතීති? නත්ථි අත්‍ර දොසො පූජනපරිච්ඡෙදනකිරියානම්පි දීපනතො, තාහි ච කිරියාහි යුත්තෙසු රාජවිනයෙසුපි පවත්තත්තා. අභිපූජිතො රාජාති හි අත්ථෙන කිරියාකාරකසම්බන්ධං නිමිත්තං කත්වා කම්මසාධනභූතං රාජදබ්බං අභි-සද්දො පධානතො වදති, පූජනකිරියං පන අප්පධානතො. තථා අභිපරිච්ඡින්නො විනයොති අත්ථෙන කිරියාකාරකසම්බන්ධං නිමිත්තං කත්වා කම්මසාධනභූතං විනයදබ්බං අභි-සද්දො පධානතො වදති, පරිච්ඡින්දනකිරියං පන අප්පධානතො. තස්මා අතිමාලාදීසු අති-සද්දො විය අභි-සද්දො එත්ථ සහ සාධනෙන කිරියං වදතීති අභිරාජඅභිවිනයසද්දා සොපසග්ගාව සිද්ධා. එවං අභිධම්මසද්දෙපි අභිසද්දො සහ සාධනෙන වුඩ්ඪියාදිකිරියං වදතීති අයමත්ථො දස්සිතොති වෙදිතබ්බං.

හොතු අභි-සද්දො යථාවුත්තෙසු අත්ථෙසු, තප්පයොගෙන පන ධම්මසද්දෙන දීපිතා වුඩ්ඪිමන්තාදයො ධම්මා එත්ථ වුත්තා න භවෙය්‍යුං, කථං අයමත්ථො යුජ්ජෙය්‍යාති අනුයොගෙ සති තං පරිහරන්තො **‘‘එත්ථ චා’’**තිආදිමාහ. තත්ථ **එත්ථාති** එතස්මිං අභිධම්මෙ. උපන්‍යාසෙ ච-සද්දො. **භාවෙතීති** චිත්තස්ස වඩ්ඪනං වුත්තං, **ඵරිත්වාති** ආරම්මණස්ස වඩ්ඪනං, තස්මා තාහි භාවනාඵරණවුඩ්ඪීහි වුඩ්ඪිමන්තොපි ධම්මා වුත්තාති අත්ථො . **ආරම්මණාදීහීති** ආරම්මණසම්පයුත්තකම්මද්වාරපටිපදාදීහි. එකන්තතො ලොකුත්තරධම්මානඤ්ඤෙව පූජාරහත්තා **‘‘සෙක්ඛා ධම්මා’’**තිආදිනා තෙයෙව පූජිතාති දස්සිතා. **‘‘පූජාරහා’’**ති එතෙන කත්තාදිසාධනං, අතීතාදිකාලං, සක්කුණෙය්‍යත්ථං වා නිවත්තෙති. පූජිතබ්බායෙව හි ධම්මා කාලවිසෙසනියමරහිතා පූජාරහා එත්ථ වුත්තාති අධිප්පායො දස්සිතො. **සභාවපරිච්ඡින්නත්තාති** ඵුසනාදිසභාවෙන පරිච්ඡින්නත්තා. කාමාවචරෙහි මහන්තභාවතො මහග්ගතා ධම්මා අධිකා, තතොපි උත්තරවිරහතො අනුත්තරා ධම්මාති දස්සෙති **‘‘මහග්ගතා’’**තිආදිනා. **තෙනාති** ‘‘වුඩ්ඪිමන්තො’’තිආදිනා වචනෙන කරණභූතෙන, හෙතුභූතෙන වා.

යං පනෙත්ථාති එතෙසු විනයාදීසු තීසු අඤ්ඤමඤ්ඤවිසිට්ඨෙසු යං **අවිසිට්ඨං** සමානං, **තං** පිටකන්ති අත්ථො. විනයාදයො හි තයො සද්දා අඤ්ඤමඤ්ඤාසාධාරණත්තා විසිට්ඨා නාම, පිටකසද්දො පන තෙහි තීහිපි සාධාරණත්තා ‘‘අවිසිට්ඨො’’ති වුච්චති. **පරියත්තිබ්භාජනත්ථතොති** පරියාපුණිතබ්බත්ථපතිට්ඨානත්ථෙහි කරණභූතෙහි, විසෙසනභූතෙහි වා. අපිච **පරියත්තිබ්භාජනත්ථතො** පරියත්තිභාජනත්ථන්ති ආහූති අත්ථො දට්ඨබ්බො. පච්චත්තත්ථෙ හි තො-සද්දො ඉති-සද්දෙන නිද්දිසිතබ්බත්තා. ඉතිනා නිද්දිසිතබ්බෙහිතො – සද්දමිච්ඡන්ති නෙරුත්තිකා යථා ‘‘අනිච්චතො දුක්ඛතො අනත්තතො විපස්සන්තී’’ති (පට්ඨා. 1.1.406, 408, 411) එතෙන පරියාපුණිතබ්බතො, තංතදත්ථානං භාජනතො ච **පිටකං** නාමාති දස්සෙති. අනිප්ඵන්නපාටිපදිකපදඤ්හෙතං. සද්දවිදූ පන ‘‘පිට සද්දසඞ්ඝාටෙසූ’’ති වත්වා ඉධ වුත්තමෙව පයොගමුදාහරන්ති, තස්මා තෙසං මතෙන පිටීයති සද්දීයති පරියාපුණීයතීති **පිටකං,** පිටීයති වා සඞ්ඝාටීයති තංතදත්ථො එත්ථාති **පිටක**න්ති නිබ්බචනං කාතබ්බං. **‘‘තෙනා’’**තිආදිනා සමාසං දස්සෙති.

මා පිටකසම්පදානෙනාති කාලාමසුත්තෙ, (අ. නි. 3.66) සාළ්හසුත්තෙ (අ. නි. 3.67) ච ආගතං පාළිමාහ. තදට්ඨකථායඤ්ච ‘‘අම්හාකං පිටකතන්තියා සද්ධිං සමෙතීති මා ගණ්හිත්ථා’’ති (අ. නි. අට්ඨ. 2.3.66) අත්ථො වුත්තො. **ආචරියසාරිපුත්තත්ථෙරෙන** පන ‘‘පාළිසම්පදානවසෙන මා ගණ්හථා’’ති (සාරත්ථ. ටී. පඨමමහාසඞ්ගීතිකථාවණ්ණනා) වුත්තං. **කුදාලපිටකමාදායාති** කුදාලඤ්ච පිටකඤ්ච ආදාය. **කු** වුච්චති පථවී, තස්සා දාලනතො විදාලනතො අයොමයඋපකරණවිසෙසො **කුදාලං** නාම. තෙසං තෙසං වත්ථූනං භාජනභාවතො තාලපණ්ණවෙත්තලතාදීහි කතො භාජනවිසෙසො **පිටකං** නාම. ඉදං පන මූලපණ්ණාසකෙ **කකචූපමසුත්තෙ** (ම. නි. 1.227).

‘‘තෙන…පෙ…. ඤෙය්‍යා’’ති ගාථාපදං උල්ලිඞ්ගෙත්වා **‘‘තෙනා’’**තිආදිනා විවරති. සබ්බාදීහි සබ්බනාමෙහි වුත්තස්ස වා ලිඞ්ගමාදියතෙ, වුච්චමානස්ස වා, ඉධ පන වත්තිච්ඡාය වුත්තස්සෙවාති කත්වා **‘‘විනයො ච සො පිටකඤ්චා’’**ති වුත්තං. **‘‘යථාවුත්තෙනෙව නයෙනා’’**ති ඉමිනා ‘‘එවං දුවිධත්ථෙන…පෙ…. කත්වා’’ති ච ‘‘පරියත්තිභාවතො, තස්ස තස්ස අත්ථස්ස භාජනතො චා’’ති ච වුත්තං සබ්බමතිදිසති. **තයොපීති** එත්ථ **අපිසද්දො, පි-**සද්දො වා අවයවසම්පිණ්ඩනත්ථො. ‘‘අපී’’ති අවත්වා ‘‘පී’’ති වදන්තො හි අපි-සද්දො විය පි-සද්දොපි විසුං නිපාතො අත්ථීති දස්සෙති.

කථෙතබ්බානං අත්ථානං දෙසකායත්තෙන ආණාදිවිධිනා අතිසජ්ජනං පබොධනං **දෙසනා.** සාසිතබ්බපුග්ගලගතෙන යථාපරාධාදිසාසිතබ්බභාවෙන අනුසාසනං විනයනං **සාසනං.** කථෙතබ්බස්ස සංවරාසංවරාදිනො අත්ථස්ස කථනං වචනපටිබද්ධතාකරණං **කථා,** ඉදං වුත්තං හොති – දෙසිතාරං භගවන්තමපෙක්ඛිත්වා **දෙසනා,** සාසිතබ්බපුග්ගලවසෙන **සාසනං,** කථෙතබ්බස්ස අත්ථස්ස වසෙන **කථා**ති එවමිමෙසං නානාකරණං වෙදිතබ්බන්ති. එත්ථ ච කිඤ්චාපි දෙසනාදයො දෙසෙතබ්බාදිනිරපෙක්ඛා න හොන්ති, ආණාදයො පන විසෙසතො දෙසකාදිඅධීනාති තං තං විසෙසයොගවසෙන දෙසනාදීනං භෙදො වුත්තො. යථා හි ආණාවිධානං විසෙසතො ආණාරහාධීනං තත්ථ කොසල්ලයොගතො, එවං වොහාරපරමත්ථවිධානානි ච විධායකාධීනානීති ආණාදිවිධිනො දෙසකායත්තතා වුත්තා. අපරාධජ්ඣාසයානුරූපං විය ච ධම්මානුරූපම්පි සාසනං විසෙසතො, තථා විනෙතබ්බපුග්ගලාපෙක්ඛන්ති සාසිතබ්බපුග්ගලවසෙන සාසනං වුත්තං. සංවරාසංවරනාමරූපානං විය ච විනිබ්බෙඨෙතබ්බාය දිට්ඨියා කථනං සති වාචාවත්ථුස්මිං, නාසතීති විසෙසතො තදධීනං, තස්මා කථෙතබ්බස්ස අත්ථස්ස වසෙන කථා වුත්තා. හොන්ති චෙත්ථ –

> ‘‘දෙසකස්ස වසෙනෙත්ථ, දෙසනා පිටකත්තයං;
> සාසිතබ්බවසෙනෙතං, සාසනන්ති පවුච්චති.
>
> කථෙතබ්බස්ස අත්ථස්ස, වසෙනාපි කථාති ච;
> දෙසනාසාසනකථා-භෙදම්පෙවං පකාසයෙ’’ති.

පදත්තයම්පෙතං සමොධානෙත්වා තාසං භෙදොති කත්වා භෙදසද්දො විසුං විසුං යොජෙතබ්බො ද්වන්දපදතො පරං සූයමානත්තා ‘‘දෙසනාභෙදං, සාසනභෙදං, කථාභෙදඤ්ච යථාරහං පරිදීපයෙ’’ති. **භෙදන්ති** ච නානත්තං, විසෙසං වා. **තෙසු** පිටකෙසු. සික්ඛා ච පහානඤ්ච ගම්භීරභාවො ච, තඤ්ච **යථාරහං පරිදීපයෙ.**

දුතියගාථාය **පරියත්තිභෙදං** පරියාපුණනස්ස පකාරං, විසෙසඤ්ච විභාවයෙ. **යහිං** විනයාදිකෙ පිටකෙ. යං සම්පත්තිං, විපත්තිඤ්ච යථා භික්ඛු පාපුණාති, තථා තම්පි සබ්බං තහිං විභාවයෙති සම්බන්ධො. අථ වා යං පරියත්තිභෙදං සම්පත්තිං, විපත්තිඤ්ච යහිං යථා භික්ඛු පාපුණාති, තථා තම්පි සබ්බං තහිං විභාවයෙති යොජෙතබ්බං. **යථා**ති ච යෙහි උපාරම්භාදිහෙතුපරියාපුණනාදිප්පකාරෙහි, උපාරම්භනිස්සරණධම්මකොසරක්ඛණහෙතුපරියාපුණනං සුප්පටිපත්තිදුප්පටිපත්තීති එතෙහි පකාරෙහීති වුත්තං හොති. සන්තෙසුපි ච අඤ්ඤෙසු තථා පාපුණන්තෙසු ජෙට්ඨසෙට්ඨාසන්නසදාසන්නිහිතභාවතො, යථානුසිට්ඨං සම්මාපටිපජ්ජනෙන ධම්මාධිට්ඨානභාවතො ච **භික්ඛූ**ති වුත්තං.

තත්‍රාති තාසු ගාථාසු. **අයන්ති** අධුනා වක්ඛමානා කථා. **පරිදීපනා**ති සමන්තතො පකාසනා, කිඤ්චිමත්තම්පි අසෙසෙත්වා විභජනාති වුත්තං හොති. **විභාවනා**ති එවං පරිදීපනායපි සති ගූළ්හං පටිච්ඡන්නමකත්වා සොතූනං සුවිඤ්ඤෙය්‍යභාවෙන ආවිභාවනා. සඞ්ඛෙපෙන පරිදීපනා, විත්ථාරෙන විභාවනාතිපි වදන්ති. අපිච එතං පදද්වයං හෙට්ඨා වුත්තානුරූපතො කථිතං, අත්ථතො පන එකමෙව. තස්මා පරිදීපනා පඨමගාථාය, විභාවනා දුතියගාථායාති යොජෙතබ්බං. ච-සද්දෙන උභයත්ථං අඤ්ඤමඤ්ඤං සමුච්චෙති. කස්මා, වුච්චන්තීති ආහ **‘‘එත්ථ හී’’**තිආදි. **හී**ති කාරණෙ නිපාතො ‘‘අක්ඛරවිපත්තියං හී’’තිආදීසු විය. යස්මා, කස්මාති වා අත්ථො. ආණං පණෙතුං [ඨපෙතුං (සාරත්ථ. ටී. 1.පඨමමහාසඞ්ගීතිකථාවණ්ණනා)] අරහතීති **ආණාරහො,** සම්මාසම්බුද්ධත්තා, මහාකාරුණිකතාය ච අවිපරීතහිතොපදෙසකභාවෙන පමාණවචනත්තා ආණාරහෙන භගවතාති අත්ථො. වොහාරපරමත්ථධම්මානම්පි තත්ථ සබ්භාවතො **‘‘ආණාබාහුල්ලතො’’**ති වුත්තං, තෙන යෙභුය්‍යනයං දස්සෙති. ඉතො පරෙසුපි එසෙව නයො. විසෙසෙන සත්තානං මනං අවහරතීති **වොහාරො,** පඤ්ඤත්ති, තස්මිං කුසලො, තෙන.

පචුරො බහුලො අපරාධො දොසො වීතික්කමො යෙසං තෙ **පචුරාපරාධා,** සෙය්‍යසකත්ථෙරාදයො. **යථාපරාධන්ති** දොසානුරූපං. **‘‘අනෙකජ්ඣාසයා’’**තිආදීසු ආසයොව **අජ්ඣාසයො,** සො අත්ථතො දිට්ඨි, ඤාණඤ්ච, පභෙදතො පන චතුබ්බිධො හොති. වුත්තඤ්ච –

> ‘‘සස්සතුච්ඡෙදදිට්ඨී ච, ඛන්ති චෙවානුලොමිකා;
> යථාභූතඤ්ච යං ඤාණං, එතං ආසයසද්දිත’’න්ති.

තත්ථ සබ්බදිට්ඨීනං සස්සතුච්ඡෙදදිට්ඨීහි සඞ්ගහිතත්තා සබ්බෙපි දිට්ඨිගතිකා සත්තා ඉමා එව ද්වෙ දිට්ඨියො සන්නිස්සිතා. යථාහ ‘‘ද්වයනිස්සිතො ඛො පනායං කච්චාන ලොකො යෙභුය්‍යෙන අත්ථිතඤ්ච නත්ථිතඤ්චා’’ති, (සං. නි. 2.15) **අත්ථිතා**ති හි සස්සතග්ගාහො අධිප්පෙතො, **නත්ථිතා**ති උච්ඡෙදග්ගාහො. අයං තාව වට්ටනිස්සිතානං පුථුජ්ජනානං ආසයො. විවට්ටනිස්සිතානං පන සුද්ධසත්තානං අනුලොමිකා ඛන්ති, යථාභූතඤාණන්ති දුවිධො ආසයො. තත්ථ ච **අනුලොමිකා ඛන්ති** විපස්සනාඤාණං. **යථාභූතඤාණං** පන කම්මසකතාඤාණං. චතුබ්බිධො පෙසො ආසයන්ති සත්තා එත්ථ නිවසන්ති, චිත්තං වා ආගම්ම සෙති එත්ථාති **ආසයො** මිගාසයො විය. යථා මිගො ගොචරාය ගන්ත්වාපි පච්චාගන්ත්වා තත්ථෙව වනගහනෙ සයතීති තං තස්ස ‘‘ආසයො’’ති වුච්චති, තථා චිත්තං අඤ්ඤථාපි පවත්තිත්වා යත්ථ පච්චාගම්ම සෙති, තස්ස සො ‘‘ආසයො’’ති. කාමරාගාදයො සත්ත **අනුසයා.** මූසිකවිසං විය

කාරණලාභෙ උප්පජ්ජමානාරහා අනාගතා, අතීතා, පච්චුප්පන්නා ච තංසභාවත්තා තථා වුච්චන්ති. න හි ධම්මානං කාලභෙදෙන සභාවභෙදොති. **චරියාති** රාගචරියාදිකා ඡ මූලචරියා, අන්තරභෙදෙන අනෙකවිධා, සංසග්ගවසෙන පන තෙසට්ඨි හොන්ති. අථ වා **චරියාති** සුචරිතදුච්චරිතවසෙන දුවිධං චරිතං. තඤ්හි විභඞ්ගෙ චරිතනිද්දෙසෙ නිද්දිට්ඨං.

“අධිමුත්ති නාම ‘අජ්ජෙව පබ්බජිස්සාමි, අජ්ජෙව අරහත්තං ගණ්හිස්සාමී’තිආදිනා තන්නින්නභාවෙන පවත්තමානං සන්නිට්ඨාන”න්ති (සාරත්ථ. ටී. පඨමමහාසඞ්ගීතිකථාවණ්ණනා) **ගණ්ඨිපදෙසු** වුත්තං. **ආචරියධම්මපාලත්ථෙරෙන** පන “අධිමුත්ති නාම සත්තානං පුබ්බචරියවසෙන අභිරුචි, සා දුවිධා හීනපණීතභෙදෙනා’ති (දී. නි. ටී. පඨමමහාසඞ්ගීතිකථාවණ්ණනා) වුත්තං. තථා හි යාය හීනාධිමුත්තිකා සත්තා හීනාධිමුත්තිකෙයෙව සත්තෙ සෙවන්ති, පණීතාධිමුත්තිකා පණීතාධිමුත්තිකෙයෙව . සචෙ හි ආචරියුපජ්ඣායා සීලවන්තො න හොන්ති, සද්ධිවිහාරිකා සීලවන්තො, තෙ අත්තනො ආචරියුපජ්ඣායෙපි න උපසඞ්කමන්ති, අත්තනා සදිසෙ සාරුප්පභික්ඛූයෙව උපසඞ්කමන්ති. සචෙ ආචරියුපජ්ඣායා සාරුප්පභික්ඛූ, ඉතරෙ අසාරුප්පා, තෙපි න ආචරියුපජ්ඣායෙ උපසඞ්කමන්ති, අත්තනා සදිසෙ අසාරුප්පභික්ඛූයෙව උපසඞ්කමන්ති. ධාතුසංයුත්තවසෙන (සං. නි. 2.85 ආදයො) වෙස අත්ථො දීපෙතබ්බො. එවමයං හීනාධිමුත්තිකාදීනං අඤ්ඤමඤ්ඤො පසෙවනාදිනියමිතා අභිරුචි අජ්ඣාසයධාතු “අධිමුත්තී”ති වෙදිතබ්බා. අනෙකා අජ්ඣාසයාදයො තෙ යෙසං අත්ථි, අනෙකා වා අජ්ඣාසයාදයො යෙසන්ති තථා යථා “බහුකත්තුකො, බහුනදිකො”ති. **යථානුලොමන්ති** අජ්ඣාසයාදීනං අනුලොමං අනතික්කම්ම, යෙ යෙ වා අජ්ඣාසයාදයො අනුලොමා, තෙහි තෙහීති අත්ථො. ආසයාදීනං අනුලොමස්ස වා අනුරූපන්තිපි වදන්ති. ඝනවිනිබ්භොගාභාවතො දිට්ඨිමානතණ්හාවසෙන “අහං මම සන්තක”න්ති එවං පවත්ත**සඤ්ඤිනො. යථාධම්මන්ති** “නත්ථෙත්ථ අත්තා, අත්තනියං වා, කෙවලං ධම්මමත්තමෙවෙත”න්ති එවමාදිනා ධම්මසභාවානුරූපන්ති අත්ථො.

සංවරණං **සංවරො,** කායවාචාහි අවීතික්කමො. මහන්තො සංවරො **අසංවරො.** වුඩ්ඪිඅත්ථො හි අයං අ-කාරො යථා “අසෙක්ඛා ධම්මා”ති (ධ. ස. තිකමාතිකා 21) තංයොගතාය ච ඛුද්දකො සංවරො පාරිසෙසාදිනයෙන සංවරො, තස්මා ඛුද්දකො, මහන්තො ච සංවරොති අත්ථො. තෙනාහ **“සංවරා සංවරො”**තිආදි. **දිට්ඨිවිනිවෙඨනාති** දිට්ඨියා විමොචනං, අත්ථතො පන තස්ස උජුවිපච්චනිකා සම්මාදිට්ඨිආදයො ධම්මා. තථා චාහ **“ද්වාසට්ඨිදිට්ඨිපටිපක්ඛභූතා”**ති. නාමස්ස, රූපස්ස, නාමරූපස්ස ච පරිච්ඡින්දනං **නාමරූපපරිච්ඡෙදො,** සො පන “රාගාදිපටිපක්ඛභූතො”ති වචනතො තථාපවත්තමෙව ඤාණං.

“තීසුපී”තිආදිනා අපරඞ්ගං විවරති. තීසුපි තාසං වචනසම්භවතො **“විසෙසෙනා”**ති වුත්තං. තදෙතං සබ්බත්ථ යොජෙතබ්බං. තත්‍ර “යායං අධිසීලසික්ඛා, අයං ඉමස්මිං අත්ථෙ අධිප්පෙතා සික්ඛා”ති වචනතො ආහ **“විනයපිටකෙ අධිසීලසික්ඛා”**ති. **සුත්තන්තපාළියං** “විවිච්චෙව කාමෙහී”තිආදිනා (දී. නි. 1.226; සං. නි. 1.152; අ. නි. 4.123) සමාධිදෙසනාබාහුල්ලතො **“සුත්තන්ත පිටකෙ අධිචිත්තසික්ඛා”**ති වුත්තං. නාමරූපපරිච්ඡෙදස්ස අධිපඤ්ඤාපදට්ඨානතො, අධිපඤ්ඤාය ච අත්ථාය තදවසෙසනාමරූපධම්මකථනතො ආහ **“අභිධම්මපිටකෙ අධිපඤ්ඤාසික්ඛා”**ති.

කිලෙසානන්ති සංක්ලෙසධම්මානං, කම්මකිලෙසානං වා, උභයාපෙක්ඛඤ්චෙතං “යො කායවචීද්වාරෙහි කිලෙසානං වීතික්කමො, තස්ස පහානං, තස්ස පටිපක්ඛත්තා”ති ච. “වීතික්කමො”ති අයං “පටිපක්ඛ”න්ති භාවයොගෙ සම්බන්ධො, “සීලස්සා”ති පන භාවපච්චයෙ. එවං සබ්බත්ථ. අනුසයවසෙන සන්තානෙ අනුවත්තන්තා කිලෙසා කාරණලාභෙ පරියුට්ඨිතාපි සීලභෙදභයවසෙන වීතික්කමිතුං න ලභන්තීති ආහ **“වීතික්කමපටිපක්ඛත්තා සීලස්සා”**ති. ඔකාසාදානවසෙන කිලෙසානං චිත්තෙ කුසලප්පවත්තිං පරියාදියිත්වා උට්ඨානං **පරියුට්ඨානං,** තස්ස පහානං, චිත්තසන්තානෙ උප්පත්තිවසෙන කිලෙසානං පරියුට්ඨානස්ස පහානන්ති වුත්තං හොති. “කිලෙසාන”න්ති හි අධිකාරො, තං පන පරියුට්ඨානප්පහානං චිත්තසමාදහනවසෙන හවතීති ආහ **“පරියුට්ඨානපටිපක්ඛත්තා සමාධිස්සා”**ති. අප්පහීනභාවෙන සන්තානෙ අනු අනු සයනකා අනුරූපකාරණලාභෙ උප්පජ්ජනාරහා ථාමගතා කාමරාගාදයො සත්ත කිලෙසා **අනුසයා,** තෙසං පහානං, තෙ පන සබ්බසො අරියමග්ගපඤ්ඤාය පහීයන්තීති ආහ **“අනුසයපටිපක්ඛත්තා පඤ්ඤායා”**ති.

දීපාලොකෙන විය තමස්ස දානාදිපුඤ්ඤකිරියවත්ථුගතෙන තෙන තෙන කුසලඞ්ගෙන තස්ස තස්ස අකුසලස්ස පහානං **තදඞ්ගප්පහානං.** ඉධ පන අධිසීලසික්ඛාය වුත්තට්ඨානත්තා තෙන තෙන සුසීල්‍යඞ්ගෙන තස්ස තස්ස දුස්සීල්‍යඞ්ගස්ස පහානං “තදඞ්ගප්පහාන”න්ති ගහෙතබ්බං. උපචාරප්පනාභෙදෙන සමාධිනා පවත්තිනිවාරණෙන ඝටප්පහාරෙන විය ජලතලෙ සෙවාලස්ස තෙසං තෙසං නීවරණාදිධම්මානං වික්ඛම්භනවසෙන පහානං **වික්ඛම්භනප්පහානං.** චතුන්නං අරියමග්ගානං භාවිතත්තා තං තං මග්ගවතො සන්තානෙ සමුදයපක්ඛිකස්ස කිලෙසගණස්ස අච්චන්තමප්පවත්තිසඞ්ඛාත සමුච්ඡින්දනවසෙන පහානං **සමුච්ඡෙදප්පහානං.** දුට්ඨු චරිතං, සංකිලෙසෙහි වා දූසිතං චරිතං **දුච්චරිතං.** තදෙව යත්ථ උප්පන්නං, තං සන්තානං සම්මා කිලිසති විබාධති, උපතාපෙති වාති **සංකිලෙසො,** තස්ස පහානං. කායවචීදුච්චරිතවසෙන පවත්තසංකිලෙසස්ස තදඞ්ගවසෙන පහානං වුත්තං සීලස්ස දුච්චරිතපටිපක්ඛත්තා. සික්ඛත්තයානුසාරෙන හි අත්ථො වෙදිතබ්බො. තසතීති **තණ්හා,** සාව වුත්තනයෙන සංකිලෙසො, තස්ස වික්ඛම්භනවසෙන පහානං වුත්තං සමාධිස්ස කාමච්ඡන්දපටිපක්ඛත්තා. **දිට්ඨියෙව** යථාවුත්තනයෙන **සංකිලෙසො,** තස්ස සමුච්ඡෙදවසෙන පහානං වුත්තං පඤ්ඤාය අත්තාදිවිනිමුත්තසභාව ධම්මප්පකාසනතො.

එකමෙකස්මිඤ්චෙත්ථාති එතෙසු තීසු පිටකෙසු එකමෙකස්මිං පිටකෙ, **ච**-සද්දො වාක්‍යාරම්භෙ, පක්ඛන්තරෙ වා. **පි**-සද්දො, **අපි**-සද්දො වා අවයවසම්පිණ්ඩනෙ, තෙන න කෙවලං චතුබ්බිධස්සෙව ගම්භීරභාවො, අථ ඛො පච්චෙකං තදවයවානම්පීති සම්පිණ්ඩනං කරොති. එස නයො ඊදිසෙසු. ඉදානි තෙ සරූපතො දස්සෙතුං **"තත්ථා"**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **තන්තීති** පාළි. සා හි උක්කට්ඨානං සීලාදිඅත්ථානං බොධනතො, සභාවනිරුත්තිභාවතො, බුද්ධාදීහි භාසිතත්තා ච පකට්ඨානං වචනානං ආළි පන්තීති **"පාළී"**ති වුච්චති.

ඉධ පන **විනයගණ්ඨිපදකාරාදීනං** සද්දවාදීනං මතෙන පුබ්බෙ වවත්ථාපිතා පරමත්ථසද්දප්පබන්ධභූතා තන්ති **ධම්මො** නාම. **ඉති**-සද්දො හි නාමත්ථෙ, ''ධම්මො''ති වා වුච්චති. **තස්සායෙවාති** තස්සා යථාවුත්තාය එව තන්තියා අත්ථො. **මනසා වවත්ථාපිතායාති** උග්ගහණ-ධාරණාදිවසප්පවත්තෙන මනසා පුබ්බෙ වවත්ථාපිතාය යථාවුත්තාය පරමත්ථසද්දප්පබන්ධභූතාය තස්සා තන්තියා. **දෙසනාති** පච්ඡා පරෙසමවබොධනත්ථං දෙසනාසඞ්ඛාතා පරමත්ථසද්දප්පබන්ධභූතා තන්තියෙව. අපිච යථාවුත්තතන්ති සඞ්ඛාතසද්දසමුට්ඨාපකො චිත්තුප්පාදො **දෙසනා. තන්තියා, තන්තිඅත්ථස්ස චාති** යථාවුත්තාය දුවිධායපි තන්තියා, තදත්ථස්ස ච යථාභූතාවබොධොති අත්ථො වෙදිතබ්බො. තෙ හි භගවතා වුච්චමානස්ස අත්ථස්ස, වොහාරස්ස ච දීපකො සද්දොයෙව **තන්ති** නාමාති වදන්ති. තෙසං පන වාදෙ ධම්මස්සාපි සද්දසභාවත්තා ධම්මදෙසනානං කො විසෙසොති චෙ? තෙසං තෙසං අත්ථානං බොධකභාවෙන ඤාතො, උග්ගහණාදිවසෙන ච පුබ්බෙ වවත්ථාපිතො පරමත්ථසද්දප්පබන්ධො **ධම්මො,** පච්ඡා පරෙසං අවබොධනත්ථං පවත්තිතො තං තදත්ථප්පකාසකො සද්දො **දෙසනාති** අයම්මෙසං විසෙසොති. අථ වා යථාවුත්තසද්දසමුට්ඨාපකො චිත්තුප්පාදො **දෙසනා** දෙසීයති සමුට්ඨාපීයති සද්දො එතෙනාති කත්වා මුසාවාදාදයො විය තත්ථාපි හි මුසාවාදාදිසමුට්ඨාපිකා චෙතනා මුසාවාදාදිසද්දෙහි වොහරීයතීති. කිඤ්චාපි අක්ඛරාවලිභූතො පඤ්ඤත්තිසද්දොයෙව අත්ථස්ස ඤාපකො, තථාපි මූලකාරණභාවතො ''අක්ඛරසඤ්ඤාතො''තිආදීසු විය තස්සායෙව අත්ථොති පරමත්ථසද්දොයෙව අත්ථස්ස ඤාපකභාවෙන වුත්තොති දට්ඨබ්බං. ''තස්සා තන්තියා දෙසනා''ති ච සදිසවොහාරෙන වුත්තං යථා ''උප්පන්නා ච කුසලාධම්මා භියොභාවාය වෙපුල්ලාය සංවත්තන්තී''ති.

අභිධම්මගණ්ඨිපදකාරාදීනං පන පණ්ණත්තිවාදීනං මතෙන සම්මුතිපරමත්ථභෙදස්ස අත්ථස්ස අනුරූපවාචකභාවෙන පරමත්ථසද්දෙසු එකන්තෙන භගවතා මනසා වවත්ථාපිතා නාමපඤ්ඤත්තිපබන්ධභූතා තන්ති **ධම්මො** නාම, ''ධම්මො''ති වා වුච්චති. **තස්සායෙවාති** තස්සා නාමපඤ්ඤත්තිභූතාය තන්තියා එව අත්ථො. **මනසා වවත්ථාපිතායාති** සම්මුතිපරමත්ථභෙදස්ස අත්ථස්සානුරූපවාචකභාවෙන පරමත්ථසද්දෙසු භගවතා මනසා වවත්ථාපිතාය නාමපණ්ණත්තිපබන්ධභූතාය තස්සා තන්තියා. **දෙසනාති** පරෙසං පබොධනෙන අතිසජ්ජනා වාචාය පකාසනා වචීභෙදභූතා පරමත්ථසද්දප්පබන්ධසඞ්ඛාතා තන්ති. **තන්තියා, තන්තිඅත්ථස්ස චාති** යථාවුත්තාය දුබ්බිධායපි තන්තියා, තදත්ථස්ස ච යථාභූතාවබොධොති අත්ථො. තෙ හි එවං වදන්ති – සභාවත්ථස්ස, සභාවවොහාරස්ස ච අනුරූපවසෙනෙව භගවතා මනසා වවත්ථාපිතා පණ්ණත්ති ඉධ ''තන්තී''ති වුච්චති. යදි ච සද්දවාදීනං මතෙන සද්දොයෙව ඉධ තන්ති නාම සියා. තන්තියා, දෙසනාය ච නානත්තෙන භවිතබ්බං, මනසා වවත්ථාපිතාය ච තන්තියා වචීභෙදකරණමත්තං ඨපෙත්වා දෙසනාය නානත්තං නත්ථි. තථා හි දෙසනං දස්සෙන්තෙන මනසා වවත්ථාපිතාය තන්තියා දෙසනාති වචීභෙදකරණමත්තං විනා තන්තියා සහ දෙසනාය අනඤ්ඤතා වුත්තා. තථා ච උපරි ''දෙසනාති පඤ්ඤත්තී''ති වුත්තත්තා දෙසනාය අනඤ්ඤභාවෙන තන්තියාපි පණ්ණත්තිභාවො කථිතො හොති.

අපිච යදි තන්තියා අඤ්ඤායෙව දෙසනා සියා, ''තන්තියා ච තන්තිඅත්ථස්ස ච දෙසනාය ච යථාභූතාවබොධො''ති වත්තබ්බං සියා. එවං පන අවත්වා ''තන්තියා ච තන්තිඅත්ථස්ස ච යථාභූතාවබොධො''ති වුත්තත්තා තන්තියා, දෙසනාය ච අනඤ්ඤභාවො දස්සිතො හොති. එවඤ්ච කත්වා උපරි ''දෙසනා නාම පඤ්ඤත්තී''ති දස්සෙන්තෙන දෙසනාය අනඤ්ඤභාවතො තන්තියා පණ්ණත්තිභාවො කථිතො හොතීති. තදුභයම්පි පන පරමත්ථතො සද්දොයෙව පරමත්ථවිනිමුත්තාය සම්මුතියා අභාවා, ඉමමෙව ච නයං ගහෙත්වා කෙචි ආචරියා ''ධම්මො ච දෙසනා ච පරමත්ථතො සද්දො එවා''ති වොහරන්ති, තෙපි අනුපවජ්ජායෙව. යථා කාමාවචරපටිසන්ධිවිපාකා ''පරිත්තාරම්මණා''ති වුච්චන්ති, එවං සම්පදමිදං දට්ඨබ්බං. න හි කාමාවචරපටිසන්ධිවිපාකා ''නිබ්බත්තිතපරමත්ථවිසයායෙවා''ති සක්කා වත්තුං ඉත්ථිපුරිසාදිආකාරපරිවිතක්කපුබ්බකානං රාගාදිඅකුසලානං, මෙත්තාදිකුසලානඤ්ච ආරම්මණං ගහෙත්වාපි සමුප්පජ්ජනතො. පරමත්ථධම්මමූලකත්තා පනස්ස පරිකප්පස්ස පරමත්ථවිසයතා සක්කා පඤ්ඤපෙතුං, එවමිධාපි දට්ඨබ්බන්ති ච. එවම්පි පණ්ණත්තිවාදීනං මතං හොතු, සද්දවාදීනං මතෙපි ධම්මදෙසනානං නානත්තං වුත්තනයෙනෙව **ආචරියධම්මපාලත්ථෙරා** දීහි පකාසිතන්ති. හොති චෙත්ථ –

> ''සද්දො ධම්මො දෙසනා ච, ඉච්චාහු අපරෙ ගරූ;
> ධම්මො පණ්ණත්ති සද්දො තු, දෙසනා චාති චාපරෙ''ති.

තීසුපි චෙතෙසු එතෙ ධම්මත්ථදෙසනාපටිවෙධාති එත්ථ තන්තිඅත්ථො, තන්තිදෙසනා, තන්තිඅත්ථපටිවෙධො චාති ඉමෙ තයො තන්තිවිසයා හොන්තීති විනයපිටකාදීනං අත්ථදෙසනාපටිවෙධාධාරභාවො යුත්තො, පිටකානි පන තන්තියෙවාති තෙසං ධම්මාධාරභාවො කථං යුජ්ජෙය්‍යාති? තන්තිසමුදායස්ස අවයවතන්තියා ආධාරභාවතො. සමුදායො හි අවයවස්ස පරිකප්පනාමත්තසිද්ධෙන ආධාරභාවෙන වුච්චති යථා ''රුක්ඛෙ සාඛා''ති. එත්ථ ච ධම්මාදීනං දුක්ඛොගාහභාවතො තෙහි ධම්මාදීහි විනයාදයො ගම්භීරාති විනයාදීනම්පි චතුබ්බිධො ගම්භීරභාවො වුත්තොයෙව, තස්මා ධම්මාදයො එව දුක්ඛොගාහත්තා ගම්භීරා, න විනයාදයොති න චොදෙතබ්බමෙතං සමුඛෙන, විසයවිසයීමුඛෙන

ච විනයාදීනඤ්ඤෙව ගම්භීරභාවස්ස වුත්තත්තා. ධම්මො හි විනයාදයො එව අභින්නත්තා. තෙසං විසයො අත්ථො වාචකභූතානං තෙසමෙව වාච්චභාවතො, විසයිනො දෙසනාපටිවෙධා ධම්මත්ථවිසයභාවතොති. තත්ථ පටිවෙධස්ස දුක්කරභාවතො ධම්මත්ථානං, දෙසනාඤාණස්ස දුක්කරභාවතො දෙසනාය ච දුක්ඛොගාහභාවො වෙදිතබ්බො, පටිවෙධස්ස පන උප්පාදෙතුං අසක්කුණෙය්‍යත්තා, තබ්බිසයඤාණුප්පත්තියා ච දුක්කරභාවතො දුක්ඛොගාහතා වෙදිතබ්බා. ධම්මත්ථදෙසනානං ගම්භීරභාවතො තබ්බිසයො පටිවෙධොපි ගම්භීරො යථා තං ගම්භීරස්ස උදකස්ස පමාණග්ගහණෙ දීඝෙන පමාණෙන භවිතබ්බං, එවංසම්පදමිදන්ති (වජිර. ටී. පඨමමහාසඞ්ගීතිකථාවණ්ණනා) **වජිරබුද්ධිත්ථෙරො.** පිටකාවයවානං ධම්මාදීනං වුච්චමානො ගම්භීරභාවො තංසමුදායස්ස පිටකස්සාපි වුත්තොයෙව, තස්මා තථා න චොදෙතබ්බන්තිපි වදන්ති, විචාරෙතබ්බමෙතං සබ්බෙසම්පි තෙසං පිටකාවයවාසම්භවතො. මහාසමුද්දො දුක්ඛොගාහො, අලබ්භනෙය්‍යපතිට්ඨො චිය චාති සම්බන්ධො. අත්ථවසා හි විභත්තිවචනලිඞ්ගපරිණාමොති. දුක්ඛෙන ඔගය්හන්ති, දුක්ඛො වා ඔගාහො අන්තො පවිසනමෙතෙසූති **දුක්ඛොගාහා.** න ලභිතබ්බොති අලබ්භනීයො, සොයෙව **අලබ්භනෙය්‍යො,** ලභීයතෙ වා ලබ්භනං, තං නාරහතීති **අලබ්භනෙය්‍යො.** පතිට්ඨහන්ති එත්ථ ඔකාසෙති **පතිට්ඨො,** පතිට්ඨහනං වා **පතිට්ඨො,** අලබ්භනෙය්‍යො සො යෙසූ තෙ **අලබ්භනෙය්‍යපතිට්ඨා.** එකදෙසෙන ඔගාහන්තෙහිපි මන්දබුද්ධීහි පතිට්ඨා ලද්ධුං න සක්කායෙවාති දස්සෙතුං එතං පුන වුත්තං. **"එව"**න්තිආදි නිගමනං.

ඉදානි හෙතුහෙතුඵලාදීනම්පි වසෙන ගම්භීරභාවං දස්සෙන්තො **"අපරො නයො"**තිආදිමාහ. තත්ථ **හෙතූති** පච්චයො. සො ච අත්තනො ඵලං දහති විදහතීති **ධම්මො** ද-කාරස්ස ධ-කාරං කත්වා. ධම්මසද්දස්ස චෙත්ථ හෙතුපරියායතා කථං විඤ්ඤායතීති ආහ **"වුත්තඤ්හෙත"**න්තිආදි. **වුත්තං** පටිසම්භිදාවිභඞ්ගෙ (විභ. 718). නනු ච ''හෙතුම්හි ඤාණං ධම්මපටිසම්භිදා''ති එතෙන වචනෙන ධම්මස්ස හෙතුභාවො කථං විඤ්ඤායතීති? ''ධම්මපටිසම්භිදා''ති එතස්ස සමාසපදස්ස අවයවපදත්ථං දස්සෙන්තෙන ''හෙතුම්හි ඤාණ''න්ති වුත්තත්තා. ''ධම්මෙ පටිසම්භිදා ධම්මපටිසම්භිදා''ති එත්ථ හි ''ධම්මෙ''ති එතස්ස අත්ථං දස්සෙන්තෙන ''හෙතුම්හී''ති වුත්තං, ''පටිසම්භිදා''ති එතස්ස අත්ථං දස්සෙන්තෙන **"ඤාණ"**න්ති. තස්මා හෙතුධම්මසද්දා එකත්ථා, ඤාණපටිසම්භිදා සද්දා චාති ඉමමත්ථං වදන්තෙන සාධිතො ධම්මස්ස හෙතුභාවොති. තථා **"හෙතුඵලෙ ඤාණං අත්ථපටිසම්භිදා"**ති එතෙන වචනෙන සාධිතො අත්ථස්ස හෙතුඵලභාවොති දට්ඨබ්බො. හෙතුනො ඵලං **හෙතුඵලං,** තඤ්ච හෙතුඅනුසාරෙන අරීයති අධිගමීයතීති **අත්ථොති** වුච්චති.

දෙසනාති පඤ්ඤත්තීති එත්ථ සද්දවාදීනං වාදෙ අත්ථබ්‍යඤ්ජනකා අවිපරීතාභිලාපධම්මනිරුත්තිභූතා පරමත්ථසද්දප්පබන්ධසඞ්ඛාතා තන්ති ''දෙසනා''ති වුච්චති, දෙසනා නාමාති වා අත්ථො. දෙසීයති අත්ථො එතායාති හි **දෙසනා.** පකාරෙන ඤාපීයති අත්ථො එතාය, පකාරතො වා ඤාපෙතීති **පඤ්ඤත්ති.** තමෙව සරූපතො දස්සෙතුං **"යථාධම්මං ධම්මාභිලාපොති අධිප්පායො"**ති වුත්තං. **යථාධම්මන්ති** එත්ථ පන ධම්මසද්දො හෙතුං, හෙතුඵලඤ්ච සබ්බං සඞ්ගණ්හාති. සභාවවාචකො හෙස ධම්මසද්දො, න පරියත්තිහෙතුආදිවාචකො, තස්මා යො යො අවිජ්ජාසඞ්ඛාරාදිධම්මො, තස්මිං තස්මින්ති අත්ථො. තෙසං තෙසං අවිජ්ජාසඞ්ඛාරාදිධම්මානං අනුරූපං වා යථාධම්මං. දෙසනාපි හි පටිවෙධො විය අවිපරීතසවිසයවිභාවනතො ධම්මානුරූපං පවත්තති, තතොයෙව ච අවිපරීතාභිලාපොති වුච්චති. **ධම්මාභිලාපොති** හි අත්ථබ්‍යඤ්ජනකො අවිපරීතාභිලාපො ධම්මනිරුත්තිභූතො තන්තිසඞ්ඛාතො පරමත්ථසද්දප්පබන්ධො. සො හි අභිලප්පති උච්චාරීයතීති **අභිලාපො,** ධම්මො අවිපරීතො සභාවභූතො අභිලාපො ධම්මාභිලාපොති වුච්චති, එතෙන ''තත්‍ර ධම්මනිරුත්තාභිලාපෙ ඤාණං නිරුත්තිපටිසම්භිදා''ති (විභ. 718) එත්ථ වුත්තං ධම්මනිරුත්තිං දස්සෙති සද්දසභාවත්තා දෙසනාය. තථා හි නිරුත්තිපටිසම්භිදාය පරිත්තාරම්මණාදිභාවො **පටිසම්භිදාවිභඞ්ගපාළියං** (විභ. 718) වුත්තො. **තදට්ඨකථාය** ච ''තං සභාවනිරුත්තිං සද්දං ආරම්මණං කත්වා''තිආදිනා (විභ. අට්ඨ. 718) තස්සා සද්දාරම්මණතා දස්සිතා. ''ඉමස්ස අත්ථස්ස අයං සද්දො වාචකො''ති හි වචනවචනත්ථෙ චවත්ථපෙත්වා තං තං වචනත්ථවිභාවනවසෙන පවත්තිතො සද්දො ''දෙසනා''ති වුච්චති. **"අධිප්පායො"**ති එතෙන ''දෙසනාති පඤ්ඤත්ති''ති එතං වචනං ධම්මනිරුත්තාභිලාපං සන්ධාය වුත්තං, න තතො විනිමුත්තං පඤ්ඤත්තිං සන්ධායාති දස්සෙති අනෙකධා අත්ථසම්භවෙ අත්තනා අධිප්පෙතත්ථස්සෙව වුත්තත්තාති අයං සද්දවාදීනං වාදතො විනිච්ඡයො.

පඤ්ඤත්තිවාදීනං වාදෙ පන සම්මුතිපරමත්ථභෙදස්ස අත්ථස්සානුරූපවාචකභාවෙන පරමත්ථසද්දෙසු භගවතා මනසා චවත්ථාපිතා තන්තිසඞ්ඛාතා නාමපඤ්ඤත්ති **දෙසනා** නාම, ''දෙසනා''ති වා වුච්චතීති අත්ථො. තදෙව මූලකාරණභූතස්ස සද්දස්ස දස්සනවසෙන කාරණූපචාරෙන දස්සෙතුං **"යථාධම්මං ධම්මාභිලාපොති අධිප්පායො"**ති වුත්තං. කිඤ්චාපි හි ''ධම්මාභිලාපො''ති එත්ථ අභිලප්පති උච්චාරීයතීති **අභිලාපොති** සද්දො වුච්චති, න පණ්ණත්ති, තථාපි සද්දෙ වුච්චමානෙ තදනුරූපං වොහාරං ගහෙත්වා තෙන වොහාරෙන දීපිතස්ස අත්ථස්ස ජානනතො සද්දෙ කථිතෙ තදනුරූපා පණ්ණත්තිපි කාරණූපචාරෙන කථිතායෙව හොති. අපිච ''ධම්මාභිලාපොති අත්ථො''ති අවත්වා ''ධම්මාභිලාපොති අධිප්පායො''ති වුත්තත්තා දෙසනා නාම සද්දො න හොතීති දීපිතමෙව. තෙන හි අධිප්පායමත්තමෙව මූලකාරණසද්දවසෙන කථිතං, න ඉධ ගහෙතබ්බො ''දෙසනා''ති එතස්ස අත්ථොති අයං පඤ්ඤත්තිවාදීනං වාදතො විනිච්ඡයො. අත්ථන්තරමාහ **"අනුලොම...පෙ.... කථන"**න්ති, එතෙන හෙට්ඨා වුත්තං දෙසනාසමුට්ඨාපකං චිත්තුප්පාදං දස්සෙති. කථීයති අත්ථො එතෙනාති හි **කථනං.** ආදිසද්දෙන නීතනෙය්‍යාදිකා පාළිගතියො, එකත්තාදිනන්දියාවත්තාදිකා පාළිනිස්සිතා ච නයා සඞ්ගහිතා.

සයමෙව පටිවිජ්ඣති, එතෙන වා පටිවිජ්ඣන්තීති **පටිවෙධො,** ඤාණං. තදෙව අභිසමෙති, එතෙන වා අභිසමෙන්තීති **අභිසමයොතිපි** වුච්චති. ඉදානි තං පටිවෙධං අභිසමයප්පභෙදතො, අභිසමයාකාරතො, ආරම්මණතො, සභාවතො ච පාකටං කාතුං **''සො ච''**තිආදි වුත්තං. තත්ථ හි **ලොකියලොකුත්තරොති** පභෙදතො, **විසයතො, අසම්මොහතොති** ආකාරතො, **ධම්මෙසු, අත්ථෙසු, පඤ්ඤත්තීසූති** ආරම්මණතො, **අත්ථානුරූපං, ධම්මානුරූපං, පඤ්ඤත්තිපථානුරූපන්ති** සභාවතො ච පාකටං කරොති. තත්ථ විසයතො අත්ථාදිඅනුරූපං ධම්මාදීසු අවබොධො නාම අවිජ්ජාදිධම්මාරම්මණො, සඞ්ඛාරාදිඅත්ථාරම්මණො, තදුභයපඤ්ඤාපනාරම්මණො ච **ලොකියො අභිසමයො.** අසම්මොහතො අත්ථාදිඅනුරූපං ධම්මාදීසු අවබොධො නාම නිබ්බානාරම්මණො මග්ගසම්පයුත්තො යථාවුත්තධම්මත්ථපඤ්ඤත්තීසු සම්මොහවිද්ධංසනො **ලොකුත්තරො අභිසමයො.** තථා හි ''අයං හෙතු, ඉදමස්ස ඵලං, අයං තදුභයානුරූපො වොහාරො''ති එවං ආරම්මණකරණවසෙන ලොකියඤාණං විසයතො පටිවිජ්ඣති, ලොකුත්තරඤාණං පන තෙසු හෙතුහෙතුඵලාදීසු සම්මොහස්සඤාණෙන සමුච්ඡින්නත්තා අසම්මොහතො පටිවිජ්ඣති. ලොකුත්තරො පන පටිවෙධො විසයතො නිබ්බානස්ස, අසම්මොහතො ච ඉතරස්සාතිපි වදන්ති එකෙ.

අත්ථානුරූපං ධම්මෙසූති ''අවිජ්ජා හෙතු, සඞ්ඛාරා හෙතුසමුප්පන්නා, සඞ්ඛාරෙ උප්පාදෙති අවිජ්ජා''ති එවං කාරියානුරූපං කාරණෙසූති අත්ථො. අථ වා ''පුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරඅපුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරආනෙඤ්ජාභිසඞ්ඛාරෙසු තීසු අපුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරස්ස අවිජ්ජා සම්පයුත්තපච්චයො, ඉතරෙසං යථානුරූප''න්තිආදිනා කාරියානුරූපං කාරණෙසු පටිවෙධොතිපි අත්ථො. **ධම්මානුරූපං අත්ථෙසූති** ''අවිජ්ජාපච්චයා සඞ්ඛාරා''තිආදිනා (ම. නි. 3.126; සං. නි. 2.1; උදා. 1; විභ. 225) කාරණානුරූපං කාරියෙසු. ඡබ්බිධාය පඤ්ඤත්තියා පථො **පඤ්ඤත්තිපථො,** තස්ස අනුරූපං තථා, පඤ්ඤත්තියා වුච්චමානධම්මානුරූපං පඤ්ඤත්තීසු අවබොධොති අත්ථො. අභිසමයතො අඤ්ඤම්පි පටිවෙධත්ථං දස්සෙතුං **''තෙස''**න්තිආදිමාහ. පටිවිජ්ඣීයතීති පටිවෙධොති හි තංතංරූපාදිධම්මානං අවිපරීතසභාවො වුච්චති. **තත්ථ තත්ථාති** තස්මිං තස්මිං පිටකෙ, පාළිපදෙසෙ වා. **සලක්ඛණසඞ්ඛාතොති** රුප්පනනමනඵුසනාදිසකසකලක්ඛණසඞ්ඛාතො.

යථාවුත්තෙහි ධම්මාදීහි පිටකානං ගම්භීරභාවං දස්සෙතුං **''ඉදානි''**තිආදිමාහ. **ධම්මජාතන්ති** කාරණප්පභෙදො, කාරණමෙව වා. **අත්ථජාතන්ති** කාරියප්පභෙදො, කාරියමෙව වා. යා චායං දෙසනාති සම්බන්ධො. තදත්ථවිජානනවසෙන **අභිමුඛො** හොති. **යො චෙත්ථාති** යො එතාසු තං තං පිටකාගතාසු ධම්මත්ථදෙසනාසු පටිවෙධො, යො ච එතෙසු පිටකෙසු තෙසං තෙසං ධම්මානං අවිපරීතසභාවොති අත්ථො. සම්භරිතබ්බතො කුසලමෙව **සම්භාරො,** සො සම්මා අනුපචිතො යෙහි තෙ **අනුපචිතකුසලසම්භාරා,** තතොව **දුප්පඤ්ඤෙහි,** නිප්පඤ්ඤෙහීති අත්ථො. න හි පඤ්ඤවතො, පඤ්ඤාය වා දුට්ඨුභාවො දූසිතභාවො ච සම්භවතීති නිප්පඤ්ඤත්තායෙව දුප්පඤ්ඤා යථා ''දුස්සීලො''ති (අ. නි. 5.213; 10.75; පාරා. 295; ධ. ප. 308). එත්ථ ච අවිජ්ජාසඞ්ඛාරාදීනං ධම්මත්ථානං දුප්පටිවිජ්ඣතාය දුක්ඛොගාහතා, තෙසං පඤ්ඤාපනස්ස දුක්කරභාවතො තංදෙසනාය, අභිසමයසඞ්ඛාතස්ස පටිවෙධස්ස උප්පාදනවිසයීකරණානං අසක්කුණෙය්‍යත්තා, අවිපරීතසභාවසඞ්ඛාතස්ස පටිවෙධස්ස දුබ්බිඤ්ඤෙය්‍යතාය දුක්ඛොගාහතා වෙදිතබ්බා. **එවම්පීති පි**-සද්දො පුබ්බෙ වුත්තං පකාරන්තරං සම්පිණ්ඩෙති. එවං පඨමගාථාය අනූනං පරිපුණ්ණං පරිදීපිතත්ථභාවං දස්සෙන්තො **''එත්තාවතා''**තිආදිමාහ. ''සිද්ධෙ හි සත්‍යාරම්භො අත්ථන්තරවිඤ්ඤාපනාය වා හොති, නියමාය වා''ති ඉමිනා පුනාරම්භවචනෙන අනූනං පරිපුණ්ණං පරිදීපිතත්ථභාවං දස්සෙති. **එත්තාවතාති** පරිච්ඡෙදත්ථෙ නිපාතො, එත්තකෙන වචනක්කමෙනාති අත්ථො. එතං වා පරිමාණං යස්සාති **එත්තාවං,** තෙන, එතපරිමාණවතා සද්දත්ථක්කමෙනාති අත්ථො. ''සද්දෙ හි වුත්තෙ තදත්ථොපි වුත්තොයෙව නාමා''ති වදන්ති. වුත්තො සංවණ්ණිතො අත්ථො යස්සාති **වුත්තත්ථා.**

එත්ථාති එතිස්සා ගාථාය. එවං අත්ථො, විනිච්ඡයොති වා සෙසො. **තීසු පිටකෙසූති** එත්ථ ''එකෙකස්මි''න්ති අධිකාරතො, පකරණතො වා වෙදිතබ්බං. ''එකමෙකස්මිඤ්චෙත්ථා''ති (දී. නි. අට්ඨ. 1.පඨමමහාසඞ්ගීතිකථා) හි හෙට්ඨා වුත්තං. අථ වා වත්තිච්ඡානුපුබ්බිකත්තා සද්දපටිපත්තියා නිද්ධාරණම්ධ අවත්තුකාමෙන ආධාරොයෙව වුත්තො. න චෙත්ථ චොදෙතබ්බං ''තීසුයෙව පිටකෙසු තිවිධො පරියත්තිභෙදො දට්ඨබ්බො සියා''ති සමුදායවසෙන වුත්තස්සාපි වාක්‍යස්ස අවයවාධිප්පායසම්භවතො. දිස්සති හි අවයවවාක්‍යනිප්ඵත්ති ''බ්‍රාහ්මණාදයො භුඤ්ජන්තූ''තිආදීසු, තස්මා අලමතිපපඤ්චෙන. යථා අත්ථො න විරුජ්ඣති, තථායෙව ගහෙතබ්බොති. එවං සබ්බත්ථ. **පරියත්තිභෙදොති** පරියාපුණනං **පරියත්ති.** පරියාපුණනවාචකො හෙත්ථ පරියත්තිසද්දො, න පන පාළිපරියායො, තස්මා පරියාපුණනප්පකාරොති අත්ථො. අථ වා තීහි පකාරෙහි පරියාපුණිතබ්බා පාළියො එව **''පරියත්ති''**ති වුච්චන්ති. තථා චෙව අභිධම්මට්ඨකථාය සීහළගණ්ඨිපදෙ වුත්තන්ති වදන්ති. එවම්පි හි අලගද්දූපමාපරියාපුණනයොගතො ''අලගද්දූපමා පරියත්ති''ති පාළිපි සක්කා වත්තුං. එවඤ්ච කත්වා ''දුග්ගහිතා උපාරම්භාදිහෙතු පරියාපුටා අලගද්දූපමා''ති පරතො නිද්දෙසවචනම්පි උපපන්නං හොති. තත්ථ හි පාළියෙව ''දුග්ගහිතා, පරියාපුටා''ති ච වත්තුං යුත්තා.

අලගද්දො අලගද්දග්ගහණං උපමා එතිස්සාති **අලගද්දූපමා.** අලගද්දස්ස ගහණඤ්හෙත්ථ අලගද්දසද්දෙන වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. ආපූපිකොති එත්ථ ආපූප-සද්දෙන ආපූපඛාදනං විය, වෙණිකොති එත්ථ වීණාසද්දෙන වීණාවාදනග්ගහණං විය ච. අලගද්දග්ගහණෙන හි පරියත්ති උපමීයති , න අලගද්දෙන. ''අලගද්දග්ගහණූපමා''ති වා වත්තබ්බෙ මජ්ඣෙපදලොපං කත්වා ''අලගද්දූපමා''ති වුත්තං ''ඔට්ඨමුඛො''තිආදීසු විය. අලගද්දොති ච ආසීවිසො වුච්චති. **ගදොති** හි විසස්ස නාමං, තඤ්ච තස්ස අලං පරිපුණ්ණං අත්ථි, තස්මා අලං පරියත්තො පරිපුණ්ණො ගදො

අස්සාති **අලගද්දො** අනුනාසිකලොපං, ද-කාරාගමඤ්ච කත්වා, අලං වා ජීවිතහරණෙ සමත්ථො ගදො යස්සාති **අලගද්දො** වුත්තනයෙන. වට්ටදුක්ඛතො නිස්සරණං අත්ථො පයොජනමෙතිස්සාති **නිස්සරණත්ථා.** භණ්ඩාගාරෙ නියුත්තො **භණ්ඩාගාරිකො,** රාජරතනානුපාලකො, සො වියාති තථා, ධම්මරතනානුපාලකො ඛීණාසවො. අඤ්ඤමත්ථමනපෙක්ඛිත්වා භණ්ඩාගාරිකස්සෙව සතො පරියත්ති **භණ්ඩාගාරිකපරියත්ති.**

දුග්ගහිතාති දුට්ඨු ගහිතා. තදෙව සරූපතො නියමෙතුං **"උපාරම්භාදිහෙතු පරියාපුටා"**ති ආහ, උපාරම්භඉතිවාදප්පමොක්ඛාදිහෙතු උග්ගහිතාති අත්ථො. ලාභසක්කාරාදිහෙතු පරියාපුණනම්පි එත්ථෙව සඞ්ගහිතන්ති දට්ඨබ්බං. වුත්තඤ්හෙතං **අලගද්දසුත්තවණ්ණනායං** –

"යො බුද්ධවචනං උග්ගහෙත්වා 'එවං චීවරාදීනි වා ලභිස්සාමි, චතුපරිසමජ්ඣෙ වා මං ජානිස්සන්තී'ති ලාභසක්කාරහෙතු පරියාපුණාති, තස්ස සා පරියත්ති **අලගද්දපරියත්ති** නාම. එවං පරියාපුණනතො හි බුද්ධවචනං අපරියාපුණිත්වා නිද්දොක්කමනං වරතර"න්ති (ම. නි. අට්ඨ. 2.239).

නනු ච අලගද්දග්ගහණූපමා පරියත්ති "අලගද්දූපමා"ති වුච්චති, එවඤ්ච සති සුග්ගහිතාපි පරියත්ති "අලගද්දූපමා"ති වත්තුං වට්ටති තත්ථාපි අලගද්දග්ගහණස්ස උපමාභාවෙන පාළියං වුත්තත්තා. වුත්තඤ්හෙතං –

"සෙය්‍යථාපි, භික්ඛවෙ, පුරිසො අලගද්දත්ථිකො අලගද්දගවෙසී අලගද්දපරියෙසනං චරමානො, සො පස්සෙය්‍ය මහන්තං අලගද්දං, තමෙනං අජපදෙන දණ්ඩෙන සුනිග්ගහිතං නිග්ගණ්හෙය්‍ය , අජපදෙන දණ්ඩෙන සුනිග්ගහිතං නිග්ගහිත්වා ගීවාය සුග්ගහිතං ගණ්හෙය්‍ය. කිඤ්චාපි සො භික්ඛවෙ, අලගද්දො තස්ස පුරිසස්ස හත්ථං වා බාහං වා අඤ්ඤතරං වා අඞ්ගපච්චඞ්ගං භොගෙහි පලිවෙඨෙය්‍ය . අථ ඛො සො නෙව තතොනිදානං මරණං වා නිගච්ඡෙය්‍ය මරණමත්තං වා දුක්ඛං. තං කිස්ස හෙතු, සුග්ගහිතත්තා භික්ඛවෙ, අලගද්දස්ස. එවමෙව ඛො භික්ඛවෙ, ඉධෙකච්චෙ කුලපුත්තා ධම්මං පරියාපුණන්ති සුත්තං ගෙය්‍ය"න්තිආදි (ම. නි. 1.239).

තස්මා ඉධ දුග්ගහිතා එව පරියත්ති අලගද්දූපමාති අයං විසෙසො කුතො විඤ්ඤායති, යෙන දුග්ගහිතා උපාරම්භාදිහෙතු පරියාපුටා "අලගද්දූපමා"ති වුච්චතීති? සච්චමෙතං, ඉදං පන පාරිසෙසඤායෙන වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. තථා හි නිස්සරණත්ථභණ්ඩාගාරිකපරියත්තීනං විසුං ගහිතත්තා පාරිසෙසතො අලගද්දස්ස දුග්ගහණූපමායෙව පරියත්ති "අලගද්දූපමා"ති විඤ්ඤායති. අලගද්දස්ස සුග්ගහණූපමා හි පරියත්ති නිස්සරණත්ථා වා හොති, භණ්ඩාගාරිකපරියත්ති වා. තස්මා සුවුත්තමෙතං "දුග්ගහිතා…පෙ…. පරියත්ති"ති. ඉදානි තමත්ථං පාළියා සාධෙන්තො "යං **සන්ධාය"**තිආදිමාහ. තත්ථ **යන්ති** යං පරියත්තිදුග්ගහණං. මජ්ඣිමනිකායෙ මූලපණ්ණාසකෙ අලගද්දසුත්තෙ (ම. නි. 1.239) භගවතා වුත්තං.

අලගද්දත්ථිකොති ආසීවිසෙන, ආසීවිසං වා අත්ථිකො, අලගද්දං ගවෙසති පරියෙසති සීලෙනාති **අලගද්දගවෙසී. අලගද්දපරියෙසනං චරමානොති** ආසීවිසපරියෙසනත්ථං චරමානො. තදත්ථෙ හෙතං පච්චත්තවචනං, උපයොගවචනං වා, අලගද්දපරියෙසනට්ඨානං වා චරමානො. අලගද්දං පරියෙසන්ති එත්ථාති හි **අලගද්දපරියෙසනං. තමෙනන්ති** තං අලගද්දං. **භොගෙති** සරීරෙ. "භොගො තු ඵණිනො තනූ"ති හි වුත්තං. භුජීයති කුටිලං කරීයතීති **භොගො. තස්සාති** පුරිසස්ස. හත්ථෙ වා බාහාය වාති සම්බන්ධො. මණිබන්ධතො පට්ඨාය යාව අග්ගනඛා **හත්ථො.** සද්ධිං අග්ගබාහාය අවසෙසා **බාහා,** කත්ථචි පන කප්පරතො පට්ඨාය යාව අග්ගනඛා **"හත්ථො"**ති වුත්තං බාහාය විසුං අනාගතත්තා. වුත්තලක්ඛණං හත්ථඤ්ච බාහඤ්ච ඨපෙත්වා අවසෙසං සරීරං **අඞ්ගපච්චඞ්ගං. තතොනිදානන්ති** තන්නිදානං, තංකාරණාති අත්ථො. තං හත්ථාදීසු ඩංසනං නිදානං කාරණං එතස්සාති "තන්නිදාන"න්ති හි වත්තබ්බෙ "තතොනිදාන"න්ති පුරිමපදෙ පච්චත්තත්ථෙ නිස්සක්කවචනං කත්වා, තස්ස ච ලොපමකත්වා නිද්දෙසො, හෙත්වත්ථෙ ච පච්චත්තවචනං. කාරණත්ථෙ නිපාතපදමෙතන්තිපි වදන්ති. අපිච "තතොනිදාන"න්ති එතං "මරණං වා මරණමත්තං වා දුක්ඛ"න්ති එත්ථ වුත්තනයෙන විසෙසනං. **තං කිස්ස හෙතූති** යං වුත්තං හත්ථාදීසු ඩංසනං, තන්නිදානඤ්ච මරණාදිඋපගමනං , තං කිස්ස හෙතු කෙන කාරණෙනාති චෙ? **තස්ස පුරිසස්ස අලගද්දස්ස දුග්ගහිතත්තා.**

ඉධාති ඉමස්මිං සාසනෙ. **මොඝපුරිසාති** ගුණසාරරහිතතාය තුච්ඡපුරිසා. **ධම්මන්ති** පාළිධම්මං. **පරියාපුණන්තීති** උග්ගණ්හන්ති, සජ්ඣායන්ති චෙව වාචුග්ගතං කරොන්තා ධාරෙන්ති වාති වුත්තං හොති. "ධම්ම"න්ති සාමඤ්ඤතො වුත්තමෙව සරූපෙන දස්සෙති **"සුත්ත"**න්තිආදිනා. න හි සුත්තාදිනවඞ්ගතො අඤ්ඤො ධම්මො නාම අත්ථි. තථා හි වුත්තං **"තෙසං ධම්මාන"**න්ති. **අත්ථන්ති** චෙත්ථ සම්බන්ධිනිද්දෙසො එසො, **අත්ථන්ති** ච යථාභූතං භාසිතත්ථං, පයොජනත්ථඤ්ච සාමඤ්ඤනිද්දෙසෙන, එකසෙසනයෙන වා වුත්තං. යඤ්හි පදං සුතිසාමඤ්ඤෙන අනෙකධා අත්ථං දීපෙති, තං සාමඤ්ඤනිද්දෙසෙන, එකසෙසනයෙන වාති සබ්බත්ථ වෙදිතබ්බං. **න උපපරික්ඛන්තීති** න පරිග්ගණ්හන්ති න විචාරෙන්ති. ඉක්ඛසද්දස්ස හි දස්සනඞ්කෙසු ඉධ දස්සනමෙව අත්ථො, තස්ස ච පරිග්ගණ්හනචක්ඛුලොචනෙසු පරිග්ගණ්හනමෙව, තඤ්ච විචාරණා පරියාදානවසෙන දුබ්බිධෙසු විචාරණායෙව, සා ච වීමංසායෙව, න විචාරො, වීමංසා ච නාමෙසා භාසිතත්ථවීමංසා, පයොජනත්ථවීමංසා චාති ඉධ දුබ්බිධාව අධිප්පෙතා, තාසු "ඉමස්මිං ඨානෙ සීලං කථිතං, ඉමස්මිං සමාධි, ඉමස්මිං පඤ්ඤා, මයඤ්ච තං පූරෙස්සාමා"ති එවං භාසිතත්ථවීමංසඤ්චෙව "සීලං සමාධිස්ස කාරණං, සමාධි විපස්සනාය"තිආදිනා පයොජනත්ථවීමංසඤ්ච න කරොන්තීති අත්ථො. **අනුපපරික්ඛතන්ති**

අනුපපරික්ඛන්තානං තෙසං මොඝපුරිසානං. **න නිජ්ඣානක්ඛමන්තීති** නිජ්ඣානං නිස්සෙසෙන පෙක්ඛනං පඤ්ඤං න ඛමන්ති. ඣෙ-සද්දො හි ඉධ පෙක්ඛනෙයෙව, න චින්තනඣාපනෙසු, තඤ්ච ඤාණපෙක්ඛනමෙව, න චක්ඛුපෙක්ඛනං, ආරම්මණූපනිජ්ඣානමෙව වා, න ලක්ඛණූපනිජ්ඣානං, තස්මා පඤ්ඤාය දිස්වා රොචෙත්වා ගහෙතබ්බා න හොන්තීති අධිප්පායො වෙදිතබ්බො. නිස්සෙසෙන ඣායතෙ පෙක්ඛතෙති හි **නිජ්ඣානං.** සන්ධිවසෙන අනුස්වාරලොපො නිජ්ඣානක්ඛමන්තීති, **''නිජ්ඣානං ඛමන්තී''**තිපි පාඨො, තෙන ඉමමත්ථං දීපෙති ''තෙසං පඤ්ඤාය අත්ථස්ස අනුපපරික්ඛනතො තෙ ධම්මා න උපට්ඨහන්ති, ඉමස්මිං ඨානෙ සීලං, සමාධි, විපස්සනා, මග්ගො, වට්ටං, විවට්ටං කථිතන්ති එවං ජානිතුං න සක්කා හොන්තී''ති.

උපාරම්භානිසංසා චෙවාති පරෙසං වාදෙ දොසාරොපනානිසංසා ච හුත්වා. භුසො ආරම්භනඤ්හි පරෙසං වාදෙ දොසාරොපනං **උපාරම්භො,** පරියත්තිං නිස්සාය පරවම්භනන්ති වුත්තං හොති. තථා හෙස ''පරවජ්ජානුපනයනලක්ඛණො''ති වුත්තො. **ඉති වාදප්පමොක්ඛානිසංසා චාති** ඉති එවං එතාය පරියත්තියා වාදප්පමොක්ඛානිසංසා අත්තනො උපරි පරෙහි ආරොපිතස්ස වාදස්ස නිග්ගහස්ස අත්තතො, සකවාදතො වා පමොක්ඛපයොජනා ච හුත්වා. **ඉති** සද්දො ඉදමත්ථෙ, තෙන ''පරියාපුණන්තී''ති එත්ථ පරියාපුණනං පරාමසති. වදන්ති නිග්ගණ්හන්ති එතෙනාති **වාදො,** දොසො, පමුච්චනං, පමුච්චාපනං වා **පමොක්ඛො,** අත්තනො උපරි ආරොපිතස්ස පමොක්ඛො ආනිසංසො යෙසං තථා. ආරොපිතවාදො හි ''වාදො''ති වුත්තො යථා ''දෙවෙන දත්තො දත්තො''ති. **වාදොති** වා උපවාදොනින්දා යථාවුත්තනයෙනෙව සමාසො. ඉදං වුත්තං හොති – පරෙහි සකවාදෙ දොසෙ ආරොපිතෙ, නින්දාය වා ආරොපිතාය තං දොසං, නින්දං වා එවඤ්ච එවඤ්ච මොචෙස්සාමාති ඉමිනා ච කාරණෙන පරියාපුණන්තීති. අථ වා සො සො වාදො **ඉති වාදො** ඉති-සද්දස්ස සහ විච්ඡාය ත-සද්දත්ථෙ පවත්තත්තා. ඉතිවාදස පමොක්ඛො යථාවුත්තනයෙන, සො ආනිසංසො යෙසං තථා, තං තං වාදපමොචනානිසංසා හුත්වාති අත්ථො. **යස්ස චත්ථායාති** යස්ස ච සීලාදිපූරණස්ස, මග්ගඵලනිබ්බානභූතස්ස වා අනුපාදාවිමොක්ඛස්ස අත්ථාය. අභෙදෙපි භෙදවොහාරො එසො යථා ''පටිමාය සරීර''න්ති, භෙදාභෙදකං වා එතං යථා ''කථිනස්සත්ථාය ආභතං දුස්ස''න්ති. ''තඤ්චස්ස අත්ථ''න්ති හි වුත්තං. **ච**-සද්දො අවධාරණෙ, තෙන තදත්ථාය එව පරියාපුණනං සම්භවති, නාඤ්ඤත්ථායාති විනිච්ඡිනොති. **ධම්මං පරියාපුණන්තීති** හි ජාතිආචාරවසෙන දුවිධාපි කුලපුත්තා ඤායෙන ධම්මං පරියාපුණන්තීති අත්ථො. **තඤ්චස්ස අත්ථං නානුභොන්තීති** අස්ස ධම්මස්ස සීලාදිපූරණසඞ්ඛාතං, මග්ගඵලනිබ්බානභූතං වා අනුපාදාවිමොක්ඛසඞ්ඛාතං අත්ථං එතෙ දුග්ගහිතගාහිනො නානුභොන්ති න වින්දන්තියෙව.

අපරො නයො – යස්ස උපාරම්භස්ස, ඉතිවාදප්පමොක්ඛස්ස වා අත්ථාය යෙ මොඝපුරිසා ධම්මං පරියාපුණන්ති, තෙ පරෙහි ''අයමත්ථො න හොතී''ති වුත්තෙ දුග්ගහිතත්තායෙව ''තදත්ථොව හොතී''ති පටිපාදනක්ඛමා න හොන්ති, තස්මා පරස්ස වාදෙ උපාරම්භං ආරොපෙතුං අත්තනො වාදං පමොචෙතුඤ්ච අසක්කොන්තාපි තං අත්ථං නානුභොන්ති ච න වින්දන්තියෙවාති එවම්පෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. ඉධාපි හි ච-සද්දො අවධාරණත්ථොව. **''තෙස''**න්තිආදීසු තෙසං තෙ ධම්මා දුග්ගහිතත්තා උපාරම්භමානදබ්බමක්ඛපලාසාදිහෙතුභාවෙන දීඝරත්තං අහිතාය දුක්ඛාය සංවත්තන්තීති අත්ථො. **දුග්ගහිතාති** හි හෙතුගබ්භවචනං. තෙනාහ ''දුග්ගහිතත්තා භික්ඛවෙ, ධම්මාන''න්ති (ම. නි. 1.238). එත්ථ ච කාරණෙ ඵලවොහාරවසෙන ''තෙ ධම්මා අහිතාය දුක්ඛාය සංවත්තන්තී''ති වුත්තං යථා ''සතමායු, දධි බල''න්ති. තථා හි කිඤ්චාපි න තෙ ධම්මා අහිතාය දුක්ඛාය සංවත්තන්ති, තථාපි වුත්තනයෙන පරියාපුණන්තානං සජ්ඣායනකාලෙ, විවාදකාලෙ ච තම්මූලකානං උපාරම්භාදීනං අනෙකෙසං අකුසලානං උප්පත්තිසම්භවතො ''තෙ… පෙ.… සංවත්තන්තී''ති වුච්චති. **තං කිස්ස හෙතූති** එත්ථ න්ති යථාවුත්තස්සත්ථස්ස අනනුභවනං, තෙසඤ්ච ධම්මානං අහිතාය දුක්ඛාය සංවත්තනං පරාමසති. **කිස්සාති** සාමිවචනං හෙත්වත්ථෙ, තථා **හෙතූති** පච්චත්තවචනඤ්ච.

යා පනාති එත්ථ කිරියා පාළිවසෙන වුත්තනයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. තත්ථ කිරියාපක්ඛෙ යා සුග්ගහිතාති අභෙදෙපි භෙදවොහාරො ''චාරිකං පක්කමති, චාරිකං චරමානො''තිආදීසු (දී. නි. 1.254, 300) විය. තදෙවත්ථං විවරති **''සීලක්ඛන්ධාදී''**තිආදිනා, **ආදිසද්දෙන** චෙත්ථ සමාධිවිපස්සනාදීනං සඞ්ගහො. යො හි බුද්ධවචනං උග්ගණ්හිත්වා සීලස්ස ආගතට්ඨානෙ සීලං පූරෙත්වා, සමාධිනො ආගතට්ඨානෙ සමාධිං ගබ්භං ගණ්හාපෙත්වා, විපස්සනාය ආගතට්ඨානෙ විපස්සනං පට්ඨපෙත්වා, මග්ගඵලානං ආගතට්ඨානෙ ''මග්ගං භාවෙස්සාමි, ඵලං සච්ඡිකරිස්සාමී''ති උග්ගණ්හාති, තස්සෙව සා පරියත්ති නිස්සරණත්ථා නාම හොති. **යන්ති** යං පරියත්තිසුග්ගහණං. **වුත්තං** අලගද්දසුත්තෙ. **දීඝරත්තං හිතාය සුඛාය සංවත්තන්තීති** සීලාදීනං ආගතට්ඨානෙ සීලාදීනි පූරෙන්තානම්පි අරහත්තං පත්වා පරිසමජ්ඣෙ ධම්මං දෙසෙත්වා ධම්මදෙසනාය පසන්නෙහි උපනීතෙ චත්තාරො පච්චයෙ පරිභුඤ්ජන්තානම්පි පරෙසං වාදෙ සහධම්මෙන උපාරම්භං ආරොපෙන්තානම්පි සකවාදතො පරෙහි ආරොපිතදොසං පරිහරන්තානම්පි දීඝරත්තං හිතාය සුඛාය සංවත්තන්තීති අත්ථො. තථා හි න කෙවලං සුග්ගහිතපරියත්තිං නිස්සාය මග්ගභාවනාඵලසච්ඡිකිරියාදීනියෙව, අපි තු පරවාදනිග්ගහසකවාදපතිට්ඨාපනානිපි ඉජ්ඣන්ති. තථා ච වුත්තං **පරිනිබ්බානසුත්තා** දීසු ''උප්පන්නං පරප්පවාදං සහධම්මෙන සුනිග්ගහිතං නිග්ගහෙත්වා සප්පාටිහාරියං ධම්මං දෙසෙස්සන්තී''තිආදි (දී. නි. 2.68).

යං පනාති එත්ථාපි වුත්තනයෙන දුවිධෙන අත්ථො. දුක්ඛපරිජානනෙන **පරිඤ්ඤාතක්ඛන්ධො.** සමුදයප්පහානෙන **පහීනකිලෙසො.** පටිවිද්ධාරහත්තඵලතාය **පටිවිද්ධාකුප්පො. අකුප්පන්ති** ච අරහත්තඵලස්සෙතං නාමං. සතිපි හි චතුන්නං මග්ගානං, චතුන්නඤ්ච ඵලානං අවිනස්සනභාවෙ සත්තන්නං සෙක්ඛානං සකසකනාමපරිච්චාගෙන උපරූපරි නාමන්තරප්පත්තිතො තෙසං මග්ගඵලාති ''අකුප්පාමී''ති න වුච්චන්ති. අරහා පන සබ්බදාපි අරහායෙව

නාමාති තස්සෙව ඵලං පුග්ගලනාමවසෙන ''අකුප්ප''න්ති වුත්තං, ඉමිනා ච ඉමමත්ථං දස්සෙති ''ඛීණාසවස්සෙව පරියත්ති භණ්ඩාගාරිකපරියත්ති නාමා''ති. තස්ස හි අපරිඤ්ඤාතං, අප්පහීනං අභාවිතං, අසච්ඡිකතං වා නත්ථි, තස්මා සො බුද්ධවචනං පරියාපුණන්තොපි තන්තිධාරකො පවෙණිපාලකො වංසානුරක්ඛකොව හුත්වා පරියාපුණාති, තෙනෙවාහ **''පවෙණිපාලනත්ථාය''**තිආදි. **පවෙණී** චෙත්ථ ධම්මසන්තති ධම්මස්ස අවිච්ඡෙදෙන පවත්ති. බුද්ධස්ස භගවතො **වංසොති** ච යථාවුත්තපවෙණියෙව.

නනු ච යදි පවෙණිපාලනත්ථාය බුද්ධවචනස්ස පරියාපුණනං භණ්ඩාගාරිකපරියත්ති, අථ කස්මා ''ඛීණාසවො''ති විසෙසෙත්වා වුත්තං. එකච්චස්ස හි පුථුජ්ජනස්සාපි අයං නයො ලබ්භති. තථා හි එකච්චො පුථුජ්ජනො භික්ඛු ඡාතකභයාදිනා ගන්ථධුරෙසු එකස්මිං ඨානෙ වසිතුමසක්කොන්තෙසු සයං භික්ඛාචාරෙන අතිකිලමමානො ''අතිමධුරං බුද්ධවචනං මා නස්සතු, තන්තිං ධාරෙස්සාමි, වංසං ඨපෙස්සාමි, පවෙණිං පාලෙස්සාමී''ති පරියාපුණාති. තස්මා තස්සාපි පරියත්ති භණ්ඩාගාරිකපරියත්ති නාම කස්මා න හොතීති? වුච්චතෙ – එවං සන්තෙපි හි පුථුජ්ජනස්ස පරියත්ති භණ්ඩාගාරිකපරියත්ති නාම න හොති. කිඤ්චාපි හි පුථුජ්ජනො ''පවෙණිං පාලෙස්සාමී''ති අජ්ඣාසයෙන පරියාපුණාති, අත්තනො පන භවකන්තාරතො අවිතිණ්ණත්තා තස්ස සා පරියත්ති නිස්සරණත්ථායෙව නාම හොති, තස්මා පුථුජ්ජනස්ස පරියත්ති අලගද්දූපමා වා හොති, නිස්සරණත්ථා වා. සත්තන්නං සෙක්ඛානං නිස්සරණත්ථාව. ඛීණාසවානං භණ්ඩාගාරිකපරියත්තියෙවාති වෙදිතබ්බං. ඛීණාසවො හි භණ්ඩාගාරික සදිසත්තා ''භණ්ඩාගාරිකො''ති වුච්චති. යථා හි භණ්ඩාගාරිකො අලඞ්කාරභණ්ඩං පටිසාමෙත්වා පසාධනකාලෙ තදුපියං අලඞ්කාරභණ්ඩං රඤ්ඤො උපනාමෙත්වා තං අලඞ්කරොති, එවං ඛීණාසවොපි ධම්මරතනභණ්ඩං සම්පටිච්ඡිත්වා මොක්ඛාධිගමාය භබ්බරූපෙ සහෙතුකෙ සත්තෙ පස්සිත්වා තදනුරූපං ධම්මදෙසනං වඩ්ඪෙත්වා මග්ගඞ්ගබොජ්ඣඞ්ගාදිසඞ්ඛාතෙන ලොකුත්තරෙන අලඞ්කාරෙන අලඞ්කරොතීති.

එවං තිස්සො පරියත්තියො විභජිත්වා ඉදානි තීසුපි පිටකෙසු යථාරහං සම්පත්තිවිපත්තියො නිද්ධාරෙත්වා විභජන්තො **''විනයෙ පනා''**තිආදිමාහ. **''සීලසම්පදං නිස්සාය තිස්සො විජ්ජා පාපුණාති''**තිආදීසු යස්මා සීලං විසුජ්ඣමානං සතිසම්පජඤ්ඤබලෙන, කම්මස්සකතාඤාණබලෙන ච සංකිලෙසමලතො විසුජ්ඣති, පාරිපූරිඤ්ච ගච්ඡති, තස්මා සීලසම්පදා සිජ්ඣමානා උපනිස්සයසම්පත්තිභාවෙන සතිබලං, ඤාණබලඤ්ච පච්චුපට්ඨපෙතීති තස්සා විජ්ජත්තයූපනිස්සයතා වෙදිතබ්බා සභාගහෙතුසම්පාදනතො. සතිබලෙන හි පුබ්බෙනිවාසවිජ්ජාසිද්ධි. සම්පජඤ්ඤබලෙන සබ්බකිච්චෙසු සුදිට්ඨකාරිතාපරිචයෙන චුතූපපාතඤාණානුබද්ධාය දුතියවිජ්ජාය සිද්ධි. වීතික්කමාභාවෙන සංකිලෙසප්පහානසබ්භාවතො විවට්ටූපනිස්සයතාවසෙන අජ්ඣාසයසුද්ධියා තතියවිජ්ජාසිද්ධි. පුරෙතරසිද්ධානං සමාධිපඤ්ඤානං පාරිපූරිං විනා සීලස්ස ආසවක්ඛයඤාණූපනිස්සයතා සුක්ඛවිපස්සකඛීණාසවෙහි දීපෙතබ්බා. ''සමාහිතො යථාභූතං පජානාතී''ති (සං. නි. 3.5; 5.1071; නෙත්ති. 40; මි. ප. 14) වචනතො සමාධිසම්පදා ඡළභිඤ්ඤතාය උපනිස්සයො. ''යොගා වෙ ජායතෙ භූරී''ති (ධ. ප. 282) වචනතො පුබ්බයොගෙන ගරුවාසදෙසභාසාකොසල්ලඋග්ගහණපරිපුච්ඡාදීහි ච පරිභාවිතා පඤ්ඤාසම්පදා පටිසම්භිදාප්පභෙදස්ස උපනිස්සයො. එත්ථ ච ''සීලසම්පදං නිස්සායා''ති වුත්තත්තා යස්ස සමාධිවිජම්භනභූතා අනවසෙසා ඡ අභිඤ්ඤා න ඉජ්ඣන්ති, තස්ස උක්කට්ඨපරිච්ඡෙදවසෙන න සමාධිසම්පදා අත්ථීති සතිපි විජ්ජානං අභිඤ්ඤෙකදෙසභාවෙ සීලසම්පදාසමුදාගතා එව තිස්සො විජ්ජා ගහිතා, යථා ච පඤ්ඤාසම්පදාසමුදාගතා චතස්සො පටිසම්භිදා උපනිස්සයසම්පන්නස්ස මග්ගෙනෙව ඉජ්ඣන්ති මග්ගක්ඛණෙයෙව තාසං පටිලද්ධත්තා. එවං සීලසම්පදාසමුදාගතා තිස්සො විජ්ජා, සමාධිසම්පදාසමුදාගතා ච ඡ අභිඤ්ඤා උපනිස්සයසම්පන්නස්ස මග්ගෙනෙව ඉජ්ඣන්තීති මග්ගාධිගමෙනෙව තාසං අධිගමො වෙදිතබ්බො. පච්චෙකබුද්ධානං, සම්මාසම්බුද්ධානඤ්ච පච්චෙකබොධිසම්මාසම්බොධිසමධිගමසදිසා හි ඉමෙසං අරියානං ඉමෙ විසෙසාධිගමාති.

තාසංයෙව ච තත්ථ පභෙදවචනතොති එත්ථ ''තාසංයෙවා''ති අවධාරණං පාපුණිතබ්බානං ඡළභිඤ්ඤාචතුපටිසම්භිදානං විනයෙ පභෙදවචනාභාවං සන්ධාය වුත්තං. **වෙරඤ්ජකණ්ඩෙ** (පාරා. 12) හි තිස්සො විජ්ජාව විභත්තාති. **ච**සද්දෙන සමුච්චිනනඤ්ච තාසං එත්ථ එකදෙසවචනං සන්ධාය වුත්තං අභිඤ්ඤාපටිසම්භිදානම්පි එකදෙසානං තත්ථ වුත්තත්තා. දුතියෙ ''තාසංයෙවා''ති අවධාරණං චතස්සො පටිසම්භිදා අපෙක්ඛිත්වා කතං, න තිස්සො විජ්ජා. තා හි ඡසු අභිඤ්ඤාසු අන්තොගධත්තා සුත්තෙ විභත්තායෙවාති. ච-සද්දෙන ච පටිසම්භිදානමෙකදෙසවචනං සමුච්චිනොති. තතියෙ ''තාසඤ්චා''ති ච-සද්දෙන සෙසානම්පි තත්ථ අත්ථිභාවං දීපෙති. අභිධම්මෙ හි තිස්සො විජ්ජා, ඡ අභිඤ්ඤා, චතස්සො ච පටිසම්භිදා වුත්තායෙව. පටිසම්භිදානං පන අඤ්ඤත්ථ පභෙදවචනාභාවං, තත්ථෙව ච සම්මා විභත්තභාවං දීපෙතුකාමො හෙට්ඨා වුත්තනයෙන අවධාරණමකත්වා **''තත්ථෙවා''**ති පරිවත්තෙත්වා අවධාරණං ඨපෙති. ''අභිධම්මෙ පන තිස්සො විජ්ජා, ඡ අභිඤ්ඤා, චතස්සො ච පටිසම්භිදා අඤ්ඤෙ ච සම්මප්පධානාදයො ගුණවිසෙසා විභත්තා. කිඤ්චාපි විභත්තා, විසෙසතො පන පඤ්ඤාජාතිකත්තා චතස්සොව පටිසම්භිදා පාපුණාතීති දස්සනත්ථං 'තාසඤ්ච තත්ථෙවා'ති අවධාරණවිපල්ලාසො කතො''ති **වජිරබුද්ධිත්ථෙරො. ''එව''**න්තිආදි නිගමනං.

සුඛො සම්ඵස්සො එතෙසන්ති **සුඛසම්ඵස්සානි,** අනුඤ්ඤාතානියෙව තාදිසානි අත්ථරණපාවුරණාදීනි, තෙසං ඵස්සසාමඤ්ඤතො සුඛො වා සම්ඵස්සො තථා, අනුඤ්ඤාතො සො යෙසන්ති **අනුඤ්ඤාතසුඛසම්ඵස්සානි,** තාදිසානි අත්ථරණපාවුරණාදීනි තෙසං ඵස්සෙන සමානතාය. **උපාදින්නකඵස්සො** ඉත්ථිඵස්සො, මෙථුනධම්මොයෙව. **වුත්තං** අරිට්ඨෙන නාම ගද්ධබාධිපුබ්බෙන භික්ඛුනා (ම. නි. 234; පාචි. 417). සො හි බහුස්සුතො ධම්මකථිකො කම්මකිලෙසවිපාකඋපවාදආණාවීතික්කමවසෙන පඤ්චවිධෙසු අන්තරායිකෙසු ආණාවීතික්කමන්තරායිකං න ජානාති,

සෙසන්තරායිකෙයෙව ජානාති, තස්මා සො රහොගතො එවං චින්තෙසි ''ඉමෙ අගාරිකා පඤ්ච කාමගුණෙ පරිභුඤ්ජන්තා සොතාපන්නාපි සකදාගාමිනොපි අනාගාමිනොපි හොන්ති, භික්ඛූපි මනාපිකානි චක්ඛුවිඤ්ඤෙය්‍යානි රූපානි පස්සන්ති ...පෙ.... කායවිඤ්ඤෙය්‍යෙ ඵොට්ඨබ්බෙ ඵුසන්ති, මුදුකානි අත්ථරණපාවුරණානි පරිභුඤ්ජන්ති, එතං සබ්බම්පි වට්ටති, කස්මා ඉත්ථීනංයෙව රූපසද්දගන්ධරසඵොට්ඨබ්බා න වට්ටන්ති, එතෙපි වට්ටන්තියෙවා''ති අනවජ්ජෙන පච්චයපරිභොගරසෙන සාවජ්ජං කාමගුණපරිභොගරසං සංසන්දිත්වා සඡන්දරාගපරිභොගඤ්ච නිච්ඡන්දරාගපරිභොගඤ්ච එකං කත්වා ථුල්ලවාකෙහි සද්ධිං අතිසුඛුමසුත්තං ඝටෙන්තො විය, සාසපෙන සද්ධිං සිනෙරුනො සදිසතං උපසංහරන්තො විය ච පාපකං දිට්ඨිගතං උප්පාදෙත්වා ''කිං භගවතා මහාසමුද්දං බන්ධන්තෙන විය මහතා උස්සාහෙන පඨමපාරාජිකං පඤ්ඤත්තං, නත්ථි එත්ථ දොසො''ති සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණෙන සද්ධිං පටිවිරුජ්ඣන්තො වෙසාරජ්ජඤාණං පටිබාහන්තො අරියමග්ගෙ ඛාණුකණ්ටකාදීනි පක්ඛිපන්තො ''මෙථුනධම්මෙ දොසො නත්ථී''ති ජිනචක්කෙ පහාරමදාසි, තෙනාහ **''තථාහ''**න්තිආදි.

අනතික්කමනත්ථෙන අන්තරායෙ නියුත්තා, අන්තරායං වා ඵලං අරහන්ති, අන්තරායස්ස වා කරණසීලාති **අන්තරායිකා,** සග්ගමොක්ඛානං අන්තරායකරාති වුත්තං හොති. තෙ ච කම්මකිලෙසවිපාකඋපවාදආණාවීතික්කමවසෙන පඤ්චවිධා. විත්ථාරො අරිට්ඨසික්ඛාපදවණ්ණනාදීසු (පාචි. අට්ඨ. 417) ගහෙතබ්බො. අයං පනෙත්ථ පදත්ථසම්බන්ධො – යෙ ඉමෙ ධම්මා අන්තරායිකා ඉති භගවතා වුත්තා දෙසිතා චෙව පඤ්ඤත්තා ච, තෙ ධම්මෙ පටිසෙවතො පටිසෙවන්තස්ස යථා යෙන පකාරෙන තෙ ධම්මා අන්තරායාය සග්ගමොක්ඛානං අන්තරායකරණත්ථං නාලං සමත්ථා න හොන්ති, තථා තෙන පකාරෙන අහං භගවතා දෙසිතං ධම්මං ආජානාමීති. **තතො දුස්සීලභාවං පාපුණාතී**ති තතො අනවජ්ජසඤ්ඤිභාවහෙතුතො වීතික්කමිත්වා දුස්සීලභාවං පාපුණාති.

චත්තාරො...පෙ....ආදීසූති එත්ථ ආදි-සද්දෙන –

''චත්තාරොමෙ භික්ඛවෙ, පුග්ගලා සන්තො සංවිජ්ජමානා ලොකස්මිං. කතමෙ චත්තාරො? අත්තහිතාය පටිපන්නො නො පරහිතාය, පරහිතාය පටිපන්නො නො අත්තහිතාය, නෙවත්තහිතාය පටිපන්නො නො පරහිතාය, අත්තහිතාය චෙව පටිපන්නො පරහිතාය ච...පෙ.... ඉමෙ ඛො භික්ඛවෙ...පෙ.... ලොකස්මි''න්ති (අ. නි. 4.96) –

එවමාදිනා **පුග්ගලදෙසනාපටිසඤ්ඤුත්තසුත්තන්තපාළිං** නිදස්සෙති. **අධිප්පායන්**ති ''අයං පුග්ගලදෙසනාවොහාරවසෙන, න පරමත්ථතො''ති එවං භගවතො අධිප්පායං. වුත්තඤ්හි –

> ''දුවෙ සච්චානි අක්ඛාසි, සම්බුද්ධො වදතං වරො;
> සම්මුතිං පරමත්ථඤ්ච, තතියං නූපලබ්භති.
>
> සඞ්කෙතවචනං සච්චං, ලොකසම්මුතිකාරණා;
> පරමත්ථවචනං සච්චං, ධම්මානං භූතකාරණා.
>
> තස්මා වොහාරකුසලස්ස, ලොකනාථස්ස සත්ථුනො;
> සම්මුතිං වොහරන්තස්ස, මුසාවාදො න ජායතී''ති. (ම. නි. අට්ඨ. 1.57; අ. නි. අට්ඨ. 1.1.170; ඉතිවු. අට්ඨ. 24);

න හි ලොකසම්මුතිං බුද්ධා භගවන්තො විජහන්ති, ලොකසමඤ්ඤාය ලොකනිරුත්තියා ලොකාභිලාපෙ ඨිතායෙව ධම්මං දෙසෙන්ති. අපිච ''හිරොත්තප්පදීපනත්ථං, කම්මස්සකතාදීපනත්ථ''න්ති (ම. නි. අට්ඨ. 1.57; අ. නි. අට්ඨ. 1.1.202; ඉතිවු. අට්ඨ. 24; කථා. අනුටී. 1) එවමාදීහිපි අට්ඨහි කාරණෙහි භගවා පුග්ගලකථං කථෙතී''ති එවං අධිප්පායමජානන්තො. අයමත්ථො උපරි ආවි භවිස්සති. **දුග්ගහිතං ගණ්හාතී**ති ''තථාහං භගවතා ධම්මං දෙසිතං ආජානාමි, යථා තදෙවිදං විඤ්ඤාණං සන්ධාවති සංසරති අනඤ්ඤ''න්තිආදිනා (ම. නි. 1.144) දුග්ගහිතං කත්වා ගණ්හාති, විපරීතං ගණ්හාතීති වුත්තං හොති. **දුග්ගහිතන්**ති හි භාවනපුංසකනිද්දෙසො කිරියාවිසෙසනභාවෙන නපුංසකලිඞ්ගෙන නිද්දිසිතබ්බත්තා. අයඤ්හි භාවනපුංසකපදස්ස පකති, යදිදං නපුංසකලිඞ්ගෙන නිද්දිසිතබ්බත්තා, භාවප්පධානතා, සකම්මාකම්මකිරියානුයොගං පච්චත්තොපයොගවචනතා ච. තෙන වුත්තං ''දුග්ගහිතං කත්වා''ති. **යන්**ති දුග්ගහිතගාහං. මජ්ඣිමනිකායෙ මූලපණ්ණාසකෙ **මහාතණ්හාසඞ්ඛයසුත්තෙ** (ම. නි. 1.144) තථාවාදීනං සාතිනාමකං කෙවට්ටපුත්තං භික්ඛුං ආරබ්භ භගවතා **වුත්තං.** අත්තනා දුග්ගහිතෙන ධම්මෙනාති පාඨසෙසො, මිච්ඡාසභාවෙනාති අත්ථො. අථ වා දුග්ගහණං දුග්ගහිතං, **අත්තනාති** ච සාමිඅත්ථෙ කරණවචනං, විභත්තියන්තපතිරූපකං වා අබ්‍යයපදං, තස්මා අත්තනො දුග්ගහණෙන විපරීතගාහෙනාති අත්ථො. **අබ්භාචික්ඛතී**ති අබ්භක්ඛානං කරොති. අත්තනො කුසලමූලානි ඛනන්තො **අත්තානං ඛනති** නාම. **තතො**ති දුග්ගහිතභාවහෙතුතො.

ධම්මචින්තන්ති ධම්මසභාවවිචාරං. **අතිධාවන්තො**ති ඨාතබ්බමරියාදාය අට්ඨත්වා ''චිත්තුප්පාදමත්තෙනපි දානං හොති, සයමෙව චිත්තං අත්තනො ආරම්මණං හොති, සබ්බම්පි චිත්තං සභාවධම්මාරම්මණමෙව හොතී''ති ච එවමාදිනා අතික්කමිත්වා පවත්තයමානො. චින්තෙතුමසක්කුණෙය්‍යානි , අනරහරූපානි වා **අචින්තෙය්‍යානි** නාම, තානි

දස්සෙන්තො **''වුත්තඤ්හෙත''**න්තිආදිමාහ. තත්ථ **අචින්තෙය්‍යානීති** තෙසං සභාවදස්සනං. **න චින්තෙතබ්බානීති** තත්ථ කත්තබ්බකිච්චදස්සනං. **''යානී''**තිආදි තස්ස හෙතුදස්සනං. යානි චින්තෙන්තො උම්මාදස්ස චිත්තක්ඛෙපස්ස, විඝාතස්ස විහෙසස්ස ච භාගී අස්ස, අචින්තෙය්‍යානි ඉමානි චත්තාරි න චින්තෙතබ්බානි, ඉමානි වා චත්තාරි අචින්තෙය්‍යානි නාම න චින්තෙතබ්බානි, යානි වා…පෙ…. අස්ස, තස්මා න චින්තෙතබ්බානි අචින්තෙතබ්බභූතානි ඉමානි චත්තාරි අචින්තෙය්‍යානි නාමාති යොජනා. **ඉති**-සද්දෙන පන –

''කතමානි චත්තාරි? බුද්ධානං භික්ඛවෙ බුද්ධවිසයො අචින්තෙය්‍යො න චින්තෙතබ්බො, යං චින්තෙන්තො උම්මාදස්ස විඝාතස්ස භාගී අස්ස. ඣායිස්ස භික්ඛවෙ ඣානවිසයො අචින්තෙය්‍යො…පෙ…. කම්මවිපාකො භික්ඛවෙ අචින්තෙය්‍යො…පෙ…. ලොකචින්තා භික්ඛවෙ අචින්තෙය්‍යා…පෙ…. ඉමානි…පෙ…. අස්සා''ති (අ. නි. 4.77) –

චතුරඞ්ගුත්තරෙ වුත්තං **අචින්තෙය්‍යසුත්තං** ආදිං කත්වා සබ්බං අචින්තෙය්‍යභාවදීපකං පාළිං සඞ්ගණ්හාති. කාමං අචින්තෙය්‍යානි ඡ අසාධාරණඤාණාදීනි, තානි පන අනුස්සරන්තස්ස කුසලුප්පත්තිහෙතුභාවතො චින්තෙතබ්බානි, ඉමානි පන එවං න හොන්ති අඵලභාවතො, තස්මා න චින්තෙතබ්බානි. **''දුස්සීලා…පෙ…. පභෙද''**න්ති ඉමිනා විපත්තිං සරූපතො දස්සෙති. ''කථං? පිටකවසෙනා''තිආදිවචනසම්බජ්ඣනෙන පුබ්බාපරසම්බන්ධං දස්සෙන්තො **''එවං නානප්පකාරතො''**තිආදිමාහ. පුබ්බාපරසම්බන්ධවිරහිතඤ්හි වචනං බ්‍යාකුලං. සොතූනඤ්ච අත්ථවිඤ්ඤාපකං න හොති, පුබ්බාපරඤ්ඤුනමෙව ච තථාවිචාරිතවචනං විසයො. යථාහ –

''පුබ්බාපරඤ්ඤූ අත්ථඤ්ඤූ, නිරුත්තිපදකොවිදො;
සුග්ගහීතඤ්ච ගණ්හාති, අත්ථඤ්චො' පපරික්ඛතී''ති. (ථෙරගා. 1031);

තෙසන්ති පිටකානං. **එතන්**ති බුද්ධවචනං.

සීලක්ඛන්ධවග්ගමහාවග්ගපාථිකවග්ගසඞ්ඛාතෙහි තීහි වග්ගෙහි සඞ්ගහො එතෙසන්ති **තිවග්ගසඞ්ගහානි.** ගාථාය පන **යස්ස** නිකායස්ස සුත්තගණනතො **චතුත්තිංසෙව සුත්තන්තා.** වග්ගසඞ්ගහවසෙන තයො වග්ගා අස්ස සඞ්ගහස්සාති **තිවග්ගො සඞ්ගහො. පඨමො එස** නිකායො **දීඝනිකායොති අනුලොමිකො** අපච්චනීකො, අත්ථානුලොමනතො අත්ථානුලොමනාමිකො වා, අන්වත්ථනාමොති අත්ථො. තත්ථ ''තිවග්ගො සඞ්ගහො''ති එතං ''යස්සා''ති අන්තරිකෙපි සමාසොයෙව හොති, න වාක්‍යන්ති දට්ඨබ්බං ''නවං පන භික්ඛුනා චීවරලාභෙනා''ති (පාචි. 368) එත්ථ ''නවංචීවරලාභෙනා''ති පදං විය. තථා හි අට්ඨකථාචරියා වණ්ණයන්ති ''අලබ්භීති ලභො, ලභො එව ලාභො. කිං අලබ්භි? චීවරං. කීදිසං? නවං, ඉති 'නවචීවරලාභෙනා'ති වත්තබ්බෙ අනුනාසිකලොපං අකත්වා 'නවංචීවරලාභෙනා'ති වුත්තං, පටිලද්ධනවචීවරෙනාති අත්ථො. මජ්ඣෙ ඨිතපදද්වයෙ පනාති නිපාතො. භික්ඛුනාති යෙන ලද්ධං, තස්ස නිදස්සන''න්ති (පාචි. අට්ඨ. 368). ඉධාපි සද්දතො, අත්ථතො ච වාක්‍යෙ යුත්තියාඅභාවතො සමාසොයෙව සම්භවති. ''තිවග්ගො''ති පදඤ්හි ''සඞ්ගහො''ති එත්ථ යදි කරණං, එවං සති කරණවචනන්තමෙව සියා. යදි ච පදද්වයමෙතං තුල්‍යාධිකරණං, තථා ච සති නපුංසකලිඞ්ගමෙව සියා ''තිලොක''න්තිආදිපදං විය. තථා ''තිවග්ගො''ති එතස්ස ''සඞ්ගහො''ති පදමන්තරෙන අඤ්ඤත්ථාසම්බන්ධො න සම්භවති, තත්ථ ච තාදිසෙන වාක්‍යෙන සම්බජ්ඣනං න යුත්තං, තස්මා සමානෙපි පදන්තරන්තරිකෙ සද්දත්ථාවිරොධභාවොයෙව සමාසතාකාරණන්ති සමාසො එව යුත්තො. තයො වග්ගා අස්ස සඞ්ගහස්සාති හි **තිවග්ගොසඞ්ගහො** අකාරස්ස ඔකාරාදෙසං, ඔකාරාගමං වා කත්වා යථා ''සත්තාහපරිනිබ්බුතො, අචිරපක්කන්තො, මාසජාතො''තිආදි, **අස්ස සඞ්ගහස්සාති** ච සඞ්ගහිතස්ස අස්ස නිකායස්සාති අත්ථො. අපරෙ පන ''තයො වග්ගා යස්සාති කත්වා 'සඞ්ගහො'ති පදෙන තුල්‍යාධිකරණමෙව සම්භවති, සඞ්ගහොති ච ගණනා. **ටීකාචරියෙහි** (සාරත්ථ. ටී. 1.පඨමමහාසඞ්ගීතිකථාවණ්ණනා) පන 'තයො වග්ගා අස්ස සඞ්ගහස්සා'ති පදද්වයස්ස තුල්‍යාධිකරණතායෙව දස්සිතා''ති වදන්ති, තදයුත්තමෙව සඞ්ඛ්‍යාසඞ්ඛෙය්‍යානං මිස්සකත්තා, අපාකටත්තා ච.

අත්ථානුලොමිකත්තං විභාවෙතුමාහ **''කස්මා''**තිආදි. ගුණොපචාරෙන, තද්ධිතවසෙන වා දීඝ-සද්දෙන දීඝප්පමාණානි සුත්තානියෙව ගහිතානි , නිකායසද්දො ච රුළ්හිවසෙන සමූහනිවාසත්ථෙසු වත්තතීති දස්සෙති **''දීඝප්පමාණාන''**න්තිආදිනා. සඞ්කෙතසිද්ධත්තා වචනීයවාචකානං පයොගතො තදත්ථෙසු තස්ස සඞ්කෙතසිද්ධතං ඤාපෙන්තො **''නාහ''**න්තිආදිමාහ. **එකනිකායම්පීති** එකසමූහම්පි. **එවං චිත්තන්ති** එවං විචිත්තං. **යථයිදන්ති** යථා ඉමෙ තිරච්ඡානගතා පාණා. පොණිකා, චික්ඛල්ලිකා ච ඛත්තියා, තෙසං නිවාසො **''පොණිකනිකායො චික්ඛල්ලිකනිකායො''**ති වුච්චති. **එත්ථාති** නිකායසද්දස්ස සමූහනිවාසානං වාචකභාවෙ. **සාධකානීති** අධිප්පෙතස්සත්ථස්ස සාධනතො උදාහරණානි වුච්චන්ති. ''සමානීතානී''ති පාඨසෙසෙන චෙතස්ස සම්බන්ධො, සක්ඛීනි වා යථාවුත්තනයෙන සාධකානි. යඤ්හි නිද්ධාරෙත්වා අධිප්පෙතත්ථං සාධෙන්ති , තං ''සක්ඛී''ති වදන්ති. තථා හි **මනොරථපූරණියං** වුත්තං ''පඤ්චගරුජාතකං (ජා. 1.1.132) පන සක්ඛිභාවත්ථාය ආහරිත්වා කථෙතබ්බ''න්ති (අ. නි. අට්ඨ. 1.1.5) **සාසනතොති** සාසනපයොගතො, සාසනෙ වා. **ලොකතොති** ලොකියපයොගතො, ලොකෙ වා. ඉදං පන පිටකත්තයෙ න විජ්ජති, තස්මා එවං වුත්තන්ති වදන්ති. එත්ථ ච පඨමමුදාහරණං සාසනතො සාධකවචනං, දුතියං ලොකතොති දට්ඨබ්බං.

මූලපරියාය වග්ගාදිවසෙන පඤ්චදසවග්ගසඞ්ගහානි. අඩ්ඪෙන දුතියං **දියඩ්ඪං,** තදෙව සතං, එකසතං, පඤ්ඤාස ච සුත්තානීති වුත්තං හොති. **යත්ථාති** යස්මිං නිකායෙ. **පඤ්චදසවග්ගපරිග්ගහොති** පඤ්චදසහි වග්ගෙහි පරිග්ගහිතො සඞ්ගහිතො.

සංයුජ්ජන්ති එත්ථාති **සංයුත්තං,** කෙසං සංයුත්තං? සුත්තවග්ගානං. යථා හි බ්‍යඤ්ජනසමුදායෙ පදං, පදසමුදායෙ ච වාක්‍යං, වාක්‍යසමුදායෙ සුත්තං, සුත්තසමුදායෙ වග්ගොති සමඤ්ඤා, එවං වග්ගසමුදායෙ සංයුත්තසමඤ්ඤා. දෙවතාය පුච්ඡිතෙන කථිතසුත්තවග්ගාදීනං සංයුත්තත්තා දෙවතාසංයුත්තාදිභාවො (සං. නි. 1.1), තෙනාහ **''දෙවතාසංයුත්තාදිවසෙනා''**තිආදි. ''සුත්තන්තානං සහස්සානි සත්ත සුත්තසතානි චා''ති පාඨෙ සුත්තන්තානං සත්ත සහස්සානි, සත්ත සුත්තසතානි චාති යොජෙතබ්බං. **''සත්ත සුත්තසහස්සානි, සත්ත සුත්තසතානි චා''**තිපි පාඨො. **සංයුත්තසඞ්ගහොති** සංයුත්තනිකායස්ස සඞ්ගහො ගණනා.

එකෙකෙහි අඞ්ගෙහි උපරූපරි උත්තරො අධිකො එත්ථාති **අඞ්ගුත්තරොති** ආහ **''එකෙකඅඞ්ගාතිරෙකවසෙනා''**තිආදි. තත්ථ හි එකෙකතො පට්ඨාය යාව එකාදස අඞ්ගානි කථිතානි. **අඞ්ගන්ති** ච ධම්මකොට්ඨාසො.

පුබ්බෙති සුත්තන්තපිටකනිද්දෙසෙ. වුත්තමෙව පකාරන්තරෙන සඞ්ඛිපිත්වා අවිසෙසෙත්වා දස්සෙතුං **''ඨපෙත්වා''**තිආදි වුත්තං. **''සකලං විනයපිටක''**න්තිආදිනා වුත්තමෙව හි ඉමිනා පකාරන්තරෙන සඞ්ඛිපිත්වා දස්සෙති. අපිච යථාවුත්තතො අවසිට්ඨං යං කිඤ්චි භගවතා දින්නනයෙ ඨත්වා දෙසිතං, භගවතා ච අනුමොදිතං නෙත්තිපෙටකොපදෙසාදිකං, තං සබ්බම්පි එත්ථෙව පරියාපන්නන්ති අනවසෙසපරියාදානවසෙන දස්සෙතුං එවං වුත්තන්තිපි දට්ඨබ්බං. සිද්ධෙපි හි සති ආරම්භො අත්ථන්තරවිඤ්ඤාපනාය වා හොති, නියමාය වාති. එත්ථ ච යථා ''දීඝප්පමාණාන''න්තිආදි වුත්තං, එවං ''ඛුද්දකප්පමාණාන''න්තිආදිමවත්වා සරූපස්සෙව කථනං විනයාභිධම්මාදීනං දීඝප්පමාණානම්පි තදන්තොගධතායාති දට්ඨබ්බං, තෙන ච විඤ්ඤායති ''න සබ්බත්ථ ඛුද්දකපරියාපන්නෙසු තස්ස අන්වත්ථසමඤ්ඤතා, දීඝනිකායාදිසභාවවිපරීතභාවසාමඤ්ඤෙන පන කත්ථචි තබ්බොහාරතා''ති. **තදඤ්ඤන්ති** තෙහි චතූහි නිකායෙහි අඤ්ඤං, අවසෙසන්ති අත්ථො.

නවප්පභෙදන්ති එත්ථ කථං පනෙතං නවප්පභෙදං හොති. තථා හි නවහි අඞ්ගෙහි වවත්ථිතෙහි අඤ්ඤමඤ්ඤසඞ්කරරහිතෙහි භවිතබ්බං, තථා ච සති අසුත්තසභාවානෙව ගෙය්‍යඞ්ගාදීනි සියුං, අථ සුත්තසභාවානෙව ගෙය්‍යඞ්ගාදීනි, එවං සති සුත්තන්ති විසුං සුත්තඞ්ගමෙව න සියා, එවං සන්තෙ අට්ඨඞ්ගං සාසනන්ති ආපජ්ජති. අපිච ''සගාථකං සුත්තං ගෙය්‍යං, නිග්ගාථකං සුත්තං වෙය්‍යාකරණ''න්ති (දී. නි. අට්ඨ., පාරා. අට්ඨ. පඨමමහාසඞ්ගීතිකථා) **අට්ඨකථායං** වුත්තං. සුත්තඤ්ච නාම සගාථකං වා සියා, නිග්ගාථකං වා, තස්මා අඞ්ගද්වයෙනෙව තදුභයං සඞ්ගහිතන්ති තදුභයවිනිමුත්තං සුත්තං උදානාදිවිසෙසසඤ්ඤාරහිතං නත්ථි, යං සුත්තඞ්ගං සියා, අථාපි කථඤ්චි විසුං සුත්තඞ්ගං සියා, **මඞ්ගලසුත්තාදීනං** (ඛු. පා. 1; සු. නි. 261) සුත්තඞ්ගසඞ්ගහො න සියා ගාථාභාවතො ධම්මපදාදීනං විය. ගෙය්‍යඞ්ගසඞ්ගහො වා සියා සගාථකත්තා සගාථාවග්ගස්ස විය. තථා උභතොවිභඞ්ගාදීසු සගාථකප්පදෙසානන්ති? වුච්චතෙ –

> සුත්තන්ති සාමඤ්ඤවිධි, විසෙසවිධයො පරෙ;
> සනිමිත්තා නිරූළ්හත්තා, සහතාඤ්ඤෙන නාඤ්ඤතො. (දී. නි. ටී. 1.පඨමමහාසඞ්ගීතිකථා);
>
> යථාවුත්තස්ස දොසස්ස, නත්ථි එත්ථාවගාහණං;
> තස්මා අසඞ්කරංයෙව, නවඞ්ගං සත්ථුසාසනං. (සාරත්ථ. ටී. 1.පඨමමහාසඞ්ගීතිකථා);

සබ්බස්සාපි හි බුද්ධවචනස්ස **සුත්තන්ති** අයං **සාමඤ්ඤවිධි.** තථා හි ''එත්තකං තස්ස භගවතො සුත්තාගතං සුත්තපරියාපන්නං, (පාචි. අට්ඨ. 655, 1242) සාවත්ථියා සුත්තවිභඞ්ගෙ, (චූළව. 456) සකවාදෙ පඤ්ච සුත්තසතානී''තිආදි (ධ. ස. අට්ඨ. නිදානකථා) වචනතො විනයාභිධම්මපරියත්ති විසෙසෙසුපි සුත්තවොහාරො දිස්සති. තෙනෙව ච ආයස්මා මහාකච්චායනො **නෙත්තියං** ආහ ''නවවිධසුත්තන්තපරියෙට්ඨී''ති (නෙත්ති. සඞ්ගහවාරවණ්ණනා) තත්ථ හි සුත්තාදිවසෙන නවඞ්ගස්ස සාසනස්ස පරියෙට්ඨි පරියෙසනා අත්ථවිචාරණා ''නවවිධ සුත්තන්තපරියෙට්ඨී''ති වුත්තා. තදෙකදෙසෙසු පන **පරෙ** ගෙය්‍යාදයො **සනිමිත්තා විසෙසවිධයො** තෙන තෙන නිමිත්තෙන පතිට්ඨිතා. තථා හි ගෙය්‍යස්ස සගාථකත්තං තබ්භාවනිමිත්තං. ලොකෙපි හි සසිලොකං සගාථකං වා චුණ්ණියගන්ථං ''ගෙය්‍ය''න්ති වදන්ති, ගාථාවිරහෙ පන සති පුච්ඡං කත්වා විස්සජ්ජනභාවො වෙය්‍යාකරණස්ස තබ්භාවනිමිත්තං. පුච්ඡාවිස්සජ්ජනඤ්හි ''බ්‍යාකරණ''න්ති වුච්චති, බ්‍යාකරණමෙව වෙය්‍යාකරණං. එවං සන්තෙ සගාථකාදීනම්පි පුච්ඡං කත්වා විස්සජ්ජනවසෙන පවත්තානං වෙය්‍යාකරණභාවො ආපජ්ජතීති? නාපජ්ජති ගෙය්‍යාදිසඤ්ඤානං අනොකාසභාවතො. සඔකාසවිධිතො හි අනොකාසවිධි බලවා. අපිච ''ගාථාවිරහෙ සතී''ති විසෙසිතත්තා. යථාධිප්පෙතස්ස හි අත්ථස්ස අනධිප්පෙතතො බ්‍යවච්ඡෙදකං විසෙසනං. තථා හි ධම්මපදාදීසු කෙවලගාථාබන්ධෙසු, සගාථකත්තෙපි සොමනස්සඤාණමයිකගාථාපටිසංයුත්තෙසු, ''වුත්තං හෙත''න්තිආදිවචන සම්බන්ධෙසු, අබ්භුතධම්මපටිසංයුත්තෙසු ච සුත්තවිසෙසෙසු යථාක්කමං ගාථාඋදානඉතිවුත්තක අබ්භුතධම්මසඤ්ඤා පතිට්ඨිතා. එත්ථ හි සතිපි සඤ්ඤාන්තරනිමිත්තයොගෙ අනොකාසසඤ්ඤානං බලවභාවෙනෙව ගාථාදිසඤ්ඤා

පතිට්ඨිතා, තථා සතිපි ගාථාබන්ධභාවෙ භගවතො අතීතාසු ජාතීසු චරියානුභාවප්පකාසකෙසු ජාතකසඤ්ඤා පතිට්ඨිතා, සතිපි පඤ්හාවිස්සජ්ජනභාවෙ , සගාථකත්තෙ ච කෙසුචි සුත්තන්තෙසු වෙදස්ස ලභාපනතො වෙදල්ලසඤ්ඤා පතිට්ඨිතා, එවං තෙන තෙන සගාථකත්තාදිනා නිමිත්තෙන තෙසු තෙසු සුත්තවිසෙසෙසු ගෙය්‍යාදිසඤ්ඤා පතිට්ඨිතාති විසෙසවිධයො සුත්තඞ්ගතො පරෙ ගෙය්‍යාදයො, යං පනෙත්ථ ගෙය්‍යඞ්ගාදිනිමිත්තරහිතං, තං සුත්තඞ්ගමෙව විසෙසසඤ්ඤාපරිහාරෙන සාමඤ්ඤසඤ්ඤාය පවත්තනතො. නනු ච එවං සන්තෙපි සගාථකං සුත්තං ගෙය්‍යං, නිග්ගාථකං සුත්තං වෙය්‍යාකරණන්ති තදුභයවිනිමුත්තස්ස සුත්තස්ස අභාවතො විසුං සුත්තඞ්ගමෙව න සියාති චොදනා තදවත්ථා එවාති? න තදවත්ථා සොධිතත්තා. සොධිතඤ්හි පුබ්බෙ ගාථාවිරහෙ සති පුච්ඡාවිස්සජ්ජනභාවො වෙය්‍යාකරණස්ස තබ්භාවනිමිත්තන්ති.

යඤ්ච වුත්තං ''ගාථාභාවතො **මඞ්ගලසුත්තාදීනං** (ඛු. පා. 1; සු. නි. 261) සුත්තඞ්ගසඞ්ගහො න සියා''ති, තම්පි න, නිරුළ්හත්තා. නිරුළ්හො හි **මඞ්ගලසුත්තාදීනං** සුත්තභාවො. න හි තානි ධම්මපදබුද්ධවංසාදයො විය ගාථාභාවෙන සඤ්ඤිතානි, අථ ඛො සුත්තභාවෙනෙව. තෙනෙව හි අට්ඨකථායං ''සුත්තනාමක''න්ති නාමග්ගහණං කතං. යඤ්ච පන වුත්තං ''සගාථකත්තා ගෙය්‍යඞ්ගසඞ්ගහො වා සියා''ති, තම්පි නත්ථි. කස්මාති චෙ? යස්මා **සහතාඤ්ඤෙන,** තස්මා. සහභාවො හි නාම අත්තතො අඤ්ඤෙන හොති. සහ ගාථාහීති ච සගාථකං, න ච **මඞ්ගලසුත්තාදීසු** ගාථාවිනිමුත්තො කොචි සුත්තපදෙසො අත්ථි, යො ''සහ ගාථාහී''ති වුච්චෙය්‍ය, නනු ච ගාථාසමුදායො තදෙකදෙසාහි ගාථාහි අඤ්ඤො හොති, යස්ස වසෙන ''සහ ගාථාහී''ති සක්කා වත්තුන්ති? තං න. න හි අවයවවිනිමුත්තො සමුදායො නාම කොචි අත්ථි, යො තදෙකදෙසෙහි සහ භවෙය්‍ය. කත්ථචි පන ''දීඝසුත්තඞ්කිතස්සා''තිආදීසු සමුදායෙකදෙසානං විභාගවචනං වොහාරමත්තං පති පරියායවචනමෙව, අයඤ්ච නිප්පරියායෙන පභෙදවිභාගදස්සනකථාති . යම්පි වුත්තං ''උභතොවිභඞ්ගාදීසු සගාථකප්පදෙසානං ගෙය්‍යඞ්ගසඞ්ගහො සියා''ති, තම්පි න, අඤ්ඤතො. අඤ්ඤායෙව හි තා ගාථා ජාතකාදිපරියාපන්නත්තා. තාදිසායෙව හි කාරණානුරූපෙන තත්ථ දෙසිතා, අතො න තාහි උභතොවිභඞ්ගාදීනං ගෙය්‍යඞ්ගභාවොති. එවං සුත්තාදිනවඞ්ගානං අඤ්ඤමඤ්ඤසඞ්කරාභාවො වෙදිතබ්බොති.

ඉදානි එතානි නවඞ්ගානි විභජිත්වා දස්සෙන්තො **''තත්ථා''**තිආදිමාහ. නිද්දෙසො නාම **සුත්තනිපාතෙ** –

> ''කාමං කාමයමානස්ස, තස්ස චෙ තං සමිජ්ඣති;
> අද්ධා පීතිමනො හොති, ලද්ධා මච්චො යදිච්ඡති''තිආදිනා. (සු. නි. 772); –

ආගතස්ස අට්ඨකවග්ගස්ස;

> ''කෙනස්සු නිවුතො ලොකො, (ඉච්චායස්මා අජිතො);
> කෙනස්සු න පකාසති;
> කිස්සාභිලෙපනං බ්‍රූසි,
> කිංසු තස්ස මහබ්භය''න්තිආදිනා. (සු. නි. 1038); –

ආගතස්ස පාරායනවග්ගස්ස;

> ''සබ්බෙසු භූතෙසු නිධාය දණ්ඩං,
> අවිහෙඨයං අඤ්ඤතරම්පි තෙසං;
> න පුත්තමිච්ඡෙය්‍ය කුතො සහායං,
> එකො චරෙ ඛග්ගවිසාණකප්පො''තිආදිනා. (සු. නි. 35); –

ආගතස්ස ඛග්ගවිසාණසුත්තස්ස ච අත්ථවිභාගවසෙන සත්ථුකප්පෙන ආයස්මතා **ධම්මසෙනාපතිසාරිපුත්තත්ථෙරෙන** කතො නිද්දෙසො, යො ''මහානිද්දෙසො, චූළනිද්දෙසො''ති වුච්චති. එවමිධ නිද්දෙසස්ස සුත්තඞ්ගසඞ්ගහො **භදන්තබුද්ධඝොසාචරියෙන** දස්සිතො, තථා අඤ්ඤත්ථාපි විනයට්ඨකථාදීසු , **ආචරියධම්මපාලත්ථෙරෙනාපි** නෙත්තිප්පකරණට්ඨකථායං. අපරෙ පන නිද්දෙසස්ස ගාථාවෙය්‍යාකරණඞ්ගෙසු ද්වීසු සඞ්ගහං වදන්ති. වුත්තඤ්හෙතං නිද්දෙසට්ඨකථායං උපසෙනත්ථෙරෙන –

''සො පනෙස විනයපිටකං…පෙ…. අභිධම්මපිටකන්ති තීසු පිටකෙසු සුත්තන්තපිටකපරියාපන්නො, දීඝනිකායො…පෙ…. ඛුද්දකනිකායොති පඤ්චසු නිකායෙසු ඛුද්දකමහානිකායපරියාපන්නො, සුත්තං…පෙ…. වෙදල්ලන්ති නවසු සත්ථුසාසනඞ්ගෙසු යථාසම්භවං ගාථඞ්ගවෙය්‍යාකරණඞ්ගද්වයසඞ්ගහිතො''ති (මහානි. අට්ඨ. ගන්ථාරම්භකථා).

එත්ථ තාව කත්ථචි පුච්ඡාවිස්සජ්ජනසබ්භාවතො නිද්දෙසෙකදෙසස්ස වෙය්‍යාකරණඞ්ගසඞ්ගහො යුජ්ජතු, අගාථාභාවතො ගාථඞ්ගසඞ්ගහො කථං යුජ්ජෙය්‍යාති වීමංසිතබ්බමෙතං. ධම්මාපදාදීනං විය හි කෙවලං ගාථාබන්ධභාවො ගාථඞ්ගස්ස තබ්භාවනිමිත්තං. ධම්මපදාදීසු හි කෙවලං ගාථාබන්ධෙසු ගාථාසමඤ්ඤා පතිට්ඨිතා, නිද්දෙසෙ ච න කොචි කෙවලො ගාථාබන්ධප්පදෙසො උපලබ්භති. සම්මාසම්බුද්ධෙන භාසිතානංයෙව හි අට්ඨකවග්ගාදිසඞ්ගහිතානං ගාථානං නිද්දෙසමත්තං ධම්මසෙනාපතිනා කතං. අත්ථවිභජනත්ථං ආනීතාපි හි තා

අට්ඨකවග්ගාදිසඞ්ගහිතා නිද්දිසිතබ්බා මූලගාථායො සුත්තනිපාතපරියාපන්නත්තා අඤ්ඤායෙවාති න නිද්දෙසසඞ්ඛ්‍යං ගච්ඡන්ති උභතොවිභඞ්ගාදීසු ආගතාපි තං වොහාරමලභමානා ජාතකාදිපරියාපන්නා ගාථායො විය, තස්මා කාරණන්තරමෙත්ථ ගවෙසිතබ්බං, යුත්තතරං වා ගහෙතබ්බං.

නාලකසුත්තං නාම ධම්මචක්කප්පවත්තිත දිවසතො සත්තමෙ දිවසෙ නාලකත්ථෙරස්ස ‘‘මොනෙය්‍යං තෙ උපඤ්ඤිස්ස’’න්තිආදිනා (සු. නි. 706) භගවතා භාසිතං මොනෙය්‍ය පටිපදාපරිදීපකං සුත්තං. **තුවට්ටකසුත්තං** නාම මහාසමයසුත්තන්තදෙසනාය සන්නිපතිතෙසු දෙවෙසු ‘‘කා නු ඛො අරහත්තප්පත්තියා පටිපත්ති’’ති උප්පන්නචිත්තානං එකච්චානං දෙවතානං තමත්ථං පකාසෙතුං නිම්මිතබුද්ධෙන අත්තානං පුච්ඡාපෙත්වා ‘‘මූලං පපඤ්චසඞ්ඛායා’’තිආදිනා (සු. නි. 922) භගවතා භාසිතං සුත්තං. එවම්ධ සුත්තනිපාතෙ ආගතානං මඞ්ගලසුත්තාදීනං සුත්තඞ්ගසඞ්ගහො දස්සිතො, තත්ථෙව ආගතානං අසුත්තනාමිකානං සුද්ධිකගාථානං ගාථඞ්ගසඞ්ගහඤ්ච දස්සයිස්සති, එවං සති සුත්තනිපාතට්ඨකථාරම්භෙ –

> ‘‘ගාථාසතසමාකිණ්ණො, ගෙය්‍යබ්‍යාකරණඞ්කිතො;
> කස්මා සුත්තනිපාතොති, සඞ්ඛමෙස ගතොති චෙ’’ති. (සු. නි. අට්ඨ. 1.ගන්ථාරම්භකථා); –

සකලස්සාපි සුත්තනිපාතස්ස ගෙය්‍යවෙය්‍යාකරණඞ්ගසඞ්ගහො කස්මා චොදිතොති? නායං විරොධො. කෙවලඤ්හි තත්ථ චොදකෙන සගාථකත්තං, කත්ථචි පුච්ඡාවිස්සජ්ජනත්තඤ්ච ගහෙත්වා චොදනාමත්තං කතං, අඤ්ඤථා සුත්තනිපාතෙ නිග්ගාථකස්ස සුත්තස්සෙව අභාවතො වෙය්‍යාකරණඞ්ගසඞ්ගහො න චොදෙතබ්බො සියා, තස්මා චොදකස්ස වචනමෙතං අප්පමාණන්ති ඉධ, අඤ්ඤාසු ච විනයට්ඨකථාදීසු වුත්තනයෙනෙව තස්ස සුත්තඞ්ගගාථඞ්ගසඞ්ගහො දස්සිතොති. **සුත්තන්**ති චුණ්ණියසුත්තං. **විසෙසෙනා**ති රාසිභාවෙන යීතං සන්ධායාහ. සගාථාවග්ගො ගෙය්‍යන්ති සම්බන්ධො.

‘‘අට්ඨහි අඞ්ගෙහි අසඞ්ගහිතං නාම පටිසම්භිදාදී’’ති තීසුපි කිර **ගණ්ඨිපදෙසු** වුත්තං. අපරෙ පන පටිසම්භිදාමග්ගස්ස ගෙය්‍යවෙය්‍යාකරණඞ්ගද්වයසඞ්ගහං වදන්ති. වුත්තඤ්හෙතං **තදට්ඨකථායං** ‘‘නවසු සත්ථුසාසනඞ්ගෙසු යථාසම්භවං ගෙය්‍යවෙය්‍යාකරණඞ්ගද්වයසඞ්ගහිත’’න්ති (පටි. ම. අට්ඨ. 1.ගන්ථාරම්භකථා), එත්ථාපි ගෙය්‍යඞ්ගසඞ්ගහිතභාවො වුත්තනයෙන වීමංසිතබ්බො. **නො සුත්තනාමිකා**ති අසුත්තනාමිකා සඞ්ගීතිකාලෙ සුත්තසමඤ්ඤාය අපඤ්ඤාතා. ‘‘සුද්ධිකගාථා නාම වත්ථුගාථා’’ති තීසුපි කිර **ගණ්ඨිපදෙසු** වුත්තං, **වත්ථුගාථා**ති ච පාරායනවග්ගස්ස නිදානමාරොපෙන්තෙන ආයස්මතා ආනන්දත්ථෙරෙන සඞ්ගීතිකාලෙ වුත්තා ඡප්පඤ්ඤාස ගාථායො, නාලකසුත්තස්ස නිදානමාරොපෙන්තෙන තෙනෙව තදා වුත්තා වීසතිමත්තා ගාථායො ච වුච්චන්ති. **සුත්තනිපාතට්ඨකථායං** (සු. නි. අට්ඨ. 2.685) පන ‘‘පරිනිබ්බුතෙ භගවති සඞ්ගීතිං කරොන්තෙනායස්මතා මහාකස්සපෙන තමෙව මොනෙය්‍යපටිපදං පුට්ඨො ආයස්මා ආනන්දො යෙන, යදා ච සමාදපිතො නාලකත්ථෙරො භගවන්තං පුච්ඡි, තං සබ්බං පාකටං කත්වා දස්සෙතුකාමො ‘ආනන්දජාතෙ’තිආදිකා (සු. නි. 684) වීසති වත්ථුගාථායො වත්වා විස්සජ්ජෙසි, තං සබ්බම්පි ‘නාලකසුත්ත’න්ති වුච්චතී’’ති ආගතත්තා නාලකසුත්තස්ස වත්ථුගාථායො නාලකසුත්තග්ගහණෙනෙව ගහිතාති පාරායනවග්ගස්ස වත්ථුගාථායො ඉධ සුද්ධිකගාථාති ගහෙතබ්බං. තත්ථෙව ච පාරායනවග්ගෙ අජිතමාණවකාදීනං සොළසන්නං බ්‍රාහ්මණානං පුච්ඡාගාථා, භගවතො විස්සජ්ජනගාථා ච පාළියං සුත්තනාමෙන අවත්වා ‘අජිතමාණවකපුච්ඡා, තිස්සමෙත්තෙය්‍යමාණවකපුච්ඡා’’තිආදිනා (සු. නි. 1038) ආගතත්තා, චුණ්ණියගන්ථෙ හි අසම්මිස්සත්තා ච ‘‘නො සුත්තනාමිකා සුද්ධිකගාථා නාමා’’ති වත්තුං වට්ටති.

‘‘සොමනස්සඤාණමයිකගාථාපටිසංයුත්තා’’ති එතෙන උදානට්ඨෙන උදානන්ති අන්වත්ථසඤ්ඤතං දස්සෙති (උදා. අට්ඨ. ගන්ථාරම්භකථා) කිමිදං උදානං නාම? පීතිවෙගසමුට්ඨාපිතො උදාහාරො. යථා හි යං තෙලාදි මිනිතබ්බවත්ථු මානං ගහෙතුං න සක්කොති, විස්සන්දිත්වා ගච්ඡති, තං ‘‘අවසෙසකො’’ති වුච්චති. යඤ්ච ජලං තළාකං ගහෙතුං න සක්කොති, අජ්ඣොත්ථරිත්වා ගච්ඡති, තං ‘‘මහොඝො’ති වුච්චති, එවමෙව යං පීතිවෙගසමුට්ඨාපිතං විතක්කවිප්ඵාරං අන්තොහදයං සන්ධාරෙතුං න සක්කොති, සො අධිකො හුත්වා අන්තො අසණ්ඨහිත්වා බහි වචීද්වාරෙන නික්ඛන්තො පටිග්ගාහකනිරපෙක්ඛො උදාහාරවිසෙසො ‘‘උදාන’’න්ති වුච්චති (උදා. අට්ඨ. ගන්ථාරම්භකථා) ‘‘උද මොදෙ කීළායඤ්චා’’ති හි **අක්ඛරචින්තකා** වදන්ති, ඉදඤ්ච යෙභුය්‍යෙන වුත්තං ධම්මසංවෙගවසෙන උදිතස්සාපි ‘‘සචෙ භායථ දුක්ඛස්සා’’තිආදිඋදානස්ස (උදා. 44) **උදානපාළියං** ආගතත්තා, තථා‘‘ගාථාපටිසංයුත්තා’’ති ඉදම්පි යෙභුය්‍යෙනෙව ‘‘අත්ථි භික්ඛවෙ, තදායතනං, යත්ථ නෙව පථවී, න ආපො’’තිආදිකස්ස (උදා. 71) චුණ්ණියවාක්‍යවසෙන උදිතස්සාපි තත්ථ ආගතත්තා. නනු ච උදානං නාම පීතිසොමනස්සසමුට්ඨාපිතො, ධම්මසංවෙගසමුට්ඨාපිතො වා ධම්මපටිග්ගාහකනිරපෙක්ඛො ගාථාබන්ධවසෙන, චුණ්ණියවාක්‍යවසෙන ච පවත්තො උදාහාරො, තථා චෙව සබ්බත්ථ ආගතං, ඉධ කස්මා ‘‘භික්ඛවෙ’’ති ආමන්තනං වුත්තන්ති? තෙසං භික්ඛූනං සඤ්ඤාපනත්ථං එව, න පටිග්ගාහකකරණත්ථං. නිබ්බානපටිසංයුත්තඤ්හි භගවා ධම්මං දෙසෙත්වා නිබ්බානගුණානුස්සරණෙන උප්පන්නපීතිසොමනස්සෙන උදානං උදානෙන්තො ‘‘අයං නිබ්බානධම්මො කථම්පච්චයො උපලබ්භතී’’ති තෙසං භික්ඛූනං චෙතොපරිවිතක්කමඤ්ඤාය තෙසං තමත්ථං ඤාපෙතුකාමෙන ‘‘තදායතන’’න්ති වුත්තං, න පන එකන්තතො තෙ පටිග්ගාහකෙ කත්වාති වෙදිතබ්බන්ති.

තයිදං සබ්බඤ්ඤුබුද්ධභාසිතං පච්චෙකබුද්ධභාසිතං සාවකභාසිතන්ති තිබ්බිධං හොති. තත්ථ පච්චෙකබුද්ධභාසිතං –

‘‘සබ්බෙසු භූතෙසු නිධාය දණ්ඩං,
අවිහෙඨයං අඤ්ඤතරම්පි තෙස’’න්ති. ආදිනා (සු. නි. 35) –

ඛග්ගවිසාණසුත්තෙ ආගතං. සාවකභාසිතම්පි –

‘‘සබ්බො රාගො පහීනො මෙ,
සබ්බො දොසො සමූහතො;
සබ්බො මෙ විහතො මොහො,
සීතිභූතොස්මි නිබ්බුතො’’ති. ආදිනා (ථෙරගා. 79) –

ථෙරගාථාසු ,

‘‘කායෙන සංවුතා ආසිං, වාචාය උද චෙතසා;
සමූලං තණ්හමබ්බුය්හ, සීතිභූතාම්හි නිබ්බුතා’’ති. (ථෙරීගා. 15); –

ථෙරීගාථාසු ච ආගතං. අඤ්ඤානිපි සක්කාදීහි දෙවෙහි භාසිතානි ‘‘අහො දානං පරමදානං, කස්සපෙ සුප්පතිට්ඨිත’’න්තිආදීනි (උදා. 27). සොණදණ්ඩබ්‍රාහ්මණාදීහි මනුස්සෙහි ච භාසිතානි ‘‘නමො තස්ස භගවතො’’තිආදීනි (දී. නි. 2.371; ම. නි. 1.290; 2.290, 357; සං. නි. 1187; 2.38; අ. නි. 5.194) තිස්සො සඞ්ගීතියො ආරුළ්හානි උදානානි සන්ති එව, තානි සබ්බානිපි ඉධ න අධිප්පෙතානි. යං පන සම්මාසම්බුද්ධෙන සාමං ආහච්චභාසිතං ජිනවචනභූතං, තදෙව ධම්මසඞ්ගාහකෙහි ‘‘උදාන’’න්ති සඞ්ගීතං, තදෙව ච සන්ධාය භගවතා පරියත්තිධම්මං නවධා විභජිත්වා උද්දිසන්තෙන ‘‘උදාන’’න්ති වුත්තං. යා පන ‘‘අනෙකජාතිසංසාර’’න්තිආදිකා (ධ. ප. 153) ගාථා භගවතා බොධිමූලෙ උදානවසෙන පවත්තිතා, අනෙකසතසහස්සානං සම්මාසම්බුද්ධානං උදානභූතා ච, තා අපරභාගෙ ධම්මභණ්ඩාගාරිකස්ස භගවතා දෙසිතත්තා ධම්මසඞ්ගාහකෙහි **උදානපාළියං** සඞ්ගහං අනාරොපෙත්වා **ධම්මපදෙ** සඞ්ගහිතා, යඤ්ච ‘‘අඤ්ඤාසි වත භො කොණ්ඩඤ්ඤො අඤ්ඤාසි වත භො කොණ්ඩඤ්ඤො’’ති (සං. නි. 5.1081; මහාව. 17; පටි. ම. 2.30) උදානවචනං දසසහස්සිලොකධාතුයා දෙවමනුස්සානං පවෙදනසමත්ථනිග්ඝොසවිප්ඵාරං භගවතා භාසිතං, තදපි පඨමබොධියං සබ්බෙසං එව භික්ඛූනං සම්මාපටිපත්තිපච්චවෙක්ඛණහෙතුකං ‘‘ආරාධයිංසු වත මං භික්ඛූ එකං සමය’’න්තිආදිවචනං (ම. නි. 1.225) විය ධම්මචක්කප්පවත්තනසුත්තන්තදෙසනාපරියොසානෙ අත්තනාපි අධිගතධම්මෙකදෙසස්ස යථාදෙසිතස්ස අරියමග්ගස්ස සබ්බපඨමං සාවකෙසු ථෙරෙන අධිගතත්තා අත්තනො පරිස්සමස්ස සඵලභාවපච්චවෙක්ඛණහෙතුකං පීතිසොමනස්සජනිතං උදාහාරමත්තං, න පන ‘‘යදා හවෙ පාතුභවන්ති ධම්මා’’තිආදිවචනං විය (මහාව. 1; උදා. 1) පවත්තියා, නිවත්තියා වා පකාසනන්ති ධම්මසඞ්ගාහකෙහි **උදානපාළියං** න සඞ්ගීතන්ති දට්ඨබ්බං. **උදානපාළියං** පන අට්ඨසු වග්ගෙසු දස දස කත්වා අසීතියෙව සුත්තන්තා සඞ්ගීතා. තථා හි **තදට්ඨකථායං** වුත්තං –

‘‘අසීතියෙව සුත්තන්තා, වග්ගා අට්ඨ සමාසතො’’ති. (උදා. අට්ඨ. ගන්ථාරම්භකථා).

ඉධ පන ‘‘ද්වෙඅසීති සුත්තන්තා’’ති වුත්තං, තං උදානපාළියා න සමෙති, තස්මා ‘‘අසීති සුත්තන්තා’’ති පාඨෙන භවිතබ්බං. අපිච න කෙවලං ඉධෙව, අථ ඛො අඤ්ඤාසුපි (වි. අට්ඨ. 1.පඨමමහාසඞ්ගීතිකථා) විනයාභිධම්මට්ඨකථාසු (ධ. සං. නිදානකථා) තථායෙව වුත්තත්තා ‘‘අප්පකං පන ඌනමධිකං වා ගණනූපගං න හොතී’’ති පරියායෙන අනෙකංසෙන වුත්තං සියා. යථා වා තථා වා අනුමානෙන ගණනමෙව හි තත්ථ තත්ථ ඌනාධිකසඞ්ඛ්‍යා, ඉතරථා තායෙව න සියුන්තිපි වදන්ති, පච්ඡා පමාදලෙඛවචනං වා එතං.

වුත්තඤ්හෙතං භගවතාතිආදිනයප්පවත්තාති එත්ථ ආදිසද්දෙන ‘‘වුත්තඤ්හෙතං භගවතා, වුත්තමරහතාති මෙ සුතං. එකධම්මං භික්ඛවෙ, පජහථ, අහං වො පාටිභොගො අනාගාමිතාය. කතමං එකධම්මං? ලොභං භික්ඛවෙ, එකධම්මං පජහථ, අහං වො පාටිභොගො අනාගාමිතායා’’ති (ඉතිවු. 1) එවමාදිනා එකදුකතිකචතුක්කනිපාතවසෙන වුත්තං ද්වාදසුත්තරසතසුත්තසමූහං සඞ්ගණ්හාති. තථා හි ඉතිවුත්තකපාළියමෙව උදානගාථාහි ද්වාදසුත්තරසතසුත්තානි ගණෙත්වා සඞ්ගීතානි, **තදට්ඨකථායම්**පි (ඉතිවු. අට්ඨ. නිදානවණ්ණනා) තථායෙව වුත්තං. තස්මා ‘‘ද්වාදසුත්තරසතසුත්තන්තා’’ ඉච්චෙව පාඨෙන භවිතබ්බං, යථාවුත්තනයෙන වා අනෙකංසතො වුත්තන්තිපි වත්තුං සක්කා, තථාපි ඊදිසෙ ඨානෙ පමාණං දස්සෙන්තෙන යාථාවතොව නියමෙත්වා දස්සෙතබ්බන්ති ‘‘දසුත්තරසතසුත්තන්තා’’ති ඉදං පච්ඡා පමාදලෙඛමෙවාති ගහෙතබ්බන්ති වදන්ති. ඉති එවං භගවතා වුත්තං **ඉතිවුත්තං.** ඉතිවුත්තන්ති සඞ්ගීතං **ඉතිවුත්තකං.** රුළ්හිනාමං වා එතං යථා ‘‘යෙවාපනකං, නතුම්හාකවග්ගො’’ති, වුත්තඤ්හෙතං භගවතා, වුත්තමරහතාති මෙ සුතන්ති නිදානවචනෙන සඞ්ගීතං යථාවුත්තසුත්තසමූහං.

ජාතං භූතං පුරාවුත්ථං භගවතො පුබ්බචරිතං කායති කථෙති පකාසෙති එතෙනාති **ජාතකං,** තං පන ඉමානීති දස්සෙතුං **‘‘අපණ්ණකජාතකාදීනී’’**තිආදිමාහ. තත්ථ **‘‘පඤ්ඤාසාධිකානි පඤ්චජාතකසතානී’’**ති ඉදං අප්පකං පන ඌනමධිකං වා ගණනූපගං න හොතීති කත්වා අනෙකංසෙන, වොහාරසුඛතාමත්තෙන ච වුත්තං. එකංසතො හි සත්තචත්තාලීසාධිකානියෙව යථාවුත්තගණනතො තීහි ඌනත්තා. තථා හි එකනිපාතෙ පඤ්ඤාසසතං, දුකනිපාතෙ සතං, තිකනිපාතෙ පඤ්ඤාස, තථා චතුක්කනිපාතෙ, පඤ්චකනිපාතෙ පඤ්චවීස, ඡක්කනිපාතෙ වීස, සත්තනිපාතෙ

එකවීස, අට්ඨනිපාතෙ දස, නවනිපාතෙ ද්වාදස, දසනිපාතෙ සොළස, එකාදසනිපාතෙ නව, ද්වාදසනිපාතෙ දස, තථා තෙරසනිපාතෙ, පකිණ්ණකනිපාතෙ තෙරස, වීසතිනිපාතෙ චුද්දස, තිංසනිපාතෙ දස, චත්තාලීසනිපාතෙ පඤ්ච, පණ්ණාසනිපාතෙ තීණි, සට්ඨිනිපාතෙ ද්වෙ, තථා සත්තතිනිපාතෙ, අසීතිනිපාතෙ පඤ්ච, මහානිපාතෙ දසාති සත්තචත්තාලීසාධිකානෙව පඤ්ච ජාතකසතානි සඞ්ගීතානීති.

අබ්භුතො ධම්මො සභාවො වුත්තො යත්ථාති **අබ්භුතධම්මං,** තං පනිදන්ති ආහ **''චත්තාරොමෙ''**තිආදි. **ආදිසද්දෙන** චෙත්ථ –

''චත්තාරොමෙ භික්ඛවෙ, අච්ඡරියා අබ්භුතා ධම්මා ආනන්දෙ. කතමෙ චත්තාරො? සචෙ භික්ඛවෙ, භික්ඛුපරිසා ආනන්දං දස්සනාය උපසඞ්කමති, දස්සනෙනපි සා අත්තමනා හොති. තත්‍ර චෙ ආනන්දො, ධම්මං භාසති, භාසිතෙනපි සා අත්තමනා හොති, අතිත්තාව භික්ඛවෙ භික්ඛුපරිසා හොති, අථ ආනන්දො තුණ්හී භවති. සචෙ භික්ඛවෙ, භික්ඛුනීපරිසා…පෙ…. උපාසකපරිසා…පෙ…. උපාසිකා – පරිසා…පෙ…. තුණ්හී භවති. ඉමෙ ඛො භික්ඛවෙ…පෙ…. ආනන්දෙ''ති (අ. නි. 4.129) –

එවමාදිනයප්පවත්තං තත්ථ තත්ථ භාසිතං සබ්බම්පි අච්ඡරියබ්භුතධම්මපටිසංයුත්තං සුත්තන්තං සඞ්ගණ්හාති.

චූළවෙදල්ලාදීසු (ම. නි. 1.460) විසාඛෙන නාම උපාසකෙන පුට්ඨාය ධම්මදින්නාය නාම භික්ඛුනියා භාසිතං සුත්තං **චූළවෙදල්ලං** නාම. මහාකොට්ඨිකත්ථෙරෙන පුච්ඡිතෙන ආයස්මතා **සාරිපුත්තත්ථෙරෙන** භාසිතං **මහාවෙදල්ලං** (ම. නි. 1.449) නාම. **සම්මාදිට්ඨිසුත්ත**ම්පි (ම. නි. 1.89) භික්ඛූහි පුට්ඨෙන තෙනෙව භාසිතං, එතානි මජ්ඣිමනිකායපරියාපන්නානි. **සක්කපඤ්හං** (දී. නි. 2.344) පන සක්කෙන පුට්ඨො භගවා අභාසි, තං දීඝනිකායපරියාපන්නං. **මහාපුණ්ණමසුත්තං** (ම. නි. 3.85) පන තදහුපොසථෙ පන්නරසෙ පුණ්ණමාය රත්තියා අඤ්ඤතරෙන භික්ඛුනා පුට්ඨෙන භගවතා භාසිතං, තං මජ්ඣිමනිකායපරියාපන්නං. එවමාදයො **සබ්බෙපි** තත්ථ තත්ථාගතා **වෙදඤ්ච තුට්ඨිඤ්ච ලද්ධා ලද්ධා පුච්ඡිතසුත්තන්තා ''වෙදල්ල''න්ති වෙදිතබ්බං. වෙදන්ති** ඤාණං. **තුට්ඨින්ති** යථාභාසිතධම්මදෙසනං විදිත්වා ''සාධු අයො සාධාවුසො''තිආදිනා අබ්භනුමොදනවසප්පවත්තං පීතිසොමනස්සං. **ලද්ධා ලද්ධාති** ලභිත්වා ලභිත්වා, පුනප්පුනං ලභිත්වාති වුත්තං හොති, එතෙන **වෙදසද්දො** ඤාණෙ, සොමනස්සෙ ච එකසෙසනයෙන, සාමඤ්ඤනිද්දෙසෙන වා පවත්තති, වෙදම්හි නිස්සිතං තස්ස ලභාපනවසෙනාති **වෙදල්ල**න්ති ච දස්සෙති.

එවං අඞ්ගවසෙන සකලම්පි බුද්ධවචනං විභජිත්වා ඉදානි ධම්මක්ඛන්ධවසෙන විභජිතුකාමො **''කථ''**න්තිආදිමාහ. තත්ථ **ධම්මක්ඛන්ධවසෙනාති** ධම්මරාසිවසෙන. **''ද්වාසීති''**ති අයං ගාථා වුත්තත්ථාව. **එවං පරිදීපිතධම්මක්ඛන්ධවසෙනාති** ගොපකමොග්ගල්ලානෙන නාම බ්‍රාහ්මණෙන පුට්ඨෙන ගොපක**මොග්ගල්ලානසුත්තෙ** (ම. නි. 3.79) අත්තනො ගුණප්පකාසනත්ථං වා **ථෙරගාථායං** (ථෙරගා. 1017 ආදයො) ආයස්මතා ආනන්දත්ථෙරෙන සමන්තතො දීපිතධම්මක්ඛන්ධවසෙන ඉමිනා එවං තෙන අපරිදීපිතාපි ධම්මක්ඛන්ධා සන්තීති පකාසෙති, තස්මා කථාවත්ථුප්පකරණ **මාධුරියසුත්තාදීනං** (ම. නි. 2.317) විමානවත්ථාදීසු කෙසඤ්චි ගාථානඤ්ච වසෙන චතුරාසීතිසහස්සතොපි ධම්මක්ඛන්ධානං අධිකතා වෙදිතබ්බා.

එත්ථ ච **සුභසුත්තං** (දී. නි. 1.444), **ගොපකමොග්ගල්ලානසුත්තඤ්ච** පරිනිබ්බුතෙ භගවති ආනන්දත්ථෙරෙන භාසිතත්තා චතුරාසීතිධම්මක්ඛන්ධසහස්සෙසු අන්තොගධං හොති, න හොතීති? **පටිසම්භිදාගණ්ඨිපදෙ** තාව ඉදං වුත්තං ''සයං වුත්තධම්මක්ඛන්ධානම්පි භික්ඛුතො ගහිතෙයෙව සඞ්ගහෙත්වා එවමාහාති දට්ඨබ්බ''න්ති, භගවතා පන දින්ននයෙ ඨත්වා භාසිතත්තා ''සයං වුත්තම්පි චෙතං සුත්තද්වයං භගවතො ගහිතෙයෙව සඞ්ගහෙත්වා වුත්ත''න්ති එවම්පි වත්තුං යුත්තතරං විය දිස්සති. භගවතා හි දින්ననයෙ ඨත්වා සාවකා ධම්මං දෙසෙන්ති, තෙනෙව සාවකභාසිතම්පි කථාවත්ථාදිකං බුද්ධභාසිතං නාම ජාතං , තතොයෙව ච අත්තනා භාසිතම්පි සුභසුත්තාදිකං සඞ්ගීතිමාරොපෙන්තෙන ආයස්මතා ආනන්දත්ථෙරෙන ''එවං මෙ සුත''න්ති වුත්තං.

එකානුසන්ධිකං සුත්තං සතිපට්ඨානාදි. සතිපට්ඨානසුත්තඤ්හි ''එකායනො අයං භික්ඛවෙ, මග්ගො සත්තානං විසුද්ධියා''තිආදිනා (දී. නි. 2.373; ම. නි. 1.106; සං. නි. 3.367-384) චත්තාරො සතිපට්ඨානෙ ආරභිත්වා තෙසංයෙව විභාගදස්සනවසෙන පවත්තත්තා ''එකානුසන්ධික''න්ති වුච්චති. **අනෙකානුසන්ධිකං** පරිනිබ්බානසුත්තාදි (දී. නි. 2.131 ආදයො) පරිනිබ්බානසුත්තඤ්හි නානාඨානෙසු නානාධම්මදෙසනානං වසෙන පවත්තත්තා ''අනෙකානුසන්ධික''න්ති වුච්චති.

''කති ඡින්දෙ කති ජහෙ, කති චුත්තරි භාවයෙ;
කති සඞ්ගාතිගො භික්ඛු, 'ඔඝතිණ්ණො'ති වුච්චතී''ති. (සං. නි. 1.5); –

එවමාදිනා පඤ්හාපුච්ඡනං ගාථාබන්ධෙසු එකො ධම්මක්ඛන්ධො.

''පඤ්ච ඡින්දෙ පඤ්ච ජහෙ, පඤ්ච චුත්තරි භාවයෙ;

පඤ්ච සඞ්ගාතිගො භික්ඛු, 'ඔඝතිණ්ණො'ති වුච්චතී''ති. (සං. නි. 1.5); –

එවමාදිනා ච විස්සජ්ජනං එකො ධම්මක්ඛන්ධො.

තිකදුකභාජනං ධම්මසඞ්ගණියං නික්ඛෙපකණ්ඩඅට්ඨකථාකණ්ඩවසෙන ගහෙතබ්බං. තස්මා යං **කුසලත්තිකමාතිකාපදස්ස** (ධ. ස. 1) විභජනවසෙන **නික්ඛෙපකණ්ඩෙ** වුත්තං –

''කතමෙ ධම්මා කුසලා? තීණි කුසලමූලානි…පෙ…. ඉමෙ ධම්මා කුසලා. කතමෙ ධම්මා අකුසලා? තීණි අකුසලමූලානි…පෙ…. ඉමෙ ධම්මා අකුසලා. කතමෙ ධම්මා අබ්‍යාකතා''? කුසලාකුසලානං ධම්මානං විපාකා…පෙ.… ඉමෙ ධම්මා අබ්‍යාකතා''ති (ධ. ස. 187),

අයමෙකො ධම්මක්ඛන්ධො. එස නයො සෙසත්තිකදුකපදවිභජනෙසුපි. යදපි **අට්ඨකථාකණ්ඩෙ** වුත්තං –

''කතමෙ ධම්මා කුසලා? චතූසු භූමීසු කුසලං. ඉමෙ ධම්මා කුසලා. කතමෙ ධම්මා අකුසලා? ද්වාදස අකුසලචිත්තුප්පාදා. ඉමෙ ධම්මා අකුසලා. කතමෙ ධම්මා අබ්‍යාකතා? චතූසු භූමීසු විපාකො තීසු භූමීසු කිරියාබ්‍යාකතං රූපඤ්ච නිබ්බානඤ්ච. ඉමෙ ධම්මා අබ්‍යාකතා''ති (ධ. ස. 1386),

අයං කුසලත්තිකමාතිකාපදස්ස විභජනවසෙන පවත්තො එකො ධම්මක්ඛන්ධො. එස නයො සෙසෙසුපි. **චිත්තවාරභාජනං** පන **චිත්තුප්පාදකණ්ඩ** වසෙන (ධ. ස. 1) ගහෙතබ්බං. යඤ්හි තත්ථ වුත්තං කුසලචිත්තවිභජනත්ථං –

''කතමෙ ධම්මා කුසලා? යස්මිං සමයෙ කාමාවචරං කුසලං චිත්තං උප්පන්නං හොති සොමනස්සසහගතං ඤාණසම්පයුත්තං රූපාරම්මණං වා…පෙ…. තස්මිං සමයෙ ඵස්සො හොති…පෙ…. අවික්ඛෙපො හොතී''ති (ධ. ස. 1),

අයමෙකො ධම්මක්ඛන්ධො. එවං සෙසචිත්තවාරවිභජනෙසු. **එකො ධම්මක්ඛන්ධොති** (එකමෙකො ධම්මක්ඛන්ධො ජළ අට්ඨ.) ච එකෙකො ධම්මක්ඛන්ධොති අත්ථො. ''එකමෙකං තිකදුකභාජනං, එකමෙකං චිත්තවාරභාජන''න්ති ච වචනතො හි ''එකෙකො''ති අවුත්තෙපි අයමත්ථො සාමත්ථියතො විඤ්ඤායමානොව හොති.

වත්ථු නාම සුදින්නකණ්ඩාදි. **මාතිකා** නාම ''යො පන භික්ඛු භික්ඛූනං සික්ඛාසාජීවසමාපන්නො''තිආදිනා (පාරා. 44) තස්මිං තස්මිං අජ්ඣාචාරෙ පඤ්ඤත්තං උද්දෙස සික්ඛාපදං. **පදභාජනිය**න්ති තස්ස තස්ස සික්ඛාපදස්ස ''යො පනාති යො යාදිසො''තිආදි (පාරා. 45) නයප්පවත්තං පදවිභජනං. **අන්තරාපත්තීති** ''පටිලාතං උක්ඛිපති, ආපත්ති දුක්කටස්සා''ති (පාචි. 355) එවමාදිනා සික්ඛාපදන්තරෙසු පඤ්ඤත්තා ආපත්ති. **ආපත්තීති** තංතංසික්ඛාපදානුරූපං වුත්තො තිකච්ඡෙදමුත්තො ආපත්තිවාරො. **අනාපත්තීති** ''අනාපත්ති අජානන්තස්ස අසාදියන්තස්ස ඛිත්තචිත්තස්ස වෙදනාට්ටස්ස ආදිකම්මිකස්සා''තිආදි (පාරා. 66) නයප්පවත්තො අනාපත්තිවාරො. **තිකච්ඡෙදොති** ''දසාහාතික්කන්තෙ අතික්කන්තසඤ්ඤී නිස්සග්ගියං පාචිත්තියං, දසාහාතික්කන්තෙ වෙමතිකො…පෙ…. දසාහාතික්කන්තෙ අනතික්කන්තසඤ්ඤී නිස්සග්ගියං පාචිත්තිය''න්ති (පාරා. 468) එවමාදිනයප්පවත්තො තිකපාචිත්තිය-තික-දුක්කටාදිභෙදො තිකපරිච්ඡෙදො. **තත්ථාති** තෙසු වත්ථුමාතිකාදීසු.

එවං අනෙකනයසමලඞ්කතං සඞ්ගීතිප්පකාරං දස්සෙත්වා ''අයං ධම්මො, අයං විනයො…පෙ…. ඉමානි චතුරාසීති ධම්මක්ඛන්ධසහස්සානී''ති බුද්ධවචනං ධම්මවිනයාදිභෙදෙන වවත්ථපෙත්වා සඞ්ගායන්තෙන මහාකස්සපප්පමුඛෙන වසීගණෙන අනෙකච්ඡරියපාතුභාවපටිමණ්ඩිතාය සඞ්ගීතියා ඉමස්ස දීඝාගමස්ස ධම්මභාවො, මජ්ඣිමබුද්ධවචනාදිභාවො ච වවත්ථාපිතොති දස්සෙන්තො **''එවමෙත''**න්තිආදිමාහ. සාධාරණවචනෙන දස්සිතෙපි හි ''යදත්ථං සංවණ්ණෙතුං ඉදමාරභති, සොයෙව පධානවසෙන දස්සිතො''ති ආචරියෙහි අයං සම්බන්ධො වුත්තො. අපරො නයො – හෙට්ඨා වුත්තෙසු එකවිධාදිභෙදභින්නෙසු පකාරෙසු ධම්මවිනයාදිභාවො සඞ්ගීතිකාරකෙ හෙව සඞ්ගීතිකාලෙ වවත්ථාපිතො, න පච්ඡා කප්පනමත්තසිද්ධොති දස්සෙන්තො **''එවමෙත''**න්තිආදිමාහාතිපි වත්තබ්බො. න කෙවලං යථාවුත්තප්පකාරමෙව වවත්ථාපෙත්වා සඞ්ගීතං, අථ ඛො අඤ්ඤම්පීති දස්සෙති **''න කෙවලඤ්චා''**තිආදිනා. **උදානසඞ්ගහො** නාම පඨමපාරාජිකාදීසු ආගතානං විනීතවත්ථුආදීනං සඞ්ඛෙපතො සඞ්ගහදස්සනවසෙන ධම්මසඞ්ගාහකෙහි ඨපිතා –

''මක්කටී වජ්ජිපුත්තා ච, ගිහී නග්ගො ච තිත්ථියා;
දාරිකුප්පලවණ්ණා ච, බ්‍යඤ්ජනෙහි පරෙ දුවෙ''ති. ආදිකා (පාරා. 66); –

ගාථායො. වුච්චමානස්ස හි වුත්තස්ස වා අත්ථස්ස විප්පකිණ්ණභාවෙන පවත්තිතුං අදත්වා උද්ධං දානං රක්ඛණං **උදානං,** සඞ්ගහවචනන්ති අත්ථො. සීලක්ඛන්ධවග්ගමූලපරියායවග්ගාදිවසෙන **වග්ගසඞ්ගහො. වග්ගොති** හි ධම්මසඞ්ගාහකෙහෙව කතා සුත්තසමුදායස්ස සමඤ්ඤා. උත්තරිමනුස්සපෙය්‍යාලනීලපෙය්‍යාලාදිවසෙන **පෙය්‍යාලසඞ්ගහො.** පාතුං රක්ඛිතුං, විත්ථාරිතුං වා අලන්ති හි **පෙය්‍යාලං,** සඞ්ඛිපිත්වා දස්සනවචනං. අඞ්ගුත්තරනිකායාදීසු **නිපාතසඞ්ගහො,** ගාථඞ්ගාදිවසෙන නිපාතනං. සමුදායකරණඤ්හි නිපාතො.

දෙවතාසංයුත්තාදිවසෙන (සං. නි. 1.1) **සංයුත්තසඞ්ගහො.** වග්ගසමුදායෙ එව ධම්මසඞ්ගාහකෙහි කතා සංයුත්තසමඤ්ඤා. මූලපණ්ණාසකාදිවසෙන **පණ්ණාසසඞ්ගහො,** පඤ්ඤාස පඤ්ඤාස සුත්තානි ගණෙත්වා සඞ්ගහොති වුත්තං හොති. **ආදිසද්දෙන** තස්සං තස්සං පාළියං දිස්සමානං සඞ්ගීතිකාරකවචනං සඞ්ගණ්හාති. උදානසඞ්ගහ…පෙ…. පණ්ණාසසඞ්ගහාදීහි අනෙකවිධං තථා. **සත්තහි මාසෙහීති** කිරියාපවග්ගෙ තතියා ''එකාහෙනෙව බාරාණසිං පායාසි. නවහි මාසෙහි විහාරං නිට්ඨාපෙසී''තිආදීසු විය. කිරියාය ආසුං පරිනිට්ඨාපනඤ්හි කිරියාපවග්ගො.

තදා අනෙකච්ඡරියපාතුභාවදස්සනෙන සාධූනං පසාදජනනත්ථමාහ **''සඞ්ගීතිපරියොසානෙ චස්සා''**තිආදි. අස්ස බුද්ධවචනස්ස සඞ්ගීතිපරියොසානෙ සඤ්ජාතප්පමොදා විය, සාධුකාරං දදමානා විය ච සඞ්කම්පි…පෙ…. පාතුරහෙසුන්ති සම්බන්ධො. **වියාති** හි උභයත්ථ යොජෙතබ්බං. පවත්තනෙ, පවත්තනාය වා සමත්ථං **පවත්තනසමත්ථං. උදකපරියන්තන්**ති පථවීසන්ධාරකඋදකපරියොසානං කත්වා, සහ තෙන උදකෙන, තං වා උදකං ආහච්චාති වුත්තං හොති, තෙන එකදෙසකම්පනං නිවාරෙති. **සඞ්කම්පීති** උද්ධං උද්ධං ගච්ඡන්තී සුට්ඨු කම්පි. **සම්පකම්පීති** උද්ධමධො ච ගච්ඡන්තී සම්මා පකාරෙන කම්පි. **සම්පවෙධීති** චතූසු දිසාසු ගච්ඡන්තී සුට්ඨු භියොා පවෙධි. එවං එතෙන පදත්තයෙන ඡප්පකාරං පථවීචලනං දස්සෙති. අථ වා පුරත්ථිමතො, පච්ඡිමතො ච උන්නමනඔනමනවසෙන **සඞ්කම්පි.** උත්තරතො, දක්ඛිණතො ච උන්නමනඔනමනවසෙන **සම්පකම්පි.** මජ්ඣිමතො, පරියන්තතො ච උන්නමනඔනමනවසෙන **සම්පවෙධි.** එවම්පි ඡප්පකාරං පථවීචලනං දස්සෙති, යං සන්ධාය **අට්ඨකථාසු** වුත්තං –-

''පුරත්ථිමතො උන්නමති පච්ඡිමතො ඔනමති, පච්ඡිමතො උන්නමති පුරත්ථිමතො ඔනමති, උත්තරතො උන්නමති දක්ඛිණතො ඔනමති, දක්ඛිණතො උන්නමති උත්තරතො ඔනමති , මජ්ඣිමතො උන්නමති පරියන්තතො ඔනමති, පරියන්තතො උන්නමති මජ්ඣිමතො ඔනමතීති එවං ඡප්පකාරං…පෙ…. අකම්පිත්ථා''ති (බු. වං. අට්ඨ. 71).

අච්ඡරං පහරිතුං යුත්තානි **අච්ඡරියානි,** පුප්ඵවස්සවෙලුක්ඛෙපාදීනි අඤ්ඤායපි සා සමඤ්ඤාය පාකටාති දස්සෙන්තො ආහ **''යා ලොකෙ''**තිආදි. යා පඨමමහාසඞ්ගීති ධම්මසඞ්ගාහකෙහි මහාකස්සපාදීහි පඤ්චහි සතෙහි යෙන කතා සඞ්ගීතා, තෙන පඤ්ච සතානි එතිස්සාති **''පඤ්චසතා''**ති ච ථෙරෙහෙව කතත්තා ථෙරා මහාකස්සපාදයො එතිස්සා, ථෙරෙහි වා කතාති **''ථෙරිකා''**ති ච ලොකෙ පවුච්චති, අයං පඨමමහාසඞ්ගීති නාමාති සම්බන්ධො.

එවං පඨමමහාසඞ්ගීතිං දස්සෙත්වා යදත්ථං සා ඉධ දස්සිතා, ඉදානි තං නිදානං නිගමනවසෙන දස්සෙන්තො **''ඉමිස්සා''**තිආදිමාහ. **ආදිනිකායස්සාති** සුත්තන්තපිටකපරියාපන්නෙසු පඤ්චසු නිකායෙසු ආදිභූතස්ස දීඝනිකායස්ස. ඛුද්දකපරියාපන්නො හි විනයො පඨමං සඞ්ගීතො. තථා හි වුත්තං **''සුත්තන්ත පිටකෙ''**ති. **තෙනාති** තථාවුත්තත්තා, ඉමිනා යථාවුත්තපඨමමහාසඞ්ගීතියං තථාවචනමෙව සන්ධාය මයා හෙට්ඨා එවං වුත්තන්ති පුබ්බාපරසම්බන්ධං, යථාවුත්තවිත්ථාරවචනස්ස වා ගුණං දස්සෙතීති.

ඉති සුමඞ්ගලවිලාසිනියා දීඝනිකායට්ඨකථාය පරමසුඛුමගම්භීරදුරනුබොධත්ථපරිදීපනාය සුවිමලවිපුලපඤ්ඤාවෙයාත්තියජනනාය අජ්ජවමද්දවසොරච්චසද්ධාසතිධිතිබුද්ධිඛන්තිවීරියාදිධම්මසමඞ්ගිනා සාට්ඨකථෙ පිටකත්තයෙ අසඞ්ගාසංහීරවිසාරදඤාණචාරිනා අනෙකප්පභෙදසකසමයසමයන්තරගහනජ්ඣොගාහිනා මහාගණිනා මහාවෙයාාකරණෙන ඤාණාභිවංසධම්මසෙනාපතිනාමථෙරෙන මහාධම්මරාජාධිරාජගරුනා කතාය සාධුවිලාසිනියා නාම ලීනත්ථපකාසනියා බාහිරනිදානවණ්ණනාය ලීනත්ථපකාසනා.

නිදානකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

1. බ්‍රහ්මජාලසුත්තං

පරිබ්බාජකකථාවණ්ණනා

1. එත්තාවතා ච පරමසණ්හසුඛුමගම්භීරදුද්දසානෙකවිධනයසමලඞ්කතං බ්‍රහ්මජාලස්ස සාධාරණතො බාහිරනිදානං දස්සෙත්වා ඉදානි අබ්භන්තරනිදානං සංවණ්ණෙන්තො අත්ථාධිගමස්ස සුනික්ඛිත්තපදමූලකත්තා, සුනික්ඛිත්තපදභාවස්ස ච ''ඉදමෙව''න්ති සභාවවිභාවනෙන පදවිභාගෙන සාධෙතබ්බත්තා පඨමං තාව පදවිභාගං දස්සෙතුං **''තත්ථ එව''**න්තිආදිමාහ. පදවිභාගෙන හි ''ඉදං නාම එතං පද''න්ති විජානනෙන තංතංපදානුරූපං ලිඞ්ගවිභත්ති වචන කාලපයොගාදිකං සම්මාපතිට්ඨාපනතො යථාවුත්තස්ස පදස්ස සුනික්ඛිත්තතා හොති, තාය ච අත්ථස්ස සමධිගමියතා. යථාහ ''සුනික්ඛිත්තස්ස භික්ඛවෙ – පදබ්‍යඤ්ජනස්ස අත්ථොපි සුනයො හොතී''තිආදි. අපිච සම්බන්ධතො, පදතො, පදවිභාගතො, පදත්ථතො අනුයොගතො, පරිහාරතො චාති ඡහාකාරෙහි අත්ථවණ්ණනා කාතබ්බා. තත්ථ **සම්බන්ධො** නාම දෙසනාසම්බන්ධො, යං ලොකියා ''උම්මුග්ඝාතො''තිපි වදන්ති, සො පන පාළියා නිදානපාළිවසෙන, නිදානපාළියා ච සඞ්ගීතිවසෙන වෙදිතබ්බො. පඨමමහාසඞ්ගීතිං දස්සෙන්තෙන හි නිදානපාළියා සම්බන්ධො දස්සිතො, තස්මා පදාදිවසෙනෙව සංවණ්ණනං කරොන්තො **''එව''**න්තිආදිමාහ. එත්ථ ච **''එවන්ති නිපාතපද**න්තිආදිනා පදතො, පදවිභාගතො ච සංවණ්ණනං කරොති පදානං තබ්බිසෙසානඤ්ච දස්සිතත්තා. **පදවිභාගොති** හි පදානං විසෙසොයෙව අධිප්පෙතො, න පදවිග්ගහො. පදානි ච පදවිභාගො ච **පදවිභාගො.** අථ වා පදවිභාගො ච පදවිග්ගහො ච **පදවිභාගොති** එකසෙසවසෙන පදපදවිග්ගහාපි පදවිභාගසද්දෙන වුත්තාති දට්ඨබ්බං. පදවිග්ගහතො පන ''භික්ඛුනං සඞ්ඝො''තිආදිනා උපරි සංවණ්ණනං කරිස්සති, තථා පදත්ථානුයොගපරිහාරෙහිපි. **එවන්ති** එත්ථ ලුත්තනිද්දිට්ඨඉති-සද්දො ආදිඅත්ථො අන්තරාසද්ද ච සද්දාදීනම්පි සඞ්ගහිතත්තා, නයග්ගහණෙන වා තෙ ගහිතා. තෙනාහ **''මෙතිආදීනි නාමපදානී''**ති. ඉතරථා හි අන්තරාසද්දං ච සද්දාදීනම්පි නිපාතභාවො වත්තබ්බො සියා. **මෙතිආදීනීති** එත්ථ පන **ආදි**-සද්දෙන යාව පටිසද්දො , තාව තදවසිට්ඨායෙව සද්දා සඞ්ගහිතා. **පටීති උපසග්ගපදං** පතිසද්දස්ස කාරියභාවතො.

ඉදානි අත්ථුද්ධාරක්කමෙන පදත්ථතො සංවණ්ණනං කරොන්තො **''අත්ථතො පනා''**තිආදිමාහ. ඉමස්මිං පන ඨානෙ සොතූනං සංවණ්ණනානයකොසල්ලත්ථං සංවණ්ණනාප්පකාරා වත්තබ්බා. කථං?

> එකනාළිකා කථා ච, චතුරස්සා තථාපි ච;
> නිසින්නවත්තිකා චෙව, තිධා සංවණ්ණනං වදෙ.

තත්ථ පාළිං වත්වා එකෙකපදස්ස අත්ථකථනං එකාය නාළියා මිනිතසදිසත්තා, එකෙකං වා පදං නාළං මූලං, එකමෙකං පදං වා නාළිකා අත්ථනිග්ගමනමග්ගො එතිස්සාති කත්වා **එකනාළිකා** නාම. පටිපක්ඛං දස්සෙත්වා, පටිපක්ඛස්ස ච උපමං දස්සෙත්වා, සපක්ඛං දස්සෙත්වා, සපක්ඛස්ස ච උපමං දස්සෙත්වා, කථනං චතූහි භාගෙහි වුත්තත්තා, චත්තාරො වා රස්සා සල්ලක්ඛණූපායා එතිස්සාති කත්වා **චතුරස්සා** නාම, විසභාගධම්මවසෙනෙව පරියොසානං ගන්ත්වා පුන සභාගධම්මවසෙනෙව පරියොසානගමනං නිසීදාපෙත්වා පතිට්ඨාපෙත්වා ආවත්තනයුත්තත්තා, නියමතො වා නිසින්නස්ස ආරද්ධස්ස වත්තො සංවත්තො එතිස්සාති කත්වා **නිසින්නවත්තිකා** නාම, යථාරද්ධස්ස අත්ථස්ස විසුං විසුං පරියොසානාපි නියුත්තාති වුත්තං හොති, සොදාහරණා පන කථා අඞ්ගුත්තරට්ඨකථාය තට්ටීකායං එකාදසනිපාතෙ ගොපාලකසුත්තවණ්ණනාතො ගහෙතබ්බා.

> භෙදකථා තත්වකථා, පරියායකථාපි ච;
> ඉති අත්ථක්කමෙ විද්වා, තිධා සංවණ්ණනං වදෙ.

තත්ථ පකතිආදිවිචාරණා **භෙදකථා** යථා ''බුජ්ඣතීති බුද්ධො''තිආදි. සරූපවිචාරණා **තත්වකථා** යථා ''බුද්ධොති යො සො භගවා සයම්භූ අනාචරියකො''තිආදි (මහානි. 192; චූළනි. 97; පටි. ම. 1.161). වෙවචනවිචාරණා **පරියායකථා** යථා ''බුද්ධො භගවා සබ්බඤ්ඤූ ලොකනායකො''තිආදි (නෙත්ති. 38 වෙවචනාහාරවිභඞ්ගනිස්සිතො පාළි).

> පයොජනඤ්ච පිණ්ඩත්ථො, අනුසන්ධි ච චොදනා;
> පරිහාරො ච සබ්බත්ථ, පඤ්චධා වණ්ණනං වදෙ.

තත්ථ **පයොජනං** නාම දෙසනාඵලං, තං පන සුතමයඤාණාදි. **පිණ්ඩත්ථො** නාම විප්පකිණ්ණස්ස අත්ථස්ස සුවිජානනත්ථං සම්පිණ්ඩෙත්වා කථනං. **අනුසන්ධි** නාම පුච්ඡානුසන්ධාදි. **චොදනා** නාම යථාවුත්තස්ස වචනස්ස විරොධිකථනං. **පරිහාරො** නාම තස්ස අවිරොධිකථනං.

> උම්මුග්ඝාතො පදඤ්චෙව, පදත්ථො පදවිග්ගහො;
> චාලනා පච්චුපට්ඨානං, ඡධා සංවණ්ණනං වදෙ. (වජිර. ටී. පඨමමහාසඞ්ගීතිවණ්ණනා);

තත්ථ අජ්ඣත්තිකාදිනිදානං **උම්මුග්ඝාතො.** ''එවමිද''න්ති නානාවිධෙන පදවිසෙසතාකථනං **පදං,** සද්දත්ථාධිප්පායත්ථාදි **පදත්ථො.** අනෙකධා නිබ්බචනං **පදවිග්ගහො. චාලනා** නාම චොදනා. **පච්චුපට්ඨානං** පරිහාරො.

> සමුට්ඨානං පදත්ථො ච, භාවානුවාදවිධයො;
> විරොධො පරිහාරො ච, නිගමනන්ති අට්ඨධා.

තත්ථ **සමුට්ඨානන්ති** අජ්ඣත්තිකාදිනිදානං. **පදත්ථොති** අධිප්පෙතානධිප්පෙතාදිවසෙන අනෙකධා පදස්ස අත්ථො. **භාවොති** අධිප්පායො. **අනුවාදවිධයොති** පඨමවචනං **විධි,** තදත්ථවිකරණවසෙන පච්ඡා වචනං **අනුවාදො,** විසෙසනවිසෙස්‍යානං වා **විධානුවාද** සමඤ්ඤා. **විරොධොති** අත්ථනිච්ඡයනත්ථං චොදනා. **පරිහාරොති** තස්සා සොධනා. **නිගමනන්ති** අනුසන්ධියා අනුරූපං අප්පනා.

> ආදිතො තස්ස නිදානං, වත්තබ්බං තප්පයොජනං;
> පිණ්ඩත්ථො චෙව පදත්ථො, සම්බන්ධො අධිප්පායකො;
> චොදනා සොධනා චෙති, අට්ඨධා වණ්ණනං වදෙ.

තත්ථ **සම්බන්ධො** නාම පුබ්බාපරසම්බන්ධො, යො ''අනුසන්ධී''ති වුච්චති. සෙසා වුත්තත්ථාව, එවමාදිනා තත්ථ තත්ථාගතෙ සංවණ්ණනාප්පකාරෙ ඤත්වා සබ්බත්ථ යථාරහං විචෙතබ්බාති.

එවමනෙකත්ථප්පභෙදතා පයොගතොව ඤාතබ්බාති තබ්බසෙන තං සමත්ථෙතුං **''තථා හෙසා''**තිආදි වුත්තං. අථ වා අයං සද්දො ඉමස්සත්ථස්ස වාචකොති සඞ්කෙතවවත්ථිතායෙව සද්දා තං තදත්ථස්ස වාචකා , සඞ්කෙතො ච නාම පයොගවසෙන සිද්ධොති දස්සෙතුම්පි ඉදං වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. එවමීදිසෙසු. නනු ච –

> ''යථාපි පුප්ඵරාසිම්හා, කයිරා මාලාගුණෙ බහූ;
> එවං ජාතෙන මච්චෙන, කත්තබ්බං කුසලං බහු''න්ති. (ධ. ප. 53);

එත්ථ එවං-සද්දෙන උපමාකාරස්සෙව වුත්තත්තා ආකාරත්ථොයෙව එවං-සද්දො සියාති? න, විසෙසසබ්භාවතො. ''එවං බ්‍යා ඛො''තිආදීසු (ම. නි. 234, 396) හි ආකාරමත්තවාචකොයෙව ආකාරත්ථොති අධිප්පෙතො, න පන ආකාරවිසෙසවාචකො. එත්ථ හි කිඤ්චාපි පුප්ඵරාසිසදිසතො මනුස්සූපපත්ති සප්පුරිසූපනිස්සය සද්ධම්මසවන යොනිසොමනසිකාරභොගසම්පත්තිආදිදානාදිපුඤ්ඤකිරියාහෙතුසමුදායතො සොභාසුගන්ධතාදිගුණයොගෙන මාලාගුණසදිසියො බහුකා පුඤ්ඤකිරියා මරිතබ්බසභාවතාය මච්චෙන සත්තෙන කත්තබ්බාති අත්ථස්ස ජොතිතත්තා පුප්ඵරාසිමාලාගුණාව උපමා නාම උපමීයති එතායාති කත්වා, තෙසං උපමාකාරො ච යථාසද්දෙන අනියමතො ජොතිතො, තස්මා ''එවං-සද්දො නියමතො උපමාකාරනිගමනත්ථො''ති වත්තුං යුත්තං, තථාපි සො උපමාකාරො නියමියමානො අත්ථතො උපමාව හොති නිස්සයභූතං තමන්තරෙන නිස්සිතභූතස්ස උපමාකාරස්ස අලබ්භමානත්තාති අධිප්පායෙනාහ **''උපමායං ආගතො''**ති. අථ වා උපමීයනං සදිසීකරණන්ති කත්වා පුප්ඵරාසිමාලාගුණෙහි සදිසභාවසඞ්ඛාතො උපමාකාරොයෙව උපමා නාම. ''සද්ධම්මත්තං සියොපමා''ති හි වුත්තං, තස්මා ආකාරමත්තවාචකොව ආකාරත්ථො එවං-සද්දො. උපමාසඞ්ඛාතආකාරවිසෙසවාචකො පන උපමාත්ථොයෙවාති වුත්තං ''උපමායං ආගතො''ති.

තථා ''එවං ඉමිනා ආකාරෙන අභික්කමිතබ්බ''න්තිආදිනා උපදිසියමානාය සමණසාරුප්පාය ආකප්පසම්පත්තියා උපදිසනාකාරොපි අත්ථතො උපදෙසොයෙවාති ආහ **''එවං...පෙ.... උපදෙසෙ''**ති. **එවමෙතන්ති** එත්ථ පන භගවතා යථාවුත්තමත්ථං අවිපරීතතො ජානන්තෙහි කතං තත්ථ සංවිජ්ජමානගුණානං පකාරෙහි හංසනං උදග්ගතාකරණං **සම්පහංසනං.** තත්ථ සම්පහංසනාකාරොපි අත්ථතො සම්පහංසනමෙවාති වුත්තං **''සම්පහංසනෙති. එවමෙව පනායන්ති** එත්ථ ච දොසවිභාවනෙන ගාරය්හවචනං **ගරහණං,** තදාකාරොපි අත්ථතො ගරහණං නාම, තස්මා **''ගරහණෙ''**ති වුත්තං. සො චෙත්ථ ගරහණාකාරො ''වසලී''තිආදිඛුංසනසද්දසන්නිධානතො එවං-සද්දෙන පකාසිතොති විඤ්ඤායති, යථා චෙත්ථ එවං උපමාකාරාදයොපි උපමාදිවසෙන වුත්තානං පුප්ඵරාසිආදිසද්දානං සන්නිධානතොති දට්ඨබ්බං. ජොතකමත්තා හි නිපාතාති. **එවමෙවාති** ච අධුනා භාසිතාකාරෙනෙව. අයං වසලගුණයොගතො වසලී කාළකණ්ණී යස්මිං වා තස්මිං වා ඨානෙ භාසතීති සම්බන්ධො. **එවං භන්තෙති** සාධු භන්තෙ, සුට්ඨු භන්තෙති වුත්තං හොති. එත්ථ පන ධම්මස්ස සාධුකං සවනමනසිකාරෙ සන්නියොජිතෙහි භික්ඛූහි තත්ථ අත්තනො ඨිතභාවස්ස පටිජානනමෙව **වචනසම්පටිග්ගහො,** තදාකාරොපි අත්ථතො වචනසම්පටිග්ගහොයෙව නාම, තෙනාහ **''වචනසම්පටිග්ගහෙ''**ති.

එවං බ්‍යා ඛොති එවං විය ඛො. එවං ඛොති හි ඉමෙසං පදානමන්තරෙ වියසද්දස්ස බ්‍යාපදෙසොති නෙරුත්තිකා **''**ව-කාරස්ස, බ-කාරං, ය-කාරසංයොගඤ්ච කත්වා දීඝවසෙන පදසිද්ධී''තිපි වදන්ති. **ආකාරෙති** ආකාරමත්තෙ. **අප්පාබාධන්ති** විසභාගවෙදනාභාවං. **අප්පාතඞ්කන්ති** කිච්ඡජීවිතකරරොගාභාවං. **ලහුට්ඨානන්ති** නිග්ගෙලඤ්ඤතාය ලහුතායුත්තං උට්ඨානං. **බලන්ති** කායබලං. **ඵාසුවිහාරන්ති** චතූසු ඉරියාපථෙසු සුඛවිහාරං. විත්ථාරො දසම **සුභසුත්තට්ඨකථාය** මෙව (දී. නි. අට්ඨ. 1.445) ආවි භවිස්සති. **එවඤ්ච වදෙහීති** යථාහං වදාමි, එවම්පි සමණං ආනන්දං වදෙහි. **''සාධු කිර භව''**න්තිආදිකං ඉදානි වත්තබ්බවචනං, සො ච වදනාකාරො ඉධ එවං-සද්දෙන නිදස්සීයතීති වුත්තං

‘‘නිදස්සනෙ’’ති. **කාලාමාති** කාලාමගොත්තසම්බන්ධෙ ජනෙ ආලපති. **‘‘ඉමෙ…පෙ…. වා’’**ති යං මයා වුත්තං, තං කිං මඤ්ඤථාති අත්ථො. **සමත්තාති** පරිපූරිතා. **සමාදින්නාති** සමාදියිතා. සංවත්තන්ති වා නො වා සංවත්තන්ති එත්ථ වචනද්වයෙ කථං වො තුම්හාකං මති හොතීති යොජෙතබ්බං. **එවං නොති** එවමෙව අම්හාකං මති එත්ථ හොති, අම්හාකමෙත්ථ මති හොති යෙවාතිපි අත්ථො. එත්ථ ච තෙසං යථාවුත්තධම්මානං අහිතදුක්ඛාවහභාවෙ සන්නිට්ඨානජනනත්ථං අනුමතිග්ගහණවසෙන ‘‘සංවත්තන්ති නො වා, කථං වො එත්ථ හොතී’’ති පුච්ඡාය කතාය ‘‘එවං නො එත්ථ හොතී’’ති වුත්තත්තා තදාකාරසන්නිට්ඨානං එවං-සද්දෙන විභාවිතං, සො ච තෙසං ධම්මානං අහිතාය දුක්ඛාය සංවත්තනාකාරො නියමියමානො අත්ථතො අවධාරණමෙවාති වුත්තං **‘‘අවධාරණෙ’’**ති. ආකාරත්ථමඤ්ඤත්‍ර සබ්බත්ථ වුත්තනයෙන චොදනා, සොධනා ච වෙදිතබ්බා.

ආදිසද්දෙන චෙත්ථ ඉදමත්ථපුච්ඡාපරිමාණාදිඅත්ථානං සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො. තථා හි ‘‘එවංගතානි, එවංවිධො, එවමාකාරො’’ති ච ආදීසු **ඉදමත්ථෙ,** ගතවිධාකාරසද්දා පන පකාරපරියායා. ගතවිධයුත්තාකාරසද්දෙ හි ලොකියා පකාරත්ථෙ වදන්ති. ‘‘එවං සු තෙ සුන්හාතා සුවිලිත්තා කප්පිතකෙසමස්සු ආමුත්තමණිකුණ්ඩලාභරණා ඔදාතවත්ථවසනා පඤ්චහි කාමගුණෙහි සමප්පිතා සමඞ්ගීභූතා පරිචාරෙන්ති, සෙය්‍යථාපි ත්වං එතරහි සාචරියකොති? නො හිදං භො ගොතමා’’තිආදීසු (දී. නි. 1.286) **පුච්ඡායං.** ‘‘එවං ලහුපරිවත්තං (අ. නි. 1.48), එවමායුපරියන්තො’’ති (පාරා. 12) ච ආදීසු **පරිමාණෙ.** එත්ථාපි ‘‘සුන්හාතා සුවිලිත්තා’’තිආදිවචනං පුච්ඡා, ලහුපරිවත්තං, ආයුනං පමාණඤ්ච පරිමාණං, තදාකාරොපි අත්ථතො පුච්ඡා ච පරිමාණඤ්ච නාම, තස්මා එතෙසු පුච්ඡත්ථො, පරිමාණත්ථො ච එවංසද්දො වෙදිතබ්බොති. ඉධ පන සො කතමෙසු භවති, සබ්බත්ථ වා, අනියමතො පදෙසෙ වාති චොදනාය **‘‘ස්වායමිධා’’**තිආදි වුත්තං.

නනු එකස්මිංයෙව අත්ථෙ සියා, කස්මා තීසුපීති ච, හොතු තිබ්බිධෙසු අත්ථෙසු, කෙන කිමත්ථං දීපෙතීති ච අනුයොගං පරිහරන්තො **‘‘තත්ථා’’**තිආදිමාහ. **තත්ථාති** තෙසු තීසු අත්ථෙසු. එකත්තනානත්තඅබ්‍යාපාරඑවංධම්මතාසඞ්ඛාතා, නන්දියාවත්තතිපුක්ඛලසීහවික්කීළිතඅඞ්කුසදිසාලොචනසඞ්ඛාතා වා ආධාරාදිභෙදවසෙන නානාවිධා නයා **නානානයා,** පාළිගතියො වා නයා, තා ච පඤ්ඤත්තිඅනුපඤ්ඤත්ති ආදිවසෙන, සඞ්ඛෙපවිත්ථාරාදිවසෙන, සංකිලෙසභාගියාදිලොකියාදිතදුභයවොමිස්සකාදිවසෙන, කුසලාදිවසෙන, ඛන්ධාදිවසෙන, සඞ්ගහාදිවසෙන, සමයවිමුත්තාදිවසෙන, ඨපනාදිවසෙන, කුසලමූලාදිවසෙන, තිකපට්ඨානාදිවසෙන ච පිටකත්තයානුරූපං නානාප්පකාරාති **නානානයා. තෙහි නිපුණං** සණ්හං සුඛුමං තථා. ආසයොව **අජ්ඣාසයො,** තෙ ච සස්සතාදිභෙදෙන, තත්ථ ච අප්පරජක්ඛතාදිවසෙන අනෙකා, අත්තජ්ඣාසයාදයො එව වා සමුට්ඨානමුප්පත්තිහෙතු එතස්සාති තථා, උපනෙතබ්බාභාවතො අත්ථබ්‍යඤ්ජනෙ හි සම්පන්නං පරිපුණ්ණං තථා. අපිච සඞ්කාසනපකාසනවිවරණවිභජනඋත්තානීකරණපඤ්ඤත්තිවසෙන ඡහි අත්ථපදෙහි, අක්ඛරපදබ්‍යඤ්ජනආකාරනිරුත්තිනිද්දෙසවසෙන ඡහි බ්‍යඤ්ජනපදෙහි ච සම්පන්නං සමන්නාගතං තථා. අථ වා විඤ්ඤූනං හදයඞ්ගමතො, සවනෙ අතිත්තිජනනතො, බ්‍යඤ්ජනරසවසෙන පරමගම්භීරභාවතො, විචාරණෙ අතිත්තිජනනතො, අත්ථරසවසෙන ච සම්පන්නං සාදුරසං තථා.

පාටිහාරියපදස්ස වචනත්ථං ‘‘පටිපක්ඛහරණතො රාගාදිකිලෙසාපනයනතො **පාටිහාරිය’’**න්ති වදන්ති. භගවතො පන පටිපක්ඛා රාගාදයො න සන්ති, යෙ හරිතබ්බා බොධිමූලෙයෙව සවාසනසකලසංකිලෙසානං පහීනත්තා. පුථුජ්ජනානම්පි ච විගතූපක්කිලෙසෙ අට්ඨගුණසමන්නාගතෙ චිත්තෙ හතපටිපක්ඛෙ සතියෙව ඉද්ධිවිධං පවත්තති, තස්මා පුථුජ්ජනෙසු පවත්තවොහාරෙනපි න සක්කා ඉධ ‘‘පාටිහාරිය’’න්ති වත්තුං, සචෙ පන මහාකාරුණිකස්ස භගවතො වෙනෙය්‍යගතාව කිලෙසා පටිපක්ඛා සංසාරපඞ්කනිමුග්ගස්ස සත්තනිකායස්ස සමුද්ධරිතුකාමතො, තස්මා තෙසං වෙනෙය්‍යගතකිලෙසසඞ්ඛාතානං පටිපක්ඛානං හරණතො පාටිහාරියන්ති වුත්තං අස්ස, එවං සති යුත්තමෙතං.

අථ වා භගවතො සාසනස්ස පටිපක්ඛා තිත්ථියා, තෙසං තිත්ථියභූතානං පටිපක්ඛානං හරණතො පාටිහාරියන්තිපි යුජ්ජති. කාමඤ්චෙත්ථ තිත්ථියා හරිතබ්බා නාස්සු, තෙසං පන සන්තානගතදිට්ඨිහරණවසෙන දිට්ඨිප්පකාසනෙ අසමත්ථතාකාරණෙන ච ඉද්ධිආදෙසනානුසාසනීසඞ්ඛාතෙහි තීහිපි පාටිහාරියෙහි තෙ හරිතා අපනීතා නාම හොන්ති. **පටීති** වා අයං සද්දො ‘‘පච්ඡා’’ති එතස්ස අත්ථං බොධෙති ‘‘තස්මිං පටිපවිට්ඨම්හි, අඤ්ඤො ආගඤ්ඡි බ්‍රාහ්මණො’’තිආදීසු (සු. නි. 985; චූළනි. 4) විය, තස්මා සමාහිතෙ චිත්තෙ විගතූපක්ලෙසෙ කතකිච්චෙන පච්ඡා හරිතබ්බං පවත්තෙතබ්බන්ති පටිහාරියං, තදෙව දීඝවසෙන, සකත්ථවුත්තිපච්චයවසෙන වා **පාටිහාරියං,** අත්තනො වා උපක්ලෙසෙසු චතුත්ථජ්ඣානමග්ගෙහි හරිතෙසු පච්ඡා තදඤ්ඤෙසං හරණං **පාටිහාරියං** වුත්තනයෙන. ඉද්ධිආදෙසනානුසාසනියො හි විගතූපක්ලෙසෙන, කතකිච්චෙන ච සත්තහිතත්ථං පුන පවත්තෙතබ්බා, හතෙසු ච අත්තනො උපක්ලෙසෙසු පරසත්තානං උපක්ලෙසහරණානි ච හොන්තීති තදුභයම්පි නිබ්බචනං යුජ්ජති.

අපිච යථාවුත්තෙහි නිබ්බචනෙහි ඉද්ධිආදෙසනානුසාසනීසඞ්ඛාතො සමුදායො පටිහාරියං නාම. එකෙකං පන තස්මිං භවං **‘‘පාටිහාරිය’’**න්ති වුච්චති විසෙසත්ථජොතකපච්චයන්තරෙන සද්දරචනාවිසෙසසම්භවතො, පටිහාරියං වා චතුත්ථජ්ඣානං, මග්ගො ච පටිපක්ඛහරණතො, තත්ථ ජාතං, තස්මිං වා නිමිත්තභූතෙ, තතො වා ආගතන්ති **පාටිහාරියං.** විචිත්‍රා හි තද්ධිතවුත්ති. තස්ස පන ඉද්ධිආදෙසනානුසාසනීභෙදෙන, විසයභෙදෙන ච බහුවිධස්ස භගවතො දෙසනාය ලබ්භමානත්තා **‘‘විවිධපාටිහාරිය**න්ති වුත්තං. භගවා හි කදාචි ඉද්ධිවසෙනාපි දෙසනං කරොති නිම්මිතබුද්ධෙන සහ පුච්ඡාවිස්සජ්ජනාදීසු, කදාචි ආදෙසනාවසෙනාපි ආමගන්ධබ්‍රාහ්මණස්ස ධම්මදෙසනාදීසු (සු. නි.

අට්ඨ. 1.241), යෙභුයොන පන අනුසාසනියා. අනුසාසනීපාටිහාරියඤ්හි බුද්ධානං සතතං ධම්මදෙසනා. ඉති තංතංදෙසනාකාරෙන අනෙකවිධපාටිහාරියතා දෙසනාය ලබ්භති. අයමත්ථො උපරි එකාදසමස්ස කෙවට්ටසුත්තස්ස වණ්ණනාය (දී. නි. අට්ඨ. 1.481) ආවි භවිස්සති. අථ වා තස්ස විවිධස්සාපි පාටිහාරියස්ස භගවතො දෙසනාය සංසූචනතො **"විවිධපාටිහාරිය"**න්ති වුත්තං, අනෙකවිධපාටිහාරියදස්සනන්ති අත්ථො.

ධම්මනිරුත්තියාව භගවති ධම්මං දෙසෙන්තෙ සබ්බෙසං සුණන්තානං නානාභාසිතානං තංතංභාසානුරූපතො දෙසනා සොතපථමාගච්ඡතීති ආහ **"සබ්බ...පෙ.... මාගච්ඡන්ත"**න්ති. සොතමෙව **සොතපථො,** සවනං වා **සොතං,** තස්ස පථො තථා, සොතද්වාරන්ති අත්ථො. **සබ්බාකාරෙනාති** යථාදෙසිතාකාරෙන. **කො සමත්ථො විඤ්ඤාතුං,** අසමත්ථොයෙව, තස්මාති පාඨසෙසො. **පනාති** එකංසත්ථෙ , තෙන සද්ධාසතිධිතිවීරියාදිබලසඞ්ඛාතෙන **සබ්බථාමෙන** එකංසෙනෙව සොතුකාමතාසඞ්ඛාතකුසලච්ඡන්දස්ස ජනනං දස්සෙති. **ජනෙත්වාපීති** එත්ථ පි-සද්දො, **අපි**-සද්දො වා සම්භාවනත්ථො "බුද්ධොපි බුද්ධභාවං භාවෙත්වා"තිආදීසු (දී. නි. අට්ඨ 1; ම. නි. අට්ඨ. 1; සං. නි. අට්ඨ. 1; අ. නි. අට්ඨ 1.පඨමගන්ථාරම්භකථා) විය, තෙන "සබ්බථාමෙන එකංසෙනෙව සොතුකාමතං ජනෙත්වාපි නාම එකෙනාකාරෙන සුතං, කිමඞ්ගං පන අඤ්ඤථා"ති තථාසුතෙ ධම්මෙ සම්භාවනං කරොති. කෙචි පන "එදිසෙසු ගරහත්ථො"ති වදන්ති, තදයුත්තමෙව ගරහත්ථස්ස අවිජ්ජමානත්තා, විජ්ජමානත්ථස්සෙව ච උපසග්ගනිපාතානං ජොතකත්තා. "නානානයනිපුණ"න්තිආදිනා හි සබ්බප්පකාරෙන සොතුමසක්කුණෙය්‍යභාවෙන ධම්මස්ස ඉධ සම්භාවනමෙව කරොති, තස්මා "අපි දිබ්බෙසු කාමෙසු, රතිං සො නාධිගච්ඡතී"තිආදීසුයෙව (ධ. ප. 187) ගරහත්ථසම්භවෙසු ගරහත්ථො වෙදිතබ්බොති. **අපි**-සද්දො ච ඊදිසෙසු ඨානෙසු නිපාතොයෙව, න උපසග්ගො. තථා හි "අපි-සද්දො ච නිපාතපක්ඛිකො කාතබ්බො, යත්ථ කිරියාවාචකතො පුබ්බො න හොතී"ති අක්ඛරචින්තකා වදන්ති. **මයාපීති** එත්ථ පන න කෙවලං මයාව, අථ ඛො අඤ්ඤෙහිපි තථාරූපෙහීති සම්පිණ්ඩනත්ථො ගහෙතබ්බො.

සාමං භවතීති **සයම්භූ,** අනාචරියකො. **න මයං ඉදං සච්ඡිකත**න්ති එත්ථ පන "න අත්තනො ඤාණෙනෙව අත්තනා සච්ඡිකත"න්ති පකරණතො අත්ථො විඤ්ඤායති. සාමඤ්ඤවචනස්සාපි හි සම්පයොගවිප්පයොගසහචරණවිරොධසද්දන්තරසන්නිධානලිඞ්ගඔචිත්‍යකාලදෙසපකරණාදිවසෙන විසෙසත්ථග්ගහණං සම්භවති. එවං සබ්බත්ථ. **පරිමොචෙන්තොති** "පුන චපරං භික්ඛවෙ, ඉධෙකච්චො පාපභික්ඛු තථාගතප්පවෙදිතං ධම්මවිනයං පරියාපුණිත්වා අත්තනො දහතී"ති (පාරා. 195) වුත්තදොසතො පරිමොචාපනහෙතු. හෙත්වත්ථෙ හි අන්ත-සද්දො "අසම්බුධං බුද්ධනිසෙවිත"න්තිආදීසු (වි. අට්ඨ. 1.ගන්ථාරම්භකථා) විය. ඉමස්ස සුත්තස්ස සංවණ්ණනාප්පකාරවිචාරණෙන අත්තනො ඤාණස්ස පච්චක්ඛතං සන්ධාය **"ඉදානි වත්තබ්බ"**න්ති වුත්තං. එසා හි සංවණ්ණනාකාරානං පකති, යදිදං සංවණ්ණෙතබ්බධම්මෙ සබ්බත්ථ "අයමිමස්ස අත්ථො, එවමිධ සංවණ්ණයිස්සාමී"ති පුරෙතරමෙව සංවණ්ණනාප්පකාරවිචාරණා.

එතදග්ගපදස්සත්ථො වුත්තොව. **"බහුස්සුතාන"**න්තිආදීසු පන අඤ්ඤෙපි ථෙරා බහුස්සුතා, සතිමන්තො, ගතිමන්තො, ධිතිමන්තො, උපට්ඨාකා ච අත්ථි, අයං පනායස්මා බුද්ධවචනං ගණ්හන්තො දසබලස්ස සාසනෙ භණ්ඩාගාරිකපරියත්තියං ඨත්වා ගණ්හි, තස්මා බහුස්සුතානං අග්ගො නාම ජාතො. ඉමස්ස ච ථෙරස්ස බුද්ධවචනං උග්ගහෙත්වා ධාරණසති අඤ්ඤෙහි ථෙරෙහි බලවතරා අහොසි, තස්මා සතිමන්තානං අග්ගො නාම ජාතො. අයමෙවායස්මා එකපදෙ ඨත්වා සට්ඨිපදසහස්සානි ගණ්හන්තො සත්ථාරා කථිතනියාමෙන සබ්බපදානි ජානාති, තස්මා ගතිමන්තානං අග්ගො නාම ජාතො . තස්සෙව චායස්මතො බුද්ධවචනං උග්ගණ්හනවීරියං, සජ්ඣායනවීරියඤ්ච අඤ්ඤෙහි අසදිසං අහොසි, තස්මා ධිතිමන්තානං අග්ගො නාම ජාතො. තථාගතං උපට්ඨහන්තො චෙස න අඤ්ඤෙසං උපට්ඨාකභික්ඛූනං උපට්ඨහනාකාරෙන උපට්ඨහති. අඤ්ඤෙපි හි තථාගතං උපට්ඨහිංසු, න ච පන බුද්ධානං මනං ගහෙත්වා උපට්ඨහිතුං සක්කොන්ති, අයං පන ථෙරො උපට්ඨාකට්ඨානං ලද්ධදිවසතො පට්ඨාය ආරද්ධවීරියො හුත්වා තථාගතස්ස මනං ගහෙත්වා උපට්ඨහි, තස්මා උපට්ඨාකානං අග්ගො නාම ජාතො. **අත්ථකුසලොති** භාසිතත්ථෙ, පයොජනත්ථෙ ච ඡෙකො. **ධම්මොති** පාළිධම්මො, නානාවිධො වා හෙතු. **බ්‍යඤ්ජනන්ති** අක්ඛරං අත්ථස්ස බ්‍යඤ්ජනතො. පදෙන හි බ්‍යඤ්ජීතොපි අත්ථො අක්ඛරමූලකත්තා පදස්ස "අක්ඛරෙන බ්‍යඤ්ජිතො"ති වුච්චති. අත්ථස්ස වියඤ්ජනතො වා වාක්‍යම්පි ඉධ **බ්‍යඤ්ජනං** නාම. වාක්‍යෙන හි අත්ථො පරිපුණ්ණං බ්‍යඤ්ජීයති, යතො "බ්‍යඤ්ජනෙහි විවරතී"ති ආයස්මතා මහාකච්චායනත්ථෙරෙන වුත්තං. **නිරුත්තීති** නිබ්බචනං, පඤ්චවිධා වා නිරුත්තිනයා. තෙසම්පි හි සද්දරචනාවිසෙසෙන අත්ථාධිගමහෙතුතො ඉධ ගහණං යුජ්ජති. **පුබ්බාපරං** නාම පුබ්බාපරානුසන්ධි, සුත්තස්ස වා පුබ්බභාගෙන අපරභාගස්ස සංසන්දනං. භගවතා ච පඤ්චවිධඑතදග්ගට්ඨානෙන ධම්මසෙනාපතිනා ච පඤ්චවිධකොසල්ලෙන පසට්ඨභාවානුරූපන්ති සම්බන්ධො. **ධාරණබලන්ති** ධාරණසඞ්ඛාතං බලං, ධාරණෙ වා බලං, උභයත්ථාපි ධාරෙතුං සාමත්ථියන්ති වුත්තං හොති. **දස්සෙන්තො** හුත්වා, දස්සනහෙතුතිපි අත්ථො. **තඤ්ච ඛො අත්ථතො වා බ්‍යඤ්ජනතො වා අනූනමනධිකන්ති** අවධාරණඵලමාහ. **න අඤ්ඤථා දට්ඨබ්බන්ති** පන නිවත්තෙතබ්බත්ථං. **න අඤ්ඤථාති** ච භගවතො සම්මුඛා සුතාකාරතො න අඤ්ඤථා, න පන භගවතා දෙසිතාකාරතො. අචින්තෙය්‍යානුභාවා හි භගවතො දෙසනා, එවඤ්ච කත්වා "සබ්බප්පකාරෙන කො සමත්ථො විඤ්ඤාතු"න්ති හෙට්ඨා වුත්තවචනං සමත්ථිතං හොති, ඉතරථා භගවතා දෙසිතාකාරෙනෙව සොතුං සමත්ථත්තා තදෙතං න වත්තබ්බං සියා. යථාවුත්තෙන පන අත්ථෙන ධාරණබලදස්සනඤ්ච න විරුජ්ඣති සුතාකාරාවිරුජ්ඣනවසෙන ධාරණස්ස අධිප්පෙතත්තා, අඤ්ඤථා භගවතා දෙසිතාකාරෙනෙව ධාරිතුං සමත්ථනතො හෙට්ඨා වුත්තවචනෙන විරුජ්ඣෙය්‍ය. න හෙත්ථ ද්වින්නං අත්ථානං අත්ථන්තරතාපරිහාරො යුත්තො තෙසං

ද්වින්නම්පි අත්ථානං සුතභාවදීපනෙන එකවිසයත්තා, ඉතරථා ථෙරො භගවතො දෙසනාය සබ්බථා පටිග්ගහණෙ පච්ඡිමත්ථවසෙන සමත්ථො, පුරිමත්ථවසෙන ච අසමත්ථොති ආපජ්ජෙය්‍යාති.

''යො පරො න හොති, සො අත්තා''ති වුත්තාය නියකජ්ඣත්තසඞ්ඛාතාය සන්තතියා පවත්තනතො තිවිධොපි මෙ-සද්දො, තස්මා කිඤ්චාපි නියකජ්ඣත්තසන්තතිවසෙන එකස්මිං යෙවත්ථෙ මෙ-සද්දො දිස්සති, තථාපි කරණසම්පදානසාමිනිද්දෙසවසෙන විජ්ජමානවිභත්තිභෙදං සන්ධාය වුත්තං **''තීසු අත්ථෙසු දිස්සතී''**ති, තීසු විභත්තියත්ථෙසු අත්තනා සඤ්ඤුත්තවිභත්තිතො දිස්සතීති අත්ථො . **ගාථාභිගීත**න්ති ගාථාය අභිගීතං අභිමුඛං ගායිතං. **අභොජනෙය්‍ය**න්ති භොජනං කාතුමනරහරූපං. අභිගීතපදස්ස කත්තුපෙක්ඛත්තා මයාති අත්ථො. එවං සෙසෙසුපි යථාරහං. සුතසද්දස්ස කම්මභාවසාධනවසෙන ද්වාධිප්පායිකපදත්තා යථායොගං ''මයා සුත''න්ති ච ''මම සුත''න්ති ච අත්ථද්වයෙ යුජ්ජති.

කිඤ්චාපි උපසග්ගො කිරියං විසෙසෙති, ජොතකමත්තභාවතො පන සතිපි තස්මිං සුතසද්දොයෙව තං තං අත්ථං වදතීති අනුපසග්ගස්ස සුතසද්දස්ස අත්ථුද්ධාරෙ සඋපසග්ගස්ස ගහණං න විරුජ්ඣතීති ආහ **''සඋපසග්ගො ච අනුපසග්ගො වා''**ති. **අස්සා**ති සුතසද්දස්ස. උපසග්ගවසෙනපි ධාතුසද්දො විසෙසත්ථවාචකො යථා ''අනුභවති පරාභවතී''ති වුත්තං **''ගච්ඡන්තොති අත්ථො''**ති. තථා අනුපසග්ගොපි ධාතුසද්දො සඋපසග්ගො විය විසෙසත්ථවාචකොති ආහ **''විස්සුතධම්මස්සාති අත්ථො''**ති. එවමීදිසෙසු. **සොතවිඤ්ඤෙය්‍ය**න්ති සොතද්වාරනිස්සිතෙන විඤ්ඤාණෙන විඤ්ඤාතබ්බං, සසම්භාරකථා වා එසා, සොතද්වාරෙන විඤ්ඤාතබ්බන්ති අත්ථො. **සොතද්වාරානුසාරවිඤ්ඤාතධරො**ති සොතද්වාරානුසාරෙන මනොවිඤ්ඤාණෙන විඤ්ඤාතධම්මධරො. න හි සොතද්වාරනිස්සිතවිඤ්ඤාණමත්තෙන ධම්මො විඤ්ඤායති, අථ ඛො තදනුසාරමනොවිඤ්ඤාණෙනෙව, **සුතධරො**ති ච තථා විඤ්ඤාතධම්මධරො වුත්තො, තස්මා තදත්ථොයෙව සම්භවතීති එවං වුත්තං. කම්මභාවසාධනානි සුතසද්දෙ සම්භවන්තීති දස්සෙතුං **''ඉධ පනා''**තිආදිමාහ. පුබ්බාපරපදසම්බන්ධවසෙන අත්ථස්ස උපපන්නතා, අනුපපන්නතා ච විඤ්ඤායති, තස්මා සුතසද්දස්සෙව වසෙන අයමත්ථො ''උපපන්නො, අනුපපන්නො''ති වා න විඤ්ඤාතබ්බොති චොදනාය පුබ්බාපරපදසම්බන්ධවසෙන එතදත්ථස්ස උපපන්නතං දස්සෙතුං **''මෙ-සද්දස්ස හී''**තිආදි වුත්තං. **මයාති අත්ථෙ සතී**ති කත්තුත්ථෙ කරණනිද්දෙසවසෙන මයාති අත්ථෙ වත්තබ්බෙ සති, යදා මෙ-සද්දස්ස කත්තුවසෙන කරණනිද්දෙසො, තදාති වුත්තං හොති. **මමාති අත්ථෙ සතී**ති සම්බන්ධියත්ථෙ සාමිනිද්දෙසවසෙන මමාති අත්ථෙ වත්තබ්බෙ සති, යදා සම්බන්ධවසෙන සාමි නිද්දෙසො, තදාති වුත්තං හොති.

එවං සද්දතො ඤාතබ්බමත්ථං විඤ්ඤාපෙත්වා ඉදානි තෙහි දස්සෙතබ්බමත්ථං නිදස්සෙන්තො **''එවමෙතෙසූ''**තිආදිමාහ. සුතසද්දසන්නිධානෙ පයුත්තෙන **එවං**-සද්දෙන සවනකිරියාජොතකෙනෙව භවිතබ්බං විජ්ජමානත්ථස්ස ජොතකමත්තත්තා නිපාතානන්ති වුත්තං **''එවන්ති සොතවිඤ්ඤාණාදිවිඤ්ඤාණකිච්චනිදස්සන''**න්ති. සවනාය එව හි ආකාරො, නිදස්සනං, අවධාරණම්පි, තස්මා යථාවුත්තො එවං-සද්දස්ස තිවිධොපි අත්ථො සවනකිරියාජොතකභාවෙන ඉධාධිප්පෙතොති. **ආදි**-සද්දෙන චෙත්ථ සම්පටිච්ඡනාදීනං සොතද්වාරිකවිඤ්ඤාණානං, තදභිනිපාතානඤ්ච මනොද්වාරික විඤ්ඤාණානං ගහණං වෙදිතබ්බං, යතො සොතද්වාරානුසාරවිඤ්ඤාතත්ථෙ ඉධ සුතසද්දොති වුත්තො. අවධාරණඵලත්තා සද්දපයොගස්ස සබ්බම්පි වාක්‍යං අන්තොගධාවධාරණං, තස්මා **''සුත''**න්ති එතස්ස සුතමෙවාති අයමත්ථො ලබ්භතීති ආහ **''අස්සවනභාවපටික්ඛෙපතො''**ති. එතෙන හි වචනෙන අවධාරණෙන නිරාකතං දස්සෙති. යථා පන යං සුතං සුතමෙවාති නියමෙතබ්බං, තථා ච තං සුතං සම්මා සුතං හොතීති අවධාරණඵලං දස්සෙතුං වුත්තං **''අනූනාධිකාවිපරීතග්ගහණනිදස්සන''**න්ති. අථ වා සද්දන්තරත්ථාපොහනවසෙන සද්දො අත්ථං වදති, තස්මා **''සුත''**න්ති එතස්ස අසුතං න හොතීති අයමත්ථො ලබ්භතීති සන්ධාය **''අස්සවනභාවපටික්ඛෙපතො''**ති වුත්තං, ඉමිනා දිට්ඨාදිනිවත්තනං කරොති දිට්ඨාදීනං ''අසුත''න්ති සද්දන්තරත්ථභාවෙන නිවත්තෙතබ්බත්තා. ඉදං වුත්තං හොති – න ඉදං මයා අත්තනො ඤාණෙන දිට්ඨං, න ච සයම්භුඤාණෙන සච්ඡිකතං, අථ ඛො සුතං, තඤ්ච ඛො සුතං සම්මදෙවාති. තදෙව සම්මා සුතභාවං සන්ධායාහ **''අනූනා...පෙ.... දස්සන''**න්ති. හොති චෙත්ථ –

> ''එවාදිසත්තියා චෙව, අඤ්ඤත්ථාපොහනෙන ච;
> ද්විධා සද්දො අත්ථන්තරං, නිවත්තෙති යථාරහ''න්ති.

අපිච අවධාරණත්ථෙ එවං-සද්දෙ අයමත්ථයොජනා කරීයතීති තදපෙක්ඛස්ස සුතසද්දස්ස සාවධාරණත්ථො වුත්තො **''අස්සවනභාවපටික්ඛෙපතො''**ති, තදවධාරණඵලං දස්සෙති **''අනූ...පෙ.... දස්සන''**න්ති ඉමිනා. සවන-සද්දො චෙත්ථ භාවසද්දෙන යොගතො කම්මසාධනො වෙදිතබ්බො ''සුය්‍යතී''ති. අනූනාධිකතාය භගවතො සම්මුඛා සුතාකාරතො අවිපරීතං , අවිපරීතස්ස වා සුත්තස්ස ගහණං, තස්ස නිදස්සනං තථා, ඉති සවනහෙතු සුණන්තපුග්ගලසවනවිසෙසවසෙන අයං යොජනා කතා.

එවං පදත්තයස්ස එකෙන පකාරෙන අත්ථයොජනං දස්සෙත්වා ඉදානි පකාරන්තරෙනාපි තං දස්සෙතුං **''තථා''**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **තස්සා**ති යා භගවතො සම්මුඛා ධම්මස්සවනාකාරෙන පවත්තා මනොද්වාරිකවිඤ්ඤාණවීථි, තස්සා. සා හි නානාප්පකාරෙන ආරම්මණෙ පවත්තිතුං සමත්ථා, න සොතද්වාරික විඤ්ඤාණවීථි එකාරම්මණෙයෙව පවත්තනතො, තථා චෙව වුත්තං **''සොතද්වාරානුසාරෙනා''**ති. තෙන හි

සොතද්වාරිකවිඤ්ඤාණවීථි නිවත්තති. **නානප්පකාරෙනාති** වක්ඛමානෙන අනෙකවිහිතෙන බ්‍යඤ්ජනත්ථග්ගහණාකාරසඞ්ඛාතෙන නානාවිධෙන ආකාරෙන, එතෙන ඉමිස්සා යොජනාය ආකාරත්ථො එවං-සද්දො ගහිතොති දස්සෙති. **පවත්තිභාවප්පකාසනන්ති** පවත්තියා අත්ථිභාවප්පකාසනං. යස්මිං පකාරෙ වුත්තප්පකාරා විඤ්ඤාණවීථි නානප්පකාරෙන පවත්තා, තදෙව ආරම්මණං සන්ධාය **"ධම්මප්පකාසන"**න්ති වුත්තං, න පන සුතසද්දස්ස ධම්මත්ථං, තෙන වුත්තං ''අයං ධම්මො සුතො''ති. තස්සා හි විඤ්ඤාණවීථියා ආරම්මණමෙව ''අයං ධම්මො සුතො''ති වුච්චති. තඤ්ච නියමියමානං යථාවුත්තාය විඤ්ඤාණවීථියා ආරම්මණභූතං සුත්තමෙව. **අයඤ්හෙත්ථාති**ආදි වුත්තස්සෙවත්ථස්ස පාකටීකරණං. තප්පාකටීකරණත්ථො හෙත්ථ **හි**-සද්දො. **විඤ්ඤාණවීථියා** කරණභූතාය **මයා න අඤ්ඤං කතං, ඉදං පන** ආරම්මණං **කතං.** කිං පන තන්ති චෙ? **අයං ධම්මො සුතොති.** අයං පනෙත්ථාධිප්පායො – ආකාරත්ථෙ එවං-සද්දෙ ''එකෙනාකාරෙනා''ති යො ආකාරො වුත්තො, සො අත්ථතො සොතද්වාරානුසාරවිඤ්ඤාණවීථියා නානප්පකාරෙන ආරම්මණෙ පවත්තිභාවොයෙව, තෙන ච තදාරම්මණභූතස්ස ධම්මස්සෙව සවනං කතං, න අඤ්ඤන්ති. එවං සවනකිරියාය කරණකත්තුකම්මවිසෙසො ඉමිස්සා යොජනාය දස්සිතො.

අඤ්ඤම්පි යොජනමාහ **"තථා"**තිආදිනා. නිදස්සනත්ථං එවං-සද්දං ගහෙත්වා නිදස්සනෙන ච නිදස්සිතබ්බස්සාවිනාභාවතො **"එවන්ති නිදස්සිතබ්බප්පකාසන"**න්ති වුත්තං. ඉමිනා හි තදවිනාභාවතො එවංසද්දෙන සකලම්පි සුත්තං පච්චාමට්ඨන්ති දස්සෙති, සුතසද්දස්ස කිරියාපරත්තා, සවනකිරියාය ච සාධාරණවිඤ්ඤාණප්පබන්ධපටිබද්ධත්තා තස්මිඤ්ච විඤ්ඤාණප්පබන්ධෙ පුග්ගලවොහාරොති වුත්තං **"පුග්ගලකිච්චප්පකාසන"**න්ති. සාධාරණවිඤ්ඤාණප්පබන්ධො හි පණ්ණත්තියා ඉධ **පුග්ගලො** නාම, සවනකිරියා පන තස්ස **කිච්චං** නාම. න හි පුග්ගලවොහාරරහිතෙ ධම්මප්පබන්ධෙ සවනකිරියා ලබ්භති වොහාරවිසයත්තා තස්සා කිරියායාති දට්ඨබ්බං. **"ඉද"**න්තිආදි පිණ්ඩත්ථදස්සනං **මයාති** යථාවුත්තවිඤ්ඤාණප්පබන්ධසඞ්ඛාතපුග්ගලභූතෙන මයා. **සුතන්ති** සවනකිරියාසඞ්ඛාතෙන පුග්ගලකිච්චෙන යොජිතං, ඉමිස්සා පන යොජනාය පුග්ගලබ්‍යාපාරවිසයස්ස පුග්ගලස්ස, පුග්ගලබ්‍යාපාරස්ස ච නිදස්සනං කතන්ති දට්ඨබ්බං.

ආකාරත්ථමෙව එවං-සද්දං ගහෙත්වා පුරිමයොජනාය අඤ්ඤථාපි අත්ථයොජනං දස්සෙතුං **"තථා"**තිආදි වුත්තං. **චිත්තසන්තානස්සාති** යථාවුත්තවිඤ්ඤාණප්පබන්ධස්ස. **නානාකාරප්පවත්තියාති** නානප්පකාරෙන ආරම්මණෙ පවත්තියා. නානප්පකාරං අත්ථබ්‍යඤ්ජනස්ස ගහණං, නානප්පකාරස්ස වා අත්ථබ්‍යඤ්ජනස්ස ගහණං තථා, තතොයෙව සා ''ආකාරපඤ්ඤත්ති''ති වුත්තාති තදෙවත්ථං සමත්ථෙති **"එවන්ති හී"**තිආදිනා. **ආකාරපඤ්ඤත්තීති** ච උපාදාපඤ්ඤත්තියෙව, ධම්මානං පන පවත්තිආකාරමුපාදාය පඤ්ඤත්තත්තා තදඤ්ඤාය උපාදාපඤ්ඤත්තියා විසෙසනත්ථං **"ආකාරපඤ්ඤත්ති"**ති වුත්තා **විසයනිද්දෙසොති** උප්පත්තිට්ඨානනිද්දෙසො. සොතබ්බභූතො හි ධම්මො සවනකිරියාකත්තුභූතස්ස පුග්ගලස්ස සවනකිරියාවසෙන පවත්තිට්ඨානං කිරියාය කත්තුකම්මට්ඨත්තා තබ්බසෙන ච තදාධාරස්සාපි දබ්බස්ස ආධාරභාවස්ස ඉච්ඡිතත්තා, ඉධ පන කිරියාය කත්තුපවත්තිට්ඨානභාවො ඉච්ඡිතොති කම්මමෙව ආධාරවසෙන වුත්තං, තෙනාහ ''කත්තු විසයග්ගහණසන්නිට්ඨාන''න්ති, ආරම්මණමෙව වා විසයො. ආරම්මණඤ්හි තදාරම්මණිකස්ස පවත්තිට්ඨානං. එවම්පි හි අත්ථො සුවිඤ්ඤෙය්‍යතරො හොති. යථාවුත්තවචනෙ පිණ්ඩත්ථං දස්සෙතුං **"එත්තාවතා"**තිආදි වුත්තං. එත්තාවතා එත්තකෙන යථාවුත්තත්ථෙන පදත්තයෙන, කතං හොතීති සම්බන්ධො. **නානාකාරප්පවත්තෙනාති** නානප්පකාරෙන ආරම්මණෙ පවත්තෙන. **චිත්තසන්තානෙනාති** යථාවුත්තවිඤ්ඤාණවීථිසඞ්ඛාතෙන චිත්තප්පබන්ධෙන. ගහණසද්දෙ චෙතං කරණං. චිත්තසන්තානවිනිමුත්තස්ස කස්සචි කත්තු පරමත්ථතො අභාවෙපි සද්දවොහාරෙන බුද්ධිපරිකප්පිතභෙදවචනිච්ඡාය චිත්තසන්තානතො අඤ්ඤම්ව තංසමඞ්ගිං කත්වා අභෙදෙපි භෙදවොහාරෙන **"චිත්තසන්තානෙන තංසමඞ්ගිනො"**ති වුත්තං. වොහාරවිසයො හි සද්දො නෙකන්තපරමත්ථිකොති (කාරකරූපසිද්ධියං යො කාරෙති සහෙතුසුත්තං පස්සිතබ්බං) සවනකිරියාවිසයොපි සොතබ්බධම්මො සවනකිරියාවසෙන පවත්තචිත්තසන්තානස්ස ඉධ පරමත්ථතො කත්තුභාවතො තස්ස විසයොයෙවාති වුත්තං **"කත්තු විසයග්ගහණසන්නිට්ඨාන"න්ති.**

අපිච සවනවසෙන චිත්තප්පවත්තියා එව සවනකිරියාභාවතො තංවසෙන තදඤ්ඤනාමරූපධම්මසමුදායභූතස්ස තංකිරියාකත්තු ච විසයො හොතීති කත්වා තථා වුත්තං. ඉදං වුත්තං හොති – පුරිමනයෙ සවනකිරියා, තක්කත්තා ච පරමත්ථතො තථාපවත්තචිත්තසන්තානමෙව, තස්මා කිරියාවිසයොපි ''කත්තු විසයො''ති වුත්තො. පච්ඡිමනයෙ පන තථාපවත්තචිත්තසන්තානං කිරියා, තදඤ්ඤධම්මසමුදායො පන කත්තා, තස්මා කාමං එකන්තතො කිරියාවිසයොයෙවෙස ධම්මො, තථාපි කිරියාවසෙන ''තබ්බන්තකත්තු විසයො''ති වුත්තොති. **තංසමඞ්ගිනොති** තෙන චිත්තසන්තානෙන සමඞ්ගිනො. **කත්තූති** කත්තාරස්ස. **විසයොති** ආරම්මණවසෙන පවත්තිට්ඨානං, ආරම්මණමෙව වා. සුතාකාරස්ස ච ථෙරස්ස සම්මා නිච්ඡිතභාවතො ''ගහණසන්නිට්ඨාන''න්ති වුත්තං.

අපරො නයො – **යස්ස...පෙ.... ආකාරපඤ්ඤත්තීති** ආකාරත්ථෙන එවං-සද්දෙන යොජනං කත්වා තදෙව අවධාරණත්ථම්පි ගහෙත්වා ඉමස්මිංයෙව නයෙ යොජෙතුං ''ගහණං කතං'' ඉච්චෙව අවත්වා **"ගහණසන්නිට්ඨානං කත"**න්ති වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. අවධාරණෙන හි සන්නිට්ඨානමිධාධිප්පෙතං, තස්මා **"එත්තාවතා"**තිආදිනා අවධාරණත්ථම්පි එවං-සද්දං ගහෙත්වා අයමෙව යොජනා කතාති දස්සෙතීති වෙදිතබ්බං, ඉමිස්සා පන යොජනාය ගහණාකාරගාහකතබ්බිසයවිසෙසනිදස්සනං කතන්ති දට්ඨබ්බං.

අඤ්ඤම්පි යොජනමාහ **"අථ වා"**තිආදිනා. පුබ්බෙ අත්තනා සුතානං නානාවිහිතානං සුත්තසඞ්ඛාතානං අත්ථබ්‍යඤ්ජනානං උපධාරිතරූපස්ස ආකාරස්ස නිදස්සනස්ස, අවධාරණස්ස වා පකාසනසභාවො **එවං**-සද්දොති තදාකාරාදිභූතස්ස උපධාරණස්ස පුග්ගලපඤ්ඤත්තියා උපාදානභූතධම්මප්පබන්ධබ්‍යාපාරතාය **"පුග්ගලකිච්චනිද්දෙසො"**ති වුත්තං අත්තනා සුතානඤ්හි අත්ථබ්‍යඤ්ජනානං පුන උපධාරණං ආකාරාදිත්තයං, තඤ්ච එවං-සද්දස්ස අත්ථො. සො පන යං ධම්මප්පබන්ධං උපාදාය පුග්ගලපඤ්ඤත්ති පවත්තා, තස්ස බ්‍යාපාරභූතං කිච්චමෙව , තස්මා එවං-සද්දෙන පුග්ගලකිච්චං නිද්දිසීයතීති. කාමං සවනකිරියා පුග්ගලබ්‍යාපාරොපි අවිසෙසෙන, තථාපි විසෙසතො විඤ්ඤාණබ්‍යාපාරොවාති වුත්තං **"විඤ්ඤාණකිච්චනිද්දෙසො"**ති. තථා හි පුග්ගලවාදීනම්පි සවනකිරියා විඤ්ඤාණනිරපෙක්ඛා නත්ථී සවනාදීනං විසෙසතො විඤ්ඤාණබ්‍යාපාරභාවෙන **ඉච්ඡිතත්තා. මෙති** සද්දප්පවත්තියා එකන්තෙනෙව සත්තවිසයත්තා, විඤ්ඤාණකිච්චස්ස ච සත්තවිඤ්ඤාණානමභෙදකරණවසෙන තත්ථෙව සමොදහිතබ්බතො **"උභයකිච්චයුත්තපුග්ගලනිද්දෙසො"**ති වුත්තං. ''අය''න්තිආදි තප්පාකටීකරණං. එත්ථ හි **සවනකිච්චවිඤ්ඤාණසමඞ්ගිනාති එවං**-සද්දෙන නිද්දිට්ඨං පුග්ගලකිච්චං සන්ධාය වුත්තං, තං පන පුග්ගලස්ස සවනකිච්චවිඤ්ඤාණසමඞ්ගීභාවෙන පුග්ගලකිච්චං නාමාති දස්සෙතුං ''පුග්ගලකිච්චසමඞ්ගිනා''ති අවත්වා **"සවනකිච්චවිඤ්ඤාණසමඞ්ගිනා"**ති ආහ, තස්මා ''පුග්ගලකිච්ච''න්ති නිද්දිට්ඨසවනකිච්චවතා විඤ්ඤාණෙන සමඞ්ගිනාති අත්ථො. **විඤ්ඤාණවසෙන, ලද්ධසවනකිච්චවොහාරෙනා**ති ච සුතසද්දෙන නිද්දිට්ඨං විඤ්ඤාණකිච්චං සන්ධාය වුත්තං. සවනමෙව කිච්චං යස්සාති තථා. සවනකිච්චන්ති වොහාරො **සවනකිච්චවොහාරො,** ලද්ධො සො යෙනාති තථා. **ලද්ධසවනකිච්චවොහාරෙන** විඤ්ඤාණසඞ්ඛාතෙන වසෙන සාමත්ථියෙනාති අත්ථො. අයං පන සම්බන්ධො – සවනකිච්චවිඤ්ඤාණසමඞ්ගිනා පුග්ගලෙන මයා ලද්ධසවනකිච්චවොහාරෙන විඤ්ඤාණවසෙන කරණභූතෙන සුතන්ති.

අපිච **"එව"**න්ති සද්දස්සත්ථො අවිජ්ජමානපඤ්ඤත්ති, **"සුත"**න්ති සද්දස්සත්ථො විජ්ජමානපඤ්ඤත්ති, තස්මා තෙ තථාරූපපඤ්ඤත්ති උපාදානභූතපුග්ගලබ්‍යාපාරභාවෙනෙව දස්සෙන්තො ආහ **"එවන්ති පුග්ගලකිච්චනිද්දෙසො. සුතන්ති විඤ්ඤාණකිච්චනිද්දෙසො"**ති. න හි පරමත්ථතොයෙව නියමියමානෙ සති පුග්ගලකිච්චවිඤ්ඤාණකිච්චවසෙන අයං විභාගො ලබ්භතීති. ඉමිස්සා පන යොජනාය කත්තුබ්‍යාපාරකරණබ්‍යාපාරකත්තුනිද්දෙසො කතොති වෙදිතබ්බො.

සබ්බස්සාපි සද්දාධිගමනීයස්ස අත්ථස්ස පඤ්ඤත්තිමුඛෙනෙව පටිපජ්ජිතබ්බත්තා, සබ්බාසඤ්ච පඤ්ඤත්තීනං විජ්ජමානාදිවසෙන ඡසු පඤ්ඤත්තිභෙදෙසු අන්තොගධත්තා තාසු ''එව''න්තිආදීනං පඤ්ඤත්තීනං සරූපං නිද්ධාරෙත්වා දස්සෙන්තො **"එවන්ති වා"**තිආදිමාහ. තත්ථ ''එව''න්ති ච ''මෙ''ති ච වුච්චමානස්ස අත්ථස්ස ආකාරාදිභූතස්ස ධම්මානං අසල්ලක්ඛණභාවතො අවිජ්ජමානපඤ්ඤත්තිභාවොති ආහ **"සච්චිකට්ඨපරමත්ථවසෙන අවිජ්ජමානපඤ්ඤත්තී"**ති. **සච්චිකට්ඨපරමත්ථවසෙනාති** ච භූතත්ථඋත්තමත්ථවසෙනාති අත්ථො. ඉදං වුත්තං හොති – යො මායාමරීචිආදයො විය අභූතත්ථො, අනුස්සවාදීහි ගහෙතබ්බො විය අනුත්තමත්ථො ච න හොති, සො රූපසද්දාදිසභාවො, රුප්පනානුභවනාදිසභාවො වා අත්ථො ''සච්චිකට්ඨො, පරමත්ථො''ති ච වුච්චති, ''එවං මෙ''ති පදානං පන අත්ථො අභූතත්තා, අනුත්තමත්තා ච න තථා වුච්චති, තස්මා භූතත්ථඋත්තමත්ථසඞ්ඛාතෙන සච්චිකට්ඨපරමත්ථවසෙන විසෙසනභූතෙන අවිජ්ජමානපඤ්ඤත්තියෙවාති. එතෙන ච විසෙසනෙන බාලජනෙහි ''අත්ථී''ති පරිකප්පිතං පඤ්ඤත්තිමත්තං නිවත්තෙති. තදෙවත්ථං පාකටං කරොති, හෙතුනා වා සාධෙති **"කිඤ්හෙත්ථ ත"**න්තිආදිනා. යං ධම්මජාතං, අත්ථජාතං වා ''එව''න්ති වා ''මෙ''ති වා නිද්දෙසං ලභෙථ, **තං එත්ථ** රූපඵස්සාදිධම්මසමුදායෙ, ''එවං මෙ''ති පදානං වා අත්ථෙ. පරමත්ථතො න අත්ථීති යොජනා. රූපඵස්සාදිභාවෙන නිද්දිට්ඨො පරමත්ථතො එත්ථ අත්ථෙව, ''එවං මෙ''ති පන නිද්දිට්ඨො නත්ථීති අධිප්පායො. **සුතන්ති** පන සද්දායතනං සන්ධායාහ **"විජ්ජමානපඤ්ඤත්තී"**ති. ''සච්චිකට්ඨපරමත්ථවසෙනා''ති චෙත්ථ අධිකාරො. **"යඤ්හී"**තිආදි තප්පාකටීකරණං, හෙතුදස්සනං වා. **යං තං** සද්දායතනං **සොතෙන** සොතද්වාරෙන, තන්නිස්සිතවිඤ්ඤාණෙන වා **උපලද්ධං** අධිගමිතබ්බන්ති අත්ථො. තෙන හි සද්දායතනම්ධ ගහිතං කම්මසාධනෙනාති දස්සෙති.

එවං අට්ඨකථානයෙන පඤ්ඤත්තිසරූපං නිද්ධාරෙත්වා ඉදානි අට්ඨකථාමුත්තකෙනාපි නයෙන වුත්තෙසු ඡසු පඤ්ඤත්තිභෙදෙසු ''එව''න්තිආදීනං පඤ්ඤත්තීනං සරූපං නිද්ධාරෙන්තො **"තථා"**තිආදිමාහ. උපාදාපඤ්ඤත්ති ආදයො හි පොරාණට්ඨකථාතො මුත්තා සඞ්ගහකාරෙනෙව ආචරියෙන වුත්තා. විත්ථාරො අභිධම්මට්ඨකථාය ගහෙතබ්බො. **තං තන්ති** තං තං ධම්මජාතං, සොතපථමාගතෙ ධම්මෙ උපාදාය තෙසං උපධාරිතාකාරනිදස්සනාවධාරණස්ස පච්චාමසනවසෙන **එවන්ති ච** සසන්තතිපරියාපන්නෙ ඛන්ධෙ උපාදාය **මෙති ච** වත්තබ්බත්තාති අත්ථො. රූපවෙදනාදිභෙදෙහි ධම්මෙ උපාදාය නිස්සාය කාරණං කත්වා පඤ්ඤත්ති **උපාදාපඤ්ඤත්ති** යථා ''තානි තානි අඞ්ගානි උපාදාය රථො ගෙහං, තෙ තෙ රූපරසාදයො උපාදාය සටො පටො, චන්දිමසූරියපරිවත්තාදයො උපාදාය කාලො දිසා''තිආදි. පඤ්ඤපෙතබ්බට්ඨෙන චෙසා පඤ්ඤත්ති නාම, න පඤ්ඤාපනට්ඨෙන. යා පන තස්ස අත්ථස්ස පඤ්ඤාපනා, අයං අවිජ්ජමානපඤ්ඤත්තියෙව. **දිට්ඨාදීනි උපනිධාය වත්තබ්බතොති** දිට්ඨමුතවිඤ්ඤාතෙ උපනිධාය උපත්ථම්භං කත්වා අපෙක්ඛිත්වා වත්තබ්බත්තා. දිට්ඨාදිසභාවවිරහිතෙ සද්දායතනෙ වත්තමානොපි හි සුතවොහාරො ''දුතියං තතිය''න්තිආදිකො විය පඨමාදීනි දිට්ඨමුතවිඤ්ඤාතෙ අපෙක්ඛිත්වා පවත්තො **"උපනිධාපඤ්ඤත්ති"**ති වුච්චතෙ. සා පනෙසා අනෙකවිධා තදඤ්ඤපෙක්ඛූපනිධා හත්ථගතූපනිධා සම්පයුත්තූපනිධාසමාරොපිතූපනිධා අවිදූරගතූපනිධා පටිභාගූපනිධා

තබ්බහුලූපනිධාතබ්බිසිට්ඨූපනිධා''තිආදිනා. තාසු අයං ''දුතියං තතිය''න්තිආදිකා විය පඨමාදීනං දිට්ඨාදීනං අඤ්ඤමඤ්ඤමපෙක්ඛිත්වා වුත්තත්තා තදඤ්ඤපෙක්ඛූපනිධාපඤ්ඤත්ති නාම.

එවං පඤ්ඤත්තියාපි අත්ථාධිගමනීයතාසඞ්ඛාතං දස්සෙතබ්බත්ථං දස්සෙත්වා ඉදානි සද්දසාමත්ථියෙන දීපෙතබ්බමත්ථං නිද්ධාරෙත්වා දීපෙන්තො **''එත්ථ ච''**තිආදිමාහ. **එත්ථාති** එතස්මිං වචනත්තයෙ. ච-සද්දො උපන්‍යාසො අත්ථන්තරං ආරභිතුකාමෙන යොජිතත්තා. ''සුත''න්ති වුත්තෙ අසුතං න හොතීති පකාසිතොයමත්ථො, තස්මා තථා සුත-සද්දෙන පකාසිතා අත්තනා පටිවිද්ධසුත්තස්ස පකාරවිසෙසා **''එව''**න්ති ඓරෙන පච්චාමට්ඨාති තෙන එවං-සද්දෙන අසම්මොහො දීපිතො නාම, තෙනාහ **''එවන්ති වචනෙන අසම්මොහං දීපෙතී''**ති. **අසම්මොහන්ති** ච යථාසුතෙ සුත්තෙ අසම්මොහං. තදෙව යුත්තියා, බ්‍යතිරෙකෙන ච සමත්ථෙති **''න හී''**තිආදිනා වක්ඛමානඤ්ච සුත්තං නානප්පකාරං දුප්පටිවිද්ධඤ්ච. එවං නානප්පකාරෙ දුප්පටිවිද්ධෙ සුත්තෙ කථං සම්මූළ්හො නානප්පකාරපටිවෙධසමත්ථො භවිස්සති. ඉමාය යුත්තියා, ඉමිනා ච බ්‍යතිරෙකෙන ඓරස්ස තත්ථ අසම්මූළ්හභාවසඞ්ඛාතො දීපෙතබ්බො අත්ථො විඤ්ඤායතීති වුත්තං හොති. එවමීදිසෙසු යථාරහං. භගවතො සම්මුඛා සුතාකාරස්ස යාථාවතො උපරි ඓරෙන දස්සියමානත්තා **''සුත්තස්ස අසම්මොසං දීපෙතී''**ති වුත්තං. **කාලන්තරෙනාති** සුතකාලතො අපරෙන කාලෙන. **යස්ස…පෙ…. පටිජානාති,** ඓරස්ස පන සුවණ්ණභාජනෙ පක්ඛිත්තසීහවසා විය අනස්සමානං අසම්මුට්ඨං තිට්ඨති, තස්මා සො එවං පටිජානාතීති වුත්තං හොති. එවං දීපිතෙන පන අත්ථෙන කිං පකාසිතන්ති ආහ **''ඉච්චස්සා''**තිආදි. තත්ථ **ඉච්චස්සාති** ඉති අස්ස, තස්මා අසම්මොහස්ස, අසම්මොසස්ස ච දීපිතත්තා අස්ස ඓරස්සපඤ්ඤාසිද්ධීතිආදිනා සම්බන්ධො. **අසම්මොහෙනාති** සම්මොහාභාවෙන. පඤ්ඤාවජ්ජිතසමාධිආදිධම්මජාතෙන තංසම්පයුත්තාය පඤ්ඤාය සිද්ධි සහජාතාදිසත්තියා සිජ්ඣනතො. සම්මොහපටිපක්ඛෙන වා පඤ්ඤාසඞ්ඛාතෙන ධම්මජාතෙන. සවනකාලසම්භූතාය හි පඤ්ඤාය තදුත්තරිකාලපඤ්ඤාසිද්ධි උපනිස්සයාදිකොටියා සිජ්ඣනතො. ඉතරත්ථාපි යථාරහං නයො නෙතබ්බො.

එවං පකාසිතෙන පන අත්ථෙන කිං විභාවිතන්ති ආහ **''තත්ථා''**තිආදි. **තත්ථාති** තෙසු දුබ්බිධෙසු ධම්මෙසු. බ්‍යඤ්ජනානං පටිවිජ්ඣිතබ්බො ආකාරො නාතිගම්භීරො, යථාසුතධාරණමෙව තත්ථ කරණීයං, තස්මා තත්ථ සතියා බ්‍යාපාරො අධිකො, පඤ්ඤා පන ගුණීභූතාති වුත්තං **''පඤ්ඤාපුබ්බඞ්ගමායා''**තිආදි. පඤ්ඤාය පුබ්බඞ්ගමා **පඤ්ඤාපුබ්බඞ්ගමාති** හි නිබ්බචනං, පුබ්බඞ්ගමතා චෙත්ථ පධානභාවො ''මනොපුබ්බඞ්ගමා ධම්මා''තිආදීසු (ධ. ප. 1) විය. අපිච යථා චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදීසු ආවජ්ජනාදයො පුබ්බඞ්ගමා සමානාපි තදාරම්මණස්ස අවිජානනතො අප්පධානභූතා, එවං පුබ්බඞ්ගමායපි අප්පධානත්තෙ සති පඤ්ඤාපුබ්බඞ්ගමා එතිස්සාති නිබ්බචනම්පි යුජ්ජති. පුබ්බඞ්ගමතා චෙත්ථ පුරෙචාරිකභාවො. ඉති සහජාතපුබ්බඞ්ගමො පුරෙජාතපුබ්බඞ්ගමොති දුවිධොපි පුබ්බඞ්ගමො ඉධ සම්භවති, යථා චෙත්ථ, එවං සති ''පුබ්බඞ්ගමායා''ති එත්ථාපි යථාසම්භවමෙස නයො වෙදිතබ්බො. එවං විභාවිතෙන සමත්ථතාවචනෙන කිමනුභාවිතන්ති ආහ **''තදුභයසමත්ථතායොගෙනා''**තිආදි. තත්ථ **අත්ථබ්‍යඤ්ජනසම්පන්නස්සාති** අත්ථබ්‍යඤ්ජනෙන පරිපුණ්ණස්ස, සඞ්කාසනාදීහි වා ඡහි අත්ථපදෙහි, අක්ඛරාදීහි ච ඡහි බ්‍යඤ්ජනපදෙහි සමන්නාගතස්ස, අත්ථබ්‍යඤ්ජනසඞ්ඛාතෙන වා රසෙන සාදුරසස්ස. පරියත්තිධම්මොයෙව නවලොකුත්තරරතනසන්නිධානතො සත්තවිධස්ස, දසවිධස්ස වා රතනස්ස සන්නිධානො කොසො වියාති **ධම්මකොසො,** තථා ධම්මභණ්ඩාගාරො, තත්ථ නියුත්තොති **ධම්මභණ්ඩාගාරිකො.** අථ වා නානාරාජභණ්ඩරක්ඛකො භණ්ඩාගාරිකො වියාති **භණ්ඩාගාරිකො,** ධම්මස්ස අනුරක්ඛකො භණ්ඩාගාරිකොති තමෙව සදිසතාකාරණදස්සනෙන විසෙසෙත්වා **''ධම්මභණ්ඩාගාරිකො''**ති වුත්තො. යථාහ –

> ''බහුස්සුතො ධම්මධරො, සබ්බපාඨී ච සාසනෙ;
> ආනන්දො නාම නාමෙන, ධම්මාරක්ඛො තවං මුනෙ''ති. (අප. 1.542);

අඤ්ඤථාපි දීපෙතබ්බමත්ථං දීපෙති **''අපරො නයො''**තිආදිනා, එවං සද්දෙන වුච්චමානානං ආකාරනිදස්සනාවධාරණත්ථානං අවිපරීතසද්ධම්මවිසයත්තා තබ්බිසයෙහි තෙහි අත්ථෙහි යොනිසො මනසිකාරස්ස දීපනං යුත්තන්ති වුත්තං **''යොනි…පෙ…. දීපෙතී''**ති. **''අයොනිසො''**තිආදිනා බ්‍යතිරෙකෙන ඤාපකහෙතුදස්සනං. තත්ථ කත්ථචි හි-සද්දො දිස්සති, සො කාරණෙ, කස්මාති අත්ථො, ඉමිනා වචනෙනෙව යොනිසො මනසිකරොතො නානප්පකාරපටිවෙධසම්භවතො අග්ගි විය ධූමෙන කාරියෙන කාරණභූතො සො විඤ්ඤායතීති තදන්වයම්පි අත්ථාපත්තියා දස්සෙති. එස නයො සබ්බත්ථ යථාරහං. ''බ්‍රහ්මජාලං ආවුසො කත්ථ භාසිත''න්තිආදි පුච්ඡාවසෙන අධුනා පකරණප්පත්තස්ස වක්ඛමානස්ස සුත්තස්ස ''සුත''න්ති පදෙන වුච්චමානං භගවතො සම්මුඛා සවනං සමාධානමන්තරෙන න සම්භවතීති කත්වා වුත්තං **''අවික්ඛෙපං දීපෙතී''**ති. **''වික්ඛිත්තචිත්තස්සා''**තිආදිනා බ්‍යතිරෙකකාරණෙන ඤාපකහෙතුං දස්සෙත්වා තදෙව සමත්ථෙති **''තථා හී''**තිආදිනා. **සබ්බසම්පත්තියාති** සබ්බෙන අත්ථබ්‍යඤ්ජනදෙසකපයොජනාදිනා සම්පත්තියා. කිං ඉමිනා පකාසිතන්ති ආහ **''යොනිසො මනසිකාරෙන චෙත්ථා''**තිආදි. **එත්ථාති** එතස්මිං ධම්මද්වයෙ. **''න හි වික්ඛිත්තචිත්තො''**තිආදිනා කාරණභූතෙන අවික්ඛෙපෙන, සප්පුරිසූපනිස්සයෙන ච ඵලභූතස්ස සද්ධම්මස්සවනස්ස සිද්ධියා එව සමත්ථනං වුත්තං, අවික්ඛෙපෙන පන සප්පුරිසූපනිස්සයස්ස සිද්ධියා සමත්ථනං න වුත්තං. කස්මාති චෙ? වික්ඛිත්තචිත්තානං සප්පුරිසෙ පයිරුපාසනාභාවස්ස අත්ථතො සිද්ධත්තා. අත්ථවසෙනෙව හි සො පාකටොති න වුත්තො.

එත්ථාහ – යථා යොනිසො මනසිකාරෙන ඵලභූතෙන අත්තසම්මාපණිධිපුබ්බෙකතපුඤ්ඤතානං කාරණභූතානං සිද්ධි වුත්තා තදවිනාභාවතො, එවං අවික්ඛෙපෙන ඵලභූතෙන සද්ධම්මස්සවනසප්පුරිසූපනිස්සයානං කාරණභූතානං සිද්ධි වත්තබ්බා සියා අස්සුතවතො, සප්පුරිසූපනිස්සයවිරහිතස්ස ච තදභාවතො. එවං සන්තෙපි ''න හි වික්ඛිත්තචිත්තො''තිආදිසමත්ථනවචනෙන අවික්ඛෙපෙන, සප්පුරිසූපනිස්සයෙන ච කාරණභූතෙන සද්ධම්මස්සවනස්සෙව ඵලභූතස්ස සිද්ධි වුත්තා, කස්මා පනෙවං වුත්තාති? වුච්චතෙ – අධිප්පායන්තරසම්භවතො හි තථා සිද්ධි වුත්තා. අයං පනෙත්ථාධිප්පායො – සද්ධම්මස්සවනසප්පුරිසූපනිස්සයා න එකන්තෙන අවික්ඛෙපස්ස කාරණං බාහිරකාරණත්තා, අවික්ඛෙපො පන සප්පුරිසූපනිස්සයො විය සද්ධම්මස්සවනස්ස එකන්තකාරණං අජ්ඣත්තිකකාරණත්තා, තස්මා එකන්තකාරණෙ හොන්තෙ කිමත්ථියා අනෙකන්තකාරණං පති ඵලභාවපරිකප්පනාති තථායෙවෙතස්ස සිද්ධි වුත්තාති. එත්ථ ච පඨමං ඵලෙන කාරණස්ස සිද්ධිදස්සනං නදීපූරෙන විය උපරි වුට්ඨිසබ්භාවස්ස, දුතියං කාරණෙන ඵලස්ස සිද්ධිදස්සනං එකන්තවස්සිනා විය මෙඝවුට්ඨානෙන වුට්ඨිපවත්තියා.

''අපරො නයො''තිආදිනා අඤ්ඤථාපි දීපෙතබ්බත්ථමාහ, යස්මා න හොතීති සම්බන්ධො. **එවන්ති...පෙ.... නානාකාරනිද්දෙසොති** හෙට්ඨා **වුත්තං, සො ච ආකාරොති** සොතද්වාරානුසාරවිඤ්ඤාණවීථිසඞ්ඛාතස්ස චිත්තසන්තානස්ස නානාකාරෙන ආරම්මණෙ පවත්තියා නානත්ථබ්‍යඤ්ජනග්ගහණසඞ්ඛාතො සො භගවතො වචනස්ස අත්ථබ්‍යඤ්ජනප්පභෙදපරිච්ඡෙදවසෙන සකලසාසනසම්පත්තිඔගාහනාකාරො. **එවං භද්දකොති** නිරවසෙසපරහිතපාරිපූරිභාවකාරණත්තා එවං යථාවුත්තෙන නානත්ථබ්‍යඤ්ජනග්ගහණෙන සුන්දරො සෙට්ඨො, සමාසපදං වා එතං එවං ඊදිසො භද්දො යස්සාති කත්වා. න පණිහිතො **අප්පණිහිතො,** සම්මා අප්පණි හිතො අත්තා යස්සාති තථා, තස්ස. **පච්ඡිමචක්කද්වයසම්පත්තින්ති** අත්තසම්මාපණිධිපුබ්බෙකතපුඤ්ඤතාසඞ්ඛාතගුණද්වයසම්පත්තිං. ගුණස්සෙව හි අපරාපරවුත්තියා පවත්තනට්ඨෙන චක්කභාවො. චරන්ති වා එතෙන සත්තා සම්පත්තිභවං, සම්පත්තිභවෙසූති වා **චක්කං.** යං සන්ධාය වුත්තං ''චත්තාරිමානි භික්ඛවෙ, චක්කානි, යෙහි සමන්නාගතානං දෙවමනුස්සානං චතුචක්කං වත්තතී''තිආදි (අ. නි. 4.31) පච්ඡිමභාවො චෙත්ථ දෙසනාක්කමවසෙනෙව. **පුරිමචක්කද්වයසම්පත්තින්ති** පතිරූපදෙසවාසසප්පුරිසූපනිස්සයසඞ්ඛාතගුණද්වයසම්පත්තිං. සෙසං වුත්තනයමෙව. **තස්මාති** පුරිමකාරණං පුරිමස්සෙවාති ඉධ කාරණමාහ **''න හී''**තිආදිනා.

තෙන කිං පකාසිතන්ති ආහ **''ඉච්චස්සා''**තිආදි. **ඉති** ඉමාය චතුචක්කසම්පත්තියා කාරණභූතාය. **අස්ස** ථෙරස්ස. **පච්ඡිමචක්කද්වයසිද්ධියාති** පච්ඡිමචක්කද්වයස්ස අත්ථිභාවෙන සිද්ධියා . **ආසයසුද්ධීති** විපස්සනාඤාණසඞ්ඛාතාය අනුලොමිකඛන්තියා, කම්මස්සකතාඤාණ-මග්ගඤාණසඞ්ඛාතස්ස යථාභූතඤාණස්ස වාති දුවිධස්සාපි ආසයස්ස අසුද්ධිහෙතුභූතානං කිලෙසානං දූරීභාවෙන **සුද්ධි.** තදෙව හි ද්වයං විවට්ටනිස්සිතානං සුද්ධසත්තානං ආසයො. සම්මාපණිහිතත්තො හි පුබ්බෙ ච කතපුඤ්ඤො සුද්ධාසයො හොති. තථා හි වුත්තං ''සම්මාපණිහිතං චිත්තං, සෙය්‍යසො නං තතො කරෙ''ති, (ධ. ප. 43) ''කතපුඤ්ඤොසි ත්වං ආනන්ද, පධානමනුයුඤ්ජ ඛිප්පං හොහිසි අනාසවො''ති (දී. නි. 2.207) ච. කෙචි පන ''කත්තුකම්‍යතාඡන්දො ආසයො''ති වදන්ති, තදයුත්තමෙව ''තාය ච ආසයසුද්ධියා අධිගමබ්‍යත්තිසිද්ධී''ති වචනෙන විරොධතො. එවම්පි මග්ගඤාණසඞ්ඛාතස්ස ආසයස්ස සුද්ධි න යුත්තා තාය අධිගමබ්‍යත්තිසිද්ධියා අවත්තබ්බතොති? නො න යුත්තො පුරිමස්ස මග්ගස්ස, පච්ඡිමානං මග්ගානං, ඵලානඤ්ච කාරණභාවතො. **පයොගසුද්ධීති** යොනිසොමනසිකාරපුබ්බඞ්ගමස්ස ධම්මස්සවනපයොගස්ස විසදභාවෙන සුද්ධි, සබ්බස්ස වා කායවචීපයොගස්ස නිද්දොසභාවෙන සුද්ධි. පතිරූපදෙසවාසී, හි සප්පුරිසසෙවී ච යථාවුත්තවිසුද්ධපයොගො හොති. තථාවිසුද්ධෙන යොනිසොමනසිකාරපුබ්බඞ්ගමෙන ධම්මස්සවනපයොගෙන, විප්පටිසාරාභාවාවහෙන ච කායවචීපයොගෙන අවික්ඛිත්තචිත්තො පරියත්තියං විසාරදො හොති, තථාභූතො ච ථෙරො, තෙන විඤ්ඤායති පුරිමචක්කද්වයසිද්ධියා ථෙරස්ස පයොගසුද්ධි සිද්ධාවාති. තෙන කිං විභාවිතන්ති ආහ **''තාය වා''**තිආදි. **අධිගමබ්‍යත්තිසිද්ධීති** පටිවෙධසඞ්ඛාතෙ අධිගමෙ ඡෙකභාවසිද්ධි. අධිගමෙතබ්බතො හි පටිවිජ්ඣිතබ්බතො පටිවෙධො **''අධිගමො''**ති අට්ඨකථාසු වුත්තො, **ආගමොති** ච පරියත්ති ආගච්ඡන්ති අත්තත්ථපරත්ථාදයො එතෙන, ආභුසො වා ගමිතබ්බො ඤාතබ්බොති කත්වා.

තෙන කිමනුභාවිතන්ති ආහ **''ඉතී''**තිආදි. **ඉතීති** එවං වුත්තනයෙන, තස්මා සිද්ධත්තාති වා කාරණනිද්දෙසො. **වචනන්ති** නිදානවචනං ලොකතො, ධම්මතො ච සිද්ධාය උපමාය තමත්ථං ඤාපෙතුං **''අරුණුග්ගං වියා''**තිආදිමාහ. ''උපමාය මිධෙකච්චෙ, අත්ථං ජානන්ති පණ්ඩිතා''ති (ජා. 2.19.24) හි වුත්තං. **අරුණොති** සූරියස්ස උදයතො පුබ්බභාගෙ උට්ඨිතරංසි, තස්ස **උග්ගං** උග්ගමනං **උදයතො** උදයන්තස්ස උදයාචාසමුග්ගච්ඡතො **සූරියස්ස පුබ්බඞ්ගමං** පුරෙචරං **භවිතුං අරහති වියාති** සම්බන්ධො. ඉදං වුත්තං හොති – ආගමාධිගමබ්‍යත්තියා ඊදිසස්ස ථෙරස්ස වුත්තනිදානවචනං භගවතො වචනස්ස පුබ්බඞ්ගමං භවිතුමරහති, නිදානභාවං ගතං හොතීති ඉදමත්ථජාතං අනුභාවිතන්ති.

ඉදානි අපරම්පි පුබ්බෙ වුත්තස්ස අසම්මොහාසම්මොසසඞ්ඛාතස්ස දීපෙතබ්බස්සත්ථස්ස දීපකෙහි එවං-සද්ද සුත-සද්දෙහි පකාසෙතබ්බමත්ථං පකාසෙන්තො **''අපරො නයො''**තිආදිමාහ. තත්ථ හි ''නානප්පකාරපටිවෙධදීපකෙන , සොතබ්බප්පභෙදපටිවෙධදීපකෙනා''ති ච ඉමිනා තෙහි සද්දෙහි පුබ්බෙ දීපිතං අසම්මොහාසම්මොසසඞ්ඛාතං දීපෙතබ්බත්ථමාහ අසම්මොහෙන නානප්පකාරපටිවෙධස්ස, අසම්මොසෙන ච සොතබ්බප්පභෙදපටිවෙධස්ස සිජ්ඣනතො. **''අත්තනො''**තිආදීහි පන පකාසෙතබ්බත්ථං. තෙන වුත්තං **ආචරියධම්මපාලත්ථෙරෙන**

‘‘නානප්පකාරපටිවෙධදීපකෙනාතිආදිනා එවං-සද්ද සුත-සද්දානං ථෙරස්ස අත්ථබ්‍යඤ්ජනෙසු අසම්මොහාසම්මොසදීපනතො චතුපටිසම්භිදාවසෙන අත්ථයොජනං දස්සෙති’’ති (දී. නි. ටී. 1.1). හෙතුගබ්භඤ්චෙතං පදද්වයං, නානප්පකාරපටිවෙධසඞ්ඛාතස්ස, සොතබ්බප්පභෙද-පටිවෙධසඞ්ඛාතස්ස ච දීපෙතබ්බත්ථස්ස දීපකත්තාති වුත්තං හොති. සන්තස්ස විජ්ජමානස්ස භාවො **සබ්භාවො,** අත්ථපටිභානපටිසම්භිදාහි සම්පත්තියා සබ්භාවො තථා. ‘‘සම්භව’’න්තිපි පාඨො, සම්භවනං **සම්භවො,** අත්ථපටිභානපටිසම්භිදාසම්පත්තීනං සම්භවො තථා. එවං ඉතරත්ථාපි. **‘‘සොතබ්බප්පභෙදපටිවෙධදීපකෙනා’’**ති එතෙන පන අයං සුත-සද්දො එවං-සද්දසන්නිධානතො, වක්ඛමානාපෙක්ඛාය වා සාමඤ්ඤෙනෙව වුත්තෙපි සොතබ්බධම්මවිසෙසං ආමසතීති දස්සෙති. එත්ථ ච සොතබ්බධම්මසඞ්ඛාතාය පාළියා නිදස්සෙතබ්බානං භාසිතත්ථපයොජනත්ථානං, තීසු ච ඤාණෙසු පවත්තඤාණස්ස නානප්පකාරභාවතො තබ්භාවපටිවෙධදීපකෙන එවං-සද්දෙන අත්ථපටිභානපටිසම්භිදාසම්පත්තිසබ්භාවදීපනං යුත්තං, සොතබ්බධම්මස්ස පන අත්ථාධිගමහෙතුතො, තංවසෙන ච තදවසෙසහෙතුප්පභෙදස්ස ගහිතත්තා, නිරුත්තිභාවතො ච සොතබ්බප්පභෙදදීපකෙන සුත-සද්දෙන ධම්මනිරුත්තිපටිසම්භිදාසම්පත්තිසබ්භාවදීපනං යුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. තදෙවත්ථඤ්හි ඤාපෙතුං ‘‘අසම්මොහදීපකෙන, අසම්මොසදීපකෙනා’’ති ච අවත්වා තථා වුත්තන්ති.

එවං අසම්මොහාසම්මොසසඞ්ඛාතස්ස දීපෙතබ්බස්සත්ථස්ස දීපකෙහි එවං-සද්ද සුත-සද්දෙහි පකාසෙතබ්බමත්ථං පකාසෙත්වා ඉදානි යොනිසොමනසිකාරාවික්ඛෙපසඞ්ඛාතස්ස දීපෙතබ්බස්සත්ථස්ස දීපකෙහිපි තෙහි පකාසෙතබ්බමත්ථං පකාසෙන්තො **‘‘එවන්ති වා’’**තිආදිමාහ. තත්ථ හි **‘‘එවන්ති…පෙ…. භාසමානො, සුතන්ති ඉදං… පෙ…. භාසමානො’’**ති ච ඉමිනා තෙහි සද්දෙහි පුබ්බෙ දීපිතං යොනිසොමනසිකාරාවික්ඛෙපසඞ්ඛාතං දීපෙතබ්බත්ථමාහ, **‘‘එතෙ මයා’’**තිආදීහි පන පකාසෙතබ්බත්ථං **සවනයොගදීපකන්**ති ච අවික්ඛෙපවසෙන සවනයොගස්ස සිජ්ඣනතො තදෙව සන්ධායාහ . තථා හි **ආචරියධම්මපාලත්ථෙරෙන** වුත්තං ‘‘සවනධාරණවචීපරිචරියා පරියත්තිධම්මානං විසෙසෙන සොතාවධාරණපටිබද්ධාති තෙ අවික්ඛෙපදීපකෙන සුතසද්දෙන යොජෙත්වා’’ති (දී. නි. ටී. 1.1). මනොදිට්ඨීහි පරියත්තිධම්මානං අනුපෙක්ඛනසුප්පටිවෙධා විසෙසතො මනසිකාරපටිබද්ධා, තස්මා තද්දීපකවචනෙනෙව එතෙ මයා ධම්මා මනසානුපෙක්ඛිතා දිට්ඨියා සුප්පටිවිද්ධාති ඉමමත්ථං පකාසෙතීති වුත්තං ‘‘එවන්ති ච…පෙ…. දීපෙති’’ති තත්ථ **ධම්මාති** පරියත්තිධම්මා. **මනසානුපෙක්ඛිතාති** ‘‘ඉධ සීලං කථිතං, ඉධ සමාධි, ඉධ පඤ්ඤා, එත්තකාව එත්ථ අනුසන්ධයො’’තිආදිභෙදෙන මනසා අනුපෙක්ඛිතා. **දිට්ඨියා සුප්පටිවිද්ධාති** නිජ්ඣානක්ඛන්තිසඞ්ඛාතාය, ඤාතපරිඤ්ඤාසඞ්ඛාතාය වා දිට්ඨියා තත්ථ වුත්තරූපාරූපධම්මෙ ‘‘ඉති රූපං, එත්තකං රූප’’න්තිආදිනා සුට්ඨු වවත්ථාපෙත්වා පටිවිද්ධා.

සවනධාරණවචීපරිචරියා ච පරියත්තිධම්මානං විසෙසෙන සොතාවධාරණපටිබද්ධා, තස්මා තද්දීපකවචනෙනෙව බහූ මයා ධම්මා සුතා ධාතා වචසා පරිචිතාති ඉමමත්ථං පකාසෙතීති වුත්තං **‘‘සුතන්ති ඉදං…පෙ…. දීපෙති’’**ති. තත්ථ **සුතාති** සොතද්වාරානුසාරෙන විඤ්ඤාතා. **ධාතාති** සුවණ්ණභාජනෙ පක්ඛිත්තසීහවසා විය මනසි සුප්පතිට්ඨිතභාවසාධනෙන උපධාරිතා. **වචසා පරිචිතාති** පගුණතාසම්පාදනෙන වාචාය පරිචිතා සජ්ඣායිතා. ඉදානි පකාසෙතබ්බත්ථද්වයදීපකෙන යථාවුත්තසද්දද්වයෙන විභාවෙතබ්බමත්ථං විභාවෙන්තො **‘‘තදුභයෙනපී’’**තිආදිමාහ. තත්ථ **තදුභයෙනාති** පුරිමනයෙ, පච්ඡිමනයෙ ච යථාවුත්තස්ස පකාසෙතබ්බස්සත්ථස්ස පකාසකෙන තෙන දුබ්බිධෙන සද්දෙන. **අත්ථබ්‍යඤ්ජනපාරිපූරිං දීපෙන්තොති** ආදරජනනස්ස කාරණවචනං. තදෙව කාරණං බ්‍යතිරෙකෙන විවරති, යුත්තියා වා දළ්හං කරොති **‘‘අත්ථබ්‍යඤ්ජනපරිපුණ්ණඤ්හී’’**තිආදිනා. **අසුණන්තොති** චෙත්ථ ලක්ඛණෙ, හෙතුම්හි වා අන්ත-සද්දො. **මහතා හිතාති** මහන්තතො හිතස්මා. **පරිබාහිරොති** සබ්බතො භාගෙන බාහිරො.

එතෙන පන විභාවෙතබ්බත්ථදීපකෙන සද්දද්වයෙන අනුභාවෙතබ්බත්ථමනුභාවෙන්තො **‘‘එවං මෙ සුතන්ති ඉමිනා’’**තිආදිමාහ. පුබ්බෙ විසුං විසුං අත්ථෙ යොජිතායෙව එතෙ සද්දා ඉධ එකස්සෙවානුභාවත්ථස්ස අනුභාවකභාවෙන ගහිතාති ඤාපෙතුං **‘‘සකලෙනා’’**ති වුත්තං. කාමඤ්ච මෙ-සද්දො ඉමස්මිං ඨානෙ පුබ්බෙන යොජිතො, තදපෙක්ඛානං පන එවං-සද්ද සුත-සද්දානං සහචරණතො, අවිනාභාවතො ච තථා වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. **තථාගතප්පවෙදිතන්ති** තථාගතෙන පකාරතො විදිතං, භාසිතං වා. **අත්තනො අදහන්තොති** අත්තනි ‘‘මමෙද’’න්ති අට්ඨපෙන්තො. භුම්මත්ථෙ චෙතං සාමිවචනං. **අසප්පුරිසභූමින්ති** අසප්පුරිසවිසයං, සො ච අත්ථතො අපකතඤ්ඤුතාසඞ්ඛාතා ‘‘ඉධෙකච්චො පාපභික්ඛු තථාගතප්පවෙදිතං ධම්මවිනයං පරියාපුණිත්වා අත්තනො දහතී’’ති (පාරා. 195) එවං මහාචොරදීපකෙන භගවතා වුත්තා අනරියවොහාරාවත්ථා, තථා චාහ **‘‘තථාගත…පෙ…. අදහන්තො’’**ති. හුත්වාති චෙත්ථ සෙසො. තථා **සාවකත්තං පටිජානන්තොති** සප්පුරිසභූමිඔක්කමනසරූපකථනං. නනු ච ආනන්දත්ථෙරස්ස ‘‘මමෙතං වචන’’න්ති අධිමානස්ස, මහාකස්සපත්ථෙරාදීනඤ්ච තදාසඞ්කාය අභාවතො අසප්පුරිසභූමිසමතික්කමාදිවචනං නිරත්ථකං සියාති? නයිදමෙවං ‘‘එවං මෙ සුත’’න්ති වදන්තෙන අයම්පි අත්ථො අනුභාවිතොති අත්ථස්සෙව දස්සනතො. තෙන හි අනුභාවෙතබ්බමත්ථංයෙව තථා දස්සෙති, න පන ආනන්දත්ථෙරස්ස අධිමානස්ස, මහාකස්සපත්ථෙරාදීනඤ්ච තදාසඞ්කාය සම්භවන්ති නිට්ඨමෙත්ථ ගන්තබ්බං. කෙචි පන ‘‘දෙවතානං පරිවිතක්කාපෙක්ඛං තථාවචනං, තස්මා එදිසී චොදනා අනවකාසා’’ති වදන්ති. තස්මිං කිර සමයෙ එකච්චානං දෙවතානං එවං චෙතසො පරිවිතක්කො උදපාදි ‘‘භගවා ච පරිනිබ්බුතො, අයඤ්චායස්මා ආනන්දො දෙසනාකුසලො, ඉදානි ධම්මං දෙසෙති, සක්‍යකුලප්පසුතො තථාගතස්ස භාතා, චූළපිතුපුත්තො ච, කිං නු ඛො සො සයං සච්ඡිකතං ධම්මං දෙසෙති, උදාහු භගවතොයෙව වචනං යථාසුත’’න්ති, තෙසමෙව චෙතොපරිවිතක්කමඤ්ඤාය තදහිපරිහරණත්ථං අසප්පුරිසභූමිසමතික්කමනාදිඅත්ථො අනුභාවිතොති. සායෙව යථාවුත්තා අනරියවොහාරාවත්ථා **අසද්ධම්මො,** තදවත්ථානොක්කමනසඞ්ඛාතා ච සාවකත්තපටිජානනා **සද්ධම්මො.** එවං සති පරියායන්තරෙන

පුරිමත්ථමෙව දස්සෙතීති ගහෙතබ්බං. අපිච කුහනලපනාදිවසෙන පවත්තො අකුසලරාසි **අසද්ධම්මො,** තබ්බිරහිතභාවො ච **සද්ධම්මො. ‘‘කෙවල’’**න්තිආදිනාපි වුත්තස්සෙවත්ථස්ස පරියායන්තරෙන දස්සනං, යථාවුත්තාය අනරියවොහාරාවත්ථාය **පරිමොචෙති.** සාවකත්තං පටිජානනෙන **සත්ථාරං අපදිසතීති** අත්ථො. අපිච සත්ථුකප්පාදිකිරියතො **අත්තානං පරිමොචෙති** තක්කිරියාසඞ්කාය සම්භවතො. ‘‘සත්ථු භගවතොයෙව වචනං මයාසුත’’න්ති සත්ථාරං **අපදිසතීති** අත්ථන්තරමනුභාවනං හොති. **‘‘ජිනවචන’’**න්තිආදිපි පරියායන්තරදස්සනං, අත්ථන්තරමනුභාවනමෙව වා. **අප්පෙතීති** නිදස්සෙති. දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකපරමත්ථෙසු යථාරහං සත්තෙ නෙතීති **නෙත්ති,** ධම්මොයෙව නෙත්ති තථා. වුත්තනයෙන චෙත්ථ උභයථා අධිප්පායො වෙදිතබ්බො.

අපරම්පි අනුභාවෙතබ්බමත්ථමනුභාවෙති **‘‘අපිචා’’**තිආදිනා. තත්ථ **උප්පාදිතභාවතන්ති** දෙසනාවසෙන පවත්තිතභාවං. **පුරිමවචනං විවරන්තොති** භගවතා දෙසිතවසෙන පුරිමතරං සංවිජ්ජමානං භගවතා වචනමෙව උත්තානිං කරොන්තො, ඉදං වචනන්ති සම්බන්ධො. චතූහි වෙසාරජ්ජඤාණෙහි විසාරදස්ස, විසාරදහෙතුභූතචතුවෙසාරජ්ජඤාණසම්පන්නස්ස වා. දසඤාණබලධරස්ස. සම්මාසම්බුද්ධභාවසඞ්ඛාතෙ උත්තමට්ඨානෙ ඨිතස්ස, උසභස්ස ඉදන්ති වා අත්ථෙන ආසභසඞ්ඛාතෙ අකම්පනසභාවභූතෙ ඨානෙ ඨිතස්ස. ‘‘එවමෙව ඛො භික්ඛවෙ, යදා තථාගතො ලොකෙ උප්පජ්ජති…පෙ…. සො ධම්මං දෙසෙතී’’තිආදිනා (අ. නි. 4.33) **සීහොපමසුත්තාදීසු** ආගතෙන අනෙකනයෙන සීහනාදනදිනො. සබ්බසත්තෙසු, සබ්බසත්තානං වා උත්තමස්ස. න චෙත්ථ නිද්ධාරණලක්ඛණාභාවතො නිද්ධාරණවසෙන සමාසො. සබ්බත්ථ හි සක්කතගන්ථෙසු, සාසනගන්ථෙසු ච එවමෙව වුත්තං. ධම්මෙන සත්තානමිස්සරස්ස. ධම්මස්සෙව ඉස්සරස්ස තදුප්පාදනවසෙනාතිපි වදන්ති. සෙසපදද්වයං තස්සෙවත්ථස්ස පරියායන්තරදීපනං. ධම්මෙන ලොකස්ස පදීපමිව භූතස්ස, තදුප්පාදකභාවෙන වා ධම්මසඞ්ඛාතපදීපසම්පන්නස්ස. ‘‘ධම්මකායොති භික්ඛවෙ, තථාගතස්සෙතං අධිවචන’’න්ති (දී. නි. 3.118) හි වුත්තං. ධම්මෙන ලොකපටිසරණභූතස්ස, ධම්මසඞ්ඛාතෙන වා පටිසරණෙන සම්පන්නස්ස. ‘‘යංනූනාහං…පෙ…. තමෙව ධම්මං සක්කත්වා ගරුං කත්වා මානෙත්වා පූජෙත්වා උපනිස්සාය විහරෙය්‍ය’’න්ති (අ. නි. 4.21; සං. නි. 1.173) හි වුත්තං. සද්ධින්ද්‍රියාදිසද්ධම්මසඞ්ඛාතස්ස වරචක්කස්ස පවත්තිනො, සද්ධම්මානමෙතස්ස වා ආණාචක්කවරස්ස පවත්තිනො සම්මාසම්බුද්ධස්ස තස්ස භගවතො ඉදං වචනං සම්මුඛාව මයා පටිග්ගහිතන්ති යොජෙතබ්බං. **බ්‍යඤ්ජනෙති** පදසමුදායභූතෙ වාක්‍යෙ. **කඞ්ඛා වා විමති වාති** එත්ථ දළ්හතරං නිවිට්ඨා විචිකිච්ඡා **කඞ්ඛා.** නාතිසංසප්පනං මතිභෙදමත්තං **විමති. සම්මුඛා පටිග්ගහිතමිදං මයාති** තථා අකත්තබ්බභාවකාරණවචනං. **අත්තනා උප්පාදිතභාවං අප්පටිජානන්තො පුරිමවචනං විවරන්තොති** පන අස්සද්ධියවිනාසනස්ස, සද්ධාසම්පදමුප්පාදනස්ස ච කාරණවචනං. **‘‘තෙනෙත’’**න්තිආදිනා යථාවුත්තමෙවත්ථං උදානවසෙන දස්සෙති.

‘‘එවං මෙ සුත’’න්ති එවං වදන්තො ගොතමගොත්තස්ස සම්මාසම්බුද්ධස්ස සාවකො, ගොතමගොත්තසම්බන්ධො වා සාවකො ආයස්මා ආනන්දො භගවතා භාසිතභාවස්ස, සම්මුඛා පටිග්ගහිතභාවස්ස ච සූචනතො, තථාසූචනෙනෙව ච ඛලිතදුන්නිරුත්තාදිගහණදොසාභාවස්ස සිජ්ඣනතො සාසනෙ අස්සද්ධං විනාසයති, සද්ධං වඩ්ඪෙතීති අත්ථො. එත්ථ ච පඤ්චමාදයො තිස්සො අත්ථයොජනා ආකාරාදිඅත්ථෙසු අග්ගහිතවිසෙසමෙව එවං-සද්දං ගහෙත්වා දස්සිතා, තතො පරා තිස්සො ආකාරත්ථමෙව එවං-සද්දං ගහෙත්වා විභාවිතා, පච්ඡිමා පන තිස්සො යථාක්කමං ආකාරත්ථං, නිදස්සනත්ථං, අවධාරණත්ථඤ්ච එවං-සද්දං ගහෙත්වා යොජිතාති දට්ඨබ්බං. හොන්ති චෙත්ථ –

> ‘‘දස්සනං දීපනඤ්චාපි, පකාසනං විභාවනං;
> අනුභාවනමිච්චත්ථො, කිරියායොගෙන පඤ්චධා.
>
> දස්සිතො පරම්පරාය, සිද්ධො නෙකත්ථවුත්තියා;
> එවං මෙ සුතමිච්චෙත්ථ, පදත්තයෙ නයඤ්ඤුනා’’ති.

එක-සද්දො පන අඤ්ඤසෙට්ඨාසහායසඞ්ඛ්‍යාදීසු දිස්සති. තථා හෙස ‘‘සස්සතො අත්තා ච ලොකො ච, ඉදමෙව සච්චං මොඝමඤ්ඤන්ති ඉත්ථෙකෙ අභිවදන්තී’’තිආදීසු (ම. නි. 3.27) අඤ්ඤත්ථෙ දිස්සති, ‘‘චෙතසො එකොදිභාව’’න්තිආදීසු (දී. නි. 1.228; පාරා. 11) සෙට්ඨෙ, ‘‘එකොවූපකට්ඨො’’තිආදීසු (දී. නි. 1.405; දී. නි. 2.215; ම. නි. 1.80; සං. නි. 3.63; විභ. 4.445) අසහායෙ, ‘‘එකොව ඛො භික්ඛවෙ, ඛණො ච සමයො ච බ්‍රහ්මචරියවාසායා’’තිආදීසු (අ. නි. 8.29) සඞ්ඛ්‍යායං, ඉධාපි සඞ්ඛ්‍යායමෙවාති දස්සෙන්තො ආහ **‘‘එකන්ති ගණනපරිච්ඡෙදනිද්දෙසො’’**ති (ඉතිවු. අට්ඨ. 1; දී. නි. ටී. 1.පරිබ්බාජකකථාවණ්ණනා) එකොයෙවෙස සමයො, න ද්වෙ වා තයො වාති ඌනාධිකාභාවෙන ගණනස්ස පරිච්ඡෙදනිද්දෙසො එකන්ති අයං සද්දොති අත්ථො, තෙන කස්ස පරිච්ඡින්දනන්ති අනුයොගෙ සති ‘‘සමය’’න්ති වුත්තන්ති දස්සෙන්තො ආහ **‘‘සමයන්ති පරිච්ඡින්නනිද්දෙසො’’**ති. එවං පරිච්ඡෙදපරිච්ඡින්නවසෙන වුත්තෙපි ‘‘අයං නාම සමයො’’ති සරූපතො අනියමිතත්තා අනියමිතවචනමෙවාති දස්සෙති **‘‘එකං…පෙ…. දීපන’’**න්ති ඉමිනා.

ඉදානි සමයසද්දස්ස අනෙකත්ථවුත්තිතං අත්ථුද්ධාරවසෙන දස්සෙත්වා ඉධාධිප්පෙතමත්ථං නියමෙන්තො **‘‘තත්ථා’’**තිආදිමාහ. **තත්ථාති** තස්මිං ‘‘එකං සමය’’න්ති පදද්වයෙ, සමභිනිවිට්ඨො සමය සද්දොති සම්බන්ධො. න පන දිස්සතීති තෙස්වෙකස්මිංයෙව අත්ථෙ ඉධ පවත්තනතො. **සමවායෙති** පච්චයසාමග්ගියං, කාරණසමවායෙති අත්ථො.

ඛණෙති ඔකාසෙ. **හෙතුදිට්ඨීසූ**ති හෙතුම්හි චෙව ලද්ධියඤ්ච. **අස්සා**ති සමයසද්දස්ස. **කාලඤ්ච සමයඤ්ච උපාදායා**ති එත්ථ **කාලො** නාම උපසඞ්කමනස්ස යුත්තකාලො. **සමයො** නාම තස්සෙව පච්චයසාමග්ගී, අත්ථතො පන තදනුරූපසරීරබලඤ්චෙව තප්පච්චයපරිස්සයාභාවො ච. **උපාදානං** නාම ඤාණෙන තෙසං ගහණං, තස්මා යථාවුත්තං කාලඤ්ච සමයඤ්ච පඤ්ඤාය ගහෙත්වා උපධාරෙත්වාති අත්ථො. ඉදං වුත්තං හොති – සචෙ අම්හාකං ස්වෙ ගමනස්ස යුත්තකාලො භවිස්සති, කායෙ බලමත්තා ච ඵරිස්සති, ගමනපච්චයා ච අඤ්ඤො අඵාසුවිහාරො න භවිස්සති, අථෙතං කාලඤ්ච ගමනකාරණසමවායසඞ්ඛාතං සමයඤ්ච උපධාරෙත්වා අප්පෙව නාම ස්වෙපි ආගච්ඡෙය්‍යාමාති. **ඛණො**ති ඔකාසො. තථාගතුප්පාදාදිකො හි මග්ගබ්‍රහ්මචරියස්ස ඔකාසො තප්පච්චයපටිලාභහෙතුත්තා. ඛණො එව ච සමයො. යො ''ඛණො''ති ච ''සමයො''ති ච වුච්චති, සො එකොවාති අධිප්පායො. දියඩ්ඪො මාසො සෙසො ගිම්හානං **උණ්හසමයො.** වස්සානස්ස පඨමො මාසො **පරිළාහසමයො. මහාසමයො**ති මහාසමූහො. සමාසො වා එස, බ්‍යාසො වා. පවුට්ඨං වනං **පවනං,** තස්මිං, කපිලවත්ථුසාමන්තෙ මහාවනසඞ්ඛාතෙ වනසණ්ඩෙති අත්ථො. **සමයොපි ඛො**ති එත්ථ **සමයො**ති සික්ඛාපදපූරණස්ස හෙතු. **භද්දාලී**ති තස්ස භික්ඛුස්ස නාමං. ඉදං වුත්තං හොති – තයා භද්දාලි පටිවිජ්ඣිතබ්බයුත්තකං එකං කාරණං අත්ථි, තම්පි තෙ න පටිවිද්ධං න සල්ලක්ඛිතන්ති. කිං තං කාරණන්ති ආහ **''භගවාපි ඛො''**තිආදි.

''උග්ගහමානො''තිආදීසු **මානො**ති තස්ස පරිබ්බාජකස්ස පකතිනාමං, කිඤ්චි කිඤ්චි පන සිප්පං උග්ගහෙතුං සමත්ථතාය ''උග්ගහමානො''ති නං සඤ්ජානන්ති, තස්මා **''උග්ගහමානො''**ති වුච්චති. සමණමුණ්ඩිකස්ස පුත්තො **සමණමුණ්ඩිකාපුත්තො.** සො කිර දෙවදත්තස්ස උපට්ඨාකො. සමයං දිට්ඨිං පකාරෙන වදන්ති එත්ථාති **සමයප්පවාදකො,** තස්මිං, දිට්ඨිප්පවාදකෙති අත්ථො. තස්මිං කිර ඨානෙ චඞ්කීතාරුක්ඛපොක්ඛරසාතිප්පභුතයො බ්‍රාහ්මණා, නිගණ්ඨාචෙලකපරිබ්බාජකාදයො ච පබ්බජිතා සන්නිපතිත්වා අත්තනො අත්තනො සමයං පකාරෙන වදන්ති කථෙන්ති දීපෙන්ති, තස්මා සො ආරාමො ''සමයප්පවාදකො''ති වුච්චති. ස්වෙව තින්දුකාචීරසඞ්ඛාතාය තිම්බරූසකරුක්ඛපන්තියා පරික්ඛිත්තත්තා **''තින්දුකාචීරො''**ති වුච්චති. එකා සාලා එත්ථාති **එකසාලකො.** යස්මා පනෙත්ථ පඨමං එකා සාලා අහොසි, පච්ඡා පන මහාපුඤ්ඤං පොට්ඨපාදපරිබ්බාජකං නිස්සාය බහූ සාලා කතා, තස්මා තමෙව පඨමං කතං එකං සාලං උපාදාය ලද්ධපුබ්බනාමවසෙන ''එකසාලකො''ති වුච්චති. මල්ලිකාය නාම පසෙනදිරඤ්ඤො දෙවියා උය්‍යානභූතො සො පුප්ඵඵලසච්ඡන්නො ආරාමො, තෙන වුත්තං **''මල්ලිකාය ආරාමෙ''**ති. **පටිවසතී**ති තස්මිං ඵාසුතාය වසති.

දිට්ඨෙව ධම්මෙති පච්චක්ඛෙ අත්තභාවෙ. **අත්ථො**ති වුඩ්ඪි. කම්මකිලෙසවසෙන සම්පරෙතබ්බතො සම්මා පාපුණිතබ්බතො **සම්පරායො,** පරලොකො, තත්ථ නියුත්තො සම්පරායිකො, පරලොකත්ථො. **අත්ථාභිසමයා**ති යථාවුත්තඋභයත්ථසඞ්ඛාතහිතපටිලාභා. සම්පරායිකොපි හි අත්ථො කාරණස්ස නිප්ඵන්නත්තා පටිලද්ධො නාම හොතීති තං අත්ථද්වයමෙකතො කත්වා ''අත්ථාභිසමයා''ති වුත්තං. ධියා පඤ්ඤාය තංතදත්ථෙ රාති ගණ්හාති, ධී වා පඤ්ඤා එතස්සත්ථීති **ධීරො. පණ්ඩා** වුච්චති පඤ්ඤා. සා හි සුඛුමෙසුපි අත්ථෙසු පඩති ගච්ඡති, දුක්ඛාදීනං වා පීළනාදිආකාරං ජානාතීති **පණ්ඩා.** තාය ඉතො ගතොති **පණ්ඩිතො.** අථ වා ඉතා සඤ්ජාතා පණ්ඩා එතස්ස, පඩති වා ඤාණගතියා ගච්ඡතීති **පණ්ඩිතො. සම්මා මානාභිසමයා**ති මානස්ස සම්මා පහානෙන. **සම්මා**ති චෙත්ථ අග්ගමග්ගඤාණෙන සමුච්ඡෙදප්පහානං වුත්තං. **අන්තන්**ති අවසානං. **පීළනං** තංසමඞ්ගිනො හිංසනං අවිප්ඵාරිතාකරණං. තදෙව අත්ථො තථා ත්ථ-කාරස්ස ට්ඨ-කාරං කත්වා. සමෙච්ච පච්චයෙහි කතභාවො **සඞ්ඛතට්ඨො.** දුක්ඛදුක්ඛතාදිවසෙන සන්තාපනං පරිදහනං **සන්තාපට්ඨො.** ජරාය, මරණෙන චාති ද්විධා විපරිණාමෙතබ්බො **විපරිණාමට්ඨො** . අභිසමෙතබ්බො පටිවිජ්ඣිතබ්බො **අභිසමයට්ඨො,** පීළනාදීනියෙව. තානි හි අභිසමෙතබ්බභාවෙන එකීභාවමුපනෙත්වා ''අභිසමයට්ඨො''ති වුත්තානි. අභිසමයස්ස වා පටිවෙධස්ස අත්ථො ගොචරො අභිසමයට්ඨොති තානියෙව තබ්බිසය-භාවූපගමන-සාමඤ්ඤතො එකත්තෙන වුත්තානි. එත්ථ ච උපසග්ගානං ජොතකමත්තත්තා තස්ස තස්ස අත්ථස්ස වාචකො සමයසද්දො එවාති සමයසද්දස්ස අත්ථුද්ධාරෙපි සඋපසග්ගො අභිසමයො වුත්තො.

තෙසු පන අත්ථෙසු අයං වචනත්ථො – සහකාරීකාරණවසෙන සන්නිජ්ඣං සමෙති සමවෙතීති **සමයො,** සමවායො. සමෙති සමාගච්ඡති මග්ගබ්‍රහ්මචරියමෙත්ථ තදාධාරපුග්ගලවසෙනාති **සමයො,** ඛණො. සමෙන්ති එත්ථ, එතෙන වා සංගච්ඡන්ති ධම්මා, සත්තා වා සහජාතාදීහි, උප්පාදාදීහි චාති **සමයො,** කාලො. ධම්මප්පවත්තිමත්තතාය හි අත්ථතො අභූතොපි කාලො ධම්මප්පවත්තියා අධිකරණං, කරණං විය ච පරිකප්පනාමත්තසිද්ධෙන රූපෙන වොහරීයති. සමං, සම්මා වා අවයවානං අයනං පවත්ති අවට්ඨානන්ති **සමයො,** සමූහො යථා ''සමුදායො''ති. අවයවානං සහාවට්ඨානමෙව හි සමූහො, න පන අවයවවිනිමුත්තො සමූහො නාම කොචි පරමත්ථතො අත්ථි. පච්චයන්තරසමාගමෙ එති ඵලං උප්පජ්ජති, පවත්තති වා එතස්මාති **සමයො,** හෙතු යථා ''සමුදයො''ති. සො හි පච්චයන්තරසමාගමනෙනෙව අත්තනො ඵලං උප්පාදට්ඨිතිසමඞ්ගීභාවං කරොති. සමෙති සංයොජනභාවතො සම්බන්ධො හුත්වා එති අත්තනො විසයෙ පවත්තති, දළ්හග්ගණභාවතො වා තංසඤ්ඤුත්තා සත්තා අයන්ති එතෙන යථාභිනිවෙසං පවත්තන්තීති **සමයො,** දිට්ඨි. දිට්ඨිසංයොජනෙන හි සත්තා අතිවිය බජ්ඣන්ති. සමිති සඞ්ගති සමොධානං **සමයො,** පටිලාභො. සමස්ස නිරොධස්ස යානං පාපුණනං, සම්මා වා යානං අපගමො අප්පවත්ති **සමයො,** පහානං. අභිමුඛං ඤාණෙන සම්මා එතබ්බො අභිගන්තබ්බොති **අභිසමයො,** ධම්මානං අවිපරීතො සභාවො. අභිමුඛභාවෙන තං තං සභාවං සම්මා එති ගච්ඡති බුජ්ඣතීති **අභිසමයො,** ධම්මානං යථාභූතසභාවාවබොධො.

නනු ච අත්ථමත්තං යථාධිප්පෙතං පති සද්දා අභිනිවිසන්තීති න එකෙන සද්දෙන අනෙකෙ අත්ථා අභිධීයන්ති, අථ කස්මා ඉධ සමයසද්දස්ස අනෙකධා අත්ථො වුත්තොති? සච්චමෙතං සද්දවිසෙසෙ අපෙක්ඛිතෙ සද්දවිසෙසෙ හි අපෙක්ඛිතෙ න එකෙන සද්දෙන අනෙකත්ථාභිධානං සම්භවති. න හි යො කාලාදිඅත්ථො සමය-සද්දො, සොයෙව සමූහාදිඅත්ථං වදති. එත්ථ පන තෙසං තෙසමත්ථානං සමයසද්දවචනීයතාසාමඤ්ඤමුපාදාය අනෙකත්ථතා සමය-සද්දස්ස වුත්තාති. එවං සබ්බත්ථ අත්ථුද්ධාරෙ. හොති චෙත්ථ –

> ''සාමඤ්ඤවචනීයතං, උපාදාය අනෙකධා;
> අත්ථං වදෙ න හි සද්දො, එකො නෙකත්ථකො සියා''ති.

සමවායාදිඅත්ථානං ඉධ අසම්භවතො, කාලස්සෙව ච අපදිසිතබ්බත්තා **''ඉධ පනස්ස කාලො අත්ථො''**ති වුත්තං. දෙසදෙසකාදීනං විය හි කාලස්ස නිදානභාවෙන අධිප්පෙතත්තා සොපි ඉධ අපදිසීයති. 'ඉමිනා කීදිසං කාලං දීපෙතීති ආහ **''තෙනා''**තිආදි. **තෙනාති** කාලත්ථෙන සමය-සද්දෙන. අඩ්ඪමාසො පක්ඛවසෙන වුත්තො, පුබ්බණ්හාදිකො දිවසභාගවසෙන, පඨමයාමාදිකො පහාරවසෙන. **ආදි**-සද්දෙන ඛණලයාදයො සඞ්ගහිතා, අනියමිතවසෙන **එකං කාලං දීපෙතීති** අත්ථො.

කස්මා පනෙත්ථ අනියමිතවසෙන කාලො නිද්දිට්ඨො, න උතුසංවච්ඡරාදිනා නියමිතවසෙනාති ආහ **''තත්ථ කිඤ්චාපී''**තිආදි. කිඤ්චාපි පඤ්ඤාය විදිතං සුවවත්ථාපිතං, තථාපීති සම්බන්ධො. වචසා ධාරෙතුං **වා** සයං **උද්දිසිතුං වා** පරෙන **උද්දිසාපෙතුං වා න සක්කා** නානප්පකාරභාවතො **බහු ච වත්තබ්බං හොති** යාව කාලප්පභෙදො, තාව වත්තබ්බත්තා. **''එකං සමය''**න්ති වුත්තෙ පන න සො කාලප්පභෙදො අත්ථි, යො එත්ථානන්තොගධො සියාති දස්සෙති **''එකෙනෙව පදෙන තමත්ථං සමොධානෙත්වා''**ති ඉමිනා. එවං ලොකියසම්මතකාලවසෙන සමයත්ථං දස්සෙත්වා ඉදානි සාසනෙ පාකටකාලවසෙන සමයත්ථං දස්සෙතුං **''යෙ වා ඉමෙ''**තිආදි වුත්තං. අපිච උතුසංවච්ඡරාදිවසෙන නියමං අකත්වා සමයසද්දස්ස වචනෙ අයම්පි ගුණො ලද්ධොයෙවාති දස්සෙන්තො **''යෙ වා ඉමෙ''**තිආදිමාහ. සාමඤ්ඤජොතනා හි විසෙසෙ අවතිට්ඨති තස්සා විසෙසපරිහාරවිසයත්තා. තත්ථ යෙ ඉමෙ සමයාති සම්බන්ධො. භගවතො මාතුකුච්ඡිඔක්කමනකාලො චෙත්ථ **ගබ්භොක්කන්තිසමයො.** චත්තාරි නිමිත්තානි පස්සිත්වා සංවෙජනකාලො **සංවෙගසමයො.** ඡබ්බස්සානි සම්බොධිසමධිගමාය චරියකාලො **දුක්කරකාරිකසමයො.** දෙවසිකං ඣානඵලසමාපත්තීහි වීතිනාමනකාලො **දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරසමයො,** විසෙසතො පන සත්තසත්තාහානි ඣානසමාපත්තිවළඤ්ජනකාලො. පඤ්චචත්තාලීසවස්සානි තංතංධම්මදෙසනාකාලො **දෙසනාසමයො. ආදි**-සද්දෙන යමකපාටිහාරියසමයාදයො සඞ්ගණ්හාති. **පකාසාති** දසසහස්සිලොකධාතුපකම්පනඔභාසපාතුභාවාදීහි පාකටා. ''එකං සමය''න්ති වුත්තෙ තදඤ්ඤෙපි සමයා සන්තීති අත්ථාපත්තිතො තෙසු සමයෙසු ඉධ දෙසනාසමයසඞ්ඛාතො සමයවිසෙසො ''එකං සමය''න්ති වුත්තොති දීපෙතීති අධිප්පායො.

යථාවුත්තප්පභෙදෙසුයෙව සමයෙසු එකදෙසං පකාරන්තරෙහි සඞ්ගහෙත්වා දස්සෙතුං **''යො චාය''**න්තිආදි වුත්තං. තත්ථ හි ඤාණකිච්චසමයො, අත්තහිතපටිපත්තිසමයො ච **අභිසම්බොධිසමයොයෙව.** අරියතුණ්හීභාවසමයො **දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරසමයො.** කරුණාකිච්චපරහිතපටිපත්තිධම්මිකථාසමයො **දෙසනාසමයො,** තස්මා තෙසු වුත්තප්පභෙදෙසු සමයෙසු එකදෙසොව පකාරන්තරෙන දස්සිතොති දට්ඨබ්බං. ''සන්නිපතිතානං වො භික්ඛවෙ ද්වයං කරණීයං ධම්මී කථා වා අරියො වා තුණ්හීභාවො''ති (උදා. 12) වුත්තසමයෙ සන්ධාය **''සන්නිපතිතානං කරණීයද්වයසමයෙසූ''**ති වුත්තං. **තෙසුපි සමයෙසූති** කරුණාකිච්චපරහිතපටිපත්තිධම්මිකථාදෙසනාසමයෙසුපි. අඤ්ඤතරං සමයං සන්ධාය ''එකං සමය''න්ති වුත්තං අත්ථතො අභෙදත්තා.

අඤ්ඤත්ථ විය භුම්මවචනෙන ච කරණවචනෙන ච නිද්දෙසමකත්වා ඉධ උපයොගවචනෙන නිද්දෙසපයොජනං නිද්ධාරෙතුකාමො පරම්මුඛෙන චොදනං සමුට්ඨපෙති **''කස්මා පනෙත්ථා''**තිආදිනා. **එත්ථාති** ''එකං සමය''න්ති ඉමස්මිං පදෙ, කරණවචනෙන නිද්දෙසො කතො යථාති සම්බන්ධො. භවන්ති එත්ථාති **භුම්මං,** ඔකාසො, තත්ථ පවත්තං වචනං විභත්ති **භුම්මවචනං.** කරොති කිරියමභිනිප්ඵාදෙති එතෙනාති **කරණං,** කිරියානිප්ඵත්තිකාරණං. උපයුජ්ජිතබ්බො කිරියායාති **උපයොගො,** කම්මං, තත්ථ වචනං තථා. **''තත්ථා''**තිආදිනා යථාවුත්තචොදනං පරිහරති. **තත්ථාති** තෙසු අභිධම්මතදඤ්ඤසුත්තපදවිනයෙසු. **තථාති** භුම්මවචනකරණවචනෙහි අත්ථසම්භවතො චාති යොජෙතබ්බං, අධිකරණභාවෙනභාවලක්ඛණත්ථානං, හෙතුකරණත්ථානඤ්ච සම්භවතොති අත්ථො. **ඉධාති** ඉධස්මිං සුත්තපදෙ. **අඤ්ඤථාති** උපයොගවචනෙන. **අත්ථසම්භවතොති** අච්චන්තසංයොගත්ථස්ස සම්භවතො.

''තත්ථ හී''තිආදි තබ්බිවරණං. **ඉතොති** ''එකං සමය''න්ති සුත්තපදතො. **අධිකරණත්ථොති** ආධාරත්ථො. භවනං **භාවො,** කිරියා, කිරියාය කිරියන්තරලක්ඛණං **භාවෙනභාවලක්ඛණං,** තදෙවත්ථො තථා. කෙන සමයත්ථෙන ඉදං අත්ථද්වයං සම්භවතීති අනුයොගෙ සති තදත්ථද්වයසම්භවානුරූපෙන සමයත්ථෙන, තං දළ්හං කරොන්තො **''අධිකරණඤ්හී''**තිආදිමාහ. පදත්ථතොයෙව හි යථාවුත්තමත්ථද්වයං සිද්ධං, විභත්ති පන ජොතකමත්තා. තත්ථ කාලසඞ්ඛාතො, කාලසද්දස්ස වා අත්ථො යස්සාති **කාලත්ථො.** සමූහසඞ්ඛාතො, 'සමූහසද්දස්ස වා අත්ථො යස්සාති **සමූහත්ථො,** කො සො? සමයො. ඉදං වුත්තං හොති – කාලත්ථො, සමූහත්ථො ච සමයො තත්ථ අභිධම්මෙ වුත්තානං ඵස්සාදිධම්මානං අධිකරණං ආධාරොති, යස්මිං කාලෙ, ධම්මපුඤ්ජෙ වා කාමාවචරං කුසලං චිත්තං උප්පන්නං හොති,

තස්මිංයෙව කාලෙ, ධම්මපුඤ්ජෙ වා ඵස්සාදයොපි හොන්තීති අයඤ්හි තත්ථ අත්ථො. නනු චායං උපාදාපඤ්ඤත්තිමත්තො කාලො, වොහාරමත්තො ච සමූහො, සො කථං අධිකරණං සියා තත්ථ වුත්තධම්මානන්ති? නායං දොසො. යථා හි කාලො සයං පරමත්ථතො අවිජ්ජමානොපි සභාවධම්මපරිච්ඡින්නත්තා ආධාරභාවෙන පඤ්ඤාතො, සභාවධම්මපරිච්ඡින්නො ච තඞ්ඛණුප්පවත්තානං තතො පුබ්බෙ, පරතො ච අභාවතො ‘‘පුබ්බණ්හෙජාතො, සායන්හෙ ආගච්ඡතී’’තිආදීසු, සමූහො ච අවයවවිනිමුත්තො විසුං අවිජ්ජමානොපි කප්පනාමත්තසිද්ධත්තා අවයවානං ආධාරභාවෙන පඤ්ඤාපීයති ‘‘රුක්ඛෙ සාඛා, යවරාසියං පත්තසම්භූතො’’තිආදීසු, එවමිධාපි සභාවධම්මපරිච්ඡින්නත්තා, කප්පනාමත්තසිද්ධත්තා ච තදුභයං තත්ථ වුත්තධම්මානං අධිකරණභාවෙන පඤ්ඤාපීයතීති.

‘‘ඛණසමවායහෙතුසඞ්ඛාතස්සා’’තිආදි භාවෙනභාවලක්ඛණත්ථසම්භවදස්සනං. තත්ථ **ඛණො** නාම අට්ඨක්ඛණවිනිමුත්තො නවමො බුද්ධුප්පාදක්ඛණො, යානි වා පනෙතානි ‘‘චත්තාරිමානි භික්ඛවෙ, චක්කානි, යෙහි සමන්නාගතානං දෙවමනුස්සානං චතුචක්කං පවත්තතී’’ති (අ. නි. 4.31) එත්ථ පතිරූපදෙසවාසො සප්පුරිසූපනිස්සයො අත්තසම්මාපණිධි පුබ්බෙකතපුඤ්ඤතාති චත්තාරි චක්කානි වුත්තානි, තානි එකජ්ඣං කත්වා ඔකාසට්ඨෙන ‘‘ඛණො’’ති වෙදිතබ්බානි. තානි හි කුසලුප්පත්තියා ඔකාසභූතානි. **සමවායො** නාම ‘‘චක්ඛුඤ්ච පටිච්ච රූපෙ ච උප්පජ්ජති චක්ඛුවිඤ්ඤාණ’’න්තිආදිනා (ම. නි. 1.204; 3.421, 425, 426; සං. නි. 2.43, 44; සං. නි. 3.60; කථා. 465, 467) නිද්දිට්ඨා චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදිසාධාරණඵලනිප්ඵාදකත්තෙන සණ්ඨිතා චක්ඛුරූපාදිපච්චයසාමග්ගී. චක්ඛුරූපාදීනඤ්හි චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදි සාධාරණඵලං. **හෙතු** නාම යොනිසොමනසිකාරාදිජනකහෙතු. යථාවුත්තස්ස ඛණසඞ්ඛාතස්ස, සමවායසඞ්ඛාතස්ස, හෙතුසඞ්ඛාතස්ස ච සමයස්ස සත්තාසඞ්ඛාතෙන භාවෙන තෙසං ඵස්සාදීනං ධම්මානං සත්තාසඞ්ඛාතො භාවො ලක්ඛීයති විඤ්ඤායතීති අත්ථො. ඉදං වුත්තං හොති – යථා ‘‘ගාවීසු දුය්හමානාසු ගතො, දුද්ධාසු ආගතො’’ති එත්ථ දොහනකිරියාය ගමනකිරියා ලක්ඛීයති, එවමිධාපි යථාවුත්තස්ස සමයස්ස සත්තාකිරියාය චිත්තස්ස උප්පාදකිරියා, ඵස්සාදීනං භවනකිරියා ච ලක්ඛීයතීති. නනු චෙත්ථ සත්තාකිරියා අවිජ්ජමානාව, කථං තාය ලක්ඛීයතීති? සච්චං, තථාපි ‘‘යස්මිං සමයෙ’’ති ච වුත්තෙ සතීති අයමත්ථො විඤ්ඤායමානො එව හොති අඤ්ඤකිරියාසම්බන්ධාභාවෙ පදත්ථස්ස සත්තාවිරහාභාවතො, තස්මා අත්ථතො ගම්‍යමානාය තාය සත්තාකිරියාය ලක්ඛීයතීති. අයඤ්හි තත්ථ අත්ථො – යස්මිං යථාවුත්තෙ ඛණෙ, පච්චයසමවායෙ, හෙතුම්හි වා සති කාමාවචරං කුසලං චිත්තං උප්පන්නං හොති, තස්මිංයෙව ඛණෙ, පච්චයසමවායෙ, හෙතුම්හි වා සති ඵස්සාදයොපි හොන්තීති. අයං පන අත්ථො අභිධම්මෙයෙව (අට්ඨසා. කාමාවචරකුසලපදභාජනීයෙ) නිදස්සනවසෙන වුත්තො, යථාරහමෙස නයො අඤ්ඤෙසුපි සුත්තපදෙසූති. **තස්මාති** අධිකරණත්ථස්ස, භාවෙනභාවලක්ඛණත්ථස්ස ච සම්භවතො. **තදත්ථජොතනත්ථන්ති** තදුභයත්ථස්ස සමයසද්දත්ථභාවෙන විජ්ජමානස්සෙව භුම්මවචනවසෙන දීපනත්ථං. විභත්තියො හි පදීපො විය වත්ථුනො විජ්ජමානස්සෙව අත්ථස්ස ජොතකාති, අයමත්ථො සද්දසත්ථෙසු පාකටොයෙව.

හෙතුඅත්ථො, කරණත්ථො ච සම්භවතීති ‘‘අන්නෙන වසති, විජ්ජාය වසතී’’තිආදීසු විය හෙතුඅත්ථො, ‘‘ඵරසුනා ඡින්දති, කුදාලෙන ඛණතී’’තිආදීසු විය කරණත්ථො ච සම්භවති. කථං පන සම්භවතීති ආහ **‘‘යො හි සො’’**තිආදි. **විනයෙ** (පාරා. 20) ආගතසික්ඛාපදපඤ්ඤත්තියාචනවත්ථුවසෙන ථෙරං මරියාදං කත්වා **‘‘සාරිපුත්තාදීහිපි දුවිඤ්ඤෙය්‍යො’’**ති වුත්තං. **තෙන සමයෙන හෙතුභූතෙන කරණභූතෙනාති** එත්ථ පන තංතංවත්ථුවීතික්කමොව සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තියා හෙතු චෙව කරණඤ්ච. තථා හි යදා භගවා සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තියා පඨමමෙව තෙසං තෙසං තත්ථ තත්ථ සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තිහෙතුභූතං තං තං වීතික්කමං අපෙක්ඛමානො විහරති , තදා තං තං වීතික්කමං අපෙක්ඛිත්වා තදත්ථං වසතීති සිද්ධො වත්ථුවීතික්කමස්ස සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තිහෙතුභාවො ‘‘අන්නෙනවසතී’’තිආදීසු අන්නමපෙක්ඛිත්වා තදත්ථං වසතීතිආදිනා කාරණෙන අන්නාදීනං හෙතුභාවො විය. සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තිකාලෙ පන තෙනෙව පුබ්බසිද්ධෙන වීතික්කමෙන සික්ඛාපදං පඤ්ඤපෙති, තස්මා සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තියා සාධකතමත්තා කරණභාවොපි වීතික්කමස්සෙව සිද්ධො ‘‘අසිනා ඡින්දතී’’තිආදීසු අසිනා ඡින්දනකිරියං සාධෙතීතිආදිනා කාරණෙන අසිආදීනං කරණභාවො විය. එවං සන්තෙපි වීතික්කමං අපෙක්ඛමානො තෙනෙව සද්ධිං තන්නිස්සිතම්පි කාලං අපෙක්ඛිත්වා විහරතීති කාලස්සාපි ඉධ හෙතුභාවො වුත්තො, සික්ඛාපදං පඤ්ඤපෙන්තො ච තං තං වීතික්කමකාලං අනතික්කමිත්වා තෙනෙව කාලෙන සික්ඛාපදං පඤ්ඤපෙතීති වීතික්කමනිස්සයස්ස කාලස්සාපි කරණභාවො වුත්තො, තස්මා ඉමිනා පරියායෙන කාලස්සාපි හෙතුභාවො, කරණභාවො ච ලබ්භතීති වුත්තං ‘‘තෙන සමයෙන හෙතුභූතෙන කරණභූතෙනා’’ති, නිප්පරියායෙන පන වීතික්කමොයෙව හෙතුභූතො, කරණභූතො ච. සො හි වීතික්කමක්ඛණෙ හෙතු හුත්වා පච්ඡා සික්ඛාපදපඤ්ඤාපනක්ඛණෙ කරණම්පි හොතීති. **සික්ඛාපදානි පඤ්ඤාපයන්තොති** වීතික්කමං පුච්ඡිත්වා භික්ඛුසඞ්ඝං සන්නිපාතාපෙත්වා ඔතිණ්ණවත්ථුං තං පුග්ගලං පටිපුච්ඡිත්වා, විගරහිත්වා ච තං තං වත්ථුඔතිණ්ණකාලං අනතික්කමිත්වා තෙනෙව කාලෙන කරණභූතෙන සික්ඛාපදානි පඤ්ඤපෙන්තො. **සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තිහෙතුඤ්ච අපෙක්ඛමානොති** තතියපාරාජිකාදීසු (පාරා. 162) විය සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තියා හෙතුභූතං තං තං වත්ථුවීතික්කමසමයං අපෙක්ඛමානො තෙන සමයෙන හෙතුභූතෙන භගවා තත්ථ තත්ථ විහාසීති අත්ථො.

‘‘සික්ඛාපදානි පඤ්ඤාපයන්තො, සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තිහෙතුඤ්ච අපෙක්ඛමානො’’ති ඉදං යථාක්කමං කරණභාවස්ස, හෙතුභාවස්ස ච සමත්ථනවචනං, තස්මා තදනුරූපං ‘‘තෙනසමයෙන කරණභූතෙන හෙතුභූතෙනා’’ති එවං වත්තබ්බෙපි පඨමං ‘‘හෙතුභූතෙනා’’ති උප්පටිපාටිවචනං තත්ථ හෙතුභාවස්ස සාතිසයමධිප්පෙතත්තා වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. ‘‘භගවා හි වෙරඤ්ජායං විහරන්තො ධම්මසෙනාපතිත්ථෙරස්ස සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තියාචනහෙතුභූතං පරිවිතක්කසමයං අපෙක්ඛමානො තෙන සමයෙන හෙතුභූතෙන විහාසී’’ති තීසුපි කිර **ගණ්ඨිපදෙසු** වුත්තං. ‘‘කිං

පනෙත්ථ යුත්තිචින්තාය, ආචරියස්ස ඉධ කමවචනිච්ඡා නත්ථීති එවමෙතං ගහෙතබ්බං – අඤ්ඤාසුපි හි අට්ඨකථාසු අයමෙව අනුක්කමො වුත්තො, න ච තාසු 'තෙන සමයෙන වෙරඤ්ජායං විහරතී'ති විනයපාළිපදෙ හෙතුඅත්ථස්සෙව සාතිසයං අධිප්පෙතභාවදීපනත්ථං වුත්තො අවිසයත්තා, සික්ඛාපදානි පඤ්ඤාපයන්තො හෙතුභූතෙන, කරණභූතෙන ච සමයෙන විහාසි, සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තිහෙතුඤ්ච අපෙක්ඛමානො හෙතුභූතෙන සමයෙන විහාසීති එවමෙත්ථ යථාලාභං සම්බන්ධභාවතො එවං වුත්තො''තිපි වදන්ති. **තස්මාති** යථාවුත්තස්ස දුවිධස්සාපි අත්ථස්ස සම්භවතො. **තදත්ථජොතනත්ථන්ති** වුත්තනයෙන කරණවචනෙන තදුභයත්ථස්ස ජොතනත්ථං. **තත්ථාති** තස්මිං විනයෙ. එත්ථ ච සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තියා එව වීතික්කමසමයස්ස සාධකතමත්තා තස්ස කරණභාවෙ ''සික්ඛාපදානි පඤ්ඤාපයන්තො''ති අජ්ඣාහරිතපදෙන සම්බන්ධො, හෙතුභාවෙ පන තදපෙක්ඛනමත්තත්තා ''විහරතී''ති පදෙනෙවාති දට්ඨබ්බං. තථායෙව හි වුත්තං ''තෙන සමයෙන හෙතුභූතෙන, කරණභූතෙන ච සික්ඛාපදානි පඤ්ඤාපයන්තො, සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තිහෙතුඤ්ච අපෙක්ඛමානො භගවා තත්ථ තත්ථ විහාසී''ති. කරණඤ්හි කිරියත්ථං, න හෙතු විය කිරියාකාරණං. හෙතු පන කිරියාකාරණං, න කරණං විය කිරියත්ථොති.

''ඉධ පනා''තිආදිනා උපයොගවචනස්ස අච්චන්තසංයොගත්ථසම්භවදස්සනං, අච්චන්තමෙව දබ්බගුණකිරියාහි සංයොගො **අච්චන්තසංයොගො,** නිරන්තරමෙව තෙහි සංයුත්තභාවොති වුත්තං හොති. සොයෙවත්ථො තථා. **එවංජාතිකෙති** එවංසභාවෙ. කථං සම්භවතීති ආහ **''යඤ්හී''**තිආදි. **අච්චන්තමෙවාති** ආරබ්භතො පට්ඨාය යාව දෙසනානිට්ඨානං, තාව එකංසමෙව, නිරන්තරමෙවාති අත්ථො. **කරුණාවිහාරෙනාති** පරහිතපටිපත්තිසඞ්ඛාතෙන කරුණාවිහාරෙන. තථා හි කරුණානිදානත්තා දෙසනාය ඉධ පරහිතපටිපත්ති ''කරුණාවිහාරො''ති වුත්තා, න පන කරුණාසමාපත්තිවිහාරො. න හි දෙසනාකාලෙ දෙසෙතබ්බධම්මවිසයස්ස දෙසනාඤාණස්ස සත්තවිසයාය මහාකරුණාය සහුප්පත්ති සම්භවති භින්නවිසයත්තා, තස්මා කරුණාය පවත්තො විහාරොති කත්වා පරහිතපටිපත්තිවිහාරො ඉධ ''කරුණාවිහාරො''ති වෙදිතබ්බො. **තස්මාති** අච්චන්තසංයොගත්ථසම්භවතො. **තදත්ථජොතනත්ථන්ති** වුත්තනයෙන උපයොගවිභත්තියා තදත්ථස්ස ජොතනත්ථං උපයොගනිද්දෙසො කතො යථා ''මාසං සජ්ඣායති, දිවසං භුඤ්ජතී''ති. **තෙනාති** යෙන කාරණෙන අභිධම්මෙ, ඉතො අඤ්ඤෙසු ච සුත්තපදෙසු භුම්මවචනස්ස අධිකරණත්ථො, භාවෙනභාවලක්ඛණත්ථො ච, විනයෙ කරණවචනස්ස හෙතුඅත්ථො, කරණත්ථො ච ඉධ උපයොගවචනස්ස අච්චන්තසංයොගත්ථො සම්භවති, තෙනාති අත්ථො. **එතන්ති** යථා වුත්තස්සත්ථස්ස සඞ්ගහගාථාපදං **අඤ්ඤත්‍රාති** අභිධම්මෙ ඉතො අඤ්ඤෙසු සුත්තපදෙසු, විනයෙ ච. **සමයොති** සමයසද්දො. සද්දෙයෙව හි විභත්තිපරා භවතිඅත්ථෙ අසම්භවතො. **සොති** ස්වෙව සමයසද්දො.

එවං අත්තනො මතිං දස්සෙත්වා ඉදානි පොරාණාචරියමතිං දස්සෙතුං **''පොරාණා පනා''**තිආදි වුත්තං. **පොරාණාති** ච පුරිමා අට්ඨකථාචරියා. ''තස්මිං සමයෙ''ති වා…පෙ.… ''එකං සමය''න්ති වා එස භෙදොති සම්බන්ධො. **අභිලාපමත්තභෙදොති** වචනමත්තෙන භෙදො විසෙසො, න පන අත්ථෙන, තෙනාහ **''සබ්බත්ථ භුම්මමෙවත්ථො''**ති, සබ්බෙසුපි අත්ථතො ආධාරො එව අත්ථොති වුත්තං හොති . ඉමිනා ච වචනෙන සුත්තවිනයෙසු විභත්තිවිපරිණාමො කතො, භුම්මත්ථෙ වා උපයොගකරණවිභත්තියො සිද්ධාති දස්සෙති. **''තස්මා''**තිආදිනා තෙසං මතිදස්සනෙ ගුණමාහ.

භාරියට්ඨෙන **ගරු.** තදෙවත්ථං සඞ්කෙතතො සමත්ථෙති **''ගරුං හී''**තිආදිනා සඞ්කෙතවිසයො හි සද්දො තංවත්ථීතොයෙව වෙස අත්ථබොධකොති. **ගරුන්ති** ගරුකාතබ්බං ජනං. **''ලොකෙ''**ති ඉමිනා න කෙවලං සාසනෙයෙව, ලොකෙපි ගරුකාතබ්බට්ඨෙන **භගවාති** සඞ්කෙතසිද්ධීති දස්සෙති. යදි ගරුකාතබ්බට්ඨෙන භගවා, අථ අයමෙව සාතිසයං භගවා නාමාති දස්සෙන්තො ''අයඤ්චා''තිආදිමාහ. තථා හි ලොකනාථො අපරිමිතනිරුපමප්පභාවසීලාදිගුණවිසෙසසමඞ්ගිතාය, සබ්බානත්ථපරිහාරපුබ්බඞ්ගමාය නිරවසෙසහිතසුඛවිධානතප්පරාය නිරතිසයාය පයොගසම්පත්තියා සදෙවමනුස්සාය පජාය අච්චන්තුපකාරිතාය ච අපරිමාණාසු ලොකධාතූසු අපරිමාණානං සත්තානං උත්තමං ගාරවට්ඨානන්ති. න කෙවලං ලොකෙයෙව, අථ ඛො සාසනෙපීති දස්සෙති **''පොරාණෙහී''**තිආදිනා, **පොරාණෙහීති** ච අට්ඨකථාචරියෙහීති අත්ථො. සෙට්ඨවාචකවචනම්පි සෙට්ඨගුණසහචරණතො සෙට්ඨමෙවාති වුත්තං **''භගවාති වචනං සෙට්ඨ''**න්ති. වුච්චති අත්ථො, එතෙනාති හි **වචනං,** සද්දො. අථ වා වුච්චතීති **වචනං,** අත්ථො, තස්මා යො ''භගවා''ති වචනෙන වචනීයො අත්ථො, සො සෙට්ඨොති අත්ථො. **භගවාති වචනමුත්තමන්ති** එත්ථාපි එසෙව නයො. **ගාරවයුත්තොති** ගරුභාවයුත්තො ගරුගුණයොගත්තා, සාතිසයං වා ගරුකරණාරහතාය **ගාරවයුත්තො,** ගාරවාරහොති අත්ථො. යෙන කාරණත්තයෙන සො තථාගතො ගරු භාරියට්ඨෙන, තෙන ''භගවා''ති වුච්චතීති සම්බන්ධො. ගරුතාකාරණදස්සනඤ්හෙතං පදත්තයං. ''සිප්පාදිසික්ඛාපකාපි ගරුයෙව නාම හොන්ති, න ච ගාරවයුත්තා, අයං පන තාදිසො න හොති, තස්මා ගරූති කත්වා 'ගාරවයුත්තො'ති වුත්ත''න්ති කෙචි. එවං සති තදෙතං විසෙසනපදමත්තං, පුරිමපදද්වයමෙව කාරණදස්සනං සියා.

අපිචාති අත්ථන්තරවිකප්පත්ථෙ නිපාතො, අපරො නයොති අත්ථො. තත්ථ –

''වණ්ණාගමො වණ්ණවිපරියායො,
ද්වෙ චාපරෙ වණ්ණවිකාරනාසා;
ධාතූනමත්ථාතිසයෙන යොගො,
තදුච්චතෙ පඤ්චවිධා නිරුත්තී''ති. –

වුත්තං නිරුත්තිලක්ඛණං ගහෙත්වා, ‘‘පිසොදරාදීනි යථොපදිට්ඨ’’න්ති වුත්තසද්දනයෙන වා පිසොදරාදිආකතිගණපක්ඛෙපලක්ඛණං ගහෙත්වා ලොකිය ලොකුත්තරසුඛාභිනිබ්බත්තකං සීලාදිපාරප්පත්තං භාග්‍යමස්ස අත්ථීති ‘‘භාග්‍යවා’’ති වත්තබ්බෙ ‘‘භගවා’’ති වුත්තන්ති ආහ **‘‘භාග්‍යවා’’**ති. තථා අනෙකභෙදභින්නකිලෙසසතසහස්සානි, සඞ්ඛෙපතො වා පඤ්චමාරෙ අභඤ්ජීති ‘‘භග්ගවා’’ති වත්තබ්බෙ ‘‘භගවා’’ති වුත්තන්ති දස්සෙති **‘‘භග්ගවා’’**ති ඉමිනා. ලොකෙ ච භග-සද්දො ඉස්සරියධම්මයසසිරිකාමපයත්තෙසු ඡසු ධම්මෙසු පවත්තති, තෙ ච භගසඞ්ඛාතා ධම්මා අස්ස සන්තීති භගවාති අත්ථං දස්සෙතුං **‘‘යුත්තො භගෙහි වා’’**ති වුත්තං. කුසලාදීහි අනෙකභෙදෙහි සබ්බධම්මෙ විභජි විභජිත්වා විවරිත්වා දෙසෙසීති ‘‘විභත්තවා’’ති වත්තබ්බෙ ‘‘භගවා’’ති වුත්තන්ති ආහ **‘‘විභත්තවා’’**ති. දිබ්බබ්‍රහ්මඅරියවිහාරෙ, කායචිත්තඋපධිවිවෙකෙ, සුඤ්ඤතානිමිත්තාප්පණිහිතවිමොක්ඛෙ, අඤ්ඤෙ ච ලොකියලොකුත්තරෙ උත්තරිමනුස්සධම්මෙ භජි සෙවි බහුලමකාසීති ‘‘භත්තවා’’ති වත්තබ්බෙ ‘‘භගවා’’ති වුත්තන්ති දස්සෙති **‘‘භත්තවා’’**ති ඉමිනා. තීසු භවෙසු තණ්හාසඞ්ඛාතං ගමනමනෙන වන්තං වමිතන්ති ‘‘භවෙසු වන්තගමනො’’ති වත්තබ්බෙ භවසද්දතො භ-කාරං ගමනසද්දතො ග-කාරං වන්තසද්දතො ව-කාරං ආදාය, තස්ස ච දීඝං කත්වා වණ්ණවිපරියායෙන ‘‘භගවා’’ති වුත්තන්ති දස්සෙතුං **‘‘වන්තගමනො භවෙසූ’’**ති වුත්තං. ‘‘යතො භාග්‍යවා, තතො භගවා’’තිආදිනා පච්චෙකං යොජෙතබ්බං. **අස්ස පදස්සාති** ‘‘භගවා’’ති පදස්ස. **විත්ථාරත්ථොති** විත්ථාරභූතො අත්ථො. **‘‘සො වා’’**තිආදිනා ගන්ථමහත්තං පරිහරති. **වුත්තොයෙව,** න පන ඉධ පන වත්තබ්බො විසුද්ධිමග්ගස්ස ඉමිස්සා අට්ඨකථාය එකදෙසභාවතොති අධිප්පායො.

අපිච භගෙ වනි, වමීති වා **භගවා.** සො හි භගෙ සීලාදිගුණෙ වනි භජි සෙවි, තෙ වා භගසඞ්ඛාතෙ සීලාදිගුණෙ විනෙයාසන්තානෙසු ‘‘කථං නු ඛො උප්පජ්ජෙය්‍යු’’න්ති වනි යාචි පත්ථයි, එවං භගෙ වනීති **භගවා,** භගෙ වා සිරිං, ඉස්සරියං, යසඤ්ච වමි ඛෙළපිණ්ඩං විය ඡඩ්ඩයි. තථා හි භගවා හත්ථගතං චක්කවත්තිසිරිං, චතුදීපිස්සරියං, චක්කවත්තිසම්පත්තිසන්නිස්සයඤ්ච සත්තරතනසමුජ්ජලං යසං අනපෙක්ඛො ඡඩ්ඩයි. අථ වා භානි නාම නක්ඛත්තානි, තෙහි සමං ගච්ඡන්ති පවත්තන්තීති **භගා** ආකාරස්ස රස්සං කත්වා, සිනෙරුයුගන්ධරාදිගතා භාජනලොකසොභා. තා භගා වමි තප්පටිබද්ධඡන්දරාගප්පහානෙන පජහි, එවං භගෙ වමීති **භගවාති** එවමාදීහි තත්ථ තත්ථාගතනයෙහි චස්ස අත්ථො වත්තබ්බො, අම්හෙහි පන සො ගන්ථගරුජනානුග්ගහණත්ථං, ගන්ථගරුතාපරිහරණත්ථඤ්ච අජ්ඣුපෙක්ඛිතොති.

එවමෙතෙසං අවයවත්ථං දස්සෙත්වා ඉදානි සමුදායත්ථං දස්සෙන්තො පුරිමපදත්තයස්ස සමුදායත්ථෙන වුත්තාවසෙසෙන තෙසමත්ථානං පටියොගිතාය තෙනාපි සහ දස්සෙතුං **‘‘එත්තාවතා’’**තිආදිමාහ. **එත්තාවතාති** එතස්ස ‘‘එවං මෙ සුත’’න්ති වචනෙන ‘‘එකං සමයං භගවා’’ තිවචනෙනාති ඉමෙහි සම්බන්ධො. **එත්ථාති** එතස්මිං නිදානවචනෙ. **යථාසුතං ධම්මං දෙසෙන්තොති** එත්ථ **අන්ත**-සද්දො හෙතුඅත්ථො. තථාදෙසිතත්තා හි පච්චක්ඛං කරොති නාම. එස නයො අපරත්ථාපි. ‘‘යො ඛො ආනන්ද, මයා ධම්මො ච...පෙ.... සත්ථා’’ති වචනතො ධම්මස්ස සත්ථුභාවපරියායො විජ්ජතෙවාති කත්වා **‘‘ධම්මසරීරං පච්චක්ඛං කරොතී’’**ති වුත්තං. **ධම්මකායන්ති** හි භගවතො සම්බන්ධීභූතං ධම්මසඞ්ඛාතං කායන්ති අත්ථො. තථා ච වුත්තං ‘‘ධම්මකායොති භික්ඛවෙ, තථාගතස්සෙතං අධිවචන’’න්ති. තං පන කිමත්ථියන්ති ආහ **‘‘තෙනා’’**තිආදි. **තෙනාති** ච තාදිසෙන පච්චක්ඛකරණෙනාති අත්ථො. **ඉදං** අධුනා වක්ඛමානසුත්තං **පාවචනං** පකට්ඨං උත්තමං බුද්ධස්ස භගවතො වචනං නාම. තස්මා තුම්හාකං **අතික්කන්තසත්ථුකං** අතීතසත්ථුකභාවො **න** හොතීති අත්ථො. භාවප්පධානො හි අයං නිද්දෙසො, භාවලොපො වා, ඉතරථා පාවචනමෙව අනතික්කන්තසත්ථුකං, සත්ථුඅදස්සනෙන පන උක්කණ්ඨිතස්ස ජනස්ස අතික්කන්තසත්ථුකභාවොති අත්ථො ආපජ්ජෙය්‍ය, එවඤ්ච සති ‘‘අයං වො සත්ථාති සත්ථුඅදස්සනෙන උක්කණ්ඨිතං ජනං සමස්සාසෙතී’’ තිවචනෙන සහ විරොධො භවෙය්‍යාති වදන්ති. ඉදං පාවචනං සත්ථුකිච්චනිප්ඵාදනෙන න අතීතසත්ථුකන්ති පන අත්ථො. **සත්ථූති** කම්මත්ථෙ ඡට්ඨී, සමාසපදං වා එතං **සත්ථුඅදස්සනෙනාති.** උක්කණ්ඨනං **උක්කණ්ඨා,** කිච්ඡජීවිතා. ‘‘කථං කිච්ඡජීවනෙ’’ති හි වදන්ති. තමිතො පත්තොති උක්කණ්ඨිතො, අනභිරතියා වා පීළිතො වික්ඛිත්තචිත්තො හුත්වා සීසං උක්ඛිපිත්වා උද්ධං කණ්ඨං කත්වා ඉතො චිතො ච ඔලොකෙන්තො ආහිණ්ඩති, විහරති චාති උක්කණ්ඨිතො නිරුත්තිනයෙන, තං **උක්කණ්ඨිතං.** සද්දසාමත්ථියාධිගතමත්තො චෙස, වොහාරතො පන අනභිරතියා පීළිතන්ති අත්ථො. එස නයො සබ්බත්ථ. **සමස්සාසෙතීති** අස්සාසං ජනෙති.

තස්මිං සමයෙති ඉමස්ස සුත්තස්ස සඞ්ගීතිසමයෙ. කාමං විජ්ජමානෙපි භගවති එවං වත්තුමරහති, ඉධ පන අවිජ්ජමානෙයෙව තස්මිං එවං වදති, තස්මා සන්ධායභාසිතවසෙන තදත්ථං දස්සෙතීති ආහ **‘‘අවිජ්ජමානභාවං දස්සෙන්තො’’**ති. **පරිනිබ්බානන්ති** අනුපාදිසෙසනිබ්බානධාතුවසෙන ඛන්ධපරිනිබ්බානං. **තෙනාති** තථාසාධනෙන. **එවංවිධස්සාති** එවංපකාරස්ස, එවංසභාවස්සාතිපි අත්ථො. **නාම**-සද්දො ගරහායං නිපාතො ‘‘අත්ථි නාම ආනන්ද ථෙරං භික්ඛුං විහෙසියමානං අජ්ඣුපෙක්ඛිස්සථා’’තිආදීසු (අ. නි. 5.166) විය, තෙන එදිසො අපි භගවා පරිනිබ්බුතො, කා නාම කථා අඤ්ඤෙසන්ති ගරහත්ථං ජොතෙති. **අරියධම්මස්සාති** අරියානං ධම්මස්ස, අරියභූතස්ස වා ධම්මස්ස. දසවිධස්ස කායබලස්ස, ඤාණබලස්ස ච වසෙන **දසබලධරො.** වජිරස්ස නාම මණිවිසෙසස්ස සඞ්ඝාතො සමූහො එකග්ඝනො, තෙන සමානො කායො යස්සාති තථා. ඉදං වුත්තං හොති – යථා වජිරසඞ්ඝාතො නාම න අඤ්ඤෙන මණිනා වා පාසාණෙන වා භෙජ්ජො, අපි තු සොයෙව අඤ්ඤං මණිං වා පාසාණං වා භින්දති. තෙනෙව වුත්තං ‘‘වජිරස්ස නත්ථි කොචි අභෙජ්ජො මණි වා පාසාණො වා’’ති, එවං භගවාපි කෙනචි අභෙජ්ජසරීරො. න හි භගවතො රූපකායෙ කෙනචි අන්තරායො කාතුං සක්කාති. නාමසද්දස්ස ගරහාජොතකත්තා පි-සද්දො සම්පිණ්ඩනජොතකො ‘‘න කෙවලං භගවායෙව, අථ ඛො අඤ්ඤෙපී’’ති. එත්ථ ච එවංගුණසමන්නාගතත්තා අපරිනිබ්බුතසභාවෙන භවිතුං

යුත්තොපි එස පරිනිබ්බුතො එවාති පකරණානුරූපමත්ථං දස්සෙතුං ''එව''න්තිආදි වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. **ආසා** පත්ථනා කෙන **ජනෙතබ්බා,** න ජනෙතබ්බා එවාති අත්ථො. ''අහං චිරං ජීවිං, චිරං ජීවාමි, චිරං ජීවිස්සාමි, සුඛං ජීවිං, සුඛං ජීවාමි, සුඛං ජීවිස්සාමී''ති මජ්ජනවසෙන උප්පන්නො මානො **ජීවිතමදො** නාම, තෙන මත්තො පමත්තො තථා. **සංවෙජෙතීති** සංවෙගං ජනෙති, තතොයෙව අස්ස ජනස්ස සද්ධම්මෙ උස්සාහං ජනෙති. සංවෙජනඤ්හි උස්සාහහෙතු ''සංවිග්ගො යොනිසො පදහතී''ති වචනතො.

දෙසනාසම්පත්තිං නිද්දිසති වක්ඛමානස්ස සකලසුත්තස්ස ''එව''න්ති නිදස්සනතො. **සාවකසම්පත්තින්ති** සුණන්තපුග්ගලසම්පත්තිං නිද්දිසති පටිසම්භිදාප්පත්තෙන පඤ්චසු ඨානෙසු භගවතා එතදග්ගෙ ඨපිතෙන, පඤ්චසු ච කොසල්ලෙසු ආයස්මතා ධම්මසෙනාපතිනා පසංසිතෙන මයා මහාසාවකෙන සුතං, තඤ්ච බො සයමෙව සුතං න අනුස්සුතං, න ච පරම්පරාභතන්ති අත්ථස්ස දීපනතො. **කාලසම්පත්තිං** නිද්දිසති භගවාතිසදසන්නිධානෙ පයුත්තස්ස සමයසද්දස්ස බුද්ධුප්පාද-පටිමණ්ඩිත-සමය-භාව-දීපනතො. බුද්ධුප්පාදපරමා හි කාලසම්පදා. තෙනෙතං වුච්චති –

''කප්පකසායකලියුගෙ , බුද්ධුප්පාදො අහො මහච්ඡරියං;
හුතවහමජ්ඣෙ ජාතං, සමුදිතමකරන්දමරවින්ද''න්ති. (දී. නි. ටී. 1.1; සං. නි. ටී. 1.1);

තස්සායමත්ථො – කප්පසඞ්ඛාතකාලසඤ්චයස්ස ලෙඛනවසෙන පවත්තෙ කලියුගසඞ්ඛාතෙ සකරාජසම්මතෙ වස්සාදිසමූහෙ ජාතො බුද්ධුප්පාදඛණසඞ්ඛාතො දිනසමූහො අන්ධස්ස පබ්බතාරොහනමිව කදාචි පවත්තනට්ඨෙන, අච්ඡරං පහරිතුං යුත්තට්ඨෙන ච මහච්ඡරියං හොති. කිමිව ජාතන්ති චෙ? හුතවහසඞ්ඛාතස්ස පාවකස්ස මජ්ඣෙ සම්මා උදිතමධුමන්තං අරවින්දසඞ්ඛාතං වාරිජමිව ජාතන්ති. **දෙසකසම්පත්තිං** නිද්දිසති ගුණවිසිට්ඨසත්තුත්තමගාරවාධිවචනතො.

එවං පදඡක්කස්ස පදානුක්කමෙන නානප්පකාරතො අත්ථවණ්ණනං කත්වා ඉදානි ''අන්තරා ච රාජගහ''න්තිආදීනං පදානමත්ථවණ්ණනං කරොන්තො **''අන්තරා චා''**තිආදිමාහ. **අන්තරා ච රාජගහං අන්තරා ච නාළන්දන්ති** එත්ථ සමභිනිවිට්ඨො අන්තරා-සද්දො දිස්සති සාමඤ්ඤවචනීයත්ථමපෙක්ඛිත්වා පකරණාදිසාමත්ථියාදිගතත්ථමන්තරෙනාති අත්ථො. එවං පනස්ස නානත්ථභාවො පයොගතො අවගමීයතීති දස්සෙති **''තදන්තර''**න්තිආදිනා. තත්ථ **තදන්තරන්ති** තං කාරණං. මඤ්ච තඤ්ච මන්තෙන්ති, කිමන්තරං කිං කාරණන්ති අත්ථො. **විජ්ජන්තරිකායාති** විජ්ජුනිච්ඡරණක්ඛණෙ. ධොවන්තී ඉත්ථී අද්දසාති සම්බන්ධො. **අන්තරතොති** හදයෙ. **කොපාති** චිත්තකාලුස්සියකරණතො චිත්තපකොපා රාගාදයො. **අන්තරා වොසානන්ති** ආරම්භනිප්ඵත්තීනං වෙමජ්ඣෙ පරියොසානං ආපාදි. **අපිචාති** තථාපි, එවං පහවසම්පන්නෙපීති අත්ථො. **ද්වින්නං මහානිරයානන්ති** ලොහකුම්භීනිරයෙ සන්ධායාහ. **අන්තරිකායාති** අන්තරෙන. රාජගහනගරං කිර ආවිජ්ඣිත්වා මහාපෙතලොකො. තත්ථ ද්වින්නං මහාලොහකුම්භීනිරයානං අන්තරෙන අයං තපොදා නදී ආගච්ඡති, තස්මා සා කුථිතා සන්දතීති. **ස්වායමිධ විවරෙ පවත්තති** තදඤ්ඤෙසමසම්භවතො. එත්ථ ච ''තදන්තරං කො ජානෙය්‍ය, (අ. නි. 6.44; 10.75) එතෙසං අන්තරා කප්පා, ගණනාතො අසඞ්ඛියා, (බු. වං. 28.9) අන්තරන්තරා කථං ඔපාතෙතී''තිආදීසු (ම. නි. 2.426; පහා. ච. 66; චූළව. 376) විය කාරණවෙමජ්ඣෙසු වත්තමානා අන්තරාසද්දායෙව උදාහරිතබ්බා සියුං, න පන චිත්තඛණවිවරෙසු වත්තමානා අන්තරිකඅන්තරසද්දා . අන්තරාසද්දස්ස හි අයමත්ථුද්ධාරොති. අයං පනෙත්ථාධිප්පායො සියා – යෙසු අත්ථෙසු අන්තරිකසද්දො, අන්තරසද්දො ච පවත්තති, තෙසු අන්තරාසද්දොපීති සමානත්ථත්තා අන්තරාසද්දත්ථෙ වත්තමානො අන්තරිකසද්දො, අන්තරසද්දො, ච උදාහටොති. අථ වා අන්තරාසද්දොයෙව ''යස්සන්තරතො''ති (උදා. 20) එත්ථ ගාථාබන්ධසුඛත්ථං රස්සං කත්වා වුත්තො –

''යස්සන්තරතො න සන්ති කොපා,
ඉතිභවාභවතඤ්ච වීතිවත්තො;
තං විගතභයං සුඛිං අසොකං,
දෙවා නානුභවන්ති දස්සනායා''ති. (උදා. 20); –

හි අයං උදානෙ **භද්දියසුත්තෙ** ගාථා. සොයෙව ඉක-සද්දෙන සකත්ථපවත්තෙන පදං වඩ්ඪෙත්වා ''අන්තරිකායා''ති ච වුත්තො, තස්මා උදාහරණොදාහරිතබ්බානමෙත්ථ විරොධාභාවො වෙදිතබ්බොති. කිමත්ථං අත්ථවිසෙසනියමො කතොති ආහ **''තස්මා''**තිආදි. නනු චෙත්ථ උපයොගවචනමෙව, අථ කස්මා සම්බන්ධියත්ථො වුත්තො, සම්බන්ධියත්ථෙ වා කස්මා උපයොගවචනං කතන්ති අනුයොගසම්භවතො තං පරිහරිතුං **''අන්තරාසද්දෙන පනා''**තිආදි වුත්තං, තෙන සම්බන්ධියත්ථෙ සාමිවචනප්පසඞ්ගෙ සද්දන්තරයොගෙන ලද්ධමිදං උපයොගවචනන්ති දස්සෙති, න කෙවලං සාසනෙව, ලොකෙපි එවමෙවිදං ලද්ධන්ති දස්සෙන්තො **''ඊදිසෙසු චා''**තිආදිමාහ. විසෙසයොගතාදස්සනමුඛෙන හි අයමත්ථොපි දස්සිතො. එකෙනපි අන්තරා-සද්දෙන යුත්තත්තා ද්වෙ උපයොගවචනානි කාතබ්බානි. ද්වීහි පන යොගෙ කා කථාති අත්ථස්ස සිජ්ඣනතො. අක්ඛරං චින්තෙන්ති ලිඞ්ගවිභත්තියාදීහීති **අක්ඛරචින්තකා,** සද්දවිදූ. අක්ඛර-සද්දෙන චෙත්ථ තම්මූලකානි පදාදීනිපි ගහෙතබ්බානි. යදිපි සද්දතො එකමෙව යුජ්ජන්ති, අත්ථතො පන සො ද්වික්ඛත්තුං යොජෙතබ්බො එකස්සාපි පදස්ස ආවුත්තියාදිනයෙන අනෙකධා සම්පජ්ජනතොති දස්සෙති **''දුතියපදෙනපී''**තිආදිනා. කො පන දොසො අයොජිතෙති ආහ **''අයොජියමානෙ**

උපයොගවචනං න පාපුණාතී''ති. දුතියපදං න පාපුණාතීති අත්ථො සද්දන්තරයොගවසා සද්දෙයෙව සාමිවචනප්පසඞ්ගෙ උපයොගවිභත්තියා ඉච්ඡිතත්තා. සද්දාධිකාරො හි විභත්තිපයොගො.

අද්ධාන-සද්දො දීඝපරියායොති ආහ **''දීඝමග්ග''**න්ති. කිත්තාවතා පන සො දීඝො නාම තදත්ථභූතොති චොදනමපනෙති **''අද්ධානගමනසමයස්ස හී''**තිආදිනා. **අද්ධානගමනසමයස්ස විභඞ්ගෙ**ති ගණභොජනසික්ඛාපදාදීසු අද්ධානගමනසමයසද්දස්ස පදභාජනීයභූතෙ විභඞ්ගෙ (පාචි. 217). **අඩ්ඪයොජනම්පි අද්ධානමග්ගො,** පගෙව තදුත්තරි. අඩ්ඪමෙව යොජනස්ස **අඩ්ඪයොජනං,** ද්විගාවුතමත්තං. ඉධ පන චතුගාවුතප්පමාණං යොජනමෙව, තස්මා ''අද්ධානමග්ගපටිපන්නො''ති වදතීති අධිප්පායො.

මහන්තසද්දො උත්තමත්ථො, බහ්වත්ථො ච ඉධාධිප්පෙතොති ආහ **''මහතා''**තිආදි. **ගුණමහත්තෙනා**ති අප්පිච්ඡතාදිගුණමහන්තභාවෙන. **සඞ්ඛ්‍යාමහත්තෙනා**ති ගණනමහන්තභාවෙන. තදෙවත්ථං සමත්ථෙති **''සො හී''**තිආදිනා. **සො භික්ඛුසඞ්ඝො**ති ඉධ ආගතො තදා පරිවාරභූතො භික්ඛුසඞ්ඝො. **මහා**ති උත්තමො. වාක්‍යොපි හි තමිච්ඡන්ති පයොගවසා. **අප්පිච්ඡතා**ති නිල්ලොභතා සද්දො චෙත්ථ සාවසෙසො, අත්ථො පන නිරවසෙසො. න හි ''අප්පලොභතාති අභිත්ථවිතුමරහතී''ති **අට්ඨකථාසු** වුත්තං. මජ්ඣිමාගමටීකාකාරො පන **ආචරියධම්මපාලත්ථෙරො** එවමාහ ''අප්පසද්දස්ස පරිත්තපරියායං මනසි කත්වා 'බ්‍යඤ්ජනං සාවසෙසං විය'ති (මහානි. අට්ඨ. 85) **අට්ඨකථායං** වුත්තං. අප්පසද්දො පනෙත්ථ 'අභාවත්ථො' තිපි සක්කා විඤ්ඤාතුං 'අප්පාබාධතඤ්චසඤ්ජානාමී'තිආදීසු (ම. නි. 1.225) විය''ති. **සඞ්ඛ්‍යායපි මහා**ති ගණනායපි බහු අහොසි, ''භික්ඛුසඞ්ඝො''ති පදාවත්තිකන්තවචනවසෙන සංවණ්ණෙතබ්බපදස්ස ඡෙදනමිව හොතීති තදපරාමසිත්වා ''තෙන භික්ඛුසඞ්ඝෙනා''ති පුන වාක්‍යාවත්තිකන්තවචනවසෙන සංවණ්ණෙතබ්බපදෙන සදිසීකරණං. එසා හි සංවණ්ණනකානං පකති, යදිදං විභත්තියානපෙක්ඛාවසෙන යථාරහං සංවණ්ණෙතබ්බපදත්ථං සංවණ්ණෙත්වා පුන තත්ථ විජ්ජමානවිභත්තිවසෙන පරිවත්තෙත්වා නික්ඛිපනන්ති. දිට්ඨිසීලසාමඤ්ඤෙන සංහතත්තා සඞ්ඝොති ඉමමත්ථං විභාවෙන්තො ආහ **''දිට්ඨිසීලසාමඤ්ඤසඞ්ඝාතෙන සමණගණෙනා''**ති. එත්ථ පන ''යායං දිට්ඨි අරියා නිය්‍යානිකා නිය්‍යාති තක්කරස්ස සම්මා දුක්ඛක්ඛයාය, තථාරූපාය දිට්ඨියා දිට්ඨිසාමඤ්ඤගතො විහරතී''ති (දී. නි. 3.324, 356; ම. නි. 1.492; 3.54; පරි. 274) එවං වුත්තාය දිට්ඨියා. ''යානි තානි සීලානි අඛණ්ඩානි අච්ඡිද්දානි අසබලානි අකම්මාසානි භුජිස්සානි විඤ්ඤුප්පසත්ථානි අපරාමට්ඨානි සමාධිසංවත්තනිකානි, තථාරූපෙසු සීලෙසු සීලසාමඤ්ඤගතො විහරතී''ති (දී. නි. 3.323; ම. නි. 1.492; 3.54; අ. නි. 6.11; පරි. 274) එවං වුත්තානඤ්ච සීලානං සාමඤ්ඤෙන සඞ්ඝාතො සඞ්ඝටිතො සමෙතොති **දිට්ඨිසීලසාමඤ්ඤසඞ්ඝාතො,** සමණගණො, දිට්ඨිසීලසාමඤ්ඤෙන සංහතොති වුත්තං හොති. **''දිට්ඨිසීලසාමඤ්ඤසඞ්ඝාටසඞ්ඛාතෙනා''** තිපි පාඨො. තථා සඞ්ඛාතෙන කතිතෙනාති අත්ථො. තථා හි දිට්ඨිසීලාදීනං නියතසභාවත්තා සොතාපන්නාපි අඤ්ඤමඤ්ඤං දිට්ඨිසීලසාමඤ්ඤෙන සංහතා, පගෙව සකදාගාමිආදයො, තථා ච වුත්තං ''නියතො සම්බොධිපරායණො''ති, (සං. නි. 2.41; 5.198, 1004) ''අට්ඨානමෙතං භික්ඛවෙ, අනවකාසො, යං දිට්ඨිසම්පන්නො පුග්ගලො සඤ්චිච්චපාණං ජීවිතා වොරොපෙය්‍ය, නෙතං ඨානං විජ්ජතී''ති ච ආදි. අරියපුග්ගලස්ස හි යත්ථ කත්ථචි දූරෙ ඨිතාපි අත්තනො ගුණසාමග්ගියා සංහතතායෙව, ''තථාරූපාය දිට්ඨියා දිට්ඨිසාමඤ්ඤගතො විහරති, (ම. නි. 1.492) තථාරූපෙසු සීලෙසු සීලසාමඤ්ඤගතො විහරතී''ති (ම. නි. 1.492) වචනතො පන පුථුජ්ජනානම්පි දිට්ඨිසීලසාමඤ්ඤෙන සංහතභාවො ලබ්භතියෙව. **සද්ධිං**-සද්දො එකතොති අත්ථෙ නිපාතො. **පඤ්ච... පෙ.... මත්තානී**ති පඤ්ච-සද්දෙන මත්තසද්දං සඞ්ඛිපිත්වා බාහිරත්ථසමාසො වුත්තො. **එතෙස**න්ති භික්ඛුසතානං. පුන පඤ්ච මත්තා පමාණාති බ්‍යාසො, නිකාරලොපො චෙත්ථ නපුංසකලිඞ්ගත්තා.

සුප්පියොති තස්ස නාමමෙව, න ගුණාදි. න කෙවලං භික්ඛුසඞ්ඝෙන සද්ධිං භගවායෙව, අථ ඛො සුප්පියොපි පරිබ්බාජකො බ්‍රහ්මදත්තෙන මාණවෙන සද්ධින්ති පුග්ගලං සම්පිණ්ඩෙති, තඤ්ච ඛො මග්ගපටිපන්නසභාගතාය එව, න සීලාචාරාදිසභාගතායාති වුත්තං **''පි-කාරො''**තිආදි. සුඛුච්චාරණවසෙන පුබ්බාපරපදානං සම්බන්ධමත්තකරභාවං සන්ධාය **''පදසන්ධිකරො''**ති වුත්තං, න පන සරබ්‍යඤ්ජනාදිසන්ධිභාවං, තෙනාහ **''බ්‍යඤ්ජනසිලිට්ඨතාවසෙන වුත්තො''**ති, එතෙන පදපූරණමත්තන්ති දස්සෙති. අපිච අවධාරණත්ථොපි ඛො-සද්දො යුත්තො ''අස්සොසි ඛො වෙරඤ්ජො බ්‍රාහ්මණො''තිආදීසු (පාරා. 1) විය, තෙන අද්ධානමග්ගපටිපන්නො අහොසියෙව, නාස්ස මග්ගපටිපත්තියා කොචි අන්තරායො අහොසීති අයමත්ථො දීපිතො හොති. **සඤ්ජයස්සා**ති රාජගහවාසිනො සඤ්ජයනාමස්ස පරිබ්බාජකස්ස, යස්ස සන්තිකෙ පඨමං උපතිස්සකොලිතාපි පබ්බජිංසු ඡන්නපරිබ්බාජකොව , න අචෙලකපරිබ්බාජකො. **''යදා, තදා''**ති ච එතෙන සමකාලමෙව අද්ධානමග්ගපටිපන්නතං දස්සෙති. **අතීතකාලත්ථො** පාළියං **හොතිසද්දො** යොගවිභාගෙන, තංකාලාපෙක්ඛාය වා එවං වුත්තං, තදා හොතීති අත්ථො.

අන්තෙති සමීපෙ. **චසතී**ති වත්තපටිවත්තාදිකරණවසෙන සබ්බිරියාපථසාධාරණවචනං, අවචරතීති වුත්තං හොති, තෙනෙවාහ **''සමීපචාරො සන්තිකාවචරො සිස්සො''**ති. **චොදිතා දෙවදූතෙහී**ති දහරකුමාරො ජරාජිණ්ණසත්තො ගිලානො කම්මකාරණා, කම්මකාරණිකා වා මතසත්තොති ඉමෙහි පඤ්චහි දෙවදූතෙහි **චොදිතා** ඔවදිතා සංවෙගං උප්පාදිතා සමානාපි. තෙ හි දෙවා විය දූතා, විසුද්ධිදෙවානං වා දූතාති **දෙවදූතා. හීනකායූපගා**ති අපායකායමුපගතා. නරසඞ්ඛාතා තෙ මාණවාති සම්බන්ධො. සාමඤ්ඤවසෙන චෙත්ථ සත්තො ''මාණවො''ති වුත්තො, ඉතරෙ පන විසෙසවසෙන. පකරණාධිගතො හෙස අත්ථුද්ධාරොති. **කතකම්මෙහී**ති කතචොරකම්මෙහි. **තරුණො**ති සොළසවස්සතො පට්ඨාය පත්තවීසතිවස්සො, **උදානට්ඨකථායඤ්හි** ''සත්තා ජාතදිවසතො පට්ඨාය යාව පඤ්චදසවස්සකා, තාව 'කුමාරකා, බාලා'ති ච වුච්චන්ති. තතො පරං වීසතිවස්සානි 'යුවානො'''ති (උදා. අට්ඨ. 44)

වුත්තං. තරුණො, මාණවො, යුවාති ච අත්ථතො එකං, ලොකියා පන ‘‘ද්වාදසවස්සතො පට්ඨාය යාව ජරමප්පත්තො, තාව තරුණො’’තිපි වදන්ති.

තෙසු වා ද්වීසු ජනෙසූති නිද්ධාරණෙ භුම්මං. යො වා ‘‘එකං සමය’’න්ති පුබ්බෙ අධිගතො කාලො, තස්ස පටිනිද්දෙසො **තත්‍රාති** යඤ්හි සමයං භගවා අන්තරා රාජගහඤ්ච නාළන්දඤ්ච අද්ධානමග්ගපටිපන්නො, තස්මිංයෙව සමයෙ සුප්පියොපි තං අද්ධානමග්ගං පටිපන්නො අවණ්ණං භාසති, බ්‍රහ්මදත්තො ච වණ්ණං භාසතීති. **නිපාතමත්තන්ති** එත්ථ **මත්ත**සද්දෙන විසෙසත්ථාභාවතො පදපූරණත්තං දස්සෙති. **මධුපිණ්ඩිකපරියායොති** මධුපිණ්ඩිකදෙසනා නාම ඉති නං සුත්තන්තං **ධාරෙහි, රාජඤ්ඤොති** පායාසිරාජඤ්ඤනාමකං රාජානමාලපති. පරියායති පරිවත්තතීති **පරියායො,** වාරො. පරියායෙති දෙසෙතබ්බමත්ථං පටිපාදෙතීති **පරියායො,** දෙසනා. පරියායති අත්තනො ඵලං පටිග්ගහෙත්වා පවත්තතීති **පරියායො,** කාරණං. අනෙකසද්දෙනෙව අනෙකවිධෙනාති අත්ථො විඤ්ඤායති අධිප්පායමත්තෙනාති ආහ **‘‘අනෙකවිධෙනා’’**ති. කාරණඤ්චෙත්ථ කාරණපතිරූපකමෙව, න එකංසකාරණං අවණ්ණකාරණස්ස අභූතත්තා, තස්මා **කාරණෙනාති** කාරණපතිරූපකෙනාති අත්ථො. තථා හි වක්ඛති ‘‘අකාරණමෙව ‘කාරණ’න්ති වත්වා’’ති (දී. නි. අට්ඨ. 1.1). ජාතිවසෙනිදං බහ්වත්ථෙ එකවචනන්ති දස්සෙති **‘‘බහූහී’’**තිආදිනා.

‘‘අවණ්ණවිරහිතස්ස අසමානවණ්ණසමන්නාගතස්සපි’’ති වක්ඛමානකාරණස්ස අකාරණභාවහෙතුදස්සනත්ථං වුත්තං, දොසවිරහිතස්සපි අසදිසගුණසමන්නාගතස්සාපීති අත්ථො. බුද්ධස්ස භගවතො අවණ්ණං දොසං නින්දන්ති සම්බන්ධො. **‘‘යං ලොකෙ’’**තිආදිනා
අරසරූපනිබ්භොගඅකිරියවාදඋච්ඡෙදවාදජෙගුච්ඡීවෙනයිකතපස්සීඅපගබ්භභාවානං කාරණපතිරූපකං දස්සෙති. **තස්මාති** හි එතං ‘‘අරසරූපො…පෙ…. අපගබ්භො’’ති ඉමෙහි පදෙහි සම්බන්ධිතබ්බං. ඉදං වුත්තං හොති – ලොකසම්මතො අභිවාදනපච්චුට්ඨානඅඤ්ජලීකම්මසාමීචිකම්මආසනාභිනිමන්තනසඞ්ඛාතො සාමග්ගීරසො සමණස්ස ගොතමස්ස නත්ථි, තස්මා සො සාමග්ගීරසසඞ්ඛාතෙන රසෙන අසම්පන්නසභාවො, තෙන සාමග්ගීරසසඞ්ඛාතෙන පරිභොගෙන අසමන්නාගතො. තස්ස අකත්තබ්බතාවාදො, උච්ඡිජ්ජිතබ්බතාවාදො ච, තං සබ්බං ගූථං විය මණ්ඩනජාතියො පුරිසො ජෙගුච්ඡී. තස්ස විනාසකො සොව තදකරණතො විනෙතබ්බො. තදකරණෙන වයොවුඩ්ඪෙ තාපෙති තදාචාරවිරහිතතාය වා කපණපුරිසො. තදකරණෙන දෙවලොකගබ්භතො අපගතො, තදකරණතො වා සො හීනගබ්භො වාති එවං තදෙව අභිවාදනාදිඅකරණං අරසරූපතාදීනං කාරණපතිරූපකං දට්ඨබ්බං. **‘‘නත්ථි…පෙ…. විසෙසො’’**ති එතස්ස පන ‘‘සුන්දරිකාය නාම පරිබ්බාජිකාය මරණානවබොධො, සංසාරස්ස ආදිකොටියා අපඤ්ඤායනපටිඤ්ඤා, ඨපනීයපුච්ඡාය අබ්‍යාකතවත්ථුබ්‍යාකරණ’’න්ති එවමාදීනි කාරණපතිරූපකානි නිද්ධාරිතබ්බානි, තථා **‘‘තක්කපරියාහතං සමණො…පෙ…. සයම්පටිභාන’’**න්ති එතස්ස ‘‘අනාචරියකෙන සාමං පටිවෙධෙන තත්ථ තත්ථ තථා තථා ධම්මදෙසනා, කත්ථචි පරෙසං පටිපුච්ඡාකථනං, මහාමොග්ගල්ලානාදීහි ආරොචිතනයෙනෙව බ්‍යාකරණ’’න්ති එවමාදීනි, **‘‘සමණො…පෙ…. න අග්ගපුග්ගලො’’**ති එතෙසං පන ‘‘සබ්බධම්මානං කමෙනෙව අනවබොධො, ලොකන්තස්ස අජානනං, අත්තනා ඉච්ඡිතපවාරාභාවො’’ති එවමාදීනි. ඣානවිමොක්ඛාදි හෙට්ඨා වුත්තනයෙන **උත්තරිමනුස්සධම්මො.** අරියං විසුද්ධං, උත්තමං වා ඤාණසඞ්ඛාතං දස්සනං, අලං කිලෙසවිද්ධංසනසමත්ථං අරියඤාණදස්සනං එත්ථ, එතස්සාති වා **අලමරියඤාණදස්සනො.** ස්වෙව **විසෙසො** තථා. අරියඤාණදස්සනමෙව වා විසෙසං වුත්තනයෙන අලං පරියත්තං යස්ස, යස්මින්ති වා **අලමරියඤාණදස්සනවිසෙසො,** උත්තරිමනුස්සධම්මොව. **තක්කපරියාහතන්ති** කප්පනාමත්තෙන සමන්තතො ආහරිතං, විතක්කෙන වා පරිඝට්ටිතං. **වීමංසානුචරිතන්ති** වීමංසනාය පුනප්පුනං පරිමජ්ජිතං. **සයම්පටිභානන්ති** සයමෙව අත්තනො විභූතං, තාදිසං ධම්මන්ති සම්බන්ධො. **අකාරණන්ති** අයුත්තං අනුපපත්තිං. කාරණපදෙ චෙතං විසෙසනං. න හි අරසරූපතාදයො දොසා භගවති සංවිජ්ජන්ති, ධම්මසඞ්ඛෙසු ච දුරක්ඛාතදුප්පටිපන්නාදයො **අකාරණන්ති** වා යුත්තිකාරණරහිතං අත්තනා පටිඤ්ඤාමත්තං. පකතිකම්මපදඤ්චෙතං. ඉමස්මිඤ්ච අත්ථෙ **කාරණං වත්වාති** එත්ථ කාරණං ඉවාති ඉව-සද්දත්ථො රූපකනයෙන යොජෙතබ්බො පතිරූපකකාරණස්ස අධිප්පෙතත්තා. **තථා තථාති** ජාතිවුඩ්ඪානමනභිවාදනාදිනා තෙන තෙන ආකාරෙන. **වණ්ණ**සද්දස්ස ගුණපසංසාසු පවත්තනතො යථාක්කමං ‘‘අවණ්ණං දොසං නින්ද’’න්ති වුත්තං.

දුරක්ඛාතොති දුට්ඨුමාක්ඛාතො, තථා **දුප්පටිවෙදිතො.** වට්ටතො නියාතීති **නියානං,** තදෙව **නියානිකො,** තතො වා නියානං නිස්සරණං, තත්ථ නියුත්තොති **නියානිකො.** වට්ටතො වා නියාතීති **නියානිකො** ය-කාරස්ස ක-කාරං, ඊ-කාරස්ස ච රස්සං කත්වා. ‘‘අනීය-සද්දො හි බහුලා කත්තුඅභිධායකො’’ති සද්දවිදූ වදන්ති, න නියානිකො තථා. සංසාරදුක්ඛස්ස **අනුපසමසංවත්තනිකො** වුත්තනයෙන. **පච්චනීකපටිපදන්ති** සම්මාපටිපත්තියා විරුද්ධපටිපදං. **අනනුලොමපටිපදන්ති** සප්පුරිසානං අනනුලොමපටිපදං. **අධම්මානුලොමපටිපදන්ති** ලොකුත්තරධම්මස්ස අනනුලොමපටිපදං. කස්මා පනෙත්ථ ‘‘අවණ්ණං භාසති, වණ්ණං භාසතී’’ති ච වත්තමානකාලනිද්දෙසො කතො, නනු සඞ්ගීතිකාලතො සො අවණ්ණවණ්ණානං භාසනකාලො අතීතොති? සච්චමෙතං, ‘‘අද්ධානමග්ගපටිපන්නො හොතී’’ති එත්ථ හොති-සද්දො විය අතීතකාලත්ථත්තා පන භාසති-සද්දස්ස එවං වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. අථ වා යස්මිං කාලෙ තෙහි අවණ්ණො වණ්ණො ච භාසීයති, තමපෙක්ඛිත්වා එවං වුත්තං, එවඤ්ච කත්වා ‘‘තත්‍රා’’ති පදස්ස කාලපටිනිද්දෙසවිකප්පනං අට්ඨකථායං අවුත්තම්පි සුපපන්නං හොති.

‘‘සුප්පියස්ස පන…පෙ…. භාසතී’’ති පාළියා සම්බන්ධදස්සනං **‘‘අන්තෙවාසී පනස්සා’’**තිආදිවචනං. **අපරාමසිතබ්බං** අරියූපවාදකම්මං, තථා **අනක්කමිතබ්බං. ස්වායන්ති** සො ආචරියො. **අසිධාරන්ති** අසිනා තිඛිණභාගං.

කකචදන්ත පන්තියන්ති ඛන්ධකකචස්ස දන්තසඞ්ඛාතාය විසමපන්තියා. හත්ථෙන වා පාදෙන වා යෙන කෙනචි වා අඞ්ගපච්චඞ්ගෙන පහරිත්වා **කීළමානො විය. **අක්ඛිකණ්ණකොසසඞ්ඛාතට්ඨානවසෙන තීහි පකාරෙහි භින්නො මදො යස්සාති **පභින්නමදො,** තං. **අවණ්ණං භාසමානොති** අවණ්ණං භාසනහෙතු. හෙතුඅත්ථො හි අයං මාන-සද්දො. න අයො වුඩ්ඪී **අනයො.** සොයෙව **බ්‍යසනං,** අතිරෙකබ්‍යසනන්ති අත්ථො, තං **පාපුණිස්සති** එකන්තමහාසාවජ්ජත්තා රතනත්තයොපවාදස්ස. තෙනෙවාහ –

> ‘‘යො නින්දියං පසංසති,
> තං වා නින්දති යො පසංසියො;
> විචිනාති මුඛෙන සො කලිං,
> කලිනා තෙන සුඛං න වින්දතී’’ති. (සු. නි. 663; සං නි. 1.180-181; නෙත්ති. 92);

‘‘අම්හාකං ආචරියො’’තිආදිනා බ්‍රහ්මදත්තස්ස සංවෙගුප්පත්තිං, අත්තනො ආචරියෙ ච කාරුඤ්ඤප්පවත්තිං දස්සෙත්වා කිඤ්චාපි අන්තෙවාසිනා ආචරියස්ස අනුකූලෙන භවිතබ්බං, අයං පන පණ්ඩිතජාතිකත්තා න ඊදිසෙසු ඨානෙසු තමනුවත්තතීති ඉදානිස්ස කම්මස්සකතාඤාණප්පවත්තිං දස්සෙන්තො **‘‘ආචරියෙ ඛො පනා’’**තිආදිමාහ. **හලාහලන්ති** තඞ්ඛණඤ්ඤෙව මාරණකං විසං. හනතීති හි **හලො** න-කාරස්ස ල-කාරං කත්වා, හලානම්පි විසෙසො හලො **හලාහලො** මජ්ඣෙදීඝවසෙන, එතෙන ච අඤ්ඤෙ අට්ඨවිධෙ විසෙ නිවත්තෙති. වුත්තඤ්ච –

> ‘‘පුමෙ පණ්ඩෙ ච කාකොල, කාළකූටහලාහලා;
> සරොත්ථිකොසුඞ්කිකෙ යො, බ්‍රහ්මපුත්තො පදීපනො;
> දාරදො වච්ඡනාභො ච, විසභෙදා ඉමෙ නවා’’ති.

ඛරොදකන්ති චණ්ඩසොතොදකං. **‘‘ඛාරොදක’’**න්තිපි පාඨො, අතිලොණතාය තිත්තොදකන්ති අත්ථො. **නරකපපාතන්ති** චොරපපාතං. **මාණවකාති** අත්තානමෙව ඔවදිතුං ආලපති ‘‘සමයොපි ඛො තෙ භද්දාලි අප්පටිවිද්ධොඅහොසී’’තිආදීසු (ම. නි. 2.135) විය. ‘‘කම්මස්සකා’’ති කම්මමෙව අත්තසන්තකභාවං වත්වා තදෙව විවරති **‘‘අත්තනො කම්මානුරූපමෙව ගතිං ගච්ඡන්ති’’**තිආදිනා. **යොනිසොති** උපායෙන ඤායෙන. **උම්මුජ්ජිත්වාති** ආචරියො විය අයොනිසො අරියූපවාදෙ අනිම්මුජ්ජන්තො යොනිසො අරියූපවාදතො උම්මුජ්ජිත්වා, උද්ධං හුත්වාති අත්ථො. **මද්දමානොති** මද්දන්තො භින්දන්තො. එකංසකාරණමෙව ඉධ කාරණන්ති දස්සෙතුකාමෙන **‘‘සම්මා’’**ති වුත්තං. **‘‘යථා ත’’**න්තිආදිනා තස්ස සමාරද්ධභාවං දස්සෙති, න්ති ච නිපාතමත්තං. ඉදං වුත්තං හොති – යථා අඤ්ඤො පණ්ඩිතසභාවො ජාති ආචාරවසෙන කුලපුත්තො අනෙකපරියායෙන තිණ්ණං රතනානං වණ්ණං භාසිතුමාරභති, තථා අයම්පි ආරද්ධො, තඤ්ච ඛො අපි නාමායමාචරියො එත්තකෙනාපි රතනත්තයාවණ්ණභාසතො ඔරමෙය්‍යාති.

සප්පරාජවණ්ණන්ති අභිරාජවණ්ණං. **වණ්ණපොක්ඛරතායාති** වණ්ණසුන්දරතාය, වණ්ණසරීරෙන වා. **වාරිජං** කමලං න **පහරාමි න හඤ්ජාමි, ආරා** දූරතොව උපසිඞ්ඝාමීති අත්ථො. **අථාති** එවං සන්තෙපි. **ගන්ධත්ථෙනොති** ගන්ධචොරො. **සඤ්ඤුළ්හාති** ගන්ථිතා ඛන්ධිතා. **ගහපතීති** උපාලිගහපතිං නාටපුත්තස්ස ආලපනං. එත්ථ ච වණ්ණිතබ්බො ‘‘අයමීදිසො’’ති පකාසෙතබ්බොති **වණ්ණො,** සණ්ඨානං. වණ්ණීයති අසඞ්කරතො වවත්ථාපීයතීති **වණ්ණො,** ජාති. වණ්ණෙති විකාරමාපජ්ජමානං හදයඞ්ගතභාවං පකාසෙතීති **වණ්ණො,** රූපායතනං. වණ්ණීයති ඵලමෙතෙන යථාසභාවතො විභාවීයතීති **වණ්ණො,** කාරණං. වණ්ණීයති අප්පමහන්තාදිවසෙන පමීයතීති **වණ්ණො,** පමාණං. වණ්ණීයති පසංසීයතීති **වණ්ණො** , ගුණො. වණ්ණනං ගුණසංකිත්තනං **වණ්ණො,** පසංසා. එවං තත්ථ තත්ථ වණ්ණසද්දස්සුප්පත්ති වෙදිතබ්බා. ආදිසද්දෙන ජාතරූපපුළිනක්ඛරාදයො සඞ්ගණ්හාති. ‘‘ඉධ ගුණොපි පසංසාපී’’ති වුත්තමෙව සමත්ථෙති **‘‘අයං කිරා’’**තිආදිනා. **කිරාති** චෙත්ථ අනුස්සවනත්ථෙ, පදපූරණමත්තෙ වා. **ගුණූපසඤ්හිතන්ති** ගුණොපසඤ්ඤුතං. ‘‘ගුණූපසඤ්හිතං පසංස’’න්ති පන වදන්තො පසංසාය එව ගුණභාසනං සිද්ධං තස්සා තදවිනාභාවතො, තස්මා ඉදමත්ථද්වයං යුජ්ජතීති දස්සෙති.

කථං භාසතීති ආහ **‘‘තත්ථා’’**තිආදි. එකො ච සො පුග්ගලො චාති **එකපුග්ගලො.** කෙනට්ඨෙන එකපුග්ගලො? අසදිසට්ඨෙන, ගුණවිසිට්ඨට්ඨෙන, අසමසමට්ඨෙන ච. සො හි පඨමාභිනීහාරකාලෙ දසන්නං පාරමීනං පටිපාටියා ආවජ්ජනං ආදිං කත්වා බොධිසම්භාරසම්භරණගුණෙහි චෙව බුද්ධගුණෙහි ච සෙසමහාජනෙන අසදිසො. යෙ චස්ස ගුණා, තෙපි අඤ්ඤසත්තානං ගුණෙහි විසිට්ඨා, පුරිමකා ච සම්මාසම්බුද්ධා සබ්බසත්තෙහි **අසමා,** තෙහි පන අයමෙවෙකො රූපකායනාමකායෙහි **සමො. ලොකෙති** සත්තලොකෙ. **‘‘උප්පජ්ජමානො උප්පජ්ජතී’’**ති පන ඉදං උභයම්පි විප්පකතවචනමෙව උප්පාදකිරියාය වත්තමානකාලිකත්තා. **උප්පජ්ජමානො** බහුජනහිතාය **උප්පජ්ජති,** න අඤ්ඤෙන කාරණෙනාති එවං පනෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො. ලක්ඛණෙ හෙස මාන-සද්දො, එවරූපඤ්චෙත්ථ ලක්ඛණං න සක්කා අඤ්ඤෙන සද්දලක්ඛණෙන පටිබාහිතුං. අපිච උප්පජ්ජමානො නාම, උප්පජ්ජති නාම, උප්පන්නො නාමාති අයමෙත්ථ භෙදො වෙදිතබ්බො. එස හි දීපඞ්කරපාදමූලතො පට්ඨාය යාව අනාගාමිඵලං, තාව උප්පජ්ජමානො නාම, අරහත්තමග්ගක්ඛණෙ උප්පජ්ජති නාම, අරහත්තඵලක්ඛණෙ උප්පන්නො නාම. බුද්ධානඤ්හි සාවකානං විය න පටිපාටියා ඉද්ධිවිධඤාණාදීනි උප්පජ්ජන්ති, සහෙව පන අරහත්තමග්ගෙන සකලොපි සබ්බඤ්ඤුගුණරාසි ආගතොව නාම හොති, තස්මා නිබ්බත්තසබ්බකිච්චත්තා අරහත්තඵලක්ඛණෙ උප්පන්නො නාම, තදනිබ්බත්තත්තා තදඤ්ඤක්ඛණෙ යථාරහං ‘‘උප්පජ්ජමානො උප්පජ්ජති’’ ච්චෙව වුච්චති. ඉමස්මිම්පි සුත්තෙ

අරහත්තඵලක්ඛණංයෙව සන්ධාය ‘‘උප්පජ්ජතී’’ති වුත්තං. අතීතකාලිකස්සාපි වත්තමානපයොගස්ස කත්ථචි දිට්ඨත්තා උප්පන්නො හොතීති අයඤ්හෙත්ථ අත්ථො. එවං සති ‘‘උප්පජ්ජමානො’’ති එත්ථ මාන-සද්දො සාමත්ථියත්ථො. යාවතා සාමත්ථියෙන මහාබොධිසත්තානං චරිමභවෙ උප්පත්ති ඉච්ඡිතබ්බා, තාවතා සාමත්ථියෙන බොධිසම්භාරභූතෙන පරිපුණ්ණෙන සමන්නාගතො හුත්වාති අත්ථො. තථාසාමත්ථියයොගෙන හි උප්පජ්ජමානො නාමාති. සබ්බසත්තෙහි **අසමො,** අසමෙහි පුරිමබුද්ධෙහෙව **සමො** මජ්ඣෙ භින්නසුවණ්ණ නික්ඛං විය නිබ්බිසිට්ඨො, ‘‘එකපුග්ගලො’’ති එතස්ස විසෙසනං. ආලයසඞ්ඛාතං තණ්හං සමුග්ඝාතෙති සමුච්ඡින්දතීති **ආලයසමුග්ඝාතො.** වට්ටං උපච්ඡින්දතීති **වට්ටුපච්ඡෙදො.**

පහොන්තෙනාති සක්කොන්තෙන. ‘‘පඤ්චනිකායෙ’’ති වත්වාපි අනෙකාවයවත්තා තෙසං න එත්තකෙන සබ්බථා පරියාදානන්ති **‘‘නවඞ්ගං සත්ථුසාසනං චතුරාසීති ධම්මක්ඛන්ධසහස්සානී’’**ති වුත්තං. **අතිත්ථෙනාති** අනොතරණට්ඨානෙන. න වත්තබ්බො අපරිමාණවණ්ණත්තා බුද්ධාදීනං, නිරවසෙසානඤ්ච තෙසං ඉධ පකාසනෙන පාළිසංවණ්ණනාය එව සම්පජ්ජනතො, චිත්තසම්පහංසනකම්මට්ඨානසම්පජ්ජනවසෙන ච සඵලත්තා. **ථාමො වෙදිතබ්බො** සබ්බථාමෙන පකාසිතත්තා. කිං පන සො තථා ඔගාහෙත්වා භාසතීති ආහ. **‘‘බ්‍රහ්මදත්තො පනා’’**තිආදි. අනුක්කමෙන පුනප්පුනං වා සවනං **අනුස්සවො,** පරම්පරසවනං. **ආදි**-සද්දෙන ආකාරපරිවිතක්කදිට්ඨිනිජ්ඣානක්ඛන්තියො සඞ්ගණ්හාති. තත්ථ ‘‘සුන්දරමිදං කාරණ’’න්ති එවං සයමෙව කාරණපරිවිතක්කනං **ආකාරපරිවිතක්කො.** අත්තනො දිට්ඨියා නිජ්ඣායිත්වා ඛමනං රුච්චනං **දිට්ඨිනිජ්ඣානක්ඛන්තීති අට්ඨකථාසු** වුත්තං, තෙහියෙව සම්බන්ධිතෙනාති අත්ථො. **මත්ත**-සද්දො හෙත්ථ විසෙසනිවත්තිඅත්ථො, තෙන යථාවුත්තං කාරණං නිවත්තෙති. **අත්තනො ථාමෙනාති** අත්තනො ඤාණබලෙනෙව, න පන බුද්ධාදීනං ගුණානුරූපන්ති අධිප්පායො. අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යාපරිමෙය්‍යප්පභෙදා හි බුද්ධාදීනං ගුණා. වුත්තඤ්හෙතං –

> ‘‘බුද්ධොපි බුද්ධස්ස භණෙය්‍ය වණ්ණං,
> කප්පම්පි චෙ අඤ්ඤමභාසමානො;
> ඛීයෙථ කප්පො චිරදීඝමන්තරෙ,
> වණ්ණො න ඛීයෙථ තථාගතස්සා’’ති. (දී. නි. අට්ඨ. 1.304; 3.141; ම. නි. අට්ඨ. 2.425; උදා. අට්ඨ. 53; බු. වං. අට්ඨ. 4.1; අප. අට්ඨ. 2.91; චරියා. අට්ඨ. 9, 329);

ඉධාපි වක්ඛති ‘‘අප්පමත්තකං ඛො පනෙත’’න්තිආදි.

ඉති-සද්දො නිදස්සනත්ථො වුත්තප්පකාරං නිදස්සෙති. **හ**-කාරො නිපාතමත්තන්ති ආහ **‘‘එවං තෙ’’**ති. **අඤ්ඤමඤ්ඤස්සා’’**ති ඉදං රුළ්හිපදං ‘‘එකො එකාය’’ති (පාරා. 444, 452) පදං වියාති දස්සෙන්තො **‘‘අඤ්ඤොඅඤ්ඤස්සා’’**ති රුළ්හිපදෙනෙව විවරති. **‘‘උජුමෙවා’’**ති සාවධාරණසමාසතං වත්වා තෙන නිවත්තෙතබ්බත්ථං ආහ **‘‘ඊසකම්පි අපරිහරිත්වා’’**ති, ථොකතරම්පි අවිරජ්ඣිත්වාති අත්ථො. කථන්ති ආහ **‘‘ආචරියෙන හී’’**තිආදි. පුබ්බෙ එකවාරම්ව අවණ්ණවණ්ණභාසනෙ නිද්දිට්ඨෙපි ‘‘උජුවිපච්චනීකවාදා’’ති (දී. නි. 1.1) වුත්තත්තා අනෙකවාරමෙව තෙ එවං භාසන්තීති වෙදිතබ්බන්ති දස්සෙතුං **‘‘පුන ඉතරො අවණ්ණං ඉතරො වණ්ණ’’**න්ති වුත්තං. තෙන හි විසද්දස්ස විවිධත්ථතං සමත්ථෙති. **සාරඵලකෙති** සාරදාරුඵලකෙ , උත්තමඵලකෙ වා. **විසරුක්ඛආණින්ති** විසදාරුමයපටාණිං. **ඉරියාපථානුබන්ධනෙන අනුබන්ධා හොන්ති,** න සම්මාපටිපත්තිඅනුබන්ධනෙන.

සීසානුලොකිනොති සීසෙන අනුලොකිනො, සීසං උක්ඛිපිත්වා මග්ගානුක්කමෙන ඔලොකයමානාති අත්ථො. **තස්මිං කාලෙති** යම්හි සංවච්ඡරෙ, උතුම්හි, මාසෙ, පක්ඛෙ වා භගවා තං අද්ධානමග්ගං පටිපන්නො, තස්මිං කාලෙ. තෙන හි අනියමතො සංවච්ඡරඋතුමාසඞ්ඩමාසාව නිද්දිසිතා ‘‘තං දිවස’’න්ති දිවසස්ස විසුං නිද්දිට්ඨත්තා, මුහුත්තාදීනඤ්ච දිවසපරියාපන්නතො. ‘‘තං අද්ධානං පටිපන්නො’’ති එත්ථ ආධාරවචනමෙතං. තෙනෙව හි කිරියාවිච්ඡෙදදස්සනවසෙන ‘‘රාජගහෙ පිණ්ඩාය චරතී’’ති සහ පුබ්බකාලකිරියාහි වත්තමානනිද්දෙසො කතො, ඉතරථා තස්මිං කාලෙ රාජගහෙ පිණ්ඩාය චරති, තං අද්ධානමග්ගඤ්ච පටිපන්නොති අනධිප්පෙතත්ථො ආපජ්ජෙය්‍ය. න හි අසමානවිසයා කිරියා එකාධාරා සම්භවන්ති, යා චෙත්ථ අධිප්පෙතා අද්ධානපටිපජ්ජනකිරියා, සා ච අනියමිතා න යුත්තාති. **රාජගහපරිවත්තකෙසූති** රාජගහං පරිවත්තෙත්වා ඨිතෙසු. **‘‘අඤ්ඤතරස්මි’’**න්ති ඉමිනා තෙසු භගවතො අනිබද්ධවාසං දස්සෙති. **සොති** එවං රාජගහෙ වසමානො සො භගවා. පිණ්ඩාය චරණෙනපි හි තත්ථ පටිබද්ධභාවවචනතො සන්නිවාසත්තමෙව දස්සෙති. යදි පන ‘‘පිණ්ඩාය චරමානො සො භගවා’’ති පච්චාමසෙය්‍ය, යථාවුත්තොව අනධිප්පෙතත්ථො ආපජ්ජෙය්‍යාති. **තං දිවසන්ති** යං දිවසං අද්ධානමග්ගං පටිපන්නො, තං දිවස. **තං අද්ධානං පටිපන්නොති** එත්ථ අච්චන්තසංයොගවචනමෙතං. භත්තභුඤ්ජනතො පච්ඡා **පච්ඡාභත්තං,** තස්මිං පච්ඡාභත්තසමයෙ. **පිණ්ඩපාතපටික්කන්තොති** යත්ථ පිණ්ඩපාතත්ථාය චරිත්වා භුඤ්ජන්ති, තතො අපක්කන්තො. **තං අද්ධානං පටිපන්නොති** ‘‘නාළන්දායං වෙනෙය්‍යානං විවිධහිතසුඛනිප්ඵත්තිං ආකඞ්ඛමානො ඉමිස්සා අට්ඨුප්පත්තියා තිවිධසීලාලඞ්කතං නානාවිධකුහනලපනාදිමිච්ඡාජීවවිද්ධංසනං ද්වාසට්ඨිදිට්ඨිජාලවිනිවෙඨනං දසසහස්සිලොකධාතුපකම්පනං බ්‍රහ්මජාලසුත්තං දෙසෙස්සාමී’’ති තං යථාවුත්තං දීඝමග්ගං පටිපන්නො, ඉදං පන කාරණං පකරණතොව පාකටන්ති න වුත්තං. එත්තාවතා ‘‘කස්මා පන භගවා තං අද්ධානං පටිපන්නො’’ති චොදනා විසොධිතා හොති.

ඉදානි ඉතරම්පි චොදනං විසොධිතුං **“සුප්පියොපී”**ති වුත්තං. තස්මිං කාලෙ, තං දිවසං අනුබන්ධොති ච වුත්තනයෙන සම්බන්ධො. පාතො අසිතබ්බොති **පාතරාසො,** සො භුත්තො යෙනාති **භුත්තපාතරාසො. ඉච්චෙවාති** එවමෙව මනසි සන්නිධාය, න පන ‘‘භගවන්තං, භික්ඛුසඞ්ඝඤ්ච පිට්ඨිතො පිට්ඨිතො අනුබන්ධිස්සාමී’’ති. තෙන වුත්තං **“භගවතො තං මග්ගං පටිපන්නභාවං අජානන්තොවා”**ති, තථා අජානන්තො එව භුත්වා අනුබන්ධොති අත්ථො. න හි සො භගවන්තං දට්ඨුමෙව ඉච්ඡති, තෙනාහ **“සචෙ පන ජානෙය්‍ය, නානුබන්ධෙය්‍යා”**ති. එත්තාවතා ‘‘කස්මා ච සුප්පියො අනුබන්ධො’’ති චොදනා විසොධිතා හොති. **“සො”**තිආදිනා අපරම්පි චොදනං විසොධෙති. කදාචි පන භගවා අඤ්ඤතරවෙසෙනෙව ගච්ඡති අඞ්ගුලිමාලදමනපක්කුසාතිඅභිග්ගමනාදීසු, කදාචි බුද්ධසිරියා, ඉධාපි ඊදිසාය බුද්ධසිරියාති දස්සෙතුං **“බුද්ධසිරියා සොභමාන”**න්තිආදි වුත්තං. **සිරීති** චෙත්ථ සරීරසොභග්ගාදිසම්පත්ති, තදෙව උපමාවසෙන දස්සෙති **“රත්තකම්බලපරික්ඛිත්තමිවා”**තිආදිනා. ගච්ඡතීති ජඞ්ගමො යථා ‘‘චඞ්කමො’’ති. විජ්ජලමානො ගච්ඡන්තො **ගිරි,** තාදිසස්ස කනකගිරිනො සිඛරමිවාති අත්ථො.

“තස්මිං කිරා”තිආදි තබ්බිවරණං, පාළියං අදස්සිතත්තා, පොරාණට්ඨකථායඤ්ච අනාගතත්තා අනුස්සවසිද්ධා අයං කථාති දස්සෙතුං **“කිරා”**ති වුත්තන්ති වදන්ති, තථා වා හොතු අඤ්ඤථා වා, අත්තනා අදිට්ඨං, අසුතං, අමුතඤ්ච අනුස්සවමෙවාති දට්ඨබ්බං. නීලපීතලොහිතොදාතමඤ්ජිට්ඨපභස්සරවසෙන **ඡබ්බණ්ණා. සමන්තාති** සමන්තතො දසහි දිසාහි. **අසීතිහත්ථප්පමාණෙති** තෙසං රස්මීනං පකතියා පවත්තිට්ඨානවසෙන වුත්තං, තස්මා සමන්තතො, උපරි ච පච්චෙකං අසීතිහත්ථමත්තෙ පදෙසෙ පකතියාව සනිභූතා රස්මියො තිට්ඨන්තීති දට්ඨබ්බං, **විනයටීකායං** පන ‘‘තායෙව බ්‍යාමප්පභා නාම. යතො ඡබ්බණ්ණා රස්මියො තළාකතො මාතිකා විය දසසු දිසාසු ධාවන්ති, සා යස්මා බ්‍යාමමත්තා විය භායති, තස්මා බ්‍යාමප්පභාති වුච්චතී’’ති වුත්තං, (වි. වි. ටී. 1.16) **සඞ්ගීතිසුත්තවණ්ණනායං** පන චක්ඛති ‘‘පුරත්ථිමකායතො සුවණ්ණවණ්ණා රස්මි උට්ඨහිත්වා අසීතිහත්ථං ඨානං ගණ්හාති. පච්ඡිමකායතො. දක්ඛිණහත්ථතො. වාමහත්ථතො සුවණ්ණවණ්ණා රස්මි උට්ඨහිත්වා අසීතිහත්ථං ඨානං ගණ්හාති. උපරි කෙසන්තතො පට්ඨාය සබ්බකෙසාවට්ටෙහි මොරගීවවණ්ණා රස්මි උට්ඨහිත්වා ගගනතලෙ අසීතිහත්ථං ඨානං ගණ්හාති. හෙට්ඨා පාදතලෙහි පවාළවණ්ණා රස්මි උට්ඨහිත්වා ඝනපථවියං අසීතිහත්ථං ඨානං ගණ්හාති. එවං සමන්තා අසීතිහත්ථමත්තං ඨානං ඡබ්බණ්ණා බුද්ධරස්මියො විජ්ජොතමානා විප්ඵන්දමානා විධාවන්තී’’ති (දී. නි. අට්ඨ. 3.299) කෙචි පන අඤ්ඤථාපි පරිකප්පනාමත්තෙන වදන්ති, තං න ගහෙතබ්බං තථා අඤ්ඤත්ථ අනාගතත්තා, අයුත්තත්තා ච. තාසං පන බුද්ධරස්මීනං තදා අනිග්ගූහිතභාවදස්සනත්ථං ‘‘තස්මිං කිර සමයෙ’’ති වුත්තං. පක්කුසාතිඅභිග්ගමනාදීසු විය හි තදා තාසං නිග්ගූහනෙ කිඤ්චි කාරණං නත්ථි. **ආධාවන්තීති** අභිමුඛං දිසං ධාවන්ති. **විධාවන්තීති** විවිධා හුත්වා විදිසං ධාවන්ති.

තස්මිං වනන්තරෙ දිස්සමානාකාරෙන තාසං රස්මීනං සොභා විඤ්ඤායතීති ආහ **“රතනාවෙළා”**තිආදි. **රතනාවෙළා** නාම රතනමයවටංසකං මුද්ධං අවති රක්ඛතීති හි **අවෙළා, ආවෙළා** වා, මුද්ධමාලා. **උක්කා** නාම යා සජොතිභූතා, තාසං සතං, නිපතනං **නිපාතො,** තස්ස නිපාතො, තෙන සමාකුලං තථා. පිසිතබ්බත්තා **පිට්ඨං,** චීනදෙසෙ ජාතං පිට්ඨං **චීනපිට්ඨං,** රත්තචුණ්ණං, යං **“සින්දූරො”**තිපි වුච්චති, චීනපිට්ඨමෙව චුණ්ණං. වායුනො වෙගෙන ඉතො චිතො ච ඛිත්තං තන්ති තථා. ඉන්දස්ස ධනු ලොකසඞ්කෙතවසෙනාති **ඉන්දධනු,** සූරියරස්මිවසෙන ගගනෙ පඤ්ඤායමානාකාරවිසෙසො. කුටිලං අචිරට්ඨායිත්තා විරූපං හුත්වා ජවති ධාවතීති **විජ්ජු,** සායෙව **ලතා** තංසදිසභාවෙනාති තථා, වායුවෙගතො වලාහකඝට්ටනෙනෙව ජාතරස්මි. තායති අච්ජහනවසෙන ආකාසං පාලෙතීති **තාරා,** ගණසද්දො පච්චෙකං යොජෙතබ්බො. තස්ස පභා තථා. **විප්ඵුරිතවිච්ඡරිතමිවාති** ආභාය විවිධං ඵරමානං, විජ්ජොතයමානං විය ච. වනස්ස අන්තරං විවරං **වනන්තරං,** භගවතා පත්තපත්තවනප්පදෙසන්ති වුත්තං හොති.

අසීතියා අනුබ්‍යඤ්ජනෙහි තම්බනඛතාදීහි අනුරඤ්ජිතං තථා. **කමලං** පදුමපුණ්ඩරීකානි, අවසෙසං නීලරත්තසෙතභෙදං සරොරුහං **උප්පලං,** ඉති පඤ්චවිධා පඞ්කජජාති පරිග්ගහිතා හොති. විකසිතං ඵුල්ලිතං තදුභයං යස්ස සරස්ස තථා. සබ්බෙන පකාරෙන පරිතො සමන්තතො ඵුල්ලති විකසතීති **සබ්බපාලිඵුල්ලං** අ-කාරස්ස ආ-කාරං, ර-කාරස්ස ච ල-කාරං කත්වා යථා ‘‘පාලිභද්දො’’ති, තාරානං මරීචි පභා, තාය විකසිතං විජ්ජොතිතං තථා. බ්‍යාමප්පභාය පරික්ඛෙපො පරිමණ්ඩලො, තෙන විලාසිනී සොභිනී තථා. මහාපුරිසලක්ඛණානි අඤ්ඤමඤ්ඤපටිබද්ධත්තා මාලාකාරෙනෙව ඨිතානීති වුත්තං **“ද්වත්තිංසවරලක්ඛණමාලා”**ති. ද්වත්තිංසචන්දාදීනං මාලා කෙනචි ගන්ථෙත්වා පටිපාටියා ච ඨපිතාති න වත්තබ්බා ‘‘යදි සියා’’ති පරිකප්පනාමත්තෙන හි **“ගන්ථෙත්වා ඨපිතද්වත්තිංසචන්දමාලායා”**තිආදි වුත්තං. පරිකප්පොපමා හෙසා, ලොකෙපි ච දිස්සති.

> ‘‘මයෙව මුඛසොභාස්සෙ, ත්‍යාලමින්දුවිකත්ථනා;
> යතොම්බුජෙපි සාත්ථීති, පරිකප්පොපමා අය’’න්ති.

ද්වත්තිංසචන්දමාලාය සිරිං අත්තනො සිරියා අභිභවන්තී ඉවාති සම්බන්ධො. එස නයො සෙසෙසුපි.

එවං භගවතො තදා සොභං දස්සෙත්වා ඉදානි භික්ඛුසඞ්ඝස්සාපි සොභං දස්සෙන්තො **“තඤ්ච පනා”**තිආදිමාහ . චතුබ්බිධාය අප්පිච්ඡතාය **අප්පිච්ඡා.** ද්වාදසහි සන්තොසෙහි **සන්තුට්ඨා.** තිවිධෙන විවෙකෙන **පවිවිත්තා.** රාජරාජමහාමත්තාදීහි **අසංසට්ඨා.** දුප්පටිපත්තිකානං **චොදකා. පාපෙ** අකුසලෙ **ගරහිනො** පරෙසං හිතපටිපත්තියා

චත්තාරො. පරෙසඤ්ච වචනක්ඛමා. **විමුත්තිඤාණදස්සනං** නාම පච්චවෙක්ඛණඤාණං. **"තෙස"**න්තිආදිනා තදභිසම්බන්ධෙන භගවතො සොභං දස්සෙති. රත්තපදුමානං සණ්ඩො සමූහො වනං, තස්ස මජ්ඣෙ ගතා තථා. "රත්තං **පදුමං,** සෙතං **පුණ්ඩරීක**"න්ති පත්තනියමමන්තරෙන තථා වුත්තං, පත්තනියමෙන පන සතපත්තං **පදුමං,** ඌනකසතපත්තං **පුණ්ඩරීකං. පවාළං** විද්දුමො, තෙන කතාය වෙදිකාය පරික්ඛිත්තො විය. **මිගපක්ඛීනම්පීති පි**-සද්දො, **අපි**-සද්දො වා සම්භාවනායං, තෙනාහ **"පගෙව දෙවමනුස්සාන"**න්ති. **මහාථෙරාති** මහාසාවකෙ සන්ධායාහ. සුරඤ්ජිතභාවෙන ඊසකං කණ්හවණ්ණතාය **මෙඝවණ්ණං. එකංසං කරිත්වාති** එකංසපාරුපනවසෙන වාමංසෙ කරිත්වා. කත්තරස්ස ජිණ්ණස්ස ආලම්බනො දණ්ඩො **කත්තරදණ්ඩො,** බාහුල්ලවසෙනායං සමඤ්ඤා. **සුචම්මං** නාම සොභණුරච්ඡදො, තෙන **වම්මිතා** සන්නද්ධාති **සුවම්මවම්මිතා,** ඉදං තෙසං පංසුකූලධාරණනිදස්සනං. යෙසං කුච්ඡිගතං සබ්බම්පි තිණපලාසාදි ගන්ධජාතමෙව හොති, තෙ **ගන්ධහත්ථිනො** නාම, යෙ "හෙමවතා"තිපි වුච්චන්ති, තෙසම්පි ථෙරානං සීලාදිගුණගන්ධතාය තංසදිසතා. අන්තොජටාබහිජටාසඞ්ඛාතාය තණ්හාජටාය විජටිතභාවතො **විජටිතජටා.** තණ්හාබන්ධනාය ඡින්නත්තා **ඡින්නබන්ධනා. "සො"**තිආදි යථාවුත්තවචනස්ස ගුණදස්සනං. **අනුබුද්ධෙහීති** බුද්ධානමනුබුද්ධෙහි. තෙපි හි එකදෙසෙන භගවතා පටිවිද්ධපටිභාගෙනෙව චත්තාරි සච්චානි බුජ්ඣන්ති. **පත්තපරිවාරිතන්ති** පුප්ඵදලෙන පරිවාරිතං. **කං** වුච්චති කමලාදි, තස්මිං සරති විරාජතීති **කෙසරං,** කිඤ්ජක්ඛො. කණ්ණෙ කරියතීති **කණ්ණිකා.** කණ්ණාලඞ්කාරො, තංසදිසණ්ඨානතාය **කණ්ණිකා,** බීජකොසො. ඡන්නං හංසකුලානං සෙට්ඨො **ධතරට්ඨො හංසරාජා විය, හාරිතො** නාම **මහාබ්‍රහ්මා විය.**

එවං ගච්ඡන්තං භගවන්තං, භික්ඛූ ච දිස්වා අත්තනො පරිසං ඔලොකෙසීති සම්බන්ධො. **කාජදණ්ඩකෙති** කාජසඞ්ඛාතෙ භාරාවහදණ්ඩකෙ, කාජස්මිං වා භාරලග්ගිතදණ්ඩකෙ. බුද්දකං පීඨං **පීඨකං.** මූලෙ, අග්ගෙ ච තිධා කතො දණ්ඩො **තිදණ්ඩො.** මොරහත්ථකො **මොරපිඤ්ඡං.** බුද්දකං පසිබ්බං **පසිබ්බකං. කුණ්ඩිකා** කමණ්ඩලු. සා හි කං උදකං උදෙති පසවෙති, රක්ඛතීති වා **කුණ්ඩිකා** නිරුත්තිනයෙන. ගහිතං ඔමකතො ලුඤ්ජිතං, විවිධං ලුඤ්ජිතඤ්ච පීඨක...පෙ.... කුණ්ඩිකාදිඅනෙකපරික්ඛාරසඞ්ඛාතං භාරං හරති වහතීති **ගහිත...පෙ.... භාරහරිතා. ඉතීති** නිදස්සනත්ථො. **එවන්ති** ඉදමත්ථො. එවං ඉදං වචනමාදි යස්ස වචනස්ස තථා, තදෙව නිරත්ථකං වචනං යස්සාති **එවමාදිනිරත්ථකවචනා.** මුඛං එතස්ස අත්ථීති **මුඛරා,** සබ්බෙපි මුඛවන්තා එව, අයං පන ඵරුසාභිලාපමුඛවතී, තස්මා එවං වුත්තං. නින්දායඤ්හි අයං රපච්චයො. මුඛෙන වා අමනාපං කම්මං රාති ගණ්හාතීති **මුඛරා.** විවිධා කිණ්ණා වාචා යස්සාති **විකිණ්ණවාචා. තස්සාති** සුප්පියස්ස පරිබ්බාජකස්ස. න්ති යථාවුත්තප්පකාරං පරිසං.

ඉදානීති තස්ස තථාරූපාය පරිසාය දස්සනක්ඛණෙ. **පනාති** අරුචිසංසූචනත්ථො, තථාපීති අත්ථො. **ලාභ...පෙ.... හානියා චෙව** හෙතුභූතාය. කථං හානීති ආහ **"අඤ්ඤතිත්ථියානඤ්හි"**තිආදි. **නිස්සිරිකතන්ති** නිසොභතං, අයමත්ථො මොරජාතකාදීහිපි දීපෙතබ්බො. **"උපතිස්සකොලිතානඤ්චා"**තිආදිනා පක්ඛහානිතාය විත්ථාරො. ආයස්මතො සාරිපුත්තස්ස, මහාමොග්ගල්ලානස්ස ච භගවතො සන්තිකෙ පබ්බජ්ජං සන්ධාය **"තෙසු පන පක්කන්තෙසූ"**ති වුත්තං. තෙසං පබ්බජිතකාලෙයෙව අඩ්ඪතෙය්‍යසතං පරිබ්බාජකපරිසා පබ්බජි, තතො පරම්පි තදනුපබ්බජිතා පරිබ්බාජකපරිසා අපරිමාණාති දස්සෙති **"සාපි තෙසං පරිසා භින්නා"**ති ඉමිනා. යාය කායචි හි පරිබ්බාජකපරිසාය පබ්බජිතාය තස්ස පරිසා භින්නායෙව නාම සමානගණත්තාති තථා වුත්තං. **"ඉමෙහී"**තිආදිනා ලාභපක්ඛහානිං නිගමනවසෙන දස්සෙති. උසූයසඞ්ඛාතස්ස විසස්ස උග්ගාරො උග්ගිලනං **උසූයවිසුග්ගාරො,** තං. එත්ථ ච "යස්මා පනෙසා"තිආදිනාව "කස්මා ච සො රතනත්තයස්ස අවණ්ණං භාසතී"ති චොදනං විසොධෙති, **"සචෙ"**තිආදිකං පන සබ්බම්පි තප්පරිවාරවචනමෙවාති තෙහිපි සා විසොධිතායෙව නාම. භගවතො විරොධානුනයාභාවවීමංසනත්ථං එතෙ අවණ්ණං වණ්ණං භාසන්ති. "මාරෙන අන්වාවිට්ඨා එවං භාසන්ති"ති ච කෙචි වදන්ති, තදයුත්තමෙව අට්ඨකථාය උජුවිපච්චනීකත්තා. පාකටොයෙවායමත්ථොති.

2. යස්මා අත්ථඞ්ගතො සූරියො, තස්මා අකාලො දානි ගන්තුන්ති සම්බන්ධො.

අම්බලට්ඨිකාති සාමීපිකවොහාරො යථා "වරුණනගරං, ගොදාගාමො"ති ආහ **"තස්ස කිරා"**තිආදි. තරුණපරියායො **ලට්ඨිකා**-සද්දො රුක්ඛවිසයෙ යථා "මහාවනං අජ්ඣොගාහෙත්වා බෙලුවලට්ඨිකාය මූලෙ දිවාවිහාරං නිසීදී"තිආදීසූති දස්සෙති" **"තරුණම්බරුක්ඛො"**ති ඉමිනා. කෙචි පන "අම්බලට්ඨිකා නාම වුත්තනයෙන එකො ගාමො"ති වදන්ති, තෙසං මතෙ **අම්බලට්ඨිකායන්ති** සමීපත්ථෙ භුම්මවචනං. **ඡායූදකසම්පන්නන්ති** ඡායාය චෙව උදකෙන ච සම්පන්නං. **මඤ්ජූසාති** පෙළා. **පටිභානචිත්තවිචිත්තන්ති** ඉත්ථිපුරිසසඤ්ඤොගාදිනා පටිභානචිත්තෙන විචිත්තං, එතෙන රඤ්ඤො **අගාරං,** තදෙව **රාජාගාරකන්ති** දස්සෙති. රාජාගාරකං නාම වෙස්සවණමහාරාජස්ස දෙවායතනන්ති එකෙ.

බහුපරිස්සයොති බහුපද්දවො. කෙහීති වුත්තං "චොරෙ'හිපී"තිආදි. **හන්දාති** වචනවොස්සග්ගත්ථෙ නිපාතො, තදානුභාවතො නිප්පරිස්සයත්ථාය ඉදානි උපගන්ත්වා ස්වෙ ගමිස්සාමීති අධිප්පායො. **"සද්ධිං අන්තෙවාසිනා බ්‍රහ්මදත්තෙන මාණවෙනා"** තිච්චෙව සීහළට්ඨකථායං වුත්තං, තඤ්ච ඛො පාළිආරුළ්හවසෙනෙව, න පන තදා සුප්පියස්ස පරිසාය අභාවතොති ඉමමත්ථං දස්සෙතුං **"සද්ධිං අත්තනො පරිසායා"**ති ඉධ වුත්තං. කස්මා පනෙත්ථ බ්‍රහ්මදත්තොයෙව පාළියමාරුළ්හො, න පන තදවසෙසා සුප්පියස්ස පරිසාති ? දෙසනානධීනභාවෙන පයොජනාභාවතො. යථා චෙතං, එවං අඤ්ඤම්පි එදිසං පයොජනාභාවතො සඞ්ගීතිකාරකෙහි න සඞ්ගීතන්ති දට්ඨබ්බං.

කෙචි පන ‘‘පාළියං වුත්ත’’න්ති ආධාරං වත්වා ‘තදෙතං න සීහළට්ඨකථානයදස්සනං, පාළියං වුත්තභාවදස්සනමෙවා’ති’’ වදන්ති, තං න යුජ්ජති. පාළිආරුළ්හවසෙනෙව පාළියං වුත්තන්ති අධිප්පෙතත්ථස්ස ආපජ්ජනතො. තස්මා යථාවුත්තනයෙනෙව අත්ථො ගහෙතබ්බොති. **‘‘වුත්තන්’’**ති වා අම්හෙහිපි ඉධ වත්තබ්බන්ති අත්ථො. එවඤ්හි තදා අඤ්ඤායපි පරිසාය විජ්ජමානභාවදස්සනත්ථං එවං වුත්තං, පාළියමාරුළ්හවසෙන පන අඤ්ඤථාපි ඉධ වත්තබ්බන්ති අධිප්පායො යුත්තො’’ති වදන්ති.

ඉදානි ‘‘තත්‍රාපි සුද’’න්තිආදිපාළියා සම්බන්ධං දස්සෙතුං **‘‘එවං වාසං උපගතො පනා’’**තිආදි වුත්තං. පරිවාරෙත්වා නිසින්නො හොතීති සම්බන්ධො. කුච්ඡිතං කත්තබ්බන්ති **කුකතං,** තස්ස භාවො **කුක්කුච්චං,** කුච්ඡිතකිරියා, ඉතො චිතො ච චඤ්චලනන්ති අත්ථො, හත්ථස්ස කුක්කුච්චං තථා. **‘‘සා හී’’**තිආදිනා තථාභූතතාය කාරණං දස්සෙති. **නිවාතෙති** වාතවිරහිතට්ඨානෙ. යථාවුත්තදොසාභාවෙන **නිච්චලා. තං විභූතින්**ති තාදිසං සොභං. **විප්පලපන්තීති** සතිවොස්සග්ගවසෙන විවිධා ලපන්ති. **නිල්ලාලිතජිව්හාති** ඉතො චිතො ච නික්ඛන්තජිව්හා. **කාකච්ඡමානාති** කාකානං සද්දසදිසං සද්දං කුරුමානා. **සරුසරුපස්සාසිනොති** සරුසරුඉති සද්දං ජනෙත්වා පස්සසන්තා. **ඉස්සාවසෙනාති** යථාවුත්තෙහි ද්වීහි කාරණෙහි උසූයනවසෙන. **‘‘සබ්බං වත්තබ්බ’’**න්ති ඉමිනා ‘‘ආදිපෙය්‍යාලනයොය’’න්ති දස්සෙති.

3. සම්මා පහොන්ති තං තං කම්මන්ති **සම්පහුලා,** බහවො, තෙනාහ **‘‘බහුකානා’’**න්ති. සබ්බන්තිමෙන පරිච්ඡෙදෙන චතුවග්ගසඞ්ඛෙනෙව විනයකම්මස්ස කත්තබ්බත්තා **‘‘විනයපරියායෙනා’’**තිආදි වුත්තං. **තයො ජනාති** වෙස උපලක්ඛණනිද්දෙසො ද්වින්නම්පි සම්පහුලත්තා. තත්ථ තත්ථ තථායෙවාගතත්තා **‘‘සුත්තන්තපරියායෙනා’’**තිආදිමාහ. තං තං පාළියා ආගතවොහාරවසෙන හි අයං භෙදො. තයො ජනා තයො එව නාම, තතො පට්ඨාය උත්තරි චතුපඤ්චජනාදිකා සම්පහුලාති අත්ථො. **තතොති** වායං මරියාදාවධි. **මණ්ඩලමාළොති** අනෙකත්ථපවත්තා සමඤ්ඤා, ඉධ පන ඊදිසාය එවාති නියමෙන්තො ආහ **‘‘කත්ථචී’’**තිආදි. **කණ්ණිකා** වුච්චති කූටං. **හංසවට්ටකච්ඡන්නෙනාති** හංසමණ්ඩලාකාරඡන්නෙන. තදෙව ඡන්නං අඤ්ඤත්ථ ‘‘සුපණ්ණවඞ්කච්ඡදන’’න්ති වුත්තං. කූටෙන යුත්තො අගාරො, සොයෙව සාලාති **කූටාගාරසාලා. ථම්භපන්තිං පරික්ඛිපිත්වාති** ථම්භමාලං පරිවාරෙත්වා, පරිමණ්ඩලාකාරෙන ථම්භපන්තිං කත්වාති වුත්තං හොති. **උපට්ඨානසාලා** නාම පයිරුපාසනසාලා. යත්ථ උපට්ඨානමත්තං කරොන්ති, න එකරත්තදිරත්තාදිවසෙන නිසීදනං, ඉධ පන තථා කතා නිසීදනසාලායෙවාති දස්සෙති **‘‘ඉධ පනා’’**තිආදිනා. තෙනෙව පාළියං ‘‘සන්නිපතිතාන’’ න්ත්වෙව අවත්වා ‘‘සන්නිසින්නාන’’න්තිපි වුත්තං. මානිතබ්බොති **මාළො,** මීයති පමීයතීති වා **මාළො.** මණ්ඩලාකාරෙන පටිච්ඡන්නො මාළොති **මණ්ඩලමාළො,** අනෙකකොණවන්තො පටිස්සයවිසෙසො. **‘‘සන්නිසින්නාන’’**න්ති **නිසජ්ජනවසෙන** වුත්තං, **නිසජ්ජනවසෙන** වා **‘‘සන්නිසින්නාන’’**න්ති සංවණ්ණෙතබ්බපදමජ්ඣාහරිත්වා සම්බන්ධො. ඉමිනා නිසීදනඉරියාපථං, කායසාමග්ගීවසෙන ච සමොධානං සන්ධාය පදද්වයමෙතං වුත්තන්ති දස්සෙති. **සඞ්ඛියා වුච්චති කථා** සම්මා ඛ්‍යනතො කථනතො. **කථාධම්මොති** කථාසභාවො, උපපරික්ඛා විධීති කෙචි.

‘‘අච්ඡරිය’’න්තිආදි තස්ස රූපදස්සනන්ති ආහ **‘‘කතමො පන සො’’**තිආදි. **සොති** කථාධම්මො. ‘‘නීයතීති **නයො,** අත්ථො, සද්දසත්ථං අනුගතො නයො **සද්දනයො’’**ති (දී. නි. ටී. 1.3) **ආචරියධම්මපාලත්ථෙරෙන** වුත්තං. නීයති අත්ථො එතෙනාති වා **නයො,** උපායො, සද්දසත්ථෙ ආගතො නයො අත්ථගහණූපායො **සද්දනයො.** තත්ථ හි අනභිණ්හවුත්තිකෙ අච්ඡරිය-සද්දො ඉච්ඡිතො රුළ්හිවසෙන. තෙනෙවාහ **‘‘අන්ධස්ස පබ්බතාරොහණං විය’’**තිආදි. තස්ස හි තදාරොහණං න නිච්චං, කදාචියෙව සියා, එවමිදම්පි. අච්ඡරායොග්ගං **අච්ඡරියං** නිරුත්තිනයෙන යොග්ගසද්දස්ස ලොපතො, තද්ධිතවසෙන වා ණියපච්චයස්ස විචිත්‍රවුත්තිතො, සො පන පොරාණට්ඨකථායමෙව ආගතත්තා **‘‘අට්ඨකථානයො’’**ති වුත්තො. පුබ්බෙ අභූතන්ති **අභූතපුබ්බං,** එතෙන න භූතං අභූතන්ති නිබ්බචනං, භූත-සද්දස්ස ච අතීතත්ථං දස්සෙති. **යාවඤ්චිදන්ති** සන්ධිවසෙන නිග්ගහිතාගමොති ආහ **‘‘යාව ච ඉද’’**න්ති, එතස්ස ච ‘‘සුප්පටිවිදිතා’’ති එතෙන සම්බන්ධො. **යාව** වයත්තකං **ඉදං** අයං නානාධිමුත්තිකතා සුප්පටිවිදිතා, තං ‘‘එත්තකමෙවා’’ති න සක්කා අම්හෙහි පටිවිජ්ඣිතුං, අක්ඛාතුඤ්චාති සපාඨසෙසත්ථො. තෙනෙවාහ **‘‘තෙන සුප්පටිවිදිතතාය අප්පමෙය්‍යතං දස්සෙතී’’**ති.

‘‘භගවතා’’තිආදීහි පදෙහි සමානාධිකරණභාවෙන වුත්තත්තා **තෙනාති** එත්ථ **ත**-සද්දො සකත්ථපටිනිද්දෙසො, තස්මා යෙන අභිසම්බුද්ධභාවෙන භගවා පකතො සමානො සුපාකටො නාම හොති, තදභිසම්බුද්ධභාවං සද්ධිං ආගමනපටිපදාය තස්ස අත්ථභාවෙන දස්සෙන්තො **‘‘යො සො’’**තිආදිමාහ . න හෙත්ථ සො පුබ්බෙ වුත්තො අත්ථි, යො අත්ථො තෙහි ථෙරෙහි **ත**-සද්දෙන පරාමසිතබ්බො භවෙය්‍ය. තස්මා යථාවුත්තගුණසඞ්ඛාතං සකත්ථංයෙවෙස පධානභාවෙන පරාමසතීති දට්ඨබ්බං. **අනුත්තරං සම්මාසම්බොධින්ති** අග්ගමග්ගඤාණපදට්ඨානං අනාවරණඤාණං, අනාවරණඤාණපදට්ඨානඤ්ච අග්ගමග්ගඤාණං. තදුභයඤ්හි සම්මා අවිපරීතං සයමෙව බුජ්ඣති, සම්මා වා පසට්ඨා සුන්දරං බුජ්ඣතීති **සම්මාසම්බොධි.** සා පන බුද්ධානං සබ්බගුණසම්පත්තිං දෙති අභිසෙකො විය රඤ්ඤො සබ්බලොකිස්සරියභාවං, තස්මා ‘‘අනුත්තරා සම්මාසම්බොධී’’ති වුච්චති. **අභිසම්බුද්ධොති** අබ්භඤ්ඤාසි පටිවිජ්ඣි, තෙන තාදිසෙන භගවතාති අත්ථො. සතිපි ඤාණදස්සනානං ඉධ පඤ්ඤාවෙවචනභාවෙ තෙන තෙන විසෙසෙන නෙසං විසයවිසෙසප්පවත්තිං දස්සෙන්තො **‘‘තෙසං තෙසං සත්තාන’’**න්තිආදිමාහ. එත්ථ හි පඨමමත්ථං අසාධාරණඤාණවසෙන දස්සෙති. ආසයානුසයඤාණෙන **ජානතා** සබ්බඤ්ඤුතානාවරණඤාණෙහි **පස්සතාති** අත්ථො.

දුතියං විජ්ජත්තයවසෙන. **පුබ්බෙනිවාසාදීහී**ති පුබ්බෙනිවාසාසවක්ඛයඤාණෙහි. තතියං අභිඤ්ඤානාවරණඤාණවසෙන. අභිඤ්ඤාපරියාපන්නෙපි **''තීහි විජ්ජාහී''**ති තාසං රාසිභෙදදස්සනත්ථං වුත්තං. අනාවරණඤාණසඞ්ඛාතෙන **සමන්තචක්ඛුනා** පස්සතාති අත්ථො. චතුත්ථං සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණමංසචක්ඛුවසෙන. **පඤ්ඤායා**ති සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණෙන. **කුට්ටස්ස** භිත්තියා **තිරො** පරං, අන්තො වා, තදාදීසු ගතානි. **අතිවිසුද්ධෙනා**ති අතිවිය විසුද්ධෙන පඤ්චවණ්ණසමන්නාගතෙන සුනීලපාසාදිකඅක්ඛිලොමසමලඞ්කතෙන රත්තිඤ්චෙව දිවා ච සමන්තා යොජනං පස්සන්තෙන **මංසචක්ඛුනා.** පඤ්චමං පටිවෙධදෙසනාඤාණවසෙන. **''අත්තහිතසාධිකායා''**ති එකංසතො වුත්තං, පරියායතො පනෙසා පරහිතසාධිකාපි හොති. තාය හි ධම්මසභාවපටිච්ඡාදකකිලෙසසමුග්ඝාතාය දෙසනාඤාණාදි සම්භවති. **පටිවෙධපඤ්ඤායා**ති අරියමග්ගපඤ්ඤාය. විපස්සනාසහගතො සමාධි පදට්ඨානං ආසන්නකාරණමෙතිස්සාති **සමාධිපදට්ඨානා,** තාය. **දෙසනාපඤ්ඤායා**ති දෙසනාකිච්චනිප්ඵාදකෙන සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණෙන. **අරීනන්**ති කිලෙසාරීනං, පඤ්චමාරානං වා, සාසනපච්චත්ථිකානං වා අඤ්ඤතිත්ථියානං. තෙසං හනනං පාටිහාරියෙහි අභිභවනං අප්පටිභානතාකරණං, අජ්ඣුපෙක්ඛනඤ්ච මජ්ඣිමපණ්ණාසකෙ පඤ්චමවග්ගෙ සඞ්ගීතං **චඞ්කීසුත්ත**ඤ්චෙත්ථ (ම. නි. 2.422) නිදස්සනං, එතෙන අරයො හතා අනෙනාති නිරුත්තිනයෙන පදසිද්ධිමාහ. අතො නාවචනස්ස තාබ්‍යප්පදෙසො මහාවිසයෙනාති දට්ඨබ්බං. අපිච අරයො හනතීති අන්තසද්දෙන පදසිද්ධි, ඉකාරස්ස ච අකාරො. පච්චයාදීනං සම්පදානභූතානං, තෙසං වා පටිග්ගහණං, පටිග්ගහිතුං වා අරහතීති අරහන්ති දස්සෙති **''පච්චයාදීනඤ්ච අරහත්තා''**ති ඉමිනා. **සම්මා**ති අවිපරීතං. **සාමඤ්චා**ති සයමෙව, අපරනෙය්‍යො හුත්වාති වුත්තං හොති. කථං පනෙත්ථ ''සබ්බධම්මාන''න්ති අයං විසෙසො ලබ්භතීති? සාමඤ්ඤජොතනාය විසෙසෙ අවට්ඨානතො, විසෙසත්ථිනා ච විසෙසස්ස අනුපයොජෙතබ්බතො යජ්ජෙවං ''ධම්මාන''න්ති විසෙසොවානුපයොජිතො සියා, කස්මා සබ්බධම්මානන්ති අයමත්ථො අනුපයොජීයතීති? එකදෙසස්ස අග්ගහණතො. පදෙසග්ගහණෙ හි අසති ගහෙතබ්බස්ස නිප්පදෙසතා විඤ්ඤායති යථා ''දික්ඛිතො න දදාති''ති, එස නයො ඊදිසෙසු.

ඉදානි ච චතූහි පදෙහි චතුවෙසාරජ්ජවසෙන අත්තනා අධිප්පෙතතරං ඡට්ඨමත්ථං දස්සෙතුං **''අන්තරායිකධම්මෙ වා''**තිආදි වුත්තං. තථා හි තදෙව නිගමනං කරොති **''එව''**න්තිආදිනා. තත්ථ අන්තරායකරධම්මඤාණෙන **ජානතා,** නිය්‍යානිකධම්මඤාණෙන **පස්සතා,** ආසවක්ඛයඤාණෙන **අරහතා,** සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණෙන **සම්මාසම්බුද්ධෙන**ආති යථාක්කමං යොජෙතබ්බං. අනත්ථචරණෙන කිලෙසා එව අරයොති **කිලෙසාරයො,** තෙසං **කිලෙසාරීනං.** එත්ථාහ – යස්ස ඤාණස්ස වසෙන සම්මා සාමඤ්ච සබ්බධම්මානං බුද්ධත්තා භගවා සම්මාසම්බුද්ධො නාම ජාතො, කිං පනිදං ඤාණං සබ්බධම්මානං බුජ්ඣනවසෙන පවත්තමානං සකිංයෙව සබ්බස්මිං විසයෙ පවත්තති, උදාහු කමෙනාති. කිඤ්චෙත්ථ – යදි තාව සකිංයෙව සබ්බස්මිං විසයෙ පවත්තති, එවං සති අතීතානාගතපච්චුප්පන්නඅජ්ඣත්තබහිද්ධාදිභෙදභින්නානං සඞ්ඛතධම්මානං, අසඞ්ඛතසම්මුතිධම්මානඤ්ච එකජ්ඣං උපට්ඨානෙ දූරතො චිත්තපටං පෙක්ඛන්තස්ස විය පටිභාගෙනාවබොධො න සියා, තථා ච සති ''සබ්බෙ ධම්මා අනත්තා''ති (අ. නි. 3.137; ධ. ප. 279; මහානි. 27; චූළනි. 8, 10; නෙත්ති. 5) විපස්සන්තානං අනත්තාකාරෙන විය සබ්බෙ ධම්මා අනිරූපිතරූපෙන භගවතො ඤාණවිසයා හොන්තීති ආපජ්ජති. යෙපි ''සබ්බඤෙය්‍යධම්මානං ඨිතිලක්ඛණවිසයං විකප්පරහිතං සබ්බකාලං බුද්ධානං ඤාණං පවත්තති, තෙන තෙ 'සබ්බවිදූ'ති වුච්චන්ති. එවඤ්ච කත්වා –

> 'ගච්ඡං සමාහිතො නාගො, ඨිතො නාගො සමාහිතො;
> සෙය්‍යං සමාහිතො නාගො, නිසින්නොපි සමාහිතො'ති. (අ. නි. 6.43); –

ඉදම්පි සබ්බදා ඤාණප්පවත්තිදීපකං අඞ්ගුත්තරාගමෙ නාගොපමසුත්තවචනං සුවුත්තං නාම හොති''ති වදන්ති, තෙසම්පි වාදෙ වුත්තදොසා නාතිවත්ති. ඨිතිලක්ඛණාරම්මණතාය ච අතීතානාගතධම්මානං තදභාවතො එකදෙසවිසයමෙව භගවතො ඤාණං සියා, තස්මා සකිඤ්ඤෙව සබ්බස්මිං විසයෙ ඤාණං පවත්තතීති න යුජ්ජති. අථ කමෙන සබ්බස්මිම්පි විසයෙ ඤාණං පවත්තති, එවම්පි න යුජ්ජති. න හි ජාතිභූමිසභාවාදිවසෙන, දිසාදෙසකාලාදිවසෙන ච අනෙකභෙදභින්නෙ ඤෙය්‍යෙ කමෙන ගය්හමානෙ තස්ස අනවසෙසපටිවෙධො සම්භවති අපරියන්තභාවතො ඤෙය්‍යස්ස. යෙ පන ''අත්ථස්ස අවිසංවාදනතො ඤෙය්‍යස්ස එකදෙසං පච්චක්ඛං කත්වා සෙසෙපි එවන්ති අධිමුච්චිත්වා වවත්ථාපනෙන සබ්බඤ්ඤු නාම භගවා ජාතො, තඤ්ච ඤාණං න අනුමානිකං නාම සංසයාභාවතො. සංසයානුබද්ධඤ්හි ඤාණං ලොකෙ අනුමානික''න්ති වදන්ති, තෙසම්පි තං න යුත්තමෙව. සබ්බස්ස හි අප්පච්චක්ඛභාවෙ අත්ථාවිසංවාදනෙන ඤෙය්‍යස්ස එකදෙසං පච්චක්ඛං කත්වා සෙසෙපි එවන්ති අධිමුච්චිත්වා වවත්ථාපනස්සෙව අසම්භවතො තථා අසක්කුණෙය්‍යත්තා ච. යඤ්හි සෙසං, තදපච්චක්ඛමෙව, අථ තම්පි පච්චක්ඛං, තස්ස සෙසභාවො එව න සියා, අපරියන්තභාවතො ඤෙය්‍යස්ස තථාවවත්ථිතුමෙව න සක්කාති? සබ්බමෙතං අකාරණං. කස්මා? අවිසයවිචාරණභාවතො. වුත්තඤ්හෙතං භගවතා ''බුද්ධානං භික්ඛවෙ, බුද්ධවිසයො අචින්තෙය්‍යො න චින්තෙතබ්බො, යං චින්තෙන්තො උම්මාදස්ස විඝාතස්ස භාගී අස්සා''ති (අ. නි. 4.77) ඉදං පනෙත්ථ සන්නිට්ඨානං – යං කිඤ්චි භගවතා ඤාතුං ඉච්ඡිතං, සකලමෙකදෙසො වා, තත්ථ තත්ථ අප්පටිහතවුත්තිතාය පච්චක්ඛතො ඤාණං පවත්තති නිච්චසමාධානඤ්ච වික්ඛෙපාභාවතො, ඤාතුං ඉච්ඡිතස්ස ච සකලස්ස අවිසයභාවෙ තස්ස ආකඞ්ඛාපටිබද්ධවුත්තිතා න සියා, එකන්තෙනෙව සා ඉච්ඡිතබ්බා, සබ්බෙ ධම්මා බුද්ධස්ස භගවතො ආවජ්ජනපටිබද්ධා ආකඞ්ඛාපටිබද්ධා මනසිකාරපටිබද්ධා චිත්තුප්පාදපටිබද්ධාති (මහානි. 69, 156; චූළනි. 85; පටි. ම. 3.5) වචනතො. අතීතානාගතවිසයම්පි භගවතො ඤාණං අනුමානාගමතක්කගහණවිරහිතත්තා පච්චක්ඛමෙව.

නනු ච එතස්මිම්පි පක්ඛෙ යදා සකලං ඤාතුං ඉච්ඡිතං, තදා සකිංයෙව සකලවිසයතාය අනිරූපිතරූපෙන භගවතො ඤාණං පවත්තෙය්‍යාති වුත්තදොසා නාතිවත්තියෙවාති? න, තස්ස විසොධිතත්තා. විසොධිතො හි සො බුද්ධවිසයො අචින්තෙය්‍යොති. අඤ්ඤථා පචුරජනඤාණසමානවුත්තිතාය බුද්ධානං භගවන්තානං ඤාණස්ස අචින්තෙය්‍යතා න සියා, තස්මා සකලධම්මාරම්මණම්පි තං එකධම්මාරම්මණං විය සුවවත්ථාපිතෙයෙව තෙ ධම්මෙ කත්වා පවත්තතීති ඉදමෙත්ථ අචින්තෙය්‍යං, ''යාවතකං ඤෙය්‍යං, තාවතකං ඤාණං. යාවතකං ඤාණං, තාවතකං ඤෙය්‍යං. ඤෙය්‍යපරියන්තිකං ඤාණං, ඤාණපරියන්තිකං ඤෙය්‍යං. ඤෙය්‍යං අතික්කමිත්වා ඤාණං නප්පවත්තති, ඤාණං අතික්කමිත්වා ඤෙය්‍යපථො නත්ථි. අඤ්ඤමඤ්ඤපරියන්තට්ඨායිනො තෙ ධම්මා, යථා ද්වින්නං සමුග්ගපටලානං සම්මා ඵුසිතානං හෙට්ඨිමං සමුග්ගපටලං උපරිමං නාතිවත්තති, උපරිමං සමුග්ගපටලං හෙට්ඨිමං නාතිවත්තති. අඤ්ඤමඤ්ඤපරියන්තට්ඨායිනො, එවමෙව බුද්ධස්ස භගවතො ඤෙය්‍යඤ්ච ඤාණඤ්ච අඤ්ඤමඤ්ඤපරියන්තට්ඨායිනො…පෙ…. තෙ ධම්මා''ති (මහානි. 69, 156; චූළනි. 85; පටි. ම. 3.5) එවමෙකජ්ඣං, විසුං, සකිං, කමෙන වා ඉච්ඡානුරූපං පවත්තස්ස තස්ස ඤාණස්ස වසෙන සම්මා සාමඤ්ච සබ්බධම්මානං බුද්ධත්තා භගවා සම්මාසම්බුද්ධො නාම ජාතොති.

අයං පනෙත්ථ අට්ඨකථාමුත්තකො නයො – ඨානාඨානාදීනි ඡබ්බිසයානි ඡහි ඤාණෙහි **ජානතා,** යථාකම්මූපගෙ සත්තෙ චුතූපපාතදිබ්බචක්ඛුඤාණෙහි **පස්සතා,** සවාසනානමාසවානං ආසවක්ඛයඤාණෙන ඛීණත්තා **අරහතා,** ඣානාදිධම්මෙ සංකිලෙසවොදානවසෙන සාමංයෙව අවිපරීතාවබොධතො **සම්මාසම්බුද්ධෙන,** එවං දසබලඤාණවසෙන චතුභාකාරෙහි ථොමිතෙන. අපිච තීසු කාලෙසු අප්පටිහතඤාණතාය **ජානතා,** තිණ්ණම්පි කම්මානං ඤාණානුපරිවත්තිතො නිසම්මකාරිතාය **පස්සතා,** දවාදීනං ඡන්නමභාවසාධිකාය පහානසම්පදාය **අරහතා,** ඡන්දාදීනං ඡන්නමහානිහෙතුභූතාය අපරික්ඛයපටිභානසාධිකාය සබ්බඤ්ඤුතාය **සම්මාසම්බුද්ධෙන** , එවං අට්ඨාරසාවෙණිකබුද්ධධම්මවසෙන (දී. නි. අට්ඨ. 3.305) චතුභාකාරෙහි ථොමිතෙනාති එවමාදිනා තෙසං තෙසං ඤාණදස්සනපහානබොධනත්ථෙහි සඞ්ගහිතානං බුද්ධගුණානං වසෙන යොජනා කාතබ්බාති.

චතුවෙසාරජ්ජං සන්ධාය **''චතුභාකාරෙහී''**ති වුත්තං. **''ථොමිතෙනා''**ති එතෙන ඉමෙසං ''භගවතා''ති පදස්ස විසෙසනතං දස්සෙති. යදිපි හීනපණීතභෙදෙන දුවිධාව අධිමුත්ති පාළියං වුත්තා, පවත්තිආකාරවසෙන පන අනෙකභෙදභින්නාවාති ආහ **''නානාධිමුත්තිකතා''**ති. සා පන අධිමුත්ති අජ්ඣාසයධාතුයෙව, තදපි තථා තථා දස්සනං, ඛමනං, රොචනඤ්චාති අත්ථං විඤ්ඤාපෙති **''නානජ්ඣාසයතා''**ති ඉමිනා. තථා හි වක්ඛති ''නානාධිමුත්තිකතා නානජ්ඣාසයතා නානාදිට්ඨිකතා නානක්ඛන්තිතා නානාරුචිතා''ති. ''යාවඤ්චිද''න්ති එතස්ස ''සුප්පටිවිදිතා''ති ඉමිනා සම්බන්ධො. තත්ථ ච **ඉදන්ති** පදපූරණමත්තං, **''නානාධිමුත්තිකතා''**ති එතෙන වා පදෙන සමානාධිකරණං, තස්සත්ථො පන පාකටොයෙවාති ආහ **''යාව ච සුට්ඨු පටිවිදිතා''**ති.

''යා ච අය''න්තිආදිනා ධාතුසංයුත්තපාළිං දස්සෙන්තො තදෙව සංයුත්තං මනසි කරිත්වා තෙසං අවණ්ණවණ්ණභාසනෙන සද්ධිං සටෙත්වා ථෙරානමයං සඞ්ගියධම්මො උදපාදීති දස්සෙති. අතො **අස්ස** භගවතො ධාතුසංයුත්තදෙසනානයෙන තාසං **සුප්පටිවිදිතභාවං** සමත්ථනවසෙන **දස්සෙතුං ''අයං හී''**තිආදිමාහාති අත්ථො දට්ඨබ්බො. සුප්පටිවිදිතභාවසමත්ථනඤ්හි **''අයං හී''**තිආදිවචනං. තත්ථ යා අයං නානාධිමුත්තිකතා…පෙ…. රුචිතාති සම්බන්ධො. **ධාතුසොති** අජ්ඣාසයධාතුයා. **සංසන්දන්තීති** සම්බන්ධෙන්ති විස්සාසෙන්ති. **සමෙන්තීති** සම්මා, සහ වා භවන්ති. **''හීනාධිමුත්තිකා''**තිආදි තථාභාවවිභාවනං. **අතීතම්පි අද්ධානන්ති** අතීතස්මිං කාලෙ, අච්චන්තසංයොගෙ වා එතං උපයොගවචනං. **නානාධිමුත්තිකතා**-පදස්ස **නානජ්ඣාසයතාති** අත්ථවචනං. **නානාදිට්ඨී…පෙ…. රුචිතාති** තස්ස සරූපදස්සනං. සස්සතාදිලද්ධිවසෙන **නානාදිට්ඨිකතා.** පාපාචාරකල්‍යාණාචාරාදිපකතිවසෙන **නානක්ඛන්තිතා.** පාපිච්ඡාඅප්පිච්ඡාදිවසෙන **නානාරුචිතා. නාළියාති** තුම්බෙන, ආළ්හකෙන වා. **තුලායාති** මානෙන. **නානාධිමුත්තිකතාඤාණන්ති** චෙත්ථ සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණමෙව අධිප්පෙතං, න දසබලඤාණන්ති ආහ **''සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණෙනා''**ති. එවං **ආචරියධම්මපාලත්ථෙරෙන** (දී. නි. ටී. 1.3) වුත්තං, අභිධම්මට්ඨකථායං, දසබලසුත්තට්ඨකථාසු (ම. නි. අට්ඨ. 1.149; අ. නි. අට්ඨ. 3.10.21; විභ. අට්ඨ. 831) ච එවමාගතං.

පරවාදී පනාහ ''දසබලඤාණං නාම පාටියෙක්කං නත්ථි, සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණස්සෙවායං පභෙදො''ති, තං තථා න දට්ඨබ්බං. අඤ්ඤමෙව හි දසබලඤාණං, අඤ්ඤං සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං. දසබලඤාණඤ්හි සකකිච්චමෙව ජානාති, සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං පන තම්පි තතො අවසෙසම්පි ජානාති. දසබලඤාණෙසු හි පඨමං කාරණාකාරණමෙව ජානාති, දුතියං කම්මන්තරවිපාකන්තරමෙව, තතියං කම්මපරිච්ඡෙදමෙව, චතුත්ථං ධාතුනානත්තකාරණමෙව, පඤ්චමං සත්තානමජ්ඣාසයාධිමුත්තිමෙව, ඡට්ඨං ඉන්ද්‍රියානං තික්ඛමුදුභාවමෙව, සත්තමං ඣානාදීහි සද්ධිං තෙසං සංකිලෙසාදිමෙව, අට්ඨමං පුබ්බෙනිවුත්ථක්ඛන්ධසන්තතිමෙව, නවමං සත්තානං චුතිපටිසන්ධිමෙව, දසමං සච්චපරිච්ඡෙදමෙව, සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං පන එතෙහි ජානිතබ්බඤ්ච තතො උත්තරිඤ්ච ජානාති, එතෙසං පන කිච්චං න සබ්බං කරොති. තඤ්හි ඣානං හුත්වා අප්පෙතුං න සක්කොති, ඉද්ධි හුත්වා විකුබ්බිතුං න සක්කොති, මග්ගො හුත්වා කිලෙසෙ ඛෙපෙතුං න සක්කොති. අපිච පරවාදී එවං පුච්ඡිතබ්බො ''දසබලඤාණං නාම එතං සවිතක්කසවිචාරං අවිතක්කවිචාරමත්තං අවිතක්කඅවිචාරං, කාමාවචරං රූපාවචරං අරූපාවචරං, ලොකියං ලොකුත්තර''න්ති. ජානන්තො පටිපාටියා සත්ත ඤාණානි ''සවිතක්කසවිචාරානී''ති වක්ඛති, තතො පරානි ද්වෙ ''අවිතක්කඅවිචාරානී''ති වක්ඛති, ආසවක්ඛයඤාණං ''සියා සවිතක්කසවිචාරං, සියා අවිතක්කවිචාරමත්තං, සියා අවිතක්කඅවිචාර''න්ති වක්ඛති, තථා පටිපාටියා සත්ත කාමාවචරානි, තතො පරං ද්වෙ රූපාවචරානි, අවසානෙ එකං ''ලොකුත්තර'න්ති වක්ඛති,

සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං පන සවිතක්කසවිචාරමෙව, කාමාවචරමෙව, ලොකියමෙවාති. ඉති අඤ්ඤදෙව දසබලඤාණං, අඤ්ඤං සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණන්ති, තස්මා පඤ්චමබලඤාණසඞ්ඛාතෙන නානාධිමුත්තිකතාඤාණෙන ච සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණෙන ච විදිතාති අත්ථො වෙදිතබ්බො. ච-කාරොපි හි පොත්ථකෙසු දිස්සති. **සාති** යථාවුත්තා නානාධිමුත්තිකතා. **"ද්වෙපි නාමා"**තිආදිනා යථාවුත්තසුත්තස්සත්ථං සඞ්ඛෙපෙන දස්සෙත්වා **"ඉමෙසු චාපී"**තිආදිනා තස්ස සඞ්ඛියධම්මස්ස තදහිසම්බන්ධතං ආවි කරොති. **ඉති හ මෙති** එත්ථ එවංසද්දත්ථෙ **ඉති**-සද්දො, **හ**-කාරො නිපාතමත්තං, ආගමො වා. සන්ධිවසෙන ඉකාරලොපො, අකාරාදෙසො වාති දස්සෙති **"එවං ඉමෙ"**ති ඉමිනා.

4. ''විදිත්වා''ති එත්ථ පකතියත්ථභූතා විජානනකිරියා සාමඤ්ඤෙන අභෙදවතීපි සමානා තංතංකරණයොගතාය අනෙකප්පභෙදාති දස්සෙතුං **"භගවා හී"**තිආදි වුත්තං. **වත්ථූනීති** සරවත්ථූනි. ''සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණෙන දිස්වා අඤ්ඤාසී''ති ච වොහාරවචනමත්තමෙතං. න හි තෙන දස්සනතො අඤ්ඤං ජානනං නාම නත්ථි. තදිදං ඤාණං ආවජ්ජනපටිබද්ධං ආකඞ්ඛපටිබද්ධං මනසිකාරපටිබද්ධං චිත්තුප්පාදපටිබද්ධං හුත්වා පවත්තති. කිං නාම කරොන්තො භගවා තෙන ඤාණෙන ආවජ්ජනාදිපටිබද්ධෙන අඤ්ඤාසීති සොතූනමත්ථස්ස සුවිඤ්ඤාපනත්ථං පරම්මුඛා විය චොදනං සමුට්ඨාපෙති **"කිං කරොන්තො අඤ්ඤාසී"**ති ඉමිනා, පච්ඡිමයාමකිච්චං කරොන්තො තං ඤාණං ආවජ්ජනාදිපටිබද්ධං හුත්වා තෙන තථා අඤ්ඤාසීති වුත්තං හොති. සාමඤ්ඤස්මිං සති විසෙසවචනං සාත්ථකං සියාති අනුයොගෙනාහ **"කිච්චඤ්චනාමෙත"**න්තිආදි. **අරහත්තමග්ගෙන සමුග්ඝාතං කතං** තස්ස සමුට්ඨාපකකිලෙසසමුග්ඝාටනෙන, යතො ''නත්ථි අබ්‍යාවටමනො''ති අට්ඨාරසසු බුද්ධධම්මෙසු වුච්චති. නිරත්ථකො චිත්තසමුදාචාරො නත්ථීති හෙත්ථ අත්ථො. එවම්පි වුත්තානුයොගො තදවත්ථොයෙවාති චොදනමපනෙති **"තං පඤ්චවිධ"**න්තිආදිනා. තත්ථ පුරිමකිච්චද්වයං දිවසභාගවසෙන, ඉතරත්තයං රත්තිභාගවසෙන ගහෙතබ්බං තථායෙව වක්ඛමානත්තා.

"උපට්ඨාකානුග්ගහණත්ථං, සරීරඵාසුකත්ථඤ්චා"ති එතෙන අනෙකකප්පසමුපචිතපුඤ්ඤසම්භාරජනිතං භගවතො මුඛවරං දුග්ගන්ධාදිදොසං නාම නත්ථි, තදුභයත්ථමෙව පන මුඛධොවනාදීනි කරොතීති දස්සෙති. සබ්බොපි හි බුද්ධානං කායො බාහිරබ්භන්තරෙහි මලෙහි අනුපක්කිලිට්ඨො සුධොතමණි විය හොති. **විවිත්තාසනෙති** ඵලසමාපත්තීනමනුරූපෙ විවෙකානුබ්‍රූහනාසනෙ. **වීතිනාමෙත්වාති** ඵලසමාපත්තීහි වීතිනාමනං වුත්තං, තම්පි න විවෙකනින්නතාය, පරෙසඤ්ච දිට්ඨානුගති ආපජ්ජනත්ථං. සුරත්තදුපට්ටං අන්තරවාසකං විහාරනිවාසනපරිවත්තනවසෙන නිවාසෙත්වා විජ්ජුලතාසදිසං කායබන්ධනං බන්ධිත්වා මෙඝවණ්ණං සුගතචීවරං පාරුපිත්වා සෙලමයපත්තං ආදායාති අධිප්පායො. තථායෙව හි තත්ථ තත්ථ වුත්තො. **"කදාචි එකකො"**තිආදි තෙසං තෙසං විනෙය්‍යානං විනයනානුකූලං භගවතො උපසඞ්කමනදස්සනං. **ගාමං වා නිගමං වාති** එත්ථ **වා**-සද්දො විකප්පනත්ථො, තෙන නගරම්පි විකප්පෙති. යථාරුචි වත්තමානෙහි අනෙකෙහි පාටිහාරියෙහි පවිසතීති සම්බන්ධො.

"සෙය්‍යථීද"න්තිආදිනා පච්ඡිමපක්ඛං විත්ථාරෙති. **සෙය්‍යථීදන්ති** ච තං කතමන්ති අත්ථෙ නිපාතො, ඉදං වා සප්පාටිහීරපවිසනං කතමන්තිපි වට්ටති. **මුදුගතවාතාති** මුදුභූතා, මුදුභාවෙන වා ගතා වාතා. **උදකඵුසිතානීති** උදකබින්දූනි. **මුඤ්චන්තාති** ඔසිඤ්චන්තා. **රෙණුං වූපසමෙත්වාති** රජං සන්නිසීදාපෙත්වා උපරි **විතානං හුත්වා තිට්ඨන්ති** චණ්ඩ-වාතාතප-හිමපාතාදි-හරණෙන විතානකිච්චනිප්ඵාදකත්තා, තතො තතො හිමවන්තාදීසු පුප්ඵුපගරුක්ඛතො උපසංහරිත්වාති අත්ථස්ස විඤ්ඤායමානත්තා තථා න වුත්තං. සමභාගකරණමත්තෙන **ඔනමන්ති, උන්නමන්ති** ච, තතොයෙව **පාදනික්ඛෙපසමයෙ සමාව භූමි හොති**. නිදස්සනමත්තඤ්චෙතං සක්ඛරකථලකණ්ටකසඞ්කුකලලාදිඅපගමනස්සාපි සම්භවතො, තඤ්ච සුප්පතිට්ඨිතපාදතාලක්ඛණස්ස නිස්සන්දඵලං, න ඉද්ධිනිම්මානං. **පදුමපුප්ඵානි වාති** එත්ථ **වා**-සද්දො විකප්පනත්ථො, තෙන ''යදි යථාවුත්තනයෙන සමා භූමි හොති, එවං සති තානි න පටිග්ගණ්හන්ති, තථා පන අසතියෙව පටිග්ගණ්හන්ති''ති භගවතො යථාරුචි පවත්තනං දස්සෙති. සබ්බදාව භගවතො ගමනං පඨමං දක්ඛිණපාදුද්ධරණසඞ්ඛාතානුබ්‍යඤ්ජනපටිමණ්ඩිතන්ති ආහ **"ඨපිතමත්තෙ දක්ඛිණපාදෙ"**ති. බුද්ධානං සබ්බදක්ඛිණතාය තථා වුත්තන්ති **ආචරියධම්මපාලත්ථෙරො,**(දී. නි. ටී. 1.4) **ආචරියසාරිපුත්තත්ථෙරො** (අ. නි. අට්ඨ. 1.53) ච වදති, සබ්බෙසං උත්තමතාය එවං වුත්තන්ති අත්ථො. එවං සති උත්තමපුරිසානං තථාපකතිතායාති ආපජ්ජති. ඨපිතමත්තෙ නික්ඛමිත්වා ධාවන්තීති සම්බන්ධො. ඉදඤ්ච යාවදෙව විනෙය්‍යජනවිනයනත්ථං සත්ථු පාටිහාරියන්ති තෙසං දස්සනට්ඨානං සන්ධාය වුත්තං. **"ඡබ්බණ්ණරස්මියො"**ති වත්වාපි **"සුවණ්ණරසපිඤ්ජරානි වියා"**ති වචනං භගවතො සරීරෙ පීතාභාය යෙභුය්‍යතායාති දට්ඨබ්බං. **"රස**-සද්දො චෙත්ථ උදකපරියායො, **පිඤ්ජර**-සද්දො හෙමවණ්ණපරියායො, සුවණ්ණජලධාරා විය සුවණ්ණවණ්ණානීති අත්ථො''ති (සාරත්ථ. ටී. 1.බුද්ධාචිණ්ණකථා.22) **සාරත්ථදීපනියං** වුත්තං. **පාසාදකූටාගාරාදීනි** තෙසු තෙසු ගාමනිගමාදීසු සංවිජ්ජමානානි **අලඞ්කරොන්තියො** හුත්වා.

"තථා"තිආදිනා සයමෙව ධම්මතාවසෙන තෙසං සද්දකරණං දස්සෙති. තදා කායං උපගච්ඡන්තීති **කායූපගානි,** න යත්ථ කත්ථචි ඨිතානි. **"අන්තරවීථි"**න්ති ඉමිනා භගවතො පිණ්ඩාය ගමනානුරූපවීථිං දස්සෙති. න හි භගවා ලොලුප්පචාරපිණ්ඩචාරිකො විය යත්ථ කත්ථචි ගච්ඡති. යෙ පඨමං ගතා, යෙ වා තදනුච්ඡවිකං පිණ්ඩපාතං දාතුං සමත්ථා, තෙ **භගවතොපි පත්තං** ගණ්හන්තීති වෙදිතබ්බං. **පටිමානෙන්තීති** පතිස්සමානසා පූජෙන්ති, භගවන්තං වා පටිමානාපෙන්ති පටිමානන්තං කරොන්ති. වොහාරමත්තඤ්චෙතං, භගවතො පන අපටිමානනා නාම නත්ථි. **චිත්තසන්තානානීති** අතීතෙ, එතරහි ච පවත්තචිත්තසන්තානානි. යථා කෙචි අරහත්තෙ පතිට්ඨහන්ති, තථා ධම්මං දෙසෙතීති සම්බන්ධො. **කෙචි පබ්බජිත්වාති** ච අරහත්තසමාපන්නානං පබ්බජ්ජාසඞ්ඛෙපගතදස්සනත්ථං , න පන

ගිහීනං අරහත්තසමාපන්නතාපටික්ඛෙපනත්ථං. අයඤ්හි අරහත්තප්පත්තානං ගිහීනං සභාවො, යා තදහෙව පබ්බජ්ජා වා, කාලං කිරියාවාති. තථා හි වුත්තං ආයස්මතා **නාගසෙනත්ථෙරෙන** ''විසමං මහාරාජ, ගිහිලිඞ්ගං, විසමෙ ලිඞ්ගෙ ලිඞ්ගදුබ්බලතාය අරහත්තං පත්තො ගිහී තස්මිංයෙව දිවසෙ පබ්බජති වා පරිනිබ්බායති වා නෙසො මහාරාජ, දොසො අරහත්තස්ස, ගිහිලිඞ්ගස්සෙවෙසො දොසො යදිදං ලිඞ්ගදුබ්බලතා''ති (මි. ප. 5.2.2) සබ්බං වත්තබ්බං. එත්ථ ච සප්පාටිහීරප්පවෙසනසම්බන්ධෙනෙව මහාජනානුග්ගහණං දස්සිතං, අප්පාටිහීරප්පවෙසනෙන ච පන ''තෙ සුනිවත්ථා සුපාරුතා''තිආදිවචනං යථාරහං සම්බන්ධිත්වා මහාජනානුග්ගහණං අත්ථතො විභාවෙතබ්බං හොති. තම්පි හි පුරෙභත්තකිච්චමෙවාති. උපට්ඨානසාලා වෙත්ථ **මණ්ඩලමාළො. තත්ථ ගන්ත්වා මණ්ඩලමාළෙ**ති ඉධ පාඨො ලිඛිතො. ''ගන්ධමණ්ඩලමාළෙ''තිපි (අ. නි. අට්ඨ. 1.53) **මනොරථපූරණියා** දිස්සති, තට්ටීකායඤ්ච ''චතුජ්ජාතියගන්ධෙන පරිභණ්ඩෙ මණ්ඩලමාළෙ''ති වුත්තං. **ගන්ධකුටිං පවිසතී**ති ච පවිසනකිරියාසම්බන්ධතාය, තස්සමීපතාය ච වුත්තං, තස්මා පවිසිතුං ගච්ඡතීති අත්ථො දට්ඨබ්බො, න පන අන්තො තිට්ඨතීති. එවඤ්හි ''අථ ඛො භගවා''තිආදිවචනං (දී. නි. 1.4) සුපපන්නං හොති.

අථ ඛොති එවං ගන්ධකුටිං පවිසිතුං ගමනකාලෙ. **උපට්ඨානෙ**ති සමීපපදෙසෙ. **''පාදෙ පක්ඛාලෙත්වා පාදපීඨෙ ඨත්වා භික්ඛුසඞ්ඝං ඔවදතී''**ති එත්ථ පාදෙ පක්ඛාලෙන්තොව පාදපීඨෙ තිට්ඨන්තො ඔවදතීති වෙදිතබ්බං. එතදත්ථංයෙව හි භික්ඛූනං භත්තකිච්චපරියොසානං ආගමයමානො නිසීදි. **දුල්ලභා සම්පත්තී**ති සතිපි මනුස්සත්තපටිලාභෙ පතිරූපදෙසවාසඉන්ද්‍රියාවෙකල්ලසද්ධාපටිලාභාදයො සම්පත්තිසඞ්ඛාතා ගුණා දුල්ලභාති අත්ථො. පොත්ථකෙසු පන ''දුල්ලභා සද්ධාසම්පත්තී''ති පාඨො දිස්සති, සො අයුත්තොව. **තත්ථා**ති තස්මිං පාදපීඨෙ ඨත්වා ඔවදනකාලෙ, තෙසු වා භික්ඛූසු, රත්තියා වසනං ඨානං **රත්තිට්ඨානං,** තථා **දිවාඨානං. ''කෙචී''**තිආදි තබ්බිවරණං. **චාතුමහාරාජිකභවනන්**ති චාතුමහාරාජිකදෙවලොකෙ සුඤ්ඤවිමානානි සන්ධාය වුත්තං. එස නයො **තාවතිංසභවනාදීසුපි.** තතො භගවා ගන්ධකුටිං පවිසිත්වා පච්ඡාභත්තං තයො භාගෙ කත්වා පඨමභාගෙ සචෙ ආකඞ්ඛති, දක්ඛිණෙන පස්සෙන සීහසෙය්‍යං කප්පෙති, සචෙ නාකඞ්ඛති, බුද්ධාචිණ්ණං ඵලසමාපත්තිං සමාපජ්ජති, අථ යථාකාලපරිච්ඡෙදං තතො වුට්ඨහිත්වා දුතියභාගෙ පච්ඡිමයාමස්ස තතියකොට්ඨාසෙ විය ලොකං වොලොකෙති වෙනෙය්‍යානං ඤාණපරිපාකං පස්සිතුං, තෙනාහ **''සචෙ ආකඞ්ඛතී''**තිආදි. **සීහසෙය්‍යන්**තිආදීනමත්ථො හෙට්ඨා වුත්තොව. යඤ්හි අපුබ්බං පදං අනුත්තානං, තදෙව වණ්ණයිස්සාම. සම්මා අස්සාසිතබ්බොති ගාහාපනවසෙන උපත්ථම්භිතබ්බොති **සමස්සාසිතො.** තාදිසො කායො යස්සාති තථා. ධම්මස්සවනත්ථං **සන්නිපතති.** තස්සා පරිසාය චිත්තාචාරං ඤත්වා කතභාවං සන්ධායාහ **''සම්පත්තපරිසායඅනුරූපෙන පාටිහාරියෙනා''**ති. යත්ථ ධම්මං සහ භාසන්ති, සා **ධම්මසභා** නාම. **කාලයුත්තන්**ති ''ඉමිස්සා වෙලාය ඉමස්ස එවං වත්තබ්බ''න්ති තංතංකාලානුරූපං. **සමයයුත්තන්**ති තස්සෙව වෙවචනං, අට්ඨුප්පත්තිඅනුරූපං වා **සමයයුත්තං.** අථ වා **සමයයුත්තන්**ති හෙතුදාහරණෙහි යුත්තං. කාලෙන සාපදෙසඤ්හි භගවා ධම්මං දෙසෙති. **කාලං විදිත්වා පරිසං උය්‍යොජෙති,** න යාව සමන්ධකාරා ධම්මං දෙසෙතීති අධිප්පායො. ''සමයං විදිත්වා පරිසං උය්‍යොජෙසී''තිපි කත්ථචි පරියායවචනපාඨො දිස්සති, සො පච්ඡා පමාදලිඛිතො.

ගත්තානීති කායොයෙව අනෙකාවයවත්තා වුත්තො. **''උතුං ගණ්හාපෙතී''**ති ඉමිනා උතුගණ්හාපනත්ථමෙව ඔසිඤ්චනං, න පන මලවික්ඛාලනත්ථන්ති දස්සෙති. න හි භගවතො කායෙ රජොජල්ලං උපලිම්පතීති. චතුජ්ජාතිකෙන ගන්ධෙන පරිභාවිතා කුටි **ගන්ධකුටි.** තස්සා පරිවෙණං තථා. ඵලසමාපත්තීහි **මුහුත්තං පටිසල්ලීනො. තතො තතො**ති අත්තනො අත්තනො රත්තිට්ඨානදිවාඨානතො, උපගන්ත්වා, සමීපෙ වා ඨානං **උපට්ඨානං,** භජනං සෙවනන්ති අත්ථො. **තත්ථා**ති තස්මිං නිසීදනට්ඨානෙ, පුරිමයාමෙ වා, තෙසු වා භික්ඛූසු.

පඤ්හාකථනාදිවසෙන අධිප්පායං සම්පාදෙන්තො ''දසසහස්සිලොකධාතු''ති එවං අවත්වා තස්සා අනෙකාවයවසඞ්ගහණත්ථං **''සකලදසසහස්සිලොකධාතූ''**ති වුත්තං. පුරෙභත්තපච්ඡාභත්තපුරිමයාමෙසු මනුස්සපරිසාබාහුල්ලතො ඔකාසං අලභිත්වා ඉදානි මජ්ඣිමයාමෙයෙව ඔකාසං ලභමානා, භගවතා වා කතොකාසතාය ඔකාසං ලභමානාති අධිප්පායො. කීදිසං පන පුච්ඡන්තීති ආහ **''යථාභිසඞ්ඛතං අන්තමසො චතුරක්ඛරම්පී''**ති. **යථාභිසඞ්ඛතන්**ති අභිසඞ්ඛතානුරූපං, තදනතික්කම්ම වා, එතෙන යථා තථා අත්තනො පටිභානානුරූපං පුච්ඡන්තීති දස්සෙති.

පච්ඡාභත්තකාලස්ස තීසු භාගෙසු පඨමභාගෙ සීහසෙය්‍යාකප්පනං එකන්තං න හොතීති ආහ **''පුරෙභත්තතො පට්ඨාය නිසජ්ජාය පීළිතස්ස සරීරස්සා''**ති. තෙනෙව හි පුබ්බෙ ''සචෙ ආකඞ්ඛතී''ති තදා සීහසෙය්‍යාකප්පනස්ස අනිබද්ධතා විභාවිතා. **කිලාසුභාවො** කිලමථො. සරීරස්ස කිලාසුභාවමොචනත්ථං චඞ්කමෙන වීතිනාමෙති සීහසෙය්‍යං කප්පෙතීති සම්බන්ධො. **බුද්ධචක්ඛුනා**ති ආසයානුසයඉන්ද්‍රියපරොපරියත්තඤාණසඞ්ඛාතෙන පඤ්චමඡට්ඨබලභූතෙන බුද්ධචක්ඛුනා. තෙන හි ලොකවොලොකනබාහුල්ලතාය තං ''බුද්ධචක්ඛූ''ති වුච්චති, ඉදඤ්ච පච්ඡිමයාමෙ භගවතො බහුලං ආචිණ්ණවසෙන වුත්තං. අප්පෙකදා අවසිට්ඨබලඤාණෙහි, සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණෙනෙව ච භගවා තමත්ථං සාධෙති.

''පච්ඡිමයාමකිච්චං කරොන්තො අඤ්ඤාසී''ති පුබ්බෙ වුත්තමත්ථං සමත්ථෙන්තො **''තස්මිං පන දිවසෙ''**තිආදිමාහ. බුද්ධානං භගවන්තානං යත්ථ කත්ථචි වසන්තානං ඉදං පඤ්චවිධං කිච්චං අවිජහිතමෙව හොති සබ්බකාලං සුප්පතිට්ඨිතසතිසම්පජඤ්ඤත්තා, තස්මා තදහෙපි තදවිජහනභාවදස්සනත්ථං ඉධ පඤ්චවිධකිච්චපයොජනන්ති දට්ඨබ්බං. **චඞ්කමන්**ති තත්ථ චඞ්කමනානුරූපට්ඨානං. චඞ්කමමානො අඤ්ඤාසීති

යොජෙතබ්බං. පුබ්බෙ වුත්තෙ අත්ථද්වයෙ පච්ඡිමත්ථඤ්ඤෙව ගහෙත්වා **"සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං ආරබ්භා"**ති වුත්තං. පුරිමත්ථො හි පකරණාධිගතත්තා සුවිඤ්ඤෙය්‍යොයාති.

"අථ ඛො භගවා තෙසං භික්ඛූනං ඉමං සඞ්ඛියධම්මං විදිත්වා යෙන මණ්ඩලමාළො, තෙනුපසඞ්කමී"ති අයං සාවසෙසපාඨො, තස්මා එතං විදිත්වා, එවං චින්තෙත්වා ච උපසඞ්කමීති අත්ථො වෙදිතබ්බොති දස්සෙතුං **"ඤත්වා ච පනස්සා"**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **අස්ස එතදහොසීති** අස්ස භගවතො එතං පරිවිතක්කනං, එසො වා චෙතසො පරිවිතක්කො අහොසි, ලිඞ්ගවිපල්ලාසොයං "එතදග්ග"න්තිආදීසු (අ. නි. 1.188 ආදයො) විය. **සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණකිච්චං න** සබ්බථා **පාකටං. නිරන්තරන්ති** අනුපුබ්බාරොචනවසෙන නිබ්බිවරං, යථාභාසිතස්ස වා ආරොචනවසෙන නිබ්බිසෙසං. භාවනපුංසකඤ්චෙතං. **තං අට්ඨුප්පත්තිං කත්වාති** තං යථාරොචිතං වචනං ඉමස්ස සුත්තස්ස උප්පත්තිකාරණං කත්වා, ඉමස්ස වා සුත්තස්ස දෙසනාය උප්පන්නං කාරණං කත්වාතිපි අත්ථො. **අත්ථ**-සද්දො චෙත්ථ කාරණෙ, තෙන ඉමස්ස සුත්තස්ස අට්ඨුප්පත්තිකං නික්ඛෙපං දස්සෙති. **ද්වාසට්ඨියා ඨානෙසූති** ද්වාසට්ඨිදිට්ඨිගතට්ඨානෙසු. **අප්පටිවත්තියන්ති** සමණෙන වා බ්‍රාහ්මණෙන වා දෙවෙන වා මාරෙන වා බ්‍රහ්මුනා වා කෙනචි වා ලොකස්මිං අනිවත්තියං. **සීහනාදං නදන්තොති** සෙට්ඨනාදසඞ්ඛාතං අභීතනාදං නදන්තො. යං පන ලොකියා වදන්ති –

> "උත්තරස්මිං පදෙ බ්‍යග්ඝපුඞ්ගවොසභකුඤ්ජරා;
> සීහසද්දූලනාගාද්‍යා, පුමෙ සෙට්ඨත්ථගොචරා"ති.

තං යෙභුය්‍යවසෙනාති දට්ඨබ්බං. සීහනාදසදිසං වා නාදං නදන්තො. අයමත්ථො සීහනාදසුත්තෙන (අ. නි. 6.64; 10.21) දීපෙතබ්බො. යථා වා කෙසරො මිගරාජා සහනතො, හනනතො, ච "සීහො"ති වුච්චති, එවං තථාගතොපි ලොකධම්මානං සහනතො, පරප්පවාදානං හනනතො ච "සීහො"ති වුච්චති. තස්මා සීහස්ස තථාගතස්ස නාදං නදන්තොතිපි අත්ථො දට්ඨබ්බො. යථා හි සීහො සීහබලෙන සමන්නාගතො සබ්බත්ථ විසාරදො විගතලොමහංසො සීහනාදං නදති, එවං තථාගතසීහොපි තථාගතබලෙහි සමන්නාගතො අට්ඨසු පරිසාසු විසාරදො විගතලොමහංසො "ඉමෙ දිට්ඨිට්ඨානා"තිආදිනා නයෙන නානාවිධදෙසනාවිලාසසම්පන්නං සීහනාදං නදති . යං සන්ධාය වුත්තං "සීහොති ඛො භික්ඛවෙ, තථාගතස්සෙතං අධිවචනං අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස. යං ඛො භික්ඛවෙ, තථාගතො පරිසාය ධම්මං දෙසෙති, ඉදමස්ස හොති සීහනාදස්මි"න්ති (අ. නි. 10.21). "ඉමෙ දිට්ඨිට්ඨානා"තිආදිකා හි ඉධ වක්ඛමානදෙසනායෙව **සීහනාදො.** තෙසං "වෙදනාපච්චයා තණ්හා"තිආදිනා වක්ඛමානනයෙන පච්චයාකාරස්ස සමොධානම්පි වෙදිතබ්බං. **සිනෙරුං…පෙ…. විය චාති** උපමාද්වයෙන බ්‍රහ්මජාලදෙසනාය අනඤ්ඤසාධාරණත්තා සුදුක්කරතං දස්සෙති. **සුවණ්ණකූටෙනාති** සුවණ්ණමයපහරණොපකරණවිසෙසෙන. රතනනිකූටෙන විය අගාරං **අරහත්තනිකූටෙන** බ්‍රහ්මජාලසුත්තන්තං නිට්ඨපෙන්තො, **නිකූටෙනාති** ච නිට්ඨානගතෙන අච්චුග්ගතකූටෙනාති අත්ථො. ඉදඤ්ච අරහත්තඵලපරියොසානත්තා සබ්බගුණානං තදෙව සබ්බෙසං උත්තරිතරන්ති වුත්තං. පුරිමො පන **මෙ**-සද්දො දෙසනාපෙක්ඛොති පරිනිබ්බුතස්සාපි මෙ සා දෙසනා අපරභාගෙ පඤ්චවස්සසහස්සානීති අත්ථො යුත්තො. සවනඋග්ගහණධාරණවාචනාදිවසෙන පරිචයං කරොන්තෙ, තථා ච පටිපන්නෙ නිබ්බානං සම්පාපිකා භවිස්සතීති අධිප්පායො.

යදග්ගෙන **යෙනාති** කරණනිද්දෙසො, තදග්ගෙන **තෙනා** තිපි දට්ඨබ්බං. **එතන්ති** "යෙන තෙනා"ති එතං පදද්වයං. **තත්ථාති** හි තස්මිං මණ්ඩලමාළෙති අත්ථො. **යෙනාති** වා භුම්මත්ථෙ කරණවචනං. **තෙනාති** පන උපයොගත්ථෙ. තස්මා **තත්ථාති** තං මණ්ඩලමාළන්තිපි වදන්ති. **උපසඞ්කමීති** ච උපසඞ්කමන්තොති අත්ථො පච්චුප්පන්නකාලස්ස අධිප්පෙතත්තා, තදුපසඞ්කමනස්ස පන අතීතභාවස්ස සූචනතො "උපසඞ්කමී"ති තක්කාලාපෙක්ඛනවසෙන අතීතපයොගො වුත්තො. එවඤ්හි "උපසඞ්කමිත්වා"ති වචනං සූපපන්නං හොති. ඉතරථා ද්වින්නම්පි වචනානං අතීතකාලිකත්තා තථාවත්තබ්බමෙව න සියා. උපසඞ්කමනස්ස ච ගමනං, උපගමනඤ්චාති ද්විධා අත්ථො, ඉධ පන ගමනමෙව. සම්පත්තුකාමතාය හි යං කිඤ්චි ඨානං ගච්ඡන්තො තං තං පදෙසාතික්කමනවසෙන "තං ඨානං උපසඞ්කමි උපසඞ්කමන්තො"ති වත්තබ්බතං ලභති, තෙනාහ **"තත්ථ ගතො"**ති, තෙන උපගමනත්ථං නිවත්තෙති. යඤ්හි ඨානං පත්තුමිච්ඡන්තො ගච්ඡති, තං පත්තතායෙව "උපගමන"න්ති වුච්චති. යමෙත්ථ න සංවණ්ණිතං **"උපසඞ්කමිත්වා"**ති පදං, තං උපසඞ්කමනපරියොසානදීපනං. අථ වා **ගතොති** උපගතො. අනුපසග්ගොපි හි සද්දො සඋපසග්ගො විය අත්ථන්තරං වදති සඋපසග්ගොපි අනුපසග්ගො වියාති. අතො **"උපසඞ්කමිත්වා"**ති පදස්ස එවං උපගතො තතො ආසන්නතරං භික්ඛූනං සමීපසඞ්ඛාතං පඤ්හං වා කථෙතුං, ධම්මං වා දෙසෙතුං සක්කුණෙය්‍යට්ඨානං උපගන්ත්වාති අත්ථො වෙදිතබ්බො. අපිච **යෙනාති** හෙතුම්හි කරණවචනං. යෙන කාරණෙන භගවතා සො මණ්ඩලමාළො උපසඞ්කමිතබ්බො, තෙන කාරණෙන උපසඞ්කමීති අත්ථො. කාරණං පන "ඉමෙ භික්ඛූ"තිආදිනා අට්ඨකථායං වුත්තමෙව.

පඤ්ඤත්තෙ ආසනෙ නිසීදීති එත්ථ කෙනිදං පඤ්ඤත්තන්ති අනුයොගෙ සති භික්ඛූහීති දස්සෙතුං **"බුද්ධකාලෙ කිරා"**තිආදිමාහ. තත්ථ **බුද්ධකාලෙති** ධරමානස්ස භගවතො කාලෙ. **විසෙසන්ති** යථාලද්ධතො උත්තරි ඣානමග්ගඵලං. **අථාති** සංසයත්ථෙ නිපාතො, යදි පස්සතීති අත්ථො. විතක්කයමානං නං භික්ඛුන්ති සම්බන්ධො, තථා **තතො** පස්සනහෙතු දස්සෙත්වා, ඔවදිත්වාති ච. **අනමතග්ගෙති** අනාදිමති. **ආකාසං උප්පතිත්වාති** ආකාසෙ උග්ගන්ත්වා. ඊදිසෙසු හි භුම්මත්ථො එව යුජ්ජතීති **උදානට්ඨකථායං** වුත්තං. **භාරොති** තඞ්ඛණෙයෙව භගවතො

අනුච්ඡවිකාසනස්ස දුල්ලභත්තා ගරුකම්මං. **ඵලකන්ති** නිසීදනත්ථාය කතං ඵලං. **කට්ඨකන්ති** නිසීදනයොග්‍යං ඵලකතො අඤ්ඤං දාරුක්ඛන්ධං. **සඞ්කඩ්ඪිත්වාති** සංහරිත්වා. **තත්ථාති** පුරාණපණ්ණෙසු, කෙවලං තෙසු එව නිසීදිතුමනනුච්ඡවිකත්තා තථා වුත්තං, **තත්ථාති** වා තෙසු පීඨාදීසු. එවං සති සඞ්කඩ්ඪිත්වා පඤ්ඤපෙන්තීති අත්ථවසා විභත්තිං විපරිණාමෙත්වා සම්බන්ධො. **පප්ඵොටෙත්වාති** යථාඨිතං රජොජල්ලාදි-සංකිණ්ණමනනුරූපන්ති තබ්බිසොධනත්ථං සඤ්චාලෙත්වා. ''අම්හාකං ඊදිසා කථා අඤ්ඤතරිස්සා දෙසනාය කාරණං භවිතුං යුත්තා, අවස්සං භගවා ආගමිස්සති''ති ඤත්වා යථානිසීදනං සන්ධාය එවං වුත්තං. එත්ථ ච ''ඉධාගතො සමණො වා බ්‍රාහ්මණො වා තාවකාලිකං ගණ්හිත්වා පරිභුඤ්ජතු''ති රඤ්ඤා ඨපිතං, තෙන ච ආගතකාලෙ පරිභුත්තං ආසනං **රඤ්ඤො නිසීදනාසනන්ති** වෙදිතබ්බං. න හි තථා අට්ඨපිතං භික්ඛූහි පරිභුඤ්ජිතුං, භගවතො ච පඤ්ඤපෙතුං වට්ටති. තස්මා තාදිසං රඤ්ඤො නිසීදනාසනං පාළියං කථිතන්ති දස්සෙතුං **''තං සන්ධායා''**තිආදි වුත්තං. **අධිමුත්තිඤාණන්ති** ච සත්තානං නානාධිමුත්තිකතාරම්මණං සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං, බලඤාණඤ්ච, වුත්තොවායමත්ථො.

''නිසජ්ජා''ති ඉදං නිසීදනපරියොසානදීපනන්ති දස්සෙති **''එව''**න්තිආදිනා. ''තෙසං භික්ඛූනං ඉමෙ සඞ්ඛියධම්මං විදිත්වා''ති වුත්තත්තා ජානන්තොයෙව පුච්ඡීති අයමත්ථො සිද්ධොති ආහ **''ජානන්තොයෙවා''**ති. අසති කථාවත්ථුම්හි තදනුරූපා උපරූපරි වත්තබ්බා විසෙසකථා න සමුපබ්‍රූහතීති කථාසමුට්ඨාපනත්ථං පුච්ඡනං වෙදිතබ්බං. **නු**-ඉති පුච්ඡනත්ථෙ. **අස**-සද්දො පවත්තනත්ථෙති වුත්තං **''කතමාය නු...පෙ.... භවථා''**ති. **එත්ථාති** එතස්මිං ඨානෙ සන්ධිවසෙන උකාරස්ස ඔකාරාදෙසොව, න පඨමාය පාළියා අත්ථතො විසෙසොති දස්සෙති **''තස්සාපි පුරිමොයෙව අත්ථො''**ති ඉමිනා. **පුරිමොයෙවත්ථොති** ච ''කතමාය නු භවථා''ති එවං වුත්තො අත්ථො.

''කා ච පනා''ති එත්ථ **ච**-සද්දො බ්‍යතිරෙකෙ ''යො ච බුද්ධඤ්ච ධම්මඤ්ච, සඞ්ඝඤ්ච සරණං ගතො''තිආදීසු විය. බ්‍යතිරෙකො ච නාම පුබ්බෙ වුත්තත්ථාපෙක්ඛකො විසෙසාතිරෙකත්ථො, සො ච තං පුබ්බෙ යථාපුච්ඡිතාය කථාය වක්ඛමානං විප්පකතභාවසඞ්ඛාතං බ්‍යතිරෙකත්ථං ජොතෙති. පන-සද්දො වචනාලඞ්කාරො . තාදිසො පන අත්ථො සද්දසත්ථතොව සුවිඤ්ඤෙය්‍යොති කත්වා තදඤ්ඤෙසමෙව අත්ථං දස්සෙතුං **''අන්තරාකථාති කම්මට්ඨාන...පෙ.... කථා''**තිආදිමාහ. කම්මට්ඨානමනසිකාරඋද්දෙසපරිපුච්ඡාදයො සමණකරණීයභූතාති අන්තරාසද්දෙන අපෙක්ඛිතෙ කරණීයවිසෙසෙ සම්බන්ධාපාදානභාවෙන වත්තබ්බෙ තෙසමෙව වත්තබ්බරූපත්තා **''කම්මට්ඨානමනසිකාරඋද්දෙසපරිපුච්ඡාදීන''**න්ති වුත්තං. යාය හි කථාය තෙ භික්ඛූ සන්නිසින්නා, සා එව අන්තරාකථා විප්පකතා විසෙසෙන පුන පුච්ඡීයති, න තදඤ්ඤෙ කම්මට්ඨානමනසිකාරඋද්දෙසපරිපුච්ඡාදයොති. අන්තරාසද්දස්ස අඤ්ඤත්ථමාහ **''අඤ්ඤා, එකා''**ති ච. පරියායවචනඤ්හෙතං පදද්වයං. යස්මා අඤ්ඤත්ථෙ අයං අන්තරාසද්දො ''භූමන්තරං, සමයන්තර''න්තිආදීසු විය. තස්මා **''කම්මට්ඨානමනසිකාරඋද්දෙසපරිපුච්ඡාදීන''**න්ති නිස්සක්කත්ථෙ සාමිවචනං දට්ඨබ්බං. වෙමජ්ඣෙ වා අන්තරාසද්දො, සා පන තෙසං වෙමජ්ඣභූතත්තා අඤ්ඤායෙව, තෙහි ච අසම්මිස්සත්තා විසුං එකායෙවාති අධිප්පායං දස්සෙතුං **''අඤ්ඤා, එකා''**ති ච වුත්තං. පකාරෙන කරණං **පකතො,** තතො විගතා, විගතං වා පකතං යස්සාති **විප්පකතා,** අපරිනිට්ඨිතා. **සිඛන්ති** පරියොසානං. අයං පන තදභිසම්බන්ධවසෙන උත්තරි කථෙතුකම්‍යතාපුච්ඡා, තං සන්ධායාහ **''නාහ''**න්තිආදි. **කථාභඞ්ගත්ථන්ති** කථාය භඤ්ජනත්ථං. අත්ථතො ආපන්නත්තා **සබ්බඤ්ඤුපවාරණං පවාරෙති.** අනිය්‍යානිකත්තා සග්ගමොක්ඛමග්ගානං තිරච්ඡානභූතා කථා **තිරච්ඡානකථා. තිරච්ඡානභූතාති** ච තිරොකරණභූතා, විබන්ධනභූතාති අත්ථො. **ආදි**-සද්දෙන චෙත්ථ චොරමහාමත්තසෙනාභයකථාදිකං අනෙකවිහිතං නිරත්ථකකථං සඞ්ගණ්හාති. අයං කථා එවාති අන්තොගධාවධාරණතං , අඤ්ඤත්ථාපොහනං වා සන්ධාය චෙතං වුත්තං. **අථාති** තස්සා අවිප්පකතකාලෙයෙව. **''තං නො''**තිආදිනා අත්ථතො ආපන්නමාහ. එස නයො ඊදිසෙසු. නනු ච තෙහි භික්ඛූහි සා කථා ''ඉති හ මෙ''තිආදිනා යථාධිප්පායං නිට්ඨාපිතායෙවාති? න නිට්ඨාපිතා භගවතො උපසඞ්කමනෙන උපච්ඡින්නත්තා. යදි හි භගවා තස්මිං ඛණෙ න උපසඞ්කමෙය්‍ය, භිය්‍යොපි තප්පටිබද්ධායෙව තථා පවත්තෙය්‍යුං, භගවතො උපසඞ්කමනෙන පන න පවත්තෙසුං, තෙනෙවාහ **''අයං නො...පෙ.... අනුප්පත්තො''**ති.

ඉදානි නිදානස්ස, නිදානවණ්ණනාය වා පරිනිට්ඨිතභාවං දස්සෙන්තො තස්ස භගවතො වචනස්සානුකූලභාවම්පි සමත්ථෙතුං **''එත්තාවතා''**තිආදිමාහ. **එත්තාවතාති** හි එත්තකෙන ''එවං මෙ සුත''න්තිආදිවචනක්කමෙන යං නිදානං භාසිතන්ති වා එත්තකෙන ''තත්ථ එවන්ති නිපාතපද''න්තිආදිවචනක්කමෙන අත්ථවණ්ණනා සමත්තාති වා ද්විධා අත්ථො දට්ඨබ්බො. **''කමල...පෙ.... සලිලායා''**තිආදිනා පන තස්ස නිදානස්ස භගවතො වචනස්සානුකූලභාවං දීපෙති. තත්ථ **කමලකුවලයුජ්ජලවිමලසාධුරසසලිලායාති** කමලසඞ්ඛාතෙහි පදුමපුණ්ඩරීකසෙතුප්පලරත්තුප්පලෙහි චෙව කුවලයසඞ්ඛාතෙන නීලුප්පලෙන ච උජ්ජලවිමලසාධුරසසලිලවතියා. **නිම්මලසිලාතලරචනවිලාසසොභිතරතනසොපානන්ති** නිම්මලෙන සිලාතලෙන රචනාය විලාසෙන ලීලාය සොභිතරතනසොපානවන්තං, නිම්මලසිලාතලෙන වා රචනවිලාසෙන, සුසඞ්ඛතකිරියාසොභෙන ච සොභිතරතනසොපානං, විලාසසොභිතසද්දෙහි වා අතිවිය සොභිතභාවො වුත්තො. **විප්පකිණ්ණමුත්තාතලසදිසවාලුකාචුණ්ණපණ්ඩරභූමිභාගන්ති** විවිධෙන පකිණ්ණාය මුත්තාය තලසදිසානං වාලුකානං චුණ්ණෙහි පණ්ඩරවණ්ණභූමිභාගවන්තං. **සුවිභත්තභිත්තිවිචිත්‍රවෙදිකාපරික්ඛිත්තස්සාති** සුට්ඨු විභත්තාහි භිත්තීහි විචිත්‍රස්ස, වෙදිකාහි පරික්ඛිත්තස්ස ච. උච්චතරෙන නක්ඛත්තපථං ආකාසං වුසිතුකාමතාය විය, විජම්භිතසද්දෙන චෙතස්ස සම්බන්ධො. **විජම්භිතසමුස්සයස්සාති** වික්කීළනසමූහවන්තස්ස. **දන්තමයසණ්හමුදුඵලකකඤ්චනලතාවිනද්ධමණිගණප්පභාසමුදයුජ්ජලසොභන්ති** දන්තමයෙ අතිවිය සිනිද්ධඵලකෙ කඤ්චනමයාහි ලතාහි විනද්ධානං මණීනං ගණප්පභාසමුදායෙන සමුජ්ජලසොභාසම්පන්නං.

සුවණ්ණවලයනුපුරාදිසඞ්ඝට්ටනසද්දසම්මිස්සිතකථිතහසිත- මධුරස්සරගෙහජනවිචරිතස්සාති සුවණ්ණමයනියුරපාදකටකාදීනං අඤ්ඤමඤ්ඤං සඞ්ඝට්ටනෙන ජනිතසද්දෙහි සම්මිස්සිතකථිතසරහසිතසරසඞ්ඛාතෙන මධුරස්සරෙන සම්පන්නානං ගෙහනිවාසීනං නරනාරීනං විචරිතට්ඨානභූතස්ස. **උළාරිස්සරියවිභවසොභිතස්සාති** උළාරතාසම්පන්නජනඉස්සරියසම්පන්නජනවිභවසම්පන්නජනෙහි, තන්නිවාසීනං වා නරනාරීනං උත්තමාධිපච්චභොගෙහි සොභිතස්ස. **සුවණ්ණරජතමණිමුත්තාපවාළාදිජුතිවිස්සරවිජ්ජොතිතසුප්පතිට්ඨිතවිසාල ද්වාරබාහන්ති** සුවණ්ණරජතනානාමණිමුත්තාපවාළාදීනං ජුතීහි පභස්සරවිජ්ජොතිතසුප්පතිට්ඨිතවිත්ථතද්වාරබාහං.

තිවිධසීලාදිදස්සනවසෙන බුද්ධස්ස ගුණානුභාවං සම්මා සූචෙතීති **බුද්ධගුණානුභාවසංසූචකං,** තස්ස. කාලො ච දෙසො ච දෙසකො ච වත්ථු ච පරිසා ච, තාසං අපදෙසෙන නිදස්සනෙන පටිමණ්ඩිතං තථා.

කිමත්ථං පනෙත්ථ ධම්මවිනයසඞ්ගහෙ කරියමානෙ නිදානවචනං වුත්තං, නනු භගවතා භාසිතවචනස්සෙව සඞ්ගහො කාතබ්බොති? වුච්චතෙ – දෙසනාය ඨිතිඅසම්මොසසද්ධෙය්‍යභාවසම්පාදනත්ථං. කාලදෙසදෙසකවත්ථුපරිසාපදෙසෙහි උපනිබන්ධිත්වා ඨපිතා හි දෙසනා චිරට්ඨිතිකා හොති, අසම්මොසධම්මා, සද්ධෙය්‍යා ච දෙසකාලවත්ථුහෙතුනිමිත්තෙහි උපනිබන්ධො විය වොහාරවිනිච්ඡයො, තෙනෙව ආයස්මතා මහාකස්සපෙන ''බ්‍රහ්මජාලං ආවුසො ආනන්ද කත්ථ භාසිත''න්තිආදිනා (චූළව. 439) දෙසාදිපුච්ඡාසු කතාසු තාසං විස්සජ්ජනං කරොන්තෙන ධම්මභණ්ඩාගාරිකෙන ආයස්මතා ආනන්දත්ථෙරෙන නිදානං භාසිතන්ති තදෙවිධාපි වුත්තං **''කාලදෙසදෙසකවත්ථුපරිසාපදෙසපටිමණ්ඩිතං නිදාන''**න්ති.

අපිච සත්ථුසම්පත්තිපකාසනත්ථං නිදානවචනං. තථාගතස්ස හි භගවතො පුබ්බ-රචනා-නුමානාගම-තක්කාභාවතො සම්මාසම්බුද්ධත්තසිද්ධි. සම්මාසම්බුද්ධභාවෙන හිස්ස පුරෙතරං රචනාය, ''එවම්පි නාම භවෙය්‍යා''ති අනුමානස්ස, ආගමන්තරං නිස්සාය පරිවිතක්කස්ස ච අභාවො සබ්බත්ථ අප්පටිහතඤාණචාරතාය එකප්පමාණත්තා ඤෙය්‍යධම්මෙසු. තථා ආචරියමුට්ඨිධම්මමච්ඡරියසාසනසාවකානුරොධභාවතො ඛීණාසවත්තසිද්ධි. ඛීණාසවතාය හි ආචරියමුට්ඨිආදීනමභාවො, විසුද්ධා ච පරානුග්ගහප්පවත්ති. ඉති දෙසකසංකිලෙසභූතානං දිට්ඨිසීලසම්පත්තිදූසකානං අවිජ්ජාතණ්හානං අභාවසංසූචකෙහි , ඤාණප්පහානසම්පදාභිබ්‍යඤ්ජනකෙහි ච සම්බුද්ධවිසුද්ධභාවෙහි පුරිමවෙසාරජ්ජද්වයසිද්ධි. තතොයෙව ච අන්තරායිකනිය්‍යානිකෙසු සම්මොහාභාවසිද්ධිතො පච්ඡිමවෙසාරජ්ජද්වයසිද්ධීති භගවතො චතුවෙසාරජ්ජසමන්නාගමො, අත්තහිතපරහිතපටිපත්ති ච නිදානවචනෙන පකාසිතා හොති සම්පත්තපරිසාය අජ්ඣාසයානුරූපං ඨානුප්පත්තිකපටිභානෙන ධම්මදෙසනාදීපනතො, ''ජානතා පස්සතා''තිආදිවචනතො ච, තෙන වුත්තං ''සත්ථුසම්පත්තිපකාසනත්ථං නිදානවචන''න්ති.

අපිච සාසනසම්පත්තිපකාසනත්ථං නිදානවචනං. ඤාණකරුණාපරිග්ගහිතසබ්බකිරියස්ස හි භගවතො නත්ථි නිරත්ථිකා පවත්ති, අත්තහිතත්ථා වා, තස්මා පරෙසංයෙව හිතාය පවත්තසබ්බකිරියස්ස සම්මාසම්බුද්ධස්ස සකලම්පි කායවචීමනොකම්මං යථාපවත්තං වුච්චමානං දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකපරමත්ථෙහි යථාරහං සත්තානං අනුසාසනට්ඨෙන සාසනං, න කබ්බරචනා. තයිදං සත්ථු චරිතං කාලදෙසදෙසකවත්ථුපරිසාපදෙසෙහි සද්ධිං තත්ථ තත්ථ නිදානවචනෙහි යථාසම්භවං පකාසීයති. අථ වා සත්ථුනො පමාණභාවප්පකාසනෙන සාසනස්ස පමාණභාවප්පකාසනත්ථං නිදානවචනං, තඤ්චස්ස පමාණභාවදස්සනං ''භගවා''ති ඉමිනා තථාගතස්ස ගුණවිසිට්ඨසබ්බසත්තුත්තමභාවදීපනෙන චෙව ''ජානතා පස්සතා''තිආදිනා ආසයානුසයඤාණාදිපයොගදීපනෙන ච විභාවිතං හොති, ඉදමෙත්ථ නිදානවචනපයොජනස්ස මුඛමත්තනිදස්සනං. කො හි සමත්ථො බුද්ධානුබුද්ධෙන ධම්මභණ්ඩාගාරිකෙන භාසිතස්ස නිදානස්ස පයොජනානි නිරවසෙසතො විභාවිතුන්ති. හොන්ති චෙත්ථ –

> ''දෙසනාචිරට්ඨිතත්ථං, අසම්මොසාය භාසිතං;
> සද්ධාය චාපි නිදානං, වෙදෙහෙන යසස්සිනා.
>
> සත්ථුසම්පත්තියා චෙව, සාසනසම්පදාය ච;
> තස්ස පමාණභාවස්ස, දස්සනත්ථම්පි භාසිත''න්ති.

ඉති සුමඞ්ගලවිලාසිනියා දීඝනිකායට්ඨකථාය පරමසුඛුමගම්භීරදුරනුබොධත්ථපරිදීපනාය සුවිමලවිපුලපඤ්ඤාවෙය්‍යත්තියජනනාය අජ්ජවමද්දවසොරච්චසද්ධාසතිධිතිබුද්ධිඛන්තිවීරියාදිධම්මසමඞ්ගිනා සාට්ඨකථෙ පිටකත්තයෙ අසඞ්ගාසංහීරවිසාරදඤාණචාරිනා අනෙකප්පභෙදසකසමයසමයන්තරගහනජ්ඣොගාහිනා මහාගණිනා මහාවෙය්‍යාකරණෙන ඤාණාභිවංසධම්මසෙනාපතිනාමථෙරෙන මහාධම්මරාජාධිරාජගරුනා කතාය සාධුවිලාසිනියා නාම ලීනත්ථපකාසනියා අබ්භන්තරනිදානවණ්ණනාය ලීනත්ථපකාසනා.

නිදානවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. එවං අබ්භන්තරනිදානසංවණ්ණනං කත්වා ඉදානි යථානික්ඛිත්තස්ස සුත්තස්ස සංවණ්ණනං කරොන්තො අනුපුබ්බාවිරොධිනී සංවණ්ණනා කමානතික්කමනෙන බ්‍යාකුලදොසප්පහායිනී, විඤ්ඤූනඤ්ච චිත්තාරාධිනී, ආගතභාරො ච අවස්සං ආවහිතබ්බොති සංවණ්ණකස්ස සම්පත්තභාරාවහනෙන

පණ්ඩිතාචාරසමතික්කමාභාවවිභාවිනී, තස්මා තදාවිකරණසාධකං සංවණ්ණනොකාසවිචාරණං කාතුමාහ **"ඉදානී"**තිආදි. **නික්ඛිත්තස්සා**ති දෙසිතස්ස, "දෙසනා නික්ඛෙපො"ති හි එතං අත්ථතො භින්නම්පි සරූපතො එකමෙව, දෙසනාපි හි දෙසෙතබ්බස්ස සීලාදිඅත්ථස්ස වෙනෙය්‍යසන්තානෙසු නික්ඛිපනතො "නික්ඛෙපො"ති වුච්චති. නනු සුත්තමෙව සංවණ්ණියතීති ආහ **"සා පනෙසා"**තිආදි. ඉදං වුත්තං හොති – සුත්තනික්ඛෙපං විචාරෙත්වා වුච්චමානා සංවණ්ණනා "අයං දෙසනා එවංසමුට්ඨානා"ති සුත්තස්ස සම්මදෙව නිදානපරිජ්ඣානෙන තබ්බණ්ණනාය සුවිඤ්ඤෙය්‍යත්තා පාකටා හොති, තස්මා තදෙව සාධාරණතො පඨමං විචාරයිස්සාමාති. යා හි සා කථා සුත්තත්ථසංවණ්ණනාපාකටකාරිනී, සා සබ්බාපි සංවණ්ණකෙන වත්තබ්බා. තදත්ථවිජානනූපායත්තා ච සා පරියායෙන සංවණ්ණනායෙවාති. ඉධ පන තස්මිං විචාරිතෙ යස්සා අට්ඨුප්පත්තියා ඉදං සුත්තං නික්ඛිත්තං, තස්සා විභාගවසෙන "මමං වා භික්ඛවෙ"තිආදිනා (දී. නි. 1.5), "අප්පමත්තකං ඛො පනෙත"න්තිආදිනා (දී. නි. 1.7), "අත්ථි භික්ඛවෙ"තිආදිනා (දී. නි. 1.28) ච වුත්තානං සුත්තපදෙසානං සංවණ්ණනා වුච්චමානා තංතංඅනුසන්ධිදස්සනසුඛතාය සුවිඤ්ඤෙය්‍යාති දට්ඨබ්බං. තත්ථ යථා අනෙකසතඅනෙකසහස්සභෙදානිපි සුත්තන්තානි සංකිලෙසභාගියාදිසාසනපට්ඨානනයෙන සොළසවිධභාවං නාතිවත්තන්ති, එවං අත්තජ්ඣාසයාදි-සුත්ත-නික්ඛෙපවසෙන චතුබ්බිධභාවන්ති ආහ **"චත්තාරො සුත්තනික්ඛෙපා"**ති. නනු සංසග්ගභෙදොපි සම්භවති, අථ කස්මා "චත්තාරො සුත්තනික්ඛෙපා"ති වුත්තන්ති? සංසග්ගභෙදස්ස සබ්බත්ථ අලබ්භමානත්තා. අත්තජ්ඣාසයස්ස, හි අට්ඨුප්පත්තියා ච පරජ්ඣාසයපුච්ඡාවසිකෙහි සද්ධිං සංසග්ගභෙදො සම්භවති. "අත්තජ්ඣාසයො ච පරජ්ඣාසයො ච, අත්තජ්ඣාසයො ච පුච්ඡාවසිකො ච, අත්තජ්ඣාසයො ච පරජ්ඣාසයො ච පුච්ඡාවසිකො ච, අට්ඨුප්පත්තිකො ච පරජ්ඣාසයො ච අට්ඨුප්පත්තිකො ච පුච්ඡාවසිකො ච, අට්ඨුප්පත්තිකො ච පරජ්ඣාසයො ච පුච්ඡාවසිකො වා"ති අජ්ඣාසයපුච්ඡානුසන්ධිසබ්භාවතො. අත්තජ්ඣාසයට්ඨුප්පත්තීනං පන අඤ්ඤමඤ්ඤං සංසග්ගො නත්ථි, තස්මා නිරවසෙසං පත්ථාරනයෙන සංසග්ගභෙදස්ස අලබ්භනතො එවං වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං.

අථ වා අට්ඨුප්පත්තියා අත්තජ්ඣාසයෙනපි සියා සංසග්ගභෙදො, තදන්තොගධත්තා පන සංසග්ගවසෙන වුත්තානං සෙසනික්ඛෙපානං මූලනික්ඛෙපෙයෙව සන්ධාය "චත්තාරො සුත්තනික්ඛෙපා"ති වුත්තං. ඉමස්මිං පන අත්ථවිකප්පෙ යථාරහං එකකදුකතිකචතුකවසෙන සාසනපට්ඨානනයෙන සුත්තනික්ඛෙපා වත්තබ්බාති නයමත්තං දස්සෙතීති වෙදිතබ්බං. තත්‍රායං වචනත්ථො – නික්ඛිපනං කථනං **නික්ඛෙපො,** සුත්තස්ස නික්ඛෙපො **සුත්තනික්ඛෙපො,** සුත්තදෙසනාති අත්ථො. නික්ඛිපීයතීති වා **නික්ඛෙපො,** සුත්තමෙව නික්ඛෙපො **සුත්තනික්ඛෙපො.** අත්තනො අජ්ඣාසයො **අත්තජ්ඣාසයො,** සො අස්ස අත්ථි කාරණවසෙනාති **අත්තජ්ඣාසයො,** අත්තනො අජ්ඣාසයො වා එතස්ස යථාවුත්තනයෙනාති **අත්තජ්ඣාසයො.** පරජ්ඣාසයෙපි එසෙව නයො. පුච්ඡාය වසො **පුච්ඡාවසො,** සො එතස්ස අත්ථි යථාවුත්තනයෙනාති **පුච්ඡාවසිකො.** අරණීයතො අවගන්තබ්බතො **අත්ථො** වුච්චති සුත්තදෙසනාය වත්ථු, තස්ස උප්පත්ති අත්ථුප්පත්ති, සා එව **අට්ඨුප්පත්ති** ත්ථ-කාරස්ස ට්ඨ-කාරං කත්වා, සා එතස්ස අත්ථි වුත්තනයෙනාති **අට්ඨුප්පත්තිකො.** අපිච නික්ඛිපීයති සුත්තමෙතෙනාති **නික්ඛෙපො,** අත්තජ්ඣාසයාදිසුත්තදෙසනාකාරණමෙව. එතස්මිං පන අත්ථවිකප්පෙ අත්තනො අජ්ඣාසයො **අත්තජ්ඣාසයො.** පරෙසං අජ්ඣාසයො **පරජ්ඣාසයො.** පුච්ඡීයතීති **පුච්ඡා,** පුච්ඡිතබ්බො අත්ථො. තස්සා පුච්ඡාය වසෙන පවත්තං ධම්මපටිග්ගාහකානං වචනං පුච්ඡාවසිකං. තදෙව නික්ඛෙපසද්දාපෙක්ඛාය පුල්ලිඞ්ගවසෙන වුත්තං **"පුච්ඡාවසිකො"**ති. වුත්තනයෙන අට්ඨුප්පත්තියෙව **අට්ඨුප්පත්තිකො**ති එවං අත්ථො දට්ඨබ්බො.

එත්ථ ච පරෙසං ඉන්ද්‍රියපරිපාකාදිකාරණං නිරපෙක්ඛිත්වා අත්තනො අජ්ඣාසයෙනෙව ධම්මතන්තිඨපනත්ථං පවත්තිතදෙසනත්තා අත්තජ්ඣාසයස්ස විසුං නික්ඛෙපභාවො යුත්තො. තෙනෙව වක්ඛති "අත්තනො අජ්ඣාසයෙනෙව කථෙතී"ති (දී. නි. අට්ඨ. 1.5). පරජ්ඣාසයපුච්ඡාවසිකානං පන පරෙසං අජ්ඣාසයපුච්ඡානං දෙසනානිමිත්තභූතානං උප්පත්තියං පවත්තිතත්තා කථං අට්ඨුප්පත්තිකෙ අනවරොධො සියා, පුච්ඡාවසිකට්ඨුප්පත්තිකානං වා පරජ්ඣාසයානුරොධෙන පවත්තිතදෙසනත්තා කථං පරජ්ඣාසයෙ අනවරොධො සියාති න චොදෙතබ්බමෙතං. පරෙසඤ්හි අභිනීහාරපරිපුච්ඡාදිවිනිමුත්තස්සෙව සුත්තදෙසනාකාරණුප්පාදස්ස අට්ඨුප්පත්තිවසෙන ගහිතත්තා පරජ්ඣාසයපුච්ඡාවසිකානං විසුං ගහණං. තථා හි **ධම්මදායාදසුත්තාදීනං** (ම. නි. 1.29) ආමිසුප්පාදාදිදෙසනානිමිත්තං "අට්ඨුප්පත්තී"ති වුච්චති. පරෙසං පුච්ඡං විනා අජ්ඣාසයමෙව නිමිත්තං කත්වා දෙසිතො **පරජ්ඣාසයො.** පුච්ඡාවසෙන දෙසිතො **පුච්ඡාවසිකො**ති පාකටොවායමත්ථො.

අනජ්ඣිට්ඨොති පුච්ඡාදිනා අනජ්ඣෙසිතො අයාචිතො, **අත්තනො අජ්ඣාසයෙනෙව කථෙතී** ධම්මතන්තිඨපනත්ථන්ති අධිප්පායො. **හාරො**ති ආවළි යථා "මුත්තාහාරො"ති, ස්වෙව හාරකො, සම්මප්පධානසුත්තන්තානං හාරකො තථා. අනුපුබ්බෙන හි සංයුත්තකෙ නිද්දිට්ඨානං සම්මප්පධානපටිසංයුත්තානං සුත්තන්තානං ආවළි **"සම්මප්පධානසුත්තන්තහාරකො"**ති වුච්චති, තථා **ඉද්ධිපාදහාරකාදි. ඉද්ධිපාදඉන්ද්‍රියබලබොජ්ඣඞ්ගමග්ගඞ්ගසුත්තන්තහාරකොති** පුබ්බපදෙසු පරපදලොපො, ද්වන්දගබ්භසමාසො වා එසො, පෙය්‍යාලනිද්දෙසො වා. **තෙසන්ති** යථාවුත්තසුත්තානං.

පරිපක්කාති පරිණතා. **විමුත්තිපරිපාචනීයාති** අරහත්තඵලං පරිපාචෙන්තා සද්ධින්ද්‍රියාදයො ධම්මා. **ඛයෙති** ඛයනත්ථං, ඛයකාරණභූතාය වා ධම්මදෙසනාය. **අජ්ඣාසයන්ති** අධිමුත්තිං. **ඛන්තින්ති** දිට්ඨිනිජ්ඣානක්ඛන්තිං. **මනන්ති** චිත්තං. **අභිනීහාරන්ති** පණිධානං. **බුජ්ඣනභාවන්ති** බුජ්ඣනසභාවං, බුජ්ඣනාකාරං වා. **අවෙක්ඛිත්වාති** පච්චවෙක්ඛිත්වා, අපෙක්ඛිත්වා වා.

චත්තාරො වණ්ණාති චත්තාරි කුලානි, චත්තාරො වා රූපාදිපමාණා සත්තා. **මහාරාජානොති** චත්තාරො මහාරාජානො **දෙවා.** වුච්චන්ති කිං, පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා කින්ති අත්ථො.

කස්මාති ආහ **"අට්ඨුප්පත්තියං හී"**තිආදි. **වණ්ණාවණ්ණෙති** නිමිත්තෙ භුම්මං, වණ්ණසද්දෙන චෙත්ථ "අච්ඡරියං ආවුසො"තිආදිනා (දී. නි. 1.4) භික්ඛුසඞ්ඝෙන වුත්තොපි වණ්ණො සඞ්ගහිතො. තම්පි හි අට්ඨුප්පත්තිං කත්වා "අත්ථි භික්ඛවෙ අඤ්ඤෙ ධම්මා"තිආදිනා (දී. නි. 1.28) උපරි දෙසනං ආරභිස්සති. තදෙව විවරති **"ආචරියො"**තිආදිනා. "මමං වා භික්ඛවෙ, පරෙ වණ්ණං භාසෙය්‍යු"න්ති ඉමිස්සා දෙසනාය බ්‍රහ්මදත්තෙන වුත්තං වණ්ණං අට්ඨුප්පත්තිං කත්වා දෙසිතත්තා ආහ **"අන්තෙවාසී වණ්ණ"**න්ති. ඉදානි පාළියා සම්බන්ධං දස්සෙතුං **"ඉතී"**තිආදි වුත්තං. **දෙසනාකුසලොති** "ඉමිස්සා අට්ඨුප්පත්තියා අයං දෙසනා සම්භවතී"ති දෙසනාය කුසලො, එතෙන පකරණානුගුණං භගවතො ථොමනමකාසි. එසා හි සංවණ්ණනකානං පකති, යදිදං තත්ථ තත්ථ පකරණාධිගතගුණෙන භගවතො ථොමනා. **වා**-සද්දො චෙත්ථ උපමානසමුච්චයසංසයවචනවොස්සග්ගපදපූරණසදිසවිකප්පාදීසු බහූස්වත්ථෙසු දිස්සති. තථා හෙස "පණ්ඩිතොවාපි තෙන සො"තිආදීසු උපමානෙ දිස්සති, සදිසභාවෙති අත්ථො. "තං වාපි ධීරා මුනිං පවෙදයන්ති"තිආදීසු (සු. නි.213) සමුච්චයෙ. "කෙ වා ඉමෙ කස්ස වා"තිආදීසු (පාරා. 296) සංසයෙ. "අයං වා (අයඤ්ච) (දී. නි. 1.181) ඉමෙසං සමණබ්‍රාහ්මණානං සබ්බබාලො සබ්බමූළ්හො"තිආදීසු (දී. නි. 1.181) වචනවොස්සග්ගෙ. "න වායං කුමාරකො මත්තමඤ්ඤාසී"තිආදීසු (සං. නි. 2.154) පදපූරණෙ. "මධුං වා මඤ්ඤති බාලො, යාව පාපං න පච්චති"තිආදීසු (ධ. ප. 69) සදිසෙ. "යෙ හි කෙචි භික්ඛවෙ, සමණා වා බ්‍රාහ්මණා වා"තිආදීසු (ම. නි. 1.170; සං. නි. 5.1092) විකප්පෙ. ඉධාපි විකප්පෙයෙව. මම වා ධම්මස්ස වා සඞ්ඝස්ස වාති විවිධා විසුං විකප්පනස්ස ජොතකත්තාති ආහ **"වා-සද්දො විකප්පනත්ථො"**ති. **පර**-සද්දො පන අත්ථෙව අඤ්ඤත්ථො "අහඤ්චෙව ඛො පන ධම්මං දෙසෙය්‍යං, පරෙ ච මෙ න ආජානෙය්‍යු"න්තිආදීසු (දී. නි. 2.64; ම. නි. 1.281; 2.337; මහාව. 7, 8) අත්ථි අධිකත්ථො "ඉන්ද්‍රියපරොපරියත්ත"න්තිආදීසු (විභ. 814; අ. නි. 10.21; ම. නි. 1.148; පටි. ම. 1.68; 1.111) අත්ථි පච්ඡාභාගත්ථො "පරතො ආගමිස්සතී"තිආදීසු. අත්ථි පච්චනීකත්ථො "උප්පන්නං පරප්පවාදං සහධම්මෙන සුනිග්ගහිතං නිග්ගහෙත්වා"තිආදීසු (දී. නි. 2.168; සං. නි. 5.822; අ. නි. 8.70; උදා. 51) ඉධාපි පච්චනීකත්ථොති දස්සෙති **"පටිවිරුද්ධා සත්තා"**ති ඉමිනා. සාසනස්ස පච්චනීකභූතා පච්චත්ථිකා සත්තාති අත්ථො. ත-සද්දො පරෙති වුත්තමත්ථං අවණ්ණභාසනකිරියාවිසිට්ඨං පරාමසතීති වුත්තං **"යෙ අවණ්ණං වදන්ති, තෙසූ"**ති.

නනු තෙසං ආඝාතො නත්ථි ගුණමහත්තත්තා, අථ කස්මා එවං වුත්තන්ති චොදනාලෙසං දස්සෙත්වා තදපනෙති **"කිඤ්චාපී"**තිආදිනා. කිඤ්චාපි නත්ථි, අථ ඛො තථාපීති අත්ථො. **ඊදිසෙසුපීති** එත්ථ **පි**-සද්දො සම්භාවනත්ථො, තෙන රතනත්තයනිමිත්තම්පි අකුසලචිත්තං න උප්පාදෙතබ්බං, පගෙව වට්ටාමිසලොකාමිසනිමිත්තන්ති සම්භාවෙති. පරියත්තිධම්මොයෙව සද්ධම්මනයනට්ඨෙන නෙත්තීති **ධම්මනෙත්ති. ආහනතීති** ආහුසො සට්ටෙති, හිංසති වා, විබාධති, උපතාපෙති වාති අත්ථො. කත්ථචි "එත්ථා"ති පාඨො දිස්සති, සො පච්ඡාලිඛිතො පොරාණපාඨානුගතාය ටීකාය විරොධත්තා, අත්ථයුත්තියා ච අභාවතො. යදිපි දොමනස්සාදයො ච ආහනන්ති, කොපෙයෙව පනායං නිරුළ්හොති දස්සෙති **"කොපස්සෙතං අධිවචන"**න්ති ඉමිනා. අවයවත්ථඤ්හි දස්සෙත්වා තත්ථ පරියායෙන අත්ථං දස්සෙන්තො එවමාහ. **අධිවචනන්ති** ච අධිකිච්ච පවත්තං වචනං, පසිද්ධං වා වචනං, නාමන්ති අත්ථො. එවමිතරෙසුපි. එත්ථ ච සභාවධම්මතො අඤ්ඤස්ස කත්තුඅභාවජොතනත්ථං "ආහනතී"ති කත්තුත්ථෙ ආඝාතසද්දං දස්සෙති. ආහනති එතෙන, ආහනනමත්තං වා **ආඝාතොති** කරණභාවත්ථාපි සම්භවන්තියෙව. **"අප්පතීතා"**ති එතස්සත්ථො **"අතුට්ඨා අසොමනස්සිකා"**ති වුත්තො, ඉදං පන පාකටපරියායෙන අපච්චයසද්දස්ස නිබ්බචනදස්සනං, තම්මුඛෙන පන න පච්චෙති තෙනාති **අප්පච්චයොති** කාතබ්බං. **අභිරාධයතීති** සාධයති. **එත්ථාති** එතෙසු තීසු පදෙසු. **ද්වීහීති** ආඝාතඅනභිරද්ධිපදෙහි. **එකෙනාති** අපච්චයපදෙන. එත්තකෙසු ගහිතෙසු තංසම්පයුත්තා අග්ගහිතා සියුං, න ච සක්කා තෙපි අග්ගහිතුං එකුප්පාදාදිසභාවත්තාති චොදනං විසොධෙතුං **"තෙස"**න්තිආදි වුත්තං, **තෙසන්ති** යථාවුත්තානං සඞ්ඛාරක්ඛන්ධවෙදනාක්ඛන්ධෙකදෙසානං. **සෙසානන්ති** සඤ්ඤාවිඤ්ඤාණාවසිට්ඨසඞ්ඛාරක්ඛන්ධෙකදෙසානං. **කරණන්ති** උප්පාදනං. ආඝාතාදීනඤ්හි පවත්තියා පච්චයසමවායනං ඉධ "කරණ"න්ති වුත්තං, තං පන අත්ථතො උප්පාදනමෙව. තදනුප්පාදනඤ්හි සන්ධාය පාළියං "න කරණීයා"ති වුත්තං. **පටික්ඛිත්තමෙව** යථාරහං එකුප්පාදනිරොධාරම්මණවත්ථුභාවතො.

තත්ථාති තස්මිං මනොපදොසෙ. **"තෙසු අවණ්ණභාසකෙසූ"**ති ඉමිනා ආධාරත්ථෙ භුම්මං දස්සෙති. නිමිත්තත්ථෙ, භාවලක්ඛණෙ වා එතං භුම්මන්ති ආහ **"තස්මිං වා අවණ්ණෙ"**ති. න හි අගුණො, නින්දා වා කොපදොමනස්සානං ආධාරො සම්භවති තබ්භාසකායත්තත්තා තෙසං. **අස්සථාති** සත්තමියා රූපං චෙ-සද්දයොගෙන පරිකප්පනවිසයත්තාති දස්සෙති **"භවෙය්‍යාථා"**ති ඉමිනා. "භවෙය්‍යාථ චෙ, යදි භවෙය්‍යාථා'ති ච වදන්තො 'යථාක්කමං පුබ්බාපරයොගිනො එතෙ සද්දා'ති ඤාපෙතී"ති වදන්ති. **"කුපිතා කොපෙන අනත්තමනා දොමනස්සෙනා"**ති ඉමිනා "එවං පඨමෙන නයෙනා"තිආදිනා වුත්තවචනං අත්ථන්තරාභාවදස්සනෙන සමත්ථෙති. **"තුම්හාක"**න්ති ඉමිනා සමානත්ථො **"තුම්හ"**න්ති එකො සද්දො "අම්හාක"න්ති ඉමිනා සමානත්ථො "අම්හ"න්ති සද්දො විය යථා "තස්මා හි අම්හං දහරා න මීයරෙ"ති (ජා. 1.93) ආහ **"තුම්හාකංයෙවා"**ති. අත්ථවසා ලිඞ්ගවිපරියායොති කත්වා **"තාය ච අනත්තමනතාය"**ති වුත්තං. "අන්තරායො"ති වුත්තෙ සමණධම්මවිසෙසානන්ති අත්ථස්ස පකරණතො විඤ්ඤායමානත්තා, විඤ්ඤායමානත්ථස්ස ච සද්දස්ස පයොගෙ කාමචාරත්තා **"පඨමජ්ඣානාදීනං අන්තරායො"**ති වුත්තං. එත්ථ ච **"අන්තරායො"**ති ඉදං මනොපදොසස්ස අකරණීයතාය කාරණවචනං. යස්මා තුම්හාකමෙව තෙන කොපාදිනා පඨමජ්ඣානාදීනමන්තරායො භවෙය්‍ය, තස්මා තෙ

කොපාදිපරියායෙන වුත්තා ආසාතාදයො න කරණීයාති අධිප්පායො, තෙන ‘‘නාහං සබ්බඤ්ඤූ’’ති ඉස්සරභාවෙන තුම්හෙ තතො නිවාරෙමි, අථ ඛො ඉමිනාව කාරණෙනාති දස්සෙති. තං පන කාරණවචනං යස්මා ආදීනවවිභාවනං හොති, තස්මා ‘‘ආදීනවං දස්සෙන්තො’’ති හෙට්ඨා වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං.

සො පන මනොපදොසො න කෙවලං කාලන්තරභාවිනොයෙව හිතසුඛස්ස අන්තරායකරො, අථ ඛො තඞ්ඛණපවත්තනාරහස්සපි හිතසුඛස්ස අන්තරායකරොති මනොපදොසෙ ආදීනවං දළ්හතරං කත්වා දස්සෙතුං **‘‘අපි නු’’**තිආදිමාහාතිපි සම්බන්ධො වත්තබ්බො. **පරෙසන්ති** යෙ අත්තතො අඤ්ඤෙ, තෙසන්ති අත්ථො, න පන ‘‘පරෙ අවණ්ණං භාසෙය්‍යු’’න්තිආදීසු විය පටිවිරුද්ධසත්තානන්ති ආහ **‘‘යෙසං කෙසඤ්චී’’**ති. තදෙවත්ථං සමත්ථෙති **‘‘කුපිතො හී’’**තිආදිනා. පාළියං සුභාසිතදුබ්භාසිතවචනජානනම්පි තදත්ථජානනෙනෙව සිද්ධන්ති ආහ **‘‘සුභාසිතදුබ්භාසිතස්ස අත්ථ’’**න්ති.

අන්ධංතමන්ති අන්ධභාවකරං තමං, අතිවිය වා තමං. යං නරං සහතෙ අභිභවති, තස්ස අන්ධතමන්ති සම්බන්ධො. **යන්ති** වා භුම්මත්ථෙ පච්චත්තවචනං, යස්මිං කාලෙ සහතෙ, තදා අන්ධතමං හොතීති අත්ථො , කාරණනිද්දෙසො වා, යෙන කාරණෙන සහතෙ, තෙන අන්ධතමන්ති. එවං සති යංතං-සද්දානං නිච්චසම්බන්ධත්තා ‘‘යදා’’ති අජ්ඣාහරිතබ්බං. කිරියාපරාමසනං වා එතං, ‘‘කොධො සහතෙ’’ති යදෙතං කොධස්ස අභිභවනං වුත්තං, එතං අන්ධතමන්ති. තතො ච කුද්ධො අත්ථං න ජානාති, කුද්ධො ධම්මං න පස්සතීති යොජෙතබ්බං. **අත්ථං ධම්මන්ති** පාළිඅත්ථං, පාළිධම්මඤ්ච. **චිත්තප්පකොපනොති** චිත්තස්ස පකතිභාවවිජහනෙන පදූසකො. **අන්තරතොති** අබ්භන්තරතො, චිත්තතො වා කොධවසෙන භයං ජාතං. න්ති තථාසභාවං කොධං, කොධස්ස වා අනත්ථජනනාදිප්පකාරං.

සබ්බත්ථාපීති සබ්බෙසුපි පඨමදුතියතතියනයෙසු. ‘‘අවණ්ණෙ පටිපජ්ජිතබ්බාකාර’’න්ති අධිකාරො. අවණ්ණභාසකානමවිසයත්තා **‘‘තත්‍රා’’**ති පදස්ස තස්මිං අවණ්ණෙති අත්ථොව දස්සිතො. **අභූතන්ති** කත්තුභූතං වචනං, යං වචනං අභූතං හොතීති අත්ථො. **අභූතතොති** පන අභූතතාකිරියාව භාවප්පධානත්තා, භාවලොපත්තා වාති දස්සෙති **‘‘අභූතභාවෙනෙවා’’**ති ඉමිනා. ‘‘ඉතිපෙත’’න්තිආදි නිබ්බෙඨනාකාරනිදස්සනන්ති දස්සෙතුං **‘‘කථ’’**න්තිආදි වුත්තං. **තත්‍රාති** තස්මිං වචනෙ. **යොජනාති** අධිප්පායපයොජනා. **තුණ්හීති** අභාසනත්ථෙ නිපාතො, භාවනපුංසකො වෙස. ‘‘ඉතිපෙතං අභූත’’න්ති වත්වා **‘‘යං තුම්හෙහී’’**තිආදිනා තදත්ථං විවරති. **ඉමිනාපීති පි**-සද්දෙන අනෙකවිධං කාරණං සම්පිණ්ඩෙති. කාරණසරූපමාහ **‘‘සබ්බඤ්ඤුයෙවා’’**තිආදිනා. **එව**-සද්දො තීසුපි පදෙසු යොජෙතබ්බො, සබ්බඤ්ඤුභාවතො න අසබ්බඤ්ඤූ, ස්වාක්ඛාතත්තා න දුරක්ඛාතො, සුප්පටිපන්නත්තා න දුප්පටිපන්නොති ඉමිනාපි කාරණෙන නිබ්බෙඨෙතබ්බන්ති වුත්තං හොති. ‘‘කස්මා පන සබ්බඤ්ඤූ’’තිආදිපටිචොදනායපි තංකාරණදස්සනෙන නිබ්බෙඨෙතබ්බමෙවාති ආහ **‘‘තත්‍ර ඉදඤ්චිදඤ්ච කාරණ’’**න්ති. **තත්‍රාති** තෙසු සබ්බඤ්ඤුතාදීසු. **ඉදඤ්ච ඉදඤ්ච කාරණන්ති** අනෙකවිධෙන කාරණානුකාරණං දස්සෙත්වා ‘‘න සබ්බඤ්ඤූ’’තිආදිවචනං නිබ්බෙඨෙතබ්බන්ති අත්ථො. තත්‍රිදං කාරණං – සබ්බඤ්ඤූ එව අම්හාකං සත්ථා අවිපරීතධම්මදෙසනත්තා. ස්වාක්ඛාතො එව ධම්මො එකන්තනිය්‍යානිකත්තා. සුප්පටිපන්නො එව සඞ්ඝො සංකිලෙසරහිතත්තාති. කාරණානුකාරණදස්සනම්පෙත්ථ අසබ්බඤ්ඤුතාදිවචන-නිබ්බෙඨනමෙව තථාදස්සනස්ස තෙසම්පි කාරණභාවතොති දට්ඨබ්බං. කාරණකාරණම්පි හි ‘‘කාරණ’’න්ත්වෙව වුච්චති, පතිට්ඨානපතිට්ඨානම්පි ‘‘පතිට්ඨාන’’න්ත්වෙව යථා ‘‘තිණෙහි භත්තං සිනිද්ධං, පාසාදෙ ධම්මමජ්ඣායතී’’ති. **දුතියං පදන්ති** ‘‘අතච්ඡ’’න්ති පදං. **පඨමස්ස පදස්සාති** ‘‘අභූත’’න්ති පදස්ස. **චතුත්ථන්ති** ‘‘න ච පනෙතං අම්හෙසු සංවිජ්ජතී’’ති පදං. **තතියස්සාති** ‘‘නත්ථි චෙතං අම්හෙසූ’’ති පදස්ස. විවිධමෙකත්ථෙයෙව පවත්තං වචනං විවචනං, තදෙව **වෙවචනං, වචනන්ති** වා අත්ථො සද්දෙන වචනීයත්තා ‘‘භගවාති වචනං සෙට්ඨං, භගවාති වචනමුත්තම’’න්තිආදීසු (දී. නි. අට්ඨ. 1.1 ම. නි. අට්ඨ. 1.1; අ. නි. 1.රූපාදිවග්ගවණ්ණනා; පාරා. අට්ඨ. 1.1) විය. නානාසභාවතො විගතං වචනං යස්සාති **වෙවචනං** වුත්තනයෙන, පරියායවචනන්ති අත්ථො.

එත්ථාහ – කස්මා පනෙත්ථ පරියායවචනං වුත්තං, නනු එකෙකපදවසෙනෙව අධිප්පෙතො අත්ථො සිද්ධො, එවං සිද්ධෙ සති කිමෙතෙ තෙන පරියායවචනෙන. තදෙතඤ්හි ගන්ථගාරවාදිඅනෙකදොසකරං, යදි ච තං වත්තබ්බං සියා, තදෙව වුත්තං අස්ස, න තදඤ්ඤන්ති? වුච්චතෙ – දෙසනාකාලෙ, හි ආයතිඤ්ච කස්සචි කථඤ්චි තදත්ථපටිවෙධනත්ථං පරියායවචනං වුත්තං. දෙසනාපටිග්ගාහකෙසු හි යො තෙසං පරියායවචනානං යං පුබ්බෙ සඞ්කෙතං කරොති ‘‘ඉදමිමස්සත්ථස්ස වචන’’න්ති, තස්ස තෙනෙව තදත්ථපටිවෙධො හොති. අපිච තස්මිං ඛණෙ වික්ඛිත්තචිත්තානං අඤ්ඤවිහිතානං විපරියායානං අඤ්ඤෙන පරියායෙන තදත්ථාවබොධනත්ථම්පි පරියායවචනං වුත්තං. යඤ්හි යෙ න සුණන්ති, තප්පරිහායනවසෙන තෙසං සබ්බථා පරිපුණ්ණස්ස යථාවුත්තස්ස අත්ථස්ස අනවබොධො සියා, පරියායවචනෙ පන වුත්තෙ තබ්බසෙන පරිපුණ්ණමත්ථාවබොධො හොති. අථ වා මන්දබුද්ධීනං පුනප්පුනං තදත්ථලක්ඛණෙන අසම්මොහනත්ථං පරියායවචනං වුත්තං. මන්දබුද්ධීනඤ්හි එකෙනෙව පදෙන එකත්ථස්ස සල්ලක්ඛණෙන සම්මොහො හොති, අනෙකෙන පරියායෙන පන එකත්ථස්ස සල්ලක්ඛණෙන තථාසම්මොහො න හොති අනෙකප්පවත්තිනිමිත්තෙන එකත්ථෙයෙව පවත්තසද්දෙන යථාධිප්පෙතස්ස අත්ථස්ස නිච්ඡිතත්තා.

අපරො නයො – ‘‘අනෙකෙපි අත්ථා සමානබ්‍යඤ්ජනා හොන්තී’’ති යා අත්ථන්තරපරිකප්පනා සියා, තස්සා පරිවජ්ජනත්ථම්පි පරියායවචනං වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. අනෙකෙසම්පි හි අත්ථානං එකපදවචනීයතාවසෙන

සමානබ්‍යඤ්ජනත්තා යථාවුත්තස්ස පදස්ස ‘‘අයමත්ථො නු ඛො අධිප්පෙතො, උදාහු අයමත්ථොවා’’ති පවත්තං සොතූනමත්ථන්තරපරිකප්පනං වෙවචනං අඤ්ඤමඤ්ඤං භෙදකවසෙන පරිවජ්ජෙති. වුත්තඤ්ච –

‘‘නෙකත්ථවුත්තියා සද්දො, න විසෙසත්ථඤාපකො;
පරියායෙන යුත්තො තු, පරියායො ච භෙදකො’’ති.

අපරො නයො – අනඤ්ඤස්සාපි පරියායවචනස්ස වචනෙ අනෙකාහි තාහි තාහි නාමපඤ්ඤත්තීහි තෙසං තෙසං අත්ථානං පඤ්ඤාපනත්ථම්පි පරියායවචනං වත්තබ්බං හොති. තථා හි පරියායවචනෙ වුත්තෙ ‘‘ඉමස්සත්ථස්ස ඉදම්දම්පි නාම’’න්ති සොතූනං අනෙකධා නාමපඤ්ඤත්තිවිජානනං. තතො ච තංතංපඤ්ඤත්තිකොසල්ලං හොති සෙය්‍යථාපි නිඝණ්ටුසත්ථෙ පරිචයතං. අපිච ධම්මකථිකානං තන්තිඅත්ථුපනිබන්ධනපරාවබොධනානං සුඛසිද්ධියාපි පරියායවචනං. තබ්බචනෙන හි ධම්මදෙසකානං තන්තිඅත්ථස්ස අත්තනො චිත්තෙ උපනිබන්ධනෙන ඨපනෙන පරෙසං සොතූනමවබොධනං සුඛසිද්ධං හොති. අථ වා සම්මාසම්බුද්ධස්ස අත්තනො ධම්මනිරුත්තිපටිසම්භිදාසම්පත්තියා විභාවනත්ථං, වෙනෙය්‍යානඤ්ච තත්ථ බීජවාපනත්ථං පරියායවචනං භගවා නිද්දිසති. තදසම්පත්තිකස්ස හි තථාවචනං න සම්භවති. තෙන ච පරියායවචනෙන යථාසුතෙන තස්සං ධම්මනිරුත්තිපටිසම්භිදාසම්පත්තියං තප්පරිවරණෙන, තදඤ්ඤසුචරිතසමුපබ්‍රූහනෙන ච පුඤ්ඤසඞ්ඛාතස්ස බීජස්ස වපනං සම්භවති. කො හි ඊදිසාය සම්පත්තියා විඤ්ඤායමානාය තදෙතං නාභිපත්ථෙය්‍යාති, කිං වා බහුනා. යස්සා ධම්මධාතුයා සුප්පටිවිද්ධත්තා සම්මාසම්බුද්ධො යථා සබ්බස්මිං අත්ථෙ අප්පටිහතඤාණචාරො, තථා සබ්බස්මිං සද්දවොහාරෙති එකම්පි අත්ථං අනෙකෙහි පරියායෙහි බොධෙති, නත්ථි තත්ථ දන්ධායිතත්තං විත්ථාරිතත්තං, නාපි ධම්මදෙසනාය හානි, ආවෙණිකො චායං බුද්ධධම්මො. සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණස්ස හි සුප්පටිවිදිතභාවෙන පටිසම්භිදාඤාණෙහි විය තෙනපි ඤාණෙන අත්ථෙ, ධම්මෙ, නිරුත්තියා ච අප්පටිහතවුත්තිතාය බුද්ධලීළාය එකම්පි අත්ථං අනෙකෙහි පරියායෙහි බොධෙති, න පන තස්මිං සද්දවොහාරෙ, තථාබොධනෙ වා මන්දභාවො සම්මාබොධනස්ස සාධනත්තා, න ච තෙන අත්ථස්ස විත්ථාරභාවො එකස්සෙවත්ථස්ස දෙසෙතබ්බස්ස සුඛිජානනකාරණත්තා, නාපි තබ්බචනෙන ධම්මදෙසනාහානි තස්ස දෙසනාසම්පත්තිභාවතො. තස්මා සාත්ථකං පරියායවචනං, න චාපි තං ගන්ථගාරවාදිඅනෙකදොසකරන්ති දට්ඨබ්බං. යං පනෙතං වුත්තං ‘‘යදි ච තං වත්තබ්බං සියා, තදෙව වුත්තං අස්ස, න තදඤ්ඤ’’න්ති, තම්පි න යුත්තං පයොජනන්තරසම්භවතො. තදෙව හි අවත්වා තදඤ්ඤස්ස වචනෙන දෙසනාක්ඛණෙ සමාහිතචිත්තානම්පි සම්මදෙව පටිග්ගණ්හන්තානං තංතංපදන්තොගධපවත්තිනිමිත්තමාරබ්භ තදත්ථාධිගමො හොති, ඉතරථා තස්මිංයෙව පදෙ පුනප්පුනං වුත්තෙ තෙසං තදත්ථානධිගතතා සියාති. හොන්ති චෙත්ථ –

‘‘යෙන කෙනචි අත්ථස්ස, බොධාය අඤ්ඤසද්දතො;
වික්ඛිත්තකමනානම්පි, පරියායකථා කතා.

මන්දානඤ්ච අමූළ්හත්ථං, අත්ථන්තරනිසෙධයා;
තංතංනාමනිරුළ්හත්ථං, පරියායකථා කතා.

දෙසකානං සුකරත්ථං, තන්තිඅත්ථාවබොධනෙ;
ධම්මනිරුත්තිබොධත්ථං, පරියායකථා කතා.

වෙනෙය්‍යානං තත්ථ බීජවාපනත්ථඤ්ච අත්තනො;
ධම්මධාතුයා ලීළාය, පරියායකථා කතා.

තදෙව තු අවත්වාන, තදඤ්ඤෙහි පබොධනං;
සම්මාපටිග්ගණ්හන්තානං, අත්ථාධිගමාය කත’’න්ති.

ඉදං පන නිබ්බෙඨනං ඊදිසෙයෙව, න සබ්බත්ථ කාතබ්බන්ති දස්සෙන්තො **‘‘ඉදඤ්ච’’**තිආදිමාහ. තත්ථ **අවණ්ණෙයෙවාති** කාරණපතිරූපං වත්වා, අවත්වා වා දොසපතිට්ඨාපනවසෙන නින්දාය එව. **න සබ්බත්ථාති** න කෙවලං අක්කොසනඛුංසනවම්භනාදීසු සබ්බත්ථ නිබ්බෙඨනං කාතබ්බන්ති අත්ථො. තදෙවත්ථං **‘‘යදි හී’’**තිආදිනා පාකටං කරොති. ‘‘සාසඞ්කනීයො හොතී’’ති වුත්තං තථානිබ්බෙඨෙතබ්බතාය කාරණමෙව **‘‘තස්මා’’**ති පටිනිද්දිසති. **‘‘ඔට්ඨොසී’’**තිආදි ‘‘න සබ්බත්ථා’’ති එතස්ස විවරණං. ජාතිනාමගොත්තකම්මසිප්පආබාධ ලිඞ්ග කිලෙස ආපත්ති අක්කොසනසඞ්ඛාතෙහි **දසහි අක්කොසවත්ථූහි. අධිවාසනමෙව ඛන්ති,** න දිට්ඨිනිජ්ඣානක්ඛමනාදයොති **අධිවාසනඛන්ති.**

6. එවං අවණ්ණභූමියා සංවණ්ණනං කත්වා ඉදානි වණ්ණභූමියාපි සංවණ්ණනං කාතුමාහ **‘‘එව’’**න්තිආදි. තත්ථ **අවණ්ණභූමියන්ති** අවණ්ණප්පකාසනට්ඨානෙ. **තාදිලක්ඛණන්ති** එත්ථ ‘‘පඤ්චහාකාරෙහි තාදී ඉට්ඨානිට්ඨෙ තාදී, චත්තාවීති තාදී, තිණ්ණාවීති තාදී, මුත්තාවීති තාදී, තංනිද්දෙසා තාදී’’ති (මහානි. 38) නිද්දෙසනයෙන පඤ්චසු අත්ථෙසු ඉධ පඨමෙනත්ථෙන තාදී. තත්‍රායං නිද්දෙසො –

කථං අරහා ඉට්ඨානිට්ඨෙ තාදී, අරහා ලාභෙපි තාදී, අලාභෙපි තාදී, යසෙපි, අයසෙපි, පසංසායපි, නින්දායපි, සුඛෙපි , දුක්ඛෙපි තාදී, එකඤ්චෙ බාහං ගන්ධෙන ලිම්පෙය්‍යුං, එකඤ්චෙ බාහං වාසියා තච්ඡෙය්‍යුං, අමුස්මිං නත්ථි රාගො, අමුස්මිං නත්ථි පටිඝො , අනුනයපටිඝවිප්පහීනො උග්ඝාටිනිග්ඝාටිවීතිවත්තො, අනුරොධවිරොධසමතික්කන්තො, එවං අරහා ඉට්ඨානිට්ඨෙ තාදීති (මහානි. 38).

වචනත්ථො පන තමෙව දිස්සතීති **තාදී,** ඉට්ඨම්පි අනිට්ඨම්පි පස්සතීති අත්ථො. තස්ස ලක්ඛණං **තාදිලක්ඛණං,** ඉට්ඨානිට්ඨෙසු සමපෙක්ඛනසභාවො. අථ වා තමෙව දිස්සතෙ **තාදී,** සො එව සභාවො, තදෙව ලක්ඛණං **තාදිලක්ඛණන්ති.** වණ්ණභූමියං තාදිලක්ඛණං දස්සෙතුන්ති සම්බන්ධො. **පර**-සද්දො අඤ්ඤත්ථෙති ආහ **"යෙ කෙචී"**තිආදි. ආනන්දන්ති භුසං පමොදන්ති තංසමඞ්ගිනො සත්තා එතෙනාති ආනන්දසද්දස්ස කරණත්ථතං දස්සෙති. සොභනමනො **සුමනො,** චිත්තං, සොභනං වා මනො යස්සාති **සුමනො,** තංසමඞ්ගීපුග්ගලො. නනු ච චිත්තවාචකභාවෙ සති චෙතසිකසුඛස්ස භාවත්ථතා යුත්තා, පුග්ගලවාචකභාවෙ පන චිත්තමෙව භාවත්ථො සියා, න චෙතසිකසුඛං, සුමනසද්දස්ස දබ්බනිමිත්තං පති පවත්තත්තා යථා "දණ්ඩිත්තං සිඛිත්ත"න්තිආදීති? සච්චමෙතං දබ්බෙ අපෙක්ඛිතෙ, ඉධ පන තදනපෙක්ඛිත්වා තෙන දබ්බෙන යුත්තං මූලනිමිත්තභූතං චෙතසිකසුඛමෙව අපෙක්ඛිත්වා සුමනසද්දො පවත්තො, තස්මා එත්ථාපි චෙතසිකසුඛමෙව භාවත්ථො සම්භවති, තෙනාහ **"චෙතසිකසුඛස්සෙතං අධිවචන"**න්ති. එතෙන හි වචනෙන තදඤ්ඤචෙතසිකානම්පි චිත්තපටිබද්ධත්තා, චිත්තකිරියත්තා ච යථාසම්භවං සොමනස්සභාවො ආපජ්ජතීති චොදනං නාපජ්ජතෙව රුළ්හිසද්දත්තා තස්ස යථා "පඞ්කජ"න්ති පරිහරති. උබ්බිලයතීති උබ්බිලං, භින්දති පුරිමාවත්ථාය විසෙසං ආපජ්ජතීති අත්ථො. තදෙව **උබ්බිලාවිතං** පච්චයන්තරාගමාදිවසෙන. උද්ධං පලවතීති වා **උබ්බිලාවිතං** අකාරානං ඉකාරං, ආකාරඤ්ච කත්වා, චිත්තමෙව "චෙතසො"ති වුත්තත්තා. තද්ධිතෙ පන සිද්ධෙ තං අබ්‍යතිරිත්තං තස්මිං පදෙ වචනීයස්ස සාමඤ්ඤභාවතො, තස්ස වා සද්දස්ස නාමපදත්තා, තස්මා කස්සාති සම්බන්ධීවිසෙසානුයොගෙ "චෙතසො"ති වුත්තතන්ති දස්සෙතුං **"කස්සා"**තිආදි වුත්තං. එස නයො ඊදිසෙසු. යාය උප්පන්නාය කායචිත්තං වාතපූරිතභස්තා විය උද්ධුමායනාකාරප්පත්තං හොති තස්සා ගෙහසිතාය ඔදග්‍යපීතියා එතං අධිවචනන්ති සරූපං දස්සෙති **"උද්ධච්චාවහායා"**තිආදිනා. **උද්ධච්චාවහායාති** උද්ධතභාවාවහාය. උප්පිලාපෙති චිත්තං උප්පිලාවිතං කරොතීති **උබ්බිලාපනා,** සා එව පීති, තස්සා. බන්ධවසෙන ධම්මවිසෙසත්තං ආහ **"ඉධාපී"**තිආදිනා. අවණ්ණභූමිමපෙක්ඛාය අපි-සද්දො "අයම්පි පාරාජිකො"තිආදීසු (පාරා. 1.89, 91, 167, 171, 195, 197) විය, ඉධ ච කිඤ්චාපි තෙසං භික්ඛූනං උබ්බිලාවිතමෙව නත්ථි, අථ ඛො ආයතිං කුලපුත්තානං එදිසෙසුපි ඨානෙසු අකුසලුප්පත්තිං පටිසෙධෙන්තො ධම්මනෙත්තිං ඨපෙතීති. **ද්වීහි පදෙහි සඞ්ඛාරක්ඛන්ධො, එකෙන වෙදනාක්ඛන්ධො වුත්තොති** එත්ථාපි "තෙසං වසෙන සෙසානං සම්පයුත්තධම්මානං කරණං පටික්ඛිත්තමෙවා"ති ච අට්ඨකථායං වුත්තනයෙන සක්කා විඤ්ඤාතුන්ති න වුත්තං. "පි-සද්දො සම්භාවනත්ථො"තිආදිනා වුත්තනයෙන චෙත්ථ අත්ථො යථාසම්භවං වෙදිතබ්බො.

තුම්හංයෙවස්ස තෙන අන්තරායොති එත්ථාපි **"අන්තරායො"**ති ඉදං "උබ්බිලාවිතත්තස්ස අකරණීයතාකාරණවචන"තිආදිනා හෙට්ඨා අවණ්ණපක්ඛෙ අම්හෙහි වුත්තනයානුසාරෙන අත්ථො දට්ඨබ්බො. එත්ථ ච "ආනන්දිනො උබ්බිලාවිතා"ති දීපිතං පීතිමෙව ගහෙත්වා **"තෙන උබ්බිලාවිතත්තෙනා"**ති වචනං සොමනස්සරහිතාය පීතියා අභාවතො තබ්බචනෙනෙව "සුමනා"ති දීපිතං සොමනස්සම්පි සිද්ධමෙවාති කත්වා වුත්තං. අථ වා සොමනස්සස්ස අන්තරායකරතා පාකටා, න තථා පීතියාති එවං වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. **කස්මා පනෙතන්ති** යථාවුත්තං අත්ථං අවිභාගතො මනසි කත්වා චොදෙති. ආචරියො **"සච්ච"**න්ති තමත්ථං පටිජානිත්වා **"තං පනා"**තිආදිනා විභජ්ජබ්‍යාකරණවසෙන පරිහරති.

තත්ථ **එතන්ති** ආනන්දාදීනමකරණීයතාවචනං, නනු භගවතා වණ්ණිතන්ති සම්බන්ධො. **බුද්ධොති කිත්තයන්තස්සාති** "බුද්ධො"ති වචනං ගුණානුස්සරණවසෙන කථෙන්තස්ස සාධුජනස්ස. **කසිණෙනාති** කසිණතාය සකලභාවෙන. **ජම්බුදීපස්සාති** චෙතස්ස අවයවභාවෙන සම්බන්ධීවචනං. අපරෙ පන **"ජම්බුදීපස්සාති** කරණවචනත්ථෙ සාමිවචන"ති වදන්ති, තෙසං මතෙන කසිණජම්බුදීපසද්දානං සමානාධිකරණභාවො දට්ඨබ්බො, කරණවචනඤ්ච නිස්සක්කත්ථෙ. පගෙව එකදෙසතො පනාති **අපි**-සද්දො සම්භාවනෙ. **ආදි**-සද්දෙන චෙත්ථ –

"මා සොචි උදායි, ආනන්දො අවීතරාගො කාලං කරෙය්‍ය, තෙන චිත්තප්පසාදෙන සත්තක්ඛත්තුං දෙවරජ්ජං කාරෙය්‍ය, සත්තක්ඛත්තුං ඉමස්මිංයෙව ජම්බුදීපෙ මහාරජ්ජං කාරෙය්‍ය, අපිච උදායි ආනන්දො දිට්ඨෙව ධම්මෙ පරිනිබ්බායිස්සතී"තිආදිසුත්තං (අ. නි. 3.81) –

සඞ්ගහිතං. න්ති සුත්තන්තරෙ වුත්තං පීතිසොමනස්සං. **නෙක්ඛම්මස්සිතන්ති** කාමතො නික්ඛමනෙ කුසලධම්මෙ නිස්සිතං. **ඉධාති** ඉමස්මිං සුත්තෙ. **ගෙහස්සිතන්ති** ගෙහවාසීනං සමුදාචිණ්ණතො ගෙහසඞ්ඛාතෙ කාමගුණෙ නිස්සිතං. කස්මා තදෙවිධාධිප්පෙතන්ති ආහ **"ඉදඤ්හී"**තිආදි. "ආයස්මතො ඡන්නස්ස උප්පන්නසදිස"න්ති වුත්තමත්ථං පාකටං කාතුං, සමත්ථෙතුං වා **"තෙනෙවා"**තිආදි වුත්තං. **විසෙසං නිබ්බත්තෙතුං නාසක්ඛි** භගවති, ධම්මෙ ච පවත්තගෙහස්සිතපෙමතාය. **පරිනිබ්බානකාලෙති** පරිනිබ්බානාසන්නකාලෙ භගවතා පඤ්ඤත්තෙන තජ්ජිතොති වා සම්බන්ධො. **පරිනිබ්බානකාලෙති** වා භගවතො පරිනිබ්බුතකාලෙ සඞ්ඝෙන තජ්ජිතො නිබ්බත්තෙතීති වා සම්බන්ධො. **බ්‍රහ්මදණ්ඩෙනාති** "භික්ඛූහි ඉත්ථන්නාමො නෙව වත්තබ්බො, න ඔවදිතබ්බො, නානුසාසිතබ්බො"ති (චූළව. 445) කතෙන බ්‍රහ්මදණ්ඩෙන. **තජ්ජිතොති** සංවෙජිතො. **තස්මාති** යස්මා ගෙහස්සිතපීතිසොමනස්සං ඣානාදීනං

අන්තරායකරං, තස්මා. වුත්තඤ්හෙතං භගවතා **සක්කපඤ්හසුත්තෙ** ''සොමනස්සංපාහං දෙවානමින්ද, දුවිධෙන වදාමි සෙවිතබ්බම්පි අසෙවිතබ්බම්පී''ති (දී. නි. 2.359).

''අයඤ්හී''තිආදිනා තදෙවත්ථං කාරණතො සමත්ථෙති. රාගසහිතත්තා හි සා අන්තරායකරාති. එත්ථ පන ''ඉදඤ්හි රාගසඤ්හිතං පීතිසොමනස්ස''න්ති වත්තබ්බං සියා, තථාපි පීතිග්ගහණෙන සොමනස්සම්පි ගහිතමෙව හොති සොමනස්සරහිතාය පීතියා අභාවතොති හෙට්ඨා වුත්තනයෙන පීතියෙව ගහිතා. අපිච සෙවිතබ්බාසෙවිතබ්බවිභාගස්ස සුත්තෙ වචනතො සොමනස්සස්ස පාකටො අන්තරායකරභාවො, න තථා පීතියාති සායෙව රාගසහිතත්ථෙන විසෙසෙත්වා වුත්තා. අවණ්ණභූමියා සද්ධිං සම්බන්ධිත්වා පාකටං කාතුං **''ලොභො වා''**තිආදි වුත්තං. **කොධසදිසොවාති** අවණ්ණභූමියං වුත්තකොධසදිසො එව. **''ලුද්ධො''**තිආදිගාථානං ''කුද්ධො''තිආදිගාථාසු වුත්තනයෙන අත්ථො දට්ඨබ්බො.

''මමං වා භික්ඛවෙ පරෙ වණ්ණං භාසෙය්‍යුං, ධම්මස්ස වා වණ්ණං භාසෙය්‍යුං, සඞ්ඝස්ස වා වණ්ණං භාසෙය්‍යුං, තත්‍ර චෙ තුම්හෙ අස්සථ ආනන්දිනො සුමනා උබ්බිලාවිතා , අපි නු තුම්හෙ පරෙසං සුභාසිතදුබ්භාසිතං ආජානෙය්‍යාථාති? නො හෙතං භන්තෙ''ති අයං තතියවාරො නාම අවණ්ණභූමියං වුත්තනයවසෙන තතියවාරට්ඨානෙ නීහරිතබ්බත්තා, සො දෙසනාකාලෙ තෙන වාරෙන බොධෙතබ්බපුග්ගලාභාවතො දෙසනාය **අනාගතොපි** තදත්ථසම්භවතො **අත්ථතො ආගතොයෙව.** යථා තං විත්ථාරවසෙන කථාවත්ථුප්පකරණන්ති දස්සෙතුං **''තතියවාරො පනා''**තිආදි වුත්තං, එතෙන සංවණ්ණනාකාලෙ තථාබුජ්ඣනකසත්තානං වසෙන සො වාරො ආනෙත්වා සංවණ්ණෙතබ්බොති දස්සෙති. **''යථෙව හී''**තිආදිනා තදෙවත්ථසම්භවං විභාවෙති. කුද්ධො අත්ථං න ජානාති යථෙවාති සම්බන්ධො.

පටිපජ්ජිතබ්බාකාරදස්සනවාරෙති යථාවුත්තං තතියවාරං උපාදාය වත්තබ්බෙ චතුත්ථවාරෙ. ''තුම්හාකං සත්ථා''ති වචනතො පභුති යාව ''ඉමිනාපි කාරණෙන තච්ඡ''න්ති වචනං, තාව යොජනා. **''සො හි භගවා''**තිආදි තබ්බිවරණං. තත්ථ **ඉතිපීති** ඉමිනාපි කාරණෙන. විත්ථාරො විසුද්ධිමග්ගෙ (විසුද්ධි. 123 ආදයො) ''අනාපත්ති උපසම්පන්නස්ස භූතං ආරොචෙතී''ති (පාචි. 77) වුත්තෙපි සභාගානමෙව ආරොචනං යුත්තන්ති ආහ **''සභාගානං භික්ඛූනංයෙව පටිජානිතබ්බ''**න්ති. තෙයෙව හි තස්ස අත්ථකාමා, සද්ධෙය්‍යවචනත්තඤ්ච මඤ්ඤන්ති, තතො ච ''සාසනස්ස අමොඝතා දීපිතා හොතී''ති වුත්තත්ථසමත්ථනං සියා. **''එවඤ්හී''**තිආදි කාරණවචනං. පාපිච්ඡතා චෙව පරිවජ්ජිතා, කත්තුභූතා වා සා, හොතීති සම්බන්ධො. **අමොඝතාති** නිය්‍යානිකභාවෙන අතුච්ඡතා. **වුත්තනයෙනාති** ''තත්‍ර තුම්හෙහීති තස්මිං වණ්ණෙ තුම්හෙහී''තිආදිනා චෙව ''දුතියං පදං පඨමස්ස පදස්ස, චතුත්ථඤ්ච තතියස්ස වෙවචන''න්තිආදිනා ච වුත්තනයෙන.

චූළසීලවණ්ණනා

7. කො අනුසන්ධීති පුච්ඡා ''නනු එත්තකෙනෙව යථාවුත්තෙහි අවණ්ණවණ්ණෙහි සම්බන්ධා දෙසනාමත්ථකං පත්තා''ති අනුයොගසම්භවතො කතා. **වණ්ණෙන ච අවණ්ණෙන චාති** තදුභයපදෙන. අත්ථනිද්දෙසො විය හි සද්දනිද්දෙසොපීති අක්ඛරචින්තකා. අථ වා තථාභාසනස්ස කාරණත්තා, කොට්ඨාසත්තා ච **''පදෙහී''**ති වුත්තං. **අවණ්ණෙන ච වණ්ණෙන චාති** පන අගුණගුණවසෙන, නින්දාපසංසාවසෙන ච සරූපදස්සනං. **''නිවත්තො** අමූලකතාය විස්සජ්ජෙතබ්බතාභාවතො''ති (දී. නි. ටී. 1.7) **ආචරියධම්මපාලත්ථෙරෙන** වුත්තං. තං විත්ථාරෙත්වා දෙසනාය බොධෙතබ්බපුග්ගලාභාවතො එත්තකාව සා යුත්තරූපාති භගවතො අජ්ඣාසයෙනෙව අදෙසනාභාවෙන **නිවත්තො,** යථා තං වණ්ණභූමියං තතියවාරොතිපි දට්ඨබ්බං. තථා බොධෙතබ්බපුග්ගලසම්භවෙන විස්සජ්ජෙතබ්බතාය අධිගතභාවතො **අනුවත්තතියෙව. ඉතිපෙතං භූතන්ති** එත්ථ **ඉති**-සද්දො ආදිඅත්ථො තදුපරිපි අනුවත්තකත්තා, තෙන වක්ඛති **''ඉධ පනා''**තිආදි. එත්තාවතා අයං වණ්ණානුසන්ධීති දස්සෙත්වා දුවිධෙසු පන තෙසු වණ්ණෙසු බ්‍රහ්මදත්තස්ස වණ්ණානුසන්ධීති දස්සෙන්තො **''සො පනා''**තිආදිමාහ. **උපරි සුඤ්ඤතාපකාසනෙ අනුසන්ධිං දස්සෙස්සති** ''අත්ථි භික්ඛවෙ''තිආදිනා (දී. නි. 1.28).

එවං පුච්ඡාවිස්සජ්ජනාමුඛෙන සමුදායත්ථං වත්වා ඉදානි අවයවත්ථං දස්සෙති **''තත්ථා''**තිආදිනා. අප්පමෙව පරිතො සමන්තතො ඛණ්ඩිතත්තා **පරිත්තං** නාමාති ආහ **''අප්පමත්තකන්ති පරිත්තස්ස නාම''**න්ති. **මත්තා වුච්චති පමාණං** මීයතෙ පරිමීයතෙති කත්වා. සමාසන්තකකාරෙන **අප්පමත්තකං** යථා ''බහුපුත්තකො''ති, එවං **ඔරමත්තකෙපි.** එතෙනෙව ''අප්පා මත්තා **අප්පමත්තා,** සා එතස්සාති **අප්පමත්තක''**න්තිආදිනා කපච්චයස්ස සාත්ථකතම්පි දස්සෙති අත්ථතො අභින්නත්තා. මත්තකසද්දස්ස අනත්ථකභාවතො **සීලමෙව සීලමත්තකං. අනත්ථකභාවොති** ච සකත්ථතා පුරිමපදත්ථෙයෙව පවත්තනතො. න හි සද්දා කෙවලං අනත්ථකා භවන්තීති අක්ඛරචින්තකා. නනු ච භගවතො පාරමිතානුභාවෙන නිරත්ථකමෙකක්ඛරම්පි මුඛවරං නාරොහති, සකලඤ්ච පරියත්තිසාසනං පදෙ පදෙ චතුසච්චප්පකාසනන්ති වුත්තං, කථං තස්ස අනත්ථකතා සම්භවතීති? සච්චං, තම්පි පදන්තරාභිහිතස්ස අත්ථස්ස විසෙසනවසෙන තදභිහිතං අත්ථං වදති එව, සො පන අත්ථො විනාපි තෙන පදන්තරෙනෙව සක්කා විඤ්ඤාතුන්ති අනත්ථකමිච්චෙව වුත්තන්ති. නනු අවොචුම්හ ''අනත්ථකභාවො...පෙ.... පවත්තනතො''ති. අපිච විනෙය්‍යජ්ඣාසයානුරූපවසෙන භගවතො දෙසනා පවත්තති, විනෙය්‍යා ච අනාදිමතිසංසාරෙ ලොකියෙසුයෙව සද්දෙසු පරිභාවිතචිත්තා, ලොකෙ ච අසතිපි අත්ථන්තරාවබොධෙ වාචාසිලිට්ඨතාදිවසෙන සද්දපයොගො දිස්සති ''ලබ්භති

පලබ්භති, බඥ්ජති නිබඥ්ජති, ආගච්ඡති පච්චාගච්ඡතී''තිආදිනා. තථාපරිචිතානඤ්ච තථාවිධෙනෙව සද්දපයොගෙන අත්ථාවගමො සුඛො හොතීති අනත්ථකසද්දපයොගො වුත්තොති. එවං සබ්බත්ථ. හොති චෙත්ථ –

> ''පදන්තරවචනීය-ස්සත්ථස්ස විසෙසනාය;
> බොධනාය විනෙය්‍යානං, තථානත්ථපදං වදෙ''ති.

අථ වා **සීලමත්තක**න්ති එත්ථ **මත්ත**-සද්දො විසෙසනිවත්තිඅත්ථො ''අවිතක්කවිචාරමත්තා ධම්මා (ධ. ස. තිකමාතිකා) මනොමත්තා ධාතු මනොධාතූ''ති (ධ. ස. මූලටී. 499) ච ආදීසු විය. ''අප්පමත්තකං ඔරමත්තක''න්ති පදද්වයෙන සාමඤ්ඤතො වුත්තොයෙව හි අත්ථො ''සීලමත්තක''න්ති පදෙන විසෙසතො වුත්තො, තෙන ච සීලං එව සීලමත්තං, තදෙව සීලමත්තකන්ති නිබ්බචනං කාතබ්බන්ති දස්සෙතුං **''සීලමෙව සීලමත්තක''**න්ති වුත්තං.

අයං පන අට්ඨකථාමුත්තකො නයො – **ඔරමත්තක**න්ති එත්ථ ඔරන්ති අපාරභාගො ''ඔරතො භොගං (මහාව. 66) ඔරං පාර''න්තිආදීසු විය. අථ වා හෙට්ඨාඅත්ථො ඔරසද්දො ඔරං ආගමනාය යෙ පච්චයා, තෙ ඔරම්භාගියානි සංයොජනානීතිආදීසු විය. සීලඤ්හි සමාධිපඤ්ඤායො අපෙක්ඛිත්වා අපාරභාගෙ, හෙට්ඨාභාගෙ ච හොති, උභයත්ථාපි ''ඔරෙ පවත්තං මත්තං යස්සා''තිආදිනා විග්ගහො. **සීලමත්තක**න්ති එත්ථාපි **මත්ත**සද්දො අමහත්ථවාචකො ''භෙසජ්ජමත්තා''තිආදීසු විය. අථ වා සීලෙපි තදෙකදෙසස්සෙව සඞ්ගහණත්ථං අමහත්ථවාචකො එත්ථ මත්තසද්දො වුත්තො. තථා හි ඉන්ද්‍රියසංවරපච්චයසන්නිස්සිතසීලානි ඉධ දෙසනං අනාරුළ්හානි. කස්මාති චෙ? යස්මා තානි පාතිමොක්ඛසංවරආජීවපාරිසුද්ධිසීලානි විය න සබ්බපුථුජ්ජනෙසු පාකටානීති. **මත්ත**න්ති චෙත්ථ විසෙසනිවත්තිඅත්ථෙ නපුංසකලිඞ්ගං. පමාණප්පකත්ථෙසු පන ''මත්ත''න්ති වා ''මත්තා''ති වා නපුංසකිත්ථිලිඞ්ගං.

''ඉදං වුත්තං හොතී''තිආදිනා සහ යොජනාය පිණ්ඩත්ථං දස්සෙති. යෙන සීලෙන වදෙය්‍ය, එතං සීලමත්තකං නාමාති සම්බන්ධො. **''වණ්ණං වදාමීති උස්සාහං කත්වාපී''**ති ඉදං ''වණ්ණං වදමානො''ති එතස්ස විවරණං. එතෙන හි ''එකපුග්ගලො භික්ඛවෙ, ලොකෙ උප්පජ්ජමානො උප්පජ්ජතී''තිආදීසු (අ. නි. 1.170) විය මානසද්දස්ස සාමත්ථියත්ථතං දස්සෙති. ''උස්සාහං කුරුමානො''ති අවත්වා ''කත්වා''ති ච වචනං ත්වාදිපච්චයන්තපදානම්ව මානන්තපච්චයන්තපදානම්පි පරකිරියාපෙක්ඛමෙවාති දස්සනත්ථං. **''තත්ථ සියා''**තිආදිනා සන්ධායභාසිතමත්ථං අජානිත්වා නීතත්ථමෙව ගහෙත්වා සුත්තන්තරවිරොධිතං මඤ්ඤමානස්ස කස්සචි ඊදිසී චොදනා සියාති දස්සෙති. **තත්ථා**ති තස්මිං ''අප්පමත්තකං ඛො පනෙත''න්තිආදිවචනෙ (දී. නි. 1.7). කම්මට්ඨානභාවනෙ යුඤ්ජතී සීලෙනාති **යොගී,** තස්ස.

අලඞ්කරණං විභූසනං **අලඞ්කාරො,** පසාධනකිරියා. අලං කරොති එතෙනෙවාති වා **අලඞ්කාරො,** කුණ්ඩලාදිපසාධනං. මණ්ඩීයතෙ **මණ්ඩනං,** ඌනට්ඨානපූරණං. මණ්ඩීයති එතෙනාති වා **මණ්ඩනං,** මුඛචුණ්ණාදිඌනපූරණොපකරණං. ඉධ පන සදිසවොහාරෙන, තද්ධිතවසෙන වා සීලමෙව තථා වුත්තං. **මණ්ඩනෙ**ති මණ්ඩනහෙතු, මණ්ඩනකිරියානිමිත්තං ගතොති අත්ථො. අථ වා මණ්ඩති සීලෙනාති **මණ්ඩනො,** මණ්ඩනජාතිකො පුරිසො. බහුම්හි චෙතං ජාත්‍යාපෙක්ඛාය එකවචනං. උබ්බාහනත්ථෙපි හි එකවචනම්ච්ඡන්ති කෙචි, තදයුත්තමෙව සද්දසත්ථෙ අනාගතත්තා, අත්ථයුත්තියා ච අභාවතො. කථඤ්හි එකවචනනිද්දිට්ඨතො උබ්බාහනකරණං යුත්තං සියා එකස්මිං යෙවත්ථෙ උබ්බාහිතබ්බස්ස අඤ්ඤස්සත්ථස්ස අභාවතො. තස්මා විපල්ලාසවසෙන බහ්වත්ථෙ ඉදං එකවචනං දට්ඨබ්බං, මණ්ඩනසීලෙසූති අත්ථො. **ආචරියධම්මපාලත්ථෙරෙනපි** හි අයමෙවිධ විනිච්ඡයො (දී. නි. ටී. 1.7) වුත්තො. **අග්ගත**න්ති උත්තමභාවං.

අස්සං භවිස්සාමීති ආකඞ්ඛෙය්‍යාති සම්බන්ධො. **අස්සා**ති භවෙය්‍ය. **පරිපූරකාරී**ති චෙත්ථ **ඉති**-සද්දො ආදිඅත්ථො, පකාරත්ථො වා, තෙන සකලම්පි සීලථොමනසුත්තං දස්සෙති.

කිකීව අණ්ඩන්ති එත්ථාපි තදත්ථෙන **ඉති**-සද්දෙන –

> ''කිකීව අණ්ඩං චමරීව වාලධිං,
> පියංව පුත්තං නයනංව එකකං;
> තථෙව සීලං අනුරක්ඛමානා,
> සුපෙසලා හොථ සදා සගාරවා''ති. (විසුද්ධි. 1.19); –

ගාථං සඞ්ගණ්හාති. ''පුප්ඵගන්ධො''ති වත්වා තදෙකදෙසෙන දස්සෙතුං **''න චන්දන''**න්තිආදි වුත්තං. චන්දනං තගරං මල්ලිකාති හි තංසහචරණතො තෙසං ගන්ධොව වුත්තො. **පුප්ඵගන්ධො**ති ච පුප්ඵඤ්ච තදවසෙසො ගන්ධො චාති අත්ථො. තගරමල්ලිකාහි වා අවසිට්ඨො ''පුප්ඵගන්ධො''ති වුත්තො. **සතඤ්ච ගන්ධො**ති එත්ථ සීලමෙව සදිසවොහාරෙන වා තද්ධිතවසෙන වා ගන්ධො. සීලනිබන්ධනො වා ථුතිඝොසො වුත්තනයෙන ''ගන්ධො''ති අධිප්පෙතො. සීලඤ්හි කිත්තියා නිමිත්තං. යථාහ ''සීලවතො කල්‍යාණො කිත්තිසද්දො අබ්භුග්ගච්ඡතී''ති (දී. නි. 2.150; 3.316; අ. නි. 5.213; මහාව. 785; උදා. 76). **සප්පුරිසො පවායතී** පකාරෙහි ගන්ධති තස්ස ගන්ධූපගරුක්ඛපටිභාගත්තා.

වස්සිකීති සුමනපුප්ඵං, **"වස්සික"**න්තිපි පාඨො, තදත්ථොව. ගන්ධා එව **ගන්ධජාතා,** ගන්ධප්පකාරා වා. **ය්වායන්ති** යදිදං, උත්තමො ගන්ධො වාතීති සම්බන්ධො.

සම්මදඤ්ඤා විමුත්තානන්ති සම්මා අඤ්ඤාය ජානිත්වා, අග්ගමග්ගෙන වා විමුත්තානං. **මග්ගං න වින්දතීති** කාරණං න ලභති, න ජානාති වා.

"සීලෙ පතිට්ඨායා"ති ගාථාය පටිසන්ධිපඤ්ඤාය **සපඤ්ඤො ආතාපී** වීරියවා පාරිහාරිකපඤ්ඤාය **නිපකො** නරසඞ්ඛාතො **භික්ඛු** සීලෙ පතිට්ඨාය **චිත්තං** තප්පධානෙන වුත්තං සමාධිං භාවයං භාවයන්තො භාවනාහෙතු තථා **පඤ්ඤං** විපස්සනඤ්ච **ඉමං** අන්තොජටාබහිජටාසඞ්ඛාතං **ජටං විජටයෙ** විජටෙය්‍ය විජටිතුං සමත්ථෙය්‍යාති සඞ්ඛෙපත්ථො.

පථවිං නිස්සායාති පථවිං රසග්ගහණවසෙන නිස්සාය, සීලස්මිං පන පරිපූරණවසෙන නිස්සාය පතිට්ඨානං දට්ඨබ්බං.

අප්පකමහන්තතාය පාරාපාරාදි විය උපනිධාපඤ්ඤත්තිභාවතො අඤ්ඤමඤ්ඤං උපනිධාය ආහාති විස්සජ්ජෙතුං **"උපරි ගුණෙ උපනිධායා"**ති වුත්තං. **සීලඤ්හීති** එත්ථ හි-සද්දො කාරණත්ථො, තෙනිදං කාරණං දස්සෙති ''යස්මා සීලං කිඤ්චාපි පතිට්ඨාභාවෙන සමාධිස්ස බහූපකාරං, පභාවාදිගුණවිසෙසෙ පනස්ස උපනිධාය කලම්පි භාගං න උපෙති, තථා සමාධි ච පඤ්ඤායා''ති. තෙනෙවාහ **"තස්මා"**තිආදි. **න පාපුණාතීති** ගුණසමභාවෙන න සම්පාපුණාති, න සමෙතීති වුත්තං හොති. **උපරිමන්ති** සමාධිපඤ්ඤං. **උපනිධායාති** උපත්ථම්භං කත්වා. තඤ්හි තාදිසාය පඤ්ඤත්තියා උපත්ථම්භනං හොති. **හෙට්ඨිමන්ති** සීලසමාධිද්වයං.

"කථ"න්තිආදි විත්ථාරවචනං. කණ්ඩම්බමූලිකපාටිහාරියකථනඤ්චෙත්ථ යථාකථඤ්චිපි සීලස්ස සමාධිමපාපුණතාසිද්ධියෙවිධාධිප්පෙතාති පාකටතරපාටිහාරියභාවෙන, නිදස්සනනයෙන වාති දට්ඨබ්බං. **"අභි...පෙ. ... තිත්ථියමද්දන"**න්ති ඉදං පන තස්ස යමකපාටිහාරියස්ස සුපාකටභාවදස්සනත්ථං, අඤ්ඤෙහි බොධිමූලෙ ඤාතිසමාගමාදීසු ච කතපාටිහාරියෙහි විසෙසදස්සනත්ථඤ්ච වුත්තං. සම්බොධිතො හි අට්ඨමෙපි දිවසෙ දෙවතානං ''බුද්ධො වා නො වා''ති උප්පන්නකඞ්ඛාවිධමනත්ථං ආකාසෙ රතනචඞ්කමං මාපෙත්වා චඞ්කමන්තො පාටිහාරියං අකාසි, තතො දුතියසංවච්ඡරෙ කුලනගරගතො කපිලවත්ථුපුරෙ නිග්‍රොධාරාමෙ ඤාතීනං සමාගමෙපි තෙසං මානමදප්පහානත්ථං යමකපාටිහාරියං අකාසි. තත්ථ **අභිසම්බොධිතොති** අභිසම්බුජ්ඣනකාලතො. **සාවත්ථිනගරද්වාරෙති** සාවත්ථිනගරස්ස දක්ඛිණද්වාරෙ. **කණ්ඩම්බරුක්ඛමූලෙති** කණ්ඩෙන නාම පසෙනදිරඤ්ඤො උය්‍යානපාලෙන රොපිතත්තා කණ්ඩම්බනාමකස්ස රුක්ඛස්ස මූලෙ. යමකපාටිහාරියකරණත්ථාය භගවතො චිත්තෙ උප්පන්නෙ ''තදනුච්ඡවිකං ඨානං ඉච්ඡිතබ්බ''න්ති රතනමණ්ඩපාදි සක්කෙන දෙවරඤ්ඤා ආණත්තෙන විස්සකම්මුනා කතන්ති වදන්ති කෙචි. භගවතා නිම්මිතන්ති අපරෙ. **අට්ඨකථාසු** පන අනෙකාසු ''සක්කෙන දෙවානමින්දෙන ආණාපිතෙන විස්සකම්මදෙවපුත්තෙන මණ්ඩපො කතො, චඞ්කමො පන භගවතා නිම්මිතො''ති වුත්තං. **දිබ්බසෙතච්ඡත්තෙ** දෙවතාහි **ධාරියමානෙති** අත්ථො විඤ්ඤායති අඤ්ඤෙසමසම්භවතො. **"ද්වාදසයොජනාය පරිසායා"**ති ඉදං චතූසු දිසාසු පච්චෙකං ද්වාදසයොජනං මනුස්සපරිසං සන්ධාය වුත්තං. තදා කිර දසසහස්සිලොකධාතුතො චක්කවාළගබ්භං පරිපූරෙත්වා දෙවබ්‍රහ්මානොපි සන්නිපතිංසු. යො කොචි එවරූපං පාටිහාරියං කාතුං සමත්ථො චෙ, සො ආගච්ඡතූති චොදනාසදිසත්තා වුත්තං **"අත්තාදානපරිදීපන"**න්ති. **අත්තාදානඤ්හි** අනුයොගො පටිපක්ඛස්ස අත්තස්ස ආදානං ගහණන්ති කත්වා. **තිත්ථියමද්දනන්ති** ''පාටිහාරියං කරිස්සාමා''ති කුහායනවසෙන පුබ්බෙ උට්ඨිතානං තිත්ථියානං මද්දනං, තඤ්ච තථා කාතුං අසමත්ථතාසම්පාදනමෙව. තදෙතං පදද්වයං **"යමකපාටිහාරිය"**න්ති එතෙන සම්බන්ධිතබ්බං. රාජගහසෙට්ඨිනො චන්දනඝටිකුප්පත්තිතො පට්ඨාය සබ්බමෙව චෙත්ථ වත්තබ්බං.

උපරිමකායතොතිආදි පටිසම්භිදාමග්ගෙ (පටි. ම. 1.116) ආගතනයදස්සනං, තෙන වුත්තං **"ඉතිආදිනයප්පවත්ත"**න්ති, **"සබ්බං විත්ථාරෙතබ්බ"**න්ති ච. තත්ථායං පාළිසෙසො –

''හෙට්ඨිමකායතො අග්ගික්ඛන්ධො පවත්තති, උපරිමකායතො උදකධාරා පවත්තති. පුරත්ථිමකායතො අග්ගි, පච්ඡිමකායතො උදකං. පච්ඡිමකායතො අග්ගි, පුරත්ථිමකායතො උදකං. දක්ඛිණඅක්ඛිතො අග්ගි, වාමඅක්ඛිතො උදකං. වාමඅක්ඛිතො අග්ගි, දක්ඛිණඅක්ඛිතො උදකං. දක්ඛිණකණ්ණසොතතො අග්ගි, වාමකණ්ණසොතතො උදකං. වාමකණ්ණසොතතො අග්ගි, දක්ඛිණකණ්ණසොතතො උදකං. දක්ඛිණනාසිකාසොතතො අග්ගි, වාමනාසිකාසොතතො උදකං. වාමනාසිකාසොතතො අග්ගි, දක්ඛිණනාසිකාසොතතො උදකං. දක්ඛිණඅංසකූටතො අග්ගි, වාමඅංසකූටතො උදකං. වාමඅංසකූටතො අග්ගි, දක්ඛිණඅංසකූටතො උදකං. දක්ඛිණහත්ථතො අග්ගි, වාමහත්ථතො උදකං. වාමහත්ථතො අග්ගි, දක්ඛිණහත්ථතො උදකං. දක්ඛිණපස්සතො අග්ගි, වාමපස්සතො උදකං. වාමපස්සතො අග්ගි, දක්ඛිණපස්සතො උදකං. දක්ඛිණපාදතො අග්ගි, වාමපාදතො උදකං. වාමපාදතො අග්ගි, දක්ඛිණපාදතො උදකං. අඞ්ගුලඞ්ගුලෙහි අග්ගි, අඞ්ගුලන්තරිකාහි උදකං. අඞ්ගුලන්තරිකාහි අග්ගි, අඞ්ගුලඞ්ගුලෙහි උදකං. එකෙකලොමතො අග්ගි, එකෙකලොමතො උදකං. ලොමකූපතො ලොමකූපතො අග්ගික්ඛන්ධො පවත්තති, ලොමකූපතො ලොමකූපතො උදකධාරා පවත්තතී''ති.

අට්ඨකථායං පන ‘‘එකෙකලොමකූපතො’’ ඉච්චෙව (පටි. ම. අට්ඨ. 2.1.116) ආගතං.

ඡන්නං වණ්ණානන්ති එත්ථාපි නීලානං පීතකානං ලොහිතකානං ඔදාතානං මඤ්ජිට්ඨානං පභස්සරානන්ති අයං සබ්බොපි පාළිසෙසො පෙය්‍යාලනයෙන, ආදි-සද්දෙන ච දස්සිතො. එත්ථ ච ඡන්නං වණ්ණානං උබ්බාහනභූතානං යමකා යමකා වණ්ණා පවත්තන්තීති පාඨසෙසෙන සම්බන්ධො, තෙන වක්ඛති ‘‘දුතියා දුතියා රස්මියො’’තිආදි. තත්ථ හි තාසං යමකං යමකං පවත්තනාකාරෙන සහ ආවජ්ජනපරිකම්මාධිට්ඨානානං විසුං පවත්ති දස්සිතා. කෙචි පන ‘‘ඡන්නං වණ්ණාන’’න්ති එතස්ස ‘‘අග්ගික්ඛන්ධො උදකධාරා’’ති පුරිමෙහි පදෙහි සම්බන්ධං වදන්ති, තදයුත්තමෙව අග්ගික්ඛන්ධඋදකධාරානං අත්ථාය තෙජොකසිණවායොකසිණානං සමාපජ්ජනස්ස වක්ඛමානත්තා. **ඡන්නං වණ්ණානං** ඡබ්බණ්ණා පවත්තන්තීති කත්තුවසෙන වා සම්බන්ධො යථා ‘‘එකස්ස චෙපි භික්ඛුනො න පටිභාසෙය්‍යා තං භික්ඛුනිං අපසාදෙතු’’න්ති (පාචි. 558). කත්තුකම්මෙසු හි බහුලා සාමිවචනං ආඛ්‍යාතපයොගෙපි ඉච්ඡන්ති නෙරුත්තිකා.

එවං පාළිනයෙන යමකපාටිහාරියං දස්සෙත්වා ඉදානි තං අට්ඨකථානයෙන විවරන්තො පච්චාසත්තිනයෙන ‘‘ඡන්නං වණ්ණාන’’න්ති පදමෙව පඨමං විවරිතුං **‘‘තස්සා’’**තිආදිමාහ. තත්ථ **තස්සාති** භගවතො. **‘‘සුවණ්ණවණ්ණා රස්මියො’’**ති ඉදං තාසං පීතාභානං යෙභුය්‍යතාය වුත්තං, ඡබ්බණ්ණාහි රස්මීහි අලඞ්කරණකාලො වියාති අත්ථො. තාපි හි චක්කවාළගබ්භතො උග්ගන්ත්වා බ්‍රහ්මලොකමාහච්ච පටිනිවත්තිත්වා චක්කවාළමුඛවට්ටිමෙව ගණ්හිංසු. එකචක්කවාළගබ්භං වඞ්කගොපානසිකං විය බොධිඝරං අහොසි එකාලොකං. **දුතියා දුතියා රස්මියොති** පුරිමපුරිමතො පච්ඡා පච්ඡා නික්ඛන්තා රස්මියො. කස්මා සදිසාකාරවසෙන ‘‘විය’’ති වචනං වුත්තන්ති ආහ **‘‘ද්වින්නඤ්හි’’**තිආදි. **ද්වින්නඤ්ච චිත්තානං එකක්ඛණෙ පවත්ති නාම නත්ථි,** යෙහි තා එවං සියුං, තථාපි ඉමිනා කාරණද්වයෙන එවමෙව ඛායන්තීති අධිප්පායො. **භවඞ්ගපරිවාසස්සාති** භවඞ්ගවසෙන පරිවසනස්ස, භවඞ්ගසඞ්ඛාතස්ස පරිවසනස්ස වා, භවඞ්ගපතනස්සාති වුත්තං හොති. **ආචිණ්ණවසිතායාති** ආවජ්ජනසමාපජ්ජනාදීහි පඤ්චහාකාරෙහි සමාචිණ්ණපරිචයතාය. නනු ච එකස්සාපි චිත්තස්ස පවත්තියා ද්වෙ කිස්සො රස්මියොපි සම්භවෙය්‍යුන්ති අනුයොගමපනෙති **‘‘තස්සා තස්සා පන රස්මියා’’**තිආදිනා. චිත්තවාරනානත්තා **ආවජ්ජනපරිකම්මචිත්තානි,** කසිණනානත්තා **අධිට්ඨානචිත්තවාරානිපි විසුං විසුංයෙව පවත්තන්ති.** ආවජ්ජනාවසානෙ තික්ඛත්තුං පවත්තජවනානි පරිකම්මනාමෙනෙව ඉධ වුත්තානි.

කථන්ති ආහ **‘‘නීලරස්මිඅත්ථාය හී’’**තිආදි. ‘‘මඤ්ජිට්ඨරස්මිඅත්ථාය ලොහිතකසිණං, පභස්සරරස්මිඅත්ථාය පීතකසිණ’’න්ති ඉදං ලොහිතපීතරස්මීනං කාරණෙයෙව වුත්තෙ සිද්ධන්ති න වුත්තං. තාසමෙව හි මඤ්ජිට්ඨපභස්සරරස්මියො විසෙසපභෙදභූතාති. **‘‘අග්ගික්ඛන්ධත්ථායා’’**තිආදිනා **‘‘උපරිමකායතො’’**තිආදීනං විවරණං. අග්ගික්ඛන්ධඋදකක්ඛන්ධාපි අඤ්ඤමඤ්ඤඅසම්මිස්සා යාව බ්‍රහ්මලොකා උග්ගන්ත්වා චක්කවාළමුඛවට්ටියං පතිංසු, තං දිවසං පන සත්ථා යො යො යස්මිං යස්මිං ධම්මෙ ච පාටිහාරියෙ ච පසන්නො, තස්ස තස්ස අජ්ඣාසයවසෙන තං තං ධම්මඤ්ච කථෙසි, පාටිහාරියඤ්ච දස්සෙසි, එවං ධම්මෙ භාසියමානෙ, පාටිහාරියෙ ච කරියමානෙ මහාජනො ධම්මාභිසමයො අහොසි. තස්මිඤ්ච සමාගමෙ අත්තනො මනං ගහෙත්වා පඤ්හං පුච්ඡිතුං සමත්ථං අදිස්වා නිම්මිතං බුද්ධං මාපෙසි, තෙන පුච්ඡිතං පඤ්හං සත්ථා විස්සජ්ජෙසි. සත්ථාරා පුච්ඡිතං පඤ්හං සො විස්සජ්ජෙසි, සත්ථු චඞ්කමනකාලෙ නිම්මිතො ඨානාදීසු අඤ්ඤතරං කප්පෙසි, තස්ස චඞ්කමනකාලෙ සත්ථා ඨානාදීසු අඤ්ඤතරං කප්පෙසීති එතමත්ථං දස්සෙතුං **‘‘සත්ථා චඞ්කමතී’’**තිආදි වුත්තං. **‘‘සබ්බං විත්ථාරෙතබ්බ’’**න්ති එතෙන ‘‘සත්ථා තිට්ඨති, නිම්මිතො චඞ්කමති වා නිසීදති වා සෙය්‍යං වා කප්පෙතී’’තිආදිනා (පටි. ම. 1.116) චතූසු ඉරියාපථෙසු එකෙකමූලකා සත්ථුපක්ඛෙ චත්තාරො , නිම්මිතපක්ඛෙ චත්තාරොති සබ්බෙ අට්ඨ වාරා විත්ථාරෙත්වා වත්තබ්බාති දස්සෙති. යස්මා සීලං සමාධිස්ස පතිට්ඨාමත්තමෙව හුත්වා නිවත්තති, සමාධියෙව තත්ථ පතිට්ඨාය යථාවුත්තං සබ්බං පාටිහාරියකිච්චං පවත්තෙති, තස්මා තදෙතං සමාධිකිච්චමෙවාති වුත්තං **‘‘එත්ථ එකම්පී’’**තිආදි.

‘‘යං පනා’’තිආදිනා සමාධිස්ස පඤ්ඤමපාපුණතා විභාවිතා, යං පන **පටිවිජ්ඣි, ඉදං** පටිවිජ්ඣනං **පඤ්ඤාකිච්චන්ති** අත්ථො. තං අනුක්කමතො දස්සෙති **‘‘භගවා’’**තිආදිනා. **‘‘කප්පසතසහස්සාධිකානි චත්තාරි අසඞ්ඛෙය්‍යානී’’**ති ඉදං දීපඞ්කරපාදමූලෙ කතපඨමාභිනීහාරතො පට්ඨාය වුත්තං, තතො පුබ්බෙපි යත්තකෙන තස්මිං භවෙ ඉච්ඡන්තො සාවකබොධිං පත්තුං සක්කුණෙය්‍ය, තත්තකං පුඤ්ඤසම්භාරං සමුපචිනීති වෙදිතබ්බං. තතොයෙව හි ‘‘මනුස්සත්තං ලිඞ්ගසම්පත්ති, හෙතු සත්ථාරදස්සන’’න්තිආදිනා (බු. වං. 59) වුත්තෙසු අට්ඨධම්මෙසු හෙතුසම්පන්නතා අහොසි. කෙචි පන මනොපණිධානවචීපණිධානවසෙන අනෙකධා අසඞ්ඛෙය්‍යපරිච්ඡෙදං කත්වා පුබ්බසම්භාරං වදන්ති, තදයුත්තමෙව සඞ්ගහාරුළ්හාසු අට්ඨකථාසු තථා අවුත්තත්තා. තාසු හි යථාවුත්තනයෙන පඨමාභිනීහාරතො පුබ්බෙ හෙතුසම්පන්නතායෙව දස්සිතා. එකූනතිංසවස්සකාලෙ නික්ඛම්ම පබ්බජිත්වාති සම්බන්ධො. චක්කරතනාරහපුඤ්ඤවන්තතාය බොධිසත්තො චක්කවත්තිසිරිසම්පන්නොති තස්ස නිවාසභවනං **‘‘චක්කවත්තිසිරිනිවාසභූත’’**න්ති වුත්තං. **භවනාති** රම්මසුරම්මසුභසඞ්ඛාතා නිකෙතනා. **පධානයොගන්ති** දුක්කරචරියාය උත්තමවීරියානුයොගං.

උරුවෙලායං කිර සෙනානිගමෙ කුටුම්බිකස්ස ධීතා සුජාතා නාම දාරිකා වයප්පත්තා නෙරඤ්ජරාය තීරෙ නිග්‍රොධමූලෙ පත්ථනමකාසි ‘‘සචාහං සමජාතිකං කුලඝරං ගන්ත්වා පඨමගබ්භෙ පුත්තං ලභිස්සාමි, ඛීරපායාසෙන බලිකම්මං කරිස්සාමී’’ති, (ම. නි. අට්ඨ. 2.284; ජා. අට්ඨ. 1.අවිදූරෙ නිදානකථා) තස්සා සා පත්ථනා සමිජ්ඣි. සා සත්ත

ධෙනුයො ලට්ඨිවනෙ ඛාදාපෙත්වා තාසම්පි ධීතරො ගාවියො ලද්ධා තථෙව ඛාදාපෙත්වා පුන තාසම්පි ධීතරො තථෙවාති සත්තපුත්තිනත්තිපනත්තිපරම්පරාගතාහි ධෙනූහි ඛීරං ගහෙත්වා ඛීරපායාසං පචිතුමාරභි. තස්මිං ඛණෙ මහාබ්‍රහ්මා තියොජනිකං සෙතච්ඡත්තං උපරි ධාරෙසි, සක්කො දෙවරාජා අග්ගිං උජ්ජාලෙසි, සකලලොකෙ විජ්ජමානරසං දෙවතා පක්ඛිපිංසු, පායාසං දක්ඛිණාවට්ටං හුත්වා පචති, තං සා සුවණ්ණපාතියා සතසහස්සග්ඝනිකාය සහෙව බොධිසත්තස්ස දත්වා පක්කාමි. අථ බොධිසත්තො තං ගහෙත්වා නෙරඤ්ජරාය තීරෙ සුප්පතිට්ඨිතෙ නාම තිත්ථෙ එකතාලට්ඨිප්පමාණෙ එකූනපඤ්ඤාසපිණ්ඩෙ කරොන්තො පරිභුඤ්ජි, තං සන්ධාය වුත්තං **“විසාඛාපුණ්ණමායං උරුවෙලගාමෙ සුජාතාය දින්නං පක්ඛිත්තදිබ්බොජං මධුපායාසං පරිභුඤ්ජිත්වා”**ති. තත්ථ **සුජාතායාති** ආයස්මතො යසත්ථෙරස්ස මාතුභූතාය පච්ඡා සරණගමනට්ඨානෙ එතදග්ගප්පත්තාය සුජාතාය නාම සෙට්ඨිධීතාය. අඞ්ගමඞ්ගානුසාරිනො රසස්ස සාරො උපත්ථම්භබලකරො භූතනිස්සිතො එකො විසෙසො **ඔජා** නාම, සා දිවි භවා පක්ඛිත්තා එත්ථාති **පක්ඛිත්තදිබ්බොජො,** තං. පාතබ්බො ච සො අසිතබ්බො චාති **පායාසො,** රසං කත්වා පිවිතුං, ආලොපං කත්වා ච භුඤ්ජිතුං යුත්තො භොජනවිසෙසො, මධුනා සිත්තො පායාසො **මධුපායාසො,** තං.

තතො නෙරඤ්ජරාය තීරෙ මහාසාලවනෙ නානාසමාපත්තීහි දිවාවිහාරස්ස කතත්තා **“සායන්හසමයෙ”**තිආදි වුත්තං. විත්ථාරො තත්ථ තත්ථ ගහෙතබ්බො. **දක්ඛිණුත්තරෙනාති** දිවාවිහාරතො බොධියා පවිසනමග්ගං සන්ධායාහ, උජුකං දක්ඛිණුත්තරගතෙන දෙවතාහි අලඞ්කතෙන මග්ගෙනාති අත්ථො . එවම්පි වදන්ති **“දක්ඛිණුත්තරෙනාති** දක්ඛිණපච්ඡිමුත්තරෙන ආදිඅවසානගහණෙන මජ්ඣිමස්සාපි ගහිතත්තා, තථා ලුත්තපයොගස්ස ච දස්සනතො. එවඤ්හි සති ‘දක්ඛිණපච්ඡිමුත්තරදිසාභාගෙන බොධිමණ්ඩං පවිසිත්වා තිට්ඨතී’ති (ජා. අට්ඨ. 1.අවිදූරෙනිදානකථා) **ජාතකනිදානෙ** වුත්තවචනෙන සමෙතී’’ති. දක්ඛිණදිසතො ගන්තබ්බො උත්තරදිසාභාගො **දක්ඛිණුත්තරො,** තෙන පවිසිත්වාති අපරෙ. කෙචි පන ‘‘උත්තරසද්දො චෙත්ථ මග්ගවාචකො. යදි හි දිසාවාචකො භවෙය්‍ය, ‘දක්ඛිණුත්තරායා’ති වදෙය්‍යා’’ති, තං න ‘‘උත්තරෙන නදී සීදා, ගම්භීරා දුරතික්කමා’’තිආදිනා දිසාවාචකස්සාපි එනයොගස්ස දස්සනතො, උත්තරසද්දස්ස ච මග්ගවාචකස්ස අනාගතත්තා. අපිච දිසාභාගං සන්ධාය එවං වුත්තං. දිසාභාගොපි හි දිසා එවාති. අථ අන්තරාමග්ගෙ සොත්ථියෙන නාම තිණහාරකබ්‍රාහ්මණෙන දින්නා අට්ඨ කුසතිණමුට්ඨියො ගහෙත්වා අසිතඤ්ජනගිරිසඞ්කාසං සබ්බබොධිසත්තානමස්සාසජනනට්ඨානෙ සමාවිරුළ්හං බොධියා මණ්ඩනභූතං බොධිමණ්ඩමුපගන්ත්වා තික්ඛත්තුං පදක්ඛිණං කත්වා දක්ඛිණදිසාභාගෙ අට්ඨාසි, සො පන පදෙසො පදුමිනිපත්තෙ උදකබින්දු විය පකම්පිත්ථ, තතො පච්ඡිමදිසාභාගං, උත්තරදිසාභාගඤ්ච ගන්ත්වා තිට්ඨන්තෙපි මහාපුරිසෙ තථෙව තෙ අකම්පිංසු, තතො ‘‘නායං සබ්බොපි පදෙසො මම ගුණං සන්ධාරෙතුං සමත්ථො’’ති පුරත්ථිමදිසාභාගමගමාසි, තත්ථ පල්ලඞ්කප්පමාණං නිච්චලමහොසි, තස්සෙව ච නිප්පරියායෙන බොධිමණ්ඩසමඤ්ඤා, මහාපුරිසො ‘‘ඉදං කිලෙසවිද්ධංසනට්ඨාන’’න්ති සන්නිට්ඨානං කත්වා පුබ්බුත්තරදිසාභාගෙ ඨිතො තත්ථ අකම්පනප්පදෙසෙ තානි තිණානි අග්ගෙ ගහෙත්වා සඤ්චාලෙසි, තාවදෙව චුද්දසහත්ථො පල්ලඞ්කො අහොසි, තානිපි තිණානි චිත්තාකාරෙන තූලිකාය ලෙඛා ගහිතානි විය අහෙසුං. සො තත්ථ තිසන්ධිපල්ලඞ්කං ආභුජිත්වා චතුරඞ්ගසමන්නාගතං මෙත්තාකම්මට්ඨානං පුබ්බඞ්ගමං කත්වා චතුරඞ්ගිකං වීරියං අධිට්ඨහිත්වා නිසීදි, තමත්ථං සඞ්ඛිපිත්වා දස්සෙන්තො **“බොධිමණ්ඩං පවිසිත්වා”**තිආදිමාහ.

තත්ථ **බොධි** වුච්චති අරහත්තමග්ගඤාණං, සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණඤ්ච, සා මණ්ඩති ථාමගතතාය පසීදති එත්ථාති **බොධිමණ්ඩො,** නිප්පරියායෙන යථාවුත්තප්පදෙසො, පරියායෙන පන ඉධ දුමරාජා. තථා හි **ආචරියානන්දත්ථෙරෙන** වුත්තං ‘‘බොධිමණ්ඩසද්දොපඨමාභිසම්බුද්ධට්ඨානෙ එව දට්ඨබ්බො, න යත්ථ කත්ථචි බොධිරුක්ඛස්ස පතිට්ඨිතට්ඨානෙ’’ති, තං.

මාරවිජයසබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණපටිලාභාදීහි භගවන්තං අස්සාසෙතීති **අස්සත්ථො.** ආපුබ්බඤ්හි සාසසද්දං අනුසිට්ඨිතොසනෙසු ඉච්ඡන්ති, යං තු ලොකෙ ‘‘චලදලො, කුඤ්ජරාසනො’’ තිපි වදන්ති. අච්චුග්ගතභාවෙන, අජෙය්‍යභූමිසීසගතභාවෙන, සකලසබ්බඤ්ඤුගුණපටිලාභට්ඨානවිරුළ්හභාවෙන ච දුමානං රාජාති **දුමරාජා,** අස්සත්ථො ච සො දුමරාජා චාති **අස්සත්ථදුමරාජා** තං. ද්වින්නං ඌරුජාණුසන්ධීනං, ඌරුමූලකටිසන්ධිස්ස ච වසෙන තයො සන්ධයො, සණ්ඨානවසෙන වා තයො කොණා යස්සාති **තිසන්ධි,** ස්වෙව පල්ලඞ්කො ඌරුබද්ධාසනං පරිසමන්තතො අඞ්කනං ආසනන්ති අත්ථෙන ර-කාරස්ස ල-කාරං, ද්විභාවඤ්ච කත්වා, තීහි වා සන්ධීහි ලක්ඛිතො පල්ලඞ්කො **තිසන්ධිපල්ලඞ්කො,** තං. **ආභුජිත්වාති** ආබන්ධිත්වා, උභො පාදෙ සමඤ්ජිතෙ කත්වාති වුත්තං හොති. විත්ථාරො **සාමඤ්ඤඵලසුත්තවණ්ණනායං** (දී. නි. අට්ඨ. 1.216) ආගමිස්සති. අත්තා, මිත්තො, මජ්ඣත්තො, වෙරීති චතූසුපි සමප්පවත්තනවසෙන **චතුරඞ්ගසමන්නාගතං මෙත්තාකම්මට්ඨානං.** ‘‘චතුරඞ්ගසමන්නාගත’’න්ති ඉදං පන ‘‘වීරියාධිට්ඨාන’’න්ති එතෙනාපි යොජෙතබ්බං. තම්පි හි –

කාමං තචො ච න්හාරු ච අට්ඨි ච අවසිස්සතු, උපසුස්සතු සරීරෙ මංසලොහිතං, යං තං පුරිසථාමෙන පුරිසවීරියෙන පුරිසපරක්කමෙන පත්තබ්බං, න තං අපාපුණිත්වා වීරියස්ස සණ්ඨානං භවිස්සතී’’ති (ම. නි. 2.184; සං. නි. 1.266; අ. නි. 3.51; අ. නි. 8.13; මහානි. 17, 196) –

වුත්තනයෙන චතුරඞ්ගසමන්නාගතමෙව.

චුද්දස හත්ථා විත්ථතප්පමාණභාවෙන යස්සාති **චුද්දසහත්ථො.** පරිසමන්තතො අඞ්කීයතෙ ලක්ඛීයතෙ පරිච්ඡෙදවසෙනාති **පල්ලඞ්කො** ර-කාරස්ස ල-කාරං, තස්ස ච ද්විත්තං කත්වා. අපිච ''ඉදං කිලෙසවිද්ධංසනට්ඨාන''න්ති අට්ඨකථාසු වචනතො පල්ලං කිලෙසවිද්ධංසනං කරොති එත්ථාති **පල්ලඞ්කො** නිග්ගහිතාගමවසෙන, අලුත්තසමාසවසෙන වා, චුද්දසහත්ථො ච සො පල්ලඞ්කො ච, ස්වෙව උත්තමට්ඨෙන පත්ථනීයට්ඨෙන ච වරොති **චුද්දසහත්ථපල්ලඞ්කවරො,** තත්ථ ගතො පවත්තො නිසින්නො තථා. චුද්දසහත්ථතා චෙත්ථ විත්ථාරවසෙන ගහෙතබ්බා. තානියෙව හි තිණානි අපරිමිතපුඤ්ඤානුභාවතො චුද්දසහත්ථවිත්ථතපල්ලඞ්කභාවෙන පවත්තානි, න ච තානි අට්ඨමුට්ඨිප්පමාණානි චුද්දසහත්ථඅච්චුග්ගතානි සම්භවන්ති . තතොයෙව ච ඉධ ''තිණසන්ථරං සන්ථරිත්වා''ති වුත්තං, **ධම්මපදට්ඨකථාදීසු** ච ''තිණානි සන්ථරිත්වා… පෙ.… පුරත්ථිමාභිමුඛො නිසීදිත්වා''ති (ධ. ස. අට්ඨ. 1.සාරිපුත්තත්ථෙරවත්ථු; ධ. ස. අට්ඨ. 1.නිදානකථා). අඤ්ඤත්ථ ච ''තිණාසනෙ චුද්දසහත්ථසම්මතෙ''ති. කෙචි පන ''අච්චුග්ගතභාවෙනෙව චුද්දසහත්ථො''ති යථා තථා පරිකප්පනාවසෙන වදන්ති, තං න ගහෙතබ්බං යථාවුත්තෙන කාරණෙන, සාධකෙන ච විරුද්ධත්තා. කාමඤ්ච මනොරථපූරණියා **චතුරඞ්ගුත්තරවණ්ණනාය** ''තික්ඛත්තුං බොධිං පදක්ඛිණං කත්වා බොධිමණ්ඩං ආරුය්හ චුද්දසහත්ථුබ්බෙධෙ ඨානෙ තිණසන්ථරං සන්ථරිත්වා චතුරඞ්ගවීරියං අධිට්ඨාය නිසින්නකාලතො''ති (අ. නි. අට්ඨ. 2.4.33) පාඨො දිස්සති, තථාපි තත්ථ උබ්බෙධසද්දො විත්ථාරවාචකොති වෙදිතබ්බො, යථා ''තිරියං සොළසුබ්බෙධො, උද්ධමාහු සහස්සධා''ති (ජා. 1.3.40) **මහාපනාදජාතකෙ.** තථා හි තදට්ඨකථායං වුත්තං ''තිරියං සොළසුබ්බෙධොති විත්ථාරතො සොළසකණ්ඩපාතවිත්ථාරො අහොසී''ති (ජාතක අට්ඨ. 2-302 පිට්ඨෙ). අඤ්ඤථා හි ආකාසෙයෙව උක්ඛිපිත්වා තිණසන්ථරණං කතං, න අචලපදෙසෙති අත්ථො ආපජ්ජෙය්‍ය සන්ථරණකිරියාධාරභාවතො තස්ස, සො චත්ථො අනධිප්පෙතො අඤ්ඤත්ථ අනාගතත්තාති.

රජතක්ඛන්ධං පිට්ඨිතො කත්වා ඨියාති සම්බන්ධො. **අත්ථන්ති** පච්ඡිමපබ්බතං. **මාරබලන්ති** මාරං, මාරබලඤ්ච, මාරස්ස වා සාමත්ථියං. **පුබ්බෙනිවාසන්ති** පුබ්බෙ නිවුත්ථක්ඛන්ධං. **දිබ්බචක්ඛුන්ති** දිබ්බචක්ඛුඤාණං. ''කිච්ඡං වතායං ලොකො ආපන්නො''තිආදිනා (දී. නි. 2.57; සං. නි. 2.4) ජරාමරණමුඛෙන **පච්චයාකාරෙ ඤාණං ඔතාරෙත්වා. ආනාපානචතුත්ථජ්ඣානන්ති** එත්ථාපි ''සබ්බබුද්ධානං ආචිණ්ණ''න්ති විභත්තිවිපරිණාමං කත්වා යොජෙතබ්බං. තම්පි හි බුද්ධානමාචිණ්ණමෙවාති වදන්ති. **පාදකං කත්වාති** කාරණං, පතිට්ඨානං වා කත්වා. **''විපස්සනං වඩ්ඪෙත්වාති** ඡත්තිංසකොටිසතසහස්සමුඛෙන ආසවක්ඛයඤාණසඞ්ඛාතමහාවජිරඤාණගබ්භං ගණ්හාපනවසෙන විපස්සනං භාවෙත්වා. සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණාධිගමාය අනුපදධම්මවිපස්සනාවසෙන අනෙකාකාරවොකාරෙ සඞ්ඛාරෙ සම්මසතො ඡත්තිංසකොටිසතසහස්සමුඛෙන පවත්තං විපස්සනාඤාණම්පි හි ''මහාවජිරඤාණ''න්ති වුච්චති, චතුවීසතිකොටිසතසහස්සසඞ්ඛ්‍යාය දෙවසිකං වළඤ්ජනකසමාපත්තීනං පුරෙචරානුචරඤාණම්පි. ඉධ පන මග්ගඤාණමෙව, විසෙසතො ච අග්ගමග්ගඤාණං, තස්මා තස්සෙව විපස්සනාගබ්භභාවො වෙදිතබ්බොති. **සබ්බබුද්ධගුණෙති** සබ්බඤ්ඤුතාදිනිරවසෙසබුද්ධගුණෙ. තස්සා පාදකං කත්වා සමාධි නිවත්තොති වුත්තං **''ඉදමස්ස පඤ්ඤාකිච්ච''**න්ති. **අස්සාති** භගවතො.

''තත්ථ යථා හත්ථෙ''තිආදිනා උපමාය පාකටීකරණං. **හත්ථෙති** හත්ථපසතෙ, කරපුටෙ වා. **පාතියන්ති** සරාවකෙ. **ඝටෙති** උදකඝරණඝටෙ. ද්වත්තිංසදොණගණ්හනප්පමාණං කුණ්ඩං **කොලම්බො.** තතො මහතරා **චාටි.** තතොපි මහතී **මහාකුම්භී.** සොණ්ඩී **කුසොබ්භො.** නදීභාගො **කන්දරො.** චක්කවාළපාදෙසු සමුද්දො **චක්කවාළමහාසමුද්දො. සිනෙරුපාදකෙ මහාසමුද්දෙති** සීදන්තරසමුද්දං සන්ධායාහ. **''පාතිය''**න්තිආදිනාපි තදෙවත්ථං පකාරන්තරෙන විභාවෙති. පරිත්තං හොති යථාති සම්බන්ධො. යස්සා පාළියා අත්ථවිභාවනත්ථාය යා සංවණ්ණනා වුත්තා, තදෙව තස්සා ගුණභාවෙන දස්සෙතුං **''තෙනාහා''**තිආදි වුත්තං. එවං සබ්බත්ථ.

''ද්වෙ පුථුජ්ජනා''තිආදි පුථුජ්ජනෙසු ලබ්භමානවිභාගදස්සනත්ථමෙව වුත්තං, න පන **මූලපරියායසංවණ්ණනාදීසු** (ම. නි. අට්ඨ. 1.2) විය පුථුජ්ජනවිසෙසනිද්ධාරණත්ථං නිරවසෙසපුථුජ්ජනස්සෙව ඉධ අධිප්පෙතත්තා. සබ්බොපි හි පුථුජ්ජනො භගවතො උපරිගුණෙ විභාවෙතුං න සක්කොති, තිට්ඨතු තාව පුථුජ්ජනො, අරියසාවකපච්චෙකබුද්ධානම්පි අවිසයා එව බුද්ධගුණා. තථා හි වක්ඛති ''සොතාපන්නො''තිආදි (දී. නි. අට්ඨ. 1.7). ගොත්තසම්බන්ධතාය ආදිච්චස්ස සූරියදෙවපුත්තස්ස බන්ධූති **ආදිච්චබන්ධු,** තෙන වුත්තං **නිද්දෙසෙ** –

''ආදිච්චො වුච්චති සූරියො. සූරියො ගොතමො ගොත්තෙන, භගවාපි ගොතමො ගොත්තෙන, භගවා සූරියස්ස ගොත්තඤාතකො ගොත්තබන්ධු, තස්මා බුද්ධො ආදිච්චබන්ධූ''ති (මහානි. 150; චූළනි. 99).

සද්දවිදූ පන ''බුද්ධස්සාදිච්චබන්ධුනා''ති පාඨමිච්ඡන්ති. ආදිච්චස්ස බන්ධුනා ගොත්තෙන සමානො ගොත්තසඞ්ඛාතො බන්ධු යස්ස, බුද්ධො ච සො ආදිච්චබන්ධු චාති කත්වා. යස්මා පන ඛන්ධකථාදිකොසල්ලෙනාපි උපක්කිලෙසානුපක්කිලෙසානං ජානනහෙතුභූතං බාහුසච්චං හොති, යථාහ –

''කිත්තාවතා නු ඛො භන්තෙ බහුස්සුතො හොතීති? යතො ඛො භික්ඛු ඛන්ධකුසලො හොති. ධාතු…පෙ.… ආයතන…පෙ.… පටිච්චසමුප්පාදකුසලො හොති, එත්තාවතා ඛො භික්ඛු බහුස්සුතො හොතී''ති.

තස්මා **''යස්ස ඛන්ධධාතුආයතනාදීසූ''**තිආදි වුත්තං. **ආදි**-සද්දෙන චෙත්ථ යාව පටිච්චසමුප්පාදා සඞ්ගණ්හාති. තත්ථ වාචුග්ගතකරණං **උග්ගහො.** අත්ථස්ස පරිපුච්ඡනං **පරිපුච්ඡා.** අට්ඨකථාවසෙන අත්ථස්ස සොතද්වාරපටිබද්ධතාකරණං **සවනං.** බ්‍යඤ්ජනත්ථානං සුනික්ඛෙපසුනයනෙන ධම්මස්ස පරිහරණං **ධාරණං.** එවං සුතධාතපරිචිතානං විතක්කනං මනසානුපෙක්ඛනං **පච්චවෙක්ඛණං.**

එවං පභෙදං දස්සෙත්වා වචනත්ථම්පි දස්සෙති **''දුවිධො''**තිආදිනා. **පුථූනන්ති** අනෙකවිධානං කිලෙසාදීනං. **පුථුජ්ජනන්තොගධත්තාති** බහූනං ජනානං අබ්භන්තරෙ සමවරොධභාවතො පුථුජ්ජනොති සම්බන්ධො. **පුථුවායං ජනොති** පුථු එව විසුංයෙව අයං සඞ්ඛ්‍යං ගතො. **ඉතීති** තස්මා පුථුජ්ජනොති සම්බන්ධො. එවං ගාථාබන්ධෙන සඞ්ඛෙපතො දස්සිතමත්ථං **''සො හී''**තිආදිනා විවරති. **''නානප්පකාරාන''**න්ති ඉමිනා **පුථු**-සද්දො ඉධ බහ්වත්ථොති දස්සෙති.

ආදි-සද්දෙන සඞ්ගහිතමත්ථං, තදත්ථස්ස ච සාධකං අම්බසෙචනගරුසිනානනයෙන නිද්දෙසපාළියා දස්සෙන්තො **''යථාහා''**තිආදිමාහ. **අවිහතා** සක්කායදිට්ඨියො, පුථු බහුකා තා එතෙසන්ති **පුථුඅවිහතසක්කායදිට්ඨිකා,** එතෙන අවිහතත්තා පුථු සක්කායදිට්ඨියො ජනෙන්ති, පුථූහි වා සක්කායදිට්ඨීහි ජනිතාති අත්ථං දස්සෙති. අවිහතත්ථමෙව වා ජනසද්දො වදති, තස්මා පුථු සක්කායදිට්ඨියො ජනෙන්ති න විහනන්ති, ජනා වා අවිහතා පුථු සක්කායදිට්ඨියො එතෙසන්ති අත්ථං දස්සෙතීතිපි වට්ටති, විසෙසනපරනිපාතනඤ්චෙත්ථ දට්ඨබ්බං යථා ''අග්‍යාහිතො''ති. **''පුථු සත්ථාරානං මුඛුල්ලොකිකා''**ති එතෙන පුථු බහවො ජනා සත්ථාරො එතෙසන්ති නිබ්බචනං දස්සිතං. **පුථු සබ්බගතීහි අවුට්ඨිතාති** එත්ථ පන කම්මකිලෙසෙහි ජනෙතබ්බා, ජායන්ති වා සත්තා එත්ථාති **ජනා,** ගතියො, පුථු සබ්බා එව ජනා ගතියො එතෙසන්ති වචනත්ථො. **''පුථු නානාභිසඞ්ඛාරෙ අභිසඞ්ඛරොන්තී''**ති එතෙන ච ජායන්ති එතෙහි සත්තාති **ජනා,** පුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරාදයො, පුථු නානාවිධා ජනා සඞ්ඛාරා එතෙසං විජ්ජන්ති, පුථු වා නානාභිසඞ්ඛාරෙ ජනෙන්ති අභිසඞ්ඛරොන්තීති අත්ථමාහ. තතො පරං පන **''පුථු නානාඔඝෙහි වුය්හන්තී''**තිආදිඅත්ථත්තයං ජනෙන්ති එතෙහි සත්තාති **ජනා,** කාමොඝාදයො, රාගසන්තාපාදයො, රාගපරිළාහාදයො ච, සබ්බෙපි වා කිලෙසපරිළාහා. පුථු නානප්පකාරා තෙ එතෙසං විජ්ජන්ති, තෙහි වා ජනෙන්ති වුය්හන්ති, සන්තාපෙන්ති, පරිඩහන්ති වාති නිබ්බචනං දස්සෙතුං වුත්තං. **''රත්තා ගිද්ධා''**තිආදි පරියායවචනං.

අපි ච **රත්තාති** වත්ථං විය රඞ්ගජාතෙන චිත්තස්ස විපරිණාමකරෙන ඡන්දරාගෙන රත්තා. **ගිද්ධාති** අභිකඞ්ඛනසභාවෙන අභිගිජ්ඣනෙන ගිද්ධා. **ගථිතාති** ගන්ථිතා විය දුම්මොචනීයභාවෙන තත්ථ පටිබද්ධා. **මුච්ඡිතාති** කිලෙසාවිසනවසෙන විසඤ්ඤීභූතා විය අනඤ්ඤකිච්චමොහං සමාපන්නා. **අජ්ඣොසන්නාති** අනඤ්ඤසාධාරණෙ විය කත්වා ගිලිත්වා පරිනිට්ඨපෙත්වා ඨිතා. **ලග්ගාති** ගාවො කණ්ටකෙ විය ආසත්තා, මහාපලිපෙ වා පතනෙන නාසිකග්ගපලිපන්නපුරිසො විය උද්ධරිතුමසක්කුණෙය්‍යභාවෙන නිමුග්ගා. **ලග්ගිතාති** මක්කටාලෙපෙන විය මක්කටො පඤ්චන්නං ඉන්ද්‍රියානං වසෙන ආසඞ්ගිතා, **පලිබුද්ධාති** සම්බද්ධා, උපද්දුතා වාති අයමත්ථො **අඞ්ගුත්තරටීකායං** (අ. නි. ටී. 1.51) වුත්තො. එතෙන ජායතීති **ජනො,** ''රාගො ගෙධො''ති එවමාදිකො, පුථු නානාවිධො ජනො රාගාදිකො එතෙසං, පුථූසු වා පඤ්චසු කාමගුණෙසු ජනා රත්තා ගිද්ධා…පෙ…. පලිබුද්ධාති අත්ථං දස්සෙති.

''ආවුතා''තිආදිපි පරියායවචනමෙව. අපිච **''ආවුතාති** ආවරිතා. **නිවුතාති** නිවාරිතා. **ඔවුතාති** පලිගුණ්ඨිතා, පරියොනද්ධා වා. **පිහිතාති** පිදහිතා. **පටිච්ඡන්නාති** ඡාදිතා. **පටිකුජ්ජිතාති** හෙට්ඨාමුඛජාතා''ති තත්ථෙව (අ. නි. ටී. 1.51) වුත්තං. එත්ථ ච ජනෙන්ති එතෙහීති **ජනා,** නීවරණා, පුථු නානාවිධා ජනා නීවරණා එතෙසං, පුථූහි වා නීවරණෙහි ජනා ආවුතා…පෙ…. පටිකුජ්ජිතාති නිබ්බචනං දස්සෙති. පුථූසු නීචධම්මසමාචාරෙසු ජායති, පුථූනං වා අබ්භන්තරෙ ජනො අන්තොගධො, පුථු වා බහුකො ජනොති අත්ථං දස්සෙති **''පුථූන''**න්තිආදිනා, එතෙන ච තතියපාදං විවරති, සමත්ථෙති වා. **''පුථුවා''**තිආදිනා පන චතුත්ථපාදං. පුථු විසංසට්ඨො එව ජනො පුථුජ්ජනොති අයඤ්හෙත්ථ වචනත්ථො.

යෙහි ගුණවිසෙසෙහි නිමිත්තභූතෙහි භගවති ''තථාගතො''ති අයං සමඤ්ඤා පවත්තා, තං දස්සනත්ථං **''අට්ඨහි කාරණෙහි භගවා තථාගතො''**තිආදි වුත්තං. එකොපි හි සද්දො අනෙකපවත්තිනිමිත්තමධිකිච්ච අනෙකධා අත්ථප්පකාසකො, භගවතො ච සබ්බෙපි නාමසද්දා අනෙකගුණනෙමිත්තිකායෙව. යථාහ –

> ''අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යානි නාමානි, සගුණෙන මහෙසිනො;
> ගුණෙන නාමමුද්ධෙය්‍යං, අපි නාමසහස්සතො''ති. (ධ. ස. 1313; උදා. අට්ඨ. 57; පටි. ම. අට්ඨ. 1.76; දී. නි. ටී. 1.413);

කානි පන තානීති අනුයොගෙ සති පඨමං තස්සරූපං සඞ්ඛෙපතො උද්දිසිත්වා **''කථ''**න්තිආදිනා නිද්දිසති. **තථා ආගතොති** එත්ථ ආකාරනියමනවසෙන ඔපම්මසම්පටිපාදනත්ථො **තථා**-සද්දො. සාමඤ්ඤජොතනාය විසෙසාවට්ඨානතො, විසෙසත්ථිනා ච සාමඤ්ඤසද්දස්සාපි විසෙසත්ථෙයෙව අනුපයුජ්ජිතබ්බතො පටිපදාගමනත්ථො **ආගත** සද්දො දට්ඨබ්බො, න ඤාණගමනත්ථො තථලක්ඛණං ආගතො''තිආදීසු (දී. නි. අට්ඨ. 1.7; ම. නි. අට්ඨ. 1.12;

සං. නි. අට්ඨ. 2.3.78; අ. නි. අට්ඨ. 1.170; ථෙරගා. අට්ඨ. 1.43; ඉතිවු. අට්ඨ. 38; පටි. ම. අට්ඨ. 1.37; බු. වං. අට්ඨ. 2; මහානි. අට්ඨ. 14) විය , නාපි කායගමනාදි අත්ථො ‘‘ආගතො ඛො මහාසමණො, මාගධානං ගිරිබ්බජ’’න්තිආදීසු (මහාව. 53) විය. තත්ථ යස්ස ආකාරස්ස නියමනවසෙන ඔපම්මසම්පටිපාදනත්ථො තථා-සද්දො, තදාකාරං කරුණාපධානත්තා තස්ස මහාකරුණාමුඛෙන පුරිමබුද්ධානං ආගමනපටිපදාය උදාහරණවසෙන සාමඤ්ඤතො දස්සෙන්තො **‘‘යථා සබ්බලොකෙ’’**තිආදිමාහ. යංතං-සද්දානං එකන්තසම්බන්ධභාවතො චෙත්ථ තථා-සද්දස්සත්ථදස්සනෙ යථා-සද්දෙන අත්ථො විභාවිතො. තදෙව විත්ථාරෙති **‘‘යථා විපස්සී භගවා’’**තිආදිනා, විපස්සීආදීනඤ්චෙත්ථ ඡන්නං සම්මාසම්බුද්ධානං මහාපදානසුත්තාදීසු (දී. නි. 2.4) සම්පහුලනිද්දෙසෙන (දී. නි. අට්ඨ. 2.සම්බහුලපරිච්ඡෙදවණ්ණනා) සුපාකටත්තා, ආසන්නත්තා ච තෙසං වසෙන තං පටිපදං දස්සෙතීති දට්ඨබ්බං. ආගතො යථා, තථා ආගතොති සබ්බත්‍ර සම්බන්ධො. **‘‘කිං වුත්තං හොති’’**තිආදිනාපි තදෙව පටිනිද්දිසති. තත්ථ **යෙන අභිනීහාරෙනාති** මනුස්සත්තලිඞ්ගසම්පත්තිහෙතුසත්ථාරදස්සනපබ්බජ්ජාගුණසම්පත්තිඅධිකාරඡන්දානං වසෙන අට්ඨඞ්ගසමන්නාගතෙන මහාපණිධානෙන . සබ්බෙසඤ්හි බුද්ධානං පඨමපණිධානං ඉමිනාව නීහාරෙන සමිජ්ඣති. අභිනීහාරොති චෙත්ථ මූලපණිධානස්සෙතං අධිවචනන්ති දට්ඨබ්බං.

එවං මහාභිනීහාරවසෙන ‘‘තථාගතො’’ති පදස්ස අත්ථං දස්සෙත්වා ඉදානි පාරමීපූරණවසෙනපි දස්සෙතුං **‘‘අථ වා’’**තිආදිමාහ. ‘‘එත්ථ ච සුත්තන්තිකානං මහාබොධියානපටිපදාය කොසල්ලජනනත්ථං පාරමීසු අයං විත්ථාරකථා’’තිආදිනා **ආචරියධම්මපාලත්ථෙරෙන** (දී. නි. ටී. 1.7) යා පාරමීසු විනිච්ඡයකථා වුත්තා, කිඤ්චාපි සා අම්හෙහි ඉධ වුච්චමානා ගන්ථවිත්ථාරකරා විය භවිස්සති, යස්මා පනායං සංවණ්ණනා එතිස්සං පච්ඡා පමාදලෙඛවිසොධනවසෙන, තදවසෙසත්ථපරියාදානවසෙන ච පවත්තා, තස්මා සාපි පාරමීකථා ඉධ වත්තබ්බායෙවාති තතො චෙව චරියාපිටකට්ඨකථාතො ච ආහරිත්වා යථාරහං ගාථාබන්ධෙහි සමලඞ්කරිත්වා අත්ථමධිප්පායඤ්ච විසොධයමානා භවිස්සති. කථං?

> කා පනෙතා පාරමියො, කෙනට්ඨෙන කතිවිධා;
> කො ච තාසං කමො කානි, ලක්ඛණාදීනි සබ්බථා.
>
> කො පච්චයො, සංකිලෙසො, වොදානං පටිපක්ඛකො;
> පටිපත්තිවිභාගො ච, සඞ්ගහො සම්පදා තථා.
>
> කිත්තකෙන සම්පාදනං, ආනිසංසො ච කිං ඵලං;
> පඤ්හමෙතං විස්සජ්ජිත්වා, භවිස්සති විනිච්ඡයො.

තත්‍රිදං විස්සජ්ජනං –

කා පනෙතා පාරමියොති –

> තණ්හාමානාදිමඤ්ඤත්‍ර, උපායකුසලෙන යා;
> ඤාණෙන පරිග්ගහිතා, පාරමී සා විභාවිතා.

තණ්හාමානාදිනා හි අනුපහතා කරුණූපායකොසල්ලපරිග්ගහිතා දානාදයො ගුණසඞ්ඛාතා එතා කිරියා ‘‘පාරමී’’ති විභාවිතා.

කෙනට්ඨෙන පාරමියොති –

> පරමො උත්තමට්ඨෙන, තස්සායං පාරමී තථා;
> කම්මං භාවොති දානාදි, තද්ධිතතො තිධා මතා.
>
> පූරෙති මවති පරෙ, පරං මජ්ජති මයති;
> මුනාති මිනොති තථා, මිනාතීති වා පරමො.
>
> පාරෙ මජ්ජති සොධෙති, මවති මයතීති වා;
> මායෙති තං වා මුනාති, මිනොති මිනාති තථා.
>
> පාරමීති මහාසත්තො, වුත්තානුසාරතො පන;
> තද්ධිතත්ථත්තයෙනෙව, පාරමීති අයං මතා.

දානසීලාදිගුණවිසෙසයොගෙන හි සත්තුත්තමතාය මහාබොධිසත්තො **පරමො,** තස්ස අයං, භාවො, කම්මන්ති වා **පාරමී,** දානාදිකිරියා. අථ වා පරති පූරෙතීති **පරමො** නිරුත්තිනයෙන, දානාදිගුණානං පූරකො, පාලකො ච

බොධිසත්තො, පරමස්ස අයං, භාවො, කම්මං වා **පාරමී.** අපිච පරෙ සත්තෙ මවති අත්තනි බන්ධති ගුණවිසෙසයොගෙන, පරං වා අතිරෙකං මජ්ජති සංකිලෙසමලතො, පරං වා සෙට්ඨං නිබ්බානං විසෙසෙන මයති ගච්ඡති, පරං වා ලොකං පමාණභූතෙන ඤාණවිසෙසෙන ඉධලොකම්ව මුනාති පරිච්ඡින්දති, පරං වා අතිවිය සීලාදිගුණගණං අත්තනො සන්තානෙ මිනොති පක්ඛිපති, පරං වා අත්තභූතතො ධම්මකායතො අඤ්ඤං, පටිපක්ඛං වා තදනත්ථකරං කිලෙසචොරගණං මිනාති හිංසතීති **පරමො,** මහාසත්තො, ''පරමස්ස අය''න්තිආදිනා වුත්තනයෙන **පාරමී.** පාරෙ වා නිබ්බානෙ මජ්ජති සුජ්ඣති, සත්තෙ ච සොධෙති, තත්ථ වා සත්තෙ මවති බන්ධති යොජෙති, තං වා මයති ගච්ඡති, සත්තෙ ච මායෙති ගමෙති, තං වා යාථාවතො මුනාති පරිච්ඡින්දති, තත්ථ වා සත්තෙ මිනොති පක්ඛිපති, තත්ථ වා සත්තානං කිලෙසාරිං මිනාති හිංසතීති **පාරමී,** මහාසත්තො, ''තස්ස අය''න්තිආදිනා දානාදිකිරියාව **පාරමී**ති. ඉමිනා නයෙන පාරමීනං වචනත්ථො වෙදිතබ්බො.

කතිවිධාති සඞ්ඛෙපතො දසවිධා, තා පන **බුද්ධවංසපාළියං** (බු. වං. 1.76) සරූපතො ආගතායෙව. යථාහ ''විචිනන්තො තදාදක්ඛිං, පඨමං දානපාරමි''න්තිආදි (බු. වං. 2.116). යථා චාහ –

''කති නු ඛො භන්තෙ බුද්ධකාරකා ධම්මාති? දස ඛො සාරිපුත්ත බුද්ධකාරකා ධම්මා, කතමෙ දස? දානං ඛො සාරිපුත්ත බුද්ධකාරකො ධම්මො, සීලං නෙක්ඛම්මං පඤ්ඤා වීරියං ඛන්ති සච්චං අධිට්ඨානං මෙත්තා උපෙක්ඛා බුද්ධකාරකො ධම්මො, ඉමෙ ඛො සාරිපුත්ත දස බුද්ධකාරකා ධම්මාති. ඉදමවොච භගවා, ඉදං වත්වාන සුගතො අථාපරං එතදවොච සත්ථා –

'දානං සීලඤ්ච නෙක්ඛම්මං, පඤ්ඤාවීරියෙන පඤ්චමං;
ඛන්තිසච්චමධිට්ඨානං, මෙත්තුපෙක්ඛාති තෙ දසා'ති''. (බු. වං. 1.76);

කෙචි පන ''ඡබ්බිධා''ති වදන්ති, තං එතාසං සඞ්ගහවසෙන වුත්තං. සො පන සඞ්ගහො පරතො ආවි භවිස්සති.

කො ච තාසං කමොති එත්ථ **කමො** නාම දෙසනාක්කමො, සො ච පඨමසමාදානහෙතුකො, සමාදානං පවිචයහෙතුකං, ඉති යථා ආදිම්හි පඨමාභිනීහාරකාලෙ පවිචිතා, සමාදින්නා ච, තථා දෙසිතා. යථාහ ''විචිනන්තො තදාදක්ඛිං, පඨමං දානපාරමි''න්තිආදි (බු. වං. 2.116) තෙනෙතං වුච්චති –

''පඨමං සමාදානතා-වසෙනායං කමො රුතො;
අථ වා අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස, බහූපකාරතොපි වා''ති.

තත්ථ හි දානං සීලස්ස බහූපකාරං, සුකරඤ්චාති තං ආදිම්හි වුත්තං. දානං පන සීලපරිග්ගහිතං මහප්ඵලං හොති මහානිසංසන්ති දානානන්තරං සීලං වුත්තං. සීලං නෙක්ඛම්මපරිග්ගහිතං…පෙ…. නෙක්ඛම්මං පඤ්ඤාපරිග්ගහිතං… පෙ…. පඤ්ඤා වීරියපරිග්ගහිතා…පෙ…. වීරියං ඛන්තිපරිග්ගහිතං…පෙ…. ඛන්ති සච්චපරිග්ගහිතා…පෙ…. සච්චං අධිට්ඨානපරිග්ගහිතං…පෙ…. අධිට්ඨානං මෙත්තාපරිග්ගහිතං…පෙ…. මෙත්තා උපෙක්ඛාපරිග්ගහිතා මහප්ඵලා හොති මහානිසංසාති මෙත්තානන්තරං උපෙක්ඛා වුත්තා. උපෙක්ඛා පන කරුණාපරිග්ගහිතා, කරුණා ච උපෙක්ඛාපරිග්ගහිතාති වෙදිතබ්බා. කථං පන මහාකාරුණිකා බොධිසත්තා සත්තෙසු උපෙක්ඛකා හොන්තීති? උපෙක්ඛිතබ්බයුත්තකෙසු කඤ්චි කාලං උපෙක්ඛකා හොන්ති, න පන සබ්බත්ථ, සබ්බදා චාති කෙචි. අපරෙ පන න ච සත්තෙසු උපෙක්ඛකා, සත්තකතෙසු පන විප්පකාරෙසු උපෙක්ඛකා හොන්තීති, ඉදමෙවෙත්ථ යුත්තං.

අපරො නයො –

සබ්බසාධාරණතාදි-කාරණෙහිපි ඊරිතං;
දානං ආදිම්හි සෙසා තු, පුරිමෙපි අපෙක්ඛකා.

පචුරජනෙසුපි හි පවත්තියා සබ්බසත්තසාධාරණත්තා, අප්පඵලත්තා, සුකරත්තා ච **දානං** ආදිම්හි වුත්තං. සීලෙන දායකපටිග්ගාහකසුද්ධිතො පරානුග්ගහං වත්වා පරපීළානිවත්තිවචනතො, කිරියධම්මං වත්වා අකිරියධම්මවචනතො, භොගසම්පත්තිහෙතුං වත්වා භවසම්පත්තිහෙතුවචනතො ච දානස්සානන්තරං **සීලං** වුත්තං. නෙක්ඛම්මෙන සීලසම්පත්තිසිද්ධිතො, කායවචීසුචරිතං වත්වා මනොසුචරිතවචනතො, විසුද්ධසීලස්ස සුඛෙනෙව ඣානසමිජ්ඣනතො, කම්මාපරාධප්පහානෙන පයොගසුද්ධිං වත්වා කිලෙසාපරාධප්පහානෙන ආසයසුද්ධිවචනතො, වීතික්කමප්පහානෙ යිතස්ස පරියුට්ඨානප්පහානවචනතො ච සීලස්සානන්තරං **නෙක්ඛම්මං** වුත්තං. පඤ්ඤාය නෙක්ඛම්මස්ස සිද්ධිපරිසුද්ධිතො, ඣානාභාවෙ පඤ්ඤාභාවවචනතො. සමාධිපදට්ඨානා හි පඤ්ඤා, පඤ්ඤාපච්චුපට්ඨානො ච සමාධි. සමථනිමිත්තං වත්වා උපෙක්ඛානිමිත්තවචනතො, පරහිතජ්ඣානෙන පරහිතකරණූපායකොසල්ලවචනතො ච නෙක්ඛම්මස්සානන්තරං **පඤ්ඤා** වුත්තා. වීරියාරම්භෙන පඤ්ඤාකිච්චසිද්ධිතො, සත්තසුඤ්ඤතාධම්මනිජ්ඣානක්ඛන්තිං වත්වා සත්තහිතාය ආරම්භස්ස අච්ඡරියතාවචනතො, උපෙක්ඛානිමිත්තං වත්වා පග්ගහනිමිත්තවචනතො, නිසම්මකාරිතං වත්වා උට්ඨානවචනතො ච. නිසම්මකාරිනො හි උට්ඨානං ඵලවිසෙසමාවහතීති පඤ්ඤායානන්තරං **වීරියං** වුත්තං.

වීරියෙන තිතික්ඛාසිද්ධිතො. වීරියවා හි ආරද්ධවීරියත්තා සත්තසඞ්ඛාරෙහි උපනීතං දුක්ඛං අභිභුය්‍ය විහරති. වීරියස්ස තිතික්ඛාලඞ්කාරභාවතො. වීරියවතො හි තිතික්ඛා සොභති. පග්ගහනිමිත්තං වත්වා සමථනිමිත්තවචනතො, අච්චාරම්භෙන උද්ධච්චදොසප්පහානවචනතො. ධම්මනිජ්ඣානක්ඛන්තියා හි උද්ධච්චදොසො පහීයති. වීරියවතො සාතච්චකරණවචනතො. ඛන්තිබහුලො හි අනුද්ධතො සාතච්චකාරී හොති. අප්පමාදවතො පරහිතකිරියාරම්භෙ පච්චුපකාරතණ්හාභාවවචනතො. යාථාවතො ධම්මනිජ්ඣානෙ හි සති තණ්හා න හොති. පරහිතාරම්භෙ පරමෙපි පරකතදුක්ඛසහනතාවචනතො ච වීරියස්සානන්තරං **ඛන්ති** වුත්තා. සච්චෙන ඛන්තියා චිරාධිට්ඨානතො, අපකාරිනො අපකාරඛන්තිං වත්වා තදුපකාරකරණෙ අවිසංවාදවචනතො, ඛන්තියා අපවාදවාචාවිකම්පනෙන භූතවාදිතාය අවිජහනවචනතො, සත්තසුඤ්ඤතාධම්ම-නිජ්ඣානක්ඛන්තිං වත්වා තදුපබ්‍රූහිතඤාණසච්චස්ස වචනතො ච ඛන්තියානන්තරං **සච්චං** වුත්තං. අධිට්ඨානෙන සච්චසිද්ධිතො. අචලාධිට්ඨානස්ස හි විරති සිජ්ඣති. අවිසංවාදිතං වත්වා තත්ථ අචලභාවවචනතො. සච්චසන්ධො හි දානාදීසු පටිඤ්ඤානුරූපං නිච්චලො පවත්තති. ඤාණසච්චං වත්වා සම්භාරෙසු පවත්තිනිට්ඨාපනවචනතො. යථාභූතඤාණවා හි බොධිසම්භාරෙසු අධිට්ඨාති, තෙ ච නිට්ඨාපෙති. පටිපක්ඛෙහි අකම්පියභාවතො ච සච්චස්සානන්තරං **අධිට්ඨානං** වුත්තං. මෙත්තාය පරහිතකරණසමාදානාධිට්ඨානසිද්ධිතො, අධිට්ඨානං වත්වා හිතූපසංහාරවචනතො. බොධිසම්භාරෙ හි අධිතිට්ඨමානො මෙත්තාවිහාරී හොති. අචලාධිට්ඨානස්ස සමාදානාවිකොපනෙන සමාදානසම්භවතො ච අධිට්ඨානස්සානන්තරං **මෙත්තා** වුත්තා. උපෙක්ඛාය මෙත්තාවිසුද්ධිතො, සත්තෙසු හිතූපසංහාරං වත්වා තදපරාධෙසු උදාසීනතාවචනතො, මෙත්තාභාවනං වත්වා තන්නිස්සන්දභාවනාවචනතො, ‘‘හිතකාමසත්තෙපි උපෙක්ඛකො’’ති අච්ඡරියගුණතාවචනතො ච මෙත්තායානන්තරං **උපෙක්ඛා** වුත්තාති එවමෙතාසං කමො වෙදිතබ්බො.

කානි ලක්ඛණාදීනි සබ්බථාති එත්ථ පන අවිසෙසෙන –

> පරෙසමනුග්ගහණං , **ලක්ඛණ**න්ති පවුච්චති;
> උපකාරො අකම්පො ච, **රසො** හිතෙසිතාපි ච.
>
> බුද්ධත්තං **පච්චුපට්ඨානං,** දයා ඤාණං පවුච්චති;
> **පදට්ඨාන**න්ති තාසන්තු, පච්චෙකං තානි භෙදතො.

සබ්බාපි හි පාරමියො පරානුග්ගහලක්ඛණා, පරෙසං උපකාරකරණරසා, අවිකම්පනරසා වා, හිතෙසිතාපච්චුපට්ඨානා, බුද්ධත්තපච්චුපට්ඨානා වා, මහාකරුණාපදට්ඨානා, කරුණූපායකොසල්ලපදට්ඨානා වා.

විසෙසෙන පන යස්මා කරුණූපායකොසල්ලපරිග්ගහිතා අත්තූපකරණපරිච්චාගචෙතනා **දානපාරමී.** කරුණූපායකොසල්ලපරිග්ගහිතං කායවචීසුචරිතං අත්ථතො අකත්තබ්බවිරති, කත්තබ්බකරණචෙතනාදයො ච **සීලපාරමී.** කරුණූපායකොසල්ලපරිග්ගහිතො ආදීනවදස්සනපුබ්බඞ්ගමො කාමභවෙහි නික්ඛමනචිත්තුප්පාදො **නෙක්ඛම්මපාරමී.** කරුණූපායකොසල්ලපරිග්ගහිතො ධම්මානං සාමඤ්ඤවිසෙසලක්ඛණාවබොධො **පඤ්ඤාපාරමී.** කරුණූපායකොසල්ලපරිග්ගහිතො කායචිත්තෙහි පරහිතාරම්භො **වීරියපාරමී.** කරුණූපායකොසල්ලපරිග්ගහිතො සත්තසඞ්ඛාරාපරාධසහනසඞ්ඛාතො අදොසප්පධානො තදාකාරප්පවත්තො චිත්තුප්පාදො **ඛන්තිපාරමී.** කරුණූපායකොසල්ලපරිග්ගහිතං විරතිචෙතනාදිභෙදං අවිසංවාදනං **සච්චපාරමී** . කරුණූපායකොසල්ලපරිග්ගහිතො අචලසමාදානාධිට්ඨානසඞ්ඛාතො තදාකාරප්පවත්තො චිත්තුප්පාදො **අධිට්ඨානපාරමී.** කරුණූපායකොසල්ලපරිග්ගහිතො ලොකස්ස හිතසුඛූපසංහාරො අත්ථතො අබ්‍යාපාදො **මෙත්තාපාරමී.** කරුණූපායකොසල්ලපරිග්ගහිතා අනුනයපටිඝවිද්ධංසනසඞ්ඛාතා ඉට්ඨානිට්ඨෙසු සත්තසඞ්ඛාරෙසු සමප්පවත්ති **උපෙක්ඛාපාරමී.**

තස්මා පරිච්චාගලක්ඛණං **දානං,** දෙය්‍යධම්මෙ ලොභවිද්ධංසනරසං, අනාසත්තිපච්චුපට්ඨානං, භවවිභවසම්පත්තිපච්චුපට්ඨානං වා, පරිච්චජිතබ්බවත්ථුපදට්ඨානං. සීලනලක්ඛණං **සීලං,** සමාධානලක්ඛණං, පතිට්ඨානලක්ඛණං වාති වුත්තං හොති. දුස්සීල්‍යවිද්ධංසනරසං, අනවජ්ජරසං වා, සොචෙය්‍යපච්චුපට්ඨානං, හිරොත්තප්පපදට්ඨානං. කාමතො, භවතො ච නික්ඛමනලක්ඛණං **නෙක්ඛම්මං,** තදාදීනවවිභාවනරසං, තතොයෙව විමුඛභාවපච්චුපට්ඨානං, සංවෙගපදට්ඨානං. යථාසභාවපටිවෙධලක්ඛණා **පඤ්ඤා,** අක්ඛලිතපටිවෙධලක්ඛණා වා කුසලිස්සාසඛිත්තඋසුපටිවෙධො විය, විසයොභාසනරසා පදීපො විය, අසම්මොහපච්චුපට්ඨානා අරඤ්ඤගතසුදෙසකො විය, සමාධිපදට්ඨානා , චතුසච්චපදට්ඨානා වා. උස්සාහලක්ඛණං **වීරියං,** උපත්ථම්භනරසං, අසංසීදනපච්චුපට්ඨානං, වීරියාරම්භවත්ථුපදට්ඨානං, සංවෙගපදට්ඨානං වා.

ඛමනලක්ඛණා **ඛන්ති,** ඉට්ඨානිට්ඨසහනරසා, අධිවාසනපච්චුපට්ඨානා, අවිරොධපච්චුපට්ඨානා වා, යථාභූතදස්සනපදට්ඨානා. අවිසංවාදනලක්ඛණං **සච්චං,** යාථාවවිභාවනරසං, සාධුතාපච්චුපට්ඨානං, සොරච්චපදට්ඨානං. බොධිසම්භාරෙසු අධිට්ඨානලක්ඛණං **අධිට්ඨානං,** තෙසං පටිපක්ඛාභිභවනරසං, තත්ථ අචලතාපච්චුපට්ඨානං, බොධිසම්භාරපදට්ඨානං. හිතාකාරප්පවත්තිලක්ඛණා **මෙත්තා,** හිතූපසංහාරරසා, ආඝාතවිනයනරසා වා, සොම්මභාවපච්චුපට්ඨානා, සත්තානං මනාපභාවදස්සනපදට්ඨානා. මජ්ඣත්තාකාරප්පවත්තිලක්ඛණා **උපෙක්ඛා,** සමභාවදස්සනරසා, පටිඝානුනයවූපසමපච්චුපට්ඨානා, කම්මස්සකතාපච්චවෙක්ඛණපදට්ඨානා. එත්ථ ච

කරුණූපායකොසල්ලපරිග්ගහිතතා දානාදීනං පරිච්චාගාදිලක්ඛණස්ස විසෙසනභාවෙන වත්තබ්බා, යතො තානි පාරමීසඞ්ඛ්‍යං ලභන්ති. න හි සම්මාසම්බොධියාදිපත්ථනමඤ්ඤත්‍ර අකරුණූපායකොසල්ලපරිග්ගහිතානි වට්ටගාමීනි දානාදීනි පාරමීසඞ්ඛ්‍යං ලභන්තීති.

කො පච්චයොති –

> අභිනීහාරො ච තාසං, දයා ඤාණඤ්ච පච්චයො;
> උස්සාහුම්මඞ්ගවත්ථානං, හිතාචාරාදයො තථා.

අභිනීහාරො තාව පාරමීනං සබ්බාසම්පි පච්චයො. යො හි අයං ‘‘මනුස්සත්තං ලිඞ්ගසම්පත්ති’’තිආදි (බු. වං. 2.59) අට්ඨධම්මසමොධානසම්පාදිතො ‘‘තිණ්ණො තාරෙයྱං මුත්තො මොචෙයྱං, බුද්ධො බොධෙයྱං සුද්ධො සොධෙයྱං, දන්තො දමෙයྱං, සන්තො සමෙයྱං, අස්සත්ථො අස්සාසෙයྱං, පරිනිබ්බුතො පරිනිබ්බාපෙයྱ’’න්තිආදිනා පවත්තො **අභිනීහාරො,** සො අවිසෙසෙන සබ්බපාරමීනං පච්චයො. තප්පවත්තියා හි උද්ධං පාරමීනං පවිචයුපට්ඨානසමාදානාධිට්ඨානනිප්ඵත්තියො මහාපුරිසානං සම්භවන්ති, අභිනීහාරො ච නාමෙස අත්ථතො හෙසමට්ඨඞ්ගානං සමොධානෙන තථාපවත්තො චිත්තුප්පාදො, ‘‘අහො වතාහං අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිං අභිසම්බුජ්ඣෙයྱං, සබ්බසත්තානං හිතසුඛං නිප්ඵාදෙයྱ’’න්තිආදිපත්ථනාසඞ්ඛාතො අචින්තෙයྱං බුද්ධභූමිං, අපරිමාණං ලොකහිතඤ්ච ආරබ්භ පවත්තියා සබ්බබුද්ධකාරකධම්මමූලභූතො පරමභද්දකො පරමකල්‍යාණො අපරිමෙය්‍යප්පභාවො පුඤ්ඤවිසෙසොති දට්ඨබ්බො.

තස්ස ච උප්පත්තියා සහෙව මහාපුරිසො මහාබොධියානපටිපත්තිං ඔතිණ්ණො නාම හොති, නියතභාවසමධිගමනතො, තතො ච අනිවත්තනසභාවතො ‘‘බොධිසත්තො’’ති සමඤ්ඤං ලභති, සබ්බභාගෙන සම්මාසම්බොධියං සම්මාසත්තමානසතා, බොධිසම්භාරෙ සික්ඛාසමත්ථතා චස්ස සන්තිට්ඨති. යථාවුත්තාභිනීහාරසම්ජ්ඣනෙන හි මහාපුරිසා සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණාධිගමනපුබ්බලිඞ්ගෙන සයම්භුඤාණෙන සම්මදෙව සබ්බපාරමියො විචිනිත්වා සමාදාය අනුක්කමෙන පරිපූරෙන්ති, යථා තං කතමහාභිනීහාරො සුමෙධපණ්ඩිතො. යථාහ –

> ‘‘හන්ද බුද්ධකරෙ ධම්මෙ, විචිනාමි ඉතො චිතො;
> උද්ධං අධො දස දිසා, යාවතා ධම්මධාතුයා;
> විචිනන්තො තදා දක්ඛිං, පඨමං දානපාරමි’’න්ති. (බු. වං. 2.115, 116); –

විත්ථාරො. ලක්ඛණාදිතො පනෙස සම්මදෙව සම්මාසම්බොධිපණිධානලක්ඛණො, ‘‘අහො වතාහං අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිං අභිසම්බුජ්ඣෙයྱං, සබ්බසත්තානං හිතසුඛං නිප්ඵාදෙයྱ’’න්තිආදිපත්ථනාරසො, බොධිසම්භාරහෙතුභාවපච්චුපට්ඨානො, මහාකරුණාපදට්ඨානො, උපනිස්සයසම්පත්තිපදට්ඨානො වා.

තස්ස පන අභිනීහාරස්ස චත්තාරො පච්චයා, චත්තාරො හෙතූ, චත්තාරි ච බලානි වෙදිතබ්බානි. තත්ථ කතමෙ **චත්තාරො පච්චයා** මහාභිනීහාරාය? ඉධ මහාපුරිසො පස්සති තථාගතං මහතා බුද්ධානුභාවෙන අච්ඡරියබ්භුතං පාටිහාරියං කරොන්තං, තස්ස තං නිස්සාය තං ආරම්මණං කත්වා මහාබොධියං චිත්තං සන්තිට්ඨති ‘‘මහානුභාවා වතායං ධම්මධාතු, යස්සා සුප්පටිවිද්ධත්තා භගවා එවං අච්ඡරියබ්භුතධම්මො, අචින්තෙය්‍යානුභාවො චා’’ති, සො තමෙව මහානුභාවදස්සනං නිස්සාය තං පච්චයං කත්වා සම්බොධියං අධිමුච්චන්තො තත්ථ චිත්තං ඨපෙති, අයං **පඨමො පච්චයො** මහාභිනීහාරාය.

න හෙව ඛො පස්සති තථාගතස්ස යථාවුත්තං මහානුභාවතං, අපිච ඛො සුණාති ‘‘එදිසො ච එදිසො ච භගවා’’ති, සො තං නිස්සාය තං පච්චයං කත්වා සම්බොධියං අධිමුච්චන්තො තත්ථ චිත්තං ඨපෙති, අයං **දුතියො පච්චයො** මහාභිනීහාරාය.

න හෙව ඛො පස්සති තථාගතස්ස යථාවුත්තං මහානුභාවතං, නාපි තං පරතො සුණාති, අපිච ඛො තථාගතස්ස ධම්මං දෙසෙන්තස්ස ‘‘දසබලසමන්නාගතො භික්ඛවෙ, තථාගතො’’තිආදිනා (සං. නි. 2.21) බුද්ධානුභාවපටිසංයුත්තං ධම්මං සුණාති, සො තං නිස්සාය…පෙ…. අයං **තතියො පච්චයො** මහාභිනීහාරාය.

න හෙව ඛො පස්සති තථාගතස්ස යථාවුත්තං මහානුභාවතං, නාපි තං පරතො සුණාති, නාපි තථාගතස්ස ධම්මං සුණාති, අපිච ඛො උළාරජ්ඣාසයො කල්‍යාණාධිමුත්තිකො ‘‘අහමෙතං බුද්ධවංසං බුද්ධතන්තිං බුද්ධපවෙණිං බුද්ධධම්මතං පරිපාලෙස්සාමී’’ති යාවදෙව ධම්මඤ්ඤෙව සක්කරොන්තො ගරුං කරොන්තො මානෙන්තො පූජෙන්තො ධම්මං අපචයමානො තං නිස්සාය…පෙ…. ඨපෙති, අයං **චතුත්ථො පච්චයො** මහාභිනීහාරායාති.

කතමෙ **චත්තාරො හෙතූ** මහාභිනීහාරාය? ඉධ මහාපුරිසො පකතියා උපනිස්සයසම්පන්නො හොති පුරිමකෙසු බුද්ධෙසු කතාධිකාරො, අයං **පඨමො හෙතු** මහාභිනීහාරාය. පුන චපරං මහාපුරිසො පකතියාපි කරුණාජ්ඣාසයො

හොති කරුණාධිමුත්තො සත්තානං දුක්ඛං අපනෙතුකාමො, අපිච අත්තනො කායඤ්ච ජීවිතඤ්ච පරිච්චජි, අයං **දුතියො හෙතු** මහාභිනීහාරාය. පුන චපරං මහාපුරිසො සකලතොපි වට්ටදුක්ඛතො සත්තහිතාය දුක්කරචරියතො සුචිරම්පි කාලං ඝටෙන්තො වායමන්තො අනිබ්බින්නො හොති අනුත්‍රාසී, යාව ඉච්ඡිතත්ථනිප්ඵත්ති, අයං **තතියො හෙතු** මහාභිනීහාරාය. පුන චපරං මහාපුරිසො කල්‍යාණමිත්තසන්නිස්සිතො හොති, යො අහිතතො නං නිවාරෙති, හිතෙ පතිට්ඨාපෙති, අයං **චතුත්ථො හෙතු** මහාභිනීහාරාය.

තත්‍රායං මහාපුරිසස්ස උපනිස්සයසම්පදා – එකන්තෙනෙවස්ස යථා අජ්ඣාසයො සම්බොධිනින්නො හොති සම්බොධිපොණො සම්බොධිපබ්භාරො, තථා සත්තානං හිතචරියාය, යතො අනෙන පුරිමබුද්ධානං සන්තිකෙ සම්බොධියා පණිධානං කතං හොති මනසා, වාචාය ච ''අහම්පි එදිසො සම්මාසම්බුද්ධො හුත්වා සම්මදෙව සත්තානං හිතසුඛං නිප්ඵාදෙය්‍යං''න්ති. එවං සම්පන්නූපනිස්සයස්ස පනස්ස ඉමානි උපනිස්සයසම්පත්තියා ලිඞ්ගානි සම්භවන්ති, යෙහි සමන්නාගතස්ස සාවකබොධිසත්තෙහි, පච්චෙකබොධිසත්තෙහි ච මහාවිසෙසො මහන්තං නානාකරණං පඤ්ඤායති ඉන්ද්‍රියතො, පටිපත්තිතො, කොසල්ලතො ච. ඉධ හි උපනිස්සයසම්පන්නො මහාපුරිසො යථා විසදින්ද්‍රියො හොති විසදඤාණො, න තථා ඉතරෙ. පරහිතාය පටිපන්නො හොති, නො අත්තහිතාය. තථා හි සො යථා බහුජනහිතාය බහුජනසුඛාය ලොකානුකම්පාය අත්ථාය හිතාය සුඛාය දෙවමනුස්සානං පටිපජ්ජි, න තථා ඉතරෙ, තත්ථ ච කොසල්ලං ආවහති ඨානුප්පත්තිකපටිභානෙන, ඨානාඨානකුසලතාය ච.

තථා මහාපුරිසො පකතියා දානජ්ඣාසයො හොති දානාභිරතො, සති දෙය්‍යධම්මෙ දෙතියෙව, න දානතො සඞ්කොචං ආපජ්ජති, සතතං සමිතං සංවිභාගසීලො හොති, පමුදිතොව දෙති ආදරජාතො, න උදාසීනචිත්තො, මහන්තම්පි දානං දත්වා නෙව දානෙන සන්තුට්ඨො හොති, පගෙව අප්පං. පරෙසඤ්ච උස්සාහං ජනෙන්තො දානෙ වණ්ණං භාසති, දානපටිසංයුත්තං ධම්මකථං කරොති, අඤ්ඤෙ ච පරෙසං දෙන්තෙ දිස්වා අත්තමනො හොති, භයට්ඨානෙසු ච පරෙසං අභයං දෙතීති එවමාදීනි දානජ්ඣාසයස්ස මහාපුරිසස්ස දානපාරමියා ලිඞ්ගානි.

තථා පාණාතිපාතාදීහි පාපධම්මෙහි හිරීයති ඔත්තප්පති, සත්තානං අවිහෙඨනජාතිකො හොති, සොරතො සුඛසීලො අසඨො අමායාවී උජුජාතිකො සුබ්බචො සොවචස්සකරණීයෙහි ධම්මෙහි සමන්නාගතො මුදුජාතිකො අථද්ධො අනතිමානී, පරසන්තකං නාදියති අන්තමසො තිණසලාකමුපාදාය, අත්තනො හත්ථෙ නික්ඛිත්තං ඉණං වා ගහෙත්වා පරං න විසංවාදෙති, පරස්මිං වා අත්තනො සන්තකෙ ඛ්‍යාමූළ්හෙ, විස්සරිතෙ වා තං සඤ්ඤාපෙත්වා පටිපාදෙති යථා තං න පරහත්ථගතං හොති, අලොලුප්පො හොති, පරපරිග්ගහිතෙසු පාපකං චිත්තම්පි න උප්පාදෙති, ඉත්ථීඛ්‍යසනාදීනි දූරතො පරිවජ්ජෙති, සච්චවාදී සච්චසන්ධො භින්නානං සන්ධාතා සහිතානං අනුප්පදාතා පියවාදී මිහිතපුබ්බඞ්ගමො පුබ්බභාසී අත්ථවාදී ධම්මවාදී අනභිජ්ඣාලු අබ්‍යාපන්නචිත්තො අවිපරීතදස්සනො කම්මස්සකතාඤාණෙන, සච්චානුලොමිකඤාණෙන ච, කතඤ්ඤූ කතවෙදී වුඩ්ඪාපචායී සුවිසුද්ධාජීවො ධම්මකාමො, පරෙසම්පි ධම්මෙ සමාදපෙතා සබ්බෙන සබ්බං අකිච්චතො සත්තෙ නිවාරෙතා කිච්චෙසු පතිට්ඨපෙතා අත්තනා ච තත්ථ කිච්චෙ යොගං ආපජ්ජිතා, කත්වා වා පන සයං අකත්තබ්බං සීඝඤ්ඤෙව තතො පටිවිරතො හොතීති එවමාදීනි සීලජ්ඣාසයස්ස මහාපුරිසස්ස සීලපාරමියා ලිඞ්ගානි.

තථා මන්දකිලෙසො හොති මන්දනීවරණො පවිවෙකජ්ඣාසයො අවික්ඛෙපබහුලො, න තස්ස පාපකා විතක්කා චිත්තමන්වාස්සවන්ති, විවෙකගතස්ස චස්ස අප්පකසිරෙනෙව චිත්තං සමාධියති, අමිත්තපක්ඛෙපි තුවටං මෙත්තචිත්තතා සන්තිට්ඨති, පගෙව ඉතරස්මිං, සතිමා ච හොති චිරකතම්පි චිරභාසිතම්පි සුසරිතා අනුස්සරිතා, මෙධාවී ච හොති ධම්මොජපඤ්ඤාය සමන්නාගතො, නිපකො ච හොති තාසු තාසු ඉතිකත්තබ්බතාසු, ආරද්ධවීරියො ච හොති සත්තානං හිතකිරියාසු, ඛන්තිබලසමන්නාගතො ච හොති සබ්බසහො, අචලාධිට්ඨානො ච හොති දළ්හසමාදානො, අජ්ඣුපෙක්ඛකො ච හොති උපෙක්ඛාඨානීයෙසු ධම්මෙසූති එවමාදීනි මහාපුරිසස්ස නෙක්ඛම්මජ්ඣාසයාදීනං වසෙන නෙක්ඛම්මපාරමියාදීනං ලිඞ්ගානි වෙදිතබ්බානි.

එවමෙතෙහි බොධිසම්භාරලිඞ්ගෙහි සමන්නාගතස්ස මහාපුරිසස්ස යං වුත්තං ''මහාභිනීහාරාය කල්‍යාණමිත්තසන්නිස්සයො හෙතූ''ති, තත්‍රිදං සඞ්ඛෙපතො කල්‍යාණමිත්තලක්ඛණං – ඉධ කල්‍යාණමිත්තො සද්ධාසම්පන්නො හොති සීලසම්පන්නො සුතසම්පන්නො චාගවීරියසතිසමාධිපඤ්ඤාසම්පන්නො. තත්ථ සද්ධාසම්පත්තියා සද්දහති තථාගතස්ස බොධිං කම්මං, කම්මඵලඤ්ච, තෙන සම්මාසම්බොධියා හෙතුභූතං සත්තෙසු හිතෙසිතං න පරිච්චජති. සීලසම්පත්තියා සත්තානං පියො හොති මනාපො ගරු භාවනීයො චොදකො පාපගරහිකො වත්තා වචනක්ඛමො. සුතසම්පත්තියා සත්තානං හිතසුඛාවහං ගම්භීරං ධම්මකථං කත්තා හොති. චාගසම්පත්තියා අප්පිච්ඡො හොති සමාහිතො සන්තුට්ඨො පවිවිත්තො අසංසට්ඨො. වීරියසම්පත්තියා ආරද්ධවීරියො හොති සත්තානං හිතපටිපත්තියා. සතිසම්පත්තියා උපට්ඨිතස්සති හොති අනවජ්ජෙසු ධම්මෙසු. සමාධිසම්පත්තියා අවික්ඛිත්තො හොති සමාහිතචිත්තො. පඤ්ඤාසම්පත්තියා අවිපරීතං පජානාති. සො සතියා කුසලානං ධම්මානං ගතියො සමන්වෙසමානො පඤ්ඤාය සත්තානං හිතාහිතං යථාභූතං ජානිත්වා සමාධිනා තත්ථ එකග්ගචිත්තො හුත්වා වීරියෙන අහිතා සත්තෙ නිසෙධෙත්වා හිතෙ නියොජෙති. තෙනාහ –

> ''පියො ගරු භාවනීයො, වත්තා ච වචනක්ඛමො;
> ගම්භීරඤ්ච කථං කත්තා, නො චට්ඨානෙ නියොජකො''ති. (අ. නි. 7.37; නෙත්ති. 113);

එවං ගුණසමන්නාගතංව කල්‍යාණමිත්තං උපනිස්සාය මහාපුරිසො අත්තනො උපනිස්සයසම්පත්තිං සම්මදෙව පරියොදපෙති. සුවිසුද්ධාසයපයොගොව හුත්වා චතූහි බලෙහි සමන්නාගතො නචිරෙනෙව අට්ඨඞ්ගෙ සමොධානෙත්වා මහාභිනීහාරං කරොන්තො බොධිසත්තභාවෙ පතිට්ඨහති අනිවත්තිධම්මො නියතො සම්බොධිපරායණො.

තස්සිමානි **චත්තාරි බලානි අජ්ඣත්තිකබලං** යා සම්මාසම්බොධියං අත්තසන්නිස්සයා ධම්මගාරවෙන අභිරුචි එකන්තනින්නජ්ඣාසයතා, යාය මහාපුරිසො අත්තාධිපතිලජ්ජාසන්නිස්සයො, අභිනීහාරසම්පන්නො ච හුත්වා පාරමියො පූරෙත්වා සම්මාසම්බොධිං පාපුණාති. **බාහිරබලං** යා සම්මාසම්බොධියං පරසන්නිස්සයා අභිරුචි එකන්තනින්නජ්ඣාසයතා, යාය මහාපුරිසො ලොකාධිපතිඔත්තප්පනසන්නිස්සයො, අභිනීහාරසම්පන්නො ච හුත්වා පාරමියො පූරෙත්වා සම්මාසම්බොධිං පාපුණාති. **උපනිස්සයබලං** යා සම්මාසම්බොධියං උපනිස්සයසම්පත්තියා අභිරුචි එකන්තනින්නජ්ඣාසයතා, යාය මහාපුරිසො තික්ඛින්ද්‍රියො, විසදධාතුකො, සතිසන්නිස්සයො, අභිනීහාරසම්පන්නො ච හුත්වා පාරමියො පූරෙත්වා සම්මාසම්බොධිං පාපුණාති. **පයොගබලං** යා සම්මාසම්බොධියා තජ්ජා පයොගසම්පදා සක්කච්චකාරිතා සාතච්චකාරිතා, යාය මහාපුරිසො විසුද්ධපයොගො, නිරන්තරකාරී, අභිනීහාරසම්පන්නො ච හුත්වා පාරමියො පූරෙත්වා සම්මාසම්බොධිං පාපුණාති. එවමයං චතූහි පච්චයෙහි, චතූහි හෙතූහි, චතූහි ච බලෙහි සම්පන්නසමුදාගමො අට්ඨඞ්ගසමොධානසම්පාදිතො අභිනීහාරො පාරමීනං පච්චයො හොති මූලකාරණභාවතො.

යස්ස ච පවත්තියා මහාපුරිසෙ **චත්තාරො අච්ඡරියා අබ්භුතා ධම්මා** පතිට්ඨහන්ති, සබ්බං සත්තනිකායං අත්තනො ඔරසපුත්තං විය පියචිත්තෙන පරිග්ගණ්හාති, න චස්ස චිත්තං පුන සංකිලෙසවසෙන සංකිලිස්සති, සත්තානං හිතසුඛාවහො චස්ස අජ්ඣාසයො, පයොගො ච හොති, අත්තනො ච බුද්ධකාරකධම්මා උපරූපරි වඩ්ඪන්ති, පරිපච්චන්ති ච, යතො මහාපුරිසො උළාරතරෙන පුඤ්ඤාභිසන්දෙන කුසලාභිසන්දෙන පවඩ්ඪීයා [පවත්තියා (චරියා. අට්ඨ. පකිණ්ණකකථා)] පච්චයෙන සුඛස්සාහාරෙන සමන්නාගතො සත්තානං දක්ඛිණෙය්‍යො උත්තමං ගාරවට්ඨානං, අසදිසං පුඤ්ඤක්ඛෙත්තඤ්ච හොති. එවමනෙකගුණො අනෙකානිසංසො මහාභිනීහාරො පාරමීනං පච්චයොති වෙදිතබ්බො.

යථා ච මහාභිනීහාරො, එවං මහාකරුණා, උපායකොසල්ලඤ්ච. තත්ථ **උපායකොසල්ලං** නාම දානාදීනං බොධිසම්භාරභාවස්ස නිමිත්තභූතා පඤ්ඤා, යාහි මහාකරුණූපායකොසල්ලතාහි මහාපුරිසානං අත්තසුඛනිරපෙක්ඛතා, නිරන්තරං පරසුඛකරණපසුතතා, සුදුක්කරෙහි මහාබොධිසත්තචරිතෙහි විසාදාභාවො, පසාදසංවුද්ධිදස්සනසවනානුස්සරණාවත්ථාසුපි සත්තානං හිතසුඛපටිලාභහෙතුභාවො ච සම්පජ්ජති. තථා හි තස්ස පඤ්ඤාය බුද්ධභාවසිද්ධි, කරුණාය බුද්ධකම්මසිද්ධි. පඤ්ඤාය සයං තරති, කරුණාය පරෙ තාරෙති. පඤ්ඤාය පරදුක්ඛං පරිජානාති, කරුණාය පරදුක්ඛපටිකාරං ආරභති. පඤ්ඤාය දුක්ඛං නිබ්බින්දති, කරුණාය දුක්ඛං සම්පටිච්ඡති. පඤ්ඤාය නිබ්බානාභිමුඛො හොති, කරුණාය තං න පාපුණාති. තථා කරුණාය සංසාරාභිමුඛො හොති, පඤ්ඤාය තත්‍ර නාභිරමති. පඤ්ඤාය සබ්බත්ථ විරජ්ජති, කරුණානුගතත්තා න ච න සබ්බෙසමනුග්ගහාය පවත්තො, කරුණාය සබ්බෙපි අනුකම්පති, පඤ්ඤානුගතත්තා න ච න සබ්බත්ථ විරත්තචිත්තො. පඤ්ඤාය අහංකාරමමංකාරාභාවො, කරුණාය ආලසියදීනතාභාවො.

තථා පඤ්ඤාකරුණාහි යථාක්කමං අත්තනාථපරනාථතා, ධීරවීරභාවො, අනත්තන්තපාපරන්තපතා, අත්තහිතපරහිතනිප්ඵත්ති, නිබ්භයාභීසනකභාවො, ධම්මාධිපතිලොකාධිපතිතා, කතඤ්ඤුපුබ්බකාරිභාවො, මොහතණ්හාවිගමො, විජ්ජාචරණසිද්ධි, බලවෙසාරජ්ජනිප්ඵත්තීති සබ්බස්සාපි පාරමිතාඵලස්ස විසෙසෙන උපායභාවතො පඤ්ඤා කරුණා පාරමීනං පච්චයො. ඉදං පන ද්වයං පාරමීනං විය පණිධානස්සාපි පච්චයො.

තථා උස්සාහඋම්මඞ්ගඅවත්ථානහිතචරියා ච පාරමීනං පච්චයොති වෙදිතබ්බො. යා ච බුද්ධභාවස්ස උප්පත්තිට්ඨානතාය **''බුද්ධභූමියො''**ති වුච්චන්ති. තත්ථ **උස්සාහො** නාම බොධිසම්භාරානං අබ්භුස්සාහනවීරියං. උම්මඞ්ගො නාම බොධිසම්භාරෙසු උපායකොසල්ලභූතා පඤ්ඤා. **අවත්ථානං** නාම අධිට්ඨානං, අචලාධිට්ඨානතා. **හිතචරියා** නාම මෙත්තාභාවනා, කරුණාභාවනා ච. යථාහ –

''කති පන භන්තෙ, බුද්ධභූමියොති? චතස්සො බො සාරිපුත්ත, බුද්ධභූමියො. කතමා චතස්සො? උස්සාහො ච හොති වීරියං, උම්මඞ්ගො ච හොති පඤ්ඤාභාවනා, අවත්ථානඤ්ච හොති අධිට්ඨානං, හිතචරියා ච හොති මෙත්තාභාවනා. ඉමා බො සාරිපුත්ත, චතස්සො බුද්ධභූමියො''ති (සු. නි. අට්ඨ. 1.34).

තථා නෙක්ඛම්මපවිවෙකඅලොභාදොසාමොහනිස්සරණප්පභෙදා ච **ඡ අජ්ඣාසයා.** වුත්තඤ්හෙතං –

''නෙක්ඛම්මජ්ඣාසයා ච බොධිසත්තා කාමෙසු, ඝරාවාසෙ ච දොසදස්සාවිනො, පවිවෙකජ්ඣාසයා ච බොධිසත්තා සඞ්ගණිකාය දොසදස්සාවිනො. අලොභ…පෙ…. ලොභෙ…පෙ…. අදොස…පෙ…. දොසෙ…පෙ…. අමොහ…පෙ…. මොහෙ…පෙ…. නිස්සරණ…පෙ…. සබ්බභවෙසු දොසදස්සාවිනො''ති (සු. නි. අට්ඨ. 1.34; විසුද්ධි. 1.49).

තස්මා එතෙ ච ඡ අජ්ඣාසයාපි පාරමීනං පච්චයාති වෙදිතබ්බා. න හි ලොභාදීසු ආදීනවදස්සනෙන, අලොභාදීනං අධිකභාවෙන ච විනා දානාදිපාරමියො සම්භවන්ති. අලොභාදීනඤ්හි අධිකභාවෙන පරිච්චාගාදිනින්නචිත්තතා,

අලොභජ්ඣාසයාදිතා චාති, යථා චෙතෙ, එවං දානජ්ඣාසයතාදයොපි. යථාහ –

‘‘කති පන භන්තෙ බොධාය චරන්තානං බොධිසත්තානං අජ්ඣාසයාති? දස ඛො සාරිපුත්ත, බොධාය චරන්තානං බොධිසත්තානං අජ්ඣාසයා. කතමෙ දස? දානජ්ඣාසයා සාරිපුත්ත, බොධිසත්තා මච්ඡෙරෙ දොසදස්සාවිනො. සීල… පෙ…. අසංවරෙ…පෙ…. නෙක්ඛම්ම…පෙ…. කාමෙසු…පෙ…. යථාභූතඤාණ…පෙ…. විචිකිච්ඡාය….පෙ…. වීරිය …පෙ…. කොසජ්ජෙ…පෙ…. ඛන්ති…පෙ…. අක්ඛන්තියං…පෙ…. සච්ච…පෙ…. විසංවාදනෙ…පෙ…. අධිට්ඨාන…පෙ…. අනධිට්ඨානෙ…පෙ…. මෙත්තා…පෙ…. බ්‍යාපාදෙ…පෙ…. උපෙක්ඛා…පෙ…. සුඛදුක්ඛෙසු ආදීනවදස්සාවිනො’’ති.

එතෙසු හි මච්ඡෙරඅසංවරකාමවිචිකිච්ඡාකොසජ්ජඅක්ඛන්තිවිසංවාදනඅනධිට්ඨාන- බ්‍යාපාදසුඛදුක්ඛසඞ්ඛාතෙසු ආදීනවදස්සනපුබ්බඞ්ගමා දානාදිනින්නචිත්තතාසඞ්ඛාතා දානජ්ඣාසයතාදයො දානාදිපාරමීනං නිබ්බත්තියා පච්චයො. තථා අපරිච්චාගපරිච්චාගාදීසු යථාක්කමං ආදීනවානිසංසපච්චවෙක්ඛණම්පි දානාදිපාරමීනං පච්චයො හොති.

තත්‍රායං පච්චවෙක්ඛණාවිධි – ඛෙත්තවත්ථුහිරඤ්ඤසුවණ්ණගොමහිංසදාසිදාසපුත්තදාරාදිපරිග්ගහබ්‍යාසත්තචිත්තානං සත්තානං ඛෙත්තාදීනං වත්ථුකාමභාවෙන බහුපත්ථනීයභාවතො, රාජචොරාදිසාධාරණභාවතො, විවාදාධිට්ඨානතො, සපත්තකරණතො, නිස්සාරතො, පටිලාභපරිපාලනෙසු පරවිහෙඨනහෙතුභාවතො, විනාසනිමිත්තඤ්ච සොකාදිඅනෙකවිහිතබ්‍යසනාවහතො තදාසත්තිනිදානඤ්ච මච්ඡෙරමලපරියුට්ඨිතචිත්තානං අපායූපපත්තිහෙතුභාවතොති එවං විවිධවිපුලානත්ථාවහානි පරිග්ගහිතවත්ථූනි නාම, තෙසං පරිච්චාගොයෙවෙකො සොත්ථිභාවොති පරිච්චාගෙ අප්පමාදො කරණීයො.

අපිච ‘‘යාචකො යාචමානො අත්තනො ගුය්හස්ස ආචික්ඛනතො මය්හං විස්සාසිකො’’ති ච ‘‘පහාය ගමනීයං අත්තනො සන්තකං ගහෙත්වා පරලොකං යාහීතිඋපදිසනතො මය්හං උපදෙසකො’’ති ච ‘‘ආදිත්තෙ විය අගාරෙ මරණග්ගිනා ආදිත්තෙ ලොකෙ තතො මය්හං සන්තකස්ස අපහරණතො අපවාහකසහායො’’ති ච ‘‘අපවාහිතස්ස චස්ස අජ්ඣාපනනික්ඛෙපට්ඨානභූතො’’ති ච ‘‘දානසඞ්ඛාතෙ කල්‍යාණකම්මස්මිං සහායභාවතො, සබ්බසම්පත්තීනං අග්ගභූතාය පරමදුල්ලභාය බුද්ධභූමියා සම්පත්තිහෙතුභාවතො ච පරමො කල්‍යාණමිත්තො’’ති ච පච්චවෙක්ඛිතබ්බං.

තථා ‘‘උළාරෙ කම්මනි අනෙනාහං සම්භාවිතො, තස්මා සා සම්භාවනා අවිතථා කාතබ්බා’’ති ච ‘‘එකන්තභෙදිතාය ජීවිතස්ස ආයාචිතෙනාපි මයා දාතබ්බං, පගෙව යාචිතෙනා’’ති ච ‘‘උළාරජ්ඣාසයෙහි ගවෙසිත්වාපි දාතබ්බො, [දාතබ්බතො (චරියා. අට්ඨ. පකිණ්ණකකථාවණ්ණනා)] සයමෙවාගතො මම පුඤ්ඤෙනා’’ති ච ‘‘යාචකස්ස දානාපදෙසෙන මය්හමෙවායමනුග්ගහො’’ති ච ‘‘අහං විය අයං සබ්බොපි ලොකො මයා අනුග්ගහෙතබ්බො’’ති ච ‘‘අසති යාචකෙ කථං මය්හං දානපාරමී පූරෙය්‍යා’’ති ච ‘‘යාචකානමෙවත්ථාය මයා සබ්බොපි පරිග්ගහෙතබ්බො’’ති ච ‘‘අයාචිත්වාපි මං මම සන්තකං යාචකා කදා සයමෙව ගණ්හෙය්‍යු’’න්ති ච ‘‘කථමහං යාචකානං පියො චස්සං මනාපො’’ති ච ‘‘කථං වා තෙ මය්හං පියා චස්සු මනාපා’’ති ච ‘‘කථං වාහං දදමානො දත්වාපි ච අත්තමනො අස්සං පමුදිතො පීතිසොමනස්සජාතො’’ති ච ‘‘කථං වා මෙ යාචකා භවෙය්‍යුං, උළාරො ච දානජ්ඣාසයො’’ති ච ‘‘කථං වාහමයාචිතො එව යාචකානං හදයමඤ්ඤාය දදෙය්‍ය’’න්ති ‘‘සති ධනෙ, යාචකෙ ච අපරිච්චාගො මහතී මය්හං වඤ්චනා’’ති ච ‘‘කථමහං අත්තනො අඞ්ගානි, ජීවිතඤ්චාපි පරිච්චජෙය්‍ය’’න්ති ච චාගනින්නතා උපට්ඨපෙතබ්බා.

අපිච ‘‘අත්ථො නාමායං නිරපෙක්ඛං දායකමනුගච්ඡති යථා තං නිරපෙක්ඛං ඛෙපකං කිටකො’’ති අත්ථෙ නිරපෙක්ඛතාය චිත්තං උප්පාදෙතබ්බං. යාචමානො පන යදි පියපුග්ගලො හොති ‘‘පියො මං යාචතී’’ති සොමනස්සං උප්පාදෙතබ්බං. අථ උදාසීනපුග්ගලො හොති ‘‘අයං මං යාචමානො අද්ධා ඉමිනා පරිච්චාගෙන මිත්තො හොතී’’ති සොමනස්සං උප්පාදෙතබ්බං. දදන්තො හි යාචකානං පියො හොතීති. අථ පන වෙරීපුග්ගලො යාචති, ‘‘පච්චත්ථිකො මං යාචති, අයං මං යාචමානො අද්ධා ඉමිනා පරිච්චාගෙන වෙරීපි පියො මිත්තො හොතී’’ති විසෙසතො සොමනස්සං උප්පාදෙතබ්බං. එවං පියපුග්ගලෙ විය මජ්ඣත්තවෙරීපුග්ගලෙසුපි මෙත්තාපුබ්බඞ්ගමං කරුණං උපට්ඨපෙත්වාව දාතබ්බං.

සචෙ පනස්ස චිරකාලං පරිභාවිතත්තා ලොභස්ස දෙය්‍යධම්මවිසයා ලොභධම්මා උප්පජ්ජෙය්‍යුං, තෙන බොධිසත්තපටිඤ්ඤෙන ඉති පටිසඤ්චික්ඛිතබ්බං ‘‘නනු තයා සප්පුරිස සම්බොධාය අභිනීහාරං කරොන්තෙන සබ්බසත්තානමුපකාරාය අයං කායො නිස්සට්ඨො, තප්පරිච්චාගමයඤ්ච පුඤ්ඤං, තත්ථ නාම තෙ බාහිරෙපි වත්ථුස්මිං අභිසඞ්ගප්පවත්ති හත්ථිසිනානසදිසී හොති, තස්මා තයා න කත්ථචි අභිසඞ්ගො උප්පාදෙතබ්බො. සෙය්‍යථාපි නාම මහතො භෙසජ්ජරුක්ඛස්ස තිට්ඨතො මූලං මූලත්ථිකා හරන්ති, පපටිකං, තචං, ඛන්ධං, විටපං, සාඛං, පලාසං, පුප්ඵං, ඵලං ඵලත්ථිකා හරන්ති, න තස්ස රුක්ඛස්ස ‘මය්හං සන්තකං එතෙ හරන්තී’ති විතක්කසමුදාචාරො හොති, එවමෙව සබ්බලොකහිතාය උස්සුක්කමාපජ්ජන්තෙන මයා මහාදුක්ඛෙ අකතඤ්ඤුකෙ නිච්චාසුචිම්හි කායෙ පරෙසං උපකාරාය විනියුජ්ජමානෙ අණුමත්තොපි මිච්ඡාවිතක්කො න උප්පාදෙතබ්බො. කො වා එත්ථ විසෙසො අජ්ඣත්තිකබාහිරෙසු මහාභූතෙසු එකන්තභෙදනවිකිරණවිද්ධංසනධම්මෙසු. කෙවලං පන සම්මොහවිජම්භිතමෙතං, යදිදං ‘එතං මම, එසොහමස්මි, එසො මෙ අත්තා’ති අභිනිවෙසො, තස්මා බාහිරෙසු මහාභූතෙසු විය අජ්ඣත්තිකෙසුපි කරචරණනයනාදීසු, මංසාදීසු ච අනපෙක්ඛෙන හුත්වා ‘තං තදත්ථිකා හරන්තූ’ති නිස්සට්ඨචිත්තෙන භවිතබ්බ’’න්ති. එවං පටිසඤ්චික්ඛතො චස්ස සම්බොධාය පහිතත්තස්ස කායජීවිතෙසු නිරපෙක්ඛස්ස අප්පකසිරෙනෙව

කායවචීමනොකම්මානි සුවිසුද්ධානි හොන්ති, සො විසුද්ධකායවචීමනොකම්මන්තො විසුද්ධාජීවො ඤායපටිපත්තියං ඨිතො ආයාපායුපායකොසල්ලසමන්නාගමෙන භියොසො මත්තාය දෙය්‍යධම්මපරිච්චාගෙන, අභයදානසද්ධම්මදානෙහි ච සබ්බසත්තෙ අනුග්ගණ්හිතුං සමත්ථො හොති, අයං තාව **දානපාරමියං** පච්චවෙක්ඛණානයො.

සීලපාරමියං පන එවං පච්චවෙක්ඛිතබ්බං – ''ඉදඤ්හි සීලං නාම ගඞ්ගොදකාදීහි විසොධෙතුං අසක්කුණෙය්‍යස්ස දොසමලස්ස වික්ඛාලනජලං, හරිචන්දනාදීහි විනෙතුං අසක්කුණෙය්‍යස්ස රාගාදිපරිළාහස්ස විනයනං, මුත්තාහාරමකුටකුණ්ඩලාදීහි පවුරජනාලඞ්කාරෙහි අසාධාරණො සාධූනමලඞ්කාරවිසෙසො, සබ්බදිසාවායනකො අතිකිත්තිමො [සබ්බදිසාවායනතො අකිත්තිමො (චරියා. අට්ඨ. පකිණ්ණකකථාවණ්ණනා; දී. නි. ටී. 1.7)] සබ්බකාලානුරූපො ච සුරභිගන්ධො, ඛත්තියමහාසාලාදීහි, දෙවතාහි ච වන්දනීයාදිභාවාවහනතො පරමො වසීකරණමන්තො, චාතුමහාරාජිකාදිදෙවලොකාරොහණසොපානපන්ති, ඣානාභිඤ්ඤානං අධිගමූපායො, නිබ්බානමහානගරස්ස සම්පාපකමග්ගො, සාවකබොධිපච්චෙකබොධිසම්මාසම්බොධීනං පතිට්ඨානභූමි, යං යං වා පනිච්ඡිතං පත්ථිතං, තස්ස තස්ස සමිජ්ඣනූපායභාවතො චින්තාමණිකප්පරුක්ඛාදිකෙ ච අතිසෙති. වුත්තඤ්හෙතං භගවතා ''ඉජ්ඣති භික්ඛවෙ, සීලවතො චෙතොපණිධි විසුද්ධත්තා''ති (දී. නි. 3.337; සං. නි. 4.352; අ. නි. 8.35). අපරම්පි වුත්තං ''ආකඞ්ඛෙය්‍ය චෙ භික්ඛවෙ, භික්ඛු සබ්‍රහ්මචාරීනං පියො ච අස්සං මනාපො ච ගරු ච භාවනීයො චාති, සීලෙස්වෙවස්ස පරිපූරකාරී''තිආදි (ම. නි. 1.65). තථා ''අවිප්පටිසාරත්ථානි ඛො ආනන්ද කුසලානි සීලානී''ති, (අ. නි. 10.1; 11.1) ''පඤ්චිමෙ ගහපතයො, ආනිසංසා සීලවතො සීලසම්පදායා''තිආදිසුත්තානඤ්ච (දී. නි. 2.150; අ. නි. 5.213; උදා. 76; මහාව. 385) වසෙන සීලගුණා පච්චවෙක්ඛිතබ්බා. තථා අග්ගික්ඛන්ධොපමසුත්තාදීනං (අ. නි. 7.72) වසෙන සීලවිරහෙ ආදීනවා.

අපිච පීතිසොමනස්සනිමිත්තතො, අත්තානුවාදපරානුවාදදණ්ඩදුග්ගතිභයාභාවතො, විඤ්ඤූහි පාසංසභාවතො, අවිප්පටිසාරහෙතුතො, පරමසොත්ථිට්ඨානතො, කුලසාපතෙය්‍යාධිපතෙය්‍යජීවිතරූපට්ඨානබන්ධුමිත්තසම්පත්තීනං අතිසයනතො ච සීලං පච්චවෙක්ඛිතබ්බං. සීලවතො හි අත්තනො සීලසම්පදාහෙතු මහන්තං පීතිසොමනස්සං උප්පජ්ජති ''කතං වත මයා කුසලං, කතං කල්‍යාණං, කතං භීරුත්තාණ''න්ති.

තථා සීලවතො අත්තා න උපවදති, න ච පරෙ විඤ්ඤූ, දණ්ඩදුග්ගතිභයානඤ්ච සම්භවොයෙව නත්ථි, ''සීලවා පුරිසපුග්ගලො කල්‍යාණධම්මො''ති විඤ්ඤූනං පාසංසො ච හොති. තථා සීලවතො ය්වායං ''කතං වත මයා පාපං, කතං ලුද්දං, කතං කිබ්බිස''න්ති දුස්සීලස්ස විප්පටිසාරො උප්පජ්ජති, සො න හොති. සීලඤ්ච නාමෙතං අප්පමාදාධිට්ඨානතො, භොගබ්‍යසනාදිපරිහාරමුඛෙන මහතො අත්ථස්ස සාධනතො, මඞ්ගලභාවතො, පරමං සොත්ථිට්ඨානං. නිහීනජච්චොපි සීලවා ඛත්තියමහාසාලාදීනං පූජනීයො හොතීති කුලසම්පත්තිං අතිසෙති සීලසම්පදා, ''තං කිං මඤ්ඤසි මහාරාජ, ඉධ තෙ අස්ස දාසො කම්මකරො''තිආදි (දී. නි. 1.183) වක්ඛමානසාමඤ්ඤසුත්තවචනඤ්චෙත්ථ සාධකං, චොරාදීහි අසාධාරණතො, පරලොකානුගමනතො, මහප්ඵලභාවතො, සමථාදිගුණාධිට්ඨානතො ච බාහිරධනං සාපතෙය්‍යං අතිසෙති සීලං. පරමස්ස චිත්තිස්සරියස්ස අධිට්ඨානභාවතො ඛත්තියාදීනමිස්සරියං අතිසෙති සීලං. සීලනිමිත්තඤ්හි තංතංසත්තනිකායෙසු සත්තානමිස්සරියං, වස්සසතාදිදීඝප්පමාණතො ච ජීවිතතො එකාහම්පි සීලවතො ජීවිතස්ස විසිට්ඨතාවචනතො, සතිපි ජීවිතෙ සික්ඛානික්ඛිපනස්ස මරණතාවචනතො ච සීලං ජීවිතතො විසිට්ඨතරං. වෙරීනම්පි මනුඤ්ඤභාවාවහනතො, ජරාරොගවිපත්තීහි අනභිභවනීයතො ච රූපසම්පත්තිං අතිසෙති සීලං. පාසාදහම්මියාදිට්ඨානප්පභෙදෙ රාජයුවරාජසෙනාපතිආදිඨානවිසෙසෙ ච සුඛවිසෙසාධිට්ඨානභාවතො අතිසෙති සීලං. සභාවසිනිද්ධෙ සන්තිකාවචරෙපි බන්ධුජනෙ, මිත්තජනෙ ච එකන්තහිතසම්පාදනතො, පරලොකානුගමනතො ච අතිසෙති සීලං. ''න තං මාතා පිතා කයිරා''තිආදි (ධ. ප. 43) වචනඤ්චෙත්ථ සාධකං. තථා හත්ථිඅස්සරථපත්තිබලකායෙහි, මන්තාගදසොත්ථානපයොගෙහි ච දුරාරක්ඛානමනාථානං අත්තාධීනතො, අනපරාධීනතො, මහාවිසයතො ච ආරක්ඛභාවෙන සීලමෙව විසිට්ඨතරං. තෙනෙවාහ ''ධම්මො හවෙ රක්ඛති ධම්මචාරි''න්තිආදි (ථෙරගා. 303; ජා. 1.10.102). එවමනෙකගුණසමන්නාගතං සීලන්ති පච්චවෙක්ඛන්තස්ස අපරිපුණ්ණා චෙව සීලසම්පදා පාරිපූරිං ගච්ඡති, අපරිසුද්ධා ච පාරිසුද්ධිං.

සචෙ පනස්ස දීඝරත්තං පරිචයෙන සීලපටිපක්ඛධම්මා දොසාදයො අන්තරන්තරා උප්පජ්ජෙය්‍යුං, තෙන බොධිසත්තපටිඤ්ඤෙන එවං පටිසඤ්චික්ඛිතබ්බං ''නනු තයා බොධාය පණිධානං කතං, සීලවෙකල්ලෙන ච න සක්කා න ච සුකරා ලොකියාපි සම්පත්තියො පාපුණිතුං, පගෙව ලොකුත්තරා''ති. සබ්බසම්පත්තීනමග්ගභූතාය සම්මාසම්බොධියා අධිට්ඨානභූතෙන සීලෙන පරමුක්කංසගතෙන භවිතබ්බං, තස්මා ''කිකීව අණ්ඩ''න්තිආදිනා (දී. නි. අට්ඨ. 1.7; විසුද්ධි. 1.19) වුත්තනයෙන සම්මදෙව සීලං රක්ඛන්තෙන සුට්ඨු තයා පෙසලෙන භවිතබ්බං.

අපිච තයා ධම්මදෙසනාය යානත්තයෙ සත්තානමවතාරණපරිපාචනානි කාතබ්බානි, සීලවෙකල්ලස්ස ච වචනං න පච්චෙතබ්බං හොති, අසප්පායාහාරවිචාරස්ස විය වෙජ්ජස්ස තිකිච්ඡනං, තස්මා ''කථාහං සද්ධෙය්‍යො හුත්වා සත්තානමවතාරණපරිපාචනානි කරෙය්‍ය''න්ති සභාවපරිසුද්ධසීලෙන භවිතබ්බං. කිඤ්ච ඣානාදිගුණවිසෙසයොගෙන මෙ සත්තානමුපකාරකරණසමත්ථතා, පඤ්ඤාපාරමීආදිපරිපූරණඤ්ච ඣානාදයො ගුණා ච සීලපාරිසුද්ධිං විනා න සම්භවන්තීති සම්මදෙව සීලං සොධෙතබ්බං.

තථා ‘‘සම්බාධො ඝරාවාසො රජොපථො’’තිආදිනා (දී. නි. 1.111; ම. නි. 1.291, 371; 2.10; 3.13, 218; සං. නි. 2.154; 5.1002; අ. නි. 10.99; නෙත්ති. 94) ඝරාවාසෙ, ‘‘අට්ඨිකඞ්කලූපමා කාමා’’තිආදිනා (ම. නි. 1.234; 2.42; පාචි. 417; චූළනි. 147) ‘‘මාතාපි පුත්තෙන විවදතී’’තිආදිනා (ම. නි. 1.168) ච කාමෙසු, ‘‘සෙය්‍යථාපි පුරිසො ඉණං ආදාය කම්මන්තෙ පයොජෙය්‍යා’’තිආදිනා (ම. නි. 1.426) කාමච්ඡන්දාදීසු ආදීනවදස්සනපුබ්බඞ්ගමා, වුත්තවිපරියායෙන ‘‘අබ්භොකාසො පබ්බජ්ජා’’තිආදිනා (දී. නි. 1.191, 398; ම. නි. 1.291, 371; 2.10; 3.13, 218; සං. නි. 1.291; සං. නි. 5.1002; අ. නි. 10.99; නෙත්ති. 98) පබ්බජ්ජාදීසු ආනිසංසාපටිසඞ්ඛාවසෙන **නෙක්ඛම්මපාරමියං** පච්චවෙක්ඛණා කාතබ්බා. අයමෙත්ථ සඞ්ඛෙපො, විත්ථාරො පන දුක්ඛක්ඛන්ධආසිවිසොපමසුත්තාදි (ම. නි. 1.163, 175; සං. නි. 4.238) වසෙන වෙදිතබ්බො.

තථා ‘‘පඤ්ඤාය විනා දානාදයො ධම්මා න විසුජ්ඣන්ති, යථාසකං බ්‍යාපාරසමත්ථා ච න හොන්තී’’ති පඤ්ඤාය ගුණා මනසි කාතබ්බා. යථෙව හි ජීවිතෙන විනා සරීරයන්තං න සොභති, න ච අත්තනො කිරියාසු පටිපත්තිසමත්ථං හොති. යථා ච චක්ඛාදීනි ඉන්ද්‍රියානි විඤ්ඤාණෙන විනා යථාසකං විසයෙසු කිච්චං කාතුං නප්පහොන්ති, එවං සද්ධාදීනි ඉන්ද්‍රියානි පඤ්ඤාය විනා සකකිච්චපටිපත්තියමසමත්ථානීති පරිච්චාගාදිපටිපත්තියං පඤ්ඤා පධානකාරණං. උම්මීලිතපඤ්ඤාචක්ඛුකා හි මහාසත්තා බොධිසත්තා අත්තනො අඞ්ගපච්චඞ්ගානිපි දත්වා අනත්තුක්කංසකා, අපරවම්භකා ච හොන්ති, භෙසජ්ජරුක්ඛා විය විකප්පරහිතා කාලත්තයෙපි සොමනස්සජාතා. පඤ්ඤාවසෙන හි උපායකොසල්ලයොගතො පරිච්චාගො පරහිතපවත්තියා දානපාරමිභාවං උපෙති. අත්තත්ථඤ්හි දානං මුද්ධසදිසං [වුද්ධිසදිසං (දී. නි. ටී. 1.7)] හොති.

තථා පඤ්ඤාය අභාවෙන තණ්හාදිසංකිලෙසාවියොගතො සීලස්ස විසුද්ධියෙව න සම්භවති, කුතො සබ්බඤ්ඤුගුණාධිට්ඨානභාවො. පඤ්ඤවා එව ච ඝරාවාසෙ කාමගුණෙසු සංසාරෙ ච ආදීනවං, පබ්බජ්ජාය ඣානසමාපත්තියං නිබ්බානෙ ච ආනිසංසං සුට්ඨු සල්ලක්ඛෙන්තො පබ්බජිත්වා ඣානසමාපත්තියො නිබ්බත්තෙත්වා නිබ්බානනින්නො, පරෙ ච තත්ථ පතිට්ඨපෙති.

වීරියඤ්ච පඤ්ඤාරහිතං යථිච්ඡිතමත්ථං න සාධෙති දුරාරම්භභාවතො. අනාරම්භොයෙව හි දුරාරම්භතො සෙය්‍යො, පඤ්ඤාසහිතෙන පන වීරියෙන න කිඤ්චි දුරධිගමං උපායපටිපත්තිතො. තථා පඤ්ඤවා එව පරාපකාරාදීනමධිවාසකජාතියො හොති, න දුප්පඤ්ඤො. පඤ්ඤාවිරහිතස්ස ච පරෙහි උපනීතා අපකාරා ඛන්තියා පටිපක්ඛමෙව අනුබ්‍රූහෙන්ති. පඤ්ඤවතො පන තෙ ඛන්තිසම්පත්තියා අනුබ්‍රූහනවසෙන අස්සා ථිරභාවාය සංවත්තන්ති. පඤ්ඤවා එව තීණිපි සච්චානි තෙසං කාරණානි පටිපක්ඛෙ ච යථාභූතං ජානිත්වා පරෙසං අවිසංවාදකො හොති. තථා පඤ්ඤාබලෙන අත්තානමුපත්ථම්භෙත්වා ධිතිසම්පදාය සබ්බපාරමීසු අචලසමාදානාධිට්ඨානො හොති. පඤ්ඤවා එව ච පියමජ්ඣත්තවෙරිවිභාගමකත්වා සබ්බත්ථ හිතූපසංහාරකුසලො හොති. තථා පඤ්ඤාවසෙන ලාභාලාභාදිලොකධම්මසන්නිපාතෙ නිබ්බිකාරතාය මජ්ඣත්තො හොති. එවං සබ්බාසං පාරමීනං පඤ්ඤාව පාරිසුද්ධිහෙතූති **පඤ්ඤාගුණා** පච්චවෙක්ඛිතබ්බා.

අපිච පඤ්ඤාය විනා න දස්සනසම්පත්ති, අන්තරෙන ච දිට්ඨිසම්පදං න සීලසම්පදා, සීලදිට්ඨිසම්පදාරහිතස්ස ච න සමාධිසම්පදා, අසමාහිතෙන ච න සක්කා අත්තහිතමත්තම්පි සාධෙතුං, පගෙව උක්කංසගතං පරහිතන්ති. ‘‘නනු තයා පරහිතාය පටිපන්නෙන සක්කච්චං පඤ්ඤාපාරිසුද්ධියා ආයොගො කරණීයො’’ති බොධිසත්තෙන අත්තා ඔවදිතබ්බො. පඤ්ඤානුභාවෙන හි මහාසත්තො චතුරධිට්ඨානාධිට්ඨිතො චතූහි සඞ්ගහවත්ථූහි ලොකං අනුග්ගණ්හන්තො සත්තෙ නිය්‍යානමග්ගෙ අවතාරෙති, ඉන්ද්‍රියානි ච නෙසං පරිපාචෙති. තථා පඤ්ඤාබලෙන ඛන්ධායතනාදීසු පවිචයබහුලො පවත්තිනිවත්තියො යාථාවතො පරිජානන්තො දානාදයො ගුණවිසෙසෙ නිබ්බෙධභාගියභාවං නයන්තො බොධිසත්තසික්ඛාය පරිපූරකාරී හොතීති එවමාදිනා අනෙකාකාරවොකාරෙ පඤ්ඤාගුණෙ වවත්ථපෙත්වා පඤ්ඤාපාරමී අනුබ්‍රූහෙතබ්බා.

තථා දිස්සමානපාරානිපි ලොකියානි කම්මානි නිහීනවීරියෙන පාපුණිතුමසක්කුණෙය්‍යානි, අගණිතඛෙදෙන පන ආරද්ධවීරියෙන දුරධිගමං නාම නත්ථි. නිහීනවීරියො හි ‘‘සංසාරමහොඝතො සබ්බසත්තෙ සන්තාරෙස්සාමී’’ති ආරභිතුමෙව න සක්කුණොති. මජ්ඣිමො පන ආරභිත්වාන අන්තරාවොසානමාපජ්ජති. උක්කට්ඨවීරියො පන අත්තසුඛනිරපෙක්ඛො ආරභිත්වා පාරමධිගච්ඡතීති වීරියසම්පත්ති පච්චවෙක්ඛිතබ්බා.

අපිච ‘‘යස්ස අත්තනො එව සංසාරපඞ්කතො සමුද්ධරණත්ථමාරම්භො, තස්සාපි වීරියස්ස සිථිලභාවෙන මනොරථානං මත්ථකප්පත්ති න සක්කා සම්භාවෙතුං, පගෙව සදෙවකස්ස ලොකස්ස සමුද්ධරණත්ථං කතාභිනීහාරෙනා’’ති ච ‘‘රාගාදීනං දොසගණානං මත්තමහානාගානම්ව දුන්නිවාරණභාවතො, තන්නිදානානඤ්ච කම්මසමාදානානං උක්ඛිත්තාසිකවධකසදිසභාවතො, තන්නිමිත්තානඤ්ච දුග්ගතීනං සබ්බදා විවටමුඛභාවතො, තත්ථ නියොජකානඤ්ච පාපමිත්තානං සදා සන්නිහිතභාවතො, තදොවාදකාරිතාය ච බාලස්ස පුථුජ්ජනභාවස්ස සති සම්භවෙ යුත්තං සයමෙව සංසාරදුක්ඛතො නිස්සරිතු’’න්ති ච ‘‘මිච්ඡාවිතක්කා වීරියානුභාවෙන දූරී භවන්තී’’ති ච ‘‘යදි පන සම්බොධිං අත්තාධීනෙන වීරියෙන සක්කා සමධිගන්තුං, කිමෙත්ථ දුක්කර’’න්ති ච එවමාදිනා නයෙන **වීරියගුණා** පච්චවෙක්ඛිතබ්බා.

තථා ''ඛන්ති නාමායං නිරවසෙසගුණපටිපක්ඛස්ස කොධස්ස විධමනතො ගුණසම්පාදනෙ සාධූනං අප්පටිහතමායුධං, පරාභිභවනෙ සමත්ථානමලඞ්කාරො, සමණබ්‍රාහ්මණානං බලසම්පදා, කොධග්ගිවිනයනා උදකධාරා, කල්‍යාණකිත්තිසද්දස්ස සඤ්ජාතිදෙසො, පාපපුග්ගලානං වචීවිසවූපසමකරො මන්තාගදො, සංවරෙ ඨිතානං පරමා ධීරපකති, ගම්භීරාසයතාය සාගරො, දොසමහාසාගරස්ස වෙලා, අපායද්වාරස්ස පිධානකවාටං දෙවබ්‍රහ්මලොකානං ආරොහණසොපානං, සබ්බගුණානමධිවාසභූමි, උත්තමා කායවචීමනොවිසුද්ධී''ති මනසි කාතබ්බං. අපිච ''එතෙ සත්තා ඛන්තිසම්පත්තියා අභාවතො ඉධලොකෙ තපන්ති, පරලොකෙ ච තපනීයධම්මානුයොගතො''ති ච ''යදිපි පරාපකාරනිමිත්තං දුක්ඛං උප්පජ්ජති, තස්ස පන දුක්ඛස්ස ඛෙත්තභූතො අත්තභාවො, බීජභූතඤ්ච කම්මං මයාව අභිසඞ්ඛත''න්ති ච ''තස්ස ච දුක්ඛස්ස ආණණ්‍යකරණමෙත''න්ති ච ''අපකාරකෙ අසති කථං මය්හං ඛන්තිසම්පදා සම්භවතී''ති ච ''යදිපායං එතරහි අපකාරකො , අයං නාම පුබ්බෙ අනෙන මය්හං උපකාරො කතො''ති ච ''අපකාරො එව වා ඛන්තිනිමිත්තතාය උපකාරො''ති ච ''සබ්බෙපිමෙ සත්තා මය්හං පුත්තසදිසා, පුත්තකතාපරාධෙසු ච කො කුජ්ඣිස්සතී''ති ච ''යෙන කොධභූතාවෙසෙන අයං මය්හං අපරජ්ඣති, ස්වායං කොධභූතාවෙසො මයා විනෙතබ්බො''ති ච ''යෙන අපකාරෙන ඉදං මය්හං දුක්ඛං උප්පන්නං, තස්ස අහම්පි නිමිත්ත''න්ති ච ''යෙහි ධම්මෙහි අපකාරො කතො, යත්ථ ච කතො, සබ්බෙපි තෙ තස්මිංයෙව ඛණෙ නිරුද්ධා, කස්සිදානි කෙන කොපො කාතබ්බො''ති ච ''අනත්තතාය සබ්බධම්මානං කො කස්ස අපරජ්ඣතී''ති ච පච්චවෙක්ඛන්තෙන ඛන්තිසම්පදා බ්‍රූහෙතබ්බා.

යදි පනස්ස දීඝරත්තං පරිචයෙන පරාපකාරනිමිත්තකො කොධො චිත්තං පරියාදාය තිට්ඨෙය්‍ය, තෙන ඉති පටිසඤ්චික්ඛිතබ්බං ''ඛන්ති නාමෙසා පරාපකාරස්ස පටිපක්ඛපටිපත්තීනං පච්චුපකාරකාරණ''න්ති ච ''අපකාරො ච මය්හං දුක්ඛුප්පාදනෙන දුක්ඛුපනිසාය සද්ධාය, සබ්බලොකෙ අනභිරතිසඤ්ඤාය ච පච්චයො''ති ච ''ඉන්ද්‍රියපකතිරෙසා, යදිදං ඉට්ඨානිට්ඨවිසයසමායොගො, තත්ථ අනිට්ඨවිසයසමායොගො මය්හං න සියාති තං කුතෙත්ථ ලබ්භා''ති ච ''කොධවසිකො සත්තො කොධෙන උම්මත්තො වික්ඛිත්තචිත්තො, තත්ථ කිං පච්චපකාරෙනා''ති ච ''සබ්බෙපිමෙ සත්තා සම්මාසම්බුද්ධෙන ඔරසපුත්තා විය පරිපාලිතා, තස්මා න තත්ථ මයා චිත්තකොපො කාතබ්බො''ති ච ''අපරාධකෙ ච සති ගුණෙ ගුණවති මයා කොපො න කාතබ්බො''ති ච ''අසති ගුණෙ කස්සචිපි ගුණස්සාභාවතො විසෙසෙන කරුණායිතබ්බො''ති ච ''කොපෙන මය්හං ගුණයසා නිහීයන්තී''ති ච ''කුජ්ඣනෙන මය්හං දුබ්බණ්ණදුක්ඛසෙය්‍යාදයො සපත්තකන්තා ආගච්ඡන්තී''ති ච ''කොධො ච නාමායං සබ්බදුක්ඛාහිතකාරකො සබ්බසුඛහිතවිනාසකො බලවා පච්චත්ථිකො''ති ච ''සති ච ඛන්තියා න කොචි පච්චත්ථිකො''ති ච ''අපරාධකෙන අපරාධනිමිත්තං යං දුක්ඛං ආයතිං ලද්ධබ්බං, සති ච ඛන්තියා මය්හං තදභාවො''ති ච ''චින්තෙන්තෙන, කුජ්ඣන්තෙන ච මයා පච්චත්ථිකොයෙව අනුවත්තිතො''ති ච ''කොධෙ ච මයා ඛන්තියා අභිභූතෙ තස්ස දාසභූතො පච්චත්ථිකො සම්මදෙව අභිභූතො''ති ච ''කොධනිමිත්තං ඛන්තිගුණපරිච්චාගො මය්හං න යුත්තො''ති ච ''සති ච කොධෙ ගුණවිරොධපච්චනීකධම්මෙ කථං මෙ සීලාදිධම්මා පාරිපූරිං ගච්ඡෙය්‍යුං, අසති ච තෙසු කථාහං සත්තානං උපකාරබහුලො පටිඤ්ඤානුරූපං උත්තමං සම්පත්තිං පාපුණිස්සාමී''ති ච ''ඛන්තියා ච සති බහිද්ධා වික්ඛෙපාභාවතො සමාහිතස්ස සබ්බෙ සඞ්ඛාරා අනිච්චතො දුක්ඛතො සබ්බෙ ධම්මා අනත්තතො නිබ්බානං අසඞ්ඛතාමතසන්තපණීතතාදිභාවතො නිජ්ඣානං ඛමන්ති, 'බුද්ධධම්මා ච අචින්තෙය්‍යාපරිමෙය්‍යප්පභාවා'ති'', තතො ච ''අනුලොමිකඛන්තියං ඨිතො 'කෙවලා ඉමෙ අත්තත්තනියභාවරහිතා ධම්මමත්තා යථාසකං පච්චයෙහි උප්පජ්ජන්ති විනස්සන්ති, න කුතොචි ආගච්ඡන්ති, න කුහිඤ්චි ගච්ඡන්ති, න ච කත්ථචි පතිට්ඨිතා, න චෙත්ථ කොචි කස්සචි බ්‍යාපාරො'ති අහංකාරමමංකාරානධිට්ඨානතා නිජ්ඣානං ඛමති, යෙන බොධිසත්තො බොධියා නියතො අනාවත්තිධම්මො හොතී''ති එවමාදිනා **ඛන්තිපාරමියා** පච්චවෙක්ඛණා වෙදිතබ්බා.

තථා ''සච්චෙන විනා සීලාදීනමසම්භවතො, පටිඤ්ඤානුරූපපටිපත්තියා අභාවතො, සච්චධම්මාතික්කමෙ ච සබ්බපාපධම්මානං සමොසරණභාවතො, අසච්චසන්ධස්ස අප්පච්චයිකභාවතො, ආයතිඤ්ච අනාදෙය්‍යවචනතාවහනතො, සම්පන්නසච්චස්ස සබ්බගුණාධිට්ඨානභාවතො, සච්චාධිට්ඨානෙන සබ්බසම්බොධිසම්භාරානං පාරිසුද්ධිපාරිපූරිසමන්වායතො, සභාවධම්මාවිසංවාදනෙන සබ්බබොධිසම්භාරකිච්චකරණතො , බොධිසත්තපටිපත්තියා ච පරිනිප්ඵත්තිතො''තිආදිනා **සච්චපාරමියා** සම්පත්තියො පච්චවෙක්ඛිතබ්බා.

තථා ''දානාදීසු දළ්හසමාදානං, තප්පටිපක්ඛසන්නිපාතෙ ච නෙසං අචලාධිට්ඨානං, තත්ථ ච ධීරවීරභාවං විනා න දානාදිසම්භාරා සම්බොධිනිමිත්තා සම්භවන්තී''තිආදිනා **අධිට්ඨානගුණා** පච්චවෙක්ඛිතබ්බා.

තථා ''අත්තහිතමත්තෙ අවතිට්ඨන්තෙනාපි සත්තෙසු හිතචිත්තතං විනා න සක්කා ඉධලොකපරලොකසම්පත්තියො පාපුණිතුං, පගෙව සබ්බසත්තෙ නිබ්බානසම්පත්තියං පතිට්ඨාපෙතුකාමෙනා''ති ච ''පච්ඡා සබ්බසත්තානං ලොකුත්තරසම්පත්තිමාකඞ්ඛන්තෙන ඉදානි ලොකියසම්පත්තිමාකඞ්ඛා යුත්තරූපා''ති ච ''ඉදානි ආසයමත්තෙන පරෙසං හිතසුඛූපසංහාරං කාතුමසක්කොන්තො කදා පයොගෙන තං සාධයිස්සාමී''ති ච ''ඉදානි මයා හිතසුඛූපසංහාරෙන සංවද්ධිතා පච්ඡා ධම්මසංවිභාගසහායා මය්හං භවිස්සන්තී''ති ච ''එතෙහි විනා න මය්හං බොධිසම්භාරා සම්භවන්ති, තස්මා සබ්බබුද්ධගුණවිභූතිනිප්ඵත්තිකාරණත්තා මය්හං එතෙ පරමං පුඤ්ඤක්ඛෙත්තං අනුත්තරං කුසලායතනං උත්තමං ගාරවට්ඨාන''න්ති ච ''සවිසෙසං සබ්බෙසුපි සත්තෙසු හිතජ්ඣාසයතා පච්චුපට්ඨපෙතබ්බා, කිඤ්ච කරුණාධිට්ඨානතොපි සබ්බසත්තෙසු මෙත්තා අනුබ්‍රූහෙතබ්බා. විමරියාදීකතෙන හි චෙතසා සත්තෙසු හිතසුඛූපසංහාරනිරතස්ස තෙසං අහිතදුක්ඛාපනයනකාමතා බලවතී උප්පජ්ජති

දළ්හමූලා, කරුණා ච සබ්බෙසං බුද්ධකාරකධම්මානං ආදි චරණං පතිට්ඨා මූලං මුඛං පමුඛ''න්ති එවමාදිනා **මෙත්තාගුණා** පච්චවෙක්ඛිතබ්බා.

තථා ''උපෙක්ඛාය අභාවෙ සත්තෙහි කතා විප්පකාරා චිත්තස්ස විකාරං උප්පාදෙය්‍යුං, සති ච චිත්තවිකාරෙ දානාදිසම්භාරානං සම්භවො එව නත්ථී''ති ච ''මෙත්තාසිනෙහෙන සිනෙහිතෙ චිත්තෙ උපෙක්ඛාය විනා සම්භාරානං පාරිසුද්ධි න හොතී''ති ච ''අනුපෙක්ඛකො සඞ්ඛාරෙසු පුඤ්ඤසම්භාරං, තබ්බිපාකඤ්ච සත්තහිතත්ථං පරිණාමෙතුං න සක්කොතී''ති ච උපෙක්ඛාය අභාවෙ දෙය්‍යධම්මපටිග්ගාහකානං විභාගමකත්වා පරිච්චජිතුං න සක්කොතී''ති ච ''උපෙක්ඛාරහිතෙන ජීවිතපරික්ඛාරානං, ජීවිතස්ස වා අන්තරායං අමනසිකරිත්වා සීලවිසොධනං කාතුං න සක්කා''ති ච තථා ''උපෙක්ඛාවසෙන අරතිරතිසහස්සෙව නෙක්ඛම්මබලසිද්ධිතො, උපපත්තිතො ඉක්ඛනවසෙනෙව සබ්බසම්භාරකිච්චනිප්ඵත්තිතො, අච්චාරද්ධවීරියස්ස අනුපෙක්ඛනෙ පධානකිච්චාකරණතො, උපෙක්ඛතො එව තිතික්ඛානිජ්ඣානසම්භවතො, උපෙක්ඛාවසෙන සත්තසඞ්ඛාරානං අවිසංවාදනතො, ලොකධම්මානං අජ්ඣුපෙක්ඛනෙන සමාදින්නධම්මෙසු අචලාධිට්ඨානසිද්ධිතො, පරාපකාරාදීසු අනාභොගවසෙනෙව මෙත්තාවිහාරනිප්ඵත්තිතොති සබ්බසම්බොධිසම්භාරානං සමාදානාධිට්ඨානපාරිපූරිනිප්ඵත්තියො උපෙක්ඛානුභාවෙන සම්පජ්ජන්තී''ති එවමාදිනා නයෙන **උපෙක්ඛාපාරමී** පච්චවෙක්ඛිතබ්බා. එවං අපරිච්චාගපරිච්චාගාදීසු යථාක්කමං ආදීනවානිසංසපච්චවෙක්ඛණා දානාදිපාරමීනං පච්චයොති දට්ඨබ්බං.

තථා සපරික්ඛාරා පඤ්චදස චරණධම්මා පඤ්ච ච අභිඤ්ඤායො. තත්ථ **චරණධම්මා** නාම සීලසංවරො, ඉන්ද්‍රියෙසු ගුත්තද්වාරතා, භොජනෙ මත්තඤ්ඤුතා ජාගරියානුයොගො, සත්ත සද්ධම්මා, චත්තාරි ඣානානි ච. තෙසු **සීලාදීනං** චතුන්නං තෙරසපි ධුතඞ්ගධම්මා, අප්පිච්ඡතාදයො ච පරික්ඛාරා. සද්ධම්මෙසු **සද්ධාය** බුද්ධධම්මසඞ්ඝසීලචාගදෙවතූපසමානුස්සති ලූඛපුග්ගලපරිවජ්ජනා, සිනිද්ධපුග්ගලසෙවනා, සම්පසාදනීයධම්මපච්චවෙක්ඛණා, තදධිමුත්තතා ච පරික්ඛාරා. හිරොත්තප්පානං අකුසලාදීනවපච්චවෙක්ඛණා, අපායාදීනවපච්චවෙක්ඛණා , කුසලධම්මූපත්ථම්භභාවපච්චවෙක්ඛණා, හිරොත්තප්පරහිතපුග්ගලපරිවජ්ජනා, හිරොත්තප්පසම්පන්නපුග්ගලසෙවනා, තදධිමුත්තතා ච. **බාහුසච්චස්ස** පුබ්බයොගො, පරිපුච්ඡකභාවො, සද්ධම්මාභියොගො, අනවජ්ජවිජ්ජාට්ඨානාදිපරිචයො, පරිපක්කින්ද්‍රියතා, කිලෙසදූරීභාවො, අප්පස්සුතපුග්ගලපරිවජ්ජනා බහුස්සුතපුග්ගලසෙවනා, තදධිමුත්තතා ච. **වීරියස්ස** අපායභයපච්චවෙක්ඛණා, ගමනවීථිපච්චවෙක්ඛණා, ධම්මමහත්තපච්චවෙක්ඛණා, ථිනමිද්ධවිනොදනා, කුසීතපුග්ගලපරිවජ්ජනා, ආරද්ධවීරියපුග්ගලසෙවනා, සම්මප්පධානපච්චවෙක්ඛණා, තදධිමුත්තතා ච. **සතියා** සතිසම්පජඤ්ඤං, මුට්ඨස්සතිපුග්ගලපරිවජ්ජනා උපට්ඨිතස්සතිපුග්ගලසෙවනා, තදධිමුත්තතා ච. පඤ්ඤාය පරිපුච්ඡකභාවො, වත්ථුවිසදකිරියා, ඉන්ද්‍රියසමත්තපටිපාදනා, දුප්පඤ්ඤපුග්ගලපරිවජ්ජනා, පඤ්ඤවන්තපුග්ගලසෙවනා, ගම්භීරඤාණචරියසුත්තන්තපච්චවෙක්ඛණා, ධම්මමහත්තපච්චවෙක්ඛණා, තදධිමුත්තතා ච. **චතුන්නං ඣානානං** සීලාදිචතුක්කං, අට්ඨතිංසාය ආරම්මණෙසු පුබ්බභාගභාවනා, ආවජ්ජනාදිවසීභාවකරණඤ්ච පරික්ඛාරා.

තත්ථ සීලාදීහි පයොගසුද්ධියා සත්තානං අභයදානෙ, ආසයසුද්ධියා ආමිසදානෙ, උභයසුද්ධියා ධම්මදානෙ සමත්ථොහොතීතිආදිනා චරණාදීනං දානාදිසම්භාරපච්චයතා යථාරහං නිද්ධාරෙතබ්බා. අතිවිත්ථාරභයෙන පන මයං න විත්ථාරයිම්හ. තථා සම්පත්තිචක්කාදයොපි දානාදීනං පච්චයොති වෙදිතබ්බා.

කො සංකිලෙසොති එත්ථ –

> තණ්හාදීහි පරාමට්ඨ-භාවො තාසං කිලිස්සනං;
> සාමඤ්ඤතො විසෙසෙන, යථාරහං විකප්පතා.

අවිසෙසෙන හි තණ්හාදීහි පරාමට්ඨභාවො පාරමීනං සංකිලෙසො. විසෙසෙන පන දෙය්‍යධම්මපටිග්ගාහකවිකප්පා දානපාරමියා සංකිලෙසො. සත්තකාලවිකප්පා සීලපාරමියා. කාමභවතදුපසමෙසු අභිරතිඅනභිරතිවිකප්පා නෙක්ඛම්මපාරමියා. ''අහං මමා''ති විකප්පා පඤ්ඤාපාරමියා. ලීනුද්ධච්චවිකප්පා වීරියපාරමියා. අත්තපරවිකප්පා ඛන්තිපාරමියා. අදිට්ඨාදීසු දිට්ඨාදිවිකප්පා සච්චපාරමියා. බොධිසම්භාරතබ්බිපක්ඛෙසු දොසගුණවිකප්පා අධිට්ඨානපාරමියා. හිතාහිතවිකප්පා මෙත්තාපාරමියා. ඉට්ඨානිට්ඨවිකප්පා උපෙක්ඛාපාරමියා සංකිලෙසොති වෙදිතබ්බො.

කිං වොදානන්ති –

> තණ්හාදීහි අසාතතා, රහිතතා විකප්පානං;
> වොදානන්ති විජානියා, සබ්බාසමෙව තාසම්පි.

අනුපසාතා හි තණ්හා මාන දිට්ඨී කොධූ පනාහ මක්ඛ පලාස ඉස්සාමච්ඡරිය මායා සාඨෙය්‍යා ථම්භ සාරම්භ මද පමාදාදීහි කිලෙසෙහි දෙය්‍යපටිග්ගාහකවිකප්පාදිරහිතා ච දානාදිපාරමියො පරිසුද්ධා පභස්සරා භවන්තීති.

කො පටිපක්ඛොති –

> අකුසලා කිලෙසා ච, පටිපක්ඛා අභෙදතො;
> භෙදතො පන පුබ්බෙපි, වුත්තා මච්ඡරියාදයො.

අවිසෙසෙන හි සබ්බෙපි අකුසලා ධම්මා, සබ්බෙපි කිලෙසා ච එතාසං පටිපක්ඛා. විසෙසෙන පන පුබ්බෙ වුත්තා මච්ඡරියාදයොති වෙදිතබ්බා. අපිච දෙය්‍යපටිග්ගාහකදානඵලෙසු අලොභාදොසාමොහගුණයොගතො ලොභදොසමොහපටිපක්ඛං දානං, කායාදිදොසත්තයවඞ්කාපගමතො ලොභාදිපටිපක්ඛං සීලං, කාමසුඛපරූපඝාතඅත්තකිලමථපරිවජ්ජනතො දොසත්තයපටිපක්ඛං නෙක්ඛම්මං, ලොභාදීනං අන්ධීකරණතො, ඤාණස්ස ච අනන්ධීකරණතො ලොභාදිපටිපක්ඛා පඤ්ඤා, අලීනානුද්ධතඤායාරම්භවසෙන ලොභාදිපටිපක්ඛං වීරියං, ඉට්ඨානිට්ඨසුඤ්ඤතානං ඛමනතො ලොභාදිපටිපක්ඛා ඛන්ති, සතිපි පරෙසං උපකාරෙ, අපකාරෙ ච යථාභූතප්පවත්තියා ලොභාදිපටිපක්ඛං සච්චං, ලොකධම්මෙ අභිභුය්‍ය යථාසමාදින්නෙසු සම්භාරෙසු අචලනතො ලොභාදිපටිපක්ඛං අධිට්ඨානං, නීවරණවිවෙකතො ලොභාදිපටිපක්ඛා මෙත්තා, ඉට්ඨානිට්ඨෙසු අනුනයපටිඝවිද්ධංසනතො, සමප්පවත්තිතො ච ලොභාදිපටිපක්ඛා උපෙක්ඛාති දට්ඨබ්බං.

කා පටිපත්තීති –

> දානාකාරාදයො එව, උප්පාදිතා අනෙකධා;
> පටිපත්තීති විඤ්ඤෙය්‍යා, පාරමීපූරණක්කමෙ.

දානපාරමියා හි තාව සුඛූපකරණසරීරජීවිතපරිච්චාගෙන, භයාපනයනෙන, ධම්මොපදෙසෙන ච බහුධා සත්තානං අනුග්ගහකරණං පටිපත්ති. තත්ථ ආමිසදානං අභයදානං ධම්මදානන්ති දාතබ්බවත්ථුවසෙන තිවිධං දානං. තෙසු බොධිසත්තස්ස දාතබ්බවත්ථු අජ්ඣත්තිකං, බාහිරන්ති දුවිධං. තත්ථ **බාහිරං** අන්නං පානං වත්ථං යානං මාලා ගන්ධං විලෙපනං සෙය්‍යා ආවසථං පදීපෙය්‍යන්ති දසවිධං. අන්නාදීනං ඛාදනීයභොජනීයාදිවිභාගෙන අනෙකවිධඤ්ච. තථා රූපාරම්මණං යාව ධම්මාරම්මණන්ති ආරම්මණතො ඡබ්බිධං. රූපාරම්මණාදීනඤ්ච නීලාදිවිභාගෙන අනෙකවිධං. තථා මණිකනකරජතමුත්තාපවාළාදිඛෙත්තවත්ථුආරාමාදි දාසීදාසගොමහිංසාදිනානාවිධවත්ථුපකරණවසෙන අනෙකවිධං.

තත්ථ මහාපුරිසො බාහිරං වත්ථුං දෙන්තො ''යො යෙන අත්ථිකො, තං තස්සෙව දෙති. දෙන්තො ච තස්ස අත්ථිකො''ති සයමෙව ජානන්තො අයාචිතොපි දෙති, පගෙව යාචිතො. මුත්තචාගො දෙති, නො අමුත්තචාගො. පරියත්තං දෙති, නො අපරියත්තං. සති දෙය්‍යධම්මෙ පච්චුපකාරසන්නිස්සිතො න දෙති, අසති දෙය්‍යධම්මෙ, පරියත්තෙ ච සංවිභාගාරහං විභජති. න ච දෙති පරූපඝාතාවහං සත්ථවිසමජ්ජාදිකං, නාපි කීළනකං, යං අනත්ථුපසංහිතං, පමාදාවහඤ්ච, න ච ගිලානස්ස යාචකස්ස පානභොජනාදිඅසප්පායං, පමාණරහිතං වා දෙති, පමාණයුත්තං පන සප්පායමෙව දෙති.

තථා යාචිතො ගහට්ඨානං ගහට්ඨානුච්ඡවිකං දෙති, පබ්බජිතානං පබ්බජිතානුච්ඡවිකං දෙති. මාතාපිතරො ඤාතිසාලොහිතා මිත්තාමච්චා පුත්තදාරදාසකම්මකරාති එතෙසු කස්සචි පීළං අජනෙන්තො දෙති, න ච උළාරං දෙය්‍යධම්මං පටිජානිත්වා ලූඛං දෙති, න ච ලාභසක්කාරසිලොකසන්නිස්සිතො දෙති, න ච පච්චුපකාරසන්නිස්සිතො දෙති, න ච ඵලපාටිකඞ්ඛී දෙති අඤ්ඤත්‍ර සම්මාසම්බොධියා, න ච යාචිතො, දෙය්‍යධම්මං වා ජිගුච්ඡන්තො දෙති, න ච අසඤ්ඤතානං යාචකානං අක්කොසකපරිභාසකානම්පි අපවිද්ධා දානං දෙති, අඤ්ඤදත්ථු පසන්නචිත්තො අනුකම්පන්තො සක්කච්චමෙව දෙති, න ච කොතූහලමඞ්ගලිකො හුත්වා දෙති, කම්මඵලමෙව පන සද්දහන්තො දෙති, නාපි යාචකෙ පයිරුපාසනාදීහි සංකිලමෙත්වා දෙති, අපරිකිලමෙන්තො එව පන දෙති, න ච පරෙසං වඤ්චනාධිප්පායො, භෙදාධිප්පායො වා දානං දෙති, අසංකිලිට්ඨචිත්තොව දෙති, නාපි ඵරුසවාචො භාකුටිකමුඛො දානං දෙති, පියවාදී ච පන පුබ්බභාසී මිහිතසිතවචනො හුත්වා දෙති, යස්මිං චෙ දෙය්‍යධම්මෙ උළාරමනුඤ්ඤතාය වා චිරපරිචයෙන වා ගෙධසභාවතාය වා ලොභධම්මො අධිමත්තො හොති, ජානන්තො බොධිසත්තො තං ඛිප්පමෙව පටිවිනොදයිත්වා යාචකෙ පරියෙසෙත්වාපි දෙති, යඤ්ච දෙය්‍යවත්ථු පරිත්තං, යාචකොපි පච්චුපට්ඨිතො, තං අචින්තෙත්වා අපි අත්තානං ධාවිත්වා දෙන්තො යාචකං සම්මානෙති යථා තං අකිත්තිපණ්ඩිතො, න ච මහාපුරිසො අත්තනො පුත්තදාරදාසකම්මකරපොරිසෙ යාචිතො තෙ අසඤ්ඤාපිතෙ දොමනස්සප්පත්තෙ යාචකානං දෙති, සම්මදෙව පන සඤ්ඤාපිතෙ සොමනස්සප්පත්තෙ දෙති, දෙන්තො ච යක්ඛරක්ඛසපිසාචාදීනං වා මනුස්සානං වා කුරූරකම්මන්තානං ජානන්තො න දෙති, තථා රජ්ජම්පි තාදිසානං න දෙති, යෙ ලොකස්ස අහිතාය දුක්ඛාය අනත්ථාය පටිපජ්ජන්ති, යෙ පන ධම්මිකා ධම්මෙන ලොකං පාලෙන්ති, තෙසං රජ්ජදානං දෙති. එවං තාව බාහිරදානෙ පටිපත්ති වෙදිතබ්බා.

අජ්ඣත්තිකදානම්පි ද්වීහාකාරෙහි වෙදිතබ්බං. කථං? යථා නාම කොචි පුරිසො ඝාසච්ඡාදනහෙතු අත්තානං පරස්ස නිස්සජ්ජති, විධෙය්‍යභාවං උපගච්ඡති දාසබ්‍යං, එවමෙව මහාපුරිසො සම්බොධිහෙතු නිරාමිසචිත්තො සත්තානං අනුත්තරං හිතසුඛං ඉච්ඡන්තො අත්තනො දානපාරමිං පරිපූරෙතුකාමො අත්තානං පරස්ස නිස්සජ්ජති, විධෙය්‍යභාවං උපගච්ඡති යථාකාමකරණීයතං, කරචරණනයනාදිඅඞ්ගපච්චඞ්ගං තෙන තෙන අත්ථිකානං අකම්පිතො අලීනො අනුප්පදෙති, න තත්ථ සජ්ජති, න සඞ්කොචං ආපජ්ජති යථා තං බාහිරවත්ථුස්මිං. තථා හි මහාපුරිසො ද්වීහාකාරෙහි

බාහිරවත්ථුං පරිච්චජති යථාසුඛං පරිභොගාය වා යාචකානං, තෙසං මනොරථං පූරෙන්තො අත්තනො වසීභාවාය වා. තත්ථ සබ්බෙන සබ්බං මුත්තචාගො එවමාහ ''නිස්සඞ්ගභාවෙනාහං සම්බොධිං පාපුණිස්සාමී''ති, එවං අජ්ඣත්තිකවත්ථුස්මිම්පි වෙදිතබ්බං.

තත්ථ යං අජ්ඣත්තිකවත්ථු දියමානං යාචකස්ස එකන්තෙනෙව හිතාය සංවත්තති, තං දෙති, න ඉතරං. න ච මහාපුරිසො මාරස්ස, මාරකායිකානං වා දෙවතානං විහිංසාධිප්පායානං අත්තනො අත්තභාවං , අඞ්ගපච්චඞ්ගානි වා ජානමානො දෙති ''මා තෙසං අනත්ථො අහොසී''ති. යථා ච මාරකායිකානං, එවං තෙහි අන්වාවිට්ඨානම්පි න දෙති, නාපි උම්මත්තකානං, ඉතරෙසං පන යාචියමානො සමනන්තරමෙව දෙති තාදිසාය යාචනාය දුල්ලභභාවතො, තාදිසස්ස ච දානස්ස දුක්කරභාවතො.

අභයදානං පන රාජතො චොරතො අග්ගිතො උදකතො වෙරීපුග්ගලතො සීහබ්‍යග්ඝාදිවාළමිගතො නාගයක්ඛරක්ඛසපිසාචාදිතො සත්තානං භයෙ පච්චුපට්ඨිතෙ තතො පරිත්තාණභාවෙන දාතබ්බං.

ධම්මදානං පන අසංකිලිට්ඨචිත්තස්ස අවිපරීතධම්මදෙසනා. ඔපායිකො හි තස්ස උපදෙසො දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකපරමත්ථවසෙන, යෙන සාසනෙ අනොතිණ්ණානං අවතාරණං ඔතිණ්ණානං පරිපාචනං. තත්ථායං නයො – සඞ්ඛෙපතො තාව දානකථා සීලකථා සග්ගකථා කාමානං ආදීනවො සංකිලෙසො ඔකාරො ච නෙක්ඛම්මෙ ආනිසංසො. විත්ථාරතො පන සාවකබොධියං අධිමුත්තචිත්තානං සරණගමනං, සීලසංවරො, ඉන්ද්‍රියෙසු ගුත්තද්වාරතා, භොජනෙ මත්තඤ්ඤුතා, ජාගරියානුයොගො, සත්ත සද්ධම්මා, අට්ඨතිංසාය ආරම්මණෙසු කම්මකරණවසෙන සමථානුයොගො, රූපමුඛාදීසු විපස්සනාභිනිවෙසෙසු යථාරහං අභිනිවෙසනමුඛෙන විපස්සනානුයොගො, තථා විසුද්ධිපටිපදාය සම්මත්තගහණං, තිස්සො විජ්ජා, ඡ අභිඤ්ඤා, චතස්සො පටිසම්භිදා, සාවකබොධීති එතෙසං ගුණසංකිත්තනවසෙන යථාරහං තත්ථ තත්ථ පතිට්ඨාපනා, පරියොදපනා ච. තථා පච්චෙකබොධියං, සම්මාසම්බොධියඤ්ච අධිමුත්තචිත්තානං යථාරහං දානාදිපාරමීනං සභාවසරසලක්ඛණාදිසංකිත්තනමුඛෙන තීසුපි අවත්ථාභෙදෙසු තෙසං බුද්ධානං මහානුභාවතාවිභාවනෙන යානද්වයෙ පතිට්ඨාපනා, පරියොදපනා ච. එවං මහාපුරිසො සත්තානං ධම්මදානං දෙති.

තථා මහාපුරිසො ආමිසදානං දෙන්තො ''ඉමිනාහං දානෙන සත්තානං ආයුවණ්ණසුඛබලපටිභානාදිසම්පත්තිඤ්ච රමණීයං අග්ගඵලසම්පත්තිඤ්ච නිප්ඵාදෙය්‍යා''න්ති **අන්නං** දෙති, තථා සත්තානං කාමකිලෙසපිපාසවූපසමාය **පානං** දෙති, තථා සුවණ්ණවණ්ණතාය, හිරොත්තප්පාලඞ්කාරස්ස ච නිප්ඵත්තියා **වත්ථානි** දෙති, තථා ඉද්ධිවිධස්ස චෙව නිබ්බානසුඛස්ස ච නිප්ඵත්තියා **යානං** දෙති, තථා සීලගන්ධනිප්ඵත්තියා **ගන්ධං** දෙති, තථා බුද්ධගුණසොභානිප්ඵත්තියා **මාලාවිලෙපනං** දෙති, තථා බොධිමණ්ඩාසනනිප්ඵත්තියා **ආසනං** දෙති, තථාගතසෙය්‍යානිප්ඵත්තියා **සෙය්‍යං** දෙති, සරණභාවනිප්ඵත්තියා **ආවසථං** දෙති, පඤ්චචක්ඛුපටිලාභාය **පදීපෙය්‍යං** දෙති.

බ්‍යාමප්පභානිප්ඵත්තියා **රූපදානං** දෙති, බ්‍රහ්මස්සරනිප්ඵත්තියා **සද්දදානං** දෙති, සබ්බලොකස්ස පියභාවාය **රසදානං** දෙති, බුද්ධසුඛුමාලභාවාය **ඵොට්ඨබ්බදානං** දෙති, අජරාමරණභාවාය භෙසජ්ජදානං දෙති, කිලෙසදාසබ්‍යවිමොචනත්ථං දාසානං භුජිස්සතාදානං දෙති, සද්ධම්මාභිරතියා අනවජ්ජඛිඩ්ඩාරතිහෙතුදානං දෙති, සබ්බෙපි සත්තෙ අරියාය ජාතියා අත්තනො පුත්තභාවූපනයනාය පුත්තදානං දෙති, සකලස්සාපි ලොකස්ස පතිභාවූපගමනාය දාරදානං දෙති, සුභලක්ඛණසම්පත්තියා සුවණ්ණමණිමුත්තාපවාළාදිදානං, අනුබ්‍යඤ්ජනසම්පත්තියා නානාවිධවිභූසනදානං, සද්ධම්මකොසාධිගමාය විත්තකොසදානං, ධම්මරාජභාවාය රජ්ජදානං, දානාදිසම්පත්තියා ආරාමුය්‍යානාදිවනදානං, චක්කඞ්කිතෙහි පාදෙහි බොධිමණ්ඩුපසඞ්කමනාය චරණදානං, චතුරොඝනිත්ථරණෙ සත්තානං සද්ධම්මහත්ථදානත්ථං හත්ථදානං, සද්ධින්ද්‍රියාදිපටිලාභාය කණ්ණනාසාදිදානං, සමන්තචක්ඛුපටිලාභාය චක්ඛුදානං, ''දස්සනසවනානුස්සරණපාරිචරියාදීසු සබ්බකාලං සබ්බසත්තානං හිතසුඛාවහො සබ්බලොකෙන ච උපජීවිතබ්බො මෙ කායො භවෙය්‍යා''ති මංසලොහිතාදිදානං. ''සබ්බලොකුත්තමො භවෙය්‍යා''න්ති උත්තමඞ්ගදානං දෙති.

එවං දදන්තො ච න අනෙසනාය දෙති, න පරොපඝාතෙන, න භයෙන, න ලජ්ජාය, න දක්ඛිණෙය්‍යාරොසනෙන, න පණීතෙ සති ලූඛං, න අත්තුක්කංසනෙන, න පරවම්භනෙන, න ඵලාභිකඞ්ඛාය, න යාචකජිගුච්ඡාය, න අචිත්තීකාරෙන, අථ ඛො සක්කච්චං දෙති, සහත්ථෙන දෙති, කාලෙන දෙති, චිත්තිං කත්වා දෙති, අවිභාගෙන දෙති, තීසු කාලෙසු සොමනස්සිකො දෙති, තතො එව ච දත්වා න පච්ඡානුතාපී හොති, න පටිග්ගාහකවසෙන මානාවමානං කරොති, පටිග්ගාහකානං පියසමුදාචාරො හොති වදඤ්ඤූ යාචයොගො සපරිවාරදායකො. අන්නදානඤ්හි දෙන්තො ''තං සපරිවාරං කත්වා දස්සාමී''ති වත්ථාදීහි සද්ධිං දෙති, තථා වත්ථදානං දෙන්තො ''තං සපරිවාරං කත්වා දස්සාමී''ති අන්නාදීහි සද්ධිං දෙති. පානදානාදීසුපි එසෙව නයො, තථා රූපදානං දෙන්තො ඉතරාරම්මණානිපි තස්ස පරිවාරං කත්වා දෙති, එවං සෙසෙසුපි.

තත්ථ රූපදානං නාම නීලපීතලොහිතොදාතාදිවණ්ණාදීසු පුප්ඵවත්ථධාතූසු අඤ්ඤතරං ලභිත්වා රූපවසෙන ආභුජිත්වා ''රූපදානං දස්සාමි, රූපදානං මය්හ''න්ති චින්තෙත්වා තාදිසෙ දක්ඛිණෙය්‍යෙ දානං පතිට්ඨාපෙති, එතං **රූපදානං** නාම.

සද්දදානං පන භෙරිසද්දාදිවසෙන වෙදිතබ්බං. තත්ථ සද්දං කන්දමූලානි විය උප්පාටෙත්වා, නීලුප්පලහත්ථකං විය ච හත්ථෙ ඨපෙත්වා දාතුං න සක්කොති, සවත්ථුකං පන කත්වා දදන්තො සද්දදානං දෙති නාම, තස්මා යදා ‘‘සද්දදානං දස්සාමී’’ති භෙරිමුදිඞ්ගාදීසු අඤ්ඤතරෙන තූරියෙන තිණ්ණං රතනානං උපහාරං කරොති, කාරෙති ච, ‘‘සද්දදානං දස්සාමි, සද්දදානං මෙ’’ති භෙරිආදීනි ඨපාපෙති, ධම්මකථිකානං පන සද්දභෙසජ්ජං, තෙලඵාණිතාදීනි ච දෙති, ධම්මස්සවනං ඝොසෙති, සරභඤ්ඤං භණති, ධම්මකථං කථෙති, උපනිසින්නකථං, අනුමොදනකථඤ්ච කරොති, කාරෙති ච, තදා **සද්දදානං** නාම හොති.

තථා මූලගන්ධාදීසු අඤ්ඤතරං රජනීයං ගන්ධවත්ථුං, පිසිතමෙව වා ගන්ධං යං කිඤ්චි ලභිත්වා ගන්ධවසෙන ආභුජිත්වා ‘‘ගන්ධදානං දස්සාමි, ගන්ධදානං මය්හ’’න්ති බුද්ධරතනාදීනං පූජං කරොති, කාරෙති ච, ගන්ධපූජනත්ථාය අගරුචන්දනාදිකෙ ගන්ධවත්ථුකෙ පරිච්චජති, ඉදං **ගන්ධදානං.**

තථා මූලරසාදීසු යං කිඤ්චි රජනීයං රසවත්ථුං ලභිත්වා රසවසෙන ආභුජිත්වා ‘‘රසදානං දස්සාමි, රසදානං මය්හ’’න්ති දක්ඛිණෙය්‍යානං දෙති, රසවත්ථුමෙව වා අඤ්ඤං ගවාදිකං පරිච්චජති, ඉදං **රසදානං.**

තථා ඵොට්ඨබ්බදානං මඤ්චපීඨාදිවසෙන, අත්ථරණපාවුරණාදිවසෙන ච වෙදිතබ්බං. යදා හි මඤ්චපීඨභිසිබිබ්බොහනාදිකං, නිවාසනපාරුපනාදිකං වා සුඛසම්ඵස්සං රජනීයං අනවජ්ජං ඵොට්ඨබ්බවත්ථුං ලභිත්වා ඵොට්ඨබ්බවසෙන ආභුජිත්වා ‘‘ඵොට්ඨබ්බදානං දස්සාමි, ඵොට්ඨබ්බදානං මය්හ’’න්ති දක්ඛිණෙය්‍යානං දෙති. යථාවුත්තං ඵොට්ඨබ්බවත්ථුං ලභිත්වා පරිච්චජති, එතං **ඵොට්ඨබ්බදානං.**

ධම්මදානං පන ධම්මාරම්මණස්ස අධිප්පෙතත්තා ඔජාපානජීවිතවසෙන වෙදිතබ්බං. ඔජාදීසු හි අඤ්ඤතරං රජනීයං ධම්මවත්ථුං ලභිත්වා ධම්මාරම්මණවසෙන ආභුජිත්වා ‘‘ධම්මදානං දස්සාමි, ධම්මදානං මය්හ’’න්ති සප්පිනවනීතාදි **ඔජදානං** දෙති, අම්බපානාදිඅට්ඨවිධං **පානදානං** දෙති, **ජීවිතදානන්ති** ආභුජිත්වා සලාකභත්තපක්ඛිකභත්තාදීනි දෙති. අඵාසුකභාවෙන අභිභූතානං බ්‍යාධිකානං වෙජ්ජං පට්ඨපෙති, ජාලං ඵාලාපෙති, කුමීනං විද්ධංසාපෙති, සකුණපඤ්ජරං විද්ධංසාපෙති, බන්ධනෙන බද්ධානං සත්තානං බන්ධනමොක්ඛං කාරෙති, මාඝාතභෙරිං චරාපෙති, අඤ්ඤානිපි සත්තානං ජීවිතපරිත්තාණත්ථං එවරූපානි කම්මානි කරොති, කාරාපෙති ච, ඉදං **ධම්මදානං** නාම.

සබ්බම්පෙතං යථාවුත්තදානසම්පදං සකලලොකහිතසුඛාය පරිණාමෙති අත්තනො ච අකුප්පාය විමුත්තියා අපරික්ඛයස්ස ඡන්දස්ස අපරික්ඛයස්ස වීරියස්ස අපරික්ඛයස්ස සමාධිස්ස අපරික්ඛයස්ස පටිභානස්ස අපරික්ඛයස්ස ඤාණස්ස අපරික්ඛයාය සම්මාසම්බොධියා පරිණාමෙති , ඉමඤ්ච දානපාරමිං පටිපජ්ජන්තෙන මහාසත්තෙන ජීවිතෙ අනිච්චසඤ්ඤා පච්චුපට්ඨපෙතබ්බා. තථා භොගෙසු, බහුසාධාරණතා ච නෙසං මනසි කාතබ්බා, සත්තෙසු ච මහාකරුණා සතතං සමිතං පච්චුපට්ඨපෙතබ්බා. එවඤ්හි භොගෙහි ගහෙතබ්බසාරං ගණ්හන්තො ආදිත්තතො විය අගාරතො සබ්බං සාපතෙය්‍යං, අත්තානඤ්ච බහි නීහරන්තො න කිඤ්චි සෙසෙති, න කත්ථචි විභාගං කරොති, අඤ්ඤදත්ථු නිරපෙක්ඛො නිස්සජ්ජති එව. අයං තාව **දානපාරමියා** පටිපත්තික්කමො.

සීලපාරමියා පන අයං පටිපත්තික්කමො – යස්මා සබ්බඤ්ඤුසීලාලඞ්කාරෙහි සත්තෙ අලඞ්කරිතුකාමෙන මහාපුරිසෙන ආදිතො අත්තනො එව තාව සීලං විසොධෙතබ්බං. තත්ථ චතූහාකාරෙහි සීලං විසුජ්ඣති අජ්ඣාසයවිසුද්ධිතො, සමාදානතො, අවීතික්කමනතො, සති වීතික්කමෙ පුන පාකතිකරණතො ච. විසුද්ධාසයතාය හි එකච්චො අත්තාධිපති හුත්වා පාපජිගුච්ඡනසභාවො අජ්ඣත්තං හිරිධම්මං පච්චුපට්ඨපෙත්වා සුපරිසුද්ධසමාචාරො හොති, තථා පරතො සමාදානෙ සති එකච්චො ලොකාධිපති හුත්වා පාපතො උත්තසන්තො ඔත්තප්පධම්මං පච්චුපට්ඨපෙත්වා සුපරිසුද්ධසමාචාරො හොති, ඉති උභයථාපි එතෙ අවීතික්කමනතො සීලෙ පතිට්ඨහන්ති. අථ ච පන කදාචි සතිසම්මොසෙන සීලස්ස ඛණ්ඩාදිභාවො සියා, තායෙව යථාවුත්තාය හිරොත්තප්පසම්පත්තියා ඛිප්පමෙව නං වුට්ඨානාදිනා පටිපාකතිකං කරොන්තීති.

තයිදං සීලං වාරිත්තං චාරිත්තන්ති දුවිධං. තත්ථායං බොධිසත්තස්ස වාරිත්තසීලෙ පටිපත්තික්කමො – තෙන සබ්බසත්තෙසු තථා දයාපන්නචිත්තෙන භවිතබ්බං, යථා සුපිනන්තෙනපි න ආඝාතො උප්පජ්ජෙය්‍ය, පරූපකරණවිරතතාය පරසන්තකො අලගද්දො විය න පරාමසිතබ්බො. සචෙ පබ්බජිතො හොති, අබ්‍රහ්මචරියතොපි ආරාචාරී හොති සත්තවිධමෙථුනසංයොගවිරතො, පගෙව පරදාරගමනතො. ගහට්ඨො සමානො පරෙසං දාරෙසු සදා පාපකං චිත්තම්පි න උප්පාදෙති. කථෙන්තො සච්චං හිතං පියං පරිමිතමෙව ච කාලෙන ධම්මිං කථං භාසිතා හොති. සබ්බත්ථ අනභිජ්ඣාලු , අබ්‍යාපන්නචිත්තො, අවිපරීතදස්සනො කම්මස්සකතාඤාණෙන ච සමන්නාගතො. සමග්ගතෙසු සම්මාපටිපන්නෙසු නිවිට්ඨසද්ධො හොති නිවිට්ඨපෙමොති.

ඉති චතුරාපායවට්ටදුක්ඛානං පථභූතෙහි අකුසලකම්මපථෙහි, අකුසලධම්මෙහි ච ඔරමිත්වා සග්ගමොක්ඛානං පථභූතෙසු කුසලකම්මපථෙසු, කුසලධම්මෙසු ච පතිට්ඨිතස්ස මහාපුරිසස්ස පරිසුද්ධාසයපයොගතො යථාභිපත්ථිතා සත්තානං හිතසුඛූපසඤ්හිතා මනොරථා සීඝං සීඝං අභිනිප්ඵජ්ජන්ති, පාරමියො පරිපූරෙන්ති. එවංභූතො හි අයං. තත්ථ හිංසානිවත්තියා සබ්බසත්තානං අභයදානං දෙති, අප්පකසිරෙනෙව මෙත්තාභාවනං සම්පාදෙති, එකාදස මෙත්තානිසංසෙ අධිගච්ඡති, අප්පාබාධො හොති අප්පාතඞ්කො, දීඝායුකො සුඛබහුලො, ලක්ඛණවිසෙසෙ පාපුණාති,

දොසවාසනඤ්ච සමුච්ඡින්දති. තථා අදින්නාදානනිවත්තියා චොරාදීහි අසාධාරණෙ භොගෙ අධිගච්ඡති, පරෙහි අනාසඞ්කනීයො, පියො, මනාපො, විස්සාසනීයො, භවසම්පත්තීසු අලග්ගචිත්තො පරිච්චාගසීලො, ලොභවාසනඤ්ච සමුච්ඡින්දති. අබ්‍රහ්මචරියනිවත්තියා අලොලො හොති සන්තකායචිත්තො, සත්තානං පියො හොති මනාපො අපරිසඞ්කනීයො, කල්‍යාණො චස්ස කිත්තිසද්දො අබ්භුග්ගච්ඡති, අලග්ගචිත්තො හොති මාතුගාමෙසු අලුද්ධාසයො, නෙක්ඛම්මබහුලො, ලක්ඛණවිසෙසෙ අධිගච්ඡති, ලොභවාසනඤ්ච සමුච්ඡින්දති.

මුසාවාදනිවත්තියා සත්තානං පමාණභූතො හොති පච්චයිකො ථෙතො ආදෙය්‍යවචනො දෙවතානං පියො මනාපො සුරභිගන්ධමුඛො අසද්ධම්මාරක්ඛිතකායවචීසමාචාරො, ලක්ඛණවිසෙසෙ අධිගච්ඡති, කිලෙසවාසනඤ්ච සමුච්ඡින්දති. පෙසුඤ්ඤනිවත්තියා පරූපක්කමෙහි අභෙජ්ජකායො හොති අභෙජ්ජපරිවාරො, සද්ධම්මෙ ච අභෙජ්ජනකසද්ධො, දළ්හමිත්තො භවන්තරපරිචිතානම්පි සත්තානං එකන්තපියො, අසංකිලෙසබහුලො. ඵරුසවාචානිවත්තියා සත්තානං පියො හොති මනාපො සුඛසීලො මධුරවචනො සම්භාවනීයො, අට්ඨඞ්ගසමන්නාගතො චස්ස සරො නිබ්බත්තති. සම්ඵප්පලාපනිවත්තියා සත්තානං පියො හොති මනාපො, ගරුභාවනීයො ච, ආදෙය්‍යවචනො පරිමිතාලාපො, මහෙසක්ඛො ච හොති මහානුභාවො, ඨානුප්පත්තිකෙන පටිභානෙන පඤ්හාබ්‍යාකරණකුසලො, බුද්ධභූමියඤ්ච එකාය එව වාචාය අනෙකභාසානං සත්තානං අනෙකෙසං පඤ්හානං බ්‍යාකරණසමත්ථො හොති.

අනභිජ්ඣාලුතාය අකිච්ඡලාභී හොති, උළාරෙසු ච භොගෙසු රුචිං පටිලභති, ඛත්තියමහාසාලාදීනං සම්මතො හොති, පච්චත්ථිකෙහි අනභිභවනීයො, ඉන්ද්‍රියවෙකල්ලං න පාපුණාති, අප්පටිපුග්ගලො ච හොති. අබ්‍යාපාදෙන පියදස්සනො හොති සත්තානං සම්භාවනීයො, පරහිතාභිනන්දිතාය ච සත්තෙ අප්පකසිරෙනෙව පසාදෙති, අලූඛසභාවො ච හොති මෙත්තාවිහාරී, මහෙසක්ඛො ච හොති මහානුභාවො. මිච්ඡාදස්සනාභාවෙන කල්‍යාණෙ සහායෙ පටිලභති, සීසච්ඡෙදං පාපුණන්තොපි පාපකම්මං න කරොති, කම්මස්සකතාදස්සනතො අකොතූහලමඞ්ගලිකො ච හොති, සද්ධම්මෙ චස්ස සද්ධා පතිට්ඨිතා හොති මූලජාතා, සද්දහති ච තථාගතානං බොධිං, සමයන්තරෙසු නාභිරමති උක්කාරට්ඨානෙ රාජහංසො විය, ලක්ඛණත්තයවිජානනෙ කුසලො හොති, අන්තෙ ච අනාවරණඤාණලාභී, යාව ච බොධිං න පාපුණාති, තාව තස්මිං තස්මිං සත්තනිකායෙ උක්කට්ඨුක්කට්ඨො හොති, උළාරුළාරසම්පත්තියො පාපුණාති.

''ඉති හිදං සීලං නාම සබ්බසම්පත්තීනං අධිට්ඨානං, සබ්බබුද්ධගුණානං පභවභූමි, සබ්බබුද්ධකාරකධම්මානං ආදි චරණං කාරණං මුඛං පමුඛ''න්ති බහුමානං උප්පාදෙත්වා කායවචීසංයමෙ, ඉන්ද්‍රියදමනෙ, ආජීවපාරිසුද්ධියං, පච්චයපරිභොගෙ ච සතිසම්පජඤ්ඤබලෙන අප්පමත්තො හොති, ලාභසක්කාරසිලොකං උක්ඛිත්තාසිකපච්චත්ථිකං විය සල්ලක්ඛෙත්වා ''කිකීව අණ්ඩ''න්තිආදිනා (විසුද්ධි. 1.7; දී. නි. අට්ඨ. 1.7) වුත්තනයෙන සක්කච්චං සීලං සම්පාදෙතබ්බං. අයං තාව **වාරිත්තසීලෙ** පටිපත්තික්කමො.

චාරිත්තසීලෙ පන පටිපත්ති එවං වෙදිතබ්බා – ඉධ බොධිසත්තො කල්‍යාණමිත්තානං ගරුට්ඨානියානං අභිවාදනං පච්චුට්ඨානං අඤ්ජලිකම්මං සාමීචිකම්මං කාලෙන කාලං කත්තා හොති, තථා තෙසං කාලෙන කාලං උපට්ඨානං කත්තා හොති, ගිලානානං කායවෙය්‍යාවටිකං, වාචාය පුච්ඡනඤ්ච කත්තා හොති, සුභාසිතපදානි සුත්වා සාධුකාරං කත්තා හොති, ගුණවන්තානං ගුණෙ වණ්ණෙතා, පරෙසං අපකාරෙ ඛන්තා, උපකාරෙ අනුස්සරිතා, පුඤ්ඤානි අනුමොදිතා, අත්තනො පුඤ්ඤානි සම්මාසම්බොධියා පරිණාමෙතා, සබ්බකාලං අප්පමාදවිහාරී කුසලෙසු ධම්මෙසු, සති අච්චයෙ අච්චයතො දිස්වා තාදිසානං සහධම්මිකානං යථාභූතං ආවි කත්තා, උත්තරිඤ්ච සම්මාපටිපත්තිං සම්මදෙව පරිපූරෙතා.

තථා අත්තනො අනුරූපාසු අත්ථූපසංහිතාසු සත්තානං ඉතිකත්තබ්බතාපුරෙක්ඛාරො අනලසො සහායභාවං උපගච්ඡති. උප්පන්නෙසු ච සත්තානං බ්‍යාධිආදිදුක්ඛෙසු යථාරහං පතිකාරවිධායකො, ඤාතිභොගාදිබ්‍යසනපතිතෙසු සොකපනොදනො, උල්ලුම්පනසභාවාවට්ඨිතො හුත්වා නිග්ගහාරහානං ධම්මෙනෙව නිග්ගණ්හනකො යාවදෙව අකුසලා වුට්ඨාපෙත්වා කුසලෙ පතිට්ඨාපනාය, පග්ගහාරහානං ධම්මෙනෙව පග්ගණ්හනකො. යානි පුරිමකානං මහාබොධිසත්තානං උළාරතමානි පරමදුක්කරානි අචින්තෙය්‍යානුභාවානි සත්තානං එකන්තහිතසුඛාවහානි චරිතානි, යෙහි නෙසං බොධිසම්භාරා සම්මදෙව පරිපාකං අගමිංසු, තානි සුත්වා අනුබ්බිග්ගො අනුත්‍රාසො ''තෙපි මහාපුරිසා මනුස්සා එව, අනුක්කමෙන පන සික්ඛාපාරිපූරියා භාවිතත්තා තාදිසාය උළාරතමාය ආනුභාවසම්පත්තියා බොධිසම්භාරෙසු උක්කංසපාරමිප්පත්තා අහෙසුං, තස්මා මයාපි සීලාදිසික්ඛාසු සම්මදෙව තථා පටිපජ්ජිතබ්බං, යාය පටිපත්තියා අහම්පි අනුක්කමෙන සික්ඛං පරිපූරෙත්වා එකන්තතො පදං අනුපාපුණිස්සාමී''ති සද්ධාපුරෙචාරිකං වීරියං අවිස්සජ්ජන්තො සම්මදෙව සීලෙසු පරිපූරකාරී හොති.

තථා පටිච්ඡන්නකල්‍යාණො හොති විවටාපරාධො, අප්පිච්ඡො සන්තුට්ඨො පවිවිත්තො අසංසට්ඨො දුක්ඛසහො අවිපරීතදස්සනජාතිකො අනුද්ධතො අනුන්නළො අචපලො අමුඛරො අවිකිණ්ණවාචො සංවුතින්ද්‍රියො සන්තමානසො කුහනාදිමිච්ඡාජීවවිරහිතො ආචාරගොචරසම්පන්නො, අණුමත්තෙසු වජ්ජෙසු භයදස්සාවී සමාදාය සික්ඛති සික්ඛාපදෙසු, ආරද්ධවීරියො පහිතත්තො කායෙ ච ජීවිතෙ ච නිරපෙක්ඛො, අප්පමත්තකම්පි කායෙ, ජීවිතෙ වා අපෙක්ඛං නාධිවාසෙති පජහති විනොදෙති, පගෙව අධිමත්තං. සබ්බෙපි දුස්සීල්‍යහෙතුභූතෙ කොධූපනාහාදිකෙ කිලෙසූපක්කිලෙසෙ පජහති විනොදෙති, අප්පමත්තකෙන විසෙසාධිගමෙන අපරිතුට්ඨො හොති, න සඞ්කොචං ආපජ්ජති, උපරූපරිවිසෙසාධිගමාය වායමති.

යෙන යථාලද්ධා සම්පත්ති හානභාගියා වා ඨිතිභාගියා වා න හොති, තථා මහාපුරිසො අන්ධානං පරිණායකො හොති, මග්ගං ආචික්ඛති, බධිරානං හත්ථමුද්දාය සඤ්ඤං දෙති, අත්ථමනුග්ගාහෙති, තථා මූගානං. පීඨසප්පිකානං පීඨං දෙති, වාහෙති වා. අස්සද්ධානං සද්ධාපටිලාභාය වායමති, කුසීතානං උස්සාහජනනාය, මුට්ඨස්සතීනං සතිසමායොගාය. වික්භන්තචිත්තානං සමාධිසම්පදාය, දුප්පඤ්ඤානං පඤ්ඤාධිගමාය වායමති. කාමච්ඡන්දපරියුට්ඨිතානං කාමච්ඡන්දපටිවිනොදනාය වායමති. බ්‍යාපාදථිනමිද්ධඋද්ධච්චකුක්කුච්චවිචිකිච්ඡාපරියුට්ඨිතානං විචිකිච්ඡාවිනොදනාය වායමති. කාමවිතක්කාදිපකතානං කාමවිතක්කාදිමිච්ඡාවිතක්කවිනොදනාය වායමති. පුබ්බකාරීනං සත්තානං කතඤ්ඤුතං නිස්සාය පුබ්බභාසී පියවාදී සඞ්ගාහකො සදිසෙන, අධිකෙන වා පච්චුපකාරෙ සම්මානෙතා හොති.

ආපදාසු සහායකිච්චං අනුතිට්ඨති, තෙසං තෙසඤ්ච සත්තානං පකතිං, සභාවඤ්ච පරිජානිත්වා යෙහි යථා සංවසිතබ්බං හොති, තෙහි තථා සංවසති. යෙසු ච යථා පටිපජ්ජිතබ්බං හොති, තෙසු තථා පටිපජ්ජති. තඤ්ච ඛො අකුසලතො වුට්ඨාපෙත්වා කුසලෙ පතිට්ඨාපනවසෙන, න අඤ්ඤථා. පරචිත්තානුරක්ඛණා හි බොධිසත්තානං යාවදෙව කුසලාභිවඩ්ඪියා. තථා හිතජ්ඣාසයෙනාපි පරො න සාහසිතබ්බො, න භණ්ඩිතබ්බො, න මඞ්කුභාවමාපාදෙතබ්බො, න පරස්ස කුක්කුච්චං උප්පාදෙතබ්බං, න නිග්ගහට්ඨානෙ චොදෙතබ්බො, න නීචතරං පටිපන්නස්ස අත්තා උච්චතරෙ ඨපෙතබ්බො, න ච පරෙසු සබ්බෙන සබ්බං අසෙවිනා භවිතබ්බං, න අතිසෙවිනා, න අකාලසෙවිනා භවිතබ්බං.

යුත්තෙ පන සත්තෙ දෙසකාලානුරූපං සෙවති, න ච පරෙසං පුරතො පියෙපි ගරහති, අප්පියෙ වා පසංසති, න අධිට්ඨාය විස්සාසී හොති, න ධම්මිකං උපනිමන්තනං පටික්ඛිපති, න පඤ්ඤත්තිං උපගච්ඡති, නාධිකං පටිග්ගණ්හාති, සද්ධාසම්පන්නෙ සද්ධානිසංසකථාය සම්පහංසෙති, සීලසුතචාගපඤ්ඤාසම්පන්නෙ පඤ්ඤානිසංසකථාය සම්පහංසෙති. සචෙ පන බොධිසත්තො අභිඤ්ඤාබලප්පත්තො හොති, පමාදපන්නෙ සත්තෙ අභිඤ්ඤාබලෙන යථාරහං නිරයාදිකෙ දස්සෙන්තො සංවෙජෙත්වා අස්සද්ධාදිකෙ සද්ධාදීසු පතිට්ඨාපෙති, සාසනෙ ඔතාරෙති, සද්ධාදිගුණසම්පන්නෙ පරිපාචෙති. එවමස්ස මහාපුරිසස්ස චාරිත්තභූතො අපරිමාණො පුඤ්ඤාභිසන්දො කුසලාභිසන්දො උපරූපරි අභිවඩ්ඪතීති වෙදිතබ්බං.

අපිච යා සා ‘‘කිං සීලං, කෙනට්ඨෙන සීල’’න්තිආදිනා පුච්ඡං කත්වා ‘‘පාණාතිපාතාදීහි විරමන්තස්ස, වත්තපටිපත්තිං වා පූරෙන්තස්ස චෙතනාදයො ධම්මා සීල’’න්තිආදිනා නයෙන නානප්පකාරතො සීලස්ස විත්ථාරකථා **විසුද්ධිමග්ගෙ** (විසුද්ධි. 1.6) වුත්තා, සා සබ්බාපි ඉධ ආහරිත්වා වත්තබ්බා. කෙවලඤ්හි තත්ථ සාවකබොධිසත්තවසෙන සීලකථා ආගතා, ඉධ මහාබොධිසත්තවසෙන කරුණූපායකොසල්ලපුබ්බඞ්ගමං කත්වා වත්තබ්බාති අයමෙව විසෙසො. යතො ඉදං සීලං මහාපුරිසො යථා න අත්තනො දුග්ගතියං පරිකිලෙසවිමුත්තියා, සුගතියම්පි න රජ්ජසම්පත්තියා, න චක්කවත්ති, න දෙව, න සක්ක, න මාර, න බ්‍රහ්මසම්පත්තියා පරිණාමෙති, තථා න අත්තනො තෙවිජ්ජතාය, න ඡළභිඤ්ඤතාය, න චතුපටිසම්භිදාධිගමාය, න සාවකබොධියා, න පච්චෙකබොධියා පරිණාමෙති, අථ ඛො සබ්බඤ්ඤුභාවෙන සබ්බසත්තානං අනුත්තරසීලාලඞ්කාරසම්පාදනත්ථමෙව පරිණාමෙතීති අයං **සීලපාරමියා** පටිපත්තික්කමො.

තථා යස්මා කරුණූපායකොසල්ලපරිග්ගහිතා ආදීනවදස්සනපුබ්බඞ්ගමා කාමෙහි ච භවෙහි ච නික්ඛමනවසෙන පවත්තා කුසලචිත්තුප්පත්ති නෙක්ඛම්මපාරමී, තස්මා සකලසංකිලෙසනිවාසනට්ඨානතාය, පුත්තදාරාදීහි මහාසම්බාධතාය, කසිවාණිජ්ජාදිනානාවිකම්මන්තාධිට්ඨානබ්‍යාකුලතාය ච ඝරාවාසස්ස නෙක්ඛම්මසුඛාදීනං අනොකාසතං, කාමානඤ්ච ‘‘සත්ථධාරාලග්ගමධුබින්දු විය ච කදලී විය ච අවලෙය්හමානපරිත්තස්සාදවිපුලානත්ථානුබන්ධා’’ති ච විජ්ජුලතොභාසෙන ගහෙතබ්බං නච්චං විය පරිත්තකාලූපලබ්භා, උම්මත්තකාලඞ්කාරො විය විපරීතසඤ්ඤාය අනුභවිතබ්බා, කරීසාවච්ඡාදනමුඛං විය පටිකාරභූතා, උදකෙ තෙමිතඞ්ගුලියා නිසාරුදකපානං විය අතිත්තිකරා, ඡාතජ්ඣත්තභොජනං විය සාබාධා, බලිසාමිසං විය බ්‍යාසනුපනිපාතකාරණා (බ්‍යසනසන්නිපාතකාරණා – දී. නි. ටී. 1.7), අග්ගිසන්තාපො විය කාලත්තයෙපි දුක්ඛුප්පත්තිහෙතුභූතා, මක්කටාලෙපො විය බන්ධනනිමිත්තා, ඝාතකාවච්ඡාදනකිමාලයො විය අනත්ථච්ඡාදනා, සපත්තගාමවාසො විය භයට්ඨානභූතා, පච්චත්ථිකපොසකො විය කිලෙසමාරාදීනං ආමිසභූතා, ඡණසම්පත්තියො විය විපරිණාමදුක්ඛා, කොටරග්ගි විය අන්තොදාහකා, පුරාණකූපාවලම්බබීරණමධුපිණ්ඩං විය අනෙකාදීනවා, ලොණූදකපානං විය පිපාසාහෙතුභූතා, සුරාමෙරයං විය නීචජනසෙවිතා , අප්පස්සාදතාය අට්ඨිකඞ්කලූපමා’’තිආදිනා ච නයෙන ආදීනවං සල්ලක්ඛෙත්වා තබ්බිපරියායෙන නෙක්ඛම්මෙ ආනිසංසං පස්සන්තෙන නෙක්ඛම්මපවිවෙකඋපසමසුඛාදීසු නින්නපොණපබ්භාරචිත්තෙන නෙක්ඛම්මපාරමියං පටිපජ්ජිතබ්බං.

යස්මා පන නෙක්ඛම්මං පබ්බජ්ජාමූලකං, තස්මා පබ්බජ්ජා තාව අනුට්ඨාතබ්බා. පබ්බජ්ජමනුතිට්ඨන්තෙන මහාසත්තෙන අසති බුද්ධුප්පාදෙ කම්මවාදීනං කිරියවාදීනං තාපසපරිබ්බාජකානං පබ්බජ්ජා අනුට්ඨාතබ්බා. උප්පන්නෙසු පන සම්මාසම්බුද්ධෙසු තෙසං සාසනෙ එව පබ්බජිතබ්බං. පබ්බජිත්වා ච යථාවුත්තෙ සීලෙ පතිට්ඨිතෙන තස්සා එව සීලපාරමියා වොදාපනත්ථං ධුතගුණා සමාදාතබ්බා. සමාදින්නධුතධම්මා හි මහාපුරිසා සම්මදෙව තෙ පරිහරන්තා අප්පිච්ඡසන්තුට්ඨසල්ලෙඛපවිවෙකඅසංසග්ගවීරියාරම්භසුභරතාදිගුණසලිලවික්ඛාලිතකිලෙසමලතාය අනවජ්ජසීලවතගුණපරිසුද්ධසමාචාරා පොරාණෙ අරියවංසත්තයෙ පතිට්ඨිතා චතුත්ථං භාවනාරාමතාසඞ්ඛාතං අරියවංසං ගන්තුං චත්තාරීසාය ආරම්මණෙසු යථාරහං උපචාරප්පනාභෙදං ඣානං උපසම්පජ්ජ විහරන්ති. එවඤ්හිස්ස සම්මදෙව නෙක්ඛම්මපාරමී පාරිපූරිතා හොති. ඉමස්මිං පන ඨානෙ තෙරසහි ධුතධම්මෙහි සද්ධිං දස කසිණානි දසාසුභානි දසානුස්සතියො චත්තාරො බ්‍රහ්මවිහාරා චත්තාරො ආරුප්පා එකා සඤ්ඤා එකං චවත්ථානන්ති චත්තාරීස

සමාධිභාවනාකම්මට්ඨානානි, භාවනාවිධානඤ්ච විත්ථාරතො වත්තබ්බානි, තං පනෙතං සබ්බං යස්මා **විසුද්ධිමග්ගෙ** (විසුද්ධි. 1.22, 47) සබ්බාකාරතො විත්ථාරෙත්වා වුත්තං, තස්මා තත්ථ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. කෙවලඤ්හි තත්ථ සාවකබොධිසත්තස්ස වසෙන වුත්තං, ඉධ මහාබොධිසත්තස්ස වසෙන කරුණූපායකොසල්ලපුබ්බඞ්ගමං කත්වා වත්තබ්බන්ති අයමෙව විසෙසො. එවමෙත්ථ **නෙක්ඛම්මපාරමියා** පටිපත්තික්කමො වෙදිතබ්බො.

තථා පඤ්ඤාපාරමිං සම්පාදෙතුකාමෙන යස්මා පඤ්ඤා ආලොකො විය අන්ධකාරෙන මොහෙන සහ න වත්තති, තස්මා මොහකාරණානි තාව බොධිසත්තෙන පරිවජ්ජෙතබ්බානි. තත්රිමානි මොහකාරණානි-අරති තන්දී විජම්භිතා ආලසියං ගණසඞ්ගණිකාරාමතා නිද්දාසීලතා අනිච්ඡයසීලතා ඤාණස්මිං අකුතූහලතා මිච්ඡාධිමානො අපරිපුච්ඡකතා කායස්ස නසම්මාපරිහාරො අසමාහිතචිත්තතා දුප්පඤ්ඤානං පුග්ගලානං සෙවනා පඤ්ඤවන්තානං අපයිරුපාසනා අත්තපරිභවො මිච්ඡාවිකප්පො විපරීතාභිනිවෙසො කායදළ්හීබහුලතා අසංවෙගසීලතා පඤ්ච නීවරණානි, සඞ්ඛෙපතො යෙවාපනධම්මෙ ආසෙවතො අනුප්පන්නා පඤ්ඤා නුප්පජ්ජති, උප්පන්නා පරිහායති , ඉති ඉමානි මොහකාරණානි, තානි පරිවජ්ජන්තෙන බාහුසච්චෙ, ඣානාදීසු ච යොගො කරණීයො.

තත්ථායං බාහුසච්චස්ස විසයවිභාගො – පඤ්චක්ඛන්ධා ද්වාදසායතනානි අට්ඨාරස ධාතුයො චත්තාරි සච්චානි බාවීසතින්ද්‍රියානි ද්වාදසපදිකො පටිච්චසමුප්පාදො, තථා සතිපට්ඨානාදයො කුසලාදිධම්මප්පභෙදා ච, යානි ච ලොකෙ අනවජ්ජානි විජ්ජාට්ඨානානි, යො ච සත්තානං හිතසුඛවිධානනයො බ්‍යාකරණවිසෙසො. ඉති එවං පකාරං සකලමෙව සුතවිසයං උපායකොසල්ලපුබ්බඞ්ගමාය පඤ්ඤාය, සතියා, වීරියෙන ච සාධුකං උග්ගහණසවනධාරණපරිචයපරිපුච්ඡාහි ඔගාහෙත්වා තත්ථ ච පරෙසං පතිට්ඨාපනෙන සුතමයා පඤ්ඤා නිබ්බත්තෙතබ්බා, තථා සත්තානං ඉතිකත්තබ්බතාසු ඨානුප්පත්තිකා පටිභානභූතා, ආයාපායඋපායකොසල්ලභූතා ච පඤ්ඤා හිතෙසිතං නිස්සාය තත්ථ තත්ථ යථාරහං පවත්තෙතබ්බා, තථා ඛන්ධාදීනං සභාවධම්මානං ආකාරපරිතක්කනමුඛෙන චෙව නිජ්ඣානං ඛමාපෙන්තෙන ච චින්තාමයා පඤ්ඤා නිබ්බත්තෙතබ්බා.

ඛන්ධාදීනංයෙව පන සලක්ඛණසාමඤ්ඤලක්ඛණපරිග්ගහණවසෙන ලොකියපරිඤ්ඤං නිබ්බත්තෙන්තෙන පුබ්බභාගභාවනාපඤ්ඤා සම්පාදෙතබ්බා. එවඤ්හි ''නාමරූපමත්තමිදං, යථාරහං පච්චයෙහි උප්පජ්ජති චෙව නිරුජ්ඣති ච, න එත්ථ කොචි කත්තා වා කාරෙතා වා, හුත්වා අභාවට්ඨෙන අනිච්චං, උදයබ්බයපටිපීළනට්ඨෙන දුක්ඛං, අවසවත්තනට්ඨෙන අනත්තා''ති අජ්ඣත්තිකධම්මෙ, බාහිරකධම්මෙ ච නිබ්බිසෙසං පරිජානන්තො තත්ථ ආසඞ්ගං පජහන්තො, පරෙ ච තත්ථ තං පජහාපෙන්තො කෙවලං කරුණාවසෙනෙව යාව න බුද්ධගුණා හත්ථතලං ආගච්ඡන්ති, තාව යානත්තයෙ සත්තෙ අවතාරණපරිපාචනෙහි පතිට්ඨාපෙන්තො, ඣානවිමොක්ඛසමාධිසමාපත්තියො, අභිඤ්ඤායො ච ලොකියවසීභාවං පාපෙන්තො පඤ්ඤාය මත්ථකං පාපුණාති.

තත්ථ යාවිමා ඉද්ධිවිධඤාණං දිබ්බසොතධාතුඤාණං චෙතොපරියඤාණං පුබ්බෙනිවාසානුස්සතිඤාණං දිබ්බචක්ඛුඤාණං යථාකම්මූපගඤාණං අනාගතංසඤාණන්ති සපරිභණ්ඩා පඤ්චලොකියාභිඤ්ඤාසඞ්ඛාතා භාවනාපඤ්ඤා, යා ච ඛන්ධායතනධාතුඉන්ද්‍රියසච්චපටිච්චසමුප්පාදාදිභෙදෙසු චතුභූමකෙසු ධම්මෙසු උග්ගහපරිපුච්ඡාවසෙන ඤාණපරිචයං කත්වා සීලවිසුද්ධි චිත්තවිසුද්ධීති මූලභූතාසු ඉමාසු ද්වීසු විසුද්ධීසු පතිට්ඨාය දිට්ඨිවිසුද්ධි කඞ්ඛාවිතරණවිසුද්ධි මග්ගාමග්ගඤාණදස්සනවිසුද්ධි පටිපදාඤාණදස්සනවිසුද්ධි ඤාණදස්සනවිසුද්ධීති සරීරභූතා ඉමා පඤ්ච විසුද්ධියො සම්පාදෙන්තෙන භාවෙතබ්බා ලොකියලොකුත්තරභෙදා භාවනාපඤ්ඤා, තාසං සම්පාදනවිධානං යස්මා ''තත්ථ 'එකොපි හුත්වා බහුධා හොතී'තිආදිකං ඉද්ධිවිකුබ්බනං කාතුකාමෙන ආදිකම්මිකෙන යොගිනා''තිආදිනා, (විසුද්ධි. 2.365) ''ඛන්ධාති පඤ්ච ඛන්ධා රූපක්ඛන්ධො වෙදනාක්ඛන්ධො සඤ්ඤාක්ඛන්ධො සඞ්ඛාරක්ඛන්ධො විඤ්ඤාණක්ඛන්ධො''තිආදිනා (විසුද්ධි. 2.431) ච විසයවිසයිවිභාගෙන (විසයවිභාගෙන – චරියා. අට්ඨ. පකිණ්ණකකථා) සද්ධිං විසුද්ධිමග්ගෙ සබ්බාකාරතො විත්ථාරෙත්වා වුත්තං, තස්මා තත්ථ වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. කෙවලඤ්හි තත්ථ සාවකබොධිසත්තස්ස වසෙන පඤ්ඤා ආගතා, ඉධ මහාබොධිසත්තස්ස වසෙන කරුණූපායකොසල්ලපුබ්බඞ්ගමං කත්වා වත්තබ්බා. ඤාණදස්සනවිසුද්ධිං අපාපෙත්වා පටිපදාඤාණදස්සනවිසුද්ධියංයෙව විපස්සනා ඨපෙතබ්බාති අයමෙව විසෙසොති. එවමෙත්ථ **පඤ්ඤාපාරමියා** පටිපත්තික්කමො වෙදිතබ්බො.

තථා යස්මා සම්මාසම්බොධියා කතාභිනීහාරෙන මහාසත්තෙන පාරමීපරිපූරණත්ථං සබ්බකාලං යුත්තප්පයුත්තෙන භවිතබ්බං ආබද්ධපරිකරණෙන, තස්මා කාලෙන කාලං ''කො නු ඛො අජ්ජ මයා පුඤ්ඤසම්භාරො, ඤාණසම්භාරො වා උපචිතො, කිං වා මයා පරහිතං කත''න්ති දිවසෙ දිවසෙ පච්චවෙක්ඛන්තෙන සත්තහිතත්ථං උස්සාහො කරණීයො, සබ්බෙසම්පි සත්තානං උපකාරාය අත්තනො පරිග්ගහභූතං වත්ථුං, කායං, ජීවිතඤ්ච නිරපෙක්ඛචිත්තෙන ඔස්සජ්ජිතබ්බං, යං කිඤ්චි කම්මං කරොති කායෙන, වාචාය වා, තං සබ්බං සම්බොධියං නින්නචිත්තෙනෙව කාතබ්බං, බොධියා පරිණාමෙතබ්බං, උළාරෙහි, ඉත්තරෙහි ච කාමෙහි විනිවත්තචිත්තෙනෙව භවිතබ්බං, සබ්බාසු ච ඉතිකත්තබ්බතාසු උපායකොසල්ලං පච්චුපට්ඨපෙත්වා පටිපජ්ජිතබ්බං.

තස්මිං තස්මිඤ්ච සත්තහිතෙ ආරද්ධවීරියෙන භවිතබ්බං ඉට්ඨානිට්ඨාදිසබ්බසහෙන අවිසංවාදිනා. සබ්බෙපි සත්තා අනොධිසො මෙත්තාය, කරුණාය ච ඵරිතබ්බා. යා කාචි සත්තානං දුක්ඛුප්පත්ති, සබ්බා සා අත්තනි පාටිකඞ්ඛිතබ්බා. සබ්බෙසඤ්ච සත්තානං පුඤ්ඤං අබ්භනුමොදිතබ්බං, බුද්ධානං මහන්තතා මහානුභාවතා අභිණ්හං පච්චවෙක්ඛිතබ්බා, යඤ්ච කිඤ්චි කම්මං කරොති කායෙන, වාචාය වා, තං සබ්බං බොධිචිත්තපුබ්බඞ්ගමං කාතබ්බං.

ඉමිනා හි උපායෙන දානාදීසු යුත්තප්පයුත්තස්ස ථාමවතො දළ්හපරක්කමස්ස මහාසත්තස්ස බොධිසත්තස්ස අපරිමෙය්‍යො පුඤ්ඤසම්භාරො, ඤාණසම්භාරො ච දිවසෙ දිවසෙ උපචීයති.

අපිච සත්තානං පරිභොගත්ථං, පරිපාලනත්ථඤ්ච අත්තනො සරීරං, ජීවිතඤ්ච පරිච්චජිත්වා ඛුප්පිපාසසීතුණ්හවාතාතපාදිදුක්ඛපතිකාරො පරියෙසිතබ්බො ච උප්පාදෙතබ්බො ච, යඤ්ච යථාවුත්තදුක්ඛපතිකාරජං සුඛං අත්තනා පටිලභති, තථා රමණීයෙසු ආරාමුය්‍යානපාසාදතළාකාදීසු , අරඤ්ඤායතනෙසු ච කායචිත්තසන්තාපාභාවෙන අභිනිබ්බුතත්තා අත්තනා සුඛං පටිලභති, යඤ්ච සුණාති ''බුද්ධානුබුද්ධපච්චෙකබුද්ධා, මහාබොධිසත්තා ච නෙක්ඛම්මපටිපත්තියං ඨිතා''ති ච ''දිට්ඨධම්මිකසුඛවිහාරභූතං ඊදිසං නාම ඣානසමාපත්තිසුඛමනුභවන්තී''ති ච, තං සබ්බං සත්තෙසු අනොධිසො උපසංහරති. අයං තාව නයො අසමාහිතභූමියං පතිට්ඨිතස්ස.

සමාහිතභූමියං පන පතිට්ඨිතො අත්තනා යථානුභූතං විසෙසාධිගමනිබ්බත්තං පීතිං, පස්සද්ධිං, සුඛං, සමාධිං, යථාභූතඤාණඤ්ච සත්තෙසු අධිමුච්චන්තො උපසංහරති පරිණාමෙති, තථා මහති සංසාරදුක්ඛෙ, තස්ස ච නිමිත්තභූතෙ කිලෙසාභිසඞ්ඛාරදුක්ඛෙ නිමුග්ගං සත්තනිකායං දිස්වා තත්‍රාපි ඡෙදනභෙදනසෙදනපිසනහිංසනඅග්ගිසන්තාපාදිජනිතා දුක්ඛා තිබ්බා ඛරා කටුකා වෙදනා නිරන්තරං චිරකාලං වෙදයන්තෙ නරකෙ, අඤ්ඤමඤ්ඤං කුජ්ඣනසන්තාසනවිසොධනහිංසනපරාධීනතාදීහි මහාදුක්ඛං අනුභවන්තෙ තිරච්ඡානගතෙ, ජොතිමාලාකුලසරීරෙ ඛුප්පිපාසවාතාතපාදීහි ඩය්හමානෙ, විසුස්සමානෙ ච වන්තඛෙළාදිආහාරෙ, උද්ධබාහු විරවන්තෙ නිජ්ඣාමතණ්හිකාදිකෙ මහාදුක්ඛං වෙදයමානෙ පෙතෙ ච පරියෙට්ඨිමූලකං මහන්තං අනයබ්‍යසනං පාපුණන්තෙ හත්ථච්ඡෙදාදිකරණයොගෙන දුබ්බණ්ණදුද්දසිකදලිද්දාදිභාවෙන ඛුප්පිපාසාදිආබාධයොගෙන බලවන්තෙහි අභිභවනීයතො, පරෙසං වහනතො, පරාධීනතො ච නරකෙ, පෙතෙ, තිරච්ඡානගතෙ ච අතිසයන්තෙ අපායදුක්ඛනිබ්බිසෙසං දුක්ඛමනුභවන්තෙ මනුස්සෙ ච තථා විසයපරිභොගවික්ඛිත්තචිත්තතාය රාගාදිපරිළාහෙන ඩය්හමානෙ වාතවෙගසමුට්ඨිතජාලාසමිද්ධසුක්ඛකට්ඨසන්නිපාතෙ අග්ගික්ඛන්ධෙ විය අනුපසන්තපරිළාහවුත්තිකෙ අනුපසන්තනිහතපරාධීනෙ (අනිහතපරාධීනෙ දී. නි. ටී. 1.7) කාමාවචරදෙවෙ ච මහතා වායාමෙන විදූරමාකාසං විගාහිතසකුන්තා විය, බලවතා දූරෙ පාණිනා ඛිත්තසරා විය ච ''සතිපි චිරප්පවත්තියං අනච්චන්තිකතාය පාතපරියොසානා අනතික්කන්තජාතිජරාමරණා එවා''ති රූපාවචරාරූපාවචරදෙවෙ ච පස්සන්තෙන මහන්තං සංවෙගං පච්චුපට්ඨපෙත්වා මෙත්තාය, කරුණාය ච අනොධිසො සත්තා ඵරිතබ්බා. එවං කායෙන, වාචාය, මනසා ච බොධිසම්භාරෙ නිරන්තරං උපචිනන්තෙන යථා පාරමියො පරිපූරෙන්ති, එවං සක්කච්චකාරිනා සාතච්චකාරිනා අනොලීනවුත්තිනා උස්සාහො පවත්තෙතබ්බො, වීරියපාරමී පරිපූරෙතබ්බා.

අපිච ''අචින්තෙය්‍යාපරිමෙය්‍යවිපුලොළාරවිමලනිරුපමනිරුපක්කිලෙසගුණගණනිචයනිදානභූතස්ස බුද්ධභාවස්ස උස්සක්කිත්වා සම්පහංසනයොග්ගං වීරියං නාම අචින්තෙය්‍යානුභාවමෙව, යං න පචුරජනා සොතුම්පි සක්කුණන්ති, පගෙව පටිපජ්ජිතුං. තථා හි තිවිධා අභිනීහාරචිත්තුප්පත්ති, චතස්සො බුද්ධභූමියො, (සු. නි. අට්ඨ. 1.34) චත්තාරි සඞ්ගහවත්ථූනි , (දී. නි. 3.210; අ. නි. 4.32) කරුණෙකරසතා, බුද්ධධම්මෙසු සච්ඡිකරණෙන විසෙසපච්චයො, නිජ්ඣානක්ඛන්ති, සබ්බධම්මෙසු නිරුපලෙපො, සබ්බසත්තෙසු පියපුත්තසඤ්ඤා, සංසාරදුක්ඛෙහි අපරිඛෙදො, සබ්බදෙය්‍යධම්මපරිච්චාගො, තෙන ච නිරතිමානතා, අධිසීලාදිඅධිට්ඨානං, තත්ථ ච අචඤ්චලතා, කුසලකිරියාසු පීතිපාමොජ්ජතා, විවෙකනින්නචිත්තතා, ඣානානුයොගො, අනවජ්ජධම්මෙසු අතිත්තියතා, යථාසුතස්ස ධම්මස්ස පරෙසං හිතජ්ඣාසයෙන දෙසනාය ආරම්භදළ්හතා, ධීරවීරභාවො, පරාපවාදපරාපකාරෙසු විකාරාභාවො, සච්චාධිට්ඨානං, සමාපත්තීසු වසීභාවො, අභිඤ්ඤාසු බලප්පත්ති, ලක්ඛණත්තයාවබොධො, සතිපට්ඨානාදීසු අභියොගෙන ලොකුත්තරමග්ගසම්භාරසම්භරණං, නවලොකුත්තරාවක්කන්තී''ති එවමාදිකා සබ්බාපි බොධිසම්භාරපටිපත්ති වීරියානුභාවෙනෙව සමිජ්ඣතීති අභිනීහාරතො යාව මහාබොධි අනොස්සජ්ජන්තෙන සක්කච්චං නිරන්තරං වීරියං යථා උපරූපරි විසෙසාවහං හොති, එවං සම්පාදෙතබ්බං. සම්පජ්ජමානෙ ච යථාවුත්තෙ වීරියෙ, ඛන්තිසච්චාධිට්ඨානාදයො ච දානසීලාදයො ච සබ්බෙපි බොධිසම්භාරා තදධීනවුත්තිතාය සම්පන්නා එව හොන්තීති ඛන්තිආදීසුපි ඉමිනාව නයෙන පටිපත්ති වෙදිතබ්බා.

ඉති සත්තානං සුඛූපකරණපරිච්චාගෙන බහුධානුග්ගහකරණං දානෙන පටිපත්ති, සීලෙන තෙසං ජීවිතසාපතෙය්‍යදාරරක්ඛාභෙදපියහිතවචනාවිහිංසාදිකරණානි, නෙක්ඛම්මෙන තෙසං ආමිසපටිග්ගහණධම්මදානාදිනා අනෙකවිධා හිතචරියා, පඤ්ඤාය තෙසං හිතකරණූපායකොසල්ලං, වීරියෙන තත්ථ උස්සාහාරම්භඅසංහීරකරණානි, ඛන්තියා තදපරාධසහනං, සච්චෙන නෙසං අවඤ්චනතදුපකාරකිරියාසමාදානාවිසංවාදනාදි, අධිට්ඨානෙන තදුපකරණෙ අනත්ථසම්පාතෙපි අචලනං, මෙත්තාය නෙසං හිතසුඛානුචින්තනං, උපෙක්ඛාය නෙසං උපකාරාපකාරෙසු විකාරානාපත්තීති එවං අපරිමාණෙ සත්තෙ ආරබ්භ අනුකම්පිතසබ්බසත්තස්ස බොධිසත්තස්ස පුථුජ්ජනෙහි අසාධාරණො අපරිමාණො පුඤ්ඤඤාණසම්භාරුපචයො එත්ථ පටිපත්තීති වෙදිතබ්බං. යො චෙතාසං පච්චයො වුත්තො, තත්ථ ච සක්කච්චං සම්පාදනං.

කො විභාගොති –

සාමඤ්ඤභෙදතො එතා, දසවිධා විභාගතො;

තිධා හුත්වාන පච්චෙකං, සමතිංසවිධා සමං.

දස පාරමියො දස උපපාරමියො දස පරමත්ථපාරමියොති හි සමතිංස පාරමියො. තත්ථ ''කතාභිනීහාරස්ස බොධිසත්තස්ස පරහිතකරණාභිනින්නාසයපයොගස්ස කණ්හධම්මවොකිණ්ණා සුක්කා ධම්මා පාරමියො, තෙහි අවොකිණ්ණා සුක්කා ධම්මා උපපාරමියො, අකණ්හා අසුක්කා ධම්මා පරමත්ථපාරමියො''ති **කෙචි.** ''සමුදාගමනකාලෙසු පූරියමානා පාරමියො, බොධිසත්තභූමියං පුණ්ණා උපපාරමියො, බුද්ධභූමියං සබ්බාකාරපරිපුණ්ණා පරමත්ථපාරමියො. බොධිසත්තභූමියං වා පරහිතකරණතො පාරමියො, අත්තහිතකරණතො උපපාරමියො, බුද්ධභූමියං බලවෙසාරජ්ජසමධිගමෙන උභයහිතපරිපූරණතො පරමත්ථපාරමියොති එවං ආදිමජ්ඣපරියොසානෙසු පණිධානාරම්භපරිනිට්ඨානෙසු තෙසං විභාගො''ති **අපරෙ.** ''දොසුපසමකරුණාපකතිකානං භවසුඛවිමුත්තිසුඛපරමසුඛප්පත්තානං පුඤ්ඤූපචයභෙදතො තබ්බිභාගො''ති **අඤ්ඤෙ.**

''ලජ්ජාසතිමානාපස්සයානං ලොකුත්තරධම්මාධිපතීනං සීලසමාධිපඤ්ඤාගරුකානං තාරිතතරිතතාරයිතූනං අනුබුද්ධපච්චෙකබුද්ධසම්මාසම්බුද්ධානං පාරමීඋපපාරමීපරමත්ථපාරමීහි බොධිත්තයප්පත්තිතො යථාවුත්තවිභාගො''ති **කෙචි.** ''චිත්තපණිධිතො යාව වචීපණිධි, තාව පවත්තා සම්භාරා පාරමියො , වචීපණිධිතො යාව කායපණිධි, තාව පවත්තා උපපාරමියො, කායපණිධිතො පභුති පරමත්ථපාරමියො''ති **අපරෙ. අඤ්ඤෙ** පන ''පරපුඤ්ඤානුමොදනවසෙන පවත්තා සම්භාරා පාරමියො, පරෙසං කාරාපනවසෙන පවත්තා උපපාරමියො, සයං කරණවසෙන පවත්තා පරමත්ථපාරමියො''ති වදන්ති. තථා ''භවසුඛාවහො පුඤ්ඤඤාණසම්භාරො පාරමී, අත්තනො නිබ්බානසුඛාවහො උපපාරමී, පරෙසං තදුභයසුඛාවහො පරමත්ථපාරමී''ති **එකෙ.**

පුත්තදාරධනාදිඋපකරණපරිච්චාගො පන දානපාරමී, අත්තනො අඞ්ගපරිච්චාගො දානඋපපාරමී, අත්තනො ජීවිතපරිච්චාගො දානපරමත්ථපාරමී. තථා පුත්තදාරාදිකස්ස තිවිධස්සාපි හෙතු අවීතික්කමනවසෙන තිස්සො සීලපාරමියො, තෙසු එව තිවිධෙසු වත්ථූසු ආලයං උපච්ඡින්දිත්වා නික්ඛමනවසෙන තිස්සො නෙක්ඛම්මපාරමියො, උපකරණඅඞ්ගජීවිතතණ්හං සමූහනිත්වා සත්තානං හිතාහිතවිනිච්ඡයකරණවසෙන තිස්සො පඤ්ඤාපාරමියො, යථාවුත්තභෙදානං පරිච්චාගාදීනං වායමනවසෙන තිස්සො වීරියපාරමියො, උපකරණඅඞ්ගජීවිතන්තරායකරානං ඛමනවසෙන තිස්සො ඛන්තිපාරමියො, උපකරණඅඞ්ගජීවිතහෙතු සච්චාපරිච්චාගවසෙන තිස්සො සච්චපාරමියො, දානාදිපාරමියො අකුප්පාධිට්ඨානවසෙනෙව සමිජ්ඣන්තීති උපකරණාදිවිනාසෙපි අචලාධිට්ඨානවසෙන තිස්සො අධිට්ඨානපාරමියො, උපකරණාදිවිඝාතකෙසුපි සත්තෙසු මෙත්තාය අවිජහනවසෙන තිස්සො මෙත්තාපාරමියො, යථාවුත්තවත්ථුත්තයස්ස උපකාරාපකාරෙසු සත්තසඞ්ඛාරෙසු මජ්ඣත්තතාපටිලාභවසෙන තිස්සො උපෙක්ඛාපාරමියොති එවමාදිනා එතාසං විභාගො වෙදිතබ්බො.

කො සඞ්ගහොති එත්ථ පන –

යථා විභාගතො තිංස-විධා සඞ්ගහතො දස;
ඡප්පකාරාව එතාසු, යුගළාදීහි සාධයෙ.

යථා හි එසා විභාගතො තිංසවිධාපි දානපාරමිආදිභාවතො දසවිධා, එවං දානසීලඛන්තිවීරියඣානපඤ්ඤාසභාවෙන ඡබ්බිධා. එතාසු හි නෙක්ඛම්මපාරමී සීලපාරමියා සඞ්ගහිතා තස්සා පබ්බජ්ජාභාවෙ. නීවරණවිවෙකභාවෙ පන ඣානපාරමියා, කුසලධම්මභාවෙ ඡහිපි සඞ්ගහිතා, සච්චපාරමී සීලපාරමියා එකදෙසා එව වචීසච්චවිරතිසච්චපක්ඛෙ. ඤාණසච්චපක්ඛෙ පන පඤ්ඤාපාරමියා සඞ්ගහිතා, මෙත්තාපාරමී ඣානපාරමියා එව, උපෙක්ඛාපාරමී ඣානපඤ්ඤාපාරමීහි, අධිට්ඨානපාරමී සබ්බාහිපි සඞ්ගහිතාති.

එතෙසඤ්ච දානාදීනං ඡන්නං ගුණානං අඤ්ඤමඤ්ඤසම්බන්ධානං පඤ්චදස යුගළාදීනි පඤ්චදස යුගළාදිසාධකානි හොන්ති. සෙය්‍යථිදං? දානසීලයුගළෙන පරහිතාහිතානං කරණාකරණයුගළසිද්ධි, දානඛන්තියුගළෙන අලොභාදොසයුගළසිද්ධි, දානවීරියයුගළෙන චාගසුතයුගළසිද්ධි, දානඣානයුගළෙන කාමදොසප්පහානයුගළසිද්ධි, දානපඤ්ඤායුගළෙන අරියයානධුරයුගළසිද්ධි, සීලඛන්තිද්වයෙන පයොගාසයසුද්ධද්වයසිද්ධි, සීලවීරියද්වයෙන භාවනාද්වයසිද්ධි, සීලඣානද්වයෙන දුස්සීල්‍යපරියුට්ඨානප්පහානද්වයසිද්ධි, සීලපඤ්ඤාද්වයෙන දානද්වයසිද්ධි, ඛන්තිවීරියද්වයෙන ඛමාතෙජද්වයසිද්ධි, ඛන්තිඣානදුකෙන විරොධානුරොධප්පහානදුකසිද්ධි, ඛන්තිපඤ්ඤාදුකෙන සුඤ්ඤතාඛන්තිපටිවෙධදුකසිද්ධි, වීරියඣානදුකෙන පග්ගහාවික්ඛෙපදුකසිද්ධි, වීරියපඤ්ඤාදුකෙන සරණදුකසිද්ධි, ඣානපඤ්ඤාදුකෙන යානදුකසිද්ධි. දානසීලඛන්තිතිකෙන ලොභදොසමොහප්පහානතිකසිද්ධි, දානසීලවීරියතිකෙන භොගජීවිතකායසාරාදානතිකසිද්ධි, දානසීලඣානතිකෙන පුඤ්ඤකිරියවත්ථුතිකසිද්ධි, දානසීලපඤ්ඤාතිකෙන ආමිසාභයධම්මදානතිකසිද්ධීති එවං ඉතරෙහිපි තිකෙහි, චතුක්කාදීහි ච යථාසම්භවං තිකානි, චතුක්කාදීනි ච යොජෙතබ්බානි.

එවං ඡබ්බිධානම්පි පන ඉමාසං පාරමීනං චතූහි අධිට්ඨානෙහි සඞ්ගහො වෙදිතබ්බො. සබ්බපාරමීනං සමූහසඞ්ගහතො හි චත්තාරි අධිට්ඨානානි. සෙය්‍යථිදං? සච්චාධිට්ඨානං, චාගාධිට්ඨානං, උපසමාධිට්ඨානං, පඤ්ඤාධිට්ඨානන්ති. තත්ථ අධිතිට්ඨති එතෙන, එත්ථ වා අධිතිට්ඨති, අධිට්ඨානමත්තමෙව වා තන්ති **අධිට්ඨානං,** සච්චඤ්ච තං අධිට්ඨානඤ්ච, සච්චස්ස වා අධිට්ඨානං, සච්චං වා අධිට්ඨානමෙතස්සාති **සච්චාධිට්ඨානං.** එවං සෙසෙසුපි.

තත්ථ අවිසෙසතො තාව කතාභිනීහාරස්ස අනුකම්පිතසබ්බසත්තස්ස මහාසත්තස්ස පටිඤ්ඤානුරූපං සබ්බපාරමීපරිග්ගහතො **සච්චාධිට්ඨානං,** තෙසං පටිපක්ඛපරිච්චාගතො **චාගාධිට්ඨානං,** සබ්බපාරමිතාගුණෙහි උපසමනතො **උපසමාධිට්ඨානං.** තෙහි එව පරහිතෙසු උපායකොසල්ලතො **පඤ්ඤාධිට්ඨානං.**

විසෙසතො පන ''යාචකානං ජනානං අවිසංවාදෙත්වා දස්සාමී''ති පටිජානනතො, පටිඤ්ඤං අවිසංවාදෙත්වා දානතො, දානං අවිසංවාදෙත්වා අනුමොදනතො , මච්ඡරියාදිපටිපක්ඛපරිච්චාගතො, දෙය්‍යපටිග්ගාහකදානදෙය්‍යධම්මක්ඛයෙසු ලොභදොසමොහභයවූපසමනතො, යථාරහං යථාකාලං යථාවිධානඤ්ච දානතො, පඤ්ඤුත්තරතො ච කුසලධම්මානං චතුරධිට්ඨානපදට්ඨානං දානං. තථා සංවරසමාදානස්ස අවීතික්කමනතො, දුස්සීල්‍යපරිච්චාගතො, දුච්චරිතවූපසමනතො, පඤ්ඤුත්තරතො ච චතුරධිට්ඨානපදට්ඨානං සීලං. යථාපටිඤ්ඤං ඛමනතො, කතාපරාධවිකප්පපරිච්චාගතො, කොධපරියුට්ඨානවූපසමනතො, පඤ්ඤුත්තරතො ච චතුරධිට්ඨානපදට්ඨානාඛන්ති. පටිඤ්ඤානුරූපං පරහිතකරණතො, විසයපරිච්චාගතො, අකුසලවූපසමනතො, පඤ්ඤුත්තරතො ච චතුරධිට්ඨානපදට්ඨානං වීරියං. පටිඤ්ඤානුරූපං ලොකහිතානුචින්තනතො, නීවරණපරිච්චාගතො, චිත්තවූපසමනතො, පඤ්ඤුත්තරතො ච චතුරධිට්ඨානපදට්ඨානං ඣානං. යථාපටිඤ්ඤං පරහිතූපායකොසල්ලතො, අනුපායකිරියපරිච්චාගතො, මොහජපරිළාහවූපසමනතො, සබ්බඤ්ඤුතාපටිලාභතො ච චතුරධිට්ඨානපදට්ඨානා පඤ්ඤා.

තත්ථ ඤෙය්‍යපටිඤ්ඤානුවිධානෙහි සච්චාධිට්ඨානං, වත්ථුකාමකිලෙසකාමපරිච්චාගෙහි චාගාධිට්ඨානං, දොසදුක්ඛවූපසමෙහි උපසමාධිට්ඨානං, අනුබොධපටිවෙධෙහි පඤ්ඤාධිට්ඨානං. තිවිධසච්චපරිග්ගහිතං දොසත්තයවිරොධි සච්චාධිට්ඨානං, තිවිධචාගපරිග්ගහිතං දොසත්තයවිරොධි චාගාධිට්ඨානං, තිවිධවූපසමපරිග්ගහිතං දොසත්තයවිරොධි උපසමාධිට්ඨානං, තිවිධඤාණපරිග්ගහිතං දොසත්තයවිරොධි පඤ්ඤාධිට්ඨානං. සච්චාධිට්ඨානපරිග්ගහිතානි චාගූපසමපඤ්ඤාධිට්ඨානානි අවිසංවාදනතො, පටිඤ්ඤානුවිධානතො ච. චාගාධිට්ඨානපරිග්ගහිතානි සච්චූපසමපඤ්ඤාධිට්ඨානානි පටිපක්ඛපරිච්චාගතො, සබ්බපරිච්චාගඵලත්තා ච. උපසමාධිට්ඨානපරිග්ගහිතානි සච්චචාගපඤ්ඤාධිට්ඨානානි කිලෙසපරිළාහූපසමනතො, කම්මපරිළාහූපසමනතො ච. පඤ්ඤාධිට්ඨානපරිග්ගහිතානි සච්චචාගූපසමාධිට්ඨානානි ඤාණපුබ්බඞ්ගමතො, ඤාණානුපරිවත්තනතො චාති එවං සබ්බාපි පාරමියො සච්චප්පභාවිතා චාගපරිබ්‍යඤ්ජිතා උපසමොපබ්‍රූහිතා පඤ්ඤාපරිසුද්ධා. සච්චඤ්හි එතාසං ජනකහෙතු, චාගො පටිග්ගාහකහෙතු, උපසමො පරිබුද්ධිහෙතු පඤ්ඤා පාරිසුද්ධිහෙතු. තථා ආදිම්හි සච්චාධිට්ඨානං සච්චපටිඤ්ඤත්තා, මජ්ඣෙ චාගාධිට්ඨානං කතපණිධානස්ස පරහිතාය අත්තපරිච්චාගතො, අන්තෙ උපසමාධිට්ඨානං සබ්බූපසමපරියොසානත්තා. ආදිමජ්ඣපරියොසානෙසු පඤ්ඤාධිට්ඨානං තස්මිං සති සම්භවතො, අසති අසම්භවතො, යථාපටිඤ්ඤඤ්ච සම්භවතො.

තත්ථ මහාපුරිසා සතතං අත්තහිතපරහිතකරෙහි ගරුපියභාවකරෙහි සච්චචාගාධිට්ඨානෙහි ගිහිභූතා ආමිසදානෙන පරෙ අනුග්ගණ්හන්ති. තථා අත්තහිතපරහිතකරෙහි, ගරුපියභාවකරෙහි, උපසමපඤ්ඤාධිට්ඨානෙහි ච පබ්බජිතභූතා ධම්මදානෙන පරෙ අනුග්ගණ්හන්ති.

තත්ථ අන්තිමභවෙ බොධිසත්තස්ස චතුරධිට්ඨානපරිපූරණං. පරිපුණ්ණචතුරධිට්ඨානස්ස හි චරිමකභවූපපත්තීති එකෙ. තත්‍රාපි හි ගබ්භාවක්කන්තිඅභිනික්ඛමනෙසු පඤ්ඤාධිට්ඨානසමුදාගමෙන සතො සම්පජානො සච්චාධිට්ඨානපාරිපූරියා සම්පතිජාතො උත්තරාභිමුඛො සත්තපදවීතිහාරෙන ගන්ත්වා සබ්බා දිසා ඔලොකෙත්වා සච්චානුපරිවත්තිනා වචසා ''අග්ගොහමස්මි ලොකස්ස, ජෙට්ඨොහමස්මි ලොකස්ස, සෙට්ඨොහමස්මි ලොකස්සා''ති (දී. නි. 2.31; ම. නි. 3.207) තික්ඛත්තුං සීහනාදං නදි, උපසමාධිට්ඨානසමුදාගමෙන ජිණ්ණාතුරමතපබ්බජිතදස්සාවිනො චතුධම්මප්පදෙසකොවිදස්ස යොබ්බනාරොග්‍යජීවිතසම්පත්තිමදානං උපසමො, චාගාධිට්ඨානසමුදාගමෙන මහතො ඤාතිපරිවට්ටස්ස, හත්ථගතස්ස ච චක්කවත්තිරජ්ජස්ස අනපෙක්ඛපරිච්චාගොති.

දුතියෙ ඨානෙ අභිසම්බොධියං චතුරධිට්ඨානපරිපූරණන්ති කෙචි. තත්ථ හි යථාපටිඤ්ඤං සච්චාධිට්ඨානසමුදාගමෙන චතුන්නං අරියසච්චානං අභිසමයො. තතො හි සච්චාධිට්ඨානං පරිපුණ්ණං. චාගාධිට්ඨානසමුදාගමෙන සබ්බකිලෙසූපක්කිලෙසපරිච්චාගො. තතො හි චාගාධිට්ඨානං පරිපුණ්ණං. උපසමාධිට්ඨානසමුදාගමෙන පරමූපසමසම්පත්ති. තතො හි උපසමාධිට්ඨානං පරිපුණ්ණං. පඤ්ඤාධිට්ඨානසමුදාගමෙන අනාවරණඤාණපටිලාභො. තතො හි පඤ්ඤාධිට්ඨානං පරිපුණ්ණන්ති, තං අසිද්ධං අභිසම්බොධියාපි පරමත්ථභාවතො.

තතියෙ ඨානෙ ධම්මචක්කප්පවත්තනෙ චතුරධිට්ඨානං පරිපුණ්ණන්ති අඤ්ඤෙ. තත්ථ හි සච්චාධිට්ඨානසමුදාගතස්ස ද්වාදසහි ආකාරෙහි අරියසච්චදෙසනාය සච්චාධිට්ඨානං පරිපුණ්ණං, චාගාධිට්ඨානසමුදාගතස්ස සද්ධම්මමහායාගකරණෙන චාගාධිට්ඨානං පරිපුණ්ණං, උපසමාධිට්ඨානසමුදාගතස්ස සයං උපසන්තස්ස පරෙසං උපසමනෙන උපසමාධිට්ඨානං පරිපුණ්ණං, පඤ්ඤාධිට්ඨානසමුදාගතස්ස විනෙය්‍යානං ආසයාදිපරිජානනෙන පඤ්ඤාධිට්ඨානං පරිපුණ්ණන්ති, තදපි අසිද්ධං අපරියොසිතත්තා බුද්ධකිච්චස්ස.

චතුත්ථෙ ඨානෙ පරිනිබ්බානෙ චතුරධිට්ඨානං පරිපුණ්ණන්ති අපරෙ. තත්‍ර හි පරිනිබ්බුතත්තා පරමත්ථසච්චසම්පත්තියා සච්චාධිට්ඨානපරිපූරණං, සබ්බූපධිපටිනිස්සග්ගෙන චාගාධිට්ඨානපරිපූරණං,

සබ්බසඞ්ඛාරූපසමෙන උපසමාධිට්ඨානපරිපූරණං, පඤ්ඤාපයොජනපරිනිබ්බානෙන පඤ්ඤාධිට්ඨානපරිපූරණන්ති.

තත්‍ර මහාපුරිසස්ස විසෙසෙන මෙත්තාඛෙත්තෙ අභිජාතියං සච්චාධිට්ඨානසමුදාගතස්ස සච්චාධිට්ඨානපරිපූරණමභිබ්‍යත්තං, විසෙසෙන කරුණාඛෙත්තෙ අභිසම්බොධියං පඤ්ඤාධිට්ඨානසමුදාගතස්ස පඤ්ඤාධිට්ඨානපරිපූරණමභිබ්‍යත්තං, විසෙසෙන මුදිතාඛෙත්තෙ ධම්මචක්කප්පවත්තනෙ චාගාධිට්ඨානසමුදාගතස්ස චාගාධිට්ඨානපරිපූරණමභිබ්‍යත්තං, විසෙසෙන උපෙක්ඛාඛෙත්තෙ පරිනිබ්බානෙ උපසමාධිට්ඨානසමුදාගතස්ස උපසමාධිට්ඨානපරිපූරණමභිබ්‍යත්තන්ති දට්ඨබ්බං.

තත්‍රාපි සච්චාධිට්ඨානසමුදාගතස්ස සංවාසෙන සීලං වෙදිතබ්බං, චාගාධිට්ඨානසමුදාගතස්ස සංවොහාරෙන සොචෙය්‍යං වෙදිතබ්බං, උපසමාධිට්ඨානසමුදාගතස්ස ආපදාසු ථාමො වෙදිතබ්බො, පඤ්ඤාධිට්ඨානසමුදාගතස්ස සාකච්ඡාය පඤ්ඤා වෙදිතබ්බා. එවං සීලාජීවචිත්තදිට්ඨිවිසුද්ධියො වෙදිතබ්බා. තථා සච්චාධිට්ඨානසමුදාගමෙන දොසාගතිං න ගච්ඡති අවිසංවාදනතො, චාගාධිට්ඨානසමුදාගමෙන ඡන්දාගතිං න ගච්ඡති අනභිසඞ්ගතො, උපසමාධිට්ඨානසමුදාගමෙන භයාගතිං න ගච්ඡති අනුපරොධතො, පඤ්ඤාධිට්ඨානසමුදාගමෙන මොහාගතිං න ගච්ඡති යථාභූතාවබොධතො.

තථා පඨමෙන අදුට්ඨො අධිවාසෙති, දුතියෙන අලුද්ධො පටිසෙවති, තතියෙන අභීතො පරිවජ්ජෙති, චතුත්ථෙන අසංමූළ්හො විනොදෙති. පඨමෙන නෙක්ඛම්මසුඛුප්පත්ති, ඉතරෙහි පවිවෙකඋපසමසම්බොධිසුඛුප්පත්තියො හොන්ති. තථා විවෙකජපීතිසුඛසමාධිජපීතිසුඛඅපීතිජකායසුඛ සතිපාරිසුද්ධිජඋපෙක්ඛාසුඛුප්පත්තියො එතෙහි චතූහි යථාක්කමං හොන්තීති. එවමනෙකගුණානුබන්ධෙහි චතූහි අධිට්ඨානෙහි සබ්බපාරමීසමූහසඞ්ගහො වෙදිතබ්බො. යථා ච චතූහි අධිට්ඨානෙහි සබ්බපාරමීසඞ්ගහො, එවං කරුණාපඤ්ඤාහිපීති දට්ඨබ්බං. සබ්බොපි හි බොධිසම්භාරො කරුණාපඤ්ඤාහි සඞ්ගහිතො. කරුණාපඤ්ඤාපරිග්ගහිතා හි දානාදිගුණා මහාබොධිසම්භාරා භවන්ති බුද්ධත්තසිද්ධිපරියොසානාති. එවමෙතාසං සඞ්ගහො වෙදිතබ්බො.

කො සම්පාදනූපායොති –

> සබ්බාසං පන තාසම්පි, උපායොති සම්පාදනෙ;
> අවෙකල්ලාදයො අත්ත-නියාතනාදයො මතා.

සකලස්සාපි හි පුඤ්ඤාදිසම්භාරස්ස සම්මාසම්බොධිං උද්දිස්ස **අනවසෙසසම්භරණං** අවෙකල්ලකාරිතායොගෙන, තත්ථ ච **සක්කච්චකාරිතා** ආදරබහුමානයොගෙන, **සාතච්චකාරිතා** නිරන්තරපයොගෙන, **චිරකාලාදියොගො** ච අන්තරා අවොසානාපජ්ජනෙනාති. තං පනස්ස කාලපරිමාණං පරතො ආවි භවිස්සති. ඉති චතුරඞ්ගයොගො එතාසං පාරමීනං සම්පාදනූපායො.

තථා මහාසත්තෙන බොධාය පටිපජ්ජන්තෙන සම්මාසම්බොධාය බුද්ධානං පුරෙතරමෙව අත්තා නියාතෙතබ්බො ''ඉමාහං අත්තභාවං බුද්ධානං නියාතෙමී''ති. තං තං පරිග්ගහවත්ථුඤ්ච පටිලාභතො පුරෙතරමෙව දානමුඛෙ නිස්සජ්ජිතබ්බං ''යං කිඤ්චි මය්හං උප්පජ්ජනකං ජීවිතපරික්ඛාරජාතං, තං සබ්බං සති යාචකෙ දස්සාමි, තෙසං පන දින්නාවසෙසං එව මයා පරිභුඤ්ජිතබ්බ''න්ති.

එවඤ්හිස්ස සම්මදෙව පරිච්චාගාය කතෙ චිත්තාභිසඞ්ඛාරෙ යං උප්පජ්ජති පරිග්ගහවත්ථු අපිඤ්ඤාණකං, සවිඤ්ඤාණකං වා, තත්ථ යෙ ඉමෙ පුබ්බෙ දානෙ අකතපරිචයො, පරිග්ගහවත්ථුස්ස පරිත්තභාවො, උළාරමනුඤ්ඤතා, පරික්ඛයචින්තාති **චත්තාරො දානවිනිබන්ධා**. තෙසු යදා මහාබොධිසත්තස්ස සංවිජ්ජමානෙසු දෙය්‍යධම්මෙසු, පච්චුපට්ඨිතෙ ච යාචකජනෙ දානෙ චිත්තං න පක්ඛන්දති න කමති, තෙන නිට්ඨමෙත්ථ ගන්තබ්බං ''අද්ධාහං දානෙ පුබ්බෙ අකතපරිචයො, තෙන මෙ එතරහි දාතුකම්‍යතා චිත්තෙ න සණ්ඨාතී''ති. සො ''එවං මෙ ඉතො පරං දානාභිරතං චිත්තං භවිස්සති, හන්දාහං ඉතො පට්ඨාය දානං දස්සාමි, නනු මයා පටිකච්චෙව පරිග්ගහවත්ථුං යාචකානං පරිච්චත්ත''න්ති දානං දෙති මුත්තචාගො පයතපාණි වොස්සග්ගරතො යාචයොගො දානසංවිභාගරතො. එවං මහාසත්තස්ස **පඨමො දානවිනිබන්ධො** හතො හොති විහතො සමුච්ඡින්නො.

තථා මහාසත්තො දෙය්‍යධම්මස්ස පරිත්තභාවෙ සති පච්චයවෙකල්ලෙ ඉති පටිසඤ්චික්ඛති ''අහං ඛො පුබ්බෙ අදානසීලතාය එතරහි එවං පච්චයවෙකල්ලො ජාතො, තස්මා ඉදානි මයා පරිත්තෙන වා හීනෙන වා යථාලද්ධෙන දෙය්‍යධම්මෙන අත්තානං පීළෙත්වාපි දානමෙව දාතබ්බං, යෙනාහං ආයතිම්පි දානපාරමිං මත්ථකං පාපෙස්සාමී''ති සො ඉතරීතරෙන දානං දෙති මුත්තචාගො පයතපාණි වොස්සග්ගරතො යාචයොගො දානසංවිභාගරතො. එවං මහාසත්තස්ස **දුතියො දානවිනිබන්ධො** හතො හොති විහතො සමුච්ඡින්නො.

තථා මහාසත්තො දෙය්‍යධම්මස්ස උළාරමනුඤ්ඤතාය අදාතුකම්‍යතාචිත්තෙ උප්පජ්ජමානෙ ඉති පටිසඤ්චික්ඛති ''නනු තයා සප්පුරිස උළාරතමා සබ්බසෙට්ඨා සම්මාසම්බොධි අභිපත්ථිතා, තස්මා තදත්ථං තයා උළාරමනුඤ්ඤෙ එව දෙය්‍යධම්මෙ දාතුං යුත්තරූප''න්ති. සො උළාරං, මනුඤ්ඤඤ්ච දානං දෙති මුත්තචාගො පයතපාණි වොස්සග්ගරතො යාචයොගො දානසංවිභාගරතො. එවං මහාපුරිසස්ස **තතියො දානවිනිබන්ධො** හතො හොති විහතො සමුච්ඡින්නො.

තථා මහාසත්තො දානං දෙන්තො යදා දෙය්‍යධම්මස්ස පරික්ඛයං පස්සති, සො ඉති පටිසඤ්චික්ඛති ‘‘අයං ඛො භොගානං සභාවො, යදිදං ඛයධම්මතා වයධම්මතා, අපිච මෙ පුබ්බෙ තාදිසස්ස දානස්ස අකතත්තා එවං භොගානං පරික්ඛයො දිස්සති, හන්දාහං යථාලද්ධෙන දෙය්‍යධම්මෙන පරිත්තෙන වා, විපුලෙන වා දානමෙව දදෙය්‍යං, යෙනාහං ආයතිං දානපාරමියා මත්ථකං පාපුණිස්සාමී’ති. සො යථාලද්ධෙන දානං දෙති මුත්තචාගො පයතපාණි වොස්සග්ගරතො යාචයොගො දානසංවිභාගරතො. එවං මහාසත්තස්ස **චතුත්ථො දානවිනිබන්ධො** හතො හොති විහතො සමුච්ඡින්නො. එවං යෙ යෙ දානපාරමියා විනිබන්ධභූතා අනත්ථා, තෙසං තෙසං යථාරහං පච්චවෙක්ඛිත්වා පටිවිනොදනං උපායො. යථා ච දානපාරමියා, එවං සීලපාරමිආදීසුපි දට්ඨබ්බං.

අපිච යං මහාසත්තස්ස බුද්ධානං අත්තසන්නියාතනං, තං සම්මදෙව සබ්බපාරමීනං සම්පාදනූපායො, බුද්ධානඤ්ච අත්තානං නියාතෙත්වා ඨිතො මහාපුරිසො තත්ථ තත්ථ බොධිසම්භාරපාරිපූරියා ඝටෙන්තො වායමන්තො සරීරස්ස, සුඛුපකරණානඤ්ච උපච්ඡෙදකෙසු දුස්සහෙසුපි කිච්චෙසු (කිච්ඡෙසු චරියා. අට්ඨ. පකිණ්ණකකථා) දුරභිසම්භවෙසුපි සත්තසඞ්ඛාරසමුපනීතෙසු අනත්ථෙසු තිබ්බෙසු පාණහරෙසු ‘‘අයං මයා අත්තභාවො බුද්ධානං පරිච්චත්තො, යං වා තං වා එත්ථ හොතූ’’ති තන්නිමිත්තං න කම්පති න වෙධති ඊසකම්පි අඤ්ඤථත්තං න ගච්ඡති, කුසලාරම්භෙ අඤ්ඤදත්ථු අචලාධිට්ඨානො ච හොති, එවං **අත්තසන්නියාතනම්පි** එතාසං සම්පාදනූපායො.

අපිච සමාසතො කතාභිනීහාරස්ස අත්තනි සිනෙහස්ස පරියාදානං, (පරිසොසනං චරියා. අට්ඨ. පකිණ්ණකකථා) පරෙසු ච සිනෙහස්ස පරිවඩ්ඪනං එතාසං සම්පාදනූපායො. සම්මාසම්බොධිසමධිගමාය හි කතමහාපණිධානස්ස මහාසත්තස්ස යාථාවතො පරිජානනෙන සබ්බෙසු ධම්මෙසු අනුපලිත්තස්ස අත්තනි සිනෙහො පරික්ඛයං පරියාදානං ගච්ඡති, මහාකරුණාසමායොගවසෙන (සමාසෙවනෙන චරියා. අට්ඨ. පකිණ්ණකකථා) පන පියපුත්තෙ විය සබ්බසත්තෙ සම්පස්සමානස්ස තෙසු මෙත්තාකරුණාසිනෙහො පරිවඩ්ඪති, තතො ච තං තදාවත්ථානුරූපං අත්තපරසන්තානෙසු ලොභදොසමොහවිගමෙන විදූරීකතමච්ඡරියාදිබොධිසම්භාරපටිපක්ඛො මහාපුරිසො දානපියවචනඅත්ථචරියා සමානත්තතාසඞ්ඛාතෙහි චතූහි සඞ්ගහවත්ථූහි (දී. නි. 3.313; අ. නි. 4.32) චතුරධිට්ඨානානුගතෙහි අච්චන්තං ජනස්ස සඞ්ගහකරණෙන උපරි යානත්තයෙ අවතාරණං, පරිපාචනඤ්ච කරොති.

මහාසත්තානඤ්හි මහාකරුණා, මහාපඤ්ඤා ච දානෙන අලඞ්කතා, දානං පියවචනෙන, පියවචනං අත්ථචරියාය, අත්ථචරියා සමානත්තතාය අලඞ්කතා, සඞ්ගහිතා ච. තෙසඤ්හි සබ්බෙපි සත්තෙ අත්තනා නිබ්බිසෙසෙ කත්වා බොධිසම්භාරෙසු පටිපජ්ජන්තානං සබ්බත්ථ සමානසුඛදුක්ඛතාය සමානත්තතාසිද්ධි. බුද්ධභූතානම්පි ච තෙහෙව චතූහි සඞ්ගහවත්ථූහි චතුරධිට්ඨානෙන පරිපූරිතාභිබුද්ධෙහි ජනස්ස අච්චන්තිකසඞ්ගහකරණෙන අභිවිනයනං සිජ්ඣති. දානඤ්හි සම්මාසම්බුද්ධානං චාගාධිට්ඨානෙන පරිපූරිතාභිබුද්ධං. පියවචනං සච්චාධිට්ඨානෙන, අත්ථචරියා පඤ්ඤාධිට්ඨානෙන, සමානත්තතා උපසමාධිට්ඨානෙන පරිපූරිතාභිබුද්ධා. තථාගතානඤ්හි සබ්බසාවකපච්චෙකබුද්ධෙහි සමානත්තතා පරිනිබ්බානෙ. තත්‍ර හි නෙසං අවිසෙසතො එකීභාවො. තෙනෙවාහ ‘‘නත්ථි විමුත්තියා නානත්ත’’න්ති. හොන්ති චෙත්ථ –

> ‘‘සච්චො චාගී උපසන්තො, පඤ්ඤවා අනුකම්පකො;
> සම්භතසබ්බසම්භාරො, කං නාමත්ථං න සාධයෙ.
>
> මහාකාරුණිකො සත්ථා, හිතෙසී ච උපෙක්ඛකො;
> නිරපෙක්ඛො ච සබ්බත්ථ, අහො අච්ඡරියො ජිනො.
>
> විරත්තො සබ්බධම්මෙසු, සත්තෙසු ච උපෙක්ඛකො;
> සදා සත්තහිතෙ යුත්තො, අහො අච්ඡරියො ජිනො.
>
> සබ්බදා සබ්බසත්තානං, හිතාය ච සුඛාය ච;
> උය්‍යුත්තො අකිලාසු ච, අහො අච්ඡරියො ජිනො’’ති. (චරියා. අට්ඨ. පකිණ්ණකකථා);

කිත්තකෙන කාලෙන සම්පාදනන්ති –

> පඤ්ඤාධිකාදිභෙදෙන, උග්ඝටිතඤ්ඤුආදිනා;
> තිණ්ණම්පි බොධිසත්තානං, වසා කාලො තිධා මතො.

හෙට්ඨිමෙන හි තාව පරිච්ඡෙදෙන චත්තාරි අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යානි, මහාකප්පානං සතසහස්සඤ්ච, මජ්ඣිමෙන අට්ඨ අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යානි, මහාකප්පානං සතසහස්සඤ්ච, උපරිමෙන පන සොළස අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යානි, මහාකප්පානං සතසහස්සඤ්ච. එතෙ ච භෙදා යථාක්කමං පඤ්ඤාධිකසද්ධාධිකවීරියාධිකවසෙන වෙදිතබ්බා. පඤ්ඤාධිකානඤ්හි සද්ධා මන්දා හොති, පඤ්ඤා තික්ඛා. සද්ධාධිකානං පඤ්ඤා මජ්ඣිමා හොති. වීරියාධිකානං පඤ්ඤා මන්දා. පඤ්ඤානුභාවෙන ච සම්මාසම්බොධි අභිගන්තබ්බාති (සු. නි. අට්ඨ. 1.34 අත්ථතො සමානං) **අට්ඨකථායං** වුත්තං.

අපරෙ පන ''වීරියස්ස තික්ඛමජ්ඣිමමුදුභාවෙන බොධිසත්තානං අයං කාලවිභාගො''ති වදන්ති, අවිසෙසෙන පන විමුත්තිපරිපාචනීයානං ධම්මානං තික්ඛමජ්ඣිමමුදුභාවෙන යථාවුත්තකාලභෙදෙන බොධිසම්භාරා තෙසං පාරිපූරිං ගච්ඡන්තීති තයොපෙතෙ කාලභෙදා යුත්තාතිපි වදන්ති. එවං තිවිධා හි බොධිසත්තා අභිනීහාරක්ඛණෙ භවන්ති එකො උග්ඝටිතඤ්ඤූ, එකො විපඤ්චිතඤ්ඤූ, එකො නෙය්‍යොති. තෙසු යො උග්ඝටිතඤ්ඤූ, සො සම්මාසම්බුද්ධස්ස සම්මුඛා චතුප්පදගාථං සුණන්තො ගාථාය තතියපදෙ අපරියොසිතෙ එව ඡහි අභිඤ්ඤාහි සහ පටිසම්භිදාහි අරහත්තං අධිගන්තුං සමත්ථූපනිස්සයො හොති, සචෙ සාවකබොධියං අධිමුත්තො සියා.

දුතියො භගවතො සම්මුඛා චතුප්පදගාථං සුණන්තො අපරියොසිතෙ එව ගාථාය චතුත්ථපදෙ ඡහි අභිඤ්ඤාහි අරහත්තං අධිගන්තුං සමත්ථූපනිස්සයො හොති, යදි සාවකබොධියං අධිමුත්තො සියා.

ඉතරො පන භගවතො සම්මුඛා චතුප්පදගාථං සුත්වා පරියොසිතාය ගාථාය ඡහි අභිඤ්ඤාහි අරහත්තං අධිගන්තුං සමත්ථූපනිස්සයො හොති.

තයොපෙතෙ විනා කාලභෙදෙන කතාභිනීහාරා, බුද්ධානං සන්තිකෙ ලද්ධබ්‍යාකරණා ච අනුක්කමෙන පාරමියො පූරෙන්තා යථාක්කමං යථාවුත්තභෙදෙන කාලෙන සම්මාසම්බොධිං පාපුණන්ති. තෙසු තෙසු පන කාලභෙදෙසු අපරිපුණ්ණෙසු තෙ තෙ මහාසත්තා දිවසෙ දිවසෙ වෙස්සන්තරදානසදිසං මහාදානං දෙන්තාපි තදනුරූපෙ සීලාදිසබ්බපාරමිධම්මෙ ආචිනන්තාපි පඤ්ච මහාපරිච්චාගෙ පරිච්චජන්තාපි ඤාතත්ථචරියං ලොකත්ථචරියං බුද්ධත්ථචරියං පරමකොටිං පාපෙන්තාපි අන්තරාව සම්මාසම්බුද්ධා භවිස්සන්තීති නෙතං ඨානං විජ්ජති. කස්මා? ඤාණස්ස අපරිපච්චනතො, බුද්ධකාරකධම්මානඤ්ච අපරිනිට්ඨානතො. පරිච්ඡින්නකාලනිප්ඵාදිතං විය හි සස්සං යථාවුත්තකාලපරිච්ඡෙදෙන පරිනිප්ඵාදිතා සම්මාසම්බොධි තදන්තරා පන සබ්බුස්සාහෙන වායමන්තෙනාපි න සක්කා අධිගන්තුන්ති පාරමිපාරිපූරි යථාවුත්තකාලවිසෙසෙන සම්පජ්ජතීති වෙදිතබ්බං.

කො ආනිසංසොති –

යෙ තෙ කතාභිනීහාරානං බොධිසත්තානං –

''එවං සබ්බඞ්ගසම්පන්නා, බොධියා නියතා නරා;
සංසරං දීඝමද්ධානං, කප්පකොටිසතෙහිපි.

අවීචිම්හි නුප්පජ්ජන්ති, තථා ලොකන්තරෙසු ච;
නිජ්ඣාමතණ්හා ඛුප්පිපාසා, න හොන්ති කාලකඤ්ජිකා. (කාලකඤ්චිකා චරියා. අට්ඨ. පකිණ්ණකකථා);

න හොන්ති ඛුද්දකා පාණා, උපපජ්ජන්තාපි දුග්ගතිං;
ජායමානා මනුස්සෙසු, ජච්චන්ධා න භවන්ති තෙ.

සොතවෙකල්ලතා නත්ථි, න භවන්ති මූගපක්ඛිකා;
ඉත්ථිභාවං න ගච්ඡන්ති, උභතොබ්‍යඤ්ජනපණ්ඩකා.

න භවන්ති පරියාපන්නා, බොධියා නියතා නරා;
මුත්තා ආනන්තරිකෙහි, සබ්බත්ථ සුද්ධගොචරා.

මිච්ඡාදිට්ඨිං න සෙවන්ති, කම්මකිරියදස්සනා;
වසමානාපි සග්ගෙසු, අසඤ්ඤං නුපපජ්ජරෙ.

සුද්ධාවාසෙසු දෙවෙසු, හෙතු නාම න විජ්ජති;
නෙක්ඛම්මනින්නා සප්පුරිසා, විසංයුත්තා භවාභවෙ;
චරන්ති ලොකත්ථචරියායො, පූරෙන්ති සබ්බපාරමී''ති. (අට්ඨසා. නිදානකථා; චරියා. පකිණ්ණකකථා; අප. අට්ඨ. 1.දූරෙනිදානකථා; ජා. අට්ඨ. 1.දූරෙනිදානකථා; බු. වං. අට්ඨ. 27.දූරෙනිදානකථා); –

එවං සංවණ්ණිතා ආනිසංසා, යෙ ච ''සතො සම්පජානො ආනන්ද බොධිසත්තො තුසිතා කායා චවිත්වා මාතුකුච්ඡිං ඔක්කමතී''තිආදිනා (ම. නි. 3.204) සොළස අච්ඡරියබ්භුතධම්මප්පකාරා, යෙ ච ''සීතං බ්‍යපගතං හොති, උණ්හඤ්ච වූපසමතී''තිආදිනා, (බු. නි. 4-313 පිට්ඨෙ) ''ජායමානෙ ඛො සාරිපුත්ත, බොධිසත්තෙ අයං දසසහස්සිලොකධාතු සඞ්කම්පති සම්පකම්පති සම්පවෙධතී''තිආදිනා ච ද්වත්තිංස පුබ්බනිමිත්තප්පකාරා, යෙ වා පනඤ්ඤෙපි බොධිසත්තානං අධිප්පායසමිජ්ඣනං, කම්මාදීසු ච වසිභාවොති එවමාදයො තත්ථ තත්ථ ජාතකබුද්ධවංසාදීසු දස්සිතප්පකාරා ආනිසංසා, තෙ සබ්බෙපි එතාසං ආනිසංසා, තථා යථානිදස්සිතභෙදා අලොභාදොසාදිගුණයුගළාදයො චාති වෙදිතබ්බා.

අපිච යස්මා බොධිසත්තො අභිනීහාරතො පට්ඨාය සබ්බසත්තානං පිතුසමො හොති හිතෙසිතාය, දක්ඛිණෙය්‍යකො ගරු භාවනීයො පරමඤ්ච පුඤ්ඤක්ඛෙත්තං හොති ගුණවිසෙසයොගෙන, යෙභුය්‍යෙන ච මනුස්සානං පියො හොති, අමනුස්සානං පියො හොති, දෙවතාහි අනුපාලීයති, මෙත්තාකරුණාපරිභාවිතසන්තානතාය වාළමිගාදීහි ච අනභිභවනීයො හොති, යස්මිං යස්මිඤ්ච සත්තනිකායෙ පච්චාජායති, තස්මිං තස්මිං උළාරෙන වණ්ණෙන උළාරෙන යසෙන උළාරෙන සුඛෙන උළාරෙන බලෙන උළාරෙන ආධිපතෙය්‍යෙන අඤ්ඤෙ සත්තෙ අභිභවති පුඤ්ඤවිසෙසයොගතො.

අප්පාබාධො හොති අප්පාතඞ්කො, සුවිසුද්ධා චස්ස සද්ධා හොති සුවිසදා, සුවිසුද්ධං වීරියං, සති සමාධි පඤ්ඤා සුවිසදා, මන්දකිලෙසො හොති මන්දදරථො මන්දපරිළාහො, කිලෙසානං මන්දභාවෙනෙව සුබ්බචො හොති පදක්ඛිණග්ගාහී, ඛමො හොති සොරතො, සඛිලො හොති පටිසන්ධාරකුසලො , අකොධනො හොති අනුපනාහී, අමක්ඛී හොති අපළාසී, අනිස්සුකී හොති අමච්ඡරී, අසඨො හොති අමායාවී, අථද්ධො හොති අනතිමානී, අසාරද්ධො හොති අප්පමත්තො , පරතො උපතාපසහො හොති පරෙසං අනුපතාපී, යස්මිඤ්ච ගාමඛෙත්තෙ පටිවසති, තත්ථ සත්තානං භයාදයො උපද්දවා යෙභුය්‍යෙන අනුප්පන්නා නුප්පජ්ජන්ති, උප්පන්නා ච වූපසමන්ති, යෙසු ච අපායෙසු උප්පජ්ජති, න තත්ථ පචුරජනො විය දුක්ඛෙන අධිමත්තං පීළීයති, භිය්‍යොසො මත්තාය සංවෙගභයමාපජ්ජති. තස්මා මහාපුරිසස්ස යථාරහං තස්මිං තස්මිං භවෙ ලබ්භමානා එතෙ සත්තානං පිතුසමතාදක්ඛිණෙය්‍යතාදයො ගුණවිසෙසා ආනිසංසාති වෙදිතබ්බා.

තථා ආයුසම්පදා රූපසම්පදා කුලසම්පදා ඉස්සරියසම්පදා ආදෙය්‍යවචනතා මහානුභාවතාති එතෙපි මහාපුරිසස්ස පාරමීනං ආනිසංසාති වෙදිතබ්බා. තත්ථ **ආයුසම්පදා** නාම තස්සං තස්සං උපපත්තියං දීඝායුකතා චිරට්ඨිතිකතා, තාය යථාරද්ධානි කුසලසමාදානානි පරියොසාපෙති, බහුඤ්ච කුසලං උපචිනොති. **රූපසම්පදා** නාම අභිරූපතා දස්සනීයතා පාසාදිකතා, තාය රූපප්පමාණානං සත්තානං පසාදාවහො හොති සම්භාවනීයො. **කුලසම්පදා** නාම උළාරෙසු කුලෙසු අභිනිබ්බත්ති, තාය [ජාතිමදාදිමදසත්තානම්පි (මදමත්තානම්පි චරියා. අට්ඨ. පකිණ්ණකකථා)] උපසඞ්කමනීයො හොති පයිරුපාසනීයො, තෙන තෙ නිබ්බිසෙවනෙ කරොන්ති. **ඉස්සරියසම්පදා** නාම මහාවිභවතා, මහෙසක්ඛතා, මහාපරිවාරතා ච, තාහි සඞ්ගහිතබ්බෙ චතූහි සඞ්ගහවත්ථූහි (දී. නි. 3.313; අ. නි. 1.256) සඞ්ගහිතුං, නිග්ගහෙතබ්බෙ ධම්මෙන නිග්ගහෙතුඤ්ච සමත්ථො හොති. **ආදෙය්‍යවචනතා** නාම සද්ධෙය්‍යතා පච්චයිකතා, තාය සත්තානං පමාණභූතො හොති, අලඞ්ඝනීයා චස්ස ආණා හොති. **මහානුභාවතා** නාම පභාවමහන්තතා, තාය පරෙහි න අභිභුය්‍යති, සයමෙව පන පරෙ අඤ්ඤදත්ථු අභිභවති ධම්මෙන, සමෙන, යථාභූතගුණෙහි ච, එවමෙතෙසං ආයුසම්පදාදයො මහාපුරිසස්ස පාරමීනං ආනිසංසා, සයඤ්ච අපරිමාණස්ස පුඤ්ඤසම්භාරස්ස පරිවුද්ධිහෙතුභූතා යානත්තයෙ සත්තානං අවතාරණස්ස පරිපාචනස්ස කාරණභූතාති වෙදිතබ්බා.

කිං ඵලන්ති –

සම්මාසම්බුද්ධතා තාසං, ඵඤ්ඤා ඵලං සමාසතො;
විත්ථාරතො අනන්තාප-මෙය්‍යා ගුණගණා මතා.

සමාසතො හි තාව සම්මාසම්බුද්ධභාවො එතාසං ඵලං. විත්ථාරතො පන බාත්තිංසමහාපුරිසලක්ඛණ (දී. නි. 2.33 ආදයො; 3.198; ම. නි. 2.386) අසීතානුබ්‍යඤ්ජන, බ්‍යාමප්පභාදිඅනෙකගුණගණසමුජ්ජලරූපකායසම්පත්තිඅධිට්ඨානා දසබල- (ම. නි. 4.8; අ. නි. 10.21) චතුවෙසාරජ්ජ- (අ. නි. 4.8) ඡඅසාධාරණඤාණඅට්ඨාරසාවෙණිකබුද්ධධම්ම- (දී. නි. අට්ඨ. 3.305;) පභුතිඅනන්තාපරිමාණගුණසමුදයොපසොභිනී ධම්මකායසිරී, යාවතා පන බුද්ධගුණා යෙ අනෙකෙහිපි කප්පෙහි සම්මාසම්බුද්ධෙනාපි වාචාය පරියොසාපෙතුං න සක්කා, ඉදමෙව තාසං ඵලං. වුත්තඤ්චෙතං භගවතා –

‘‘බුද්ධොපි බුද්ධස්ස භණෙය්‍ය වණ්ණං,
කප්පම්පි චෙ අඤ්ඤමභාසමානො;
ඛීයෙථ කප්පො චිරදීඝමන්තරෙ,
වණ්ණො න ඛීයෙථ තථාගතස්සා’’ති. (දී. නි. අට්ඨ. 1.304; 3.141; උදා. අට්ඨ. 53; චරියා. අට්ඨ. නිදානකථා, පකිණ්ණකකථා) –

එවමෙත්ථ පාරමීසු පකිණ්ණකකථා වෙදිතබ්බා.

එවං යථාවුත්තාය පටිපදාය යථාවුත්තවිභාගානං පාරමීනං පූරිතභාවං සන්ධායාහ **‘‘සමතිංස පාරමියො පූරෙත්වා’’**ති. සතිපි මහාපරිච්චාගානං දානපාරමිභාවෙ පරිච්චාගවිසෙසභාවදස්සනත්ථං, විසෙසසම්භාරතාදස්සනත්ථං, සුදුක්කරභාවදස්සනත්ථඤ්ච තෙසං විසුං ගහණං, තතොයෙව ච අඞ්ගපරිච්චාගතො නයනපරිච්චාගස්ස, පරිග්ගහපරිච්චාගභාවසාමඤ්ඤෙපි ධනරජ්ජපරිච්චාගතො පුත්තදාරපරිච්චාගස්ස විසුං ගහණං කතං, තථායෙව **ආචරියධම්මපාලත්ථෙරෙන** (දී. නි. ටී. 1.7) වුත්තං. ආචරියසාරිපුත්තත්ථෙරෙනපි **අඞ්ගුත්තරටීකායං,** (අ. නි. ටී. 1.එකපුග්ගලවග්ගස්ස පඨමෙ) කත්ථචි පන පුත්තදාරපරිච්චාගෙ විසුං කත්වා නයනපරිච්චාගමඤ්ඤත්‍ර ජීවිතපරිච්චාගං වා පක්ඛිපිත්වා රජ්ජපරිච්චාගමඤ්ඤත්‍ර පඤ්ච මහාපරිච්චාගෙ වදන්ති.

ගතපච්චාගතිකවත්තසඞ්ඛාතාය (දී. නි. අට්ඨ. 1.9; ම. නි. අට්ඨ. 1.10.9; සං. නි. අට්ඨ. 3.5.368; විභ. අට්ඨ. 523; සු. නි. අට්ඨ. 1.1.35) පුබ්බභාගපටිපදාය සද්ධිං අභිඤ්ඤාසමාපත්තිනිප්ඵාදනං **පුබ්බයොගො.** දානාදීසුයෙව සාතිසයපටිපත්තිනිප්ඵාදනං **පුබ්බචරියා.** යා වා චරියාපිටකසඞ්ගහිතා, සා **පුබ්බචරියා.** කෙචි පන ''අභිනීහාරො **පුබ්බයොගො.** දානාදිපටිපත්ති වා කායවිවෙකවසෙන එකචරියා වා **පුබ්බචරියා''**ති වදන්ති. දානාදීනඤ්චෙව අප්පිච්ඡතාදීනඤ්ච සංසාරනිබ්බානෙසු ආදීනවානිසංසානඤ්ච විභාවනවසෙන, සත්තානං බොධිත්තයෙ පතිට්ඨාපනපරිපාචනවසෙන ච පවත්තා කථා **ධම්මක්ඛානං. ඤාතීනමත්ථස්ස** චරියා **ඤාතත්ථචරියා,** සාපි කරුණායනවසෙනෙව. **ආදි-**සද්දෙන **ලොකත්ථචරියාදයො** සඞ්ගණ්හාති. කම්මස්සකතාඤාණවසෙන, අනවජ්ජකම්මායතනසිප්පායතනවිජ්ජාට්ඨානපරිචයවසෙන, ඛන්ධායතනාදිපරිචයවසෙන, ලක්ඛණත්තයතීරණවසෙන ච ඤාණචාරො **බුද්ධිචරියා,** සා පනත්ථතො පඤ්ඤාපාරමීයෙව, ඤාණසම්භාරදස්සනත්ථං පන විසුං ගහණං. **කොටින්ති** පරියන්තං උක්කංසං. **තථා අම්හාකම්පි භගවා ආගතොති** එත්ථාපි ''දානපාරමිං පූරෙත්වා''තිආදිනා සම්බන්ධො.

එවං පාරමිපූරණවසෙන **''තථා ආගතො''**ති පදස්සත්ථං දස්සෙත්වා ඉදානි බොධිපක්ඛියධම්මවසෙනපි දස්සෙන්තො **''චත්තාරො සතිපට්ඨානෙ''**තිආදිමාහ. තත්ථ සතිපට්ඨානාදිග්ගහණෙන ආගමනපටිපදං මත්ථකං පාපෙත්වා දස්සෙති මග්ගඵලපක්ඛිකානඤ්ඤෙව ගහෙතබ්බත්තා, විපස්සනාසඞ්ගහිතා එව වා සතිපට්ඨානාදයො දට්ඨබ්බා පුබ්බභාගපටිපදාය ගහණතො. **භාවෙත්වාති** උප්පාදෙත්වා. **බ්‍රූහෙත්වාති** වඩ්ඪෙත්වා. එත්ථ ච ''යෙන අභිනීහාරෙනා''තිආදිනා ආගමනපටිපදායආදිං දස්සෙති, ''දානපාරමිං පූරෙත්වා''තිආදිනා මජ්ඣෙ, ''චත්තාරො සතිපට්ඨානෙ''තිආදිනා පරියොසානං. තස්මා ''ආගතො''ති වුත්තස්ස ආගමනස්ස කාරණභූතපටිපදාවිසෙසදස්සනංයෙව තිණ්ණං නයානං විසෙසොති දට්ඨබ්බං. ඉදානි යථාවුත්තෙන අත්ථයොජනත්තයෙන සිද්ධං පඨමකාරණමෙව ගාථාබන්ධවසෙන දස්සෙතුං **''යථෙව''**තිආදි වුත්තං. තත්ථ ඉධලොකම්හි විපස්සිආදයො මුනයො සබ්බඤ්ඤුභාවං යථාවුත්තෙන කාරණත්තයෙන ආගතා යථෙව, තථා පඤ්චහි චක්ඛූහි චක්ඛුමා අයං සක්‍යමුනිපි යෙන කාරණෙන ආගතො, තෙනෙස තථාගතො නාම වුච්චතීති යොජනා.

සම්පතිජාතොති මනුස්සානං හත්ථතො මුච්චිත්වා මුහුත්තජාතො, න පන මාතුකුච්ඡිතො නික්ඛන්තමත්තො මාතුකුච්ඡිතො නික්ඛන්තමත්තඤ්හි මහාසත්තං පඨමං බ්‍රහ්මානො සුවණ්ණජාලෙන පටිග්ගණ්හිංසු, තෙසං හත්ථතො චත්තාරො මහාරාජානො අජිනප්පවෙණියා, තෙසං හත්ථතො මනුස්සා දුකූලචුම්බටකෙන පටිග්ගණ්හිංසු, ''මනුස්සානං හත්ථතො මුච්චිත්වා පථවියං පතිට්ඨිතො''ති (දී. නි. අට්ඨ. 2.31) වක්ඛති. **''කථඤ්චා''**තිආදි විත්ථාරදස්සනං. **යථාහ** භගවා මහාපදානදෙසනායං. **සෙතම්හි ඡත්තෙති** දිබ්බසෙතච්ඡත්තෙ. **අනුහීරමානෙති** ධාරියමානෙ. **''අනුධාරියමානෙ''**තිපි ඉදානි පාඨො. ''එත්ථ ච ඡත්තග්ගහණෙනෙව ඛග්ගාදීනි පඤ්ච කකුධභණ්ඩානිපි ගහිතානෙවාති දට්ඨබ්බං. ඛග්ගතාලවණ්ටමොරහත්ථකවාලබීජනීඋණ්හීසපට්ටාපි හි ඡත්තෙන සහ තදා උපට්ඨිතා අහෙසුං. ඡත්තාදීනියෙව ච තදා පඤ්ඤායිංසු, න ඡත්තාදිගාහකා''ති (දී. නි. ටී. 1.7) **ආචරියධම්මපාලත්ථෙරෙන** වුත්තං, ආචරියසාරිපුත්තත්ථෙරෙනාපි **අඞ්ගුත්තරටීකායං** (අ. නි. ටී. 1.එකපුග්ගලවග්ගස්ස පඨමෙ) එවං සති තාලවණ්ටාදීනම්පි කකුධභණ්ඩසමඤ්ඤා. අපිච ඛග්ගාදීනි කකුධභණ්ඩානි, තදඤ්ඤානිපි තාලවණ්ටාදීනි තදා උපට්ඨිතානීති අධිප්පායෙන තථා වුත්තං.

සබ්බා ච දිසාති දස දිසා. **අනුවිලොකෙතීති** පුඤ්ඤානුභාවෙන ලොකවිවරණපාටිහාරියෙ ජාතෙ පඤ්ඤායමානං දසසහස්සිලොකධාතුං මංසචක්ඛුනාව ඔලොකෙතීති අත්ථො. නයිදං සබ්බදිසානුවිලොකනං සත්තපදවීතිහාරුත්තරකාලං පඨමමෙවානුවිලොකනතො. මහාසත්තො හි මනුස්සානං හත්ථතො මුච්චිත්වා පුරත්ථිමං දිසං ඔලොකෙසි. තත්ථ දෙවමනුස්සා ගන්ධමාලාදීහි පූජයමානා ''මහාපුරිස ඉධ තුම්හෙහි සදිසොපි නත්ථි, කුතො තයා උත්තරිතරො''ති ආහංසු. එවං චතස්සො දිසා චතස්සො අනුදිසා හෙට්ඨා උපරීති සබ්බා දිසාඅනුවිලොකෙත්වා සබ්බත්ථ අත්තනා සදිසමදිස්වා ''අයං උත්තරා දිසා''ති සත්තපදවීතිහාරෙන අගමාසීති **ආචරියධම්මපාලත්ථෙරෙන** (දී. නි. ටී. 1.7) **ආචරියසාරිපුත්තත්ථෙරෙන** (අ. නි. ටී. 1.එකපුග්ගලවග්ගස්ස පඨමෙ) ච වුත්තං. **මහාපදානසුත්තට්ඨකථායම්පි** (දී. නි. අට්ඨ. 2.31) එවමෙව වණ්ණිතං. තස්මා සත්තපදවීතිහාරතො පඨමං සබ්බදිසානුවිලොකනං කත්වා සත්තපදවීතිහාරෙන ගන්ත්වා තදුපරි ආසභිං වාචං භාසතීති දට්ඨබ්බං. ඉධ, පන අඤ්ඤාසු ච අට්ඨකථාසු සමෙහි පාදෙහි පතිට්ඨහනතො පට්ඨාය යාව ආසභීවාචාභාසනං තාව යථාක්කමං එව පුබ්බනිමිත්තභාවං විභාවෙන්තො ''සත්තමපදූපරි ඨත්වා සබ්බදිසානුවිලොකනං සබ්බඤ්ඤුතානාවරණඤාණපටිලාභස්සා''තිආදීනි වදති, එවම්පි යථා න විරුජ්ඣති, තථා එව අත්ථො ගහෙතබ්බො. ''සත්තමපදූපරි ඨත්වා''ති ච පාඨො පච්ඡා පමාදලෙඛවසෙන එදිසෙන වචනක්කමෙන මහාපදානට්ඨකථායමදිස්සමානත්තාති. **ආසභින්ති** උත්තමං, අකම්පනිකං වා, නිබ්භයන්ති අත්ථො. උසභස්ස ඉදන්ති හි **ආසභං,** සූරභාවො, තෙන යුත්තත්තා පනායං වාචා ''ආසභී''ති වුච්චති. **අග්ගොති** සබ්බපඨමො. **ජෙට්ඨො, සෙට්ඨොති** ච තස්සෙව වෙවචනං. සද්දත්ථමත්තතො පන **අග්ගොති** ගුණෙහි සබ්බපධානො. **ජෙට්ඨොති** ගුණවසෙනෙව සබ්බෙසං වුද්ධතමො, ගුණෙහි මහල්ලකතමොති වුත්තං හොති. **සෙට්ඨොති** ගුණවසෙනෙව සබ්බෙසං පසට්ඨතමො. **ලොකස්සාති** විභත්තාවධිභූතෙ නිස්සක්කත්ථෙ සාමිවචනං. **අයමන්තිමා ජාති, නත්ථි දානි පුනබ්භවොති** ඉමස්මිං අත්තභාවෙ පත්තබ්බං අරහත්තං බ්‍යාකාසි තබ්බසෙනෙව පුනබ්භවාභාවතො.

ඉදානි තථාගමනං සම්භාවෙන්තො **''තඤ්චස්සා''**තිආදිමාහ. පුබ්බනිමිත්තභාවෙන තථං අවිතථන්ති සම්බන්ධො. **විසෙසාධිගමානන්ති** ගුණවිසෙසාධිගමානං. තදෙවත්ථං විත්ථාරතො දස්සෙති **''යඤ්හී''**තිආදිනා . තත්ථ **යන්ති** කිරියාපරාමසනං, තෙන ''පතිට්ඨහී''ති එත්ථ පකතියත්ථංපතිට්ඨානකිරියං පරාමසති. **ඉදමස්සාති** ඉදං පතිට්ඨහනං

අස්ස භගවතො. පටිලාභසද්දෙ සාමිනිද්දෙසො චෙස, කත්තුනිද්දෙසො වා. **පුබ්බනිමිත්ත**න්ති තප්පටිලාභසඞ්ඛාතස්ස ආයතිං උප්පජ්ජමානකස්ස හිතස්ස පඨමං පවත්තං සඤ්ජානනකාරණං. භගවතො හි අච්ඡරියබ්භුතගුණවිසෙසාධිගමනෙ පඤ්ච මහාසුපිනාදයො විය එතානි සඤ්ජානනනිමිත්තානි පාතුභවන්ති, යථා තං ලොකෙ පුඤ්ඤවන්තානං පුඤ්ඤඵලවිසෙසාධිගමනෙති.

සබ්බලොකුත්තරභාවස්සාති සබ්බලොකානමුත්තමභාවස්ස, සබ්බලොකාතික්කමනභාවස්ස වා. සත්ත පදානි **සත්තපදං,** තස්ස වීතිහාරො විසෙසෙන අතිහරණං **සත්තපදවීතිහාරො,** සත්තපදනික්ඛෙපොති අත්ථො. සො පන සමගමනෙ ද්වින්නං පදානමන්තරෙ මුට්ඨිරතනමත්තන්ති වුත්තං.

> ‘‘අනෙකසාඛඤ්ච සහස්සමණ්ඩලං,
> ඡත්තං මරූ ධාරයුමන්තලික්ඛෙ;
> සුවණ්ණදණ්ඩා වීතිපතන්ති චාමරා,
> න දිස්සරෙ චාමරඡත්තගාහකා’’ති. (සු. නි. 693); –

සුත්තනිපාතෙ නාළකසුත්තෙ ආයස්මතා ආනන්දත්ථෙරෙන වුත්තං නිදානගාථාපදං සන්ධාය **‘‘සුවණ්ණදණ්ඩා වීතිපතන්ති චාමරාති එත්ථා’’**ති වුත්තං. **එත්ථාති** හි එතස්මිං ගාථාපදෙති අත්ථො. මහාපදානසුත්තෙ අනාගතත්තා පන චාමරුක්ඛෙපස්ස තථා වචනං දට්ඨබ්බං. තත්ථ ආගතානුසාරෙන හි ඉධ පුබ්බනිමිත්තභාවං වදති, **චමරො** නාම මිගවිසෙසො. යස්ස වාලෙන රාජකකුධභූතං වාලබීජනිං කරොන්ති, තස්ස අයන්ති **චාමරී.** තස්සා උක්ඛෙපො තථා, වුත්තො සොති **වුත්තචාමරුක්ඛෙපො. අරහත්තවිමුත්තිවරවිමලසෙතච්ඡත්තපටිලාභස්සාති** අරහත්තඵලසමාපත්තිසඞ්ඛාතවරවිමලසෙතච්ඡත්තපටිලාභස්ස. **සත්තමපදූපරීති** එත්ථ **පද**-සද්දො පදවලඤ්ජනවාචකො, තස්මා සත්තමස්ස පදවලඤ්ජනස්ස උපරීති අත්ථො. සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණමෙව සබ්බත්ථ අප්පටිහතචාරතාය අනාවරණන්ති ආහ **‘‘සබ්බඤ්ඤුතානාවරණඤාණපටිලාභස්සා’’**ති. **තථා අයං භගවා…පෙ…. පුබ්බනිමිත්තභාවෙනාති** එත්ථ ‘‘යඤ්හී’’තිආදි අධිකාරත්තා, ගම්‍යමානත්තා ච න වුත්තං, එතෙන ච අභිජාතියං ධම්මතාවසෙන උප්පජ්ජනකවිසෙසා සබ්බබොධිසත්තානං සාධාරණාති දස්සෙති. පාරමිතානිස්සන්දා හි තෙ.

පොරාණාති අට්ඨකථාචරියා. ගවම්පති උසභො සමෙහි පාදෙහි වසුනං රතනානං ධාරණතො වසුන්දරසඞ්ඛාතං භූමිං වුසී යථා, තථා මනුස්සානං හත්ථතො මුච්චිත්වා මුහුත්තජාතො සො ගොතමො සමෙහි පාදෙහි වසුන්ධරං වුසීති අත්ථො. **වික්කමීති** අගමාසි. **සත්ත පදානීති** සත්තපදවලඤ්ජනට්ඨානානි. අච්චන්තසංයොගෙ චෙතං උපයොගවචනං, සත්තපදවාරෙහීති වා කරණත්ථො උත්තරපදලොපවසෙන දට්ඨබ්බො. **මරූති** දෙවා යථාමරියාදං මරණසභාවතො. **සමාති** විලොකනසමතාය සමා සදිසියො. මහාපුරිසො හි යථා එකං දිසං විලොකෙසි, එවං සෙසදිසාපි, න කත්ථචි විලොකනෙ විනිබන්ධො තස්ස අහොසි, සමාති වා විලොකෙතුං යුත්තාති අත්ථො. න හි තදා බොධිසත්තස්ස විරූපබීභච්ඡවිසමරූපානි විලොකෙතුමයුත්තානි දිසාසු උපට්ඨහන්ති , විස්සට්ඨමඤ්ජුවිඤ්ඤෙය්‍යාදිවසෙන අට්ඨඞ්ගුපෙතං ගිරං අබ්භුදීරයි පබ්බතමුද්ධනිට්ඨිතො සීහො යථා අභිනදීති අත්ථො.

එවං කායගමනත්ථෙන ගතසද්දෙන තථාගතසද්දං නිද්දිසිත්වා ඉදානි ඤාණගමනත්ථෙන නිද්දිසිතුං **‘‘අථ වා’’**තිආදිමාහ. තත්ථ ‘‘යථා විපස්සී භගවා’’තිආදීසුපි ‘‘නෙක්ඛම්මෙන කාමච්ඡන්දං පහායා’’තිආදිනා යොජෙතබ්බං. **නෙක්ඛම්මෙනාති** අලොභපධානෙන කුසලචිත්තුප්පාදෙන. කුසලා හි ධම්මා ඉධ නෙක්ඛම්මං තෙසං සබ්බෙසම්පි කාමච්ඡන්දපටිපක්ඛත්තා, න පබ්බජ්ජාදයො එව. ‘‘පඨමජ්ඣානෙනා’’තිපි වදන්ති කෙචි, තදයුත්තමෙව පඨමජ්ඣානස්ස පුබ්බභාගපටිපදාය එව ඉධ ඉච්ඡිතත්තා. **පහායාති** පජහිත්වා. **ගතොති** උත්තරිවිසෙසං ඤාණගමනෙන පටිපන්නො. **පහායාති** වා පහානහෙතු, පහානෙ වා සති. හෙතුලක්ඛණත්ථෙසු හි අයං ත්වා-සද්දො ‘‘සක්කො හුත්වා නිබ්බත්තී’’තිආදීසු (දී. නි. අට්ඨ. 2.355) විය. කාමච්ඡන්දාදිප්පහානහෙතුකඤ්ච ‘‘ගතො’’ති එත්ථ වුත්තං අවබොධසඞ්ඛාතං, පටිපත්තිසඞ්ඛාතං වා ගමනං කාමච්ඡන්දාදිප්පහානෙන ච තං ලක්ඛීයති, එස නයො **‘‘පදාලෙත්වා’’**තිආදීසුපි. **අබ්‍යාපාදෙනාති** මෙත්තාය. **ආලොකසඤ්ඤායාති** විභූතං කත්වා මනසිකාරෙන උපට්ඨිතාලොකසඤ්ජානනෙන. **අවික්ඛෙපෙනාති** සමාධිනා. **ධම්මවවත්ථානෙනාති** කුසලාදිධම්මානං යාථාවනිච්ඡයෙන, සප්පච්චයනාමරූපවවත්ථානෙනාතිපි වදන්ති.

එවං කාමච්ඡන්දාදිනීවරණප්පහානෙන ‘‘අභිජ්ඣං ලොකෙ පහායා’’තිආදිනා වුත්තාය පඨමජ්ඣානස්ස පුබ්බභාගපටිපදාය භගවතො ඤාණගමනවිසිට්ඨං තථාගතභාවං දස්සෙත්වා ඉදානි සහ උපායෙන අට්ඨහි සමාපත්තීහි, අට්ඨාරසහි ච මහාවිපස්සනාහි තං දස්සෙතුං **‘‘ඤාණෙනා’’**තිආදිමාහ. නාමරූපපරිග්ගහකඞ්ඛාවිතරණානඤ්හි විනිබන්ධභූතස්ස මොහස්ස දූරීකරණෙන ඤාතපරිඤ්ඤායං ඨිතස්ස අනිච්චසඤ්ඤාදයො සිජ්ඣන්ති, තස්මා අවිජ්ජාපදාලනං විපස්සනාය උපායො. තථා ඣානසමාපත්තීසු අභිරතිනිමිත්තෙන පාමොජ්ජෙන, තත්ථ අනභිරතියා විනොදිතාය ඣානාදීනං සමධිගමොති සමාපත්තියා අරතිවිනොදනං උපායො. සමාපත්තිවිපස්සනානුක්කමෙන පන උපරි වක්ඛමානනයෙන නිද්දිසිතබ්බෙපි නීවරණසභාවාය අවිජ්ජාය හෙට්ඨා කාමච්ඡන්දාදිවසෙන දස්සිතනීවරණෙසුපි සඞ්ගහදස්සනත්ථං උප්පටිපාටිනිද්දෙසො දට්ඨබ්බො.

සමාපත්තිවිහාරපවෙසනනිබන්ධනෙන නීවරණානි කවාටසදිසානීති ආහ **''නීවරණකවාටං උග්ඝාටෙත්වා''**ති. ''රත්තිං අනුවිතක්කෙත්වා අනුවිචාරෙත්වා දිවා කම්මන්තෙ පයොජෙති''ති මජ්ඣිමාගමවරෙ මූලපණ්ණාසකෙ **වම්මිකසුත්තෙ** (ම. නි. 1.249) වුත්තට්ඨානෙ විය විතක්කවිචාරා වූපසමා [ධූමායනා (දී. නි. ටී. 1.7)] අධිප්පෙතාති සන්ධාය **''විතක්කවිචාරධූමං වූපසමෙත්වා''**ති වුත්තං, විතක්කවිචාරසඞ්ඛාතං ධූමං වූපසමෙත්වාති අත්ථො. ''විතක්කවිචාර''මිච්චෙව අධුනා පාඨො, සො න පොරාණො ආචරියධම්මපාලත්ථෙරෙන, ආචරියසාරිපුත්තත්ථෙරෙන ච යථාවුත්තපාඨස්සෙව උද්ධතත්තා. **විරාජෙත්වා**ති ජිගුච්ඡිත්වා, සමතික්කමිත්වා වා. තදුභයත්ථො හෙස ''පීතියා ච විරාගා''තිආදීසු (දී. නි. 1.7; ම. නි. 3.155; පාරා. 11; විභ. 625) විය. කාමං පඨමජ්ඣානූපචාරෙ එව දුක්ඛං, චතුත්ථජ්ඣානූපචාරෙ එව ච සුඛං පහීයති, අතිසයප්පහානං පන සන්ධායාහ **''චතුත්ථජ්ඣානෙන සුඛදුක්ඛං පහාය''**ති.

රූපසඤ්ඤාති සඤ්ඤාසීසෙන රූපාවචරජ්ඣානානි චෙව තදාරම්මණානි ච වුත්තානි. රූපාවචරජ්ඣානම්පි හි ''රූප''න්ති වුච්චති උත්තරපදලොපෙන ''රූපී රූපානි පස්සතී''තිආදීසු (ධ. ස. 248) තස්ස ආරම්මණම්පි කසිණරූපං පුරිමපදලොපෙන ''බහිද්ධා රූපානි පස්සති සුවණ්ණදුබ්බණ්ණානී''තිආදීසු (ධ. ස. 223 ආදයො) තස්මා ඉධ රූපෙ රූපජ්ඣානෙ තංසහගතා සඤ්ඤා රූපසඤ්ඤාති එවං සඤ්ඤාසීසෙන රූපාවචරජ්ඣානානි වුත්තානි, රූපං සඤ්ඤා අස්සාති **රූපසඤ්ඤං,** රූපසඤ්ඤාසමන්නාගතන්ති වුත්තං හොති. එවං පථවීකසිණාදිභෙදස්ස තදාරම්මණස්ස චෙතං අධිවචනන්ති වෙදිතබ්බං. **පටිඝසඤ්ඤා**ති චක්ඛාදීනං වත්ථූනං, රූපාදීනං ආරම්මණානඤ්ච පටිඝාතෙන පටිහනනෙන විසයිවිසයසමොධානෙන සමුප්පන්නා ද්විපඤ්චවිඤ්ඤාණසහගතා සඤ්ඤා. **නානත්තසඤ්ඤා**ති අට්ඨ කාමාවචරකුසලසඤ්ඤා, ද්වාදස අකුසලසඤ්ඤා, එකාදස කාමාවචරකුසලවිපාකසඤ්ඤා, ද්වෙ අකුසලවිපාකසඤ්ඤා, එකාදස කාමාවචරකිරියසඤ්ඤාති එතාසං චතුචත්තාලීසසඤ්ඤානමෙතං අධිවචනං. එතා හි යස්මා රූපසද්දාදිභෙදෙ නානත්තෙ නානාසභාවෙ ගොචරෙ පවත්තන්ති, යස්මා ච නානත්තා නානාසභාවා අඤ්ඤමඤ්ඤං අසදිසා, තස්මා ''නානත්තසඤ්ඤා''ති වුච්චන්ති.

අනිච්චස්ස , අනිච්චන්ති වා අනුපස්සනා **අනිච්චානුපස්සනා,** තෙභූමකධම්මානං අනිච්චතං ගහෙත්වා පවත්තාය විපස්සනායෙතං නාමං. **නිච්චසඤ්ඤ**න්ති සඞ්ඛතධම්මෙ ''නිච්චා සස්සතා''ති පවත්තමිච්ඡාසඤ්ඤං, සඤ්ඤාසීසෙන චෙත්ථ දිට්ඨිචිත්තානම්පි ගහණං දට්ඨබ්බං. එස නයො ඉතො පරෙසුපි. **නිබ්බිදානුපස්සනායා**ති සඞ්ඛාරෙසු නිබ්බින්දනාකාරෙන පවත්තාය අනුපස්සනාය. **නන්දි**න්ති සප්පීතිකතණ්හං. **විරාගානුපස්සනායා**ති සඞ්ඛාරෙසු විරජ්ජනාකාරෙන පවත්තාය අනුපස්සනාය. **නිරොධානුපස්සනායා**ති සඞ්ඛාරානං නිරොධස්ස අනුපස්සනාය, ''තෙ සඞ්ඛාරා නිරුජ්ඣන්තියෙව, ආයතිං සමුදයවසෙන න උප්පජ්ජන්තී''ති එවං වා අනුපස්සනා **නිරොධානුපස්සනා.** තෙනෙවාහ ''නිරොධානුපස්සනාය නිරොධෙති, නො සමුදෙතී''ති. මුඤ්චිතුකම්‍යතා හි අයං බලප්පත්තාති. පටිනිස්සජ්ජනාකාරෙන පවත්තා අනුපස්සනා **පටිනිස්සග්ගානුපස්සනා.** පටිසඞ්ඛාසන්තිට්ඨනා හි අයං. **ආදාන**න්ති නිච්චාදිවසෙන ගහණං. සන්තතිසමූහකිච්චාරම්මණානං වසෙන එකත්තගහණං **ඝනසඤ්ඤා. ආයූහනං** අභිසඞ්ඛරණං. අවත්ථාවිසෙසාපත්ති **විපරිණාමො. ධුවසඤ්ඤ**න්ති ථිරභාවග්ගහණසඤ්ඤං. **නිමිත්ත**න්ති සමූහාදිඝනවසෙන සකිච්චපරිච්ඡෙදතාය සඞ්ඛාරානං සවිග්ගහතං. **පණිධි**න්ති රාගාදිපණිධිං. සා පනත්ථතො තණ්හාවසෙන සඞ්ඛාරෙසු නින්නතා.

අභිනිවෙසන්ති අත්තානුදිට්ඨිං. අනිච්චාදිවසෙන සබ්බධම්මතීරණං **අධිපඤ්ඤාධම්මවිපස්සනා. සාරාදානාභිනිවෙස**න්ති අසාරෙ සාරග්ගහණවිපල්ලාසං. ඉස්සරකුත්තාදිවසෙන ලොකො සමුප්පන්නොති අභිනිවෙසො **සම්මොහාභිනිවෙසො** නාම. කෙචි පන ''අහොසිං නු ඛො අහමතීතමද්ධාන'න්තිආදිනා පවත්තසංසයාපත්ති **සම්මොහාභිනිවෙසො''**ති වදන්ති. සඞ්ඛාරෙසු ලෙණතාණභාවග්ගහණං **ආලයාභිනිවෙසො.** ''ආලයරතා ආලයසමුදිතා''ති (දී. නි. 2.64; ම. නි. 1.281; 2.337; මහාව. 7, 8) වචනතො **ආලයො** වුච්චති තණ්හා, සායෙව චක්ඛාදීසු, රූපාදීසු ච අභිනිවෙසවසෙන පවත්තියා **ආලයාභිනිවෙසො**ති කෙචි. ''එවංවිධා සඞ්ඛාරා පටිනිස්සජ්ජීයන්තී'ති පවත්තඤාණං **පටිසඞ්ඛානුපස්සනා.** වට්ටතො විගතත්තා විවට්ටං, නිබ්බානං, තත්ථ ආරම්මණකරණසඞ්ඛාතෙන අනුපස්සනෙන පවත්තියා **විවට්ටානුපස්සනා,** ගොත්‍රභූ. **සංයොගාභිනිවෙස**න්ති සංයුජ්ජනවසෙන සඞ්ඛාරෙසු අභිනිවිසනං. **දිට්ඨෙකට්ඨෙ**ති දිට්ඨියා සහජාතෙකට්ඨෙ, පහානෙකට්ඨෙ ච. **ඔළාරිකෙ**ති උපරිමග්ගවජ්ඣෙ කිලෙසෙ අපෙක්ඛිත්වා වුත්තං, අඤ්ඤථා දස්සනපහාතබ්බා ච දුතියමග්ගවජ්ඣෙහිපි ඔළාරිකාති තෙසම්පි තබ්බචනීයතා සියා. **අණුසහගතෙ**ති අණුභූතෙ. තබ්භාවවුත්තිකො හි එත්ථ **සහගත**සද්දො. ඉදං පන හෙට්ඨිමමග්ගවජ්ඣෙ අපෙක්ඛිත්වා වුත්තං . **සබ්බකිලෙසෙ**ති අවසිට්ඨසබ්බකිලෙසෙ. න හි පඨමාදිමග්ගෙහි පහීනා කිලෙසා පුන පහීයන්ති. **සබ්බ**සද්දො චෙත්ථ සප්පදෙසවිසයො ''සබ්බෙ තසන්ති දණ්ඩස්සා''තිආදීසු විය (ධ. ප. 129).

කක්ඛළත්තං කඨිනභාවො. **පග්ඝරණං** ද්‍රවභාවො. ලොකියවායුනා භස්තස්ස විය යෙන තංතංකලාපස්ස උද්ධුමායනං, ථම්භභාවො වා, තං **විත්ථම්භනං.** විජ්ජමානෙපි කලාපන්තරභූතානං කලාපන්තරභූතෙහි ඵුට්ඨභාවෙ තංතංභූතවිවිත්තතා රූපපරියන්තො ආකාසොති යෙසං යො පරිච්ඡෙදො, තෙහි සො අසම්ඵුට්ඨොව, අඤ්ඤථා භූතානං පරිච්ඡෙදභාවො න සියා බ්‍යාපිතභාවාපත්තිතො. යස්මිං කලාපෙ භූතානං පරිච්ඡෙදො, තෙහි තත්ථ අසම්ඵුට්ඨභාවො **අසම්ඵුට්ඨලක්ඛණං,** තෙනාහ භගවා **ආකාසධාතුනිද්දෙසෙ** ''අසම්ඵුට්ඨො චතූහි මහාභූතෙහී''ති (ධ. ස. 637).

විරොධිපච්චයසන්නිපාතෙ විසදිසුප්පත්ති **රුප්පනං.** චෙතනාපධානත්තා සඞ්ඛාරක්ඛන්ධධම්මානං චෙතනාවසෙනෙතං වුත්තං **''සඞ්ඛාරානං අභිසඞ්ඛරණලක්ඛණා''**න්ති. තථා හි සුත්තන්තභාජනියෙ **සඞ්ඛාරක්ඛන්ධවිභඞ්ගෙ** ''චක්ඛුසම්ඵස්සජා චෙතනා''තිආදිනා (විභ. 12) චෙතනාව විභත්තා. අභිසඞ්ඛාරලක්ඛණා ච චෙතනා. යථාහ ''තත්ථ කතමො පුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරො, කුසලා චෙතනා''තිආදි (විභ. 226) සම්පයුත්තධම්මානං ආරම්මණෙ ඨපනං **අභිනිරොපනං.** ආරම්මණානමනුබන්ධනං **අනුමජ්ජනං.** සවිප්ඵාරිකතා **ඵරණං.** අධිමුච්චනං සද්දහනං **අධිමොක්ඛො. අස්සද්ධියෙති** අස්සද්ධියහෙතු. නිමිත්තත්ථෙ චෙතං භුම්මං. එස නයො **කොසජ්ජාදීසුපි.** කායචිත්තපරිළාහූපසමො **වූපසමලක්ඛණං.** ලීනුද්ධච්චරහිතෙ අධිචිත්තෙ වත්තමානෙ පග්ගහනිග්ගහසම්පහංසනෙසු අබ්‍යාවටතාය අජ්ඣුපෙක්ඛනං **පටිසඞ්ඛානං** පක්ඛපාතුපච්ඡෙදතො.

මුසාවාදාදීනං විසංවාදනාදිකිච්චතාය ලූඛානං අපරිග්ගාහකානං පටිපක්ඛභාවතො පරිග්ගාහකසභාවා සම්මාවාචා සිනිද්ධභාවතො සම්පයුත්තධම්මෙ, සම්මාවාචාපච්චයසුභාසිතං සොතාරඤ්ච පුග්ගලං පරිග්ගණ්හාතීති සා **පරිග්ගහලක්ඛණා.** කායිකකිරියා කිඤ්චි කත්තබ්බං සමුට්ඨාපෙති, සයඤ්ච සමුට්ඨානං ඝටනං හොතීති සම්මාකම්මන්තසඞ්ඛාතා විරති **සමුට්ඨානලක්ඛණාති** දට්ඨබ්බා, සම්පයුත්තධම්මානං වා උක්ඛිපනං **සමුට්ඨානං** කායිකකිරියාය භාරුක්ඛිපනං විය. ජීවමානස්ස සත්තස්ස, සම්පයුත්තධම්මානං වා ජීවිතින්ද්‍රියවුත්තියා, ආජීවස්සෙව වා සුද්ධි **වොදානං.**

''සඞ්ඛාරා''ති ඉධ චෙතනා අධිප්පෙතා, න පන ''සඞ්ඛාරා සඞ්ඛාරක්ඛන්ධො''තිආදීසු (ධ. ස. 583, 985; විභ. 1, 20, 52) විය සමපඤ්ඤාසචෙතසිකාති වුත්තං **''සඞ්ඛාරානං චෙතනාලක්ඛණා''**න්ති. අවිජ්ජාපච්චයා හි පුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරාදිකාව චෙතනා. ආරම්මණාභිමුඛභාවො **නමනං. ආයතනං** පවත්තනං. සළායතනවසෙන හි චිත්තචෙතසිකානං පවත්ති. **තණ්හාය හෙතුලක්ඛණාති** එත්ථ වට්ටස්ස ජනකහෙතුභාවො තණ්හාය හෙතුලක්ඛණං, මග්ගස්ස පන වක්ඛමානස්ස නිබ්බානසම්පාපකත්තන්ති අයමෙතෙසං විසෙසො. ආරම්මණස්ස **ගහණලක්ඛණං.** පුන උප්පත්තියා **ආයූහනලක්ඛණං.** සත්තජීවතො **සුඤ්ඤතාලක්ඛණං. පදහනං** උස්සාහනං. **ඉජ්ඣනං** සම්පත්ති. වට්ටතො නිස්සරණං **නියානං.** අවිපරීතභාවො **තථලක්ඛණං.** අඤ්ඤමඤ්ඤානතිවත්තනං **එකරසො,** අනූනාධිකභාවොව. **යුගනද්ධා** නාම සමථවිපස්සනා අඤ්ඤමඤ්ඤොපකාරතාය යුගළවසෙන බන්ධිතබ්බතො. ''සද්ධාපඤ්ඤා පග්ගහාවික්ඛෙපා''තිපි වදන්ති. **චිත්තවිසුද්ධි** නාම සමාධි. **දිට්ඨිවිසුද්ධි** නාම පඤ්ඤා. **ඛයොති** කිලෙසක්ඛයො මග්ගො, තස්මිං පවත්තස්ස සම්මාදිට්ඨිසඞ්ඛාතස්ස **ඤාණස්ස සමුච්ඡෙදනලක්ඛණං.** කිලෙසානමනුප්පාදපරියොසානතාය **අනුප්පාදො,** ඵලං. කිලෙසවූපසමො **පස්සද්ධි. ඡන්දස්සාති** කත්තුකාමතාඡන්දස්ස. පතිට්ඨාභාවො **මූලලක්ඛණං.** ආරම්මණපටිපාදකතාය සම්පයුත්ත-ධම්මානමුප්පත්තිහෙතුතා **සමුට්ඨාපනලක්ඛණං.** විසයාදිසන්නිපාතෙන ගහෙතබ්බාකාරො **සමොධානං.** යා ''සඞ්ගතී''ති වුච්චති ''තිණ්ණං සඞ්ගති ඵස්සො''තිආදීසු. සමං, සම්මා වා ඔදහන්ති සම්පිණ්ඩිතා භවන්ති සම්පයුත්තධම්මා අනෙනාතිපි **සමොධානං,** ඵස්සො, තබ්භාවො **සමොධානලක්ඛණං.** සමොසරන්ති සන්නිපතන්ති එත්ථාති **සමොසරණං,** වෙදනා. තාය හි විනා අප්පවත්තමානා සම්පයුත්තධම්මා වෙදනානුභවනනිමිත්තං සමොසටා විය හොන්තීති එවං වුත්තං, තබ්භාවො **සමොසරණලක්ඛණං.** පාසාදාදීසු ගොපානසීනං කූටං විය සම්පයුත්තධම්මානං පාමොක්ඛභාවො **පමුඛලක්ඛණං.** සතියා සබ්බත්ථකත්තා සම්පයුත්තානං අධිපතිභාවො **ආධිපතෙය්‍යලක්ඛණං.** තතො සම්පයුත්තධම්මතො, තෙසං වා සම්පයුත්තධම්මානං උත්තරි පධානං **තතුත්තරි,** තබ්භාවො **තතුත්තරියලක්ඛණං.** පඤ්ඤුත්තරා හි කුසලා ධම්මා. **විමුත්තීති** ඵලං කිලෙසෙහි විමුච්චිත්ථාති කත්වා. තං පන සීලාදිගුණසාරස්ස පරමුක්කංසභාවෙන **සාරං.** තතො උත්තරි ධම්මස්සාභාවතො **පරියොසානං.** අයඤ්ච ලක්ඛණවිභාගො ඡධාතුපඤ්චඣානඞ්ගාදිවසෙන තංතංසුත්තපදානුසාරෙන පොරාණට්ඨකථායමාගතනයෙන වුත්තොති දට්ඨබ්බං. තථා හි පුබ්බෙ වුත්තොපි කොචි ධම්මො පරියායන්තරප්පකාසනත්ථං පුන දස්සිතො. තතො එව ච ''ඡන්දමූලකා ධම්මා මනසිකාරසමුට්ඨානා ඵස්සසමොධානා වෙදනාසමොසරණා''ති ''පඤ්ඤුත්තරා කුසලා ධම්මා''ති, ''විමුත්තිසාරමිදං බ්‍රහ්මචරිය''න්ති, ''නිබ්බානොගධඤ්හි ආවුසො බ්‍රහ්මචරියං නිබ්බානපරියොසාන''න්ති [සං. නි. 3.512 (අත්ථතො සමානං)] ච සුත්තපදානං වසෙන ඡන්දස්ස මූලලක්ඛණ''න්තිආදි වුත්තං. තෙසං තෙසං ධම්මානං තථං අවිතථං ලක්ඛණං ආගතොති අත්ථං දස්සෙති **''එව''**න්තිආදිනා. තං පන ගමනං ඉධ ඤාණගමනමෙවාති වුත්තං **''ඤාණගතියා''**ති. සතිපි ගතසද්දස්ස අවබොධනත්ථභාවෙ ඤාණගමනත්ථෙනෙවෙසො සිද්ධොති න වුත්තො. ආ-සද්දස්ස චෙත්ථ ගතසද්දානුවත්තිමත්තමෙව. තෙනාහ **''පත්තො අනුප්පත්තො''**ති.

අවිපරීතසභාවත්තා **''තථධම්මා නාම චත්තාරි අරියසච්චානී''**ති වුත්තං. අවිපරීතසභාවතො **තථානි.** අමුසාසභාවතො **අවිතථානි.** අඤ්ඤාකාරරහිතතො **අනඤ්ඤථානි.** සච්චසංයුත්තාදීසු ආගතං පරිපුණ්ණසච්චචතුක්කකථං සන්ධාය **''ඉති විත්ථාරො''**ති ආහ. **''තස්මා''**ති වත්වා තදපරාමසිතබ්බමෙව දස්සෙති **''තථානං අභිසම්බුද්ධත්තා''**ති ඉමිනා. එස නයො ඊදිසෙසු.

එවං සච්චවසෙන චතුත්ථකාරණං දස්සෙත්වා ඉදානි පච්චයපච්චයුප්පන්නභාවෙන අවිපරීතසභාවත්තා තථභූතානං පටිච්චසමුප්පාදඞ්ගානං වසෙනාපි දස්සෙන්තො **''අපිචා''**තිආදිමාහ. තත්ථ **ජාතිපච්චයසම්භූතසමුදාගතට්ඨොති** ජාතිපච්චයා සම්භූතං හුත්වා සහිතස්ස අත්තනො පච්චයානුරූපස්ස උද්ධං උද්ධං ආගතසභාවො, අනුපවත්තට්ඨොති **අත්ථො.** අථ වා සම්භූතට්ඨො ච සමුදාගතට්ඨො ච **සම්භූතසමුදාගතට්ඨො** පුබ්බපදෙ උත්තරපදලොපවසෙන. සමාහාරද්වන්දෙපි හි පුල්ලිඞ්ගමිච්ඡන්ති නෙරුත්තිකා. න චෙත්ථ ජාතිතො ජරාමරණං න හොති, න ච ජාතිං විනා

අඤ්ඤතො හොතීති **ජාතිපච්චයසම්භූතට්ඨො.** ඉත්ථමෙව ජාතිතො සමුදාගච්ඡතීති ජාති **පච්චයසමුදාගතට්ඨො.** ඉදං වුත්තං හොති – යා යා ජාති යථා යථා පච්චයො හොති, තදනුරූපං පාතුභූතසභාවොති. පච්චයපක්ඛෙ පන **අවිජ්ජාය සඞ්ඛාරානං පච්චයට්ඨොති** එත්ථ න අවිජ්ජා සඞ්ඛාරානං පච්චයො න හොති, න ච අවිජ්ජං විනා සඞ්ඛාරා උප්පජ්ජන්ති. යා යා අවිජ්ජා යෙසං යෙසං සඞ්ඛාරානං යථා යථා පච්චයො හොති, අයං අවිජ්ජා සඞ්ඛාරානං පච්චයට්ඨො පච්චයසභාවොති අත්ථො. **තථානං ධම්මානන්ති** පච්චයාකාරධම්මානං. ''සුගතො''තිආදීසු (පාරා. 1) විය ගමුසද්දස්ස බුද්ධියත්ථතං සන්ධාය **''අභිසම්බුද්ධත්තා''**ති වුත්තං, න ඤාණගමනත්ථං. ගතිබුද්ධියත්ථා හි සද්දා අඤ්ඤමඤ්ඤපරියායා. තස්මා ''අභිසම්බුද්ධත්ථො හෙත්ථ ගතසද්දො''ති අධිකාරො, ගම්‍යමානත්තා වා න පයුත්තො.

යං රූපාරම්මණං නාම අත්ථි, තං භගවා ජානාති පස්සතීති සම්බන්ධො. **සදෙවකෙ...පෙ.... පජායාති** ආධාරො ''අත්ථී''ති පදෙති පුන **අපරිමාණාසු ලොකධාතූසූ**ති තංනිවාසසත්තාපෙක්ඛාය, ආපාථගමනාපෙක්ඛාය වා වුත්තං. තෙන භගවතා විභජ්ජමානං තං රූපායතනං තථමෙව හොතීති යොජෙතබ්බං. තථාවිතථභාවෙ කාරණමාහ **''එවං ජානතා පස්සතා''**ති. සබ්බාකාරතො ඤාතත්තා පස්සිතත්තාති හි හෙත්වන්තොගධමෙතං පදද්වයං. **ඉට්ඨානිට්ඨාදිවසෙනාති** එත්ථ ආදි-සද්දෙන මජ්ඣත්තං සඞ්ගණ්හාති. තථා අතීතානාගතපච්චුප්පන්නපරිත්තඅජ්ඣත්තබහිද්ධාතදුභයාදිභෙදම්පි. **ලබ්භමානකපදවසෙනාති** ''රූපායතනං දිට්ඨං සද්දායතනං සුතං ගන්ධායතනං රසායතනං ඵොට්ඨබ්බායතනං මුතං සබ්බං රූපං මනසා විඤ්ඤාත''න්ති (ධ. ස. 966) වචනතො දිට්ඨපදඤ්ච විඤ්ඤාතපදඤ්ච රූපාරම්මණෙ ලබ්භති. රූපාරම්මණං ඉට්ඨං අනිට්ඨං මජ්ඣත්තං පරිත්තං අතීතං අනාගතං පච්චුප්පන්නං අජ්ඣත්තං බහිද්ධා දිට්ඨං විඤ්ඤාතං රූපං රූපායතනං රූපධාතු වණ්ණනිභා සනිදස්සනං සප්පටිඝං නීලං පීතකන්ති එවමාදීහි **අනෙකෙහි නාමෙහි.** ''ඉට්ඨානිට්ඨාදිවසෙනා''තිආදිනා හි අනෙකනාමභාවං සරූපතො නිදස්සෙති. **තෙරසහි වාරෙහීති** ධම්මසඞ්ගණියං රූපකණ්ඩෙ (ධ. ස. 615) ආගතෙ තෙරස නිද්දෙසවාරෙ සන්ධායාහ. එකෙකස්මිං වාරෙ චෙත්ථ චතුන්නං චතුන්නං වවත්ථාපනනයානං වසෙන **''ද්විපඤ්ඤාසාය නයෙහී''**ති වුත්තං. **තථමෙවාති** යථාවුත්තෙන ජානනෙන අප්පටිවත්තියදෙසනතාය, යථාවුත්තෙන ච පස්සනෙන අවිපරීතදස්සිතාය සච්චමෙව. තමත්ථං චතුරඞ්ගුත්තරෙ **කාළකාරාමසුත්තෙන** (අ. නි. 4.24) සාධෙන්තො **''වුත්තඤ්චෙත''**න්තිආදිමාහ. ච-සද්දො චෙත්ථ දළ්හීකරණජොතකො, තෙන යථාවුත්තස්සත්ථස්ස දළ්හීකරණං ජොතෙති, සම්පිණ්ඩනත්ථො වා අට්ඨානපයුත්තො, න කෙවලං මයා එව, අථ ඛො භගවතාපීති. **අනුවිචරිතන්ති** පරිචරිතං. **ජානාමි අබ්භඤ්ඤාසින්ති** පච්චුප්පන්නාතීතකාලෙසු ඤාණප්පවත්තිදස්සනෙන අනාගතෙපි ඤාණප්පවත්ති දස්සිතායෙව නයතො දස්සිතත්තා. **විදිත**-සද්දො පන අනාමට්ඨකාලවිසෙසො කාලත්තයසාධාරණත්තා ''දිට්ඨං සුතං මුත''න්තිආදීසු (දී. නි. 3.187; ම. නි. 1.7; සං. නි. 2.208; අ. නි. 4.23; පටි. ම. 1.121) විය, පාකටං කත්වා ඤාතන්ති අත්ථො, ඉමිනා චෙතං දස්සෙති ''අඤ්ඤෙ ජානන්තියෙව, මයා පන පාකටං කත්වා විදිත''න්ති. භගවතා හි ඉමෙහි පදෙහි සබ්බඤ්ඤුභූමි නාම කථිතා. **න උපට්ඨාසීති** තං ඡද්වාරිකමාරම්මණං තණ්හාය වා දිට්ඨියා වා තථාගතො අත්තත්තනියවසෙන න උපට්ඨාසි න උපගච්ඡති, ඉමිනා පන පදෙන ඛීණාසවභූමි කථිතා. යථා රූපාරම්මණාදයො ධම්මා යංසභාවා, යංපකාරා ච, තථා තෙ ධම්මෙ තංසභාවෙ තංපකාරෙ ගමති පස්සති ජානාතීති **තථාගතොති** ඉමමත්ථං සන්ධාය **''තථදස්සීඅත්ථෙ''**ති වුත්තං. අනෙකත්ථා හි ධාතුසද්දා. කෙචි පන නිරුත්තිනයෙන, පිසොදරාදිගණපක්ඛෙපෙන (පාරා. අට්ඨ. 1; විසුද්ධි. 1.142) වා දස්සී-සද්දලොපං, ආගත-සද්දස්ස චාගමං කත්වා ''තථාගතො''ති පදසිද්ධිමෙත්ථ වණ්ණෙන්ති, තදයුත්තමෙව විජ්ජමානපදං ඡඩ්ඩෙත්වා අවිජ්ජමානපදස්ස ගහණතො. වුත්තඤ්ච **බුද්ධවංසට්ඨකථායං** –

> ''තථාකාරෙන යො ධම්මෙ, ජානාති අනුපස්සති;
> තථදස්සීති සම්බුද්ධො, තස්මා වුත්තො තථාගතො''ති. (බු. වං. අට්ඨ. රතනචඞ්කමනකණ්ඩවණ්ණනා);

එත්ථ **''අනුපස්සතී''**ති ආගතසද්දත්ථං වත්වා තදිදං ඤාණපස්සනමෙවාති දස්සෙතුං **''ජානාතී''**ති, සද්දාධිගතමත්ථං පන විභාවෙතුං **''තථදස්සී''**ති ච වුත්තං.

යං රත්තින්ති යස්ස රත්තියං, අච්චන්තසංයොගෙ වා එතං උපයොගවචනං රත්තෙකදෙසභූතස්ස අභිසම්බුජ්ඣනක්ඛණස්ස අච්චන්තසංයොගත්තා, සකලාපි වා එසා රත්ති අභිසම්බොධාය පදහනකාලත්තා පරියායෙන අච්චන්තසංයොගභූතාති දට්ඨබ්බං. පථවිපුක්ඛලනිරුත්තරභූමිසීසගතත්තා න පරාජිතො අඤ්ඤෙහි එත්ථාති **අපරාජිතො,** ස්වෙව පල්ලඞ්කොති **අපරාජිතපල්ලඞ්කො,** තස්මිං. **තිණ්ණංමාරානන්ති** කිලෙසාභිසඞ්ඛාරදෙවපුත්තමාරානං, ඉදඤ්ච නිප්පරියායතො වුත්තං, පරියායතො පන හෙට්ඨා වුත්තනයෙන පඤ්චන්නම්පි මාරානං මද්දනං වෙදිතබ්බං. **මත්ථකන්ති** සාමත්ථියසඞ්ඛාතං සීසං. **එත්ථන්තරෙති** උභින්නං රත්තීනමන්තරෙ. **''පඨමබොධියාපී''**තිආදිනා පඤ්චචත්තාලීසවස්සපරිමාණකාලමෙව අන්තොගධභෙදෙන නියමෙත්වා විසෙසෙති. තාසු පන වීසතිවස්සපරිච්ඡින්නා පඨමබොධීති **විනයගණ්ඨිපදෙ** වුත්තං, තඤ්ච තදට්ඨකථායමෙව ''භගවතො හි පඨමබොධියං වීසතිවස්සන්තරෙ නිබද්ධුපට්ඨාකො නාම නත්ථී''ති (පාරා. අට්ඨ. 1.16) කථිතත්තා පඨමබොධි නාම වීසතිවස්සානීති ගහෙත්වා වුත්තං. **ආචරියධම්මපාලත්ථෙරෙන** පන ''පඤ්චචත්තාලීසාය වස්සෙසු ආදිතො පන්නරස වස්සානි පඨමබොධී''ති වුත්තං, එවඤ්ච සති මජ්ඣෙ පන්නරස වස්සානි මජ්ඣිමබොධි, අන්තෙ පන්නරස වස්සානි පච්ඡිමබොධීති තිණ්ණං බොධීනං සමප්පමාණතා සියා, තම්පි යුත්තං. පන්නරසතිකෙන හි පඤ්චචත්තාලීසවස්සානි පරිපූරෙන්ති. අට්ඨකථායං පන පන්නරසවස්සප්පමාණාය

පඨමබොධියා වීසතිවස්සෙසුයෙව අන්තොගධත්තා ‘‘පඨමබොධියං වීසතිවස්සන්තරෙ’’ති වුත්තන්ති එවම්පි සක්කා විඤ්ඤාතුං. ‘‘යං සුත්ත’’න්තිආදිනා සම්බන්ධො.

නිද්දොසතාය **අනුපවජ්ජං** අනුපවදනීයං. පක්ඛිපිතබ්බාභාවෙන **අනූනං.** අපනෙතබ්බාභාවෙන **අනධිකං.** අත්ථබ්‍යඤ්ජනාදිසම්පත්තියා **සබ්බාකාරපරිපුණ්ණං.** නිම්මදනහෙතු **නිම්මදනං. වාලග්ගමත්තම්පීති** වාලධිලොමස්ස කොටිප්පමාණම්පි. **අවක්ඛලිතන්ති** විරාධිතං මුසා භණිතං. **එකමුද්දිකායාති** එකරාජලඤ්ඡනෙන. **එකනාළියාති** එකාළ්හකෙන, එකතුම්බෙන වා. **එකතුලායාති** එකමානෙන. **‘‘තථංමෙවා’’**ති වුත්තමෙවත්ථං **නො අඤ්ඤථාති** බ්‍යතිරෙකතො දස්සෙති, තෙන යදත්ථං භාසිතං, එකන්තෙන තදත්ථනිප්ඵාදනතො යථා භාසිතං භගවතා, තථායෙවාති අවිපරීතදෙසනතං දස්සෙති. **‘‘ගදත්ථො’’**ති එතෙන තථං ගදති භාසතීති **තථාගතො** ද-කාරස්ස ත-කාරං, නිරුත්තිනයෙන ච ආකාරාගමං කත්වා, ධාතුසද්දානුගතෙන වා ආකාරෙනාති නිබ්බචනං දස්සෙති.

එවං ‘‘සුගතො’’තිආදීසු (පාරා. 1) විය ධාතුසද්දනිප්ඵත්තිපරිකප්පෙන නිරුත්තිං දස්සෙත්වා බාහිරත්ථසමාසෙනපි දස්සෙතුං **‘‘අපිචා’’**තිආදි වුත්තං. **ආගදනන්ති** සබ්බහිතනිප්ඵාදනතො භුසං කථනං වචනං, තබ්භාවමත්තො වා **ආ-** සද්දො.

තථා ගතමස්සාති **තථාගතො.** යථා වාචාය ගතං පවත්ති, තථා කායස්ස, යථා වා කායස්ස ගතං පවත්ති, තථා වාචාය අස්ස, තස්මා තථාගතොති අත්ථො. තදෙව නිබ්බචනං දස්සෙතුං **‘‘භගවතො’’**තිආදිමාහ. තත්ථ හි **‘‘ගතො පවත්තො, ගතා පවත්තා’’**ති ච එතෙන කායවචීකිරියානං අඤ්ඤමඤ්ඤානුලොමනවචනිච්ඡාය කායස්ස, වාචාය ච පවත්ති ඉධ ගත-සද්දෙන කථිතාති දස්සෙති, **‘‘එවංභූතස්සා’’**තිආදිනා බාහිරත්ථසමාසං, **‘‘යථා තථා’’**ති එතෙන යංතං-සද්දානං අබ්‍යභිචාරිතසම්බන්ධතාය ‘‘තථා’’ති වුත්තෙ ‘‘යථා’’ති අයමත්ථො උපට්ඨිතොයෙව හොතීති තථාසද්දත්ථං, **‘‘වාදී කාරී’’**ති එතෙන පවත්තිසරූපං, **‘‘භගවතො හී’’**ති එතෙන යථාවාදීතථාකාරිතාදිකාරණන්ති. **‘‘එවංභූතස්සා’’**ති යථාවාදීතථාකාරිතාදිනා පකාරෙන පවත්තස්ස, ඉමං පකාරං වා පත්තස්ස. **ඉතීති** වුත්තප්පකාරං නිද්දිසති. යස්මා පනෙත්ථ ගත-සද්දො වාචාය පවත්තිම්පි දස්සෙති, තස්මා කාමං තථාවාදිතාය තථාගතොති අයම්පි අත්ථො සිද්ධො හොති, සො පන පුබ්බෙ පකාරන්තරෙන දස්සිතොති පාරිසෙසනයෙන තථාකාරිතාඅත්ථමෙව දස්සෙතුං **‘‘එවං තථාකාරිතාය තථාගතො’’**ති වුත්තං. වුත්තඤ්ච –

> ‘‘යථා වාචා ගතා යස්ස,
> තථා කායො ගතො යතො;
> යථා කායො තථා වාචා,
> තතො සත්ථා තථාගතො’’ති.

භවග්ගං පරියන්තං කත්වාති සම්බන්ධො. යං පනෙකෙ වදන්ති ‘‘තිරියං විය උපරි, අධො ච සන්ති අපරිමාණා ලොකධාතුයො’’ති, තෙසං තං පටිසෙධෙතුං එවං වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. **විමුත්තියාති** ඵලෙන. **විමුත්තිඤාණදස්සනෙනාති** පච්චවෙක්ඛණඤාණසඞ්ඛාතෙන දස්සනෙන. **තුලොති** සදිසො. **පමාණන්ති** මිනනකාරණං. පරෙ අභිභවති ගුණෙන අජ්ඣොත්ථරති අධිකො භවතීති **අභිභූ.** පරෙහි න අභිභූතො අජ්ඣොත්ථටොති **අනභිභූතො. අඤ්ඤදත්ථූති** එකංසවචනෙ නිපාතො. දස්සනවසෙන **දසො,** සබ්බං පස්සතීති අත්ථො. පරෙ අත්තනො වසං වත්තෙතීති **වසවත්ති.**

‘‘අභිභවනට්ඨෙන තථාගතො’’ති අයං න සද්දතො ලබ්භති, සද්දතො පන එවන්ති දස්සෙතුං **‘‘තත්‍රෙව’’**න්තිආදි වුත්තං. තත්ථ **අගදොති** දිබ්බාගදො අගං රොගං දාති අවඛණ්ඩති, නත්ථි වා ගදො රොගො එතෙනාති කත්වා , තස්සදිසට්ඨෙන ඉධ දෙසනාවිලාසස්ස, පුඤ්ඤුස්සයස්ස ච අගදතා ලබ්භතීති ආහ **‘‘අගදො වියා’’**ති. යාය ධම්මධාතුයා දෙසනාවිජම්භනප්පත්තා, සා **දෙසනාවිලාසො. ධම්මධාතූති** ච සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණමෙව. තෙන හි ධම්මානමාකාරභෙදං ඤත්වා තදනුරූපං දෙසනං නියාමෙති. දෙසනාවිලාසොයෙව **දෙසනාවිලාසමයො** යථා ‘‘දානමයං සීලමය’’න්ති (දී. නි. 3.305; ඉතිවු. 60; නෙත්ති. 34) අධුනා පන පොත්ථකෙසු බහුසුපි මය-සද්දො න දිස්සති. **පුඤ්ඤුස්සයොති** උස්සනං, අතිරෙකං වා ඤාණාදිසම්භාරභූතං පුඤ්ඤං. **‘‘තෙනා’’**තිආදි ඔපම්මසම්පාදනං. **තෙනාති** ච තදුභයෙන දෙසනාවිලාසෙන චෙව පුඤ්ඤුස්සයෙන ච සො භගවා අභිභවතීති සම්බන්ධො. **‘‘ඉතී’’**තිආදිනා බාහිරත්ථසමාසං දස්සෙති. සබ්බලොකාභිභවනෙන **තථො,** න අඤ්ඤථාති වුත්තං හොති.

තථාය ගතොති පුරිමසච්චත්තයං සන්ධායාහ, **තථං ගතොති** පන පච්ඡිමසච්චං. චතුසච්චානුක්කමෙන චෙත්ථ ගත-සද්දස්ස අත්ථචතුක්කං වුත්තං. වාචකසද්දසන්නිධානෙ උපසග්ගනිපාතානං තදත්ථජොතනභාවෙන පවත්තනතො ගත-සද්දොයෙව අනුපසග්ගො අවගතත්ථං, අතීතත්ථඤ්ච වදතීති දස්සෙති **‘‘අවගතො අතීතො’’**ති ඉමිනා.

‘‘තත්ථා’’තිආදි තබ්බිවරණං. **ලොකන්ති** දුක්ඛසච්චභූතං ලොකං. තථාය තීරණපරිඤ්ඤායාති යොජෙතබ්බං. **ලොකනිරොධගාමිනිං පටිපදන්ති** අරියමග්ගං, න පන අභිසම්බුජ්ඣනමත්තං. තත්ථ කත්තබ්බකිච්චම්පි කතමෙවාති දස්සෙතුං **‘‘ලොකස්මා තථාගතො විසංයුත්තො’’**තිආදිනා සච්චචතුක්කෙපි දුතියපක්ඛං වුත්තං, අභිසම්බුජ්ඣනහෙතුං වා එතෙහි දස්සෙති. තතොයෙව හි තානි අභිසම්බුද්ධොති. ‘‘යං භික්ඛවෙ, සදෙවකස්ස ලොකස්ස සමාරකස්ස

සබ්‍රහ්මකස්ස සස්සමණබ්‍රාහ්මණියා පජාය සදෙවමනුස්සාය දිට්ඨං සුතං මුතං විඤ්ඤාතං පත්තං පරියෙසිතං අනුවිචරිතං මනසා, සබ්බං තං තථාගතෙන අභිසම්බුද්ධං, තස්මා තථාගතොති වුච්චතී''ති (අ. නි. 4.23) අඞ්ගුත්තරාගමෙ **චතුක්කනිපාතෙ** ආගතං පාළිමිමං පෙයාාලමුඛෙන දස්සෙති, තඤ්ච අත්ථසම්බන්ධතාය එව, න ඉමස්සත්ථස්ස සාධකතාය. සා හි පෙයාාලනිද්දිට්ඨා පාළි තථදස්සිතා අත්ථස්ස සාධිකාති. **''තස්සපි එවං අත්ථො වෙදිතබ්බො''**ති ඉමිනා සාධ්‍යසාධකසංසන්දනං කරොති. **''ඉදම්පි වා''**තිආදිනා තථාගතපදස්ස මහාවිසයතං , අට්ඨවිධස්සාපි යථාවුත්තකාරණස්ස නිදස්සනමත්තඤ්ච දස්සෙති. තත්ථ **ඉද**න්ති අතිබ්‍යාසරූපෙන වුත්තං අට්ඨවිධං කාරණං, **පි**-සද්දො, **අපි**-සද්දො වා සම්භාවනෙ ''ඉත්ථම්පි මුඛමත්තමෙව, පගෙව අඤ්ඤථා''ති. **තථාගතභාවදීපනෙති** තථාගතනාමදීපනෙ. ගුණෙන හි භගවා තථාගතො නාම, නාමෙන ච භගවති තථාගත-සද්දොති. ''අසඞ්ඛ්‍යෙයානි නාමානි, සගුණෙන මහෙසිනො''තිආදි (උදා. අට්ඨ. 306; පටි. ම. අට්ඨ. 1.277) හි වුත්තං. අප්පමාදපදං විය සකලකුසලධම්මපටිපත්තියා සබ්බබුද්ධගුණානං තථාගතපදං සඞ්ගාහකන්ති දස්සෙතුං **''සබ්බාකාරෙනා''**තිආදිමාහ . **වණ්ණෙය්‍යාති** පරිකප්පවචනමෙතං ''වණ්ණෙය්‍ය වා, න වා වණ්ණෙය්‍යා''ති. වුත්තඤ්ච –

> ''බුද්ධොපි බුද්ධස්ස භණෙය්‍ය වණ්ණං,
> කප්පම්පි චෙ අඤ්ඤමභාසමානො;
> ඛීයෙථ කප්පො චිරදීඝමන්තරෙ,
> වණ්ණො න ඛීයෙථ තථාගතස්සා''ති. (දී. නි. අට්ඨ. 1.304; 3.141; උදා. අට්ඨ. 52; අප. අට්ඨ. 2.7.20; බු. වං. අට්ඨ. කොණ්ඩඤ්ඤබුද්ධවංසවණ්ණනා; චරියා. පකිණ්ණකකථා); –

සමත්ථනෙ වා එතං ''සො ඉමං විජටයෙ ජට''න්තිආදීසු (සං. නි. 2.23) වියාතිපි වදන්ති කෙචි.

අයං පනෙත්ථ අට්ඨකථාමුත්තකො නයො – අභිනීහාරතො පට්ඨාය යාව සම්මාසම්බොධි, එත්ථන්තරෙ මහාබොධියානපටිපත්තියා හානට්ඨානසංකිලෙසනිවත්තීනං අභාවතො යථාපණිධානං තථාගතො අභිනීහාරානුරූපං පටිපන්නොති **තථාගතො.** අථ වා මහිද්ධිකතාය, පටිසම්භිදානං උක්කංසාධිගමෙන අනාවරණඤාණතාය ච කත්ථචිපි පටිඝාතාභාවතො යථාරුචි, තථා කායවචීචිත්තානං ගතානි ගමනානි පවත්තියො එතස්සාති **තථාගතො.** අපිච යස්මා ලොකෙ විධයුත්තගතපකාරසද්දා සමානත්ථා දිස්සන්ති, තස්මා යථා විධා විපස්සිආදයො භගවන්තො නිඛිලසබ්බඤ්ඤුගුණසමඞ්ගිතාය, අයම්පි භගවා තථා විධොති **තථාගතො,** යථා යුත්තා ච තෙ භගවන්තො වුත්තනයෙන, අයම්පි භගවා තථා යුත්තොති **තථාගතො.** අපරො නයො-යස්මා සච්චං තච්ඡං තථන්ති ඤාණස්සෙතං අධිවචනං, තස්මා තථෙන ඤාණෙන ආගතොති **තථාගතොති.**

> ''පහාය කාමාදිමලෙ යථා ගතා,
> සමාධිඤාණෙහි විපස්සිආදයො;
> මහෙසිනො සක්‍යමුනී ජුතින්ධරො,
> තථා ගතො තෙන **තථාගතො** මතො.
>
> තථඤ්ච ධාතායතනාදිලක්ඛණං,
> සභාවසාමඤ්ඤවිභාගභෙදතො;
> සයම්භුඤාණෙන ජිනො සමාගතො,
> **තථාගතො** වුච්චති සක්‍යපුඞ්ගවො.
>
> තථානි සච්චානි සමන්තචක්ඛුනා,
> තථා ඉදප්පච්චයතා ච සබ්බසො;
> අනඤ්ඤනෙය්‍යෙන යතො විභාවිතා,
> යාථාවතො තෙන ජිනො **තථාගතො.**
>
> අනෙකභෙදාසුපි ලොකධාතුසු,
> ජිනස්ස රූපායතනාදිගොචරෙ;
> විචිත්තභෙදෙ තථමෙව දස්සනං,
> **තථාගතො** තෙන සමන්තලොචනො.
>
> යතො ච ධම්මං තථමෙව භාසති,
> කරොති වාචායනුලොමමත්තනො;
> ගුණෙහි ලොකං අභිභුය්‍යිරීයති,
> **තථාගතො** තෙනපි ලොකනායකො.
>
> යථාභිනීහාරමතො යථාරුචි,
> පවත්තවාචාතනුචිත්තභාවතො;

යථාවිධා යෙන පුරා මහෙසිනො,
තථාවිධො තෙන ජිනො **තථාගතො.**

යථා ච යුත්තා සුගතා පුරාතනා,
තථාව යුත්තො තථඤාණතො ච සො;
සමාගතො තෙන සමන්තලොචනො,
තථාගතො වුච්චති සක්‍යපුඞ්ගවො’’ති. (ඉතිවු. අට්ඨ. 38 ථොකං විසදිසං); –

සඞ්ගහගාථා.

‘‘කතමඤ්ච තං භික්ඛවෙ’’ති අයං කස්ස පුච්ඡාති ආහ **‘‘යෙනා’’**තිආදි. එවං සාමඤ්ඤතො යථාවුත්තස්ස සීලමත්තකස්ස පුච්ඡාභාවං දස්සෙත්වා ඉදානි පුච්ඡාවිසෙසභාවඤාපනත්ථං **මහානිද්දෙසෙ** (මහානි. 150) ආගතා සබ්බාව පුච්ඡා අත්ථුද්ධාරවසෙන දස්සෙති **‘‘තත්ථ පුච්ඡා නාමා’’**තිආදිනා. තත්ථ **තත්ථාති** ‘‘තං කතමන්ති පුච්ඡතී’’ති එත්ථ යදෙතං සාමඤ්ඤතො පුච්ඡාවචනං වුත්තං, තස්මිං.

පකතියාති අත්තනො ධම්මතාය, සයමෙවාති වුත්තං හොති. **ලක්ඛණන්ති** යො කොචි ඤාතුමිච්ඡිතො සභාවො. **අඤ්ඤාතන්ති** දස්සනාදිවිසෙසයුත්තෙන, ඉතරෙන වා යෙන කෙනචිපි ඤාණෙන අඤ්ඤාතං. අවත්ථාවිසෙසානි හි ඤාණදස්සනතුලනතීරණානි. **අදිට්ඨන්ති** දස්සනභූතෙන ඤාණෙන පච්චක්ඛමිව අදිට්ඨං. **අතුලිතන්ති** ‘‘එත්තකමෙත’’න්ති තුලනභූතෙන අතුලිතං. **අතීරිතන්ති** ‘‘එවමෙවිද’’න්ති තීරණභූතෙන අකතඤාණකිරියාසමාපනං. **අවිභූතන්ති** ඤාණස්ස අපාකටභූතං. **අවිභාවිතන්ති** ඤාණෙන අපාකටකතං. **තස්සාති** යථාවුත්තලක්ඛණස්ස. අදිට්ඨං ජොතීයති පකාසීයති එතායාති **අදිට්ඨජොතනා. සංසන්දනත්ථායාති** සාකච්ඡාවසෙන විනිච්ඡයකරණත්ථාය. සංසන්දනඤ්හි සාකච්ඡාවසෙන විනිච්ඡයකරණං. දිට්ඨං සංසන්දීයති එතායාති **දිට්ඨසංසන්දනා. ‘‘සංසයපක්ඛන්දො’’**තිආදීසු දළ්හතරංනිවිට්ඨා විචිකිච්ඡා **සංසයො.** නාතිසංසප්පනමතිභෙදමත්තං **විමති.** තතොපි අප්පතරං ‘‘එවං නු ඛො, න නු ඛො’’තිආදිනා ද්විධා විය පවත්තං **ද්වෙළ්හකං.** ද්විධා එලති කම්පති චිත්තමෙතෙනාති හි **ද්වෙළ්හකං** හපච්චයං, සකත්ථවුත්තිකපච්චයඤ්ච කත්වා, තෙන ජාතො, තං වා ජාතං යස්සාති **ද්වෙළ්හකජාතො.** විමති ඡිජ්ජති එතායාති **විමතිච්ඡෙදනා. අනත්තලක්ඛණසුත්තාදීසු** (සං. නි. 3.59) ආගතං ඛන්ධපඤ්චකපටිසංයුත්තං පුච්ඡං සන්ධායාහ **‘‘සබ්බං වත්තබ්බ’’**න්ති. අනුමතියා පුච්ඡා **අනුමතිපුච්ඡා. ‘‘තං කිං මඤ්ඤථ භික්ඛවෙ’’**තිආදිපුච්ඡාය හි ‘‘කා තුම්හාකං අනුමතී’’ති අනුමති පුච්ඡිතා හොති. **කථෙතුකම්‍යතාති** කථෙතුකාමතාය. ‘‘අඤ්ඤාණතා ආපජ්ජතී’’තිආදීසු (පාරා. 295) විය හි එත්ථ ය-කාරලොපො, කරණත්ථෙ වා පච්චත්තවචනං, කථෙතුකම්‍යතාය වා පුච්ඡා **කථෙතුකම්‍යතාපුච්ඡාතිපි** වට්ටති. අත්ථතො පන සබ්බාපි තථා පවත්තවචනං, තදුප්පාදකො වා චිත්තුප්පාදොති වෙදිතබ්බං.

යදත්ථං පනායං නිද්දෙසනයො ආහරිතො, තස්ස පුච්ඡාවිසෙසභාවස්ස ඤාපනත්ථං **‘‘ඉමාසූ’’**තිආදිමාහ. චිත්තාභොගො **සමන්නාහාරො.** භුසං, සමන්තතො ච සංසප්පනා කඞ්ඛා **ආසප්පනා, පරිසප්පනා** ච. **සබ්බා කඞ්ඛා ඡින්නා** සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණපදට්ඨානෙන අග්ගමග්ගෙන සමුච්ඡින්දනතො. පරෙසං අනුමතියා, කථෙතුකම්‍යතාය ච ධම්මදෙසනාසම්භවතො, තථා එව තත්ථ තත්ථ දිට්ඨත්තා ච වුත්තං **‘‘අවසෙසා පන ද්වෙ පුච්ඡා බුද්ධානං අත්ථී’’**ති. යා පනෙතා ‘‘සත්තාධිට්ඨානා පුච්ඡා ධම්මාධිට්ඨානා පුච්ඡා එකාධිට්ඨානා පුච්ඡා අනෙකාධිට්ඨානා පුච්ඡා’’තිආදිනා අපරාපි අනෙකධා පුච්ඡායො නිද්දෙසෙ ආගතා, තා සබ්බාපි නිද්ධාරෙත්වා ඉධ අවචනං ‘‘අලං එත්තාවතාව, අත්ථිකෙහි පන ඉමිනා නයෙන නිද්ධාරෙත්වා විචෙතබ්බා’’ති නයදානස්ස සිජ්ඣනතොති දට්ඨබ්බං.

8. පුච්ඡා ච නාමෙසා විස්සජ්ජනාය සතියෙව යුත්තරූපාති චොදනාය **‘‘ඉදානී’’**තිආදි වුත්තං. අතිපාතනං **අතිපාතො. අති**-සද්දො චෙත්ථ අතිරෙකත්ථො. සීඝභාවො එව ච අතිරෙකතා, තස්මා සරසෙනෙව පතනසභාවස්ස අන්තරා එව අතිරෙකං පාතනං, සණිකං පතිතුං අදත්වා සීඝං පාතනන්ති අත්ථො, අභිභවනත්ථො වා, අතික්කම්ම සත්ථාදීහි අභිභවිත්වා පාතනන්ති වුත්තං හොති, වොහාරවචනමෙතං ‘‘අතිපාතො’’ති. අත්ථතො පන පකරණාදිවසෙනාධිගතත්තා **පාණවධො පාණඝාතොති වුත්තං හොතීති** අධිප්පායො. **වොහාරතොති** පඤ්ඤත්තිතො. **සත්තොති** ඛන්ධසන්තානො. තත්ථ හි සත්තපඤ්ඤත්ති. වුත්තඤ්ච –

‘‘යථා හි අඞ්ගසම්භාරා, හොති සද්දො රථො ඉති;
එවං ඛන්ධෙසු සන්තෙසු, හොති සත්තොති සම්මුතී’’ති. (සං. නි. 1.171);

ජීවිතින්ද්‍රියන්ති රූපාරූපජීවිතින්ද්‍රියං. රූපජීවිතින්ද්‍රියෙ හි විකොපිතෙ ඉතරම්පි තංසම්බන්ධතාය විනස්සති. කස්මා පනෙත්ථ ‘‘පාණස්ස අතිපාතො’’ති, ‘‘පාණොති චෙත්ථ වොහාරතො සත්තො’’ති ච එකවචනනිද්දෙසො කතො, නනු නිරවසෙසානං පාණානං අතිපාතතො විරති ඉධ අධිප්පෙතා. තථා හි වක්ඛති ‘‘සබ්බපාණභූතහිතානුකම්පීති සබ්බෙ පාණභූතෙ’’තිආදිනා (දී. නි. අට්ඨ. 1.7) බහුවචනනිද්දෙසන්ති? සච්චමෙතං, පාණභාවසාමඤ්ඤෙන පනෙත්ථ එකවචනනිද්දෙසො කතො, තත්ථ පන සබ්බසද්දසන්නිධානෙන පුථුත්තං සුවිඤ්ඤායමානමෙවාති සාමඤ්ඤනිද්දෙසමකත්වා භෙදවචනිච්ඡාවසෙන බහුවචනනිද්දෙසො කතො. කිඤ්ච භියො – සාමඤ්ඤතො

සංවරසමාදානං, තබ්බිසෙසතො සංවරභෙදොති ඉමස්ස විසෙසස්ස ඤාපනත්ථම්පි අයං වචනභෙදො කතොති වෙදිතබ්බො. **''පාණස්ස අතිපාතො''**තිආදි හි සංවරභෙදදස්සනං. ''සබ්බෙ පාණභූතෙ''තිආදි පන සංවරසමාදානදස්සනන්ති. සද්දවිදූ පන ''ඊදිසෙසු ඨානෙසු ජාතිදබ්බාපෙක්ඛවසෙන වචනභෙදමත්තං, අත්ථතො සමාන''න්ති වදන්ති.

තස්මිං පන පාණෙති යථාවුත්තෙ දුබ්බිධෙපි පාණෙ. **පාණසඤ්ඤිනොති** පාණසඤ්ඤාසමඞ්ගිනො පුග්ගලස්ස . යාය පන චෙතනාය පවත්තමානස්ස ජීවිතින්ද්‍රියස්ස නිස්සයභූතෙසු මහාභූතෙසු උපක්කමකරණහෙතු තංමහාභූතපච්චයා උප්පජ්ජනකමහාභූතා නුප්පජ්ජිස්සන්ති, සා තාදිසපයොගසමුට්ඨාපිකා චෙතනා පාණාතිපාතොති ආහ **''ජීවිතින්ද්‍රියුපච්ඡෙදකඋපක්කමසමුට්ඨාපිකා''**ති, ජීවිතින්ද්‍රියුපච්ඡෙදකස්ස කායවචීපයොගස්ස තන්නිස්සයෙසු මහාභූතෙසු සමුට්ඨාපිකාති අත්ථො. ලද්ධුපක්කමානි හි භූතානි පුරිමභූතානි විය න විසදානි, තස්මා සමානජාතියානං භූතානං කාරණානි න හොන්තීති තෙසුයෙව උපක්කමෙ කතෙ තතො පරානං අසති අන්තරායෙ උප්පජ්ජමානානං භූතානං, තන්නිස්සිතස්ස ච ජීවිතින්ද්‍රියස්ස උපච්ඡෙදො හොති. **''කායවචීද්වාරාන''**න්ති එතෙන විතණ්ඩවාදිමතං මනොද්වාරෙ පවත්තාය වධකචෙතනාය පාණාතිපාතභාවං පටික්ඛිපති.

පයොගවත්ථුමහන්තතාදීහි මහාසාවජ්ජතා තෙහි පච්චයෙහි උප්පජ්ජමානාය චෙතනාය බලවභාවතො වෙදිතබ්බා. එකස්සාපි හි පයොගස්ස සහසා නිප්ඵාදනවසෙන, කිච්චසාධිකාය බහුක්ඛත්තුං පවත්තජවනෙහි ලද්ධාසෙවනාය ච සන්නිට්ඨාපකචෙතනාය වසෙන පයොගස්ස මහන්තභාවො. සතිපි කදාචි ඛුද්දකෙ චෙව මහන්තෙ ච පාණෙ පයොගස්ස සමභාවෙ මහන්තං හනන්තස්ස චෙතනා තිබ්බතරා උප්පජ්ජතීති වත්ථුස්ස මහන්තභාවො. ඉති උභයම්පෙතං චෙතනාය බලවභාවෙනෙව හොති. සතිපි ච පයොගවත්ථූනං අමහන්තභාවෙ හන්තබ්බස්ස ගුණමහත්තෙනපි තත්ථ පවත්තඋපකාරචෙතනා විය ඛෙත්තවිසෙසනිප්ඵත්තියා අපකාරචෙතනාපි බලවතී, තිබ්බතරා ච උප්පජ්ජතීති තස්සා මහාසාවජ්ජතා දට්ඨබ්බා . තෙනාහ **''ගුණවන්තෙසු''**තිආදි. **''කිලෙසාන''**න්තිආදිනා පන සතිපි පයොගවත්ථුගුණානං අමහන්තභාවෙ කිලෙසුපක්කමානං මුදුතිබ්බතාය චෙතනාය දුබ්බලබලවභාවවසෙන අප්පසාවජ්ජමහාසාවජ්ජභාවො වෙදිතබ්බොති දස්සෙති.

සම්භරීයන්ති සහරීයන්ති එතෙහීති **සම්භාරා,** අඞ්ගානි. තෙසු පාණසඤ්ඤිතා, වධකචිත්තඤ්ච පුබ්බභාගියානිපි හොන්ති. **උපක්කමො** පන වධකචෙතනාසමුට්ඨාපිතො සහජාතොව. පඤ්චසම්භාරවතී පන පාණාතිපාතචෙතනාති සා පඤ්චසම්භාරවිනිමුත්තා දට්ඨබ්බා. එස නයො අදින්නාදානාදීසුපි.

එත්ථාහ – ඛණෙ ඛණෙ නිරුජ්ඣනසභාවෙසු සඞ්ඛාරෙසු කො හන්ති, කො වා හඤ්ඤති, යදි චිත්තචෙතසිකසන්තානො, එවං සො අනුපතාපනඡෙදනභෙදනාදිවසෙන න විකොපනසමත්ථො, නාපි විකොපනීයො, අථ රූපසන්තානො, එවම්පි සො අචෙතනතාය කට්ඨකලිඞ්ගරූපමොති න තත්ථ ඡෙදනාදිනා පාණාතිපාතො ලබ්භති යථා මතසරීරෙ. පයොගොපි පාණාතිපාතස්ස පහරණප්පකාරාදිඅතීතෙසු වා සඞ්ඛාරෙසු භවෙය්‍ය, අනාගතෙසු වා පච්චුප්පන්නෙසු වා. තත්ථ න තාව අතීතානාගතෙසු සම්භවති තෙසං අභාවතො. පච්චුප්පන්නෙසු ච සඞ්ඛාරානං ඛණිකත්තා සරසෙනෙව නිරුජ්ඣනසභාවතාය විනාසාභිමුඛෙසු නිප්පයොජනො එව පයොගො සියා. විනාසස්ස ච කාරණරහිතත්තා න පහරණප්පකාරාදිපයොගහෙතුකං මරණං, නිරීහකතාය ච සඞ්ඛාරානං කස්ස සො පයොගො, ඛණිකත්තා වධාධිප්පායසමකාලභිජ්ජනකස්ස කිරියාපරියොසානකාලානවට්ඨානතො කස්ස වා පාණාතිපාතකම්මබද්ධොති?

වුච්චතෙ – වධකචෙතනාසහිතො සඞ්ඛාරානං පුඤ්ජො සත්තසඞ්ඛාතො හන්ති, තෙන පවත්තිතවධප්පයොගනිමිත්තාපගතුස්මාවිඤ්ඤාණජීවිතින්ද්‍රියො මතවොහාරප්පවත්තිනිබන්ධනො යථාවුත්තවධප්පයොගාකරණෙ උප්පජ්ජනාරහො රූපාරූපධම්මසමූහො හඤ්ඤති, කෙවලො වා චිත්තචෙතසිකසන්තානො, වධප්පයොගාවිසයභාවෙපි තස්ස පඤ්චවොකාරභවෙ රූපසන්තානාධීනවුත්තිතාය රූපසන්තානෙ පරෙන පයොජිතජීවිතින්ද්‍රියුපච්ඡෙදකපයොගවසෙන තන්නිබ්බත්තිවිබන්ධකවිසදිසරූපුප්පත්තියා විහතෙ විච්ඡෙදො හොතීති න පාණාතිපාතස්ස අසම්භවො, නාපි අහෙතුකො පාණාතිපාතො, න ච පයොගො නිප්පයොජනො පච්චුප්පන්නෙසු සඞ්ඛාරෙසු කතපයොගවසෙන තදනන්තරං උප්පජ්ජනාරහස්ස සඞ්ඛාරකලාපස්ස තථාඅනුප්පත්තිතො, ඛණිකානං සඞ්ඛාරානං ඛණිකමරණස්ස ඉධ මරණභාවෙන අනධිප්පෙතත්තා සන්තතිමරණස්ස ච යථාවුත්තනයෙන සහෙතුකභාවතො න අහෙතුකං මරණං, න ච කත්තුරහිතො පාණාතිපාතප්පයොගො නිරීහකෙසුපි සඞ්ඛාරෙසු සන්නිහිතතාමත්තෙන උපකාරකෙසු අත්තනො අත්තනො අනුරූපඵලුප්පාදනනියතෙසු කාරණෙසු කත්තුවොහාරසිද්ධිතො යථා ''පදීපො පකාසෙති, නිසාකරො චන්දිමා''ති, න ච කෙවලස්ස වධාධිප්පායසහභුනො චිත්තචෙතසිකකලාපස්ස පාණාතිපාතො ඉච්ඡිතො සන්තානවසෙන අවට්ඨිතස්සෙව පටිජානනතො, සන්තානවසෙන පවත්තමානානඤ්ච පදීපාදීනං අත්තකිරියාසිද්ධි දිස්සතීති අත්ථෙව පාණාතිපාතෙන කම්මබද්ධොති. අයඤ්ච විචාරො අදින්නාදානාදීසුපි යථාසම්භවං විභාවෙතබ්බො.

සාහත්ථිකොති සයං මාරෙන්තස්ස කායෙන වා කායපටිබද්ධෙන වා පහරණං. **ආණත්තිකොති** අඤ්ඤං ආණාපෙන්තස්ස ''එවං විජ්ඣිත්වා වා පහරිත්වා වා මාරෙහී''ති ආණාපනං. **නිස්සග්ගියොති** දූරෙ ඨිතං මාරෙතුකාමස්ස කායෙන වා කායපටිබද්ධෙන වා උසුයන්තපාසාණාදීනං නිස්සජ්ජනං. **ථාවරොති** අසඤ්චාරිමෙන උපකරණෙන මාරෙතුකාමස්ස ඔපාතාපස්සෙනඋපනික්ඛිපනං, භෙසජ්ජසංවිධානඤ්ච. **විජ්ජාමයොති** මාරණත්ථං මන්තපරිජප්පනං

ආථබ්බණිකාදීනං විය. ආථබ්බණිකා හි ආථබ්බණං පයොජෙන්ති නගරෙ වා රුද්ධෙ සඞ්ගාමෙ වා පච්චුපට්ඨිතෙ පටිසෙනාය පච්චත්ථිකෙසු පච්චාමිත්තෙසු ඊතිං උප්පාදෙන්ති උපද්දවං උප්පාදෙන්ති රොගං උප්පාදෙන්ති පජ්ජරකං උප්පාදෙන්ති සූචිකං උප්පාදෙන්ති විසූචිකං කරොන්ති පක්ඛන්දියං කරොන්ති. විජ්ජාධරා ච විජ්ජං පරිවත්තෙත්වා නගරෙ වා රුද්ධෙ...පෙ.... පක්ඛන්දියං කරොන්ති. **ඉද්ධිමයොති** කම්මවිපාකජිද්ධිමයො දාඨාකොටනාදීනි විය. පිතුරඤ්ඤො කිර සීහළනරින්දස්ස දාඨාකොටනෙන චූළසුමනකුටුම්බියස්ස මරණං හොති. **"ඉමස්මිං පනත්ථෙ"**තිආදිනා ගන්ථගාරවං පරිහරිත්වා තස්ස අනුභාවම්පි කරොති **"අත්ථිකෙහී"**තිආදිනා. ඉධ අවුත්තොපි හි එස අත්ථො අතිදිසනෙන වුත්තො විය අනූනො පරිපුණ්ණොති.

දුස්සීලස්ස භාවො **දුස්සීල්‍යං,** යථාවුත්තා චෙතනා. ''පහාය''ති එත්ථ ත්වා-සද්දො පුබ්බකාලෙති ආහ **"පහීනකාලතො පට්ඨායා"**ති, හෙතුඅත්ථං වා සන්ධාය එවං වුත්තං. එතෙන හි පහානහෙතුකා ඉධාධිප්පෙතා සමුච්ඡෙදනිකා විරතීති දස්සෙති. කම්මක්ඛයඤාණෙන හි පාණාතිපාතදුස්සීල්‍යස්ස පහීනත්තා භගවා අච්චන්තමෙව තතො පටිවිරතොති වුච්චති සමුච්ඡෙදවසෙන පහානවිරතීනමධිප්පෙතත්තා. කිඤ්චාපි ''පහාය පටිවිරතො''ති පදෙහි වුත්තානං පහානවිරමණානං පුරිමපච්ඡිමකාලතා නත්ථි, මග්ගධම්මානං පන සම්මාදිට්ඨිආදීනං, පච්චයභූතානං සම්මාවාචාදීනඤ්ච පච්චයුප්පන්නභූතානං පච්චයපච්චයුප්පන්නභාවෙ අපෙක්ඛිතෙ සහජාතානම්පි පච්චයපච්චයුප්පන්නභාවෙන ගහණං පුරිමපච්ඡිමභාවෙන විය හොති. පච්චයො හි පුරිමතරං පච්චයසත්තියා ඨිතො, තතො පරං පච්චයුප්පන්නං පච්චයසත්තිං පටිච්ච පවත්තති, තස්මා ගහණප්පවත්තිආකාරවසෙන සහජාතාදිපච්චයභූතෙසු සම්මාදිට්ඨිආදීසු පහායකධම්මෙසු පහානකිරියාය පුරිමකාලවොහාරො, තප්පච්චයුප්පන්නාසු ච විරතීසු විරමණකිරියාය අපරකාලවොහාරො සම්භවති. තස්මා ''සම්මාදිට්ඨිආදීහි පාණාතිපාතං පහාය සම්මාවාචාදීහි පාණාතිපාතා පටිවිරතො''ති පාළියං අත්ථො දට්ඨබ්බො.

අයං පනෙත්ථ අට්ඨකථාමුත්තකො නයො – පහානං සමුච්ඡෙදවසෙන විරතිපටිප්පස්සද්ධිවසෙන යොජෙතබ්බං, තස්මා මග්ගෙන පාණාතිපාතං පහාය ඵලෙන පාණාතිපාතා පටිවිරතොති අත්ථො. අපිච පාණො අතිපාතීයති එතෙනාති පාණාතිපාතො, පාණඝාතහෙතුභූතො ධම්මසමූහො. කො පනෙසො? අහිරිකානොත්තප්පදොසමොහවිහිංසාදයො කිලෙසා. තෙ හි භගවා අරියමග්ගෙන පහාය සමුග්ඝාටෙත්වා පාණාතිපාතදුස්සීල්‍යතො අච්චන්තමෙව පටිවිරතො කිලෙසෙසු පහීනෙසු තන්නිමිත්තකම්මස්ස අනුප්පජ්ජනතො, තස්මා මග්ගෙන පාණාතිපාතං යථාවුත්තකිලෙසං පහාය තෙනෙව පාණාතිපාතා දුස්සීල්‍යචෙතනා පටිවිරතොති අත්ථො. එස නයො ''අදින්නාදානං පහායා''තිආදීසුපි.

ඔරතො විරතොති පරියායවචනමෙතං, පති-විසද්දානං වා පච්චෙකං යොජෙතබ්බතො තථා වුත්තං. **ඔරතොති** හි අවරතො අභිමුඛං රතො, තෙන උජුකං විරමණවසෙන සාතිසයතං දස්සෙති. පටිරතස්ස චෙතං අත්ථවචනං. **විරතොති** විසෙසෙන රතො, තෙන සහ වාසනාය විරමණභාවං, උභයෙන පන සමුච්ඡෙදවිරතිභාවං විභාවෙති. **එව**-සද්දො පන තස්සා විරතියා කාලාදිවසෙන අපරියන්තතං දස්සෙතුං වුත්තො. සො උභයත්ථ යොජෙතබ්බො. යථා හි අඤ්ඤෙ සමාදින්නවිරතිකාපි අනවට්ඨිතචිත්තතාය ලාභජීවිතාදිහෙතු සමාදානං භින්නන්ති, න එවං භගවා, සබ්බසො පහීනපාණාතිපාතත්තා පනෙස අච්චන්තවිරතො එවාති. **"නත්ථි තස්සා"**තිආදිනා **එව**-සද්දෙන දස්සිතං යථාවුත්තමත්ථං නිවත්තෙතබ්බත්ථවසෙන සමත්ථෙති. තත්ථ **වීතික්කමිස්සාමීති** උප්පජ්ජනකා ධම්මාති සහ පාඨසෙසෙන සම්බන්ධො. තෙ පන අනවජ්ජධම්මෙහි වොකිණ්ණා අන්තරන්තරා උප්පජ්ජනකා දුබ්බලා සාවජ්ජා ධම්මා, යස්මා ච ''කායවචීපයොගං උපලභිත්වා ඉමස්ස කිලෙසා උප්පන්නා''ති විඤ්ඤූනා සක්කා ඤාතුං, තස්මා තෙ ඉමිනාව පරියායෙන **"චක්ඛුසොතවිඤ්ඤෙය්‍යා"**ති වුත්තා, න පන චක්ඛුසොතවිඤ්ඤාණාරම්මණත්තා. අතො සසම්භාරකථාය චක්ඛුසොතෙහි, තන්නිස්සිතවිඤ්ඤාණෙහි වා කායිකවාචසිකපයොගමුපලභිත්වා මනොවිඤ්ඤාණෙන විඤ්ඤෙය්‍යාති අත්ථො දට්ඨබ්බො. **කායිකාති** කායෙන කතා පාණාතිපාතාදිනිප්ඵාදකා බලවන්තො අකුසලා. ''කාළකා'' තිපි ටීකායං උද්ධතපාඨො, කණ්හපක්ඛිකා බලවන්තො අකුසලාති අත්ථො. **"ඉමිනාවා"**තිආදිනා නයදානං කරොති, තඤ්ච ඛො ''අදින්නාදානං පහාය අදින්නාදානා පටිවිරතො''තිආදිපදෙසු.

පාපෙ සමෙතීති **සමණො,** ගොතමසමඤ්ඤා, තෙන ගොත්තෙනසම්බන්ධො ගොතමොති අත්ථං සන්ධාය **"සමණොති භගවා"**තිආදි වුත්තං. ගොත්තවසෙන ලද්ධවොහාරොති සම්බන්ධො. බ්‍රහ්මදත්තෙන භාසිතවණ්ණානුසන්ධියා ඉමිස්සා දෙසනාය පවත්තනතො, තෙන ච භික්ඛුසඞ්ඝවණ්ණස්සාපි භාසිතත්තා භික්ඛුසඞ්ඝවණ්ණොපි වුත්තනයෙන දෙසිතබ්බො, සො න දෙසිතො. කිං සො පාණාතිපාතා පටිවිරතභාවො භික්ඛුසඞ්ඝස්ස න විජ්ජතීති අනුයොගමපනෙන්තො **"න කෙවලඤ්චා"**තිආදිමාහ. එවං සති කස්මා න දෙසිතොති පුනානුයොගං පරිහරති **"දෙසනා පනා"**තිආදිනා. එවන්ති එවමෙව.

එත්ථායමධිප්පායො –''අත්ථි භික්ඛවෙ, අඤ්ඤෙව ධම්මා''තිආදිනා අනඤ්ඤසාධාරණෙ බුද්ධගුණෙ ආරබ්භ උපරි දෙසනං වඩ්ඪෙතුකාමො භගවා ආදිතො පට්ඨාය ''තථාගතස්ස වණ්ණං වදමානො වදෙය්‍යා''තිආදිනා බුද්ධගුණවසෙනෙව දෙසනං ආරභි, න භික්ඛුසඞ්ඝගුණවසෙනාපි. එසා හි භගවතො දෙසනාය පකති, යදිදං එකරසෙනෙව දෙසනං දස්සෙතුං ලබ්භමානස්සාපි කස්සචි අග්ගහණං. තථා හි රූපකණ්ඩෙ දුකාදීසු, තන්නිද්දෙසෙසු ච හදයවත්ථු න ගහිතං. ඉතරවත්ථූහි අසමානගතිකත්තා දෙසනාභෙදො හොතීති. යථා හි චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදීනි එකන්තතො චක්ඛාදිනිස්සයානි, න එවං මනොවිඤ්ඤාණං එකන්තෙන හදයවත්ථුනිස්සයං ආරුප්පෙ තදභාවතො, නිස්සයනිස්සිතවසෙන ච වත්ථුදුකාදිදෙසනා පවත්තා ''අත්ථි රූපං චක්ඛුවිඤ්ඤාණස්ස වත්ථු, අත්ථි රූපං න

චක්ඛුවිඤ්ඤාණස්ස වත්ථූ''තිආදිනා. යම්පි මනොවිඤ්ඤාණං එකන්තතො හදයවත්ථුනිස්සයං, තස්ස වසෙන ''අත්ථි රූපං මනොවිඤ්ඤාණස්ස වත්ථූ''තිආදිනා දුකාදීසු වුච්චමානෙසුපි න තදනුරූපා ආරම්මණදුකාදයො සම්භවන්ති. න හි ''අත්ථි රූපං මනොවිඤ්ඤාණස්ස ආරම්මණං, අත්ථි රූපං න මනොවිඤ්ඤාණස්ස ආරම්මණ''න්ති සක්කා වත්තුං තදනාරම්මණරූපස්සාභාවතොති වත්ථාරම්මණදුකා භින්නගතිකා සියුං, තස්මා න එකරසා දෙසනා භවෙය්‍යාති න වුත්තං, තථා නික්ඛෙපකණ්ඩෙ චිත්තුප්පාදවිභාගෙන විසුං අවුච්චමානත්තා අවිතක්කඅවිචාරපදවිස්සජ්ජනෙ ''විචාරො වා''ති වත්තුං න සක්කාති ආවිතක්කවිචාරමත්තපදවිස්සජනෙ ලබ්භමානොපි විතක්කො න උද්ධතො. අඤ්ඤථා හි ''විතක්කො වා''ති වත්තබ්බං සියා, එවමෙවිධාපි භික්ඛුසඞ්ඝගුණො න දෙසිතොති. කාමං සද්දතො එවං න දෙසිතො, අත්ථතො පන බ්‍රහ්මදත්තෙන භාසිතවණ්ණස්ස අනුසන්ධිදස්සනවසෙන ඉමිස්සා දෙසනාය ආරද්ධත්තා දීපෙතුං වට්ටතීති ආහ **''අත්ථං පනා''**තිආදි.

තත්ථායං දීපනා – ''පාණාතිපාතං පහාය පාණාතිපාතා පටිවිරතො සමණස්ස ගොතමස්ස සාවකසඞ්ඝො නිහිතදණ්ඩො නිහිතසත්ථො''ති විත්ථාරෙතබ්බං. නනු ධම්මස්සාපි වණ්ණො බ්‍රහ්මදත්තෙන භාසිතොති? සච්චං භාසිතො, සො පන සම්මාසම්බුද්ධප්පභවත්තා, අරියසඞ්ඝාධාරත්තා ච ධම්මස්ස ධම්මානුභාවසිද්ධත්තා ච තෙසං, තදුභයවණ්ණදීපනෙනෙව දීපිතොති විසුං න උද්ධතො. සද්ධම්මානුභාවෙනෙව හි භගවා, භික්ඛුසඞ්ඝො ච පාණාතිපාතාදිප්පහානසමත්ථො හොති. අත්ථාපත්තිවසෙන පරවිහෙඨනස්ස පරිවජ්ජිතභාවදීපනත්ථං දණ්ඩසත්ථානං නික්ඛෙපවචනන්ති ආහ **''පරූපඝාතත්ථායා''**තිආදි. **අවත්තනතොති** අපවත්තනතො, අසඤ්චරණතො වා. නික්ඛිත්තො දණ්ඩො යෙනාති **නික්ඛිත්තදණ්ඩො.** තථා **නික්ඛිත්තසත්ථො.** මජ්ඣිමස්ස පුරිසස්ස චතුහත්ථප්පමාණො වෙත්ථ **දණ්ඩො.** තදවසෙසො මුග්ගරඛග්ගාදයො **සත්ථං,** තෙන වුත්තං **''එත්ථ වා''**තිආදි. **විහෙඨනභාවතොති** විහිංසනභාවතො, එතෙන සසති හිංසති අනෙනාති **සත්ථ**න්ති අත්ථං දස්සෙති. ''පරූපඝාතත්ථායා''තිආදිනා ආපන්නමත්ථං විවරිතුං **''යං පනා''**තිආදි වුත්තං. **කතරො** ජිණ්ණො, තස්ස, තෙනවා ආලම්බිතො දණ්ඩො **කත්තරදණ්ඩො.** දන්තසොධනං කාතුං යොග්ගං කට්ඨං **දන්තකට්ඨං,** න පන දන්තසොධනකට්ඨං. ''දන්තකට්ඨවාසිං වා''තිපි පාඨො, දන්තකට්ඨච්ඡෙදනකවාසින්ති අත්ථො. ඛුද්දකං නඛච්ඡෙදනාදිකිච්චනිප්ඵාදකං සත්ථං **පිප්ඵලිකං.** ඉදං පන භික්ඛුසඞ්ඝාධීනවචනං. **''භික්ඛුසඞ්ඝවසෙනපි දීපෙතුං වට්ටතී''**ති වුත්තත්තා තස්සාපි එකදෙසෙන දීපනත්ථං වුත්තං.

ලජ්ජා-සද්දො හිරිඅත්ථොති ආහ **''පාපජිගුච්ඡනලක්ඛණායා''**ති. ධම්මගරුතාය හි බුද්ධානං, ධම්මස්ස ච අත්තාධීනත්තා අත්තාධිපතිභූතා ලජ්ජාව වුත්තා, න ලොකාධිපතිභූතං ඔත්තප්පං. අපිච ''ලජ්ජී''ති එත්ථ වුත්තලජ්ජාය ඔත්තප්පම්පි වුත්තමෙව, තස්මා **ලජ්ජාති** හිරිඔත්තප්පානමධිවචනං දට්ඨබ්බං. න හි පාපජිගුච්ඡනං පාපුත්තාසනරහිතං, පාපභයං වා අලජ්ජනං නාම අත්ථීති. ''දයං මෙත්තචිත්තතං ආපන්නො''ති කස්මා වුත්තං, නනු දයා-සද්දො ''දයාපන්නො''තිආදීසු කරුණායපි වත්තතීති? සච්චමෙතං, අයං පන දයාසද්දො අනුරක්ඛණත්ථං අන්තොනීතං කත්වා පවත්තමානො මෙත්තාය, කරුණාය ච පවත්තතීති ඉධ මෙත්තාය පවත්තමානො වුත්තො කරුණාය, වක්ඛමානත්තා. මිදති සිනෙහතීති **මෙත්තා,** සා එතස්ස අත්ථීති **මෙත්තං,** මෙත්තං චිත්තං එතස්සාති **මෙත්තචිත්තො,** මෙත්තාය සම්පයුත්තං චිත්තං එතස්සාති වා, තස්ස භාවො **මෙත්තචිත්තතා** මෙත්තා එව මූලභූතෙන තන්නිමිත්තෙන පුග්ගලස්මිං බුද්ධියා, සද්දස්ස ච පවත්තනතො.

''පාණභූතෙති පාණජාතෙ''ති වුත්තං. එවං සති පාණො භූතො යෙසන්ති පාණභූතාති නිබ්බචනං කත්තබ්බං. අථ වා ජීවිතින්ද්‍රියසමඞ්ගිතාය පාණසඞ්ඛාතෙ තංතංකම්මානුරූපං පවත්තනතො භූතනාමකෙ සත්තෙති අත්ථො. **අනුකම්පකොති** කරුණායනකො. යස්මා පන මෙත්තා කරුණාය විසෙසපච්චයො හොති, තස්මා පුරිමපදත්ථභූතා මෙත්තා එව පච්චයභාවෙන **''තාය එව දයාපන්නතායා''**ති වුත්තා. ඉමිනා හි පදෙන කරුණාය ගහිතාය යෙහි ධම්මෙහි පාණාතිපාතා පටිවිරති සම්පජ්ජති, තෙහි ලජ්ජාමෙත්තාකරුණාහි සමඞ්ගිභාවො යථාක්කමං පදත්තයෙන දස්සිතො. පරදුක්ඛාපනයනකාමතාපි හි හිතානුකම්පනමෙවාති අවස්සං අයමත්ථො සම්පටිච්ඡිතබ්බොති. ඉමාය පාළියා, සංවණ්ණනාය ච තස්සා විරතියා සත්තවසෙන අපරියන්තතං දස්සෙති.

විහරතීති එත්ථ **වි**-සද්දො විච්ඡින්දනත්ථෙ, **හර**-සද්දො නයනත්ථෙ, නයනඤ්ච නාමෙතං ඉධ පවත්තනං, යාපනං, පාලනං වාති ආහ **''ඉරියති යපෙති යාපෙති පාලෙතී''**ති. **යපෙති යාපෙතීති** චෙත්ථ පරියායවචනං. තස්මා යථාවුත්තප්පකාරො හුත්වා එකස්මිං ඉරියාපථෙ උප්පන්නං දුක්ඛං අඤ්ඤෙන ඉරියාපථෙන විච්ඡින්දිත්වා හරති පවත්තෙති, අත්තභාවං වා යාපෙති පාලෙතීති අත්ථො වෙදිතබ්බො. **ඉති වා හීති** එත්ථ **හි**-සද්දො වචනසිලිට්ඨතාමත්තෙ කස්සචිපි තෙන ජොතිතත්ථස්ස අභාවතො. තෙනාහ **''එවං වා භික්ඛවෙ''**ති. විසුං කප්පනමෙව අත්ථො **විකප්පත්ථොති** සො අනෙකභින්නෙසුයෙව අත්ථෙසු ලබ්භති, අනෙකභෙදා ච අත්ථා උපරිවක්ඛමානා එවාති වුත්තං **''උපරි අදින්නා...පෙ.... අපෙක්ඛිත්වා''**ති. **''එව''**න්තිආදි ගන්ථගාරවපරිහරණං, නයදානං වා.

ඉදානි සම්පිණ්ඩනත්ථං දස්සෙන්තො **''අයං පනෙත්ථා''**තිආදිමාහ. තත්ථ **න හනතීති** න හිංසති. **න ඝාතෙතීති** න වධති. **තත්ථාති** පාණාතිපාතෙ. **සමනුඤ්ඤොති** සන්තුට්ඨො. **අහො වත රෙති** හොන්තො එකංසතො අච්ඡරියාති අත්ථො. **ආචාරසීලමත්තකන්ති** සාධුජනාචාරමත්තකං, **මත්ත**-සද්දො චෙත්ථ විසෙසනිවත්තිඅත්ථො, තෙන ඉන්ද්‍රියසංවරාදිගුණෙහිපි ලොකියපුථුජ්ජනො තථාගතස්ස වණ්ණං වත්තුං න සක්කොතීති දස්සෙති. තථා හි ඉන්ද්‍රියසංවරපච්චයපරිභොගසීලානි ඉධ න විභත්තානි. **එව**-සද්දො පදපූරණමත්තං, මත්ත-සද්දෙන වා යථාවුත්තත්ථස්සාවධාරණං කරොති, එව-සද්දෙන ආචාරසීලමෙව වත්තුං සක්කොතීති සන්නිට්ඨානං. එවමීදිසෙසු.

‘‘ඉති වා හි භික්ඛවෙ පුථුජ්ජනො තථාගතස්ස වණ්ණං වදමානො වදෙය්‍යා’’ති වචනසාමත්ථියෙනෙව තදුත්තරි ගුණං වත්තුං න සක්ඛිස්සති. ‘‘තං වො උපරි වක්ඛාමී’’ති ච අත්ථස්සාපජ්ජනතො තථාපන්නමත්ථං දස්සෙතුං **‘‘උපරි අසාධාරණභාව’’**න්තිආදි වුත්තං. **‘‘න කෙවලඤ්චා’’**තිආදිනා පුග්ගලවිවෙචනෙන පන ‘‘පුථුජ්ජනො’’ති ඉදං නිදස්සනමත්තන්ති දස්සිතං. **‘‘ඉතො පර’’**න්තිආදිනා ගන්ථගාරවං පරිහරති. පුබ්බෙ වුත්තං පදං **පුබ්බපදං,**න පුබ්බපදං තථා, න පුබ්බං වා **අපුබ්බං,** තමෙව පදං තථා.

සද්දන්තරයොගෙන ධාතූනමත්ථවිසෙසවාචකත්තා **‘‘ආදාන’’**න්ති එතස්ස ගහණන්ති අත්ථො දට්ඨබ්බො, තෙනාහ **‘‘හරණ’’**න්තිආදි. **පරස්සාති** අත්තසන්තකතො පරභූතස්ස සන්තකස්ස, යො වා අත්තතො අඤ්ඤො, සො පුග්ගලො පරො නාම, තස්ස ඉදං **පරන්තිපි** යුජ්ජති, **‘‘පරසංහරණ’’**න්තිපි පාඨො, **සං**-සද්දො චෙත්ථ ධනත්ථො,පරසන්තකහරණන්ති වුත්තං හොති. **ථෙනො** වුච්චති චොරො, තස්ස භාවො **ථෙය්‍යං,** චොරකම්මං. **චොරිකාති** චොරස්ස කිරියා. තදත්ථං විවරති **‘‘තත්ථා’’**තිආදිනා. **තත්ථාති** ‘‘ආදින්නාදානා’’න්ති පදෙ. පරපරිග්ගහිතමෙව එත්ථ **අදින්නං,** න පන දන්තපොණසික්ඛාපදෙ විය අප්පටිග්ගහිතකං අත්තසන්තකන්ති අධිප්පායො. **‘‘යත්ථ පරො’’**තිආදි උභයත්ථ සම්බන්ධො ආවුත්තියාදිනයෙන. තස්මා ‘‘තං පරපරිග්ගහිතං නාම, තස්මිං පරපරිග්ගහිතෙ’’ති ච යොජෙතබ්බං. යථාකාමං කරොතීති **යථාකාමකාරී,** තස්ස භාවො **යථාකාමකරිතා,** තං. තථාරූපිකරණං ආපජ්ජන්තොති අත්ථො. සසන්තකත්තා **අදණ්ඩාරහො** ධනදණ්ඩරාජදණ්ඩවසෙන. **අනුපවජ්ජො ච** චොදනාසාරණාදිවසෙන. තං පරපරිග්ගහිතං ආදියති එතෙනාති **තදාදායකො,** ස්වෙව උපක්කමො, තං සමුට්ඨාපෙතීති **තදාදායකඋපක්කමසමුට්ඨාපිකා.** ථෙය්‍යා එව චෙතනා **ථෙය්‍යචෙතනා.** ඛුද්දකතාඅප්පග්ඝතාදිවසෙන **හීනෙ.** මහන්තතාමහග්ඝතාදිවසෙන **පණීතෙ.** කස්මා? වත්ථුහීනතායාති ගම්‍යමානත්තා න වුත්තං, හීනෙ, හීනගුණානං සන්තකෙ ච චෙතනා දුබ්බලා, පණීතෙ, පණීතගුණානං සන්තකෙ ච බලවතීති හෙට්ඨා වුත්තනයෙන තෙහි කාරණෙහි අප්පසාවජ්ජමහාසාවජ්ජතා වෙදිතබ්බා. ආචරියා පන හීනපණීතතො ඛුද්දකමහන්තෙ විසුං ගහෙත්වා ‘‘ඉධාපි ඛුද්දකෙ පරසන්තකෙ අප්පසාවජ්ජං, මහන්තෙ මහාසාවජ්ජං. කස්මා? පයොගමහන්තතාය. වත්ථුගුණානං පන සමභාවෙ සති කිලෙසානමුපක්කමානඤ්ච මුදුතාය අප්පසාවජ්ජං, තිබ්බතාය මහාසාවජ්ජන්ති අයම්පි නයො යොජෙතබ්බො’’ති වදන්ති.

සාහත්ථිකාදයොති එත්ථ පරසන්තකස්ස සහත්ථා ගහණං **සාහත්ථිකො.** අඤ්ඤෙ ආණාපෙත්වා ගහණං **ආණත්තිකො.** අන්තොසුඞ්කඝාතෙ ඨිතෙන බහිසුඞ්කඝාතං පාතෙත්වා ගහණං **නිස්සග්ගියො.** ‘‘අසුකං භණ්ඩං යදා සක්කොසි, තදා අවහරා’’ති අත්ථසාධකාවහාරනිප්ඵාදකෙන, ආණාපනෙන වා, යදා කදාචි පරසන්තකවිනාසකෙන සප්පිතෙලකුම්භිආදීසු දුකූලසාටකචම්මඛණ්ඩාදිපක්ඛිපනාදිනා වා ගහණං **ථාවරො.** මන්තපරිජප්පනෙන ගහණං **විජ්ජාමයො.** විනා මන්තෙන, කායවචීපයොගෙහි තාදිසඉද්ධියොගෙන පරසන්තකස්ස ආකඩ්ඪනං **ඉද්ධිමයො.** කායවචීපයොගෙසු හි සන්තෙසුයෙව ඉද්ධිමයො අවහරණපයොගො හොති, නො අසන්තෙසු. තථා හි වුත්තං ‘‘අනාපත්ති භික්ඛවෙ, ඉද්ධිමස්ස ඉද්ධිවිසයෙ’’ති (පාරා. 159), තෙ ච ඛො පයොගා යථානුරූපං පවත්තාති සම්බන්ධො. තෙසං පන පයොගානං සබ්බෙසං සබ්බත්ථ අවහාරෙසු අසම්භවතො **‘‘යථානුරූප’’**න්ති වුත්තං.

සන්ධිච්ඡෙදාදීනි කත්වා අදිස්සමානෙන වා, කූටමානකූටකහාපණාදීහි වඤ්චනෙන වා, අවහරණං **ථෙය්‍යාවහාරො.** පසය්හ බලසා අභිභුය්‍යා සන්තජ්ජෙත්වා, භයං දස්සෙත්වා වා අවහරණං **පසය්හාවහාරො.** පරභණ්ඩං පටිච්ඡාදෙත්වා අවහරණං **පටිච්ඡන්නාවහාරො.** භණ්ඩොකාසපරිකප්පවසෙන පරිකප්පෙත්වා අවහරණං **පරිකප්පාවහාරො.** කුසං සඞ්කාමෙත්වා අවහරණං **කුසාවහාරො. ඉති**-සද්දෙන චෙත්ථ ආදිඅත්ථෙන, නිදස්සනනයෙන වා අවසෙසා චත්තාරො පඤ්චකාපි ගහිතාති වෙදිතබ්බං. පඤ්චන්නඤ්හි පඤ්චකානං සමොධානභූතා පඤ්චවීසති අවහාරා සබ්බෙපි අදින්නාදානමෙව, අවිඤ්ඤත්තියා වා අරියාය විඤ්ඤත්තියා වා දින්නමෙවාති අත්ථො. **‘‘දින්නාදායී’’**ති ඉදං පයොගතො පරිසුද්ධභාවදස්සනං. **‘‘දින්නපාටිකඞ්ඛී’’**ති ඉදං පන ආසයතොති ආහ **‘‘චිත්තෙනා’’**තිආදි.

අථෙනෙනාති එත්ථ -සද්දො න-සද්දස්ස කාරියො, අ-සද්දො වා එකො නිපාතො න-සද්දත්ථොති දස්සෙතුං **‘‘න ථෙනෙනා’’**ති වුත්තං. පාළියං දිස්සමානවාක්‍යාවත්ථිකවිභත්තියන්තපතිරූපකතාකරණෙන සද්ධිං සමාසදස්සනමෙතං. පකරණාධිගතෙ පන අත්ථෙ විවෙච්චියමානෙ ඉධ අථෙනතොයෙව සුචිභූතතා අධිගමීයති අදින්නාදානාධිකාරත්තාති ආහ **‘‘අථෙනත්තායෙව සුචිභූතෙනා’’**ති තෙන හෙතාලඞ්කාරවචනමෙතන්ති දස්සෙති. ආහිතො අහංමානො එත්ථාති **අත්තා,** අත්තභාවො. භගවතො පන සො රූළ්හියා යථා තං නිච්ඡන්දරාගෙසු සත්තවොහාරො. අදති වා සංසාරදුක්ඛන්ති **අත්තා,** තෙනාහ **‘‘අත්තභාවෙනා’’**ති. පදත්තයෙපි ඉත්ථම්භූතලක්ඛණෙ කරණවචනන්ති ඤාපෙතුං **‘‘අථෙනං…පෙ…. කත්වා’’**ති වුත්තං. අථෙනෙන අත්තනා අථෙනත්තා හුත්වා සුචිභූතෙන අත්තනා සුචිභූතත්තා හුත්වා විහරතීතිපි අත්ථො.

සෙසන්ති ‘‘පහාය පටිවිරතො’’ති එවමාදිකං. තඤ්හි පුබ්බෙ වුත්තනයං. කිඤ්චාපි නයිධ සික්ඛාපදවොහාරෙන විරති වුත්තා, ඉතො අඤ්ඤෙසු පන සුත්තපදෙසෙසු, විනයාභිධම්මෙසු ච පවත්තවොහාරෙන විරතියො, චෙතනා ච අධිසීලසික්ඛානමධිට්ඨානභාවතො, තෙසමඤ්ඤතරකොට්ඨාසභාවතො ච ‘‘සික්ඛාපද’’න්ත්වෙව වත්තබ්බාති ආහ **‘‘පඨමසික්ඛාපදෙ’’**ති. කාමඤ්චෙත්ථ ‘‘ලජ්ජී දයාපන්නො’’ති න වුත්තං, අධිකාරවසෙන, පන අත්ථතො ච

වුත්තමෙවාති වෙදිතබ්බං. යථා හි ලජ්ජාදයො පාණාතිපාතප්පහානස්ස විසෙසපච්චයො, එවං අදින්නාදානප්පහානස්සාපීති. එස නයො ඉතො පරෙසුපි. අථ වා **සුචිභූතෙනාති** හිරොත්තප්පාදිසමන්නාගමනං, අහිරිකාදීනඤ්ච පහානං වුත්තමෙවාති ''ලජ්ජී දයාපන්නො''ති න වුත්තං.

බ්‍රහ්ම-සද්දො ඉධ සෙට්ඨවාචකො, අබ්‍රහ්මානං නිහීනානං, අබ්‍රහ්මං වා නිහීනං චරියං වුත්ති **අබ්‍රහ්මචරියං,** මෙථුනධම්මො. **බ්‍රහ්මං සෙට්ඨං ආචාරන්ති** මෙථුනවිරතිං. න ආචරතීති **අනාචාරී,** [ආරාචාරී (දී. නි. 1.8)] තදාචාරවිරහිතොති අත්ථො, තෙනාහ **''අබ්‍රහ්මචරියතො දූරචාරී''**ති. දූරො මෙථුනසඞ්ඛාතො ආචාරො, සො විරහෙන යස්සත්ථීති **දූරචාරී,** මෙථුනධම්මතො වා දූරො හුත්වා තබ්බිරතිං ආචරතීති **දූරචාරී**තිපි වට්ටති. මිථුනානං රාගපරියුට්ඨානෙන සදිසානං උභින්නං අයං **මෙථුනොති** අත්ථං දස්සෙති **''රාගපරියුට්ඨානවසෙනා''**තිආදිනා. අසතං ධම්මො ආචාරොති **අසද්ධම්මො,** තස්මා. අභෙදවොහාරෙන ගාමසද්දෙනෙව ගාමවාසිනො ගහිතාති වුත්තං **''ගාමවාසීන''**න්ති, ගාමෙ වසතං ධම්මොතිපි යුජ්ජති. **''දූරචාරී''**ති චෙත්ථ වචනතො, පාළියං වා ''මෙථුනා'' ත්වෙව අවත්වා ''ගාමධම්මා''තිපි වුත්තත්තා

''ඉධ බ්‍රාහ්මණ, එකච්චො සමණො වා බ්‍රාහ්මණො වා සම්මා බ්‍රහ්මචාරී පටිජානමානො න හෙව ඛො මාතුගාමෙන සද්ධිං ද්වයංද්වයසමාපත්තිං සමාපජ්ජති, අපිච ඛො මාතුගාමස්ස උච්ඡාදනපරිමද්දනන්හාපනසම්බාහනං සාදියති, සො තං අස්සාදෙති, තං නිකාමෙති, තෙන ච විත්තිං ආපජ්ජති, ඉදම්පි ඛො බ්‍රාහ්මණ බ්‍රහ්මචරියස්ස ඛණ්ඩම්පි ඡිද්දම්පි සබලම්පි කම්මාසම්පි, අයං වුච්චති බ්‍රාහ්මණ අපරිසුද්ධං බ්‍රහ්මචරියං චරති සංයුත්තො මෙථුනෙන සංයොගෙන, න පරිමුච්චති ජාතියා ජරාය මරණෙන සොකෙහි පරිදෙවෙහි දුක්ඛෙහි දොමනස්සෙහි උපායාසෙහි, න පරිමුච්චති දුක්ඛස්මාති වදාමි.

පුන චපරං…පෙ…. නපි මාතුගාමස්ස උච්ඡාදනපරිමන්දනන්හාපනසම්බාහනං සාදියති, අපිච ඛො මාතුගාමෙන සද්ධිං සඤ්ජග්ඝති සංකීළති සංකෙලායති…පෙ…. නපි මාතුගාමෙන සද්ධිං සඤ්ජග්ඝති සංකීළති සංකෙලායති, අපිච ඛො මාතුගාමස්ස චක්ඛුනා චක්ඛුං උපනිජ්ඣායති පෙක්ඛති…පෙ…. නපි මාතුගාමස්ස චක්ඛුනා චක්ඛුං උපනිජ්ඣායති පෙක්ඛති, අපිච ඛො මාතුගාමස්ස සද්දං සුණාති තිරොකුට්ටං වා තිරොපාකාරං වා හසන්තියා වා භණන්තියා වා ගායන්තියා වා රොදන්තියා වා…පෙ…. නපි මාතුගාමස්ස සද්දං සුණාති තිරොකුට්ටං වා තිරොපාකාරං වා හසන්තියා වා භණන්තියා වා ගායන්තියා වා රොදන්තියා වා, අපිච ඛො යානිස්ස තානි පුබ්බෙ මාතුගාමෙන සද්ධිං හසිතලපිතකීළිතානි, තානි අනුස්සරති…පෙ…. නපි යානිස්ස තානි පුබ්බෙ මාතුගාමෙන සද්ධිං හසිතලපිතකීළිතානි, තානි අනුස්සරති, අපිච ඛො පස්සති ගහපතිං වා ගහපතිපුත්තං වා පඤ්චහි කාමගුණෙහි සමප්පිතං සමඞ්ගිභූතං පරිචාරයමානං…පෙ…. නපි පස්සති ගහපතිං වා ගහපතිපුත්තං වා පඤ්චහි කාමගුණෙහි සමප්පිතං සමඞ්ගිභූතං පරිචාරයමානං, අපිච ඛො අඤ්ඤතරං දෙවනිකායං පණිධාය බ්‍රහ්මචරියං චරති ''ඉමිනාහං සීලෙන වා වතෙන වා තපෙන වා බ්‍රහ්මචරියෙන වා දෙවො වා භවිස්සාමි දෙවඤ්ඤතරො වා''ති. සො තං අස්සාදෙති, තං නිකාමෙති, තෙන ච විත්තිං ආපජ්ජති. ඉදම්පි ඛො බ්‍රාහ්මණ බ්‍රහ්මචරියස්ස ඛණ්ඩම්පි ඡිද්දම්පි සබලම්පි කම්මාසම්පි. අයං වුච්චති බ්‍රාහ්මණ, අපරිසුද්ධං බ්‍රහ්මචරියං චරති සංයුත්තො මෙථුනෙන සංයොගෙන, න පරිමුච්චති ජාතියා ජරාය මරණෙන සොකෙහි පරිදෙවෙහි දුක්ඛෙහි දොමනස්සෙහි උපායාසෙහි, න පරිමුච්චති දුක්ඛස්මාති වදාමී''ති (අ. නි. 7.50) –

අඞ්ගුත්තරාගමෙ සත්තකනිපාතෙ ජාණුසොණිසුත්තෙ ආගතා සත්තවිධමෙථුනසංයොගාපි පටිවිරති දස්සිතාති දට්ඨබ්බා. ඉධාපි අසද්ධම්මසෙවනාධිප්පායෙන කායද්වාරප්පවත්තා මග්ගෙනමග්ගපටිපත්තිසමුට්ඨාපිකා චෙතනා අබ්‍රහ්මචරියං . පඤ්චසික්ඛාපදක්කමෙ මිච්ඡාචාරෙ පන අගමනීයට්ඨානවීතික්කමචෙතනා යථාවුත්තා කාමෙසු මිච්ඡාචාරොති යොජෙතබ්බං.

තත්ථ අගමනීයට්ඨානං නාම පුරිසානං තාව මාතුරක්ඛිතාදයො දස, ධනක්කීතාදයො දසාති වීසති ඉත්ථියො. ඉත්ථීසු පන දසන්නං ධනක්කීතාදීනං, සාරක්ඛසපරිදණ්ඩානඤ්ච වසෙන ද්වාදසන්නං අඤ්ඤෙ පුරිසා. යෙ පනෙකෙ වදන්ති ''චත්තාරො කාමෙසු මිච්ඡාචාරා අකාලො, අදෙසො, අනඞ්ගො, අධම්මො චා''ති, තෙ විප්පටිපත්තිමත්තං පති පරිකප්පෙත්වා වදන්ති. න හි සාගමනීයට්ඨානෙ පවත්තා විප්පටිපත්ති මිච්ඡාචාරො නාම සම්භවති. සා පනෙසා දුවිධාපි විප්පටිපත්ති ගුණවිරහිතෙ අප්පසාවජ්ජා, ගුණසම්පන්නෙ මහාසාවජ්ජා. ගුණරහිතෙපි ච අභිභවිත්වා විප්පටිපත්ති මහාසාවජ්ජා, උභින්නං සමානච්ඡන්දභාවෙ අප්පසාවජ්ජා, සමානච්ඡන්දභාවෙපි කිලෙසානං, උපක්කමානඤ්ච මුදුතාය අප්පසාවජ්ජා, තිබ්බතාය මහාසාවජ්ජාති වෙදිතබ්බං.

තස්ස පන අබ්‍රහ්මචරියස්ස ද්වෙ සම්භාරා සෙවෙතුකාමතාචිත්තං, මග්ගෙනමග්ගපටිපත්තීති. මිච්ඡාචාරස්ස පන චත්තාරො සම්භාරා අගමනීයවත්ථු, තස්මිං සෙවනචිත්තං, සෙවනාපයොගො, මග්ගෙනමග්ගපටිපත්තිඅධිවාසනන්ති එවං අට්ඨකථාසු ''චත්තාරො සම්භාරා''ති (ධ. ස. අකුසලකම්මපථකථා; ම. නි. අට්ඨ. 1.1.89; සං. නි. අට්ඨ. 2.109-111) වුත්තත්තා අභිභවිත්වා වීතික්කමනෙ මග්ගෙනමග්ගපටිපත්තිඅධිවාසනෙ සතිපි පුරිමුප්පන්නසෙවනාභිසන්ධිපයොගාභාවතො අභිභූයමානස්ස මිච්ඡාචාරො න හොතීති වදන්ති කෙචි. සෙවනචිත්තෙ සති පයොගාභාවො න පමාණං ඉත්ථියා සෙවනපයොගස්ස යෙභුය්‍යෙන අභාවතො, පුරිසස්සෙව යෙභුය්‍යෙන සෙවනපයොගො හොතීති ඉත්ථියා පුරෙතරං සෙවනචිත්තං උපට්ඨපෙත්වා නිසින්නාය [නිපන්නාය (ධ. ස. අනුටී. කම්මකථාවණ්ණනා)] මිච්ඡාචාරො න සියාති ආපජ්ජති. තස්මා පුරිසස්ස වසෙන උක්කංසතො ''චත්තාරො

සම්භාරා''ති වුත්තං. අඤ්ඤථා හි ඉත්ථියා පුරිසකිච්චකරණකාලෙ පුරිසස්සාපි සෙවනාපයොගාභාවතො මිච්ඡාචාරො න සියාති වදන්ති එකෙ.

ඉදං පනෙත්ථ සන්නිට්ඨානං – අත්තනො රුචියා පවත්තිතස්ස සෙවනාපයොගෙනෙව සෙවනචිත්තතාසිද්ධිතො අගමනීයවත්ථු, සෙවනාපයොගො, මග්ගෙනමග්ගපටිපත්තිඅධිවාසනන්ති තයො, බලක්කාරෙන පවත්තිතස්ස පුරිමුප්පන්නසෙවනාභිසන්ධිපයොගාභාවතො අගමනීයවත්ථු, තස්මිං සෙවනචිත්තං , මග්ගෙනමග්ගපටිපත්තිඅධිවාසනන්ති තයො, අනවසෙසග්ගහණෙන පන වුත්තනයෙන චත්තාරොති, තම්පි කෙචියෙව වදන්ති, වීමංසිත්වා ගහෙතබ්බන්ති **අභිධම්මානුටීකායං** (ධ. ස. අනුටී. අකුසලකම්මපථකථාවණ්ණනා) වුත්තං. එකො පයොගො සාහත්ථිකොව.

9. **මුසාති** තතියන්තො, දුතියන්තො වා නිපාතො මිච්ඡාපරියායො, කිරියාපධානොති ආහ **''විසංවාදනපුරෙක්ඛාරස්සා''**තිආදි. පුරෙ කරණං **පුරෙක්ඛාරො,** විසංවාදනස්ස පුරෙක්ඛාරො යස්සාති තථා, තස්ස කම්මපථප්පත්තමෙව දස්සෙතුං **''අත්ථභඤ්ජනකො''**ති වුත්තං, පරස්ස හිතවිනාසකොති අත්ථො. මුසාවාදො පන සසන්තකස්ස අදාතුකාමතාය, හසාධිප්පායෙන ච හවති. වචසා කතා වායාමප්පධානා කිරියා **වචීපයොගො.** තථා කායෙන කතා **කායපයොගො. විසංවාදනාධිප්පායො** පුබ්බභාගක්ඛණෙ, තඞ්ඛණෙ ච. වුත්තඤ්හි ''පුබ්බෙවස්ස හොති 'මුසා භණිස්ස'න්ති, භණන්තස්ස හොති 'මුසා භණාමී'ති'' (පාරා. 200; පාචි. 4) එතදෙව හි ද්වයං අඞ්ගභූතං. ඉතරං ''භණිතස්ස හොති 'මුසා මයා භණිත'න්ති'' (පාරා. 200; පාචි. 4) වුත්තං පන හොතු වා, මා වා, අකාරණමෙතං. **අස්සාති** විසංවාදකස්ස. ''චෙතනා''ති එතෙන සම්බන්ධො. විසං වාදෙති එතෙනාති **විසංවාදනං,** තදෙව කායවචීපයොගො, තං සමුට්ඨාපෙතීති තථා, ඉමිනා මුසාසඞ්ඛාතෙන කායවචීපයොගෙන, මුසාසඞ්ඛාතං වා කායවචීපයොගං වදති විඤ්ඤාපෙති, සමුට්ඨාපෙති වා එතෙනාති **මුසාවාදොති** අත්ථමාහ. ''වාදො''ති වුත්තෙ විසංවාදනචිත්තං, තජ්ජො වායාමො, පරස්ස තදත්ථවිජානනන්ති ලක්ඛණත්තයං විභාවිතමෙව හොති.

''අතථං වත්ථු''න්ති ලක්ඛණං පන අවිභාවිතමෙව මුසා-සද්දස්ස පයොගසඞ්ඛාතකිරියාවාචකත්තා. තස්මා ඉධ නයෙ ලක්ඛණස්ස අබ්‍යාපිතතාය, මුසා-සද්දස්ස ච විසංවාදිතබ්බත්ථවාචකතාසම්භවතො පරිපුණ්ණං කත්වා මුසාවාදලක්ඛණං දස්සෙතුං **''අපරො නයො''**තිආදි වුත්තං. **ලක්ඛණතොති** සභාවතො. **තථාති** තෙන තථාකාරෙන. කායවචීවිඤ්ඤත්තියො සමුට්ඨාපෙතීති **විඤ්ඤත්තිසමුට්ඨාපිකා.** ඉමස්මිං පන නයෙ මුසා වත්ථු වදීයති වුච්චති එතෙනාති **මුසාවාදොති** නිබ්බචනං දට්ඨබ්බං. **''සො යමත්ථ''**න්තිආදිනා කම්මපථප්පත්තස්ස වත්ථුවසෙන අප්පසාවජ්ජමහාසාවජ්ජභාවමාහ. යස්ස අත්ථං භඤ්ජති, තස්ස අප්පගුණතාය අප්පසාවජ්ජො , මහාගුණතාය මහාසාවජ්ජොති අදින්නාදානෙ විය ගුණවසෙනාපි යොජෙතබ්බං. කිලෙසානං මුදුතිබ්බතාවසෙනාපි අප්පසාවජ්ජමහාසාවජ්ජතා ලබ්භතියෙව.

''අපිචා''තිආදිනා මුසාවාදසාමඤ්ඤස්සාපි අප්පසාවජ්ජමහාසාවජ්ජභාවං දස්සෙති. **අත්තනො සන්තකං අදාතුකාමතායාති,** හි **හසාධිප්පායෙනාති** ච මුසාවාදසාමඤ්ඤතො වුත්තං. උභයත්ථාපි ච විසංවාදනපුරෙක්ඛාරෙනෙව මුසාවාදො, න පන වචනමත්තෙන. තත්ථ පන චෙතනා බලවතී න හොතීති අප්පසාවජ්ජතා වුත්තා. **නදී මඤ්ඤෙති** නදී විය. අප්පතාය ඌනස්ස අත්ථස්ස පූරණවසෙන පවත්තා කථා **පූරණකථා,** බහුතරභාවෙන වුත්තකථාති වුත්තං හොති.

තෙනාකාරෙන ජාතො **තජ්ජො,** තස්ස විසංවාදනස්ස අනුරූපොති අත්ථො. **වායාමොති** වායාමසීසෙන පයොගමාහ. වීරියප්පධානා හි කායිකවාචසිකකිරියා ඉධ අධිප්පෙතා, න වායාමමත්තං. විසංවාදනාධිප්පායෙන පයොගෙ කතෙපි අපරෙන තස්මිං අත්ථෙ අවිඤ්ඤාතෙ විසංවාදනස්ස අසිජ්ඣනතො පරස්ස තදත්ථවිජානනම්පි එකසම්භාරභාවෙන වුත්තං. කෙචි පන ''අභූතවචනං, විසංවාදනචිත්තං, පරස්ස තදත්ථවිජානන''න්ති තයො සම්භාරෙ වදන්ති. කායිකොව සාහත්ථිකොති කොචි මඤ්ඤෙය්‍යාති තං නිවාරණත්ථං **''සො කායෙන වා''**තිආදි වුත්තං. තාය චෙ කිරියාය පරො තමත්ථං ජානාතීති තඞ්ඛණෙ වා දන්ධතාය විචාරෙත්වා පච්ඡා වා ජානනං සන්ධාය වුත්තං. **අයන්ති** විසංවාදකො. **කිරියසමුට්ඨාපිකචෙතනාක්ඛණෙයෙවාති** කායිකවාචසිකකිරියසමුට්ඨාපිකාය චෙතනාය පවත්තක්ඛණෙ එව. **මුසාවාදකම්මුනා බජ්ඣතීති** විසංවාදනචෙතනාසඞ්ඛාතෙන මුසාවාදකම්මුනා සම්බන්ධීයති, අල්ලීයතීති වා අත්ථො. සචෙපි දන්ධතාය විචාරෙත්වා පච්ඡා චිරෙනාපි පරො තදත්ථං ජානාති, සන්නිට්ඨාපකචෙතනාය නිබ්බත්තත්තා තඞ්ඛණෙයෙව බජ්ඣතීති වුත්තං හොති.

''එකො පයොගො සාහත්ථිකොවා''ති ඉදං පොරාණට්ඨකථාසු ආගතනයෙන වුත්තන්ති ඉධ සඞ්ගහට්ඨකථාය සඞ්ගහකාරස්ස අත්තනො මතිභෙදං දස්සෙතුං **''යස්මා පනා''**තිආදි වුත්තං. තත්ථ **''යථා...පෙ.... තථා''**ති එතෙන සාහත්ථිකො විය ආණත්තිකාදයොපි ගහෙතබ්බා, අග්ගහණෙ කාරණං නත්ථි පරස්ස විසංවාදනභාවෙන තස්සදිසත්තාති දස්සෙති , **''ඉදමස්ස...පෙ.... ආණාපෙන්තොපී''**ති ආණත්තිකස්ස ගහණෙ කාරණං, **''පණ්ණං...පෙ. ... නිස්සජ්ජන්තොපී''**ති නිස්සග්ගියස්ස, **''අයමත්ථො...පෙ.... ඨපෙන්තොපී''**ති ථාවරස්ස. යස්මා විසංවාදෙතීති සබ්බත්ථ සම්බන්ධො. **පණ්ණං ලිඛිත්වාති** තාලාදීනං පණ්ණං අක්ඛරෙන ලිඛිත්වා, **පණ්ණන්ති** වා භුම්මත්ථෙ උපයොගවචනං. තෙන වුත්තං ''තිරොකුට්ටාදීසු''ති [කුඩ්ඩාදීසු (දී. නි. අට්ඨ. 1.8)] පණ්ණෙ අක්ඛරං ලෙඛනියා ලිඛිත්වාති අත්ථො. **වීමංසිත්වා ගහෙතබ්බාති** අත්තනොමතියා සබ්බදුබ්බලත්තා අනත්තුක්කංසනෙන වුත්තං. කිඤ්හෙත්ථ විචාරෙතබ්බකාරණං අත්ථි සයමෙව විචාරිතත්තා.

සච්චන්ති වචීසච්චං, **සච්චෙන සච්චන්ති** පුරිමෙන වචීසච්චෙන පච්ඡිමං වචීසච්චං. පච්චයවසෙන ධාතුපදන්තලොපං සන්ධාය **“සන්දහතී”**ති වුත්තං. සද්දවිදූ පන –

> “විපුබ්බො ධා කරොත්‍යත්ථෙ, අභිපුබ්බො තු භාසනෙ;
> න්‍යාසංපුබ්බො යථායොගං, න්‍යාසාරොපනසන්ධිසූ”ති. –

ධා-සද්දමෙව සටනත්ථෙ පඨන්ති. තස්මා පරියායවසෙන **“සන්දහතී”**ති වුත්තන්තිපි දට්ඨබ්බං. තදධිප්පායං දස්සෙති **“න අන්තරන්තරා”**තිආදිනා. **“යො හී”**තිආදි තබ්බිවරණං. **අන්තරිතත්තාති** අන්තරා පරිච්ඡින්නත්තා. **න තාදිසොති** න එවංවදනසභාවො. **ජීවිතහෙතුපි,** පගෙව අඤ්ඤහෙතූති **අපි**-සද්දො සම්භාවනත්ථො.

“සච්චතො ථෙතතො”තිආදීසු (ම. නි. 1.19) විය **ථෙත**-සද්දො ථිරපරියායො, ථිරභාවො ච සච්චවාදිතාධිකාරත්තා කථාවසෙන වෙදිතබ්බොති ආහ **“ථිරකථොති අත්ථො”**ති. ථිතස්ස භාවොති හි **ථෙතො,** ථිරභාවො, තෙන යුත්තත්තා පුග්ගලො ඉධ **ථෙතො නාම. හලිද්දීති** සුවණ්ණවණ්ණකන්දනිප්ඵත්තකො ගච්ඡවිසෙසො. **ථුසො** නාම ධඤ්ඤත්තචො, ධඤ්ඤපලාසො ච. **කුම්භණ්ඩන්ති** මහාඵලො සූපසම්පාදකො ලතාවිසෙසො. **ඉන්දඛීලො** නාම ගම්භීරනෙමො එසිකාථම්භො. යථා හලිද්දිරාගාදයො අනවට්ඨිතසභාවතාය න ඨිතා, එවං න ඨිතා කථා එතස්සාති **නඨිතකථො** [නථිරකථො (දී. නි. අට්ඨ. 1.8)] යථා පාසාණලෙඛාදයො අවට්ඨිතසභාවතාය ඨිතා, එවං ඨිතා කථා එතස්සාති **ඨිතකථොති** [ථිරකථො (දී. නි. අට්ඨ. 1.8)] හලිද්දිරාගාදයො යථා කථාය උපමායො හොන්ති, එවං යොජෙතබ්බං. කථාය හි එතා උපමායොති.

පත්තිසඞ්ඛාතා සද්ධා අයති පවත්තති එත්ථාති **පච්චයිකොති** ආහ **“පත්තියායිතබ්බකො”**ති. පත්තියා අයිතබ්බා පවත්තෙතබ්බාති **පත්තියායිතබ්බා** ය-කාරාගමෙන, වාචා. සා එතස්සාති **පත්තියායිතබ්බකො,** තෙනාහ **“සද්ධායිතබ්බකො”**ති. තදෙවත්ථං බ්‍යතිරෙකෙන, අන්වයෙන ච දස්සෙතුං **“එකච්චො හී”**තිආදි වුත්තං. **වත්තබ්බතං ආපජ්ජති** විසංවාදනතො. ඉතරපක්ඛෙ ච අවිසංවාදනතොති අධිප්පායො. **“ලොක”**න්ති එතෙන **“ලොකස්සා”**ති එත්ථ කම්මත්ථෙ ඡට්ඨීති දස්සෙති.

සතිපි පච්චෙකං පාඨක්කමෙ අඤ්ඤාසු **අභිධම්මට්ඨකථා** දීසු (ධ. ස. අට්ඨ. අකුසලකම්මපථකථා; ම. නි. 1.89) සංවණ්ණනාක්කමෙන තිණ්ණම්පි පදානං එකත්ථසංවණ්ණනං කාතුං **“යාය වාචාය”**තිආදිමාහ, යාය වාචාය කරොතීති සම්බන්ධො. **පරස්සාති** යං භින්දිතුං තං වාචං භාසති, තස්ස. **ච**-සද්දො අට්ඨානපයුත්තො, සො ද්වන්දගබ්භභාවං ජොතෙතුං කම්මද්වයෙ පයුජ්ජිතබ්බො. **සුඤ්ඤභාවන්ති** පියවිරහිතතාය රිත්තභාවං. **සාති** යථාවුත්තා සද්දසභාවා **වාචා,** එතෙන පියඤ්ච සුඤ්ඤඤ්ච පියසුඤ්ඤං, තං කරොති එතායාති **පිසුණා** නිරුත්තිනයෙනාති වචනත්ථං දස්සෙති, පිසතීති වා **පිසුණා,** සමග්ගෙ සත්තෙ අවයවභූතෙ වග්ගභින්නෙ කරොතීති අත්ථො.

ඵරුසන්ති සිනෙහාභාවෙන ලූඛං. **සයම්පි ඵරුසාති** දොමනස්සසමුට්ඨිතත්තා සභාවෙන සයම්පි කක්කසා. ඵරුසසභාවතො **නෙව කණ්ණසුඛා.** අත්ථවිපන්නතාය **න හදයඞ්ගමා.** එත්ථ පන පඨමනයෙ ඵරුසං කරොතීති වචනත්ථෙන වා ඵලූපචාරෙන වා වාචාය ඵරුසසද්දප්පවත්ති වෙදිතබ්බා. දුතියනයෙ මම්මච්ඡෙදවසෙන පවත්තියා එකන්තනිට්ඨුරතාය රුළ්හිසද්දවසෙන සභාවෙන, කාරණූපචාරෙන වා වාචාය ඵරුසසද්දප්පවත්ති දට්ඨබ්බා.

යෙනාති පලාපසඞ්ඛාතෙන නිරත්ථකවචනෙන. **සම්ඵන්ති “ස”**න්ති වුත්තං සුඛං, හිතඤ්ච ඵලති පහරති විනාසෙතීති අත්ථෙන “සම්ඵ”න්ති ලද්ධනාමං අත්තනො, පරෙසඤ්ච අනුපකාරකං යං කිඤ්චි අත්ථං, තෙනාහ **“නිරත්ථක”**න්ති, ඉමිනා සම්ඵං පලපති එතෙනාති **සම්ඵප්පලාපොති** වචනත්ථං දස්සෙති.

“තෙස”න්තිආදිනා චෙතනාය ඵලවොහාරෙන පිසුණාදිසද්දප්පවත්ති වුත්තා. **“සා එවා”**තිආදිනා පන චෙතනාය පවත්තිපරිකප්පනාය හෙතුං විභාවෙති. තත්ථ “පහායා”තිආදිවචනසන්නිධානතො තස්සායෙව ච පහාතබ්බතා යුත්තිතො අධිප්පෙතාති අත්ථො.

තත්ථාති තාසු පිසුණවාචාදීසු. **සංකිලිට්ඨචිත්තස්සාති** ලොභෙන, දොසෙන වා විබාධිතචිත්තස්ස, උපතාපිතචිත්තස්ස වා, දූසිතචිත්තස්සාති වුත්තං හොති, “චෙතනා”ති එතෙන සම්බන්ධො. යෙන සහ පරෙසං භෙදාය වදති, තස්ස අත්තනො පියකම්‍යතායාති අත්ථො. **චෙතනා පිසුණවාචා** නාම පිසුණං වදන්ති එතායාති කත්වා. සමාසවිසයෙ හි මුඛ්‍යවසෙන අත්ථො ගහෙතබ්බො, බ්‍යාසවිසයෙ උපචාරවසෙනාති දට්ඨබ්බං. යස්ස යතො භෙදං කරොති, තෙසු අභින්නෙසු අප්පසාවජ්ජං, භින්නෙසු මහාසාවජ්ජං. තථා කිලෙසානං මුදුතිබ්බතාවිසෙසෙසුපි යොජෙතබ්බං.

යස්ස පෙසුඤ්ඤං උපසංහරති, සො භිජ්ජතු වා, මා වා, තස්ස තදත්ථවිඤ්ඤාපනමෙව පමාණන්ති ආහ **“තස්ස තදත්ථවිජානන”**න්ති. භෙදපුරෙක්ඛාරතාපියකම්‍යතානමෙකෙකපක්ඛිපනෙන චත්තාරො. කම්මපථප්පත්ති පන

භින්නෙ එව. **ඉමෙසන්ති** අනියමතාය පරම්මුඛාපවත්තානම්පි අත්තනො බුද්ධියං පරිවත්තමානෙ සන්ධාය වුත්තන්ති දස්සෙතුං **"යෙස"**න්තිආදිමාහ. **ඉතොති** ඉධ පදෙසෙ, වුත්තානං යෙසං සන්තිකෙ සුතන්ති යොජෙතබ්බං.

"ද්වින්න"න්ති නිදස්සනවචනං බහූනම්පි සන්ධානතො. **"මිත්තාන"**න්තිආදි **"සන්ධාන"**න්ති එත්ථ කම්මං, තෙන පාළියං "භින්නාන"න්ති එතස්ස කම්මභාවං දස්සෙති. සන්ධානකරණඤ්ච නාම තෙසමනුරූපකරණමෙවාති වුත්තං **"අනුකත්තා"**ති. **අනුප්පදාතාති** අනුබලප්පදාතා, අනුවත්තනවසෙන වා පදාතා. කස්ස පන අනුබලප්පදානං, අනුවත්තනඤ්චාති? "සහිතාන"න්ති වුත්තත්තා සන්ධානස්සාති විඤ්ඤායතීති ආහ **"සන්ධානානුප්පදාතා"**ති. යස්මා පන අනුබලවසෙන, අනුවත්තනවසෙන ච සන්ධානස්ස පදානං ආදානං, රක්ඛණං වා දළ්හීකරණං හොති, තස්මා වුත්තං **"දළ්හීකම්මං කත්තා"**ති. ආරමන්ති එත්ථාති **ආරාමො.** රමිතබ්බට්ඨානං සමග්ගොති හි තදධිට්ඨානානං වසෙන තබ්බිසෙසනතා වුත්තා. "සමග්ගෙ"තිපි පඨන්ති, තදයුත්තං **"යත්ථ"**තිආදිවචනෙන විරුද්ධත්තා. යස්මා පන ආකාරෙන විනාපි අයමත්ථො ලබ්භති, තස්මා **"අයමෙවෙත්ථ අත්ථො"**ති වුත්තං **සමග්ගෙසූති** සමග්ගභූතෙසු ජනකායෙසු, තෙනාහ **"තෙ පහාය"**තිආදි. තප්පකතියත්ථොපි කත්තුඅත්ථොවාති දස්සෙති **"නන්දතී"**ති ඉමිනා. තප්පකතියත්ථෙන හි "දිස්වාපි සුත්වාපී"ති වචනං සුපපන්නං හොති. සමග්ගෙ කරොති එතායාති **සමග්ගකරණී.** සායෙව වාචා, තං භාසිතාති අත්ථමාහ **"යා වාචා"**තිආදිනා. තාය වාචාය සමග්ගකරණං නාම. "සුඛා සඞ්ඝස්ස සාමග්ගී, සමග්ගානං තපො සුඛො"තිආදිනා (ධ. ප. 194) සමග්ගානිසංසදස්සනමෙවාති වුත්තං **"සාමග්ගිගුණපරිදීපිකමෙවා"**ති. **ඉතරන්ති** තබ්බිපරීතං භෙදනිකං වාචං.

මම්මානීති දුට්ඨාරූනි, තස්සදිසතාය පන ඉධ අක්කොසවත්ථූනි "මම්මානී"ති වුච්චන්ති. යථා හි දුට්ඨාරූසු යෙන කෙනචි වත්ථුනා ඝට්ටිතෙසු චිත්තං අධිමත්තං දුක්ඛප්පත්තං හොති, තථා තෙසු දසසුජාතිආදීසු අක්කොසවත්ථූසු ඵරුසවාචාය ඡුසිතමත්තෙසූති. තථා හි වුත්තං "මම්මානි විය මම්මානි, යෙසු ඵරුසවාචාය ඡුපිතමත්තෙසු දුට්ඨාරූසු විය ඝට්ටිතෙසු චිත්තං අධිමත්තං දුක්ඛප්පත්තං හොති, කානි පන තානි? ජාතිආදීනි අක්කොසවත්ථූනී"ති (දී. නි. ටී. 1.9) "යස්ස සරීරප්පදෙසස්ස සත්ථාදිපටිහනෙන භුසං රුජ්ජනං, සො මම්මං නාම. ඉධ පන යස්ස චිත්තස්ස ඵරුසවාචාවසෙන දොමනස්සසඞ්ඛාතං භුසං රුජ්ජනං, තං මම්මං වියාති මම්ම"න්ති අපරෙ. තානි මම්මානි ඡිජ්ජන්ති භිජ්ජන්ති යෙනාති **මම්මච්ඡෙදකො,** ස්වෙව කායවචීපයොගො, තානි සමුට්ඨාපෙතීති තථා. **එකන්තඵරුසචෙතනා ඵරුසා වාචා** ඵරුසං වදන්ති එතායාති කත්වා. "ඵරුසචෙතනා" ඉච්චෙව අවත්වා **"එකන්තඵරුසචෙතනා"**ති වචනං දුට්ඨචිත්තතාය එව ඵරුසචෙතනා අධිප්පෙතා, න පන සවනඵරුසතාමත්තෙනාති ඤාපනත්ථං. **තස්සාති** එකන්තඵරුසචෙතනාය එව. **ආවිභාවත්ථන්ති** ඵරුසවාචාභාවස්ස පාකටකරණත්ථං. **තස්සාති** වා එකන්තඵරුසචෙතනාය එව, ඵරුසවාචාභාවස්සාති අත්ථො. **තථෙවාති** මාතුවුත්තාකාරෙනෙව, **උට්ඨාසි** අනුබන්ධිතුන්ති අත්ථො. **සච්චකිරියන්ති** යං "චණ්ඩා තං මහිංසී අනුබන්ධතූ"ති වචනං මුඛෙන කථෙසි, තං මාතුචිත්තෙ නත්ථී, තස්මා "තං මා හොතු, යං පන උප්පලපත්තම්පි මය්හං උපරි න පතතූ"ති කාරණං චිත්තෙන චින්තෙසි, තදෙව මාතුචිත්තෙ අත්ථී, තස්මා "තමෙව හොතූ"ති සච්චකරණං, කත්තබ්බසච්චං වා. **තත්ථෙවාති** උට්ඨානට්ඨානෙයෙව. **බද්ධා වියාති** යොත්තාදිනා පරිබන්ධි විය. **එවං මම්මච්ඡෙදකොති** එත්ථ සවනඵරුසතාමත්තෙන මම්මච්ඡෙදකතා වෙදිතබ්බා.

පයොගොති වචීපයොගො. **චිත්තසණ්හතායාති** එකන්තඵරුසචෙතනාය අභාවමාහ. තතොයෙව හි ඵරුසවාචා න හොති කම්මපථප්පත්තා, කම්මභාවං පන න සක්කා වාරෙතුන්ති දට්ඨබ්බං. **"මාතාපිතරො හී"**තිආදිනාපි තදෙවත්ථං සමත්ථෙති. එවං බ්‍යතිරෙකවසෙන චෙතනාඵරුසතාය ඵරුසවාචාභාවං සාධෙත්වා ඉදානි තමෙව අන්වයවසෙන සාධෙතුං **"යථා"**තිආදි වුත්තං. **අඵරුසා වාචා න හොති** ඵරුසා වාචා හොතියෙවාති අත්ථො **සාති** ඵරුසවාචා. **යන්ති** පුග්ගලං.

එත්ථාපි කම්මපථභාවං අප්පත්තා අප්පසාවජ්ජා, ඉතරා මහාසාවජ්ජා. තථා කිලෙසානං මුදුතිබ්බතාභෙදෙපි යොජෙතබ්බං. කෙචි පන "යං උද්දිස්ස ඵරුසවාචා පයුජ්ජති, තස්ස සම්මුඛායෙව සීසං එතී"ති වදන්ති, එකෙ පන "පරම්මුඛාපි ඵරුසවාචා හොතියෙවා"ති. තත්ථායමධිප්පායො යුත්තො සියා, සම්මුඛා පයොගෙ අගාරවාදීනං බලවභාවතො සියා චෙතනා බලවතී, පරස්ස ච තදත්ථවිජානනං, න තථා පරම්මුඛා. යථා පන අක්කොසිතෙ මතෙ ආළහනෙ කතා ඛමනා උපවාදන්තරායං නිවත්තෙති, එවං පරම්මුඛා පයුත්තාපි ඵරුසවාචා හොතියෙවාති සක්කා ඤාතුන්ති, තස්මා උභයත්ථාපි ඵරුසවාචා සම්භවතීති දට්ඨබ්බං. තථා හි පරස්ස තදත්ථවිජානනමඤ්ඤත්‍ර තයොව තස්සා සම්භාරා **අට්ඨකථාසු** වුත්තාති. **කුපිතචිත්තන්ති** අක්කොසනාධිප්පායෙනෙව වුත්තං, න පන මරණාධිප්පායෙන. මරණාධිප්පායෙන හි සති චිත්තකොපෙ අත්ථසිද්ධියා, තදභාවෙ ච යථාරහං පාණාතිපාතබ්‍යාපාදාව හොන්ති.

එලං වුච්චති දොසො ඉලති චිත්තං, පුග්ගලො වා කම්පති එතෙනාති කත්වා. **එත්ථාති** –

> "නෙලඞ්ගො සෙතපච්ඡාදො, එකාරො වත්තතී රථො;
> අනීඝං පස්ස ආයන්තං, ඡින්නසොතං අබන්ධන"න්ති. (සං. නි. 4.347; උදා. 65; පෙටකො. 25); –

ඉමිස්සා උදානගාථාය. සීලඤ්හෙත්ථ නිද්දොසතාය "නෙල"න්ති වුත්තං. තෙනෙවාහ චිත්තො ගහපති ආයස්මතා කාමභූථෙරෙන පුට්ඨො සංයුත්තාගමවරෙ සළායතනවග්ගෙ "නෙලඞ්ග"න්ති බො භන්තෙ සීලානමෙතං

අධිවචන''න්ති (සං. නි. 4.347) වාචා නාම සද්දසභාවා තංතදත්ථනිබන්ධනාති සාදුරසසදිසත්තා මධුරමෙව බ්‍යඤ්ජනං, අත්ථො ච තබ්භාවතොති අත්ථමෙව සන්ධාය **බ්‍යඤ්ජනමධුරතාය , අත්ථමධුරතායා''**ති ච වුත්තං. විසෙසනපරනිපාතොපි හි ලොකෙ දිස්සති ''අග්‍යාහිතො''තිආදීසු. අපිච අවයවාපෙක්ඛනෙ සති ''මධුරං බ්‍යඤ්ජනං යස්සා''තිආදිනා වත්තබ්බො. **සුඛා**ති සුඛකරණී, සුඛහෙතූති වුත්තං හොති. **කණ්ණසුඛ**න්ති කණ්ණසඞ්කුං. කණ්ණසද්දෙන චෙත්ථ සොතවිඤ්ඤාණපටිබද්ධතදනුවත්තකා විඤ්ඤාණවීථියො ගහිතා. වොහාරකථා හෙසා සුත්තන්තදෙසනා, තස්සා වණ්ණනා ච, තථා චෙව වුත්තං **''සකලසරීරෙ කොපං, පෙම''**න්ති ච. න හි හදයවත්ථුනිස්සිතො කොපො, පෙමො ච සකලසරීරෙ වත්තති. එස නයො ඊදිසෙසු. **සුඛෙන චිත්තං පවිසති** යථාවුත්තකාරණද්වයෙනාති අත්ථො, අලුත්තසමාසො චෙස යථා ''අමතඞ්ගතො''ති. **පූරෙ**ති ගුණපාරිපූරෙ, තෙනාහ **''ගුණපරිපුණ්ණතායා''**ති. පුරෙ සංවඩ්ඪා **පොරී,** තාදිසා නාරී වියාති වාචාපි **පොරී**ති අත්ථමාහ **''පුරෙ''**තිආදිනා. **සුකුමාරා**ති සුතරුණා. උපමෙය්‍යපක්ඛෙ පන අඵරුසතාය මුදුකභාවො එව සුකුමාරතා. **පුරස්සා**ති එත්ථ **පුර**-සද්දො තන්නිවාසීවාචකො සහචරණවසෙන ''ගාමො ආගතො''තිආදීසු විය, තෙනෙවාහ **''නගරවාසීන''**න්ති. **එසා**ති තංසම්බන්ධීනිද්දෙසා වාචා. **එවරූපී කථා**ති අත්ථත්තයෙන පකාසිතා කථා. **කන්තා**ති කාමිතා තුට්ඨා යථා ''පක්කන්තො''ති, මාන-සද්දස්ස වා අන්තබ්‍යප්පදෙසො, කාමියමානාති අත්ථො. යථා ''අනාපත්ති අසමනුභාසන්තස්සා''ති (පාරා. 416, 430, 441) **මනං** අප්පෙති වඩ්ඪෙතීති **මනාපා,** තෙන වුත්තං **''චිත්තවුඩ්ඪිකරා''**ති. තථාකාරිනීති අත්ථො. අතො **බහුනො ජනස්සා**ති ඉධ සම්බන්ධෙ සාමිවචනං, න තු පුරිමස්මිං විය කත්තරි.

කාමං තෙහි වත්තුමිච්ඡිතො අත්ථො සම්භවති, සො පන අඵලත්තා භාසිතත්ථපරියායෙන අත්ථොයෙව නාම න හොතීති ආහ **''අනත්ථවිඤ්ඤාපිකා''**ති. අපිච පයොජනත්ථාභාවතො **අනත්ථා,** වාචා, තං විඤ්ඤාපිකාතිපි වට්ටති. **අකුසලචෙතනා සම්ඵප්පලාපො** සම්ඵං පලපන්ති එතායාති කත්වා. **ආසෙවනං** භාවනං බහුලීකරණං. යං ජනං ගාහාපයිතුං පවත්තිතො, තෙන අග්ගහිතෙ අප්පසාවජ්ජො, ගහිතෙ මහාසාවජ්ජො. කිලෙසානං මුදුතිබ්බතාවසෙනාපි අප්පසාවජ්ජමහාසාවජ්ජතා යොජෙතබ්බා. **භාරත**නාමකානං ද්වෙභාතුකරාජූනං **යුද්ධකථා,** දසගිරියක්ඛෙන **සීතාය** නාම දෙවියා **ආහරණකථා,** රාමරඤ්ඤා පච්චාහරණකථා , යථා තං අධුනා බාහිරකෙහි පරිචයිතා සක්කටභාසාය ගණ්ඨිතා රාමපුරාණභාරතපුරාණාදිකථාති, එවමාදිකා නිරත්ථකකථා සම්ඵප්පලාපොති වුත්තං **''භාරත...පෙ.... පුරෙක්ඛාරතා''**ති.

''කාලවාදී''තිආදි සම්ඵප්පලාපා පටිවිරතස්ස පටිපත්තිසන්දස්සනං යථා ''පාණාතිපාතා පටිවිරතො''තිආදි (දී. නි. 1.8, 194) පාණාතිපාතප්පහානස්ස පටිපත්තිදස්සනං. ''පාණාතිපාතං පහාය විහරතී''ති හි වුත්තෙ කථං පාණාතිපාතප්පහානං හොතීති අපෙක්ඛාසම්භවතො ''පාණාතිපාතා පටිවිරතො හොතී''ති වුත්තං. සා පන විරති කථන්ති ආහ ''නිහිතදණ්ඩො නිහිත සත්ථො''ති. තඤ්ච දණ්ඩසත්ථනිධානං කථන්ති වුත්තං ''ලජ්ජී''තිආදි. එවං උත්තරුත්තරං පුරිමස්ස පුරිමස්ස උපායසන්දස්සනං. තථා අදින්නාදානාදීසුපි යථාසම්භවං යොජෙතබ්බං. තෙන වුත්තං ''කාලවාදීතිආදි සම්ඵප්පලාපා පටිවිරතස්ස පටිපත්තිසන්දස්සන''න්ති. අත්ථසංහිතාපි හි වාචා අයුත්තකාලපයොගෙන අත්ථාවහා න සියාති අනත්ථවිඤ්ඤාපනභාවං අනුලොමෙති, තස්මා සම්ඵප්පලාපං පජහන්තෙන අකාලවාදිතා පරිවජ්ජෙතබ්බාති දස්සෙතුං **''කාලවාදී''**ති වුත්තං. කාලෙ වදන්තෙනාපි උභයත්ථ අසාධනතො අභූතං පරිවජ්ජෙතබ්බන්ති ආහ **''භූතවාදී''**ති. භූතඤ්ච වදන්තෙන යං ඉධලොකපරලොකහිතසම්පාදනකං, තදෙව වත්තබ්බන්ති වුත්තං **''අත්ථවාදී''**ති. අත්ථං වදන්තෙනාපි න ලොකියධම්මනිස්සිතමෙව වත්තබ්බං, අථ ඛො ලොකුත්තරධම්මනිස්සිතම්පීති ආහ **''ධම්මවාදී''**ති. යථා ච අත්ථො ලොකුත්තරධම්මනිස්සිතො හොති, තථා දස්සනත්ථං **''විනයවාදී''**ති වුත්තං.

පාතිමොක්ඛසංවරො, සතිඤාණඛන්තිවීරියසංවරොති හි පඤ්චන්නං සංවරවිනයානං තදඞ්ගප්පහානං, වික්ඛම්භනසමුච්ඡෙදපටිප්පස්සද්ධිනිස්සරණප්පහානන්ති පඤ්චන්නං පහානවිනයානඤ්ච වසෙන වුච්චමානො අත්ථො නිබ්බානාධිගමහෙතුභාවතො ලොකුත්තරධම්මසන්නිස්සිතො හොති. එවං ගුණවිසෙසයුත්තො ච අත්ථො වුච්චමානො දෙසනාකොසල්ලෙ සති සොභති, කිච්චකරො ච හොති, නාඤ්ඤථාති දස්සෙතුං **''නිධානවතිං වාචං භාසිතා''**ති වුත්තං. ඉදානි තමෙව දෙසනාකොසල්ලං විභාවෙතුං **''කාලෙනා''**තිආදිමාහ. අජ්ඣාසයට්ඨුප්පත්තීනං, පුච්ඡාය ච වසෙන ඔතිණ්ණෙ දෙසනාවිසයෙ එකංසාදිබ්‍යාකරණවිභාගං සල්ලක්ඛෙත්වා ඨපනාහෙතුදාහරණසංසන්දනානි තංතංකාලානුරූපං විභාවෙන්තියා පරිමිතපරිච්ඡින්නරූපාය ගම්භීරුදානපහූතත්ථවිත්ථාරසඞ්ගාහිකාය දෙසනාය පරෙ යථාජ්ඣාසයං පරමත්ථසිද්ධියං පතිට්ඨාපෙන්තො ''දෙසනාකුසලො''ති වුච්චතීති එවමෙත්ථාපි අත්ථයොජනා වෙදිතබ්බා.

වත්තබ්බයුත්තකාලන්ති වත්තබ්බවචනස්ස අනුරූපකාලං, තත්ථ වා පයුජ්ජිතබ්බකාලං. සභාවවසෙනෙව භූතතාති ආහ **''සභාවමෙවා''**ති. අත්ථං වදතීති **අත්ථවාදී.** අත්ථවදනඤ්ච තන්නිස්සිතවාචාකථනමෙවාති අධිප්පායෙන වුත්තං ''දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකත්ථසන්නිස්සිතමෙව කත්වා''ති. **ධම්මවාදී''**තිආදීසුපි එසෙව නයො.

නිධෙති සන්නිධානං කරොතී එත්ථාති **නිධානං. ඨපනොකාසො.** ''ඨානවතී''ති වුත්තෙ තස්මිං ඨානෙ ඨපෙතුං යුත්තාතිපි අත්ථො සම්භවතීති ආහ **''හදයෙ''**තිආදි. නිධානවතීපි වාචා කාලයුත්තාව අත්ථාවහා, තස්මා ''කාලෙනා''ති ඉදං ''නිධානවතිං'' වාචං භාසිතා''ති එතස්සාපෙක්ඛවචනන්ති දස්සෙති **''එවරූපි''**න්තිආදිනා. ඉච්ඡිතත්ථනිබ්බත්තනත්ථං අපදිසිතබ්බො, අපදිසීයති වා ඉච්ඡිතත්ථො අනෙනාති **අපදෙසො,** උපමා,

හෙතුදාහරණාදිකාරණං වා, තෙන සහ වත්තතීති **සාපදෙසා,** වාචා, තෙනාහ **"සඋපමං සකාරණන්ති අත්ථො"**ති. **පරිච්ඡෙදං දස්සෙත්වාති** යාවතා පරියොසානං සම්භවති, තාවතා මරියාදං දස්සෙත්වා, තෙන වුත්තං **"යථා…පෙ…. භාසතී"**ති. සිඛමප්පත්තා හි කථා අත්ථාවහා නාම න හොති. **අත්ථසංහිතන්ති** එත්ථ **අත්ථ**-සද්දො භාසිතත්ථපරියායොති වුත්තං **"අනෙකෙහිපී"**තිආදි. භාසිතත්ථො ච නාම සද්දානුසාරෙන අධිගතො සබ්බොපි පකත්‍යත්ථපච්චයත්ථභාවත්ථාදිකො, තතොයෙව භගවතො වචනං එකගාථාපදම්පි සඞ්ඛෙපවිත්ථාරාදිඑකත්තාදිනන්දියාවත්තාදිනයෙහි අනෙකෙහිපි නිද්ධාරණක්ඛමතාය පරියාදාතුමසක්කුණෙය්‍යං අත්ථමාවහතීති. එවං අත්ථසාමඤ්ඤතො සංවණ්ණෙත්වා ඉච්ඡිතත්ථවිසෙසතොපි සංවණ්ණෙතුං **"යං වා"**තිආදිමාහ. අත්ථවාදිනා වත්තුමිච්ඡිතත්ථොයෙව හි ඉධ ගහිතො. නනු සබ්බෙසම්පි වචනං අත්තනා ඉච්ඡිතත්ථසහිතංයෙව, කිමෙත්ථ වත්තබ්බං අත්ථීති අන්තොලීනචොදනං පරිසොධෙති **"න අඤ්ඤ"**න්තිආදිනා. අඤ්ඤමත්ථං පඨමං නික්ඛිපිත්වා අනනුසන්ධිවසෙන පච්ඡා අඤ්ඤමත්ථං න භාසති. යථානික්ඛිත්තානුසන්ධිවසෙනෙව පරියොසාපෙත්වා කථෙතීති අධිප්පායො.

10. එවං පටිපාටියා සත්තමූලසික්ඛාපදානි විභජිත්වා සතිපි අභිජ්ඣාදිප්පහානස්ස සංවරසීලසඞ්ගහෙ උපරිගුණසඞ්ගහතො, ලොකියපුථුජ්ජනාවිසයතො ච උත්තරිදෙසනාය සඞ්ගහිතුං තං පරිහරිත්වා පචුරජනපාකටං ආචාරසීලමෙව විභජන්තො භගවා ''බීජගාමභූතගාමසමාරම්භා''තිආදිමාහාති පාළියං සම්බන්ධො වත්තබ්බො. තත්ථ විජායන්ති විරුහන්ති එතෙහීති **බීජානි.** පච්චයන්තරසමවායෙ සදිසඵලුප්පත්තියා විසෙසකාරණභාවතො විරුහනසමත්ථානං සාරඵලාදීනමෙතං අධිවචනං. භවන්ති, අහුවුන්ති චාති **භූතා,** ජායන්ති වඩ්ඪන්ති ජාතා, වඩ්ඪිතා චාති අත්ථො. වඩ්ඪමානකානං වඩ්ඪිත්වා, ඨිතානඤ්ච රුක්ඛගච්ඡාදීනං යථාක්කමමධිවචනං. විරූළ්හමූලා හි නීලභාවං ආපජ්ජන්තා තරුණරුක්ඛගච්ඡා ජායන්ති වඩ්ඪන්තීති වුච්චන්ති. වඩ්ඪිත්වා ඨිතා මහන්තා රුක්ඛගච්ඡා ජාතා වඩ්ඪිතාති. **ගාමොති** සමූහො, සො ච සුද්ධට්ඨකධම්මරාසි, බීජානං, භූතානඤ්ච තථාලද්ධසමඤ්ඤානං අට්ඨධම්මානං ගාමො, තෙයෙව වා ගාමොති තථා. අවයවවිනිමුත්තස්ස හි සමුදායස්ස අභාවතො දුවිධෙනාපි අත්ථෙන තෙයෙව තිණරුක්ඛලතාදයො ගය්හන්ති.

අපිච භූමියං පතිට්ඨහිත්වා හරිතභාවමාපන්නා රුක්ඛගච්ඡාදයො දෙවතා පරිග්ගය්හන්ති, තස්මා භූතානං නිවාසනට්ඨානතාය ගාමොති භූතගාමොතිපි වදන්ති, තෙ සරූපතො දස්සෙතුං **"මූලබීජ"**න්තිආදිමාහ. මූලමෙව බීජං **මූලබීජං.** සෙසෙසුපි අයං නයො. **ඵළුබීජන්ති** පබ්බබීජං. පච්චයන්තරසමවායෙ සදිසඵලුප්පත්තියා විසෙසකාරණභාවතො විරුහනසමත්ථෙ සාරඵලෙ නිරුළ්හො බීජ-සද්දො තදත්ථසිද්ධියා මූලාදීසුපි කෙසුචි පවත්තතීති මූලාදිතො නිවත්තනත්ථං එකෙන බීජ-සද්දෙන විසෙසෙත්වා **"බීජබීජ"**න්ති වුත්තං යථා ''රූපංරූපං, දුක්ඛදුක්ඛ''න්ති ච. **නීලතිණරුක්ඛාදිකස්සාති** අල්ලතිණස්ස චෙව අල්ලරුක්ඛාදිකස්ස ච. **ආදි**-සද්දෙන ඔසධිගච්ඡලතාදයො වෙදිතබ්බා. **සමාරම්භො** ඉධ විකොපනං, තඤ්ච ඡෙදනාදියෙවාති වුත්තං **"ඡෙදනභෙදනපචනාදිභාවෙනා"**ති. නනු ච රුක්ඛාදයො චිත්තරහිතතාය න ජීවා, චිත්තරහිතතා ච පරිප්ඵන්දනාභාවතො, ඡින්නෙ විරුහනතො, විසදිසජාතිකභාවතො, චතුයොනිඅපරියාපන්නතො ච වෙදිතබ්බා. වුඩ්ඪි පන පවාළසිලාලවණාදීනම්පි විජ්ජතීති න තෙසං ජීවතාභාවෙ කාරණං. විසයග්ගහණඤ්ච නෙසං පරිකප්පනාමත්තං සුපනං විය චිඤ්චාදීනං, තථා කටුකම්බිලාසාදිනා දොහළාදයො. තත්ථ කස්මා බීජගාමභූතගාමසමාරම්භා පටිවිරති ඉච්ඡිතාති? සමණසාරුප්පතො, තන්නිස්සිතසත්තානුකම්පනතො ච. තෙනෙවාහ ආළවකානං රුක්ඛච්ඡෙදනාදිවත්ථූසු ''ජීවසඤ්ඤිනො හි මොඝපුරිසා මනුස්සා රුක්ඛස්මි''න්තිආදි (පාරා. 89).

එකං භත්තං **එකභත්තං,** තමස්ස අත්ථී එකස්මිං දිවසෙ එකවාරමෙව භුඤ්ජනතොති **එකභත්තිකො.** තයිදං එකභත්තං කදා භුඤ්ජිතබ්බන්ති සන්ධාය වුත්තං **"පාතරාසභත්ත"**න්තිආදි, ද්වීසු භත්තෙසු පාතරාසභත්තං සන්ධායාහාති අධිප්පායො. පාතො අසිතබ්බන්ති **පාතරාසං.** සායං අසිතබ්බන්ති **සායමාසං,** තදෙව භත්තං තථා. එක-සද්දො චෙත්ථ මජ්ඣන්හිකකාලපරිච්ඡෙදභාවෙන පයුත්තො, න තදන්තොගධවාරභාවෙනාති දස්සෙති **"තස්මා"**තිආදිනා.

රත්තියා භොජනං උත්තරපදලොපතො රත්තිසද්දෙන වුත්තං, තද්ධිතවසෙන වා තථායෙවාධිප්පායසම්භවතො, තෙනාහ **"රත්තියා"**තිආදි. අරුණුග්ගමනතො පට්ඨාය යාව මජ්ඣන්හිකා අයං බුද්ධාදීනං අරියානං ආචිණ්ණසමාචිණ්ණො භොජනස්ස කාලො නාම, තදඤ්ඤො විකාලො. තත්ථ දුතියපදෙන රත්තිභොජනස්ස පටික්ඛිත්තත්තා අපරන්හොව ඉධ විකාලොති පාරිසෙසනයෙන තතියපදස්ස අත්ථං දීපෙතුං **"අතික්කන්තෙ මජ්ඣන්හිකෙ"**තිආදි වුත්තං. භාවසාධනො චෙත්ථ භොජන-සද්දො අජ්ඣොහරණත්ථවාචකොති දීපෙති **"යාව සූරියත්ථඞ්ගමනා භොජන"**න්ති ඉමිනා. කස්ස පන තදජ්ඣොහරණන්ති? යාමකාලිකාදීනමනුඤ්ඤාතත්තා, විකාලභොජනසද්දස්ස ච යාවකාලිකජ්ඣොහරණෙයෙව නිරුළ්හත්තා ''යාවකාලිකස්සා''ති විඤ්ඤායති. අයං පනෙත්ථ අට්ඨකථාවසෙසො ආචරියානං නයො – භුඤ්ජිතබ්බට්ඨෙන **භොජනං,** යාගුභත්තාදි සබ්බං යාවකාලිකවත්ථු . යථා ච ''රත්තූපරතො''ති එත්ථ රත්තිභොජනං රත්තිසද්දෙන වුච්චති, එවමෙත්ථ භොජනජ්ඣොහරණං භොජනසද්දෙන. විකාලෙ භොජනං **විකාලභොජනං,** තතො **විකාලභොජනා.** විකාලෙ යාවකාලිකවත්ථුස්ස අජ්ඣොහරණාති අත්ථොති. ඊදිසා ගුණවිභූති න බුද්ධකාලෙයෙවාති ආහ **"අනොමානදීතීරෙ"**තිආදි. අයං පන පාළියං අනුසන්ධික්කමො – එකස්මිං දිවසෙ එකවාරමෙව භුඤ්ජනතො ''එකභත්තිකො''ති වුත්තෙ රත්තිභොජනොපි සියාති

තන්නිවාරණත්ථං **“රත්තූපරතො”**ති වුත්තං. එවං සති සායන්හභොජීපි එකභත්තිකො සියාති තදාසඞ්කානිවත්තනත්ථං **“විරතො විකාලභොජනා”**ති වුත්තන්ති.

සඞ්ඛෙපතො ‘‘සබ්බපාපස්ස අකරණ’’න්තිආදි (දී. නි. 2.90; ධ. ප. 183; නෙත්ති. 30, 50, 116, 124) නයප්පවත්තං භගවතො සාසනං සඡන්දරාගප්පවත්තිතො නච්චාදීනං දස්සනං නානුලොමෙතීති ආහ **“සාසනස්ස අනනුලොමත්තා”**ති. විසූචති සාසනං විජ්ඣති අනනුලොමිකභාවෙනාති **විසූකං,** පටිවිරුද්ධන්ති වුත්තං හොති. තත්‍ර උපමං දස්සෙති **“පටාණීභූත”**න්ති ඉමිනා, පටාණීසඞ්ඛාතං කීලං විය භූතන්ති අත්ථො. ‘‘විසූක’’න්ති එතස්ස **පටාණීභූත**න්ති අත්ථමාහාතිපි වදන්ති. අත්තනා පයොජියමානං, පරෙහි පයොජාපියමානඤ්ච නච්චං නච්චභාවසාමඤ්ඤතො පාළියං එකෙනෙව නච්චසද්දෙන සාමඤ්ඤනිද්දෙසනයෙන ගහිතං, එකසෙසනයෙන වා. තථා ගීතවාදිතසද්දෙහි ගායනගායාපනවාදනවාදාපනානීති ආහ **“නච්චනනච්චාපනාදිවසෙනා”**ති. සුද්ධහෙතුතාජොතනවසෙන හි ද්වාධිප්පායිකා එතෙ සද්දා. නච්චඤ්ච ගීතඤ්ච වාදිතඤ්ච විසූකදස්සනඤ්ච **නච්චගීතවාදිතවිසූකදස්සනං,** සමාහාරවසෙනෙත්ථ එකත්තං. **අට්ඨකථායං** පන යථාපායං වාක්‍යාවත්ථිකන්තවචනෙන සහ සමුච්චයසමාසදස්සනත්ථං **“නච්චා ච”**තිආදි වුත්තං. එවං සබ්බත්ථ ඊදිසෙසු. (දස්සනවිසයෙ මයූරනච්චාදිපටික්ඛිපනෙන නච්චාපනවිසයෙපි පටික්ඛිපනං දට්ඨබ්බං) **“නච්චාදීනි හී”**තිආදිනා යථාවුත්තත්ථසමත්ථනං. දස්සනෙන චෙත්ථ සවනම්පි සඞ්ගහිතං විරූපෙකසෙසනයෙන, යථාසකං වා විසයස්ස ආලොචනසභාවතාය පඤ්චන්නං විඤ්ඤාණානං සවනකිරියායපි දස්සනසඞ්ඛෙපසම්භවතො **“දස්සනා”** ඉච්චෙව වුත්තං. තෙනෙවාහ ‘‘පඤ්චහි විඤ්ඤාණෙහි න කිඤ්චි ධම්මං පටිජානාති අඤ්ඤත්‍ර අභිනිපාතමත්තා’’ති.

“විසූකභූතා දස්සනා ච”ති එතෙන අවිසූකභූතස්ස පන ගීතස්ස සවනං කදාචි වට්ටතීති දස්සෙති. තථා හි වුත්තං පරමත්ථජොතිකාය **ඛුද්දකපාඨට්ඨකථාය** ‘‘ධම්මූපසංහිතම්පි චෙත්ථ ගීතං න වට්ටති, ගීතූපසංහිතො පන ධම්මො වට්ටතී’’ති (ඛු. පා. අට්ඨ. පච්ඡිමපඤ්චසික්ඛාපදවණ්ණනා) කත්ථචි පන න-කාරවිපරියායෙන පාඨො දිස්සති. උභයත්ථාපි ච ගීතො වෙ ධම්මානුලොමත්ථපටිසංයුත්තොපි න වට්ටති, ධම්මො වෙ ගීතසද්දපටිසංයුත්තොපි වට්ටතීති අධිප්පායො වෙදිතබ්බො. ‘‘න භික්ඛවෙ, ගීතස්සරෙන ධම්මො ගායිතබ්බො, යො ගායෙය්‍ය, ආපත්ති දුක්කටස්සා’’ති (චූළව. 149) හි දෙසනාය එව පටික්ඛෙපො, න සවනාය. ඉමස්ස ච සික්ඛාපදස්ස විසුං පඤ්ඤාපනතො විඤ්ඤායති ‘‘ගීතස්සරෙන දෙසිතොපි ධම්මො න ගීතො’’ති. යඤ්ච **සක්කපඤ්හසුත්තවණ්ණනායං** සෙවිතබ්බාසෙවිතබ්බසද්දං නිද්ධරන්තෙන ‘‘යං පන අත්ථනිස්සිතං ධම්මනිස්සිතං කුම්භදාසිගීතම්පි සුණන්තස්ස පසාදො වා උප්පජ්ජති, නිබ්බිදා වා සණ්ඨාති, එවරූපො සද්දො සෙවිතබ්බො’’ති (දී. නි. අට්ඨ. 2.365) වුත්තං, තං අසමාදානසික්ඛාපදස්ස සෙවිතබ්බතාමත්තපරියායෙන වුත්තං. සමාදානසික්ඛාපදස්ස හි එවරූපං සුණන්තස්ස සික්ඛාපදසංවරං භිජ්ජති ගීතසද්දභාවතොති වෙදිතබ්බං. තථා හි **විනයට්ඨකථාසු** වුත්තං ‘‘ගීතන්ති නටාදීනං වා ගීතං හොතු, අරියානං පරිනිබ්බානකාලෙ රතනත්තයගුණූපසංහිතං සාධුකීළනගීතං වා, අසංයතභික්ඛූනං ධම්මභාණකගීතං වා, අන්තමසො දන්තගීතම්පි, යං ‘‘ගායිස්සාමා’’ති පුබ්බභාගෙ ඔකූජිතං කරොන්ති, සබ්බමෙතං ගීතං නාමා’’ති (පාචි. අට්ඨ. 835; වි. සඞ්ග. අට්ඨ. 34.25).

කිඤ්චාපි මාලා-සද්දො ලොකෙ බද්ධපුප්ඵවාචකො, සාසනෙ පන රුළ්හියා අබද්ධපුප්ඵෙසුපි වට්ටති, තස්මා යං කිඤ්චි පුප්ඵං බද්ධමබද්ධං වා, තං සබ්බං ‘‘මාලා’’ ත්වෙව දට්ඨබ්බන්ති ආහ **“යං කිඤ්චි පුප්ඵ”**න්ති. ‘‘යං කිඤ්චි ගන්ධ’’න්ති චෙත්ථ වාසචුණ්ණධූපාදිකං විලෙපනතො අඤ්ඤං **යං කිඤ්චි ගන්ධජාතං.** වුත්තත්ථං විය හි වුච්චමානත්ථමන්තරෙනාපි සද්දො අත්ථවිසෙසවාචකො. **ඡවිරාගකරණ**න්ති විලෙපනෙන ඡවියා රඤ්ජනත්ථං පිසිත්වා පටියත්තං යං කිඤ්චි ගන්ධචුණ්ණං. පිළන්ධනං **ධාරණං.** ඌනට්ඨානපූරණං **මණ්ඩනං.** ගන්ධවසෙන, ඡවිරාගවසෙන ච සාදියනං **විභූසනං.** තදෙවත්ථං පුග්ගලාධිට්ඨානෙන දීපෙති **“තත්ථ පිළන්ධන්තො”**තිආදිනා. තථා චෙව **මජ්ඣිමට්ඨකථායම්පි** (ම. නි. අට්ඨ. 3.147) වුත්තං, පරමත්ථජොතිකායං පන **ඛුද්දකපාඨට්ඨකථායං** ‘‘මාලාදීසු ධාරණාදීනි යථාසඞ්ඛ්‍යං යොජෙතබ්බානී’’ති (ඛු. පා. අට්ඨ. පච්ඡිමපඤ්චසික්ඛාපදවණ්ණනා) එත්තකමෙව වුත්තං. තත්ථාපි යොජෙන්තෙන යථාවුත්තනයෙනෙව යොජෙතබ්බානි. කිං පනෙතං කාරණන්ති ආහ **“යායා”**තිආදි. යාය දුස්සීල්‍යචෙතනාය කරොති, සා ඉධ **කාරණං.** ‘‘තතො පටිවිරතො’’ති හි උභයත්ථ සම්බන්ධිතබ්බං, එතෙනෙව ‘‘මාලා…පෙ…. විභූසනානං ඨානං, මාලා…පෙ…. විභූසනානෙව වා ඨාන’’න්ති සමාසම්පි දස්සෙති. තදාකාරප්පවත්තො චෙතනාදිධම්මොයෙව හි ධාරණාදිකිරියා. තත්ථ ච චෙතනාසම්පයුත්තධම්මානං කාරණං සහජාතාදොපකාරකතො, පධානතො ච. ‘‘චෙතයිත්වා කම්මං කරොති කායෙන වාචාය මනසා’’ති (අ. නි. 6.63) හි වුත්තං. ධාරණාදිභූතා එව ච චෙතනා ඨානන්ති. ඨාන-සද්දො පච්චෙකං යොජෙතබ්බො ද්වන්දපදතො සූයමානත්තා.

උච්චාති උච්චසද්දෙන අකාරන්තෙන සමානත්ථං ආකාරන්තං එකං සද්දන්තරං අච්චුග්ගතවාචකන්ති ආහ **“පමාණාතික්කන්ත”**න්ති. සෙති එත්ථාති **සයනං,** මඤ්චාදි. සමණසාරුප්පරහිතත්තා, ගහට්ඨෙහි ච සෙට්ඨසම්මතත්තා අකප්පියපච්චත්ථරණං ‘‘මහාසයන’’න්ති ඉධාධිප්පෙතන්ති දස්සෙතුං **“අකප්පියත්ථරණ”**න්ති වුත්තං. නිසීදනං පනෙත්ථ සයනෙනෙව සඞ්ගහිතන්ති දට්ඨබ්බං. යස්මා පන ආධාරෙ පටික්ඛිත්තෙ තදාධාරකිරියාපි පටික්ඛිත්තාව හොති, තස්මා ‘‘උච්චාසයනමහාසයනා’’ ඉච්චෙව වුත්තං. අත්ථතො පන තදුපභොගභූතනිසජ්ජානිපජ්ජනෙහි විරති දස්සිතාති වෙදිතබ්බං. අථ වා ‘‘උච්චාසයනමහාසයනා’’ති එස නිද්දෙසො එකසෙසනයෙන යථා ‘‘නාමරූපපච්චයා සළායතන’’න්ති (ම. නි. 3.126; සං. නි. 2.1; උදා. 1) එතස්මිම්පි විකප්පෙ ආසනපුබ්බකත්තා සයනකිරියාය

සයනග්ගහණෙනෙව ආසනම්පි ගහිතන්ති වෙදිතබ්බං. කිරියාවාචකආසනසයනසද්දලොපතො උත්තරපදලොපනිද්දෙසොතිපි **විනයටීකායං** (වි. වි. ටී. 2.106) වුත්තං.

ජාතමෙව රූපමස්ස න විප්පකාරන්ති **ජාතරූපං,** සත්ථුවණ්ණං. රඤ්ජීයති සෙතවණ්ණතාය, රඤ්ජන්ති වා එත්ථ සත්තාති **රජතං** යථා ''නෙසං පදක්කන්ත''න්ති. ''චත්තාරො වීහයො ගුඤ්ජා, ද්වෙ ගුඤ්ජා මාසකො භවෙ''ති වුත්තලක්ඛණෙන වීසතිමාසකො නීලකහාපණො වා දුද්දාමකාදිකො වා තංතංදෙසවොහාරානුරූපං කතො **කහාපණො.** ලොහාදීහි කතො **ලොහමාසකාදිකො. යෙ වොහාරං ගච්ඡන්තී**ති පරියාදානවචනං. **වොහාරන්ති** ච කයවික්කයවසෙන සබ්බොහාරං. අඤ්ඤෙහි ගාහාපනෙ, උපනික්ඛිත්තසාදියනෙ ච පටිග්ගහණත්ථො ලබ්භතීති ආහ **''න උග්ගණ්හාපෙති න උපනික්ඛිත්තං සාදියතී''**ති. අථ වා තිවිධං පටිග්ගහණං කායෙන වාචාය මනසා. තත්ථ කායෙන පටිග්ගහණං උග්ගහණං. වාචාය පටිග්ගහණං උග්ගහාපනං. මනසා පටිග්ගහණං සාදියනං. තිවිධම්පෙතං පටිග්ගහණං සාමඤ්ඤනිද්දෙසෙන, එකසෙසනයෙන වා ගහෙත්වා පටිග්ගණ්හාති වුත්තන්ති ආහ **''නෙව නං උග්ගණ්හාතී''**තිආදි. එස නයො **ආමකධඤ්ඤපටිග්ගහණා**තිආදීසුපි.

නීවාරාදිඋපධඤ්ඤස්ස සාලියාදිමූලධඤ්ඤන්තොගධත්තා **''සත්තවිධස්සාපී''**ති වුත්තං. සට්ඨිදිනපරිපාකො සූකධඤ්ඤවිසෙසො **සාලි** නාම සලීයතෙ සීලාසතෙති කත්වා. **දබ්බගුණපකාසෙ** පන –

''අථ ධඤ්ඤං තිධා සාලි-සට්ඨිකවීහිභෙදතො;
සාලයො හෙමන්තා තත්‍ර, සට්ඨිකා ගිම්හජා අපි;
වීහයො ත්වාසළ්හාඛ්‍යාතා, වස්සකාලසමුබ්භ වා''ති. –

වුත්තං. වහති, බ්‍රූහෙති වා සත්තානං ජීවිතන්ති **වීහි,** සස්සං. යුවිතබ්බො මිස්සිතබ්බොති **යවො.** සො හි අතිලූඛතාය අඤ්ඤෙන මිස්සෙත්වා පරිභුඤ්ජීයති. ගුධති පරිවෙධති පලිබුද්ධතීති **ගොධූමො,** යං ''මිලක්ඛභොජන''න්තිපි වදන්ති. සොභනත්තා කමනීයභාවං ගච්ඡතීති **කඞ්ගු,** අතිසුඛුමධඤ්ඤවිසෙසො. වරීයති අතිලූඛතාය නිවාරීයති, බුද්දාපටිවිනයනතො වා භජීයතීති **වරකො.** කොරං රුධිරං දූසතීති **කුද්‍රූසකො,** වණ්ණසඞ්කමනෙන යො ''ගොවඩ්ඪනො''තිපි වුච්චති. තානි සත්තපි සප්පභෙදා නිධානෙ පොසනෙ සාධුත්තෙන ''ධඤ්ඤානී''ති වුච්චන්ති. **''න කෙවලඤ්චා''**තිආදිනා සම්පටිච්ඡනං, පරාමසනඤ්ච ඉධ පටිග්ගහණසද්දෙන වුත්තන්ති දස්සෙති. එවමීදිසෙසු. ''අනුජානාමි භික්ඛවෙ, වසානි භෙසජ්ජානි අච්ඡවසං මච්ඡවසං සුසුකාවසං සූකරවසං ගද්‍රභවස''න්ති (මහාව. 262) වුත්තත්තා ඉදං පඤ්චවිධම්පි භෙසජ්ජං ඔදිස්ස අනුඤ්ඤාතං නාම. තස්ස පන ''කාලෙ පටිග්ගහිත''න්ති වුත්තත්තා පටිග්ගහණං වට්ටතීති ආහ **''අඤ්ඤත්‍ර ඔදිස්ස අනුඤ්ඤාතා''**ති. මංස-සද්දෙන මච්ඡානම්පි මංසං ගහිතං එවාති දස්සෙතුං **''ආමකමංසමච්ඡාන''**න්ති වුත්තං, තිකොටිපරිසුද්ධං මච්ඡමංසං අනුඤ්ඤාතං අදිට්ඨං, අසුතං, අපරිසඞ්කිතන්ති වා පයොගස්ස දස්සනතො විරූපෙකසෙසනයො දස්සිතො අනෙනාති වෙදිතබ්බං.

කාමං ලොකියා –

''අට්ඨවස්සා භවෙ ගොරී, දසවස්සා තු කඤ්ඤකා;
සම්පත්තෙ ද්වාදසවස්සෙ, කුමාරීතිභිධීයතෙ''ති. –

වදන්ති . ඉධ පන පුරිසන්තරගතාගතවසෙන ඉත්ථීකුමාරිකාභෙදොති ආහ **''ඉත්ථීති පුරිසන්තරගතා''**තිආදි. **දාසිදාසවසෙනෙවා**ති දාසිදාසවොහාරවසෙනෙව. **එවං වුත්තෙ**ති තාදිසෙන කප්පියවචනෙන වුත්තෙ. විනයට්ඨකථාසු ආගතවිනිච්ඡයං සන්ධාය **''විනයවසෙනා''**ති වුත්තං. සො **කුටිකාරසික්ඛාපදවණ්ණනාදීසු** (පාරා. අට්ඨ. 364) ගහෙතබ්බො.

බීජං ඛිපන්ති එත්ථ, ඛිත්තං වා බීජං තායතීති **ඛෙත්තං,** කෙදාරොති ආහ **''යස්මිං පුබ්බණ්ණං රුහතී''**ති. අපරණ්ණස්ස පුබ්බෙ පවත්තමන්නං **පුබ්බණ්ණං** න-කාරස්ස ණ-කාරං කත්වා, සාලිආදි . වසන්ති පතිට්ඨහන්ති අපරණ්ණානි එත්ථාති **වත්ථූ**ති අත්ථං දස්සෙති **''වත්ථු නාමා''**තිආදිනා. පුබ්බණ්ණස්ස අපරං පවත්තමන්නං **අපරණ්ණං** වුත්තනයෙන. එවං අට්ඨකථානයානුරූපං අත්ථං දස්සෙත්වා ඉදානි ''ඛෙත්තං නාම යත්ථ පුබ්බණ්ණං වා අපරණ්ණං වා ජායතී''ති (පාරා. 104) වුත්තවිනයපාළිනයානුරූපම්පි අත්ථං දස්සෙන්තො **''යත්ථ වා''**තිආදිමාහ. **තදත්ථායා**ති ඛෙත්තත්ථාය. **අකතභූමිභාගො**ති අපරිසඞ්ඛතො තදුද්දෙසිකො භූමිභාගො. **''ඛෙත්තවත්ථු සීසෙනා''**තිආදිනා නිදස්සනමත්තමෙතන්ති දස්සෙති. ආදි-සද්දෙන පොක්ඛරණීකූපාදයො සඞ්ගහිතා.

දූතස්ස ඉදං, දූතෙන වා කාතුමරහතීති **දූතෙය්‍යං. පණ්ණ**න්ති ලෙඛසාසනං. **සාසනන්ති** මුඛසාසනං. **සරා සරන්ති** අඤ්ඤස්මා සරා අඤ්ඤං සරං. **ඛුද්දකගමනන්ති** දූතෙය්‍යගමනතො අප්පතරගමනං, අනද්ධානගමනං රස්සගමනන්ති අත්ථො. තදුභයෙසං අනුයුඤ්ජනං අනුයොගොති ආහ **''තදුභයකරණ''**න්ති. **තස්මාති** තදුභයකරණස්සෙව අනුයොගභාවතො.

කයනං **කයො,** පරම්පරා ගහෙත්වා අත්තනො ධනස්ස දානං. කී-සද්දඤ්හි දබ්බවිනිමයෙ පයන්ති වික්කයනං **වික්කයො,** පඨමමෙව අත්තනො ධනස්ස පරෙසං දානන්ති වදන්ති. **සාරත්ථදීපනියාදීසු** පන **''කය''**න්ති පරභණ්ඩස්ස ගහණං. **වික්කයන්ති** අත්තනො භණ්ඩස්ස දාන''න්ති (සාරත්ථ. ටී. 2.594) වුත්තං. තදෙව ''කයිතඤ්ච හොති පරභණ්ඩං අත්තනො හත්ථගතං කරොන්තෙන, වික්කීතඤ්ච අත්තනො භණ්ඩං පරහත්ථගතං කරොන්තෙනා''ති (පාරා. අට්ඨ. 515) විනයට්ඨකථාවචනෙන සමෙති. **වඤ්චනං** මායාකරණං, පටිභානකරණවසෙන උපායකුසලතාය පරසන්තකග්ගහණන්ති වුත්තං හොති. තුලා නාම යාය තුලීයති පමීයති, තාය කූටං **''තුලාකූට''**න්ති වුච්චති. තං පන කරොන්තො තුලාය රූපඅඞ්ගගහණාකාරපටිච්ඡන්නසණ්ඨානවසෙන කරොතීති චතුබ්බිධතා වුත්තා. අත්තනා ගහෙතබ්බං භණ්ඩං පච්ඡාභාගෙ, පරෙසං දාතබ්බං පුබ්බභාගෙ කත්වා මිනෙන්තීති ආහ **''ගණ්හන්තො පච්ඡාභාගෙ''**තිආදි. **අක්කමති** නිප්පීළති, පුබ්බභාගෙ අක්කමතීති සම්බන්ධො. **මූලෙ රජ්ජුන්ති** තුලාය මූලෙ යොජිතං රජ්ජුං. තථා **අග්ගෙ. තන්ති** අයචුණ්ණං.

කනති දිබ්බතීති **කංසො,** සුවණ්ණරජතාදිමයා භොජනපානපත්තා. ඉධ පන සොවණ්ණමයෙ පානපත්තෙති ආහ **''සුවණ්ණපාතී''**ති. **තාය වඤ්චනන්ති** නිකතිවසෙන වඤ්චනං. ''පතිරූපකං දස්සෙත්වා පරසන්තකගහණඤ්හි නිකති, පටිභානකරණවසෙන පන උපායකුසලතාය වඤ්චන''න්ති නිකතිවඤ්චනං භෙදතො **කණ්හජාතකට්ඨකථාදීසු** (ජා. අට්ඨ. 4.10.19; දී. නි. අට්ඨ. 1.10; ම. නි. අට්ඨ. 2.149; සං. නි. අට්ඨ. 3.5.1165; අ. නි. අට්ඨ. 2.4.198 අත්ථතො සමානං) වුත්තං , ඉධ පන තදුභයම්පි ''වඤ්චන''මිච්චෙව. **''කථ''**න්තිආදිනා හි පතිරූපකං දස්සෙත්වා පරසන්තකගහණමෙව විභාවෙති. **සමග්ඝතරන්ති** තාසං පාතීනං අඤ්ඤමඤ්ඤං සමකං අග්ඝවිසෙසං. **පාසාණෙති** භූතාභූතභාවසඤ්ජානනකෙ පාසාණෙ. සංසනෙනෙව සුවණ්ණභාවසඤ්ඤාපනං සිද්ධන්ති **''සංසිත්වා''**ත්වෙව වුත්තං.

හදයන්ති නාළිආදිමිනනභාජනානං අබ්භන්තරං, තස්මිං භෙදො ඡිද්දකරණං **හදයභෙදො.** තිලාදීනං නාළිආදීහි මිනනකාලෙ උස්සාපිතා සිඛායෙව සිඛා, තස්සා භෙදො හාපනං **සිඛාභෙදො.**

රජ්ජුයා භෙදො විසමකරණං **රජ්ජුභෙදො. තානීති** සප්පිතෙලාදීනි. **අන්තොභාජනෙති** පඨමං නික්ඛිත්තභාජනෙ. **උස්සාපෙත්වාති** උග්ගමාපෙත්වා, උද්ධං රාසිං කත්වාති වුත්තං හොති. **ඡින්දන්තොති** අපනෙන්තො.

කත්තබ්බකම්මතො උද්ධං කොටනං පටිහනනං **උක්කොටනං.** අභූතකාරීනං **ලඤ්ජග්ගහණං,** න පන පුන කම්මාය උක්කොටනමත්තන්ති ආහ **''අස්සාමිකෙ...පෙ.... ග්ගහණ''**න්ති. **උපායෙහීති** කාරණපතිරූපකෙහි. **තත්‍රාති** තස්මිං වඤ්චනෙ. ''වත්ථු''න්ති අවත්වා **''එකං වත්ථු''**න්ති වදන්තො අඤ්ඤානිපි අත්ථී බහූනීති දස්සෙති. අඤ්ඤානිපි හි සසවත්ථුආදීනි තත්ථ තත්ථ වුත්තානි. **මිගන්ති** මහන්තං මිගං. **තෙන හීති** මිගග්ගහණෙ උය්‍යොජනං, යෙන වා කාරණෙන ''මිගං මෙ දෙහී''ති ආහ, තෙන කාරණෙනාති අත්ථො. **හි**-සද්දො නිපාතමත්තං. **යොගවසෙනාති** විජ්ජාජප්පනාදිපයොගවසෙන. **මායාවසෙනාති** මන්තජප්පනං විනා අභූතස්සාපි භූතාකාරසඤ්ඤාපනාය චක්ඛුමොහනමායාය වසෙන. යාය හි අමණිආදයොපි මණිආදිආකාරෙන දිස්සන්ති. **පාමඞ්ගො** නාම කුලාචාරයුත්තො ආභරණවිසෙසො, යං ලොකෙ ''යඤ්ඤොපවිත්ත''න්ති වදන්ති. **චක්කලිත්ථෙරාපදානෙපි** වුත්තං –

> ''පස්සථෙතං මාණවකං, පීතමට්ඨනිවාසනං;
> හෙමයඤ්ඤොපවිත්තඞ්ගං, ජනනෙත්තමනොහර''න්ති. (අප. 2.54.40);

තදට්ඨකථායම්පි ''පීතමට්ඨනිවාසනන්ති සිලිට්ඨසුවණ්ණවණ්ණවත්ථෙ නිවත්ථන්ති අත්ථො. **හෙමයඤ්ඤොපවිත්තඞ්ගන්ති** සුවණ්ණපාමඞ්ගලග්ගිතගත්තන්ති අත්ථො''ති (අප. අට්ඨ. 2.54.40) සචනං සඨනං **සාචි,** අනුජුකතා, තෙනාහ **''කුටිලයොගො''**ති, ජිම්හතායොගොති අත්ථො. **''එතෙසංයෙවා''**තිආදිනා තුල්‍යාධිකරණතං දස්සෙති. **''තස්මා''**තිආදි ලද්ධගුණදස්සනං. යෙ පන චතුන්නම්පි පදානං භින්නාධිකරණතං වදන්ති, තෙසං වාදමාහ **''කෙචී''**තිආදිනා. තත්ථ **''කෙචී''**ති සාරසමාසකාරකා ආචරියා, උත්තරවිහාරවාසිනො ච, තෙසං තං න යුත්තං වඤ්චනෙන සඞ්ගහිතස්සෙව පුන ගහිතත්තාති දස්සෙති **''තං පනා''**තිආදිනා.

මාරණන්ති මුට්ඨිපහාරකසාතාළනාදීහි හිංසනං විහෙඨනං සන්ධාය වුත්තං, න තු පාණාතිපාතං. විහෙඨනත්ථෙපි හි වධ-සද්දො දිස්සති ''අත්තානං වධිත්වා වධිත්වා රොදෙය්‍යා''තිආදීසු (පාචි. 880) **මාරණ**-සද්දොපි ඉධ විහෙඨනෙයෙව වත්තතීති දට්ඨබ්බො. කෙචි පන ''පුබ්බෙ පාණාතිපාතං පහායා'තිආදීසු සයංකාරො, ඉධ පරංකාරො''ති වදන්ති, තං න සක්කා තථා වත්තුං ''කායවචීපයොගසමුට්ඨාපිකා චෙතනා, ඡ පයොගා''ති ච වුත්තත්තා. යථා හි අප්පටිග්ගාහභාවසාමඤ්ඤෙපි සති පබ්බජිතෙහි අප්පටිග්ගහිතබ්බවත්ථුවිසෙසභාවසන්දස්සනත්ථං ඉත්ථිකුමාරිදාසිදාසාදයො විභාගෙන වුත්තා. යථා ච පරසන්තකස්ස හරණභාවතො අදින්නාදානභාවසාමඤ්ඤෙපි සති තුලාකූටාදයො අදින්නාදානවිසෙසභාවසන්දස්සනත්ථං විභාගෙන වුත්තා, න එවං පාණාතිපාතපරියායස්ස වධස්ස පුන ගහණෙ පයොජනං අත්ථි තථාවිභජිතබ්බස්සාභාවතො, තස්මා යථාවුත්තතොයෙවත්ථො සුන්දරතරොති.

විපරාමොසොති විසෙසෙන සමන්තතො භුසං මොසාපනං මුය්හනකරණං, ථෙනනං වා. ථෙය්‍යං චොරිකා මොසොති හි පරියායො. සො කාරණවසෙන දුවිධොති ආහ **''හිමවිපරාමොසො''**තිආදි. **මුසන්තීති** චොරෙන්ති,

මොසෙන්ති වා මුය්හනං කරොන්ති, මොසෙත්වා තෙසං සන්තකං ගණ්හන්තීති වුත්තං හොති. **යන්ති** ච තස්සා කිරියාය පරාමසනං. **මග්ගප්පටිපන්නං ජනන්ති** පරපක්ඛෙපි අධිකාරො. ආලොපනං විලුම්පනං **ආලොපො.** සහසා කරණං **සහසාකාරො.** සහසා පවත්තිතා **සාහසිකා,** සාව කිරියා තථා.

එත්තාවතාති ''පාණාතිපාතං පහායා''තිආදිනා ''සහසාකාරා පටිවිරතො''ති පරියොසානෙන එතප්පරිමාණෙන පාඨෙන. අන්තරභෙදං අග්ගහෙත්වා පාළියං යථාරුතමාගතවසෙනෙව ඡබ්බීසතිසික්ඛාපදසඞ්ගහමෙතං සීලං යෙභුය්‍යෙන සික්ඛාපදානමවිභත්තත්තා **චූළසීලං** නාමාති අත්ථො. දෙසනාවසෙන හි ඉධ චූළමජ්ඣිමාදිභාවො වෙදිතබ්බො, න ධම්මවසෙන. තථා හි ඉධසඞ්ඛිත්තෙන උද්දිට්ඨානං සික්ඛාපදානං අවිභත්තානං විභජනවසෙන මජ්ඣිමසීලදෙසනා පවත්තා, තෙනෙවාහ **''මජ්ඣිමසීලං විත්ථාරෙන්තො''**ති.චූළසීලවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

මජ්ඣිමසීලවණ්ණනා

11. ''යථා වා පනෙකෙ භොන්තො''තිආදිදෙසනාය සම්බන්ධමාහ **''ඉදානි''**තිආදිනා. තත්ථායමට්ඨකථාමුත්තකො නයො – **යථාති** ඔපම්මත්ථෙ නිපාතො. **වාති** විකප්පනත්ථෙ, තෙන ඉමමත්ථං විකප්පෙති ''උස්සාහං කත්වා මම වණ්ණං වදමානොපි පුථුජ්ජනො පාණාතිපාතං පහාය පාණාතිපාතා පටිවිරතො''තිආදිනා පරානුද්දෙසිකනයෙන වා සබ්බථාපි ආචාරසීලමත්තමෙව වදෙය්‍ය, න තදුත්තරිං. ''යථාපනෙකෙ භොන්තො සමණබ්‍රාහ්මණභාවං පටිජානමානා, පරෙහි ච තථා සම්භාවියමානා තදනුරූපපටිපත්තිං අජානනතො, අසමත්ථනතො ච න අභිසම්භුණන්ති, න එවමයං. අයං පන සමණො ගොතමො සබ්බථාපි සමණසාරුප්පපටිපත්තිං පූරෙසියෙවා''ති එවං අඤ්ඤුද්දෙසිකනයෙන වා සබ්බථාපි ආචාරසීලමත්තමෙව වදෙය්‍ය, න තදුත්තරින්ති. **පනාති** වචනාලඞ්කාරෙ විකප්පනත්ථෙනෙව උපඤ්ඤාසාදිඅත්ථස්ස සිජ්ඣනතො. **එකෙති** අඤ්ඤෙ. ''එකච්චෙ''තිපි වදන්ති. **භොන්තොති** සාධූනං පියසමුදාහාරො. සාධවො හි පරෙ ''භොන්තො''ති වා ''දෙවානං පියා''ති වා ''ආයස්මන්තො''ති වා සමාලපන්ති. **සමණබ්‍රාහ්මණාති** යං කිඤ්චි පබ්බජ්ජං උපගතතාය **සමණා.** ජාතිමත්තෙන ච **බ්‍රාහ්මණාති.**

සද්ධා නාම ඉධ චතුබ්බිධෙසු ඨානෙසූති ආහ **''කම්මඤ්චා''**තිආදි. කම්මකම්මඵලසම්බන්ධෙනෙව ඉධලොකපරලොකසද්දහනං දට්ඨබ්බං ''එත්ථ කම්මං විපච්චති, කම්මඵලඤ්ච අනුභවිතබ්බ''න්ති. තදත්ථං බ්‍යතිරෙකතො ඤාපෙති **''අයං මෙ''**තිආදිනා. **පටිකරිස්සතීති** පච්චුපකාරං කරිස්සති. තදෙව සමත්ථෙතුං **''එවංදින්නානි හි''**තිආදිමාහ. දෙසනාසීසමත්තං පධානං කත්වා නිදස්සනතො. තෙන චතුබ්බිධම්පි පච්චයං නිදස්සෙතීති වුත්තං **''අත්ථතො පනා''**තිආදි.

''සෙය්‍යථිද''න්ති අයං සද්දො ''සො කතමො''ති අත්ථෙ එකො **නිපාතො,** නිපාතසමුදායො වා, තෙන ච බීජගාමභූතගාමසමාරම්භපදෙ සද්දක්කමෙන අප්පධානභූතොපි බීජගාමභූතගාමො විභජිතබ්බට්ඨානෙ පධානභූතො විය පටිනිද්දිසීයති. අඤ්ඤො හි සද්දක්කමො අඤ්ඤො අත්ථක්කමොති ආහ **''කතමො සො බීජගාමභූතගාමො''**ති. තස්මිඤ්හි විභත්තෙ තබ්බිසයසමාරම්භොපි විභත්තොව හොති. ඉමමත්ථඤ්හි දස්සෙතුං **''යස්ස සමාරම්භං අනුයුත්තා විහරන්තී''**ති වුත්තං. තෙනෙව ච පාළියං ''මූලබීජ''න්තිආදිනා සො නිද්දිට්ඨොති. මූලමෙව බීජං **මූලබීජං,** මූලං බීජං එතස්සාතිපි **මූලබීජන්ති** ඉධ ද්විධා අත්ථො. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො. අතො න චොදෙතබ්බමෙතං ''කස්මා පනෙත්ථ බීජගාමභූතගාමං පුච්ඡිත්වා බීජගාමො එව විභත්තො''ති. තත්ථ හි පඨමෙන අත්ථෙන බීජගාමො නිද්දිට්ඨො, දුතියෙන භූතගාමො, දුවිධොපෙස සාමඤ්ඤනිද්දෙසෙන වා මූලබීජඤ්ච මූලබීජඤ්ච මූලබීජන්ති එකසෙසනයෙන වා නිද්දිට්ඨොති වෙදිතබ්බො, තෙනෙව වක්ඛති **''සබ්බඤ්හෙත''**න්තිආදිං. අතීව විසති භෙසජ්ජපයොගෙසූති **අතිවිසං, අතිවිසා** වා, යා ''මහොසධ''න්තිපි වුච්චති **කච්ඡකොති** කාළකච්ඡකො, යං ''පිලක්ඛො''තිපි වදන්ති. **කපිත්ථනොති** අම්බිලඞ්කුරඵලො සෙතරුක්ඛො. සො හි කම්පති චලතීති **කපිථනො** ථනපච්චයෙන, **කපීති** වා මක්කටො, තස්ස ථනසදිසං ඵලං යස්සාති **කපිත්ථනො. ''කපිත්ථනොති** පිප්පලිරුක්ඛො''ති (විසුද්ධි. ටී. 1.108) හි **විසුද්ධිමග්ගටීකායං** වුත්තං. **ඵළුබීජං** නාම පබ්බබීජං. **අජ්ජකන්ති** සෙතපණ්ණාසං. **ඵණිජ්ජකන්ති** සමීරණං. **හිරිවෙරන්ති** වාරං. පච්චයන්තරසමවායෙ සදිසඵලුප්පත්තියා විසෙසකාරණභාවතො විරුහනසමත්ථෙ සාරඵලෙ නිරුළ්හො බීජසද්දොති දස්සෙති **''විරුහනසමත්ථමෙවා''**ති ඉමිනා. ඉතරඤ්හි අබීජසඞ්ඛ්‍යං ගතං, තඤ්ච ඛො රුක්ඛතො වියොජිතමෙව. අවියොජිතං පන තථා වා හොතු, අඤ්ඤථා වා **''භූතගාමො''**ත්වෙව වුච්චති යථාවුත්තෙන දුතියට්ඨෙන. විනයා (පාචි. 91) නුරූපතො තෙසං විසෙසං දස්සෙති **''තත්ථා''**තිආදිනා. යමෙත්ථ වත්තබ්බං, තං හෙට්ඨා වුත්තමෙව.

12. සන්නිධානං **සන්නිධි,** තාය කරීයතෙති **සන්නිධිකාරො,** අන්නපානාදි. එවං කාර-සද්දස්ස කම්මත්ථතං සන්ධාය **''සන්නිධිකාරපරිභොග''**න්ති වුත්තං. අයමපරො නයො – යථා ''ආචයං ගාමිනො''ති වත්තබ්බෙ අනුනාසිකලොපෙන ''ආචයගාමිනො''ති (ධ. ස. 10) නිද්දෙසො කතො, එවම්ධාපි ''සන්නිධිකාරං පරිභොග''න්ති වත්තබ්බෙ අනුනාසිකලොපෙන ''සන්නිධිකාරපරිභොග''න්ති වුත්තං, සන්නිධිං කත්වා පරිභොගන්ති අත්ථො. **විනයවසෙනාති** විනයාගතාචාරවසෙන. විනයාගතාචාරො හි උත්තරලොපෙන ''විනයො''ති වුත්තො, කායවාචානං වා විනයනං විනයො. සුත්තන්තනයපටිපත්තියා විසුං ගහිතත්තා විනයාචාරොයෙව ඉධ ලබ්භති. සම්මා කිලෙසෙ ලිඛතීති **සල්ලෙඛොති** ච විනයාචාරස්ස විසුං ගහිතත්තා සුත්තන්තනයපටිපත්ති එව. **පටිග්ගහිතන්ති** කායෙන වා කායපටිබද්ධෙන වා පටිග්ගහිතං. **අපරජ්ජූති** අපරස්මිං දිවසෙ. **දත්වාති** පරිවත්තනවසෙන දත්වා. **ඨපාපෙත්වාති** ච

අත්තනො සන්තකකරණෙන ඨපාපෙත්වා. තෙසම්පි සන්තකං විස්සාසග්ගාහාදිවසෙන පරිභුඤ්ජිතුං වට්ටති. සුත්තන්තනයවසෙන සල්ලෙඛො එව න හොති.

යානි ච තෙසං අනුලොමානීති එත්ථ සානුලොමධඤ්ඤරසං, මධුකපුප්ඵරසං, පක්කඩාකරසඤ්ච ඨපෙත්වා අවසෙසා සබ්බෙපි ඵලපුප්ඵපත්තරසා අනුලොමපානානීති දට්ඨබ්බං, යථාපරිච්ඡෙදකාලං අනධිට්ඨිතං අවිකප්පිතන්ති අත්ථො.

සන්නිධියතෙති **සන්නිධි,** වත්ථමෙව. පරියායති කප්පීයතීති **පරියායො,** කප්පියවාචානුසාරෙන පටිපත්ති, තස්ස කථාති **පරියායකථා.** තබ්බිපරීතො **නිප්පරියායො,** කප්පියම්පි අනුපගග්ගම්ම සන්තුට්ඨිවසෙන පටිපත්ති, **පරියාය**-සද්දො වා කාරණෙ, තස්මා කප්පියකාරණවසෙන වුත්තා කථා **පරියායකථා.** තදපි අවත්වා සන්තුට්ඨිවසෙන වුත්තා **නිප්පරියායො. ‘‘සචෙ’’**තිආදි අඤ්ඤස්ස දානාකාරදස්සනං. පාළියා උද්දිසනං **උද්දෙසො.** අත්ථස්ස පුච්ඡා **පරිපුච්ඡනං. ‘‘අදාතුං න වට්ටතී’’**ති ඉමිනා අදානෙ සල්ලෙඛකොපනං දස්සෙති. **අප්පහොන්තෙති** කාතුං අප්පහොනකෙ සති. **පච්චාසායාති** චීවරපටිලාභාසාය. **අනුඤ්ඤාතකාලෙති** අනත්ථතෙ කඨිනෙ එකො පච්ඡිමකත්තිකමාසො, අත්ථතෙ කඨිනෙ පච්ඡිමකත්තිකමාසෙන සහ හෙමන්තිකා චත්තාරො මාසා, පිට්ඨිසමයෙ යො කොචි එකො මාසොති එවං තතියකඨිනසික්ඛාපදාදීසු අනුඤ්ඤාතසමයෙ. **සුත්තන්ති** චීවරසිබ්බනසුත්තං. **විනයකම්මං කත්වාති** මූලචීවරං පරික්ඛාරචොළං අධිට්ඨහිත්වා පච්චාසාචීවරමෙව මූලචීවරං කත්වා ඨපෙතබ්බං, තං පුන මාසපරිහාරං ලභති, එතෙන උපායෙන යාව ඉච්ඡති, තාව අඤ්ඤමඤ්ඤං මූලචීවරං කත්වා ඨපෙතුං ලබ්භතීති වුත්තනයෙන, විකප්පනාවසෙන වා විනයකම්මං කත්වා. කස්මා න වට්ටතීති ආහ **‘‘සන්නිධි ච හොති සල්ලෙඛඤ්ච කොපෙතී’’**ති.

උපරි මණ්ඩපසදිසං පදරච්ඡන්නං, සබ්බපලිගුණ්ඨිමං වා ඡාදෙත්වා කතං **වය්හං.** උභොසු පස්සෙසු සුවණ්ණරජතාදිමයා ගොපානසියො දත්වා ගරුළපක්ඛකනයෙන කතා **සන්දමානිකා.** ඵලකාදිනා කතං පීඨකයානං **සිවිකා.** අන්තොලිකාසඞ්ඛාතා පටපොටලිකා **පාටඞ්කී. ‘‘එකභික්ඛුස්ස හී’’**තිආදි තදත්ථස්ස සමත්ථනං. **අරඤ්ඤත්ථායාති** අරඤ්ඤගමනත්ථාය. **ධොතපාදකත්ථායාති** ධොවිතපාදානමනුරක්ඛණත්ථාය. සංහනිතබ්බා බන්ධිතබ්බාති **සඞ්ඝාටා,** උපාහනායෙව සඞ්ඝාටා තථා, යුගළභූතා උපාහනාති අත්ථො. **අඤ්ඤස්ස දාතබ්බාති** එත්ථ වුත්තනයෙන දානං වෙදිතබ්බං.

මඤ්චොති නිදස්සනමත්තං. සබ්බෙපි හි පීඨභිසාදයො නිසීදනසයනයොග්ගා ගහෙතබ්බා තෙසුපි තථාපටිපජ්ජිතබ්බතො.

ආබාධපච්චයා එව අත්තනා පරිභුඤ්ජිතබ්බා ගන්ධා වට්ටන්තීති දස්සෙති **‘‘කණ්ඩුකච්ඡුඡවිදොසාදිආබාධෙ සතී’’**ති ඉමිනා. ‘‘ලක්ඛණෙ හි සති හෙතුත්ථොපි කත්ථචි සම්භවතී’’ති හෙට්ඨා වුත්තොයෙව. තත්ථ **කණ්ඩූති** ඛජ්ජු. **කච්ඡූති** විතච්ඡිකා. **ඡවිදොසොති** කිලාසාදි. **ආහරාපෙත්වාති** ඤාතිපවාරිතතො භික්ඛාචාරවත්තෙන වා න යෙන කෙනචි වා ආකාරෙන හරාපෙත්වා. භෙසජ්ජපච්චයෙහි ගිලානස්ස විඤ්ඤත්තිපි වට්ටති. ‘‘අනුජානාමි භික්ඛවෙ , ගන්ධං ගහෙත්වා කවාටෙ පඤ්චඞ්ගුලිකං දාතුං, පුප්ඵං ගහෙත්වා විහාරෙ එකමන්තං නික්ඛිපිතු’’න්ති (චූළව. 264) වචනතො **‘‘ද්වාරෙ’’**තිආදි වුත්තං. **සරධූපනං** විහාරවාසනා, චෙතියඝරවාසනා වා. **ආදි**-සද්දෙන චෙතියපටිමාපූජාදීනි සඞ්ගණ්හාති.

කිලෙසෙහි ආමසිතබ්බතො **ආමිසං,** යං කිඤ්චි උපභොගාරහං වත්ථු, තස්මා යථාවුත්තානම්පි පසඞ්ගං නිවාරෙතුං **‘‘වුත්තාවසෙසං දට්ඨබ්බ’’**න්ති ආහ, පාරිසෙසනයතො ගහිතත්තා වුත්තාවසෙසං දට්ඨබ්බන්ති අධිප්පායො. කිං පනෙතන්ති වුත්තං **‘‘සෙය්‍යථීද’’**න්තිආදි. **තථාරූපෙ කාලෙති** ගාමං පවිසිතුං දුක්කරාදිකාලෙ. **වල්ලූරොති** සුක්ඛමංසං. **භාජන**-සද්දො සප්පිතෙලගුළසද්දෙහි යොජෙතබ්බො තදවිනාභාවිත්තා. **කාලස්සෙවාති** පගෙව. **උදකකද්දමෙති** උදකෙ ච කද්දමෙ ච. නිමිත්තෙ චෙතං භුම්මං, භාවලක්ඛණෙ වා. **අච්ඡථාති** නිසීදථ. **භුඤ්ජන්තස්සෙවාති** භුඤ්ජතො එව භික්ඛුනො, සම්පදානවචනං, අනාදරත්ථෙ වා සාමිවචනං. කිරියන්තරාවච්ඡෙදනයොගෙන හෙත්ථ අනාදරතා. **ගීවායාමකන්ති** භාවනපුංසකවචනං, ගීවං ආයමෙත්වා ආයතං කත්වාති අත්ථො, යථා වා භුත්තෙ අතිභුත්තතාය ගීවා ආයමිතබ්බා හොති, තථාතිපි වට්ටති. **චතුමාසම්පීති** වස්සානස්ස චත්තාරො මාසෙපි. **කුටුම්බං** වුච්චති ධනං, තදස්සත්ථීති **කුටුම්බිකො,** මුණ්ඩො ච සො කුටුම්බිකො චාති **මුණ්ඩකුටුම්බිකො,** තස්ස ජීවිකං තථා, තං කත්වා ජීවතීති අත්ථො. නයදස්සනමත්තඤ්චෙතං ආමිසපදෙන දස්සිතානං සන්නිධිවත්ථූනන්ති දට්ඨබ්බං.

තබ්බිරහිතං සමණපටිපත්තිං දස්සෙන්තො **‘‘භික්ඛුනො පනා’’**තිආදිමාහ. තත්ථ ‘‘ගුළපිණ්ඩො තාලපක්කප්පමාණො’’න්ති **සාරත්ථදීපනියං** වුත්තං. **චතුභාගමත්තන්ති** කුටුම්බමත්තන්ති වුත්තං. **‘‘එකා තණ්ඩුලනාළී’’**ති වුත්තත්තා පන තස්සා චතුභාගො එකපත්ථොති වදන්ති. වුත්තඤ්ච –

> ‘‘කුඩුවො පසතො එකො, පත්ථො තෙ චතුරො සියුං;
> ආළ්හකො චතුරො පත්ථා, දොණං වා චතුරාළ්හක’’න්ති.

කස්මාති වුත්තං **''තෙ හී''**තිආදි. **ආහරාපෙත්වාපි ඨපෙතුං වට්ටති,** පගෙව යථාලද්ධං. **''අඵාසුකකාලෙ''**තිආදිනා සුද්ධචිත්තෙන ඨපිතස්ස පරිභොගො සල්ලෙඛං න කොපෙතීති දස්සෙති. සම්මුතිකුටිකාදයො චතස්සො, අවාසාගාරභූතෙන වා උපොසථාගාරාදිනා සහ පඤ්චකුටියො සන්ධාය **''කප්පියකුටිය''**න්තිආදි වුත්තං. **සන්නිධි නාම නත්ථී** තත්ථ අන්තොවුත්ථඅන්තොපක්කස්ස අනුඤ්ඤාතත්තා. **''තථාගතස්සා''**තිආදිනා අධිකාරානුරූපං අත්ථං පයොජෙති. **පිලොතිකඛණ්ඩ**න්ති ජිණ්ණචොළඛණ්ඩං.

13. **''ගීවං පසාරෙත්වා''**ති එතෙන සයමෙව ආපාථගමනෙ දොසො නත්ථීති දස්සෙති. **එත්තකම්පීති** විනිච්ඡයවිචාරණා වත්ථුකිත්තනම්පි. **පයොජනමත්තමෙවාති** පදත්ථයොජනමත්තමෙව. යස්ස පන පදස්ස විත්ථාරකථං විනා න සක්කා අත්ථො විඤ්ඤාතුං, තත්ථ විත්ථාරකථාපි පදත්ථසඞ්ගහමෙව ගච්ඡති.

කුතූහලවසෙන පෙක්ඛිතබ්බතො **පෙක්ඛං,** නටසත්ථවිධිනා පයොගො. නටසමූහෙන පන ජනසමූහෙ කත්තබ්බවසෙන **''නටසම්මජ්ජ''**න්ති වුත්තං. ජනානං සම්මද්දෙ සමූහෙ කතන්ති හි **සම්මජ්ජං. සාරසමාසෙ** පන ''පෙක්ඛාමහ''න්තිපි වදන්ති, ''සම්මජ්ජදස්සනුස්සව''න්ති තෙසං මතෙ අත්ථො. භාරතනාමකානං ද්වෙභාතුකරාජූනං, රාමරඤ්ඤො ච යුජ්ඣනාදිකං තප්පසුතෙහි ආචික්ඛිතබ්බතො **අක්ඛානං. ගන්තුම්පි න වට්ටති,** පගෙව තං සොතුං. පාණිනා තාළිතබ්බං සරං **පාණිස්සර**න්ති ආහ **''කංසතාළ''**න්ති, ලොහමයො තූරියජාතිවිසෙසො කංසො, ලොහමයපත්තො වා, තස්ස තාළනසද්දන්ති අත්ථො. පාණීනං තාළනසරන්ති අත්ථං සන්ධාය **පාණිතාළන්තිපි වදන්ති.** ඝනසඞ්ඛාතානං තූරියවිසෙසානං තාළනං **ඝනතාළං** නාම, දණ්ඩමයසම්මතාළං සිලාතලාකතාළං වා. **මන්තෙනාති** භූතාවිසනමන්තෙන. **එකෙති** සාරසමාසාචරියා, උත්තරවිහාරවාසිනො ච, යථා චෙත්ථ, එවමිතො පරෙසුපි ''එකෙ''ති ආගතට්ඨානෙසු. තෙ කිර දීඝනිකායස්සත්ථවිසෙසවාදිනො. **චතුරස්සඅම්බණකතාළං** නාම රුක්ඛසාරදණ්ඩාදීසු යෙන කෙනචි චතුරස්සඅම්බණං කත්වා චතූසු පස්සෙසු ධම්මෙන ඔනද්ධිත්වා වාදිතභණ්ඩස්ස තාළනං. තඤ්හි එකාදසදොණප්පමාණමානවිසෙසසණ්ඨානත්තා **''අම්බණක''**න්ති වුච්චති, බිම්බිසකන්තිපි තස්සෙව නාමං. තථා කුම්භසණ්ඨානතාය **කුම්භො,** ඝටොයෙව වා, තස්ස ධුනනන්ති ඛුද්දකභාණකා. **අබ්භොක්කිරණං** රඞ්ගබලිකරණං. තෙ හි නච්චට්ඨානෙ දෙවතානං බලිකරණං නාම කත්වා කීළන්ති, යං ''නන්දී''තිපි වුච්චති . ඉත්ථිපුරිසසංයොගාදිකිලෙසජනකං පටිභානචිත්තං සොභනකරණතො **සොභනකරං** නාම. ''සොභනඝරක''න්ති **සාරසමාසෙ** වුත්තං. චණ්ඩාය අලන්ති **චණ්ඩාලං, අයොගුළකීළා. චණ්ඩාලා** නාම හීනජාතිකා සුනඛමංසභොජිනො, තෙසං ඉදන්ති **චණ්ඩාලං**. සාණෙ උදකෙන තෙමෙත්වා අඤ්ඤමඤ්ඤං ආකොටනකීළා **සාණධොවනකීළා**. වංසෙන කතං කීළනං **වංස**න්ති ආහ **''වෙළුං උස්සාපෙත්වා කීළන''**න්ති.

නිඛණිත්වාති භූමියං නිඛාතං කත්වා. **නක්ඛත්තකාලෙති** නක්ඛත්තයොගජණකාලෙ. තමත්ථං අඞ්ගුත්තරාගමෙ දසකනිපාතපාළියා (අ. නි. 10.106) සාධෙන්තො **''වුත්තම්පිචෙත''**න්තිආදිමාහ. **තත්ථාති** තස්මිං අට්ඨිධොවනෙ. **ඉන්දජාලෙනාති** අට්ඨිධොවනමන්තං පරිජප්පෙත්වා යථා පරෙ අට්ඨීනියෙව පස්සන්ති, න මංසාදීනි, එවං මංසාදීනමන්තරධාපනමායාය. ඉන්දස්ස ජාලමිව හි පටිච්ඡාදිතුං සමත්ථනතො ''ඉන්දජාල''න්ති මායා වුච්චති ඉන්දචාපාදයො විය. **අට්ඨිධොවනන්ති** අට්ඨිධොවනකීළා.

හත්ථිආදීහි සද්ධිං යුජ්ඣිතුන්ති හත්ථිආදීසු අභිරුහිත්වා අඤ්ඤෙහි සද්ධිං යුජ්ඣනං, හත්ථිආදීහි ච සද්ධිං සයමෙව යුජ්ඣනං සන්ධාය වුත්තං, හත්ථිආදීහි සද්ධිං අඤ්ඤෙහි යුජ්ඣිතුං, සයං වා යුජ්ඣිතුන්ති හි අත්ථො. **තෙති** හත්ථිආදයො. අඤ්ඤමඤ්ඤං මථෙන්ති විලොඨෙන්තීති **මල්ලා,** බාහුයුද්ධකාරකා, තෙසං යුද්ධං. **සම්පහාරොති** සඞ්ගාමො. බලස්ස සෙනාය අග්ගං ගණනකොට්ඨාසං කරොන්ති එත්ථාති **බලග්ගං,** ''එත්තකා හත්ථී, එත්තකා අස්සා''තිආදිනා **බලගණනට්ඨානං.** සෙනං වියූහන්ති එත්ථ විභජිත්වා ඨපෙන්ති, සෙනාය වා එත්ථ බ්‍යූහනං වින්‍යාසොති **සෙනාබ්‍යූහො,** ''ඉතො හත්ථී හොන්තු, ඉතො අස්සා හොන්තූ''තිආදිනා යුද්ධත්ථං චතුරඞ්ගබලාය සෙනාය දෙසවිසෙසෙසු විචාරණට්ඨානං, තං පන භෙදතො **සකටබ්‍යූහාදිවසෙන. ආදි**-සද්දෙන චක්කපදුමබ්‍යූහානං දණ්ඩභොගමණ්ඩලාසංහතබ්‍යූහානඤ්ච ගහණං, ''තයො හත්ථී පච්ඡිමං හත්ථානීකං, තයො අස්සා පච්ඡිමං අස්සානීකං, තයො රථා පච්ඡිමං රථානීකං, චත්තාරො පුරිසා සරහත්ථා පත්ති පච්ඡිමං පත්තානීක''න්ති (පාචි. 324 උය්‍යොධිකසික්ඛාපදෙ) කණ්ඩවිද්ධසික්ඛාපදස්ස පදභාජනං සන්ධාය **''තයො…පෙ….ආදිනා නයෙන වුත්තස්සා''**ති ආහ. තඤ්ච ඛො ''ද්වාදසපුරිසො හත්ථී, තිපුරිසො අස්සො, චතුපුරිසො රථො, චත්තාරො පුරිසා සරහත්ථා පත්තී''ති (පාචි. 314 උය්‍යුත්තසෙනාසික්ඛාපදෙ) වුත්තලක්ඛණතො හත්ථිආදිගණනෙනාති දට්ඨබ්බං, එතෙන ච ''ඡ හත්ථිනියො, එකො ච හත්ථී ඉදමෙක''න්ති (මහාව. අට්ඨ. 245) **චම්මක්ඛන්ධකවණ්ණනායං** වුත්තමනීකං පටික්ඛිපති.

14. කාරණං නාම ඵලස්ස ඨානන්ති වුත්තං **''පමාදො…පෙ…. ඨාන''**න්ති. **පදානීති** සාරීආදීනං පතිට්ඨානානි. **අට්ඨාපදන්ති** සඤ්ඤාය දීඝතා. **''අට්ඨපද''**න්තිපි පඨන්ති. **දසපදං** නාම ද්වීහි පන්තීහි වීසතියා පදෙහි කීළනජූතං. **අට්ඨපදදසපදෙසූති** අට්ඨපදදසපදඵලකෙසු. **ආකාසෙයෙව කීළනන්ති** ''අයං සාරී අසුකපදං මයා නීතා, අයං අසුකපද''න්ති කෙවලං මුඛෙනෙව වදන්තානං ආකාසෙයෙව ජූතස්ස කීළනං. **නානාපථමණ්ඩලන්ති** අනෙකවිහිතසාරීමග්ගපරිවට්ටං. **පරිහරිතබ්බන්ති** සාරියො පරිහරිතුං යුත්තකං. ඉතො චිතො ච සරන්ති පරිවත්තන්තීති **සාරියො,** යෙන කෙනචි කතානි අක්ඛබීජානි. **තත්ථාති** තාසු සාරීසු, තස්මිං වා අපනයනුපනයනෙ. **ජූතබලිකෙති** ජූතමණ්ඩලෙ. ''ජූතඵලකෙ''තිපි අධුනා පාඨො. **පාසකං** වුච්චති ඡසු පස්සෙසු එකෙකං යාව ඡක්කං දස්සෙත්වා

කතකීළනකං, තං වඩ්ඪෙත්වා යථාලද්ධං එකකාදිවසෙන සාරියො අපනෙන්තො, උපනෙන්තො ච කීළන්ති, පසති අට්ඨපදාදීසු බාධති, ඵුසති වාති හි **පාසකො,** චතුබ්බීසතිවිධො අක්ඛො. යං සන්ධාය වුත්තං –

> ''අට්ඨකං මාලිකං වුත්තං, සාවට්ටඤ්ච ඡකං මතං;
> චතුක්කං බහුලං ඤෙය්‍යං, ද්වි බින්දුසන්තිභද්‍රකං;
> චතුවීසති ආයා ච, මුනින්දෙන පකාසිතා''ති.

තෙන කීළනම්ධ **පාසකකීළනං. සටනං** පහරණං, තෙන කීළා **සටිකාති** ආහ **''දීසදණ්ඩකෙනා''**තිආදි. සටෙන කුම්භෙන කීළා **සටිකාති** එකෙ. **මඤ්ජිට්ඨිකාය වාති** මඤ්ජිට්ඨිසඞ්ඛාතස්ස යොජනවල්ලිරුක්ඛස්ස සාරං ගහෙත්වා පක්කකසාවං සන්ධාය වදති. **සිත්ථොදකෙන වාති** [පිට්ඨොදකෙන වා (අට්ඨකථායං)] ච පක්කමධුසිත්ථොදකං. **සලාකහත්ථන්ති** තාලහීරාදීනං කලාපස්සෙතං අධිවචනං. බහූසු සලාකාසු විසෙසරහිතං එකං සලාකං ගහෙත්වා තාසු පක්ඛිපිත්වා පුන තඤ්ඤෙව උද්ධරන්තා සලාකහත්ථෙන කීළන්තීති කෙචි. **ගුළකීළාති** ගුළඵලකීළා, යෙන කෙනචි වා කතගුළකීළා. පණ්ණෙන වංසාකාරෙන කතා නාළිකා **පණ්ණනාළිකා,** තෙනෙවාහ **''තංධමන්තා''**ති. ඛුද්දකෙ ක-පච්චයොති දස්සෙති **''ඛුද්දකනඞ්ගල''**න්ති ඉමිනා. හත්ථපාදානං මොක්ඛෙන මොචනෙන චයති පරිවත්තති එතායාති **මොක්ඛචිකා,** තෙනාහ **''ආකාසෙ වා''**තිආදි. පරිබ්භමනත්තායෙව තං චක්කං නාමාති දස්සෙතුං **''පරිබ්භමනචක්ක''**න්ති වුත්තං.

පණ්ණෙන කතා නාළි **පණ්ණනාළි,** ඉමිනා පත්තාළ්හකපදද්වයස්ස යථාක්කමං පරියායං දස්සෙති. තෙන කතා පන කීළා **පත්තාළ්හකාති** වුත්තං **''තායා''**තිආදි. ඛුද්දකො රථො **රථකො ක-**සද්දස්ස ඛුද්දකත්ථවචනතො. එස නයො සෙසපදෙසුපි. ආකාසෙ වා යං ඤාපෙති, තස්ස පිට්ඨියං වා යථා වා තථා වා අක්ඛරං ලිඛිත්වා ''එවමිද''න්ති ජානනෙන කීළා **අක්ඛරිකා,** පුච්ඡන්තස්ස මුඛාගතං අක්ඛරං ගහෙත්වා නට්ඨමුත්තිලාභාදිජානනකීළාතිපි වදන්ති. **වජ්ජ-**සද්දො අපරාධත්ථොති ආහ **''යථාවජ්ජං නාමා''**තිආදි. වාදිතානුරූපං නච්චනං, ගායනං වා යථාවජ්ජන්තිපි වදන්ති. ''එවං කතෙ ජයො භවිස්සති, එවං කතෙ පරාජයො''ති ජයපරාජයං පුරක්ඛත්වා පයොගකරණවසෙන පරිහාරපථාදීනම්පි ජූතප්පමාදට්ඨානභාවො වෙදිතබ්බො, පඞ්ගචීරාදීහි ච වංසාදීහි කත්තබ්බා කිච්චසිද්ධි, අසිද්ධි වාති ජයපරාජයාවහො පයොගො වුත්තො, යථාවජ්ජන්ති ච කාණාදීහි සදිසාකාරදස්සනෙහි ජයපරාජයවසෙන ජූතකීළිකභාවෙන වුත්තං. සබ්බෙපි හෙතෙ ජොතෙන්ති පකාසෙන්ති එතෙහි තප්පයොගිකා ජයපරාජයවසෙන, ජවන්ති ච ගච්ඡන්ති ජයපරාජයං එතෙහීති වා අත්ථෙන ජූතසද්දවචනීයතං නාතිවත්තන්ති.

15. **පමාණාතික්කන්තාසනන්ති** ''අට්ඨඞ්ගුලපාදකං කාරෙතබ්බං සුගතඞ්ගුලෙනා''ති වුත්තප්පමාණතො අතික්කන්තාසනං. කම්මවසෙන පයොජනතො **''අනුයුත්තා විහරන්තීති පදං අපෙක්ඛිත්වා''**ති වුත්තං. **වාළරූපානීති** ආහරිමානි සීහබ්‍යග්ඝාදිවාළරූපානි. වුත්තඤ්හි භික්ඛුනිවිභඞ්ගෙ ''පල්ලඞ්කො නාම ආහරිමෙහි වාළෙහි කතො''ති (පාචි. 984) ''අකප්පියරූපාකුලො අකප්පියමඤ්චො පල්ලඞ්කො''ති **සාරසමාසෙ** වුත්තං. **දීසලොමකො මහාකොජවොති** චතුරඞ්ගුලාධිකලොමො කාළවණ්ණො මහාකොජවො. **කුවුච්චති** පථවී, තස්සං ජවති සොභනචිත්ථටවසෙනාති **කොජවො. ''චතුරඞ්ගුලාධිකානි කිර තස්ස ලොමානී''**ති වචනතො චතුරඞ්ගුලතො හෙට්ඨා වට්ටතීති වදන්ති. **උද්දලොමී එකන්තලොමීති** විසෙසදස්සනමෙතං, තස්මා යදි තාසු න පවිසති, වට්ටතීති ගහෙතබ්බං. **වානචිත්තන්ති** භිත්තිච්ඡදාදිආකාරෙන වානෙන සිබ්බනෙන චිත්‍රං. **උණ්ණාමයත්ථරණන්ති** මිගලොමපකතමත්ථරණං. **සෙතත්ථරණොති** ධවලත්ථරණො. සීතත්ථිකෙහි සෙවිතබ්බත්තා **සෙතත්ථරණො,** ''බහුමුදුලොමකො''තිපි වදන්ති. **ඝනපුප්ඵකොති** සබ්බථා පුප්ඵාකාරසම්පන්නො. **''උණ්ණාමයත්ථරණොති** උණ්ණාමයො ලොහිතත්ථරණො''ති (සාරත්ථ. ටී. 258) **සාරත්ථදීපනියං** වුත්තං. ආමලකපත්තාකාරාහි පුප්ඵපන්තීහි යෙභුය්‍යතො කතත්තා **ආමලකපත්තොතිපි වුච්චති.**

තිණ්ණං තූලානන්ති රුක්ඛතූලලතාතූලපොටකීතූලසඞ්ඛාතානං තිණ්ණං තූලානං. උදිතං ද්වීසු ලොමං දසා යස්සාති **උද්දලොමී** ඉ-කාරස්ස අකාරං, ත-කාරස්ස ලොපං, ද්විභාවඤ්ච කත්වා. එකස්මිං අන්තෙ ලොමං දසා යස්සාති **එකන්තලොමී.** උභයත්ථ **කෙචීති** සාරසමාසාචරියා, උත්තරවිහාරවාසිනො ච. තෙසං වාදෙ පන උදිතමෙකතො උග්ගතං ලොමමයං පුප්ඵං යස්සාති **උද්දලොමී** වුත්තනයෙන. උභතො අන්තතො එකං සදිසං ලොමමයං පුප්ඵං යස්සාති **එකන්තලොමීති** වචනත්ථො. **විනයට්ඨකථායං** පන ''උද්දලොමීති එකතො උග්ගතලොමං උණ්ණාමයත්ථරණං. 'උද්ධලොමී'තිපි පාඨො. එකන්තලොමීති උභතො උග්ගතලොමං උණ්ණාමයත්ථරණ''න්ති (මහාව. අට්ඨ. 254) වුත්තං, නාමමත්තමෙස විසෙසො. අත්ථතො පන අග්ගහිතාවසෙසො අට්ඨකථාද්වයෙපි නත්ථීති දට්ඨබ්බො.

කොසෙය්‍යඤ්ච කට්ටිස්සඤ්ච **කට්ටිස්සානි** විරූපෙකසෙසවසෙන. තෙහි පකතමත්ථරණං **කට්ටිස්සං.** එතදෙවත්ථං දස්සෙතුං **''කොසෙය්‍යකට්ටිස්සමයපච්චත්ථරණ''**න්ති වුත්තං, කොසෙය්‍යසුත්තානමන්තරන්තරං සුවණ්ණමයසුත්තානි පවෙසෙත්වා වීතමත්ථරණන්ති වුත්තං හොති. සුවණ්ණසුත්තං කිර ''කට්ටිස්සං, කස්සට''න්ති ච වදන්ති. තෙනෙව ''කොසෙය්‍යකස්සටමය''න්ති **ආචරියධම්මපාලත්ථෙරෙන** (දී. නි. ටී. 1.15) වුත්තං. **කට්ටිස්සං** නාම වාකවිසෙසොතිපි වදන්ති. **රතනපරිසිබ්බිතන්ති** රතනෙහි සංසිබ්බිතං, සුවණ්ණලිත්තන්ති කෙචි. **සුද්ධකොසෙය්‍යන්ති**

රතනපරිසිබ්බනරහිතං. **විනයෙති** විනයට්ඨකථං, විනයපරියායං වා සන්ධාය වුත්තං. ඉධ හි සුත්තන්තිකපරියායෙ “ඨපෙත්වා තූලිකං සබ්බානෙව ගොනකාදීනි රතනපරිසිබ්බිතානි වට්ටන්තී”ති වුත්තං. විනයපරියායං පන පත්වා ගරුකෙ ඨාතබ්බත්තා සුද්ධකොසෙය්‍යමෙව වට්ටති, නෙතරානීති විනිච්ඡයො වෙදිතබ්බො, සුත්තන්තිකපරියායෙ පන රතනපරිසිබ්බනරහිතාපි තූලිකා න වට්ටති, ඉතරානි වට්ටන්ති, සචෙපි තානි රතනපරිසිබ්බිතානි, භූමත්ථරණවසෙන යථානුරූපං මඤ්චපීඨාදීසු ච උපනෙතුං වට්ටන්තීති. සුත්තන්තදෙසනාය ගහට්ඨානම්පි වසෙන වුත්තත්තා තෙසං සඞ්ගණ්හනත්ථං **“ඨපෙත්වා…පෙ.… න වට්ටන්තීති වුත්ත”**න්ති අපරෙ. **දීඝනිකායට්ඨකථායන්ති** කත්ථචි පාඨො, පොරාණදීඝනිකායට්ඨකථායන්ති අත්ථො. **නච්චයොග්ගන්ති** නච්චිතුං පහොනකං. කරොන්ති එත්ථ නච්චන්ති **කුත්තකං,** තං පන උද්දලොමීඑකන්තලොමීවිසෙසමෙව. වුත්තඤ්ච –

“ද්විදසෙකදසානුද්ද-ලොමීඑකන්තලොමිනො;
තදෙව සොළසිත්ථීනං, නච්චයොග්ගඤ්හි කුත්තක”න්ති.

හත්ථීනො පිට්ඨියං අත්ථරං **හත්ථත්ථරං.** එවං සෙසපදෙසුපි. **අජිනචම්මෙහීති** අජිනමිගචම්මෙහි, තානි කිර චම්මානි සුඛුමතරානි, තස්මා දුපට්ටතිපට්ටානි කත්වා සිබ්බන්ති. තෙන වුත්තං “අජිනප්පවෙණී”ති, උපරූපරි ඨපෙත්වා සිබ්බනවසෙන හි සන්තතිභූතා “පවෙණී”ති වුච්චති. **කදලීමිගොති** මඤ්ජාරාකාරමිගො, තස්ස ධම්මෙන කතං පවරපච්චත්ථරණං තථා. **“තං කිරා”**තිආදි තදාකාරදස්සනං, තස්මා සුද්ධමෙව කදලීමිගචම්මං වට්ටතීති වදන්ති. උත්තරං උපරිභාගං ඡාදෙතීති **උත්තරච්ඡදො,** විතානං. තම්පි ලොහිතමෙව ඉධාධිප්පෙතන්ති ආහ **“රත්තවිතානෙනා”**ති. “යං වත්තති, තං සඋත්තරච්ඡෙද”න්ති එත්ථ සෙසො, සංසිබ්බිතභාවෙන සද්ධිං වත්තතීති අත්ථො. රත්තවිතානෙසු ච කාසාවං වට්ටති, කුසුම්භාදිරත්තමෙව න වට්ටති, තඤ්ච ඛො සබ්බරත්තමෙව. යං පන නානාවණ්ණං වානචිත්තං වා ලෙපචිත්තං වා, තං වට්ටති. පච්චත්ථරණස්සෙව පධානත්තා තප්පටිබද්ධං සෙතවිතානම්පි න වට්ටතීති වුත්තං. **උභතොති** උභයත්ථ මඤ්චස්ස සීසභාගෙ, පාදභාගෙ චාති අත්ථො. එත්ථාපි සඋත්තරච්ඡදෙ විය විනිච්ඡයො. **පදුමවණ්ණං වාති** නාතිරත්තං සන්ධායාහ. **විචිත්‍රං වාති** පන සබ්බථා කප්පියත්තා වුත්තං, න පන උභතො උපධානෙසු අකප්පියත්තා. න හි **ලොහිතක**-සද්දො චිත්තෙ වට්ටති. පටලිකග්ගහණෙනෙව චිත්තකස්සාපි අත්ථරණස්ස සඞ්ගහෙතබ්බප්පසඞ්ගතො. **සචෙ පමාණයුත්තන්ති** වුත්තමෙවත්ථං බ්‍යතිරෙකතො සමත්ථෙතුං ආහ **“මහාඋපධානං පන පටික්ඛිත්ත”**න්ති. **මහාඋපධානන්ති** ච පමාණාතික්කන්තං උපධානං. සීසප්පමාණමෙව හි තස්ස පමාණං. වුත්තඤ්ච “අනුජානාමි භික්ඛවෙ, සීසප්පමාණං බිබ්බොහනං කාතු”න්ති (චූළව. 297) **සීසප්පමාණඤ්ච** නාම යස්ස විත්ථාරතො තීසු කණ්ණෙසු ද්වින්නං කණ්ණානං අන්තරං මිනියමානං විදත්ථි චෙව චතුරඞ්ගුලඤ්ච හොති. බිබ්බොහනස්ස මජ්ඣට්ඨානං තිරියතො මුට්ඨිරතනං හොති, දීඝතො පන දියඩ්ඪරතනං වා ද්විරතනං වා. තං පන අකප්පියත්තායෙව පටික්ඛිත්තං, න තු උච්චාසයනමහාසයනපරියාපන්නත්තා. **ද්වෙපීති** සීසූපධානං, පාදූපධානඤ්ච. **පච්චත්ථරණං දත්වාති** පච්චත්ථරණං කත්වා අත්ථරිත්වාති අත්ථො, ඉදඤ්ච ගිලානමෙව සන්ධාය වුත්තං. තෙනාහ **සෙනාසනක්ඛන්ධකවණ්ණනායං** “අගිලානස්සාපි සීසූපධානඤ්ච පාදූපධානඤ්චාති ද්වයමෙව වට්ටති. ගිලානස්ස බිබ්බොහනානි සන්ථරිත්වා උපරි පච්චත්ථරණං කත්වා නිපජ්ජිතුම්පි වට්ටතී”ති (චූළව. අට්ඨ. 297) **වුත්තනයෙනෙවාති** විනයෙ භගවතා වුත්තනයෙනෙව. කථං පන වුත්තන්ති ආහ **“වුත්තඤ්හෙත”**න්තිආදි. යථා අට්ඨඞ්ගුලපාදකං හොති, එවං ආසන්දියා පාදච්ඡින්දනං වෙදිතබ්බං. පල්ලඞ්කස්ස පන ආහරිමානි වාළරූපානි ආහරිත්වා පුන අප්පටිබද්ධතාකාරණම්පි භෙදනමෙව. **විජටෙත්වාති** ජටං නිබ්බෙඨෙත්වා. **බිබ්බොහනං කාතුන්ති** තානි විජටිතතූලානි අන්තො පක්ඛිපිත්වා බිබ්බොහනං කාතුං.

16. **“මාතුකුච්ඡිතො නික්ඛන්තදාරකාන”**න්ති එතෙන අණ්ඩජජලාබුජානමෙව ගහණං, මාතුකුච්ඡිතො නික්ඛන්තත්තාති ච කාරණං දස්සෙති, තෙනෙවායමත්ථො සිජ්ඣති “අනෙකදිවසානි අන්තොසයනහෙතු එස ගන්ධො”ති. **උච්ඡාදෙන්ති** උබ්බට්ටෙන්ති. **සණ්ඨානසම්පාදනත්ථන්ති** සුසණ්ඨානතාසම්පාදනත්ථං. **පරිමද්දන්තීති** සමන්තතො මද්දන්ති.

තෙසංයෙව දාරකානන්ති පුඤ්ඤවන්තානමෙව දාරකානං. තෙසමෙව හි පකරණානුරූපතාය ගහණං. **මහාමල්ලානන්ති** මහතං බාහුයුද්ධකාරකානං. **ආදාසො** නාම මණ්ඩනකපකතිකානං මනුස්සානං අත්තනො මුඛඡායාපස්සනත්ථං කංසලොහාදීහි කතො භණ්ඩවිසෙසො. තාදිසං සන්ධාය **“යං කිඤ්චි…පෙ.… න වට්ටතී”**ති වුත්තං. **අලඞ්කාරඤ්ජනමෙව** න භෙසජ්ජඤ්ජනං. මණ්ඩනානුයොගස්ස හි අධිප්පෙතත්තා තම්ධානධිප්පෙතං. ලොකෙ **මාලා**-සද්දො බද්ධමාලායමෙව “මාලා මාල්‍යං පුප්ඵදාමෙ”ති වචනතො. සාසනෙ පන සුද්ධපුප්ඵෙසුපි නිරුළ්හොති ආහ **“අබද්ධමාලා වා”**ති. **කාළපිළකාදීනන්ති** කාළවණ්ණපිළකාදීනං. **මත්තිකකක්කන්ති** ඔසධෙහි අභිසඞ්ඛතං යොගමත්තිකාචුණ්ණං. **දෙන්තීති** විලෙපෙන්ති. **චලිතෙති** විකාරාපජ්ජනවසෙන චලනං පත්තෙ , කුපිතෙති අත්ථො. **තෙනාති** සාසපකක්කෙන. **දොසෙති** කාළපිළකාදීනං හෙතුභූතෙ ලොහිතදොසෙ. **ඛාදිතෙති** අපනයනවසෙන ඛාදිතෙ. **සන්නිසින්නෙති** තාදිසෙ දුට්ඨලොහිතෙ පරික්ඛීණෙ. **මුඛචුණ්ණකෙනාති** මුඛවිලෙපනෙන . **චුණ්ණෙන්තීති** විලිම්පෙන්ති. **තං සබ්බන්ති** මත්තිකාකක්කසාසපතිලහලිද්දිකක්කදානසඞ්ඛාතං මුඛචුණ්ණං, මුඛවිලෙපනඤ්ච න වට්ටති. අත්ථානුක්කමසම්භවතො හි අයං පදද්වයස්ස වණ්ණනා. මුඛචුණ්ණසඞ්ඛාතං මුඛවිලෙපනන්ති වා පදද්වයස්ස තුල්‍යාධිකරණවසෙන අත්ථවිභාවනා.

හත්ථබන්ධන්ති හත්ථෙ බන්ධිතබ්බමාභරණං, තං පන සඞ්ඛකපාලාදයොති ආහ **"හත්ථෙ"**තිආදි. සඞ්ඛො එව කපාලං තථා. **"අපරෙ"**තිආදිනා යථාක්කමං ''සිඛාබන්ධ''න්තිආදි පදානමත්ථං සංවණ්ණෙති. තත්ථ **සිඛ**න්ති චූළං. චීරකං නාම යෙන චූළාය චීරකරණත්ථං, සොභනත්ථඤ්ච විජ්ඣති. මුත්තාය, මුත්තා එව වා ලතා **මුත්තාලතා,** මුත්තාවළි. **දණ්ඩො** නාම චතුහත්ථොති වුත්තං **"චතුහත්ථදණ්ඩං වා"**ති. **අලඞ්කතදණ්ඩක**න්ති පන තතො ඔමකං රථයට්ඨිආදිකං සන්ධායාහ. **භෙසජ්ජනාළික**න්ති භෙසජ්ජතුම්බං. පත්තාදිඔලම්බනං වාමංසෙයෙව අච්ඡිණ්ණන්ති වුත්තං **"වාමපස්සෙ ඔලග්ගිත"**න්ති. **කණ්ණිකා** නාම කූටං, තාය ච රතනෙන ච පරික්ඛිත්තො කොසො යස්ස තථා. **පඤ්චවණ්ණසුත්තසිබ්බිත**න්ති නීලපීතලොහිතොදාතමඤ්ජිට්ඨවසෙන පඤ්චවණ්ණෙහි සුත්තෙහි සිබ්බිතං තිවිධම්පි ඡත්තං. **රතනමත්තායාමං චතුරඞ්ගුලවිත්ථත**න්ති තෙසං පරිවයනියාමෙන වා නලාටෙ බන්ධිතුං පහොනකප්පමාණෙන වා වුත්තං. **"කෙසන්තපරිච්ඡෙදං දස්සෙත්වා"**ති එතෙන තදනජ්ඣොත්ථරණවසෙන බන්ධනාකාරං දස්සෙති. **මෙසමුඛෙති** අබ්භන්තරෙ. **"මණි"**න්ති ඉදං සිරොමණිං සන්ධාය වුත්තන්ති ආහ **"චූළාමණි"**න්ති, චූළායං මණින්ති අත්ථො. චමරස්ස අයං චාමරො, ස්වෙව වාලො, තෙන කතා බීජනී **චාමරවාලබීජනී.** අඤ්ඤාසං පන මකසබීජනීවාකමයබීජනීඋසීරමයබීජනීමොරපිඤ්ඡමයබීජනීනං, විධූපනතාලවණ්ටානඤ්ච කප්පියත්තා තස්සායෙව ගහණං දට්ඨබ්බං.

17. දුග්ගතිතො, සංසාරතො ච නියාති එතෙනාති **නියානං,** සග්ගමග්ගො, මොක්ඛමග්ගො ච. තං නියානමරහති, තස්මිං වා නියානෙ නියුත්තා, තං වා නියානං ඵලභූතං එතිස්සාති **නියානිකා,** වචීදුච්චරිතකිලෙසතො නියාතීති වා **නියානිකා** ඊ-කාරස්ස රස්සත්තං, ය-කාරස්ස ච ක-කාරං කත්වා. අනීය-සද්දො හි බහුලා කත්වත්ථාභිධායකො. චෙතනාය සද්ධිං සම්ඵප්පලාපවිරති ඉධ අධිප්පෙතා. තප්පටිපක්ඛතො **අනියානිකා,** සම්ඵප්පලාපො, තස්සා භාවො **අනියානිකත්තං,** තස්මා **අනියානිකත්තා. තිරච්ඡානභූතාති** තිරොකරණභූතා විබන්ධනභූතා. **සොපි නාමාති** එත්ථ **නාම**-සද්දො ගරහායං. **කම්මට්ඨානභාවෙති** අනිච්චතාපටිසංයුත්තතත්තා චතුසච්චකම්මට්ඨානභාවෙ. **කාමස්සාදවසෙනාති** කාමසඞ්ඛාතඅස්සාදවසෙන. සහ අත්ථෙනාති **සාත්ථකං,** හිතපටිසංයුත්තන්ති අත්ථො. **උපාහනාති** යානකථාසම්බන්ධං සන්ධාය වුත්තං. සුට්ඨු නිවෙසිතබ්බොති **සුනිවිට්ඨො.** තථා **දුන්නිවිට්ඨො. ගාම**-සද්දෙන ගාමවාසී ජනොපි ගහිතොති ආහ **"අසුකගාමවාසිනො"**තිආදි.

සූරකථාති එත්ථ **සූර**-සද්දො වීරවාචකොති දස්සෙති **"සූරො අහොසී"**ති ඉමිනා. **විසිඛා** නාම මග්ගසන්නිවෙසො, ඉධ පන විසිඛාගහණෙන තන්නිවාසිනොපි ගහිතා ''සබ්බො ගාමො ආගතො''තිආදීසු විය, තෙනෙවාහ **"සද්ධා පසන්නා"**තිආදි.

කුම්භස්ස ඨානං නාම උදකට්ඨානන්ති වුත්තං **"උදකට්ඨානකථා"**ති. **උදකතිත්ථකථාතිපි වුච්චති** තත්ථෙව සමවරොධතො. අපිච කුම්භස්ස කරණට්ඨානං **කුම්භට්ඨානං.** තදපදෙසෙන පන කුම්භදාසියො වුත්තාති දස්සෙති **"කුම්භදාසිකථා වා"**ති ඉමිනා. පුබ්බෙ පෙතා කාලඞ්කතාති **පුබ්බපෙතා.** ''පෙතො පරෙතො කාලඞ්කතො''ති හි පරියායවචනං. හෙට්ඨා වුත්තනයමතිදිසිතුං **"තත්ථා"**තිආදි වුත්තං.

පුරිමපච්ඡිමකථාහි විමුත්තාති ඉධාගතාහි පුරිමාහි, පච්ඡිමාහි ච කථාහි විමුත්තා. **නානාසභාවාති** අත්ත-සද්දස්ස සභාවපරියායභාවමාහ. **අසුකෙන නාමාති** පජාපතිනා බ්‍රහ්මුනා, ඉස්සරෙන වා. උප්පත්තිඨිතිසම්භාරාදිවසෙන ලොකං අක්ඛායති එතායාති **ලොකක්ඛායිකා,** සා පන ලොකායතසමඤ්ඤෙ විතණ්ඩසත්ථෙ නිස්සිතා සල්ලාපකථාති දස්සෙති **"ලොකායතවිතණ්ඩසල්ලාපකථා"**ති ඉමිනා. ලොකා බාලජනා ආයතන්ති එත්ථ උස්සහන්ති වාදස්සාදෙනාති **ලොකායතං,** ලොකො වා හිතං න යතති න ඊහති තෙනාති **ලොකායතං.** තඤ්හි ගන්ථං නිස්සාය සත්තා පුඤ්ඤකිරියාය චිත්තම්පි න උප්පාදෙන්ති . අඤ්ඤමඤ්ඤවිරුද්ධං, සග්ගමොක්ඛවිරුද්ධං වා කථං තනොන්ති එත්ථාති **විතණ්ඩො,** විරුද්ධෙන වා වාදදණ්ඩෙන තාළෙන්ති එත්ථ වාදිනොති **විතණ්ඩො,** සබ්බත්ථ නිරුත්තිනයෙන පදසිද්ධි.

සාගරදෙවෙන ඛතොති එත්ථ සාගරරඤ්ඤො පුත්තෙහි ඛතොතිපි වදන්ති. විජ්ජති පවෙදනහෙතුභූතා මුද්ධා යස්සාති **සමුද්දො** ධ-කාරස්ස ද-කාරං කත්වා, **සහ**-සද්දො චෙත්ථ විජ්ජමානත්ථවාචකො ''සලොමකොසපක්ඛකො''තිආදීසු විය. **භවොති** වුද්ධි භවති වඩ්ඪතීති කත්වා. **විභවොති** හානි තබ්බිරහතො. ද්වන්දතො පුබ්බෙ සූයමානො ඉතිසද්දො පච්චෙකං යොජෙතබ්බොති ආහ **"ඉති භවො ඉති අභවො"**ති. **යං වා තං වාති** යං කිඤ්චි, අථ තං අනියමන්ති අත්ථො. අභූතඤ්හි අනියමත්ථං සහ විකප්පෙන යංතං-සද්දෙහි දීපෙන්ති ආචරියා. අපිච **භවොති** සස්සතො. **අභවොති** උච්ඡෙදො. **භවොති** වා කාමසුඛං. **අභවොති** අත්තකිලමථො.

ඉති ඉමාය ඡබ්බිධාය ඉතිභවාභවකථාය සද්ධිං බාත්තිංස තිරච්ඡානකථා නාම හොන්ති. අථ වා පාළියං සරූපතො අනාගතාපි අරඤ්ඤපබ්බතනදීදීපකථා **ඉති**-සද්දෙන සඞ්ගහෙත්වා බත්තිංස තිරච්ඡානකථාති වුච්චන්ති. පාළියඤ්හි **"ඉති වා"**ති එත්ථ **ඉති**-සද්දො පකාරත්ථො, **වා**-සද්දො විකප්පනත්ථො. ඉදං වුත්තං හොති ''එවංපකාරං, ඉතො අඤ්ඤං වා තාදිසං නිරත්ථකකථං අනුයුත්තා විහරන්තී''ති, ආදිඅත්ථො වා **ඉති**-සද්දො ඉති වා ඉති එවරූපා ''නච්චගීතවාදිතවිසූකදස්සනා පටිවිරතො''තිආදීසු (දී. නි. 1.10, 164; ම. නි. 1.293, 411; 2.11, 418; 3.14, 102; අ. නි. 10.99) විය, ඉති එවමාදිං අඤ්ඤම්පි තාදිසං කථමනුයුත්තා විහරන්තීති අත්ථො.

18. විරුද්ධස්ස ගහණං **විග්ගහො,** සො යෙසන්ති **විග්ගාහිකා,** තෙසං කථා, විරුද්ධං වා ගණ්හාති එතායාති **විග්ගාහිකා,** සායෙව කථා තථා. **සාරම්භකථා**ති උපාරම්භකථා. **සහිතන්ති** පුබ්බාපරාවිරුද්ධං. තතොයෙව **සිලිට්ඨං**. තං පන අත්ථකාරණයුත්තතායාති දස්සෙතුං **''අත්ථයුත්තං කාරණයුත්තන්ති අත්ථො''**ති වුත්තං. න්ති වචනං. **පරිවත්තිත්වා ඨිතං** සපත්තගතො අසමත්ථො යොධො විය න කිඤ්චි ජානාසි, කින්තු සයමෙව පරාජෙසීති අධිප්පායො. **වාදො දොසොති** පරියායවචනං. තථා **චර විචරාති. තත්ථ තත්ථා**ති තස්මිං තස්මිං ආචරියකුලෙ. **නිබ්බෙඨෙහීති** මයා රොපිතං වාදං විස්සජ්ජෙහි.

19. දූතස්ස කම්මං **දූතෙය්‍යං,** තස්ස කථා තථා, තස්සං. **ඉධ, අමුත්‍රාති** උපයොගත්ථෙ භුම්මවචනං, තෙනාහ **''අසුකං නාම ඨාන''**න්ති. විත්ථාරතො විනිච්ඡයො විනයට්ඨකථායං (පාරා. අට්ඨ. 436-437) වුත්තොති සඞ්ඛෙපතො ඉධ දස්සෙතුං **''සඞ්ඛෙපතො පනා''**තිආදි වුත්තං. **ගිහිසාසනන්ති** යථාවුත්තවිපරීතං සාසනං. **අඤ්ඤෙසන්ති** ගිහීනඤ්ඤෙව.

20. **තිවිධෙනාති** සාමන්තජප්පනඉරියාපථසන්නිස්සිතපච්චයපටිසෙවනභෙදතො තිවිධෙන. **විම්හාපයන්තීති** ''අයමච්ඡරියපුරිසො''ති අත්තනි පරෙසං විම්හයං සම්පහංසනං අච්ඡරියං උප්පාදෙන්ති. විපුබ්බඤ්හි මිහි-සද්දං සම්පහංසනෙ වදන්ති සද්දවිදූ. සම්පහංසනාකාරො ච අච්ඡරියං. **ලපන්තීති** අත්තානං වා දායකං වා උක්ඛිපිත්වා යථා සො කිඤ්චි දදාති, එවං උක්කාචෙත්වා උක්ඛිපනවසෙන දීපෙත්වා කථෙන්ති. **නිමිත්තං සීලමෙතෙසන්ති නෙමිත්තිකාති** තදධිතවසෙන තස්සීලත්ථො යථා ''පංසුකූලිකො''ති (මහානි. 52) අපිච නිමිත්තෙන වදන්ති, නිමිත්තං වා කරොන්තීති **නෙමිත්තිකා. නිමිත්තන්ති** ච පරෙසං පච්චයදානසඤ්ඤුප්පාදකං කායවචීකම්මං වුච්චති. **නිප්පෙසො** නිප්පිසනං චුණ්ණං විය කරණං. නිප්පිසන්තීති වා **නිප්පෙසා,** නිප්පෙසායෙව **නිප්පෙසිකා,** නිප්පිසනං වා **නිප්පෙසො,** තං කරොන්තීතිපි **නිප්පෙසිකා. නිප්පෙසො** ච නාම භටපුරිසො විය ලාභසක්කාරත්ථං අක්කොසනඛුංසනුප්පණ්ඩනපරපිට්ඨිමංසිකතා. **ලාභෙන ලාභන්ති** ඉතො ලාභෙන අමුත්‍ර ලාභං. **නිජිගීසන්ති මග්ගන්ති පරියෙසන්තීති** පරියායවචනං. කුහකාදයො සද්දා කුහනාදීනි නිමිත්තං කත්වා තංසමඞ්ගිපුග්ගලෙසු පවත්තාති ආහ **''කුහනා…පෙ…. අධිවචන''**න්ති. **අට්ඨකථඤ්චාති** තංතංපාළිසංවණ්ණනාභූතං පොරාණට්ඨකථඤ්ච.

මජ්ඣිමසීලවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

මහාසීලවණ්ණනා

21. අඞ්ගානි ආරබ්භ පවත්තත්තා අඞ්ගසහචරිතං සත්ථං **''අඞ්ග''**න්ති වුත්තං උත්තරපදලොපෙන වා. **නිමිත්තන්ති** එත්ථාපි එසෙව නයො, තෙනාහ **''හත්ථපාදාදීසූ''**තිආදි. කෙචි පන ''අඞ්ගන්ති අඞ්ගවිකාරං පරෙසං අඞ්ගවිකාරදස්සනෙනාපි ලාභාලාභාදිවිජානන''න්ති වදන්ති. **නිමිත්තසත්ථන්ති** නිමිත්තෙන සඤ්ජානනප්පකාරදීපකං සත්ථං, තං වත්ථුනා විභාවෙතුං **''පණ්ඩුරාජා''**තිආදිමාහ. **පණ්ඩුරාජාති** ච ''දක්ඛිණාරාමාධිපති'' ඉච්චෙව වුත්තං. සීහළදීපෙ දක්ඛිණාරාමනාමකස්ස සඞ්ඝාරාමස්ස කාරකොති වදන්ති. ''දක්ඛිණමධුරාධිපතී''ති ච කත්ථචි ලිඛිතං, දක්ඛිණමධුරනගරස්ස අධිපතීති අත්ථො. **මුත්තායොති** මුත්තිකා. **මුට්ඨියාති** හත්ථමුද්දාය. **සරගොලිකායාති** සරඛුනා. සො **''මුත්තා''**ති සඤ්ඤානිමිත්තෙනාහ, සඞ්ඛ්‍යානිමිත්තෙන පන **''තිස්සො''**ති.

''මහන්තාන''න්ති එතෙන අප්පකං නිමිත්තමෙව, මහන්තං පන උප්පාදොති නිමිත්තුප්පාදානං විසෙසං දස්සෙති. **උප්පතිතන්ති** උප්පතනං. සුභාසුභඵලං පකාසෙන්තො උප්පජ්ජති ගච්ඡතීති **උප්පාදො, උප්පාතොපි,** සුභාසුභසූචිකා භූතවිකති. සො හි ධූමො විය අග්ගිස්ස කම්මඵලස්ස පකාසනමත්තමෙව කරොති, න තු තමුප්පාදෙතීති. **ඉදන්ති** ඉදං නාම ඵලං. **එවන්ති** ඉමිනා නාම ආකාරෙන. **ආදිසන්තීති** නිද්දිසන්ති. **පුබ්බණ්හසමයෙති** කාලවසෙන. **ඉදං නාමාති** වත්ථුවසෙන වදති. යො වසභං, කුඤ්ජරං, පාසාදං, පබ්බතං වා ආරුළ්හමත්තානං සුපිනෙ පස්සති, තස්ස ''ඉදං නාම ඵල''න්තිආදිනා හි වත්ථුකිත්තනං හොති. **සුපිනකන්ති** සුපිනසත්ථං. අඞ්ගසම්පත්තිවිපත්තිදස්සනමත්තෙන පුබ්බෙ ''අඞ්ග''න්ති වුත්තං, ඉධ පන මහානුභාවතාදිනිප්ඵාදකලක්ඛණවිසෙසදස්සනෙන ''ලක්ඛණ''න්ති අයමෙතෙසං විසෙසො, තෙනාහ **''ඉමිනා ලක්ඛණෙනා''**තිආදි. ලක්ඛණන්ති හි අඞ්ගපච්චඞ්ගෙසු දිස්සමානාකාරවිසෙසං සත්තිසිරිවච්ඡගදාපාසාදාදිකමධිප්පෙතං තං තං ඵලං ලක්ඛීයති අනෙනාති කත්වා, සත්ථං පන තප්පකාසනතො **ලක්ඛණං. ආහතෙති** පුරාණෙ. **අනාහතෙති** නවෙ. **අහතෙති** පන පාඨෙ වුත්තවිපරියායෙන අත්ථො. **ඉතො පට්ඨායාති** දෙවරක්ඛසමනුස්සාදිභෙදෙන යථාඵලං පරිකප්පිතෙන විවිධවත්ථභාගෙ ඉතො වා එත්තො වා සඤ්ඡින්නෙ ඉදං නාම භොගාදිඵලං හොති. **එවරූපෙන දාරුනාති** පලාසසිරිඵලාදිදාරුනා, තථා දබ්බියා. යදි දබ්බිහොමාදීනිපි අග්ගිහොමානෙව , අථ කස්මා විසුං වුත්තානීති ආහ **''එවරූපායා''**තිආදි. **දබ්බිහොමාදීනි** හොමොපකරණාදිවිසෙසෙහි ඵලවිසෙසදස්සනවසෙන වුත්තානි, **අග්ගිහොමං** පන වුත්තාවසෙසසාධනවසෙන වුත්තන්ති අධිප්පායො. තෙනාහ **''දබ්බිහොමාදීනී''**තිආදි.

කුණ්ඩකොති තණ්ඩුලඛණ්ඩං, තිලස්ස ඉදන්ති **තෙලං,** සමාසතද්ධිතපදානි පසිද්ධෙසු සාමඤ්ඤභූතානීති විසෙසකරණත්ථං **''තිලතෙලාදික''**න්ති වුත්තං. **පක්ඛිපනන්ති** පක්ඛිපනත්ථං. ''පක්ඛිපනවිජ්ජ''න්තිපි පාඨො, පක්ඛිපනහෙතුභූතං විජ්ජන්ති අත්ථො. **දක්ඛිණක්ඛකජණ්ණුලොහිතාදීහීති**

දක්ඛිණක්ඛකලොහිතදක්ඛිණජණ්ණුලොහිතාදීහි. **“පුබ්බෙ”**තිආදිනා අඞ්ගඅඞ්ගවිජ්ජානං විසෙසදස්සනෙන පුනරුත්තභාවමපනෙති. **අඞ්ගලට්ඨිං දිස්වාති** අඞ්ගුලිභූතං, අඞ්ගුලියා වා ජාතං අට්ඨිං පස්සිත්වා, අඞ්ගුලිච්ඡවිමත්තං අපස්සිත්වා තදට්ඨිවිපස්සනවසෙනෙව බ්‍යාකරොන්තීති වුත්තං හොති. ‘‘අඞ්ගලට්ඨින්ති සරීර’’න්ති (දී. නි. ටී. 1.21) පන **ආචරියධම්මපාලත්ථෙරෙන** වුත්තං, එවං සති අඞ්ගපච්චඞ්ගානං විරුහනභාවෙන ලට්ඨිසදිසත්තා සරීරමෙව අඞ්ගලට්ඨීති විඤ්ඤායති. **කුලපුත්තොති** ජාතිකුලපුත්තො, ආචාරකුලපුත්තො ච. **දිස්වාපීති** එත්ථ **අපි**-සද්දො අදිස්වාපීති සම්පිණ්ඩනත්ථො. අබ්භිනො සත්ථං **අබ්භෙය්‍යං**. මාසුරක්ඛෙන කතො ගන්ථො **මාසුරක්ඛො**. රාජූහි පරිභූත්තං සත්ථං **රාජසත්ථං.** සබ්බානිපෙතානි ඛත්තවිජ්ජාපකරණානි. **සිව**-සද්දො සන්තිඅත්ථොති ආහ **“සන්තිකරණවිජ්ජා”**ති, උපසග්ගූපසමනවිජ්ජාති අත්ථො. සිවා-සද්දමෙව රස්සං කත්වා එවමාහාති සන්ධාය **“සිඞ්ගාලරුතවිජ්ජා”**ති වදන්ති, සිඞ්ගාලානං රුතෙ සුභාසුභසඤ්ජානනවිජ්ජාති අත්ථො. **“භූතවෙජ්ජමන්තොති** භූතවසීකරණමන්තො. **භූරිඝරෙති** අන්තොපථවියං කතඝරෙ, මත්තිකාමයඝරෙ වා. ‘‘භූරිවිජ්ජා සස්සබුද්ධිකරණවිජ්ජා’’ති **සාරසමාසෙ. සප්පව්හායනවිජ්ජාති** සප්පාගමනවිජ්ජා. **විසවන්තමෙව වාති** විසවමානමෙව වා. භාවනිද්දෙසස්ස හි මාන-සද්දස්ස අන්තබ්‍යප්පදෙසො. යාය කරොන්ති, සා විසවිජ්ජාති යොජනා. ‘‘විසතන්ත්‍රමෙව වා’’තිපි පාඨො. එවං සති සරූපදස්සනං හොති, විසවිචාරණගන්ථොයෙවාති අත්ථො. තන්ත්‍රන්ති හි ගන්ථස්ස පරසමඤ්ඤා. **සපක්ඛකඅපක්ඛකද්විපදචතුප්පදානන්ති** පිඞ්ගලමක්ඛිකාදිසපක්ඛකසරගොලිකාදිඅපක්ඛකදෙවමනුස්සචඞ්ගොරාදිද්විපද- කණ්ටසසජම්බුකාදිචතුප්පදානං . **රුතං** වස්සිතං. **ගතං** ගමනං, එතෙන **“සකුණවිජ්ජා”**ති ඉධ මිගසද්දස්ස ලොපං, නිදස්සනමත්තං වා දස්සෙති. **සකුණඤාණන්ති** සකුණවසෙන සුභාසුභඵලස්ස ජානනං. නනු සකුණවිජ්ජාය එව වායසවිජ්ජාපවිට්ඨාති ආහ **“තං විසුඤ්ඤෙව සත්ථ”**න්ති. තංතංපකාසකසත්ථානුරූපවසෙන හි ඉධ තස්ස තස්ස වචනන්ති දට්ඨබ්බං.

පරිපක්කගතභාවො අත්තභාවස්ස, ජීවිතකාලස්ස ච වසෙන ගහෙතබ්බොති දස්සෙති **“ඉදානි”**තිආදිනා. **ආදිට්ඨඤාණන්ති** ආදිසිතබ්බස්ස ඤාණං. **සරරක්ඛණන්ති** සරතො අත්තානං, අත්තතො වා සරස්ස රක්ඛණං. **“සබ්බසඞ්ගාහික”**න්ති ඉමිනා මිග-සද්දස්ස සබ්බසකුණචතුප්පදෙසු පවත්තිං දස්සෙති, එකසෙසනිද්දෙසො වා එස චතුප්පදෙස්වෙව මිග-සද්දස්ස නිරුළ්හත්තා. සබ්බෙසම්පි සකුණචතුප්පදානං රුතජානනසත්ථස්ස මිගචක්කසමඤ්ඤා, යථා තං සුභාසුභජානනප්පකාරෙ සබ්බතො භද්‍රං චක්කාදිසමඤ්ඤාති ආහ **“සබ්බ…පෙ…. වුත්ත”**න්ති.

22. **“සාමිනො”**තිආදි පසට්ඨාපසට්ඨකාරණවචනං. **ලක්ඛණන්ති** තෙසං ලක්ඛණප්පකාසකසත්ථං. පාරිසෙසනයෙන අවසෙසං **ආවුධං. “යම්හි කුලෙ”**තිආදිනා ඉමස්මිං ඨානෙ තථාජානනහෙතු එව සෙසං ලක්ඛණන්ති දස්සෙති. **අයං විසෙසොති** ‘‘ලක්ඛණ’’න්ති හෙට්ඨා වුත්තා ලක්ඛණතො විසෙසො. තදත්ථාවිකරණත්ථං **“ඉදඤ්චෙත්ථ වත්ථූ”**ති වුත්තං **අග්ගිං ධමමානන්ති** අග්ගිං මුඛවාතෙන ජාලෙන්තං. **මක්ඛෙසීති** විනාසෙති. **පිළන්ධනකණ්ණිකායාති** කණ්ණාලඞ්කාරස්ස. **ගෙහකණ්ණිකායාති** ගෙහකූටස්ස, එතෙන එකසෙසනයං, සාමඤ්ඤනිද්දෙසං වා උපෙතං. **කච්ඡපලක්ඛණන්ති** කුම්මලක්ඛණං. **සබ්බචතුප්පදානන්ති** මිග-සද්දස්ස චතුප්පදවාචකත්තමාහ.

23. **අසුකදිවසෙති** දුතියාතතියාදිතිථිවසෙන වුත්තං. **අසුකනක්ඛත්තෙනාති** අස්සයුජභරණිකත්තිකාරොහණිආදිනක්ඛත්තයොගවසෙන. **විප්පවුත්ථානන්ති** විප්පවසිතානං සදෙසතො නික්ඛන්තානං. උපසඞ්කමනං **උපයානං. අපයානං** පටික්කමනං. **දුතියපදෙපීති** ‘‘බාහිරානං රඤ්ඤං…පෙ…. භවිස්සති’’ති වුත්තෙ දුතියවාක්‍යෙපි. ‘‘අබ්භන්තරානං රඤ්ඤං ජයො’’තිආදීහි ද්වීහි වාක්‍යෙහි වුත්තා **ජයපරාජයා පාකටායෙව.**

24. **රාහූති** රාහු නාම අසුරිස්සරො අසුරරාජා. තථා හි **මහාසමයසුත්තෙ** අසුරනිකායෙ වුත්තං –

> ‘‘සතඤ්ච බලිපුත්තානං, සබ්බෙ වෙරොචනාමකා;
> සන්නය්හිත්වා බලිසෙනං, රාහුභද්දමුපාගමු’’න්ති. (දී. නි. 2.339);

තස්ස චන්දිමසූරියානං ගහණං සංයුත්තනිකායෙ **චන්දිමසුත්තසූරියසුත්තෙහි** දීපෙතබ්බං. **ඉති**-සද්දො චෙත්ථ ආදිඅත්ථො ‘‘චන්දග්ගාහාදයො’’ති වුත්තත්තා, තෙන සූරියග්ගාහනක්ඛත්තග්ගාහා සඞ්ගය්හන්ති. තස්මා චන්දිමසූරියානම්ව නක්ඛත්තානම්පි රාහුනා ගහණං වෙදිතබ්බං. තතො එව හි **“අපි වා”**තිආදිනා නක්ඛත්තගාහෙ දුතියනයො වුත්තො. **අඞ්ගාරකාදිගාහසමායොගොපීති** අග්ගහිතග්ගහණෙන අඞ්ගාරකසසිපුත්තසුරගරුසුක්කරවිසුතකෙතුසඞ්ඛාතානං ගාහානං සමායොගො අපි නක්ඛත්තගාහොයෙව සහ පයොගෙන ගහණතො. සහපයොගොපි හි වෙදසමයෙන ගහණන්ති වුච්චති. **උක්කානං පතනන්ති** උක්කොභාසානං පතනං. වාතසඞ්ඝාතෙසු හි වෙගෙන අඤ්ඤමඤ්ඤං සඞ්ඝට්ටෙන්තෙසු දීපිකොභාසො විය ඔභාසො උප්පජ්ජිත්වා ආකාසතො පතති, තත්‍රායං උක්කාපාතවොහාරො. **ජොතිසත්ථෙපි** වුත්තං –

> ‘‘මහාසිඛා ච සුක්ඛග්ගා-රත්තානිලසිඛොජ්ජලා;
> පොරිසී ච පමාණෙන, උක්කා නානාවිධා මතා’’ති.

දිසාකාලුසියන්ති දිසාසු ඛොභනං, තං සරූපතො දස්සෙති **''අග්ගිසිඛධූමසිඛාදීහි ආකුලභාවො වියා''**ති ඉමිනා, අග්ගිසිඛධූමසිඛාදීනං බහුධා පාතුභාවො එව **දිසාදාහො** නාමාති වුත්තං හොති. තදෙව ''ධූමකෙතූ''ති ලොකියා වදන්ති. වුත්තඤ්ච **ජොතිසත්ථෙ** –

''කෙතූ විය සිඛාවතී, ජොති උප්පාතරූපිනී''ති.

සුක්ඛවලාහකගජ්ජනන්ති වුට්ඨිමන්තරෙන වායුවෙගවලිතස්ස වලාහකස්ස නදනං. යං ලොකියා ''නිඝාතො''ති වදන්ති. වුත්තඤ්ච **ජොතිසත්ථෙ** –

''යදාන්තලික්ඛෙ බලවා, මාරුතො මාරුතාහතො;
පතත්‍යධො ස නිඝාතො, ජායතෙ වායුසම්භවො''ති.

උදයනන්ති ලග්ගනමායූහනං.

''යදොදෙති තදා ලගනං, රාසීනමන්වයං කමා''ති –

හි වුත්තං. **අත්ථඞ්ගමනම්පි** තතො සත්තමරාසිප්පමාණවසෙන වෙදිතබ්බං. අබ්භා ධූමො රජො රාහූති ඉමෙහි චතූහි කාරණෙහි **අවිසුද්ධතා. තබ්බිනිමුත්තතා වොදානං.** වුත්තඤ්ච ''චත්තාරොමෙ භික්ඛවෙ, චන්දිමසූරියානං උපක්කිලෙසා, යෙහි උපක්කිලෙසෙහි උපක්කිලිට්ඨා චන්දිමසූරියා න තපන්ති න භාසන්ති න විරොචන්ති. කතමෙ චත්තාරො? අබ්භා භික්ඛවෙ, චන්දිමසූරියානං උපක්කිලෙසා, යෙන...පෙ.... ධූමො...පෙ.... රජො...පෙ.... රාහු භික්ඛවෙ...පෙ.... ඉමෙ ඛො...පෙ.... න විරොචන්තී''ති (අ. නි. 4.50).

25. දෙවස්සාති මෙඝස්ස. **ධාරානුප්පවෙච්ඡනං** වස්සනං. **අවග්ගාහොති** ධාරාය අවග්ගහණං දුග්ගහණං, තෙනාහ **''වස්සවිබන්ධො''**ති. **හත්ථමුද්දාති** හත්ථෙන අධිප්පෙතවිඤ්ඤාපනං, තං පන අඞ්ගුලිසඞ්කොචනෙන ගණනායෙවාති **ආචරියධම්මපාලත්ථෙරෙන** (දී. නි. ටී. 1.21) වුත්තං. ආචරියසාරිපුත්තත්ථෙරෙන පන ''හත්ථමුද්දා නාම අඞ්ගුලිපබ්බෙසු සඤ්ඤං ඨපෙත්වා ගණනා''ති දස්සිතා. **ගණනා වුච්චති අච්ඡිද්දකගණනා** පරිසෙසඤායෙන, සා පන පාදසිකමිලක්ඛකාදයො විය ''එකං ද්වෙ''තිආදිනා නවන්තවිධිනා නිරන්තරගණනාති වෙදිතබ්බා. සමූහනං **සඞ්කලනං** විසුං උප්පාදනං අපනයනං **පටුප්පාදනං** [සටුප්පාදනං (අට්ඨකථායං)] ''සදුප්පාදන''න්තිපි පඨන්ති, සම්මා උප්පාදනන්ති අත්ථො. **ආදි**-සද්දෙන වොකලනභාගහාරාදිකෙ සඞ්ගණ්හාති. තත්ථ **වොකලනං** විසුං සමූහකරණං, වොමිස්සනන්ති අත්ථො. භාගකරණං **භාගො.** භඤ්ජනං විභජනං **හාරො. සාති** යථාවුත්තා පිණ්ඩගණනා **දිස්වාති** එත්ථ දිට්ඨමත්තෙන ගණෙත්වාති අත්ථො ගහෙතබ්බො.

පටිභානකවීති එත්ථ අඞ්ගුත්තරාගමෙ (අ. නි. 4.231) වුත්තානන්ති සෙසො, කවීනං කබ්‍යකරණන්ති සම්බන්ධො, එතෙන කවීහි කතං, කවීනං වා ඉදං **කාවෙය්‍යන්ති** අත්ථං දස්සෙති. **''අත්තනො චින්තාවසෙනා''**තිආදි තෙසං සභාවදස්සනං. තථා හි වත්ථුං, අනුසන්ධිඤ්ච සයමෙව චිරෙන චින්තෙත්වා කරණවසෙන **චින්තාකවි** වෙදිතබ්බො. කිඤ්චි සුත්වා සුතෙන අසුතං අනුසන්ධෙත්වා කරණවසෙන **සුතකවි,** කිඤ්චි අත්ථං උපධාරෙත්වා තස්ස සඞ්ඛිපනවිත්ථාරණාදිවසෙන **අත්ථකවි,** යං කිඤ්චි පරෙන කතං කබ්බං වා නාටකං වා දිස්වා තංසදිසමෙව අඤ්ඤං අත්තනො ඨානුප්පත්තිකපටිභානෙන කරණවසෙන **පටිභානකවීති.** න්ති තමත්ථං. **තප්පටිභාගන්ති** තෙන දිට්ඨෙන සදිසං. ''කත්තබ්බ''න්ති එත්ථ විසෙසනං, ''කරිස්සාමී''ති එත්ථ වා භාවනපුංසකං. **ඨානුප්පත්තිකපටිභානවසෙනාති** කාරණානුරූපං පවත්තනකඤාණවසෙන. **ජීවිකත්ථායාති** පකරණාධිගතවසෙනෙව වුත්තං. කවීනං ඉදන්ති **කබ්‍යං,** යං ''ගීත''න්ති වුච්චති.

26. පරිග්ගහභාවෙන දාරිකාය ගණ්හනං **ආවාහනං.** තථා දානං **විවාහනං.** ඉධ පන තථාකරණස්ස උත්තරපදලොපෙන නිද්දෙසො, හෙතුගබ්භවසෙන වා, තෙනාහ **''ඉමස්ස දාරකස්සා''**තිආදි. **ඉතීති** එවංභොන්තෙසු, එවංභාවතො වා. **උට්ඨානන්ති** ඛෙත්තාදිතො උප්පන්නමායං. **ඉණන්ති** ධනවඩ්ඪනත්ථං පරස්ස දින්නං පරියුදඤ්චනං. පුබ්බෙ පරිච්ඡින්නකාලෙ අසම්පත්තෙපි උද්ධරිතම්ණං **උට්ඨානං,** යථාපරිච්ඡින්නකාලෙ පන සම්පත්තෙ **ඉණන්ති** කෙචි, තදයුත්තමෙව ඉණගහණෙනෙව සිජ්ඣනතො. පරෙසං දින්නං ඉණං වා ධනන්ති සම්බන්ධො. **ථාවරන්ති** චිරට්ඨිතිකං. දෙසන්තරෙ දිගුණතිගුණාදිගහණවසෙන භණ්ඩප්පයොජනං **පයොගො.** තත්ථ වා අඤ්ඤත්ථ වා යථාකාලපරිච්ඡෙදං වඩ්ඪිගහණවසෙන පයොජනං **උද්ධාරො.** ''භණ්ඩමූලරහිතානං වාණිජං කත්වා එත්තකෙන උදයෙන සහ මූලං දෙථා'ති ධනදානං **පයොගො,** තාවකාලිකදානං **උද්ධාරො''**තිපි වදන්ති. **අජ්ජ පයොජිතං දිගුණං චතුගුණං හොතීති** යදි අජ්ජ පයොජිතං භණ්ඩං, එවං අපරජ්ජ දිගුණං, අජ්ජ චතුගුණං හොතීති අත්ථො. සුභස්ස, සුඛෙන වා ගමනං පවත්තනං **සුභගො,** තස්ස කරණං **සුභගකරණං,** තං පන පියමනාපස්ස, සස්සිරීකස්ස වා කරණමෙවාති ආහ **''පියමනාපකරණ''**න්තිආදි. **සස්සිරිකකරණන්ති** සරීරසොභග්ගකරණං. **විලීනස්සාති** පතිට්ඨහිත්වාපි පරිපක්කමපාපුණිත්වා විලොපස්ස. තථා පරිපක්කභාවෙන **අට්ඨිතස්ස.** පරියායවචනමෙතං පදචතුක්කං. **භෙසජ්ජදානන්ති** ගබ්භසණ්ඨාපනභෙසජ්ජස්ස දානං. **තීහි කාරණෙහීති** එත්ථ වාතෙන, පාණකෙහි වා ගබ්භෙ

විනස්සන්තෙ න පුරිමකම්මුනා ඔකාසො කතො, තප්පච්චයා එව කම්මං විපච්චති, සයමෙව පන කම්මුනා ඔකාසෙ කතෙ න එකන්තෙන වාතා, පාණකා වා අපෙක්ඛිතබ්බාති කම්මස්ස විසුං කාරණභාවො වුත්තොති දට්ඨබ්බං. **විනයට්ඨකථායං** (වි. අට්ඨ. 2.185) පන වාතෙන පාණකෙහි වා ගබ්භො විනස්සන්තො කම්මං විනා න විනස්සතීති අධිප්පායෙන තමඤ්ඤාත්‍ර ද්වීහි කාරණෙහීති වුත්තං. **නිබ්බාපනීය**න්ති උපසමකරං. **පටිකම්ම**න්ති යථා තෙ න බාදන්ති, තථා පටිකරණං.

බන්ධකරණන්ති යථා ජිං චාලෙතුං න සක්කොති, එවං අනාලොළිතකරණං. **පරිවත්තනත්ථ**න්ති ආවුධාදිනා සහ උක්ඛිත්තහත්ථානං අඤ්ඤත්ථ පරිවත්තනත්ථං, අත්තනා ගොපිතට්ඨානෙ අබ්පෙත්වා පරත්ථ ඛිපනත්ථන්ති වුත්තං හොති. **ඛිපතීති** ච අඤ්ඤත්ථ ඛිපතීති අත්ථො. **විනිච්ඡයට්ඨානෙති** අඩ්ඩවිනිච්ඡයට්ඨානෙ. ඉච්ඡිතත්ථස්ස දෙවතාය කණ්ණෙ කථනවසෙන ජප්පනං **කණ්ණජප්පන**න්ති ච වදන්ති. **දෙවතං ඔතාරෙත්වාති** එත්ථ මන්තජප්පනෙන දෙවතාය ඔතාරණං. **ජීවිකත්ථායාති** යථා පාරිචරියං කත්වා ජීවිතවුත්ති හොති, තථා ජීවිතවුත්තිකරණත්ථාය. **ආදිච්චපාරිචරියාති** කරමාලාහි පූජං කත්වා සකලදිවසං ආදිච්චාභිමුඛාවට්ඨානෙන ආදිච්චස්ස පරිචරණං. **"තථෙවා"**ති ඉමිනා ''ජීවිකත්ථායා''ති පදමාකඩ්ඪති. **සිරිව්හායන**න්ති ඊ-කාරතො අ-කාරලොපෙන සන්ධිනිද්දෙසො, තෙනාහ **"සිරියා අව්හායන"**න්ති. **"සිරෙනා"**ති පන ඨානවසෙන අව්හායනාකාරං දස්සෙති. යෙ තු අ-කාරතො අ-කාරස්ස ලොපං කත්වා ''සිරව්හායන''න්ති පඨන්ති, තෙසං පාඨෙ අයමත්ථො ''මන්තං ජප්පෙත්වා සිරසා ඉච්ඡිතස්ස අත්ථස්ස අව්හායන''න්ති.

27. දෙවට්ඨානන්ති දෙවායතනං. **උපහාර**න්ති පූජං. **සමිද්ධිකාලෙති** ආයාචිතස්ස අත්ථස්ස සිද්ධකාලෙ. **සන්තිපටිස්සවකම්ම**න්ති දෙවතායාචනාය යා සන්ති පටිකත්තබ්බා, තස්සා පටිස්සවකරණං. **සන්තීති** චෙත්ථ මන්තජප්පනෙන පූජාකරණං, තාය සන්තියා ආයාචනප්පයොගොති අත්ථො. **තස්මින්ති** යං ''සචෙ මෙ ඉදං නාම සමිජ්ඣිස්සතී''ති වුත්තං, තස්මිං පටිස්සවඵලභූතෙ යථාභිපත්ථිතකම්මස්මිං. **තස්සාති** යො ''පණිධී''ති ච වුත්තො, තස්ස පටිස්සවස්ස. යථාපටිස්සවඤ්හි උපහාරෙ කතෙ පණිධිආයාචනා කතා නියාතිතා හොතීති. **ගහිතමන්තස්සාති** උග්ගහිතමන්තස්ස. **පයොගකරණ**න්ති උපචාරකම්මකරණං. **ඉතීති** කාරණත්ථෙ නිපාතො, තෙන වස්සවොස්ස-සද්දානං පුරිසපණ්ඩකෙසු පවත්තිං කාරණභාවෙන දස්සෙති, පණ්ඩකතො විසෙසෙන අසති භවතීති **වස්සො.** පුරිසලිඞ්ගතො විරහෙන අවඅසති හීළිතො හුත්වා භවතීති **වොස්සො.** විසෙසො රාගස්සවො යස්සාති **වස්සො.** විගතො රාගස්සවො යස්සාති **වොස්සොති** නිරුත්තිනයෙන පදසිද්ධීතිපි වදන්ති. **වස්සකරණං** තදනුරූපභෙසජ්ජෙන. **වොස්සකරණං** පන උද්ධතබීජතාදිනාපි, තෙනෙව **ජාතකට්ඨකථායං** ''වොස්සවරාති උද්ධතබීජා ඔරොධපාලකා''ති වුත්තං . **අච්ඡන්දිකභාවමත්ත**න්ති ඉත්ථියා අකාමභාවමත්තං. **ලිඞ්ග**න්ති පුරිසනිමිත්තං.

වත්ථුබලිකම්මකරණන්ති සරවත්ථුස්මිං බලිකම්මස්ස කරණං, තං පන උපද්දවපටිබාහනත්ථං, වඩ්ඪනත්ථඤ්ච කරොන්ති, මන්තජප්පනෙන අත්තනො, අඤ්ඤෙසඤ්ච **මුඛසුද්ධිකරණං. තෙස**න්ති අඤ්ඤෙසං. **යොග**න්ති භෙසජ්ජපයොගං. **වමන**න්ති පච්ඡින්දනං. **උද්ධංවිරෙචන**න්ති වමනභෙදමෙව ''උද්ධං දොසානං නීහරණ''න්ති වුත්තත්තා. **විරෙචන**න්ති පකතිවිරෙචනමෙව. **අධොවිරෙචන**න්ති සුද්ධවත්ථිකසාවවත්ථිආදිවත්ථිකිරියා ''අධො දොසානං නීහරණ''න්ති වුත්තත්තා. අථො වමනං උග්ගිරණමෙව, උද්ධංවිරෙචනං දොසනීහරණං. තථා විරෙචනං විරෙකොව, අධොවිරෙචනං දොසනීහරණන්ති අයමෙතෙසං විසෙසො පාකටො හොති. **දොසාන**න්ති ච පිත්තාදිදොසානන්ති අත්ථො. සෙම්හනීහරණාදි **සිරොවිරෙචනං. කණ්ණබන්ධනත්ථ**න්ති ඡින්නකණ්ණානං සඞ්ඝටනත්ථං. **වණහරණත්ථ**න්ති අරුපනයනත්ථං. **අක්ඛිතප්පනතෙල**න්ති අක්ඛීසු උසුමස්ස නීහරණතෙලං. යෙන අක්ඛිම්හි අඤ්ජිතෙ උණ්හං උසුමං නික්ඛමති. යං නාසිකාය ගණ්හීයති, තං **නත්ථු. පටලානීති** අක්ඛිපටලානි. **නීහරණසමත්ථ**න්ති අපනයනසමත්ථං. **ඛාරඤ්ජන**න්ති ඛාරකමඤ්ජනං. සීතමෙව සච්චං නිරුත්තිනයෙන, තස්ස කාරණං අඤ්ජනං **සච්චඤ්ජන**න්ති ආහ **"සීතලභෙසජ්ජඤ්ජන"**න්ති. **සලාකවෙජ්ජකම්ම**න්ති අක්ඛිරොගවෙජ්ජකම්මං. සලාකසදිසත්තා සලාකසඞ්ඛාතස්ස අක්ඛිරොගස්ස වෙජ්ජකම්මන්ති හි **සාලාකියං.** ඉදං පන වුත්තාවසෙසස්ස අක්ඛිරොගපටිකම්මස්ස සඞ්ගහණත්ථං වුත්තං ''තප්පනාදයොපි හි සාලාකියානෙවා''ති. පටිවිද්ධස්ස සලාකස්ස නික්ඛමනත්ථං වෙජ්ජකම්මං සලාකවෙජ්ජකම්මන්ති කෙචි, තං පන සල්ලකත්තියපදෙනෙව සඞ්ගහිතන්ති දට්ඨබ්බං.

සල්ලස්ස පටිවිද්ධස්ස කත්තනං උබ්බාහනං **සල්ලකත්තං,** තදත්ථාය වෙජ්ජකම්මං **සල්ලකත්තවෙජ්ජකම්මං.** කුමාරං හරතීති **කුමාරභතො,** තස්ස භාවො **කොමාරභච්චං,** කුමාරො එව වා **කොමාරො,** භතනං **භච්චං,** තස්ස භච්චං තථා, තදභිනිප්ඵාදකං වෙජ්ජකම්මන්ති අත්ථො. මූලානි පධානානි රොගූපසමනෙ සමත්ථානි භෙසජ්ජානි **මූලභෙසජ්ජානි,** මූලානං වා බ්‍යාධීනං භෙසජ්ජානි තථා. මූලානුබන්ධවසෙන හි දුවිධො බ්‍යාධි. තත්‍ර මූලබ්‍යාධිම්හි තිකිච්ඡිතෙ යෙභුය්‍යෙන ඉතරං වූපසමති, තෙනාහ **"කායතිකිච්ඡතං දස්සෙති"**තිආදි . තත්ථ **කායතිකිච්ඡත**න්ති මූලභාවතො සරීරභූතෙහි භෙසජ්ජෙහි, සරීරභූතානං වා රොගානං තිකිච්ඡකභාවං. **ඛාරාදීනීති** ඛාරොදකාදීනි. **තදනුරූපෙ වණෙති** වූපසමිතස්ස මූලබ්‍යාධිනො අනුච්ඡවිකෙ අරුම්හි. **තෙස**න්ති මූලභෙසජ්ජානං. **අපනයනං** අපහරණං, තෙහි අතිකිච්ඡනන්ති වුත්තං හොති. ඉදඤ්ච කොමාරභච්චසල්ලකත්තසාලාකියාදිවිසෙසභූතානං තන්තීනං පුබ්බෙ වුත්තත්තා පාරිසෙසවසෙන වුත්තං, තස්මා තදවසෙසාය තන්තියා ඉධ සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො, සබ්බානි චෙතානි ආජීවහෙතුකානියෙව ඉධාධිප්පෙතානි ''මිච්ඡාජීවෙන ජීවිකං කප්පෙන්තී''ති (දී. නි. 1.21) වුත්තත්තා. යං පන තත්ථ තත්ථ පාළියං ''ඉති වා''ති වුත්තං. තත්ථ **ඉතී**-ති පකාරත්ථෙ නිපාතො, **වා**-ති විකප්පනත්ථෙ. ඉදං වුත්තං හොති –

ඉමිනා පකාරෙන, ඉතො අඤ්ඤෙන වාති. තෙන යානි ඉතො බාහිරකපබ්බජිතා සිප්පායතනවිජ්ජාට්ඨානාදීනි ජීවිකොපායභූතානි ආජීවිකපකතා උපජීවන්ති, තෙසං පරිග්ගහො කතොති වෙදිතබ්බං.

මහාසීලවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පුබ්බන්තකප්පිකසස්සතවාදවණ්ණනා

28. ඉදානි සුඤ්ඤතාපකාසනවාරස්සත්ථං වණ්ණෙන්තො අනුසන්ධිං පකාසෙතුං **"එව"**න්තිආදිමාහ. තත්ථ **වුත්තවණ්ණස්සාති** සහත්ථෙ ඡට්ඨීවචනං, සාමිඅත්ථෙ වා අනුසන්ධි-සද්දස්ස භාවකම්මවසෙන කිරියාදෙසනාසු පවත්තනතො. **භික්ඛුසඞ්ඝෙන වුත්තවණ්ණස්සාති** ''යාවඤ්චිදං තෙන භගවතා''තිආදිනා වුත්තවණ්ණස්ස. තත්‍ර පාළියං අයං සම්බන්ධො – න භික්ඛවෙ, එත්තකා එව බුද්ධගුණා යෙ තුම්හාකං පාකටා, අපාකටා පන ''අත්ථි භික්ඛවෙ, අඤ්ඤෙ ධම්මා''ති විත්ථාරො. ''ඉමෙ දිට්ඨිට්ඨානා එවං ගහිතා''තිආදිනා සස්සතාදිදිට්ඨිට්ඨානානං යථාගහිතාකාරස්ස සුඤ්ඤභාවප්පකාසනතො, ''තඤ්ච පජානනං න පරාමසතී''ති සීලාදීනඤ්ච අපරාමසනීයභාවදීපනෙන නිච්චසාරාදිවිරහප්පකාසනතො, යාසු වෙදනාසු අවීතරාගතාය බාහිරානං එතානි දිට්ඨිවිබන්ධකානි සම්භවන්ති, තාසං පච්චයභූතානඤ්ච සම්මොහාදීනං වෙදකකාරකසභාවාභාවදස්සනමුඛෙන සබ්බධම්මානං අත්තත්තනියතාවිරහදීපනතො, අනුපාදාපරිනිබ්බානදීපනතො ච අයං දෙසනා සුඤ්ඤතාවිභාවනප්පධානාති ආහ **"සුඤ්ඤතාපකාසනං ආරභී"**ති.

පරියත්තීති විනයාදිභෙදභින්නා මනසා වවත්ථාපිතා තන්ති. **දෙසනාති** තස්සා තන්තියා මනසා වවත්ථාපිතාය විභාවනා, යථාධම්මං ධම්මාභිලාපභූතා වා පඤ්ඤාපනා, අනුලොමාදිවසෙන වා කථනන්ති පරියත්තිදෙසනානං විසෙසො පුබ්බෙයෙව වවත්ථාපිතොති ඉමමත්ථං සන්ධාය **"දෙසනාය, පරියත්තිය"**න්ති ච වුත්තං. **එවමාදීසූති** එත්ථ **ආදි**-සද්දෙන සච්චසභාවසමාධිපඤ්ඤාපකතිපුඤ්ඤාපත්තිඤෙය්‍යාදයො සඞ්ගය්හන්ති. තථා හි අයං **ධම්ම**-සද්දො ''චතුන්නං භික්ඛවෙ, ධම්මානං අනනුබොධා''තිආදීසු (අ. නි. 4.1) සච්චෙ පවත්තති, ''කුසලා ධම්මා අකුසලා ධම්මා''තිආදීසු (ධ. ස. තිකමාතිකා 1) සභාවෙ, ''එවංධම්මා තෙ භගවන්තො අහෙසු''න්තිආදීසු (දී. නි. 2.13, 94, 145; 3.142; ම. නි. 3.167; සං. නි. 5.378) සමාධිම්හි, ''සච්චං ධම්මො ධිති චාගො, ස වෙ පෙච්ච න සොචති''තිආදීසු (සං. නි. 1.246; සු. නි. 190) පඤ්ඤායං, ''ජාතිධම්මානං භික්ඛවෙ, සත්තානං එවං ඉච්ඡා උප්පජ්ජතී''තිආදීසු (ම. නි. 1.131; 3.373; පටි. ම. 1.33) පකතියං, ''ධම්මො සුචිණ්ණො සුඛමාවහාතී''තිආදීසු (සු. නි. 184; ථෙරගා. 303; ජා. 1.10.102; 15.385) පුඤ්ඤෙ, ''චත්තාරො පාරාජිකා ධම්මා''තිආදීසු (පාරා. 233) ආපත්තියං, ''සබ්බෙ ධම්මා සබ්බාකාරෙන බුද්ධස්ස භගවතො ඤාණමුඛෙ ආපාථමාගච්ඡන්තී''තිආදීසු (මහානි. 156; චූළනි. 85; පටි. ම. 3.5) ඤෙය්‍යෙ පවත්තති. **ධම්මා හොන්තීති** සත්තජීවතො සුඤ්ඤා ධම්මමත්තා හොන්තීති අත්ථො. කිමත්ථියං ගුණෙ පවත්තනන්ති ආහ **"තස්මා"**තිආදි.

මකසතුණ්ඩසූචියාති සූචිමුඛමක්ඛිකාය තුණ්ඩසඞ්ඛාතාය සූචියා. අලබ්භනෙය්‍යපතිට්ඨො වියාති සම්බන්ධො. **අඤ්ඤත්‍ර තථාගතාති** ඨපෙත්වා තථාගතං. **"දුද්දසා"**ති පදෙනෙව තෙසං ධම්මානං දුක්ඛොගාහතා පකාසිතාති **"අලබ්භනෙය්‍යපතිට්ඨා"** ඉච්චෙව වුත්තං. ලභිතබ්බාති **ලබ්භනීයා,** සා එව **ලබ්භනෙය්‍යා,** ලභීයතෙ වා **ලබ්භනං,** තමරහතීති **ලබ්භනෙය්‍යා,** න ලබ්භනෙය්‍යා **අලබ්භනෙය්‍යා, පතිට්ඨහන්ති** එත්ථාති **පතිට්ඨා,** පතිට්ඨහනං වා **පතිට්ඨා,** අලබ්භනෙය්‍යා පතිට්ඨා එත්ථාති **අලබ්භනෙය්‍යපතිට්ඨා**. ඉදං වුත්තං හොති – සචෙ කොචි අත්තනො පමාණං අජානන්තො ඤාණෙන තෙ ධම්මෙ ඔගාහිතුං උස්සාහං කරෙය්‍ය, තස්ස තං ඤාණං අප්පතිට්ඨමෙව මකසතුණ්ඩසූචි විය මහාසමුද්දෙති. ඔගාහිතුමසක්කුණෙය්‍යතාය ''එත්තකා එතෙ ඊදිසා වා''ති තෙ පස්සිතුං න සක්කාති වුත්තං **"ගම්භීරත්තා එව දුද්දසා"**ති. යෙ පන දට්ඨුමෙව න සක්කා, තෙසං ඔගාහිත්වා අනු අනු බුජ්ඣනෙ කථා එව නත්ථීති ආහ **"දුද්දසත්තා එව දුරනුබොධාති**. සබ්බකිලෙසපරිළාහපටිප්පස්සද්ධිසඞ්ඛාතඅග්ගඵලමත්ථකෙ සමුප්පන්නතා, පුරෙචරානුචරවසෙන නිබ්බුතසබ්බකිලෙසපරිළාහසමාපත්තිසමොකිණ්ණත්තා ච **නිබ්බුතසබ්බපරිළාහා.** තබ්භාවතො **සන්තාති** අත්ථො. **සන්තාරම්මණාති** මග්ගඵලනිබ්බානානි අනුපසන්තසභාවානං කිලෙසානං, සඞ්ඛාරානඤ්ච අභාවතො.

අථ වා කසිණුග්ඝාටිමාකාසතබ්බිසයවිඤ්ඤාණානං අනන්තභාවො විය සුසමූහතවික්ඛෙපතාය නිච්චසමාහිතස්ස මනසිකාරස්ස වසෙන තදාරම්මණධම්මානං සන්තභාවො වෙදිතබ්බො. අවිරජ්ඣිත්වා නිමිත්තපටිවෙධො විය ඉස්සාසානං අවිරජ්ඣිත්වා ධම්මානං යථාභූතසභාවාවබොධො සාදුරසො මහාරසොව හොතීති ආහ **"අතිත්තිකරණට්ඨෙනා"**ති, අතප්පනකරණසභාවෙනාති අත්ථො. සොභිච්චං තිත්ති තප්පනන්ති හි පරියායො. **අතිත්තිකරණට්ඨෙනාති** පත්ථෙත්වා සාදුරසකරණට්ඨෙනාතිපි අත්ථං වදන්ති. පටිවෙධප්පත්තානං තෙසු ච බුද්ධානමෙව සබ්බාකාරෙන විසයභාවූපගමනතො න තක්කබුද්ධියා ගොචරාති ආහ **"උත්තමඤාණවිසයත්තා"**තිආදි. **නිපුණාති** ඤෙය්‍යෙසු තික්ඛප්පවත්තියා ඡෙකා. යස්මා පන සො ඡෙකභාවො ආරම්මණෙ අප්පටිහතවුත්තිතාය, සුඛුමඤෙය්‍යග්ගහණසමත්ථතාය ච සුපාකටො හොති, තස්මා වුත්තං **"සණ්හසුඛුමසභාවත්තා"**ති. **පණ්ඩිතෙහියෙවාති** අවධාරණං සමත්ථෙතුං **"බාලානං අවිසයත්තා"**ති ආහ.

අයං අට්ඨකථානයතො අපරො නයො – විනයපණ්ණත්තිආදිගම්භීරනෙය්‍යවිභාවනතො **ගම්භීරා.** කදාචියෙව අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යෙ මහාකප්පෙ අතික්කමිත්වාපි දුල්ලභදස්සනතාය **දුද්දසා.** දස්සනඤ්චෙත්ථ පඤ්ඤාචක්ඛුවසෙනෙව වෙදිතබ්බං. ධම්මන්වයසඞ්ඛාතස්ස අනුබොධස්ස කස්සචිදෙව සම්භවතො **දුරනුබොධා.** සන්තසභාවතො, වෙනෙය්‍යානඤ්ච සබ්බගුණසම්පදානං පරියොසානත්තා **සන්තා.** අත්තනො පච්චයෙහි පධානභාවං නීතතාය **පණීතා.** සමධිගතසච්චලක්ඛණතාය අතක්කෙහි පුග්ගලෙහි, අතක්කෙන වා ඤාණෙන අවචරිතබ්බතො **අතක්කාවචරා.** නිපුණං, නිපුණෙ වා අත්ථෙ සච්චපච්චයාකාරාදිවසෙන විභාවනතො **නිපුණා.** ලොකෙ අග්ගපණ්ඩිතෙන සම්මාසම්බුද්ධෙන වෙදිතබ්බතො පකාසිතබ්බතො **පණ්ඩිතවෙදනීයා.**

අනාවරණඤාණපටිලාභතො හි භගවා ‘‘සබ්බවිදූහමස්මි, (ම. නි. 1.178; 2.342; ධ. ප. 353; මහාව. 11) දසබලසමන්නාගතො භික්ඛවෙ, තථාගතො’’තිආදිනා (සං. නි. 2.21; 2.22) අත්තනො සබ්බඤ්ඤුතාදිගුණෙ පකාසෙසි, තෙනෙවාහ **‘‘සයං අභිඤ්ඤා සච්ඡිකත්වා පවෙදෙති’’**ති. **සයං**-සද්දෙන, නිද්ධාරිතාවධාරණෙන වා නිවත්තෙතබ්බමත්ථං දස්සෙතුං **‘‘අනඤ්ඤනෙය්‍යො හුත්වා’’**ති වුත්තං, අඤ්ඤෙහි අබොධිතො හුත්වාති අත්ථො. **අභිඤ්ඤා**ති ය-කාරලොපො ‘‘අඤ්ඤාණතා ආපජ්ජති’’තිආදීසු (පරි. 296) වියාති දස්සෙති **‘‘අභිවිසිට්ඨෙන ඤාණෙනා’’**ති ඉමිනා. අපිච **‘‘සයං අභිඤ්ඤා’’**ති පදස්ස **අනඤ්ඤනෙය්‍යො හුත්වා**ති අත්ථවචනං, **‘‘සච්ඡිකත්වා’’**ති පදස්ස පන **සයමෙව…පෙ…. කත්වා**ති. සයං-සද්දා හි සච්ඡිකත්වාති එත්ථාපි සම්බජ්ඣිතබ්බො. **අභිවිසිට්ඨෙන ඤාණෙනා**ති ච තස්ස හෙතුවචනං, කරණවචනං වා.

තත්ථ කිඤ්චාපි සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං ඵලනිබ්බානානි විය සච්ඡිකාතබ්බසභාවං න හොති, ආසවක්ඛයඤාණෙ පන අධිගතෙ අධිගතමෙව හොති, තස්මා තස්ස පච්චක්ඛකරණං සච්ඡිකිරියාති ආහ **‘‘අභිවිසිට්ඨෙන ඤාණෙන පච්චක්ඛං කත්වා’’**ති. හෙතුඅත්ථෙ චෙතං කරණවචනං, අග්ගමග්ගඤාණසඞ්ඛාතස්ස අභිවිසිට්ඨඤාණස්සාධිගමහෙතූති අත්ථො. අභිවිසිට්ඨඤාණන්ති වා පච්චවෙක්ඛණාඤාණෙ අධිප්පෙතෙ කරණත්ථෙ කරණවචනම්පි යුජ්ජතෙව. පවෙදනඤ්චෙත්ථ අඤ්ඤාවිසයානං සච්චාදීනං දෙසනාකිච්චසාධනතො, ‘‘එකොම්හි සම්මාසම්බුද්ධො’’තිආදිනා (මහාව. 11; කථා. 405) පටිජානනතො ච වෙදිතබ්බං. **ගුණධම්මෙහී**ති ගුණසඞ්ඛාතෙහි ධම්මෙහි. යථාභූතමෙව **යථාභුච්චං** සකත්ථෙ ණ්‍යපච්චයවසෙන.

වදමානාති එත්ථ සත්තිඅත්ථො මානසද්දො යථා ‘‘එකපුග්ගලො භික්ඛවෙ, ලොකෙ උප්පජ්ජමානො උප්පජ්ජති’’ති, (අ. නි. 1.170; කථා. 405) තස්මා වත්තුං උස්සාහං කරොන්තොති අත්ථො. එවංභූතා හි වත්තුකාමා නාම හොන්ති, තෙනාහ **‘‘තථාගතස්සා’’**තිආදි . සාවසෙසං වදන්තාපි විපරීතවදන්තා විය සම්මා වදන්තීති න වත්තබ්බාති යථා සම්මා වදන්ති, තථා දස්සෙතුං **‘‘අභාපෙත්වා’’**තිආදි වුත්තං. තෙන හි අනවසෙසවදනමෙව සම්මා වදනන්ති දස්සෙති. **‘‘වත්තුං සක්කුණෙය්‍යු’’**න්ති ඉමිනා ච ‘‘වදෙය්‍යු’’න්ති එතස්ස සමත්ථනත්ථභාවමාහ යථා ‘‘සො ඉමං විජටයෙ ජට’’න්ති (සං. නි. 1.23; පෙටකො. 22; මි. ප. 1.1.9) යෙ එවං භගවතා ථොමිතා, තෙ ධම්මා කතමෙති යොජනා. ‘‘අත්ථි භික්ඛවෙ, අඤ්ඤෙව ධම්මා’’තිආදිපාළියා ‘‘සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණ’’න්ති වුත්තවචනස්ස විරොධිභාවං චොදෙන්තො **‘‘යදි එව’’**න්තිආදිමාහ. තත්ථ **යදි එව**න්ති එවං ‘‘සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණ’’න්ති වුත්තවචනං යදි සියාති අත්ථො. **බහුවචනනිද්දෙසො**ති ‘‘අත්ථි භික්ඛවෙ’’තිආදීනි සන්ධාය වුත්තං. **අත්ථි**-සද්දොපි හි ඉධ බහුවචනොයෙව ‘‘අත්ථි ඛීරා, අත්ථි ගාවො’’තිආදීසු විය නිපාතභාවස්සෙව ඉච්ඡිතත්තා. යදිපි තදිදං ඤාණං එකමෙව සභාවතො, තථාපි සම්පයොගතො, ආරම්මණතො ච පුථුවචනප්පයොගමරහතීති විස්සජ්ජෙති **‘‘පුථුචිත්ත…පෙ…. රම්මණතො’’**ති ඉමිනා. **පුථුචිත්තසමායොගතො**ති පුථූහි චිත්තෙහි සම්පයොගතො. පුථූනි ආරම්මණානි එතස්සාති **පුථුආරම්මණං,** තබ්භාවතො සබ්බාරම්මණත්තාති වුත්තං හොති.

අපිච පුථු ආරම්මණං ආරම්මණමෙතස්සාති පුථුආරම්මණාරම්මණන්ති එතස්මිං අත්ථෙ ‘‘ඔට්ඨමුඛො, කාමාවචර’’න්තිආදීසු විය එකස්ස ආරම්මණසද්දස්ස ලොපං කත්වා **‘‘පුථුආරම්මණතො’’**ති වුත්තං, තෙනස්ස පුථුඤාණකිච්චසාධකත්තං දස්සෙති. තථා හෙතං ඤාණං තීසු කාලෙසු අප්පටිහතඤාණං, චතුයොනිපරිච්ඡෙදකඤාණං, පඤ්චගතිපරිච්ඡෙදකඤාණං, ඡසු අසාධාරණඤාණෙසු සෙසාසාධාරණඤාණානි, සත්තාරියපුග්ගලවිභාවනකඤාණං, අට්ඨසු පරිසාසු අකම්පනඤාණං, නවසත්තාවාසපරිජානනඤාණං, දසබලඤාණන්ති එවමාදීනං අනෙකසතසහස්සභෙදානං ඤාණානං යථාසම්භවං කිච්චං සාධෙති, තෙසං ආරම්මණභූතානං අනෙකෙසම්පි ධම්මානං තදාරම්මණභාවතොති දට්ඨබ්බං. **‘‘තඤ්හී’’**තිආදි යථාක්කමං තබ්බිවරණං. **‘‘යථාහා’’**තිආදිනා පටිසම්භිදාමග්ගපාළිං සාධකභාවෙන දස්සෙති. **තත්ථා**ති අතීතධම්මෙ. එකවාරවසෙන පුථුආරම්මණභාවං නිවත්තෙත්වා අනෙකවාරවසෙන කමප්පවත්තියා තං දස්සෙතුං **‘‘පුනප්පුනං උප්පත්තිවසෙනා’’**ති වුත්තං. කමෙනාපි හි සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං විසයෙසු පවත්තති, න තථා සකිංයෙව . යථා බාහිරකා වදන්ති ‘‘සකිංයෙව සබ්බඤ්ඤූ සබ්බං ජානාති, න කමෙනා’’ති.

යදි එවං අචින්තෙය්‍යාපරිමෙය්‍යප්පභෙදස්ස ඤෙය්‍යස්ස පරිච්ඡෙදවතා එකෙන ඤාණෙන නිරවසෙසතො කථං පටිවෙධොති, කො වා එවමාහ ‘‘පරිච්ඡෙදවන්තං සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණ’’න්ති. අපරිච්ඡෙදඤ්හි තං ඤාණං ඤෙය්‍යමිව. වුත්තඤ්හෙතං ‘‘යාවතකං ඤාණං, තාවතකං ඤෙය්‍යං. යාවතකං ඤෙය්‍යං, තාවතකං ඤාණ’’න්ති (මහානි. 69, 156; චූළනි. 85; පටි. ම. 3.5 අධිප්පායත්ථමෙව ගහිතං විය දිස්සති) එවම්පි ජාතිභූමිසභාවාදිවසෙන, දිසාදෙසකාලාදිවසෙන ච අනෙකභෙදභින්නෙ ඤෙය්‍යෙ කමෙන ගය්හමානෙ අනවසෙසපටිවෙධො න සම්භවතියෙවාති? නයිදමෙවං. යඤ්හි කිඤ්චි භගවතා ඤාතුමිච්ඡිතං සකලමෙකදෙසො වා, තත්ථ අප්පටිහතචාරිතාය පච්චක්ඛතො ඤාණං පවත්තති.

වික්ඛෙපාභාවතො ච භගවා සබ්බකාලං සමාහිතොති ඤාතුමිච්ඡිතස්ස පච්චක්ඛභාවො න සක්කා නිවාරෙතුං. වුත්තඤ්හි ‘‘ආකඞ්ඛාපටිබද්ධං බුද්ධස්ස භගවතො ඤාණ’’න්තිආදි, (මහානි. 69, 156; චූළනි. 85; පටි. ම. 3.5) නනු චෙත්ථ දූරතො චිත්තපටං පස්සන්තානං විය, ‘‘සබ්බෙ ධම්මා අනත්තා’’ති විපස්සන්තානං විය ච අනෙකධම්මාවබොධකාලෙ අනිරූපිතරූපෙන භගවතො ඤාණං පවත්තතීති ගහෙතබ්බන්ති? ගහෙතබ්බං අචින්තෙය්‍යානුභාවතාය බුද්ධඤාණස්ස. තෙනෙවාහ ‘‘බුද්ධවිසයො අචින්තෙය්‍යො’’ති, (අ. නි. 4.77) ඉදං පනෙත්ථ සන්නිට්ඨානං – සබ්බාකාරෙන සබ්බධම්මාවබොධනසමත්ථස්ස ආකඞ්ඛාපටිබද්ධවුත්තිනො අනාවරණඤාණස්ස පටිලාභෙන භගවා සන්තානෙන සබ්බධම්මපටිවෙධසමත්ථො අහොසි සබ්බනෙය්‍යාවරණස්ස පහානතො, තස්මා සබ්බඤ්ඤූ, න සකිංයෙව සබ්බධම්මාවබොධතො යථාසන්තානෙන සබ්බස්ස ඉන්ධනස්ස දහනසමත්ථතාය පාවකො ‘‘සබ්බභූ’’ති වුච්චතීති.

කාමඤ්චායමත්ථො පුබ්බෙ විත්ථාරිතොයෙව, පකාරන්තරෙන පන සොතුජනානුග්ගහකාමතාය, ඉමිස්සා ච පොරාණසංවණ්ණනාවිසොධනවසෙන පවත්තත්තා පුන විභාවිතොති න චෙත්ථ පුනරුත්තිදොසො පරියෙසිතබ්බො, එවමීදිසෙසු. එත්ථ ච කිඤ්චාපි භගවතො දසබලාදිඤාණානිපි අනඤ්ඤසාධාරණානි, සබ්බදෙසවිසයත්තා පන තෙසං ඤාණානං න තෙහි බුද්ධගුණා අභාපෙත්වා ගහිතා නාම හොන්ති. සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණස්ස පන නිප්පදෙසවිසයත්තා තස්මිං ගහිතෙ සබ්බෙපි බුද්ධගුණා ගහිතා එව නාම හොන්ති, තස්මා පාළිඅත්ථානුසාරෙන තදෙව ඤාණං ගහිතන්ති වෙදිතබ්බං. පාළියම්පි හි ‘‘යෙහි තථාගතස්ස යථාභුච්චං වණ්ණං සම්මා වදමානා වදෙය්‍යු’’න්ති තමෙව පකාසිතං තමන්තරෙන අඤ්ඤස්ස නිප්පදෙසවිසයස්ස අභාවතො, නිප්පදෙසවිසයෙනෙව ච යථාභුච්චං සම්මා වදනසම්භවතොති.

අඤ්ඤෙවාති එත්ථ **එව**-සද්දො සන්නිට්ඨාපනත්ථොති දස්සෙතුං **‘‘අඤ්ඤෙවාති ඉදං පනෙත්ථ වවත්ථාපනවචන’’**න්ති වුත්තං, **වවත්ථාපනවචනන්ති** ච සන්නිට්ඨාපනවචනන්ති අත්ථො, **සන්නිට්ඨාපනඤ්ච** අවධාරණමෙව. කථන්ති ආහ **‘‘අඤ්ඤෙවා’’**තිආදි. **‘‘න පාණාතිපාතා වෙරමණිආදයො’’**ති ඉමිනා අවධාරණෙන නිවත්තිතං දස්සෙති. අයඤ්ච **එව**-සද්දො අනියතදෙසතාය ච-සද්දො විය යත්ථ වුත්තො, තතො අඤ්ඤත්ථාපි වචනිච්ඡාවසෙන උපතිට්ඨතීති ආහ **‘‘ගම්භීරාවා’’**තිආදි. **ඉති**-සද්දෙන ච ආදිඅත්ථෙන දුද්දසාව න සුදසා, දුරනුබොධාව න සුරනුබොධා, සන්තාව න දරථා, පණීතාව න හීනා, අතක්කාවචරාව න තක්කාවචරා, නිපුණාව න ලූඛා, පණ්ඩිතවෙදනීයාව න බාලවෙදනීයාති නිවත්තිතං දස්සෙති. **සබ්බපදෙහී**ති යාව ‘‘පණ්ඩිතවෙදනීයා’’ති ඉදං පදං, තාව සබ්බපදෙහි.

එවං නිවත්තෙතබ්බතං යුත්තියා දළ්හීකරොන්තො **‘‘සාවකපාරමීඤාණ’’**න්තිආදිමාහ. තත්ථ **සාවකපාරමීඤාණ**න්ති සාවකානං දානාදිපාරමිපාරිපූරියා නිප්ඵන්නං විජ්ජත්තයඡළභිඤ්ඤාචතුපටිසම්භිදාභෙදං ඤාණං, තථා පච්චෙකබුද්ධානං **පච්චෙකබොධිඤාණං. තතො**ති සාවකපාරමීඤාණතො. **තත්ථා**ති සාවකපාරමීඤාණෙ. **තතොපී**ති අනන්තරනිද්දිට්ඨතො පච්චෙකබොධිඤාණතොපි. **අපි**-සද්දෙන, **පි**-සද්දෙන වා කො පන වාදො සාවකපාරමීඤාණතොති සම්භාවෙති. **තත්ථාපී**ති පච්චෙකබොධිඤාණෙපි. **ඉතො පනා**ති සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණතො පන, තස්මා එත්ථ සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණෙ වවත්ථානං ලබ්භතීති අධිප්පායො. ගම්භීරෙසු විසෙසා, ගම්භීරානං වා විසෙසෙන **ගම්භීරා.** අයඤ්ච ගම්භීරො අයඤ්ච ගම්භීරො ඉමෙ ඉමෙසං විසෙසෙන ගම්භීරාති වා **ගම්භීරතරා.** තරසද්දෙනෙවෙත්ථ බ්‍යවච්ඡෙදනං සිද්ධං.

එත්ථායං යොජනා – කිඤ්චාපි සාවකපාරමීඤාණං හෙට්ඨිමං හෙට්ඨිමං සෙක්ඛඤාණං පුථුජ්ජනඤාණඤ්ච උපාදාය ගම්භීරං, පච්චෙකබොධිඤාණං පන උපාදාය න තථා ගම්භීරන්ති ‘‘ගම්භීරමෙවා’’ති න සක්කා බ්‍යවච්ඡිජ්ජිතුං, තථා පච්චෙකබොධිඤාණම්පි යථාවුත්තං ඤාණමුපාදාය ගම්භීරං, සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං පන උපාදාය න එවං ගම්භීරන්ති ‘‘ගම්භීරමෙවා’’ති න සක්කා බ්‍යවච්ඡිජ්ජිතුං, තස්මා තත්ථ වවත්ථානං න ලබ්භති. සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණධම්මා පන සාවකපාරමීඤාණාදීනම්ව කිඤ්චි උපාදාය ගම්භීරාභාවාභාවතො ‘‘ගම්භීරා එවා’’ති වවත්ථානං ලබ්භතීති. යථා චෙත්ථ වවත්ථානං දස්සිතං, එවං සාවකපාරමීඤාණං දුද්දසං. ‘‘පච්චෙකබොධිඤාණං පන තතො දුද්දසතරන්ති තත්ථ වවත්ථානං නත්ථී’’තිආදිනා වවත්ථානසම්භවො නෙතබ්බො, තෙනෙවාහ **‘‘තථා දුද්දසාව…පෙ.… වෙදිතබ්බ’’**න්ති.

පුච්ඡාවිස්සජ්ජනන්තිපි පාඨො, තස්සා පුච්ඡාය විස්සජ්ජනන්ති අත්ථො. **එතන්ති** යථාවුත්තං විස්සජ්ජනවචනං. **එවන්ති** ඉමිනා දිට්ඨීනං විභජනාකාරෙන. එත්ථායමධිප්පායො – භවතු තාව නිරවසෙසබුද්ධගුණවිභාවනූපායභාවතො සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණමෙව එකම්පි පුථුනිස්සයාරම්මණඤාණකිච්චසිද්ධියා ‘‘අත්ථි භික්ඛවෙ, අඤ්ඤෙව ධම්මා’’තිආදිනා (දී. නි. 1.18) බහුවචනෙන උද්දිට්ඨං, තස්ස පන විස්සජ්ජනං සච්චපච්චයාකාරාදිවිසයවිසෙසවසෙන අනඤ්ඤසාධාරණෙන විභජනනයෙන අනාරභිත්වා සනිස්සයානං දිට්ඨිගතානං විභජනනයෙන කස්මා ආරද්ධන්ති? තත්ථ යථා සච්චපච්චයාකාරාදීනං විභජනං අනඤ්ඤසාධාරණං සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණස්සෙව විසයො, එවං නිරවසෙසදිට්ඨිගතවිභජනම්පීති දස්සෙතුං **‘‘බුද්ධානඤ්හී’’**තිආදි ආරද්ධං, තත්ථ **ඨානානී**ති කාරණානි. **ගජ්ජිතං මහන්තං හොතී**ති දෙසෙතබ්බස්ස අත්ථස්ස අනෙකවිධතාය, දුබ්බිඤ්ඤෙය්‍යතාය ච නානානයෙහි පවත්තමානං දෙසනාගජ්ජිතං මහන්තං විපුලං, බහුප්පභෙදඤ්ච හොති . **ඤාණං අනුපවිසතී**ති තතො එව ච දෙසනාඤාණං දෙසෙතබ්බධම්මෙ විභාගසො කුරුමානං අනුපවිසති, තෙ අනුපවිසිත්වා ඨිතං විය හොතීති අත්ථො.

බුද්ධඤාණස්ස මහන්තභාවො පඤ්ඤායතීති එවංවිධස්ස නාම ධම්මස්ස දෙසකං, පටිවෙධකඤ්චාති බුද්ධානං දෙසනාඤාණස්ස, පටිවෙධඤාණස්ස ච උළාරභාවො පාකටො හොති. **දෙසනා ගම්භීරා හොතීති** සභාවෙන ගම්භීරානං තෙසං චතුබ්බිධානම්පි දෙසනා දෙසෙතබ්බවසෙන ගම්භීරාව හොති, සා පන බුද්ධානං දෙසනා සබ්බත්ථ, සබ්බදා ච යානත්තයමුඛෙනෙවාති වුත්තං **''තිලක්ඛණාහතා සුඤ්ඤතාපටිසංයුත්තා''**ති, තීහි ලක්ඛණෙහි ආහතා, අත්තත්තනියතො සුඤ්ඤභාවපටිසඤ්ඤුත්තා චාති අත්ථො. එත්ථ ච කිඤ්චාපි ''සබ්බං වචීකම්මං බුද්ධස්ස භගවතො ඤාණපුබ්බඞ්ගමං ඤාණානුපරිවත්ති''ති (මහානි. 69, 156; චූළනි. 85; පටි. ම. 3.5; නෙත්ති. 15) වචනතො සබ්බාපි භගවතො දෙසනා ඤාණරහිතා නාම නත්ථි, සමසමපරක්කමනවසෙන සීහසමානවුත්තිතාය ච සබ්බත්ථ සමානුස්සාහප්පවත්ති, දෙසෙතබ්බධම්මවසෙන පන දෙසනා විසෙසතො ඤාණෙන අනුපවිට්ඨා, ගම්භීරතරා ච හොතීති දට්ඨබ්බං.

කථං පන විනයපණ්ණත්තිං පත්වා දෙසනා තිලක්ඛණාහතා, සුඤ්ඤතාපටිසඤ්ඤුත්තා ච හොති, නනු තත්ථ විනයපණ්ණත්තිමත්තමෙවාති? න තත්ථ විනයපණ්ණත්තිමත්තමෙව. තත්ථාපි හි සන්නිසින්නපරිසාය අජ්ඣාසයානුරූපං පවත්තමානා දෙසනා සඞ්ඛාරානං අනිච්චතාදිවිභාවිනී සබ්බධම්මානං අත්තත්තනියතා, සුඤ්ඤභාවප්පකාසිනී ච හොති, තෙනෙවාහ **''අනෙකපරියායෙන ධම්මිං කථං කත්වා''**තිආදි. **විනයපඤ්ඤත්තින්**ති විනයස්ස පඤ්ඤාපනං. ඤ්ඤ-කාරස්ස පන ණ්ණ-කාරෙ කතෙ විනයපණ්ණත්තින්තිපි පාඨො. **භූමන්තරන්**ති ධම්මානං අවත්ථාවිසෙසඤ්ච ඨානවිසෙසඤ්ච. භවන්ති ධම්මා එත්ථාති **භූමීති** හි අවත්ථාවිසෙසො, ඨානඤ්ච වුච්චති. තත්ථ **අවත්ථාවිසෙසො** සතිආදිධම්මානං සතිපට්ඨානින්ද්‍රියබලබොජ්ඣඞ්ගමග්ගඞ්ගාදිභෙදො ''වච්ඡො, දම්මො, බලිබද්දො''ති ආදයො විය. **ඨානවිසෙසො** කාමාවචරාදිභෙදො. **පච්චයාකාර**-සද්දස්ස අත්ථො හෙට්ඨා වුත්තොයෙව. **සමයන්තරන්**ති දිට්ඨිවිසෙසං, නානාවිහිතා දිට්ඨියොති අත්ථො, අඤ්ඤසමයං වා, බාහිරකසමයන්ති වුත්තං හොති. විනයපඤ්ඤත්තිං පත්වා මහන්තං ගජ්ජිතං හොතීතිආදිනා සම්බන්ධො. **තස්මාති** යස්මා ගජ්ජිතං මහන්තං…පෙ…. පටිසංයුත්තා, තස්මා. **ඡෙජ්ජගාමිනීති** අතෙකිච්ඡගාමිනී.

එවං ඔතිණ්ණෙ වත්ථුස්මින්ති යථාවුත්තනයෙන ලහුකගරුකාදිවසෙන තදනුරූපෙ වත්ථුම්හි ඔතරන්තෙ. යං සික්ඛාපදපඤ්ඤාපනං නාම අත්ථි, තත්ථාති සම්බන්ධො. **ථාමොති** ඤාණසාමත්ථියං. **බලන්**ති අකම්පනසඞ්ඛාතො වීරභාවො. **ථාමො බලන්**ති වා සාමත්ථියවචනමෙව පච්චවෙක්ඛණාදෙසනාඤාණවසෙන යොජෙතබ්බං. පච්චවෙක්ඛණාඤාණපුබ්බඞ්ගමඤ්හි දෙසනාඤාණං. **එසාති** සික්ඛාපදපඤ්ඤාපනමෙව වුච්චමානපදමපෙක්ඛිත්වා පුල්ලිඞ්ගෙන නිද්දිසති, එසො සික්ඛාපදපඤ්ඤාපනසඞ්ඛාතො විසයො අඤ්ඤෙසං අවිසයොති අත්ථො. **ඉතීති** තථාවිසයාවිසයභාවස්ස හෙතුභාවෙන පටිනිද්දෙසවචනං , නිදස්සනත්ථො වා **ඉති**-සද්දො, තෙන ''ඉදං ලහුකං, ඉදං ගරුක''න්තිආදිනයං නිද්දිසති. එවමපරත්ථාපි යථාසම්භවං.

යදිපි කායානුපස්සනාදිවසෙන සතිපට්ඨානාදයො සුත්තන්තපිටකෙ (දී. නි. 2.374; ම. නි. 1.107) විභත්තා, තථාපි සුත්තන්තභාජනීයාදිවසෙන අභිධම්මෙයෙව තෙ විසෙසතො විභත්තාති ආහ **''ඉමෙ චත්තාරො සතිපට්ඨානා…පෙ…. අභිධම්මපිටකං විභජිත්වා''**ති. තත්ථ **සත්ත ඵස්සාති** සත්තවිඤ්ඤාණධාතුසම්පයොගවසෙන වුත්තං. තථා **''සත්ත වෙදනා''**තිආදිපි. **ලොකුත්තරා ධම්මා නාමාති එත්ථ ඉති**-සද්දො ආදිඅත්ථො, පකාරත්ථො වා, තෙන වුත්තාවසෙසං අභිධම්මෙ ආගතං ධම්මානං විභජිතබ්බාකාරං සඞ්ගණ්හාති. චතුවීසතිසමන්තපට්ඨානානි එත්ථාති **චතුවීසතිසමන්තපට්ඨානන්**ති බාහිරත්ථසමාසො. **''අභිධම්මපිටක''**න්ති එතස්ස හි ඉදං විසෙසනං. එත්ථ ච පච්චයනයං අග්ගහෙත්වා ධම්මවසෙනෙව සමන්තපට්ඨානස්ස චතුවීසතිවිධතා වුත්තා. යථාහ –

> ''තිකඤ්ච පට්ඨානවරං දුකුත්තමං,
> දුකතිකඤ්චෙව තිකදුකඤ්ච;
> තිකතිකඤ්චෙව දුකදුකඤ්ච,
> ඡ අනුලොමම්හි නයා සුගම්භීරා…පෙ….
> ඡ පච්චනීයම්හි…පෙ…. අනුලොමපච්චනීයම්හි…පෙ….
> පච්චනීයානුලොමම්හි නයා සුගම්භීරා''ති. [පට්ඨා. 1.1.41(ක), 44(ඛ), 48(ග), 52(ඝ)];

එවං ධම්මවසෙන චතුවීසතිභෙදෙසු තිකපට්ඨානාදීසු එකෙකං පච්චයනයෙන අනුලොමාදිවසෙන චතුබ්බිධං හොතීති ඡන්නවුතිසමන්තපට්ඨානානි. තත්ථ පන ධම්මානුලොමෙ තිකපට්ඨානෙ කුසලත්තිකෙ පටිච්චවාරෙ පච්චයානුලොමෙ හෙතුමූලකෙ හෙතුපච්චයවසෙන එකූනපඤ්ඤාස පුච්ඡානයා සත්ත විස්සජ්ජනනයාතිආදිනා දස්සියමානා අනන්තභෙදා නයාති ආහ **''අනන්තනය''**න්ති.

නවහාකාරෙහීති උප්පාදාදීහි නවහි පච්චයාකාරෙහි. තං සරූපතො දස්සෙතුං **''උප්පාදො හුත්වා''**තිආදි වුත්තං. තත්ථ උප්පජ්ජති එතස්මා ඵලන්ති **උප්පාදො,** ඵලුප්පත්තියා කාරණභාවො. සති ච අවිජ්ජාය සඞ්ඛාරා උප්පජ්ජන්ති, නාසති. තස්මා අවිජ්ජා සඞ්ඛාරානං උප්පාදො හුත්වා පච්චයො හොති, තථා පවත්තති ධරති එතස්මිං ඵලන්ති **පවත්තං.** නිමීයති ඵලමෙතස්මින්ති **නිමිත්තං.** (නිදදාති ඵලං අත්තනො පච්චයුප්පන්නං එතෙනාති නිදානං.) (එත්ථන්තරෙ අට්ඨකථාය න සමෙති) ආයූහති ඵලං අත්තනො පච්චයුප්පන්නුප්පත්තියා ඝටෙති එතෙනාති **ආයූහනං.** සංයුජ්ජති ඵලං අත්තනො පච්චයුප්පන්නෙන එතස්මින්ති **සංයොගො.** යත්ථ සයං උප්පජ්ජති, තං පලිබුද්ධති ඵලමෙතෙනාති

පලිබොධො. පච්චයන්තරසමවායෙ සති ඵලමුදයති එතෙනාති **සමුදයො.** හිනොති කාරණභාවං ගච්ඡතීති **හෙතු.** අවිජ්ජාය හි සති සඞ්ඛාරා පවත්තන්ති, ධරන්ති ච, තෙ අවිජ්ජාය සති අත්තනො ඵලං (නිදදන්ති) (පටි. ම. 1.45; දී. නි. ටී. 1.28 පස්සිතබ්බං) භවාදීසු ඛිපන්ති, ආයූහන්ති අත්තනො ඵලුප්පත්තියා ඝටෙන්ති, අත්තනො ඵලෙන සංයුජ්ජන්ති, යස්මිං සන්තානෙ සයං උප්පන්නා තං පලිබුද්ධන්ති, පච්චයන්තරසමවායෙ උදයන්ති උප්පජ්ජන්ති, හිනොති ච සඞ්ඛාරානං කාරණභාවං ගච්ඡති, තස්මා අවිජ්ජා සඞ්ඛාරානං පවත්තං හුත්වා…පෙ…. පච්චයො හුත්වා පච්චයො හොති. එවං අවිජ්ජාය සඞ්ඛාරානං කාරණභාවුපගමනවිසෙසා උප්පාදාදයො වෙදිතබ්බා. සඞ්ඛාරාදීනං විඤ්ඤාණාදීසුපි එසෙව නයො.

තමත්ථං පටිසම්භිදාමග්ගපාළියා සාධෙන්තෙන **"යථාහා"**තිආදි වුත්තං. තත්ථ තිට්ඨති එතෙනාති **ඨිති,** පච්චයො, උප්පාදො එව ඨිති **උප්පාදට්ඨිති.** එවං සෙසෙසුපි. යස්මා පන ''ආසවසමුදයා අවිජ්ජාසමුදයො''ති (ම. නි. 1.103) වුත්තත්තා ආසවාව අවිජ්ජාය පච්චයො, තස්මා වුත්තං **"උභොපෙතෙ ධම්මා "පච්චයසමුප්පන්නා"**ති, අවිජ්ජා ච සඞ්ඛාරා ච උභොපෙතෙ ධම්මා පච්චයතො එව සමුප්පන්නා, න විනා පච්චයෙනාති අත්ථො. **පච්චයපරිග්ගහෙ පඤ්ඤා**ති සඞ්ඛාරානං, අවිජ්ජාය ච උප්පාදාදිකෙ පච්චයාකාරෙ පරිච්ඡින්දිත්වා ගහණවසෙන පවත්තා පඤ්ඤා. **ධම්මට්ඨිතිඤාණ**න්ති පච්චයුප්පන්නධම්මානං පච්චයභාවතො ධම්මට්ඨිතිසඞ්ඛාතෙ පටිච්චසමුප්පාදෙ ඤාණං. ''ද්වාදස පටිච්චසමුප්පාදා''ති වචනතො හි ද්වාදස පච්චයා එව පටිච්චසමුප්පාදො. අයඤ්ච නයො න පච්චුප්පන්නෙ එව, අථ ඛො අතීතානාගතෙසුපි, න ච අවිජ්ජාය එව සඞ්ඛාරෙසු, අථ ඛො සඞ්ඛාරාදීනං විඤ්ඤාණාදීසුපි ලබ්භතීති පරිපුණ්ණං කත්වා පච්චයාකාරස්ස විභත්තභාවං දස්සෙතුං **"අතීතම්පි අද්ධාන"**න්තිආදි පාළිමාහරි. **පට්ඨානෙ** (පට්ඨා. 1.1) පන දස්සිතා හෙතාදිපච්චයාඑවෙත්ථ උප්පාදාදිපච්චයාකාරෙහි ගහිතාති තෙපි යථාසම්භවං නීහරිත්වා යොජෙතබ්බා. අතිවිත්ථාරභයෙන පන න යොජයිම්හ, අත්ථිකෙහි ච විසුද්ධිමග්ගාදිතො (විසුද්ධි. 2.594) ගහෙතබ්බා.

තස්ස තස්ස ධම්මස්සාති සඞ්ඛාරාදිපච්චයුප්පන්නධම්මස්ස. **තථා තථා පච්චයභාවෙනාති** උප්පාදාදිහෙතාදිපච්චයසත්තියා . කම්මකිලෙසවිපාකවසෙන තීණි වට්ටානි යස්සාති **තිවට්ටං.** අතීතපච්චුප්පන්නානාගතවසෙන තයො අද්ධා කාලා එතස්සාති **තියද්ධං.** හෙතුඵලඵලහෙතුහෙතුඵලවසෙන තයො සන්ධයො එතස්සාති **තිසන්ධි.** සඞ්ඛිප්පන්ති එත්ථ අවිජ්ජාදයො, විඤ්ඤාණාදයො වාති **සඞ්ඛෙපා,** හෙතු, විපාකො ච. අථ වා හෙතු විපාකොති සඞ්ඛිප්පන්තීති **සඞ්ඛෙපා.** අවිජ්ජාදයො, විඤ්ඤාණාදයො ච කොට්ඨාසපරියායො වා **සඞ්ඛෙප**සද්දො. අතීතහෙතුසඞ්ඛෙපාදිවසෙන චත්තාරො සඞ්ඛෙපා යස්සාති **චතුසඞ්ඛෙපං.** සරූපතො අවුත්තාපි තස්මිං තස්මිං සඞ්ඛෙපෙ ආකිරීයන්ති අවිජ්ජාසඞ්ඛාරාදිග්ගහණෙහි පකාසීයන්තීති **ආකාරා,** අතීතහෙතුආදීනං පකාරා. තෙ සඞ්ඛෙපෙ පඤ්ච පඤ්ච කත්වා වීසති ආකාරා එතස්සාති **වීසතාකාරං.**

ඛත්තියාදිභෙදෙන අනෙකභෙදභින්නාපි සස්සතවාදිනො ජාතිසතසහස්සානුස්සරණාදිකස්ස අභිනිවෙසහෙතුනො වසෙන චත්තාරොව හොන්ති, න තතො උද්ධං, අධො වාති සස්සතවාදීනං පරිමාණපරිච්ඡෙදස්ස අනඤ්ඤවිසයතං දස්සෙතුං **"චත්තාරො ජනා"**තිආදිමාහ. එස නයො ඉතරෙසුපි. තත්ථ **චත්තාරො ජනාති** චත්තාරො ජනසමූහාති අත්ථො ගහෙතබ්බො තෙසු එකෙකස්සාපි අනෙකප්පභෙදතො. **තෙති** ද්වාසට්ඨිදිට්ඨිගතවාදිනො. **ඉදං නිස්සායාති** ඉදප්පච්චයතාය සම්මා අග්ගහණං. තත්ථාපි ච හෙතුඵලභාවෙන සම්බන්ධානං ධම්මානං සන්තතිඝනස්ස අභෙදිතත්තා පරමත්ථතො විජ්ජමානම්පි භෙදනිබන්ධනං නානත්තනයං අනුපධාරෙත්වා ගහිතං එකත්තග්ගහණං නිස්සාය. **ඉදං ගණ්හන්තීති** ඉදං සස්සතග්ගහණං අභිනිවිස්ස වොහරන්ති, ඉමිනා නයෙන එකච්චසස්සතවාදාදයොපි යථාසම්භවං යොජෙත්වා වත්තබ්බා. **භින්දිත්වාති** ''ආතප්පමන්වාය''තිආදිනා විභජිත්වා, ''තයිදං භික්ඛවෙ තථාගතො පජානාතී''තිආදිනා (දී. නි. 1.36) වා විධමිත්වා. **නිජ්ජටන්ති** අනොනද්ධං. **නිගුම්බන්ති** අනාවුටං. අපිච වෙළුආදීනං හෙට්ඨුපරියසංසිබ්බනට්ඨෙන **ජටා.** කුසාදීනං ඔවරණට්ඨෙන **ගුම්බො.** තස්සදිසතාය දිට්ඨිගතානං බ්‍යාකුලා පාකටතා ''ජටා, ගුම්බො''ති ච වුච්චති, දිට්ඨිජටාවිජටනෙන, දිට්ඨිගුම්බවිවරණෙන ච නිජ්ජටං නිගුම්බං කත්වාති අත්ථො.

"තස්මා"තිආදිනා බුද්ධගුණෙ ආරබ්භ දෙසනාය සමුට්ඨිතත්තා සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං උද්දිසිත්වා දෙසනාකුසලො භගවා සමයන්තරං විග්ගහණවසෙන සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණමෙව විස්සජ්ජෙතීති දස්සෙති.

29. අත්ථි පරියායො **සන්ති**-සද්දො, සො ච සංවිජ්ජන්තිපරියායො, සංවිජ්ජමානතා ච ඤාණෙන උපලබ්භමානතාති ආහ **"සන්ති"**තිආදි. සංවිජ්ජමානපරිදීපනෙන පන **"සන්ති"**ති ඉමිනා පදෙන තෙසං දිට්ඨිගතිකානං විජ්ජමානතාය අවිච්ඡින්නතං, තතො ච නෙසං මිච්ඡාගාහතො සිථිලකරණවිවෙචනෙහි අත්තනො දෙසනාය කිච්චකාරිතං, අවිතථතඤ්ච දීපෙති ධම්මරාජා. **අත්ථීති** ච සන්තිපදෙන සමානත්ථො පුථුවචනවිසයො එකො නිපාතො ''අත්ථි ඉමස්මිං කායෙ කෙසා''තිආදීසු (දී. නි. 2.377; ම. නි. 1.110; 3.154; සං. නි. 4.127) විය. **ආලපනවචනන්ති** බුද්ධාලපනවචනං. භගවායෙව හි ''භික්ඛවෙ, භික්ඛවො''ති ච ආලපති, න සාවකා. සාවකා පන ''ආවුසො, ආයස්මා''තිආදිසම්බන්ධනෙනෙව. ''එකෙ''ති වුත්තෙ **එකච්චෙති** අත්ථො එව සඞ්ඛ්‍යාවාචකස්ස එක-සද්දස්ස නියතෙකවචනත්තා, න සමිතබාහිතපාපතාය සමණබ්‍රාහ්මණාති ආහ **"පබ්බජ්ජූපගතභාවෙනා"**තිආදි. තථා වා හොන්තු, අඤ්ඤථා වා, සම්මුතිමත්තෙනෙව ඉධාධිප්පෙතාති දස්සෙති **"ලොකෙනා"**තිආදිනා. සස්සතාදිවසෙන පුබ්බන්තං කප්පෙන්තීති **පුබ්බන්තකප්පිකා.** යස්මා පන තෙසං **පුබ්බන්තං** පුරිමසිද්ධෙහි තණ්හාදිට්ඨිකප්පෙහි **කප්පෙත්වා** ආසෙවනබලවතාය, විචිත්‍රවුත්තිතාය ච **විකප්පෙත්වා** අපරභාගසිද්ධෙහි අභිනිවෙසභූතෙහි තණ්හාදිට්ඨිගාහෙහි

ගණ්හන්ති අභිනිවිසන්ති පරාමසන්ති, තස්මා වුත්තං **''පුබ්බන්තං කප්පෙත්වා විකප්පෙත්වා ගණ්හන්තී''**ති. පුරිමභාගපච්ඡිමභාගසිද්ධානං වා තණ්හාදිට්ඨීනං වසෙන යථාක්කමං කප්පනගහණානි වෙදිතබ්බානි. තණ්හාපච්චයා හි උපාදානං සම්භවති. පහුතපසංසානින්දාතිසයසංසග්ගනිච්චයොගාදිවිසයෙසු ඉධ නිච්චයොගවසෙන විජ්ජමානත්ථො සම්භවතීති වුත්තං **''පුබ්බන්ත කප්පො වා''**තිආදි වුත්තඤ්ච –

> ''පහුතෙ ච පසංසායං, නින්දායඤ්චාතිසයනෙ;
> නිච්චයොගෙ ච සංසග්ගෙ, හොන්තිමෙ මන්තුආදයො''ති.

කොට්ඨාසෙසූති එත්ථ කොට්ඨාසාදීසූති අත්ථො වෙදිතබ්බො ආදි-සද්දලොපෙන, නිදස්සනනයෙන ච වුත්තත්තා. පදපූරණසමීපඋම්මග්ගාදීසුපි හි **අන්ත**-සද්දො දිස්සති. තථා හි ''ඉඞ්ඝ තාව සුත්තන්තෙ වා ගාථායො වා අභිධම්මං වා පරියාපුණස්සු (පාචි. 442), සුත්තන්තෙ ඔකාසං කාරාපෙත්වා''තිආදීසු (පාචි. 1221) ච පදපූරණෙ අන්ත-සද්දො වත්තති, ''ගාමන්තසෙනාසන''න්තිආදීසු (විසුද්ධි. 1.31) සමීපෙ, ''කාමසුඛල්ලිකානුයොගො එකො අන්තො, අත්ථීති ඛො කච්චාන අයමෙකො අන්තො''තිආදීසු (සං. නි. 1.258; සං. නි. 2.110) ච උම්මග්ගෙති.

අන්තපූරොති මහාඅන්තඅන්තගුණෙහි පූරො. ''සා හරිතන්තං වා පන්ථන්තං වා''ති (ම. නි. 1.304) මජ්ඣිමනිකායෙ මහාහත්ථිපදොපමසුත්තන්තපාළි. තත්ථ **සා**ති තෙජොධාතු. **හරිතන්තන්ති** හරිතතිණරුක්ඛමරියාදං . **පන්ථන්තන්ති** මග්ගමරියාදං. ආගම්ම අනාහාරා නිබ්බායතීති සෙසො. ''අන්තමිදං භික්ඛවෙ, ජීවිකානං යදිදං පිණ්ඩොල්‍යා''න්ති (සං. නි. 3.80; ඉතිවු. 91) පිණ්ඩියාලොපසුත්තන්තපාළි. තත්ථ පිණ්ඩං උලති ගවෙසතීති **පිණ්ඩොලො,** පිණ්ඩාචාරිකො, තස්ස භාවො **පිණ්ඩොල්‍යං,** පිණ්ඩචරණෙන ජීවිකතාති අත්ථො. **එසෙවාති** සබ්බපච්චයසඞ්ඛයභූතො නිබ්බානධම්මො එව, තෙනාහ **''සබ්බ…පෙ…. වුච්චතී''**ති. එතෙන සබ්බපච්චයසඞ්ඛයනතො අසඞ්ඛතං නිබ්බානං සඞ්ඛතභූතස්ස වට්ටදුක්ඛස්ස පරභාගං පරියොසානභූතං, තස්මා එත්ථ පරභාගොව අත්ථො යුත්තොති දස්සෙති. **සක්කායොති** සක්කායගාහො.

කප්පොති ලෙසො. **කප්පකතෙනාති** තිණ්ණං දුබ්බණ්ණකරණානං අඤ්ඤතරදුබ්බණ්ණකතෙන. **ආදි**-සද්දෙන චෙත්ථ කප්ප-සද්දො මහාකප්පසමන්තභාවකිලෙසකාමවිතක්කකාලපඤ්ඤත්තිසදිසභාවාදීසුපි වත්තතීති දස්සෙති. තථා හෙස ''චත්තාරිමානි භික්ඛවෙ, කප්පස්ස අසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යානී''තිආදීසු (අ. නි. 4.156) මහාකප්පෙ වත්තති, ''කෙවලකප්පං වෙළුවනං ඔභාසෙත්වා''තිආදීසු (සං. නි. 1.94) සමන්තභාවෙ, ''සඞ්කප්පො කාමො රාගො කාමො සඞ්කප්පරාගො කාමො''තිආදීසු (මහානි. 1; චූළනි. 8) කිලෙසකාමෙ, ''තක්කො විතක්කො සඞ්කප්පො''තිආදීසු විතක්කෙ, ''යෙන සුදං නිච්චකප්පං විහරාමී''තිආදීසු (ම. නි. 1.387) කාලෙ , ''ඉච්චායස්මා කප්පො''තිආදීසු (සු. නි. 1018) පඤ්ඤත්තියං, ''සත්ථුකප්පෙන වත කිර භො සාවකෙන සද්ධිං මන්තයමානා න ජානිම්හා''තිආදීසු (ම. නි. 1.260) සදිසභාවෙති.

තණ්හාදිට්ඨීසු පවත්තිං **මහානිද්දෙසපාළියා** (මහානි. 28) සාධෙන්තො **''වුත්තම්පි චෙත''**න්තිආදිමාහ. තත්ථ **උද්දානතොති** සඞ්ඛෙපතො. **''තස්මා''**තිආදි යථාවුත්තාය අත්ථවණ්ණනාය ගුණවචනං. **තණ්හාදිට්ඨිවසෙනාති** උපනිස්සයසහජාතභූතාය අභිනන්දනසඞ්ඛාතාය තණ්හාය චෙව සස්සතාදිආකාරෙන අභිනිවිසන්තස්ස මිච්ඡාගාහස්ස ච වසෙන. පුබ්බෙ නිවුත්ථධම්මවිසයාය කප්පනාය ඉධ අධිප්පෙතත්තා අතීතකාලවාචකොයෙව පුබ්බ-සද්දො, න පන ''මනොපුබ්බඞ්ගමා ධම්මා''තිආදීසු විය පධානාදිවාචකො, රූපාදිඛන්ධවිනිමුත්තස්ස කප්පනවත්ථුනො අභාවා අන්ත-සද්දො ච කොට්ඨාසවාචකො, න පන අබ්භන්තරාදිවාචකොති දස්සෙතුං **''අතීතං ඛන්ධකොට්ඨාස''**න්ති වුත්තං. **කප්පෙත්වාති** ච තස්මිං පුබ්බන්තෙ තණ්හායනාභිනිවෙසනානං සමත්ථනං පරිනිට්ඨාපනමාහ. **ඨිතාති** තස්සා ලද්ධියා අවිජහනං, පුබ්බන්තමෙව අනුගතා දිට්ඨි තෙසමත්ථීති යොජනා. අත්ථිතා, අනුගතතා ච නාම පුනප්පුනං පවත්තියාති දස්සෙති **''පුනප්පුනං උප්පජ්ජනවසෙනා''**ති ඉමිනා. **''තෙ එව''**න්තිආදිනා **''පුබ්බන්තං ආරබ්භා''**තිආදිපාළියා අත්ථං සංවණ්ණෙති. තත්ථ **ආරබ්භාති** ආලම්බිත්වා. විසයො හි තස්සා දිට්ඨියා පුබ්බන්තො. විසයභාවතො හෙස තස්සා ආගමනට්ඨානං , ආරම්මණපච්චයො චාති වුත්තං **''ආගම්ම පටිච්චා''**ති. තදෙතං අඤ්ඤෙසං පතිට්ඨාපනදස්සනන්ති ආහ **''අඤ්ඤම්පි ජනං දිට්ඨිගතිකං කරොන්තා''**ති.

අධිවචනපථානීති [අධිවචනපදානි (අට්ඨකථායං)] රුළ්හිමත්තෙන පඤ්ඤත්තිපථානි. දාසාදීසු හි සිරිවඩ්ඪකාදිසද්දා විය වචනමත්තමෙව අධිකාරං කත්වා පවත්තියා තථා පණ්ණත්තියෙව **අධිවචනං,** සා ච වොහාරස්ස පථොති. අථ වා **අධි**-සද්දො උපරිභාගෙ, වුච්චතීති **වචනං.** අධි උපරිභාගෙ වචනං **අධිවචනං.** උපාදානියභූතානං රූපාදීනං [උපාදාභූතරූපාදීනං (දී. නි. ටී. 1.29)] උපරි පඤ්ඤාපියමානා උපාදාපඤ්ඤත්ති, තස්මා පඤ්ඤත්තිදීපකපථානීති අත්ථො දට්ඨබ්බො. පඤ්ඤත්තිමත්තඤ්හෙතං වුච්චති, යදිදං ''අත්තා, ලොකො''ති ච, න රූපවෙදනාදයො විය පරමත්ථොති. **අධිමුත්ති**-සද්දො චෙත්ථ අධිවචන-සද්දෙන සමානත්ථො ''නිරුත්තිපථො''තිආදීසු (ධ. ස. 107 දුකමාතිකා) විය උත්තිසද්දස්ස වචනපරියායත්තා. **''භූතං අත්ථ''**න්තිආදිනා පන භූතසභාවතො අතිරෙකං. තමතිධාවිත්වා වා මුච්චන්තීති **අධිමුත්තියො,** තාසං පථානි තද්දීපකත්තාති අත්ථං දස්සෙති, අධිකං වා සස්සතාදිකං මුච්චන්තීති **අධිමුත්තියො.** අධිකඤ්හි සස්සතාදිං, පකතිආදිං, දබ්බාදිං, ජීවාදිං, කායාදිඤ්ච අභූතං අත්ථං සභාවධම්මෙසු අජ්ඣාරොපෙත්වා දිට්ඨියො පවත්තන්ති.

30. **අභිවදන්තීති** ‘‘ඉදමෙව සච්චං, මොඝමඤ්ඤ’’න්ති අභිනිවිසිත්වා වදන්ති. ‘‘අයමෙව ධම්මො, නායං ධම්මො’’තිආදිනා අභිභවිත්වාපි වදන්ති. අභිවදනකිරියාය අජ්ජාපි අවිච්ඡෙදභාවදස්සනත්ථං වත්තමානවචනං කතන්ති අයමෙත්ථ පාළිවණ්ණනා. කථෙතුකම්‍යතාය හෙතුභූතාය පුච්ඡිත්වාති සම්බන්ධො. මිච්ඡා පස්සතීති **දිට්ඨි,** දිට්ඨි එව **දිට්ඨිගතං** ‘‘මුත්තගතං, (අ. නි. 9.11) සඞ්ඛාරගත’’න්තිආදීසු (මහානි. 41) විය ගත-සද්දස්ස තබ්භාවවුත්තිතො, ගන්තබ්බාභාවතො වා දිට්ඨියා ගතමත්තන්ති **දිට්ඨිගතං.** දිට්ඨියා ගහණමත්තමෙව, නත්ථඤ්ඤං අවගන්තබ්බන්ති අත්ථො, දිට්ඨිපකාරො වා **දිට්ඨිගතං.** ලොකියා හි විධයුත්තගතපකාරසද්දෙ සමානත්ථෙ ඉච්ඡන්ති. එකස්මිංයෙව ඛන්ධෙ ‘‘අත්තා’’ති ච ‘‘ලොකො’’ති ච ගහණවිසෙසං උපාදාය පඤ්ඤාපනං හොතීති ආහ **‘‘රූපාදීසු අඤ්ඤතරං අත්තාති ච ලොකොති ච ගහෙත්වා’’**ති. **අමරං නිච්චං ධුව**න්ති සස්සතවෙවචනානි, මරණාභාවෙන වා **අමරං.** උප්පාදාභාවෙන සබ්බදාපි අත්ථිතාය **නිච්චං.** ථිරට්ඨෙන විකාරාභාවෙන **ධුවං. ‘‘යථාහා’’**තිආදිනා මහානිද්දෙස පටිසම්භිදාමග්ගපාළීහි යථාවුත්තමත්ථං විභාවෙති. තත්ථ ‘‘රූපං ගහෙත්වා’’ති පාඨසෙසෙන සම්බන්ධො. අයං පනත්ථො – ‘‘රූපං අත්තතො සමනුපස්සති. වෙදනං, සඤ්ඤං, සඞ්ඛාරෙ, විඤ්ඤාණං අත්තතො සමනුපස්සතී’’ති ඉමිස්සා පඤ්චවිධාය සක්කායදිට්ඨියා වසෙන වුත්තො, ‘‘රූපවන්තං අත්තාන’’න්තිආදිකාය පන පඤ්චදසවිධායපි තදවසෙසාය සක්කායදිට්ඨියා වසෙන චත්තාරො ඛන්ධෙ ‘‘අත්තා’’ති ගහෙත්වා තදඤ්ඤො ‘‘ලොකො’’ති පඤ්ඤපෙන්තීති අයම්පි අත්ථො ලබ්භතෙව. තථා එකං ඛන්ධං ‘‘අත්තා’’ති ගහෙත්වා අඤ්ඤො අත්තනො උපභොගභූතො ‘‘ලොකො’’ති ච. සසන්තතිපතිතෙ ඛන්ධෙ ‘‘අත්තා’’ති ගහෙත්වා තදඤ්ඤො පරසන්තතිපතිතො ‘‘ලොකො’’ති ච පඤ්ඤපෙතීති එවම්පෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. එත්ථාහ – ‘‘සස්සතො වාදො එතෙස’’න්ති කස්මා හෙට්ඨා වුත්තං, නනු තෙසං අත්තා ච ලොකො ච සස්සතොති අධිප්පෙතො, න වාදොති? සච්චමෙතං, සස්සතසහචරිතතාය පන වාදොපි සස්සතොති වුත්තො යථා ‘‘කුන්තා පචරන්තී’’ති, සස්සතො ඉති වාදො එතෙසන්ති වා තත්ථ ඉති-සද්දලොපො දට්ඨබ්බො. සස්සතං වදන්ති ‘‘ඉදමෙව සච්චං, මොඝමඤ්ඤ’’න්ති අභිනිවිස්ස වොහරන්තීති **සස්සතවාදා** තිපි යුජ්ජති.

31. **ආතාපනභාවෙනාති** විබාධනස්ස භාවෙන, විබාධනට්ඨෙන වා. පහානඤ්චෙත්ථ විබාධනං. **පදහනවසෙනාති** සමාදහනවසෙන. **සමාදහනං** පන කොසජ්ජපක්ඛෙ පතිතුමදත්වා චිත්තස්ස උස්සාහනං. යථා සමාධි විසෙසභාගියතං පාපුණාති, එවං වීරියස්ස බහුලීකරණං **අනුයොගො.** ඉති පදත්තයෙන වීරියමෙව වුත්තන්ති ආහ **‘‘එවං තිප්පභෙදං වීරිය’’**න්ති. යථාක්කමඤ්හිහ තීහි පදෙහි උපචාරප්පනාචිත්තපරිදමනවීරියානි දස්සෙති. න පමජ්ජති එතෙනාති **අප්පමාදො,** සතියා අවිප්පවාසො. සො පන සතිපට්ඨානා චත්තාරො ඛන්ධා එව. සම්මා උපායෙන මනසි කරොති කම්මට්ඨානමෙතෙනාති **සම්මාමනසිකාරො,** සො පන ඤාණමෙව, න ආරම්මණවීථිජවනපටිපාදකා, තෙනාහ **‘‘අත්ථතො ඤාණ’’**න්ති. **පථමනසිකාරොති** කාරණමනසිකාරො. තදෙවත්ථං සමත්ථෙති **‘‘යස්මිඤ්හී’’**තිආදිනා. තත්ථ **යස්මිං මනසිකාරෙති** කම්මට්ඨානමනසිකරණූපායභූතෙ ඤාණසඞ්ඛාතෙ මනසිකාරෙ. **‘‘ඉමස්මිං ඨානෙ’’**ති ඉමිනා සද්දන්තරසම්පයොගාදිනා විය පකරණවසෙනාපි සද්දො විසෙසවිසයොති දීපෙති. **වීරියඤ්චාති** යථාවුත්තෙහි තීහි පදෙහි වුත්තං තිප්පභෙදං වීරියඤ්ච. **එත්ථාති** ‘‘ආතප්ප…පෙ…. මනසිකාරමන්වාය’’ති ඉමස්මිං පාඨෙ, සීලවිසුද්ධියා සද්ධිං චතුන්නං රූපාවචරජ්ඣානානං අධිගමනපටිපදා ඉධ වත්තබ්බා, සා පන **විසුද්ධිමග්ගෙ** (විසුද්ධි. 2.401) විත්ථාරතො වුත්තාති ආහ **‘‘සඞ්ඛෙපත්ථො’’**ති. **තථාජාතිකන්ති** තථාසභාවං, එතෙන චුද්දසවිධෙහි චිත්තපරිදමනෙහි රූපාවචරචතුත්ථජ්ඣානස්ස පගුණතාපාදනෙන දමිතතං දස්සෙති. චෙතසො සමාධි **චෙතොසමාධි,** සො පන අට්ඨඞ්ගසමන්නාගතරූපාවචරචතුත්ථජ්ඣානස්සෙව සමාධි. **යථා**-සද්දො **‘‘යෙනා’’**ති අත්ථෙ නිපාතොති ආහ **‘‘යෙන සමාධිනා’’**ති.

විජම්භනභූතෙහි ලොකියාභිඤ්ඤාසඞ්ඛාතෙහි ඣානානුභාවෙහි සම්පන්නොති **ඣානානුභාවසම්පන්නො. සො දිට්ඨිගතිකො එවං වදතීති** වත්තමානවචනං, තථාවදනස්ස අවිච්ඡෙදභාවෙන සබ්බකාලිකතාදස්සනත්ථන්ති වෙදිතබ්බං. අනියමිතෙ හි කාලවිසෙසෙ විප්පකතකාලවචනන්ති. වනති යාචති පුත්තන්ති **වඤ්ඣා** ඣ-පච්චයං, න-කාරස්ස ච නිග්ගහිතං කත්වා, වධති පුත්තං, ඵලං වා හනතීතිපි **වඤ්ඣා** සපච්චයඝා-කාරස්ස ඣ-කාරං, නිග්ගහිතාගමඤ්ච කත්වා. සා විය කස්සචි ඵලස්ස අජනෙනාති **වඤ්ඣො,** තෙනාහ **‘‘වඤ්ඣපසූ’’**තිආදි. එවං පදත්ථවතා ඉමිනා කීදිසං සාමත්ථියත්ථං දස්සෙතීති අන්තොලීනචොදනං පරිහරිතුං **‘‘එතෙනා’’**තිආදිමාහ. ඣානලාභිස්ස විසෙසෙන ඣානධම්මා ආපාථමාගච්ඡන්ති, තම්මුඛෙන පන සෙසධම්මාපීති ඉමමත්ථං සන්ධාය **‘‘ඣානාදීන’’**න්ති වුත්තං. **රූපාදිජනකභාවන්ති** රූපාදීනං ජනකසාමත්ථියං. **පටික්ඛිපතීති** ‘‘නයිමෙ කිඤ්චි ජනෙන්ති’’ති පටික්ඛිපති. කස්මාති චෙ? සති හි ජනකභාවෙ රූපාදිධම්මානං විය, සුඛාදිධම්මානං විය ච පච්චයායත්තවුත්තිතාය උප්පාදවන්තතා විඤ්ඤායති, උප්පාදෙ ච සති අවස්සංභාවී නිරොධොති අනවකාසාව නිච්චතා සියා, තස්මා තං පටික්ඛිපතීති.

ඨිතොති නිච්චලං පතිට්ඨිතො, **කූටට්ඨ**-සද්දොයෙව වා ලොකෙ අච්චන්තං නිච්චෙ නිරුළ්හො දට්ඨබ්බො. තිට්ඨතීති **ඨායී,** එසිකා ච සා ඨායී චාති **එසිකට්ඨායී,** විසෙසනපරනිපාතො චෙස, තස්මා ගම්භීරනෙමො නිච්චලට්ඨිතිකො ඉන්දඛීලො වියාති අත්ථො, තෙනාහ **‘‘යථා’’**තිආදි. ‘‘කූටට්ඨො’’ති ඉමිනා චෙත්ථ අනිච්චතාභාවමාහ. ‘‘එසිකට්ඨායී ඨිතො’’ති ඉමිනා පන යථා එසිකා වාතප්පහාරාදීහි න චලති, එවං න කෙනචි විකාරමාපජ්ජතීති විකාරාභාවං, විකාරොපි අත්ථතො විනාසොයෙවාති වුත්තං **‘‘උභයෙනාපි ලොකස්ස විනාසාභාවං දස්සෙතී’’**ති.

එවමට්ඨකථාවාදං දස්සෙත්වා ඉදානි කෙචිවාදං දස්සෙතුං **“කෙචි පනා”**තිආදි වුත්තං. **මුඤ්ජතොති** [මුඤ්ජෙ (අට්ඨකථායං)] මුඤ්ජතිණතො. **ඊසිකාති** කළීරො. **යදිදං** අත්තසඞ්ඛාතං ධම්මජාතං **ජායතීති වුච්චති,** තං සත්තිරූපවසෙන පුබ්බෙ **විජ්ජමානමෙව** බ්‍යත්තිරූපවසෙන **නික්ඛමති,** අභිබ්‍යත්තිං ගච්ඡතීති අත්ථො. ‘‘විජ්ජමානමෙවා’’ති හි එතෙන කාරණෙ ඵලස්ස අත්ථිභාවදස්සනෙන බ්‍යත්තිරූපවසෙන අභිබ්‍යත්තිවාදං දස්සෙති. සාලිගබ්භෙ සංවිජ්ජමානං සාලිසීසං විය හි සත්තිරූපං, තදභිනික්ඛන්තං විය බ්‍යත්තිරූපන්ති. කථං පන සත්තිරූපවසෙන විජ්ජමානොයෙව පුබ්බෙ අනභිබ්‍යත්තො බ්‍යත්තිරූපවසෙන අභිබ්‍යත්තිං ගච්ඡතීති? යථා අන්ධකාරෙන පටිච්ඡන්නො ඝටො ආලොකෙන අභිබ්‍යත්තිං ගච්ඡති, එවමයම්පීති.

ඉදමෙත්ථ විචාරෙතබ්බං – කිං කරොන්තො ආලොකො ඝටං පකාසෙතීති වුච්චති, යදි ඝටවිසයං බුද්ධිං කරොන්තො පකාසෙති, අනුප්පන්නාය එව බුද්ධියා උප්පත්තිදීපනතො අභිබ්‍යත්තිවාදො හායති. අථ ඝටවිසයාය බුද්ධියා ආවරණභූතං අන්ධකාරං විධමන්තො පකාසෙති, එවම්පි අභිබ්‍යත්තිවාදො හායතෙව. සති හි ඝටවිසයාය බුද්ධියා කථං අන්ධකාරො තස්සා ආවරණං හොතීති. යථා ච ඝටස්ස අභිබ්‍යත්ති න යුජ්ජති, එවං දිට්ඨිගතිකපරිකප්පිතස්ස අත්තනොපි අභිබ්‍යත්ති න යුජ්ජතියෙව. තත්ථාපි හි යදි ඉන්ද්‍රියවිසයාදිසන්නිපාතෙන අනුප්පන්නා එව බුද්ධි උප්පන්නා, උප්පත්තිවචනෙනෙව අභිබ්‍යත්තිවාදො හායති අභිබ්‍යත්තිමත්තමතික්කම්ම අනුප්පන්නාය එව බුද්ධියා උප්පත්තිදීපනතො. තථා සස්සතවාදොපි තෙනෙව කාරණෙන. අථ බුද්ධිප්පවත්තියා ආවරණභූතස්ස අන්ධකාරට්ඨානියස්ස මොහස්ස විධමනෙන බුද්ධි උප්පන්නා. එවම්පි සති අත්ථවිසයාය බුද්ධියා කථං මොහො තස්සා ආවරණං හොතීති, හායතෙව අභිබ්‍යත්තිවාදො, කිඤ්ච භියො – භෙදසබ්භාවතොපි අභිබ්‍යත්තිවාදො හායති. න හි අභිබ්‍යඤ්ජනකානං චන්දිමසූරියමණිපදීපාදීනං භෙදෙන අභිබ්‍යඤ්ජිතබ්බානං ඝටාදීනං භෙදො හොති, හොති ච විසයභෙදෙන බුද්ධිභෙදො යථාවිසයං බුද්ධියා සම්භවතොති භියොපි අභිබ්‍යත්ති න යුජ්ජතියෙව, න චෙත්ථ විජ්ජමානතාභිබ්‍යත්තිවසෙන වුත්තිකප්පනා යුත්තා විජ්ජමානතාභිබ්‍යත්තිකිරියාසඞ්ඛාතාය වුත්තියා වුත්තිමතො ච අනඤ්ඤථානුජානනතො. අනඤ්ඤායෙව හි තථා වුත්තිසඞ්ඛාතා කිරියා තබ්බන්තවත්ථුතො, යථා ඵස්සාදීහි ඵුසනාදිභාවො, තස්මා වුත්තිමතො අනඤ්ඤාය එව විජ්ජමානතාභිබ්‍යත්තිසඞ්ඛාතාය වුත්තියා පරිකප්පිතො කෙසඤ්චි අභිබ්‍යත්තිවාදො න යුත්තො එවාති. යෙ පන ‘‘ඊසිකට්ඨායී ඨිතො’’ති පඨිත්වා යථාවුත්තමත්ථමිච්ඡන්ති, තෙ තදිදං කාරණභාවෙන ගහෙත්වා ‘‘තෙ ච සත්තා සන්ධාවන්ති සංසරන්ති චවන්ති උපපජ්ජන්තී’’ති පදෙහි අත්ථසම්බන්ධම්පි කරොන්ති, න අට්ඨකථායමිව අසම්බන්ධන්ති දස්සෙන්තො **“යස්මා චා”**තිආදිමාහ. **තෙ ච සත්තා සන්ධාවන්තීති** එත්ථ යෙ ඉධ මනුස්සභාවෙන අවට්ඨිතා, තෙයෙව දෙවභාවාදිඋපගමනෙන ඉතො අඤ්ඤත්ථ ගච්ඡන්තීති අත්ථො. අඤ්ඤථා කතස්ස කම්මස්ස විනාසො, අකතස්ස ච අබ්භාගමො ආපජ්ජෙය්‍යාති අධිප්පායො.

අපරාපරන්ති අපරස්මා භවා අපරං භවං, අපරම්පරං වා, පුනප්පුනන්ති අත්ථො. **“චවන්තී”**ති පදමුල්ලිඞ්ගෙත්වා **“එවං සඞ්ඛ්‍යං ගච්ඡන්තී”**ති අත්ථං විවරති, අත්තනො තථාගහිතස්ස නිච්චසභාවත්තා න චුතූපපත්තියො. සබ්බබ්‍යාපිතාය නාපි සන්ධාවනසංසරණානි, ධම්මානංයෙව පන පවත්තිවිසෙසෙන එවං සඞ්ඛ්‍යං ගච්ඡන්ති එවං වොහරීයන්තීති අධිප්පායො. එතෙන ‘‘අවට්ඨිතසභාවස්ස අත්තනො, ධම්මිනො ච ධම්මමත්තං උප්පජ්ජති චෙව විනස්සති චා’’ති ඉමං විපරිණාමවාදං දස්සෙති. යං පනෙත්ථ වත්තබ්බං, තං ඉමිස්සං සස්සතවාදවිචාරණායමෙව ‘‘එවංගතිකා’’ති පදත්ථවිභාවනෙ වක්ඛාම. ඉදානි අට්ඨකථායං වුත්තං අසම්බන්ධමත්තං දස්සෙතුං **“අට්ඨකථායං පනා”**තිආදි වුත්තං. **සන්ධාවන්තීතිආදිනා වචනෙන අත්තනො වාදං භින්දති** විනාසෙති සන්ධාවනාදිවචනසිද්ධාය අනිච්චතාය පුබ්බෙ අත්තනා පටිඤ්ඤාතස්ස සස්සතවාදස්ස විරුද්ධභාවතොති අත්ථො. **“දිට්ඨිගතිකස්සා”**තිආදි තදත්ථසමත්ථනං. **න නිබද්ධන්ති** න ථිරං. ‘‘සන්ධාවන්තී’’තිආදිවචනං, සස්සතවාදඤ්ච සන්ධාය **“සුන්දරම්පි අසුන්දරම්පි හොතියෙවා”ති වුත්තං.** සබ්බදා සරන්ති පවත්තන්තීති **සස්සතියො** ර-කාරස්ස ස-කාරං, ද්විභාවඤ්ච කත්වා, පථවීසිනෙරුචන්දිමසූරියා, සස්සතීහි සමං සදිසං තථා, භාවනපුංසකවචනඤ්චෙතං. ‘‘අත්තා ච ලොකො චා’’ති හි කත්තුඅධිකාරො. **සස්සතිසමන්ති** වා ලිඞ්ගබ්‍යත්තයෙන කත්තුනිද්දෙසො. සස්සතිසමො අත්තා ච ලොකො ච අත්ථී එවාති අත්ථො, **ඉති**-සද්දො චෙත්ථ පදපූරණමත්තං. එව-සද්දස්ස හි එ-කාරෙ පරෙ ඉති-සද්දෙ ඉ-කාරස්ස ව-කාරමිච්ඡන්ති සද්දවිදූ. **සස්සතිසමන්ති** සස්සතං ථාවරං නිච්චකාලන්තිපි අත්ථො, සස්සතිසම-සද්දස්ස සස්සතපදෙන සමානත්ථතං සන්ධාය **ටීකායං** (දී. නි. ටී. 1.31) වුත්තො.

හෙතුං දස්සෙන්තොති යෙසං ‘‘සස්සතො’’ති අත්තානඤ්ච ලොකඤ්ච පඤ්ඤපෙති, තෙසං හෙතුං දස්සෙන්තො අයං දිට්ඨිගතිකො ආහාති සම්බන්ධො. න හි අත්තනො දිට්ඨියා පච්චක්ඛකතමත්ථං අත්තනොයෙව සාධෙති, අත්තනො පන පච්චක්ඛකතෙන අත්ථෙන අත්තනො අප්පච්චක්ඛභූතම්පි අත්ථං සාධෙති, අත්තනා ච යථානිච්ඡිතං අත්ථං පරෙපි විඤ්ඤාපෙති, න අනිච්ඡිතං , ඉදං පන හෙතුදස්සනං එතෙසු අනෙකෙසු ජාතිසතසහස්සෙසු එකොවායං මෙ අත්තා ච ලොකො ච අනුස්සරණසම්භවතො. යො හි යමත්ථං අනුභවති, සො එව තං අනුස්සරති, න අඤ්ඤො. න හි අඤ්ඤෙන අනුභූතමත්ථං අඤ්ඤො අනුස්සරිතුං සක්කොති යථා තං බුද්ධරක්ඛිතෙන අනුභූතං ධම්මරක්ඛිතො. යථා චෙතාසු, එවං ඉතො පුරිමතරාසුපි ජාතීසු, තස්මා ‘‘සස්සතො මෙ අත්තා ච ලොකො ච, යථා ච මෙ, එවං අඤ්ඤෙසම්පි සත්තානං සස්සතො අත්තා ච ලොකො චා’’ති සස්සතවසෙන දිට්ඨිගහණං පක්ඛන්දන්තො දිට්ඨිගතිකො පරෙපි තත්ථ පතිට්ඨපෙති. පාළියං පන ‘‘අනෙකවිහිතානි අධිමුත්තිපථානි අභිවදන්ති, සො එවමාහා’’ති වචනතො පරානුගාහාපනවසෙන ඉධ හෙතුදස්සනං අධිප්පෙතන්ති විඤ්ඤායති. **එතන්ති** අත්තනො ච ලොකස්ස ච සස්සතභාවං. **“න කෙවල”**න්තිආදි අත්ථතො ආපන්නදස්සනං. **ඨාන**-සද්දො කාරණෙ, තඤ්ච බො ඉධ පුබ්බෙනිවාසානුස්සතියෙවාති ආහ **“ඉද”**න්තිආදි. කාරණඤ්ච නාමෙතං තිවිධං සම්පාපකං නිබ්බත්තකං ඤාපකන්ති.

තත්ථ අරියමග්ගො නිබ්බානස්ස සම්පාපකකාරණං, බීජං අඞ්කුරස්ස නිබ්බත්තකකාරණං, පච්චයුප්පන්නතාදයො අනිච්චතාදීනං ඤාපකකාරණං, ඉධාපි ඤාපකකාරණමෙව අධිප්පෙතං. ඤාපකො හි අත්ථො ඤාපෙතබ්බත්ථවිසයස්ස ඤාණස්ස හෙතුභාවතො කාරණං. තදායත්තවුත්තිතාය තං ඤාණං තිට්ඨති එත්ථාති **ඨානං,** වසති තං ඤාණමෙත්ථ තිට්ඨතීති **"වත්ථූ"**ති ච වුච්චති. තථා හි භගවතා වත්ථු-සද්දෙන උද්දිසිත්වාපි ඨාන-සද්දෙන නිද්දිට්ඨන්ති.

32-33. දුතියතතියවාරානං පඨමවාරතො විසෙසො නත්ථී ඨපෙත්වා කාලභෙදන්ති ආහ **"උපරි වාරද්වයෙපි එසෙව නයො"**ති. තදෙතං කාලභෙදං යථාපාළිං දස්සෙතුං **"කෙවලඤ්හී"**තිආදි වුත්තං. ඉතරෙන දුතියතතියවාරා යාව දසසංවට්ටවිවට්ටකප්පා, යාව චත්තාලීසසංවට්ටවිවට්ටකප්පා ච අනුස්සරණවසෙන වුත්තාති අධිප්පායො. යදෙවං කස්මා සස්සතවාදො චතුධා විභත්තො, නනු තිධා කාලභෙදමකත්වා අධිච්චසමුප්පත්තිකවාදො විය දුවිධෙනෙව විභජිතබ්බො සියාති චොදනං සොධෙතුං **"මන්දපඤ්ඤො හී"**තිආදිමාහ. මන්දපඤ්ඤාදීනං තිණ්ණං පුබ්බෙනිවාසානුස්සතිඤාණලාභීනං වසෙන තිධා කාලභෙදං කත්වා තක්කනෙන සහ චතුධා විභත්තොති අධිප්පායො. නනු ච අනුස්සවාදිවසෙන තක්කිකානං විය මන්දපඤ්ඤාදීනම්පි විසෙසලාභීනං හීනාදිවසෙන අනෙකභෙදසම්භවතො බහුධා භෙදො සියා, අථ කස්මා සබ්බෙපි විසෙසලාභිනො තයො එව රාසී කත්වා වුත්තාති? උක්කට්ඨපරිච්ඡෙදෙන දස්සෙතුකාමත්තා. තීසු හි රාසීසු යෙ හීනමජ්ඣිමපඤ්ඤා, තෙ වුත්තපරිච්ඡෙදතො ඌනකමෙව අනුස්සරන්ති. යෙ පන උක්කට්ඨපඤ්ඤා, තෙ වුත්තපරිච්ඡෙදං අතික්කමිත්වා නානුස්සරන්තීති තත්ථ තත්ථ උක්කට්ඨපරිච්ඡෙදෙන දස්සෙතුකාමතො අනෙකජාතිසතසහස්සදසචත්තාරීසසංවට්ටවිවට්ටානුස්සරණවසෙන තයො එව රාසී කත්වා වුත්තාති. **න තතො උද්ධන්ති** යථාවුත්තකාලත්තයතො, චත්තාරීසසංවට්ටවිවට්ටකප්පතො වා උද්ධං නානුස්සරති, කස්මා? දුබ්බලපඤ්ඤත්තා. තෙසඤ්හි නාමරූපපරිච්ඡෙදවිරහතො දුබ්බලා පඤ්ඤා හොතීති අට්ඨකථාසු වුත්තං.

34. තප්පකතියත්තොපි කත්තුත්ථොයෙවාති ආහ **"තක්කයතී"**ති. තප්පකතියත්තත්තා එව හි දුතියනයොපි උපපන්නො හොති. තත්ථ **තක්කයතීති** ඌහයති, සස්සතාදිආකාරෙන තස්මිං තස්මිං ආරම්මණෙ චිත්තං අභිනිරොපයතීති අත්ථො. **තක්කොති** ආකොටනලක්ඛණො, විනිච්ඡයලක්ඛණො වා දිට්ඨිට්ඨානභූතො විතක්කො. තෙන තෙන පරියායෙන තක්කනං සන්ධාය **"තක්කෙත්වා විතක්කෙත්වා"**ති වුත්තං **වීමංසාය සමන්නාගතොති** අත්ථවචනමත්තං. නිබ්බචනං පන තක්කිපදෙ විය ද්විධා වත්තබ්බං. **වීමංසා** නාම විචාරණා, සා ච දුවිධා පඤ්ඤා චෙව පඤ්ඤාපතිරූපිකා ච. ඉධ පන පඤ්ඤාපතිරූපිකාව, සා චත්ථතො ලොභසහගතචිත්තුප්පාදො, මිච්ඡාභිනිවෙසසඞ්ඛාතො වා අයොනිසොමනසිකාරො. පුබ්බභාගෙ වා මිච්ඡාදස්සනභූතං දිට්ඨිවිප්ඵන්දිතං, තදෙතමත්ථත්තයං දස්සෙතුං **"තුලනා රුච්චනා ඛමනා"**ති වුත්තං. **"තුලයිත්වා"**තිආදීසුපි යථාක්කමං ''ලොභසහගතචිත්තුප්පාදෙනා''තිආදිනා යොජෙතබ්බං. සමන්තතො, පුනප්පුනං වා ආහනනං **පරියාහතං,** තං පන විතක්කස්ස ආරම්මණං ඌහනමෙව, භාවනපුංසකඤ්චෙතං පදන්ති දස්සෙති **"තෙන තෙන පරියායෙන තක්කෙත්වා"**ති ඉමිනා. **පරියායෙනාති** ච කාරණෙනාති අත්ථො. **වුත්තප්පකාරායාති** තිධා වුත්තප්පභෙදාය. **අනුවිචරිතන්ති** අනුපවත්තිතං, වීමංසානුගතෙන වා විචාරෙන අනුමජ්ජිතං. තදනුගතධම්මකිච්චම්පි හි පධානධම්මෙ ආරොපෙත්වා තථා වුච්චති. පටිභාති දිස්සතීති **පටිභානං,** යථාසමාහිතාකාරවිසෙසවිභාවකො දිට්ඨිගතසම්පයුත්තචිත්තුප්පාදො, තතො ජාතන්ති **පටිභානං,** තථා පඤ්ඤායනං, සයං අත්තනො පටිභානං **සයංපටිභානං** , තෙනෙවාහ **"අත්තනො පටිභානමත්තසඤ්ජාත"**න්ති. **මත්ත**-සද්දෙන චෙත්ථ විසෙසාධිගමාදයො නිවත්තෙති. අනාමට්ඨකාලවචනෙ වත්තමානවසෙනෙව අත්ථනිද්දෙසො උපපන්නොති ආහ **"එවං වදතී"**ති.

පාළියං ''තක්කී හොති වීමංසී''ති සාමඤ්ඤනිද්දෙසෙන, එකසෙසෙන වා වුත්තං තක්කීභෙදං විභජන්තො **"තත්ථ චතුබ්බිධො"**තිආදිමාහ. පරෙහි පුන සවනං **අනුස්සුති,** සා යස්සායං **අනුස්සුතිකො.** පුරිමං අනුභූතපුබ්බං ජාතිං සරතීති **ජාතිස්සරො.** ලබ්භතෙති **ලාභො,** යං කිඤ්චි අත්තනා පටිලද්ධං රූපාදි, සුඛාදි ච, න පන ඣානාදිවිසෙසො, තෙනෙවාහ පාළියං ''සො තක්කපරියාහතං වීමංසානුවිචරිතං සයංපටිභානං එවමාහා''ති. අට්ඨකථායම්පි වුත්තං ''අත්තනො පටිභානමත්තසඤ්ජාත''න්ති. **ආචරියධම්මපාලත්ථෙරොපි** වදති ''මත්ත-සද්දෙන විසෙසාධිගමාදයො නිවත්තෙතී''ති (දී. නි. ටී. 1.34) සො එතස්සාති **ලාභී.** සුද්ධෙන පුරිමෙහි අසම්මිස්සෙන, සුද්ධං වා තක්කනං **සුද්ධතක්කො,** සො යස්සායං **සුද්ධතක්කිකො. තෙන හීති** උය්‍යොජනත්ථෙ නිපාතො, තෙන තථා වෙස්සන්තරරඤ්ඤොව භගවති සමානෙති දිට්ඨිග්ගාහං උය්‍යොජෙති. **ලාභිතායාති** රූපාදිසුඛාදිලාභීභාවතො. **"අනාගතෙපි එවං භවිස්සතී"**ති ඉදං ලාභීතක්කිනො එවම්පි සම්භවතීති සම්භවදස්සනවසෙන ඉධාධිප්පෙතං තක්කනං සන්ධාය වුත්තං. අනාගතංසතක්කනෙනෙව හි සස්සතග්ගාහී භවති. **"අතීතෙපි එවං අහොසී"**ති ඉදං පන අනාගතංසතක්කනස්ස උපනිස්සයනිදස්සනමත්තං. සො හි ''යථා මෙ ඉදානි අත්තා සුඛී හොති, එවං අතීතෙපීති පඨමං අතීතංසානුතක්කනං උපනිස්සාය අනාගතෙපි එවං භවිස්සතී''ති තක්කයන්තො දිට්ඨිං ගණ්හාති. **"එවං සති ඉදං හොතී"**ති ඉමිනා අනිච්චෙසු භාවෙසු අඤ්ඤො කරොති, අඤ්ඤො පටිසංවෙදෙතීති දොසො ආපජ්ජති, තථා ච සති කතස්ස විනාසො අකතස්ස ච අජ්ඣාගමො සියා. නිච්චෙසු පන භාවෙසු අඤ්ඤො කරොති, අඤ්ඤො පටිසංවෙදෙතීති දොසො නාපජ්ජති. එවඤ්ච සති කතස්ස අවිනාසො, අකතස්ස ච අනජ්ඣාගමො සියාති තක්කිකස්ස යුත්තිගවෙසනාකාරං දස්සෙති.

තක්කමත්තෙනෙවාති සුද්ධතක්කනෙනෙව. **මත්ත**-සද්දෙන හි ආගමාදීනං, අනුස්සවාදීනඤ්ච අභාවං දස්සෙති. ''නනු ච විසෙසලාභිනොපි සස්සතවාදිනො විසෙසාධිගමහෙතු අනෙකෙසු ජාතිසතසහස්සෙසු, දසසු සංවට්ටවිවට්ටෙසු, චත්තාලීසාය ච සංවට්ටවිවට්ටෙසු යථානුභූතං අත්තනො සන්තානං, තප්පටිබද්ධඤ්ච ධම්මජාතං ''අත්තා, ලොකො''ති ච අනුස්සරිත්වා තතො පුරිමතරාසුපි ජාතීසු තථාභූතස්ස අත්ථිතානුවිතක්කනමුඛෙන අනාගතෙපි එවං භවිස්සතීති

අත්තනො භවිස්සමානානුතක්කනං, සබ්බෙසම්පි සත්තානං තථාභාවානුතක්කනඤ්ච කත්වා සස්සතාභිනිවෙසිනො ජාතා, එවඤ්ච සති සබ්බොපි සස්සතවාදී අනුස්සුතිකජාතිස්සරලාභීතක්කිකා විය අත්තනො උපලද්ධවත්ථුනිමිත්තෙන තක්කනෙන පවත්තවාදත්තා තක්කීපක්ඛෙයෙව තිට්ඨෙය්‍ය, තථා ච සති විසෙසභෙදරහිතත්තා එකොවායං සස්සතවාදො වවත්ථිතො භවෙය්‍ය, අවස්සඤ්ච වුත්තප්පකාරං තක්කනමිච්ඡිතබ්බං, අඤ්ඤථා විසෙසලාභී සස්සතවාදී එකච්චසස්සතිකපක්ඛං, අධිච්චසමුප්පන්නිකපක්ඛං වා භජෙය්‍යාති? න ඛො පනෙතං එවං දට්ඨබ්බං. විසෙසලාභීනඤ්හි ඛන්ධසන්තානස්ස දීඝදීඝතරං දීඝතමකාලානුස්සරණං සස්සතග්ගාහස්ස අසාධාරණකාරණං. තථා හි ‘‘අනෙකවිහිතං පුබ්බෙනිවාසං අනුස්සරාමි. ඉමිනාමහං එතං ජානාමී’’ති අනුස්සරණමෙව පධානකාරණභාවෙන දස්සිතං. යං පන තස්ස ‘‘ඉමිනාමහං එතං ජානාමී’’ති පවත්තං තක්කනං, න තං ඉධ පධානං අනුස්සරණං පටිච්ච තස්ස අපධානභාවතො, පධානකාරණෙන ච අසාධාරණෙන නිද්දෙසො සාසනෙ, ලොකෙපි ච නිරුළ්හො යථා ‘‘චක්ඛුවිඤ්ඤාණං යවඞ්කුරො’’තිආදි.

එවං පනායං දෙසනා පධානකාරණවිභාවිනී, තස්මා සතිපි අනුස්සවාදිවසෙන, තක්කිකානං හීනාදිවසෙන ච මන්දපඤ්ඤාදීනං විසෙසලාභීනං බහුධා භෙදෙ අඤ්ඤතරභෙදසඞ්ගහවසෙන භගවතා චත්තාරිට්ඨානානි විභජිත්වා වවත්ථිතා සස්සතවාදානං චතුබ්බිධතා. න හි, ඉධ සාවසෙසං ධම්මං දෙසෙති ධම්මරාජාති. යදෙවං අනුස්සුතිකාදීසුපි අනුස්සවාදීනං පධානභාවො ආපජ්ජතීති? න තෙසං අඤ්ඤාය සච්ඡිකිරියාය අභාවෙන තක්කපධානත්තා, ‘‘පධානකාරණෙන ච අසාධාරණෙන නිද්දෙසො සාසනෙ, ලොකෙපි ච නිරුළ්හො’’ති වුත්තොවායමත්ථොති. අථ වා විසෙසාධිගමනිමිත්තරහිතස්ස තක්කනස්ස සස්සතග්ගාහෙ විසුං කාරණභාවදස්සනත්ථං විසෙසාධිගමො විසුං සස්සතග්ගාහකාරණභාවෙන වත්තබ්බො, සො ච මන්දමජ්ඣිමතික්ඛපඤ්ඤාවසෙන තිවිධොති තිධා විභජිත්වා, සබ්බතක්කිනො ච තක්කීභාවසාමඤ්ඤතො එකජ්ඣං ගහෙත්වා චතුධා එව වවත්ථාපිතො සස්සතවාදො භගවතාති.

35. ‘‘අඤ්ඤතරෙනා’’ති එතස්ස අත්ථං දස්සෙතුං **‘‘එකෙනා’’**ති වුත්තං. අට්ඨානපයුත්තස්ස පන වා-සද්දස්ස අනියමත්ථතං සන්ධායාහ **‘‘ද්වීහි වා තීහි වා’’**ති, තෙන චතූසු වත්ථූසු යථාරහමෙකච්චං එකච්චස්ස පඤ්ඤාපනෙ සහකාරීකාරණන්ති දස්සෙති. ‘‘බහිද්ධා’’ති බාහ්‍යත්ථවාචකො කත්තුනිද්දිට්ඨො නිපාතොති දස්සෙතුං **‘‘බහී’’**තිආදි වුත්තං. එත්ථාහ – කිං පනෙතානි වත්ථූනි අත්තනො අභිනිවෙසස්ස හෙතු, උදාහු පරෙසං පතිට්ඨාපනස්සාති. කිඤ්චෙත්ථ, යදි තාව අත්තනො අභිනිවෙසස්ස හෙතු, අථ කස්මා අනුස්සරණතක්කනානියෙව ගහිතානි, න සඤ්ඤාවිපල්ලාසාදයො. තථා හි විපරීතසඤ්ඤාඅයොනිසොමනසිකාරඅසප්පුරිසූපනිස්සයඅසද්ධම්මස්සවනාදීනිපි දිට්ඨියා පවත්තනට්ඨෙන දිට්ඨිට්ඨානානි. අථ පන පරෙසං පතිට්ඨාපනස්ස හෙතු, අනුස්සරණහෙතුභූතො අධිගමො විය, තක්කනපරියෙට්ඨිභූතා යුත්ති විය ච ආගමොපි වත්ථුභාවෙන වත්තබ්බො, උභයථාපි ච යථාවුත්තස්ස අවසෙසකාරණස්ස සම්භවතො ‘‘නත්ථි ඉතො බහිද්ධා’’ති වචනං න යුජ්ජතෙවාති? නො න යුජ්ජති, කස්මා? අභිනිවෙසපක්ඛෙ තාව අයං දිට්ඨිගතිකො අසප්පුරිසූපනිස්සයඅසද්ධම්මස්සවනෙහි අයොනිසො උම්මුජ්ජිත්වා විපල්ලාසසඤ්ඤො රූපාදිධම්මානං ඛණෙ ඛණෙ භිජ්ජනසභාවස්ස අනවබොධතො ධම්මයුත්තිං අතිධාවන්තො එකත්තනයං මිච්ඡා ගහෙත්වා යථාවුත්තානුස්සරණතක්කනෙහි ඛන්ධෙසු ‘‘සස්සතො අත්තා ච ලොකො චා’’ති (දී. නි. 31) අභිනිවෙසං උපනෙසි, ඉති ආසන්නකාරණත්තා, පධානකාරණත්තා ච තග්ගහණෙනෙව ච ඉතරෙසම්පි ගහිතත්තා අනුස්සරණතක්කනානියෙව ඉධ ගහිතානි. පතිට්ඨාපනපක්ඛෙ පන ආගමොපි යුත්තියමෙව ඨිතො විසෙසෙන නිරාගමානං බාහිරකානං තක්කග්ගාහිභාවතො, තස්මා අනුස්සරණතක්කනානියෙව සස්සතග්ගාහස්ස වත්ථුභාවෙන ගහිතානි.

කිඤ්ච භිය්‍යො – දුවිධං පරමත්ථධම්මානං ලක්ඛණං සභාවලක්ඛණං, සාමඤ්ඤලක්ඛණඤ්ච. තත්ථ සභාවලක්ඛණාවබොධො පච්චක්ඛඤාණං, සාමඤ්ඤලක්ඛණාවබොධො අනුමානඤාණං. ආගමො ච සුතමයාය පඤ්ඤාය සාධනතො අනුමානඤාණමෙව ආවහති, සුතානං පන ධම්මානං ආකාරපරිවිතක්කනෙන නිජ්ඣානක්ඛන්තියං ඨිතො චින්තාමයපඤ්ඤං නිබ්බත්තෙත්වා අනුක්කමෙන භාවනාය පච්චක්ඛඤාණං අධිගච්ඡතීති එවං ආගමොපි තක්කනවිසයං නාතික්කමති, තස්මා වෙස තක්කග්ගහණෙන ගහිතොවාති වෙදිතබ්බො. සො අට්ඨකථායං අනුස්සුතිතක්කග්ගහණෙන විභාවිතො, එවං අනුස්සරණතක්කනෙහි අසඞ්ගහිතස්ස අවසිට්ඨස්ස කාරණස්ස අසම්භවතො යුත්තමෙවිදං ‘‘නත්ථි ඉතො බහිද්ධා’’ති වචනන්ති වෙදිතබ්බං. ‘‘අනෙකවිහිතානි අධිමුත්තිපදානි අභිවදන්තී’’ති (දී. නි. 1.29), ‘‘සස්සතං අත්තානඤ්ච ලොකඤ්ච පඤ්ඤපෙන්තී’’ති (දී. නි. 1.30) ච වචනතො පන පතිට්ඨාපනවත්ථූනියෙව ඉධ දෙසිතානි තංදෙසනාය එව අභිනිවෙසස්සාපි සිජ්ඣනතො. අනෙකභෙදෙසු හි දෙසිතෙසු යස්මිං දෙසිතෙ තදඤ්ඤෙපි දෙසිතා සිද්ධා හොන්ති, තමෙව දෙසෙතීති දට්ඨබ්බං. අභිනිවෙසපතිට්ඨාපනෙසු ච අභිනිවෙසෙ දෙසිතෙපි පතිට්ඨාපනං න සිජ්ඣති අභිනිවෙසස්ස පතිට්ඨාපනෙ අනියමතො. අභිනිවෙසිනොපි හි කෙචි පතිට්ඨාපෙන්ති , කෙචි න පතිට්ඨාපෙන්ති. පතිට්ඨාපනෙ පන දෙසිතෙ අභිනිවෙසොපි සිජ්ඣති පතිට්ඨාපනස්ස අභිනිවෙසෙ නියමතො. යො හි යත්ථ පරෙ පතිට්ඨාපෙති, සොපි තමභිනිවිසතීති.

36. **තයිදන්ති** එත්ථ ත-සද්දෙන ‘‘සස්සතං අත්තානඤ්ච ලොකඤ්ච පඤ්ඤපෙන්තී’’ති එතස්ස පරාමසනන්ති ආහ **‘‘තං ඉදං චතුබ්බිධම්පි දිට්ඨිගත’’**න්ති. **තතොති** තස්මා පකාරතො ජානනත්තා. පරමවජ්ජතාය අනෙකවිහිතානං අනත්ථානං කාරණභාවතො දිට්ඨියො එව ඨානා **දිට්ඨිට්ඨානා.** යථාහ ‘‘මිච්ඡාදිට්ඨිපරමාහං භික්ඛවෙ, වජ්ජං වදාමී’’ති තදෙවත්ථං සන්ධාය **‘‘දිට්ඨියොව දිට්ඨිට්ඨානා’’**ති වුත්තං. **දිට්ඨීනං කාරණම්පි දිට්ඨිට්ඨානමෙව** දිට්ඨීනං උප්පාදාය සමුට්ඨානට්ඨෙන. **‘‘යථාහා’’**තිආදි පටිසම්භිදාපාළියා (පටි. ම. 1.124) සාධනං. තත්ථ **ඛන්ධාපි දිට්ඨිට්ඨානං** ආරම්මණට්ඨෙන. වුත්තඤ්හි ‘‘රූපං අත්තතො සමනුපස්සතී’’තිආදි, (සං. නි. 3.81) **අවිජ්ජාපි** උපනිස්සයාදිභාවෙන.

යථාහ ‘‘අස්සුතවා භික්ඛවෙ, පුථුජ්ජනො අරියානං අදස්සාවී අරියධම්මස්ස අකොවිදො’’තිආදි (ම. නි. 1.2; පටි. ම. 1.131) **ඵස්සොපි** ඵුසිත්වා ගහණූපායට්ඨෙන. තථා හි වුත්තං ‘‘තදපි ඵස්සපච්චයා (දී. නි. 1.118) ඵුස්ස ඵුස්ස පටිසංවෙදෙන්තී’’ති (දී. නි. 1.144) **සඤ්ඤාපි** ආකාරමත්තග්ගහණට්ඨෙන. වුත්තඤ්හෙතං ‘‘සඤ්ඤානිදානා හි පපඤ්චසඞ්ඛා’’ති (සු. නි. 880; මහා. නි. 109) පථවිං පථවිතො සඤ්ඤත්වා’’ති (ම. නි. 1.2) ච ආදි. **විතක්කොපි** ආකාරපරිවිතක්කනට්ඨෙන. තෙන වුත්තං ‘‘තක්කඤ්ච දිට්ඨීසු පකප්පයිත්වා, සච්චං මුසාති ද්වයධම්මමාහූ’’ති, (සු. නි. 892; මහානි. 121) ‘‘තක්කී හොති වීමංසී’’ති (දී. නි. 1.34) ච ආදි. **අයොනිසො මනසිකාරොපි** අකුසලානං සාධාරණකාරණට්ඨෙන. තෙනාහ ‘‘තස්ස එවං අයොනිසො මනසි කරොතො ඡන්නං දිට්ඨීනං අඤ්ඤතරා දිට්ඨි උප්පජ්ජති. අත්ථි මෙ අත්තා’ති වා අස්ස සච්චතො ථෙතතො දිට්ඨිඋප්පජ්ජතී’’තිආදි (ම. නි. 1.19) **පාපමිත්තොපි** දිට්ඨානුගති ආපජ්ජනට්ඨෙන. වුත්තම්පි ච ‘‘බාහිරං භික්ඛවෙ, අඞ්ගන්ති කරිත්වා නාඤ්ඤං එකඞ්ගම්පි සමනුපස්සාමි, යං එවං මහතො අනත්ථාය සංවත්තති, යථයිදං භික්ඛවෙ, පාපමිත්තතා’’තිආදි (අ. නි. 1.110) **පරතොඝොසොපි** දුරක්ඛාතධම්මස්සවනට්ඨෙන. තථා චෙව වුත්තං ‘‘ද්වෙමෙ භික්ඛවෙ, පච්චයා මිච්ඡාදිට්ඨියා උප්පාදාය. කතමෙ ද්වෙ? පරතො ච ඝොසො, අයොනිසො ච මනසිකාරො’’තිආදි (අ. නි. 2.126) පරෙහි සුතා, දෙසිතා වා දෙසනා **පරතොඝොසො.**

‘‘ඛන්ධා හෙතූ’’තිආදිපාළි තදත්ථවිභාවිනී. තත්ථ ජනකට්ඨෙන **හෙතු,** උපත්ථම්භකට්ඨෙන **පච්චයො. උපාදායාති** උපාදියිත්වා, පටිච්චාති අත්ථො. **‘‘උප්පාදායා’’**තිපි පාඨො, උප්පජ්ජනායාති අත්ථො. සමුට්ඨාති එතෙනාති **සමුට්ඨානං,** ඛන්ධාදයො එව. ඉධ පන සමුට්ඨානභාවොයෙව සමුට්ඨාන-සද්දෙන වුත්තො භාවලොපත්තා, භාවප්පධානත්තා ච. **ආදින්නා** සකසන්තානෙ. **පවත්තිතා** සපරසන්තානෙසු. **පර**-සද්දො අභිණ්හත්ථොති වුත්තං **‘‘පුනප්පුන’’**න්ති. **පරිනිට්ඨාපිතාති** ‘‘ඉදමෙව දස්සනං සච්චං, අඤ්ඤං පන මොඝං තුච්ඡං මුසා’’ති අභිනිවෙසස්ස පරියොසානං මත්ථකං පාපිතාති අත්ථො. **ආරම්මණවසෙනාති** අට්ඨසු දිට්ඨිට්ඨානෙසු ඛන්ධෙ සන්ධායාහ. **පවත්තනවසෙනාති** අවිජ්ජාඵස්සසඤ්ඤාවිතක්කායොනිසොමනසිකාරෙ. **ආසෙවනවසෙනාති** පාපමිත්තපරතොඝොසෙ. යදිපි සරූපත්ථවසෙන වෙවචනං, සඞ්කෙතත්ථවසෙන පන එවං වත්තබ්බොති දස්සෙතුං **‘‘එවංවිධපරලොකා’’**ති වුත්තං. යෙන කෙනචි හි විසෙසනෙනෙව වෙවචනං සාත්ථකං සියා. පරලොකො ච කම්මවසෙන අභිමුඛො සම්පරෙති ගච්ඡති පවත්තති එත්ථාති **අභිසම්පරායොති** වුච්චති. ‘‘ඉති ඛො ආනන්ද, කුසලානි සීලානි අනුපුබ්බෙන අග්ගාය පරෙන්තී’’තිආදීසු (අ. නි. 10.2) විය හි චුරාදිගණවසෙන **පර**-සද්දං ගතියමිච්ඡන්ති සද්දවිදූ, අයමෙත්ථ අට්ඨකථාතො අපරො නයො.

එවංගතිකාති එවංගමනා එවංනිට්ඨා, එවමනුයුඤ්ජනෙන භිජ්ජනනස්සනපරියොසානාති අත්ථො. **ගති**-සද්දො චෙත්ථ ‘‘යෙහි සමන්නාගතස්ස මහාපුරිසස්ස ද්වෙව ගතියො භවන්ති’’තිආදීසු (දී. නි. 1.258; 2.33, 35; 3.199, 200; ම. නි. 2.384, 397) විය නිට්ඨානත්ථො. ඉදං වුත්තං හොති – ඉමෙ දිට්ඨිසඞ්ඛාතා දිට්ඨිට්ඨානා එවං පරමත්ථතො අසන්තං අත්තානං, සස්සතභාවඤ්ච තස්මිං අජ්ඣාරොපෙත්වා ගහිතා, පරාමට්ඨා ච සමානා බාලලපනායෙව හුත්වා යාව පණ්ඩිතා න සමනුයුඤ්ජන්ති, තාව ගච්ඡන්ති, පාතුභවන්ති ච, පණ්ඩිතෙහි සමනුයුඤ්ජියමානා පන අනවට්ඨිතවත්ථුකා අවිමද්දක්ඛමා සූරියුග්ගමනෙ උස්සාවබින්දූ විය, ඛජ්ජොපනකා විය ච භිජ්ජන්ති, විනස්සන්ති චාති.

තත්ථායං අනුයුඤ්ජනෙ සඞ්ඛෙපකථා – යදි හි පරෙහි කප්පිතො අත්තා ලොකො වා සස්සතො සියා, තස්ස නිබ්බිකාරතාය පුරිමරූපාවිජහනතො කස්සචි විසෙසාධානස්ස කාතුමසක්කුණෙය්‍යතාය අහිතතො නිවත්තනත්ථං, හිතෙ ච පටිපජ්ජනත්ථං උපදෙසො එව සස්සතවාදිනො නිප්පයොජනො සියා, කථං වා තෙන සො උපදෙසො පවත්තීයති විකාරාභාවතො. එවඤ්ච සති පරිකප්පිතස්ස අත්තනො අජටාකාසස්ස විය දානාදිකිරියා, හිංසාදිකිරියා ච න සම්භවති, තථා සුඛස්ස, දුක්ඛස්ස ච අනුභවනනිබන්ධො එව සස්සතවාදිනො න යුජ්ජති කම්මබද්ධාභාවතො. ජාතිආදීනඤ්ච අසම්භවතො විමොක්ඛො න භවෙය්‍ය, අථ පන ධම්මමත්තං තස්ස උප්පජ්ජති චෙව විනස්සති ච, යස්ස වසෙනායං කිරියාදිවොහාරොති වදෙය්‍ය, එවම්පි පුරිමරූපාවිජහනෙන අවට්ඨිතස්ස අත්තනො ධම්මමත්තන්ති න සක්කා සම්භාවෙතුං, තෙ වා පනස්ස ධම්මා අවත්ථාභූතා, තස්මා තස්ස උප්පන්නා අඤ්ඤෙ වා සියුං අනඤ්ඤෙ වා, යදි අඤ්ඤෙ, න තාහි අවත්ථාහි තස්ස උප්පන්නාහිපි කොචි විසෙසො අත්ථි, යාහි කරොති පටිසංවෙදෙති චවති උප්පජ්ජති චාති ඉච්ඡිතං, එවඤ්ච ධම්මකප්පනාපි නිරත්ථකා සියා, තස්මා තදවත්ථො එව යථාවුත්තදොසො, අථානඤ්ඤෙ, උප්පාදවිනාසවන්තීහි අවත්ථාහි අනඤ්ඤස්ස අත්තනො තාසං විය උප්පාදවිනාසසබ්භාවතො කුතො භවෙය්‍ය නිච්චතාවකාසො, තාසම්පි වා අත්තනො විය නිච්චතාපවත්ති, තස්මා බන්ධවිමොක්ඛානං අසම්භවො එවාති න යුජ්ජතියෙව සස්සතවාදො, න චෙත්ථ කොචි වාදී ධම්මානං සස්සතභාවෙ පරිසුද්ධං යුත්තිං වත්තුං සමත්ථො භවෙය්‍ය, යුත්තිරහිතඤ්ච වචනං න පණ්ඩිතානං චිත්තං ආරාධෙති, තෙනාවොචුම්හ ‘‘යාව පණ්ඩිතා න සමනුයුඤ්ජන්ති, තාව ගච්ඡන්ති, පාතුභවන්ති චා’’ති.

සකාරණං සගතිකන්ති එත්ථ **සහ**-සද්දො විජ්ජමානත්ථො ‘‘සලොමකො සපක්ඛකො’’තිආදීසු විය, න පන සමවායත්ථො **ච**-සද්දෙන ‘‘තයිදං භික්ඛවෙ, තථාගතො පජානාතී’’ති වුත්තස්ස දිට්ඨිගතස්ස සමුච්චිනිතත්තා, ‘‘තඤ්ච තථාගතො පජානාතී’’ති ඉමිනා ච කාරණගතීනමෙව පජානනභාවෙන වුත්තත්තා. ඉදං වුත්තං හොති – තයිදං භික්ඛවෙ, කාරණවන්තං ගතිවන්තං දිට්ඨිගතං තථාගතො පජානාති, න කෙවලඤ්ච තදෙව, අථ ඛො තස්ස කාරණගතිසඞ්ඛාතං තඤ්ච සබ්බන්ති. **‘‘තතො…පෙ…. පජානාතී’’**ති වුත්තවාක්‍යස්ස අත්ථං වුත්තනයෙන සංවණ්ණෙති **‘‘තතො වා’’**තිආදිනා. සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණස්සෙවිධ විභජනන්ති පකරණානුරූපමත්ථං ආහ **‘‘සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණඤ්චා’’**ති,

තස්මිං වා වුත්තෙ තදධිට්ඨානතො ආසවක්ඛයඤාණං, තදවිනාභාවතො වා සබ්බම්පි දසබලාදිඤාණං ගහිතමෙවාතිපි තදෙව වුත්තං.

එවංවිධන්ති ''සීලඤ්චා''තිආදිනා එවංවුත්තප්පකාරං. **පජානන්තොපීති** එත්ථ පි-සද්දෙන, **අපි**-සද්දෙන වා ''තඤ්චා''ති වුත්ත ච-සද්දස්ස සම්භාවනත්ථභාවං දස්සෙති, තෙන තතො දිට්ඨිගතතො උත්තරිතරං සාරභූතං සීලාදිගුණවිසෙසම්පි තථාගතො නාභිනිවිසති, කො පන වාදො වට්ටාමිසෙති සම්භාවෙති. **''අහ''**න්ති දිට්ඨිමානවසෙන පරාමසනාකාරදස්සනං. **පජානාමීති** එත්ථ **ඉති**-සද්දෙන පකාරත්ථෙන, නිදස්සනත්ථෙන වා. **''මම''**න්ති තණ්හාවසෙන පරාමසනාකාරං දස්සෙති. **තණ්හාදිට්ඨිමානපරාමාසවසෙනාති** තණ්හාදිට්ඨිමානසඞ්ඛාතපරාමාසවසෙන. ධම්මසභාවමතික්කමිත්වා ''අහං මම''න්ති පරතො අභූතතො ආමසනං **පරාමාසො,** තණ්හාදයො එව. න හි තං අත්ථි, යං ඛන්ධෙසු ''අහ''න්ති වා ''මම''න්ති වා ගහෙතබ්බං සියා, අපරාමසතො අපරාමසන්තස්ස අස්ස තථාගතස්ස නිබ්බුති විදිතාති සම්බන්ධො. **''අපරාමසතො''**ති වෙදං නිබ්බුතිපවෙදනාය (නිබ්බුතිවෙදනස්ස දී. නි. ටී. 1.36) හෙතුගබ්භවිසෙසනං . ''විදිතා''ති පදමපෙක්ඛිත්වා කත්තරි සාමිවචනං. **අපරාමසතො** පරාමාසරහිතපටිපත්තිහෙතු අස්ස තථාගතස්ස කත්තුභූතස්ස නිබ්බුති අසඞ්ඛතධාතු විදිතා, අධිගතාති වා අත්ථො. ''අපරාමසතො''ති හෙදං හෙතුම්හි නිස්සක්කවචනං.

''අපරාමාසපච්චයා''ති පච්චත්තඤ්ඤෙව පවෙදනාය කාරණදස්සනං. **අස්සාති** කත්තාරං වත්වාපි පච්චත්තඤ්ඤෙවාති විසෙසදස්සනත්ථං පුන කත්තුවචනන්ති ආහ **''සයමෙව අත්තනායෙවා''**ති. **සයං, අත්තනාති** වා භාවනපුංසකං. නිපාතපදඤ්හෙතං. ''අපරාමසතො''ති වචනතො පරාමාසානමෙව නිබ්බුති ඉධ දෙසිතා, තංදෙසනාය එව තදඤ්ඤෙසම්පි නිබ්බුතියා සිජ්ඣනතොති දස්සෙති **''තෙසං පරාමාසකිලෙසාන''**න්ති ඉමිනා, පරාමාසසඞ්ඛාතානං කිලෙසානන්ති අත්ථො. අපිච කාමං ''අපරාමසතො''ති වචනතො පරාමාසානමෙව නිබ්බුති ඉධ දෙසිතාති විඤ්ඤායති, තංදෙසනාය පන තදවසෙසානම්පි කිලෙසානං නිබ්බුති දෙසිතා නාම හවති පහානෙකට්ඨතාදිභාවතො, තස්මා තෙසම්පි නිබ්බුති නිද්ධාරෙත්වා දස්සෙතබ්බාති වුත්තං **''තෙසං පරාමාසකිලෙසාන''**න්ති, තණ්හාදිට්ඨිමානසඞ්ඛාතානං පරාමාසානං, තදඤ්ඤෙසඤ්ච කිලෙසානන්ති අත්ථො. ගොබලීබද්දනයො හෙස. **නිබ්බුතීති** ච නිබ්බායනභූතා අසඞ්ඛතධාතු, තඤ්ච භගවා බොධිමූලෙයෙව පත්තො, තස්මා සා පච්චත්තඤ්ඤෙව විදිතාති.

යථාපටිපන්නෙනාති යෙන පටිපන්නෙන. තප්පටිපත්තිං දස්සෙතුං **''තාසංයෙව...පෙ.... ආදිමාහා''**ති අනුසන්ධිදස්සනං. කස්මා පන වෙදනානඤ්ඤෙව කම්මට්ඨානමාචික්ඛතීති ආහ **''යාසු''**තිආදි, ඉමිනා දෙසනාවිලාසං දස්සෙති. දෙසනාවිලාසප්පත්තො හි භගවා දෙසනාකුසලො ඛන්ධායතනාදිවසෙන අනෙකවිධාසු චතුසච්චදෙසනාසු සම්භවන්තීසුපි දිට්ඨිගතිකා වෙදනාසු මිච්ඡාපටිපත්තියා දිට්ඨිගහනං පක්ඛන්දාති දස්සනත්ථං තථාපක්ඛන්දනමූලභූතා වෙදනායෙව පරිඤ්ඤාභූමිභාවෙන උද්ධරතීති. **ඉධාති** ඉමස්මිං වාදෙ. එවං **එත්ථාතිපි. කම්මට්ඨානන්ති** චතුසච්චකම්මට්ඨානං. එත්ථ හි වෙදනාගහණෙන ගහිතා පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා දුක්ඛසච්චං. වෙදනානං සමුදයග්ගහණෙන ගහිතො අවිජ්ජාසමුදයො සමුදයසච්චං, අත්ථඞ්ගමනිස්සරණපරියායෙහි නිරොධසච්චං, ''යථාභූතං විදිත්වා''ති එතෙන මග්ගසච්චන්ති එවං චත්තාරි සච්චානි වෙදිතබ්බානි. ''යථාභූතං විදිත්වා''ති ඉදං විභජ්ජබ්‍යාකරණත්ථපදන්ති තදත්ථං විභජ්ජ දස්සෙතුං **''තත්ථා''**තිආදි වුත්තං. විසෙසතො හි ''අවිජ්ජාසමුදයා වෙදනාසමුදයො''තිආදිලක්ඛණානං වසෙන සමුදයාදීසු අත්ථො යථාරහං විභජ්ජ දස්සෙතබ්බො. අවිසෙසතො පන වෙදනාය සමුදයාදීනි විපස්සනාපඤ්ඤාය ආරම්මණපටිවෙධවසෙන, මග්ගපඤ්ඤාය අසම්මොහපටිවෙධවසෙන ජානිත්වා පටිවිජ්ඣිත්වාති අත්ථො. **පච්චයසමුදයට්ඨෙනාති** ''ඉමස්මිං සති ඉදං හොති, ඉමස්සුප්පාදා ඉදං උප්පජ්ජතී''ති (ම. නි. 1.404; සං. නි. 2.21; උදා. 1) වුත්තලක්ඛණෙන අවිජ්ජාදීනං පච්චයානං උප්පාදෙන චෙව මග්ගෙන අසමුග්ඝාටෙන ච. යාව හි මග්ගෙන න සමුග්ඝාටීයති, තාව පච්චයොති වුච්චති. **නිබ්බත්තිලක්ඛණන්ති** උප්පාදලක්ඛණං, ජාතින්ති අත්ථො. **පඤ්චන්නං ලක්ඛණානන්ති** එත්ථ ච චතුන්නම්පි පච්චයානං උප්පාදලක්ඛණමෙව අග්ගහෙත්වා පච්චයලක්ඛණම්පි ගහෙතබ්බං සමුදයං පටිච්ච තෙසං යථාරහං උපකාරකත්තා. තථා චෙව සංවණ්ණිතං ''මග්ගෙන අසමුග්ඝාටෙන චා''ති. **පච්චයනිරොධට්ඨෙනාති** ''ඉමස්මිං නිරුද්ධෙ ඉදං නිරුද්ධං හොති, ඉමස්ස නිරොධා ඉදං නිරුජ්ඣතී''ති (ම. නි. 1.406; උදා. 3; සං. නි. 2.41) වුත්තලක්ඛණෙන අවිජ්ජාදීනං පච්චයානං නිරොධෙන චෙව මග්ගෙන සමුග්ඝාටෙන ච. **විපරිණාමලක්ඛණන්ති** නිරොධලක්ඛණං, භඞ්ගන්ති අත්ථො. **වයන්ති** නිරොධං. **යන්ති** යස්මා පච්චයභාවසඞ්ඛාතහෙතුතො. **වෙදනං පටිච්චාති** පුරිමුප්පන්නං ආරම්මණාදිපච්චයභූතං වෙදනං ලභිත්වා. **සුඛං සොමනස්සන්ති** සුඛඤ්චෙව සොමනස්සඤ්ච. **අයන්ති** පුරිමවෙදනාය යථාරහං පච්ඡිමුප්පන්නානං සුඛසොමනස්සානං පච්චයභාවො. **අස්සාදො** නාම අස්සාදිතබ්බොති කත්වා.

අපරො නයො – **යන්ති** සුඛං, සොමනස්සඤ්ච. **අයන්ති** ච නපුංසකලිඞ්ගෙන නිද්දිට්ඨං සුඛසොමනස්සමෙව අස්සාදපදමපෙක්ඛිත්වා පුල්ලිඞ්ගෙන නිද්දිසීයති, ඉමස්මිං පන විකප්පෙ සුඛසොමනස්සානං උප්පාදොයෙව තෙහි උප්පාදවන්තෙහි නිද්දිට්ඨො, සත්තියා, සත්තිමතො ච අභින්නත්තා. න හි සුඛසොමනස්සමන්තරෙන තෙසං උප්පාදො ලබ්භති. ඉති පුරිමවෙදනං පටිච්ච සුඛසොමනස්සුප්පාදොපි පුරිමවෙදනාය **අස්සාදො** නාම අස්සාදීයතෙති කත්වා . අයඤ්හෙත්ථ සඞ්ඛෙපත්ථො – පුරිමමුප්පන්නං වෙදනං ආරබ්භ සොමනස්සුප්පත්තියං යො පුරිමවෙදනාය පච්චයභාවසඞ්ඛාතො අස්සාදෙතබ්බාකාරො, සොමනස්සස්ස වා උප්පාදසඞ්ඛාතො තදස්සාදනාකාරො, අයං පුරිමවෙදනාය අස්සාදොති. කථං පන වෙදනං ආරබ්භ සුඛං උප්පජ්ජති, නනු ඵොට්ඨබ්බාරම්මණන්ති? චෙතසිකසුඛස්සෙව ආරබ්භ පවත්තියමධිප්පෙතත්තා නායං දොසො. ආරබ්භ පවත්තියඤ්හි විසෙසනමෙව

සොමනස්සග්ගහණං සොමනස්සං සුඛන්ති යථා ''රුක්ඛො සීසපා''ති අඤ්ඤපච්චයවසෙන උප්පත්තියං පන කායිකසුඛම්පි අස්සාදොයෙව, යථාලාභකථා වා එසාති දට්ඨබ්බං.

''යා වෙදනා අනිච්චා''තිආදිනා සත්තිමතා සත්ති නිදස්සිතා. තත්‍රායමත්ථො – යා වෙදනා හුත්වා අභාවට්ඨෙන අනිච්චා, උදයබ්බයපටිපීළනට්ඨෙන දුක්ඛා, ජරාය, මරණෙන චාති ද්විධා විපරිණාමෙතබ්බට්ඨෙන විපරිණාමධම්මා. තස්සා එවංභූතාය අයං අනිච්චදුක්ඛවිපරිණාමභාවො වෙදනාය සබ්බාදීනවොති. ආදීනං පරමකාරුඤ්ඤං වාති පවත්තති එතස්මාති හි ආදීනවො. අපිචාදීනං අතිවිය කපණං පවත්තනට්ඨෙන කපණමනුස්සො **ආදීනවො,** අයම්පි එවංසභාවොති තථා වුච්චති. සත්තිමතා හි සත්ති අභින්නා තදවිනාභාවතො.

එත්ථ ච **''අනිච්චා''**ති ඉමිනා සඞ්ඛාරදුක්ඛතාවසෙන උපෙක්ඛාවෙදනාය, සබ්බාසු වා වෙදනාසුආදීනවමාහ, **''දුක්ඛා''**ති ඉමිනා දුක්ඛදුක්ඛතාවසෙනදුක්ඛවෙදනාය, **''විපරිණාමධම්මා''**ති ඉමිනා විපරිණාමදුක්ඛතාවසෙන සුඛවෙදනාය. අවිසෙසෙන වා තීණිපි පදානි තිස්සන්නම්පි වෙදනානං වසෙන යොජෙතබ්බානි. **ඡන්දරාගවිනයොති** ඡන්දසඞ්ඛාතරාගවිනයනං විනාසො. ''අත්ථවසා ලිඞ්ගවිභත්තිවිපරිණාමො''ති වචනතො යං ඡන්දරාගප්පහානන්ති යොජෙතබ්බං. පරියායවචනමෙවිදං පදද්වයං. **යථාභූතං විදිත්වාති** මග්ගස්ස වුත්තත්තා මග්ගනිබ්බානවසෙන වා යථාක්කමං යොජනාපි වට්ටති. **වෙදනායාති** නිස්සක්කවචනං. **නිස්සරණන්ති** නෙක්ඛම්මං. යාව හි වෙදනාපටිබද්ධං ඡන්දරාගං නප්පජහති, තාවායං පුරිසො වෙදනාය අල්ලීනොයෙව හොති. යදා පන තං ඡන්දරාගං පජහති, තදායං පුරිසො වෙදනාය නිස්සටො විසංයුත්තො හොති, තස්මා ඡන්දරාගප්පහානං වෙදනාය නිස්සරණං වුත්තං. තබ්බචනෙන පන වෙදනාසහජාතනිස්සයාරම්මණභූතා රූපාරූපධම්මා ගහිතා එව හොන්තීතිපි පඤ්චහි උපාදානක්ඛන්ධෙහි නිස්සරණවචනං සිද්ධමෙව. වෙදනාසීසෙන හි දෙසනා ආගතා, තත්ථ පන කාරණං හෙට්ඨා වුත්තමෙව. ලක්ඛණහාරවසෙනාපි අයමත්ථො විභාවෙතබ්බො. වුත්තඤ්හි ආයස්මතා **මහාකච්චානත්ථෙරෙන** –

> ''වුත්තම්හි එකධම්මෙ, යෙ ධම්මා එකලක්ඛණා කෙචි;
> වුත්තා භවන්ති සබ්බෙ, සො හාරො ලක්ඛණො නාමා''ති. (නෙත්ති. 485);

කාමුපාදානමූලකත්තා සෙසුපාදානානං පහීනෙ ච කාමුපාදානෙ උපාදානසෙසාභාවතො **''විගතඡන්දරාගතාය අනුපාදානො''**ති වුත්තං, එතෙන **''අනුපාදාවිමුත්තො''**ති එතස්සත්ථං සඞ්ඛෙපෙන දස්සෙති. ඉදං වුත්තං හොති – විගතඡන්දරාගතාය අනුපාදානො, අනුපාදානත්තා ච අනුපාදාවිමුත්තොති. තමත්ථං විත්ථාරෙතුං, සමත්ථෙතුං වා **''යස්මි''**න්තිආදි වුත්තං. තත්ථ **යස්මිං උපාදානෙති** සෙසුපාදානමූලභූතෙ කාමුපාදානෙ. **තස්සාති** කාමුපාදානස්ස. **අනුපාදියිත්වාති** ඡන්දරාගවසෙන අනාදියිත්වා, එතෙන ''අනුපාදාවිමුත්තො''ති පදස්ස ය-කාරලොපෙන සමාසභාවං, බ්‍යාසභාවං වා දස්සෙති.

37. **''ඉමෙ ඛො''**තිආදි යථාපුට්ඨස්ස ධම්මස්ස විස්සජ්ජිතභාවෙන නිගමනවචනං, ''පජානාතී''ති වුත්තපජානනමෙව ච ඉම-සද්දෙන නිද්දිට්ඨන්ති දස්සෙතුං **''යෙ තෙ''**තිආදිමාහ. **යෙ තෙ** සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණධම්මෙ…පෙ…. අපුච්ඡිං, යෙහි සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණධම්මෙහි…පෙ…. වදෙය්‍යුං, තඤ්ච…පෙ…. පජානාතීති එවං නිද්දිට්ඨා ඉමෙ සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණධම්මා ගම්භීරා…පෙ…. පණ්ඩිතවෙදනීයා චාති වෙදිතබ්බාති යොජනා. **''එව''**න්තිආදි පිණ්ඩත්ථදස්සනං. තත්ථ කිඤ්චාපි ''අනුපාදාවිමුත්තො භික්ඛවෙ, තථාගතො''ති ඉමිනා අග්ගමග්ගඵලුප්පත්තිං දස්සෙති, ''වෙදනානං, සමුදයඤ්චා''තිආදිනා ච චතුසච්චකම්මට්ඨානං. තථාපි යස්සා ධම්මධාතුයා සුප්පටිවිද්ධත්තා ඉමං දිට්ඨිගතං සකාරණං සගතිකං පභෙදතො විභජිතුං සමත්ථො හොති, තස්සා පදට්ඨානෙන චෙව සද්ධිං පුබ්බභාගපටිපදාය උප්පත්තිභූමියා ච තදෙව පාකටතරං කත්තුකාමො ධම්මරාජා එවං දස්සෙතීති වුත්තං **''තදෙව නියාතිත''**න්ති, නිගමිතං නිට්ඨාපිතන්ති අත්ථො . **අන්තරාති** පුච්ඡිතවිස්සජ්ජිතධම්මදස්සනවචනානමන්තරා දිට්ඨියො විභත්තා තස්ස පජානනාකාරදස්සනවසෙනාති අත්ථො.

පඨමභාණවාරවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා.

එකච්චසස්සතවාදවණ්ණනා

38. ''එකච්චසස්සතිකා''ති තද්ධිතපදං සමාසපදෙන විභාවෙතුං **''එකච්චසස්සතවාදා''**ති වුත්තං. සත්තෙසු, සඞ්ඛාරෙසු ච එකච්චං සස්සතමෙතස්සාති **එකච්චසස්සතො,** වාදො, සො එතෙසන්ති **එකච්චසස්සතිකා** තද්ධිතවසෙන, සමාසවසෙන පන එකච්චසස්සතො වාදො එතෙසන්ති **එකච්චසස්සතවාදා**. එස නයො **එකච්චඅසස්සතිකපදෙපි**. නනු ච ''එකච්චසස්සතිකා''ති වුත්තෙ තදඤ්ඤෙසං එකච්චඅසස්සතිකභාවසන්නිට්ඨානං සිද්ධමෙවාති? සච්චං අත්ථතො, සද්දතො පන අසිද්ධමෙව තස්මා සද්දතො පාකටතරං කත්වා දස්සෙතුං තථා වුත්තං. න හි ඉධ සාවසෙසං කත්වා ධම්මං දෙසෙති ධම්මස්සාමී. ''ඉස්සරො නිච්චො, අඤ්ඤෙ සත්තා අනිච්චා''ති එවංපවත්තවාදා **සත්තෙකච්චසස්සතිකා** සෙය්‍යථාපි ඉස්සරවාදා. තථා ''නිච්චො බ්‍රහ්මා, අඤ්ඤෙ අනිච්චා''ති එවංපවත්තවාදාපි. ''පරමාණවො නිච්චා, ද්විඅණුකාදයො අනිච්චා''ති (විසිසිකදස්සනෙ සත්තමපරිච්ඡෙදෙ පඨමකණ්ඩෙ පස්සිතබ්බං) එවංපවත්තවාදා **සඞ්ඛාරෙකච්චසස්සතිකා** සෙය්‍යථාපි කාණාදා. තථා ''චක්ඛාදයො අනිච්චා, විඤ්ඤාණං නිච්ච''න්ති (න්‍යායදස්සනෙ, විසෙසිකදස්සනෙ ච පස්සිතබ්බං) එවංපවත්තවාදාපි . **ඉධාති** ''එකච්චසස්සතිකා''ති ඉමස්මිං පදෙ, ඉමිස්සා වා

දෙසනාය. **ගහිතාති** වුත්තා, දෙසිතබ්බභාවෙන වා දෙසනාඤාණෙන සමාදින්නා තථා චෙව දෙසිතත්තා. තථා හි ඉධ පුරිමකා තයො වාදා සත්තවසෙන, චතුත්ථො සඞ්ඛාරවසෙන දෙසිතො. **''සඞ්ඛාරෙකච්චසස්සතිකා''**ති ඉදං පන තෙහි සස්සතභාවෙන ගය්හමානානං ධම්මානං යථාවසභාවදස්සනවසෙන වුත්තං, න පන එකච්චසස්සතිකමත්තදස්සනවසෙන. තස්ස හි සස්සතාභිමතං අසඞ්ඛතමෙවාති ලද්ධි. තෙනෙවාහ පාළියං ''චිත්තන්ති වා…පෙ…. ඨස්සතී''ති. න හි යස්ස සභාවස්ස පච්චයෙහි අභිසඞ්ඛතභාවං පටිජානාති, තස්සෙව නිච්චධුවාදිභාවො අනුම්මත්තකෙන සක්කා පටිජානිතුං, එතෙන ච ''උප්පාදවයධුවතායුත්තා සභාවා සියා නිච්චා, සියා අනිච්චා, සියා න වත්තබ්බා''තිආදිනා (දී. නි. ටී. 1.38) පවත්තසත්තභඞ්ගවාදස්ස අයුත්තතා විභාවිතා හොති.

තත්‍රායං අයුත්තතාවිභාවනා – යදි හි ''යෙන සභාවෙන යො ධම්මො අත්ථීති වුච්චති, තෙනෙව සභාවෙන සො ධම්මො නත්ථී''ති වුච්චෙය්‍ය, සියා අනෙකන්තවාදො. අථ අඤ්ඤෙන, න සියා අනෙකන්තවාදො. න චෙත්ථ දෙසන්තරාදිසම්බන්ධභාවො යුත්තො වත්තුං තස්ස සබ්බලොකසිද්ධත්තා, විවාදාභාවතො ච. යෙ පන වදන්ති ''යථා සුවණ්ණඝටෙන මකුටෙ කතෙ ඝටභාවො නස්සති, මකුටභාවො උප්පජ්ජති, සුවණ්ණභාවො තිට්ඨතියෙව, එවං සබ්බසභාවානං කොචි ධම්මො නස්සති, කොචි ධම්මො උප්පජ්ජති, සභාවො එව තිට්ඨතී''ති. තෙ වත්තබ්බා ''කිං තං සුවණ්ණං, යං ඝටෙ, මකුටෙ ච අවට්ඨිතං, යදි රූපාදි, සො සද්දො විය අනිච්චො. අථ රූපාදිසමූහො සම්මුතිමත්තං, න තස්ස අත්ථිතා වා නත්ථිතා වා නිච්චතා වා ලබ්භතී''ති, තස්මා අනෙකන්තවාදො න සියා. ධම්මානඤ්ච ධම්මිනො අඤ්ඤථානඤ්ඤථා ච පවත්තියං දොසො වුත්තොයෙව සස්සතවාදවිචාරණායං. තස්මා සො තත්ථ වුත්තනයෙන වෙදිතබ්බො. අපිච න නිච්චානිච්චනවත්තබ්බරූපො අත්තා, ලොකො ච පරමත්ථතො විජ්ජමානතාපරිජානනතො යථා නිච්චාදීනං අඤ්ඤතරං රූපං, යථා වා දීපාදයො. න හි රූපාදීනං උදයබ්බයසභාවානං නිච්චානිච්චනවත්තබ්බසභාවතා සක්කා විඤ්ඤාතුං, ජීවස්ස ච නිච්චාදීසු අඤ්ඤතරං රූපං සියාති, එවං සත්තභඞ්ගො විය සෙසභඞ්ගානම්පි අසම්භවොයෙවාති සත්තභඞ්ගවාදස්ස අයුත්තතා වෙදිතබ්බා (දී. නි. ටී. 1.38).

නනු ච ''එකච්චෙ ධම්මා සස්සතා, එකච්චෙ අසස්සතා''ති එතස්මිං වාදෙ චක්ඛාදීනං අසස්සතභාවසන්නිට්ඨානං යථාසභාවාවබොධො එව, අථ එවංවාදීනං කථං මිච්ඡාදස්සනං සියාති, කො වා එවමාහ ''චක්ඛාදීනං අසස්සතභාවසන්නිට්ඨානං මිච්ඡාදස්සන''න්ති? අසස්සතෙසුයෙව පන කෙසඤ්චි ධම්මානං සස්සතභාවසන්නිට්ඨානං ඉධ මිච්ඡාදස්සනන්ති ගහෙතබ්බං, තෙන පන එකවාදෙ පවත්තමානෙන චක්ඛාදීනං අසස්සතභාවාවබොධො විදූසිතො සංසට්ඨභාවතො විසසංසට්ඨො විය සප්පිපිණ්ඩො, තතො ච තස්ස සකිච්චකරණාසමත්ථතාය සම්මාදස්සනපක්ඛෙ ඨපෙතබ්බතං නාරහතීති. අසස්සතභාවෙන නිච්ඡිතාපි වා චක්ඛුආදයො සමාරොපිතජීවසභාවා එව දිට්ඨිගතිකෙහි ගය්හන්තීති තදවබොධස්ස මිච්ඡාදස්සනභාවො න සක්කා නිවාරෙතුං. තෙනෙවාහ පාළියං ''චක්ඛුං ඉතිපි…පෙ…. කායො ඉතිපි අයං අත්තා''තිආදි. එවඤ්ච කත්වා අසඞ්ඛතාය, සඞ්ඛතාය ච ධාතුයා වසෙන යථාක්කමං ''එකච්චෙ ධම්මා සස්සතා, එකච්චෙ අසස්සතා''ති එවංපවත්තො විභජ්ජවාදොපි එකච්චසස්සතවාදොයෙව භවෙය්‍යාති එවම්පකාරා චොදනා අනවකාසා හොති අවිපරීතධම්මසභාවපටිපත්තිභාවතො. අවිපරීතධම්මසභාවපටිපත්තියෙව හෙස වුත්තනයෙන අසංසට්ඨත්තා, අනාරොපිතජීවසභාවත්තා ච.

එත්ථාහ – පුරිමස්මිම්පිසස්සතවාදෙ අසස්සතානං ධම්මානං ''සස්සතා''ති ගහණං විසෙසතො මිච්ඡාදස්සනං භවති. සස්සතානං පන ''සස්සතා''ති ගාහො න මිච්ඡාදස්සනං යථාසභාවග්ගාහභාවතො. එවඤ්ච සති ඉමස්ස වාදස්ස වාදන්තරතා න වත්තබ්බා, ඉධ විය පුරිමෙපි එකච්චෙස්වෙව ධම්මෙසු සස්සතග්ගාහසම්භවතොති, වත්තබ්බායෙව අසස්සතෙස්වෙව ''කෙචිදෙව ධම්මා සස්සතා, කෙචි අසස්සතා''ති පරිකප්පනාවසෙන ගහෙතබ්බධම්මෙසු විභාගප්පවත්තියා ඉමස්ස වාදස්ස දස්සිතත්තා. නනු ච එකදෙසස්ස සමුදායන්තොගධත්තා අයං සප්පදෙසසස්සතග්ගාහො පුරිමස්මිං නිප්පදෙසසස්සතග්ගාහෙ සමොධානං ගච්ඡෙය්‍යාති? තථාපි න සක්කා වත්තුං වාදී තබ්බිසයවිසෙසවසෙන වාදද්වයස්ස පවත්තත්තා. අඤ්ඤෙ එව හි දිට්ඨිගතිකා ''සබ්බෙ ධම්මා සස්සතා''ති අභිනිවිට්ඨා, අඤ්ඤෙ ''එකච්චෙව සස්සතා, එකච්චෙ අසස්සතා''ති. සඞ්ඛාරානං අනවසෙසපරියාදානං, එකදෙසපරිග්ගහො ච වාදද්වයස්ස පරිබ්‍යත්තොයෙව. කිඤ්ච භියො – අනෙකවිධසමුස්සයෙ, එකවිධසමුස්සයෙ ච ඛන්ධපබන්ධෙන අභිනිවෙසභාවතො තථා න සක්කා වත්තුං. චතුබ්බිධොපි හි සස්සතවාදී ජාතිවිසෙසවසෙන නානාවිධරූපකායසන්නිස්සයෙ එව අරූපධම්මපුඤ්ජෙ සස්සතාභිනිවෙසී ජාතො අභිඤ්ඤාණෙන, අනුස්සවාදීහි ච රූපකායභෙදග්ගහණතො. තථා ච වුත්තං ''තතො චුතො අමුත්‍ර උදපාදි''න්ති, (දී. නි. 1.244; ම. නි. 1.148; පාරා. 12) ''චවන්ති උපපජ්ජන්තී''ති (දී. නි. 1.255; ම. නි. 1.148; පාරා. 12) ච ආදි. විසෙසලාභී පන එකච්චසස්සතිකො අනුපධාරිතභෙදසමුස්සයෙ ධම්මපබන්ධෙ සස්සතාකාරගහණෙන අභිනිවෙසං ජනෙසි එකභවපරියාපන්නඛන්ධසන්තානවිසයත්තා තදභිනිවෙසස්ස. තථා හි තීසුපි වාදෙසු ''තං පුබ්බෙනිවාසං අනුස්සරති , තතො පරං නානුස්සරතී''ති එත්තකමෙව වුත්තං. තක්කීනං පන උභින්නම්පි සස්සතෙකච්චසස්සතවාදීනං සස්සතාභිනිවෙසවිසෙසො රූපාරූපධම්මවිසයතාය සුපාකටොයෙවාති.

39. සංවට්ටට්ඨායීවිවට්ටවිවට්ටට්ඨායීසඞ්ඛාතානං තිණ්ණම්පි අසඞ්ඛෙය්‍යාකප්පානමතික්කමෙන පුන සංවට්ටනතො, අද්ධා-සද්දස්ස ච කාලපරියායත්තා එවං වුත්තන්ති ආහ **''දීඝස්සා''**තිආදි. අතික්කම්ම අයනං පවත්තනං **අච්චයො.** අනෙකත්ථත්තා ධාතූනං, උපසග්ගවසෙන ච අත්ථවිසෙසවාචකත්තා **සං**-සද්දෙන යුත්තො වට්ට-සද්දො විනාසවාචීති වුත්තං **''විනස්සතී''**ති, වතු-සද්දො වා ගතියමෙව. සඞ්ඛයත්ථජොතකෙන පන **සං**-සද්දෙන යුත්තත්තා තදත්ථසම්බන්ධනෙන විනාසත්ථො ලබ්භතීති දස්සෙති **''විනස්සතී''**ති ඉමිනා. සඞ්ඛයවසෙන වත්තතීති හි සද්දතො අත්ථො, ත-කාරස්ස චෙත්ථ ට-කාරාදෙසො. විපත්තිකරමහාමෙඝසමුප්පත්තිතො හි පට්ඨාය යාව අණුසහගතොපි

සඞ්ඛාරො න හොති, තාව ලොකො සංවට්ටතීති වුච්චති. පාළියං **ලොකොති** පථවීආදිභාජනලොකො අධිප්පෙතො තදවසෙසස්ස බාහුල්ලතො, තදෙව සන්ධාය ''යෙභුය්‍යෙනා''ති වුත්තන්ති දස්සෙති **''යෙ''**තිආදිනා. **උපරිබ්‍රහ්මලොකෙසූති** ආභස්සරභූමිතො උපරිභූමීසු. අග්ගිනා කප්පවුට්ඨානඤ්හි ඉධාධිප්පෙතං, තෙනෙවාහ පාළියං ''ආභස්සරසංවත්තනිකා හොන්තී''ති. කස්මා තදෙව වුත්තන්ති චෙ? තස්සෙව බහුලං පවත්තනතො. අයඤ්හි වාරනියමො –

> ''සත්තසත්තග්ගිනා වාරා, අට්ඨමෙ අට්ඨමෙ දකා;
> චතුසට්ඨි යදා පුණ්ණා, එකො වායුවරො සියා''ති. (අභිධම්මත්ථවිභාවනීටීකාය පඤ්චමපරිච්ඡෙදවණ්ණනායම්පි);

ආරුප්පෙසු වාති එත්ථ විකප්පනත්ථෙන වා-සද්දෙන සංවට්ටමානලොකධාතුහි අඤ්ඤලොකධාතුසු වාති විකප්පෙති. න හි සබ්බෙ අපායසත්තා තදා රූපාරූපභවෙසු උප්පජ්ජන්තීති සක්කා විඤ්ඤාතුං අපායෙසු දීඝතරායුකානං මනුස්සලොකුපපත්තියා අසම්භවතො, මනුස්සලොකූපපත්තිඤ්ච විනා තදා තෙසං තත්‍රූපපත්තියා අනුපපත්තිතො. නියතමිච්ඡාදිට්ඨිකොපි හි සංවට්ටමානෙ කප්පෙ නිරයතො න මුච්චති, පිට්ඨිචක්කවාළෙයෙව නිබ්බත්තතීති **අට්ඨකථාසු** (අ. නි. අට්ඨ. 1.311) වුත්තං. සතිපි සබ්බසත්තානං පුඤ්ඤාපුඤ්ඤාභිසඞ්ඛාරමනසා නිබ්බත්තභාවෙ බාහිරපච්චයෙහි විනා මනසාව නිබ්බත්තත්තා රූපාවචරසත්තා එව ''මනොමයා''ති වුච්චන්ති, න පන බාහිරපච්චයපටියත්තා තදඤ්ඤෙති දස්සෙතුං **''මනෙන නිබ්බත්තත්තා මනොමයා''**ති ආහ. යදෙවං කාමාවචරසත්තානම්පි ඔපපාතිකානං මනොමයභාවො ආපජ්ජතීති? නාපජ්ජති, අධිචිත්තභූතෙන අතිසයමනසා නිබ්බත්තසත්තෙසුයෙව මනොමයවොහාරතොති දස්සෙන්තෙන ඣාන-සද්දෙන විසෙසෙත්වා **''ඣානමනෙනා''**ති වුත්තං. එවම්පි අරූපාවචරසත්තානං මනොමයභාවො ආපජ්ජතීති? න තත්ථ බාහිරපච්චයෙහි නිබ්බත්තෙතබ්බතාසඞ්කාය අභාවෙන මනසා එව නිබ්බත්තාති අවධාරණාසම්භවතො. නිරුළ්හොවායං ලොකෙ මනොමයවොහාරො රූපාවචරසත්තෙසු. තථා හි අන්නමයො පානමයො මනොමයො ආනන්දමයො විඤ්ඤාණමයොති පඤ්චධා අත්තානං වෙදවාදිනො පරිකප්පෙන්ති. උච්ඡෙදවාදෙපි වක්ඛති ''දිබ්බො රූපී මනොමයො''ති, (දී. නි. 1.87) තෙ පන ඣානානුභාවතො පීතිභක්ඛා සයංපභා අන්තලික්ඛචරාති ආහ **''පීති තෙස''**න්තිආදි, තෙසං අත්තනොව පභා අත්ථීති අත්ථො. සොභනා වා ඨායී සභා එතෙසන්ති **සුභට්ඨායිනොතිපි** යුජ්ජති. **උක්කංසෙනාති** ආභස්සරෙ සන්ධාය වුත්තං. පරිත්තාභාප්පමාණාභා පන ද්වෙ, චත්තාරො ච කප්පෙ තිට්ඨන්ති. **අට්ඨ කප්පෙති** චතුන්නමසඞ්ඛෙය්‍යකප්පානං සමුදායභූතෙ අට්ඨ මහාකප්පෙ.

40. විනාසවාචීයෙව වට්ට-සද්දො පටිසෙධජොතකෙන උපසග්ගෙන යුත්තත්තා සණ්ඨාහනත්ථඤාපකොති ආහ **''සණ්ඨාතී''**ති, අනෙකත්ථත්තා වා ධාතූනං නිබ්බත්තති, වඩ්ඪතීති වා අත්ථො. සම්පත්තිමහාමෙඝසමුප්පත්තිතො හි පට්ඨාය පථවීසන්ධාරකුදකතංසන්ධාරකවායුආදීනං සමුප්පත්තිවසෙන යාව චන්දිමසූරියානං පාතුභාවො, තාව ලොකො විවට්ටතීති වුච්චති. **පකතියාති** සභාවෙන, තස්ස ''සුඤ්ඤ''න්ති ඉමිනා සම්බන්ධො. තථාසුඤ්ඤතාය කාරණමාහ **''නිබ්බත්තසත්තානං නත්ථිතායා''**ති. පුරිමතරං අඤ්ඤෙසං සත්තානමනුප්පන්නත්තාති භාවො, තෙන යථා එකච්චානි විමානානි තත්ථ නිබ්බත්තසත්තානං ඡඩ්ඩිතත්තා සුඤ්ඤානි, න එවමිදන්ති දස්සෙති.

අපරො නයො – සකකම්මස්ස පඨමං කරණං **පකති,** තාය නිබ්බත්තසත්තානන්ති සම්බන්ධො, තෙන යථා එතස්ස අත්තනො කම්මබලෙන පඨමං නිබ්බත්ති, න එවං අඤ්ඤෙසං තස්ස පුරිමතරං, සමානකාලෙ වා නිබ්බත්ති අත්ථි, තථා නිබ්බත්තසත්තානං නත්ථිතාය සුඤ්ඤමිදන්ති දස්සෙති. බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජබ්‍රහ්මපුරොහිතමහාබ්‍රහ්මානො ඉධ **බ්‍රහ්මකායිකා,** තෙසං නිවාසතාය භූමිපි **''බ්‍රහ්මකායිකා''**ති වුත්තා, **බ්‍රහ්මකායිකභූමීති** පන පාඨෙබ්‍රහ්මකායිකානං සම්බන්ධිනී භූමීති අත්ථො. **කත්තා** සයං කාරකො. **කාරෙතා** පරෙසං ආණාපකො. **විසුද්ධිමග්ගෙ** පුබ්බෙනිවාසඤාණකථායං (විසුද්ධි. 2.408) **වුත්තනයෙන,** එතෙන නිබ්බත්තක්කමං කම්මපච්චයඋතුසමුට්ඨානභාවෙ ච කාරණං දස්සෙති. කම්මං උපනිස්සයභාවෙන පච්චයො එතිස්සාති **කම්මපච්චයා.** අථ වා තත්ථ නිබ්බත්තසත්තානං විපච්චනකකම්මස්ස සහකාරීකාරකභාවතො කම්මස්ස පච්චයාති **කම්මපච්චයා.** උතු සමුට්ඨානමෙතිස්සාති **උතුසමුට්ඨානා.** ''කම්මපච්චයඋතුසමුට්ඨානා''තිපි සමාසවසෙන පාඨො කම්මසහායො පච්චයො, වුත්තනයෙන වා කම්මස්ස සහායභූතො පච්චයොති **කම්මපච්චයො,** සො එව උතු තථා, සොව සමුට්ඨානමෙතිස්සාති **කම්මපච්චයඋතුසමුආනා. රතනභූමීති** උක්කංසගතපුඤ්ඤකම්මානුභාවතො රතනභූතා භූමි, න කෙවලං භූමියෙව, අථ ඛො තප්පරිවාරාපීති ආහ **''පකතී''**තිආදි. **පකතිනිබ්බත්තට්ඨානෙති** පුරිමකප්පෙසු පුරිමකානං නිබ්බත්තට්ඨානෙ. **එත්ථාති** ''බ්‍රහ්මවිමාන''න්ති වුත්තාය බ්‍රහ්මකායිකභූමියා. සාමඤ්ඤවිසෙසවසෙන චෙතං ආධාරද්වයං. කථං පණීතාය දුතියජ්ඣානභූමියා ඨිතානං හීනාය පඨමජ්ඣානභූමියා උපපත්ති හොතීති ආහ **''අථ සත්තාන''**න්තිආදි, නිකන්තිවසෙන පඨමජ්ඣානං භාවෙත්වාති වුත්තං හොති, පකතියා සභාවෙන නිකන්ති තණ්හා උප්පජ්ජතීති සම්බන්ධො. **වසිතට්ඨානෙති** වුත්ථපුබ්බට්ඨානෙ. **තතො ඔතරන්තීති** උපපත්තිවසෙන දුතියජ්ඣානභූමිතො පඨමජ්ඣානභූමිං අපසක්කන්ති, ගච්ඡන්තීති අත්ථො. **අප්පායුකෙති** යං උළාරපුඤ්ඤකම්මං කතං, තස්ස උපජ්ජනාරහවිපාකපබන්ධතො අප්පපරිමාණායුකෙ. **තස්ස දෙවලොකස්සාති** තස්මිං දෙවලොකෙ, නිස්සයවසෙන වා සම්බන්ධනිද්දෙසො. **ආයුප්පමාණෙනෙවාති** පරමායුප්පමාණෙනෙව. **පරිත්තන්ති** අප්පකං. **අන්තරාව චවන්තීති** රාජකොට්ඨාගාරෙ පක්ඛිත්තතණ්ඩුලනාළි විය පුඤ්ඤක්ඛයා හුත්වා සකකම්මප්පමාණෙන තස්ස දෙවලොකස්ස පරමායුඅන්තරා එව චවන්ති.

කිං පනෙතං පරමායු නාම, කථං වා තං පරිච්ඡින්නප්පමාණන්ති? වුච්චතෙ – යො තෙසං තෙසං සත්තානං තස්මිං තස්මිං භවවිසෙසෙ විපාකප්පබන්ධස්ස ඨිතිකාලනියමො පුරිමසිද්ධභවපත්ථනූපනිස්සයවසෙන සරීරාවයවවණ්ණසණ්ඨානප්පමාණාදිවිසෙසා විය තංතංගතිනිකායාදීසු යෙභුය්‍යෙන නියතපරිච්ඡෙදො හොති, ගබ්භසෙය්‍යකකාමාවචරදෙවරූපාවචරසත්තානං සුක්කසොණිතාදිඋතුභොජනාදිඋතුආදිපච්චයුප්පන්නපච්චයූපත්ථම්භිතො ච, සො ආයුහෙතුකත්තා කාරණූපචාරෙන ආයු, උක්කංසපරිච්ඡෙදවසෙන පරමායූති ච වුච්චති. යථාසකං ඛණමත්තාවට්ඨායීනම්පි හි අත්තනා සහජාතානං රූපාරූපධම්මානං ඨපනාකාරවුත්තිතාය පවත්තකානි රූපාරූපජීවිතින්ද්‍රියානි න කෙවලං නෙසං ඛණට්ඨිතියා එව කාරණභාවෙන අනුපාලකානි, අථ ඛො යාව භඞ්ගුපච්ඡෙදා [භවඞ්ගුපච්ඡෙදා (දී. නි. ටී. 1.40)] අනුපබන්ධස්ස අවිච්ඡෙදහෙතුභාවෙනාපි. තස්මා වෙස ආයුහෙතුකොයෙව, තං පන දෙවානං, නෙරයිකානඤ්ච යෙභුය්‍යෙන නියතපරිච්ඡෙදං, උත්තරකුරුකානං පන එකන්තනියතපරිච්ඡෙදමෙව. අවසිට්ඨමනුස්සපෙතතිරච්ඡානගතානං පන චිරට්ඨිතිසංවත්තනිකකම්මබහුලෙ කාලෙ තංකම්මසහිතසන්තානජනිතසුක්කසොණිතපච්චයානං, තම්මූලකානඤ්ච චන්දිමසූරියසමවිසමපරිවත්තනාදිජනිතඋතුආහාරාදිසමවිසමපච්චයානං වසෙන චිරාචිරකාලතාය අනියතපරිච්ඡෙදං, තස්ස ච යථා පුරිමසිද්ධභවපත්ථනාවසෙන තංතංගතිනිකායාදීසු වණ්ණසණ්ඨානාදිවිසෙසනියමො සිද්ධො, දස්සනානුස්සවාදීහි තථායෙව ආදිතො ගහණසිද්ධියා, එවං තාසු තාසු උපපත්තීසු නිබ්බත්තසත්තානං යෙභුය්‍යෙන සමප්පමාණං ඨිතිකාලං දස්සනානුස්සවෙහි ලභිත්වා තං පරමතං අජ්ඣොසාය පවත්තිතභවපත්ථනාවසෙන ආදිතො පරිච්ඡෙදනියමො වෙදිතබ්බො.

යස්මා පන කම්මං තාසු තාසු උපපත්තීසු යථා තංතංඋපපත්තිනිස්සිතවණ්ණාදිනිබ්බත්තනෙ සමත්ථං, එවං නියතායුපරිච්ඡෙදාසු උපපත්තීසු පරිච්ඡෙදාතික්කමෙන විපාකනිබ්බත්තනෙ සමත්ථං න හොති, තස්මා වුත්තං **“ආයුප්පමාණෙනෙව චවන්ති”**ති. යස්මා පන උපත්ථම්භකපච්චයසහායෙහි අනුපාලකපච්චයෙහි උපාදින්නකක්ඛන්ධානං පවත්තෙතබ්බාකාරො අත්ථතො පරමායුකස්ස හොති යථාවුත්තපරිච්ඡෙදානතික්කමනතො, තස්මා සතිපි කම්මාවසෙසෙ ඨානං න සම්භවති, තෙන වුත්තං **“අත්තනො පුඤ්ඤබලෙන ඨාතුං න සක්කොන්ති”**ති. ‘‘ආයුක්ඛයා වා පුඤ්ඤක්ඛයා වා ආභස්සරකායා චවිත්වා’’ති වචනතො පනෙත්ථ කාමාවචරදෙවානං විය බ්‍රහ්මකායිකානම්පි යෙභුය්‍යෙනෙව නියතායුපරිච්ඡෙදභාවො වෙදිතබ්බො. තථා හි දෙවලොකතො දෙවපුත්තා ආයුක්ඛයෙන පුඤ්ඤක්ඛයෙන ආහාරක්ඛයෙන කොපෙනාති චතූහි කාරණෙහි චවන්තීති **අට්ඨකථාසු** (ධ. ප. අට්ඨ. 1.අප්පමාදවග්ගෙ) වුත්තං. **කප්පං වා උපඩ්ඪකප්පං වා**ති එත්ථ අසඞ්ඛෙය්‍යකප්පො අධිප්පෙතො, සො ච තථාරූපො කාලොයෙව, **වා**-සද්දො පන කප්පස්ස තතියභාගං වා තතො ඌනමධිකං වාති විකප්පනත්ථො.

41. **අනභිරතී**ති එකකවිහාරෙන අනභිරමණසඞ්ඛාතා අඤ්ඤෙහි සමාගමිච්ඡායෙව. තත්ථ ‘‘එකකස්ස දීඝරත්තං නිවසිතත්තා’’ති පාළියං වචනතොති වුත්තං **“අපරස්සාපි”**තිආදි. එවමන්වයමත්ථං දස්සෙත්වා නනු උක්කණ්ඨිතාපි සියාති චොදනාසොධනවසෙන බ්‍යතිරෙකං දස්සෙති **“යා පනා”**තිආදිනා. පියවත්ථුවිරහෙන, පියවත්ථුඅලාභෙන වා චිත්තවිඝාතො **උක්කණ්ඨිතා,** සා පනත්ථතො දොමනස්සචිත්තුප්පාදොව, තෙනාහ **“පටිඝසම්පයුත්තා”**ති. **සා බ්‍රහ්මලොකෙ නත්ථි** ඣානානුභාවපහීනත්තා. තණ්හාදිට්ඨිසඞ්ඛාතා චිත්තස්ස පුරිමාවත්ථාය උබ්බිජ්ජනා ඵන්දනා එව ඉධ **පරිතස්සනා.** සා හි දීඝරත්තං ඣානරතියා ඨිතස්ස යථාවුත්තානභිරතිනිමිත්තං උප්පන්නා ‘‘අහං මම’’න්ති ගහණස්ස ච කාරණභූතා. තෙන වක්ඛති ‘‘තණ්හාතස්ස නාපි දිට්ඨිතස්සනාපි වට්ටතී’’ති (දී. නි. අට්ඨ. 1.41) නනු වුත්තං අත්ථුද්ධාරෙ ඉමංයෙව පාළිං නීහරිත්වා ‘‘අහො වත අඤ්ඤෙපි සත්තා ඉත්ථත්තං ආගච්ඡෙය්‍යුන්ති අයං තණ්හාතස්සනා නාමා’’ති? සච්චං, තං පන දිට්ඨිතස්සනාය විසුං උදාහරණං දස්සෙන්තෙන තණ්හාතස්සනමෙව තතො නිද්ධාරෙත්වා වුත්තං, න පන එත්ථ දිට්ඨිතස්සනාය අලබ්භමානත්තාති න දොසො. ඉදානි සමානසද්දවචනීයානං අත්ථානමුද්ධරණං කත්වා ඉධාධිප්පෙතං විභාවෙතුං **“සා පනෙසා”**තිආදිමාහ. පටිසඞ්ඛාතො චිත්තුත්‍රාසො එව **තාසතස්සනා.** එවමඤ්ඤත්ථාපි යථාරහං. **“ජාතිං පටිච්චා”**තිආදි විභඞ්ගපාළි, (විභ. 921) තත්‍රායමත්ථකථා – **ජාතිං පටිච්ච භයන්ති** ජාතිපච්චයා උප්පන්නභයං. **භයානකන්ති** ආකාරනිද්දෙසො. **ඡම්භිතත්තන්ති** භයවසෙන ගත්තකම්පො, විසෙසතො හදයමංසචලනං. **ලොමහංසොති** ලොමානං හංසනං, භිත්තියං නාගදන්තානම්ව උද්ධග්ගභාවො, ඉමිනා පදද්වයෙන කිච්චතො භයං දස්සෙත්වා පුන **චෙතසො උත්‍රාසොති** සභාවතො දස්සිතන්ති. **ටීකායං පන** ‘‘භයානකන්ති භෙරවාරම්මණනිමිත්තං බලවභයං, තෙන සරීරස්ස ථද්ධභාවො ඡම්භිතත්ත’’න්ති (දී. නි. ටී. 1.41) වුත්තං, අනෙනෙව භයන්ති එත්ථ බුද්ධකභයං දස්සිතං, **ඉති** එත්ථ පයොගෙ **අයං** තස්සනාති එවං සබ්බත්ථ අත්ථො. **පරිතස්සිතවිප්ඵන්දිතමෙවාති** එත්ථ ‘‘දිට්ඨිසඞ්ඛාතෙන චෙව තණ්හාසඞ්ඛාතෙන ච පරිතස්සිතෙන විප්ඵන්දිතමෙව චලිතමෙව කම්පිතමෙවා’’ති (දී. නි. අට්ඨ. 1.105-117) අට්ඨකථායමත්ථං වක්ඛති. තෙන විඤ්ඤායති ලබ්භමානම්පි තණ්හාතස්සනමන්තරෙන දිට්ඨිතස්සනායෙව නිභටාති. **“තෙපී”**තිආදි සීහොපමසුත්තන්තපාළි (අ. නි. 4.33) තත්ථ **තෙපීති** දීඝායුකා දෙවාපි. **භයන්ති** භඞ්ගානුපස්සනාපරිචිණ්ණන්තෙ සබ්බසඞ්ඛාරතො භායනවසෙන උප්පන්නං භයඤාණං. **සංවෙගන්ති** සහොත්තප්පඤාණං, ඔත්තප්පමෙව වා. **සන්තාසන්ති** ආදීනවනිබ්බිදානුපස්සනාහි සඞ්ඛාරෙහි සන්තාසනඤාණං. **උපපත්තිවසෙනාති** පටිසන්ධිවසෙනෙව.

සහබ්‍යතන්ති සහායභාවමිච්ඡෙව සද්දතො අත්ථො සහබ්‍ය-සද්දස්ස සහායත්ථෙ පවත්තනතො. සො හි සහ බ්‍යායති පවත්තති, දොසං වා පටිච්ඡාදෙතීති **සහබ්‍යොති** වුච්චති, තස්ස භාවො **සහබ්‍යතා.** සහායභාවො පන සහභාවොයෙව නාමාති අධිප්පායතො අත්ථං දස්සෙතුං **“සහභාව”**න්ති වුත්තං. සසාධනසමවායත්ථො වා **සහ**-සද්දො අධිකිච්චපදෙ අධිසද්දො විය, තස්මා සහ එකතො වත්තමානස්ස භාවො **සහබ්‍යං** යථා ‘‘දාසබ්‍ය’’න්ති තදෙව සහබ්‍යතා,

සකත්ථවුත්තිවසෙන ඉමමෙවත්ථං සන්ධායාහ **"සහභාව"**න්ති. අපිච සහ වාති පවත්තතීති **සහවො,** තස්ස භාවො **සහබ්‍යං** යථා ''වීරස්ස භාවො වීරිය''න්ති, තදෙව **සහබ්‍යතාති** එවං විමානවත්ථුඅට්ඨකථායං (වි. ව. අට්ඨ. 172) වුත්තං, තස්මා තදත්ථං දස්සෙතුං එවං වුත්තන්තිපි දට්ඨබ්බං.

42. ඉමෙ සත්තෙ අභිභවිත්වාති සෙසො. අභිභවනා චෙත්ථ පාපසභාවෙන ජෙට්ඨභාවෙන ''තෙ සත්තෙ අභිභවිත්වා ඨිතො''ති අත්තනො මඤ්ඤනායෙවාති වුත්තං **"ජෙට්ඨකොහමස්මී"**ති. **අඤ්ඤදත්ථූති** දස්සනෙ අන්තරායාභාවවචනෙන, **දසොති** එත්ථ දස්සනෙය්‍යාවිසෙසපරිග්ගහාභාවෙන ච අනාවරණදස්සාවිතං පටිජානාතීති ආහ **"සබ්බං පස්සාමීති අත්ථො"**ති. දස්සනෙය්‍යාවිසෙසස්ස හි පදෙසභූතස්ස අග්ගහණෙ සති ගහෙතබ්බස්ස නිප්පදෙසතා විඤ්ඤායති යථා ''දික්ඛිතො න දදාතී''ති, දෙය්‍යධම්මවිසෙසස්ස චෙත්ථ පදෙසභූතස්ස අග්ගහණතො පබ්බජිතො සබ්බම්පි න දදාතීති ගහෙතබ්බස්ස දෙය්‍යධම්මස්ස නිප්පදෙසතා විඤ්ඤායති. එවමීදිසෙසු. වසෙ වත්තෙමීති **වසවත්තී.** අහං-සද්දයොගතො හි සබ්බත්ථ අම්හයොගෙන වචනත්ථො. සත්තභාජනභූතස්ස ලොකස්ස නිම්මාතා චාති සම්බන්ධො. **"පථවී"**තිආදි චෙත්ථ භාජනලොකවසෙන අධිප්පායකථනං. **සජිතාති** රචිතා, විභජිතා වා, තෙනාහ **"ත්වං ඛත්තියො නාමා"**තිආදි. **චිණ්ණවසිතායාති** සමාචිණ්ණපඤ්චවිධවසිභාවතො. **තත්ථාති** භූතභබ්‍යෙසු. **අන්තොවත්ථිම්හීති** අන්තොගබ්භාසයෙ. **පඨමචිත්තක්ඛණෙති** පටිසන්ධිචිත්තක්ඛණෙ. **දුතියතොති** පඨමභවඞ්ගචිත්තක්ඛණතො. **පඨමඉරියාපථෙති** යෙන පටිසන්ධිං ගණ්හාති, තස්මිං ඉරියාපථෙ. ඉති අතීතවසෙන, භූත-සද්දස්ස වත්තමානවසෙන ච භබ්‍ය-සද්දස්ස අත්ථො දස්සිතො. **ටීකායං** (දී. නි. ටී. 1.42) පන භබ්‍ය-සද්දත්ථො අනාගතවසෙනාපි වුත්තො. අහෙසුන්ති හි භූතා. භවන්ති, භවිස්සන්ති චාති භබ්‍යා තබ්බානීයා විය ණ්‍යපච්චයස්ස කත්තරිපි පවත්තනතො.

''ඉස්සරො කත්තා නිම්මාතා''ති වත්වාපි පුන ''මයා ඉමෙ සත්තා නිම්මිතා''ති වචනං කිමත්ථියන්ති ආහ **"ඉදානි කාරණවසෙනා"**තිආදි [කාරණතො (අට්ඨකථායං)] කාරණවසෙන සාධෙතුකාමතාය පටිඤ්ඤාකරණත්ථන්ති වුත්තං හොති. නනු චෙස බ්‍රහ්මා අනවට්ඨිතදස්සනත්තා පුථුජ්ජනස්ස පුරිමතරජාතිපරිචිතම්පි කම්මස්සකතාඤාණං විස්සජ්ජෙත්වා විකුබ්බනිද්ධිවසෙන චිත්තුප්පාදමත්තපටිබද්ධෙන සත්තනිම්මානෙන විපල්ලට්ඨො ''මයා ඉමෙ සත්තා නිම්මිතා''තිආදිනා ඉස්සරකුත්තදස්සනං පක්ඛන්දමානො අභිනිවිසනවසෙන පතිට්ඨිතො, න පන පතිට්ඨාපනවසෙන. අථ කස්මා කාරණවසෙන සාධෙතුකාමො පටිඤ්ඤං කරොතීති වුත්තන්ති? න චෙවං දට්ඨබ්බං. තෙසම්පි හි ''එවං හොතී''තිආදිනා පච්ඡා උප්පජ්ජන්තානම්පි තථාඅභිනිවෙසස්ස වක්ඛමානත්තා පරෙසං පතිට්ඨාපනක්කමෙනෙව තස්ස සො අභිනිවෙසො ජාතො, න තු අභිනිවිසනමත්තෙන, තස්මා එවං වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. තෙනෙවාහ ''තං කිස්ස හෙතූ''තිආදි. පාළියං **මනසො පණිධීති** මනසො පත්ථනා, තථා චිත්තුප්පත්තිමත්තමෙවාති වුත්තං හොති.

ඉත්ථභාවන්ති ඉදප්පකාරභාවං. යස්මා පන සො පකාරො බ්‍රහ්මත්තභාවොයෙවිධාධිප්පෙතො, තස්මා **"බ්‍රහ්මභාව"**න්ති වුත්තං. අයං පකාරො **ඉත්ථං,** තස්ස භාවො **ඉත්ථත්තන්ති** හි නිබ්බචනං. **කෙවලන්ති** කම්මස්සකතාඤාණෙන අසම්මිස්සං සුද්ධං. **මඤ්ඤනාමත්තෙනෙවාති** දිට්ඨිමඤ්ඤනාමත්තෙනෙව, න අධිමානවසෙන. **වඩ්ඪකිද්දෙන වඩ්ඪකආණී විය ඔනමිත්වා** වඩ්ඪකලද්ධිකෙන වඩ්ඪකලද්ධිකා ඔනමිත්වා **තස්සෙව** බ්‍රහ්මුනො **පාදමූලං ගච්ඡන්ති,** තංපක්ඛිකා භවන්තීති අත්ථො. නනු ච දෙවානං උපපත්තිසමනන්තරං ''ඉමාය නාම ගතියා චවිත්වා ඉමිනා නාම කම්මුනා ඉධූපපන්නා''ති පච්චවෙක්ඛණා හොති, අථ කස්මා තෙසං එවං මඤ්ඤනා සියාති? පුරිමජාතීසු කම්මස්සකතාඤාණෙ සම්මදෙව නිවිට්ඨජ්ඣාසයානමෙව තථාපච්චවෙක්ඛණාය පවත්තිතො. තාදිසානමෙව හි තථාපච්චවෙක්ඛණා සම්භවති, සා ච ඛො යෙභුය්‍යවසෙන, ඉමෙ පන පුරිමාසුපි ජාතීසු ඉස්සරකුත්තදිට්ඨිවසෙන නිබද්ධාභිනිවෙසා එවමෙව මඤ්ඤමානා අහෙසුන්ති. තථා හි පාළියං වුත්තං ''ඉමිනා මය''න්තිආදි.

43. ඊසති අභිභවතීති **ඊසො,** මහන්තො ඊසො **මහෙසො,** සුප්පතිට්ඨිතමහෙසතාය පරෙහි ''මහෙසො'' ඉති අක්ඛායතීති **මහෙසක්ඛො,** මහෙසක්ඛානං අතිසයෙන මහෙසක්ඛොති **මහෙසක්ඛතරොති** වචනත්ථො. සො පන මහෙසක්ඛතරභාවො ආධිපතෙය්‍යපරිවාරසම්පත්තියා කාරණභූතාය විඤ්ඤායතීති වුත්තං **"ඉස්සරියපරිවාරවසෙන මහායසතරො"**ති.

44. කිං පනෙතං කාරණන්ති අනුයොගෙනාහ **"සො තතො"**තිආදි, තෙන ''ඉත්ථත්තං ආගච්ඡතී''ති වුත්තං ඉධාගමනමෙව කාරණන්ති දස්සෙති. **ඉධෙව ආගච්ඡතීති** ඉමස්මිං මනුස්සලොකෙ එව පටිසන්ධිවසෙන ආගච්ඡති. **එතන්ති** ''ඨානං ඛො පනෙතං භික්ඛවෙ, විජ්ජතී''ති වචනං. පාළියං **යං අඤ්ඤතරො සත්තොති** එත්ථ **යන්ති** නිපාතමත්තං, කාරණත්ථෙ වා එස නිපාතො, හෙතුම්හි වා පච්චත්තනිද්දෙසො, යෙන ඨානෙනාති අත්ථො, කිරියාපරාමසනං වා එතං. ''ඉත්ථත්තං ආගච්ඡතී''ති එත්ථ යදෙතං ඉත්ථත්තස්ස ආගමනසඞ්ඛාතං ඨානං, තදෙතං විජ්ජතීති අත්ථො. එස න සො **පබ්බජති, චෙතොසමාධිං ඵුසති, පුබ්බෙනිවාසං අනුස්සතීති** එතෙසුපි පදෙසු. ''ඨානං ඛො පනෙතං භික්ඛවෙ, විජ්ජති, යං අඤ්ඤතරො සත්තො''ති හි ඉමානි පදානි ''පබ්බජතී''තිආදීහිපි පදෙහි පච්චෙකං යොජෙතබ්බානි. න ගච්ඡතීති **අගාරං,** ගෙහං, අගාරස්ස හිතං **ආගාරියං,** කසිගොරක්ඛාදිකම්මං, තමෙත්ථ නත්ථීති **අනාගාරියං,** පබ්බජ්ජා, තෙනාහ **"අගාරස්මා"**තිආදි. ප-සද්දෙන විසිට්ඨො **වජ**-සද්දො උපසඞ්කමනෙති වුත්තං **"උපගච්ඡතී"**ති. **පරන්ති** පච්ඡා, අතිසයං වා, අඤ්ඤං පුබ්බෙනිවාසන්තිපි අත්ථො. ''න සරතී''ති වුත්තෙයෙව අයමත්ථො ආපජ්ජතීති දස්සෙති **"සරිතු"**න්තිආදිනා. **අපස්සන්තොති** පුබ්බෙනිවාසානුස්සතිඤාණෙන අපස්සනහෙතු,

පස්සිතුං අසක්කොන්තො භුත්වාතිපි වට්ටති. මාන-සද්දො විය හි අන්ත-සද්දො ඉධ සාමත්ථියත්ථො. **සදාභාවතොති** සබ්බදා විජ්ජමානත්තා. **ජරාවසෙනාපීති** එත්ථ **පි**-සද්දෙන මරණවසෙනාපීති සම්පිණ්ඩෙති.

45. ඛිඩ්ඩාපදොසිනොති කත්තුවසෙන පදසිද්ධි, ඛිඩ්ඩාපදොසිකාති පන සකත්ථවුත්තිවසෙන, සද්දමනපෙක්ඛිත්වා පන අත්ථමෙව දස්සෙතුං **"ඛිඩ්ඩායා"**තිආදි වුත්තං. "ඛිඩ්ඩාපදොසකා"ති වා වත්තබ්බෙ ඉ-කාරාගමවසෙන එවං වුත්තං. පදුස්සනං වා **පදොසො,** ඛිඩ්ඩාය පදොසො **ඛිඩ්ඩාපදොසො,** සො එතෙසන්ති **ඛිඩ්ඩාපදොසිකා. "පදූසිකාතිපි පාළිං ලිඛන්ති"**ති අඞ්ගුත්තරනිකායිකානං පමාදලෙඛතං දස්සෙති . මහාවිහාරවාසීනිකායිකානඤ්හි වාචනාමග්ගවසෙන අයං සංවණ්ණනා පවත්තා. අපිච තෙන පොත්ථකාරුළ්හකාලෙ පමාදලෙඛං දස්සෙති. තම්පි හි පදත්ථසොධනාය අට්ඨකථාය සොධිතනියාමෙනෙව ගහෙතබ්බං, තෙනාහ **"සා අට්ඨකථායං නත්ථී"**ති. වෙලං අතික්කන්තං **අතිවෙලං,** තං. භාවනපුංසකඤ්චෙතං, තෙනාහ **"අතිචිර"**න්ති, ආහාරූපභොගකාලං අතික්කමිත්වාති වුත්තං හොති. **රතිධම්ම**-සද්දො හස්සඛිඩ්ඩා-සද්දෙහි පච්චෙකං යොජෙතබ්බො "හස්සඛිඩ්ඩාසු රතිධම්මො රමණසභාවො"ති. හසනං **හස්සො,** කෙළිහස්සො. ඛෙඩනං කීළනං **ඛිඩ්ඩා,** කායිකවාචසිකකීළා. අනුයොගවසෙන තංසමාපන්නාති දස්සෙන්තො ආහ **"හස්සරතිධම්මඤ්චෙවා"**තිආදි. කීළා යෙසං තෙ **කෙළිනො,** තෙසං හස්සො තථා. කීළාහස්සපයොගෙන උප්පජ්ජනකසුඛඤ්චෙත්ථ **කෙළිහස්සසුඛං.** තදවසිට්ඨකීළාපයොගෙන උප්පජ්ජනකං **කායිකවාචසිකකීළාසුඛං.**

"තෙ කිරා"තිආදි විත්ථාරදස්සනං. **කිර**-සද්දො හෙත්ථ විත්ථාරජොතකොයෙව, න තු අනුස්සවනාරුචියාදිජොතකො තථායෙව පාළියං, අට්ඨකථාසු ච වුත්තත්තා. **සිරිවිභවෙනාති** සරීරසොභග්ගාදිසිරියා, පරිවාරාදිසම්පත්තියා ච. **නක්ඛත්තන්ති** ඡණං. යෙභුයොන හි නක්ඛත්තයොගෙන කතත්තා තථායොගො වා හොතු, මා වා, නක්ඛත්තමිච්චෙව වුච්චති. **ආහාරන්ති** එත්ථ කො දෙවානමාහාරො, කා ච තෙසමාහාරවෙලාති? සබ්බෙසම්පි කාමාවචරදෙවානං සුධාහාරො. ද්වාදසපාපධම්මවිග්ඝාතෙන හි සුඛස්ස ධාරණතො දෙවානං භොජනං "සුධා"ති වුච්චති. සා පන සෙතා සඞ්ඛූපමා අතුල්‍යදස්සනා සුචි සුගන්ධා පියරූපා. යං සන්ධාය **සුධාභොජනජාතකෙ** වුත්තං –

"සඞ්ඛූපමං සෙත'මතුල්‍යදස්සනං,
සුචිං සුගන්ධං පියරූප'මබ්භුතං;
අදිට්ඨපුබ්බං මම ජාතු චක්ඛුභි,
කා දෙවතා පාණිසු කිං සුධො'දහී"ති. (ජා. 2.21.227);

"භුත්වා ච සා ද්වාදසහන්ති පාපකෙ,
ඛුද්දං පිපාසං අරතිං දරක්ලමං;
කොධූපනාහඤ්ච විවාදපෙසුණං,
සීතුණ්හ තන්දිඤ්ච රසුත්තමං ඉද"න්ති ච. (ජා. 2.21.229);

සා ච හෙට්ඨිමෙහි හෙට්ඨිමෙහි උපරිමානං උපරිමානං පණීතතමා හොති, තං යථාසකං පරිමිතදිවසවසෙන දිවසෙ දිවසෙ භුඤ්ජන්ති. කෙචි පන වදන්ති "බිළාරපදප්පමාණං සුධාහාරං තෙ භුඤ්ජන්ති, සො ජිව්හාය ඨපිතමත්තො යාව කෙසග්ගනඛග්ගා කායං ඵරති, යථාසකං ගණිතදිවසවසෙන සත්ත දිවසෙ යාපනසමත්ථො හොතී"ති. කෙචිවාදෙ පනෙත්ථ **බිළාරපද**-සද්දො සුවණ්ණසඞ්ඛාතස්ස සඞ්ඛ්‍යාවිසෙසස්ස වාචකො. පමාණතො පන උදුම්බරඵලප්පමාණං, යං පාණිතලං කබළග්ගහන්තිපි වුච්චති. වුත්තඤ්හි **මධුකොසෙ** –

"පාණිරක්ඛො පිචු චාපි, සුවණ්ණකමුදුම්බරං;
බිළාරපදකං පාණි-තලං තං කබළග්ගහ"න්ති.

"නිරන්තරං ඛාදන්තාපි පිවන්තාපී"ති ඉදං පරිකප්පනාවසෙන වුත්තං, න පන එවං නියමවසෙන තථා ඛාදනපිවනානමනියමභාවතො. **කම්මජතෙජස්ස බලවභාවො** උළාරපුඤ්ඤනිබ්බත්තත්තා, උළාරගරුසිනිද්ධසුධාහාරජීරණතො ච. **කරජකායස්ස මන්දභාවො** පන සුඛුමාලභාවතො. තෙනෙව හි භගවා ඉන්දසාලගුහායං පකතිපථවියං පතිඅාතුං අසක්කොන්තං සක්කං දෙවරාජානං "ඔළාරිකං කායං අධිට්ඨෙහී"ති අවොච. මනුස්සානං පන කම්මජතෙජස්ස මන්දභාවො, කරජකායස්ස බලවභාවො ච වුත්තවිපරීතෙන වෙදිතබ්බො. **කරජකායොති** එත්ථ **කො** වුච්චති සරීරං, තත්ථ පවත්තො. රජො **කරජො,** කිං තං? සුක්කසොණිතං. තඤ්හි "රාගො රජො න ච පන රෙණු වුච්චතී"ති (මහානි. 209; චූළනි. 74) එවං වුත්තරාගරජඵලත්තා සරීරවාචකෙන ක-සද්දෙන විසෙසෙත්වා කාරණවොහාරෙන "කරජො"ති වුච්චති. තෙන සුක්කසොණිතසඞ්ඛාතෙන කරජෙන සම්භූතො කායො කරජකායොති ආචරියා. තථා හි කායො මාතාපෙත්තිකසම්භවොති වුත්තො. **මහාඅස්සපුරසුත්තන්තටීකායං** පන "කරීයති ගබ්භාසයෙ ඛිපීයතීති කරො, සම්භවො, කරතො ජාතොති කරජො, මාතාපෙත්තිකසම්භවොති අත්ථො. මාතුආදීනං සණ්ඨාපනවසෙන කරතො හත්ථතො ජාතොති කරජොති අපරෙ. උභයථාපි කරජකායන්ති චතුසන්තතිරූපමාහා"ති වුත්තං. කරොති පුත්තෙ නිබ්බත්තෙතීති කරො, සුක්කසොණිතං, තෙන ජාතො කරජොතිපි වදන්ති. තථා අසම්භූතොපි ච දෙවාදීනං කායො තබ්බොහාරෙන **"කරජකායො"**ති වුච්චති යථා "පූතිකායො,

ජරසිඞ්ගාලො''ති. **තෙසන්ති** මනුස්සානං. **අච්ඡයාගු** නාම පසන්නා අකසටා යාගු. **වත්ථුන්ති** කරජකායං. **එකං ආහාරවෙලන්ති** එකදිවසමත්තං, කෙසඤ්චි මතෙන පන සත්තාහං.

එවං අන්වයතො බ්‍යතිරෙකතො ච දස්සෙත්වා උපමාවසෙනපි තමත්ථං විභාවෙන්තො **''යථා නාම''**තිආදිමාහ. **තත්තපාසාණෙති** අච්චුණ්හපාසාණෙ. රත්තසෙතපදුමතො අවසිට්ඨං **උප්පලං. අකථායන්ති** මහාඅට්ඨකථායං. **අවිසෙසෙනාති** ''දෙවාන''න්ති අවිසෙසෙන, දෙවානං කම්මජතෙජො බලවා හොති, කරජං මන්දන්ති වා කම්මජතෙජකරජකායානං බලවමන්දතාසඞ්ඛාත කාරණසාමඤ්ඤෙන. තදෙතඤ්හි කාරණං සබ්බෙසම්පි දෙවානං සමානමෙව, තස්මා සබ්බෙපි දෙවා ගහෙතබ්බාති වුත්තං හොති. කබළීකාරභූතං සුධාහාරං උපනිස්සාය ජීවන්තීති **කබළීකාරාහාරූපජීවිනො. කෙචීති** අභයගිරිවාසිනො. **''ඛිඩ්ඩාපදූස්සනමත්තෙනෙව හෙතෙ ඛිඩ්ඩාපදොසිකාති වුත්තා''**ති අයං පාඨො **''තෙයෙව වදන්තීති වෙදිතබ්බා''**ති එතස්සානන්තරෙ පඨිතබ්බො තදනුසන්ධිකත්තා. අයඤ්හෙත්ථානුසන්ධි – යදි සබ්බෙපි එවං කරොන්තා කාමාවචරදෙවා චවෙය්‍යුං, අථ කස්මා ''ඛිඩ්ඩාපදොසිකා''ති නාමවිසෙසෙන භගවතා වුත්තාති? විචාරණාය එවමාහාති, එතෙන ඉමමත්ථං දස්සෙති ''සබ්බෙපි දෙවා එවං චවන්තාපි ඛිඩ්ඩාය පදූස්සනසභාවමත්තං පති නාමවිසෙසෙන තථා වුත්තා''ති. යදෙකෙ වදෙය්‍යුං ''කෙචිවාදපතිට්ඨාපකොයං පාඨො''ති, තදයුත්තමෙව ඉති-සද්දන්තරිකත්තා, අන්තෙ ච තස්ස අවිජ්ජමානත්තා. අත්ථිකෙහි පන තස්ස කෙචිවාදසමවරොධනං අන්තෙ ඉතිසද්දො යොජෙතබ්බොති.

47-48. මනොපදොසිනොති කත්තුවසෙන පදසිද්ධි, මනොපදොසිකාති ච සකත්ථවුත්තිවසෙන, අත්ථමත්තං පන දස්සෙතුං **''මනෙනා''**තිආදි වුත්තං. **''මනොපදොසකා''**ති වා වත්තබ්බෙ ඉ-කාරාගමවසෙන එවං වුත්තං. **මනෙනාති** ඉස්සාපකතත්තා පදුට්ඨෙන මනසා. අපරො නයො – උසූයනවසෙන මනසා පදොසො **මනොපදොසො,** විනාසහෙතො සො එතෙසමත්ථීති **මනොපදොසිකාති**. ''තෙ අඤ්ඤමඤ්ඤම්හි පදුට්ඨචිත්තා කිලන්තකායා කිලන්තචිත්තා තෙ දෙවා තම්හා කායා චවන්තී''ති වචනතො **''එතෙ චාතුමහාරාජිකා''**ති ආහ. මනෙන පදුස්සනමත්තෙනෙව හෙතෙ මනොපදොසිකාති වුත්තා. **''තෙසු කිරා''**තිආදි විත්ථාරො. **රථෙන වීථිං පටිපජ්ජතීති** උපලක්ඛණමත්තං අඤ්ඤෙහි අඤ්ඤත්ථාපි පටිපජ්ජනසම්භවතො. **එතන්ති** අත්තනො සම්පත්තිං. **උද්ධුමාතො වියාති** පීතියා කරණභූතාය උන්නතො විය. **භිජ්ජමානො වියාති** තාය භිජ්ජන්තො විය, පීතියා වා කත්තුභූතාය භඤ්ජිතො විය. **කුද්ධා නාම සුවිජානනා හොන්ති,** තස්මා **කුද්ධභාවමස්ස ඤත්වාති** අත්ථො.

අකුද්ධො රක්ඛතීති කුද්ධස්ස සො කොධො ඉතරස්මිං අකුජ්ඣන්තෙ අනුපාදානො චෙව එකවාරමත්තං උප්පත්තියා අනාසෙවනො ච හුත්වා වාචෙතුං න සක්කොති, උදකන්තං පත්වා අග්ගි විය නිබ්බායති, තස්මා අකුද්ධො ඉතරං චවනතො රක්ඛති. උභොසු පන කුද්ධෙසු භියොයා භියොයා අඤ්ඤමඤ්ඤම්හි පරිවඩ්ඪනවසෙන තිඛිණසමුදාචාරො නිස්සයදහනරසො කොධො උප්පජ්ජමානො හදයවත්ථුං නිදහන්තො අච්චන්තසුඛුමාලකරජකායං විනාසෙති, තතො සකලොපි අත්තභාවො අන්තරධායති , තමත්ථං දස්සෙතුමාහ **''උභොසු පනා''**තිආදි. තථා චාහ පාළියං ''තෙ අඤ්ඤමඤ්ඤම්හි පදුට්ඨචිත්තා කිලන්තකායා කිලන්තචිත්තා තෙ දෙවා තම්හා කායා චවන්තී''ති. **එකස්ස කොධො ඉතරස්ස පච්චයො හොති, තස්සපි කොධො ඉතරස්ස පච්චයො හොතීති** එත්ථ කොධස්ස භියොයා භියොයා පරිවඩ්ඪනාය එව පච්චයභාවො වෙදිතබ්බො, න චවනාය නිස්සයදහනරසෙන අත්තනොයෙව කොධෙන හදයවත්ථුං නිදහන්තෙන අච්චන්තසුඛුමාලස්ස කරජකායස්ස චවනතො. **කන්දන්තානංයෙව ඔරොධානන්ති** අනාදරත්ථෙ සාමිවචනං. **අයමෙත්ථ ධම්මතාති** අයං තෙසං කරජකායමන්දතාය, තථාඋප්පජ්ජනකස්ස ච කොධස්ස බලවතාය ඨානසො චවනභාවො එතෙසු දෙවෙසු රූපාරූපධම්මානං ධම්මනියාමො සභාවොති අත්ථො.

49-52. **චක්ඛාදීනං භෙදං පස්සතීති** විරොධිපච්චයසන්නිපාතෙ විකාරාපත්තිදස්සනතො, අන්තෙ ච අදස්සනූපගමනතො විනාසං පස්සති ඔළාරිකත්තා රූපධම්මභෙදස්ස. **පච්චයං දත්වාති** අනන්තරපච්චයාදිවසෙන පච්චයසත්තිං දත්වා, පච්චයො හුත්වාති වුත්තං හොති, තස්මා න පස්සතීති සම්බන්ධො, බලවතරම්පි සමානං ඉමිනා කාරණෙන න පස්සතීති අධිප්පායො. **බලවතරන්ති** ච චිත්තස්ස ලහුතරභෙදං සන්ධාය වුත්තං. තථා හි එකස්මිං රූපෙ ධරන්තෙයෙව සොළස චිත්තානි භිජ්ජන්ති. **චිත්තස්ස භෙදං න පස්සතීති** එත්ථ ඛණෙ ඛණෙ භිජ්ජන්තම්පි චිත්තං පරස්ස අනන්තරපච්චයභාවෙනෙව භිජ්ජති, තස්මා පුරිමචිත්තස්ස අභාවං පටිච්ඡාදෙත්වා විය පච්ඡිමචිත්තස්ස උප්පත්තිතො භාවපක්ඛො බලවතරො පාකටොව හොති, න අභාවපක්ඛොති ඉදං කාරණං දස්සෙතුං ''චිත්තං පනා''තිආදි වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. අයඤ්චත්ථො අලාභචක්කනිදස්සනෙන දීපෙතබ්බො. යස්මා පන තක්කීවාදී නානත්තනයස්ස දූරවධානතාය, එකත්තනයස්ස ච මිච්ඡාගහිතත්තා ''යදෙවිදං විඤ්ඤාණං සබ්බදාපි එවරූපෙන පවත්තති, අයං මෙ අත්තා නිච්චො''තිආදිනා අභිනිවෙසං ජනෙසි, තස්මා තමත්ථං **''සො තං අපස්සන්තො''**තිආදිනා සහ උපමාය විභාවෙති.

අන්තානන්තවාදවණ්ණනා

53. අන්තානන්තසහචරිතො වාදො **අන්තානන්තො** යථා ''කුන්තා පචරන්තී''ති, අන්තානන්තසන්නිස්සයො වා යථා ''මඤ්චා උක්කුට්ඨිං කරොන්තී''ති, සො එතෙසන්ති **අන්තානන්තිකාති** අත්ථං දස්සෙතුං **''අන්තානන්තවාදා''**ති වුත්තං. වුත්තනයෙන අන්තානන්තසහචරිතො, තන්නිස්සයො වා, අන්තානන්තෙසු වා පවත්තො වාදො එතෙසන්ති **අන්තානන්තවාදා.** ඉදානි ''අන්තවා අයං ලොකො''තිආදිනා වක්ඛමානපාඨානුරූපං අත්ථං විභජන්තො **''අන්තං

වා''තිආදිමාහ. අමති ගච්ඡති භාවො ඔසානමෙත්ථාති හි **අන්තො,** මරියාදා , තප්පටිසෙධනෙන **අනන්තො.** අන්තො ච අනන්තො ච අන්තානන්තො ච නෙවන්තනානන්තො ච **අන්තානන්තො** ත්වෙව වුත්තො සාමඤ්ඤනිද්දෙසෙන, එකසෙසෙනවා ''නාමරූපපච්චයා සළායතන''න්තිආදීසු (ම. නි. 3.126; සං. නි. 2.1; උදා. 1) විය. චතුත්ථපදඤ්හෙත්ථ තතියපදෙන සමානත්ථන්ති අන්තානන්තපදෙනෙව යථාවුත්තනයද්වයෙන චතුධා අත්ථො විඤ්ඤායති. කස්ස පනායං අන්තානන්තොති? ලොකීයති සංසාරනිස්සරණත්ථීකෙහි දිට්ඨිගතිකෙහි අවපස්සීයති, ලොකියන්ති වා එත්ථ තෙහි පුඤ්ඤාපුඤ්ඤානි, තබ්බිපාකො වාති ''ලොකො''ති සඞ්ඛ්‍යං ගතස්ස අත්තනො. තෙනාහ පාළියං ''අන්තානන්තං ලොකස්ස පඤ්ඤපෙන්තී''ති. කො පනෙසො අත්තාති? ඣානවිසයභූතං කසිණනිමිත්තං. අයඤ්හි දිට්ඨිගතිකො පටිභාගනිමිත්තං චක්කවාළපරියන්තං, අපරියන්තං වා වඩ්ඪනවසෙන, තදනුස්සවාදිවසෙන ච තත්ථ ලොකසඤ්ඤී විහරති, තථා ච අට්ඨකථායං වක්ඛති ''තං 'ලොකො'ති ගහෙත්වා''ති (දී. නි. අට්ඨ. 1.54-60) කෙචි පන වදන්ති ''ඣානං, තංසම්පයුත්තධම්මා ච ඉධ අත්තා, ලොකොති ච ගහිතා''ති, තං අට්ඨකථාය න සමෙති.

එත්ථාහ – යුත්තං තාව පුරිමානං තිණ්ණම්පි වාදීනං අන්තානන්තිකත්තං අන්තඤ්ච අනන්තඤ්ච අන්තානන්තඤ්ච ආරබ්භ පවත්තවාදත්තා, පච්ඡිමස්ස පන තක්කිකස්ස තදුභයපටිසෙධනවසෙන පවත්තවාදත්තා කථං අන්තානන්තිකත්තන්ති? තදුභයපටිසෙධනවසෙන පවත්තවාදත්තා එව. අන්තානන්තපටිසෙධනවාදොපි හි සො අන්තානන්තවිසයොයෙව තමාරබ්භ පවත්තත්තා. එතදත්ථමෙව හි සන්ධාය අට්ඨකථායං **''අන්තං වා අනන්තං වා අන්තානන්තං වා නෙවන්තානානන්තං වා ආරබ්භ පවත්තවාදා''**ති වුත්තං. අථ වා යථා තතියවාදෙ දෙසපභෙදවසෙන එකස්සෙව ලොකස්ස අන්තවතා, අනන්තවතා ච සම්භවති, එවමෙත්ථ තක්කීවාදෙපි කාලපභෙදවසෙන එකස්සෙව තදුභයසම්භවතො අඤ්ඤමඤ්ඤපටිසෙධෙන තදුභයඤ්ඤෙව වුච්චති, ද්වින්නම්පි ච පටිසෙධානං පරියුදාසතා. කථං? අන්තවන්තපටිසෙධෙන හි අනන්තවා වුච්චති, අනන්තවන්තපටිසෙධෙන ච අන්තවා. ද්විපටිසෙධො හි පකතියත්ථඤාපකො. ඉති පටිසෙධනවසෙන අන්තානන්තසඞ්ඛාතස්ස උභයස්ස වුත්තත්තා යුත්තොයෙව තබ්බිසයස්ස පච්ඡිමස්සාපි අන්තානන්තිකභාවොති. යදෙවං සො අන්තානන්තිකවාදභාවතො තතියවාදසමවරොධෙයෙව සියාති? න, කාලපභෙදස්ස අධිප්පෙතත්තා. දෙසපභෙදවසෙන හි අන්තානන්තිකො තතියවාදී විය පච්ඡිමොපි තක්කිකො කාලපභෙදවසෙන අන්තානන්තිකො හොති. කථං? යස්මා අයං ලොකසඤ්ඤිතො අත්තා අනන්තො කදා චි සක්ඛිදිට්ඨොති අධිගතවිසෙසෙහි මහෙසීහි අනුසුය්‍යාති, තස්මා නෙවන්තවා. යස්මා පනායං අන්තවා කදාචි, සක්ඛිදිට්ඨොති තෙහියෙව අනුසුය්‍යාති, තස්මා නානන්තවාති. අයං තක්කිකො අවඩ්ඪිතභාවපුබ්බකත්තා පටිභාගනිමිත්තානං වඩ්ඪිතභාවස්ස උභයථා ලබ්භමානස්ස පරිකප්පිතස්ස අත්තනො අප්පච්චක්ඛකාරිතාය අනුස්සවාදිමත්තෙ ඨත්වා වඩ්ඪිතකාලවසෙන ''නෙවන්තවා''ති පටික්ඛිපති, අවඩ්ඪිතකාලවසෙන පන ''නානන්තවා''ති, න පන අන්තතානන්තතානං අච්චන්තමභාවෙන යථා තං ''නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤා''ති. යථා වානුස්සුතිකතක්කිනො, එවං ජාතිස්සරතක්කිආදීනම්පි වසෙන යථාසම්භවං යොජෙතබ්බං.

කෙචි පන යදි පනායං අත්තා අන්තවා, එවං සති දූරදෙසෙ උපපජ්ජනානුස්සරණාදිකිච්චනිබ්බත්ති න සියා. අථ අනන්තවා, එවඤ්ච ඉධ ඨිතස්සෙව දෙවලොකනිරයාදීසු සුඛදුක්ඛානුභවනං සියා. සචෙ පන අන්තවා චෙව අනන්තවා ච, එවම්පි තදුභයදොසසමායොගො සියා. තස්මා ''අන්තවා, අනන්තවා''ති ච අබ්‍යාකරණීයො අත්තාති එවං තක්කනවසෙන චතුත්ථවාදප්පවත්තිං වණ්ණෙන්ති. යදි පනෙස වුත්තනයෙන අන්තානන්තිකො භවෙය්‍ය, අථ කස්මා ''යෙ තෙ සමණබ්‍රාහ්මණා එවමාහංසු 'අන්තවා අයං ලොකො පරිවටුමො'ති, තෙසං මුසා''තිආදිනා (දී. නි. 1.57) තස්ස පුරිමවාදත්තයපටික්ඛෙපො වුත්තොති? පුරිමවාදත්තයස්ස තෙන යථාධිප්පෙතප්පකාරවිලක්ඛණභාවතො. තෙනෙව හි කාරණෙන තථා පටික්ඛෙපො වුත්තො, න පන තස්ස අන්තානන්තිකත්තාභාවෙන, න ච පරියන්තරහිතදිට්ඨිවාචාහි පටික්ඛෙපෙන, අවස්සඤ්චෙතං එවමෙව ඤාතබ්බං. අඤ්ඤථා හෙස අමරාවික්ඛෙපපක්ඛඤ්ඤෙව භජෙය්‍ය චතුත්ථවාදො. න හි අන්තතාඅනන්තතාතදුභයවිනිමුත්තො අත්තනො පකාරො අත්ථි, තක්කීවාදී ච යුත්තිමග්ගකොයෙව. කාලභෙදවසෙන ච එකස්මිම්පි ලොකෙ තදුභයං නො න යුජ්ජතීති. භවතු තාව පච්ඡිමවාදිද්වයස්ස අන්තානන්තිකභාවො යුත්තො අන්තානන්තානං වසෙන උභයවිසයත්තා තෙසං වාදස්ස. කථං පන පුරිමවාදිද්වයස්ස පච්චෙකං අන්තානන්තිකභාවො යුත්තො සියා එකෙකවිසයත්තා තෙසං වාදස්සාති? වුච්චතෙ – සමුදායෙ පවත්තමාන-සද්දස්ස අවයවෙපි උපචාරවුත්තිතො. සමුදිතෙසු හි අන්තානන්තවාදීසු පවත්තමානො අන්තානන්ති ක-සද්දො තත්ථ නිරුළ්හතාය තදවයවෙසුපි පච්චෙකං අන්තානන්තිකවාදීසු පවත්තති යථා ''අරූපජ්ඣානෙසු පච්චෙකං අට්ඨවිමොක්ඛපරියායො'', යථා ච ''ලොකෙ සත්තාසයො''ති. අථ වා අභිනිවෙසතො පුරිමකාලෙ පවත්තවිතක්කවසෙන අයං තත්ථ වොහාරො කතො. තෙසඤ්හි දිට්ඨිගතිකානං තථාරූපචෙතොසමාධිසමධිගමතො පුබ්බකාලෙ ''අන්තවා නු ඛො අයං ලොකො, උදාහු අනන්තවා''ති උභයාකාරාවලම්බිනො විතක්කස්ස වසෙන නිරුළ්හො අන්තානන්තිකභාවො පච්ඡා විසෙසලාභෙන තෙසු අන්තානන්තවාදෙසු එකස්සෙව වාදස්ස සඞ්ගහෙ උප්පන්නෙපි පුරිමසිද්ධරුළ්හියා වොහාරීයති යථා ''සබ්බෙ සත්තා මරණධම්මා''තිආදීසු (සං. නි. 1.133) අරහති සත්තපරියායො, යථා ච භවන්තරගතෙපි මණ්ඩූකාදිවොහාරොති.

54-60. පටිභාගනිමිත්තවඩ්ඪනාය හෙට්ඨා, උපරි, තිරියඤ්ච චක්කවාළපරියන්තගතාගතවසෙන අන්තානන්තභාවොති දස්සෙතුං **''පටිභාගනිමිත්ත''**න්තිආදි වුත්තං. න්ති පටිභාගනිමිත්තං. **උද්ධමධො අවඩ්ඪෙත්වා තිරියං වඩ්ඪෙත්වාති** එත්ථාපි ''චක්කවාළපරියන්තං කත්වා''ති අධිකාරවසෙන යොජෙතබ්බං. **වුත්තනයෙනාති** ''තක්කයතීති තක්කී''තිආදිනා (දී. නි. අට්ඨ. 1.34) සද්දතො, ''චතුබ්බිධො තක්කී''තිආදිනා (දී. නි. අට්ඨ. 1.34) අත්ථතො ච සස්සතවාදෙ වුත්තනයෙන. **දිට්ඨපුබ්බානුසාරෙනාති** දස්සනභූතෙන විඤ්ඤාණෙන උපලද්ධපුබ්බස්ස අන්තවන්තාදිනො අනුස්සරණෙන, එවඤ්ච කත්වා අනුස්සුතිතක්කීසුද්ධතක්කීනම්පි ඉධ සඞ්ගහො සිද්ධො හොති. අථ

වා දිට්ඨග්ගහණෙනෙව ‘‘නච්චගීතවාදිතවිසූකදස්සනා’’තිආදීසු (දී. නි. 1.10, 194) විය සුතාදීනම්පි ගහිතභාවො වෙදිතබ්බො. ‘‘අන්තවා’’තිආදිනා ඉච්ඡිතස්ස අත්තනො සබ්බදාභාවපරාමසනවසෙනෙව ඉමෙසං වාදානං පවත්තනතො සස්සතදිට්ඨිසඞ්ගහො දට්ඨබ්බො. තථා හි වක්ඛති ‘‘සත්තෙව උච්ඡෙදදිට්ඨියො, සෙසා සස්සතදිට්ඨියො’’ති (දී. නි. අට්ඨ. 1.97, 98).

අමරාවික්ඛෙපවාදවණ්ණනා

61. **න මරතීති** ‘‘එවමෙවා’’ති සන්නිට්ඨානාභාවෙන න උපච්ඡිජ්ජති, අනෙකන්තිකායෙව හොතීති වුත්තං හොති. **පරියන්තරහිතාති** ඔසානවිගතා, අනිට්ඨඞ්ගතාති අත්ථො. **විවිධොති** ‘‘එවම්පි මෙ නො’’තිආදිනා නානප්පකාරො. **ඛෙපොති** සකවාදෙන පරවාදානං ඛිපනං. කො පනෙසො අමරාවික්ඛෙපොති? තථාපවත්තො දිට්ඨිප්පධානො තාදිසාය වාචාය සමුට්ඨාපකො චිත්තුප්පාදොයෙව. අමරාය දිට්ඨියා, වාචාය ච වික්ඛිපන්ති, විවිධමපනෙන්තීති වා **අමරාවික්ඛෙපිනො,** තෙයෙව ‘‘අමරාවික්ඛෙපිකා’’තිපි යුජ්ජති. **‘‘මච්ඡජාති’’** ච්චෙව අවත්වා **‘‘එකා’’**ති වදන්තො මච්ඡජාතිවිසෙසො එසොති දස්සෙති. **ඉතො චිතො ච සන්ධාවති** එකස්මිං සභාවෙ අනවට්ඨානතො. යථා **ගාහං න උපගච්ඡති,** තථා සන්ධාවනතො, එතෙන අමරාය වික්ඛෙපො තථා, සො වියාති **අමරාවික්ඛෙපොති** අත්ථමාහ ‘‘සා උම්මුජ්ජනනිමුජ්ජනාදිවසෙනා’’තිආදිනා වික්ඛෙපපදත්ථෙන උපමිතත්තා. අයමෙව හි අත්ථො ආචරියසාරිපුත්තත්ථෙරෙනාපි **සාරත්ථදීපනියං** (සාරත්ථ. ටී. 1.තතියසඞ්ගීතිකථාවණ්ණනා) වුත්තො. අමරා විය වික්ඛෙපො අමරාවික්ඛෙපොති කෙචි. අථ වා අමරා විය වික්ඛිපන්තීති **අමරාවික්ඛෙපිනො,** තෙයෙව **අමරාවික්ඛෙපිකා.**

62. වික්ඛෙපවාදිනො උත්තරිමනුස්සධම්මෙ, අබ්‍යාකතධම්මෙ ච (අකුසලධම්මෙපි දී. නි. ටී. 1.62) සභාවභෙදවසෙන පටිවිජ්ඣිතුං ඤාණං නත්ථීති කුසලාකුසලපදානං කුසලාකුසලකම්මපථවසෙනෙව අත්ථො වුත්තො. **විඝාතො** විහෙසා කායිකදුක්ඛං ‘‘විප්පටිසාරුප්පත්තියා’’ති දොමනස්සස්ස හෙතුභාවෙන වචනතො, තෙනාහ **‘‘දුක්ඛං භවෙය්‍යා’’**ති. **මුසාවාදෙති** නිමිත්තෙ භුම්මවචනං, නිස්සක්කත්ථෙ වා. මුසාවාදහෙතු, මුසාවාදතො වා ඔත්තප්පෙන චෙව හිරියා චාති අත්ථො. කීදිසං අමරාවික්ඛෙපමාපජ්ජතීති ආහ **‘‘අපරියන්තවික්ඛෙප’’**න්ති, තෙන අමරාසදිසවික්ඛෙපසඞ්ඛාතං දුතියනයං නිවත්තෙති. යථාවුත්තෙ හි නයද්වයෙ පඨමනයවසෙනායමත්ථො දස්සිතො, දුතියනයවසෙන පන අමරාසදිසවික්ඛෙපං දස්සෙතුං ‘‘ඉදං කුසලන්ති පුට්ඨො’’තිආදිවචනං වක්ඛති.

‘‘එවන්තිපි මෙ නො’’ති යං තයා පුට්ඨං, තං එවන්තිපි මෙ ලද්ධි නො හොතීති අත්ථො. එවං සබ්බත්ථ යථාරහං. **අනියමිතවික්ඛෙපොති** සස්සතාදීසු එකස්මිම්පි පකාරෙ අට්ඨත්වා වික්ඛෙපකරණං, පරවාදිනා යස්මිං කිස්මිඤ්චි පකාරෙ පුච්ඡිතෙ තස්ස පටික්ඛෙපවික්ඛෙපොති වුත්තං හොති. අථ වා අපරියන්තවික්ඛෙපදස්සනංයෙව අට්ඨකථායං කතං ‘‘එවන්තිපි මෙ නොති අනියමිතවික්ඛෙපො’’තිආදිනා, ‘‘ඉදං කුසලන්ති වා අකුසලන්ති වා පුට්ඨො’’තිආදිනා ච. ‘‘එවන්තිපි මෙ නො’’තිආදිනා හි අනියමෙත්වා, නියමෙත්වා ච සස්සතෙකච්චසස්සතුච්ඡෙදතක්කීවාදානං පටිසෙධනෙන තං තං වාදං පටික්ඛිපතෙව අපරියන්තවික්ඛෙපවාදත්තා. ‘‘අමරාවික්ඛෙපිනො’’ති දස්සෙත්වා අත්තනා පන අනවට්ඨිතවාදත්තා න කිස්මිඤ්චි පක්ඛෙ අවතිට්ඨතීති ඉමමත්ථං දස්සෙතුං **‘‘සයං පන ඉදං…පෙ.… න බ්‍යාකරොතී’’**ති ආහ. ඉදානි කුසලාදීනං අබ්‍යාකරණෙන තදෙව අනවට්ඨානං විභාවෙති **‘‘ඉදං කුසලන්ති පුට්ඨො’’**තිආදිනා. තෙනෙවාහ **‘‘එකස්මිම්පි පක්ඛෙ න තිට්ඨතී’’**ති. **කිං නො නොති තෙ ලද්ධීති** නෙව න හොතීති තව ලද්ධි හොති කින්ති අත්ථො. **නො නොතිපි මෙ නොති** නෙව න හොතීතිපි මෙ ලද්ධි නො හොති.

63. අත්තනො පණ්ඩිතභාවවිසයානඤ්ඤෙව රාගාදීනං වසෙන යොජනං කාතුං **‘‘අජානන්තොපී’’**තිආදිමාහ. **සහසාති** අනුපධාරෙත්වා වෙගෙන. **‘‘භද්‍රමුඛාති** පණ්ඩිතානං සමුදාචිණ්ණමාලපනං, සුන්දරමුඛාති අත්ථො. **තත්ථාති** තස්මිං බ්‍යාකරණෙ, නිමිත්තෙ චෙතං භුම්මං. ඡන්දරාගපදානං සමානත්ථභාවෙපි විකප්පනජොතකෙන වා-සද්දෙන යොගාත්තා ගොබලීබද්දාදිනයෙන භින්නත්ථතාව යුත්තාති ආහ **‘‘ඡන්දො දුබ්බලරාගො, රාගො බලවරාගො’’**ති. **දොසපටිඝෙසුපි** එසෙව නයො. **එත්තකම්පි නාමාති** එත්ථ **අපි**-සද්දො සම්පිණ්ඩනෙ වත්තති, **නාම**-සද්දො ගරහායං. න කෙවලං ඉතො උත්තරිතරමෙව, අථ ඛො එත්තකම්පි න ජානාමි නාම, පගෙව තදුත්තරිජානනෙති අත්ථො. පරෙහි කතසක්කාරසමානවිසයානං පන රාගාදීනං වසෙන අයං යොජනා – කුසලාකුසලං යථාභූතං අපජානන්තොපි යෙසමහං සමවායෙන කුසලමෙව ‘‘කුසල’’න්ති, අකුසලමෙව ‘‘අකුසල’’න්ති ච බ්‍යාකරෙය්‍යං, තෙසු තථා බ්‍යාකරණහෙතු ‘‘අහො වත රෙ පණ්ඩිතො’’ති සක්කාරසම්මානං කරොන්තෙසු මම ඡන්දො වා රාගො වා අස්සාති. **දොසපටිඝෙසුපි** වුත්තවිපරියායෙන යොජෙතබ්බං. ‘‘තං මමස්ස උපාදානං, සො මමස්ස විඝාතො’’ති ඉදං අභිධම්මනයෙන (ධ. ස. 1219 ආදයො) යථාලාභවචනං යථාසම්භවං යොජෙතබ්බන්ති ආහ **‘‘ඡන්දරාගද්වය’’**න්තිආදි. තණ්හාදිට්ඨියො එව හි ‘‘උපාදාන’’න්ති අභිධම්මෙ වුත්තා (ධ. ස. 1219 ආදයො) ඉදානි සුත්තන්තනයෙන අවිසෙසයොජනං දස්සෙති **‘‘උභයම්පි වා’’**තිආදිනා. සුත්තන්තෙ හි දොසොපි ‘‘උපාදාන’’න්ති වුත්තො ‘‘කොධුපාදානවිනිබන්ධා විඝාතං ආපජ්ජන්ති’’තිආදීසු (දී. නි. ටී. 1.63) **‘‘උභයම්පී’’**ති ච අත්ථතො වුත්තං, න සද්දතො චතුන්නම්පි සද්දානමත්ථද්වයවාචකත්තා. **දළ්හග්ගහණන්ති** අමුඤ්චනග්ගහණං. පටිඝොපි හි ආරම්මණං න මුඤ්චති උපනාහාදිවසෙන පවත්තනතො, ලොභස්සෙව උපාදානභාවෙන පාකටත්තා දොසස්සාපි උපාදානභාවං දස්සෙතුං ඉදං වුත්තං. **විහනනං** විහිංසනං විබාධනං. රාගොපි හි පරිළාහවසෙන සාරද්ධවුත්තිතාය නිස්සයං විහනති. **‘‘රාගො හී’’**තිආදිනා රාගදොසානං උපාදානභාවෙ විසෙසදස්සනමුඛෙන තදත්ථසමත්ථනං. විනාසෙතුකාමතාය ආරම්මණං ගණ්හාතීති සම්බන්ධො. **ඉතීති** තස්මා ගහණවිහනනතො.

64. පඩති සභාවධම්මෙ ජානාති, යථාසභාවං වා ගච්ඡතීති **පණ්ඩා,** සා යෙසං තෙ පණ්ඩිතාති අත්ථං දස්සෙති **"පණ්ඩිච්චෙනා"**තිආදිනා. පණ්ඩිතස්ස භාවො **පණ්ඩිච්චං,** පඤ්ඤා. යෙන හි ධම්මෙන පවත්තිනිමිත්තභූතෙන යුත්තො "පණ්ඩිතො"ති වුච්චති, සොයෙව ධම්මො **පණ්ඩිච්චං.** තෙන සුතචින්තාමයපඤ්ඤා වුත්තා තාසමෙව විසයභාවතො. සමාපත්තිලාභිනො හි භාවනාමයපඤ්ඤා. "නිපුණා"ති ඉමිනා පන කම්මනිබ්බත්තං පටිසන්ධිපඤ්ඤාසඞ්ඛාතං සාභාවිකඤාණං වුත්තන්ති ආහ **"සණ්හසුඛුමබුද්ධිනො"**ති. **අත්ථන්තරන්ති** අත්ථනානත්තං, අත්ථමෙව වා. **"විඤ්ඤාතපරප්පවාදා"**ති එතෙන **කත**-සද්දස්ස කිරියාසාමඤ්ඤවාචකත්තා "කතවිජ්ජො"තිආදීසු විය කත-සද්දො ඤාණානුයුත්තතං වදතීති දස්සෙති. **"කතවාදපරිචයා"**ති එතෙන පන "කතසිප්පො"තිආදීසු විය සමුදාචිණ්ණවාදතං. උභින්නමන්තරා පන සමුච්චයද්වයෙන සාමඤ්ඤනිද්දෙසං, එකසෙසං වාති දට්ඨබ්බං. වාලවෙධීනං රූපං සභාවො විය රූපමෙතෙසන්ති **වාලවෙධිරූපාති** ආහ **"වාලවෙධිධනුග්ගහසදිසා"**ති. සතධා භින්නස්ස වාලග්ගස්ස අංසුකොටිවෙධකධනුග්ගහසදිසාති අත්ථො. තාදිසොයෙව හි **"වාලවෙධී"**ති අධිප්පෙතො. **මඤ්ඤෙ**-සද්දො උපමාජොතකොති වුත්තං **"භින්දන්තා විය"**ති. **පඤ්ඤාගතෙනාති** පඤ්ඤාපභෙදෙන, පඤ්ඤාය එව වා. සමනුයුඤ්ජනා ලද්ධියා පුච්ඡා. සමනුගාහනා තංකාරණස්සාති දස්සෙති **"කිං කුසල"**න්තිආදිනා. සමනුභාසනාපි ඔවාදවසෙන සමනුයුඤ්ජනායෙවාති ආහ **"සමනුයුඤ්ජෙය්‍යු"**න්ති. "න සම්පායෙය්‍යා"න්ති එත්ථ ද-කාරස්ස ය-කාරාදෙසතං, එය්‍යා-සද්දස්ස ච සාමත්ථියත්ථතං දස්සෙතුං **"න සම්පාදෙය්‍යා"**න්තිආදි වුත්තං.

65-66. මන්දා අතික්ඛා පඤ්ඤා යස්සාති **මන්දපඤ්ඤො,** තෙනාහ "අපඤ්ඤස්සෙවෙතං නාම"න්ති. "මොහමූහො"ති වත්තබ්බෙ හ-කාරලොපෙන **"මොමූහො"**ති වුත්තං, තඤ්ච අතිසයත්ථදීපකං පරියායද්වයස්ස අතිරෙකත්ථභාවතොති යථා "පදට්ඨාන"න්ති වුත්තං **"අතිසම්මූළ්හො"**ති. සිද්ධෙ හි සති පුනාරම්භො නියමාය වා හොති, අත්ථන්තරවිඤ්ඤාපනාය වා. යථා පුබ්බෙ කම්මුනා ආගතො, තථා ඉධාපීති **තථාගතො,** සත්තො. එත්ථ ච කාමං පුරිමානම්පි තිණ්ණං කුසලාදිධම්මසභාවානවබොධතො අත්ථෙව මන්දභාවො, තෙසං පන අත්තනො කුසලාදිධම්මානවබොධස්ස අවබොධනතො විසෙසො අත්ථීති. පච්ඡිමොයෙව තදභාවතො මන්දමොමූහභාවෙන වුත්තො. නනු ච පච්ඡිමස්සාපි අත්තනො ධම්මානවබොධස්ස අවබොධො අත්ථියෙව "අත්ථි පරො ලොකො'ති ඉති චෙ මෙ අස්ස, 'අත්ථි පරො ලොකො'ති ඉති තෙ නං බ්‍යාකරෙය්‍යං, එවන්තිපි මෙ නො"තිආදිවචනතොති? කිඤ්චාපි අත්ථි, න පන තස්ස පුරිමානං විය අපරිඤ්ඤාතධම්මබ්‍යාකරණනිමිත්තමුසාවාදාදිභායනජිගුච්ඡනාකාරො අත්ථි, අථ ඛො මහාමූළ්හොයෙවාති තථාවෙස වුත්තො. අථ වා "එවන්තිපි මෙ නො"තිආදිනා පුච්ඡාය වික්ඛෙපකරණත්ථං "අත්ථි පරො ලොකො"ති ඉති චෙ මං පුච්ඡසීති පුච්ඡාඨපනමෙව තෙන දස්සීයති, න අත්තනො ධම්මානවබොධාවබොධොති අයමෙව විසෙසෙන "මන්දො මොමූහො"ති වුත්තො. තෙනෙව හි තථාවාදීනං සඤ්චයං බෙලට්ඨපුත්තං ආරබ්භ "අයඤ්ච ඉමෙසං සමණබ්‍රාහ්මණානං සබ්බබාලො සබ්බමූළ්හො"ති (දී. නි. 1.181) වුත්තං. තත්ථ "අත්ථි පරො ලොකො"ති සස්සතදස්සනවසෙන, සම්මාදිට්ඨිවසෙන වා පුච්ඡා. යදි හි දිට්ඨිගතිකො සස්සතදස්සනවසෙන පුච්ඡෙය්‍ය, යදි ච සම්මාදිට්ඨිකො සම්මාදස්සනවසෙනාති ද්විධාපි අත්ථො වට්ටති. "නත්ථි පරො ලොකො"ති නත්ථිකදස්සනවසෙන, සම්මාදිට්ඨිවසෙන වා, "අත්ථි ච නත්ථි ච පරො ලොකො"ති උච්ඡෙදදස්සනවසෙන, සම්මාදිට්ඨිවසෙන වා, "නෙවත්ථි න නත්ථි පරො ලොකො"ති වුත්තපකාරත්තයපටික්ඛෙපෙ සති පකාරන්තරස්ස අසම්භවතො අත්ථිතානත්ථිතාහි න වත්තබ්බාකාරො පරො ලොකොති වික්ඛෙපඤ්ඤෙව පුරක්ඛාරෙන , සම්මාදිට්ඨිවසෙන වා පුච්ඡා. සෙසචතුක්කත්තයෙපි වුත්තනයානුසාරෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. පුඤ්ඤසඞ්ඛාරත්තිකො විය හි කායසඞ්ඛාරත්තිකෙන පුරිමචතුක්කසඞ්ගහිතො එව අත්ථො සෙසචතුක්කත්තයෙන සත්තපරාමාසපුඤ්ඤාදිසඵලතාචොදනානයෙන (අත්තපරාමාසපුඤ්ඤාදිඵලතාචොදනානයෙන දී. නි. ටී. 1.65, 66) සඞ්ගහිතො. එත්ථ හි තතියචතුක්කෙන පුඤ්ඤාදිකම්මසඵලතාය, සෙසචතුක්කත්තයෙන ච සත්තපරාමාසතාය චොදනානයො වුත්තොති දට්ඨබ්බං.

අමරාවික්ඛෙපිකො පන සස්සතාදීනං අත්තනො අරුච්චනතාය සබ්බත්ථ "එවන්තිපි මෙ නො"තිආදිනා වික්ඛෙපඤ්ඤෙව කරොති. තත්ථ "එවන්තිපි මෙ නො"තිආදි තත්ථ තත්ථ පුච්ඡිතාකාරපටිසෙධනවසෙන වික්ඛෙපාකාරදස්සනං. කස්මා පන වික්ඛෙපවාදිනො පටික්ඛෙපොව සබ්බත්ථ වුත්තො. නනු වික්ඛෙපපක්ඛස්ස "එවමෙව"න්ති අනුජානනම්පි වික්ඛෙපපක්ඛෙ අවට්ඨානතො යුත්තරූපං සියාති? න, තත්ථාපි තස්ස සම්මූළ්හත්තා, පටික්ඛෙපවසෙනෙව ච වික්ඛෙපවාදස්ස පවත්තනතො. තථා හි සඤ්චයො බෙලට්ඨපුත්තො රඤ්ඤා අජාතසත්තුනා සන්දිට්ඨිකං සාමඤ්ඤඵලං පුට්ඨො පරලොකත්ථිතාදීනං පටිසෙධනමුඛෙනෙව වික්ඛෙපං බ්‍යාකාසි.

එත්ථාහ – නනු චායං සබ්බොපි අමරාවික්ඛෙපිකො කුසලාදයො ධම්මෙ, පරලොකත්ථිතාදීනි ච යථාභූතං අනවබුජ්ඣමානො තත්ථ තත්ථ පඤ්හං පුට්ඨො පුච්ඡාය වික්ඛෙපනමත්තං ආපජ්ජති, අථ තස්ස කථං දිට්ඨිගතිකභාවො සියා. න හි අවත්තුකාමස්ස විය පුච්ඡිතත්ථමජානන්තස්ස වික්ඛෙපකරණමත්තෙන දිට්ඨිගතිකතා යුත්තාති? වුච්චතෙ – න හෙව ඛො පුච්ඡාය වික්ඛෙපකරණමත්තෙන තස්ස දිට්ඨිගතිකතා, අථ ඛො මිච්ඡාභිනිවෙසවසෙන. සස්සතාභිනිවෙසවසෙන හි මිච්ඡාභිනිවිට්ඨොයෙව පුග්ගලො මන්දබුද්ධිතාය කුසලාදිධම්මෙ, පරලොකත්ථිතාදීනි ච යාථාවතො අප්පටිබුජ්ඣමානො අත්තනා අවිඤ්ඤාතස්ස අත්ථස්ස පරං විඤ්ඤාපෙතුමසක්කුණෙය්‍යතාය මුසාවාදභයෙන ච වික්ඛෙපමාපජ්ජතීති. තථා හි වක්ඛති "යාසං සත්තෙව උච්ඡෙදදිට්ඨියො, සෙසා සස්සතදිට්ඨියො"ති (දී. නි. අට්ඨ. 1.97, 98) අථ වා පුඤ්ඤපාපානං, තබ්බිපාකානඤ්ච අනවබොධෙන, අසද්දහනෙන ච තබ්බිසයාය පුච්ඡාය වික්ඛෙපකරණමෙව සුන්දරන්ති ඛන්තිං රුචිං උප්පාදෙත්වා අභිනිවිසන්තස්ස උප්පන්නා විසුංයෙවෙසා එකා දිට්ඨි සත්තභඞ්ගදිට්ඨි වියාති දට්ඨබ්බං. තථා ච වුත්තං "පරියන්තරහිතා දිට්ඨිගතිකස්ස දිට්ඨි චෙව වාචා" වාති (දී. නි. අට්ඨ. 1.61). යං පනෙතං වුත්තං "ඉමෙපි චත්තාරො

පුබ්බෙ පවත්තධම්මානුසාරෙනෙව දිට්ඨියා ගහිතත්තා පුබ්බන්තකප්පිකෙසු පවිට්ඨා''ති, තදෙතස්ස අමරාවික්ඛෙපවාදස්ස සස්සතදිට්ඨිසඞ්ගහවසෙනෙව වුත්තං. කථං පනස්ස සස්සතදිට්ඨිසඞ්ගහොති? උච්ඡෙදවසෙන අනභිනිවෙසනතො. නත්ථි හි කොචි ධම්මානං යථාභූතවෙදී විවාදබහුලත්තා ලොකස්ස. ''එවමෙව''න්ති පන සද්දන්තරෙන ධම්මනිජ්ඣානනා අනාදිකාලිකා ලොකෙ, තස්මා සස්සතලෙසස්ස එත්ථ ලබ්භනතො සස්සතදිට්ඨියා එතස්ස සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො.

අධිච්චසමුප්පන්නවාදවණ්ණනා

67. අධිච්ච යදිච්ඡකං යං කිඤ්චි කාරණං කස්සචි බුද්ධිපුබ්බං විනා සමුප්පන්නොති අත්තලොකසඤ්ඤිතානං ඛන්ධානං අධිච්චුප්පත්තිආකාරාරම්මණදස්සනං **අධිච්චසමුප්පන්නං** තදාකාරසන්නිස්සයෙනෙව පවත්තිතො, තදාකාරසහචරිතතො ච යථා ''මඤ්චා ඝොසන්ති, කුන්තා පචරන්තී''ති, අධිච්චසමුප්පන්නදස්සනං වා අන්තපදලොපෙන **අධිච්චසමුප්පන්නං** යථා ''රූපභවො රූප''න්ති, ඉමමත්ථං සන්ධාය **''අධිච්චසමුප්පන්නො''**තිආදි වුත්තං. **අකාරණසමුප්පන්නන්ති** කාරණමන්තරෙන යදිච්ඡකං සමුප්පන්නං.

68-73. **අසඤ්ඤසත්තාති** එත්ථ **එතං** අසඤ්ඤාවචනන්ති අත්ථො. **දෙසනාසීසන්ති** දෙසනාය ජෙට්ඨකං පධානභාවෙන ගහිතත්තා, තෙන සඤ්ඤං ධුරං කත්වා භගවතා අයං දෙසනා කතා, න පන තත්ථ අඤ්ඤෙසං අරූපධම්මානම්පි අත්ථිතායාති දස්සෙති, තෙනෙවාහ **''අචිත්තුප්පාදා''**තිආදි. භගවා හි යථා ලොකුත්තරධම්මං දෙසෙන්තො සමාධිං, පඤ්ඤං වා ධුරං කත්වා දෙසෙති, එවං ලොකියධම්මං දෙසෙන්තො චිත්තං, සඤ්ඤං වා. තත්ථ ''යස්මිං සමයෙ ලොකුත්තරං ඣානං භාවෙති (ධ. ස. 277), පඤ්චඞ්ගිකො සම්මාසමාධි (දී. නි. 3.355) පඤ්චඤාණිකො සම්මාසමාධි, (දී. නි. 3.355; විභ. 804) පඤ්ඤාය චස්ස දිස්වා ආසවා පරික්ඛීණා හොන්තී''ති, තථා ''යස්මිං සමයෙ කාමාවචරං කුසලං චිත්තං උප්පන්නං හොති, (ධ. ස. 1) කිං චිත්තො ත්වං භික්ඛු (පාරා. 146, 180) මනොපුබ්බඞ්ගමා ධම්මා, (ධ. ප. 1; නෙත්ති. 90; පෙටකො. 83, 84) සන්ති භික්ඛවෙ, සත්තා නානත්තකායා නානත්තසඤ්ඤිනො, (දී. නි. 3.332, 341, 357; අ. නි. 7.44; අ. නි. 9.24; චූළනි. 83) නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතන''න්ති (දී. නි. 3.358) ච එවමාදීනි සුත්තානි එතස්සත්ථස්ස සාධකානි. **තිත්ථං** වුච්චති මිච්ඡාලද්ධි තත්ථෙව බාහුල්ලෙන පරිබ්භමනතො තරන්ති බාලා එත්ථාති කත්වා, තදෙව අනපපකානමනත්ථානං තිත්ථියානඤ්ච සඤ්ජාතිදෙසට්ඨෙන, නිවාසට්ඨෙන වා ආයතනන්ති **තිත්ථායතනං,** තස්මිං, අඤ්ඤතිත්ථියසමයෙති අත්ථො. තිත්ථියා හි උපපත්තිවිසෙසෙ විමුත්තිසඤ්ඤිනො, සඤ්ඤාවිරාගාවිරාගෙසු ආදීනවානිසංසදස්සාවිනො ච හුත්වා අසඤ්ඤසමාපත්තිං නිබ්බත්තෙත්වා අක්ඛණභූමියං උපපජ්ජන්ති, න සාසනිකා, තෙන වුත්තං **''එකච්චො තිත්ථායතනෙ පබ්බජිත්වා''**ති. **වායොකසිණෙ පරිකම්මං කත්වාති** චතුත්ථෙ භූතකසිණෙ පඨමාදීනි තීණි ඣානානි නිබ්බත්තෙත්වා තතියජ්ඣානෙ චිණ්ණවසී හුත්වා තතො වුට්ඨාය චතුත්ථජ්ඣානාධිගමාය පරිකම්මං කත්වා, තෙනෙවාහ **''චතුත්ථජ්ඣානං නිබ්බත්තෙත්වා''**ති.

කස්මා පනෙත්ථ වායොකසිණෙයෙව පරිකම්මං වුත්තන්ති? වුච්චතෙ – යථෙව හි රූපපටිභාගභූතෙසු කසිණවිසෙසෙසු රූපවිභාවනෙන රූපවිරාගභාවනාසඞ්ඛාතො අරූපසමාපත්තිවිසෙසො සච්ඡිකරීයති, එවං අපරිබ්‍යත්තවිග්ගහතාය අරූපපටිභාගභූතෙ කසිණවිසෙසෙ අරූපවිභාවනෙන අරූපවිරාගභාවනාසඞ්ඛාතො රූපසමාපත්තිවිසෙසො අධිගමීයති, තස්මා එත්ථ ''සඤ්ඤා රොගො සඤ්ඤා ගණ්ඩො''තිආදිනා, (ම. නි. 3.24) ''ධි චිත්තං, ධිබ්බතෙ තං චිත්ත''න්තිආදිනා (දී. නි. ටී. 1.68-73) ච නයෙන අරූපපවත්තියා ආදීනවදස්සනෙන, තදභාවෙ ච සන්තපණීතභාවසන්නිට්ඨානෙන රූපසමාපත්තියා අභිසඞ්ඛරණං, රූපවිරාගභාවනා පන සද්ධිං උපචාරෙන අරූපසමාපත්තියො විසෙසෙන පඨමාරූප්පජ්ඣානං. යදි එවං ''පරිච්ඡින්නාකාසකසිණෙපී''ති වත්තබ්බං. තස්සාපි හි අරූපපටිභාගතා ලබ්භතීති? වත්තබ්බමෙවෙතං කෙසඤ්චි, අවචනං පන පුබ්බාචරියෙහි අග්ගහිතභාවෙන. යථා හි රූපවිරාගභාවනා විරජ්ජනීයධම්මභාවමත්තෙ පරිනිබ්බින්දා (විරජ්ජනීයධම්ම භාවමත්තෙන පරිනිප්ඵන්නා දී. නි. ටී. 1.6-73) විරජ්ජනීයධම්මපටිභාගභූතෙ ච විසයවිසෙසෙ පාතුභවති, එවං අරූපවිරාගභාවනාපීති වුච්චමානෙ න කොචි විරොධො. තිත්ථියෙහෙව පන තස්සා සමාපත්තියා පටිපජ්ජිතබ්බතාය, තෙසඤ්ච විසයපදෙසනිමිත්තස්සෙව තස්ස ඣානස්ස පටිපත්තිතො තං කාරණං පස්සන්තෙහි පුබ්බාචරියෙහි චතුත්ථෙයෙව භූතකසිණෙ අරූපවිරාගභාවනාපරිකම්මං වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. කිඤ්ච භියො – වණ්ණකසිණෙසු විය පුරිමභූතකසිණත්තයෙපි වණ්ණපටිච්ඡායාව පණ්ණත්තිආරම්මණං ඣානස්ස ලොකවොහාරානුරොධෙනෙව පවත්තිතො, එවඤ්ච කත්වා **විසුද්ධිමග්ගෙ** (විසුද්ධි. 1.96) පථවීකසිණස්ස ආදාසචන්දමණ්ඩලූපමාවචනඤ්ච සමත්ථිතං හොති. චතුත්ථෙ පන භූතකසිණෙ භූතපටිච්ඡායා එව ඣානස්ස ගොචරභාවං ගච්ඡතීති තස්සෙව අරූපපටිභාගතා යුත්තා, තස්මා වායොකසිණෙයෙව පරිකම්මං වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං.

කථං පස්සතීති ආහ **''චිත්තෙ සතී''**තිආදි. **සන්තොති** නිබ්බුතො, දිට්ඨධම්මනිබ්බානමෙතන්ති වුත්තං හොති. **කාලං කත්වාති** මරණං කත්වා, යො වා මනුස්සලොකෙ ජීවනකාලො උපත්ථම්භකපච්චයෙහි කරීයති, තං කරිත්වාතිපි අත්ථො. **අසඤ්ඤසත්තෙසු නිබ්බත්තතීති** අසඤ්ඤසත්තසඞ්ඛාතෙ සත්තනිකායෙ රූපපටිසන්ධිවසෙනෙව උපපජ්ජති, අඤ්ඤෙසු වා චක්කවාළෙසු තස්සා භූමියා අත්ථිතාය අනෙකවිධභාවං සන්ධාය පුථුවචනනිද්දෙසොතිපි දට්ඨබ්බං. **ඉධෙවාති** පඤ්චවොකාරභවෙයෙව. **තත්ථාති** අසඤ්ඤීභවෙ. යදි රූපක්ඛන්ධමත්තමෙව අසඤ්ඤීභවෙ පාතුභවති, කථං අරූපසන්නිස්සයෙන විනා තත්ථ රූපං පවත්තති, නනු සියා අරූපසන්නිස්සිතායෙව රූපක්ඛන්ධස්ස උප්පත්ති ඉධෙව

පඤ්චවොකාරභවෙ තථා උප්පත්තියා අදස්සනතොති ? නායමනුයොගො අඤ්ඤත්ථාපි අප්පවිට්ඨො, කථං පන රූපසන්නිස්සයෙන විනා අරූපධාතුයා අරූපං පවත්තතීති. ඉදම්පි හි තෙන සමානජාතියමෙව. කස්මා? ඉධෙව අදස්සනතො, කථඤ්ච කබළීකාරාහාරෙන විනා රූපධාතුයා රූපං පවත්තතීති. ඉදම්පි ච තංසභාවමෙව, කිං කාරණා? ඉධ අදස්සනතොයෙව. ඉති අඤ්ඤත්ථාපි තථා පවත්තිදස්සනතො, කිමෙතෙන අඤ්ඤනිදස්සනෙන ඉධෙව අනුයොගෙන. අපිච යථා යස්ස චිත්තසන්තානස්ස නිබ්බත්තිකාරණං රූපෙ අවිගතතණ්හං, තස්ස සහ රූපෙන සම්භවතො රූපං නිස්සාය පවත්ති රූපසාපෙක්ඛතාය කාරණස්ස. යස්ස පන නිබ්බත්තිකාරණං රූපෙ විගතතණ්හං, තස්ස විනා රූපෙන පවත්ති රූපනිරපෙක්ඛතාය කාරණස්ස, එවං යස්ස රූපප්පබන්ධස්ස නිබ්බත්තිකාරණං අරූපෙ විගතතණ්හං, තස්ස විනා අරූපෙන පවත්ති අරූපනිරපෙක්ඛතාය කාරණස්ස, එවං භාවනාබලාභාවතො පඤ්චවොකාරභවෙ රූපාරූපසම්භවො විය, භාවනාබලෙන චතුවොකාරභවෙ අරූපස්සෙව සම්භවො විය ච. අසඤ්ඤීභවෙපි භාවනාබලෙන රූපස්සෙව සම්භවො දට්ඨබ්බොති.

කථං පන තත්ථ කෙවලො රූපප්පබන්ධො පච්චුප්පන්නපච්චයරහිතො චිරකාලං පවත්තතීති පච්චෙතබ්බං, කිත්තකං වා කාලං පවත්තතීති චොදනං මනසි කත්වා **''යථා නාමා''**තිආදිමාහ. තෙන න කෙවලං ඉධ චෙව අඤ්ඤත්ථ ච වුත්තො ආගමොයෙව එතදත්ථඤාපනෙ, අථ ඛො අයං පනෙත්ථ යුත්තීති දස්සෙති. **ජියාවෙගුක්ඛිත්තොති** ධනුජියාය වෙගෙන ඛිපිතො. **ඣානවෙගො** නාම ඣානානුභාවො ඵලදානෙ සමත්ථතා. **තත්තකමෙව කාලන්ති** උක්කංසතො පඤ්ච මහාකප්පසතානි. **තිට්ඨන්තීති** යථානිබ්බත්තඉරියාපථමෙව චිත්තකම්මරූපකසදිසා හුත්වා තිට්ඨන්ති. **ඣානවෙගෙති** අසඤ්ඤසමාපත්තිපරික්ඛිත්තෙ චතුත්ථජ්ඣානකම්මවෙගෙ, පඤ්චමජ්ඣානකම්මවෙගෙ වා. **අන්තරධායතීති** පච්චයනිරොධෙන නිරුජ්ඣති න පවත්තති. **ඉධාති** කාමාවචරභවෙති අත්ථො අඤ්ඤත්ථ තෙසමනුප්පත්තිතො. **පටිසන්ධිසඤ්ඤාති** පටිසන්ධිචිත්තුප්පාදොයෙව සඤ්ඤාසීසෙන වුත්තො. කථං පන අනෙකකප්පසතමතික්කමෙන චිරනිරුද්ධතො විඤ්ඤාණතො ඉධ විඤ්ඤාණමුප්පජ්ජති. න හි නිරුද්ධෙ චක්ඛුපසාදෙ චක්ඛුවිඤ්ඤාණමුප්පජ්ජමානං දිට්ඨන්ති? නයිදමෙකන්තතො දට්ඨබ්බං. නිරුද්ධම්පි හි චිත්තං සමානජාතිකස්ස අන්තරා අනුප්පජ්ජනතො සමනන්තරපච්චයමත්තං හොතියෙව, න බීජං. බීජං පන කම්මමෙව, තස්මා කම්මතො බීජභූතතො ආරම්මණාදීහි පච්චයෙහි අසඤ්ඤීභවතො චුතානං කාමධාතුයා උපපත්තිවිඤ්ඤාණං හොතියෙව, තෙනාහ **''ඉධ පටිසන්ධිසඤ්ඤා උප්පජ්ජතී''**ති. එත්ථ ච යථා නාම උතුනියාමෙන පුප්ඵග්ගහණෙ නියතකාලානං රුක්ඛානං විදාරණසඞ්ඛාතෙ වෙඛෙ දින්නෙ වෙඛබලෙන අනියමතා හොති පුප්ඵග්ගහණස්ස, එවමෙව පඤ්චවොකාරභවෙ අවිප්පයොගෙන වත්තමානෙසු රූපාරූපධම්මෙසු රූපාරූපවිරාගභාවනාසඞ්ඛාතෙ වෙඛෙ දින්නෙ තස්ස සමාපත්තිවෙඛබලස්ස අනුරූපතො අරූපභවෙ, අසඤ්ඤභවෙ ච යථාක්කමං රූපරහිතා, අරූපරහිතා ච ඛන්ධානං පවත්ති හොතීති වෙදිතබ්බං.

කස්මා පනෙත්ථ පුන සඤ්ඤුප්පාදා ච පන ''තෙ දෙවා තම්හා කායා චවන්තී''ති සඤ්ඤුප්පාදො තෙසං චවනස්ස කාරණභාවෙන වුත්තො, ''සඤ්ඤුප්පාදා''ති වචනං වා කිමත්ථදස්සනන්ති චොදනාය **''යස්මා පනා''**තිආදිමාහ. ඉධ පටිසන්ධිසඤ්ඤුප්පාදෙන තෙසං චවනස්ස පඤ්ඤායනතො ඤාපකහෙතුභාවෙන වුත්තො, ''සඤ්ඤුප්පාදා''ති වචනං වා තෙසං චවනස්ස පඤ්ඤායනභාවදස්සනන්ති අධිප්පායො. ''සඤ්ඤුප්පාදා''ති හි එතස්ස සඤ්ඤුප්පාදෙන හෙතුභූතෙන චවන්ති, සඤ්ඤුප්පාදා වා උප්පාදසඤ්ඤා තෙ දෙවාති සම්බන්ධො. **සන්තතාවායාති** නිබ්බානාය. නනු චෙත්ථ ජාතිසතසහස්සදසසංවට්ටාදීනමත්ථකෙ, තදබ්භන්තරෙ වා පවත්තාය අසඤ්ඤුපපත්තියා වසෙන ලාභීඅධිච්චසමුප්පන්නිකවාදොපි ලාභීසස්සතවාදො විය අනෙකභෙදො සම්භවතීති? සච්චමෙව, අනන්තරත්තා පන ආසන්නාය අසඤ්ඤුපපත්තියා වසෙන ලාභීඅධිච්චසමුප්පන්නිකවාදො නයදස්සනවසෙන එකොව දස්සිතොති දට්ඨබ්බං. අථ වා සස්සතදිට්ඨිසඞ්ගහතො අධිච්චසමුප්පන්නිකවාදස්ස සස්සතවාදෙ ආගතො සබ්බොපි දෙසනානයො යථාසම්භවං අධිච්චසමුප්පන්නිකවාදෙපි ගහෙතබ්බොති ඉමස්ස විසෙසස්ස දස්සනත්ථං භගවතා ලාභීඅධිච්චසමුප්පන්නිකවාදො අවිභජිත්වා දස්සිතො, අවස්සඤ්චෙස්ස සස්සතදිට්ඨිසඞ්ගහො ඉච්ඡිතබ්බො සංකිලෙසපක්ඛෙ සත්තානමජ්ඣාසයස්ස සස්සතුච්ඡෙදවසෙනෙව දුවිධත්තා, තෙසු ච උච්ඡෙදප්පසඞ්ගාභාවතො. තථා හි අට්ඨකථායං ආසය-සද්දස්ස අත්ථුද්ධාරවසෙන වුත්තං ''සස්සතුච්ඡෙදදිට්ඨී ච''ති, තථා ච වක්ඛති ''යාසං සත්තෙව උච්ඡෙදදිට්ඨියො, සෙසා සස්සතදිට්ඨියො''ති (දී. නි. අට්ඨ. 1.97, 98).

නනු ච අධිච්චසමුප්පන්නිකවාදස්ස සස්සතදිට්ඨිසඞ්ගහො න යුත්තො ''අහඤ්හි පුබ්බෙ නාහොසි''න්තිආදිවසෙන පවත්තනතො අපුබ්බසත්තපාතුභාවගාහකත්තා. සස්සතදිට්ඨි පන අත්තනො, ලොකස්ස ච සදාභාවගාහිනී ''අත්ථිත්වෙව සස්සතිසම''න්ති පවත්තනතොති? නො න යුත්තො අනාගතකොටිඅදස්සනෙන සස්සතග්ගාහසමවරොධත්තා. යදිපි හි අයං වාදො ''සොම්හි එතරහි අහුත්වා සන්තතාය පරිණතො''ති (දී. නි. 1.68) අත්තනො, ලොකස්ස ච අතීතකොටිපරාමසනවසෙන පවත්තො, තථාපි වත්තමානකාලතො පට්ඨාය න තෙසං කත්ථචි අනාගතෙ පරියන්තං පස්සති, විසෙසෙන ච පච්චුප්පන්නානාගතකාලෙසු අපරියන්තදස්සනපභාවිතො සස්සතවාදො, යථාහ ''සස්සතිසමං තථෙව ඨස්සතී''ති (දී. නි. 1.31 අත්ථතො සමානං) යදෙවං සියා ඉමස්ස ච වාදස්ස, සස්සතවාදාදීනඤ්ච පුබ්බන්තකප්පිකෙසු සඞ්ගහො න යුත්තොයෙව අනාගතකාලපරාමසනවසෙන පවත්තත්තාති? යුත්තො එව සමුදාගමස්ස අතීතකොට්ඨාසිකත්තා. තථා හි නෙසං සමුදාගමො අතීතංසපුබ්බෙනිවාසඤාණෙහි, තප්පතිරූපකානුස්සවාදිපභාවිතෙහි ච තක්කනෙහි සඞ්ගහිතොති, තථා චෙව සංවණ්ණිතං. අථ වා සබ්බත්ථ අප්පටිහතඤාණචාරෙන ධම්මස්සාමිනා නිරවසෙසතො අගතිං, ගතිඤ්ච යථාභූතං සයං අභිඤ්ඤා සච්ඡිකත්වා පවෙදිතා එතා දිට්ඨියො, තස්මා යාවතිකා දිට්ඨියො භගවතා දෙසිතා, යථා ච දෙසිතා, තාවතිකා තථා චෙව සන්නිට්ඨානතො

සම්පටිච්ඡිතබ්බා, න චෙත්ථ යුත්තිවිචාරණා කාතබ්බා බුද්ධවිසයත්තා. අචින්තෙය්‍යො හි බුද්ධානං බුද්ධවිසයො, තථා ච වක්ඛති ‘‘තත්ථ න එකන්තෙන කාරණං පරියෙසිතබ්බ’’න්ති (දී. නි. අට්ඨ. 1.78-82).

දුතියභාණවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

අපරන්තකප්පිකවාදවණ්ණනා

74. ‘‘අපරන්තෙඤාණං (ධ. ස. 1067), අපරන්තානුදිට්ඨිනො’’තිආදීසු (දී. නි. 1.74) විය **අපරන්ත** –සද්දානං යථාක්කමං අනාගතකාලකොට්ඨාසවාචකතං සන්ධායාහ **‘‘අනාගතකොට්ඨාසසඞ්ඛාත’’**න්ති. ‘‘පුබ්බන්තං කප්පෙත්වා’’තිආදීසු වුත්තනයෙන **‘‘අපරන්තං කප්පෙත්වා’’**තිආදීසුපි අත්ථො වෙදිතබ්බො. විසෙසමත්තමෙව චෙත්ථ වක්ඛාම.

සඤ්ඤීවාදවණ්ණනා

75. ආඝාතනා උද්ධන්ති **උද්ධමාඝාතනං,** මරණතො උද්ධං පවත්තො අත්තාති අත්ථො. ‘‘උද්ධමාඝාතන’’න්ති පවත්තො වාදො **උද්ධමාඝාතනො** සහචරණවසෙන, තද්ධිතවසෙන ච, අන්තලොපනිද්දෙසො වා එස. සො එතෙසන්ති **උද්ධමාඝාතනිකා.** එවං සද්දතො නිප්ඵන්නං අත්ථතො එව දස්සෙතුං **‘‘උද්ධමාඝාතනා අත්තානං වදන්ති’’**ති වුත්තං, ආඝාතනා උද්ධං උපරිභූතං අත්තභාවන්ති අත්ථො. තෙ හි දිට්ඨිගතිකා ‘‘උද්ධං මරණතො අත්තා නිබ්බිකාරො’’ති වදන්ති. **‘‘සො එතෙස’’**න්තිආදිනා අස්සත්ථියත්ථං දස්සෙති යථා ‘‘බුද්ධමස්ස අත්ථීති බුද්ධො’’ති. අයං අට්ඨකථාතො අපරො නයො – සඤ්ඤීති පවත්තො වාදො **සඤ්ඤී** සහචරණාදිනයෙන, සඤ්ඤී වාදො එතෙසන්ති **සඤ්ඤීවාදා** සමාසවසෙන. සඤ්ඤීවාදො එව වාදො එතෙසන්ති හි අත්ථො.

76-77. **රූපී අත්තාති** එත්ථ කසිණරූපං ‘‘අත්තා’’ති කස්මා වුත්තං, නනු රූපවිනිමුත්තෙන අත්තනා භවිතබ්බං ‘‘රූපමස්ස අත්ථී’’ති වුත්තෙ සඤ්ඤාය විය රූපස්සාපි අත්තනියත්තා. න හි ‘‘සඤ්ඤී අත්තා’’ති එත්ථ සඤ්ඤා එව අත්තා, අථ ඛො ‘‘සඤ්ඤා අස්ස අත්ථී’’ති අත්ථෙන අත්තනියාව, තථා ච වුත්තං **‘‘තත්ථ පවත්තසඤ්ඤඤ්චස්ස ‘සඤ්ඤා’ති ගහෙත්වා’’**ති? න ඛො පනෙතමෙවං දට්ඨබ්බං ‘‘රූපමස්ස අත්ථීති රූපී’’ති, අථ ඛො ‘‘රුප්පනසීලො රූපී’’ති. රුප්පනඤ්චෙත්ථ රූපසරික්ඛතාය කසිණරූපස්ස වඩ්ඪිතාවඩ්ඪිතකාලවසෙන විසෙසාපත්ති. සා හි ‘‘නත්ථී’’ති න සක්කා වත්තුං පරිත්තවිපුලතාදිවිසෙසසබ්භාවතො. යදෙවං සියා ‘‘රුප්පනසීලො රූපී’’ති, අථ ඉමස්ස වාදස්ස සස්සතදිට්ඨිසඞ්ගහො න යුජ්ජති රුප්පනසීලස්ස භෙදසබ්භාවතොති? යුජ්ජතෙව කායභෙදතො උද්ධං පරිකප්පිතස්ස අත්තනො නිබ්බිකාරතාය තෙන අධිප්පෙතත්තා. තථා හි වුත්තං ‘‘අරොගො පරං මරණා’’ති. අථ වා ‘‘රූපමස්ස අත්ථීති රූපී’’ති වුත්තෙපි න කොචි දොසො කප්පනාසිද්ධෙන භෙදෙන අභෙදස්සාපි නිද්දෙසදස්සනතො යථා ‘‘සිලාපුත්තකස්ස සරීර’’න්ති.

අපිච අවයවවසෙන අවයවිනො තථානිද්දෙසනිදස්සනතො යථා ‘‘කායෙ කායානුපස්සී’’ති (සං. නි. 5.390), රුප්පනං වා රූපං, රූපසභාවො, තදස්ස අත්ථීති **රූපී,** අත්තා ‘‘රූපිනො ධම්මා’’තිආදීසු (ධ. ස. 11.දුකමාතිකා) විය, එවඤ්ච කත්වා අත්තනො රූපසභාවත්තා ‘‘රූපී අත්තා’’ති වචනං ඤායාගතමෙවාති වුත්තං **‘‘කසිණරූපං අත්තා’’**ති. **‘‘ගහෙත්වා’’**ති එතෙන චෙතස්ස සම්බන්ධො. **තත්ථාති** කසිණරූපෙ. **අස්සාති** පරිකප්පිතස්ස අත්තනො, ආජීවකාදයො තක්කමත්තෙන පඤ්ඤපෙන්ති වියාති අත්ථො. ආජීවකා හි තක්කිකායෙව, න ලාභිනො. නියතවාදිතාය හි කම්මඵලපටික්ඛෙපතො නත්ථි තෙසං ඣානසමාපත්තිලාභො. තථා හිකණ්හාභිජාතිආදීසු කාළකාදිරූපං ‘‘අත්තා’’ති එකච්චෙ ආජීවකා පටිජානන්ති. පුරිමනයෙන චෙත්ථ ලාභීනං දස්සෙති, පච්ඡිමනයෙන පන තක්කිකං. එවමීදිසෙසු. **රොග**-සද්දො භඞ්ගපරියායො භඞ්ගස්සාපි රුජ්ජනභාවතො, එවඤ්ච කත්වා අරොග-සද්දස්ස නිච්චපරියායතා උපපන්නා හොති, තෙනාහ **‘‘නිච්චො’’**ති. **රොග**-සද්දො වා බ්‍යාධිපරියායො. **අරොගොති** පන රොගරහිතතාසීසෙන නිබ්බිකාරතාය නිච්චතං දිට්ඨිගතිකො පටිජානාතීති දස්සෙතුං **‘‘නිච්චො’’**ති වුත්තං . කසිණුග්ඝාටිමාකාසපඨමාරුප්පවිඤ්ඤාණනත්ථිභාවාකිඤ්චඤ්ඤායතනානි යථාරහමරූපසමාපත්තිනිමිත්තං නාම. නිම්බපණ්ණෙ තප්පරිමාණො තිත්තකරසො විය සරීරප්පරිමාණො අරූපී අත්තා සරීරෙ තිට්ඨතීති තක්කමත්තෙනෙව නිගණ්ඨා ‘‘අරූපී අත්තා සඤ්ඤී’’ති පඤ්ඤපෙන්තීති ආහ **‘‘නිගණ්ඨාදයො විය’’**ති.

තතියං පනාති ‘‘රූපී ච අරූපී ච අත්තා’’ති ලද්ධි. **මිස්සකගාහවසෙනාති** රූපාරූපසමාපත්තීනං යථාවුත්තානි නිමිත්තානි එකජ්ඣං කත්වා එකොව ‘‘අත්තා’’ති, තත්ථ පවත්තසඤ්ඤඤ්චස්ස ‘‘සඤ්ඤා’’ති ගහණවසෙන. අයඤ්හි දිට්ඨිගතිකො රූපාරූපසමාපත්තිලාභී තාසං නිමිත්තං රූපභාවෙන, අරූපභාවෙන ච ‘‘අත්තා’’ති ගහෙත්වා ‘‘රූපී ච අරූපී චා’’ති අභිනිවෙසං ජනෙසි අථෙතවාදිනො විය, තක්කමත්තෙනෙව වා රූපාරූපධම්මානං මිස්සකගහණවසෙන ‘‘රූපී ච අරූපී ච අත්තා’’ති අභිනිවිස්ස අට්ඨාසි. **චතුත්ථාති** ‘‘නෙව අරූපී ච නාරූපී ච අත්තා’’ති ලද්ධි. **තක්කගාහෙනෙවාති** සඞ්ඛාරසෙසසුඛුමභාවප්පත්තධම්මා විය අච්චන්තසුඛුමභාවප්පත්තියා සකිච්චසාධනාසමත්ථතාය ඛම්භකුච්ඡි [ථම්භකුට්ට (දී. නි. ටී. 176-77)] හත්ථපාදාදිසඞ්ඝාතො විය නෙව රූපී, රූපසභාවානතිවත්තනතො න ච අරූපීති එවං පවත්තතක්කගාහෙනෙව.

අයං අට්ඨකථාමුත්තකො නයො – නෙවරූපී නාරූපීති එත්ථ හි අන්තානන්තිකචතුත්ථවාදෙ විය අඤ්ඤමඤ්ඤපටික්ඛෙපවසෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. සතිපි ච තතියවාදෙන ඉමස්ස සමානත්ථභාවෙ තත්ථ දෙසකාලභෙදවසෙන විය ඉධ කාලවත්ථුභෙදවසෙන තතියචතුත්ථවාදානං විසෙසො දට්ඨබ්බො. කාලභෙදවසෙන හි ඉධ තතියවාදස්ස පවත්ති රූපාරූපනිමිත්තානං සහඅනුපට්ඨානතො. චතුත්ථවාදස්ස පන වත්ථුභෙදවසෙන පවත්ති රූපාරූපධම්මසමූහභාවතොති. දුතියචතුක්කං අන්තානන්තිකවාදෙ වුත්තනයෙන වෙදිතබ්බං සබ්බථා සද්දත්ථතො සමානත්ථත්තා. යං පනෙත්ථ වත්තබ්බං, තම්පි ''අමති ගච්ඡති භාවො ඔසානමෙත්ථා''තිආදිනා අම්හෙහි වුත්තමෙව, කෙවලං පන තත්ථ පුබ්බන්තකප්පනාවසෙන පවත්තො, ඉධ අපරන්තකප්පනාවසෙනාති අයං විසෙසො පාකටොයෙව. කාමඤ්ච නානත්තසඤ්ඤී අත්තාති අයම්පි වාදො සමාපන්නකවසෙන ලබ්භති. අට්ඨසමාපත්තිලාභිනො දිට්ඨිගතිකස්ස වසෙන සඤ්ඤාභෙදසම්භවතො. තථාපි සමාපත්තියං එකරූපෙනෙව සඤ්ඤාය උපට්ඨානතො ලාභීවසෙන එකත්තසඤ්ඤිතා සාතිසයං යුත්තාති ආහ **''සමාපන්නකවසෙන එකත්තසඤ්ඤී''**ති. එකසමාපත්තිලාභිනො එව වා වසෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. සතිපි ච සමාපත්තිභෙදතො සඤ්ඤාභෙදසම්භවෙ බහිද්ධා පුථුත්තාරම්මණෙයෙව සඤ්ඤානානත්තස්ස ඔළාරිකස්ස සම්භවතො තක්කීවසෙනෙව නානත්තසඤ්ඤිතං දස්සෙතුං **''අසමාපන්නකවසෙන නානත්තසඤ්ඤී''**ති වුත්තං. **පරිත්තකසිණවසෙනාති** අවඩ්ඪිතත්තා අප්පකකසිණවසෙන, **කසිණ**ග්ගහණඤ්චෙත්ථ සඤ්ඤාය විසයදස්සනං. විසයවසෙන හි සඤ්ඤාය පරිත්තතා, ඉමිනා ච සතිපි සඤ්ඤාවිනිමුත්තධම්මෙ ''සඤ්ඤායෙව අත්තා''ති වදතීති දස්සෙති. එස නයො **විපුලකසිණවසෙනාති** එත්ථාපි. එවඤ්ච කත්වා අන්තානන්තිකවාදෙ චෙව ඉධ ච අන්තානන්තචතුක්කෙ පඨමදුතියවාදෙසු සද්දත්ථමත්තතො සමානෙසුපි සභාවතො තෙහි ද්වීහි වාදෙහි ඉමෙසං ද්වින්නං වාදානං විසෙසො සිද්ධො හොති, අඤ්ඤථා වුත්තප්පකාරෙසු වාදෙසු සතිපි පුබ්බන්තාපරන්තකප්පනභෙදමත්තෙන කෙහිචි විසෙසෙ කෙහිචි අවිසෙසොයෙව සියාති.

අයං පන අට්ඨකථාමුත්තකො නයො – ''අඞ්ගුට්ඨප්පමාණො අත්තා, අණුමත්තො අත්තා''තිආදිලද්ධිවසෙන පරිත්තො ච සො සඤ්ඤී චාති **පරිත්තසඤ්ඤී** කාපිලකාණාදපභුතයො [කපිලකණාදාදයො (දී. නි. ටී. 1.76-77)] විය. අත්තනො සබ්බගතභාවපටිජානනවසෙන අප්පමාණො ච සො සඤ්ඤී චාති **අප්පමාණසඤ්ඤීති**.

දිබ්බචක්ඛුපරිභණ්ඩත්තා යථාකම්මූපගඤාණස්ස දිබ්බචක්ඛුපභාවජනිතෙන යථාකම්මූපගඤාණෙන දිස්සමානාපි සත්තානං සුඛාදිසමඞ්ගිතා දිබ්බචක්ඛුනාව දිට්ඨා නාමාති ආහ **''දිබ්බෙන චක්ඛුනා''**තිආදි. චතුක්කනයං, පඤ්චකනයඤ්ච සන්ධාය **තිකචතුක්කජ්ඣානභූමියං''**න්ති වුත්තං. දිට්ඨිගතිකවිසයාසු හි පඤ්චවොකාරඣානභූමීසු වෙහප්ඵලභූමිං ඨපෙත්වා අවසෙසා යථාරහං චතුක්කනයෙ තිකජ්ඣානස්ස, පඤ්චකනයෙ ච චතුක්කජ්ඣානස්ස විපාකට්ඨානත්තා **තිකචතුක්කජ්ඣානභූමියො** නාම. සුද්ධාවාසා පන තෙසමවිසයා. **නිබ්බත්තමානන්ති** උප්පජ්ජමානං. නනු ච ''එකන්තසුඛී අත්තා''තිආදිනා පවත්තවාදානං අපරන්තදිට්ඨිභාවතො ''නිබ්බත්තමානං දිස්වා''ති පච්චුප්පන්නවචනං අනුපපන්නමෙව සියා. අනාගතවිසයා හි එතෙ වාදාති? උපපන්නමෙව අනාගතස්ස එකන්තසුඛීභාවාදිකස්ස පකප්පනාය පච්චුප්පන්ननිබ්බත්තිදස්සනෙන අධිප්පෙතත්තා. තෙනෙවාහ ''නිබ්බත්තමානං දිස්වා 'එකන්තසුඛී'ති ගණ්හාතී''ති. එත්ථ ච තස්සං තස්සං භූමියං බාහුල්ලෙන සුඛාදිසහිතධම්මප්පවත්තිදස්සනං පටිච්ච තෙසං ''එකන්තසුඛී''තිආදිගහණතො තදනුරූපායෙව භූමි වුත්තාති දට්ඨබ්බං. සද්දන්තරාභිසම්බන්ධවසෙන විය හි අත්ථපකරණාදිවසෙනපි අත්ථවිසෙසො ලබ්භති. ''එකන්තසුඛී''තිආදීසු ච එකන්තභාවො බහුලං පවත්තිමත්තං පති පයුත්තො. තථාපවත්තිමත්තදස්සනෙන තෙසං එවං ගහණතො. අථ වා හත්ථිදස්සකඅන්ධා විය දිට්ඨිගතිකා යං යදෙව පස්සන්ති, තං තදෙව අභිනිවිස්ස වොහරන්ති. වුත්තඤ්හෙතං භගවතා **උදානෙ** ''අඤ්ඤතිත්ථියා භික්ඛවෙ, පරිබ්බාජකා අන්ධා අචක්ඛුකා''තිආදි, (උදා. 55) තස්මා අලමෙත්ථ යුත්තිමග්ගනාති. ''දිබ්බෙන චක්ඛුනා දිස්වා''ති වුත්තමත්ථං සමත්ථෙතුං **''විසෙසතො හී''**තිආදි වුත්තං.

අසඤ්ඤීනෙවසඤ්ඤීනාසඤ්ඤීවාදවණ්ණනා

78-83. අථ න කොචි විසෙසො අත්ථීති චොදනං සොධෙති **''කෙවලඤ්හී''**තිආදිනා. ''අසඤ්ඤී''ති ච ''නෙවසඤ්ඤීනාසඤ්ඤී''ති ච ගණ්හන්තානං තා දිට්ඨියොති සම්බන්ධො. **කාරණන්ති** විසෙසකාරණං, දිට්ඨිසමුදාගමකාරණං වා. සතිපි කිඤ්චි කාරණපරියෙසනසම්භවෙ දිට්ඨිගතිකවාදානං අනාදරියභාවං දස්සෙතුං **''න එකන්තෙන කාරණං පරියෙසිතබ්බ''**න්ති වුත්තං. කස්මාති ආහ **''දිට්ඨිගතිකස්සා''**තිආදි, එතෙන පරියෙසනක්ඛමාභාවතොති අපරියෙසිතබ්බකාරණං දස්සෙති. ඉදං වුත්තං හොති – අසඤ්ඤීවාදෙ අසඤ්ඤීභවෙ නිබ්බත්තසත්තවසෙන පවත්තො පඨමවාදො, ''සඤ්ඤං අත්තතො සමනුපස්සතී''ති එත්ථ වුත්තනයෙන සඤ්ඤංයෙව ''අත්තා''ති ගහෙත්වා තස්ස කිඤ්චනභාවෙන යීතාය අඤ්ඤාය සඤ්ඤාය අභාවතො ''අසඤ්ඤී''ති පවත්තො දුතියවාදො, තථා සඤ්ඤාය සහ රූපධම්මෙ, සබ්බෙ එව වා රූපාරූපධම්මෙ ''අත්තා''ති ගහෙත්වා පවත්තො තතියවාදො, තක්කගාහවසෙනෙව චතුත්ථවාදො පවත්තො.

දුතියචතුක්කෙපි කසිණරූපස්ස අසඤ්ජානනසභාවතාය අසඤ්ඤීති කත්වා අන්තානන්තිකවාදෙ වුත්තනයෙන චත්තාරො විකප්පා පවත්තා. නෙවසඤ්ඤීනාසඤ්ඤීවාදෙ පන නෙවසඤ්ඤීනාසඤ්ඤීභවෙ නිබ්බත්තසත්තස්සෙව චුතිපටිසන්ධීසු , සබ්බත්ථ වා පටුසඤ්ඤාකිච්චං කාතුං අසමත්ථාය සුඛුමාය සඤ්ඤාය අත්ථිභාවපටිජානනවසෙන පඨමවාදො, අසඤ්ඤීවාදෙ වුත්තනයෙන සුඛුමාය සඤ්ඤාය වසෙන, සඤ්ජානනසභාවතාපටිජානනවසෙන ච දුතියවාදාදයො පවත්තාති. එවං කෙනචි පකාරෙන සතිපි කාරණපරියෙසනසම්භවෙ දිට්ඨිගතිකවාදානං

පරියෙසනක්ඛමාභාවතො ආදරං කත්වා මහුස්සාහෙන තෙසං කාරණං න පරියෙසිතබ්බන්ති. එතෙසං පන සඤ්ඤීඅසඤ්ඤීනෙවසඤ්ඤීනාසඤ්ඤීවාදානං සස්සතදිට්ඨිසඞ්ගහො ''අරොගො පරං මරණා''ති වචනතො පාකටොයෙව.

උච්ඡෙදවාදවණ්ණනා

84. අවිජ්ජමානස්ස විනාසාසම්භවතො අත්ථිභාවහෙතුකො උච්ඡෙදොති දස්සෙතුං විජ්ජමානවාචකෙන සන්ත-සද්දෙන **''සතො''**ති පාළියං වුත්තන්ති ආහ **''විජ්ජමානස්සා''**ති. විජ්ජමානතාපයුත්තො වෙස දිට්ඨිගතිකවාදවිසයො සත්තොයෙව ඉධ අධිප්පෙතොති දස්සනත්ථං පාළියං **''සත්තස්සා''**ති වුත්තං, තෙන ඉමමත්ථං දස්සෙති – යථා හෙතුඵලභාවෙන පවත්තමානානං සභාවධම්මානං සතිපි එකසන්තානපරියාපන්නානං භින්නසන්තතිපතිතෙහි විසෙසෙ හෙතුඵලභූතානං පරමත්ථතො භින්නසභාවත්තා භින්නසන්තානපතිතානං විය අච්චන්තං භෙදසන්නිට්ඨානෙන නානත්තනයස්ස මිච්ඡාගහණං උච්ඡෙදාභිනිවෙසස්ස කාරණං, එවං හෙතුඵලභූතානං විජ්ජමානෙපි සභාවභෙදෙ එකසන්තතිපරියාපන්නතාය එකත්තනයෙන අච්චන්තමභෙදගහණම්පි කාරණමෙවාති. සන්තානවසෙන හි පවත්තමානෙසු ඛන්ධෙසු ඝනවිනිබ්භොගාභාවෙන තෙසං ඉධ සත්තගාහො, සත්තස්ස ච අත්ථිභාවගාහහෙතුකො උච්ඡෙදවාදො, අනුපුබ්බනිරොධවසෙන පන නිරන්තරවිනාසො ඉධ ''උච්ඡෙදො''ති අධිප්පෙතො යාවායං අත්තා උච්ඡිජ්ජමානො භවති, තාවායං විජ්ජතියෙවාති ගහණතොති ආහ **''උපච්ඡෙද''**න්ති. උ-සද්දො හි උප-සද්දපරියායො, සො ච උපසඞ්කමනත්ථො, උපසඞ්කමනඤ්චෙත්ථ අනුපුබ්බමුප්පජ්ජිත්වා අපරාපරං නිරොධවසෙන නිරන්තරතා. අපිච පුනානුප්පජ්ජමානවසෙන නිරුදයවිනාසොයෙව **උච්ඡෙදො** නාම යථාවුත්තනයෙන ගහණතොති ආහ **''උපච්ඡෙද''**න්ති. උ-සද්දො, හි උප-සද්දො ච එත්ථ උපරිභාගත්ථො. නිරුද්ධතො පරභාගො ච ඉධ උපරිභාගොති වුච්චති.

නිරන්තරවසෙන , නිරුදයවසෙන වා විසෙසෙන නාසො **විනාසො,** සො පන මංසචක්ඛුපඤ්ඤාචක්ඛූනං දස්සනපථාතික්කමනතො අදස්සනමෙවාති ආහ **''අදස්සන''**න්ති. අදස්සනෙ හි **නාස**-සද්දො ලොකෙ නිරුළ්හො ''ද්වෙ චාපරෙ වණ්ණවිකාරනාසා''තිආදීසු (කාසිකා 6-3-109 සුත්තං පස්සිතබ්බං) විය. **භාවවිගමන්ති** සභාවාපගමං. යථාධම්මං භවනං භාවොති හි අත්ථෙන ඉධ **භාව**-සද්දො සභාවවාචකො. යො පන නිරන්තරං නිරුදයවිනාසවසෙන උච්ඡිජ්ජති, සො අත්තනො සභාවෙන ඨාතුමසක්කුණෙය්‍යතාය ''භාවාපගමො''ති වුච්චති. **''තත්ථා''**තිආදිනා උච්ඡෙදවාදස්ස යථාපාඨං සමුදාගමං නිදස්සනමත්තෙන දස්සෙති, තෙන වක්ඛති ''තථා ච අඤ්ඤථා ච විකප්පෙත්වාවා''ති. **තත්ථාති** ''සතො සත්තස්ස උච්ඡෙදං විනාසං විභවං පඤ්ඤපෙන්ති''ති වචනෙ. **ලාභීති** දිබ්බචක්ඛුඤාණලාභී. තදවසෙසලාභී චෙව සබ්බසො අලාභී ච ඉධ අපරන්තකප්පිකට්ඨානෙ **''අලාභී''** ත්වෙව වුච්චති.

චුතින්ති සෙක්ඛපුථුජ්ජනානම්පි චුතිමෙව. එස නයො **චුතිමත්තමෙවාති** එත්ථාපි. **උපපත්තිං අපස්සන්තොති** දට්ඨුං සමත්ථෙපි සති අනොලොකනවසෙන අපස්සන්තො. **න උපපාතන්ති** පුබ්බයොගාභාවෙන, පරිකම්මාකරණෙන වා උපපත්තිං දට්ඨුං න සක්කොති, එවඤ්ච කත්වා නයද්වයෙ විසෙසො පාකටො හොති. කො පරලොකං ජානාති, න ජානාතියෙවාති නත්ථිකවාදවසෙන උච්ඡෙදං ගණ්හාතීති සහ පාඨසෙසෙන සම්බන්ධො, නත්ථිකවාදවසෙන මහාමූළ්හභාවෙනෙව ''ඉතො අඤ්ඤො පරලොකො අත්ථී''ති අනවබොධනතො ඉමං දිට්ඨිං ගණ්හාතීති අධිප්පායො. ''එත්තකොයෙව විසයො, ය්වායං ඉන්ද්‍රියගොචරො''ති අත්තනො ධීතුයා හත්ථග්ගණ්හනකරාජා විය කාමසුඛාභිරත්තතායපි ගණ්හාතීති ආහ **''කාමසුඛගිද්ධතාය වා''**ති. වණ්ටතො පතිතපණ්ණානං වණ්ටෙන අපටිසන්ධිකභාවං සන්ධාය **''න පුන විරුහන්තී''**ති වුත්තං. **එවමෙව සත්තාති** යථා පණ්ඩුපලාසො බන්ධනා පවුත්තො පුන න පටිසන්ධීයති, එවමෙව සබ්බෙපි සත්තා අප්පටිසන්ධිකා මරණපරියොසානා අපොනොබ්භවිකා අප්පටිසන්ධිකමරණමෙව නිගච්ඡන්තීති අත්ථො. උදකපුබ්බුළකූපමා හි සත්තා පුන අනුප්පජ්ජමානතොති තස්ස ලද්ධි. **තථාති** ''ලාභී අනුස්සරන්තො''තිආදිනා [අරහතො (අට්ඨ)] නිදස්සනවසෙන වුත්තප්පකාරෙන. **අඤ්ඤථාති** තක්කනස්ස අනෙකප්පකාරසම්භවතො තතො අඤ්ඤෙනපි පකාරෙන. ලාභිනොපි චුතිතො උද්ධං උපපාතස්ස අදස්සනමත්තං පති තක්කනෙනෙව ඉමා දිට්ඨියො උප්පජ්ජන්තීති වුත්තං **''විකප්පෙත්වාවා''**ති. තථා ච විකප්පෙත්වාව උප්පන්නා අඤ්ඤථා ච විකප්පෙත්වාව උප්පන්නාති හි සම්බන්ධො. තත්ථ ''ද්වෙ ජනා''තිආදිනා උච්ඡෙදග්ගාහකප්පභෙදදස්සනෙන ඉමමත්ථං දස්සෙති. යථා අමරාවික්ඛෙපිකවාදා එකන්තඅලාභීවසෙනෙව දෙසිතා, යථා ච උද්ධමාඝාතනිකසඤ්ඤීවාදෙ චතුත්ථචතුක්කෙ සඤ්ඤීවාදා එකන්තලාභීවසෙනෙව දෙසිතා, නයිමෙ. ඉමෙ පන සස්සතෙකච්චසස්සතවාදාදයො විය ලාභීඅලාභීවසෙනෙව දෙසිතාති. යදෙවං කස්මා සස්සතවාදාදීසු විය ලාභීවසෙන, තක්කීවසෙන ච පච්චෙකං දෙසනමකත්වා සස්සතවාදාදිදෙසනාහි අඤ්ඤථා ඉධ දෙසනා කතාති? වුච්චතෙ – දෙසනාවිලාසප්පත්තිතො. දෙසනාවිලාසප්පත්තා හි බුද්ධා භගවන්තො, තෙ වෙනෙය්‍යජ්ඣාසයානුරූපං විවිධෙනාකාරෙන ධම්මං දෙසෙන්ති, න අඤ්ඤථා. යදි හි ඉධාපි ච තථාදෙසනාය නිබන්ධනභූතො වෙනෙය්‍යජ්ඣාසයො භවෙය්‍ය, තථාරූපමෙව භගවා වදෙය්‍ය, කථං? ''ඉධ භික්ඛවෙ, එකච්චො සමණො වා බ්‍රාහ්මණො වා ආතප්පමන්වාය...පෙ.... යථා සමාහිතෙ චිත්තෙ සත්තානං චුතූපපාතඤාණාය චිත්තං අභිනින්නාමෙති, සො දිබ්බෙන චක්ඛුනා විසුද්ධෙන අතික්කන්තමානුසකෙන අරහතො චුතිචිත්තං පස්සති, පුථූනං වා පරසත්තානං, න හෙව ඛො තදුද්ධං උපපත්තිං. සො එවමාහ 'යතො ඛො භො අයං අත්තා රූපී චාතුමහාභූතිකො මාතාපෙත්තිකසම්භවො කායස්ස භෙදා උච්ඡිජ්ජති විනස්සති, න හොති පරං මරණා'තිආදිනා'' විසෙසලාභිනො,

තක්කිනො ච විසුං කත්වා. යස්මා පන තථාදෙසනාය නිබන්ධනභූතො වෙනෙය්‍යජ්ඣාසයො න ඉධ භවති, තස්මා දෙසනාවිලාසෙන වෙනෙය්‍යජ්ඣාසයානුරූපං සස්සතවාදාදිදෙසනාහි අඤ්ඤථායෙවායං දෙසනා කතාති දට්ඨබ්බං.

අථ වා සස්සතෙකච්චසස්සතවාදාදීසු විය න ඉධ තක්කීවාදතො විසෙසලාභීවාදො භින්නාකාරො, අථ ඛො සමානප්පකාරතාය සමානාකාරොයෙවාති ඉමස්ස විසෙසස්ස පකාසනත්ථං අයමුච්ඡෙදවාදො භගවතා පුරිමවාදෙහි විසිට්ඨාකාරභාවෙන දෙසිතො. සම්භවති හි ඉධ තක්කිනොපි අනුස්සවාදිවසෙන අධිගමවතො විය අභිනිවෙසො. අපිච න ඉමා දිට්ඨියො භගවතා අනාගතෙ එවංභාවීවසෙන දෙසිතා, නාපි එවමෙතෙ භවෙය්‍යුන්ති පරිකප්පනාවසෙන, අථ ඛො යථා යථා දිට්ඨිගතිකෙහි ‘‘ඉදමෙව සච්චං, මොඝමඤ්ඤ’’න්ති (ම. නි. 2.187, 203, 427; 3.27, 28; උදා. 55) මඤ්ඤිතා, තථා තථායෙව ඉමෙ දිට්ඨිගතා යථාභුච්චං සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණෙන පරිච්ඡින්දිත්වා පකාසිතා, යෙහි ගම්භීරාදිප්පකාරා අපුථුජ්ජනගොචරා බුද්ධධම්මා පකාසන්ති, යෙසඤ්ච පරිකිත්තනෙන තථාගතා සම්මදෙව ථොමිතා හොන්ති.

අපරො නයො – යථා උච්ඡෙදවාදීහි දිට්ඨිගතිකෙහි උත්තරුත්තරභවදස්සීහි අපරභවදස්සීනං තෙසං වාදපටිසෙධවසෙන සකසකවාදා පතිට්ඨාපිතා, තථායෙවායං දෙසනා කතාති පුරිමදෙසනාහි ඉමිස්සා දෙසනාය පවත්තිභෙදො න චොදෙතබ්බො, එවඤ්ච කත්වා අරූපභවභෙදවසෙන උච්ඡෙදවාදො චතුධා විභජිත්වා විය කාමරූපභවභෙදවසෙනාපි අනෙකධා විභජිත්වායෙව වත්තබ්බො, එවං සති භගවතා වුත්තසත්තකතො බහුතරභෙදො උච්ඡෙදවාදො ආපජ්ජතීති, අථ වා පච්චෙකං කාමරූපභවභෙදවසෙන විය අරූපභවවසෙනාපි න විභජිත්වා වත්තබ්බො, එවම්පි සති භගවතා වුත්තසත්තකතො අප්පතරභෙදොව උච්ඡෙදවාදො ආපජ්ජතීති ච එවංපකාරාපි චොදනා අනවකාසා එව හොති. දිට්ඨිගතිකානඤ්හි යථාභිමතං දෙසනා පවත්තාති.

85. **මාතාපිතූනං එතන්ති** තංසම්බන්ධනතො එතං මාතාපිතූනං සන්තකන්ති අත්ථො. **සුක්කසොණිතන්ති** පිතු සුක්කං, මාතු සොණිතඤ්ච, උභින්නං වා සුක්කසඞ්ඛාතං සොණිතං. **මාතාපෙත්තිකෙති** නිමිත්තෙ චෙතං භුම්මං. **ඉතීති** ඉමෙහි තීහි පදෙහි. ‘‘රූපකායවසෙනා’’ති අවත්වා **‘‘රූපකායසීසෙනා’’**ති වදන්තො අරූපම්පි තෙසං ‘‘අත්තා’’ති ගහණං ඤාපෙති. ඉමිනා පකාරෙන **ඉත්ථන්ති** ආහ **‘‘එවමෙකෙ’’**ති. එවං-සද්දො හෙත්ථ ඉදමත්ථො, ඉමිනා පකාරෙනාති අත්ථො. **එකෙති** එකච්චෙ, අඤ්ඤෙ වා.

86. මනුස්සානං පුබ්බෙ ගහිතත්තා, අඤ්ඤෙසඤ්ච අසම්භවතො ‘‘කාමාවචරො’’ති එත්ථ **ඡකාමාවචරදෙවපරියාපන්නොති** අත්ථො. **කබළීකාරො** චෙත්ථ යථාවුත්තසුධාහාරො.

87. **ඣානමනෙන නිබ්බත්තොති** එත්ථ යං වත්තබ්බං, තං හෙට්ඨා වුත්තමෙව. මහාවයවො **අඞ්ගො,** තත්ථ විසුං පවත්තො **පච්චඞ්ගො,** සබ්බෙහි අඞ්ගපච්චඞ්ගෙහි යුත්තො තථා. **තෙසන්ති** චක්ඛුසොතින්ද්‍රියානං. **ඉතරෙසන්ති** ඝානජිව්හාකායින්ද්‍රියානං. තෙසම්පි ඉන්ද්‍රියානං සණ්ඨානං පුරිසවෙසවසෙනෙව වෙදිතබ්බං. තථා හි **අට්ඨකථාසු** වුත්තං ‘‘සමානෙපි තත්ථ උභයලිඞ්ගාභාවෙ පුරිසසණ්ඨානාව තත්ථ බ්‍රහ්මානො, න ඉත්ථිසණ්ඨානා’’ති.

88-92. **ආකාසානඤ්චායතන**-සද්දො ඉධ භවෙයෙවාති ආහ **‘‘ආකාසානඤ්චායතනභව’’**න්ති. එත්ථාහ – යුත්තං තාව පුරිමෙසු තීසු වාදෙසු ‘‘කායස්ස භෙදා’’ති වත්තුං පඤ්චවොකාරභවපරියාපන්නං අත්තභාවමාරබ්භ පවත්තත්තා තෙසං වාදානං, චතුවොකාරභවපරියාපන්නං පන අත්තභාවං නිස්සාය පවත්තෙසු චතුත්ථාදීසු චතූසු වාදෙසු කස්මා ‘‘කායස්ස භෙදා’’ති වුත්තං. න හි අරූපීනං කායො විජ්ජති. යො භෙදොති වුච්චෙය්‍යාති? සච්චමෙතං, රූපත්තභාවෙ පන පවත්තවොහාරෙනෙව දිට්ඨිගතිකො අරූපත්තභාවෙපි කායවොහාරං ආරොපෙත්වා එවමාහ. ලොකස්මිඤ්හි දිස්සති අඤ්ඤත්ථභූතොපි වොහාරො තදඤ්ඤත්ථසමාරොපිතො යථා තං ‘‘සසවිසාණං, ඛං පුප්ඵ’’න්ති. යථා ච දිට්ඨිගතිකා දිට්ඨියො පඤ්ඤපෙන්ති, තථායෙව භගවාපි දෙසෙතීති. අපිච නාමකායභාවතො ඵස්සාදිධම්මසමූහභූතෙ අරූපත්තභාවෙ කායනිද්දෙසො දට්ඨබ්බො. සමූහට්ඨෙනපි හි ‘‘කායො’’ති වුච්චති ‘‘හත්ථිකායො අස්සකායො’’තිආදීසු විය. එත්ථ ච කාමාවචරදෙවත්තභාවාදිනිරවසෙසවිභවපතිට්ඨාපකානං දුතියාදිවාදානං අපරන්තකප්පිකභාවො යුත්තො හොතු අනාගතද්ධවිසයත්තා තෙසං වාදානං, කථං පන දිට්ඨිගතිකස්ස පච්චක්ඛභූතමනුස්සත්තභාවාපගමපතිට්ඨාපකස්ස පඨමවාදස්ස අපරන්තකප්පිකභාවො යුජ්ජෙය්‍ය පච්චුප්පන්නද්ධවිසයත්තා තස්ස වාදස්ස. දුතියවාදාදීනඤ්හි පුරිමපුරිමවාදසඞ්ගහිතස්සෙව අත්තනො අනාගතෙ තදුත්තරිභවූපපන්නස්ස සමුච්ඡෙදබොධනතො යුජ්ජති අපරන්තකප්පිකතා, තථා චෙව වුත්තං ‘‘නො ච ඛො භො අයං අත්තා එත්තාවතා සම්මා සමුච්ඡින්නො හොතී’’තිආදි (දී. නි. 1.85) යං පන තත්ථ වුත්තං ‘‘අත්ථි ඛො භො අඤ්ඤො අත්තා’’ති, (දී. නි. 1.87) තං මනුස්සත්තභාවාදිහෙට්ඨිමත්තභාවවිසෙසාපෙක්ඛාය වුත්තං, න සබ්බථා අඤ්ඤභාවතො. පඨමවාදස්ස පන අනාගතෙ තදුත්තරිභවූපපන්නස්ස අත්තනො සමුච්ඡෙදබොධනාභාවතො , ‘‘අත්ථි ඛො භො අඤ්ඤො අත්තා’’ති එත්ථ අඤ්ඤභාවෙන අග්ගහණතො ච න යුජ්ජතෙව අපරන්තකප්පිකතාති? නො න යුජ්ජති ඉධලොකපරියාපන්නත්තෙපි පඨමවාදවිසයස්ස අනාගතකාලිකස්සෙව තෙන අධිප්පෙතත්තා. පඨමවාදිනාපි හි ඉධලොකපරියාපන්නස්ස අත්තනො පරං මරණා උච්ඡෙදො අනාගතකාලවසෙනෙව අධිප්පෙතො, තස්මා චස්ස අපරන්තකප්පිකතාය න කොචි විරොධොති.

දිට්ඨධම්මනිබ්බානවාදවණ්ණනා

93. ඤාණෙන දට්ඨබ්බොති **දිට්ඨො,** දිට්ඨො ච සො සභාවට්ඨෙන ධම්මො චාති **දිට්ඨධම්මො,** දස්සනභූතෙන ඤාණෙන උපලද්ධසභාවොති අත්ථො. සො පන අක්ඛානමින්ද්‍රියානං අභිමුඛීභූතො විසයොයෙවාති වුත්තං **"පච්චක්ඛධම්මො වුච්චතී"**ති. තත්ථ යො අනින්ද්‍රියවිසයො, සොපි සුපාකටභාවෙන ඉන්ද්‍රියවිසයො විය හොතීති කත්වා තථා වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං, තෙනෙවාහ **"තත්ථ තත්ථ පටිලද්ධත්තභාවස්සෙතං අධිවචන"**න්ති, තස්මිං තස්මිං භවෙ යථාකම්මං පටිලභිතබ්බත්තභාවස්ස වාචකං පදං, නාමන්ති වා අත්ථො. **නිබ්බානඤ්**චෙත්ථ දුක්ඛවූපසමනමෙව, න අග්ගඵලං, න ච අසඞ්ඛතධාතු තෙසමවිසයත්තාති ආහ **"දුක්ඛවූපසමන"**න්ති. දිට්ඨධම්මනිබ්බානෙ පවත්තො වාදො එතෙසන්ති **දිට්ඨධම්මනිබ්බානවාදා**තිපි යුජ්ජති.

94. කාමනීයත්තා කාමා ච තෙ අනෙකාවයවානං සමූහභාවතො සත්තානඤ්ච බන්ධනතො ගුණා චාති **කාමගුණා**ති අත්ථං සන්ධායාහ **"මනාපියරූපාදීහී"**තිආදි. යාව ඵොට්ඨබ්බාරම්මණඤ්චෙත්ථ **ආදි**-සද්දෙන සඞ්ගණ්හාති. **සුට්ඨු අප්පිතො**ති සම්මා ඨපිතො. ඨපනා චෙත්ථ අල්ලීයනාති ආහ **"අල්ලීනො"**ති. පරිතො තත්ථ තත්ථ කාමගුණෙසු යථාසකං ඉන්ද්‍රියානි චාරෙති ගොචරං ගණ්හාපෙතීති අත්ථං දස්සෙතුං **"තෙසූ"**තිආදි වුත්තං, තෙනාහ **"ඉතො චිතො ච උපනෙතී"**ති. **පරි**-සද්දවිසිට්ඨො වා ඉධ **චර**-සද්දො කීළායන්ති වුත්තං **"පලළතී"**තිආදි [ලළති (අට්ඨකථායං)]. **පලළතී**ති හි පකාරෙන ලළති, විලාසං කරොතීති අත්ථො. **"එත්ථ වා"**තිආදිනා උත්තමකාමගුණිකානමෙව දිට්ඨධම්මනිබ්බානං පඤ්ඤපෙන්තීති දස්සෙති. මන්ධාතුමහාරාජවසවත්තීදෙවරාජකාමගුණා හි උත්තමතාය නිදස්සිතා, කස්මාති ආහ **"එවරූපෙ"**තිආදි.

95. **අඤ්ඤථාභාවා**ති කාරණෙ නිස්සක්කවචනං. **වුත්තනයෙනා**ති සුත්තපදෙසු දෙසිතනයෙන, එතෙන සොකාදීනමුප්පජ්ජනාකාරං දස්සෙති. ඤාතිභොගරොගසීලදිට්ඨිබ්‍යසනෙහි ඵුට්ඨස්ස චෙතසො අබ්භන්තරං නිජ්ඣායනං සොචනං **අන්තොනිජ්ඣායනං,** තදෙව ලක්ඛණමෙතස්සාති **අන්තොනිජ්ඣායනලක්ඛණො.** තස්මිං සොකෙ සමුට්ඨානහෙතුභූතෙ නිස්සිතං **තන්නිස්සිතං.** භුසං විලපනං **ලාලප්පනං,** තන්නිස්සිතමෙව ලාලප්පනං, තදෙව ලක්ඛණමස්සාති **තන්නිස්සිතලාලප්පනලක්ඛණො.** පසාදසඞ්ඛාතෙ කායෙ නිස්සිතස්ස දුක්ඛසහගතකායවිඤ්ඤාණස්ස පටිපීළනං **කායපටිපීළනං,** සසම්භාරකථනං වා එතං යථා ''ධනුනා විජ්ඣතී''ති තදුපනිස්සයස්ස වා අනිට්ඨරූපස්ස පච්ඡා පවත්තනතො ''රූපකායස්ස පටිපීළන''න්තිපි වට්ටති. පටිසසම්පයුත්තස්ස මනසො විහෙසනං **මනොවිඝාතං.** තදෙව ලක්ඛණමස්සාති සබ්බත්ථ යොජෙතබ්බං. ඤාතිබ්‍යසනාදිනා ඵුට්ඨස්ස පරිදෙවනායපි අසක්කුණන්තස්ස අන්තොගතසොකසමුට්ඨිතො භුසො ආයාසො **උපායාසො.** සො පන චෙතසො අප්පසන්නාකාරො එවාති ආහ **"විසාදලක්ඛණො"**ති. සාදනං පසාදනං **සාදො,** පසන්නතා. අනුපසග්ගොපි හි සද්දො සඋපසග්ගො විය යථාවුත්තස්ස අත්ථස්ස බොධකො යථා ''ගොත්‍රභූ''ති. එවං සබ්බත්ථ. තතො විගමනං **විසාදො,** අප්පසන්නභාවො.

96. විතක්කනං **විතක්කිතං,** තං පනත්ථතො විතක්කොව, තථා **විචාරිත**න්ති එත්ථාපි, තෙන වුත්තං **"අභිනිරොපනවසෙන පවත්තො විතක්කො"**තිආදි. **එතෙනා**ති විතක්කවිචාරෙ පරාමසිත්වා කරණනිද්දෙසො, හෙතුනිද්දෙසො වා. තෙනෙතමත්ථං දීපෙති ''බොභකරසභාවත්තා විතක්කවිචාරානං තංසහිතම්පි ඣානං තෙහි සඋප්පීළනං විය හොතී''ති, තෙනාහ **"සකණ්ටකං** [හකණ්ඩකං (අට්ඨකථායං)] **විය ඛායතී"**ති. ඔළාරිකභාවො හි විතක්කවිචාරසඞ්ඛාතෙන කණ්ටකෙන සහ පවත්තකථා. කණ්ටකසහිතභාවො ච සඋප්පීළනතා එව, ලොකෙ හි සකණ්ටකං ඵරුසකං ඔළාරිකන්ති වදන්ති.

97. පීතිගතං **පීතියෙව** ''දිට්ඨිගත''න්තිආදීසු (ධ. ස. 381; මහානි. 12) විය ගත-සද්දස්ස තබ්භාවවුත්තිතො. අයඤ්හි සංවණ්ණකානං පකති, යදිදං අනත්ථකපදං, තුල්‍යාධිකරණපදඤ්ච ඨපෙත්වා අත්ථවණ්ණනා. තථා හි තත්ථ තත්ථ දිස්සති. ''යොපනාති යො යාදිසො, (පාරා. 45) නිබ්බානධාතූති නිබ්බායනමත්ත''න්ති ච ආදි. යාය නිමිත්තභූතාය උබ්බිලාවනපීතියා උප්පන්නාය චිත්තං **උබ්බිලාවිතං** නාම, සායෙව **උබ්බිලාවිතත්තං** භාවවාචකස්ස නිමිත්තෙ පවත්තනතො. ඉති පීතියා උප්පන්නාය එව චිත්තස්ස උබ්බිලාවනතො තස්ස උබ්බිලාවිතභාවො පීතියා කතො නාමාති ආහ **"උබ්බිලභාවකරණ"**න්ති.

98. ආභුජනං මනසිකරණං **ආභොගො.** සම්මා අනුක්කමෙන, පුනප්පුනං වා ආරම්මණස්ස ආහාරො **සමන්නාහාරො.** අයං පන **ටීකායං** (දී. නි. ටී. 1.98) වුත්තනයො – චිත්තස්ස ආභුග්ගභාවො ආරම්මණෙ අභිනතභාවො **ආභොගො.** සුඛෙන හි චිත්තං ආරම්මණෙ අභිනතං හොති, න දුක්ඛෙන විය අපනතං, නාපි අදුක්ඛමසුඛෙන විය අනභිනතං, අනපනතඤ්චාති. එත්ථ ච ''මනුඤ්ඤභොජනාදීසු ඛුප්පිපාසාදිඅභිභූතස්ස විය කාමෙහි විවෙචියමානස්ස උපාදාරම්මණපත්ථනාවිසෙසතො අභිවඩ්ඪති, මනුඤ්ඤභොජනං භුත්තාවිනො විය පන උළාරකාමරසස්ස යාවදත්ථං නිචිතස්ස සහිතස්ස භුත්තකාමතාය කාමෙසු පාතබ්‍යතා න හොති, විසයානභිගිද්ධනතො විසයෙහි දූමොචියෙහි ජලූකා විය සයමෙව මුච්චතී''ති ච අයොනිසො උම්මුජ්ජිත්වා කාමගුණසන්තප්පිතතාය සංසාරදුක්ඛවූපසමං බ්‍යාකාසි පඨමවාදී. කාමාදීනං ආදීනවදස්සිතාය, පඨමාදිඣානසුඛස්ස සන්තභාවදස්සිතාය ච පඨමාදිඣානසුඛතිත්තියා සංසාරදුක්ඛුපච්ඡෙදං බ්‍යාකංසු දුතියාදිවාදිනො. ඉධාපි උච්ඡෙදවාදෙව වුත්තප්පකාරො විචාරො යථාසම්භවං ආනෙත්වා වත්තබ්බො. අයං පනෙත්ථ විසෙසො – එකස්මිම්පි අත්තභාවෙ පඤ්ච වාදා ලබ්භන්ති. පඨමවාදෙ යදි කාමගුණසමප්පිතො අත්තා, එවං සො දිට්ඨධම්මනිබ්බානප්පත්තො. දුතියාදිවාදෙසු යදි පඨමවාදසඞ්ගහිතො සොයෙව අත්තා පඨමජ්ඣානාදිසමඞ්ගී , එවං සති දිට්ඨධම්මනිබ්බානප්පත්තොති. තෙනෙව හි උච්ඡෙදවාදෙ විය ඉධ පාළියං ''අඤ්ඤො අත්තා''ති අඤ්ඤග්ගහණං න කතං. කථං පන අච්චන්තනිබ්බානපඤ්ඤාපකස්ස අත්තනො

දිට්ඨධම්මනිබ්බානවාදස්ස සස්සතදිට්ඨියා සඞ්ගහො, න උච්ඡෙදදිට්ඨියාති? තංතංසුඛවිසෙසසමඞ්ගිතාපටිලද්ධෙන බන්ධවිමොක්ඛෙන සුද්ධස්ස අත්තනො සකරූපෙනෙව අවට්ඨානදීපනතො. තෙසඤ්හි තථාපටිලද්ධෙන කම්මබන්ධවිමොක්ඛෙන සුද්ධො හුත්වා දිට්ඨධම්මනිබ්බානප්පත්තො අත්තා සකරූපෙනෙව අවට්ඨාසීති ලද්ධි. තථා හි **පාළියං** ''එත්තාවතා ඛො භො අයං අත්තා පරමදිට්ඨධම්මනිබ්බානං පත්තො හොතී''ති සස්සතභාවඤාපකවිඡායාය එව තෙසං වාදදස්සනං කතන්ති.

''එත්තාවතා''තිආදිනා පාළියත්ථසම්පිණ්ඩනං. තත්ථ **යාසන්ති** යථාවුත්තානං දිට්ඨීනං අනියමනිද්දෙසවචනං. තස්ස ඉමා ද්වාසට්ඨි දිට්ඨියො කතීතාති නියමනං, නියතානපෙක්ඛවචනං වා එතං ''යං සන්ධාය වුත්ත''න්ති ආගතට්ඨානෙ විය. **සෙසාති** පඤ්චපඤ්ඤාස දිට්ඨියො. තාසු අන්තානන්තිකවාදාදීනං සස්සතදිට්ඨිසඞ්ගහභාවො තත්ථ තත්ථ පකාසිතොයෙව. කිං පනෙත්ථ කාරණං, පුබ්බන්තාපරන්තා එව දිට්ඨාභිනිවෙසස්ස විසයභාවෙන දස්සිතා, න පන තදුභයමෙකජ්ඣන්ති? අසම්භවො එවෙත්ථ කාරණං. න හි පුබ්බන්තාපරන්තෙසු විය තදුභයවිනිමුත්තෙ මජ්ඣන්තෙ දිට්ඨිකප්පනා සම්භවති තදුභයන්තරමත්තෙන ඉත්තරකාලත්තා. අථ පන පච්චුප්පන්නත්තභාවො තදුභයවෙමජ්ඣං, එවං සති දිට්ඨිකප්පනාක්කමො තස්ස උභයසභාවො පුබ්බන්තාපරන්තෙසුයෙව අන්තොගධොති කථං තදුභයමෙකජ්ඣං අදස්සිතං සියා. අථ වා පුබ්බන්තාපරන්තවන්තතාය ''පුබ්බන්තාපරන්තො''ති මජ්ඣන්තො වුච්චති, සොපි ''පුබ්බන්තකප්පිකා ච අපරන්තකප්පිකා ච පුබ්බන්තාපරන්තකප්පිකා චා''ති උපරි වදන්තෙන භගවතා පුබ්බන්තාපරන්තෙහි විසුං කත්වා වුත්තොයෙවාති දට්ඨබ්බො. අට්ඨකථායම්පි ''සබ්බෙපි තෙ පුබ්බන්තාපරන්තකප්පිකෙ''ති එතෙන සාමඤ්ඤනිද්දෙසෙන, එකසෙසෙන වා සඞ්ගහිතොති වෙදිතබ්බං. අඤ්ඤථා හි සඞ්කඩ්ඪිත්වා වුත්තවචනස්ස නිරවසෙසසඞ්කඩ්ඪනාභාවතො අනත්ථකතා ආපජ්ජෙය්‍යාති. කෙ පන තෙ පුබ්බන්තාපරන්තකප්පිකාති? යෙ අන්තානන්තිකා හුත්වා දිට්ඨධම්මනිබ්බානවාදාති එවමාදිනා උභයසම්බන්ධාභිනිවෙසිනො වෙදිතබ්බා.

100-104. **''ඉදානී''**තිආදිනා අප්පනාවචනද්වයස්ස විසෙසං දස්සෙති. තත්ථ **එකජ්ඣන්ති** රාසිකරණත්ථෙ නිපාතො. එකධා කරොතීති **එකජ්ඣන්**තිපි නෙරුත්තිකා, භාවනපුංසකඤ්චෙතං. **ඉති**-සද්දො ඉදමත්ථො, ඉමිනා පකාරෙන පුච්ඡිත්වා විස්සජ්ජෙසීති අත්ථො. **අජ්ඣාසයන්ති** සස්සතුච්ඡෙදවසෙන දිට්ඨිජ්ඣාසයං. තදුභයවසෙන හි සත්තානං සංකිලෙසපක්ඛෙ දුවිධො අජ්ඣාසයො. තථා හි වුත්තං –

> ''සස්සතුච්ඡෙදදිට්ඨී ච, ඛන්ති චෙවානුලොමිකා;
> යථාභූතඤ්ච යං ඤාණං, එතං ආසයසද්දිත''න්ති. (විසුද්ධි. ටී. 1.136; දී. නි. ටී. 1.පඨමමහාසඞ්ගීතිකථාවණ්ණනා; සාරත්ථ. ටී. 1.පඨමමහාසඞ්ගීතිකථාවණ්ණනා, වෙරඤ්ජකණ්ඩවණ්ණනා; වි. වි. ටී. 1.වෙරඤ්ජකණ්ඩවණ්ණනාපි පස්සිතබ්බං);

තඤ්ච භගවා අපරිමාණාසු ලොකධාතූසු අපරිමාණානං සත්තානං අපරිමාණෙ එව ඤෙය්‍යාවිසෙසෙ උප්පජ්ජනවසෙන අනෙකභෙදභින්නම්පි ''චත්තාරො ජනා සස්සතවාදා''තිආදිනා ද්වාසට්ඨියා පභෙදෙහි සඞ්ගණ්හනවසෙන සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණෙන පරිච්ඡින්දිත්වා දස්සෙන්තො පමාණභූතාය තුලාය ධාරයමානො විය හොතීති ආහ **''තුලාය තුලයන්තො විය''**ති. තථා හි වක්ඛති ''අන්තොජාලීකතා''තිආදි (දී. නි. අට්ඨ. 1.146) **''සිනෙරුපාදතො වාලුකං උද්ධරන්තො විය''**ති පන එතෙන සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණතො අඤ්ඤස්ස ඤාණස්ස ඉමිස්සා දෙසනාය අසක්කුණෙය්‍යතං දස්සෙති පරමගම්භීරතාවචනතො.

එත්ථ ච ''සබ්බෙ තෙ ඉමෙහෙව ද්වාසට්ඨියා වත්ථූහි, එතෙසං වා අඤ්ඤතරෙන, නත්ථි ඉතො බහිද්ධා''ති වචනතො, පුබ්බන්තකප්පිකාදිත්තයවිනිමුත්තස්ස ච කස්සචි දිට්ඨිගතිකස්ස අභාවතො යානි තානි සාමඤ්ඤඵලාදිසුත්තන්තරෙසු වුත්තප්පකාරානි අකිරියාහෙතුකනත්ථිකවාදාදීනි, යානි ච ඉස්සරපකතිපජාපතිපුරිසකාලසභාවනියතියදිච්ඡාවාදාදිප්පභෙදානි දිට්ඨිගතානි (විසුද්ධි. 1.160-162; විභ. අනුටී. 2.194-195 වාක්‍යඛන්ධෙසු පස්සිතබ්බං) බහිද්ධාපි දිස්සමානානි, තෙසං එත්ථෙව සඞ්ගහතො අන්තොගධතා වෙදිතබ්බා. කථං? අකිරියවාදො තාව ''වඤ්ඣො කූටට්ඨො''තිආදිනා කිරියාභාවදීපනතො සස්සතවාදෙ අන්තොගධො, තථා ''සත්තිමෙ කායා''තිආදි (දී. නි. 1.174) නයප්පවත්තො පකුධවාදො, ''නත්ථි හෙතු නත්ථි පච්චයො සත්තානං සංකිලෙසාය''තිආදි (දී. නි. 1.168) නයප්පවත්තො අහෙතුකවාදො ච අධිච්චසමුප්පන්නවාදෙ. ''නත්ථි පරො ලොකො''තිආදි (දී. නි. 1.171) නයප්පවත්තො නත්ථිකවාදො උච්ඡෙදවාදෙ. තථා හි තත්ථ ''කායස්ස භෙදා උච්ඡිජ්ජතී''තිආදි (දී. නි. 1.85) වුත්තං. පඨමෙන **ආදි**-සද්දෙන නිගණ්ඨවාදාදයො සඞ්ගහිතා.

යදිපි පාළියං (දී. නි. 1.177) නාටපුත්තවාදභාවෙන චාතුයාමසංවරො ආගතො, තථාපි සත්තවතාතික්කමෙන වික්ඛෙපවාදිතාය නාටපුත්තවාදොපි සඤ්චයවාදො විය අමරාවික්ඛෙපවාදෙසු අන්තොගධො. ''තං ජීවං තං සරීරං, අඤ්ඤං ජීවං අඤ්ඤං සරීර''න්ති (දී. නි. 1.377; ම. නි. 2.122; සං. නි. 2.35) එවංපකාරා වාදා පන ''රූපී අත්තා හොති අරොගො පරං මරණා''තිආදිවාදෙසු සඞ්ගහං ගච්ඡන්ති. ''හොති තථාගතො පරං මරණා, අත්ථි සත්තා ඔපපාතිකා''ති එවංපකාරා සස්සතවාදෙ. ''න හොති තථාගතො පරං මරණා, නත්ථි සත්තා ඔපපාතිකා''ති එවංපකාරා උච්ඡෙදවාදෙ. ''හොති ච න හොති ච තථාගතො පරං මරණා, අත්ථි ච නත්ථි ච සත්තා ඔපපාතිකා''ති එවංපකාරා එකච්චසස්සතවාදෙ. ''නෙව හොති න න හොති තථාගතො පරං මරණා, නෙවත්ථි න නත්ථි සත්තා ඔපපාතිකා''ති එවංපකාරා අමරාවික්ඛෙපවාදෙ. ඉස්සරපකතිපජාපතිපුරිසකාලවාදා එකච්චසස්සතවාදෙ. කණාදවාදො,

සභාවනියතියදිච්ඡාවාදා ච අධිච්චසමුප්පන්නවාදෙ සඞ්ගහං ගච්ඡන්ති. ඉමිනා නයෙන සුත්තන්තරෙසු, බහිද්ධා ච අඤ්ඤතිත්ථියසමයෙ දිස්සමානානං දිට්ඨිගතානං ඉමාසුයෙව ද්වාසට්ඨියා දිට්ඨීසු අන්තොගධතා වෙදිතබ්බා. තෙ පන තත්ථ තත්ථාගතනයෙන වුච්චමානා ගන්ථවිත්ථාරකරා, අතිත්ථෙ ච පක්ඛන්දනමිව හොතීති න විත්ථාරයිම්හ. ඉධ පාළියං අත්ථවිචාරණාය අට්ඨකථායං අනුත්තානත්ථපකාසනමෙව හි අම්හාකං භාරොති.

''එවමයං යථානුසන්ධිවසෙන දෙසනා ආගතා''ති වචනප්පසඞ්ගෙන සුත්තස්සානුසන්ධයො විභජිතුං **''තයො හි''**තිආදිමාහ. අත්ථන්තරනිසෙධනත්ථඤ්හි විසෙසනිද්ධාරණං. තත්ථ අනුසන්ධනං **අනුසන්ධි,** සම්බන්ධමත්තං, යං දෙසනාය කාරණට්ඨෙන ''සමුට්ඨාන''න්තිපි වුච්චති. පුච්ඡාදයො හි දෙසනාය බාහිරකාරණං තදනුරූපෙන දෙසනාපවත්තනතො. තංසම්බන්ධොපි තන්නිස්සිතත්තා කාරණමෙව. අබ්භන්තරකාරණං පන මහාකරුණාදෙසනාඤාණාදයො. අයමත්ථො උපරි ආවි භවිස්සති. පුච්ඡාය කතො අනුසන්ධි **පුච්ඡානුසන්ධි,** පුච්ඡං අනුසන්ධිං කත්වා දෙසිතත්තා සුත්තස්ස සම්බන්ධො පුච්ඡාය කතො නාම හොති. පුච්ඡාසඞ්ඛාතො අනුසන්ධි **පුච්ඡානුසන්ධී**තිපි යුජ්ජති. පුච්ඡානිස්සිතෙන හි අනුසන්ධිනා තන්නිස්සයභූතා පුච්ඡාපි ගහිතාති. අථ වා අනුසන්ධහතීති **අනුසන්ධි,** පුච්ඡාසඞ්ඛාතො අනුසන්ධි එතස්සාති **පුච්ඡානුසන්ධි,** තංතංසුත්තපදෙසො. පුච්ඡාය වා අනුසන්ධීයතීති **පුච්ඡානුසන්ධි,** පුච්ඡං වචනසම්බන්ධං කත්වා දෙසිතො තංසමුට්ඨානිකො තංතංසුත්තපදෙසොව. **අජ්ඣාසයානුසන්ධි**ම්හිපි එසෙව නයො. අනුසන්ධීයතීති අනුසන්ධි, යො යො අනුසන්ධි, අනුසන්ධිනො අනුරූපං වා **යථානුසන්ධි.**

පුච්ඡාය, අජ්ඣාසයෙන ච අනනුසන්ධිකො ආදිම්හි දෙසිතධම්මස්ස අනුරූපධම්මවසෙන වා තප්පටිපක්ඛධම්මවසෙන වා පවත්තො උපරිසුත්තපදෙසො. තථා හි සො ''යෙන පන ධම්මෙන...පෙ.... කකචූපමා ආගතා''තිආදිනා (දී. නි. අට්ඨ. 1.100-104) අට්ඨකථායං වුත්තො, යථාපාළිමයං විභාගොති දස්සෙති **''තත්ථා''**තිආදිනා. තත්ථ ''එවං වුත්තෙ නන්දො ගොපාලකො භගවන්තං එතදවොචා''ති පඨන්ති, තං න සුන්දරං සුත්තෙ තථා අභාවතො. ''එවං වුත්තෙ නන්දගොපාලකසුත්තෙ භගවන්තං එතදවොචා''ති පන පඨිතබ්බං තස්මිං සුත්තෙ ''අඤ්ඤතරො භික්ඛු භගවන්තං එතදවොචා''ති අත්ථස්ස උපපත්තිතො. ඉදඤ්හි සංයුත්තාගමවරෙ **සළායතනවග්ගෙ** සඞ්ගීතසුත්තං. ගඞ්ගාය වුය්හමානං දාරුක්ඛන්ධං උපමං කත්වා සද්ධාපබ්බජිතෙ කුලපුත්තෙ දෙසිතෙ නන්දො ගොපාලකො ''අහම්මං පටිපත්තිං පූරෙස්සාමී''ති භගවතො සන්තිකෙ පබ්බජ්ජං, උපසම්පදඤ්ච ගහෙත්වා තථාපටිපජ්ජමානො නචිරස්සෙව අරහත්තං පත්තො. තස්මා ''නන්දගොපාලකසුත්ත''න්ති පඤ්ඤායිත්ථ. ''කිං නු ඛො භන්තෙ''තිආදීනි පන අඤ්ඤතරොයෙව භික්ඛු අවොච. වුත්තඤ්හි තත්ථ ''එවං වුත්තෙ අඤ්ඤතරො භික්ඛු භගවන්තං එතදවොච 'කිං නු ඛො භන්තෙ, ඔරිමං තීර'න්තිආදි''.

තත්‍රායමත්ථො – **එවං වුත්තෙ**ති ''සචෙ ඛො භික්ඛවෙ, දාරුක්ඛන්ධො න ඔරිමං තීරං උපගච්ඡතී''තිආදිනා ගඞ්ගාය වුය්හමානං දාරුක්ඛන්ධං උපමං කත්වා සද්ධාපබ්බජිතෙ කුලපුත්තෙ දෙසිතෙ. **භගවන්තං එතදවොචා**ති අනුසන්ධිකුසලතාය ''කිං නු ඛො භන්තෙ''තිආදිවචනමවොච. තථාගතො හි ''ඉමිස්සං පරිසති නිසින්නො අනුසන්ධිකුසලො අත්ථි, සො මං පඤ්හං පුච්ඡිස්සතී''ති එත්තකෙනෙව දෙසනං නිට්ඨාපෙසි. **ඔරිමං තීර**න්ති ඔරිමභූතං තීරං. තථා **පාරිමං තීර**න්ති. **මජ්ඣෙ සංසීදො**ති වෙමජ්ඣෙ සංසීදනං නිම්මුජ්ජනං. **ථලෙ උස්සාදො**ති ජලමජ්ඣෙ උට්ඨිතෙ ථලස්මිං උස්සාරිතො ආරුළ්හො. **මනුස්සග්ගාහො**ති මනුස්සානං සම්බන්ධීභූතානං, මනුස්සෙහි වා ගහණං. තථා **අමනුස්සග්ගාහො**ති **ආවට්ටග්ගාහො**ති උදකාවට්ටෙන ගහණං. **අන්තොපූතී**ති චක්කහදයාදීසු අපූතිකස්සාපි ගුණානං පූතිභාවෙන අබ්භන්තරංපූතීති.

''අථ ඛො අඤ්ඤතරස්ස භික්ඛුනො''තිආදි මජ්ඣිමාගමවරෙ උපරිපණ්ණාසකෙ **මහාපුණ්ණමසුත්තං** (ම. නි. 3.88-90) තත්‍රායමත්ථො – **ඉති කිරා**ති එත්ථ **කිර**-සද්දො අරුචියං, තෙන භගවතො යථාදෙසිතාය අත්තසුඤ්ඤතාය අත්තනො අරුචියභාවං දීපෙති. **හොති** ධම්මාලපනං, අම්භො සභාවධම්මාති අත්ථො. යදි රූපං අනත්තා...පෙ.... විඤ්ඤාණං අනත්තා. එවං සතීති සපාඨසෙසයොජනා. **අනත්තකතානී**ති අත්තනා න කතානි, අනත්තභූතෙහි වා ඛන්ධෙහි කතානි. **කමත්තානං ඵුසිස්සන්තී**ති කීදිසමත්තභාවං ඵුසිස්සන්ති. අසති අත්තනි ඛන්ධානඤ්ච ඛණිකත්තා තානි කම්මානි කං නාම අත්තානං අත්තනො ඵලෙන ඵුසිස්සන්ති, කො කම්මඵලං පටිසංවෙදිස්සතීති වුත්තං හොති. තස්ස භික්ඛුනො චෙතොපරිවිතක්කං අත්තනො චෙතසා චෙතො – පරියඤාණසම්පයුත්තෙන සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණසම්පයුත්තෙන වා අඤ්ඤාය ජානිත්වාති සම්බන්ධො.

අවිද්වාති සුතාදිවිරහෙන අරියධම්මස්ස අකොවිදතාය අපණ්ඩිතො. **විද්වා**ති හි පණ්ඩිතාධිවචනං විදති ජානාතීති කත්වා. **අවිජ්ජාගතො**ති අවිජ්ජාය උපගතො, අරියධම්මෙ අවිනීතතාය අප්පහීනාවිජ්ජොති අත්ථො. **තණ්හාධිපතෙයෙන චෙතසා**ති ''යදි අහං නාම කොචි නත්ථි, එවං සති මයා කතස්ස කම්මස්ස ඵලං කො පටිසංවෙදෙති, සති පන තස්මිං සියා කම්මඵලූපභොගො''ති තණ්හාධිපතිතො ආගතෙන අත්තවාදුපාදානසහගතෙන චෙතසා. **අතිධාවිතබ්බ**න්ති අතික්කමිත්වා ධාවිතබ්බං. ඉදං වුත්තං හොති – ඛණිකත්තෙපි සඞ්ඛාරානං යස්මිං සන්තානෙ කම්මං කතං, තත්ථෙව ඵලූපපත්තිතො ධම්මපුඤ්ජමත්තස්සෙව සිද්ධෙ කම්මඵලසම්බන්ධෙ එකත්තනයං මිච්ඡා ගහෙත්වා එකෙන කාරකවෙදකභූතෙන භවිතබ්බං, අඤ්ඤථා කම්මකම්මඵලානමසම්බන්ධො සියාති අත්තත්තනියසුඤ්ඤතාපකාසනං සත්ථුසාසනං අතික්කමිතබ්බං මඤ්ඤෙය්‍යාති. ඉදානි අනතිධාවිතබ්බතං විභාවෙතුං **''තං කිං මඤ්ඤථා''**තිආදිමාහ.

උපරි දෙසනාති දෙසනාසමුට්ඨානධම්මදීපිකාය හෙට්ඨිමදෙසනාය උපරි පවත්තිතා දෙසනා. දෙසනාසමුට්ඨානධම්මස්ස අනුරූපපටිපක්ඛධම්මප්පකාසනවසෙන ද්වීසු යථානුසන්ධීසු අනුරූපධම්මප්පකාසනවසෙන යථානුසන්ධිදස්සනමෙතං **“උපරි ඡ අභිඤ්ඤා ආගතා”**ති. තදවසෙසං පන සබ්බම්පි පටිපක්ඛධම්මප්පකාසනවසෙන. මජ්ඣිමාගමවරෙ මූලපණ්ණාසකෙයෙව චෙතානි සුත්තානි. **කිලෙසෙනාති** ‘‘ලොභො චිත්තස්ස උපක්කිලෙසො’’තිආදිනා කිලෙසවසෙන. **භණ්ඩනෙනාති** විවාදෙන. **අක්ඛන්තියාති** කොපෙන. **කකචූපමාති** ඛරපත්තිඋපමා. **ඉමස්මිම්පීති පි**-සද්දො අපෙක්ඛායං ‘‘අයම්පි පාරාජිකො’’තිආදීසු (වි. 1.72-73, 167, 171, 195, 197) විය, සම්පිණ්ඩනෙ වා, තෙන යථා වත්ථසුත්තාදීසු පටිපක්ඛධම්මප්පකාසනවසෙන යථානුසන්ධි , එවං ඉමස්මිම්පි බ්‍රහ්මජාලෙති අපෙක්ඛනං, සම්පිණ්ඩනං වා කරොති. තථා හි නිච්චසාරාදිපඤ්ඤාපකානං දිට්ඨිගතානං වසෙන උට්ඨිතායං දෙසනා නිච්චසාරාදිසුඤ්ඤතාපකාසනෙන නිට්ඨාපිතාති. **“තෙනා”**තිආදිනා යථාවුත්තසංවණ්ණනාය ගුණං දස්සෙති.

පරිතස්සිතවිප්ඵන්දිතවාරවණ්ණනා

105-117. **මරියාදවිභාගදස්සනත්ථන්ති** දිට්ඨිගතිකානං තණ්හාදිට්ඨිපරාමාසස්ස තථාගතානං ජානනපස්සනෙන, සස්සතාදිමිච්ඡාදස්සනස්ස ච සම්මාදස්සනෙන සඞ්කරාභාව-විභාගප්පකාසනත්ථං. තණ්හාදිට්ඨිපරාමාසොයෙව තෙසං, න තු තථාගතානමිව යථාභූතං ජානනපස්සනං. තණ්හාදිට්ඨිවිප්ඵන්දනමෙවෙතං මිච්ඡාදස්සනවෙදයිතං, න තු සොතාපන්නස්ස සම්මාදස්සනවෙදයිතමිව නිච්චලන්ති ච හි ඉමාය දෙසනාය මරියාදවිභාගං දස්සෙති. තෙන වක්ඛති ‘‘යෙන දිට්ඨිඅස්සාදෙන…පෙ…. තං වෙදයිත’’න්ති, ‘‘දිට්ඨිසඞ්ඛාතෙන චෙව…පෙ…. දස්සෙතී’’ති ච. ‘‘තදපී’’ති වුත්තත්තා යෙන සොමනස්සජාතා පඤ්ඤපෙන්තීති අත්ථො ලබ්භතීති දස්සෙතුං **“යෙනා”**තිආදි වුත්තං. සාමත්ථියතො හි අවගතත්ථස්සෙවෙත්ථ ත-සද්දෙන පරාමසනං. **දිට්ඨිඅස්සාදෙනාති** දිට්ඨියා පච්චයභූතෙන අස්සාදෙන. **“දිට්ඨිසුඛෙනා”**තිආදි තස්සෙව වෙවචනං. අජානන්තානං අපස්සන්තානං තෙසං භවන්තානං සමණබ්‍රාහ්මණානං තදපි වෙදයිතං තණ්හාගතානං වෙදයිතන්ති සම්බන්ධො.

“යථාභූතධම්මානං සභාව”න්ති ච අවිසෙසෙන වුත්තං. න හි සඞ්ඛතධම්මසභාවං අජානනමත්තෙන මිච්ඡා අභිනිවිසන්ති. සාමඤ්ඤජොතනා ච විසෙසෙ අවතිට්ඨති. තස්මායමෙත්ථ විසෙසයොජනා කාතබ්බා – ‘‘සස්සතො අත්තා ච ලොකො චා’’ති ඉදං දිට්ඨිට්ඨානං එවංගහිතං එවංපරාමට්ඨං එවංගතිකං හොති එවංඅභිසම්පරායන්ති යථාභූතමජානන්තානං අපස්සන්තානං අථ වා යස්මිං වෙදයිතෙ අවීතතණ්හතාය එවංදිට්ඨිගතං උපාදියති, තං වෙදයිතං සමුදයඅත්ථඞ්ගමාදිතො යථාභූතමජානන්තානං අපස්සන්තානන්ති. එවං විසෙසයොජනාය හි යථා අනාවරණඤාණසමන්තචක්ඛූහි තථාගතානං යථාභූතමෙත්ථ ජානනං, පස්සනඤ්ච හොති, න එවං දිට්ඨිගතිකානං, අථ ඛො තෙසං තණ්හාදිට්ඨිපරාමාසොයෙවාති ඉමමත්ථං ඉමාය දෙසනාය දස්සෙතීති පාකටං හොති. එවම්පි චායං දෙසනා මරියාදවිභාගදස්සනත්ථං ජාතා.

වෙදයිතන්ති ‘‘සස්සතො අත්තා ච ලොකො චා’’ති (දී. නි. 1.31) දිට්ඨිපඤ්ඤාපනවසෙන පවත්තං දිට්ඨිස්සාදසුඛපරියායෙන වුත්තං, තදපි අනුභවනං. **තණ්හාගතානන්ති** තණ්හාය උපගතානං, පවත්තානං වා තදෙව වුත්තිනයෙන විවරති **“කෙවලං…පෙ…. වෙදයිත”**න්ති. **තඤ්ච ඛො පනෙතන්ති** ච යථාවුත්තං වෙදයිතමෙව පච්චාමසති, තෙනෙතං දීපෙති – ‘‘තදපි වෙදයිතං තණ්හාගතානං වෙදයිතමෙවා’’ති වච්ඡින්දිත්වා ‘‘තදපි වෙදයිතං පරිතස්සිතවිප්ඵන්දිතමෙවා’’ති පුන සම්බන්ධො කාතබ්බොති. තදපි තාව න සම්පාපුණාතීති හෙට්ඨිමපරිච්ඡෙදෙන මරියාදවිභාගං දස්සෙතුං **“න සොතාපන්නස්ස දස්සනමිව නිච්චල”**න්ති වුත්තං. **දස්සනන්ති** ච සම්මාදස්සනසුඛං, මග්ගඵලසුඛන්ති වුත්තං හොති. කුතො චායමත්ථො ලබ්භතීති එව-සද්දසාමත්ථියතො. ‘‘පරිතස්සිතවිප්ඵන්දිතමෙවා’’ති හි වුත්තෙන මග්ගඵලසුඛං විය අවිප්ඵන්දිතං හුත්වා එකරූපෙ අවතිට්ඨති, අථ ඛො තං වට්ටාමිසභූතං දිට්ඨිතණ්හාසල්ලානුවිද්ධතාය සඋප්පිළත්තා විප්ඵන්දිතමෙවාති අත්ථො ආපන්නො හොති, තෙනෙවාහ **“පරිතස්සිතෙනා”**තිආදි. අයමෙත්ථ අට්ඨකථාමුත්තකො සසම්බන්ධනයො.

එවං විසෙසකාරණතො ද්වාසට්ඨි දිට්ඨිගතානි විභජිත්වා ඉදානි අවිසෙසකාරණතො තානි දස්සෙතුං **“තත්‍ර භික්ඛවෙ”**තිආදිකා දෙසනා ආරද්ධා. සබ්බෙසඤ්හි දිට්ඨිගතානං වෙදනා, අවිජ්ජා, තණ්හා ච අවිසිට්ඨකාරණං. තත්ථ **තදපීති** ‘‘සස්සතං අත්තානඤ්ච ලොකඤ්ච පඤ්ඤපෙන්ති’’ති එත්ථ යදෙතං ‘‘සස්සතො අත්තා ච ලොකො චා’’ති පඤ්ඤාපනහෙතුභූතං සුඛාදිභෙදං තිවිධම්පි වෙදයිතං, තදපි යථාක්කමං දුක්ඛසල්ලානිච්චතො, අවිසෙසෙන සමුදයත්ථඞ්ගමස්සාදාදීනවනිස්සරණතො වා යථාභූතමජානන්තානං අපස්සන්තානං හොති, තතො එව ච සුඛාදිපත්ථනාසම්භවතො, තණ්හාය ච උපගතත්තා තණ්හාගතානං තණ්හාපරිතස්සිතෙන දිට්ඨිවිප්ඵන්දිතමෙව දිට්ඨිචලනමෙව. ‘‘අසති අත්තනි කො වෙදනං අනුභවතී’’ති කායවචීද්වාරෙසු දිට්ඨියා චොපනප්පත්තිමත්තමෙව, න පන දිට්ඨියා පඤ්ඤපෙතබ්බො කොචි ධම්මො සස්සතො අත්ථීති අධිප්පායොති. එකච්චසස්සතාදීසුපි එස නයො.

ඵස්සපච්චයවාරවණ්ණනා

118. **පරම්පරපච්චයදස්සනත්ථන්ති** යං දිට්ඨියා මූලකාරණං, තස්සාපි කාරණං, පුන තස්සපි කාරණන්ති එවං පච්චයපරම්පරදස්සනත්ථං. යෙන හි තණ්හාපරිතස්සිතෙන එතානි දිට්ඨිගතානි පවත්තන්ති, තස්ස වෙදයිතං පච්චයො,

වෙදයිතස්සාපි ඵස්සො පච්චයොති එවං පච්චයපරම්පරවිභාවිනී අයං දෙසනා. කිමත්ථියං පන පච්චයපරම්පරදස්සනන්ති චෙ? අත්ථන්තරවිඤ්ඤාපනත්ථං. තෙන හි යථා දිට්ඨිසඞ්ඛාතො පඤ්ඤාපනධම්මො, තප්පච්චයධම්මා ච යථාසකං පච්චයවසෙනෙව උප්පජ්ජන්ති, න පච්චයෙහි විනා, එවං පඤ්ඤපෙතබ්බධම්මාපි රූපවෙදනාදයො, න එත්ථ කොචි සස්සතො අත්තා වා ලොකො වාති එවමත්ථන්තරං විඤ්ඤාපිතං හොති. තණ්හාදිට්ඨිපරිඵන්දිතං තදපි වෙදයිතං දිට්ඨිකාරණභූතාය තණ්හාය පච්චයභූතං ඵස්සපච්චයා හොතීති අත්ථො.

131. **තස්ස පච්චයස්සාති** තස්ස ඵස්සසඞ්ඛාතස්ස පච්චයස්ස. **දිට්ඨිවෙදයිතෙ** දිට්ඨියා පච්චයභූතෙ වෙදයිතෙ, ඵස්සපධානෙහි අත්තනො පච්චයෙහි නිප්ඵාදෙතබ්බෙ. සාධෙතබ්බෙ චෙතං භුම්මං. **බලවභාවදස්සනත්ථන්ති** බලවකාරණභාවදස්සනත්ථං. තථා හි විනාපි චක්ඛාදිවත්ථූහි, සම්පයුත්තධම්මෙහි ච කෙහිචි වෙදනා උප්පජ්ජති, න පන කදාචිපි ඵස්සෙන විනා, තස්මා ඵස්සො වෙදනාය බලවකාරණං. න කෙවලං වෙදනාය එව, අථ ඛො සෙසසම්පයුත්තධම්මානම්පි. සන්නිහිතොපි හි විසයො සචෙ චිත්තුප්පාදො ඵුසනාකාරවිරහිතො හොති, න තස්ස ආරම්මණපච්චයො භවතීති ඵස්සො සබ්බෙසම්පි සම්පයුත්තධම්මානං විසෙසපච්චයො. තථා හි භගවතා **ධම්මසඞ්ගණීපකරණෙ** චිත්තුප්පාදං විභජන්තෙන ‘‘ඵස්සො හොතී’’ති ඵස්සස්සෙව පඨමමුද්ධරණං කතං, වෙදනාය පන සාතිසයමධිට්ඨානපච්චයො එව. ‘‘පටිසංවෙදිස්සන්තී’’ති වුත්තත්තා ‘‘තදපී’’ති එත්ථාධිකාරොති ආහ **‘‘තං වෙදයිත’’**න්ති. ගම්‍යමානත්ථස්ස වා-සද්දස්ස පයොගං පති කාමචාරත්තා, ලොපත්තා, සෙසත්තාපි ච එස න පයුත්තො. එවමීදිසෙසු. හොති චෙත්ථ –

> ‘‘ගම්‍යමානාධිකාරතො, ලොපතො සෙසතො වාති;
> කාරණෙහි චතූහිපි, න කත්ථචි රවො යුත්තො’’ති.

‘‘යථා හී’’තිආදිනා ඵස්සස්ස බලවකාරණතාදස්සනෙන තදත්ථං සමත්ථෙති. තත්ථ **පතතොති** පතන්තස්ස. **ථූණාති** උපත්ථම්භකදාරුස්සෙතං අධිවචනං.

දිට්ඨිගතිකාධිට්ඨානවට්ටකථාවණ්ණනා

144. කිඤ්චාපි ඉමස්මිං ඨානෙ පාළියං වෙදයිතමනාගතං, හෙට්ඨා පන තීසුපි වාරෙසු අධිකතත්තා, උපරි ච ‘‘ඵුස්ස ඵුස්ස පටිසංවෙදෙන්තී’’ති වක්ඛමානත්තා වෙදයිතමෙවෙත්ථ පධානන්ති ආහ **‘‘සබ්බදිට්ඨිවෙදයිතානි සම්පිණ්ඩෙතී’’**ති. ‘‘යෙපි තෙ’’ති තත්ථ තත්ථ ආගතස්ස ච පි-සද්දස්ස අත්ථං සන්ධාය **‘‘සම්පිණ්ඩෙතී’’**ති වුත්තං. යෙ තෙ සමණබ්‍රාහ්මණා සස්සතවාදා…පෙ…. සබ්බෙපි තෙ ඡහි ඵස්සායතනෙහි ඵුස්ස ඵුස්ස පටිසංවෙදෙන්තීති හි වෙදයිතකිරියාවසෙන තංතංදිට්ඨිගතිකානං සම්පිණ්ඩිතත්තා වෙදයිතසම්පිණ්ඩනමෙව ජාතං. සබ්බම්පි හි වාක්‍යං කිරියාපධානන්ති. **උපරි ඵස්සෙ පක්ඛිපනත්ථායාති** ‘‘ඡහි ඵස්සායතනෙහී’’ති වුත්තෙ උපරි ඵස්සෙ පක්ඛිපනත්ථං, පක්ඛිපනඤ්චෙත්ථ වෙදයිතස්ස ඵස්සපච්චයතාදස්සනමෙව. ‘‘ඡහි ඵස්සායතනෙහි ඵුස්ස ඵුස්ස පටිසංවෙදෙන්තී’’ති ඉමිනා හි ඡහි අජ්ඣත්තිකායතනෙහි ඡළාරම්මණපටිසංවෙදනං එකන්තතො ඡඵස්සහෙතුකමෙවාති දස්සිතං හොති, තෙන වුත්තං **‘‘සබ්බෙ තෙ’’**තිආදි.

කම්බොජොති එවංනාමකං රට්ඨං. තථා **දක්ඛිණාපථො. ‘‘සඤ්ජාතිට්ඨානෙ’’**ති ඉමිනා සඤ්ජායන්ති එත්ථාති අධිකරණත්ථො **සඤ්ජාති**-සද්දොති දස්සෙති. එවං **සමොසරණ**-සද්දො. **ආයතන**-සද්දොපි තදුභයත්ථෙ. **ආයතනෙති** සමොසරණභූතෙ චතුමහාපථෙ. **නන්ති** මහානිග්‍රොධරුක්ඛං. ඉදඤ්හි අඞ්ගුත්තරාගමෙ පඤ්චනිපාතෙ සද්ධානිසංසසුත්තපදං. තත්ථ ච සෙය්‍යථාපි භික්ඛවෙ සුභූමියං චතුමහාපථෙ මහානිග්‍රොධො සමන්තා පක්ඛීනං පටිසරණං හොතී’’ති (අ. නි. 5.38) තන්නිද්දෙසො වුත්තො. **සති සතිආයතනෙති** සතිසඞ්ඛාතෙ කාරණෙ විජ්ජමානෙ, තත්‍ර තත්‍රෙව සක්ඛිතබ්බතං පාපුණාතීති අත්ථො. ආයතන්ති එත්ථ ඵලානි තදායත්තවුත්තිතාය පවත්තන්ති, ආයභූතං වා අත්තනො ඵලං තනොති පවත්තෙතීති **ආයතනං,** කාරණං. **සම්මන්තීති** උපසම්මන්ති අස්සාසං ජනෙන්ති. **ආයතන**-සද්දො අඤ්ඤෙසු විය න එත්ථ අත්ථන්තරාවබොධකොති ආහ **‘‘පණ්ණත්තිමත්තෙ’’**ති, තථා තථා පඤ්ඤත්තිමත්තෙති අත්ථො. රුක්ඛගච්ඡසමූහෙ පණ්ණත්තිමත්තෙ හි අරඤ්ඤවොහාරො, අරඤ්ඤමෙව ච අරඤ්ඤායතනන්ති. **අත්ථත්තයෙපීති** එත්ථ **පි**-සද්දෙන ආකරනිවාසාධිට්ඨානත්ථෙ සම්පිණ්ඩෙති. ‘‘හිරඤ්ඤායතනං සුවණ්ණායතන’’න්තිආදීසු හි ආකරෙ, ‘‘ඉස්සරායතනං වාසුදෙවායතන’’න්තිආදීසු නිවාසෙ, ‘‘කම්මායතනං සිප්පායතන’’න්තිආදීසු අධිට්ඨානෙ පවත්තති, නිස්සයෙති අත්ථො.

ආයතන්ති එත්ථ ආකරොන්ති, නිවසන්ති, අධිට්ඨහන්තීති යථාක්කමං වචනත්ථො. චක්ඛාදීසු ච ඵස්සාදයො ආකිණ්ණා, තානි ච නෙසං වාසො, අධිට්ඨානඤ්ච නිස්සයපච්චයභාවතො. තස්මා තදෙතම්පි අත්ථත්තයමිධ යුජ්ජතියෙව. කථං යුජ්ජතීති ආහ **‘‘චක්ඛාදීසු හී’’**තිආදි. ඵස්සො වෙදනා සඤ්ඤා චෙතනා චිත්තන්ති ඉමෙ ඵස්සපඤ්චමකා ධම්මා උපලක්ඛණවසෙන වුත්තා අඤ්ඤෙසම්පි තංසම්පයුත්තධම්මානං ආයතනභාවතො, පධානවසෙන වා. තථා හි චිත්තුප්පාදං විභජන්තෙන භගවතා තෙයෙව ‘‘ඵස්සො හොති, වෙදනා, සඤ්ඤා, චෙතනා, චිත්තං හොතී’’ති පඨමං විභත්තා. **සඤ්ජායන්ති** තන්නිස්සයාරම්මණභාවෙන තත්ථෙව උප්පත්තිතො. **සමොසරන්ති** තත්ථ තත්ථ වත්ථුද්වාරාරම්මණභාවෙන සමොසරණතො. තානි ච නෙසං කාරණං තෙසමභාවෙ අභාවතො. අයං පන යථාවුත්තො සඤ්ජාතිදෙසාදිඅත්ථො රුළ්හිවසෙනෙව තත්ථ තත්ථ නිරුළ්හතාය එව පවත්තත්තාති

ආචරියආනන්දත්ථෙරෙන වුත්තං. අයං පන පදත්ථවිවරණමුඛෙන පවත්තො අත්ථො – ආයතනතො, ආයානං තනනතො, ආයතස්ස ච නයනතො **ආයතනං.** චක්ඛාදීසු හි තංතංද්වාරාරම්මණා චිත්තචෙතසිකා ධම්මා සෙන සෙන අනුභවනාදිකිච්චෙන ආයතන්ති උට්ඨහන්ති ඝටෙන්ති වායමන්ති, ආයභූතෙ ච ධම්මෙ එතානි තනොන්ති විත්ථාරෙන්ති, ආයතඤ්ච සංසාරදුක්ඛං නයන්ති පවත්තෙන්තීති. **ඉති ඉමිනා නයෙනාති** එත්ථ ආදිඅත්ථෙන **ඉති** සද්දෙන ''සොතං පටිච්චා''තිආදිපාළිං සඞ්ගණ්හාති.

තත්ථ **තිණ්ණන්ති** චක්ඛුපසාදරූපාරම්මණචක්ඛුවිඤ්ඤාණාදීනං තිණ්ණං විසයින්ද්‍රියවිඤ්ඤාණානං. තෙසං සමාගමනභාවෙන ගහෙතබ්බතො **''ඵස්සො සඞ්ගති''**ති වුත්තො. තථා හි සො ''සන්නිපාතපච්චුපට්ඨානො''ති වුච්චති. ඉමිනා නයෙන ආරොපෙත්වාති සම්බන්ධො. තෙන ඉමමත්ථං දස්සෙති – යථා ''චක්ඛුංපටිච්ච…පෙ…. ඵස්සො''ති (ම. නි. 1.204; 3.421, 425, 426; සං. නි. 2.43, 45; 2.4.61; කථා. 465) එතස්මිං සුත්තෙ විජ්ජමානෙසුපි සඤ්ඤාදීසු සම්පයුත්තධම්මෙසු වෙදනාය පධානකාරණභාවදස්සනත්ථං ඵස්සසීසෙන දෙසනා කතා, එවමිධාපි ''ඵස්සපච්චයා වෙදනා''තිආදිනා ඵස්සං ආදිං කත්වා අපරන්තපටිසන්ධානෙන පච්චයපරම්පරං දස්සෙතුං ''ඡහි ඵස්සායතනෙහී''ති ච ''ඵුස්ස ඵුස්සා''ති ච ඵස්සසීසෙන දෙසනා කතාති. **ඵස්සායතනාදීනීති ආදි**-සද්දෙන ''ඵුස්ස ඵුස්සා''ති වචනං සඞ්ගණ්හාති.

''කිඤ්චාපි''තිආදිනා සද්දමත්තතො චොදනාලෙසං දස්සෙත්වා **''තථාපි''**තිආදිනා අත්ථතො තං පරිහරති. න ආයතනානි ඵුසන්ති රූපානමනාරම්මණභාවතො. ඵස්සො අරූපධම්මො විසමානො එකදෙසෙන ආරම්මණං අනල්ලියමානොපි ඵුසනාකාරෙන පවත්තො ඵුසන්තො විය හොතීති ආහ **''ඵස්සොව තං තං ආරම්මණං ඵුසතී''**ති. තෙනෙව සො ''ඵුසනලක්ඛණො, සඞ්ඝට්ටනරසො''ති ච වුච්චති. ''ඡහි ඵස්සායතනෙහි ඵුස්ස ඵුස්සා''ති අඵුසනකිච්චානිපි නිස්සිතවොහාරෙන ඵුසනකිච්චානි කත්වා දස්සනමෙව ඵස්සෙ උපනික්ඛිපනං නාම යථා ''මඤ්චා ඝොසන්තී''ති. **උපනික්ඛිපිත්වාති** හි ඵුසනකිච්චාරොපනවසෙන ඵස්සස්මිං පවෙසෙත්වාති අත්ථො. ඵස්සගතිකානි කත්වා ඵස්සූපචාරං ආරොපෙත්වාති වුත්තං හොති. උපචාරො නාම වොහාරමත්තං, න තෙන අත්ථසිද්ධි අතංසභාවතො. අත්ථසිජ්ඣනකො පන තංසභාවොයෙව අත්ථො ගහෙතබ්බොති දස්සෙතුං **''තස්මා''**තිආදිමාහ. යථාහු –

> ''අත්ථඤ්හි නාථො සරණං අවොච,
> න බ්‍යඤ්ජනං ලොකහිතො මහෙසී''ති.

අත්තනො පච්චයභූතානං ඡන්නං ඵස්සානං වසෙන චක්ඛුසම්ඵස්සජා යාව මනොසම්ඵස්සජාති සඞ්ඛෙපතො ඡබ්බිධං සන්ධාය **''ඡඵස්සායතනසම්භවා වෙදනා''**ති වුත්තං. විත්ථාරතො පන –

> ''ඵස්සතො ඡබ්බිධාපෙතා, උපවිචාරභෙදතො;
> තිධා නිස්සිතතො ද්වීහි, තිධා කාලෙන වඩ්ඪිතා''ති. –

අට්ඨසතපරියායෙ වුත්තනයෙන අට්ඨසතප්පභෙදා. මහාවිහාරවාසිනො චෙත්ථ යථා විඤ්ඤාණං නාමරූපං සළායතනං , එවං ඵස්සං, වෙදනඤ්ච පච්චයපච්චයුප්පන්නම්පි සසන්තතිපරියාපන්නං දීපෙන්තො විපාකමෙව ඉච්ඡන්ති, අඤ්ඤෙ පන යථා තථා වා පච්චයභාවො සති න සක්කා වජ්ජෙතුන්ති සබ්බමෙව ඉච්ඡන්ති. **සාති** යථාවුත්තප්පභෙදා වෙදනා. **රූපතණ්හාදිභෙදායාති** ''සෙට්ඨිපුත්තො බ්‍රාහ්මණපුත්තො''ති පිතුනාමවසෙන විය ආරම්මණනාමවසෙන වුත්තාය රූපතණ්හා යාව ධම්මතණ්හාති සඞ්ඛෙපතො ඡබ්බිධාය. විත්ථාරතො පන –

> ''රූපතණ්හාදිකා කාම-තණ්හාදීහි තිධා පුන;
> සන්තානතො ද්විධා කාල-භෙදෙන ගුණිතා සියු''න්ති. –

එවං වුත්තඅට්ඨසතප්පභෙදාය. **උපනිස්සයකොටියාති** උපනිස්සයසීසෙන. කස්මා පනෙත්ථ උපනිස්සයපච්චයොව උද්ධටො, නනු සුඛා වෙදනා, අදුක්ඛමසුඛා ච තණ්හාය ආරම්මණමත්තආරම්මණාධිපතිආරම්මණූපනිස්සයපකතූපනිස්සයවසෙන චතුධා පච්චයො, දුක්ඛා ච ආරම්මණමත්තපකතූපනිස්සයවසෙන ද්විධාති? සච්චමෙතං, උපනිස්සයෙ එව පන තං සබ්බම්පි අන්තොගධන්ති එවමුද්ධටො. යුත්තං තාව ආරම්මණූපනිස්සයස්ස උපනිස්සයසාමඤ්ඤතො උපනිස්සයෙ අන්තොගධතා, කථං පන ආරම්මණමත්තආරම්මණාධිපතීනං තත්ථ අන්තොගධභාවො සියාති? තෙසම්පි ආරම්මණසාමඤ්ඤතො ආරම්මණූපනිස්සයෙන සඞ්ගහිතත්තා ආරම්මණූපනිස්සයවසමොධානභූතෙව උපනිස්සයෙ එව අන්තොගධතා හොති. එතදත්ථමෙව හි සන්ධාය ''උපනිස්සයෙනා''ති අවත්වා ''උපනිස්සයකොටියා''ති වුත්තං. සිද්ධෙ හි සත්‍යාරම්භො නියමාය වා හොති අත්ථන්තරවිඤ්ඤාපනාය වාති. එවමීදිසෙසු.

චතුබ්බිධස්සාති කාමුපාදානං යාව අත්තවාදුපාදානන්ති චතුබ්බිධස්ස. නනු ච තණ්හාව කාමුපාදානං, කථං සායෙව තස්ස පච්චයො සියාති? සච්චං, පුරිමතණ්හාය පන උපනිස්සයපච්චයෙන පච්ඡිමතණ්හාය දළ්හභාවතො පුරිමායෙව තණ්හා පච්ඡිමාය පච්චයො භවති. තණ්හාදළ්හත්තමෙව හි ''කාමුපාදානං උපායාසො උපකට්ඨා''තිආදීසු විය **උප-**

සද්දස්ස දළ්හත්ථෙ පවත්තනතො. අපිච දුබ්බලා තණ්හා තණ්හායෙව, බලවතී තණ්හා කාමුපාදානං. අථ වා අපත්තවිසයපත්ථනා තණ්හා තමසි චොරානං හත්ථපසාරණං විය, සම්පත්තවිසයග්ගහණං කාමුපාදානං චොරානං හත්ථගතභණ්ඩග්ගහණං විය. අප්පිච්ඡතාපටිපක්ඛා තණ්හා. සන්තුට්ඨිතාපටිපක්ඛං කාමුපාදානං. පරියෙසනදුක්ඛමූලං තණ්හා, ආරක්ඛදුක්ඛමූලං කාමුපාදානං. අයම්පි තෙසං විසෙසො කෙච්චාදවසෙන ආචරියධම්මපාලත්ථෙරෙන (දී. නි. ටී. 1.144) දස්සිතො පුරිමනයස්සෙව විසුද්ධිමග්ගෙ (විසුද්ධි. 1.144) සකවාදභාවෙන වුත්තත්තා.

අසහජාතස්ස උපාදානස්ස උපනිස්සයකොටියා, සහජාතස්ස පන සහජාතකොටියාති යථාලාභමත්ථො ගහෙතබ්බො. තත්ථ අසහජාතා අනන්තරනිරුද්ධා අනන්තරසමනන්තරඅනන්තරූපනිස්සයනත්ථිවිගතාසෙවනපච්චයෙහි ඡධා පච්චයො. ආරම්මණභූතා පන ආරම්මණමත්තආරම්මණාධිපතිආරම්මණූපනිස්සයෙහි තිධා, තං සබ්බම්පි වුත්තනයෙන උපනිස්සයෙනෙව සඞ්ගහෙත්වා **"උපනිස්සයකොටියා"**ති වුත්තං. යස්මා ච තණ්හාය රූපාදීනි අස්සාදෙත්වා කාමෙසු පාතබ්යතං ආපජ්ජති, තස්මා තණ්හා කාමුපාදානස්ස උපනිස්සයකොටියා පච්චයො. තථා රූපාදිභෙදෙ සම්මූළ්හො ''නත්ථි දින්න''න්තිආදිනා (දී. නි. 1.171; ම. නි. 1.445; 2.94-95, 225; 3.91, 116, 136; සං. නි. 3.210; අ. නි. 10.176, 217; ධ. ස. 1221; විභ. 907, 925, 971) මිච්ඡාදස්සනං, සංසාරතො මුච්චිතුකාමො අසුද්ධිමග්ගෙ සුද්ධිමග්ගපරාමසනං, ඛන්ධෙසු අත්තත්තනියගාහභූතං සක්කායදස්සනඤ්ච ගණ්හාති. තස්මා ඉතරෙසම්පි තිණ්ණං තණ්හා උපනිස්සයකොටියා පච්චයොති දට්ඨබ්බං. සහජාතා පන සහජාතඅඤ්ඤමඤ්ඤනිස්සයසම්පයුත්තඅත්ථිඅවිගතහෙතුවසෙන සත්තධා සහජාතානං පච්චයො. තම්පි සබ්බං සහජාතපච්චයෙනෙව සඞ්ගහෙත්වා **"සහජාතකොටියා"**ති වුත්තං.

භවස්සාති කම්මභවස්ස චෙව උපපත්තිභවස්ස ච. තත්ථ චෙතනාදිසඞ්ඛාතං සබ්බං භවගාමිකම්මං කම්මභවො. කාමභවාදිනවවිධො උපපත්තිභවො. තෙසු උපපත්තිභවස්ස චතුබ්බිධම්පි උපාදානං උපපත්තිභවහෙතුභූතස්ස කම්මභවස්ස කාරණභාවතො, තස්ස ච සහායභාවූපගමනතො පකතූපනිස්සයවසෙන පච්චයො. කම්මාරම්මණකරණකාලෙ පන කම්මසහජාතමුපාදානං උපපත්තිභවස්ස ආරම්මණවසෙන පච්චයො. කම්මභවස්ස පන සහජාතස්ස සහජාතමුපාදානං සහජාතඅඤ්ඤමඤ්ඤනිස්සයසම්පයුත්තඅත්ථිඅවිගතවසෙන චෙව හෙතුමග්ගවසෙන ච අනෙකධා පච්චයො. අසහජාතස්ස පන අනන්තරස්ස අසහජාතමුපාදානං අනන්තරසමනන්තරඅනන්තරූපනිස්සයනත්ථිවිගතාසෙවනවසෙන, ඉතරස්ස ච නානන්තරස්ස පකතූපනිස්සයවසෙන, සම්මසනාදිකාලෙසු ආරම්මණාදිවසෙන ච පච්චයො. තත්ථ අනන්තරාදිකෙ උපනිස්සයපච්චයෙ, සහජාතාදිකෙ ච සහජාතපච්චයෙ පක්ඛිපිත්වා තථාති වුත්තං, රූපූපහාරත්ථො වා හෙස අනුකඩ්ඪනත්ථො වා. තෙන හි උපනිස්සයකොටියා චෙව සහජාතකොටියා චාති අත්ථං දස්සෙති.

භවො ජාතියාති එත්ථ **භවොති** කම්මභවො අධිප්පෙතො. සො හි ජාතියා පච්චයො, න උපපත්තිභවො. ජාතියෙව හි උපපත්තිභවොති, සා ච පඨමාභිනිබ්බත්තඛන්ධා. තෙන වුත්තං **"ජාතීති පනෙත්ථ සවිකාරා පඤ්චක්ඛන්ධා දට්ඨබ්බා"**ති, තෙනායං චොදනා නිවත්තිතා ''නනු ජාතිපි භවොයෙව, කථං සො ජාතියා පච්චයො''ති, කථං පනෙතං ජානිතබ්බං ''කම්මභවො ජාතියා පච්චයො''ති චෙ? බාහිරපච්චයසමත්තෙපි කම්මවසෙනෙව හීනපණීතාදිවිසෙසදස්සනතො. යථාහ භගවා ''කම්මං සත්තෙ විභජති යදිදං හීනපණීතතායා''ති (ම. නි. 3.289) **සවිකාරාති** නිබ්බත්තිවිකාරෙන සවිකාරා, න අඤ්ඤෙහි, තෙ ච අත්ථතො උපපත්තිභවොයෙව, සො එව ච තස්ස කාරණං භවිතුමයුත්තො තණ්හාය කාමුපාදානස්ස පච්චයභාවෙ විය පුරිමපච්ඡිමාදිවිසෙසානමසම්භවතො, තස්මා කම්මභවොයෙව උපපත්තිභවසඞ්ඛාතාය ජාතියා කම්මපච්චයෙන චෙව පකතූපනිස්සයපච්චයෙන ච පච්චයොති අත්ථං දස්සෙතුං ''කම්මපච්චයං උපනිස්සයෙනෙව සඞ්ගහෙත්වා උපනිස්සයකොටියා පච්චයො''ති වුත්තං. යස්මා පන ජාතියා සති ජරාමරණං, ජරාමරණාදිනා ඵුට්ඨස්ස ච බාලස්ස සොකාදයො සම්භවන්ති, නාසති, තස්මා ජාතිජරාමරණාදීනං උපනිස්සයවසෙන පච්චයොති ආහ **"ජාති...පෙ.... පච්චයො"**ති විත්ථාරතො අත්ථවිනිච්ඡයස්ස අකතත්තා, සහජාතූපනිස්සයසීසෙනෙව පච්චයවිචාරණාය ච, දස්සිතත්තා, අඞ්ගාදිවිධානස්ස ච අනාමට්ඨත්තා **"අයමෙත්ථ සඞ්ඛෙපො"**තිආදි වුත්තං. මහාවිසයත්තා පටිච්චසමුප්පාදවිචාරණාය නිරවසෙසා අයං කුතො ලද්ධබ්බාති චොදනමපනෙති **"විත්ථාරතො"**තිආදිනා. **"ඉධ පනස්සා"**තිආදිනා පාළියම්පි පටිච්චසමුප්පාදකථා එකදෙසෙනෙව කථිතාති දස්සෙති. තත්ථ **ඉධාති** ඉමස්මිං බ්‍රහ්මජාලෙ. **අස්සාති** පටිච්චසමුප්පාදස්ස. **පයොජනමත්තමෙවාති** දිට්ඨීයා කාරණභූතවෙදනාවසෙන එකදෙසමත්තං පයොජනමෙව. ''මත්තමෙවා''ති හි අවධාරණත්ථෙ පරියායවචනං ''අප්පං වස්සසතං ආයු, ඉදානෙතරහි විජ්ජතී''තිආදීසු විය අඤ්ඤමඤ්ඤත්ථාවබොධනවසෙන සපයොජනත්තා, **මත්ත**-සද්දො වා පමාණෙ, පයොජනසඞ්ඛාතං පමාණමෙව, න තදුත්තරීති අත්ථො. **"මත්ත**-සද්දො අවධාරණෙ **එව**-සද්දො සන්නිට්ඨානෙ''තිපි වදන්ති. එවං සබ්බත්ථ. හොති චෙත්ථ –

> ''මත්තමෙවාති එකත්ථං, මත්තපදං පමාණකෙ;
> මත්තාවධාරණෙ වා, සන්නිට්ඨානම්හි චෙතර''න්ති.

එකදෙසෙනෙවිධ පාළියං කථිතත්තා පටිච්චසමුප්පාදස්ස තථා කථනෙ සද්ධිං උදාහරණෙන කාරණං දස්සෙන්තො **"භගවා හී"**තිආදිමාහ. තෙන ඉමමධිප්පායං දස්සෙති ''වට්ටකථං කථෙන්තො භගවා අවිජ්ජා-තණ්හා-දිට්ඨීනමඤ්ඤතරසීසෙන කථෙසි, තෙසු ඉධ දිට්ඨිසීසෙනෙව කථෙන්තො වෙදනාය දිට්ඨියා බලවකාරණත්තා වෙදනාමූලකං එකදෙසමෙව පටිච්චසමුප්පාදං කථෙසී''ති. එතානි ච සුත්තානි අඞ්ගුත්තරනිකායෙ දසනිපාතෙ (අ. නි.

10.61 වාක්‍යබන්ධෙ) තත්ථ **පුරිමකොටි න පඤ්ඤායතීති** අසුකස්ස නාම සම්මාසම්බුද්ධස්ස, චක්කවත්තිනො වා කාලෙ අවිජ්ජා උප්පන්නා, න තතො පුබ්බෙති එවං අවිජ්ජාය පුරිමො ආදිමරියාදො අප්පටිහතස්ස මම සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණස්සාපි න පඤ්ඤායති තතා මරියාදස්ස අවිජ්ජමානත්තාති අත්ථො. **එවඤ්චෙතන්ති** ඉමිනා මරියාදාභාවෙන අයං අවිජ්ජා කාමං වුච්චති. **අථ ච පනාති** එවං කාලනියමෙන මරියාදාභාවෙන වුච්චමානාපි. **ඉදප්පච්චයාති** ඉමස්මා පඤ්චනීවරණසඞ්ඛාතපච්චයා **අවිජ්ජා** සම්භවතීති එවං ධම්මනියාමෙන අවිජ්ජාය කොටි **පඤ්ඤායතීති** අත්ථො. ''කො චාහාරො අවිජ්ජාය, 'පඤ්ච නීවරණා' තිස්ස වචනීය''න්ති (අ. නි. 10.61) හි තත්ථෙව වුත්තං, ටීකායං පන ''ආසවපච්චයා''ති (දී. නි. ටී. 1.144) ආහ, තං උදාහරණසුත්තෙන න සමෙති. අයං පච්චයො **ඉදප්පච්චයො** ම-කාරස්ස ද-කාරාදෙසවසෙන. සද්දවිදූ පන ''ඊදිසස්ස පයොගස්ස දිස්සනතො ඉද-සද්දොයෙව පකතී''ති වදන්ති, අයුත්තමෙවෙතං වණ්ණවිකාරාදිවසෙන නානාපයොගස්ස දිස්සමානත්තා. යථා හි වණ්ණවිකාරෙන ''අමූ''ති වුත්තෙපි ''අසු''ති දිස්සති, ''ඉමෙසු''ති වුත්තෙපි ''එසු''ති, එවම්ධාපි වණ්ණවිකාරො ච වාක්‍යෙ විය සමාසෙපි ලබ්භතෙව යථා ''ජානිපති තුදම්පතී''ති. කිමෙත්ථ වත්තබ්බං, පභින්නපටිසම්භිදෙන ආයස්මතා මහාකච්චායනත්ථෙරෙන වුත්තමෙව පමාණන්ති දට්ඨබ්බං.

භවතණ්හායාති භවසඤ්ඤොජනභූතාය තණ්හාය. **ඉදප්පච්චයාති** ඉමස්මා අවිජ්ජාපච්චයා. ''කො චාහාරො භවතණ්හාය, 'අවිජ්ජා' තිස්ස වචනීය''න්ති හි වුත්තං. **භවදිට්ඨියාති** සස්සතදිට්ඨියා. **ඉදප්පච්චයාති** ඉධ පන වෙදනාපච්චයාත්වෙව අත්ථො. නනු දිට්ඨියො එව කථෙතබ්බා, කිමත්ථියං පන පටිච්චසමුප්පාදකථනන්ති අනුයොගෙනාහ **''තෙනා''**තිආදි. ඉදං වුත්තං හොති – අනුලොමෙන පටිච්චසමුප්පාදකථා නාම වට්ටකථා, තං කථෙනෙනෙව භගවා එතෙ දිට්ඨිගතිකා යාවිදං මිච්ඡාදස්සනං න පටිනිස්සජ්ජන්ති, තාව ඉමිනා පච්චයපරම්පරෙන වට්ටෙයෙව නිමුජ්ජන්තීති දස්සෙසීති. **ඉතො** භවාදිතො. **එත්ථ** භවාදීසු. එස නයො සෙසපදද්වයෙපි. ඉමිනා අපරියන්තං අපරාපරුප්පත්තිං දස්සෙති. **විපන්නට්ඨාති** විවිධෙන නාසිතා.

විවට්ටකථාදිවණ්ණනා

145. **දිට්ඨිගතිකාධිට්ඨානන්ති** දිට්ඨිගතිකානං මිච්ඡාගාහදස්සනවසෙන අධිට්ඨානභූතං, දිට්ඨිගතිකවසෙන පුග්ගලාධිට්ඨානන්ති වුත්තං හොති. පුග්ගලාධිට්ඨානධම්මදෙසනා හෙසා. **යුත්තයොගභික්ඛුඅධිට්ඨානන්ති** යුත්තයොගානං භික්ඛූනමධිට්ඨානභූතං, භික්ඛුවසෙන පුග්ගලාධිට්ඨානන්ති වුත්තං හොති. **විවට්ටන්ති** වට්ටතො විගතං. **''යෙහී''**තිආදිනා දිට්ඨිගතිකානං මිච්ඡාදස්සනස්ස කාරණභූතාය වෙදනාය පච්චයභූතං හෙට්ඨා වුත්තමෙව ඵස්සායතනමිධ ගහිතං දෙසනාකුසලෙන භගවතාති දස්සෙති. **වෙදනාකම්මට්ඨානෙති** ''වෙදනානං සමුදය''න්තිආදිකං ඉමං පාළිං සන්ධාය වුත්තං. කිඤ්චිමත්තමෙව විසෙසොති ආහ **''යථා පනා''**තිආදි. න්ති ''ඵස්සසමුදයා, ඵස්සනිරොධා''ති වුත්තං කාරණං. **''ආහාරසමුදයා''**තිආදීසු කබළීකාරො ආහාරො වෙදිතබ්බො. සො හි ''කබළීකාරො ආහාරො ඉමස්ස කායස්ස ආහාරපච්චයෙන පච්චයො''ති (පට්ඨා. 429) **පට්ඨානෙ** වචනතො කම්මසමුට්ඨානානම්පි චක්ඛාදීනං උපත්ථම්භකපච්චයො හොතියෙව. **''නාමරූපසමුදයා''**තිආදීසු වෙදනාදික්ඛන්ධත්තයමෙව නාමං. නනු ච ''නාමරූපපච්චයා සළායතන''න්ති වචනතො සබ්බෙසු ඡසු ඵස්සායතනෙසු ''නාමරූපසමුදයා නාමරූපනිරොධා'' ඉච්චෙව වත්තබ්බං, අථ කස්මා චක්ඛායතනාදීසු ''ආහාරසමුදයා ආහාරනිරොධා''ති වුත්තන්ති? සච්චමෙතං අවිසෙසෙන, ඉධ පන එවම්පි චක්ඛාදීසු සම්භවතීති විසෙසතො දස්සෙතුං තථා වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං.

උත්තරිතරජානනෙනෙව දිට්ඨිගතස්ස ජානනම්පි සිද්ධන්ති කත්වා පාළියමනාගතෙපි **''දිට්ඨිඤ්ච ජානාති''**ති වුත්තං. **සීලසමාධිපඤ්ඤායො** ලොකියලොකුත්තරමිස්සකා, **විමුත්ති** පන ඉධ හෙට්ඨිමා ඵලසමාපත්තියො ''යාව අරහත්තා''ති අග්ගඵලස්ස විසුං වචනතො. පච්චක්ඛානුමානෙන චෙත්ථ පජානනා, තෙනෙවාහ **''බහුස්සුතො ගන්ථධරො භික්ඛු ජානාති''**තිආදි, යථාලාභං වා යොජෙතබ්බං. **දෙසනා පනාති** එත්ථ **පන**-සද්දො අරුචියත්ථො, තෙනිමං දීපෙති – යදිපි අනාගාමිආදයො යථාභූතං පජානන්ති, තථාපි අරහතො උක්කංසගතිවිජානනවසෙන දෙසනා අරහත්තනිකූටෙන නිට්ඨාපිතාති. සුවණ්ණගෙහො විය රතනමයකණ්ණිකාය දෙසනා අරහත්තකණ්ණිකාය නිට්ඨාපිතාති අත්ථො. එත්ථ ච ''යතො ඛො…පෙ…. පජානාති''ති එතෙන ධම්මස්ස නියානිකභාවෙන සද්ධිං සඞ්ඝස්ස සුප්පටිපත්තිං දස්සෙති, තෙනෙව අට්ඨකථායං ''කො එවං ජානාතීති? ඛීණාසවො ජානාති, යාව ආරද්ධවිපස්සකො ජානාති''ති පරිපුණ්ණං කත්වා භික්ඛුසඞ්ඝො දස්සිතො, තෙන යදෙතං හෙට්ඨා වුත්තං ''භික්ඛුසඞ්ඝවසෙනාපි දීපෙතු''න්ති (දී. නි. අට්ඨ. 1.8), තං යථාරුතවසෙනෙව දීපිතං හොතීති දට්ඨබ්බං.

146. **''දෙසනාජාලවිමුත්තො දිට්ඨිගතිකො නාම නත්ථී''**ති දස්සනං දෙසනාය කෙවලපරිපුණ්ණතං ඤාපෙතුන්ති වෙදිතබ්බං. අන්තො ජාලස්සාති **අන්තොජාලං,** දබ්බපවෙසනවසෙන අන්තොජාලෙ අකතාපි තන්නිස්සිතවාදප්පවෙසනවසෙන කතාති **අන්තොජාලීකතා,** අන්තො ජාලස්ස තිට්ඨන්තීති වා **අන්තොජාලා,** දබ්බවසෙන අනන්තොජාලාපි තන්නිස්සිතවාදවසෙන අන්තොජාලා කතාති **අන්තොජාලීකතා.** අභූතතබ්භාවෙ කරාසභූයොගෙ විකාරවාචකතො ඊපච්චයො, අන්තසරස්ස වා ඊකාරාදෙසොති සද්දවිදූ යථා ''ධවලීකාරො, කබළීකාරො''ති (සං. නි. 1.181), ඉමමත්ථං දස්සෙතුං **''ඉමස්සා''**තිආදි වුත්තං. නිස්සිතා අවසිතාව හුත්වා උම්මුජ්ජමානා උම්මුජ්ජන්තීති අත්ථො. **මාන**-සද්දො චෙත්ථ භාවෙනභාවලක්ඛණත්ථො අප්පහීනෙන උම්මුජ්ජනභාවෙන පුන උම්මුජ්ජනභාවස්ස ලක්ඛිතත්තා, තථා **''ඔසීදන්තා''**තිආදීසුපි **අන්ත**-සද්දො. උම්මුජ්ජනෙනෙව

අවුත්තස්සාපි නිමුජ්ජනස්ස ගහණන්ති දස්සෙති **"ඔසීදන්තා"**තිආදිනා. තත්ථ අපායූපපත්තිවසෙන අධො ඔසීදනං, සම්පත්තිභවවසෙන උද්ධමුග්ගමනං. තථා පරිත්තභූමිමහග්ගතභූමිවසෙන, දිට්ඨියා ඔලීනතාතිධාවනවසෙන, පුබ්බන්තානුදිට්ඨිඅපරන්තානුදිට්ඨිවසෙන ච යථාක්කමං යොජෙතබ්බං. **පරියාපන්නාති** අන්තොගධා. තබ්භාවො ච තදාබද්ධෙනාති වුත්තං **"එතෙන ආබද්ධා"**ති. **"න හෙත්ථ"**තිආදිනා යථාවුත්තපාළියා ආපන්නත්ථං දස්සෙති.

ඉදානි උපමාසංසන්දනමාහ **"කෙවට්ටො විය"**තිආදිනා. කෙ උදකෙ වට්ටති පරිවරතීති **කෙවට්ටො,** මච්ඡබන්ධො. කාමං කෙවට්ටන්තෙවාසීපි පාළියං වුත්තො, සො පන තදනුගතිකොවාති තථා වුත්තං. **දසසහස්සිලොකධාතූති** ජාතික්ඛෙත්තං සන්ධායාහ තත්ථෙව පටිවෙධසම්භවතො, අඤ්ඤෙසඤ්ච තග්ගහණෙනෙව ගහිතත්තා. අඤ්ඤත්ථාපි හි දිට්ඨිගතිකා එත්ථ පරියාපන්නා අන්තොජාලීකතාව. **ඔළාරිකාති** පාකටභාවෙන ථූලා. **තස්සාති** පරිත්තොදකස්ස.

147. **"සබ්බදිට්ඨීනං සඞ්ගහිතත්තා"**ති එතෙන වාදසඞ්ගහණෙන පුග්ගලසඞ්ගහොති දස්සෙති. **අත්තනො...පෙ. ... දස්සෙන්තොති** දෙසනාකුසලතාය යථාවුත්තෙසු දිට්ඨිගතිකානං උම්මුජ්ජනනිමුජ්ජනට්ඨානභූතෙසු කත්ථචිපි භවාදීසු අත්තනො අනවරොධභාවං දස්සෙන්තො. **නයන්තීති** සත්තෙ ඉච්ඡිතට්ඨානමාවහන්ති, තං පන තථාආකඩ්ඪනවසෙනාති ආහ **"ගීවාය"**තිආදි. **"නෙත්තිසදිසතාය"**ති ඉමිනා සදිසවොහාරං, උපමාතද්ධිතං වා දස්සෙති. **"සා හී"**තිආදි සදිසතාවිභාවනා. **ගීවායාති** එත්ථ මහාජනානන්ති සම්බන්ධීනිද්දෙසො **නෙතීති** එත්ථාපි කම්මභාවෙන සම්බජ්ඣිතබ්බො නී-සද්දස්ස ද්විකම්මිකත්තා, ආඛ්‍යාතපයොගෙ ච බහුලං සාමිවචනස්ස කත්තුකම්මත්ථජොතකත්තා. **අස්සාති** අනෙන භගවතා, සා භවනෙත්ති උච්ඡින්නාති සම්බන්ධො. **පුන අප්පටිසන්ධිකභාවාති** සාමත්ථියත්ථමාහ. ජීවිතපරියාදානෙ වුත්තෙයෙව හි පුන අප්පටිසන්ධිකභාවො වුත්තො නාම තස්සෙව අදස්සනස්ස පධානකාරණත්තා. **"න දක්ඛන්තී"**ති එත්ථ අනාගතවචනවසෙන පදසිද්ධි ''යත්‍ර හි නාම සාවකො එවරූපං ඤස්සති වා දක්ඛති වා සක්ඛිං වා කරිස්සතී''තිආදීසු (පාරා. 228; සං. නි. 2.202) වියාති දස්සෙති **"න දක්ඛිස්සන්තී"**ති ඉමිනා. කිං වුත්තං හොතීති ආහ **"අපණ්ණත්තිකභාවං ගමිස්සන්තී"**ති. **අපණ්ණත්තිකභාවන්ති** ච ධරමානකපණ්ණත්තියා එව අපණ්ණත්තිකභාවං, අතීතපණ්ණත්තියා පන තථාගතපණ්ණත්ති යාව සාසනන්තරධානා, තතො උද්ධම්පි අඤ්ඤබුද්ධුප්පාදෙසු පවත්තති එව යථා අධුනා විපස්සිආදීනං. තථා හි වක්ඛති ''වොහාරමත්තමෙව භවිස්සතී''ති (දී. නි. අට්ඨ. 1.147) පඤ්ඤාය වෙත්ථ පණ්ණාදෙසොති නෙරුත්තිකා.

කායොති අත්තභාවො, යො රූපාරූපධම්මසමූහො. එවඤ්හිස්ස අම්බරුක්ඛසදිසතා, තදවයවානඤ්ච රූපක්ඛන්ධචක්ඛායතනචක්ඛුධාතාදීනං අම්බපක්කසදිසතා යුජ්ජති. **තන්ති** කායං. **පඤ්චපක්කද්වාදසපක්කඅට්ඨාරසපක්කපරිමාණාති** පඤ්චපක්කපරිමාණා එකා, ද්වාදසපක්කපරිමාණා එකා, අට්ඨාරසපක්කපරිමාණා එකාති තිවිධා පක්කම්බඵලපිණ්ඩී විය. පිණ්ඩො එතස්සාති **පිණ්ඩි,** ථවකො. **තදන්වයානීති** වණ්ටානුගතානි, තෙනාහ **"තංයෙව වණ්ටං අනුගතානී"**ති.

මණ්ඩූකකණ්ටකවිසසම්ඵස්සන්ති විසවන්තස්ස භෙකවිසෙසස්ස කණ්ටකෙන, තදඤ්ඤෙන ච විසෙන සම්ඵස්සං, මණ්ඩූකකණ්ටකෙ විජ්ජමානස්ස විසස්ස සම්ඵස්සං වා. සකණ්ටකො ජලචාරී සත්තො ඉධ මණ්ඩූකො නාම, යො ''පාසාණකච්ඡපො''ති වොහරන්ති, තස්ස නඞ්ගුට්ඨෙ අග්ගකොටියං ඨිතො කණ්ටකොතිපි වදන්ති. එකං විසමච්ඡකණ්ටකන්තිපි එකෙ. **කිරාති** අනුස්සවනත්ථෙ නිපාතො. එත්ථ ච වණ්ටච්ඡෙදෙ වණ්ටූපනිබන්ධානං අම්බපක්කානං අම්බරුක්ඛතො විච්ඡෙදො විය භවනෙත්තිච්ඡෙදෙ තදුපනිබන්ධානං ඛන්ධාදීනං සන්තානතො විච්ඡෙදොති එත්තාවතාව පාළියමාගතං ඔපම්මං, තදවසෙසං පන අත්ථතො ලද්ධමෙවාති දට්ඨබ්බං.

148. බුද්ධබලන්ති බුද්ධානං ඤාණබලං. **කථීතසුත්තස්ස නාමාති** එත්ථ **නාම**-සද්දො සම්භාවනෙ නිපාතො, තෙන ''එවම්පි නාම කථිතසුත්තස්සා''ති වුත්තනයෙන සුත්තස්ස ගුණං සම්භාවෙති. **හන්දාති** වොස්සග්ගත්ථෙ. තෙන හි අධුනාව ගණ්හාපෙස්සාමි. න පපඤ්චං කරිස්සාමීති වොස්සග්ගං කරොති.

ධම්මපරියායෙති ධම්මදෙසනාසඞ්ඛාතාය පාළියා. **ඉධත්ථොති** දිට්ඨධම්මහිතං. **පරත්ථොති** සම්පරායහිතං, තදුභයත්ථො වා. භාසිතත්ථොපි යුජ්ජති ''ධම්මජාල''න්ති එත්ථ තන්තිධම්මස්ස ගහිතත්තා. **ඉහාති** ඉධ සාසනෙ. නන්ති නිපාතමත්තං ''න නං සුතො සමණො ගොතමො''තිආදීසු විය. න්ති **ධම්මාති** පාළිධම්මා. සබ්බෙන සබ්බං සඞ්ගණ්හනතො අත්ථසඞ්ඛාතං ජාලමෙත්ථාති **අත්ථජාලං.** තථා **ධම්මජාලං බ්‍රහ්මජාලං දිට්ඨිජාලන්ති** එත්ථාපි. සඞ්ගාමං විජිනාති එතෙනාති **සඞ්ගාමවිජයො,** සඞ්ගාමො චෙත්ථ පඤ්චහි මාරෙහි සමාගමනං අභියුජ්ඣනන්ති ආහ **"දෙවපුත්තමාරම්පී"**තිආදි. අත්ථසම්පත්තියා හි **අත්ථජාලං.** බ්‍යඤ්ජනසම්පත්තියා, සීලාදිඅනවජ්ජධම්මනිද්දෙසතො ච **ධම්මජාලං.** සෙට්ඨට්ඨෙන බ්‍රහ්මභූතානං මග්ගඵලනිබ්බානානං විභත්තත්තා **බ්‍රහ්මජාලං.** දිට්ඨිවිවෙචනමුඛෙන සුඤ්ඤතාපකාසනෙන සම්මාදිට්ඨියා විභත්තත්තා **දිට්ඨිජාලං.** තිත්ථියවාදනිම්මද්දනුපායත්තා **අනුත්තරො සඞ්ගාමවිජයොති** එවම්පෙත්ථ අත්ථයොජනා වෙදිතබ්බා.

නිදානාවසානතොති ''අථ භගවා අනුප්පත්තො''ති වචනසඞ්ඛාතනිදානපරියොසානතො. මරියාදාවධිවචනඤ්හෙතං. අපිච **නිදානාවසානතොති** නිදානපරියොසානෙ වුත්තත්තා නිදානාවසානභූතතො ''මමං වා

භික්ඛවෙ, පරෙ අවණ්ණං භාසෙය්‍යු''න්තිආදි (දී. නි. 1.5, 6) වචනතො. ආභිවිධිඅවධිවචනඤ්හෙතං. ඉදඤ්ච **''අවොචා''**ති කිරියාසම්බන්ධෙන වුත්තං. ''නිදානෙන ආදිකල්‍යාණ''න්ති වචනතො පන නිදානම්පි නිගමනං විය සුත්තපරියාපන්නමෙව. **අලබ්භ…පෙ…. ගම්භීරන්ති** සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණස්ස විසෙසනං.

149. යථා අනත්තමනා අත්තනො අනත්ථචරතාය පරමනා වෙරිමනා නාම හොන්ති, යථාහ ධම්මරාජා **ධම්මපදෙ, උදානෙ** ච –

''දිසො දිසං යං තං කයිරා, වෙරී වා පන වෙරිනං;
මිච්ඡාපණිහිතං චිත්තං, පාපියො නං තතො කරෙ''ති. (ධ. ප. 42; උදා. 33);

න එවමිමෙ අනත්තමනා, ඉමෙ පන අත්තනො අත්ථචරතාය **අත්තමනා** නාම හොන්තීති ආහ **''සකමනා''**ති. සකමනතා ච පීතියා ගහිතචිත්තත්තාති දස්සෙති **''බුද්ධගතායා''**තිආදිනා.

අයං පන අට්ඨකථාතො අපරො නයො – **අත්තමනාති** සමත්තමනා, ඉමාය දෙසනාය පරිපුණ්ණමනසඞ්කප්පාති අත්ථො. **දෙසනාවිලාසො** දෙසනාය විජම්භනං, තඤ්ච දෙසනාකිච්චනිප්ඵාදකං සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණමෙව. කරවීකස්ස රුතමිව මඤ්ජුමධුරස්සරො යස්සාති **කරවීකරුතමඤ්ජූ,** තෙන. **අමතාභිසෙකසදිසෙනාති** කායචිත්තදරථවූපසමකං සබ්බසම්භාරාභිසඞ්ඛතං උදකං දීඝායුකතාසංවත්තනතො **අමතං** නාම. තෙනාභිසෙකසදිසෙන. බ්‍රහ්මුනො සරො විය අට්ඨඞ්ගසමන්නාගතො සරො යස්සාති**බ්‍රහ්මස්සරො,** තෙන. **අභිනන්දතීති** තණ්හායති, තෙනාහ **''තණ්හායම්පි ආගතො''**ති. අනෙකත්ථත්තා ධාතූනං **අභිනන්දන්තීති** උපගච්ඡන්ති සෙවන්තීති අත්ථොති ආහ **''උපගමනෙපී''**ති.

තථා **අභිනන්දන්තීති** සම්පටිච්ඡන්තීති අත්ථමාහ **''සම්පටිච්ඡනෙපී''**ති. **අභිනන්දිත්වාති** වුත්තොයෙවත්ථො **''අනුමොදිත්වා''**ති ඉමිනා පකාසිතොති සන්ධාය **''අනුමොදනෙපී''**ති වුත්තං.

ඉමමෙවත්ථං ගාථාබන්ධවසෙන දස්සෙතුං **''සුභාසිත''**න්තිආදිමාහ. තත්ථ සද්දතො **සුභාසිතං,** අත්ථතො **සුලපිතං.** සීලප්පකාසනෙන වා සුභාසිතං, සුඤ්ඤතාපකාසනෙන **සුලපිතං.** දිට්ඨිවිභජනෙන වා **සුභාසිතං,** තන්නිබ්බෙඨකසබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණවිභජනෙන **සුලපිතං.** එවං අවණ්ණවණ්ණනිසෙධනාදීහිපි ඉධ දස්සිතප්පකාරෙහි යොජෙතබ්බං. **තාදිනොති** ඉට්ඨානිට්ඨෙසු සමපෙක්ඛනාදීහි පඤ්චහි කාරණෙහි තාදිභූතස්ස. ඉමස්ස පදස්ස විත්ථාරො ''ඉට්ඨානිට්ඨෙ තාදී, චත්තාවීති තාදී, වන්තාවීති තාදී''තිආදිනා (මහානි. 38) **මහානිද්දෙසෙ** වුත්තො, සො උපරි අට්ඨකථායම්පි ආවිභවිස්සති. කිඤ්චාපි ''කතමඤ්ච තං භික්ඛවෙ''තිආදිනා (දී. නි. 1.7) තත්ථ තත්ථ පවත්තාය කථෙතුකම්‍යතාපුච්ඡාය විස්සජ්ජනවසෙන වුත්තත්තා ඉදං සුත්තං වෙය්‍යාකරණං නාම භවති. බ්‍යාකරණමෙව හි වෙය්‍යාකරණං, තථාපි පුච්ඡාවිස්සජ්ජනාවසෙන පවත්තං සුත්තං සගාථකං චෙ, ගෙය්‍යං නාම භවති. නිග්ගාථකං, චෙ අඞ්ගන්තරහෙතුරහිතඤ්ච, වෙය්‍යාකරණං නාම. ඉති පුච්ඡාවිස්සජ්ජනාවසෙන පවත්තස්සාපි ගෙය්‍යාසාධාරණතො, අඞ්ගන්තරහෙතුරහිතස්ස ච නිග්ගාථකභාවස්සෙව අනඤ්ඤසාධාරණතො පුච්ඡාවිස්සජ්ජනභාවමනපෙක්ඛිත්වා නිග්ගාථකභාවමෙව වෙය්‍යාකරණහෙතුතාය දස්සෙන්තො **''නිග්ගාථකත්තා හි ඉදං වෙය්‍යාකරණ''**න්ති ආහ.

කස්මාති චොදනං සොධෙති **''භඤ්ඤමානෙති හි වුත්ත''**න්ති ඉමිනා. උභයසම්බන්ධපදඤ්හෙතං හෙට්ඨා, උපරි ච සම්බජ්ඣනතො. ඉදං වුත්තං හොති – ''භඤ්ඤමානෙ''ති වත්තමානකාලවසෙන වුත්තත්තා න කෙවලං සුත්තපරියොසානෙයෙව, අථ ඛො ද්වාසට්ඨියා ඨානෙසු අකම්පිත්ථාති වෙදිතබ්බාති. යදෙවං සකලෙපි ඉමස්මිං සුත්තෙ භඤ්ඤමානෙ අකම්පිත්ථාති අත්ථොයෙව සම්භවති, න පන තස්ස තස්ස දිට්ඨිගතස්ස පරියොසානෙ පරියොසානෙති අත්ථොති? නායමනුයොගො කත්ථචිපි න පවිසති සම්භවමත්තෙනෙව අනුයුඤ්ජනතො, අයං පන අත්ථො න සම්භවමත්තෙනෙව වුත්තො, අථ ඛො දෙසනාකාලෙ කම්පනාකාරෙනෙව ආචරියපරම්පරාභතෙන. තෙනෙව හි ආකාරෙනායමත්ථො සඞ්ගීතිමාරුළ්හො, තථාරුළ්හනයෙනෙව ච සඞ්ගහකාරෙන වුත්තොති නිට්ඨමෙත්ථ ගන්තබ්බං, ඉතරථා අතක්කාවචරස්ස ඉමස්සත්ථස්ස තක්කපරියාහතකථනං අනුපපන්නං සියාති. එවමීදිසෙසු. **''ධාතුක්ඛොභෙනා''**තිආදීසු අත්ථො **මහාපරිනිබ්බානසුත්තවණ්ණනාය** (දී. නි. අට්ඨ. 2.171) ගහෙතබ්බො.

අපරෙසුපීති එත්ථ **පි**-සද්දෙන පාරමීපච්චයනං සම්පිණ්ඩෙති. වුත්තඤ්හි **බුද්ධවංසෙ** –

''ඉමෙ ධම්මෙ සම්මසතො, සභාවසරසලක්ඛණෙ;
ධම්මතෙජෙන වසුධා, දසසහස්සී පකම්පථා''ති. (බු. වං. 166);

තථා සාසනපතිට්ඨානන්තරධානාදයොපි. තත්ථ සාසනපතිට්ඨානෙ තාව භගවතො වෙළුවනපටිග්ගහණෙ, මහාමහින්දත්ථෙරස්ස මහාමෙඝවනපටිග්ගහණෙ, මහාඅරිට්ඨත්ථෙරස්ස විනයපිටකසජ්ඣායනෙති එවමාදීසු සාසනස්ස මූලානි ඔතිණ්ණානීති පීතිවසං ගතා නච්චන්තා විය අයං මහාපථවී කම්පිත්ථ. සාසනන්තරධානෙ පන ''අහො ඊදිසස්ස සද්ධම්මස්ස අන්තරධාන''න්ති දොමනස්සප්පත්තා විය යථා තං කස්සපස්ස භගවතො සාසනන්තරධානෙ. වුත්තඤ්හෙතම**පදානෙ** –

‘‘තදායං පථවී සබ්බා, අචලා සා චලාචලා;
සාගරො ච සසොකොව, විනදී කරුණං ගිර’’න්ති. (අප. 2.54.131);

බොධිමණ්ඩූපසඞ්කමනෙති විසාඛාපුණ්ණමදිවසෙ පඨමං බොධිමණ්ඩූපසඞ්කමනෙ. **පංසුකූලග්ගහණෙ**ති පුණ්ණං නාම දාසිං පාරුපිත්වා ආමකසුසානෙ ඡඩ්ඩිතස්ස සාණමයපංසුකූලස්ස තුම්බමත්තෙ පාණෙ විධුනිත්වා මහාඅරියවංසෙ ඨත්වා ගහණෙ. **පංසුකූලධොවනෙ**ති තස්සෙව පංසුකූලස්ස ධොවනෙ. **කාළකාරාමසුත්තං** (අ. නි. 4.24) අඞ්ගුත්තරාගමෙ චතුක්කනිපාතෙ. **ගොතමකසුත්තම්**පි (අ. නි. 3.176) තත්ථෙව තිකනිපාතෙ. **වීරියබලෙනා**ති මහාභිනික්ඛමනෙ චක්කවත්තිසිරිපරිච්චාගහෙතුභූතවීරියප්පභාවෙන. **බොධිමණ්ඩූපසඞ්කමනෙ** –

‘‘කාමං තචො ච න්හාරු ච, අට්ඨී ච අවසිස්සතු;
උපසුස්සතු නිස්සෙසං, සරීරෙ මංසලොහිත’’න්ති. (ම. නි. 2.184; සං. නි. 2.22, 237; අ. නි. 2.5; 8.13; මහානි. 196; අවිදූරෙනිදානකථා);

වුත්තචතුරඞ්ගසමන්නාගතවීරියානුභාවෙනාති යථාරහමත්ථො වෙදිතබ්බො. **අච්ඡරියවෙගාභිහතා**ති විම්හයාවහකිරියානුභාවසඞ්ඝට්ටිතා. පංසුකූලධොවනෙ භගවතො පුඤ්ඤතෙජෙනාති වදන්ති. පංසුකූලග්ගහණෙ යථා අච්ඡරියවෙගාභිහතාති යුත්තං විය දිස්සති, තං පන කදාචි පවත්තත්තා **‘‘අකාලකම්පනෙනා’’**ති වුත්තං. වෙස්සන්තරජාතකෙ (ජා. 2.22.1655) පන පාරමීපූරණපුඤ්ඤතෙජෙන අනෙකක්ඛත්තුං කම්පිතත්තා අකාලකම්පනං නාම භවති. සක්ඛිනිදස්සනෙ කථෙතබ්බස්ස අත්ථස්සානුරූපතො සක්ඛි විය භවතීති වුත්තං **‘‘සක්ඛිභාවෙනා’’**ති යථා තං මාරවිජයකාලෙ (ජා. අට්ඨ. 1.අවිදූරෙනිදානකථා). **සාධුකාරදානෙනා**ති පකරණානුරූපවසෙන වුත්තං යථා තං ධම්මචක්කප්පවත්තනසඞ්ගීතිකාලාදීසු (සං. නි. 5.1081; මහාව. 13; පටි. ම. 3.301).

‘‘න කෙවල’’න්තිආදිනා අනෙකත්ථපථවීකම්පනදස්සනමුඛෙන ඉමස්ස සුත්තස්ස මහානුභාවතායෙව දස්සිතා. තත්ථ **ජොතිවනෙ**ති නන්දවනෙ. තඤ්හි සාසනස්ස ඤාණාලොකසඞ්ඛාතාය ජොතියා පාතුභූතට්ඨානත්තා ජොතිවනන්ති වුච්චතීති **විනයසංවණ්ණනායං** වුත්තං. **ධම්ම**න්ති අනමතග්ගසුත්තාදිධම්මං. **පාචීනඅම්බලට්ඨිකට්ඨාන**න්ති පාචීනදිසාභාගෙ තරුණම්බරුක්ඛෙන ලක්ඛිතට්ඨානං.

එවන්ති භගවතා දෙසිතකාලාදීසු පථවීකම්පනමතිදිසති. **අනෙකසො**ති අනෙකධා. සයම්භුනා දෙසිතස්ස බ්‍රහ්මජාලස්ස යස්ස සුත්තසෙට්ඨස්සාති යොජනා. **ඉධා**ති ඉමස්මිං සාසනෙ. **යොනිසො**ති මිච්ඡාදිට්ඨිප්පහානසම්මාදිට්ඨිසමාදානාදිනා ඤායෙන උපායෙන පටිපජ්ජන්තූති අත්ථො. අයං තාවෙත්ථ අට්ඨකථාය ලීනත්ථවිභාවනා.

පකරණනයවණ්ණනා

‘‘ඉතො පරං ආචරිය-ධම්මපාලෙන යා කතා;
සමුට්ඨානාදිහාරාදි-විවිධත්ථවිභාවනා.

න සා අම්හෙහුපෙක්ඛෙය්‍යා, අයඤ්හි තබ්බිසොධනා;
තස්මා තම්පි පවක්ඛාම, සොතූනං ඤාණවුඩ්ඪියා.

අයඤ්හි පකරණනයෙන පාළියා අත්ථවණ්ණනා – පකරණනයොති ච තම්බපණ්ණිභාසාය වණ්ණනානයො. ‘‘නෙත්තිපෙටකප්පකරණෙ ධම්මකථිකානං යොජනානයොතිපි වදන්ති’’ති **අභිධම්මටීකායං** වුත්තං. යස්මා පනායං දෙසනාය සමුට්ඨානපයොජනභාජනෙසු, පිණ්ඩත්ථෙසු ච පඨමං නිද්ධාරිතෙසු සුකරා, හොති සුවිඤ්ඤෙය්‍යා ච, තස්මා –

සමුට්ඨානං පයොජනං, භාජනඤ්චාපි පිණ්ඩත්ථං;
නිද්ධාරෙත්වාන පණ්ඩිතො, තතො හාරාදයො සංසෙ.

තත්ථ **සමුට්ඨානං** නාම දෙසනානිදානං, තං සාධාරණමසාධාරණන්ති දුවිධං, තථා සාධාරණම්පි අජ්ඣත්තිකබාහිරතො. තත්ථ සාධාරණං අජ්ඣත්තිකසමුට්ඨානං නාම භගවතො මහාකරුණා. තාය හි සමුස්සාහිතස්ස ලොකනාථස්ස වෙනෙය්‍යානං ධම්මදෙසනාය චිත්තං උදපාදි, තං සන්ධාය වුත්තං ‘‘සත්තෙසු කාරුඤ්ඤතං පටිච්ච බුද්ධචක්ඛුනා ලොකං වොලොකෙසී’’තිආදි. එත්ථ ච තිවිධාවත්ථායපි මහාකරුණාය සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො යාවදෙව සද්ධම්මදෙසනාහත්ථදානෙහි සංසාරමහොඝතො සත්තසන්තාරණත්ථං තදුප්පත්තිතො. යථා ච මහාකරුණා, එවං සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණදසබලඤාණාදයොපි දෙසනාය සාධාරණමජ්ඣත්තිකසමුට්ඨානං නාම. සබ්බඤ්හි ඤෙය්‍යධම්මං තෙසං දෙසෙතබ්බාකාරං, සත්තානං ආසයානුසයාදිකඤ්ච යාථාවතො ජානන්තො භගවා ඨානාට්ඨානාදීසු කොසල්ලෙන වෙනෙය්‍යජ්ඣාසයානුරූපං විචිත්‍රනයදෙසනං පවත්තෙසි. බාහිරං පන සාධාරණසමුට්ඨානං දසසහස්සිමහාබ්‍රහ්මපරිවාරස්ස සහම්පතිබ්‍රහ්මුනො අජ්ඣෙසනං. තදජ්ඣෙසනඤ්හි පති

ධම්මගම්භීරතාපච්චවෙක්ඛණජනිතං අප්පොස්සුක්කතං පටිප්පස්සම්භෙත්වා ධම්මස්සාමී ධම්මදෙසනාය උස්සාහජාතො අහොසි.

අසාධාරණම්පි අජ්ඣත්තිකබාහිරතො දුවිධමෙව. තත්ථ අජ්ඣත්තිකං යාය මහාකරුණාය, යෙන ච දෙසනාඤාණෙන ඉදං සුත්තං පවත්තිතං, තදුභයමෙව. සාමඤ්ඤාවත්ථාය හි සාධාරණම්පි සමානං මහාකරුණාදිවිසෙසාවත්ථාය අසාධාරණං භවති, බාහිරං පන අසාධාරණසමුට්ඨානං වණ්ණාවණ්ණභණනන්ති අට්ඨකථායං වුත්තං. අපිච නින්දාපසංසාසු සත්තානං වෙනෙය්‍යාඝාතානන්දාදිභාවමනාපත්ති. තත්ථ ච අනාදීනවදස්සනං බාහිරමසාධාරණසමුට්ඨානමෙව, තථා නින්දාපසංසාසු පටිපජ්ජනක්කමස්ස, පසංසාවිසයස්ස ච චූළසීලාදිවසෙන අනෙකවිධස්ස සීලස්ස, සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණස්ස ච සස්සතාදිදිට්ඨිට්ඨානෙ, තදුත්තරි ච අප්පටිහතචාරතාය, තථාගතස්ස ච කත්ථචිපි භවාදීසු අපරියාපන්නතාය සත්තානමනවබොධොපි බාහිරමසාධාරණසමුට්ඨානං.

පයොජනම්පි සාධාරණාසාධාරණතො දුවිධං. තත්ථ සාධාරණං අනුපාදාපරිනිබ්බානං විමුත්තිරසත්තා සබ්බායපි භගවතො දෙසනාය, තෙනෙවාහ ''එතදත්ථා කථා, එතදත්ථා මන්තනා''තිආදි (පරි. 366) අසාධාරණං පන බාහිරසමුට්ඨානතො විපරියායෙන වෙදිතබ්බං. නින්දාපසංසාසු හි සත්තානන්වෙනෙය්‍යාඝාතානන්දාදිභාවප්පත්තිආදිකං ඉමිස්සා දෙසනාය ඵලභූතං කාරණභාවෙන ඉමං දෙසනං පයොජෙති. ඵලඤ්හි තදුප්පාදකසත්තියා කාරණං පයොජෙති නාම ඵලෙ සතියෙව තාය සත්තියා කාරණභාවප්පත්තිතො. අථ වා යථාවුත්තං ඵලං ඉමාය දෙසනාය භගවන්තං පයොජෙතීති **ආචරියසාරිපුත්තත්ථෙරෙන** වුත්තං. යඤ්හි දෙසනාය සාධෙතබ්බං ඵලං, තං ආකඞ්ඛිතබ්බත්තා දෙසනාය දෙසකං පයොජෙති නාම. අපිච කුහනලපනාදිනානාවිධමිච්ඡාජීවවිද්ධංසනං, ද්වාසට්ඨිදිට්ඨිජාලවිනිවෙඨනං, දිට්ඨිසීසෙන පච්චයාකාරවිභාවනං, ඡඵස්සායතනවසෙන චතුසච්චකම්මට්ඨානනිද්දෙසො, සබ්බදිට්ඨිගතානං අනවසෙසපරියාදානං, අත්තනො අනුපාදාපරිනිබ්බානදීපනඤ්ච පයොජනමෙව.

භාජනං පන දෙසනාධිට්ඨානං. යෙ හි වණ්ණාවණ්ණනිමිත්තඅනුරොධවිරොධවන්තචිත්තා කුහනාදිවිවිධමිච්ඡාජීවනිරතා සස්සතාදිදිට්ඨිපඞ්කනිමුග්ගා සීලක්ඛන්ධාදීසු අපරිපූරකාරිනො අබුද්ධගුණවිසෙසඤාණා වෙනෙය්‍යා, තෙ ඉමිස්සා දෙසනාය භාජනං.

පිණ්ඩත්ථො පන ඉධ ලබ්භමානපදෙහි, සමුදායෙන ච සුත්තපදෙන යථාසම්භවං සඞ්ගහිතො අත්ථො. ආඝාතාදීනං අකරණීයතාවචනෙන හි දස්සිතං පටිඤ්ඤානුරූපං සමණසඤ්ඤාය නියොජනං, තථා ඛන්තිසොරච්චානුට්ඨානං, බ්‍රහ්මවිහාරභාවනානුයොගො, සද්ධාපඤ්ඤාසමායොගො, සතිසම්පජඤ්ඤාධිට්ඨානං, පටිසඞ්ඛානභාවනාබලසිද්ධි, පරියුට්ඨානානුසයප්පහානං, උභයහිතපටිපත්ති, ලොකධම්මෙහි අනුපලෙපො ච –

පාණාතිපාතාදීහි පටිවිරතිවචනෙන දස්සිතා සීලවිසුද්ධි, තාය ච හිරොත්තප්පසම්පත්ති, මෙත්තාකරුණාසමඞ්ගිතා, වීතික්කමප්පහානං, තදඞ්ගප්පහානං, දුච්චරිතසංකිලෙසප්පහානං, විරතිත්තයසිද්ධි, පියමනාපගරුභාවනීයතානිප්ඵත්ති, ලාභසක්කාරසිලොකසමුදාගමො, සමථවිපස්සනානං අධිට්ඨානභාවො, අකුසලමූලතනුකරණං, කුසලමූලරොපනං, උභයානත්ථදූරීකරණං, පරිසාසු විසාරදතා, අප්පමාදවිහාරො, පරෙහි දුප්පධංසියතා, අවිප්පටිසාරාදිසමඞ්ගිතා ච –

''ගම්භීරා''තිආදිවචනෙහි දස්සිතං ගම්භීරධම්මවිභාවනං, අලබ්භනෙය්‍යපතිට්ඨතා, කප්පානමසඞ්ඛ්‍යෙය්‍යෙනාපි දුල්ලභපාතුභාවතා, සුඛුමෙනපි ඤාණෙන පච්චක්ඛතො පටිවිජ්ඣිතුමසක්කුණෙය්‍යතා, ධම්මන්වයසඞ්ඛාතෙන අනුමානඤාණෙනාපි දුරධිගමනීයතා, පස්සද්ධසබ්බදරථතා, සන්තධම්මවිභාවනං, සොභනපරියොසානතා, අතිත්තිකරභාවො, පධානභාවප්පත්ති, යථාභූතඤාණගොචරතා, සුඛුමසභාවතා, මහාපඤ්ඤාවිභාවනා ච. දිට්ඨිදීපකපදෙහි දස්සිතා සමාසතො සස්සතඋච්ඡෙදදිට්ඨියො ලීනතාතිධාවනවිභාවනං, උභයවිනිබන්ධනිද්දෙසො , මිච්ඡාභිනිවෙසකිත්තනං, කුම්මග්ගපටිපත්තිප්පකාසනං, විපරියෙසග්ගාහඤාපනං, පරාමාසපරිග්ගහො, පුබ්බන්තාපරන්තානුදිට්ඨිපතිට්ඨාපනා, භවවිභවදිට්ඨිවිභාගා, තණ්හාවිජ්ජාපවත්ති, අන්තවානන්තවාදිට්ඨිනිද්දෙසො, අන්තද්වයාවතාරණං, ආසවොඝයොගකිලෙසගන්ථසංයොජනුපාදානවිසෙසවිභජනඤ්ච –

තථා ''වෙදනානං සමුදය''න්තිආදිවචනෙහි දස්සිතා චතුන්නමරියසච්චානං අනුබොධපටිබොධසිද්ධි, වික්ඛම්භනසමුච්ඡෙදප්පහානං තණ්හාවිජ්ජාවිගමො, සද්ධම්මට්ඨිතිනිමිත්තපරිග්ගහො, ආගමාධිගමසම්පත්ති, උභයහිතපටිපත්ති, තිවිධපඤ්ඤාපරිග්ගහො, සතිසම්පජඤ්ඤානුට්ඨානං, සද්ධාපඤ්ඤාසමායොගො, වීරියසමතානුයොජනං, සමථවිපස්සනානිප්ඵත්ති ච –

''අජානතං අපස්සත''න්ති පදෙහි දස්සිතා අවිජ්ජාසිද්ධි, තථා ''තණ්හාගතානං පරිතස්සිතවිප්ඵන්දිත''න්ති පදෙහි තණ්හාසිද්ධි, තදුභයෙන ච නීවරණසඤ්ඤොජනද්වයසිද්ධි, අනමතග්ගසංසාරවට්ටානුපච්ඡෙදො, පුබ්බන්තාහරණාපරන්තානුසන්ධානානි, අතීතපච්චුප්පන්නකාලවසෙන හෙතුවිභාගො, අවිජ්ජාතණ්හානං අඤ්ඤමඤ්ඤානතිවත්තනං, අඤ්ඤමඤ්ඤූපකාරිතා, පඤ්ඤාවිමුත්තිචෙතොවිමුත්තීනං පටිපක්ඛනිද්දෙසො ච –

‘‘තදපි ඵස්සපච්චයා’’ති පදෙන දස්සිතා සස්සතාදිපඤ්ඤාපනස්ස පච්චයාධීනවුත්තිතා, තෙන ච ධම්මානං නිච්චතාපටිසෙධො, අනිච්චතාපතිට්ඨාපනං, පරමත්ථතො කාරකාදිපටික්ඛෙපො, ඵවංධම්මතානිද්දෙසො, සුඤ්ඤතාපකාසනං සමත්ථනිරීහ පච්චයලක්ඛණවිභාවනඤ්ච –

‘‘උච්ඡින්නභවනෙත්තිකො’’තිආදිනා දස්සිතා භගවතො පහානසම්පත්ති, විජ්ජාවිමුත්තිවසීභාවො, සික්ඛත්තයනිප්ඵත්ති, නිබ්බානධාතුද්වයවිභාගො, චතුරධිට්ඨානපරිපූරණං, භවයොනිආදීසු අපරියාපන්නතා ච –

සකලෙන පන සුත්තපදෙන දස්සිතො ඉට්ඨානිට්ඨෙසු භගවතො තාදිභාවො, තත්ථ ච පරෙසං පතිට්ඨාපනං, කුසලධම්මානං ආදිභූතධම්මද්වයනිද්දෙසො සික්ඛත්තයූපදෙසො, අත්තන්තපාදිපුග්ගලචතුක්කසිද්ධි, කණ්හකණ්හවිපාකාදිකම්මචතුක්කවිභාගො, චතුරප්පමඤ්ඤාවිසයනිද්දෙසො, සමුදයත්ථඞ්ගමාදිපඤ්චකස්ස යථාභූතාවබොධො, ඡසාරණීයධම්මවිභාවනා, දසනාථකධම්මපතිට්ඨාපනන්ති ඵවමාදයො යථාසම්භවං සඞ්ගහෙත්වා දස්සෙතබ්බා අත්ථා පිණ්ඩත්ථො.

සොළසහාරවණ්ණනා

දෙසනාහාරවණ්ණනා

ඉදානි නෙත්තියා, පෙටකොපදෙසෙ ච වුත්තනයවසෙන හාරාදීනං නිද්ධාරණං. තත්ථ ‘‘අත්තා, ලොකො’’ති ච දිට්ඨියා අධිට්ඨානභාවෙන, වෙදනාඵස්සායතනාදිමුඛෙන ච ගහිතෙසු පඤ්චසු උපාදානක්ඛන්ධෙසු තණ්හාවජ්ජිතා පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා **දුක්ඛසච්චං.** තණ්හා **සමුදයසච්චං.** තං පන ‘‘පරිතස්සනාගහණෙන තණ්හාගතාන’’න්ති, ‘‘වෙදනාපච්චයා තණ්හා’’ති ච පදෙහි සමුදයග්ගහණෙනඤ්ච පාළියං සරූපෙන ගහිතමෙව. අයං තාව සුත්තන්තනයො.

අභිධම්මෙ පන විභඞ්ගප්පකරණෙ ආගතනයෙන ආඝාතානන්දාදිවචනෙහි, ‘‘ආතප්පමන්වාය’’තිආදිපදෙහි, චිත්තපදොසවචනෙන, සබ්බදිට්ඨිගතිකපදෙහි, කුසලාකුසලග්ගහණෙන, භවග්ගහණෙන, සොකාදිග්ගහණෙන, දිට්ඨිග්ගහණෙන, තත්ථ තත්ථ සමුදයග්ගහණෙන චාති සඞ්ඛෙපතො සබ්බලොකියකුසලාකුසලධම්මවිභාවනපදෙහි ගහිතා ධම්මකිලෙසා **සමුදයසච්චං.** තදුභයෙසමප්පවත්ති **නිරොධසච්චං.** තස්ස පන තත්ථ තත්ථ වෙදනානං අත්ථඞ්ගමනිස්සරණපරියායෙහි පච්චත්තං නිබ්බුතිවචනෙන, අනුපාදාවිමුත්තිවචනෙන ච පාළියං ගහණං වෙදිතබ්බං. නිරොධපජානනා පටිපදා **මග්ගසච්චං.** තස්සපි තත්ථ තත්ථ වෙදනානං සමුදයාදීනි යථාභූතපටිවෙධනාපදෙසෙන ඡන්නං ඵස්සායතනානං සමුදයාදීනි යථාභූතපජානනපරියායෙන, භවනෙත්තියා උච්ඡෙදවචනෙන ච ගහණං වෙදිතබ්බං.

තත්ථ සමුදයෙන **අස්සාදො,** දුක්ඛෙන **ආදීනවො,** මග්ගනිරොධෙහි **නිස්සරණ**න්ති ඵවං චතුසච්චවසෙන, යානි පාළියං සරූපෙනෙව ආගතානි අස්සාදාදීනවනිස්සරණානි, තෙසඤ්ච වසෙන ඉධ අස්සාදාදයො වෙදිතබ්බා. වෙනෙය්‍යානං තාදිභාවාපත්තිආදි **ඵලං.** යඤ්හි දෙසනාය සාධෙතබ්බං හෙට්ඨා වුත්තං පයොජනං. තදෙව ඵලන්ති වුත්තොවායමත්ථො. තදත්ථඤ්හි ඉදං සුත්තං භගවතා දෙසිතං. ආඝාතාදීනමකරණීයතා, ආඝාතාදිඵලස්ස ච අනඤ්ඤසන්තානභාවිතා නින්දාපසංසාසු යථාසභාවං පටිජානනනිබ්බෙඨනානීති ඵවං තංතංපයොජනාධිගමහෙතු **උපායො.** ආඝාතාදීනං කරණපටිසෙධනාදිඅපදෙසෙන අත්ථකාමෙහි තතො චිත්තං සාධුකං රක්ඛිතබ්බන්ති අයං ආණාරහස්ස ධම්මරාජස්ස **ආණත්තී**ති. අයං අස්සාදාදීනවනිස්සරණඵලූපායාණත්තිවසෙන ඡබ්බිධධම්මසන්දස්සනලක්ඛණො **දෙසනාහාරො** නාම. වුත්තඤ්ච –

> ‘‘අස්සාදාදීනවතා , නිස්සරණම්පි ච ඵලං උපායො ච;
> ආණත්තී ච භගවතො, යොගීනං දෙසනාහාරො’’ති.

විචයහාරවණ්ණනා

කප්පනාභාවෙපි වොහාරවසෙන, අනුවාදවසෙන ච ‘‘මම’’න්ති වුත්තං. නියමාභාවතො විකප්පනත්ථං වාග්ගහණං. තංගුණසමඞ්ගිතාය, අභිමුඛීකරණාය ච ‘‘භික්ඛවෙ’’ති ආමන්තනං. අඤ්ඤභාවතො, පටිවිරුද්ධභාවතො ච ‘‘පරෙ’’ති වුත්තං, වණ්ණපටිපක්ඛතො, අවණ්ණනීයතො ච ‘‘අවණ්ණ’’න්ති, බ්‍යත්තිවසෙන, විත්ථාරවසෙන ච ‘‘භාසෙය්‍යු’’න්ති, ධාරණසභාවතො, අධම්මපටිපක්ඛතො ච ‘‘ධම්මස්සා’’ති, දිට්ඨිසීලෙහි සංහතභාවතො, කිලෙසානං සඞ්ඝාතකරණතො ච ‘‘සඞ්ඝස්සා’’ති, වුත්තපටිනිද්දෙසතො, වචනුපන්‍යාසතො ච ‘‘තත්‍රා’’ති, සම්මුඛීභාවතො, පුථුභාවතො ච ‘‘තුම්හෙහී’’ති, චිත්තස්ස හනනතො, ආරම්මණාභිඝාතතො ච ‘‘ආඝාතො’’ති, ආරම්මණෙ සඞ්කොචවුත්තියා අනභිමුඛතාය, අතුට්ඨාකාරතාය ච ‘‘අප්පච්චයො’’ති, ආරම්මණචින්තනතො, නිස්සයතො ච ‘‘චෙතසො’’ති, අත්ථස්ස අසාධනතො, අනු අනු අනත්ථසාධනතො ච ‘‘අනභිරද්ධී’’ති, කාරණානරහත්තා, සත්ථුසාසනෙ

යීතෙහි කාතුමසක්කුණෙය්‍යත්තා ච ‘‘න කරණීයා’’ති වුත්තං. එවං තස්මිං තස්මිං අධිප්පෙතත්ථෙ පවත්තතානිදස්සනෙන, අත්ථසො ච –

මමන්ති සාමිනිද්දිට්ඨං සබ්බනාමපදං. වාති විකප්පනනිද්දිට්ඨං නිපාතපදං. භික්ඛවෙති ආලපනනිද්දිට්ඨං නාමපදං. පරෙති කත්තුනිද්දිට්ඨං නාමපදං. අවණ්ණන්ති කම්මනිද්දිට්ඨං නාමපදං. භාසෙය්‍යුන්ති කිරියානිද්දිට්ඨං ආඛ්‍යාතපදං. ධම්මස්ස, සඞ්ඝස්සාති ච සාමිනිද්දිට්ඨං නාමපදං. තත්‍රාති ආධාරනිද්දිට්ඨං සබ්බනාමපදං. තුම්හෙහීති කත්තුනිද්දිට්ඨං සබ්බනාමපදං. **න**-ඉති පටිසෙධනිද්දිට්ඨං නිපාතපදං. ආඝාතො, අප්පච්චයො, අනභිරද්ධීති ච කම්මනිද්දිට්ඨං නාමපදං. චෙතසොති සාමිනිද්දිට්ඨං නාමපදං. කරණීයාති කිරියානිද්දිට්ඨං නාමපදන්ති. එවං තස්ස තස්ස පදස්ස විසෙසතානිදස්සනෙන, බ්‍යඤ්ජනසො ච විචයනං **පදවිචයො.** අතිවිත්ථාරභයෙන පන සක්කායෙව අට්ඨකථං, තස්සා ච ලීනත්ථවිභාවනං අනුගන්ත්වා අයමත්ථො විඤ්ඤූනා විභාවෙතුන්ති න විත්ථාරයිම්හ.

‘‘තත්‍ර චෙ තුම්හෙ අස්සථ කුපිතා වා අනත්තමනා වා, අපි නු තුම්හෙ පරෙසං සුභාසිතං දුබ්භාසිතං ආජානෙය්‍යාථා’’ති අයං **අනුමතිපුච්ඡා.** සත්තාධිට්ඨානා, අනෙකාධිට්ඨානා, පරමත්ථවිසයා, පච්චුප්පන්නවිසයාති එවං සබ්බත්ථ යථාසම්භවං පුච්ඡාවිචයනං **පුච්ඡාවිචයො.** ‘‘නො හෙතං භන්තෙ’’ති ඉදං විස්සජ්ජනං එකංසබ්‍යාකරණං, නිරවසෙසං, සඋත්තරං, ලොකියන්ති එවං සබ්බස්සාපි විස්සජ්ජනස්ස යථාරහං විචයනං **විස්සජ්ජනාවිචයො.**

‘‘මමං වා භික්ඛවෙ පරෙ අවණ්ණං භාසෙය්‍යුං…පෙ…. න චෙතසො අනභිරද්ධි කරණීයා’’ති ඉමාය පඨමදෙසනාය ‘‘මමං වා…පෙ…. තුම්හංයෙවස්ස තෙන අන්තරායො’’ති අයං දුතියදෙසනා සංසන්දති. කස්මා? පඨමාය මනොපදොසං නිවාරෙත්වා දුතියාය තත්ථාදීනවස්ස දස්සිතත්තා. තථා ඉමාය දුතියදෙසනාය ‘‘මමං වා…පෙ…. අපි නු තුම්හෙ පරෙසං සුභාසිතං දුබ්භාසිතං ආජානෙය්‍යාථා’’ති අයං තතියදෙසනා සංසන්දති. කස්මා? දුතියාය තත්ථාදීනවං දස්සෙත්වා තතියාය වචනත්ථසල්ලක්ඛණමත්තෙපි අසමත්ථභාවස්ස දස්සිතත්තා. තථා ඉමාය තතියදෙසනාය ‘‘මමං වා…පෙ…. න ච පනෙතං අම්හෙසු සංවිජ්ජතී’’ති අයං චතුත්ථදෙසනා සංසන්දති. කස්මා? තතියාය මනොපදොසං සබ්බථා නිවාරෙත්වා චතුත්ථාය අවණ්ණට්ඨානෙ පටිපජ්ජිතබ්බාකාරස්ස දස්සිතත්තාති ඉමිනා නයෙන පුබ්බෙන අපරං සංසන්දිත්වා විචයනං **පුබ්බාපරවිචයො.** අස්සාදවිචයාදයො වුත්තනයාව. තෙසං ලක්ඛණසන්දස්සනමත්තමෙව හෙත්ථ විසෙසො.

‘‘අපි නු තුම්හෙ පරෙසං සුභාසිතං දුබ්භාසිතං ආජානෙය්‍යාථා’’ති ඉමාය පුච්ඡාය ‘‘නො හෙතං භන්තෙ’’ති අයං විස්සජ්ජනා සමෙති. කුපිතො හි නෙව බුද්ධපච්චෙකබුද්ධඅරියසාවකානං න මාතාපිතූනං න පච්චත්ථිකානං සුභාසිතදුබ්භාසිතස්ස අත්ථං ආජානාති. ‘‘කතමඤ්ච තං භික්ඛවෙ, අප්පමත්තකං…පෙ…. තථාගතස්ස වණ්ණං වදමානො වදෙය්‍යා’’ති ඉමාය පුච්ඡාය ‘‘පාණාතිපාතං පහාය පාණාතිපාතා පටිවිරතො’’තිආදිකා අයං විස්සජ්ජනා සමෙති. භගවා හි අනුත්තරෙන පාණාතිපාතවිරමණාදිගුණෙන සමන්නාගතො, තඤ්ච ඛො සමාධිං, පඤ්ඤඤ්ච උපනිධාය අප්පමත්තකං ඔරමත්තකං සීලමත්තකං. ‘‘කතමෙ ච තෙ භික්ඛවෙ, ධම්මා ගම්භීරා දුද්දසා’’තිආදිකාය පුච්ඡාය ‘‘සන්ති භික්ඛවෙ, එකෙ සමණබ්‍රාහ්මණා පුබ්බන්තකප්පිකා’’තිආදිකා විස්සජ්ජනා සමෙති. සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණගුණා හි අඤ්ඤත්‍ර තථාගතා අඤ්ඤෙසං ඤාණෙන අලබ්භනෙය්‍යපතිට්ඨත්තා ගම්භීරා දුද්දසා දුරනුබොධා සන්තා පණීතා අතක්කාවචරා නිපුණා පණ්ඩිතවෙදනීයාති ඉමිනා නයෙන විස්සජ්ජනාය පුච්ඡානුරූපතාවිචයනමෙව ඉධ සඞ්ගහගාථාය අභාවතො **අනුගීතිවිචයොති.** අයං පදපඤ්හාදිඑකාදසධම්මවිචයනලක්ඛණො **විචයහාරො** නාම. වුත්තඤ්ච ‘‘යං පුච්ඡිතඤ්ච විස්සජ්ජිතඤ්චා’’තිආදි (නෙත්ති. 4.2).

යුත්තිහාරසංවණ්ණනා

මමන්ති සාමිනිද්දෙසො යුජ්ජති සභාවනිරුත්තියා තථාපයොගදිස්සනතො, අවණ්ණස්ස ච තදපෙක්ඛත්තා. වාති විකප්පනත්ථනිද්දෙසො යුජ්ජති නෙපාතිකානමනෙකත්ථත්තා, එත්ථ ච නියමාභාවතො. භික්ඛවෙති ආමන්තනනිද්දෙසො යුජ්ජති තදත්ථෙයෙව එතස්ස පයොගස්ස දිස්සනතො, දෙසකස්ස ච පටිග්ගාහකාපෙක්ඛතොති එවමාදිනා බ්‍යඤ්ජනතො ච –

සබ්බෙන සබ්බං ආඝාතාදීනමකරණං තාදිභාවාය සංවත්තතීති යුජ්ජති ඉට්ඨානිට්ඨෙසු සමප්පවත්තිසබ්භාවතො. යස්මිං සන්තානෙ ආඝාතාදයො උප්පන්නා, තන්නිමිත්තකා අන්තරායා තස්සෙව සම්පත්තිවිබන්ධාය සංවත්තන්තීති යුජ්ජති කම්මානං සන්තානන්තරෙසු අසඞ්කමනතො. චිත්තමභිභවිත්වා උප්පන්නා ආඝාතාදයො සුභාසිතදුබ්භාසිතසල්ලක්ඛණෙපි අසමත්ථතාය සංවත්තන්තීති යුජ්ජති කොධලොභානං අන්ධතමසභාවතො. පාණාතිපාතාදිදුස්සීල්‍යතො වෙරමණී සබ්බසත්තානං පාමොජ්ජපාසංසාය සංවත්තතීති යුජ්ජති සීලසම්පත්තියා මහතො කිත්තිසද්දස්ස අබ්භුග්ගතත්තා. ගම්භීරතාදිවිසෙසයුත්තෙන ගුණෙන තථාගතස්ස වණ්ණනා එකදෙසභූතාපි සකලසබ්බඤ්ඤුගුණග්ගහණාය සංවත්තතීති යුජ්ජති අනඤ්ඤසාධාරණත්තා. තජ්ජාඅයොනිසොමනසිකාරපරික්ඛතානි අධිගමතක්කනානි සස්සතවාදාදිඅභිනිවෙසාය සංවත්තන්තීති යුජ්ජති කප්පනජාලස්ස අසමුග්ඝාටිතත්තා. වෙදනාදීනං අනවබොධෙන වෙදනාපච්චයා තණ්හා වඩ්ඪතීති යුජ්ජති අස්සාදානුපස්සනාසබ්භාවතො, සති ච වෙදයිතභාවෙ (වෙදයිතරාගෙ (දී. නි. ටී. 1.149) තත්ථ අත්තත්තනියගාහො, සස්සතාදිගාහො ච විපරිප්ඵන්දතීති යුජ්ජති කාරණස්ස සන්නිහිතත්තා. තණ්හාපච්චයා හි උපාදානං සම්භවති. සස්සතාදිවාදෙ පඤ්ඤපෙන්තානං, තදනුච්ඡවිකඤ්ච වෙදනං

වෙදයන්තානං ඵස්සො හෙතූති යුජ්ජති විසයින්ද්‍රියවිඤ්ඤාණසඞ්ගතියා විනා තදභාවතො. ඡඵස්සායතනනිමිත්තං වට්ටස්ස අනුපච්ඡෙදොති යුජ්ජති තත්ථ අවිජ්ජාතණ්හානං අප්පහීනත්තා. ඡන්නං ඵස්සායතනානං සමුදයත්ථඞ්ගමාදිපජානනා සබ්බදිට්ඨිගතිකසඤ්ඤං අතිච්ච තිට්ඨතීති යුජ්ජති චතුසච්චපටිවෙධභාවතො. ඉමාහියෙව ද්වාසට්ඨියා සබ්බදිට්ඨිගතානං අන්තොජාලීකතභාවොති යුජ්ජති අකිරියවාදාදීනං, ඉස්සරවාදාදීනඤ්ච තදන්තොගධත්තා, තථා චෙව හෙට්ඨා සංවණ්ණිතං. උච්ඡින්නභවනෙත්තිකො තථාගතස්ස කායොති යුජ්ජති භගවතො අභිනීහාරසම්පත්තියා චතූසු සතිපට්ඨානෙසු ඨත්වා සත්තන්නං බොජ්ඣඞ්ගානං යථාභූතං භාවිතත්තා. කායස්ස භෙදා පරිනිබ්බුතං න දක්ඛන්තීති යුජ්ජති අනුපාදිසෙසනිබ්බානප්පත්තියං රූපාදීසු කස්සචිපි අනවසෙසතොති ඉමිනා නයෙන අත්ථතො ච සුත්තෙ බ්‍යඤ්ජනත්ථානං යුත්තිතාවිභාවනලක්ඛණො **යුත්තිහාරො** නාම යථාහ ‘‘සබ්බෙසං හාරානං, යා භූමී’’තිආදි (නෙත්ති. 4.3).

පදට්ඨානහාරවණ්ණනා

වණ්ණාරහාවණ්ණදුබ්බණ්ණතානාදෙය්‍යවචනතාදි විපත්තීනං පදට්ඨානං. වණ්ණාරහවණ්ණසුබ්බණ්ණතාසද්ධෙය්‍යවචනතාදි සම්පත්තීනං පදට්ඨානං. තථා ආඝාතාදයො නිරයාදිදුක්ඛස්ස පදට්ඨානං. ආඝාතාදීනමකරණං සග්ගසම්පත්තියාදිසබ්බසම්පත්තීනං පදට්ඨානං. පාණාතිපාතාදිපටිවිරති අරියස්ස සීලක්ඛන්ධස්ස පදට්ඨානං, අරියො සීලක්ඛන්ධො අරියස්ස සමාධික්ඛන්ධස්ස පදට්ඨානං. අරියො සමාධික්ඛන්ධො අරියස්ස පඤ්ඤාක්ඛන්ධස්ස පදට්ඨානං. ගම්භීරතාදිවිසෙසයුත්තං භගවතො පටිවෙධප්පකාරඤාණං දෙසනාඤාණස්ස පදට්ඨානං. දෙසනාඤාණං වෙනෙය්‍යානං සකලවට්ටදුක්ඛනිස්සරණස්ස පදට්ඨානං. සබ්බායපි දිට්ඨියා දිට්ඨුපාදානභාවතො සා යථාරහං නවවිධස්සපි භවස්ස පදට්ඨානං. භවො ජාතියා. ජාති ජරාමරණස්ස, සොකාදීනඤ්ච පදට්ඨානං. වෙදනානං යථාභූතං සමුදයත්ථඞ්ගමාදිපටිවෙධනා චතුන්නං අරියසච්චානං අනුබොධපටිවෙධො හොති. තත්ථ අනුබොධො පටිවෙධස්ස පදට්ඨානං. පටිවෙධො චතුබ්බිධස්ස සාමඤ්ඤඵලස්ස පදට්ඨානං. ‘‘අජානතං අපස්සත’’න්ති අවිජ්ජාගහණං. තත්ථ අවිජ්ජා සඞ්ඛාරානං පදට්ඨානං, සඞ්ඛාරා විඤ්ඤාණස්ස. යාව වෙදනා තණ්හාය පදට්ඨානන්ති නෙත්වා තෙසං ‘‘වෙදනාපච්චයා තණ්හා’’තිආදිනා පාළියමාගතනයෙන සම්බජ්ඣිතබ්බං. ‘‘තණ්හාගතානං පරිතස්සිතවිප්ඵන්දිත’’න්ති එත්ථ තණ්හා උපාදානස්ස පදට්ඨානං. ‘‘තදපි ඵස්සපච්චයා’’ති එත්ථ සස්සතාදිපඤ්ඤාපනං පරෙසං මිච්ඡාභිනිවෙසස්ස පදට්ඨානං. මිච්ඡාභිනිවෙසො සද්ධම්මස්සවනසප්පුරිසූපනිස්සයයොනිසොමනසිකාරධම්මානුධම්මපටිපත්තීහි විමුඛතාය අසද්ධම්මස්සවනාදීනඤ්ච පදට්ඨානං. ‘‘අඤ්ඤත්‍ර ඵස්සා’’තිආදීසු ඵස්සො වෙදනාය පදට්ඨානං. ඡ ඵස්සායතනානි ඵස්සස්ස, සකලස්ස ච වට්ටදුක්ඛස්ස පදට්ඨානං. ඡන්නං ඵස්සායතනානං යථාභූතං සමුදයාදිපජානනං නිබ්බිදාය පදට්ඨානං, නිබ්බිදා විරාගස්සාතිආදිනා යාව අනුපාදාපරිනිබ්බානං නෙතබ්බං. භගවතො භවනෙත්තිසමුච්ඡෙදො සබ්බඤ්ඤුතාය පදට්ඨානං, තථා අනුපාදාපරිනිබ්බානස්ස චාති. අයං සුත්තෙ ආගතධම්මානං පදට්ඨානධම්මා, තෙසඤ්ච පදට්ඨානධම්මාති යථාසම්භවං පදට්ඨානධම්මනිද්ධාරණලක්ඛණො **පදට්ඨානහාරො** නාම. වුත්තඤ්හි ‘‘ධම්මං දෙසෙති ජිනො, තස්ස ච ධම්මස්ස යං පදට්ඨාන’’න්තිආදි (නෙත්ති. 4.4).

ලක්ඛණහාරවණ්ණනා

ආඝාතාදිග්ගහණෙන කොධූපනාහමක්ඛපළාසඉස්සාමච්ඡරියසාරම්භපරවම්භනාදීනං සඞ්ගහො පටිඝචිත්තුප්පාදපරියාපන්නතාය එකලක්ඛණත්තා. ආනන්දාදිග්ගහණෙන අභිජ්ඣාවිසමලොභමානාතිමානමදප්පමාදානං සඞ්ගහො ලොභචිත්තුප්පාදපරියාපන්නතාය එකලක්ඛණත්තා. තථා ආඝාතග්ගහණෙන අවසිට්ඨගන්ථනීවරණානං සඞ්ගහො කායගන්ථනීවරණලක්ඛණෙන එකලක්ඛණත්තා. ආනන්දග්ගහණෙන ඵස්සාදීනං සඞ්ගහො සඞ්ඛාරක්ඛන්ධලක්ඛණෙන එකලක්ඛණත්තා. සීලග්ගහණෙන අධිචිත්තාධිපඤ්ඤාසික්ඛානං සඞ්ගහො සික්ඛාලක්ඛණෙන එකලක්ඛණත්තා. දිට්ඨිග්ගහණෙන අවසිට්ඨඋපාදානානං සඞ්ගහො උපාදානලක්ඛණෙන එකලක්ඛණත්තා. ‘‘වෙදනාන’’න්ති එත්ථ වෙදනාග්ගහණෙන අවසිට්ඨඋපාදානක්ඛන්ධානං සඞ්ගහො උපාදානක්ඛන්ධලක්ඛණෙන එකලක්ඛණත්තා. තථා ධම්මායතනධම්මධාතුපරියාපන්නවෙදනාග්ගහණෙන සම්මසනුපගානං සබ්බෙසම්පි ආයතනානං, ධාතූනඤ්ච සඞ්ගහො ආයතනලක්ඛණෙන, ධාතුලක්ඛණෙන ච එකලක්ඛණත්තා. ‘‘අජානතං අපස්සත’’න්ති එත්ථ අවිජ්ජාග්ගහණෙන හෙතුආසවොඝයොගනීවරණාදීනං සඞ්ගහො හෙතාදිලක්ඛණෙන එකලක්ඛණත්තා, තථා ‘‘තණ්හාගතානං පරිතස්සිතවිප්ඵන්දිත’’න්ති එත්ථ තණ්හාග්ගහණෙනපි. ‘‘තදපි ඵස්සපච්චයා’’ති එත්ථ ඵස්සග්ගහණෙන සඤ්ඤාසඞ්ඛාරවිඤ්ඤාණානං සඞ්ගහො විපල්ලාසහෙතුභාවෙන, ඛන්ධලක්ඛණෙන ච එකලක්ඛණත්තා. ඡඵස්සායතනග්ගහණෙන අවසිට්ඨඛන්ධායතනධාතින්ද්‍රියාදීනං සඞ්ගහො ඵස්සුප්පත්තිනිමිත්තතාය, සම්මසනීයභාවෙන ච එකලක්ඛණත්තා. භවනෙත්තිග්ගහණෙන අවිජ්ජාදීනං සංකිලෙසධම්මානං සඞ්ගහො වට්ටහෙතුභාවෙන එකලක්ඛණත්තාති. අයං සුත්තෙ අනාගතෙපි ධම්මෙ එකලක්ඛණතාදිනා ආගතෙ විය නිද්ධාරණලක්ඛණො **ලක්ඛණහාරො** නාම. තථා හි වුත්තං ‘‘වුත්තම්හි එකධම්මෙ, යෙ ධම්මා එකලක්ඛණා’’තිආදි (නෙත්ති. 4.5).

චතුබ්‍යූහහාරවණ්ණනා

මමන්ති අනෙරුත්තපදං, තථා වාති ච. භික්ඛනසීලා භික්ඛූ. පරෙන්තිවිරුද්ධභාවමුපගච්ඡන්තීති පරා, අඤ්ඤත්ථෙ පනෙතං අනෙරුත්තපදන්ති එවමාදිනා **නෙරුත්තං,** තං පන ''එව''න්තිආදිනිදානපදානං, ''මම''න්තිආදිපාළිපදානඤ්ච අට්ඨකථාවසෙන, තස්සා ලීනත්ථවිභාවනීවසෙන ච සුවිඤ්ඤෙය්‍යත්තා අතිවිත්ථාරභයෙන න විත්ථාරයිම්හ. යෙ තෙ නින්දාපසංසාහි සම්මාකම්පිතචෙතසා මිච්ඡාජීවතො අනොරතා සස්සතාදිමිච්ඡාභිනිවෙසිනො සීලාදිධම්මක්ඛන්ධෙසු අප්පතිට්ඨිතා සම්මාසම්බුද්ධගුණරසස්සාදවිමුඛා වෙනෙය්‍යා, තෙ කථං නු ඛො යථාවුත්තදොසවිනිමුත්තා සම්මාපටිපත්තියා උභයහිතපරා භවෙය්‍යුන්ති අයමෙත්ථ භගවතො **අධිප්පායො.** එවමධිප්පෙතා පුග්ගලා, දෙසනාභාජනට්ඨානෙ ච දස්සිතා ඉමිස්සා දෙසනාය **නිදානං.**

පුබ්බාපරානුසන්ධි පන පදසන්ධිපදත්ථනිද්දෙසනික්ඛෙපසුත්තදෙසනාසන්ධිවසෙන ඡබ්බිධා. තත්ථ ''මම''න්ති එතස්ස ''අවණ්ණ''න්ති ඉමිනා සම්බන්ධොතිආදිනා පදස්ස පදන්තරෙන සම්බන්ධො **පදසන්ධි.** ''මම''න්ති වුත්තස්ස භගවතො ''අවණ්ණ''න්ති වුත්තෙන පරෙහි උපවදිතෙන අගුණෙනසම්බන්ධොතිආදිනා පදත්ථස්ස පදත්ථන්තරෙන සම්බන්ධො **පදත්ථසන්ධි.** ''මමං වා භික්ඛවෙ, පරෙ අවණ්ණං භාසෙය්‍යු''න්තිආදිදෙසනා සුප්පියෙන පරිබ්බාජකෙන වුත්තඅවණ්ණානුසන්ධිවසෙන පවත්තා. ''මමං වා භික්ඛවෙ, පරෙ වණ්ණං භාසෙය්‍යු''න්තිආදිදෙසනා බ්‍රහ්මදත්තෙන මාණවෙන වුත්තවණ්ණානුසන්ධිවසෙන පවත්තා. ''අත්ථි භික්ඛවෙ, අඤ්ඤෙව ධම්මා ගම්භීරා දුද්දසා දුරනුබොධා''තිආදිදෙසනා භික්ඛූහි වුත්තවණ්ණානුසන්ධිවසෙන පවත්තාති එවං නානානුසන්ධිකස්ස සුත්තස්ස තංතදනුසන්ධීහි, එකානුසන්ධිකස්ස ච පුබ්බාපරභාගෙහි සම්බන්ධො **නිද්දෙසසන්ධි. නික්ඛෙපසන්ධි** පන චතුබ්බිධසුත්තනික්ඛෙපවසෙන. **සුත්තසන්ධි** ච තිවිධසුත්තානුසන්ධිවසෙන අට්ඨකථායං එව විචාරිතා, අම්හෙහි ච පුබ්බෙ සංවණ්ණිතා. එකිස්සා දෙසනාය දෙසනාන්තරෙහි සද්ධිං සංසන්දනං **දෙසනාසන්ධි,** සා පනෙවං වෙදිතබ්බා – ''මමං වා භික්ඛවෙ…පෙ…. න චෙතසො අනභිරද්ධි කරණීයා''ති අයං දෙසනා ''උභතොදණ්ඩකෙන චෙපි භික්ඛවෙ, කකචෙන චොරා ඔචරකා අඞ්ගමඞ්ගානි ඔකන්තෙය්‍යුං, තත්‍රාපි යො මනො පදූසෙය්‍ය, න මෙ සො තෙන සාසනකරො''ති (ම. නි. 1.232) ඉමාය දෙසනාය සද්ධිං සංසන්දති. ''තුම්හංයෙවස්ස තෙන අනන්තරායො''ති අයං ''කම්මස්සකා මාණව සත්තා කම්මදායාදා කම්මයොනී කම්මබන්ධූ කම්මපටිසරණා කම්මං සත්තෙ විභජති, යදිදං හීනපණීතතායා''ති (ම. නි. 3.289-297) ඉමාය, ''අපි නු තුම්හෙ…පෙ…. ආජානෙය්‍යාථා''ති අයං –

> ''කුද්ධො අත්ථං න ජානාති, කුද්ධො ධම්මං න පස්සති;
> අන්ධං තමං තදා හොති, යං කොධො සහතෙ නර''න්ති. (අ. නි. 7.64; මහානි. 5, 156, 195); –

ඉමාය, ''මමං වා භික්ඛවෙ, පරෙ වණ්ණං…පෙ…. න චෙතසො උබ්බිලාවිතත්තං කරණීය''න්ති අයං ''ධම්මාපි වො භික්ඛවෙ, පහාතබ්බා, පගෙව අධම්මා''ති (ම. නි. 1.240), ''කුල්ලූපමං වො භික්ඛවෙ, ධම්මං දෙසෙස්සාමි නිත්ථරණත්ථාය, නො ගහණත්ථායා''ති (ම. නි. 1.240) ච ඉමාය, ''තත්‍ර චෙ තුම්හෙ…පෙ…. තුම්හංයෙවස්ස තෙන අන්තරායො''ති අයං –

> ''ලුද්ධො අත්ථං න ජානාති, ලුද්ධො ධම්මං න පස්සති;
> අන්ධං තමං තදා හොති, යං ලොභො සහතෙ නර''න්ති. (ඉතිවු. 88; මහානි. 5, 156; චූළනි. 128) ච –
>
> ''කාමන්ධා ජාලසඤ්ඡන්නා, තණ්හාඡදනඡාදිතා;
> පමත්තබන්ධුනාබද්ධා, මච්ඡාව කුමිනාමුඛෙ;
> ජරාමරණමන්වෙන්ති, වච්ඡො ඛීරපකොව මාතර''න්ති. (උදා. 64; නෙත්ති. 27, 90; පෙටකො. 14) ච –

ඉමාය, ''අප්පමත්තකං ඛො පනෙතං සීලමත්තක''න්ති අයං ''විවිච්චෙව කාමෙහි…පෙ…. පඨමං ඣානං උපසම්පජ්ජ විහරති, අයම්පි ඛො බ්‍රාහ්මණ යඤ්ඤො පුරිමෙහි යඤ්ඤෙහි අප්පට්ඨතරො ච අප්පසමාරම්භතරො ච මහප්ඵලතරො ච මහානිසංසතරො චා''ති (දී. නි. 1.353) ඉමාය පඨමජ්ඣානස්ස සීලතො මහප්ඵලමහානිසංසතරතාවචනෙන ඣානතො සීලස්ස අප්පඵලඅප්පානිසංසතරභාවදීපනතො.

''පාණාතිපාතං පහායා''තිආදිදෙසනා ''සමණො ඛලු භො ගොතමො සීලවා අරියසීලෙන සමන්නාගතො''තිආදිදෙසනාය (දී. නි. 1.304), ''අඤ්ඤෙව ධම්මා ගම්භීරා''තිආදිදෙසනා ''අධිගතො ඛො ම්‍යායං ධම්මො ගම්භීරො දුද්දසො දුරනුබොධො''තිආදිදෙසනාය, (දී. නි. 2.67; ම. නි. 1.281; 2.337; සං. නි. 1.172; මහාව. 7, 8) ගම්භීරතාදිවිසෙසයුත්තධම්මපටිවෙධෙන හි ඤාණස්ස ගම්භීරාදිභාවො විඤ්ඤායති.

''සන්ති භික්ඛවෙ, එකෙ සමණබ්‍රාහ්මණා පුබ්බන්තකප්පිකා''තිආදිදෙසනා ''සන්ති භික්ඛවෙ, එකෙ සමණබ්‍රාහ්මණා පුබ්බන්තකප්පිකා…පෙ…. අභිවදන්ති සස්සතො අත්තා ච ලොකො ච, ඉදමෙව සච්චං, මොඝමඤ්ඤන්ති ඉත්ථෙකෙ අභිවදන්ති, අසස්සතො, සස්සතො ච අසස්සතො ච, නෙවසස්සතො ච නාසස්සතො ච, අන්තවා, අනන්තවා, අන්තවා ච අනන්තවා ච, නෙවන්තවා ච නානන්තවා ච අත්තා ච ලොකො ච, ඉදමෙව සච්චං, මොඝමඤ්ඤන්ති ඉත්ථෙකෙ අභිවදන්ති''තිආදිදෙසනාය (ම. නි. 3.27).

තථා ''සන්ති භික්ඛවෙ, එකෙ සමණබ්‍රාහ්මණා අපරන්තකප්පිකා''තිආදිදෙසනා ''සන්ති භික්ඛවෙ …පෙ…. අභිවදන්ති සඤ්ඤී අත්තා හොති අරොගො පරං මරණා. ඉත්ථෙකෙ අභිවදන්ති අසඤ්ඤී, සඤ්ඤී ච අසඤ්ඤී ච,

නෙවසඤ්ඤී ච නාසඤ්ඤී ච අත්තා හොති අරොගො පරං මරණා. ඉත්ථෙකෙ අභිවදන්ති සතො වා පන සත්තස්ස උච්ඡෙදං විනාසං විභවං පඤ්ඤපෙන්ති, දිට්ඨධම්මනිබ්බානං වා පනෙකෙ අභිවදන්ති''න්තිආදිදෙසනාය (ම. නි. 3.21), ''වෙදනානං සමුදයඤ්ච…පෙ…. තථාගතො''තිආදිදෙසනා ''තයිදං සඞ්ඛතං ඔළාරිකං, අත්ථි ඛො පන සඞ්ඛාරානං නිරොධො, අත්ථෙතන්ති ඉති විදිත්වා තස්ස නිස්සරණදස්සාවී තථාගතො තදුපාතිවත්තො''තිආදිදෙසනාය (ම. නි. 3.29), ''තදපි තෙසං…පෙ…. විප්ඵන්දිතමෙවා''ති අයං ''ඉදං තෙසං වත අඤ්ඤත්‍රෙව සද්ධාය අඤ්ඤත්‍ර රුචියා අඤ්ඤත්‍ර අනුස්සවා අඤ්ඤත්‍ර ආකාරපරිවිතක්කා අඤ්ඤත්‍ර දිට්ඨිනිජ්ඣානක්ඛන්තියා පච්චත්තංයෙව ඤාණං භවිස්සති පරිසුද්ධං පරියොදාත'න්ති නෙතං ඨානං විජ්ජති. පච්චත්තං ඛො පන භික්ඛවෙ, ඤාණෙ අසති පරිසුද්ධෙ පරියොදාතෙ යදපි තෙ භොන්තො සමණබ්‍රාහ්මණා තත්ථ ඤාණභාගමත්තමෙව පරියොදාපෙන්ති, තදපි තෙසං භවතං සමණබ්‍රාහ්මණානං උපාදානමක්ඛායති''තිආදිදෙසනාය (සං. නි. 2.43), ''තදපි ඵස්සපච්චයා''ති අයං ''චක්ඛුඤ්ච පටිච්ච රූපෙ ච උප්පජ්ජති චක්ඛුවිඤ්ඤාණං, තිණ්ණං සඞ්ගති ඵස්සො, ඵස්සපච්චයා වෙදනා, වෙදනාපච්චයා තණ්හා, තණ්හාපච්චයා උපාදාන''න්ති (සං. නි. 2.45), ''ඡන්දමූලකා ඉමෙ ආවුසො ධම්මා මනසිකාරසමුට්ඨානා ඵස්සසමොධානා වෙදනාසමොසරණා''ති (පරියෙසිතබ්බං) ච ආදිදෙසනාය, ''යතො ඛො භික්ඛවෙ, භික්ඛු ඡන්නං ඵස්සායතනාන''න්තිආදිදෙසනා ''යතො ඛො භික්ඛවෙ, භික්ඛු නෙව වෙදනං අත්තතො සමනුපස්සති, න සඤ්ඤං, න සඞ්ඛාරෙ, න විඤ්ඤාණං අත්තතො සමනුපස්සති, සො එවං අසමනුපස්සන්තො න කිඤ්චි ලොකෙ උපාදියති, අනුපාදියං න පරිතස්සති, අපරිතස්සං පච්චත්තංයෙව පරිනිබ්බායතී''තිආදිදෙසනාය, ''සබ්බෙතෙ ඉමෙහෙව ද්වාසට්ඨියා වත්ථූහි අන්තොජාලීකතා''තිආදිදෙසනා ''යෙ හි කෙචි භික්ඛවෙ…පෙ…. අභිවදන්ති, සබ්බෙතෙ ඉමානෙව පඤ්ච කායානි අභිවදන්ති එතෙසං වා අඤ්ඤතර''න්තිආදිදෙසනාය (ම. නි. 3.26), ''කායස්ස භෙදා…පෙ…. දෙවමනුස්සා''ති අයං –

> ''අච්චී යථා වාතවෙගෙන ඛිත්තා (උපසිවාති භගවා),
> අත්ථං පලෙති න උපෙති සඞ්ඛං;
> එවං මුනී නාමකායා විමුත්තො,
> අත්ථං පලෙති න උපෙති සඞ්ඛ''න්ති. (සු. නි. 1080) –

ආදිදෙසනාය සද්ධිං සංසන්දතීති. අයං නෙරුත්තමධිප්පායදෙසනානිදානපුබ්බාපරානුසන්ධීනං චතුන්නං විභාවනලක්ඛණො **චතුබ්‍යූහහාරො** නාම. වුත්තම්පි චෙතං ''නෙරුත්තමධිප්පායො''තිආදි (නෙත්ති. 4.6).

ආවත්තහාරවණ්ණනා

ආඝාතාදීනමකරණීයතාවචනෙන ඛන්තිසොරච්චානුට්ඨානං. තත්ථ ඛන්තියා සද්ධාපඤ්ඤාපරාපකාරදුක්ඛසහගතානං සඞ්ගහො, තථා සොරච්චෙන සීලස්ස. සද්ධාදිග්ගහණෙන ච සද්ධින්ද්‍රියාදිසකලබොධිපක්ඛියධම්මා ආවත්තන්ති. සීලග්ගහණෙන අවිප්පටිසාරාදයො සබ්බෙපි සීලානිසංසධම්මා ආවත්තන්ති. පාණාතිපාතාදීහි පටිවිරතිවචනෙන අප්පමාදවිහාරො, තෙන සකලං සාසනබ්‍රහ්මචරියං ආවත්තති. ගම්භීරතාදිවිසෙසයුත්තධම්මග්ගහණෙන මහාබොධිපකිත්තනං. අනාවරණඤාණපදට්ඨානඤ්හි ආසවක්ඛයඤාණං, ආසවක්ඛයඤාණපදට්ඨානඤ්ච අනාවරණඤාණං මහාබොධීති වුච්චති, තෙන දසබලාදයො සබ්බෙ බුද්ධගුණා ආවත්තන්ති. සස්සතාදිදිට්ඨිග්ගහණෙන තණ්හාවිජ්ජානං සඞ්ගහො, තාහි අනමතග්ගං සංසාරවට්ටං ආවත්තති. වෙදනානං යථාභූතං සමුදයාදිපටිවෙධනෙන භගවතො පරිඤ්ඤාත්තයවිසුද්ධි, තාය පඤ්ඤාපාරමීමුඛෙන සබ්බාපි පාරමියො ආවත්තන්ති. ''අජානතං අපස්සත''න්ති එත්ථ අවිජ්ජාග්ගහණෙන අයොනිසොමනසිකාරපරිග්ගහො, තෙන ච නව අයොනිසොමනසිකාරමූලකා ධම්මා ආවත්තන්ති. ''තණ්හාගතානං පරිතස්සිතවිප්ඵන්දිත''න්ති එත්ථ තණ්හාග්ගහණෙන නව තණ්හාමූලකා ධම්මා ආවත්තන්ති. ''තදපි ඵස්සපච්චයා''තිආදි සස්සතාදිපඤ්ඤාපනස්ස පච්චයාධීනවුත්තිදස්සනං, තෙන අනිච්චතාදිලක්ඛණත්තයං ආවත්තති. ඡන්නං ඵස්සායතනානං යථාභූතං පජානනෙන විමුත්තිසම්පදානිද්දෙසො, තෙන සත්තපි විසුද්ධියො ආවත්තන්ති. ''උච්ඡින්නභවනෙත්තිකො තථාගතස්ස කායො''ති තණ්හාපහානං වුත්තං, තෙන භගවතො සකලසංකිලෙසප්පහානං ආවත්තතීති අයං දෙසනාය ගහිතධම්මානං සභාගවිසභාගධම්මවසෙන ආවත්තනලක්ඛණො **ආවත්තහාරො** නාම. යථාහ ''එකම්හි පදට්ඨානෙ, පරියෙසති සෙසකං පදට්ඨාන''න්තිආදි (නෙත්ති. 4.7).

විභත්තිහාරවණ්ණනා

ආඝාතානන්දාදයො අකුසලා ධම්මා, තෙසං අයොනිසොමනසිකාරාදි පදට්ඨානං. යෙහි පන ධම්මෙහි ආඝාතානන්දාදීනං අකරණං අප්පවත්ති, තෙ අබ්‍යාපාදාදයො කුසලා ධම්මා, තෙසං යොනිසොමනසිකාරාදි පදට්ඨානං. තෙසු ආඝාතාදයොකාමාවචරාව, අබ්‍යාපාදාදයො චතුභූමකා, තථා පාණාතිපාතාදීහි පටිවිරති කුසලා වා අබ්‍යාකතා වා, තස්සා හිරොත්තප්පාදයො ධම්මා පදට්ඨානං. තත්ථ කුසලා සියා කාමාවචරා, සියා ලොකුත්තරා. අබ්‍යාකතා ලොකුත්තරාව. ''අත්ථි භික්ඛවෙ, අඤ්ඤෙව ධම්මා ගම්භීරා''ති වුත්තධම්මා සියා කුසලා, සියා අබ්‍යාකතා. තත්ථ කුසලානං වුට්ඨානගාමිනිවිපස්සනා පදට්ඨානං. අබ්‍යාකතානං මග්ගධම්මා, විපස්සනා, ආවජ්ජනා වා පදට්ඨානං. තෙසු කුසලා ලොකුත්තරාව, අබ්‍යාකතා සියා කාමාවචරා, සියා ලොකුත්තරා, සබ්බාපි දිට්ඨියො අකුසලාව කාමාවචරාව, තාසං අවිසෙසෙන මිච්ඡාභිනිවෙසෙ අයොනිසොමනසිකාරො පදට්ඨානං. විසෙසතො පන සන්තතිඝනවිනිබ්භොගාභාවතො එකත්තනයස්ස මිච්ඡාගාහො අතීතජාතිඅනුස්සරණතක්කසහිතො සස්සතදිට්ඨියා

පදට්ඨානං. හෙතුඵලභාවෙන සම්බන්ධභාවස්ස අග්ගහණතො නානත්තනයස්ස මිච්ඡාගාහො තජ්ජාසමන්නාහාරසහිතො උච්ඡෙදදිට්ඨියා පදට්ඨානං. එවං සෙසදිට්ඨීනම්පි යථාසම්භවං වත්තබ්බං.

''වෙදනාන''න්ති එත්ථ වෙදනා සියා කුසලා, සියා අකුසලා, සියා අබ්‍යාකතා, සියා කාමාවචරා, සියා රූපාවචරා, සියා අරූපාවචරා, තාසං ඵස්සො පදට්ඨානං. වෙදනානං යථාභූතං වෙදනානං සමුදයාදිපටිවෙධනං මග්ගඤාණං, අනුපාදාවිමුත්ති ච ඵලඤාණං, තෙසං ''අඤ්ඤෙව ධම්මා ගම්භීරා''ති එත්ථ වුත්තනයෙන ධම්මාදිවිභාගො නෙතබ්බො. ''අජානතං අපස්සත''න්තිආදීසු අවිජ්ජාතණ්හා අකුසලා කාමාවචරා, තාසු අවිජ්ජාය ආසවා, අයොනිසොමනසිකාරො එව වා පදට්ඨානං. තණ්හාය සංයොජනියෙසු ධම්මෙසු අස්සාදදස්සනං පදට්ඨානං. ''තදපි ඵස්සපච්චයා''ති එත්ථ ඵස්සස්ස වෙදනාය විය ධම්මාදිවිභාගො වෙදිතබ්බො. ඉමිනා නයෙන ඵස්සායතනාදීනම්පි යථාරහං ධම්මාදිවිභාගො නෙතබ්බොති අයං සංකිලෙසධම්මෙ, වොදානධම්මෙ ච සාධාරණාසාධාරණතො, පදට්ඨානතො, භූමිතො ච විභජනලක්ඛණො **විභත්තිහාරො** නාම. යථාහ ''ධම්මඤ්ච පදට්ඨානං, භූමිඤ්ච විභජ්ජතෙ අයං හාරො''තිආදි (නෙත්ති. 4.8).

පරිවත්තනහාරවණ්ණනා

ආඝාතාදීනමකරණං ඛන්තිසොරච්චානි අනුබ්‍රූහෙත්වා පටිසඞ්ඛානභාවනාබලසිද්ධියා උභයහිතපටිපත්තිමාවහති. ආඝාතාදයො පන පවත්තියමානා දුබ්බණ්ණතං, දුක්ඛසෙය්‍යං, භොගහානිං, අකිත්තිං, පරෙහි දුරුපසඞ්කමනතඤ්ච නිප්ඵාදෙන්තා නිරයාදීසු මහාදුක්ඛමාවහන්ති. පාණාතිපාතාදිපටිවිරති අවිප්පටිසාරාදිකල්‍යාණං පරම්පරමාවහති. පාණාතිපාතාදි පන විප්පටිසාරාදිඅකල්‍යාණං පරම්පරමාවහති. ගම්භීරතාදිවිසෙසයුත්තං ඤාණං වෙනෙය්‍යානං යථාරහං විජ්ජාභිඤ්ඤාදිගුණවිසෙසමාවහති සබ්බඤ්ඤෙය්‍යස්ස යථාසභාවාවබොධතො. තථා ගම්භීරතාදිවිසෙසරහිතං පන ඤාණං ඤෙය්‍යෙසු සාධාරණභාවතො යථාවුත්තගුණවිසෙසං නාවහති. සබ්බාපි චෙතා දිට්ඨියො යථාරහං සස්සතුච්ඡෙදභාවතො අන්තද්වයභූතා සක්කායතීරං නාතිවත්තන්ති අනිය්‍යානිකසභාවත්තා. සම්මාදිට්ඨි පන සපරික්ඛාරා මජ්ඣිමපටිපදාභූතා සක්කායතීරමතික්කම්ම පාරං ගච්ඡති නිය්‍යානිකසභාවත්තා. වෙදනානං යථාභූතං සමුදයාදිපටිවෙධනා අනුපාදාවිමුත්තිමාවහති මග්ගභාවතො. වෙදනානං යථාභූතං සමුදයාදිඅසම්පටිවෙධො සංසාරචාරකාවරොධමාවහති සඞ්ඛාරානං පච්චයභාවතො. වෙදයිතසභාවපටිච්ඡාදකො සම්මොහො තදභිනන්දනමාවහති, යථාභූතාවබොධො පන තත්ථ නිබ්බෙධං, විරාගඤ්ච ආවහති. මිච්ඡාභිනිවෙසෙ අයොනිසොමනසිකාරසහිතා තණ්හා අනෙකවිහිතං දිට්ඨිජාලං පසාරෙති. යථාවුත්තතණ්හාසමුච්ඡෙදො පඨමමග්ගො තං දිට්ඨිජාලං සඞ්කොචෙති. සස්සතවාදාදිපඤ්ඤාපනස්ස ඵස්සො පච්චයො අසති ඵස්සෙ තදභාවතො. දිට්ඨිබන්ධනබද්ධානං ඵස්සායතනාදීනමනිරොධනෙන ඵස්සාදිඅනිරොධො සංසාරදුක්ඛස්ස අනිවත්තියෙව යාථාවතො ඵස්සායතනාදිපරිඤ්ඤා සබ්බදිට්ඨිදස්සනානි අතිවත්තති, තෙසං පන තථා අපරිඤ්ඤා දිට්ඨිදස්සනං නාතිවත්තති. භවනෙත්තිසමුච්ඡෙදො ආයතිං අත්තභාවස්ස අනිබ්බත්තියා සංවත්තති, අසමුච්ඡින්නාය භවනෙත්තියා අනාගතෙ භවප්පබන්ධො පරිවත්තතියෙවාති අයං සුත්තෙ නිද්දිට්ඨානං ධම්මානං පටිපක්ඛතො පරිවත්තනලක්ඛණො **පරිවත්තනහාරො** නාම. කිමාහ ''කුසලාකුසලෙ ධම්මෙ, නිද්දිට්ඨෙ භාවිතෙ පහීනෙ වා''තිආදි.

වෙවචනහාරවණ්ණනා

''මමං මම මෙ''ති පරියායවචනං. 'වා යදි වා''ති පරියායවචනං. ''භික්ඛවෙ සමණා තපස්සිනො''ති පරියායවචනං. ''පරෙ අඤ්ඤෙ පටිවිරුද්ධා''ති…පෙ…. නං. ''අවණ්ණං අකිත්තිං නින්ද''න්ති…පෙ…. නං. ''භාසෙය්‍යුං භණෙය්‍යුං කථෙය්‍යු''න්ති…පෙ…. නං. ''ධම්මස්ස විනයස්ස සත්ථුසාසනස්සා''ති…පෙ…. නං. ''සඞ්ඝස්ස සමූහස්ස ගණස්සා''ති…පෙ…. නං. ''තත්‍ර තත්ථ තෙසූ''ති…පෙ…. නං. ''තුම්හෙහි වො භවන්තෙහී''ති…පෙ…. නං. ''ආඝාතො දොසො බ්‍යාපාදො''ති…පෙ…. නං ''අප්පච්චයො දොමනස්සං චෙතසිකදුක්ඛ''න්ති…පෙ…. නං. ''චෙතසො චිත්තස්ස මනසො''ති…පෙ…. නං. ''අනභිරද්ධි බ්‍යාපත්ති මනොපදොසො''ති…පෙ…. නං. ''න නො අ මා''ති…පෙ…. නං. ''කරණීයා උප්පාදෙතබ්බා පවත්තෙතබ්බා''ති පරියායවචනං. ඉමිනා නයෙන සබ්බපදෙසු වෙවචනං වත්තබ්බන්ති අයං තස්ස තස්ස අත්ථස්ස තංතංපරියායසද්දයොජනාලක්ඛණො **වෙවචනහාරො** නාම. වුත්තඤ්හෙතං ''වෙවචනානි බහූනි තු, සුත්තෙ වුත්තානි එකධම්මස්සා''තිආදි (නෙත්ති. 4.10).

පඤ්ඤත්තිහාරවණ්ණනා

ආඝාතො වත්ථුවසෙන දසවිධෙන, එකූනවීසතිවිධෙන වා පඤ්ඤත්තො. අපච්චයො උපවිචාරවසෙන ඡධා පඤ්ඤත්තො. ආනන්දො පීතිආදිවසෙන වෙවචනෙන නවධා පඤ්ඤත්තො. පීති සාමඤ්ඤතො පන ඛුද්දිකාදිවසෙන පඤ්චධා පඤ්ඤත්තො. සොමනස්සං උපවිචාරවසෙන ඡධා, සීලං චාරිත්තවාරිත්තාදිවසෙන අනෙකධා, ගම්භීරතාදිවිසෙසයුත්තං ඤාණං චිත්තුප්පාදවසෙන චතුධා, ද්වාදසධා වා, විසයභෙදතො අනෙකධා ච, දිට්ඨිසස්සතාදිවසෙන ද්වාසට්ඨියා භෙදෙහි, තදන්තොගධවිභාගෙන අනෙකධා ච, වෙදනා ඡධා, අට්ඨසතධා, අනෙකධා ච, තස්සා සමුදයො පඤ්චධා, තථා අත්ථඞ්ගමොපි, අස්සාදො දුවිධෙන, ආදීනවො තිවිධෙන, නිස්සරණං එකධා , චතුධා ච, අනුපාදාවිමුත්ති දුවිධෙන, ''අජානතං අපස්සත''න්ති වුත්තා අවිජ්ජා විසයභෙදෙන චතුධා, අට්ඨධා ච, ''තණ්හාගතාන''න්තිආදිනා වුත්තා තණ්හා ඡධා, අට්ඨසතධා, අනෙකධා ච, ඵස්සො නිස්සයවසෙන ඡධා, උපාදානං චතුධා, භවො ද්විධා, අනෙකධා ච, ජාති වෙවචනවසෙන ඡධා, තථා ජරා සත්තධා, මරණං අට්ඨධා, නවධා ච, සොකො

පඤ්චධා, පරිදෙවො ඡධා, දුක්ඛං චතුධා, තථා දොමනස්සං, උපායාසො චතුධා පඤ්ඤත්තොති අයං පභෙදපඤ්ඤත්ති, සමූහපඤ්ඤත්ති ච.

''සමුදයො හොතී''ති පභවපඤ්ඤත්ති, ''යථාභූතං පජානාතී''ති දුක්ඛස්ස පරිඤ්ඤාපඤ්ඤත්ති, සමුදයස්ස පහානපඤ්ඤත්ති, නිරොධස්ස සච්ඡිකිරියාපඤ්ඤත්ති, මග්ගස්ස භාවනාපඤ්ඤත්ති. ''අන්තොජාලීකතා''තිආදිසබ්බදිට්ඨීනං සඞ්ගහපඤ්ඤත්ති. ''උච්ඡින්නභවනෙත්තිකො''තිආදි දුවිධෙන පරිනිබ්බානපඤ්ඤත්තීති එවං ආඝාතාදීනං පභවපඤ්ඤත්තිපරිඤ්ඤාපඤ්ඤත්තිආදිවසෙන. තථා ''ආඝාතො''ති බ්‍යාපාදස්ස වෙවචනපඤ්ඤත්ති. ''අප්පච්චයො''ති දොමනස්සස්සවෙවචනපඤ්ඤත්තීතිආදිවසෙන ච පඤ්ඤත්තිභෙදො විභජ්ජිතබ්බොති අයං එකෙකස්ස ධම්මස්ස අනෙකාහි පඤ්ඤත්තීහි පඤ්ඤපෙතබ්බාකාරවිභාවනලක්ඛණො **පඤ්ඤත්තිහාරො** නාම, තෙන වුත්තං ''එකං භගවා ධම්මං, පණ්ණත්තීහි විවිධාහි දෙසෙතී''තිආදි (නෙත්ති. 4.11).

ඔතරණහාරවණ්ණනා

ආඝාතග්ගහණෙන සඞ්ඛාරක්ඛන්ධසඞ්ගහො, තථා අනභිරද්ධිග්ගහණෙන. අප්පච්චයග්ගහණෙන වෙදනාක්ඛන්ධසඞ්ගහොති ඉදං **ඛන්ධමුඛෙන ඔතරණං.** තථා ආඝාතාදිග්ගහණෙන ධම්මායතනං, ධම්මධාතු, දුක්ඛසච්චං, සමුදයසච්චං වා ගහිතන්ති ඉදං **ආයතනමුඛෙන, ධාතුමුඛෙන, සච්චමුඛෙන** ච **ඔතරණං** . තථා ආඝාතාදීනං සහජාතා අවිජ්ජා හෙතුසහජාතඅඤ්ඤමඤ්ඤනිස්සයසම්පයුත්තඅත්ථිඅවිගතපච්චයෙහි පච්චයො, අසහජාතා පන අනන්තරනිරුද්ධා අනන්තරසමනන්තරඅනන්තරූපනිස්සයනත්ථිවිගතාසෙවනපච්චයෙහි පච්චයො. අනනන්තරා පන උපනිස්සයවසෙනෙව පච්චයො. තණ්හාඋපාදානාදි ඵස්සාදීනම්පි තෙසං සහජාතානං, අසහජාතානඤ්ච යථාරහං පච්චයභාවො වත්තබ්බො. කොචි පනෙත්ථ අධිපතිවසෙන, කොචි කම්මවසෙන, කොචි ආහාරවසෙන, කොචි ඉන්ද්‍රියවසෙන, කොචි ඣානවසෙන කොචි මග්ගවසෙනාපි පච්චයොති අයම්පි විසෙසො වෙදිතබ්බොති ඉදං **පටිච්චසමුප්පාදමුඛෙන ඔතරණං.** ඉමිනාව නයෙන ආනන්දාදීනම්පි ඛන්ධාදිමුඛෙන ඔතරණං විභාවෙතබ්බං.

තථා සීලං පාණාතිපාතාදීහි විරතිචෙතනා, අබ්‍යාපාදාදිචෙතසිකධම්මා ච, පාණාතිපාතාදයො චෙතනාව, තෙසං, තදුපකාරකධම්මානඤ්ච ලජ්ජාදයාදීනං සඞ්ඛාරක්ඛන්ධධම්මායතනාදීසු සඞ්ගහතො පුරිමනයෙනෙව ඛන්ධාදිමුඛෙන ඔතරණං විභාවෙතබ්බං. එස නයො ඤාණදිට්ඨිවෙදනාඅවිජ්ජාතණ්හාදිග්ගහණෙසුපි. නිස්සරණානුපාදාවිමුත්තිග්ගහණෙසු පන අසඞ්ඛතධාතුවසෙනපි ධාතුමුඛෙන ඔතරණං විභාවෙතබ්බං, තථා ''වෙදනානං…පෙ…. අනුපාදාවිමුත්තො''ති එතෙන භගවතො සීලාදයො පඤ්චධම්මක්ඛන්ධා, සතිපට්ඨානාදයො ච බොධිපක්ඛියධම්මා පකාසිතා හොන්තීති තංමුඛෙනපි ඔතරණං වෙදිතබ්බං. ''තදපි ඵස්සපච්චයා''ති සස්සතාදිපඤ්ඤාපනස්ස පච්චයාධීනවුත්තිතාදීපනෙන අනිච්චතාමුඛෙන ඔතරණං, තථා එවංධම්මතාය **පටිච්චසමුප්පාදමුඛෙන ඔතරණං.** අනිච්චස්ස දුක්ඛානත්තභාවතො **අප්පණිහිතමුඛෙන, සුඤ්ඤතාමුඛෙන ඔතරණං.** සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො. අයං පටිච්චසමුප්පාදාදිමුඛෙහි සුත්තත්ථස්ස ඔතරණලක්ඛණො **ඔතරණහාරො** නාම. තථා හි වුත්තං ''යො ච පටිච්චුප්පාදො, ඉන්ද්‍රියඛන්ධා ච ධාතුආයතනා''තිආදි (නෙත්ති. 4.12).

සොධනහාරවණ්ණනා

''මමං වා භික්ඛවෙ, පරෙ අවණ්ණං භාසෙය්‍යු''න්ති ආරම්භො. ''ධම්මස්ස වා අවණ්ණං භාසෙය්‍යුං සඞ්ඝස්ස වා අවණ්ණං භාසෙය්‍යු''න්ති පදසුද්ධි, නො ආරම්භසුද්ධි. ''තත්‍ර තුම්හෙහි න ආඝාතො, න අප්පච්චයො, න චෙතසො අනභිරද්ධි කරණීයා''ති පදසුද්ධි චෙව ආරම්භසුද්ධි ච. දුතියනයාදීසුපි එසෙව නයො, තථා ''අප්පමත්තකං ඛො පනෙත''න්තිආදි ආරම්භො. ''කතම''න්තිආදි පුච්ඡා. ''පාණාතිපාතං පහායා''තිආදි පදසුද්ධි, නො ආරම්භසුද්ධි. නො ච පුච්ඡාසුද්ධි. ''ඉදං ඛො''තිආදි පුච්ඡාසුද්ධි චෙව පදසුද්ධි ච, ආරම්භසුද්ධි.

තථා ''අත්ථි භික්ඛවෙ''තිආදි ආරම්භො. ''කතමෙ ච තෙ''තිආදි පුච්ඡා. ''සන්ති භික්ඛවෙ''තිආදි ආරම්භො. ''කිමාගම්මා''තිආදි ආරම්භපුච්ඡා . ''යථා සමාහිතෙ''තිආදි පදසුද්ධි, නො ආරම්භසුද්ධි, නො ච පුච්ඡාසුද්ධි. ''ඉමෙ ඛො''තිආදි පදසුද්ධි චෙව පුච්ඡාසුද්ධි ච ආරම්භසුද්ධි ච. ඉමිනා නයෙන සබ්බත්ථ ආරම්භාදයො වෙදිතබ්බා. අයං පදාරම්භානං සොධිතාසොධිතභාවවිචාරණලක්ඛණො **සොධනහාරො** නාම, වුත්තම්පි ච ''විස්සජ්ජිතම්හි පඤ්හෙ, ගාථායං පුච්ඡිතායමාරබ්භා''තිආදි (නෙත්ති. 4.13).

අධිට්ඨානහාරවණ්ණනා

''අවණ්ණ''න්ති සාමඤ්ඤතො අධිට්ඨානං. තමවිකප්පෙත්වා විසෙසවචනං ''මමං වා''ති. ධම්මස්ස වා සඞ්ඝස්ස වාති පදද්වයෙපි එස නයො. තථා ''සීල''න්ති සාමඤ්ඤතො අධිට්ඨානං. තමවිකප්පෙත්වා විසෙසවචනං ''පාණාතිපාතා පටිවිරතො''තිආදි. ''අඤ්ඤෙව ධම්මා''තිආදි සාමඤ්ඤතො අධිට්ඨානං, තමවිකප්පෙත්වා විසෙසවචනං ''තයිදං භික්ඛවෙ, තථාගතො පජානාතී''තිආදි, තථා ''පුබ්බන්තකප්පිකා''තිආදි සාමඤ්ඤතො අධිට්ඨානං. තමවිකප්පෙත්වා විසෙසවචනං ''සස්සතවාදා''තිආදි. ඉමිනා නයෙන සබ්බත්ථ යථාදෙසිතමෙව සාමඤ්ඤවිසෙසා නිද්ධාරෙතබ්බා. අයං

සුත්තාගතානං ධම්මානං අවිකප්පනාවසෙන යථාදෙසිතමෙව සාමඤ්ඤවිසෙසනිද්ධාරණලක්ඛණො **අධිට්ඨානහාරො** නාම, යථාහ ''එකත්තතාය ධම්මා, යෙපි ච වෙමත්තතාය නිද්දිට්ඨා''තිආදි (නෙත්ති. 4.14).

පරික්ඛාරහාරවණ්ණනා

ආසාතාදීනං ''අනත්ථං මෙ අචරී''තිආදීනි (ධ. ස. 1237; විභ. 909) එකූනවීසති ආසාතවත්ථූනි හෙතු. ආනන්දාදීනං ආරම්මණාභිසිනෙහො හෙතු. සීලස්ස හිරිඔත්තප්පං, අප්පිච්ඡතාදයො ච හෙතු. ''ගම්භීරා''තිආදිනා වුත්තධම්මස්ස සබ්බාපි පාරමියො හෙතු. විසෙසෙන පඤ්ඤාපාරමී. දිට්ඨීනං අසප්පුරිසූපනිස්සයො, අසද්ධම්මස්සවනං මිච්ඡාභිනිවෙසෙන අයොනිසොමනසිකාරො ච අවිසෙසෙන හෙතු. විසෙසෙන පන සස්සතවාදාදීනං අතීතජාතිඅනුස්සරණාදි හෙතු. වෙදනානං අවිජ්ජා, තණ්හා, කම්මාදිඵස්සො ච හෙතු. අනුපාදාවිමුත්තියා අරියමග්ගො හෙතු. අඤ්ඤාණස්ස අයොනිසොමනසිකාරො හෙතු. තණ්හාය සංයොජනියෙසු අස්සාදානුපස්සනා හෙතු. ඵස්සස්ස සළායතනානි හෙතු. සළායතනස්ස නාමරූපං හෙතු . භවනෙත්තිසමුච්ඡෙදස්ස විසුද්ධිභාවනා හෙතූති අයං පරික්ඛාරසඞ්ඛාතෙ හෙතුපච්චයෙ නිද්ධාරෙත්වා සංවණ්ණනාලක්ඛණො **පරික්ඛාරහාරො** නාම, තෙන වුත්තං ''යෙ ධම්මා යං ධම්මං, ජනයන්තිප්පච්චයා පරම්පරතො''තිආදි.

සමාරොපනහාරවණ්ණනා

ආසාතාදීනමකරණීයතාවචනෙන ඛන්තිසම්පදා දස්සිතා හොති. ''අප්පමත්තකං ඛො පනෙත''න්තිආදිනා සොරච්චසම්පදා. ''අත්ථි භික්ඛවෙ''තිආදිනා ඤාණසම්පදා. ''අපරාමසතො චස්ස පච්චත්තඤ්ඤෙව නිබ්බුති විදිතා''ති, ''වෙදනානං...පෙ.... යථාභූතං විදිත්වා අනුපාදාවිමුත්තො''ති ච එතෙහි සමාධිසම්පදාය සද්ධිං විජ්ජාවිමුත්තිවසීභාවසම්පදා දස්සිතා. තත්ථ ඛන්තිසම්පදා පටිසඞ්ඛානබලසිද්ධිතො සොරච්චසම්පදාය පදට්ඨානං, සොරච්චසම්පදා පන අත්ථතො සීලමෙව, සීලං සමාධිසම්පදාය පදට්ඨානං. සමාධි ඤාණසම්පදාය පදට්ඨානන්ති අයං **පදට්ඨානසමාරොපනා.**

පාණාතිපාතාදීහි පටිවිරතිවචනං සීලස්ස පරියායවිභාගදස්සනං. සස්සතවාදාදිවිභාගදස්සනං පන දිට්ඨීයා පරියායවචනන්ති අයං **වෙවචනසමාරොපනා.**

සීලෙන වීතික්කමප්පහානං, තදඞ්ගප්පහානං, දුච්චරිතසංකිලෙසප්පහානඤ්ච සිජ්ඣති. සමාධිනා පරියුට්ඨානප්පහානං, වික්ඛම්භනප්පහානං, තණ්හාසංකිලෙසප්පහානඤ්ච සිජ්ඣති. පඤ්ඤාය දිට්ඨිසංකිලෙසප්පහානං, සමුච්ඡෙදප්පහානං, අනුසයප්පහානඤ්ච සිජ්ඣතීති අයං **පහානසමාරොපනා.**

සීලාදිධම්මක්ඛන්ධෙහි සමථවිපස්සනාභාවනාපාරිපූරිං ගච්ඡති පහානත්තයසිද්ධිතොති අයං **භාවනාසමාරොපනා.** අයං සුත්තෙ ආගතධම්මානං පදට්ඨානවෙවචනපහානභාවනාසමාරොපනවිචාරණලක්ඛණො **සමාරොපනහාරො** නාම. වුත්තඤ්හෙතං ''යෙ ධම්මා යං මූලා, යෙ චෙකත්ථා පකාසිතා මුනිනා''තිආදි, (නෙත්ති. 4.16) අයං සොළසහාරයොජනා.

සොළසහාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පඤ්චවිධනයවණ්ණනා

නන්දියාවට්ටනයවණ්ණනා

ආසාතාදීනමකරණවචනෙන තණ්හාවිජ්ජාසඞ්කොචො දස්සිතො. සති හි අත්තත්තනියවත්ථූසු සිනෙහෙ, සම්මොහෙ ච ''අනත්ථං මෙ අචරී''තිආදිනා ආසාතො ජායති, නාසති. තථා ''පාණාතිපාතා පටිවිරතො''තිආදිවචනෙහි ''පච්චත්තඤ්ඤෙව නිබ්බුති විදිතා, අනුපාදාවිමුත්තො, ඡන්නං ඵස්සායතනානං...පෙ.... යථාභූතං පජානාතී''තිආදිවචනෙහි ච තණ්හාවිජ්ජානං අච්චන්තප්පහානං දස්සිතං හොති. තාසං පන පුබ්බන්තකප්පිකාදිපදෙහි, ''අජානතං අපස්සත''න්තිආදිපදෙහි ච සරූපතොපි දස්සිතානං තණ්හාවිජ්ජානං රූපධම්මා, අරූපධම්මා ච අධිට්ඨානං. යථාක්කමං සමථො ච විපස්සනා ච පටිපක්ඛො, තෙසං පන චෙතොවිමුත්ති, පඤ්ඤාවිමුත්ති ච ඵලං. තත්ථ තණ්හා සමුදයසච්චං, තණ්හාවිජ්ජා වා, තදධිට්ඨානභූතා රූපාරූපධම්මා දුක්ඛසච්චං, තෙසමප්පවත්ති නිරොධසච්චං, නිරොධපජානනා සමථවිපස්සනා මග්ගසච්චන්ති එවං, චතුසච්චයොජනා වෙදිතබ්බා.

තණ්හාග්ගහණෙන චෙත්ථ මායාසාඨෙය්‍යමානාතිමානමදපමාදපාපිච්ඡතාපාපමිත්තතාඅහිරිකානොත්තප්පාදිවසෙන සබ්බොපි අකුසලපක්ඛො නෙතබ්බො. තථා අවිජ්ජාග්ගහණෙනපි විපරීතමනසිකාරකොධූපනාහමක්ඛපළාසඉස්සාමච්ඡරියසාරම්භ දොවචස්සතා භවදිට්ඨිවිභවදිට්ඨාදිවසෙන. වුත්තවිපරියායෙන පන අමායාඅසාඨෙය්‍යාදිවසෙන, අවිපරීතමනසිකාරාදිවසෙන ච සබ්බොපි කුසලපක්ඛො නෙතබ්බො. තථා සමථපක්ඛියානං සද්ධින්ද්‍රියාදීනං, විපස්සනාපක්ඛියානඤ්ච

අනිච්චසඤ්ඤාදීනං වසෙනාති අයං තණ්හාවිජ්ජාහි සංකිලෙසපක්ඛං සුත්තත්ථං සමථවිපස්සනාහි ච වොදානපක්ඛං චතුසච්චයොජනමුඛෙන නයනලක්ඛණස්ස **නන්දියාවට්ටනයස්ස භූමි.** වුත්තඤ්හි ''තණ්හඤ්ච අවිජ්ජම්පි ච, සමථෙන විපස්සනාය යො නෙතී''තිආදි.

තිපුක්ඛලනයවණ්ණනා

ආඝාතාදීනමකරණවචනෙන අදොසසිද්ධි, තථා පාණාතිපාතඵරුසවාචාහි පටිවිරතිවචනෙනාපි. ආනන්දාදීනමකරණවචනෙන පන අලොභසිද්ධි , තථා අබ්‍රහ්මචරියතො පටිවිරතිවචනෙනාපි. අදින්නාදානාදීහි පන පටිවිරතිවචනෙන තදුභයසිද්ධි. ''තයිදං භික්ඛවෙ , තථාගතො පජානාතී''තිආදිනා අමොහසිද්ධි. ඉති තීහි අකුසලමූලෙහි ගහිතෙහි තප්පටිපක්ඛතො ආඝාතාදීනමකරණවචනෙන ච තීණි කුසලමූලානි සිද්ධානියෙව හොන්ති. තත්ථ තීහි අකුසලමූලෙහි තිවිධදුච්චරිතසංකිලෙසමලවිසමාකුසලසඤ්ඤාවිතක්කපඤ්චාදිවසෙන සබ්බොපි අකුසලපක්ඛො වින්ථාරෙතබ්බො. තථා තීහි කුසලමූලෙහි තිවිධසුචරිතවොදානසමකුසලසඤ්ඤාවිතක්කපඤ්ඤාසද්ධම්මසමාධි- විමොක්ඛමුඛවිමොක්ඛාදිවසෙන සබ්බොපි කුසලපක්ඛො විභාවෙතබ්බො.

එත්ථ චායං සච්චයොජනා – ලොභො **සමුදයසච්චං,** සබ්බානි වා කුසලාකුසලමූලානි, තෙහි පන නිබ්බත්තා තෙසමධිට්ඨානගොචරභූතා උපාදානක්ඛන්ධා **දුක්ඛසච්චං,** තෙසමප්පවත්ති **නිරොධසච්චං,** නිරොධපජානනා විමොක්ඛාදිකා **මග්ගසච්ච**න්ති. අයං අකුසලමූලෙහි සංකිලෙසපක්ඛං, කුසලමූලෙහි ච වොදානපක්ඛං චතුසච්චයොජනමුඛෙන නයනලක්ඛණස්ස **තිපුක්ඛලනයස්ස භූමි.** තථා හි වුත්තං –

> ''යො අකුසලෙ සමූලෙහි,
> නෙති කුසලෙ ච කුසලමූලෙහී''තිආදි. (නෙත්ති. 4.18);

සීහවික්කීළිතනයවණ්ණනා

ආඝාතානන්දාදීනමකරණ-වචනෙන සතිසිද්ධි. මිච්ඡාජීවාපටිවිරතිවචනෙන වීරියසිද්ධි. වීරියෙන හි කාමබ්‍යාපාදවිහිංසාවිතක්කෙ විනොදෙති, වීරියසාධනඤ්ච ආජීවපාරිසුද්ධිසීලන්ති. පාණාතිපාතාදීහි පටිවිරතිවචනෙන සතිසිද්ධි. සතියා හි සාවජ්ජානවජ්ජෙ දිට්ඨියො හොති. තත්ථ ච ආදීනවානිසංසෙ සල්ලක්ඛෙත්වා සාවජ්ජං පහාය අනවජ්ජං සමාදාය වත්තති. තථා හි සා ''නියාාතනපච්චුපට්ඨානා''ති වුච්චති. ''තයිදං භික්ඛවෙ, තථාගතො පජානාතී''තිආදිනා සමාධිපඤ්ඤාසිද්ධි. පඤ්ඤවා හි යථාභූතාවබොධො සමාහිතො ච යථාභූතං පජානාතීති.

තථා ''නිච්චො ධුවො''තිආදිනා අනිච්චෙ ''නිච්ච''න්ති විපල්ලාසො, ''අරොගො පරං මරණා, එකන්තසුඛී අත්තා, දිට්ඨධම්මනිබ්බානප්පත්තො''ති ච එවමාදීහි අසුඛෙ ''සුඛ''න්ති විපල්ලාසො. ''පඤ්චහි කාමගුණෙහි සමප්පිතො''තිආදිනා අසුභෙ ''සුභ''න්ති විපල්ලාසො. සබ්බෙහෙව දිට්ඨිප්පකාසනපදෙහි අනත්තනි ''අත්තා''ති විපල්ලාසොති එවමෙත්ථ චත්තාරො විපල්ලාසා සිද්ධා හොන්ති, තෙසං පටිපක්ඛතො චත්තාරි සතිපට්ඨානානි සිද්ධානෙව. තත්ථ චතූහි යථාවුත්තෙහි ඉන්ද්‍රියෙහි චත්තාරො පුග්ගලා නිද්දිසිතබ්බා. කථං දුවිධො හි තණ්හාචරිතො මුදින්ද්‍රියො තික්ඛින්ද්‍රියොති, තථා දිට්ඨිචරිතොපි. තෙසු පඨමො අසුභෙ ''සුභ''න්ති විපල්ලත්ථදිට්ඨිකො සතිබලෙන යථාභූතං කායසභාවං සල්ලක්ඛෙත්වා සම්මත්තනියාමං ඔක්කමති. දුතියො අසුඛෙ ''සුඛ''න්ති විපල්ලත්ථදිට්ඨිකො ''උප්පන්නං කාමවිතක්කං නාධිවාසෙතී''තිආදිනා (ම. නි. 1.26; අ. නි. 4.14; 6.58) වුත්තෙන වීරියසංවරසඞ්ඛාතෙන වීරියබලෙන තං විපල්ලාසං විධමති. තතියො අනිච්චෙ ''නිච්ච''න්ති විපල්ලත්ථදිට්ඨිකො සමාධිබලෙන සමාහිතභාවතො සඞ්ඛාරානං ඛණිකභාවං යථාභූතං පටිවිජ්ඣති. චතුත්ථො සන්තතිසමූහකිච්චාරම්මණඝනවිචිත්තත්තා ඵස්සාදිධම්මපුඤ්ජමත්තෙ අනත්තනි ''අත්තා''ති විපල්ලත්ථදිට්ඨිකො චතුකොටිකසුඤ්ඤතාමනසිකාරෙන තං මිච්ඡාභිනිවෙසං විද්ධංසෙති. චතූහි චෙත්ථ විපල්ලාසෙහි චතුරාසවොඝයොගගන්ථඅගතිතණ්හුප්පාදුපාදානසත්තවිඤ්ඤාණට්ඨිතිඅපරිඤ්ඤාදිවසෙන සබ්බොපි අකුසලපක්ඛො නෙතබ්බො. තථා චතූහි සතිපට්ඨානෙහි චතුබ්බිධඣානවිහාරාධිට්ඨානසුඛභාගියධම්මඅප්පමඤ්ඤාසම්මප්පධානඉද්ධිපාදාදිවසෙන සබ්බොපි වොදානපක්ඛො නෙතබ්බො.

එත්ථ චායං සච්චයොජනා – සුභසඤ්ඤාසුඛසඤ්ඤාහි, චතූහිපි වා විපල්ලාසෙහි **සමුදයසච්චං,** තෙසමධිට්ඨානාරම්මණභූතා පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා **දුක්ඛසච්චං,** තෙසමප්පවත්ති **නිරොධසච්චං,** නිරොධපජානනා සතිපට්ඨානාදිකා **මග්ගසච්ච**න්ති. අයං විපල්ලාසෙහි සංකිලෙසපක්ඛං, සද්ධින්ද්‍රියාදීහි වොදානපක්ඛං චතුසච්චයොජනමුඛෙන නයනලක්ඛණස්ස **සීහවික්කීළිතනයස්ස භූමි,** යථාහ ''යො නෙති විපල්ලාසෙහි, කිලෙසෙ ඉන්ද්‍රියෙහි සද්ධම්මෙ''තිආදි (නෙත්ති. 4.19).

දිසාලොචනඅඞ්කුසනයද්වයවණ්ණනා

ඉති තිණ්ණං අත්ථනයානං සිද්ධියා වොහාරනයද්වයම්පි සිද්ධමෙව හොති. තථා හි අත්ථනයත්තයදිසාභූතධම්මානං සමාලොචනමෙව **දිසාලොචනනයො.** තෙසං සමානයනමෙව **අඞ්කුසනයො.** තස්මා යථාවුත්තනයෙන අත්ථනයානං දිසාභූතධම්මසමාලොකනනයනවසෙන තම්පි නයද්වයං යොජෙතබ්බන්ති, තෙන වුත්තං ‘‘වෙය්‍යාකරණෙසු හි යෙ, කුසලාකුසලා’’තිආදි (නෙත්ති. 4.20). අයං පඤ්චනයයොජනා.

පඤ්චවිධනයවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සාසනපට්ඨානවණ්ණනා

ඉදං පන සුත්තං සොළසවිධෙ සාසනපට්ඨානෙ සංකිලෙසවාසනාසෙක්ඛභාගියං තණ්හාදිට්ඨාදිසංකිලෙසානං සීලාදිපුඤ්ඤකිරියස්ස, අසෙක්ඛසීලාදික්ඛන්ධස්ස ච විභත්තත්තා, සංකිලෙසවාසනානිබ්බෙධාසෙක්ඛභාගියමෙව වා යථාවුත්තත්ථානං සෙක්ඛසීලක්ඛන්ධාදිකස්ස ච විභත්තත්තා. අට්ඨවීසතිවිධෙ පන සාසනපට්ඨානෙ ලොකියලොකුත්තරං සත්තධම්මාධිට්ඨානං ඤාණඤෙය්‍යං දස්සනභාවනං සකවචනපරවචනං විස්සජ්ජනීයාවිස්සජ්ජනීයං කම්මවිපාකං කුසලාකුසලං අනුඤ්ඤාතපටික්ඛිත්තං ථවො ච ලොකියලොකුත්තරාදීනමත්ථානං ඉධ විභත්තත්තාති. අයං සාසනපට්ඨානයොජනා.

පකරණනයවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ඉති සුමඞ්ගලවිලාසිනියා දීඝනිකායට්ඨකථාය පරමසුඛුමගම්භීරදුරනුබොධත්ථපරිදීපනාය සුවිමලවිපුලපඤ්ඤාවෙය්‍යත්තියජනනාය අජ්ජවමද්දවසොරච්චසද්ධාසතිධිතිබුද්ධිඛන්තිවීරියාදිධම්මසමඞ්ගිනා සාට්ඨකථෙ පිටකත්තයෙ අසඞ්ගාසංහීරවිසාරදඤාණචාරිනා අනෙකප්පභෙදසකසමයසමයන්තරගහනජ්ඣොගාහිනා මහාගණිනා මහාවෙය්‍යාකරණෙන **ඤාණාභිවංසධම්මසෙනාපති**නාමථෙරෙන මහාධම්මරාජාධිරාජගරුනා කතාය සාධුවිලාසිනියා නාම ලීනත්ථපකාසනියා බ්‍රහ්මජාලසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථවිභාවනා.

බ්‍රහ්මජාලසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පඨමො භාගො නිට්ඨිතො.